

VERSEGHY FERENC SZÉPPRÓZAI MŰVEI

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

20.

Sorozatszerkesztők:

Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Versegly Ferenc szépprózai művei

Sajtó alá rendezte:
BÉRES NORBERT

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2018

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatja.

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által elismert kritikai szövegkiadás.

Lektorálta:
DONCSECZ ETELKA

© Béres Norbert, 2018
© Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2018

ISSN 1418-3242
ISBN 978 963 318 722 7

Kiadta: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Debreceni Egyetemi Kiadója, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Tervezőszerkesztés: Juhászné Marosi Edit
Készült Debrecenben, 2018-ban

Tartalom

SZÖVEGEK

Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [I.]	9
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [II.]	53
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [III.]	101
Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember	113
Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György	247
Vak Béla, a' magyarok királlya	363
Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő	407
[Siroki Mariska és Viszneki László]	455

FÜGGELÉK

Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései	465
---	-----

JEGYZETEK

Bevezetés. „Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni”. A Verseghy-próza kontextusairól	469
Jegyzetek az egyes művekhez	485
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [I–III.] ...	485
Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember	509
Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György	522
Vak Béla, a' magyarok királlya	536
Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő	544
[Siroki Mariska és Viszneki László]	555
Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései	558
Rövidítésjegyzék	559
Bibliográfia	561
Névmutató	577

SZÖVEGEK

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI
SZARVAS GERGELY
ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK
VÍG ÉLETE
ÉS
NEVETSÉGES
VÉLEKEDÉSEI,
MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBŰL VAGY HI-
TELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT
PEDIG SZÓRŰL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBŰL
TANÚLTAM.

ELSŐ KÖTETKE.

*Találtatik Pestenn a' Váczi Útzában, Hart-
Leben Konrád Adolf Könyvárosnál.
1804.*

- Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiis.

HORATIUS
Sat. IV.

NAGYSÁGOS ASSZONYOM!

MÉLY tiszteletem után teljes bizodalommal kérem Nagyságodat, vegye e' munkácskát – – „Talán erszényemnek kegyes szárnyai alá?”

Nem, Nagyságos Asszonyom! mert én tapasztalásombúl tudom, hogy méreg drága minden, és hogy mennél nagyobb az ember, annál többet emészt. Most tehát egygy ily nagy Könyvnek kinyomtatását megfizetni, nem csekélység

„Vagy tán kegyelmes pártfogásom alá?”

Ezt Nagyságodtól majd csak akkor fogom alázatosan kérni, ha talán lármát ütnének ellene azok, kik a' tükröt azért akarják porrá tapodni, mivel jól mutat. Hanem vegye, kérem, magához, mikor a' falura kimegy, hol játszó társaságok, theátrumok és minden egyéb városi mulatságok nélkül szűkölködni szokott. Nevetségességében – alázatosan megkövetem, hogy azt a' ridicule nevű tarisznyácskát módosabb szóval ki nem ejthetem nyelvünkön, melly az efféle külföldi hasznos productumoknak szerencsés elnevezésében még járatlan, – Nevetségességében, mondom, könnyen elfér, és ha unalmas óráiban komor orcáját egykét mosolygásra győzi, nem csak szerencsémnek, hanem még különös dücsőségemnek is fogom tartani.

„Szerencsésének és dücsőségének?”

Kérdezni méltóztatik Nagyságod.

Nincs különben, Nagyságos Asszonyom! Szerencsémnek azért, mivel az emberekkel szeretek jót tenni. Valamint pedig nem tudok alacsonyabb embertelenséget, mint a' Jámor' szeméből fájdalmas könyhüllajtásokat facsarni, úgy nem ösmerek ellenben kellemetesebb jótéteményt, mint a' szenvedőt – és kicsoda nem szenved a' világon? – édes örömré fakasztani.

Dücsőségemnek pedig azért, mivel sokkal könnyebb az embert sírásra birni, mint nevetésre; a' nyílt eszű és módos nevelésű embert pedig, a' minőnek Nagyságodat ösmerem, csak szíves mosolygásra is édesíteni, sokkal nagyobb mesterség, hogysen a' szomorú Játékok' Szerzői eszekkel felérhetnék. A' régi üdőkben elég volt egy asztali bolond arra, hogy egygy nagy úri gyülekezetet mulasson; sőt még most is elég a' nyári theátrumban egy arlecchino, hogy a' köz népet megkaczagtassa. De a' mai Dámákat és Urakat mosolygásra birni, bizonynyára nem bolondnak sem arlecchinónak a' dolga.

Csókolom alázatosan Nagyságodnak kezeit, kinek egyébaránt is vagyok, még élek,

*alázatos szolgálója,
Én. m. p.*

Kolomposi
Szarvas Gergely Úrnak
víg élete
és
nevetséges vélekedései

AZ ÉRDEMES OLVASÓHOZ ELŐJÁRÓ BESZÉD IS, NEM IS.

KICSINYSEGEMTŰL fogva tudom, hogy a' jó bornak nem kell czégér, ifjú koromtól fogva pedig, hogy Előjáró Beszéd nélkül még a' legjobb könyvnek sem kell szűkölködni, ha azt akarjuk, hogy otthon ne maradjon, mint a' rút leány. Errevalónézve, mihelyt e' könyvnek titulussát sok titkos gondolat-habzások és szó-rostálások utánn egynehány tudós barátimnak segedelmével in plena sessione megcsináltam, legfőbb gondom az volt, hogy egy jó prefátzióra szert tehessek.

Elővettem e' végből sok régi deák és görög classicus könyveket, mellyek' elejébe az újabb classicus Írók temérdek sok, szebbnél szebb és tudósabbnál tudósabb előjáró beszédeket készítettek, s mindegyikből egynehány előjáró periodust kicsenvén, oly gyönyörű prefatiót csináltam, hogy magam sem tudtam elegendőképpen sem csudálni sem érteni.

Méltoztasson az Úr, Olvasó Uram! magában egy nagy kertet képzeni, a' micsodás a' Pesti Prater, és ennek egy nagyobb térségénn tíz vagy tizenkét bandát, mellyek egymástól két vagy háromszáz lépésnyire állanak és úgy musikállyanak, hogy mindenike más más nótát vonnyon vagy fűjjon. Melly gyönyörű, melly fülköcsögtető, melly szívvolvasztó volna ama' chaoosz, melly az Úrnak, Olvasó Uramnak érzékenységeit csiklandaná. Lehetetlen volna bizonyyára, kaczagásra nem fakadnia örömeben, lehetetlen volna, elkerülnie az agytompító ájúlást, ha füleit be nem fogná.

Illyen lett az én Előjáró Beszédem, ammint egyszerre az tünt eszembe lövékeny sűgár gyanánt, hogy előre okosan beszélni lehetetlen arról, a' mit az ember maga sem tud. Mikor az én kedves Uram Bátyám született, én még akkor nem voltam a' világonn, és így sem születéséről sem neveléséről semmit sem szólhatok mindaddig, még ezekről valamit saját szájából nem hallok. Attól fogva pedig, hogy én születtem, azon szempillantásig, mikor ő Pestenn mindenestül letelepedett, csak egyszer volt szerencsém látni kis koromban, mikor Pestre ökrököt hajtott. Ifúságáról és férjfi koráról is tehát tőle kell tudósításokat várnom, minekelölte azokról valami bizonyost mondhatok.

Azt az egytet tudom az anyám' beszédgyéből, a' ki familiánknak e' híres tagját sokszor emlegeti, hogy legény korában egy földes Uraságnál szolgált, a' kastélyból egy szép szobaleányt elvett, szarvas marhákkal való kereskedésbe bocsátkozott, s magát elvégre úgy felvette, hogy körülbelül hozzá fogható gazda nem volt. Felesége meghalálózván, egy pár gyermeket pedig a' földes Úr magáénak fogadván, elköltözött az öccséhez, a' ki egy kis helységnek még most is érdemes mestere, kántora és nótáriussa, s kivel különbféle kereskedésbéli speculációkba ereszkedett. De azonkívül ezen ifjú tudós embernek más hasznát is vette, addig gyakorolván magát vezérlése alatt a' magyar és deák írásban, még oly cultivátus ember lett, hogy akármellyik pés nemes emberrel is megmérkezhetne.

„Pés nemes emberrel?”

Igen is, Öcsém Uram! Ez nem új szó, hanem csak annyiból, hogy akkorában kezdett vele Nemeseinknek nemesebb része élni, mikor a' P betűvel kezdődő neveknek, mint: *pípa, pobár, pénz, puska, palaszka, pisztoly, paripa* 's a' t. ösmeretségével meg nem elégedett, hanem azokba a' tudományokba is betekintett, mellyeknek nevei az ábécének külömbféle betűivel kezdődnek.

Ezek így lévén, mivel minden embernek gyermekkorára egész életének előjáró beszédgye, engedgye meg az Úr, Olvasó Uram! hogy Kolomposi Szarvas Gergely Uram Bátyámnak gyermek esztendeiről semmit sem tudván, Prefációmot is későbbre hagyjam.

„Hisz ebben nem a' Hérosnak gyermekkoráról, hanem a' jelenvaló munkának közre bocsátásáról kellene szólni: hogy p. o. szép papírúsonn, szép betűkkel, kötetenkint, fertály esztendőkint vagy holnaponkint, olly ócsó áronn ammint csak lehet, sok jó barátoknak kívánságára 's a' t. fog közre bocsátatni.”

Megkövetem az Urat! ezek részént nem hozzám, hanem a' Kiadóhoz tartoznak, részént jövődő dolgok, mellyekről előre semmi bizonyost nem lehet ígérni, egy általlyában pedig az Olvasó Uraktól függnek. Mert ha ezek a' Könyvnek kötetkétit frissen veszik és jól megfizetik, a' Kiadó is frissen és szépen fogja nyomtatni és általam készíteni. Eggy szóval: mink ketten, a' Kiadó tudniillik és én, úgy fogunk mindenkor tánczolni, ammint a' Vevő Urak hegedűlni fognak.

A' MUNKÁNAK A' KEZDETE.

ENGEDGYE meg, kérem, a' Leányasszony, hogy — —

„Kivel beszéll az Úr? Nem vagyok én szolgáló, hogy leányasszony titulással mocskoljon.”

Ezt én nem tudtam, kedves Kisasszonykám! ruhájáról pedig meg nem ösmerhettem, sem szeméből ki nem nézhettem; mert hiszen maga méltóztatik látni, hogy a' szolgálók úgy hurczolják magok utánn selyem vagy patyolat ruháiknak farkait még a' бүdös pocsoljákonn és útsza-csatornákon is, mint a' Kisasszony vagy akármelylek más Dáma, a' ki hintóban járni nem méltóztatik; és hogy egyébaránt magokot módosabbaknak tudgyák mutatni, mint a' kevélyen nevelt — — —

„Hm! az ugyan igaz! De vegye fel az Úr azt, hogy ezek a' selyem és patyolat ruhák nem a' szolgálóké, hanem asszonyaiké; és hogy e' szerint csak nagy külömbőség van még is egy szolgáló és eggy — — —”

Asszonyaiké? Hogyhoggy lehet ez?

„Boldog Isten! Az Úr könyvet akar írni és még ezt sem tudgya. A' mi szomszédáságunkban lakik eggy asszony. Ő magát nagyságotatgya ugyan, de az Ura sem nem több, sem nem kevesebb eggy böcsületes de szegény furirnál. A' minap a' szolgálójával öszve-találkozok, és látom, hogy az asszonyának selyem ruhájában páváskodik. Boris! hisz ez a' ruha a' te asszonyodé? — Az egész hétenn, feleli a' leány; de ma az enyém, mert vásárnap van. — Hogy a' manóban? — Úgy hogy minden vásárnap és ünnepepp dél utánn én vagyok a' Nagyságos Asszony, ő pedig otthon a' gyermekekre vigyáz. — Eredgy, ne beszélly hiábalót. Az asszonyod mulatságra ment, te pedig azonban lopva nyövöd a' ruháját. — Kövesse meg magát a' Kisasszony! én lopva más' ruhájában az egész világért nem járnék. Mikor beszegődtem hozzá, őt egész forintot engedtem el neki, ha ünnepepp és vásárnaponn nem átallya, hogy a' templomba és sétálni az ő ruhájában mennek. — Ő az öt forintnak jó hasznát veszi, mert szegény; nekem pedig ün-

neplő ruhát csináltatnom nem kell. Már most a' szolgálók,¹ a' hol csak lehet, mind így szegődnek be. Eggyik kéz a' másikat mossa. Vannak, édes Kisasszonykám! sok olyan Kis Nagyságos Asszonyok, a' kik öt forintért ruhájokonn kívül még férjeiket is arra köteleznék, ha lehetne, hogy a' szolgálókkal sétálni mennyenek. – És úgy is van; azt nekem az Úr elhiheti; mert én azután erről több szolgálóval is beszéltem. De mit is akart csak az Úr előbb szóllani? Követem, hogy szavába estem.”

Én pedig köszönöm, hogy könyvemet a' Kisasszony illy fontos tudósítással meggazdagította. A' mi félbeszakadt szavamat illeti, engedelmet akartam arra kérni, hogy a' Kisasszony Uram Bátyám' képével megösmerkedtethessem.

„Kolomposi Szarvas Gergely Úréval?”

Igen is! Tessen feltekinteni arra a' portréra, melly a' két ablak között a' falonn függ. Fekete haja, vastag szemöldöke, macska szeme, sűrű bajússza, kék szakálla, szőrös mellye, micsoda tűzességet mutat! Azért íratta magát Uram Bátyám nyakravaló nélkül egy ingben. A' képíró elejénre szép dolmányt, övet és ötött mentét festett a' testére, ammint már most, mióta Pestenn lakik, járni szokott; de ő ezt meglátván: mi a' mennykövet gondol Kelmed? mondgya vala a' képírónak. Hiszen még a' legnagyobb télenn sem maradhatnék fűtött szobában ennyi ruha alatt. Hát még nyáron? He, he, he! Irjon Kelmed engem' egy ingben és nyakravaló nélkül, ammint házamnál járni szoktam.

„Kolomposi Szarvas Gergely Uramnak rendes embernek kell lenni.”

Maga víg ember és nem rossz szívé, vélekedései pedig többnyire különösek. De tessen csak a' Kisasszonynak még egy tekintetet vetni a' portréjára. Erejét, melly olly nagy, hogy még a' bikával is szembe mer szállani, világosan hirdetik húsos karjai, nagy kezei, vastag újjai, széles vállai, és kurta nyaka; kivált ha hozzájuk gondollyuk majdnem idomatlan czombjait, rövid lábait, tömött lábikráit és talabor talpait is. Most már a' hasa nagy, 's mivel magos soha sem vólt, ollyan gömbölyű, mint egy nagy tengeri süldisznó. A' homloka ugyan keskeny és horpadtt, de azért az anyám még is nagyon okosnak tartya. Azt mondgya ő, hogy ebben a' kis homlokban parányi az ész, de hathatós, ammint a' borsrúl szoktuk mondani: kicsiny de erős. Ha oskolákat tanúlt volna, így szokta az anyám e' mondását befejezgetni, a' feje olly nagyra nőhetett vólna, mint egy alföldi nagy tők, de azért okosabb még sem lett volna. Én az anyámnak ezen állítását mindaddig át nem tudtam érteni, még a' nagy külömbséget a' tudósság, bölcsesség és okosság között eszre nem vettem. – Gyere be!

„Köszönteni az Urat Szarvas Gergely Uram és ezt a' czédulát küldi.”

Várj egy kevésig Pista! mindgyárt elolvasom. – – – Mond szolgálatomot Uram Bátyámnak; azonnal tiszteletére leszek. – – – Követem a' Kisasszonyt; Uram Bátyámhoz kell mennem.

„Én az Urat nem tartóztatom. Köteles szolgálója.”

Kívánok a' Kisasszonynak nyugodalmas éjszakát.

¹ szolgálók, [Emendálva.]

A' CZÉDULA.

Harmad napja, hogy Uram Bátyám Pestre érkezett, 's az anyám olly szentül meglátogattya mindennap dél után, mint reggel a' templomot. Nála ül most is, ammint a' czédulából látom, és minden bizonnal irántam tanácskozik vele. Szeretném tudni mi az a' fontos dolog, melyet velem közleni akar? Hm! mi volna egyéb az anyám' plánumánál? Több már esztendejénél, hogy házasodásra unszol, 's most Uram Bátyámmal, hihető, öszveszürte a' levét ellenem. Rendes dolog, hogy a' szülők magok szeretnek gyermekeiknek feleségeket választani. Mikor ruhákat akarnak nekik csináltatni, ifjú testeikről vetetnek mértéket a' Szabóval; de mikor feleségeket akarnak nekik adni, saját szíveikhez szabják plánumaikat.

Illy tusakodások között elérkeztem Uram Bátyám' házához, ki a' viszontagvaló complementumok után így szólott hozzám:

„Nem csak az anyádtól, hanem más egyebektől is hallottam már, hogy te a' magyar nyelvnek nagy bolondgya vagy. Tegnap egy régi barátommal öszveakadtam a' kávéházban, hol éppen két meglett úri emberrel és egy ifjú legénnyel beszélgettem. Barátom úgy ösmerkedtetett meg velek, mint bátyádot, és így a' szó igen természetesen reád fordult. Szeretik benned, hogy a' magyar írásban minden betűnek okát adod, 's ez által a' köz beszédnek gáncsait átláthatóképen, ammint mondgyák, felfödözöd. Ezt ugyan az ifjú legény elejénte szörszálhasogatásnak nevezte, de minekutánna a' többiek nyájasan és még is minden sérelem nélkül megmutatták neki, hogy kritikáidot csak azért nem szereti, mivel közrebocsátott könyvecskéiben sok ilyen gáncsok vannak és hogy az embernek saját nyelvhibáit igen szép megvallani és megjobbítani, mihelyt átláttya, hogy ez nyelvünk' pallérozásának előmozdítására szolgál, elállott első állításátul, és megígérte, hogy írásaiban a' tiszta magyarságra ő is ezentúl jobban vigyáz.”

„Bajszfalván lakik egy régi Bajtársom, Kéncövi Antal, az odavaló földes Uraságnak érdemes Tisztartója, ki meg-hallván, hogy Pestre akarok költözni, eljött hozzám Kolompusra, 's megújítván velem a' régi barátságot, azt kívánta tőlem, hogy a' mit Pestenn látok és hallok, irkállyam meg neki. Megígértem, ha ő is viszontag tudtomra adgya, a' mik Bajszfalván és az odavaló környékben történni fognak. Ő szépen ír magyarul, én pedig, mint városi ember, még szebben akarnék írni, ha lehetne. Azért tehát tégedet akartalak kérni, édes Öcsém! hogy leveleimet, minekelőtte Kéncövinek elküldöm, rostálgasd meg, nem a' tárgyakra, gondolatokra vagy vélekedésekre nézve, mert ezekben én senkinek sem engedek, hanem csak a' magyarságra nézve. Fáradtságod ingyen nem kívánom.”²

Elgondolhattya az Úr, Olvasó Uram! melly nagyon megörültem ezen ajánlásnak, útát látván nyíltni arra, hogy Uram Bátyámnak víg életét és nevetséges vélekedéseit darabonkint kitanúlhassam. Előre küldvén dicséretim iránt egynehány protestátiómot, ajánlását elvégre felvállaltam.

Mióta élek, az anyám' orczájánn az örömmel olly világos nyomdokit nem láttam, mint ezen alkalmatossággal. De ő belső meglegedésének vallását nem annyira titkolni mint mellézni akarván, „Micsoda Kisasszony volt az, úgymond, a' kivel téged' otthon az Inas talált?” 's hallván tőlem, hogy a' Szabom' leánya volt a' contóval, melyet ki is fizettem, elmosolyodott, és Uram Bátyámhoz fordulván, kikérte magának, hogy látogatásaival, mikor jobb multság nélkül szükkölködik, házunkot megtisztelni ne átallya. Uram Bátyám erre kezét csapott vele is, velem is; azután pedig kezembe adta az első levelet, melyet Kéncövi Antal' számára készített. Ezt én otthon rendbe szedtem, és itt az Úrral, Olvasó Urammal szórul szóra közlöm, de úgy hogy

² *nemkívánom.* [Emendálva.]

Uram Bátyámnak a' dolgot el ne árúlly. Ő az új magyar könyveket nem olvassa, mivel drágálly; az Úrnak, Olyvasó Uramnak elárúlása nélkül tehát soha meg sem álmodhattya, hogy Secretáriussával közlött leveleit nyomtatásban az egész világ olvassa.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Pestre érkezvén tegnap előtt mindenestül, első gondom az volt, hogy puggyillárist vegyek, mellybe az emlékezetre méltó dolgokat számodra feljegyezzem. Elmentem azutánn a' kávéházba, a' hová engem a' vacsora végett házmesterem igazított, 's elbámúltam azonn a' sok népenn, mellyet a' mulatságnak e' nyilvánvaló palotájában egygyütt találtam. Nemelleyk a' sachnál ültek, némelleyk a' bilyárdnál állottak; ezek kávéztak, amazok puncsoztak, mások meg újságokat olvasgattak. A' külömbféle embereknek vegyülete szép tekintet volna, ha a' dohányynak kábító füstye úgy körül nem venné ökö, hogy egyyiket a' másikatúl megkülömböztetni allig lehessen. A' szomszéd szobában terítve volt az asztal, 's egynehányan már ettek is nála. A' vacsorálás, beszélgetés, 's a' jövőknek, mulatóknak és menőknak egymást felváltó külömbféle jelenései úgy elbámítottak, hogy csak éjfélkor jutott eszembe a' hazamenetel.

Házam a' külső városban lévén, hol éjszaka lámpások égni nem szoktak, útamban, tudgya a' tatár, micsoda deszkahídra jutottam, melly alattam, mivel könnyű nem vagyok, szörnyű nagy ropogással letört. Két könyökömmel a' két szelso deszkára felakadván, mivel szinte csak a' középső szakadt le alattam, ki nem mondhatom, melly szörnyű szívszorogtatásokat szenvedtem. Próbáltam elejénte könyökömmel felsegíteni magamot, de a' deszkák mód nélkül meghajolván terhem alatt, féltem, hogy a' középső példája szerint el ne törjenek, vagy legalább a' gödörnek partyaírúl le ne csússzanak. Képzésem mind csak azzal fenyegetett, hogy t. sz. árnyékszék van alattam, de az eszem inkább mészgödörnek tartotta. Akár az egyyik akár a' másik legyen, gondoltam magamban, oda vagyok örökre, ha leszakadok.³ Erre ordítani kezdtem, mint a' vad oroszlány, segítséget kértem, tüzet kiáltottam németül, magyarul, deákül és tótül, de mind haszontalan'.

Majd egyy egész órát töltöttem ilyen szituációban, 's karjaim már reszketni, torkom rekedni, szavam el-állani kezdett, ammint a' holdvilágot, nem tudom, kelni-e, vagy a' felhők⁴ alól kiütni észre vettem. E' jelenés által vigasztalódtam ugyan, de igen keveset; mert tudtam, hogy emberi segítség nélkül a' hold engemet a' veszedelembül ki nem vonhat. Még azt is óhajtottam elvégre, hogy bár csak most egyszer, legalább egyy kis fertályóráig, lunaticus lehetnék. Ammint azutánn világosabb lett körülöttem, letekintek nagy hasam' széltében a' gödörbe, 's látom, hogy tiszta, és hogy fenekétül csak egyykét arasznyira függnek lábaim. Egyyik könyökömöt a' deszkáírúl levonván, és szélénn csak kezemmel fogódzkodván, alább próbálgatom eresztetni magamot, 's lábammal a' földet szerencsésen elérem. Lebocsátkozok egészen, elnevetem magamot, megvizsgálom az árkot, 's egyykét lépésnyire új falat találok benne, mellynek fogainn elvégre szerencsésen kimászok.

Más nap a' dolgot egyy régi jó barátomnak elbeszéllem, azt adván hozzá, hogy panaszteszek. Mert az én vélekedésem az, hogy a' ki olyan helyekenn, hol éjszaka emberek járnak, árkokot ás, köteles is legyen melléjek égő lámpásokat akasztani. De régi jó barátom azt felelvén, sőt meg is mutaván, hogy nem csak nevetséges esetemmel, hanem még nevetséges véle-

³ leszakadok. [Emendálva.]

⁴ felhők [Emendálva.]

kedéssel is az egész város' csúfjává teszem magamot, feltett szándékomtól elállottam, 's inkább magamnak egy zsebbevaló lámpást vettem.

Ah! kedves Kénkövím! hány ezer tárgyat találok én itt, mellyekkel mulathassalak. Mikor még ökrökkel kereskedtem, akkor nekem Pestenn semmi sem tűnt szemembe egyéb ökröknél és mészárosoknál; de most! E' gondolat mindgyárt az első estve arra a' vélekedésre birt engemet, hogy az országokat és városokat minden ember csak saját szemeivel látta, 's legottan próbákat is kezdettem tenni egynehány férjfiakonn, kik a' világot látták. Szóllottam más nap reggel egy kapitánnyal, délben egy francia pappal, dél után a' bótban egy kalmárral, estve pedig a' kávéházban egy Gróffal, kik külső országokban sokat útaztak. A' kapitány allig tudott egyébrül szóllani, hanem csak a' várakrúl, szánczokrúl, fegyverházakrúl, kaszármákrúl, szép asszonyokrúl, és amaz uraságokrúl, kik asztalaiknál megvendéglették; a' francia pap a' templomokrúl és klastromokrúl; a' kalmár a' manufactúrákrúl, fabrikákrúl és a' nevezetesebb kereskedő házakrúl, a' Gróf pedig a' külső kabinétokrúl és a' kormányoknak külömbféle rendtartásairúl. Ezt nem azért mondom, mintha helyben nem hagynám, mert csak akkor mehet a' világonn minden jól, mikor saját svérájában marad minden rend és minden ember; hanem csak azért, hogy egy embertül nem lehet okosan azt kívánni, hogy mindenben járatos legyen. Bele tekinteni egy keveset mindenbe jó, de tökéletességre csak egy vagy két dologban ügyekezeni, legtanácsosabb.

Mit csinálnak a' Bajszfalviak? Gyógyúl-e az öreg Úr? Tegnap egy Prókátortül egy nevetséges esetet hallottam, melly külső városunkban nem rég történt; de én ezt neked versekben akarom elbeszélni, mivel tudom, hogy a' magyar cadentiáknak nagy kedvellője vagy. Isten hozzád! Írj mennél hamarább.

AZ ELSŐ VALLÁSTÉTEL.

Uram Bátyámnak parancsolattya szerint im! rendbe szedtem a' levelet.

„Köszönöm, édes Öcsém! köszönöm, még megszolgálhatom. 'S hát? — — — Mit is akartam csak mondani? — — — Úgy! Azt szeretném tudni, mivel tölthetném viszontag kedvedet? Van-e szükséged valamire? Szóllj! egyenesen szóllj, mint bátyádhoz!”

Ha meg nem bánthanám Uram Bátyámot alázatos kéréssel — — —

„Dehogy bánatsz! A' mi kitelhetik tőlem; azt szívesen megteszem; a' mi pedig rajtam nem áll, azt tőlem nem fogod kívánni.”

Minden bizonyal nem! Az anyámtül, mióta eszemet tudom, sok dicséretét hallván Uram Bátyámnak, feltettem magamban, hogy az első Könyv, mellyet nyomtatásban kiadok, Uram Bátyámnak a' Biográfiája lessz. De az anyám sem születésérül sem eseteirül semmi bizonyos dátumokat nem tud adni; azért — — —

„Születésemrül, édes Öcsém! ne sokat tudakozódgj. Én magam sem tudom, hol születtem? vagy ki volt az atyám és anyám? Arrül az eggyrül emlékezek, hogy az öreg Bajszfalvi' házában neveltek fel, és hogy a' cselédek árva Geczinek neveztek. Eszem megnyílván, eredetem iránt semmit sem nyomozhattam ki egyebet, hanem hogy a' Tekintetes Úr, mikor egyszer Pestrül az Asszonnyal haza felé útazott, egy szegény asszonytül megvett, haza vitt, és a' kocsisnéra bízott.”

„Az öreg Bajszfalvinak szép jószágai és capitálissai voltak, 's mikor én már annyira felserdültem, hogy körülötte Pázi' képében forgolódhattam, sokszor hallottam tőle haragjában, hogy a' Tekintetes Asszonnyal nem kapott többet háromezer forintnál, és hogy még ennek a'

kis summának is nem lett ura, hanem csak gondviselője, Panaszolta némelykor azt is, nem ugyan nekem, hanem csak magának az én jelenlétemben, hogy az Asszony, mihelyt az órrát a vásrasba beüti, a' cifrálkodásra felettébb sokat költ, a' falunn pedig mind csak vendégeskedik."

„Azonban, Öcsém! maga az öreg Bajszfalvi sem volt sokkal jobb a' Deákné' vásznánál, csak hogy az ő hibái másfélék voltak. A' gazdaságot egészen tisztjeire bízván, ha némelykor vadászni nem ment volna, életét bizonyára nem lehetett volna egyébnek tartani, hanem csak evésből ivásból és aluvásból álló vegyétátiónak, melly articulusokra nézve én, Kolomposi Szarvas Gergely, akkorában, hogy kenyerét ettem, nagyon vele tartottam."

„Az Asszonynak majdnem minden kilenczedik holnapban, ha nem kettő, legalább egy gyermeke bizonyosan lett, kik közül a' dajkák kezéből csak négy leány és végtére egy fiú jött a' házhoz vissza elevenen. Ez a' fiú volt, a' ki mellett én azután, mikor oskolába járt, inaskodtam. Még ő a' régi könyvekből a' hajdani világot, vagy az újjakból azt az ideális világot tanultatta, mellyekben a' tudós emberek, a' kik könyveket írnak, a' felhők közt tündérkednek, addig én a' mostani reális világgal akarván megösmernedni, egy özvegy asszonyhoz jártam, kit szolgálója nagyságot ugyan azért, mivel férje, Pödrösi Gábor, minekutánna az ellenség előtt elesett, Adjutáns lett, de nekem ellenben nagyságotni szabad nem volt azért, mivel egykét látogatásom után annyira megszeretett, hogy fiának fogadott."

„Az öreg Bajszfalvi meg akarván fiának ártatlanságát óni, egy parányi vásrasba küldötte tanulni, a' hol a' romlott és rontó feje személyek ritkábbak szoktak lenni. De az én vélekedésem az, hogy mind haszontalan volt ügyekezete; sőt hogy fiának talán többre ártott, mintsem ha mindgyárt gyermek korában a' veszedelmekkel megösmernedtetette volna."

Követem Uram Bátyámat! ezt én magammal el nem hitethetem. A' ki a' veszélyt szereti, veszét találja benne.

„Hm! a' veszélyt szeretni és a' veszélyt ösmerni kétféle dolog énelőttem. Mit mondtálsza tegnap azokról a' népekről, mellyek a' tüzet nem ösmerték? Beszélld el nekem még egyszer, hogy megtanulhassam. Nekem nagyon tetszett."

A' Marjánai szigetekben a' Spanyolok, *Buffon'* bizonyosága szerint a' VI. könyvben, ha jól emlékezek róla ---

„No! akármellyik könyvben. Elég az, hogy bizonyította, és ha egyébaránt böcsületes ember volt, elhihetjük neki. Csak tovább!"

A' Spanyolok olly népre akadtak, melly a' tüzet nem ösmerte. *Plinius* is tesz ilyen népekről VI. Könyvében emlékezetet. Sőt még az a' szokás is, melly sok régi nemzetnél megvolt, hogy tudniillik a' szent tüzet a' templomokban különös szorgalommal őrizték és táplálgatták ---

„Mint a' régi Rómaiaknál a' Veszta's Szűzek, úgye?"

Igen is, Uram Bátyám! Ez a' szokás is, mondom, bizonyos jele annak, hogy az efféle nemzetek a' tüzet valaha nem ösmerték, és hogy megösmervén, azonn voltak, hogy fenntarthatassák.

„No, láddsa már most, édes Öcsém! Ezek az emberek, a' kik a' tüzet nem ösmerték, az első tüzet meglátván, újjokat minden bizonnal megégették, mint a' gyermek, a' ki az égő gyertyába kap. Ezt én ugyan meg nem tudom ollyan emberekkel bizonyítani, a' minők azok a' te ösmérőseid, a' kiket imént megneveztél, mert én a' nagyon tudós emberekkel nem szeretek barátkozni. De mivel önnön magamról tudom, hogy az újjamat bizonyosan megégettem volna, azt hozom ki belőlle, hogy ők is az övéket minden bizonnal megégették. Ha ellenben a' gyermek' elejébe égő gyertyát teszel, s azt mondogod vagy mutatod neki, hogy éget, nem egy könnyen nyúl hozzá, ha csak nem olly szófogatlan, mint én voltam. Mert én nevelőimnek még azt sem akartam hinni, hogy a' falat a' fejemmel át nem üthetem. Akár nevetsz, édes

Öcsém! akár nem, de én biz' el nem hittem mindaddig, még magam meg nem próbáltam; melly alkalmatossággal a' fejemet szerencsésen be is törtem."

Uram Bátyámnak nagyon különös vélekedései vannak.

„Vagy különös vagy sem! Elég az ahhoz, hogy Bajszfalvi Úrfink hat esztendő alatt a' régi deák könyvekből sok szép mondásokat megtanult ugyan, de a' mostani világnak sem kincseivel sem veszedelmeivel meg nem ösmerkedvén, szintollyan ostobácska volt azután is, mint az előtt, 's egész maga viseléséből világosan kilátszott, hogy jó tulajdonságai az első rossz alkalmatossággal elenyésznek. Az anyja gyermekkorától fogva nem szenvedhette, egész anyai szeretetét három leányára, úgymint eleven mássaira, pazarolván. Ifiabb esztendeiben víg és tűzről pattant volt ugyan, de az anyja még legártatlanabb csintalanságait is keservesen büntetvén, arra bírta, hogy a' társaságot egyáltalában nagyon kerüllye, annyival is inkább, mivel a' társaságok ritkán szűkölködtek árulók nélkül, kik az Asszonynak minden kicsinységet befűttak. Rajta kapván egyszer egyik nénye, ammint a' szolgálót az udvarban mindenek' láttára és így minden bizonynal csupa ártatlan nyájasságból kergette, megfogta, és német forgót tánczolni kényszerítette, mivel sem vége sem hossza nem volt a' dorgálásnak, mellyet e' miatt az anyjától tovább két hétnél naponkint szenvedett, feltette magában, hogy soha leányra vagy asszonyra nem néz, és fogadását, még én ott voltam, olly pontosan megtartotta, hogy az egész familia elvégre asszony-gyűlölőnek nézte, és az öreg Bajszfalvinak testvér bátyja meg is házasodott a' végbül, hogy a' familia ki ne vessen."

„Valahányszor vele vacátiókra haza mentünk, annyiszor az öreg Urat betegen találtuk. Az Asszony a' Kisasszonyokkal együtt allig várták, hogy kiadgya a' lelkét; de ő csak meg nem tette nekik még is ezt a' barátságot. Az Úrfit illyenkor az öreg Úrnak beteg ágya mellett meg nem szenvedte az Asszony, ha pedig nényeivel akart mulatni, ezek ezerféleképen kínozták. Innen történt, hogy egész nap az erdőben, a' pataknál, vagy a' mezőnn andalgott, a' nélkül hogy valamiben foglalatoskodott volna."

„Azonban meg volt még is benne a' közönséges életben előkerülő dolgoknak tanulására való vágyakodás, meg volt az igazságnak kiszolgáltatására való hajlandóság, megvolt az érzékeny szív, melly másokkal örömet jót tesz. Ha kénytelen volt a' társaságban maradni, felette keveset szóllott, mivel érzette, hogy mihelyt a' száját megnyitva, azonnal ostobaságot mond; de örömet hallotta ellenben, ha valaki idegen országozról, vagy nagy városokról beszéllett. Óránkint nézett illyenkor ki az ablakonn a' messze nyúló térségre, mintha magában azonn iparkodott volna, hogy ama' vidékeket és helységeket megsajdíthassa, mellyeket szemének horizontnyra megett feküdni gyanított. A' lovaglást semmikép sem akarta megtanulni csupán csak azért, ammint nekem egyszer nagy titok alatt maga megvallotta, mivel az atya a' lovakot többre böcsüli a' kocsisoknál, kikre amazok miatt minduntalan' huszonötöt vágat, 's kiknek egyikét egyszer agyon akarta löni, mivel nyergesse a' patkószög miatt sántított. A' kis városban, a' hol oskolába járt, a' Gazdasszony, egy tanácsbeliné, a' kinél laktunk, az anyjának, leányai pedig a' Bajszfalvi Kisasszonyoknak személyeit viselvén, annyira kerülte az embereket, hogy még enni sem ment örömet az asztalhoz, mellynél kínozt' ülni tudta. E' boldogtalan magányosság volt az oka, hogy kiki ostoba legénynek tartotta, és hogy sokakban ostoba is maradt, mivel az emberi társaságokban tanúságokat jövőendő életére nem gyűjthetett, és lelki tehetségeit ki nem fejthette."

„Én azonban Pödrösiné körül forgolódván, 's házánál, mivel már akkor serdülő legény, 's Úrfimnál egynehany esztendővel öregebb voltam, külömbféle munkákat végezvén, részént az özvegynek oktatásából, részént pedig saját tapasztalásomból, sokat tanultam, a' mi a' gazdasághoz tartozik. Sőt cselédgyeitül még a' német nyelvet is felkaptam. Mikor a' harmadik vacá-

tiókra haza mentünk, az öreg Úr megházásított, 's mivel Bajszfalva nem messze volt a' várastúl, a' hol az Úrfi oskolába járt, azt rendelte, hogy a' feleségem Bajszfalván maradjon mint udvarmesternéje a' szolgálóknak és majorosnéknak, mink pedig minden vasárnap' és ünnepenn, ha egyébaránt az üdö' mostohasága megengedi, haza rándúlyunk. Feleségem a' gyermekágyban meghalván, magam is elköltöztem Bajszfalvára, annyival is inkább, mivel az öcsémmel, mihelyt megházasodtam, kereskedésbéli társaságba bocsátkoztam, a' mire nekem Pödrösiné szép summácskát részént adott, részént szerzett."

„Ihol Öcsém! az én életemnek a' kezdete! Eggyügyűebb valóban, hogy sem a' közrebocsátást megérdemlené. Vannak ugyan, megvallom, még ezen kezdetben is némelly titkos esetcskéim, mellyek szép tanúságokkal kedveskedhetnének, de – – – csak nehéz az embernek arra vetemedni, hogy magát nevetségessé tegye. Mít gondolsz?”

Több nagy emberek voltak már, kedves Uram Bátyám! a' kik saját hibáikat mások' hasznára megvallották, 's ez által magoknak nagy dücsösséget szerzetek.

Erre Uram Bátyám fel' s alá sétálni, 's mélyebben gondolkodni kezdett. Tusakodni látszott magában, ha helyt adgyon-e mondásomnak, vagy sem? végre pedig azt felelte: hogy a' mi eszébe jut, velem mind egy szálíg közli, de úgy, hogy én csak darabonkint jegyezzem fel, azután rendbe szedgyem, holta előtt pedig ki ne adgyam. Ezeket én mind megigértem ugyan, de megtartanom lehetetlen. A' Kiadó hetenkint sürgeti, és én sem halasztok örömet semmit holnapra, a' mit ma elvégezhetek. A' mit tehát Uram Bátyámtól darabonkint hallok, azt én forrón az Olvasó Uraknak asztalára teszem.

A' FELELET.

Követem alázatosan a' Tekintetes Asszonyt, hogy Uram Bátyámról egynehány napig semmi tudósítást nem adtam. Azokkal a' versekkel, mellyeket Kénkövinek ígért, több bajom van, hogyesem gondoltam volna. Ha úgy adnám a' nyomtató prés alá, ammint kezébül veszem, nem nagy böcsületére válna. Mert ő a' régi magyar poéták' módgya szerint, készebb a' cadentia' kedvéért olly új szókat alkotni, mellyeket senki sem ért, 's mellyek a' szokott formátióknak reguláival mindenkép ellenkeznek, mint gondolattyával felhagyni, vagy annak kifejezésére többféle szavakat keresni, a' végből hogy azok közül a' legjobbakot kiválaszthassa. Rövideden szólván, a' micsodás férjfiكور ember, csak ifiú poéta még; valamint pedig a' gyermek, a' kiben egy kis tűz vagyon, akármihhez kezdgyen, nem győzi megvárni, hogy elvégezze, 's üdötlen sietésével többet ront mint épít; úgy az új poéta is nyakra főre csinálja egymás után a' verseket akár jó akár rossz magyarsággal, csak hogy mennél hamarább eljuthasson a' befejezéshez, mellynek utolsó szavát írván, gondolattyával már a' Könyvnyomtató' műhelyébe repül, onnan pedig a' Könyváros böttyába, hol ódáját több hasonló productumok között ragyogni, gyönyörködve nézi.

Szinte verseinek pallérozásában foglalatostkodtam, ammint bedobbant hozzám Kénkövinek várton vártt feleletével, 's mivel író asztalomnál talált, csak előmbe hagyította illy szókkal: „Olvasd el! 's ha elúnod a' munkát, jőjj utánnam a' hídhöz.” El is olvastam mindgyárt, 's a' Tekintetes Asszony' számára ide írtam.

KEDVES SZARVASOM!

Leveledet nagy örömmel vettem. Esetedenn megijedtem, sajnálkodtam, 's végre nevettem is. Nagy hasaddal ne sokat járj te deszkahidakonn még lámpással is. A' mi vélekedésedet illeti, hogy legjobb, ha minden ember saját svérájában marad, én is tökéletesen helyben hagyom. Mikor én az országútát csináltatom Bajszfalva mellet, a' külömbféle munkákat külömbféle munkásokra osztom, és soha sem engedem meg, hogy egyik a' másikéba kapjon. Lenne abból országút, ha kinekinek szabad volna, más' munkájába avatkozni! De így, ha kiki csak saját kötelességére néz, egyikét nap alatt kész is a' munka, jó is.

A' Fiscális – hisz' ösmered, micsoda tudóska ökigyelme! – szinte nálam lévén, mikor leveled érkezett; elfintorította e' vélekedésedre az órrát, és nevetségesnek találta, „Az egész emberi nemzet egy nagy Egész, úgymond; 's az emberek az emberekkel, a' várasok a várasokkal, a' nemzetek a' nemzetekkel úgy vannak öszvekapcsolva, mint egy hosszú láncznak a' gyűrűi. Valamint tehát mindenik gyűrű az Egészhez tartozik, úgy szükséges, hogy minden gyűrűnek az Egészre gondya is legyen. De ezt csak a' nagy Lelkek érthetik át!” – Hallode! azt gondoltam, hogy a' guta üt meg mérgemben, mikor ezt amúgy szokása szerint nagy hegykén pökte ki előmbe. De nem is maradtam adóssa. Tudod, hogy azt, ha az ember kineveti, legkevesebbet szenvedheti. Én tehát elkacczantván magamot, így feleltem neki: Uram! ha a' tizedik gyűrű az elsővel, a' húszadik az utolsóval, 's mindenki a' tőle tizenkettedikkel, vagy huszonötödikkel öszvekötelődik, a' láncz nem láncz többé, hanem cháosz, öszvezavartt gomoly. Hogy a' láncz igaz láncz legyen, sem több sem kevesebb nem kívántatik, hanem hogy mindenik gyűrű két szomszédgyával jól öszvefüggjön; mert csak akkor függ jól öszve az egészszel is. De hagyjuk ezt!

Bajszfalviékrül tudakozódol? Hallyad itt a' nagy változásokat és hüllý! Minekutánna az Úrfink a' hat oskolát a' te gondviselésed alatt kitanúlta, a' filozofiában és a' magyar törvényben a' falunn vett leczkéket a' Plébánustúl és a' Fiscálistúl, kiknek unalmas és haszontalan igáik alól, mivel semmit sem tanúlt, végtére kiszabadulván, az anyjátúl olly szoroson tartatott, hogy még csak a' szomszéd faluba sem mehetett. Egyszerre az öreg Úr súlyosan lebetegszik. Az Asszony tehát egynehány napig úgy járván körülötte, mint az éhes macska a' forró kása körül, elvégre megszóllíttya, hogy a' testamentumrül el ne felejtkezzen. Megveti egyszersmind egész erejét, hogy leányainak legalább még egyszer annyit nyerjen ki atyai szívé túl, a' mennyit a' törvény szerint várhatnának. Hogy magát ezen alkalmatossággal el nem felejtette, könnyen átlátod, ha eszedbe akarod juttatni, hogy gazdag leány nem lévén, jegypénzrül vagy jegyjószágrül a' férjhez-menésnek alkalmatosságával nem igen gondolkodott. Örült inkább, hogy illy vagyonos legényhez mehet, kinek oldala mellett kincseket gyűjteni reménylett, a' helyett hogy magátúl az alkuvás által elidegenítette volna, kivált mivel szoros markúnak tudta.

Az öreg Úr megszokta volt már házasságának kezdetétül fogva, ammint tudod, hogy az Asszonynak minden kívánságára főhajtással felellyen, ha egyébaránt békével akart élni. A' békességet pedig olly annyira szerette, hogy még a' kakasokat sem hagyta egymással veszekedni. Most is tehát a' testamentom-csinálást az első szóra megigérte. Az Asszony a' Fiscálist, a' Szolgabíró⁵ és a' Compossessorokat azonnal öszvehívatta, maga pedig leányaival együtt elment a' szomszéd faluba, darokot játszani a' végbül, hogy jelenlétével a' Testátornak akarattát kényteleníteni vagy csábítani ne látszasson. Estvére haza érkezvén, a' Fiscális' kezébül magá-

⁵ Szolgabíró⁵ [Az ékezet emendálva.]

hoz vette a bepecsételt testamentomot, s valamint ennek felettébb megörült, úgy a Fiscálisnak tudósítására, hogy senki sem tudja, mi van a testamentomban? nagyon megdöbbsent.

Mihelyt tudniillik a bizonyságok a betegnél özvegyültek, ez felülvén az ágyban, kivette vánkossai alól a kész testamentumot, s megmutatván nekik a titulust, megfordította a levelet, s azonn a laponn, a hol a közönséges befejezésenn kívül semmi egyéb írva nem volt, alá íratta. Eleget mondta neki a Fiscális, a ki az Asszonynak örömet kedvezett volna, hogy a testamentom szűkölködik talán a szükséges formalitások nélkül, és hogy errevalónézve nagyon jó volna átolvasni; de a beteg nem hajtván szavára, csak alá íratta, kopertába tette, maga bepecsételte, a pecsétnyomót pedig erszényébe eresztvén, a feje alá tette.

E' hírre mindent elhagyítván kezéből az Asszony, nagy haraggal szaladt a beteghez, hogy rettentő leczkéjével olyan testamentomra kényszerítse, mellynek helyességéről senki sem kértelkedik; de ammint szobájából az ajtónn kilépett, elejébe akadt az inas, a ki neki szomorú orczával azt a tudósítást hozta, hogy a Tekintetes Úr szinte ezen szempillantásban meghalálozni méltóztatott.

A temetés után még a legtávulabbról való atyafiak is özvegyülvén, a testamentom megnyíttatott, és a Fiscálístúl az Asszony parancsolattyára, ki végtére az öreg Úrnak sokszor tapasztaltt készakaratuságába vetette bizodalját, fenn szóval elolvastatott. A formalitásokon kívül semmi egyéb nem volt benne, hanem csak a következő három czikkely:

1. Az én fiam, Bajszfalvi István mindennemű jószágomnak univászális örökös ura legyen.
2. Négy pej és két fekete lovam el ne adassanak, és ha egyszer a hintó előtt többé nem szolgálhatnak, semmiféle terhes szekér elejébe ne fogattassanak, hanem az istállóba úgy tartassanak, ammint éltemben tartattak.
3. Kormos nevű agarnak, még él, adasson minden nap reggel és estve egy darab írosvajas kenyér, délben egy font hús jó levestel, dél után pedig egy darab nádméz.

Hallottál-e valaha ilyen testamentomot? Az Asszony leányaival együtt majd megütötte a' guta. Csak azt szeretném már látni, micsoda fordúlást fog venni a' dolog? A' Fiscális olly meredt szemmel és komor tekintettel jár a' Kastélyba s meg' innen haza, mintha leforrózták volna. Geczi! ha ez a' rossz ember valami gonoszságot nem forral magában, híj engem' ostoba lúdnak! Verseidet allig várom. Isten veled!

URAM BÁTÝÁMNAK SZÉP SZÍVE

A' könyhullajtásokat,⁶ kedves Hadnagy Uram! nem ok nélkül nevezte egy érzékeny Író az emberség' tejenek. A' ki sírni nem tud, könyörölni és szeretni sem tud az; és a' ki sem könyörölni sem szeretni nem tud, embertársával sem tud emberségesen bánni. Az én Uram Bátyám, a' micsodás csiga természetű gömböcznek látszik, keservesen kezdett még is zokogni, mikor az öreg Bajszfalvi' halálát meghallotta. „Ó volt, úgymond, édes atyám helyet az én édes atyám! ő mutatott módot arra, hogy magamnak tisztességes vagyonkát szerezzek! Az Isten nyugtassa szegényt, s fizesse meg neki ott, a' mi jót velem itt cselekedett.”

Illy forma siralmiból egyedül az a' gondolat⁷ hozhatta vissza ollykor, hogy az özvegyrűl és árva leányairűl csak kellett volna még is egy picziny emlékezetet tenni a' testamentomban.

⁶ *bönyhullajtásokat*, [Emendálva.]

⁷ *gongolat* [Emendálva.]

„Megérdemlették ugyan, úgymond, hogy elfelejtkezzen rólok, és hogy őket fiának kezébe adgya, kit olly annyira üldöztek. De csak felesége és leányai voltak még is.”

Csak egynehány nap múlva jött hozzám következő levelével, melyben Hadnagy Uram az ígért verseknek elejét is meg fogja lelteni, és arra kért, hogy még egyszer tekintsem át az egész levelet, mivel bújja miatt nem bizonyos, ha nem csinált-e belé hibákat.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Egészen oda vagyok szomorúságomban. Nincs nekem már atyám! árva vagyok. Magam sem hittem volna, édes Antalom! hogy én azt az öreg Urat úgy megsirassam. Ha tudtam volna, hogy olly nagyon szeretem, soha sem váltam volna meg tőle. A' mit az ígért történetből versekben elkészíthettem, ime! itt van.

A' SZÖKEVÉNY SZERELMESEK

„Rósi,⁸ jöjjsze hamar!” kiáltja lyányának
az öreg Patvarfi, ki Pest' várássának
külső útszájában fel házát emelvén,
's ennek környékében szép kertet nevelvén,
szögre akasztotta úntt prókátorságát,
hogy jobban űzhesse csendes gazdaságát.
Lyánya megjelenvén rettentő szavára,
félve várakozik parancsolattyára;
ő pedig felkelvén bőr kanapéjájúl,
's a' nagy pápaszemet levonván órrárúl,
„e' levélben, úgymond, azt írja barátom,
hogy fiát házamnál e' hétenn meglátom.
Ő az, kit számodra férjnek választottam,
ammint már ez iránt a' minap szóllottam.”

Ezzel eggy⁹ kevésig megáll beszédgyében,
mintha új gondolat támadna fejében;
Rósi pedig töstént elhalaványodván,
's könyhüllajtások közt titkon fohászkodván:
„hát a' neve? úgymond rengő félelemmel.
Édes Uram Atyám! csak e' kegyelemmel
könnyebbítse, kérem, előre kínomot,
hogyha nem akarja látni halálomot.”

⁸ *Rózi*, [Emendálva; a továbbiakban következetesen a javított írásmódot használjuk, jelzés nélkül.]

⁹ *eggy* [Emendálva.]

„A' neve! a' neve! mi gondod nevére?”
kiáltya Patvarfi. „Atyádnak eszére
hadd magad és lódúlly. Tégy rendeléseket,
's hadd abban, javaslom, a' pityergéseket.
A' haláltúl ne fély! nem öl meg Jegyessed,
kivált ha egy kicsinyt kedvét is keresed.
Elégedgy meg azzal, hogy derék legényke,
nemes, tanúlt, józan,¹⁰ és nem is szegényke.
Jó dolgod lessz vele. Mit sírsz? A' nótádot
ismét kezded? Mondom, kiméld meg atyádot,
's ne buzdítsd fel újra méltó haragjára.
Légy jó, 's bízd magadot szíves szorgalmára.”

Erre leborúlván attyának térgyéhez,
's öszvetett kezeit felnyújtván szívéhez
a' leány, „ah! úgymond, boldog hogy lehetek
egy olyan legénnyel, a' kit nem szeretek?
Másé már a' szívem, több esztendejénél,
kit többre becsülök száz világ' kincsénél,
's én inkább ezerszer kiontom véretem,
hogysen nálla nélkül töltsen életemet.”

„Ontod biz a' lócsecst!” mondgya bosszúsággal
az öreg Patvarfi. „Illyen hérossággal
meg nem fogsz engemet! Tulajdon szemeddel
nézd meg előbb őtet, és ha kis szíveddel,
a' nélkül hogy tudgyad betűit nevének,
töstént meg nem alkudsz, mondgy engem' herének!
Kelly fel, 's ne szólly nekem illy bolondságokat!
Tudod mint gyűlölöm a' nyifogásokat.
Másé már a' szíved! Talán azt gondolod,
hogy móta szívedet vásárra hurczolod,
nem vigyáztak reád sakesely szemeim?
nem voltak sarkadban mindenütt kémjeim?
Ki vólna szeretőd? Más nem jár házunkhoz,
hanem csak Szívesi; és ez Borisunkhoz
szítogatna szegény! Már régen nézgetem,
's ha egybe kelhetnek, magam is szeretem”

„Édes Uram Atyám, mondgya reszketéssel
ezekre a' leány ezer esküvéssel
fogadta ő nekem az örök hűséget — — —”

¹⁰ *rózan*, [Emendálva.]

„Kicsoda? Szívesi? 's te e' szívességet,
kérdi az öreg, mind igaznak vetted,
nem politikának? Hát elfelejtetted
ismét, a' mit neked ezerszer mondtam,
mikor helyelközzel leczkéket tartottam
járatlan szívednek a' finom világrúl,
's a' tőle törvényűl felvett csalfaságrúl?
El akar altatni czirógatásával,
hogy meg ne ösmerkedgy titkos szándékával.
Ha ő olly nagy kincsnek tartotta szívedet,
mért nem kérte tőlem mindeddig kezedet?
Eredgy, ne higgy neki, 's légy addig békével,
még megösmerkedhetsz Jegyessed' szívével.
Derék egyy legény ő, hidd el mondásomnak.
Tudtam én, minő kell fínyás leányomnak.”

Rósi elsompolygott; ez pedig sétálván,
's amannak vallását át meg' átrostálván,
elhitette végre azokat magával,
a' miket el akart hitetni lányával,
's csupa lány-fortélynak nézte siralmait,
hogy kifeszíthesse attyának titkait.

Rendes ember volt ő! Ifjú korában
nagyon megcsalódván egynehány társában,
kik vissza éltenek nyílttszívűségével,
sokáig küszködött egyenességével,
mellyel a' Természet felékesítette:
de végre magában csak eltökéllette,
hogy szívét ezentúl jobban elsánczollya,
's feltett szándékait mindaddig titkollya,
még azokat bátran végbe nem viheti,
's lesseivel senki meg nem előzheti.
„Ez fortélyla, mondá, az aulicusoknak,
's az egymást vakító generálisoknak;
ez viszi kincsekhez a' kalmarkodókat,
porbúl dücsösségre a' nagyra vágyókat;
ez a' fő mesterség a' kézműveseknél,
a' tisztvadászoknál, a' tudós czéheknél.
Csűr közöst mond kiki legjobb baráttyának,
mihelyt megsajdítja csúccsát plánumának,
az ellenség pedig bevágván úttyait,
más ösvényre kerül, 's elállja czéllyait.

Húsz ezer vad embert, kik Amerikában,
ammint írva vagyon a' históriában,¹¹
fél-meztelen szoktak jární és harczolni,
húsz fegyveres spanyol le tudott gázolni.
Úgy egy szemes ember ál mosolygásával
húsz ezer nyílt szívűt minden virtussával
olly mesterségesen el tud vakítani,
hogy még csak egy kukkot sem mernek mondani”

Ez volt Patvarfinak kedves regulája,
melly nélkül, nem hitte, hogy bármelly munkája
az akadályokonn könnyen áthathasson,
's kívánsága szerint végbe szakadhasson.
Még házát sem merte máskép kormányozni,
's ha feleségével akart tanácskozni
akármelly parányi gazda szándékárúl,
hogy az ne gyanítson valamit titkárúl,
mindenkor ellenét kezdte javasolni
annak a' mit tőle ohajtott hallani.
Mivel pedig mást is tartott olly okosnak,
hogy nem köt nyakára kolompot a' kosnak,
mellyet titkon akar hizlalni másébúl;
akárki mit mondott szívbűl vagy kordébűl,
ő az ellenkezőt vélte igazságnak,
a' mondottat pedig merő hazugságnak.
Tudta ezt cselédgye sok tapasztalásbűl,
de kivált Boriska, ki nyájaskodásbűl
sokszor kicsalta így titkait bátyjának,
vagy más arányt adott gyanakodásának.

Ő azonban ezzel kárára másoknak
nem czélozott soha, kivévén azoknak,
a' kik törvénytelen útonn nyerekedni,
's még is igazsággal akartak kérkedni.
Csak magát kívánta e' stratagémával
(szabad legyen élnem tulajdon szavával!)
a' gonoszok ellen úgy assecurálni,
hogy pörrel ne kellyen jussát vindicálni.
Ez volt egész oka, mérthogy leányának
meg nem nevezte azt, a' kít mátkájának
csak imént választott titkos levelével,
mellyet barátyjának írt a' nyár' végével.
„Mert ha nevét, úgymond, közleném lyányommal,
tudgya! mi történne feltett plánumommal.

¹¹ Cowley's W. Vol. II Ess. VIII. [Verseghy jegyzete.] *viji* [Emendálva.]

Ő tovább mondaná Mamzel Sibillának,
Madam Ludmillának, Jungfer Kamillának.
Hisz' e' nem szép legény! felelné Sibilla;
az órra félre áll! röfögné Ludmilla;
osztán három leányt tett immár anyának,
hazudná Kamilla, 's egygy csizmadiának
nagyon barátkozik rossz feleségével;
részeges is, mondgyák; 's illy tereferével
ezer szöget ütven fejébe lányomnak,
csak számát halmoznák atyai gondomnak.”

Azalatt leánya Szívesit hívatván,
's attyának szavait vele fontolgtatván,
tanácsosnak leli, hogy azon órában
kérje meg attyától. „Talán szándékában
csak azért olly makacs, mivel azt gondollya,
úgymond, hogy szívedet Boriska bájollya.”
Elmegy tehát hozzá, leomlik térgyére,
sírva kényszeríti atyai szívére,
ne tegye leányát olly boldogtalannak,
hogy kénytelen legyen kezét adni annak,
kihez nem érezhet soha hű szerelmet,
's kivel nem remélhet hanem csak gyötrelmet.
„Mink már egymást, úgymond, olly hüven szerettyük,
hogy elválásunkot el nem viselhettyük
senyvedése nélkül egybe keltt szívünknek,
melly minden bizonynal véget vet éltünknek.”
Ezekre Patvarfi már fejét csóvállya,
már gyanús szemekkel a' legényt visgállya,
mintha nem akarná elhinni vallását;
de végre átlátván szíves aggódását,
„mért nem mondtad, úgymond, előbb szándékosod?
Én Borisért véltem lobogni lángodot.
Most már késő minden. Contractust csináltam,
's a' mi több, én voltam, a' ki megkínáltam
lyányomnak kezével fiát barátomnak;
én pedig ténorját saját írásomnak
az egész viláგért meg nem másolhatom.
Sajnálom, de Rósit neked nem adhatom.
Tik vagytok az oka! Isten' büntetése!
mivel a' gyermeknek mind rossz a' lépése,
mellyet tudta nélkül bölcsebb szülőjének
fontosb ügyeiben tenni mer szívének.
Legyetek azonban jó bizodalommal!
Nem bir a' szerelem olly nagy hatalommal,

hogy azt a' józan ész meg ne igazhatná,
vagy a' hosszas üdő meg ne fogyaszthatná."

A' bús legény tehát vissza tér hölgyéhez,
's könyezve szorítván dobogó melléjéhez,
„Isten hozzád! úgymond. Nem könnyörül rajtunk,
akármelly keserves könyeket hullajtunk,
irgalmatlan atyád! Még piheg életem,
érzékeny szívedet el nem felejthetem.
El ne felejtse te is Szívesid' szerelmét,
kinek a' hideg sír végzi csak gyötrelmét.”
Ezzel hangos csókot tűzvén homlokára,
„vedd ezt, úgymond sírva, tőlem utólylára!”

Boriska ezt hallván a' szomszéd szobában,
felkel varrásátúl, megáll ajtajában,
's a' búcsúzást nézvén szemes mosolygással,
melly meg volt egyítve bel szánakodással,
„mit pityegtek? úgymond; miből áll bajotok?
Talán biz egymásnak vég búcsút mondotok?”
Szívesi elmondgya ezen kérdésére,
mit felelt Patvarfi végső kérésére?
's tőle is búcsút vesz. Ez pedig nevetvén,
's zokogó öccséhez halkkal közelgetvén
„Soha többé, úgymond, ama' köz mondának,
hogy szerelme teszi az embert furcsának,
csak egy szót sem hiszek. A' bástyánn jajgatni,
mikor az ellenség minát kezd ásatni,
szép hadi furcsaság! Cselekre cselekkkel
felellyetek tik is, nem pityergésekkel!
Szökjete el eggyütt. A' többit bízzátok
énreám. Egyébként oda van causátok!”

„Én elszökjek? úgymond nagy iszonyodással
Rósi. Óh! Boriska, illy tanácsadással
hogy tudod szívemet megkeseríteni,
vagy, hogyha csak tréfálsz, új sebbel sérteni?”

„Nem, nem! mondgya Boris, most én nem tréfálok.
Tanácsom szent igaz. Mert én nem találom,
megvallom, más módot, hogy megjárshassátok
a' végzést, melly örök bút hozand reátok.
Legyetek itt Pestenn mindaddig rejtekben,
még saját írásom nem lesz kezetekben,
hogy haza jöhettek. Az atyád aggódni,
kémekeket futtatni, szörnyen szitkozódni

fog ugyan; de végre csak nem tagadhattyá,
ha majd a' vőlegény irántad fartattyá,
hogy mással elszöktél; 's ha tán hazugságot
mondana is neki, én az igazságot
úgy oda függesztem a' legény órrára,
hogy elmúlik kedve Patvarfi' lyányára.”

Szívesi ezt hallván, leborúl tergyére,
's buzgón kéri Rósit, tekintsen szívére,
's kövesse Borisnak helyes javaslását.
Hogy pedig meggyőzze szűz vonakodását,
hitével igéri, hogy az ő karjában
olly mentt fog maradni, mint attya' házában,
minden erőszaktúl, minden csábítástúl.
Rósinak lassankint elszéledt kétsége,
's csak az elszökésnek lehetetlensége
volt az eggy akadály, melly vissza tartotta.
Ámde hogy Boriska szorgalmát hallotta,
„bízd rám ezt is, úgymond. Tudod, hogy estvére
naponkint elballag bölcs tereferére
étel utánn bátyám Borfi szomszédunkhoz.
Akkor hát Szívesi jöjjön el házunkhoz,
's maradjon az útszánn, nehogy cselédgyeink,
kik, bármint másszanak, mind ellenségeink,
éjjeli jártábúl füstöt érezzenek,
's bátyámhoz szaladván, tüzet hirdessenek.
Sétállyon ő titkon közel ablakunkhoz,
's mikor kész lessz minden, a' mi plánunkhoz
meg fog kívántatni, jelünk' adására
mennyen el éretted a' kert'¹² ajtajára;
mert a' ház' kapujánn, melly zárta tetetik,
mihelyt a' harangok az estvét hirdetik,
sem ő be nem jöhet gyanútalansággal,
sem te ki nem mehetsz kívántt bátorsággal.
Én tehát, ha tetszik, a' kert' ajtajához,
bátyámnak beszökvén asztalfiókjához,
most az eggyik kulcsot azonnal elcsenem,
ha száz szeme lessz is a' vártánn ellenem.
Szívesi vigye el, hogy érted jöhessen,
's a' kertenn keresztül haza vezethessen.”

¹² *kért'* [Az ékezet emendálva.]

Tanácsát beveszik. Ő tehát bátyához
beszaladván, leül író asztalához,
's még amaz pípáját késsel tisztogattya,
ő addig az asztalt át meg' átkutatatta.
„Mit akarsz?” kérdezi bátya harsogással;
ez pedig vigyáztván titkos salyogatással,
„eggy pennát akarnék kezemhez próbálni,
úgymond;”s igazán is elkezdvén firkálni,
az asztalfiókat kivonnyá ballyával,
mellyet eltakart volt hajlott derekával,
's kicseni a' kulcsot. Azalatt mátkáját
megöleli Rósi, 's piruló orcáját
mellyére homlítottván, „ah! ha lépésemet,
melly kezedbe adgya még ma mindenemet,
gyengeségnek tudnád, úgymond, gyanítani,
vagy hűtelenséggel egykor viszonzani,
mennyivel boldogabb volna most halálom
jövő életemnél! Valamint az álom
majdhogy gyönyörűség legszörnyebb vásszával
a' bánathoz képest, melly egész súlyával
naponkint öldökli tengődő szívünköt,
kullogó méreggel bontván életünköt.
Nálad nélkül csak egy halált tapasztalnék,
hűltt karodban pedig óránként meghálnék!”

„Ne gyötörd magadot illy gondolatokkal,
feleli Szivesi. Legszörnyebb poklokkal
meg nem büntethetnék az egek vétkemet
elegendőképén, hogyha hűségemet
megvonhatnám tőled mai lépésedre,
melly ritka pecsétet nyom szeretetedre.
Ezt én nekem soha meg nem hálálhatom,
bármelley forró legyen hozzád indúlatom.”

E' szóra Boriska vissza tér hozzájuk,
's mosolygó szemekkel pillogván reájok,
„ihol a' kulcs! úgymond susogó szózattal.
Emlékezzetek meg, hogy nagy vigyázattal
szükséges tennetek minden lépésteget,
hogy ki ne tudhassák addig rejtekteket,
még házunknál szeme a' vőlegénykének
hűltt helyét nem leli eltűntt Jegyessének.”

A' folytatást derültebb óráimra hagyom. Vigasztally meg, édes Kénkövim! mennél hamarabb barátságos írásoddal. Nagyon szeretném tudni, mit fog az én jó szívű Úrfim az annyával és a' nényeivel cselekedni. Maradgy jó egészségben és szeress.

JÓ TETT' HELYÉBE JÓT NE VÁRJ!

Egynehány napig Uram Bátyám ki nem ment a' házbúl, 's talán még most is mellette kellene éjjel nappal lennem, ha el nem érkezett volna bagázsijával a' gazdasszonya, ki Perzsi leányával Uram Bátyámnak azóta, hogy Bajszfalvárúl elszakadt, olly hű szolgálatokat tett, hogy elegendőképen nem dicsérheti. A' leány meg ifiú, és nekem, ha orczavonásai szívét igazán festik, nem igen tetszik. Szemei kékek ugyan de kicsinyek; a' haja inkább veres mint szőke; az órra hosszú és hegyes, állkapczája pedig előre úgy feláll, hogy majd az órra' hegyét éri. Ajakiban harapósság látszik lappangani; nyaka kis fejéhez képest nagyon hosszú. Egész tekintetébül semmi sem néz ki egyéb olly kevélységnél, melly másokat letapod, kígyó mérgességénél, melly minden emberre sziszeg, és — — —

De majd el is felejttem magamot ezen orczának megírásánál, mellyre soha sem lehet bizodalmasan építeni. Mert a' nevelés által a' szív és az ész megjavulhatnak és megszépülhetnek, azonban hogy az orczának más vonásokat adni semmikép sem lehet. Ser Perzsibül is tehát még jó leányka válhat.

Szinte a' versek' folytatásának jobbitgatásában foglalatoskodtunk Uram Bátyámmal, ammint a' konyhában egyszerre nagy lárma esett. Serné és Perzsi leánya váltólag vetekedtek egy idegen asszonnyal, ki nekik csak siralmas szózáttal felelgetett. Felugrunk mind a' ketten, 's kimenvén, látunk a' konyha' közepénn egy nagy szatyorban két csöcsömös gyermeket, kik benne lábbal egymáshoz fordúlva csendesesen feküdtek.

„Mi dolog ez?” kérdi Uram Bátyám.

Az idegen asszony öszve tévén kezeit, „áh Tekintetes Uram, úgymond, otthon három apró gyermekem, itt meg e' kettős; férjem, az Isten bocsássa meg neki! a' mit keres, meg is issza. Egész hétenn dolgoznék, éjjel nappal kötnék, varrnék,¹³ szappanyoznék, ha elegendő munkám volna. De a' mi keveset szerzek, ebben a' drága üdőben allig elég három négy napra. Mikor tehát munkát nem kaphatok, kénytelen vagyok a' keresztény irgalmassághoz folyamodni.”

Erre Uram Bátyám megtudakozván tőle az útszát és házat, a' hol lakik, sőt még a' nevét is, alamizsnát nyújt neki; az asszony pedig megköszönvén, „ha munkát adna a' Tekintetes Úr, úgymond, meg nem hálálhatnám elegendőképen — — —”

Perzsi morogva. Majd bizony munkát neked jöttmenttnek.

Az Asszony: Mert a' gyalázásokat, mellyekkel imitt amott illetnek az emberek, ezerszerte nehezebben viselem, mint a' legfárasztóbb munkának a' súlyát.

Uram Bátyám Sernéhez fordúlván, szinte kérdezni akarta, ha nem adhatna-e neki kötni, varni vagy mosti valót, ammint e' vén gazdasszony csípeire tévén két karját, „a' munkát, úgymond, könnyen elvégzem én a' lyányommal magam. Ha pedig segítségre lessz szükségem, böcsületes asszonyra bízom a' dolgot, nem czafrinkára.”

Az Asszony kezébe vévén a' szatyort, még egyszer megköszönte Uram Bátyámnak adománnyát és elment.

Serné. „De minek is szoktattya ide az Úr az ilyen csürhét? Botot neki, nem alamizsnát. Soha csak meg is gondolni, hogy fattyaikot szatyorban hordgyák házrúl házra! Szajha, mondom az Úrnak, szajha! nem becsületes anya.”

Uram Bátyám. Nem lehetetlen, de nem is bizonyos.

Perzsi: „Vagy csak kölcsön kérte a' gyermekeket, hogy koldúlhasson.”

Uram Bátyám: Ez sem lehetetlen, de ismét nem bizonyos.

¹³ *várnék*, [Emendálva.]

Serné. „Szebb ruhában van pedig, mint én. Még Perzsim sem hordoz minden napra olly szép szoknyát.”

Uram Bátyám. „Sokszor a' ki szép ruhában jár, nagyobb koldús, mint a' ki rongyoskodik, mert több szüksége van.”

Serné. „Ha még egyszer ide jön, kiverem.”

Uram Bátyám. „Én pedig utánna kendet, lányával együtt. Egy szót sem többet! Az ilyen embereket megítélni, nem a' mi dolgunk. Csak az Isten ezekben a' bíró. De még ha rossznak tudnám is a' szegényt, nem merném adomány nélkül elereszteni azért, hogy rosszabb ne legyen. A' kit az emberek megvetnek, az végtére maga magát is megveti, és grádicsonkint nagyobb és nagyobb gonoszságokra vetemedik. Kendet, Jutka Asszony! leányával együtt nem örömet veszteném el, mert hűvek és dolgozók. De azt most utóllýára mondom, hogy mihelyt valamellyik szegénnyel gorombáskodnak Kentek, és én megtudom, az nap kiűzöm a' házamból Kenteket minden irgalmasság nélkül.”

Ezt mondván, megfogta a' kezemet, bevezetett a' szobába, s így szóllott hozzám: „Eredgy Öcsém! még ma ennek a' szegény asszonynak a' házához; tudakozódgj íránta a' szomszédoktól, és ha érdemesnek talárod a' további segítségre, rendeld az anyád' házához. Ott szóllunk majd vele, mikép lehetne sorsánn könnyebbíteni.”

Lehetetlen volt, Uram Bátyámot meg nem ölelnem és tüzesen meg nem csókolnom. Tudom ugyan, hogy vélekedései a' szegények iránt a' világ előtt nevetségesek; de ha meggondolom, hogy a' jó szív a' jótéteményeknek gyakorlásában még akkor is érzékenyen gyönyörködik, mikor azokban, a' kikkel jót tesz, megcsalatkozik; lehetetlen, hogy boldogabbnak ne tartsam e' világonn azt, a' ki érzékeny szívének indulattyai szerint a' jóban szinte heveskedik, mint azt, a' ki hideg eszének vezérlését követvén, még jótéteménnye utánn is kételkedik, ha nem kellett volna-e azt inkább nem cselekedni. Illy gondolatok gomolyogtak fejemben, ammint Kénk-övinek következő levelét behozták.

KEDVES GECZIM!

Érzékeny siralmidot, mellyekkel az öreg Bajszfalvinak emlékezetét megtiszteled, nagyra becsülöm. Vigasztalást tólem ne várj, mert ez Isten utánn csak az egy üdőtül függ. Folytasd verseidet mennél hamarább, nem csak azért, mivel tudod, hogy ezzel kedvemet töltöd, hanem azért is, hogy elmédet a' komor gondolatoktól, a' mennyire lehet, vígabbakra fordíthasd.

Ifú Bajszfalvink, a' melly ostoba, csak jó szíví még is. Hallyadsza, miket visz végbe? és örülly jó reménységünknek, mellyel íránta vagyunk. Csak készítő kicsinység gyanánt küldöm azt előre, a' mire az öreg Úrnak halála' napján mindnyájan elhültünk. Mint falusi filozofus és jurista kapott az atyától minden hétenn négy forintot mulatságra, és ezt az utolsó fillérig el is költötte minden hétenn, de senki sem tudta, mire? Az nap, hogy az atya meghalt, az öreg Samu fenn szóval és háladatos könyhüllajtásokkal hirdette, hogy e' pénzzel ötet táplálgatta, minekutánna negyvenöt esztendőbéli hű szolgálattya utánn, mellyet mint inas a' Bajszfalvi kastélyban tett, az öreg Úrnak kegyelméből örökre kiesett, mivel egyszer az asztalnál szolgálván, véletlenül Kormosnak, a' legkedvesebb agárnak, finyas lábára tapodott. Az egész falu öszveszaladt a' diadalomra, mellyel Úrfink e' szegény öreget egy rossz viskóból a' kastélyba vezette, s inassának tette.

Minekutánna a' testamentom elolvastatt, neki estek szegény Úrfinknak az anyja és leánytestvérei, s csókjaikkal, hízelkedéseikkel és czirógatásaikkal mindaddig ostromlották, még

írásban meg nem ígérte, hogy törvényes részeikenn kívül ad kineknek közülök ezer tallért. A' harcz ugyan elég sokáig tartott; mert ő mind szemekre hányta, a' mit tőlök gyermekségétől fogva szenvedett; de a' leányok úgy meg tudták viszontag ellene elkövetett bosszúságaikat szépíteni, hogy vékony eszét homályos kétkedésre csábítván, szívét elvégre annyival könnyebben megvették, a' mennyivel az övéknél kimondhatatlanul jobb és érzékenyebb.

Mihelyt az írást kezekhez vették, a' régi gyűlölködést azonnal nem csak megduplázták, hanem azzal, hogy jószívűségéből szemébe csúfot űztek, még meg is mérgeztették. Ő ellenben szívét, melly a' fiúi és testvér szeretetre csak imént nyílt volt meg, ismét elzárván, minden felelet nélkül elment szokása szerint a' háztúl, 's egész estig idestova andalgott. Az Asszony azonban és a' Kisasszonyok a' szobáknak és az almárjomoknak kiüresítéséhez láttak, 's a' legdrágább ruhákat, házi eszközököt, a' familiának írásival együtt ládába rakatván, más napra tizenkét szekeret rendeltek azzal a' szándékkal, hogy harmad napra mindenestül Pestre költöznek.

A' Fiscális egy paplan alatt volt ugyan velek, de úgy tetette magát, mintha a' pusztításhoz semmi köze sem volna. Én tehát az Úrfit megíntem, hogy jussaira vigyázzon. Ő a' Fiscálissal szóll és feleletül csak azt hallya, hogy a' Tekintetes Asszony nehezen fog valami ollyast cselekedni, a' minek helyes okát adni képes nem volna. Én erre átnyargalok a' szomszéd faluba, és a' Szolgabírótól, a' ki, ammint magad is tudod, nagyon becsületes ember, az Úrfi' nevével tanácsot kérek, mellynek foganattya az volt, hogy az Úrfi öszvecsűdítván Jobbággyait, kik a' Tekintetes Asszonyt a' Kisasszonyokkal együtt túrhetetlen kevélységek miatt halálban gyűlölik, leszedette a' szekerekről és a' szobákba visszavitette a' ládákat, székeket, szófákat, tükörököt, képeket, és almárjomokat, azután pedig a' magát és a' familiáját, a' Szolgabírónak jelenlétében és vezérlése szerint, elválasztván, az anyjának és nényeinek jószágait ismét szépen öszve és két szekérré vissza rakatta, azzal a' parancsolattal, hogy azon szempillantásban takarodgyanak oda, a' hová a' Tekintetes Asszony parancsolta.

Még ezek történtek, az anyjának és testvéreinek csak egy rossz szót sem adott, jóllehet ezer meg' ezer szitkokkal és átkokkal illették. A' komédiának pedig az volt a' vége, hogy az Asszony leányaival együtt a' hintóba beült, 's a' szekerek után, mihelyt ebédelt, minden búcsúzás nélkül elment. Az egész kastélyban, két kocsisonn és egy fullajtáronn kívül, csak maga maradt az Úrfi az öreg Samuval; mert az Asszony a' cselédet, úgymint a' komornát, a' szobaleányt, az inasokat, a' sáfárt, a' szakácsnét, és a' konyhaszolgálókat nagy ígéretekkel mind arra vette, hogy Pestre kövessék, 's részént saját hintájára, részént pedig a' Fiscálisnak kölcsön kértt kocsjára felültette. Hogy Pestenn lessz szerencséd hozzájuk, vagy talán már volt is, előre tudom.

Mihelyt az Asszony' hintaja a' kastély' kapujánn kibukott, Bajszfalvi is, szokása szerint, elment a' szomszéd ligetbe, honnan haza csak késő estve érkezett. Valamint a' palánta élethez hasonló érzéketlenségéből úgy a' megrögzött szokásokból is fel nem ébred az ember egyébkép, hanem csak valamelly véletlen szükségnek hathatós döféséi által. Ha Bajszfalvit a' szükségek fel nem ébresztik a' tehetős életre, vékony esze ugyan soha rá nem veszi, hogy önnön magához lásson. Ez iránt Samuval előre szóllván, megvártam nála e' jó szívű de tapasztalatlan ifiút, kinek első szava, mikor hozzánk fáradtan 's izzadva belépett, az volt, hogy vocsorát tálallyanak. Mink komor orczával azt feleltük, hogy a' szakácsné a' Tekintetes Asszonnyal elment, és hogy az eleség-komrában allig van annyi, a' mi egy személynek táplálására nyolcz nap alatt kívánatlik. Erre nagyon megharagudott, 's ha megmondtuk volna neki, hogy az eleségnek legnagyobb részét a' Tekintetes Asszony a' Fiscálisshoz hurczoltatta, ennek házat talán meggyújtotta, magát pedig megverte volna. De így egész haragjának tárgya csak a' szakácsné volt, „a' ki-

nek, úgymond, tudnia kellett volna, hogy mikor az erdőből haza jövök, vocsorálni akarok.” Ő tudniillik abban a vélekedésben volt, hogy a szakácsné az Asszonyt csak elkésérte, s ammint tőlünk megértette, hogy az Asszonymál Pestenn fog maradni, „Pestenn? úgymond, és én szakácsné nélkül legyek? Ezt már el nem tűrhetem. Ha néném minden nap éhesek, én is az vagyok. Főzzenek ők magoknak; én főzni nem tanultam. Gyurka! – így kiáltott le az ablakonn, – fogj be a postakocsiba négy lovat szaporán!”

Eleget mondtam neki, hogy más fejér személyek is tudnak főzni, és hogy a szakácsnét, ha a Tekintetes Asszonymál akar szolgálni, visszajönni nem kényszerítheti; de semmit sem fogott a szó rajta. Ő a szakácsnét még az Asszony hintajából is hajánál fogva kirántani, postakocsijára hagyítani, az üléshez kötöztetni, vissza hozni, és hogy Bajszfalván maradjon, dupla bérral megkínálni sietett. Végre megvallottam neki, hogy házamnál számára vocsorát készítettem, és arra kértem, hogy legalább egyen, minekelőtte útnak indul. Ezt örömet hallotta, s velem legottan el is jött házamhoz, jól evett, jól ivott, de felette keveset beszéllett; azután a kocsira ült és Pókamezőn keresztül, melly helység ide jó két mérttföld, egész a második postáig Fúrtelekre hajtatott. Éjfélt utánn lévén, mikor ide ért, megköszönte, hogy a kocsisok az udvarba beeresztették, nem hogy még a Vendégfogadóst a szállás végett fel merte volna költeni. Az első, a mi az udvarban a fél holdnak homályosb világánál szemébe tünt, két szekér és két hintó volt egynehány egyéb ernyes kocsikonn kívül. A két szekeret a bagáziárul az annyáénak ösmerte, s a mellett álló hintóba nyugalomnak okáért beült, eszre nem vévén, hogy a hintó rúdgya Pókamező felé áll. Ebben ő meggondolván, hogy az annya e helységből nem is mehet tovább, még öt hintajából ki nem vonnyák, a mi a nélkül hogy fel ne ébredgyen, meg nem történhetik; nagy bizodalommal és mélyen elaludt.

Azonban a hintó más uraságé volt, és üresen ment hazafelé Pestről. Kocsissa Bajszfalvi érkezésével felébredvén, megabrakolta két lovát, be fogott, és az aluvót vissza hozta csendesen Pókamezőre, a nélkül hogy észre vette volna. Itt a lovakot a vendégfogadóban megitatni, magát pedig egy kis reggelivel felfrissíteni akarván, megállott; mire Bajszfalvi felébredvén, kiugrott a hintóból, s azt gondolván, hogy Fúrtelekenn van, beszalad a vendégfogadóhoz, és azt kívánnyá, hogy Bajszfalviné szakácsnéjához vezesse. A vendégfogadós azt feleli, hogy Bajszfalviné Asszonym tegnap dél utánn nála csak itatott, és tovább ment, s mivel az Úrfink nem akarta hinni, szavait még esküvésekkel is bizonyította. Ki tudgya, mennyire nem ment volna a pörlekedés, ha a hintóra nem mutatott volna, mellyben hált, s mellyrül az egész ház tudta, hogy csak imént érkezett. A kocsis vízért lévén, mikor Bajszfalvi a hintóból kiugrott, hallya a vetekedést, és hitével bizonyíttya, hogy Fúrtelekenn hált, és éjfélt utánn befogván ide jött, a nélkül hogy hintajában valakit aludni gyanított volna. Bajszfalvi átlátván végtére a nevetséges esetet, maga volt az első, a ki hangos kaczagásra fakadt, mellynek következése az volt, hogy kocsija utánn embert küldött azzal a parancsolattal, hogy térjen vissza, maga pedig a hintóba beült, és haza jött.

Azt én előre látván, hogy a szakácsnét vissza nem hozza, vagy hogy ez, ha erővel vissza hozná, meg nem marad nála; kerestettem a szomszéd mezővárosban egy másikat. Még ez beszélődhet, az enyímmel főzetek neki, s magam is nála eszek. Ha a Fiscális nem volna, én ebből az ifiu emberből kevés üdő alatt jó gazdát, és jó földes Urat nevelnék; de nem merek oktatásba kapni, ne hogy amaz megőrrolván, felhuzítsa ellenem, s jó akaratoméért köszönet helyett engedelmet ne nyerjek oda menni, a hová akarok. Maradgy jó egészségben. Verseidnek folytatását elvárom.

Ma reggel Uram Bátyámmal a' szatyros Asszony nál voltunk. Férje még feküdt, maga pedig mosott, még leányöccse, egy tizenhat esztendő, karcsú és szép leányka, kit az annyátúl kikért, a' gyermekekre vigyázott. A' férjfi felugorván, s' minekutánna tőlünk bocsánatot kért, az ágyra ülven, kérdezi, mit parancsolunk?

Uram Bátyám. Szabó mesterembert kerestem ebben az útszában, s' ide igazítottak. De ammint látom, nem ott járok, a' hol kellene, s' még a' házonn sem vettem észre szabó czégért.

A' Férjfi. Én ugyan, Uraim! tanúlt szabó és idevaló czéhbéli mester vagyok; de a' czégért a' padlásra vettem, és nem dolgozok.

Ur. Bát. Nem dolgozik Kelmed? és miért nem? Vagy talán más hivatalban van Kelmed?

A' Férj. Igen — — — más hivatalban — — — Itt a' szomszéd vendégfogadóban már hegedülök, már meg' a' konyhába vagy a' pinczébe látok.

Ur. Bát. És ebből élélhet Kelmed? Vagy tán nem házas?

Az Assz. Én vagyok a' felesége, szolgálattára az Uraknak. Gyermeünk már öt van.

Ur. Bát. Öt? és ezeket a' hegedűvel eltudgya Kelmed tartani?

A' Férj. Én egyedül nem győzném, ha a' Feleségem nem dolgozna.

Ur. Bát. Hisz' a' mesterséggel még jobban győzhetné Kelmed.

A' Férj. Most már nem; mert egészen újra kellene magamnak minden szerszámot szerezni, és a' mi még lehetlenebb, hitelt is. Az emberek illy szegény mesteremberhez munkát nem örömet hoznak.

Uram Bát. Hát ha olly ember találkozna, a' ki Kelmednek pénz adna hitelben a' szerszámokra, kiakasztaná-e Kelmed ismét a' czégért?

A' Férj. Ki Uram! még ma mindgyárt. Mert én jól átlátom, hogy a' mesterségem mellett legjobban éltem. Ifiabb koromban a' rossz társak elcsábítottak; mindenemet elvesztegettem, s' mivel lehetetlennek láttam, hogy előbbeni állapotomra vissza juthassak, a' musikusságra vettem.

Uram. Bát. 'S mennyi kellene Kelmednek, hogy ismét szabóskodhasson?

A' Férj. Száz forintocska untilg elég volna. Ha ehhez a' sommához jutnék, a' czégérem helyett a' hegedűt akasztanám a' padlásra.

Ur. Bát. Hisz' ünnepekenn és vasárnapokonn hegedülhetne is Kelmed.

A' Férj. Nem, Uram! ezt többé nem cselekedném. Éppen ez volt a' veszedelmem; mert hegedűs bajtársaim voltak, a' kik a' boriváshoz szoktattak. De mit van mit tennem?

Ur. Bát. Én Kelmednek adok száz forintot, de úgy, hogy a' borivást elhadgya, és hogy nekem minden hétenn számot adgyon írásban — — — Tud Kelmed írni?

A' Férj. Tudok, Uram!

Ur. Bát. Hogy, mondám, számot adgyon mindennemű költségeiről és jövedelmeiről.

A' Férj. Az Úr akar nekem pénzt adni, ösmeretlen létemre?

Ur. Bát. Miért nem? Nekem az elég, hogy Kelmedet a' magistrátus ösmeri. Ez nekem ad elégtételt, ha megcsal Kelmed.

A' Férj. Uram! soha életemben meg nem csaltam még senkit. Ha csalni tudtam vagy akartam volna, gazdag ember volnék.

Ur. Bát. Gondollya meg Kelmed tehát magát, és holnap jöjjön hozzám — — —

*A' Férfj.*¹⁴ *A' meggondolás ide szükségtelen, édes Uram! – Ah! – De kihez is van az Úrban szerencsém?*

Ur. Bát. Én Kolomposi Szarvas Gergely vagyok, ez pedig az Öcsém. Mihelyt a' szerszámokat beszerzi Kelmed, mind a' kettőnknek egyegy egész ruhát fog varrni. További segítségem Kelmednek magaviselésétől fog függni.

A' férjfi erre felugrik, és zokogó feleségének nyakába borulván: Julisom! úgymond, édes Julisom! angyalok-e ezek onnan menyországból? vagy emberek? megfogadod-e nekem, hogy barátságosan megintesz, ha ígéretim ellen megbotlani akarnék? mert gyarló emberek vagyunk.

Az Asszony sűrű könyhúllajtások között kezded ád neki; ő pedig, mivel nadrágban és ingben feküdt, csak köpönyeget vetett magára, kiszaladt, és gyermekeivel ismét visszasietvén, letérgyepelt ezekkel együtt Uram Bátyám' elejébe, ki mindnyájokat némán megölelvén, oda nyújtotta neki bankó-czédulákban a' száz forintot, engem' megragadott kezemnél fogva, 's maga után a' házból kihurczolt. Csak az útszánn jutott eszébe, hogy vissza küldgyön a' végbül, hogy a' férjfinak szállásainkat megmondgyam, mivel nem akarta, hogy az Asszony elárúllyá neki a' minapi otlétemet.

Innen némán a' híd mellett lévő aléba siettünk, hol Uram Bátyámnak régi baráttya, Kenderfi, a' minapi két megett és egy ifjú tudós Urakkal egy köszékenn mulatott. Ha ránk nem kiáltottak volna, elmentünk volna mellettük; annyira el voltunk merülve az imént múltt jelenésbe. Sokszor nevettem már magamban annak a' szokásnak, melly a' mostani üdőkben az etikéhez tartozni látszik, 's melly annyi sok polihisztort, poligrafust, és polizofust szül; hogy tudniillik, mihelyt valaki valamely házba, vagy valamely csoporthoz lép, a' beszéd azonnal olyan tárgyakra fordul, mellyek szinte annak a' professiójához tartoznak, a' ki belépett. Ha Orvos vagy, még a' Dámák is mindgyárt pathologyizálnak; ha pap vagy, theologyizálnak; ha katona vagy, machéologizálnak; ha képíró vagy, ikonologyizálnak; ha musikus vagy, harmonologyizálnak, 's a' t. Ezek a' tudós Urak is, mihelyt hozzájuk léptem, azonnal elkezdtek filologyizálni. De én ellenben feltettem magamban, hogy, a' mennyire lehet, csak hallgatójok leszek.

„Ha merem kérdezni, úgymond A. hozzám, micsoda magyar munkában foglalatoskodik most az Úr?”

Én. Semmiféleben, édes Uracskám!

A. Kár! legalább fordítania kellene valamit az Úrnak.

B. Haggyon békét az Úr fordításaival. Ha nyelvünk meg volna már határozva, origyinálisokat javasolnék; de mivel még sokakban habzik, legjobb volna, ha tudósaink reguláinak kinyomozására tennék magokat.

Uram Bátyám. Hiszen vannak már sok grammatikáink.

B. Vannak, de nem magyarok. Némelylek csak azokat a' regulákat alkalmaztatták a' magyarra, mellyek a' deák, német és francia grammatikákban találtak. Némelylek a' Zsidó, lappóniai, és arabiai nyelvekhez folyamodnak reguláért. Mások a' régi magyar könyvekből azt akarják megmutatni, hogy nem olly módosan kell beszélőnk, nem olly helyesen írunk, ammint most szoktunk, hanem ammint nyelvünknek gyermekkorában Eleink írtak és beszéllettek.

C. De csak nem tagadhattuk, kedves Professor Uram! hogy a' régi magyar könyvekben lellyük meg leghamarább az igaz és sükeres magyarságot.

¹⁴ *Férfj.* [Emendálva.]

B. Az aranyt sok szemét¹⁵ közt. A' gyökér szókat és az akkori ideáknak magyaros kifejezését a' régi magyar könyveknek köszönöm én is. De ezért a' kincsért a' háladatosságot nem üzöm annyira, hogy azokban még a' helytelen formációkat, és a' declinációbéli vagy conjugációbéli hibákat is imádgyam. Eleink ezekről és több efféle, kivált syntaxisbéli regulákról nem is gondolkodtak, megelégedvén azzal, ha tárgyaikat kimeríthették és vélekedéseiket helyes okokkal támogathatták. A' mi régi Poétainknál éppen könnyen állott az új szónak szokatlan és helytelen formációja. Az első vers' végénn e' szó állván: *feküszik*, a' másikénn pedig *esküszik*, 's a' Poéta egész nyelvünkben nem találván több hasonló végzésű helyes és szokott szavakat, a' cadentia' kedvéért, mert akkor mind négysorú versekben írtak, csak oda mázolta a' *venhüszik*, *düböszik*, *szélhüszik* 's többefféle szavakat a' törvényes *venül*, *dübödik*, és *szédül* helyett.

A. Az igaz! A' helyett, hogy e' jó Őseink tisztogatták volna nyelvünköt, beszemetetzké inkább az efféle csinálmányokkal. De még az ortografiára nézve sem lehet belülök regulákat vonni.

B. Mit gondoltak ők az ortografiával? Ezt nem csak az akkori hanem még a' mostoni Tudósok is olly kicsinységnek tartják, melly csak a' Könyvnyomtatókat illeti. Ezekre bízták a' régiek a' nyomtatásbéli hibáknak egész jobbítását; és mink most sok régi német Könyvnyomtatóknak¹⁶ írásbéli tévelygéseit törvényeknek nézzük? Fel mernék fogadni, hogy ők voltak az efféle szavakban, mind: *nádja*, *tudja*, *tolja*, *tanúlja*, 's a' t. a' j betűvel való helytelen élésnek atyái. Csuda hogy *ö* és *ü* betűk helyett is több szóban *e* és *i* vocálisokat nem nyomtattak.

C. Az *ö* és *ü* betűköt sokan még a' Magyarok közül is kellemetleneknek tartják.

A. Tudnak hozzá! Ez a' két betű, valamint a' háromféle *e*, és a' kétféle *a* is, a' többi vocálisoknak társaságában szintollyan szépségek nyelvünkben, mint a' chromaticus hangok a' musikában.

B. De azonkívül, ha *ö* és *ü* helyett *e* és *i* betűköt mondunk, nem hogy kellemetesnek tennénk szóéjtésünköt, hanem úgy beszélünk inkább magyarul, mint a' czigányok szoktak. Példának okáért:

Vulkánus' legényei fekete *imegeiket* a' *szegekre függesztvén*, úgy *zergettek pérélyeikkel* az *ilénn* mintha *menydergést* akartak volna játszani, ammint *véletlenül* Jupiter' *mennykeve* *kezekbe itett*. – Értik-e az Úrak?

Elkaczagván megunkot, felkeltünk a' kőpadról, 's a' Duna' partyánn sétálni kezdtünk, ammint egy Olasz megszóllítván bennünköt, perspectívumaival, microscópiumaival és pápaszemeivel megkínált. Uram Bátyám egynehány pápaszemet megpróbált és egyet megvett. Azalatt mellénk sompolyodott szekerétől egy falusi paraszt, 's „követem az Urakat, úgymond, én is örömet egy pápaszemet vennék magamnak, ha evvel a' német emberrel, a' ki árúlya, beszélni tudnék.” Uram Bátyám mindgyárt az órrára tesz egyet, 's kezébe adgya egyszersmind azt a' Könyvet is, mellyből próba gyanánt maga olvasott volt. A' paraszt levében az órráról az első, második, harmadik és negyedik pápaszemet, mellyeket neki versengve választgattunk, mindenikéről azt mondgya vala: „ez nem jó! ez sem jó! ez is olyan mint a' többi.” Végre Uram Bátyám neki fordúlván: „hallod-e, Apjok! te talán olvasni sem tudsz? úgymond.” – „Hm! felelé a' paraszt, ha olvasni tudnék, mirevaló volna nekem a' pápaszem?” Jól kinevetvén előre magunkot, elővettük azutánn a' parasztot, és csak nagy nehezen tudtuk vele elhitetni, hogy a' pápaszem nem teszi az írástudatlant írástudóvá.

¹⁵ szemet [Emendálva.]

¹⁶ Könyvnyomtatóknak [Emendálva.]

Haza érkezvén, kezembe adta Uram Bátyám a' következő levelet a' verseknek folytatásával együtt, szívből köszönnvén a' jobbítgatásokat, mellyeket benne tettem; a' mi egy pótában hallatlan dolog.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Bajszfalviné' cselédgyei közül még egyet sem láttam házamnál; én pedig ökö't valójában fel nem keresem. Hogy ifjú Bajszfalvinkban meg nem csalatkoztam, nagyon örvendek. Ő fiú és testvér kötelességének eleget tett, s az Isten meg is áldgya érte. Óh! be szeretem, hogy azt a' rossz leányt, a' szakácsnét, utól nem érte és vissza nem vitte. Szerezz neki, kérlek, egy hű személyt, és ha bízol hozzá, hogy jó gazdát és jó embert faraghatsz belőlle, a' Fiscálissal ne gondolly. Ha ezért a' jó akaratodért úznének el, jer hozzám! úgy fogadlak, mint testvére'met. A' verseknek folytatását kívánságod szerint elküldöm, de a' befejezést továbbra hagyom. Nem nevensz-e rajtam, hogy vénségemre verseket csinálók? Azonnkivül, hogy mulatom velek magamot, legjobb eszközöknek is tartom arra, hogy a' tiszta magyarságban előmenetelt tegyek. Én az efféle munkákat csak naggyábúl dolgozom ki, azután pedig az Öcsém-mel megjobbítatom,¹⁷ kit az idevaló Tudósok jó magyarnak tartanak.

Szívesi a' kulcsot elvivén magával
jó szállást készített hű gazdasszonyával,
hittel kötözzvén le, hogy szép vendégének
árulója nem lessz. – Dobogó szívének
lehetetlen volna örö'mét rajzolni,
noha sokat kellett eszé'nek harczolni
a' félelemmel is, ne hogy elszökések
előre kisülvén, bele törjön kések.
Azalatt egy rú't éj mély setétségekkel,
az al szelek pedig sűrű fellegekkel
bevonták az eget, mellyeknek megébűl
csak ritkán nézett ki, mint rab tömlöcczébűl,
egy két csillagocska szendergő földünkre,
hasztalan sűgárkát lökvén gőz-ernyünkre.
Égtek már útszáinn a' belső városnak
a' sűrű lámpások. A' sok hatalmasnak
elkezdett serege életre ocsódni
s a' zörgő hintókonn játé'kra tolódni;
még fáradtt lakosi a' setét hóstyá'knak,
végeit szakasztván a' súlyos munká'knak,
kik ételhez ültek, kik vígan boroztak,
kik számot vetettek, kik meg' ásítóztak.
Szívesink is tehát mély gondolkozással
a' Kávéházba megy, hogy társalkodással
felderítvén fejét, közelebb érhessen

¹⁷ megjobbítatom, [Az ékezet emendálva.]

bérkocsit is, mellyben Rósiért mehessen.
Eszik, iszik, játszik, még eljön órája,
mellyet a' szökésre kiszabott mátkája;
de akármit tegyen, forr a' gond fejében,
dűlfül a' titkos vész remegő szívében.
Végre menni akar, 's az ajtónál láttya,
hogy bedobban szemköztt egy régi baráttya,
Nyájasi¹⁸ Hevesbűl, ki nagy örvendéssel
Szívesit átfogván, „mennyi gyötrődéssel
viaskodtam, úgy mond, mostani útamban,
szüntelen' csak attúl rettegén magamban,
ne hogy téged' talán itt ne talállyalak!
Hat esztendeje már, móta nem láttalak.
Hát mint vagy Édesem! hogy mennek dolgaid?
Mikép tellyesednek szép kívánságaid,
mellyeket valaha velem is közlöttél,
mikor nálam sokszor víg órát töltöttél?”

„Köszönd meg, Barátom! ha száz plánunkból,
feleli Szívesi, mellyeket agyunkból
mint heves ifiak még akkor koholtunk,
mikor a' világrúl minden jót gondoltunk,
csak egyetlen egy is elérhet czéllýához!
Veszélyes út vezet a' jónak fájához,
teli titkon maró mérges ápisokkal,
nyilván dühösködő tigris csoportokkal,
rémító vászokkal, tévesztő tüzekkel,
piperés törökkel, krokodil-könyekkel.
Maga jőjjön vissza Jázon e' világra,
ki hogy útat nyisson a' köz boldogságra,
haragos bikákat tanított szántani,
fegyveres népeket harczokra szállani
a' mély tengerekenn iszonyú vészekkel,
a' szárazonn pedig mord ellenségekkel,
még sem fér be többé örös rejtekéhez
az arany gyapjúnak. Hiú szerencséhez
nyíltt ellenben az út. Ezenn tolakodhatsz
szabadon, még tetszik, 's meg is boldogúlhatsz,
mint hajdan Orfeus, ki hitves társának
elevenedését, a' régi mondának
bizonyosága szerént, kinyerte lantýával,
mellynek hízelkedő hangoztatásával
mindaddig kérlelte a' pokol' hatalmát,
még fel nem éltette hallatlan irgalmát.

¹⁸ *Nyájási* [Az ékezet emendálva.]

Azt vélte ő szegény, hogy mesterségével
tudgy' Isten! mit nem nyert, 's hogy feleségével
napfényre verődött a' pokol torkából,
nézi, 's elenyészni láttya hülts markából,
hiú pára gyanánt, tündér boldogságát,
melly csak megduplázta mély nyomorúságát.
De most Isten hozzád! Eggy helyre sietek.
Bocsáss meg, hogy veled tovább nem lehetek."

„Veled megyek én is; ha nincsen terhedre,
feleli Nyájasi, 's még eljutsz helyedre,
legalább eggykét szót az útonn válthatunk,
's egymás' dolgairúl tanácsot tarthatunk.
Mert nekem úgy látszik minden beszédedbül,
hogy a' gonosz világ kiütvén nyergedbül,
viszonyosságokkal epeszti szívedet,
mellyek kegyetlenül rongályák kedvedet.
Mennyünk hát! Vonakodsz? Nem akarsz magaddal?
Ösmerkedtess hát meg röviden házaddal;
holnap felkereslek; mert van ám szükségem
tanácsra nekem is; 's benned reménységem.
Vagy ezt sem akarod? Így hát már csak látom,
hogy Szívesi többé nekem nem barátom.
Élly! 's ha magadba térsz talán valahára,
Nyájasi készen vár, még él, hű karjára."

„Álly meg, ne heveskedgy! mondgya halk szózattal
Szívesi, küzködvén a' sok indulattal.
Vesszen el, nem bánom, egész boldogságom,
hogysem felbomollyon illy szent barátságom!
Ne magyarázd rosszra vonakodásomat.
Én ugyan kész vagyok akármelley titkomot
tehozzád hasonló baráttal közleni;
de ha tudom, hogy ez mást meg fog sérteni,
a' ki szövetségben áll talán titkossal,
's nem olly ösmerkedett, mint én, barátommal,
tilalmasnak tartom a' nyíltt-szívűséget.
Itéld meg hát ebbül, melly rút kétességet
okozol szívemnek heveskedésseddel?
Azonban jer velem: Keseredésseddel,
melly ellenem lázit, el nem ereszthetlek.
Kint egynehány szókkal észre téríthetlek."

Kivonódnak tehát eggyütt az útszára,
's megtérvén Szívesi félbetörts szavára,

„én, Barátom! úgymond, nagy fát feszegetek;
mert ma egy leánykát, kit tisztán szeretek,
's ki erre rá állott maga' jó szántábúl,
el akarok lopni az atya' házábúl.
Ezzel elégedgy meg! Nevét Kegyesemnek
el nem árulhatom; mert ha lépésemnek
így vagy amúgy talán akadály vettetik,
(tudod, illy dolognál hány hiba eshetik?)
akkor ő engemet kisebbitőjének
méltán nézne azért, hogy böcsös nevének
meg nem kíméltemem olly előtt szentségét,
kinek nem ösmeri, úgy mint én, hűségét.¹⁹
Elillantván egyszer házátúl attyának,
hogy karjai közé fusson mátkájának,
én ugyan véteknek többé nem nézhetem,
ha tán barátimmal nevét közölgetem;
de ha titkolását mindaddig kívánnya,
még engedelmével attya meg nem szánnya,
kész vagyok hódolni parancsolattyának,
mint hú tisztelője legkisebb szavának.
Azért mihelyt holnap nyolczat fogsz hallani,
jőjj e' Kávéházba. Ha ő átallani
nem fogja, szállásra elviszlek magamhoz.
Most pedig bocsáss meg; sietek tárgyamhoz.”

„Nem úgy, nem, Barátom!” feleli hevesen
Nyájasi, amannak átfogván tüzesen
két kézzel derekát; „illy veszedelemben
én el nem hagyhatlak! Mind a' két zsebemben
fegyver van az útrúl. Hát ha ösvényedet
elállották tán már, a' kik Kegyesedet
irigylik szívednek? Én itt az útszákot
allig ösmerem már; a' házi gazdákat
annyival inkább nem. Egynehány lépésre
maradok el tőled, 's a' védelmezésre
csak akkor sietek, ha hallom jeledet;
mihelyt pedig látom messzérül hölgyedet
karodonn érkezni, másfelé fordúlok,
's vendégfogadómba hálásra lódúlok.
Így sem ő nem tudgya, kiért vitézkedek?
sem én orczájával meg nem ösmerkedek.
Ne is szólly! Mindaddig nem megyek nyomodbúl
még ki nem verekedsz veszélyes dologbúl.”

¹⁹ *hűségát.* [Emendálva.]

Erre meggondolván Szívesi magában,
hogy mély setéség van a' külső útszában,
hol Patvarfi lakik, és hogy barátjának
tanácsa is helyes, ki Pest' várossának
ösmeretlen lévén kint épültt részével,
semmit át nem láthat járatlan szemével,
„No, nem bánom, úgymond; de vissza útunkban
nem ülhetsz kocsimba; hanem ha nyomunkban
megmaradsz, könnyű lesz idejöveteled,
's innen a' szállást is bizonynyal megleled.”

Mindezekre látván Nyájasi' készségét,
ki esküvésekkel ígérte hűségét,
beül vele együtt nagy szívdobogással
egygy ernes kocsiba, 's „ma jó áldomással,
úgymond a' Sógornak, kenem meg markodot,
ha helyesen végzed setét járásodot.
Vigy Borfi' házához egy lakadalomra,
's jól vigyázz, azt mondom, igazgatásomra!”
Oda érvén tehát, leszáll baráttyával,
's csendesen elhíván a' bakrúl magával
a' német sógort is, a' kert' ajtajához
ólálkodik velek, melly Borfi' házához
csak egykét száz lépés. „Tik itt maradgyatok,
úgymond, még hozzátok vissza fordúlhatok.”
Ezzel elmegy maga kiszabott helyére,
és hogy váraozik Boriska' jelére,
kinyilatkoztatya három köhhentéssel.
A' lányok már várták kínos rettegéssel,
's így hamar megtérvén dupla strázsájához,
felküldi a' kocsit Patvarfi' házához,
hogy onnan könnyebben jusson más útszába,
maga pedig bemegey kerti vártájába.
De áh! a' szerelmet, noha világunknak
ez tartya fenn éltét, noha bal sorsunknak
ez aranyozza meg rettentő süllyait,
noha meg nem sérti senkinek jussait,
nem elég, hogy a' sok irígyek üldözik,
's a' ránczos homlokú Kátók lenyűgözik;
még a' bal eset is elállya úttyait,
ürömmel vegyítvén ártatlan bájjait.
Még Szívesi elfut a' lugas gunnyóhoz,
más úton megy addig Rósi az ajtóhoz,
's Nyájasit gondolván lenni mátkájának,
's egyszersmind meghallván érkező attyának

már messzéről szavát, szörnyű reszketéssel,
„jaj! az Atyám! úgymond! fussunk!” Kétkedéssel
hogy nem jó volna most az üdőt veszteni,
átlátván Nyájasi, sebesen sürgeni
kezd a' kocsi felé még gyorsabb társával,
(így szalad a' szarvas, mikor nagy lármával
kergetik a' hajtók!) 's még ezt ülésébe
hamar felsegíti, a' kocsis' fülébe
azt súgván, hogy mennyen a' *bét Választóhoz*,
maga is felugrik a' szép bújdosóhoz.

Azonban Patvarfi egy vén szolgájával,
ki haza vezette égő lantornával,
a' kertnek érkezvén nyitott ajtajához,
„te jöttél ki erre?” úgymond inassához,
's tagadását hallván, el kezd álmélni,
's titkos borzadással arról gondolkodni,
hogy tolvajok vannak elrejtve kertjében.
Így a' kulcsot, melyet az ajtó' pléhében
még Szívesi hagyott, háborodásában
magáénak vélvén, elvégzi magában,
hogy bezárja őket, 's megintvén szolgáját,
hogy csendesen járván, oltsa el gyertyáját,
Szívesi' kulcsát is elviszi magával,
teli lévén feje tolvajfogásával.
Beérvén a' házba, inti cselédgyeit,
nézzék ki a' kertnek minden szögleteit,
jól felfegyverkezvén botokkal, villákkal,
töltött pisztolokkal, lángoló fáklyákkal,
's hozzák be kötözve, a' kit ott találnak,
„mert házamnál, úgymond, tolvajok czirkálnak.”

Szívesi meglátván Patvarfit érkezni,
's azután setétben házába szerkezni,
az ajtóhoz siet, bezárva talállya,
's még a' kimenetelt másutt is próbállya,
hasztalan' fűtyülvén elmentt barátjának,
hasztalan' kiáltván nevét mátkájának,
megláttya ragyogni a' szövetnekeket,
lóttni, futni, jönni a' fegyvereseket.
Nossza felmegy tehát egy cseresnyefára,
mellyről felérhetett Boris' ablakjára,
's ezenn kopogni kezd. Amaz elrémülvén,
de szokása szerint hamar felderülvén,

eszébe juttattya, hogy Szívesi lehet,
kitűl tudósítást más útonn nem vehet.
Felugorván tehát, eldugja gyertyáját,
kinéz az ablakonn, láttya véltt postáját,
a' kert' végénn pedig a' sok cselédeket,
fáklyákkal visgálni a' zöld rejtekeket.
Szívesi azonban az ablak' fájához
jól megkapaszkodván, bemegy a' lyánkához,
's elbeszéli neki a' bús történetet.
Ez pedig nevetvén, „soha illy esetet!
úgymond. De nyugodgy meg. Én mikor, hallottam
a' kocsit, a' másik ablakra futottam,
's magam láttam Rósit rajta elindúlni.
Te sem fogsz, ígérem, sokáig búsúlni;
csak maradgy itt veszteg valamelly suttomban,
még én az Öregnél eljárók dolgomban.”
Ezzel az asztról felkapván gyertyáját,
's elbújtt vendégére rá zárván szobáját,
elszalad Bálttyához, ki háló házából
nézte a' cselédet, 's gondolkodásából
felveri nyájasan ama' kérdésével:
hoggy tán feleséget kerestet népével?
Mert Bálttya özvegy volt. Ez pedig: „tréfáddal
takarodgy most, úgymond, egyébkép a' náddal
majd útat mutatok!” De Húga nevetvén,
's kérlelő szavakkal hozzá közelgetvén,
„csak még egy szót hallyon, úgymond, utólyára,
édes Uram Bálttyám: 's parancsolattyára
legottan elmegyek háló palótámba,
's egygy *salto mortálét* teszek nyoszolyámba.
Híjja vissza, kérem, a' kertből visláit,
's ne vesztegettesse velek szép fáklyáit.
Elmentek már azok, a' kik tolvajkodtak!
Szemeimmel láttam, hogy elrugaszkodtak.”

„Szemeiddel láttad? kérdi dermedéssel
az öreg Patvarfi; és ezt enyelgéssel
beszélheted nékem? Hát mért nem süttöttél
reájok egy pisztolyt? vagy mért nem ütöttél
másvalahogy lármát?” – „Én reájok sütni
az illy gyilkos eszközt? vagy más lármát ütni?”
feleli a' leány olly álmétkodással,
mellyet gúnyosnak tesz csalfa mosolygással;
„Hisz agyon lóhettem volna szegényeket!

A' lármával pedig ügyekezettyeket
meggátoltam volna. Úgy is üdvösségek
egy hajszálonn²⁰ állott. Csak nagy sietségek,
melly miatt a' kertet be sem rekesztették,
mentette meg őkököt. Jó hogy észrevették
ösmeretes szavát a' jövő gazdának!
Máskép rossz lett volna vége a' tréfának.”

„Micsoda tréfának?” kérdezi sebesen
az öreg, kiben már iszonyú mérgesen
kezdett a' haragnak habja duzmadozni.
„Tudod, nem mindég jó velem bolondozni!
Szólyl hát világosan, micsoda tréfának?”
Boris erre kezét megfogván Battyának,
bizodalmasságot mutat orczájával,
titkoskodást pedig susogó szavával,
's azt mondgya fontosán: „a' kocsit hallotta
Uram Bátyám, úgy-e? melly fellázította
csak imént útszánkot, hol ilyen zörgések
ritkébbak mint télenn a' nagy mennydörgések.”

„Hallottam, és haza csak azért siettem,
feleli az öreg, mivel elhitettem
erősen magammal, hogy Rósi' mátkája,
a' kinek útszánkban hallatik lármája.”

„Az volt! mondgya viszont Boriska nevetve;
ide jött 's elvitte Rósit nagy sietve — — — —”

„Kicsoda? Nyá — — — Lyánka!” kiáltya hevesen
Patvarfi, 's elnémúl. Azután kétesen
elfordúl Húgátúl, megáll ablakjában,
„eb a' híre fattya! dörmögi magában,
majd hogy ki nem csalta egyszerre titkomot.
Haj! be megjátsszaná egész plánumomot.
Őtöle kitelik:” – Végre mosolygással
ismét rá tekintvén „mennyi sánzolással
kell valaha, úgymond, jövendő férjednek
beárkolni magát, hogy furcsa eszednek
prédája ne legyen! 's még így sem hihetem,
hogy boldogúlhasson. Ím! egész életem
zárogatásából állott nyílt szívemnek,
hogy megkevesítsem gondgyait fejemnek,

²⁰ *hajszálonn* [Emendálva.]

és te majd leveszel még is lábaimrúl!
Hm, hm, hm! szeretnél tudni titkaimrúl
valamicskét, úgy-e? De a' vén rókának²¹
nem lelsz te kelepczét. Eredgy, 's Rósikának
mond meg, ne aggódgyon nevénn jegyessének;
holnap tán végre lessz úgy is kétségének.”

Akkor egy levelet kivonván vállábúl
a' leány, „ím! úgymond, ennek ténorábúl
lássa Uram Bátyám maga' két szemével,
a' mit el nem tudok hitetni szívével.
Ő Szívesi nélkül a' legjobb életet
úgy megveti szegény, mint én a' szemetet,
sokkal erősebben feltévén magában,
mint a' szűzességet hajdani Rómában
a' meglett Vestális, hogy attya' házához
addig vissza nem jön, még hű mátkájához
lángoló szerelmét atyai áldással
's aláírtt, pecsételtt, vidimáltt írással
maga Uram Bátyám nem legitimállya.
Mert ő nem ok nélkül szörnyűnek talállya,
hogy szíve olyképen elczimboráltasson,
a' nélkül hogy ehhez csak egy szót mondhasson,
mint mikor vásárra hajtyuk az ökrököt,
vagy a' timároknak eladgyuk bőrököt.”

Azalatt Patvarfi méreggel megtelvén,
's a' nagy pápaszemmel órrát megnyergelvén,
átfuttya sebesen Rósi' suplikáját,
mellyben szépen kéri attya' grátiáját.
Megüti azutánn az asztalt öklével,
átdöfi Boriskát mord tekintetével,
a' levelet ennek lábához hagyíttya,
ablakjánn a' kertbúl népét beordíttya,
dúlfúl, mint a' vad kan, óriás lépéssel
fel 's alá sétálgat, 's oroszlyán szökéssel
oda ugrik végre leskődő Húgához,
's öklével érgetvén derültt homlokához,
„ez, te ördög! úgymond, a' te mesterséged!
De ha elég volt is arra fűrgeséged,
hogy e' rútt lépésre csábítsd gyermekemet,
arra, tudom, nem lessz, hogy fenytékemet
elkerüld. Torkodra forrasztom tréfádot,
's körmödben sem hagyom, azt tudd meg, prédádot.

²¹ *rokának* [Emendálva.]

Takarodgy előllem! Ha rokony véredet
nem nézném, házambúl még ma mindenedet
ebrúdonn vetném ki. A' csalárd szíveket
jobban útlálhatom mint a' rossz ebeket.”

„A' csalárd szíveket? mondgya kaczagással
a' Leány. Hát a' ki hatalmaskodással
akar kényne szerént másokonn páczkázni,
csalárdság legyen azt ésszel zabolázni?
Régen nem látnánk már szelíd állatokat
széles e' világonn, ha önnön magokat
a' ragadók ellen szemes fortélyokkal
nem védelmezgetnék; 's krokodilusokkal
teli volnának már tán mind a' víz-erek,
ha meg nem öldösnék a' furcsa egerek.
A' ki mást meg nem bir gyengébb erejével,
kénytelen megcsalni szemesebb eszével,
hogy megfelelhessen hódító karjának,
ha csak barma lenni nem akar²² jármának.
Nem hiszem, hogy lelni lehetne álnokot,
ha senki sem űzné a' bitanglásokat.
Bánnyon Uram Bátyám, mint illik, lyányával,
's meg fog elégedni, fogadom, hűgával.
Ő nekem úgy vérem, mint a' ki kínozza;
azt pedig magával az emberség hozza,
hogy segédet nyújtsunk legázoltt társunknak,
a' minőt másoktól kívánnánk magunknak.
Az ebek' törvényre, az ellen csűdülni,
melly a' másik alatt kénytelen feldűlni.
Vesse meg, ha tetszik, minden mesterségét,
édes Uram Bátyám! kérje segítségét
az egész városnak, hogy szegény Öcsémet
örökre megrontsa, kitett kelepczémet
még sem — — — De sokkal jobb, ha nem dücsekedek,
még győzedelmemre fel nem verekedek.
Én hoppot csak akkor szeretek mondani,
ha egyszer az árkot át tudtam ugrani.”
Ezzel jó éjszakai kívánván Battyának,
megtér Szívesihez, 's belül ajtajának
lebocsátta zárját, ne talán hozzájok
beütvén az Öreg, megbukjon munkájok.

²² *abar* [Emendálva.]

Azalatt Patvarfi Borisnak szavait
át meg' átföntolván, nem leli okait
megvetni valóknak. „Ha, úgymond magában,
gáncsot találhatnék lyányom' mátkájában,
tellyes jusom volna ellenek ágálni,²³
de akárhogy kezdem Szívesit mustrálni,
olly legénynek lelem, kinek erkölcsi
szintollyan ragyogók mint reménységei.
Hanem az ajánlás, mellyet Barátomnak
tettem? Pfi! melly szígyen aggott homlokomnak!”
Így tusakodott ő, 's jóllehet jussával
meg nem elégedett, még is hatalmával
nem vélte véteknak plánumát sürgetni.
Olly nehéz erősnek józan észet követni!
Felsüvíti tehát hüvebb cselédgyeit,
elosztya közöttök a' váras' részeit,
mellyekben leányát mulatni gondollya,
' azt kiváltkép nekik jól megparancsollya,
hogy a' bérkocsiknál tudakozódgyanak,
' mihelyt nyomairúl valamit hallanak,
siessenek hozzá a' tudósítással
az új Kávéházba, hova most lámpással
vezessék el töstént. Ezzel kapujához
örököt állítván, elsürgött czéllýához.

Isten hozzád, édes Kéńkővim! Írj mennél hamarább, és Bajszfalvit nevemmel tiszteld.

A' KINCS.

Minekutánna az előbbeni levelet Kéńkővinek elküldöttük, feltettük magunkban, hogy únalmas munkáink után, a' micsodás a' verseknek szerzése, jobbítgatása és leírása volt, egy egész napot szentelünk mulatságra. Kimentünk tehát egy kertbe, hol magunknak vajban sültt csibét, uborka-salátát és egy iccze bort adattunk. Uram Bátyámnak rósaszínű kedve kerekedett, és én már nagyon kezdettem reményleni, hogy életéből eggykét nyájas esetet hallok, ammint hozzánk közelített kopott, fótos és rongyos ruhában egy ember, kinek rezes orczájából könnyen kilehetett látni, hogy a' bornak esküdt ellensége. Rövid szárú pípa csüggött a' szájából, melly erősen füstölgött; fejénn a' kalapja félre-állott katonásan; két keze pedig háta megett volt úriasan²⁴ egybekúcsolva. – „Egyél hamar, Öcsém! és igyál; mert ha ez a' kan hárpia ide talál vetődni, szeméből látom, hogy nekünk semmit sem hágy.” Úgy is lett valójában! Hozzánk érkezvén, megáll Uram Bátyám előtt, 's tetétül fogva talpig megvizsgálván: „Ő bíz az, úgymond végtére, testestül lelkestül, az én régi kedves Barátom, Kolomposi Szarvas Gergely Uram! Örülök, hogy az Urat friss egésségben és jobb állapotban láthatom, mint én

²³ *agálni*; [Emendálva.]

²⁴ *úriasan* [Az ékezet emendálva.]

vagyok.” Erre Uram Bátyámmal kezét fog, ki jól szeme közé nézvé: „Az Úr, úgymond, valaha *Flajsi Mátyás*, és vagyonos mészáros volt! Hát most, ha merem kérdezni, kicsoda vallyon és micsoda?”

„*Flajsi Mátyás* vagyok még most is, de sem vagyonos, sem mészáros többé. Elúntam a' bajlódást, megböcsültettem, eladtam és kreditoraimnak elosztogattam mindenemet.”

Ur. Bátyám. Megköszönték-e vallyon az Úrnak nagyszívűségét?

Flajsi. Szokás szerint egynehány attával, teremtetével, gazemberrel, 's több effélével. Mit tettem én róla, hogy egész vagyonomból pénzeiknek csak fele sem telt ki. Nekem is kellett élnem; feleségstül, gyermekestül, cselédestül kellett élnem.

Ur. Bát. Igaz! és még most is kell. Azóta tehát, hogy a' mészároságot szögre akasztotta az Úr, más valamiben foglalatostokodik.

Flajsi. Kétség kívül! Mikép élhetnék én kereskedés nélkül? Nyáronn egyik kertből, télenn pedig egyik borházból a' másikba megyek, 's már ennek már amannak ajánlom ilyen vagy amollyan szolgálatotot. Eggyiknek interesre pénzt szerzek, a' másiknak a' borát dicsérem mindenütt, hogy jobban kellyen, a' harmadiknak gazdag feleséget, a' negyediknek szakácsnét²⁵ keresek, 's a' t. Micsoda bort iszik itt Kolomposi Uram? Megkóstolom engedelmébül; de előbb egy harapás kenyeret – – – – – áh! hiszen még csibehús is van – – – – – Mihelyt maghallottam, hogy az Úr ide érkezett, mindgyárt feltettem magamban, hogy felkeresem, mert – – – – – Ez derék bor! – – – – – mert én az Urat valamire akarom kérni. – – – – – Ez a' csibe olly gyenge, olly kellemetes, hogy lehetetlen megkóstolni és meg nem enni. Megcselekszi az Úr, a' mire kérem, régi barátságából?

Ur. Bát. Ha lehet, szívesen.

Flajsi. Hát²⁶ ez az Úr kicsoda?

Ur. Bát. Az Öcsém.

Flajsi. De csak nem testvére még is?

Ur. Bát. Nem!

Flajsi. Már a' más! Így hát előtte bizvást szólhatok. Testvéreinél nincsenek az embernek nagyobb iriggyei; azt magam is tapasztaltam; de a' többi rokonyok ollyanok erre nézve előttem, mint az idegenek. Az Úr Kolomposi Szarvas Gergely Uram, ammint hiteles emberektül hallottam, kincset talált?

Ur. Bát. Találtam, mert kerestem.

Flajsi. Keresnék én is, ha tudnék hozzá. Ugyan ez az, a' mire az Urat kérni akartam. Tanítson meg az Úr reá; nem hagyom jutalom nélkül.

Ur. Bát. Ha jutalomért tanítom meg az Urat, soha sem veheti hasznát. Mondok én az Úrnak minden jutalom nélkül egy kincset, melly Pest körül fekszik, 's még a' módgyát is megmutatom, mikép kell ásni és felvenni?

Flajsi. Ugyan úgy-e? És jutalom nélkül? Az Isten áldgya meg az Urat érte.

Ur. Bát. De három nehéz dolog kívántatik meg hozzá, mellyeknek éntőlem csak eggyike telik ki. Egyébaránt a' kincs már régen a' zsebemben volna.

Flajsi. És ez a' három dolog?

Ur. Bát. Elbeszéllem az Úrnak, ha böcsületére megfogadgya, hogy soha senkinek sem szóll.

²⁵ *szakácsnét* [Emendálva.]

²⁶ *Hat* [Emendálva.]

Flajsi. Uram! engem' vigyen el és szaggasson ezer meg' ezer darabokra a' tatár, ha valakinek szóllok. Még magamnak sem beszéllem el.

Ur. Bát. Kincskereső vesszőmmel megtalálván a' minap a' helyet, megjegyeztem magamnak, haza mentem, bűbájos verseimet elmondottam, elaludtam, és álmomban az asztalomonn egy palaszk bort, egy töltött pipát egy mérő serpenyőt láttam. Más nap felkelvén, megnézem az álmkönyvet, melly még a' nagy atyámnak nagy attyárúl maradt.

Flajsi. Hát már ők is tudták ezt a' mesterséget?

Ur. Bát. Nem tudták szegények, mert nem tanultak deákul.

Flajsi. A' könyv hát deákul van írva. Pedig ezt a' nyelvet én sem tudom ám!

Ur. Bát. Semmi! Elég hogy én tudom, és az Úrnak a' könyvből megmagyarázom, a' mi a' dologhoz tartozik. Ez nekem tehát azt felelte, hogy ehhez a' kincshez senki sem juthat, hanem csak az, a' ki bort nem iszik, nem dohányzik, és azoknak, a' kiket megcsalt, visszaszolgáltattya az övéket, vagy legalább, a' ki e' három dolgot megfogadgya és végbe viszi.

Flajsi. 'S másvalahol nem tud az Úr kincset?

Ur. Bát. Körülbelül egyet sem.

Flajsi. Hm! – – Hát, kérem az Urat, mi baja lenne valyon annak, a' ki ezeket megfogadná, a' kincset felvévén pedig meg nem tartaná?

Ur. Bát. Azt²⁷ saját szobájában a' kincsőrző lelkek felakasztanák.

Flajsi. Fel? Csak veszedelmes állapot még is az ördöggel játszani.

Ur. Bát. Ez a' kincs nem az ördög' hatalma alatt van, a' kivel nekem egyáltalában semmi közöm. A' kincset, mellyet én találtam, nem az ördögnek köszönöm; én az én álmkönyvem a' pokol tellyességgel nem szenvedheti. Gondollya meg magát az Úr, és ha tetszik, keressen fel a' házamnál. Kár volna annak a' kincznek ott maradni.

Flajsi. Nehéz dolog! de még is tanácsot tartok majd magammal, 's elmegyek az Úrhoz. Kellner! hozz még egy iccze bort! Igyuk meg az áldomást.

Ur. Bát. Én egy csöppet sem iszok többé, és otthon dolgom is van.

Ezzel Flajsi Mátyástúl elbúcsúztunk. Az útonn kérdezem Uram Bátyámtúl, mire magyarázzam azt, hogy ezt az embert a' kincssel úgy elbolondította?

„Arra, kedves Öcsém! hogy az efféle bolond emberekkel soha el nem hitetheted, a' mi az ő gyermekkoroktól fogva beszített és velek felnevedett képzeléseikkel és vélekedéseikkel ellenkezik. Hány ezer és megmeg ezer többnyire észre sem vett okoskodás kell ahhoz hogy az ember maga magát egynehány esztendőbéli tapasztalások és tanulások után csak egy igazságrúl meggyőzhesse? És te az ilyen balgatag embert egy óra alatt akarod oda vinni, a' hová te csak egynehány esztendők alatt juthattál. Ha tehát azt nem akarod, hogy veled vetekedgyen, czivakodgyon, sőt még dühösködgyön is, hadd meg vélekedésében; ha pedig emberséges ember is akarsz maradni, ügyekez azonn, hogy vélekedéseivel magának vagy másnak hasznot hajtson, vagy legalább ne ártasson. Ha én ezt az embert arra vehetném, hogy a' bort, a' pipát és a' csalárdságot örökre elhaggya, én magam tennék neki arra a' helyre három száz forintára kincsecskét. De mivel tudom, hogy erre rá nem veszem, legalább azt nyertem conditióimmal, hogy a' kincs miatt nyakamra nem jár.”

Követem Uram Bátyámot, hogy ezen vélekedésének titkolgatására kérni merészlem. Azok a' nagy bölcsek, a' kik a' köz népnek eszét nyakrafőre fel akarják világosítani, nagyon kinevetnék Uram Bátyámot miatta.

²⁷ *Azr* [Emendálva.]

„Hadd nevéssenek! Én pedig az okosb világgal ököket nevetem ki, hogy egy illy háladatlan kősziklával Szizifuskodnak.”

Még egy kérdést engedgyen meg Uram Bátyám! mi az oka tudniillik annak, hogy Uram Bátyám a' bornak és a' dohányynak olly nagy ellensége?

„Én a mértékletlen borivást és dohányozást a' vadtság okának és bizonyos jelének tartom.”

Boldog Isten! lassabban beszéllyen Uram Bátyám! mert ha e' vélekedése kitudódik,²⁸ fogadom, hogy hazafitársainknak nagy, igen nagy része még igaz magyarnak sem fogja Uram Bátyámot tartani.

„Lássa! Mikor én az Útazók' könyveit olvasgattam az öcsémnél, kinek a' Plébános sok jó könyveket ad, azt találtam, hogy valamennyi vad népek mind szeretik a' részegítő italokat, és füstököt.”

Az igaz! és én emlékezek róla, hogy ezt a' tulajdonságot a' régi vad népekről is olvastam. Mihelyt haza megyek, felkeresem ez iránt jegyzéseimet.

„Ezeket tőled kikérem magamnak; én is szolgállok azután hasonlókkal az újabb barbarusok iránt. Az én vélekedésem az, hogy mennél ritkább a' vad embernek parlagos eszében az idéa, mennél kevesebb gyakorlása van a' gondolkozásban, s mennél nehezebb neki az észnek, elmének s egyálttalyában a' léleknek tunnyaságát meggyőzni és tehetségre ébreszteni, annál kedvesebb előtte minden, a' mi vérenek és nedveinek kerengését, s ez által lelkének tehetségeit is néműnéműképen mozgásba hozza.”

Illy beszéllgetések között haza jutván, neki estünk az említett Jegyzéseknek, mellyek az Olvasó Úrakkal mennél hamarább közöltetni fognak.

Pestenn nyomtattatott Trattner Mátyás
betűivel

²⁸ *bitudódik*, [Emendálva.]

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI
SZARVAS GERGELY
ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK
VÍG ÉLETE
ÉS
NEVETSÉGES
VÉLEKEDÉSEI,
MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBŰL VAGY HI-
TELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT
PEDIG SZÓRŰL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBŰL
TANÚLTAM.

MÁSODIK KÖTETKE.

PESTENN.
Eggenberger József Könyvőrosnál.
1805.

- Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiis.

HORATIUS
Sat. IV.

Kolomposi
Szarvas Gergely Úr'
víg életének
és
nevetséges vélekedéseinek
folytatása

AZ ÁRNYÉK.

Már egynehány hete, hogy Uram Bátyámmal estvénkint a' hídnál öszvetalálkozunk, onnan pedig együtt erre vagy amarra sétálni megyünk. Tegnap tehát ötöt e' helyenn szemeimmel már messzérül keresvén, látom, hogy magányosan ül egy padonn. Oda osontván, észre veszem, hogy komor gondolatokba van merülve, 's imígy szállítom meg: min búsúl Uram Bátyám?

„Az árnyékomonn.”

Az árnyékánn? Hisz' ez nem olly állapot, melly nekünk bút okozhatna.

„Gondolod? Hallgasdza meg előbb elmékedéseimet, mellyekből imént felserkenttéll, azutánn szóllj! Mikor reggel a' mezőre kimegy az ember sétálni, nem ollyan hosszú-e az árnyéka, mint egy torony, 's mikor lép, nem úgy emeli-e fel lábát az árnyék is, mintha tíz dőlő földet akarna egyszerre átlépni? Lépése azonban, mikor a' lábát ismét leereszti, csak egy arasznyi. Illyen az ifú ember is! világokat akar már rontani, már teremteni. Plánumokat épít, mellyek neki szárnyak gyanánt szolgállyanak a' magosra, 's mikor körülnézi magát munkái utánn, csak egy arasznyi a' lépés, mellyet előre tett. Férjfkorában, mikor életének napja dél: pontyához közelít, óh! már akkor máskép van a' dolog. Árnyéka naponkint kisebbedik, hevesége hűldögél, lehetetleneknek érzi azokat; a' miket könnyűeknek gondolt.”

Szomorú igazságok, kedves Uram Bátyám!

„Nem szomorúak, Öcsém! hanem csak annak, a' ki még férjfi korában is úgy heveskedik, mint egy ifú. Sőt hála Istennek! hogy így van a' dolog; mert ha az ifú embereknek annyi eszek és erejek volna, a' mennyi heveségek van, minden órában máskép és máskép forgatnák fel a' világot. Boldogok, a' kik ezzel úgy megtudnak elégedni, ammint van.”

Ezt én nehéz mesterségnek tartom.

„Nehéznek? Mi nehezebb, kérlek, a' világot magunkhoz, vagy magunkot a' világhoz alkalmaztatni? Kövesd a' fácskát, melly több fácskák között él. Megelégedvén földi és égi táplálékaival, svérájában vígan nő, terjed, és gyümölcsözik, egyszersmind pedig a' többieknek, mellyektül árnyéket vesz, hasonló árnyéket ad vissza.”

'S ez legyen az embernek egész vígasztalása?

„Ez, édes Öcsém! és az estveli árnyék. Ez az ember előtt szemlátomást nyúlik mind addig, még láthatatlan fejét az örökkévalóságnak homályaiba rejti. Megettük illyenkor a' nap ugyan alkonyodik, de előttük egy szép csillag jön fel, a' jobb életnek reménysége.”

Ezt mondván, elsohajtotta magát, feltekintett az égre, és elhallgatott. Nagyon megilletődtem én is, és elmékedésbe merültem, majd azutánn felkeltünk a' padrúl és a' sóház felé indúltunk.

A' Duna kicsiny lévén, a' víz mellett sétáltunk a' fövényenn. Hosszasb hallgatását elvégre illy beszéllgetéssel szakasztotta félbe:

„Egynehány botlásomat kivévén, melyeket ifiúságomnak meg lehet bocsítani azzal ugyan dücsekedhetek, hogy estveli árnyékomtól nem írtózik. Gyermekkoromban palánta' módgyára nevedtem, ifiúságomban vígan tenyésztem, férjfikoromban annyi gyümölcsöt hozok, a' mennyit hozhatok. És ezt mind néked köszönöm, édes öreg Kénkövim!”

A' Bajszfalvi Tisztartót érti Uram Bátyám?

„Ennek édes atyát, a' Bajszfalvi öreg mestert. A' Kocsisné engem' úgy nevelt fel, mint egyg sohonnai gyermeket. Mihelyt szaladozhattam, a' csintalanság volt minden foglalatosságom. A' gyermekek, a' kik velem játékba eredtek, külfömbféle örömekeket letek ugyan társaságomban, mert nem volt olly mulatság, melyet ki nem gondoltam volna; de a' játékot soha sem végezhették máskép, hanem sírással, mivel soha sem eresztettem el őket magamtól sérelem nélkül. Ha nevelőném a' sok panaszt elúnván hallani, ki nem bocsátott²⁹ társaimhoz, kik a' tőlem vett sebekkel nem gondolván, ismét felkerestek, akkor játékaim többnyire saját létemnek voltak veszedelmesek. Már a' nyílt kút körül kerestem magamnak foglalatosságot, már a' ház' tetejénn lovagoltam, már a' fákra másztam, már a' padlásonn verebeket szedtem. Ha a' Kocsisné megvert, mind addig bögttem, még az öreg Bajszfalvi meg nem hallotta, ki csintalanságimot megnevetvén, a' Kocsisné³⁰ megdorgálta, engemet pedig garassaival megvígasztalt.”

Ha ő nem fogta volna Uram Bátyámnak pártját, az írgy cselédek talán agyon kínozták volna.

„Nem lehetetlen; mert az illyen csürhék azt gondollyák, hogy a' mit Urok másnak ad, az ő szájoktól vonnya meg. Pázi koromban felette kevés munkám lévén, vagy henyélttem, vagy a' leány cselédekkel inderkedtem, 's ki tudgya, mi lett volna belőlem, ha egy véletlen eset határozó taszítást nem adott volna a' jóra. Hogy nevezed te csak amaz érzéketlenséget, melly az embernek, sőt még egy egész nemzetnek is tulajdona mindaddig, még a' külfömbféle szükségtektől tehetős életre nem ingereltetik?”

Görögül apathiának.

„Illyen apathiából ébresztett engem' fel a' következendő történet.”

AZ ÖREG KÉNKÖVI.

„Az öreg Bajszfalvival kémenvén egy estve lóhátonn sétálni, meglátunk az erdő' szélénn egy tölgyfa alatt ülni egy embert, a' ki kenyerét kutyájával falatonkint felosztotta. Rongyos ruhában volt, és tekintetéből még is a' legtisztább öröm látszott kimosolygani. Bajszfalvi, ki olly emberséges úri ember volt, hogy minden idegent megtisztelt, közelebb jutván hozzá, levette kalapját, és tovább lovaglott. A' jövevény is leveszi kalapját, és kutyájának azt mondgya: látod Kormos?”

„S mit lásson a' kend' kutyája? kérdezi Bajszfalvi, a' ki e' víg tekintetű ember mellett szó nélkül egészen el nem lovagolhatott.”

„Azt, Uram! feleli a' jövevény nevetve, hogy az úr engem' olly emberségesen megköszönt. Ritka ám illy jó ruhában az ollyan Úr, a' ki, nem mondom, a' rongyos embert megköszöntse, hanem csak ennek köszöntését elfogadgya is.”

²⁹ *bosátott* [Emendálva.]

³⁰ *kocsisné* [Emendálva.]

„Szabad-e³¹ tudni, kicsoda Kelmed?”

„Én, Uram! a' szerencsének édes fia vagyok.”

„Kelmed' ruhája nem ezt látszik mondani.”

„Én erre azt felelhetném, hogy pater, quem amat, filium castigat; de mivel nem tudom, ha érti-e az Úr a' Tudósoknak e' tudatlan nyelvét? csak azt mondom inkább: hogy a' ruhám nem látszik ugyan feleletemet helyben hagyni, de az viszontag, hogy ilyen ruhában nyájaskodhatok, ruhámnak állítását világosan megczáfollja.”

„Ha ez Kelmedben nem elmeszállongás, melly mindent könnyen vesz, nyájaskodását helyben hagyom.”

„Megkövetem az Urat, még az ilyen szállongó elmét is szép tulajdonságnak tartom én, legalább a' szerencsének ama' fiaiban, kik hozzám hasonlók. Malomkő gyanánt feküdt szívemnek is mostoha sorsom; de most már úgy párolog ki furcsa eszemnek minden búbanatom, mint ruhám' lyukainn a' levegő; és ha ez hiba, azt legalább bizonyosan mondhatom az Únak, hogy engem' sok rossztúl megó.”

„De honnan jön Kelmed, és hová ügyekszik?”

„Uram! ezt nehéz megmondani. Én a' bőcsőből jövök, és egyenesen síromba ügyekszek. Életem' ösvényének e' két pontját bizonyosan tudom; a' többivel pedig nem sokat gondolok. Egyébaránt azonn látszok tellyes erőmmel iparkodni, hogy szerencsémekkel öszve ne akadgyak. Megvallom azonban, hogy kell bennem valaminek lenni, a' mi nagy vonzó erővel bír; mert sorsom és kutyám el nem tudnak tőlem válni.”

„Ez nem olly kellemetes társaság, hogy Kelmedet megboldogíthatná.”

„De csak nagy hasznát veszem még is, Uram! mind a' kettőnek. Sorsom megalázott, és arra tanított, a' mit még nem tudtam, hogy a' világot ki nem lehet sarkából emelni; a' kutyám pedig arra, hogy van még a' világonn szeretet és hűség.”

„Bajszfalvi a' jövevényt megszeretvén, azt mondta neki elvégre, hogy a' természetűl szép tulajdonságokkal lévén megáldva, minden bizonnal nem arra született, hogy kutyájával a' világonn idestova kóborollyon, és hogy jobb ember lehetne belőlle, ha meg akarna valamiben állapodni.”

„Jobb ember? felelé a' jövevény. Ha a' természetnek adományait akarjuk tekintetbe venni, mellyekkel e' jó anya minden embert felkészít, senki sincs talán a' világonn, a' kirűl azt nem lehetne mondani, hogy jobb ember lehetett volna belőlle. A' mi engemet illet, jobb ember csak annyibűl lehetnék, hogy jobb ruhám és naponkint jobb ebédem lehetne; noha bizonyos, hogy egész nemzetek vannak, mellyek még mostani sorsomot is megirigylenék; ezeket a' rongyokat értem, és ezt a' darab kenyeret.”

„Ha olly jó ember Kelmed, hogy jobb már nem is lehet, kész vagyok Kelmednek jobb ruhát és naponkint jobb ebédet adni, csak mondgya meg, miben tehetne Kelmed nekem viszontag egy kis szolgálatot? mert hogy ingyen tartsam, azt, reménylem, maga sem akarná Kelmed.”

„Nem, Uram! minden bizonnal nem! Én – ezt mondván, orczájának egy kis komorságot adott, és magát meghajtotta, – Én tanűlt ember vagyok. Készakartva nem mondom magamot bölcsnek vagy tudósnak, mivel sem elegendő eszem sem elegendő ravaszágom nincs arra, hogy a' világgal magamot bölcsnek vagy tudósnak ösmertessem. A' mit az oskolákban előmbe tettek, mind egy szálíg megtanűltam; azonnkivűl pedig éjjel nappal sokat, felette sokat olvas-tam; de azt semmikép meg nem tudtam tanűlni, hogy akkor, mikor nevetnem kell, ne neves-

³¹ *Szbad-e* [Emendálva.]

sek, vagy mikor haragudnom kell, ne haragudgyak. Ha igazságtalanságot láttam, nem tudtam hozzá mosolyogni, ha mindgyárt fellyebbvalom volt is, a' ki elkövette. Ellenben pedig, ha egy felfuvalkodott embert hiábavalóságokban kevélykedni, tudósokat tudhatatlan dolgokról okoskodni, bölcseket kicsinységekről, mintha legfontosabb dolgok volnának, tanácskozni láttam, lehetetlen volt, nem nevetnem. Ez volt az oka, hogy semmire sem mehettem. Találkoztak ugyan, megvallom, egynehány jószívű emberek, a' kik szükségemenn megkönyörülvén: külömbféle zsiros hivatalokkal megkínáltak, de az egyiknek kedvéért egy leányt kellett volna elvennem, a' kit ő szeretett, én pedig nem szerethettem; a' másiknak kívánságára egy igazságot megtagadnom, mellyet világosnak tartottam; a' harmadiknak parancsolattára versekben egy Dámát magasztalnom, kit szívemből útáltam. Mikor ifiabb koromban az ilyen akadályokat láttam, azt gondoltam magamban, hogy könnyen áthágom vagy elkerülöm, 's végtére feltett célomhoz csak még³² is eljutok. De nem úgy ment a' dolog, ammint gondoltam. Egy áthágott vagy elkerültt akadály helyett száz újjat láttam magam előtt, és hogy kenyerem és jó nevem utánn még életem is el ne vesszen, kénytelen voltam, kutyámmal e' rongyos ruhában vándorlásnak eredni."

„Így hát akármicsodás kenyeret felvenne Kelmed?”

„Fel, Uram! kivéven a' katonáét.”

„Falumban oskolamesterre volna szükségem.”

„Szívesen! De azt előre mondom ám, hogy én a' gyermekeket semmi egyébre nem tanítom, hanem a' mire a' többi oskolamesterek taníttják, kiknek írgységét magam ellen lázítani nem akarnám.”

„Megelégszek vele.”

„Így lett, édes Öcsém! Bajszfalvánn az én öreg Kénkövim oskolamester.”

AZ ÉJJELI KOLDÚSOK.

E' beszélgetés közt olly messze felmentünk a' Duna mellett a' sziget felé, hogy mikor a' sóház mellé visszajutottunk, éjjeledni kezdett. Az ég azonnkívül olly borúlt volt, hogy egymást allig láttuk. Színte általellenében voltunk a' sóháznak, ammint utánnunk valakit futni hallottunk. „Megálly!” kiáltya a Bátyám, mikor a' futó csak egynehány lépésnyire volt megettünk. „Mit akarsz? ki vagy?” – A' nyers szózatú megijedvén a' futó, megáll ugyan, de semmit sem felel. Uram Bátyám tehát közelebb menvén hozzá, még egyszer kérdezi, és fenyegeti.

Akkor amaz, „kérni akartam az Urat, úgymond, könyörüllyön meg rajtam. Bajtársaim gyertyáért és borért küldöttek, és én a' setétben nem csak a' pénzt, hanem még a' kardomot és elvesztettem.”

„Hazudsz, kiáltya viszontag Uram Bátyám; rabolni akartál, és ha eszre nem vetted volna, hogy többen vagyunk, megtámadtál volna. Takarodgy! egyébaránt embereim által azonnal megkötöztetlek és a' fő strázsára vitetlek.”

„Viteted biz' apádat!³³ kiáltya egy új szózat, 's azonnal reánk rohanván hárman, pénzt kívánnak tőlünk, ha életünköt szerettyük. Uram Bátyám kezembe nyomván titkon egy marok pénzt, „adgyuk hát oda, úgymond, öcsém! a' mi kezünknel van.” – Én, a' mit tőle csak imént vettem, azonnal oda nyújtottam. Oda adta nekik Uram Bátyám is, a' mi még nála volt,

³² *meg* [Emendálva.]

³³ *apadat!* [Emendálva.]

és búcsúzni kezdett. De amazok, minekelőtte elváltak tőlünk, azzal fenyegettek bennünköt, hogy bajtársaik akármikor bosszút állanak rajtunk, ha őket feladgyuk.

Húsz vagy harmincz lépésnyire lévén már tőlök, elneveti magát³⁴ Uram Bátyám, és azt mondgya: „Siessünk Öcsém! mert ha a' nyilvánvaló bátorságnak e' dücsösséges Örzői eszre veszik, mit adtunk nekik? még egyszer utánnunk rugaszkodnak és minden irgalmasság nélkül megölnék.”

Hát mit adtunk volna nekik, ha nem pénzt?

„Tántusokot, édes Öcsém! Pénzt én magamnál soha sem hordozok, kivéven a' szegények számára aprót. Ma pedig sétálás előtt tántusokot vettem az anyád' kedvéért, mivel estveli játéknunknál szüntelen' csúfol, ammint tudod, hogy babbal fizettyük ki egymást.”

Nem hiába, hogy az öreg Kénkövi nem akart katona lenni! Micsoda veszedelmes cselekedetekre nem bírja őket a' nyomorúság.

„Nem a' nyomorúság, Öcsém! hanem a' henyélés, melly minden erköcstelenségnek az anyja. Az én öreg Kénkövím azt szokta mondani, hogy a' köz katonákat nem külömben, mint tisztjeiket, ama' napokonn, mikor szolgálatot nem tesznek, más hozzájuk illő munkára kellene kényszeríteni jó fizetésért; azokat pedig, a' kik még e' rendtartásnál is részegeskednének, tolvajkodnának, vagy akármelly egyéb pajkosságokra vetemednének, el kellene küldeni olyan várakba, hol nem csak a' jó erköcsű katonáknak, hanem még a' polgároknak társaságátúl is elkülönözve legyenek mindaddig, még jobbúlásoknak bizonyos jeleit nem adnák. Oka e' tanácsának az, mivel a' katonaság és a' papság minden polgári társaságnak két fő oszlopa lévén, a' relígyiónak bármelly buzgó szolgálái sohasem építhetnek egy egész század alatt annyit, a' mennyit a' rossz erköcsű katonák a' többi polgári rendekkel társalkodván, egykét esztendő alatt leronthatnak. Azt meri ő állítani, hogy a' romlott erköcsököt legnagyobb részént a' katonák relígyiótlanságának köszönhettyük.”

Ezt talán az öreg Kénkövi csak azért mondgya, mivel a' katonákhoz egyébkép sincsen szíve, és inkább a' tudósokhoz szít.

„A' tudósokkal sem elégszik ő meg. Az ő ítélete szerint, az olyan neveket nem kellene nekünk megtanúlnunk, mellyeknek tárgyait nem ösmerjük, hanem előbb a' tárgyakot, azután a' neveket; egy általlyában pedig azonn kellene inkább ügyekezünk, hogy magunk gondolkozzunk, nyomozzunk, okoskodgyunk, mintsem azonn, hogy másoknak ítéleteit és vélekedéseit könyv nélkül meg tanúlljuk. Azért ő engemet sem írni, sem olvasni nem tanított. Tapasztally, gondolkodgy, itélly, okoskodgy előbb minden előkelő dologrúl magad; azután ha egyszer megállapodott ember leszel, tanúll meg írni és olvasni, és nézd meg, mit itélnek ugyanazon dolgokrúl mások? Nem leszel így soha másoknak majma, hanem originális elme. – Ennek az embernek vezérlése alatt, édes öcsém sok szép dolgokat tanúlltam. Ő csak a' kérdést vetette fel, én pedig nyomoztam. Ha tévedni kezdtem, azonn volt, hogy tévedésemet önnkínt eszre vegyem. Így vezetett mindaddig, még a' kérdésre való feleletet magam fel nem találtam. Ekképen nyomozza éjszaka az útzó jó barátjának karján a' helyelközzelel megjelenő csillagok' járásábúl a' napkelet felé vezető útat, még a' hajnalt hasadni, és a' fényes napot támadni nem láttya.”

E' beszélgetések között haza érkezvén, a' következő levelet találtuk ifjú Kénkövitúl.

³⁴ *magat* [Emendálva.]

KEDVES SZARVASOM!

Negyedik holnapja már, hogy leveledre felelettel tartozok. Ha foglalatosságim megengedték volna is, hogy írjak, hozzád való szeretetem azt kívánta tőlem, hogy meg ne búsítsalak olly szomorú hírrel, melly szívedet hosszasan epesztette volna. Ha tudtad volna, hogy szegény Atyám súlyos nyavalyával küzködik, három holnapig aggódtál volna rajta; most csak halálának hírével szomorítalak meg, remélvén, hogy rövid siralmid után azonn leszel inkább, hogy engem' vigasztally, mintsem hogy magadot emészd. Így halnak el mellőlünk, édes Geczim! az öregek, még ránk is eljön lassankint a' sor.

Bajszfalvi rárá borúlván elaludtt atyámnak hideg testére, úgy siratta mint attyát, 's a' természetnél azt gondoltuk, hogy zokogásában eláll a' lelke. Ösmerted az atyámot. Minekutánna Bajszfalvit a' Fiscális' trucczára magamhoz édesítettem, az Atyám egynehány hét alatt sokakban úgy megnyitotta szemét, úgy megnemesítette szívét, hogy e' jó öreget én magam is inkább Isten' angyalának, mint halandó embernek néztem. Mődgya neki a' tudatlan emberekkel bántani különös volt. Érezttete velek az igazságot, a' helyett hogy velek elhitette volna, vagy hogy nekik mély okokkal megbizonyította volna. Most csak attúl félek egyedül, hogy mentorát elvesztvén, a' helyes gondolkozásban és a' jó indulatokban ne mértékletlenkedgyen.

Az atyám' halála után jónak itéltem, útra indulni vele, hogy egy keveset a' szomszéd világgal is megösmérkedgyen. Hat mértt földnyire innen egy falura akadtunk, melly kellemetes hegyecskék között egy szép és termékeny térségenn fekszik. Alkonyodott már, ammint bementünk. A' házak előtt külömbféle csoportokban láttunk öregeket, ifiakot, gyermekeket játszani, amott tánczolni, vagy nevetkezni. Teli volt musikával és örömmel az egész falu, vendégfogadót benne nem találtunk, mivel az ország' úttjátúl távulabb fekszik; de az első asszony, a' kitül a' szállás iránt tanácsot kértünk, különös szívességgel ajánlotta házát és asztalát, a' meddig velek élni kedvünk tartya. Ajánlását köszönettel fogadtuk, 's minekutánna házába beszállottunk volna, tudakozásunkra: mit jelentene a' faluban e' közönséges öröm? azt felelte, hogy hű Eleknek és szép Ilonának a' lakadalmát ülik. A' falu háza előtt, úgymond, megláthattyák őket az Urak. Ha majd besetétedik, akkor a' földes uraság jön le vendégeivel, és úri tánczot tart. Miska fiam elvezeti oda az Urakot; csak a' negyedik ház ide. Én azonban Örzse leányommal egy kis vacsorát főzök.

Elmentünk tehát, mivel egyéb dolgunk nem volt, 's megnéztük a' falu' háza előtt az új párt, kik a' helység' bíráival 's ezeknek feleségeivel magosabb helyenn ülvén, az előttök tánczoló népet vígan nézték. A' vacsoránál azt találom mondani, hogy az új pár nem ifjú már, és hogy Ilona szép csak valaha lehetett. Gazdasszonyunk tehát közelebb húzván hozzánk székét, így kezdett szólni:

ELEK ÉS ILONA.

Ilona legszebb volt valaha az egész faluban, és még most sem rútt, azt mondhatom az Uraknak. Én gyermekségétül fogva ösmerem. Az anyja hamar meghalt, az atya pedig már akkorában koros és nyavalyás volt. Az lyánka halálban szerette Eleket, egy szegény falusi szabónak a' fiát, Elek pedig a' lyánkát. Ilona' atya jobban szerette volna vejének Gábort, egy özvegy embert, nem csak mivel amannál gazdagabb volt, hanem azért is, mivel a' mezei gazdasághoz jobban értett; de lyányát meg nem akarta szomorítani, és Eleknek, mikor kérte, csak azt mon-

dotta, hogy szeretné, ha a lakadalom előtt vándorlani menne; mert így azután mint czéhbéli mester a városban is letelepedhetne.

Egynehány nap múlva, hogy Ilona egy estve a ház előtt font, oda megy hozzá Elek sírva és reszkető szózáttal búcsúzni kezd tőle. Isten hozzád, úgymond, édes Ilusom! Én elmegyek vándorlani, ammint az édes atyád kívánnya. Légy hozzám hű, ne menny máshoz, még vissza nem jövök, vagy azt nem hallod, hogy meghaltam. Akkor a leány megtörülve könnyező szemeket, ah! úgy mond, hogy az én öreg atyám át nem akarja azt látni, a mit én olly bizonyosnak érzek! Minek nekünk a gazdagság, ha egymást szerettyük? A te szíved nekem legnagyobb kincsem, jelenléted legfőbb örömem; és ha engemet úgy szeretsz, mint én tégedet, boldogtalan soha sem lehetek. Ne menny el tőlem olly messze; maradj itt, s kapszold naponkint esedezésimhez könyörgésidet, meglágyíttuk talán végtére jó atyámnak szívét, és egybe kelhetünk.

Nem, édes Ilonám! én az édes atyádnak azt mondtam, hogy te nekem egyetlenegy kincsem vagy, és hogy még e kincstül is elválok egy üdeig, ha kívánnya; csak igérje meg, hogy vándorlásom után egybekelésünkkel nem ellenkezik. Megígérte, kezét adott, sőt meg is esküdött, és én holnap elindúlok.

El is indult, és Ilona meg nem szűnt utánna szomorkodni: Ha maga volt, sírt, zokogott; atya jelenlétében pedig mosolygott ugyan, de úgy, hogy mosolygásával szívének keserveit elárulta inkább, hogysem elpalástolta. Így epekedett majd tíz holnapig. Egyszerre Uraim! híre jön, hogy szegény Eleket a városban megfogták, katonának vitték, s az első ütközetben agyon is lőtték. A kis mester hozta e hírt a városból; mert Ilonára neki is volt szeme. Az egész falu megsiratta azt a jó legényt, és szeretőjénné úgy sajnálkodtunk, mint saját leányunkonn. Esztendő múlva megbetegedett az atya. Az özvegy Gábor, szomszédgya lévén, úgy szolgált neki, úgy forgolódott körülötte, úgy virogatott mellette, mintha testvére volt volna. A beteg tehát nyoszolyájához híván egyszer leányát, megfogja kezét, és így szólítja meg: Édes Ilusom! én már nem sokáig élek, és ha e nyavalyából fellábadok is, gazdaságocskánk után nem láthatok. Gábor szomszédunk jó ember, és hozzám, látod, olyan, mintha testvérem volna. Ő téged' szeret, és azt mondgya, hogy kezénn hordoz, ha hozzá mégy. Ha gazdaságát a miénkkel öszvekapcsolhattya, egykét bérest tart, s mind nekem könnyebben gondomot viselheti, mind neked nagyobb segedelmedre lehet. Erre a leány, részént engedelmességből édes atyához, részént háladatosságból jótévő szomszédgyához, kezét adott.

Allig múlt el a lakadalom után egy holnap, ammint Ilona kimenvén az erdő széléhez, egyik tehenét keresni, – legkedvesebb tehene volt, Uraim! s ammint otthon hajadon fővel és alsó ruhácskájában dolgozott, úgy szaladt ki – kimenvén tehát az erdő felé, elő talállya Eleket, ki hátárul vándorló bútýorát elhagyítván, neki szalad a menyecskének, átkücsöllya, és csókolni akarja. Ilona elkialtja magát, és Eleket magátul eltaszítván: Ki vagy? úgymond, és mit akarsz tőlem? Hogy mersz ilyen helyenn belém kapni? Azt csak tudd meg, hogy férjem számtalan munkásokkal ím! ebben az erdőben van – pedig a férje otthon volt – és hogy kiáltásomra itt terem mindgyárt, és tégedet agyonver.

A te férjed? kérdezi Elek. Ilona pedig szavárul megösmervén, szeme közé tekint, és újra eljajdítja magát. Szaladni akart szegény, de nem szaladhatott. Végre pihegő szózáttal: az én Elekem' lelke, úgy mond, s lábairul leroskad. Sok baja volt a legénynek vele, még magához teríthette, de önnön magával azután még több, mikor meghallotta, hogy Ilonája férjhez ment.

A mi jó Elekünk, Uraim! a városban egy özvegy asszonyra akadt, a ki neki közlélülvő attyafia volt. Mint mesterlegény böcsületesen viselvén magát, és ezen öreg asszonynak

külömbféle hű szolgálatokat tévén, érdemessé tette magát arra, hogy fiának fogadgya. Minden egyéb gyermek nélkül lévén, egy rövid nyavalya után meghalt, és Eleknek hagyta mindenét. A' legény pénzzé tett mindent, és haza sietett, hogy Ilonájával egybekeljen. Most tehát hallván, hogy szeretője már³⁵ másé, elbúcsúzott tőle, és arra kérte, hogy a' faluban senkinek se mondgya meg, hogy él. Engem' soha sem látsz többé, édes Ilusom! Felejtsd el hű Elekedet, és légy boldog nálam nélkül.

Elek elment, tudgy' Isten! hová? messze innen. Ilona sírt. Kiki tudta, miért sír? és még is kiki szerette; mert a' mellett, hogy Elek után búsult, az öreg Gáborral jól élt, édes atyának gondgyát viselte, jó gazdasszony volt, és minden embert böcsült. Megáldgya az Isten, azt jövendölte róla kiki, és elfelejteti vele azt a' legényt! Az atya, a' ki engedelmessége miatt úgy szerette, mint szemé' fényét, mind csak azzal bízatta: elmúlik üdövel búbanatod, édes leányom! minden bizonnal elmúlik; megáldgyák az Egek az olyan gyermekeket, a' kik szülőiket böcsülik. Édes Apám Uram! felelé a' menyecske, legfőbb áldásom nekem az, hogy Kelmedet velem meglegedni látom.

Jövendelésünk elvégre betelYESedett, mert Eleket elfelejtette, és senkit sem szeretett mást, hanem csak férjét és édes atyát. Szívének nyugodalmát legfőképp egy öreg Remetének köszönte, a' ki Kalváriánkon lakott, és Ilona' atyának szíves jó barátja volt. De ez hirtelen' meghalálózván, a' menyecske nagyon megijedt. Áh, úgymond, mikor az én Elekem eszembe jutott, és szívem úgy elkeseredett, hogy nem tudtam magamnak mit tenni, csak ehhez az istenfélő emberhez mentem, és ő szent vigasztalásai által azonnal megmentett minden bánatomtól. – Küld az Isten egy másikat, így bízatta leányát az öreg ember, a' ki talán szint-úgy megvigasztal.

Jött is, Uram! nem sokára egy; de, áh! ez szegény Ilonát nem vigasztalta. Orczája halavány, tekintete szent, és ősz szakála olly hosszú volt, hogy egész ködökig ért. Álamíznát nem kért, sőt a' Kalvária mellett egy darab földet vett, melyre elég tág házat és szép kertet épített. Itt ő bezárván magát, szüntelen' imádkozott, vagy a' kertben dolgozott. A' faluban soha sem láttuk, hanem csak a' szent mísén, vagy a' betegeknel; mert ő a' füveket ösmerte, és az orvosláshoz jól értett. A' férjfiakat, a' kik tanácsot akartak tőle kérni, beeresztette magához, de az asszonyokat és leányokat nem. Még a' beteg asszonyokhoz sem ment maga, hanem csak orvos füveket küldött nekik. Fogadása tartotta, ammínt mondta, hogy ezt cselekedgye. Még az útszánn sem állott asszonnyal beszédbe, és feje, akármerre ment, mindég be volt vonva kegyetlen-nagy csuklyájával.

Esztendeje lehetett már, hogy az új Remete hozzánk érkezett, ammínt Gábor, a' mi szép Ilonánk' férje, hatvanadik esztendejében hirtelen' és súlyosan lebetegedett. A' férjfiak mind a' munkánn voltak a' szántóföldekenn, kivéven a' véneket, kik a' Remetéhez nem szaladhattak, és a' gyermekeket, kik csuklyás fejétül és nagy szakállátül féltek. Ilona tehát kapja magát, elmegy Berkesnéhez, a' ki jó barátnéja volt, 's elkéri tőle suhancz fiának ruháját, felőti magára, 's megmondván férjének és édes atyának, mit szándékozik cselekedni? a' Remetéhez megy. Alkonyodni kezdett már, mikor lakásához ért. A' ház előtt találván egy gyöpös dombonn, megijed a' menyecske, és megáll. Áh! ha megösméri, úgymond magában, hogy asszony vagyok, oda leszek szigyenletemben, és ő talán még meg is szid. Akkor a' Remete megszólítván, jőjjsze fiam! úgymond, közelebb, és mond meg, mit akarsz? Ilonánn végig futott a' hideg borzadás, 's helyéről egy tapodtat sem tudott menni. A' Remete felkel, hozzá megy, és megfogja kezét; a' menyecske pedig térgyre esvén előtte, óh! kedves Atyám! úgymond, jőjjön velem hamar, az

³⁵ szeretőjemár [Emendálva.]

Istenre kérem, 's gyógyítson meg egy beteget. Szavábúl talán asszonynak gyanítván a' Remete, azt kérdi tőle, ha az édes atya-e a' beteg? – Nem, úgy mond Ilona, hanem annyi nekem mint édes atyám, az én jó Gáborom. – A' te jó Gáborod? kérdezi haragosan a' Remete, kinek szavára a' menyecske látván, hogy elárulta magát, megíjted és elájúlt.

A' Remete nem tudván rajta hamarjában egyébkép segíteni, felgombollya mellyruháját, hogy lélekzetet könnyebben vehessen, 's előbbeni gyanítását helyesnek sajdítván, vizet hoz szaporán, 's mindaddig apolgattya, még magához nem tér. Akkor a' menyecske így szólott hozzá: Óh! kedves atyám! bocsásson meg, kérem, 's ne űzzön el magátúl. Én ugyan asszony vagyok, de – – – –

Asszony vagy? Hogy bocsássak én meg asszonynak, a' ki engem' meg akart csalni?

Szegény férjemért cselekedtem.

Azt látom! de mikép kívánhatod, hogy én ezt a' te férjedet meggyógyítsam?

Ah! ha meg nem gyógyíthatya kedves atyám! kérem az Istenért, tartson legalább érte hat napi ajtatosságot, hogy az Isten megkönyörülljön³⁶ szegénykénn.

A' Remete e' szóra gondolatokba merülvén, rövid hallgatás után azt mondgya Ilonának: Hallod-e, ha azt akarod, hogy az én imádságom neki használlyon, neked is kell érte hatnapi ajtatosságot tartanod.

Megcselekszem szívesen.

De még ez nem elég. Szükséges, hogy férjedenn kívül senkit egyebet ne szeress.

Senkit? Áh! az én édes atyámat úgy szeretem, ha nem jobban, mint jó Gáboromat, és így

– – – –

Az atyádot szeretheted. De e' kettőnn kívül senkit sem szeretsz mást?

Senkit, kedves Atyám! 's ezt mondván, nagyot sohajtott.

Senkit? kérdezi a' Remete még egyszer nyersebb szózáttal. Ezt én neked nem hiszem.

Áh! megvallok inkább mindent. De ígérje meg előbb, kedves atyám! hogy férjemért csak elvégi még is a' hatnapi ajtatosságot.

Elvégzem, ha mindent megvallasz, sőt orvosságot is adok neki.

Csak egy dolog van még a' szívemenn. Mikor hajadon voltam, volt nekem egy szeretőm, a' kit jobban szerettem, mint önnön magamot. Egyszer ez nekem egy ezüst keresztetkét adott, és azt mondta: Ilona, fogadd meg nekem, hogy ezt a' mellyedenn viseled mindaddig, még engem' szeretsz. Én pedig azt feleltem neki: Elekem! nyakamonn hordozom, még élek. Ezt én azután megszentelttettem, 's még most is hordom. Le kellett volna nyakamrúl vennem, mikor férjhez mentem; de én azt mondtam magamban, hogy azért viselem, mivel meg van szentelve; pedig ez, kedves atyám! nekem úgy látszik, hogy nem volt egészen igaz. Ha ez talán hatnapi ajtatosságomnak ártana, íme! leveszem inkább, vegye magához, kedves atyám! és akassza fel³⁷ valahol szent lakásában.

A' Remetének könybe borúltak szemei. Csak te tartsd meg, édes leányom! úgymond; és hordozd, mint eddig. Ez a' te férjed' gyógyulásának nem fog ártani. Elmegyek én hozzá, és, ha lehet, meggyógyítom, de úgy, hogy mikor én oda megyek, te akkor a' háztúl elmenny, és mindaddig haza se jőjj, még én ott leszek. Sőt még azután se szállíts meg engem' soha; mert én az asszonyokat, kiknek még legjobbika is ily csalárd, ezentúl még jobban kerülöm. Eredgy haza, én azonnal nálatok leszek.

³⁶ megkönyörüllön [Emendálva.]

³⁷ akassza fel [Emendálva.]

A' Remete három napot és három éjszakát töltött a' betegnél, kinek nem csak orvosságokat adott, hanem hűven is szolgált. Megmondta végtére neki, mit cselekedgyen még? mit ne egyen, mit ne igyon? és elment. Gábor azután még két esztendeig élt, és talán még most is élne; de öt mértföldnyire innen meghalólván egy nénye és mindenét neki hagyván, oda ment a' jószágért maga, és lebetegedett. Nem lelt ő ott szegény! sem Ilonát, a' ki reá gondot viseljen, sem Remetét, a' ki meggyógyítsa, és rövid nyavalygás után meghalt. Ilona meghalván hírt úgy siratta, mintha édes atya volt volna.

Szinte akkorában a' Remetéhez talált menni Berkesné' fia is, András, orvosságért, mert a' sárgaság volt rajta. Ez neki a' többi között elbeszéllette, hogy az öreg Gábor, a' szép Ilona' férje, idegen helyenn lebetegedett és meghalt. A' Remete figyelmes lett a' híre, s másoknál is tudakozódott íránta. Azonban naponkint látván, hogy Andrásnak az orvosságok semmit sem használnak, azt mondgya neki egyszer: hallod-e András! a' te sárgásod nem közönséges; valami más fekszik alatta. Valld meg igazán, mi bajod van. Az ifjú látván, hogy a' Remete elől semmit sem lehet eltitkolni, megvallotta neki, hogy Julist szereti, és hogy csak bújában beteg, mivel az anyja nem akarja megengedni, hogy azt a' leányt vegye el, a' ki az egész faluban legszegényebb. Ezt fiam! előbb kellett volna mondanod, felelé a' Remete, és én a' gyógyításhoz nem is kezdtem volna: mert én a' szerelmet meg nem tudom gyógyítani. Légy azonban békével; elmegyek az anyádhoz, és szólok vele.

Az egész falu csudálkozott, mikor látta, hogy a' Remete Berkesnéhez megy. Berkesné asszonyom! mondgya vala a' Remete, a' Kend' fia szereti Julist, kit Kend szegénynek tart. Ha megengedi Kend, hogy elvehesse, én Julisnak adom a' házamat, a' kertemet, és a' két tehemet. Berkesné azonnal rá állott. Harmad napra a' kézfogásnál megjelent a' Remete ismét, mint Julis' atya, mert a' leány árva volt. András részéről Ilona' apja volt a' násznagy. Azonkívül sok atyafi és nem atyafi gyűlt össze a' házhoz, mert a' Remetét kiki akarta, mint násznagyot látni. Az asszonyok és leányok, kik eddig nem szenvedhették, mivel kerülte őket mindenütt, azt mondták egymásnak, hogy jó embernek kell még is neki lenni, mivel az árva leánynak jószágot ad, hogy férjhez mehessen.

A' kézfogás után, minekelőtte a' vocsorához ültek volna, meg fogja Ilona' atya, egy nyolczvan esztendős öreg ember, és ősz, mint a' fejér galamb, a' Remete' kezét, és köszönni kezdi neki először, a' mi jót valaha boldogultt vejével, Gáborral, tett, azután András' nevével, a' mi jót most szegény Juliskával tesz. Akkor a' Remete azt mondgya neki, mindnyájok hallattára: egy pár jó embert, a' kik egymást szeretik, öszvesegíteni, olly öröm nekem, hogy minden legkisebb jutalom vagy köszönet nélkül megcselekszem, valahányszor lehet. Próbálja Kelmed csak egyszer, úgymond tovább, megláttya, hogy igazat mondok.

Elhiszem, feleli a' Remetének amaz; és ha módom volna benne, magam is örömet megcselekedném.

Módot én mutatok Kelmednek benne még ma, ezen szempillantásban.

Hogy hogy? Kérdezi az öreg ember.

Emlékezik-e még Kelmed arról, hogy Ilonának volt valaha egy szeretője, a' kit Eleknek híttak.

Emlékezek.

Él ő még most is, és én tudom, hol tartózkodik. Tudom azonkívül azt is, hogy Ilonához való szeretete mindeddig meg nem hűlt.

Ugyan úgy-e? De hát ha az én Ilonám őt már nem szereti?

Szereti, minden bizonnyal szereti; mert még most is viseli a' nyakánn azt az ezüst keresztcskét, látta-e Kelmed? mellyet neki olly kéréssel adott, hogy mindaddig viselleye, még ötöt szereti.

Ilona erre elpirúlt.

Mond meg nekünk Ilona! kérdi a' Remete, de igaz lekedre, elmennél-e Elekhez, ha az atyád megengedné? Ne ímezd ámozd a' dolgot, szólly egyenesen.

Mi tagadás benne! elmennék.

Akkor Ilona' atya megölelvén a' Remetét, áh! úgy mond, malomkövet veszel le szívemről, ha lányomot Elekéhez segíted, Istennek szent embere; mert én nagyot, felette nagyot vétettem, mikor szegény Eleket arra kényszerítettem, hogy vándorlani mennyen.

Erre a' Remete elveti csuklyáját, ősz szakállát, remete köntösét, Ilona pedig elkiáltván magát, az én Elekem! úgymond, 's a' nyakába borúl.

Helyben meglett ez a' kézfogás is. Az egész falu teli lett vele mindgyárt, hogy az öreg Remete elveszi a' szép Ilonát. Elment más nap a' híre a' kastélyba is, és a' földes Uraság úgy megörült neki, hogy maga kitarotta ma nem csak Eleknek és Ilonának, hanem Andrásnak és Julisnak lakadalmát is.

Óh! mikép kívántam, édes Geczim! hogy te Bajszfalvinkot, mikor ezt a' történetet hallgatta, saját szemekkel lásd. A' beszéllő asszonynak szájára meredvén szemei, láthatók voltak orczájánn a' változó indulatok. Mikor elméjét a' váratlan jelenések, meglepték, rámrám tekintett mosolygva, mintha örömet akarta volna velem felosztani, és ha mosolygásomból helybenhagyásomat látta, tüzesen biztatta az asszonyt ama' rövid de fontos intéseivel: *no 's? hát azután? no csak tovább! 's a' t.*

A' történetnek végét hallván, kapta a' kalapját és szaladt. Utánna siettem azonnal én is. Mint a' testvér, a' ki régen nem látott testvérét véletlenül meglátta, úgy szaladt a' falu' házában Eleknek, 's megölelvén, mellyéhez szorította, és megcsókolta, a' nélkül hogy egy szót tudott volna szóllani. Álmétkodtak rajta mindnyájan, de kivált a' földes Uraság, melly szinte csak akkor jelent meg vendégeivel, hogy örömet a' falunak örömével megegyítvén, a' menyasszonyokkal és a' vőlegényekkel az estvéli tánczot elkezdgye. Bajszfalvinnak megjött végtére a' szava, és én elhültem bele, melly okosan szóllott, melly kellemetesen nyájaskodott, melly tisztességesen vigadott. Hajnalkor szállásunkra térvén, befogatott, az özvegyet gazdagon megajándékozta, és az útonn a' kocsiban sokáig hallgatott. Első szava hozzám az volt, hogy ő megházasodik; melly szándékát én viszontag megdicsértem ugyan, de egyszersmind még is koratlannak neveztem azért, mivel sok hijával van még arra, hogy egy nemes személyt megboldogíthasson. Szavamra hajlani látszott ugyan, de csak azért, mivel okaimot megczáfolni nem tudta. Szíve ammint mindenbül látom, tanácsommal egészen ellenkezik. Mi lessz e' jelenésnek a' vége? megírom. Azonban ély szerencsésen, és a' szökevény szerelmeknek folytatásáról el ne felejtkezz.

A' FELELET.

Az öreg Kénkövi' halála úgy elfoglalta Uram Bátyámnak szívét és eszét, hogy Eleknek és Ilonának történetére nem is látszott figyelmezní, mikor elejébe olvastam. Más nap elhozta hozzám a' verseket, ezzel a' rövid czéduával:

Kedves Kénkövím! Édes Atyádnak adgyanak az Egek örök nyugodalmat. Tőlem ez iránt vígasztalást ne várj, mert magamnak sincs. A' verseket csak azért küldöm el, mivel készen vannak. Bajszfalvira most kiváltkép vigyázz; új periodus kezdődik életében. Másszor többet; most bocsáss meg, hogy nagyon rövid vagyok.

Hát azalatt vallyon a' szép szökevényyel
's a' mellette ülő idegen legénnyel
mi történt az útonn? – Képzelye magának,
drága Kisasszonykám! az olly madárkának
bel tusakodását, félénk salygásait,
's vággyaival küzdő szívdobogásait,
melly nagyon éhezvén, sok jó falatokat,
's ezek között, fájdalom! iszonyú vászokot
lát lógni ágainn gyümölcsös kertyének,
melly eddig eledelt nyújtott kis begyének.
Így dobogott szíve szegény Rósikának,
némán fontolgtatván jövendő sorsának
sok vászok között függő édes boldogságát.
Csak ollykor hallatott belső szorúltságát
lassú sóhajtással meg könnyebbíteni.
Nyájasi viszontag nem győzte félteni
magában a' Szépet az ájúlásoktól
's a' zablázhatatlan síránkozásoktól,
mellyek a' kocsisban gyanút okoznának,
ha tán észre venné, hogy nem mátkájának
ül oldala mellett; és így némaságát
's kül panaszok nélkül habzó komorságát
mindenkép kerülte félbe szakasztani;
sőt a' lámpások között kezdvén vándorlani,
lenyomta kalapját gyanús homlokára,
nehogy világosság essen orcájára.
Bejutván így végre a' váczy útszába,
dupla áldomást nyom a' sógor' markába,
's bérlett szállására felmegy Rósikával,
hol Pista már várta a' kész vocsorával.
Pistának nevezték jó vérű inasát,
ki most legelőször látta Pest' várassát.

Hol vegyek szavakat lerajzolására
bámuló Rósinknak, hogy kalaúzzára
fel találta vetni először szemeit?
A' szörnyű rezketés meglepven térgyeit,
's a' halavány halál meredő orcájánn,
habozva terjedvén, szóra nyíló szájánn,
megfagyott a' kérdés gyanús mátkájárúl,
's a' szomszéd szófára leroskadt lábárúl.
Ösmeretlen legényt szemlélvén helyette,
a' mindentül félő szerelem azt tette
hirtelen' fejébe: hogy vagy megjátszotta
Szívesi, vagy titkát másnak megnyitotta,
ki hogy csúffá tegye szerelmes lopását,
megelőzte titkon elárúltt járását.
El is ájúlt volna. De nagy gyorsasággal
szökvén segédgyére, 's nemes módossággal
kérlelvén a' legény, térjen meg magához
Kisasszonykám! úgymond, Kedves mátkájához,
esküszöm az égre, olly szen barátságom,
hogy nincs e' világonn nagyobb boldogságom
eggyhangú szívünknek érzékeny fríggynél;
nincs nagyobb örömem nemes öröménél.
Én a' Kisasszonykát sem szép személlyerűl,
ammint már most látom, sem böcsös nevérűl
nem ösmerem; 's íme! fogadom hitemmel,
nem leszek terhére semmi kérdésemmel,
hogy képes se legyek ártani nevének,
bár tanúja vagyok mai lépésének,
melly szent titok gyanánt marad hű mellyemben,
még egy csöpp vér forog eleven erebben.
Ámde azt viszontag fő kötelességnek
tartom, hogy közepénn az illyen inségnek,
melly méltán várhattya részesülésemet,
csak emberségbűl is nyújtsam segédemet
mindenféléképen a' Kisasszonykának,
hogy ismét kezébe³⁸ jusson mátkájának.
Azért félre tévén a' nemnek korláttyát,
úgy tekintsen, kérem, mint igaz baráttyát.
Kis vocsoránk utánn Szívesi' lakását,
mert én mint jövevény nem tudom szállását,
tessen megmondani; 's én egy czédulával
bizonyossá teszem, hogy szép zsákmánnyával
bátorságban vagyok. Ó hozzánk sietni
's köz búsulásunknak vártt véget fog vetni.

³⁸ *kerébe* [Emendálva.]

Rósi feléledvén az illy biztatásra,
tudakozni kezdte, az elmaradásra
mi birta Szívesit? 's az egész esetet
álmélkodva hallván, a' sinló életet
ismét felviradni érzette magában.
Keresett egyszersmind derültt orczájában
a' szólló legénynek ösmerős nyomokat,
de hiába; mert ő azon holnapokat,
mellyekben Nyájasi Pestenn tartózkodott
majd négy esztendeig, még jurátuskodott,
Posonyban töltötte együtt Boriskával
ennek szülőjénél, kinek halálával
csak akkor tért vissza Patvarfi' házába,
mikor már Nyájasi elment volt honnyába.
A' szükségből tehát erkölcsöt csinálván,
's az ösmeretlennek szívesen hálálván
illy fontos dologban mutatott jóságát,
örömmel fogadta kínáltt barátságát,
's az asztalhoz ülven, belső nyugodalma
akkép gyarapodott, ammint bizodalma
nevekedni kezdett a' legény' szívéhez,
ki kíméllést kapcsolt³⁹ szép emberségéhez.
Így átrostálgatván mai fátumjokot,
majdnem elvégezték már vocsorájokot,
ammint bekullogván az inas hozzájuk,
Uram! úgymond, itt tán éjjeli tanyájok
az Uraknak nem lessz elég bátorságos!
E' szempillantásban ment el egy kórságos
tekintetű német, réz órrú, fogatlan
a' szája fülíg ér, elől már hajatlan,
kis szeme pislogva néz ki vápájából,
mint az elbújt lator az udú' lyukából,
homloka csupa ráncz, zöld a' haczukája,
fekete pruszlikja, hamuszín plundrája,
's hátúl egy kácsafark lóg le a' nyakárúl.
Nagyon kérdezkedett egy úri Frajlárúl,
felfel vetvén fejét, mintha tarisznyából
enné az abrakot, 's görbített szájából
úgy szórván a' sok *ját* a' ház' kapujáig,
mintha övé volna mind a' diófáig.”
Az Atyám' inassa!” kiáltya reszketve
Rósika – A' ménkőt? kérdezi nevetve
viszontag az inas; én Ūrnak tartottam;
mert én magyar Nemest soha sem hallottam,

³⁹ *Kapcsolt* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

móta Pista vagyok, illy hegykén szállani.
Hogy tud az ebfajta nagy urat játszani!
No csak jőjj még egyszer ide követségre,
majd meg tanítalak magyar emberségre!

Pista! -- Hallom, Uram! -- A' kelner' markába
nyomd ezt. Vigyen téged' a' szomszéd útszába,
hol a' lektikások szoktak tartózkodni,
's hozz hamar egygy széket. Ha tán vonakodni
látnád, ne egygy forint! előpénz' képében
add nekik; de siess! -- Az inas' fejében
nem lévén illy székeknek semmi ideája,
hiszen, Uram! úgymond, egygy üres szobája
korcsmáros Uramnak teli van székekkel! -- --
Istenem! be nehéz az illy emberekkel
morogja Nyájasi, 's kimenvén Pistával,
maga száll a' székrül a' pinczeszolgálával.
Ezek elszaladván agár gyorsasággal,
Nyájasi visszatér mély szomorúsággal,
's a' kanapénn látván Rósikát reszketni,
innen, Kincsem! úgymond, nem lehet sietni
elegendőképen. Bízok-e magához,
hogy eljuthat gyalog ahhoz az útszához,
hol székesek vannak? Bízok! csak siessünk,
feleli a' leány, hogy kézbe ne essünk,
sőt bátorságosbnak tesszük tán útunkot,
ha még a' szolgálk is elvesztik nyomunkot.
A' kész legény tehát eloltván gyertyáját,
's a' setétben lassan bezárván szobáját,
a' reszkető leányt felfűzi karjára,
ellopózik vele az oldalútszára,
's egygy bótba vezeti, hogy addig pántlikát
vagy más illyest vegyen, még ő egygy lektikát
fogad, mellyben, úgymond, olly házhoz vitetem
a' kisasszonyt, a' hol bátran nevetetem
a' vizsga kémeknek minden furcsaságát
sőt tudom, hogy látván illy személy' balságát,
maga is a' gazda kezet fog nyújtani,
ha tán ki akarjuk titkunkot vallani.
Ezzel a' székekhez maga elszaladván,
's minden alku nélkül egygyet megfogadván,
az útszát és házat, melly tárgya úttyának,
megnevezi a' két székhordó szolgálk,
's elvezeti őket a' bót' ajtajához,
maga besietvén vásárló lányához.

Azalatt más útonn Pista is sietett
másik székkal haza, 's jó ízűn nevetett
a' bőralmárjonnak a' pinczeszolgával,
ki öszveakadván egygy konyhalyánkával,
elmaradt az útszánn. Amaz felügetvén,
's Nyájasi' ajtaját iszonyan zörgetvén,
harsogó torokkal bekiált Urára;
de semmit sem hallván minden lármájára,
kénytelen volt végre vállat vonítani,
's a' székhordozókat eligazítani.
Ezek hát goromba szitkokra fakadván,
's a' fizetés miatt Pistát megtámadván,
no 's hát, úgymond emez, e' rövid járásért
mit kívántok tőlem? – Mink egygy hordozásért,
ha nem tart is tovább egygy fertály óránál,
mihelyt nyolczat ütött a' város' házánál,
egygy foríntott kérünk; mert az éjszakának
órái, ammínt ezt az ilyen szolgának
jól kellene tudni, taksálva nincsenek.
Fizess! egyébaránt mindgyárt itt termenek
a' város' hajdúji legkisebb szavunkra,
's a' tömlöczbe visznek letett panaszunkra.
A' tömlöczbe? kérdi Pista mosolygással,
's kételkedést mutat egykét főrázással.
Nálam nélkül, tudom, csak meg nem eshetne;
ha pedig ott volnék, meg sem történhetne.
Azonban alkudgyunk! Ha én megfizetek,
széketekben, úgy-e, bele is ülhetek?
Bele hát! felelik azok mosolygással;
mire Pista beül pajkos kaczagással.
Hová vigyünk tehát? – – A' hová akartok!
csak tudni szeretném, micsodás Fuvartok?
's hírül vinni haza Prefektus Pannának,
melly úriás⁴⁰ dolga volt Pestenn Pistának!
A' székesek tehát jelt adnak egymásnak,
előre örülvén a' jó áldomásnak,
mellyet bérlőjőktől ki fognak sutúlni,
's ki kezdenek vele a' kapunn lódúlni,
ammint elejekbe akad inassával
az öreg Patvarfi; a' pinczeszolgával,
kit az útszánn talált, buzgón papolgatván.
Ez tehát újjával a' székre mutatván,
ihol hozzák, úgymond áruló salygással.
Nossza, csak utánnam! kiáltya buzgással

⁴⁰ *úriás* [Az ékezet emendálva.]

Patvarfi németül, és ha kihagyátok
a' jó madárt szökni, Plútó lessz gazdátok
még ezen éjszaka!⁴¹ – Nagyon elrémülvén
's Pistárúl iszonyú gyanúkba merülvén
a' székesek, némán fogadták szavait,
's házáig követték vezető nyomait.

Rósi' szobájába jutván nagy lármával,
melly mellett hasztalan' várta Boriskával
Szívesi a' háznak lecsillapodását,
Patvarfi nem győzte sok viczkandozását
szó nélkül viselni vigadó szívének,
's pillogási között kérkedő szemének,
tegyétek le, úgymond, jámbor madárkámot!
Elhagyni nem nehéz az én kalítkámot,
ha, ha, ha! de bezzeg olly titkon repülni,
hogy kesely szememet el tudgya kerülni,
az ám a' mesterség! Azután hűgára,
ammint szobájából kijött a' lármára,
gúny szemeket vetvén, tartom szerencsémnek,
úgymond csúfolódva, hogy vénebb elmémnek
maga Húgomasszony láttya diadalmát,
complótyának pedig kezdődő jutalmát!
Végre megfordulván a' székhez hirtelen'
no csak jójj ki, úgymond. Ha te olly szemtelen
lehetél, hogy elszökj, nincs okod pirülni
azért hogy füledet le láttjuk konyúlni.
Már akkor bocskorbőr vont a be orczádot,
mikor farba rúgtad őszülő atyádot!
Hasztalan! a' székéből parancsolattyára
senki sem búik ki; mert a' jó Pistára
édes álmat hozott a' lejtős hintázás,
mint a' csöcsömösre a' böcsőringázás.
Eggy székhordó tehát feldöfi álmából,
's erővel kivonnya bőralmárjomjából.
Pista fél húnytt szemmel el kezd húzódozni,
's nem győzvén eleget közbe ásitozni,
de csak nem bolondság, dunnogja magában,
az uraknak dolga illy majomládában!
Szeretném Pannámot beléje ültetni!
E' szóra meghallván Boriskát nevetni,
rá nyíttya szemeit nagy álmétkodással,
's levonnya sipkáját módos mosolygással.
Patvarfit ellenben majdnem megütötte

⁴¹ *éjszaka!* [Az ékezet emendálva.]

a' guta, hogy fejét Pista kisütötte
a' székből. Két lépést fartolván helyéből,
's egyszerre kihűlvén egész örömeből,
allig akart hínni tulajdon szemének.
Szava is elállott, 's elszűkültt mellyének
csak nehezen tudott útacsát irtani
eggy kis lélekzetre, úgy kezdett habzani
belőle felfelé dühe haragjának
a' forró szígyennel, hogy furcsa hűgának
korán prédikállott; a' vad álmélkodás,
hogy Rósi Pista lett, 's a' mély tusakodás,
miként verődgyön ki e' csúnya csávából,
hogy újjolag csúfot ne tegyen magából.
Végre meggondollya, hogy talán Pistátúl,
ahhoz e' mit hallott a' pinczeszolgátúl,
azt is megtudhatná a' szökevényekrül,
hová ügyekeztek menedék helyekrül?
Neki rohan tehát döflös indulattal,
's hát te ki vagy? úgymond harsogó szózattal,
hogy kerülsz e' székbén más helyett házamhoz?
Nekem igazat mondgy! másképp e' nádamhoz
lessz még ma szerencséd; sőt be is vitetlek
a' váras' házához, 's tömlöczbe tetetlek.

Az volt tudniillik kedves maximája
szemes Patvarfinknak, hogy hajdú páczája
legnemesb eszköze minden hatalomnak,
és hogy az embernek úgy, mint a' baromnak,
erővel megtörni kell az akarattyát,
nem pedig szép szóval kérni szolgálattyát.
Eleget mondotta megholt felesége,
hogy eggy pipa dohányt nem ér mestersége.
Mert, úgymond, csak akkor kell élni botunkkal,
mikor már nem győzzük oktató szavunkkal.
Ugyan próbáld, Fiam! üsd meg csak kutyádot,
's mond neki: hozza ki a' vízből szárcsádot!
Elsikítván magát, rád tekint mérgesen,
's bár melly hüved legyen, elsiet sebesen;
sőt ha több veréssel készteted tiszttyére,
fogát vicsorítván, megharap végtére.
Hányszor szidta magad Balás kocsisunkot,
ki, mihelyt felöntött, legjobb lovunkot
mindaddig kínozza hegyes ostorával,
még kárt nem okozott makacs rúgásával.
Hogyha szépen bännál embertársaidal,
hamarább kész volnál minden munkáiddal,

's hüven is végeznék parancsolatodot,
fél béreknek tartván úri jóvoltodot.
De ha fenyegeted kénytető botokkal,
's nem próbálsz előbb szelídebb módokkal,
elosonnak tőled, vagy kívántt munkádot
immel ámmal végzik, vagy ha tán páczádot
nyakok körül hallják szüntelen suhogni,
úgy hogy kénytelenek tiszttyekben buzogni,
titkos gyűlölségből felteszik magokban,
hogy súlyos igádot nem hordgyák nyakokban,
's mihelyt módgyát⁴² ejtik a' bosszúállásnak,
meg nem éred végét a' sok kárvallásnak,
a' nélkül hogy tudgyad eredettyeiket,
vagy megorvosolhasd titkos mérgeiket.
Így intette sokszor jámbor felesége;
de ha tanácsára hült is hevessége,
még estve az ágyban hallgatta leczkékjét,
mihelyst elhagyván reggel gerliczékjét,
kiment a' cselédet felverni vaczkábúl,
meg a' régire tért szokatlan úttyábúl.

Pista bámúlással hallván kérdéseit,
rendbe szedegette védő fegyvereit,
's mint ama' süldisznó, melly vadász kutyának
látván érkezését, tövises pajzsának
körüli veszi magát hegyes dárdáival,
's harczra kel az ebnek maró fogaival,
szinte akkép magát bevonván magába,
's dárdácskákot rakván felelő szavába,
én egyg Úrnak vagyok, úgymond, hű szolgája
kinek nem olly üres, tudom, koponyája,
hogy pártyát ne tudná fogni Pistájának,
mihelyt ezzel ingyen parasztúl bännának.
Mikép jöttem ide? magam sem tudhatom,
mert az egész útonn, hitemre mondhatom,
olly jó ízű álom fogta el szememet,
hogy még most is bánom felébredésemet.
Amazok az Úrnak jobban megmondhatták,
mikép hoztak ide? Sőt csak ők tudhatták
az igaz okát is, mért lát itt engemet?
mert én rájok hagytam szekerezésemet.

⁴² *modgyát* [Emendálva.]

Remélvén az Öreg, hogy hízelkedéssel
többre megy tán vele, mint fenyegetéssel,
ha majd magányosan kérdésre vonhattya,
's jó borával nyelvét forgásba hozhattya;
a' székhordozókhoz fordult hamarjában,
kik a' fizetésre vártak szobájában,
's előre bocsátván egy kis ígéretet,
elmondatta velek az egész esetet.

Befejezését e' történetnek másszorra hagyom. Maradgy egészségben, és Bajszfalvirúl nekem mennél hamarább írj.

AZ ENTHEUSOK.

Más nap estve, ammint Uram Bátyámmal, hogy az öreg Kénkövi miatt való epekedésétől elvonnyam, sachot játszok, bedobban hozzám Lyánkási Ferencz egy czifra és virgoncz leánykával, utánna pedig fél részegenn Borfi Tamás, és dohányozva Pípási András, kik három esztendő előtt deáktársaim ugyan, de barátim soha sem voltak. Engedgye meg az Úr, Olvasó Uram! hogy ezt a' jelenést dramatice írjam ide minden környűllásaival.

Borfi. Mi a' mennykőt! tik sachot játszotok? Ez ám a' barbáriesnek – hogy mondgyátok csak magyarul? – úgy! a' vadságnak az igazi jele, ez! nem a' bor, nem a' pípa! Úgy-e Pípási? *(Ezt mondván, a' sachtáblánn a' figurákat mind öszvedönti, 's az asztralról a' táblával egygyütt letaszította.)*

Uram Bátyám csenget, 's a' szolgálónak, a' ki a' jeladásra bejön, azt parancsollya, hogy a' figurákat szedgye fel. Azután pedig kalapját és páczáját fogván, elakar menni.

Pípási dohányozva. Hová, hová? Kolomposi Szarvas Gergely Uram?

Uram Bátyám. Dolgomra.

Pípási. Itt is dolga lesz az Úrnak velünk. *(Kezénél fogva a' szófára vissza vezet.)* Azért csak maradgyon veszteg.

Uram Bátyám előbbeni helyére visszaül, 's látván, hogy feltett kalappal vannak mindnyájan, felteszi a' magáét ő is, de egyet sem szól.

Borfi. Hallod-e te Biografus! hozass nekünk bort, de jót ám! jobbat, mint te magad Kolomposi Bátyád Uraddal inni szoktál.

Lyánkási. Nekem pedig és az én kedves Juliskámnak két pohár puncsot!

Pípási. Kiégett a' pipám. *(Kiüti pipájából a' szoba közepére a' hamut, és újra megtölti.)* Te Kata, Perzsi, vagy mi ördögnek hinak, hadd azt a' bolondságot a' földönn, és hozz nekem tüzet.

A' szolgáló félre tévén a' szinte öszveszedett sachjátékat, veszi a' pipát és elmegy.

Borfi. Töltsd meg az én pipámat is.

Lyánkási. Az enyimet is.

Uram Bátyám. Hát a' leányasszony nem dohányos?

Vad nevetésre fakadnak az Entheusok mind a' hárman.

Borfi. De bort csak iszol, úgy-e, Julis! ha kaphatsz? Amúgy lopva, cserép csuporbúl? Ha, ha, ha!

Julis. Minek innék lopva, mikor senki sem tiltya. Az asztalnál vízzel egyelített bort iszok, a' mennyi kell, de annyit soha sem, hogy az eszemet megigyam.

Borfi. Ez szúrás! Értem. (*Énekelve:*) Meum est propositum in popina mori. (*A' szolgálot meglátván, a' ki a' pipát a' tűzzel behozza:*) Hát a' bor hol van? Kolomposi Uram! ma én az Úrral verset akarok inni. Mutassa meg, hogy igaz magyar.

Uram Bátyám. Ezzel inkább azt mutatnám meg, hogy vad ember, sőt – – – – bocsásson meg az Úr! – – – – hogy még a' marhánál is alábbvaló vagyok.

Borfi. Ez goromba complementum! De semmi! Ma én feltettem magamban, hogy disputálok; ez pedig, tudom, gorombaságok nélkül meg nem történhetik. Így hát, kedves Kolomposi Szarvas Gergely Uram! Hercules is vad ember volt volna, mikor Lepreással versenyt⁴³ ivott? quod absurdum est; mert Herkulest az egész világ fél istennek vallyá, ammint az oskolában tanultuk. (*Aelian, var. hist. 1. 24.*)

Uram Bátyám. Biz Uram! akármit mondgyon a' tudós világ, de Herkules az akkori Görögökkel együtt csak nem volt egyéb vad embernél. Akár a' régi vad népeket nézzük, akár az újjakat, fő tulajdonságnak találjuk benne a' részegítő italok utánn való esdeklést.

Borfi. Ugyan úgy-e? De könnyű ám ezt mondani. Doce! Kolomposi Uram! doce! Hol vannak a' tanúk?

Uram Bátyám. Nincsenek kezedenél Öcsém! a' dátumok?

Én. Szinte az író asztalomonn vannak; a' prés alá purizálom.

Borfi. Halljuk⁴⁴ hát ezeket a' bölcs tanúkat, ha nem vizivók.

Én. Pelloutier írja ezt a' régi Czeltákról, (2. k. 18. r.) Herodotus és Aelianus a' Scythákról, (6. k. 78. r. – 2. k. 41. r.) Ammiánus Marcellinus az Allemannokról, (18. k. 2. r.) Buffon az Afrikabéliekről, (6. k. 231. old.) La Hontan az Amerikabéliekről, (2. k. 154. old.)

Borfi. Elég, kérlek! Ne piszkáld fületem ezekkel a' barbarus nevekkel.

Uram Bátyám. Csak azt az Író-t nevezd még meg, a' kiből egy Újságíró azt vonta ki, hogy a' Guinéai tengerpartoknak lakosi még a' Missionáriusokat sem akarják hallgatni, ha csak égett bort nem adnak nekik.

Én. Ennek a' neve: Römer, az újságé pedig: *Gazette litteraire de l' Europe* 1764. n. 16. a' 352. old.

Borfi. Jó borért, úgy segéllyen! magam is eljárnék a' prédikázióra.

Uram Bátyám. Az Amerikabélieknél a' részegség még büntellenek is teszi az embert, akármelly gonoszságot kövessen el.

Borfi. Hisz' ennek úgy is kell lenni! Ebrietas excusat az egész világonn.

Uram Bátyám. Követem az Urat! A' ki részegségében követ el valamelly gonoszságot, nem hogy bocsánatra volna méltó, hanem inkább dupla büntetést érdemel minden emberséges embernek törvényszéke előtt.

Pípási. Jó hogy az Isten az Urat bírónak nem teremtette.

Uram Bátyám. A' kinek az Isten ész-t adott, azt, ha eszével tud élni, bírónak is tette, kivált az ilyen dolgokban. Lám én abból az egyből, hogy Chardin' bizonyossága szerint, (I. k.⁴⁵ 143. old.) a' Mingréliabéliek jobban tudnak inni, mint az éjszaknak valamennyi népei, az hozom ki mind józan eszű bíró, hogy a' Mingréliabéliek ezen éjszaki népeknél sokkal vadabbak, és ítéletemet az Útazóknak tapasztalásai helyben is haggyák.

Borfi az érkező szolgálotól a' bort elvévén, s a' poharakot megtöltvén: Éllyenek a' Mingréliabéliek! Nem magyar az, a' ki nem iszik, a' meddig győzi. (*Iszik.*)

⁴³ *verset* [Emendálva.]

⁴⁴ *Halluk* [Emendálva.]

⁴⁵ *i. k.* [Emendálva.]

Uram Bátyám. A' Georgiabéli Görögök is azt tartották, mikor Chardin, (2. k. 129. old.) mint utazó, köztök mulatott, hogy nem jó keresztény az, a' ki a' nagy ünnepekenn meg nem issza magát.

Borfi. Éllyenek a' Georgiabéliek! (*Énekelve:*) Der niemals einen Rausch hat gehabt, der ist kein braver Mann!

Pípási és Lyánkási öszveütik poharaikat Borfival, és énekéhez az accordokot teli torokkal bögit. Azután isznak.

Lyánkási. De hát az olyan népeknél, mellyek a' bort és pálinkát nem ösmerik, mi okozza a' vadságot?

Uram Bátyám. Az ópium, a' puncs, a' dohány, vagy egyébféle kábító füst.

Lyánkási a' szolgálot látván, a' ki neki puncsot hoz: Ide vele! Juliskám! Ne gondolly vele, ha egy keveset megvadúlsz is, igyál!

Pípási. Hát a' dohány füstrül is vannak az Uraknak tanúik? vagy csak amúgy minden próba nélkül magoktúl prédikállyák.

Uram Bátyám. Olvasd el nekik, Öcsém! Én már a' nagy füst miatt allig szólhatok.

Pípási. Be vékony dongájú Magyar az Úr!

Borfi. Magyar? de Töröknek is rossz. Éllyen a' dohányfüst! (*Iszik.*)

Pípási és Lyánkási. Éllyenek a' pipák! (*Isznak.*)

Lyánkási. És a' dohányzacskók! (*Puncsot iszik.*)

Vad nevetésre fakadnak mind a' hárman.

Borfi. No már most Biografus Uram! olvass,⁴⁶ én addig alszok. (*Az asztalra teszi karjait, ezekre pedig fejét.*)

Én. Pelloutier azt mondgya (2. k. 18. r.) hogy a' vad népek, mellyek a' bort nem ösmerik, bizonyos füveknek füstye által ingerlik komor lelkeiket vad örömré. A' Canadabéliekrül La Hontan azt beszéli (2. k. 104. old.) hogy czeremóniáiknak, mellyekkel ünnepeiket ülik, legfőbbike a' pipázás. Plátó (*de legibus* 3. 516–520.) azt írja, hogy a' Scythák társaságos örömeiknél, és kivált toraiknál, füstökkel szokták volt magokat megrészegíteni. Ezt Herodotus (4. §. 69. 70. 71.) illyformán írja le: Az ő tartományokban olly kender nő, melly, magosságát és vastagságát kivén, a' lenhez hasonlít. Ennek a' magvát megtüzesített kövekre vetik, magokot pedig a' füst felett lepedőkkel beboríttyák, hogy annyival jobban felfoghassák. Ettül elvégre úgy elkábúlnak, hogy iszonyú öröm-ordításokra fakadnak.

Pípási. Van-e még több?

Én. Chardin' bizonyosága szerint, (3. k. 105 és 210. old.) mikor Perzsiában az országnak valamelyik naggya a' Királyt vendégli, mindaddig füstölteti a' szobát, még a' benne lévők a' királlyal együtt el nem szédülnek.

Pípási. Borfi, tölts! Igyunk a' dohányosok' egészségéért.

Borfi. Nekem⁴⁷ haggy békét, mert én alszok.

Pípási. Gaz ember, a' ki nem iszik. (*Mind a' hármoknak bort töld. Isznak.*)

Lyánkási. De azt csak nem tagadhattya Kolomposi Uram, hogy a' bor, pálinka, puncs, és több efféle ital nem utolsó eszköze annak, hogy az ember nagy cselekedetekre hevüllyön. Mikor az ember Bacchussal teli van, mindenre kész. Lám Tacitus is azt mondgya (*de moribus German.* §. 22.) hogy az otromba Germánusokot soha sem lehetett arra birni, hogy magokot valamire eltökéllyék, ha csak képzéseket a' bor meg nem hevítette. Herodotus pedig és

⁴⁶ olvasz, [Emendálva.]

⁴⁷ nekem [Emendálva.]

Strábo (1. §. 123. – 15. 848. *old.*) a' régi Persákról azt bizonyították, hogy tanácskozáisokban hasonló eszközökkel éltek a' végből, hogy magokat könnyebben eltökéllhessék.

Uram Bátyám. Óh! azt én örömet megvallom, hogy a' vad ember' vérét így kell gyorsabb kerengésbe hozni, képzelését így kell meghévíteni, ha azt akarjuk, hogy magát valamire eltökéllye; mert ama' sűrű homályok, mellyekkel az ő nyers és komor elméje környül van véve, áthathatatlan gátokat vetnek minden új és kivált idegen gondolatnak. Nem üthet egyébkép e' setét ködönn keresztül az igazság' napjának semmi sűgára. De az Úr is kénytelen viszontag azt megvallani, hogy az illyenképen felhevített vad ember nem csak minden jóra, hanem minden gonoszra is kész. Sőt azt merem állítani, hogy a' ki ötet efféle módokkal akarja jóra birni, méltán tarthat attúl, ne hogy maga legyen dühös hevülésének első áldozattya. Innen történt bizonyára, hogy a' Törököknek és Moscovitáknak első Törvényszerzői szörnyű büntetések alatt tiltották meg e' vad népeknek a' boritalt. (*Busbek Konzanczinápolyi útazásainak 1. Leveleiben. – Münster Geografijának 4. k. 911. old.*)

Lyánkási. Nem csak ' vad embert, kedves Kolomposi Uram! hanem még a' cultivátust is szép és nagy dolgokra hevítheti a' bor, sőt még a' dohányfüst is, valaminthogy a' poézisbéli inspirációnak a' világ' elejétől fogva legjelesebb eszközei voltak a' bor, a' hadi trombita, és a' szerelem.

Uram Bátyám. Ezek, Uram! a' világ' elejétől fogva csak vad poétáknak való eszközök voltak, és egy csöppel sem jobbak ama' dühítő páránál, melly Parnasszus' allyánn valaha a' hegynek egyik hasadékából kiszivárgott, és a' hozzá közelítőköt úgy elkábította, hogy ész nélkül pythiáskodtak, poétáskodtak. A' jó és nagy dolgokra való hevülésnek egyetlen egy eszköze énelőttem az emberség. Ez vezérli a' cultivátus embert bátorságos útakonn az Istennek, a' hazának, és a' felebarátnak szeretetére.

Pípási. Haggyatok, kérlek, békét a' sok haszontalan disputának. Elég az nekem, hogy én pipa nélkül csak egy jó levelet sem tudok írni.

Uram Bátyám. A' pípával még rosszabbat ír az Úr, mint nélküle; mert azért, hogy az Úr az olyan levelet jobbnak tartya, mellyet pípával ír, nem következik ám, hogy valóban jobb. Nem tudom már, mellyik újságban olvastam egyszer, hogy két Anglus felfogadott, mellyik dohányozhat közülök egy húzomban többet? Nagy dohányos volt mind a' kettő. Egymásnak engedni nem akarván, megütötte a' guta mind a' kettőt, úgy hogy szörnyű halált haltak. Az Anatomusok megnyitották testeiket, és csak agyvelejeket találták feketének és szikkadtnak. Egyéb tagjaik egészségesek voltak. Valamint tehát a' tisztátalan gyomor meg nem emésztheti az ételeket, és az egész machinában rendetlenséget okoz, úgy a' dohányfüsttel megterheltt agyvelő meg nem teheti, ammint kellene, az észnek ama' szolgálatot, melly nélkül a' helyes ítéletekben nem nagy előmenetelt tehet.

Borfi megütvén öklével az asztalt. Gyerünk haza! mert itt, látom, egy csöppet sem alhatok.

Pípási. Gyerünk! Egy szó, mint száz, Kolomposi Uram! az Úr minket nem convincált.

Uram Bátyám. Sajnálom! Azonban, ha azt, a' mirül meg nem győződhetnek az Urak, érezni akarják, tesszen ebbe a' nagy tükörbe tekinteni. (*Ezt mondván felkelt, és az ajtó felé indúlt.*)

A' három részeg Entheus egyszerre a' tükörbe tekintvén: 'S mit látunk benne?

Uram Bátyám. Hogy a' bor és a' dohányfüst a' vadságnak jele is, oka is. Jó éjszakát kívánok az uraknak. (*Ezzel elment.*)

Vad haragra fakadván mind a' hárman, rajtam töltötték volna bosszújukot, ha a' leányzó nem lett volna, ki tűzőköt lecsillapítván, arra birta őket elvégre, hogy haza mennyenek. Az útszákonn – mert én őket messzéről követtem a' nélkül hogy észre vettek volna – kurjongatván és ocsmány énekeket bögvén, egynehány ablakokat betörték, három németet megvertek,

két mesterembert a' falhoz taszítottak, egynehány leányt szemtelen szókkal illettek, egynehány asszonyságot ocsmányúl legyaláztak, 's végtére a' külső városban egy híres borházacskában eltűntek.

Csak egynehány nap múlva láttam egy keveset Uram bátyámnak orczáját felderülni. Ha csupán az öreg Kénkövit siratta volna, nem volt volna olly szóvalan. Egyéb baját nem gyaníthattam semmikép, még magát elvégre maga el nem árulta. A' minapi Entheusok, így szólott hozzám, megemlékeztettek egy ódámra, mellyet a' köz népről csináltam. Strófái egy hexametrumból és egy kis archilochiumból állanak. Olvasd el és jobbítgasd meg. Ezt tehát kötelességemnek tartom, érdemes olvasóimmal, tett ígéretem szerint, közleni. Az alkalmatoságot e' versekre ki nem tudhattam tőle. Hihető, hogy a' falubéli parasztok adtak neki okot illy invectivára, mikor az Öccsénél lakott.

A' KÖZ NÉP.

Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek
durva kezébe kerülsz.
Nem könnyörül rajtad; bajodot buta lelke nem érti;
mély panaszidra nevet;
's a' merevény sziklát hamarább sírásra fakasztod,
mostoha csillagodat
puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel,
mint magosan Zokogó
szós epedésszel szívét egy emberi könnyre,
melly fagyos öbleiben
röst csukavért szűrven, nem tud dobogásra fakadni.
Fényes okokkal eszét
hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak
hőtelen ernye alatt
szenderedik, 's a' festegető képzésnek enyelgvén
ostoba bábjaival,
fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni.
Adgy neki pénzt, kezedet
róka gyanánt nyalogattya ugyan, tetteve nyöszörögvén
háladatos szavait;
ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan
lánczaidot, ha lehet,
vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot.
Csalni, cseferni szeret,
's hogyha szelídséged szó nélkül haggya lopásit,
ostoba lúdnak itél;
vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örülvén
szüntelen' emlegeti
nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent;
's őrdögi tetteivel,
a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint.

Félve imádgya Urát,
még mogyoró bottal fenyegetheti szolga girinczét;
ámde ha vizsga szemét
hütelén újjairúl más tárgyra osontani sejtí,
rontya, orozza javát,
és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas
jussait a' bal eset,
gúnyos örömré fakad, 's dühösen kitapodgya belőle
a' halavány pihegést,
melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik.
Ünnepe a' borivás,
melly iszonyú lelkét zabolátlan örömré kicsallya
fénytelen udvaibúl.
Eltünik arczairúl ilyenkor az emberi termet,
szája szitokra fakad,
's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja,
földet, eget legyaláz.
Akkor eszét, szívet megnyítván, bátran okádgya
titkos ítéleteit;
's a' dühös ösztönököt bátran szájokra eresztí
lágý zabolájok alól.
Messze kerüld e' csürhe csatát! Borivása mutattya,
hogy, ha kigőzölög is
rút bora, vad kannál iszonyúabb marha tenyészik
emberi képe alatt.

A' CSERESNYE.

Tegnap ebéd utánn az ablaknál ülünk Uram Bátyámmal, 's az útszára nézünk. Beszélgetésre nem lévén olly tárgyunk, a' minőt kívántunk volna, sokáig némáskodtunk. Egyszerre meglátunk egy lyánkát az útszánn egy tányér szőlővel menni mellynek szemeit már az egyyk már a' másik fürtrül egyenkint szedegette és ette. Uram Bátyám Kénkövinek utolsó levelétül fogva első mosolygásra fakadván: Pázsí koromban, úgymond, majd pórúl jártam egyszer ilyen nyalánkoskodásért.

Hogy hogy? kérdezem tőle hevesen, szinte megőrülvén jobb kedvének hajnalodásánn.⁴⁸ Ő pedig szavait így folytatta.

Az öreg Bajszfalvival a' kertben sétálgatván, megsajdítottunk egynehány érett cseresnyét. Parancsolattyára, felmáasztam a' fára, 's vagy húszig valót le szedtem. Tedd egy tányérra, úgymond az öreg Úr, vidd el az Asszonynak, mond hogy én küldöm neki, és hogy ezek kertünkben az idénn az elsők. – Még a' kastélyba értem, megettem belőlle, vagy tízet. Az Asszony éppen aludt. Én hát az ablakomba tettem és visszamentem a' kertbe. Az öreg Úr már nem volt ott. Egynehányszor fel 's alá sétálván, elmentem végre haza, és a' cseresnyét az ablakban nem találtam. A' lyánka, a' ki azutánn nálunk szobaleány, végtére pedig feleségem lett, azt gondol-

⁴⁸ *hajnalodásánn.* [Az ékezet emendálva.]

ván, hogy az ő számára készítettem, – mert én szoktam volt neki ilyen kis örömekeket tenni, – megette. Elszaladok, minekutánna ezt nekem megvallotta, a' kertbe, felmászok a' fára, de hasz- talan! nem leltem érettet többet kettőnél. – Más módot nem találván benne, hogy a' kárt helyre hozzam, eltökéltem magamban, hogy hallgatok mindaddig, még kérdés nem törté- nik miatta. Az öreg Bajszfalvi ritkán ment a' nélkül is az Asszonyhoz, és így nagyon remélhet- tem, hogy elfelejti. Harmad napra egy czédulát ad a' kezembe, 's azt mondgya, hogy vigyem a' mesterhez. Nekem éppen más dolgom is lévén, meglátok egy paraszt gyermeket, 's kezébe nyomom a' czédulát, hogy szaladgyon el vele a' mesterhez. A' czédulában ez volt írva.

„Ennek a' rossz gyermeknek vágasson Kelmed jó tizenkét vesszőcsapást az alfélére.”

A mester tehát a' paraszt gyermeket levonattya a' padra, 's veretni kezdi. Az ötödik ütésnél bedobban az öreg Úr azzal a' szándékkal, ammint azután megvallotta, hogy a' büntetésnek felét elengedgye, 's látván, hogy a' mester helyettem mást veret: mi a' manót cselekszik Kend, úgymond, ezzel a' gyermekkel?

„A' Tekintetes Úrnak saját parancsolattyára.”

Hisz' én a' pázsímot küldöttem ide.

„A' czédulát ez hozta.”

Az öreg Úr, a' ki hozzám egyébaránt nagy szeretettel viseltetett, elkaczagta magát, 's a' pa- raszt gyermeknek fél forintot adván, haza jött, 's az Asszonynak a' dolgot élesen nevetve elbeszéllette. Engem' azután behivatott, és megdorgált. Most egyszer, úgymond, büntetés nélkül a' cseresnyét meg is etted, 's velem meg is fizetteted; de ha még egyszer valaminn rajta kaplak, okosabb czédulát adok a' kezédbe.

Uram Bátyám e' neveléséges esetecskének elbeszélése által úgy felderült, hogy szinte megörültem neki. Vallyon az öregségnek komorságai ellen, így kezdtem magamban gondol- kodni, nem universális orvosság-e ama' víg eseteknek emlékezete, mellyek velünk vagy rajtunk gyermekségünkben és ifiúságunkban történtenek? De minekelőtte gondolatomot Uram Bá- tyámmal közölhettem volna, bejött Ser Perzsi a' következő levéllel, mely Kénkövitől a' postán érkezett.

KEDVES GECZIM!

Oda vagyunk! Ha örökös koldúsokká nem tett bennünket a' szakácsné, legalább úgy visz- szataszított gazdaságunkban, hogy tiz esztendő kell, ha nem több, még helyre verődhetünk. Elégtünk! Elejétől fogva elbeszéllem az egész tragyikomédiát.

Bajszfalvink' szolgálattyában allig volt két holnapig a' szakácsné, ammint engem' egyszer az Úrnak nevével a' kastélyba híttak. Belépvén Bajszfalvihoz, a' szófánn látom komoran ülni és gondolkodni, a' szakácsnét pedig az ablakban sírni. Első szava hozzám ez volt: Beszélly te velem én ötöt nem értem.

Én tehát a' leányhoz fordúlván, így találok megszóllítani: Mi baja van a' leányasszonynak?

Szakácsné. A' leányasszonynak? Nem elég hogy e' háznál szerencsétlen lettem, még csú- folnak is. Sok veszedelmenn átestem már, mióta eszemet tudom, de böcsületemet és ártat- lanságomat csak megóttam még is mindaddig, még ebbe a' boldogtalan szolgálatba nem ál- lottam.

Bajszfalvi. No lásd, Kénkövi! ezt hajtya ma nekem majdnem egy óráig fogva szüntelen'.

Szakácsné. De tagadhattyá-e az Úr?

Bajszfalvi. Hogy pokolba ne tagadhatnám? Én a' te böcsületedet soha csak egy szóval sem sértettem meg. Hisz' az édes anyámat sem szerethettem volna jobban, mint tégedet; hogy tehettek volna szerencsétlenné?

Egy kis exámen utánn kisült, édes Geczim! hogy szegény Bajszfalvink a' veszedelmet nem ösmervén, tovább ereszkedett, hogy sem kellett volna.

Szakácsné. Az Úr nekem Isten és ember előtt köteles, káromot helyre hozni.

Én. Erről semmi⁴⁹ kétség sem lehet.

Bajszfalvi. De hogy? mikép?

Én. A' kárt egészen helyre nem hozhattya egyébkép az Úr, hanem ha elveszi.

Bajszfalvi. Feleségemnek?

Én. Igen is; de ezt a' familia nehezen fogja megengedni.

Bajszfalvi. És így?

Én. Köteles az Úr az anyát gyermekével együtt tisztességesen eltartani.

Bajszfalvi. Vagy az egyiket vagy a' másikat minden bizonnyal megcselekszem.

Ezzel végződött, kedves Kolomposim! a' tragikomédiának első actusa.

Mivel Bajszfalvi nagy városban soha sem volt, valahányszor az Újságokban valami olyas jön elő,⁵⁰ a' miről neki ideája nincsen, engem' kérdez, és te könnyen átláthatod, hogy én az ilyen alkalmatosságokkal elméjének felvilágosítására úgy élek, ammint csak lehet. Betegen feküdt már akkor az atyám, mikor egyszer az Újságban egy ünneplésnek rajzolását olvastuk, mellynek alkalmatosságával a' sánczokrúl ágyúkkal lovódöztek, mesterséges tüzeket, és illuminációt tartottak, szabad theátrumot és tánczot adtak. Az öröm, mellyet ezeknek magyarázásánál mutatott, nagyon szemembe tünt, de a' nélkül hogy okát kitanúlhattam volna.

Eleknek és Ilonának lakadalmárul haza érkezhén, egyenesen a' Plébánoshoz ment, és azt kívánta tőle, hogy adgya öszve a' szakácsnéval. A' Plébános keményen megleczkézte; de az intések sokkal mélyebbek lévén, hogysem megfoghatta volna, szándéka mellett mindaddig megmaradt, még a' Plébános azzal nem fenyegette, hogy az anyának megírja. Ezt ő valóban meg is cselekedte, arra kérvén Bajszfalvinét, hogy intse meg fiát egy kemény levéllel, és parancsolgya meg neki, hogy a' szakácsnét űzze el a' háztúl. Bajszfalvi e' levelet olvasván, mind csak azt hajtotta: no nem veszem el, nem! mivel az egész világ azt mondgya, hogy a' familiának gyalázattgyára volna; de el nem kergetem, mert én főzni nem tudok, és nekem szakácsné kell.

Ettül az üdőtül fogva nagy dolgokat látszott forralni magában Bajszfalvi, és a' helyett, hogy hozzám járt volna, már egyik már másik jobbágyhoz ment, kik viszontag hozzá is sokat szaladoztak. Ma két hete, hogy elmentem a' szomszéd falura dézsmálni, és ez talán egyetlen egy oka szerencsétlenségünknek; mert ha itthon maradhattam volna, kitanúlhattam volna előre szándékait, és meggátolhattam volna.

Azalatt tudniillik, hogy én itthon nem voltam, a' szakácsné betegágyba esett. Bajszfalvi már előre kikészítette a' kastély' környékére a' mozsarakot,⁵¹ mellyek a' fegyverkomrában rozsdásan feküdtek, 's mihelyt a' kirendelt követektül meghallotta, hogy a' gyermek a' világra jött, mind a tizenkét mozsarat egyszerre kisüttette. Megrezzent az egész kastély, felijedt az egész falu, és a' szakácsné elájúlt. A' jobbágyok, kiket a' mozsarak mellé öszvecsüdített, a' lövés utánn nagy és vad kurjongatásra fakadtak, és örömkialtásaik között egész' a' gyermekágyasnak az ablakjához siettek. A' kik pedig a' faluban a' dologrúl semmit sem tudtak, füstöt látván a' kas-

⁴⁹ *Semmi* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

⁵⁰ *olő*, [Emendálva.]

⁵¹ *mazsarakot*, [Emendálva.]

tély körül, tüzet kiáltottak és nagy lármával a' kastélyba ütöttek. Ő maga bement a' szakácsnéhoz, 's a gyermeket ölébe ragadván, úgy tánczolt vele, mint a' bolond.

Az örömkialtások az ablak alatt meg nem szünnén, lelkére kötötték az asszonyok, hogy a' betegágyas, kit az ájulásból fel nem verhettek, minden bizonnal, meghal, ha a' lármát le nem csendesíti. Szavoknak engedvén magához tért lassankint a' beteg, sőt a' lárma' okát hallván, még nagy öröme is fakadt. De íme! allig múlt el ájulása utánn fél óra, ismét fájdalmatok kezdett érezni, és az asszonyok csak hamar azt kiáltották, hogy még egyet szül.

Még egyet? kérdezi Bajszfalvi.

Igen is, Uram! felelik az asszonyok, és ammint látszik, még ezen fertály órában.

Abbúl semmi sem lessz! kiáltya Bajszfalvi. Legalább egy óráig kell neki várakozni, mert én csak egyre készültem.

Ezzel a' szobából kiszaladt, a' szomszéd mezővárasba egy lovast puska poréért küldött, meg' vissza szaladt, és a' betegágyast térgyenn állva kérte, hogy csak egy kis óráig várakozzon. Puska porom, úgymond, nincs, és a' másodikat örömlövással egy óra előtt nem fogadhatom. – Eleget mondták neki, hogy ez a' betegtől nem függ; de ő nem hajtván semmire, az asszonyokat még azzal is fenyegette, hogy más szobába zárattya őket mindaddig, még a' puska por el nem érkezik. Csak az öreg Samu vehette nagynehezen arra, hogy a' betegnek illy üdőtlen kívánsággal ne alkalmatlankodjon.

A keresztelés utánn bort adatott jobbágyainak, és allig várta, hogy beestveledgyen. A' beteg előre megintvén, hogy meg ne ijedgyen, ha estve a' mesterséges tüzet dörgeni hallja, mellyet tiszteletére csinál, elhitta magával a' parasztokat, és a' nagy farakást, melly a' betegnek ablakjához közel állott, maga meggyújtotta. Rakatott ő a' fa közé szalmát, kénkövet és szurkot, hogy a' tűznek külömbféle szinei legyenek, 's mivel a' másodszi puska por a' mezővárasból későn érkezett, az jütött még eszébe, hogy ezt a' farakásnak közepébe dugja a' végből, hogy a' mesterséges tűz annyival hangosabban pattogjon. Ezt ő saját kezével cselekedte meg titkon, hogy a' váratlan jelenéssel az egész falut kellemetesen meglepje.

Egett már a' farakás, kiáltottak körülötte a' részeg parasztok, maga Bajszfalvi örömeiben sírt, ammint a' puska por tüzet fogván, egyszerre fellobbant, 's az égő üszögököt rettenetes pattanással szétvetette. Sok paraszt megsebesítvén, az örömkialtások rémítő jajszavakra, és szívhasító panaszokra változtak. Egynehány szurkos és kénköves üszög a' kastély' födelére és az istállókra szállván, az épületeknek külömbféle részeinn egyszerre fellobbant a' tűz. Ha az öreg Samu nem volt volna, a' betegágyas két ártatlan gyermekével együtt minden bizonnal megfűlt volna a' füstben, melly a' szobákat elfoglalta. A' részeg parasztok Bajszfalvival együtt mind elszaladtak. Kiki házát ment őni; ő pedig a' szomszéd erdőbe bútt, hol rettegve gondolkodván, mi lehetett az oka, hogy mesterséges tűzének illy szerencsétlen kimenetele volt, végre a' hús levegőben elaludt, és elégett kastélyába vissza sem tért volna többé, ha reggel a' parasztok véletlenül rá akadván, fel nem biztatták volna remüléséből.

A' szomszéd faluban korán reggel meghallván a' szerencsétlenséget, haza siettem. Füstlőgtött még a' kastély, mellynek egész födele porrá égett; mert Samu felette kevés józan embert szedhetett öszve, kik ótani segítsék. Csak a' téglával kirakott padlásnak köszönhettyük, hogy a' tűz a' szobákba be nem hathatott.

Minekutánna a' legszükségesebb rendeléseket az új födelről megtettem, első gondom az volt, hogy a' szakácsné hallatlan szemtelensége miatt megdorgáljam és elcsapassam. De haj! mennyi bajom vol Bajszfalvival, még arrúl meg tudtam győzni, hogy a' betegágyasnak, mivel még fél esztendeje sincsen, hogy a' kastélybann szolgál, terhesen kellett falunkba jönnie. Szorosabb nyomozásim utánn még az is kisült, hogy Bajszfalvinak társalkodása nem volt vele olly

mély, a' minőnek gondoltuk. A' szakácsné, egy szóval, ostobának látván, a' világot pedig olly rosznak ösmervén, hogy az illy ocsmányságokat minden emberről az első híresztelésre elhiszi, arra akarta csalárd fortélylaival birni, hogy elvegye, vagy legalább gyermekeivel együtt elartsa.

Minekutánna mindezeket Bajszfalvi jól átlátta volna, sürgetésemre, hogy csapja el, imígy felelt: Ezt én nem cselekszem, úgymond. Mink már ösmerjük, minket tehát többé meg nem csalhat. Másokat szintűgy magjátshatna, valamint minket megjátshott. Szolgálatba most hamarjában nem állhat; sőt azután sem, ha csak magzattyait másra nem bizza. Hol kaphat ő annyi bért, hogy gyermekeivel együt: élhessen. Én akárhogy veszem a' dolgot, az ártatlanak legtöbbet szenvednének, ha annyokat elkergetném. Maradgyon tehát, főzzön, mint eddig, 's viselje gondgyát kicsinnyeinek. Fogadok melléje még egy szolgát, hogy könnyebben győzze. De azt megmondom neki előre, hogy ha még egyszer megcsal valakit, mindgyárt elűzöm. Ha pedig jól viseli magát, találkozik majd olyan férjfi, a' ki megkönyörül rajta és elveszi. A' gyermekeket, ha megnőnek, magamhoz veszem. Hisz' a' ki ros, még rosszabbnak kell neki lenni, ha minden ember űzi, kergeti. – Ezeket mondotta azután előttem a' Szakácsnének is, ki sírva fakadván, lábaihoz borúlt, és jobbúlását mindenkép ígérte.

Maradgy jó egészségben, kedves Geczim! és feleletedet, ha lehet, sokára ne halaszd.

Nem is halasztotta; mert más nap készen hozta már hozzám következő levelét.

KEDVES ANTALOM!

Melly iszonyúnak tette szerencsétlenségtek előttem az ollyan embernek sorsát, a' ki oskoláiban a' régen kihalt világgal társalkodik, a' mostanit pedig azután meg nem ösmerheti egyébkép, hanem csak kárával és szörnyű veszedelmeivel. Hányszor hallottam szegény Bajszfalvit a' régi Görögöknek, Rómaiaknak és Carthágobélieknek fegyvereiről, mellyek nekünk már most sem nem árthatnak, sem nem használhatnak, leczkéket tanulni; az órra előtt fekvő puskapornak erejéről pedig semmit sem tudott mindaddig hallani, még vele saját házát meg nem gyújtotta. Engedgyék az egek, hogy ez legyen utolsó kára, melly tudós ostobaságából származott. Siess, kérlek, oktatásával.

A' szökevény szerelmesek' történetének befejezését ígéretem szerint, ime levelemhez függesztem.

Azalatt Boriska odább lép Pistához,
's kezével csak gyengén érintvén karjához,
Kelmed tán jövény? úgymond mosolygással,
szeme közé nézvén olvasztó salyagással,
melly szívét azonnal kicsalta fokából,
mint a' nap a' medvét téli barlangjából.
Az vagyok, Kisasszony! Heves vármegyéből,

viszonollya Pista, derülő képéből
szinte kiragyogván kelő bizodalma.
A' szelíd szóllásnak illy nagy a' hatalma!
Ma estve érkezünk ifiabb Úrammal.
Házasodni jövünk! Ej! ha bú szavammal
ide tudnám én most Uramot czitálni!
majd másképp kezdene a' szíve ugrálni.

Boris, mintha szavát nem venné magára,
házasodni? úgymond. Pesti leánykára
veti hát Kelmed is fejér kezkenőjét?
Szeretném ösmerni Kelmed' szeretőjét.
Az enyimet? kérdi amaz ámúlással,
meg nem tudván férti a' szófordúlással.
Fő szakácsnéja ő Prefektus Urunknak.
Konyhájában tanult János szakácsunknak.
Mihelyt most az Uram itt megházasodik,
's otthon az új házba általhordozkodik,
akkor tán csak én is elveszem Pannámot,
's felütöm valahol vele sátorfámot.
Mert én, a' minőnek mátkáját találok,
Uramot mellette nehezen szolgálom.
Hát már ösmeri Kend az Ura' mátkáját?
Allig hogy leszedtem úti puczháját,
már ő esze nélkül szaladt a' munkára.
Hihető, a' lyány is várt bennünköt mára.
Én, ammint meghagyta, vocsorát főzetek.
Úti a' kilenczet. Le-le tekintetek.
Hasztalan! Sokára egy Kisasszonykával
haza jön. Nossza én a' pinczeszolgával
ételért akarok futni a' konyhába,
hát látom a' leányt dűlni a' szófába.
El akart ájúltni. No 's osztán végtére
nagynehezen még is visszatért eszére.
Az Uram mindaddig imzette, ámszotta,
még nem majd egészen megjuhászította.
Jól tudgya ő szóval! Osztán vocsoráltak.
Eszre vettem abbúl, a' mint prézsmitáltak,
hogy még az alknak nincs igazi vége.
Nem is neki való! Vidám kegyessége
drága jó uramnak az olyan lyánkával
nehezen férhet meg, a' ki tréfájával
nem tud neki adni amúgy a' kezére.
Azért haragszik úgy Bánatfi Örzsére.
Jó volna, azt mondgya, keserves anyának
felszülettye mellé a' calváriának.

Már a' Kisasszonynak látom⁵² friss szeméből,
hogy ki tudná verni a' férjfi' fejéből
még a' senyves bút is egy mosolygásával.
Ha ő egybe kelne a' Kisasszonykával;
én, ebfikta legyek! ingyen elszolgálánám,
sőt még Pannámot is hozzá verbuválnám.

Köszönöm Kelmednek illy nagy szívességét,
mondgya viszont Boris, bájos kegyességét
megduplázván hozzá. Majd talán Urának
vidámsága fogja komor mátkájának
a' búkot üdövel kiverni fejéből,
's friss menyecske válik bús szeretőjéből.
Együtt hagyta Kelmed a' szerelmeseket,
mikor felfogadta eme' székeseket?
Együtt, úgymond Pista. A' leány' attyátúl
egy inas jött oda, 's a' pinczeszolgátúl – – –

Az ajtó megnyílván, ammint ezt mondotta,
szemeit hirtelen' oda hagyította,
's meglátván az inast: Ni! az ebugatta!
nyomainkot, úgymond, itt is kikutatta.
Erre megsajdítván Nyájasit érkezni
's az ajtónn egy széket vele beférkezni
mi a' ménkő? úgymond, kezét Boriskának
hirtelen' megkapván. Annak a' szolgának
ezer őrdöge van. Itt hozza Urunkot,
's vele tán a' székben fél menyasszonyunkot.

Hozott Isten, Öcsém! harsogja víg szóval
az öreg Patvarfi, 's a' gyalog hintóval
betolódni látván meg más székeseket,
egyszerre megnémül, 's kajcs tekinteteket
vet már Nyájasira, már a' lektikára.
Nyájasi azonban Köszöntő szavára
elmondván röviden szíves üdvözlését,
elejébe teszi egyszersmind kérését,
haggyon egy beteget meghálni házában,
kit ájúlva talált egy szoros útszában.
Azalatt Rósika kibúik székéből,
's látván hogy otthon van, szoruló mellyéből
feltaszít egy áh! szót, 's leroskad lábárúl.
Leányát az öreg ösmervén szavárúl,

⁵² látom [Emendálva.]

itt vagy jó Madárka! úgymond gúnyolással;
de ájúlni látván, egy sebes ugrással
oldalánál terem, felkapja karjába,
viszi, mint a' pelyhet, a' szomszéd szófába,
friss vizet szaporán! – felbontya kapcsait;
Rósi, az Istenért! – kék halándékait
dörgöli reszketve. Ecztet is hozzatok! –
Rósim, édes Rósim! – Orvosért fussatok!
Szaporán, mert meghal. – – – Végre hogy megtérni
sajdíttya, elkezdi érzékenyen kérni:
ne vegye a' dolgot olly nagyon szívére,
's építse reményét attya' kegyelmére.
Azután Borisnak hagyván szorgalmára
hű apolgtását, egy kis asztalkára
felolvassa bérét, a' négy székhordónak,
's elbocsátta őket. A' bús leányzónak
Nyájasi azalatt leborúl lábához,
's kezét megcsókolván: hogy édes attyához
hoztam a' Kisasszonyt elárúltt úttábúl,
úgymond, az esetnek történtt játékábúl.
Bocsásson meg, kérem, ártatlan hibámnak!
Én engedelmebűl az édes atyámnak,
a' Kisasszony' kezét más férjnek hagyhatom,
's így e' részrűl szívét megnyúgosztalhatom.

Az Úr volna tehát Rósinknak mátkája,
kérdzi Boriska, kit Bátyám' pennája
ide rendelt titkon meghódításunkra?
Ha tudhattuk volna, hogy józan pártunkra
vonhattuk jó szívét nyíltt tractátuskánkkal,
nem siettünk volna nagy retirádánkkal.
De mikor az ember habozó hírekbűl
hallya ellenségét jönni a' rejtekbűl,
's nem tudja sem nevét, sem hadi erejét,
csak legtanácsosabb, úgy látszik, elejét
venni a' veszélynek vitéz szaladással.
Még csak nevemet sem? kérdi ámúlással
Nyájasi. Már e' sok! Szivembűl sajnálom,
's jóra fordítani töstént megpróbálom,
mihelyt az öreg Úr elvégzi dolgait.
Ezekre Rósika nagy dobogásait
nem győzvén viselni örűlő szívének,
's nyakába borűlván Boriska nénnyének,
áh! te voltál, úgymond, ezen inségemben
vezérűlő angyalom; légy új szűkségemben,

mint eddig, gyámolóm. Segítsd meghálálni,
mert én szókot reá nem tudok találni,
ezen férjfiúnak kegyes szívűségét,
úgy hogy meg ne sértsem nemes büszkeségét.
Ezzel Nyájasinak megfogván kezeit,
's felemelvén reá szemérmes szemeit,
én az Úrnak, úgymond, köszönni nem merem,
noha kegyességét ritkának ösmerem,
hogy nekem útat nyit Szívesi' kezére,
magáénak pedig elkerülésére.
Ha szíves barátság, testvér figyelemmel
átszöve, felérhet ama' szerelemmel,
mellyel az asszonyság tartozik férjének,
adóssa nem marad szívem jó szívének.

Nyájasi viszontag kezét megcsókolván,
's a' complementumot hüven viszonzolván,
a' mai esetre fordította szavait,
's a' lyányoktól hallván környűllásait,
neveti Borisnak hadi furcsaságát,
örömmel hallattya elmés nyájasságát;
ki hüven elmondván Rósika' jajjait,
a' szerelmes párnak búcsúzó csókjait
's megjátszott Battyának oroszlyány mordságát,
elhallgatta még is Szívesi' rabságát.

Mint mikor elhagyván téli ösvényeit,
az emelkedő nap leontya tüzeit,
's átlangyította velek a' déli szeleket,
hogy felolvasthassák a' hegedtt vizeket.
Gyűlni kezd a' madár csipegő párjához,
pözsög a' sok állat nyögő mátkájához,
elkezd a' folyócska társával vegyűlni,
's az egész természet öröme hevűlni.
Úgy omolván a' tűz Boriska' szemébűl,
's az olvasztó hangok beszéllő mellyébűl,
szerelmet gyűjtottak Nyájasi' szívében.
De mivel az forgott a' legény' fejében,
hogy talán már itt is a' kakasűlőre
más kapaszkodott fel, megkérdi előre
módos fordúlással: ha szabad-e szíve?
avvagy már neki is van választott híve?
Boriska megsejtvén születő lángjait,
's egyszerre átlátván szavának czéllyait,
én, úgymond, hívemnek senkit sem itélek,
még vele pap előtt gyűrűt nem cserélek.
Azt pedig már régen feltettem magamban,

hogy ha maga Ámor fetrengne útamban,
 oda ugyan neki nem vetném szívemet,
 még kínáim nélkül nem kérné kezemet;
 ha pedig ezt kéri, legelső szavára
 elsietek vele a' házas ígára.
 Mert én mind úgy nézlek, Legények! tikteket,
 mint egy húronn pengő éretlen szereket,
 kiből a' bölcs asszony mennyet fon magának,
 az esztelen pedig korbácsot hátának.
 Én hát csak úgy bánok a' szent házassággal,
 mint beteg koromban a' rossz orvossággal:
 szememet behúnyom, befogom órromot,
 's az egész kóficczal leöntöm torkomat.
 Csak egyszer békével lemennyen gyomromba,
 akármely rossz legyen, бүdös vagy otromba,
 mindaddig kérlelem már nádmézecskével,
 már langy herbatéval, már jó ételkével,
 még kitisztogatván nyavalyás testemet,
 talpra nem állítja friss egésségemet.

Nyájasi nem győzvéen kaczagni szavait,
 sőt helyben is hagyván víg gondolattyaít,
 csak kár volna még is, úgymond, illy elmének,
 arra fordítani javát életének,
 hogy egy vad tulokból fájn embert bárdollyon,
 vagy egy fájn őrdögből jó lelket apollyon.
 Azért, hogy ha tetszik a' Kisasszonykának,
 csapjon velem kezét, 's fogadgyon párjának.
 Boriska kezét ad. Pista örömében
 elordította magát, a' kályha' szögében
 hallhatván az alkut; mire felhagyítván
 szemeit Nyájasi, 's amazt megsajdítván,
 hát te mit csinálsz itt? úgymond ámulással,
 hogy akadtál ide? – Pista kaczagással,
 hoztak, Uram! úgymond, nagy Úrak' módgyára
 egy bársony ládában. Az igaz okára,
 mért hurczoltak ide német csődöreim?⁵³
 nem tudok akadni. De mikor szemeim
 ahol! a' Kisasszonyt ebben a' szobában
 meglátták először, tán ha Montovában
 töltöttek volna ki abból a' ládából,
 még sem hittem volna, hogy Pest' várassából
 mennyeknek nem vittek dücső országába.
 Úgy bele bámúltam angyal orczájába!

⁵³ *csődöreim?* [Emendálva.]

Többet szóllott volna; de vissza érkezőn
dolgárúl Patvarfi, 's Nyájasit kérdezőn,
hol volna kocsija? elküldi Pistával
leghűvebb inassát, hogy égő fáklyával
vezessék azonnal házához lovait,
a' kocsiba rakván úti jószágait.
Nyájasi azután mint attyát szállítván,
's kezébe vett kezét mellyéhez szorítván,
Én az Úrnak, úgymond, kegyes grátiáját,
mellyel nekem szánta szép Kisasszonykáját,
méltókép, még élek, meg nem hálálhatom.
Kész is voltam volna, hitemre mondhatom,
mindent feláldozni ezen szerencsének.
De mivel másé már szíve gyermekének,
szép kezét e' nélkül el nem fogadhatom.
Sőt mivel az Úrról nem is gyaníthatom,
hogy a' Kisasszonykát kényteleníthesse,
vagy hogy választását rossznak ítélhesse,
a' mai esetet nem nézhetem másnak,
hanem tán tréfából lett csalatkozásnak.
Szívesit nálamnál e' szép szerencsére
's a' Kisasszonykának örök szerelmére
méltóbbnak ösmerem. Adgyon engedelmet
nekem az Úr arra, hogy ama' kegyelmet,
mellyel barátomat vejének fogadgya,
's a' szerelmes párra vártt áldását adgya,
az Úrnak nevével tudtára adhassam,
's ez által bújjából még ma kiránthassam.
Hogy pedig káromot helyben kipótollyam,
's házainknak fríggjét szorosbra hurkollyam,
engedgye meg azt is, lehessen hűgának,
a' mi nem lehetek édes leányának.

Patvarfi ezekre fel kezdett derülni,
nem kis oka lévén annak megörülni,
hogy még az is átlép Rósika' részére,
kinek jussa volna ajánlott kezére.
Titkos szövetségét én, úgymond, lányomnak
nem is gyanítottam, Boriska hűgomnak
gondolván Szívesit czélozni kezére.
Gyermekem sem szóllott, csak mikor körmére
égett ma dél után a' véltt veszedelem.
Tudván, hogy meghúlhet a' leghűbb szerelem,
meg akartam várni beérkezésedet,
hogy előbb megnézvén maga személyedet,
válasszon azután egyet közületek.

Most már szerelmérül nem kételkedhetek.
Azért ha elveszed helyette húgomot,
mind leveszed rólam egyszerre gondomot.
Leányom szerencsés; czéllya plánomomnak,
hogy rokonnya legyek régi barátomnak,
így is tellyesedik; 's húgom is eléri,
a' mire az Istent minden leány kéri.
Szívesihez tehát egyik inasomot
küld el, ha akarod, 's kívántt áldásomot
add neki tudtára. – Boriska felszökvén,
's mellék szobájának ajtaját belökvén,
kihozza Szívesit. Ezek elnémúlnak,
's a' nem vártt vendégre mosolygva bámúlnak,
azutánn tapsolni, kaczagni kezdenek,
's már diadal-szókot, már brávót zengenek.
De Boris Rósihoz sietvén rabjával,
's kezeket átkötvén veres pántlikával.
Nőjjetek ti, úgymond, és szaporullyatok,
's egymásban, még éltek, mennyet talállyatok!

Ezzel lefizettem, kedves Kénkövim! adósságomat. Bajszfalvira most különös gondod legyen. Maradgy egészségben 's mennél hamarább íj.

URAM BÁTÝÁMNAK ELMÉLKEDÉSEI.

Ma szerencsés napom volt, mert Uram Bátýám olly titkot közlött velem, melly képessé tesz arra, hogy az olvasó Uraknak adott szavamot jobban megtarthassam. Ő már egy üdötül fogva, ammint nekem ma megvallotta, külömbféle tárgyokról elmélkedéseket ír, mellyekből nevetséget vélekedéseit, ammint ki-ki könnyen átláttya, legigazabban kitanúlhattuk. Egy ilyen Elmélkedést adott ma a kezembe az emberi formárul azzal a' szokott kéréssel, hogy a' magyarságra nézve pallérozgassam meg. Lemmája Socratesnek ama' híres szavaibul áll: Non philosophemur pro schola, sed philosophemur pro vita civili: minus enim interest, esse hominem eruditum, quam scire vivere; mintha mondaná: Ne bölcselkedgyünk oskolabéli pörpatvar alá való dolgokrul, hanem olyanokrul, mellyek a' polgári életnek boldogságához tartoznak; mert dücsőségesebb ám és hasznosabb, élni tudni, mint tudós embernek lenni. Ezen első Elmélkedést, mellynek magyarságát nem rossznak találtam, íme! ide terjesztem. Megmutattam kézírásban egy Lavateriánusnak, azutánn pedig egy Antilavateriánusnak, és mind a' kettő mosolygott reá. Azt tehát nem ok nélkül remélhetem, hogy az ollyan Olvasó, a' ki sem nem Lavateriánus, sem nem Antilavateriánus, minden bizonynyal és jóízűen megneveti.

AZ EMBERI FORMA.

A' külső forma vagy is termet mindenben, a' mi legelőször szemünbe tűnik, és a' mi az alkotmányoknak tulajdonságait, mellyek által egymástól különböznek, mintegygy mutató gyanánt jelenti. Amaz elementumoknak, tagoknak, és részeknek külömbféle öszveszerkeztetéséből állván, mellyekből az alkotmány támad, bizonyos jele és mintegygy czégére a' belső organizatió, és mivel minden alkotmánynak organizatiója másmásféleképen vagyon meghatározva, a' határozott organizatio pedig csak hasonlóképen határozott hivataloknak végbevitelére szolgál, czégére egyszersmind a' belső tulajdonságoknak és némünémüképen a' belső mivoltnak is.

Így, hogy a' dolgot példákkal megvilágosítsam, mivel az élettelen szereknek, úgymint a' köveknek, érczeknek és több efféléknek belső organizatiója igen egygyügyü, külső formájok sem áll külömbféle öszveszerkeztetésekéből. A' kristálynak vagy sónak legmörzsább részei nem egyebek, hanem csak kristályok és savak, és a' nagyobb darabocskáknak csak olyan egygyügyü a' termetek, mint a' legkisebbeké.

A' palántában a' részek már külömbfélék. Vannak neki gyökerei, vannak csöves szálai és ágai, vannak görcei és levelei, vannak rügyei és virágjai, melly részek egymástól nem csak külső formájokra, hanem belső épületttyekre és e' szerint hivatalyokra nézve is külömböznek, jöllehet valamennyien mind egyféle talpszerből állanak, melly fibráknak vagy magyarul rojtocskáknak neveztetik.

Ugyanezen fibráknak még mesterségesebben öszveszött csoportya, mellyet a' deák musculusnak nevez, mint pedig talán eleven húsnak mondhatunk, azzal haladgya fel a' palántabéli organizatiót, hogy nem csak nő és szaporodik, hanem már érez, önnkint mozog és él is. Illyen organizatio találtatik a' csigák' nemeiben.

Ha végtére az organizatio nem csak mesterségesebben öszveszött fibrákból, azaz: musculusokból, hanem még inakból is áll, már akkor az alkotmány nem csak nő és szaporodik, mint a' palánta, nem csak él és érez, mint a' csiga, hanem gondolkodik is annyiból, hogy a' tárgyaknak képeit magában lerajzolni, és az előkerülő eseteket emlékezetében fenn tartani tudgya. Illyen organizatio van a' madarakban és a' négy lábú állatokban.

E' négyféle fő organizatió, számptalan al osztásai vannak az érzéketlen ércztől fogva egész az emberig, ki elvégre a' gondolatokat a' reflexióbéli tehetség által úgy öszve tudgya hasonlítani és szerkeztetni, hogy belőlök okoskodás támadgyon.

A' forma osztya fel tehát nekünk az egész földnek alkotmányait három fő részre, úgymint az élettelen, a' növény és az élő országra; az élettelen országot külömbféle érczekre, kövekre, savakra, 's a' t; a' növényt a' füvekre, palántákra, csemetékre, fákra 's a' t; az élő a' csúszó, repülő, négy lábú állatokra 's a' t; az így felosztott nemeket megmeg felekezetekre, mint példának okáért a' négy lábúakat a' házi és vad állatokra, a' háziakat a' lovakra, szarvas marhákra, juhokra, 's a' t; sőt még a' juhokat is megmeg spanyolokra, németekre, magyarokra 's a' t. A' forma nyújt végtére módokat még arra is, hogy a' finomabb külömbségeknek segedelmével egy darabka sőt a' többiek közül, egy juh az egész nyájból, egy embert az egész seregből kiösmerhessünk.

Az emberi termetet, melly legszebb, mivel legtökéletesebb, úgy kell tekintenünk, mint egy fő formát, mellyhez a' többiek garádicsonként közelítenek. Hogy az ember felfordított palánta, mellynek gyökerei az agyvelőben fekszenek, már a' régi Bölcsék is észre vették. A' csigákban, bogarakban, halakban és madarakban az emberi formának csak rideg tagjai vagy inkább még ezeknek is csak idomatlan árnyékai vannak, mindenik állatnak bizonyos hivatalya szerint, különösebben kidolgozva. Az osztziga majdnem semmi egyéb hanem csak száj, a' pók

csupa újjak, a' hal merő has, a' madár pusztá karok. Ezen specicsék majdnem egész' a' négy lábú állatokig a' fő formának mintegy részecskéi, és hogy a' Poéta' mondását czélomra alkalmaztassam, a' széthánytt embernek tagjai: disjecti membra poetae. Az olyan madarak, mellyek a' repülőők' nemerül a' földi állatokéra mintegy átmenetelek, az emberi testnek épületéhez már valamivel jobban is hasonlítanak, mint a' többiek. Illyen a' denevér. Ezt vesszük észre az amfiáákban is, mellyek vízi egyszersmind és földi állatok lévén, jobban hasonlítanak valamivel hozzánk, mint a' halak. A' *manátin*ak már első lábai és csöcsei, a' vízi medvének és a' vízi oroszlyáának még hátúlsó lábai is vannak, jóllehet ezeknek, mikor a' vízből a' verőfénynek kedvéért, a' szárazra kijönnek, kevés hasznát vehetik, mivel újjaik hártáával, mint a' ludaknál, öszveakasztva lévén, csak az úszásra szolgálnak. Az efféle közelítés az emberi termethez a' földi állatokban, az *Unautúl*⁵⁴ kezdvén, mellynek már három újja és csak két csöcse van, egész' a' majomig, melly az emberhez legjobban hasonlít, majdnem érezhetetlenül és külömbféleképen ugyan, de még is garádicsonként nevededik. A' négy lábú állatokban, éppen úgy, mint az emberben, fő tagok s' fő, a' derék, a' lábak, mellyek közül az első nekik kezek gyanánt szolgálnak. Vannak ezek közt olyanok is, mellyek külső tagjaikra nézve az emberi formátúl messzebb távoznak ugyan, mint a' sertés, de belső részeikre nézve épületéhez annyival inkább közelítenek.

Kitetszik ezekből, hogy az emberi formában a' többieknek finomabb vonásai mind egybekapcsolatván, a' nyomozó ész ezeket nem ok nélkül úgy tekintheti, mint jeleit és mutatóit ama' külömbféle tehetségeknek és tulajdonságoknak, mellyek az alkotmányokban egyenként, vagy legfellyebb felekezetekenként széthányva, az emberben pedig mind öszveszerkeztetve találatnak.

Nem akarom én ezzel azt mondani, hogy az emberben még az egymással ellenkező erők és tulajdonságok is szintazon mértékben vannak egybekapcsolva, mellyben külömbféle állatoknál elválasztva találatnak; hanem csak azt, hogy az alkotmányokban nincs olly tehetség vagy tulajdonság akár jó akár rossz, mellynek gyökere az emberben meg ne volna, 's mellyet az ember a' gyakorlás vagy mesterség által olly magosra ne emelhetne, hogy abban még az életelen alkotmányt vagy az oktan állatot is felmúllyá. Vizsgállyuk meg ezen állítást közelebbbrül.

A' gyermek palánta gyanánt nő, csöcsömös korában majdnem csak úgy él és érez, mint a' csupa musculusból álló csiga, azután pedig valamint az inakkal felkészített állathoz illő képzésekben és indúlatokban, úgy az embernek sajáttáában, a' beszédben tudniillik és az okoskodásban is csak lassanként nevededik. Tudgyuk pedig rész szerint tapasztalásból, rész szerint⁵⁵ hiteles tudósításokból, hogy az embert, ha magának hagyatják vagy rosszul neveltetik, a' szükség, a' rossz szokás, vagy más akármellyféle mostohaság már palánta-növésére, már musculusainak éltető ingerére, már állati érzékenységeire, már meg emberi tehetségeire nézve úgy megronthattya, hogy soha belőle ép, igaz és tökéletes ember nem lehet; valamint hogy ellenben tudgyuk azt is, hogy mindezekben, ha el nem haggya magát, nagy tökéletességre emelkedhetik.

A' rossz környűállások úgy elronthattják, hogy egész élete csupa vegyétátióból álljon, mint a' palántáé, melly csak nő és szaporodik. Megmeg más környűállások arra birhattják, hogy érzékenységeit megfinomítván, olly élesen lászson, mint a' hiús, minden legkisebb suhogást megválasszon vagy legalább meghallyon, mint a' nyúl; a' szaglás által a' nyomokat megkülömböztesse, mint az eb, az illetés által a' tárgyakot úgy kiösmérje, mint a' szemetlen bogár,

⁵⁴ *Unautúl* [Emendálva.]

⁵⁵ *részszertint* [Emendálva.]

vagy az ízlés által az egészséges eledelt a' mérgestül úgy megválassza, mint akármellyik barom. Ide tartoznak mind ama' mesterségek is, mellyek az érzékenységnek segítségére szolgálnak, mint példának okáért az üvegcsövek, mellyekkel kétség kívül messzebb és jobban lát az ember, mint akármellyik állat.

Ismét más környüállások arra vihetik, hogy indulattyaiban és hajlandóságiban, akár jók legyenek akár rosszak, még az olyan állatokat is megelőzze, mellyekben az efféle indulatok és hajlandóságok mint fő tulajdonságok uralkodnak. Szelidebb lehet ő a' galambnál, de dühösebb is a' legkegyetlenebb tigrisnél. Csupa szeretetből úgy agyon apolgathattya gyermekeit, mint a' majom az ő kölkeit, vagy hidegvérűségéből úgy elhagyhattya, mint tojásait a' béka, úgy felemésztheti, mint malacczait a' sertés. Ravaszabb lehet a' rókánál, eggyügyűebb a' lúdnál, türelmesebb a' szamárnál, kevélyebb a' pávánál. Képes ő másokkal olly békében élni, mint a' bárány, az idegen jószágot erőszakkal elragadni, mint a' farkas, a' tündöklő kicsinysegek után esdekleni, mint a' holló, az erőtlent megkimélleni, mint az oroszlyány.

Végtére pedig megmeg más környüállások arra is ébreszthetik, hogy a' mesterséges állatokat a' tőlök tanúlt fortélyokban és készségekben messze felmúllya. Jobban tud ő szőni, ha akar, a' póknál, szebb házat építeni a' hódnál, okosabban lesni a' macskánál, nyíllal vagy ónnal bizonyosabban lőni a' prédára rohanó sasnál.

A' *palánta* tulajdonságokat nem külömben, mint az állati érzékenységeket, hajlandóságokat, indulatokat és mesterséges készségeket úgy megfinomítani, hogy a' tulajdonképen *emberi* tehetségeknek, avagy, hogy egy szóba foglallyak mindent, a' humanitásnak előmozdítására eszközök gyanánt szolgállyanak, nem csak dicséretes dolog, hanem az Istentől szívünkbe öntött kötelesség is. De ha ellenben azoknak finomításában úgy foglalatoskodnak, hogy az emberiséget miattok elmulassuk, vagy velek még el is fojtsuk, akkor valóban a' mennyivel felmúllyuk benne az állatokat, annyival alacsonyabb és méltatlanabb alkotmányoknak tesszük magunkot akármellyik baromnál vagy élettelen szernél, melly igaz czéllýátúl, mellyre teremtetett, soha másra el nem fajúl.

Az emberi formában eddig a' hasonlatosságokat vizgáltuk meg a' többi formákhoz. Ámde vannak benne szembetünő külömbségek is, mellyek azt még a' nagy majomnak termetétül is megválasztyák, a' mellyekre tehát a' nyomozó ész méltán úgy nézhet, mint bizonyos jeleire és mutatóira ama' tulajdonságoknak, mellyek az embert minden egyéb alkotmánytúl megkülömböztetik.

Formánknak külső külömbégei között legszembetünőbb az, hogy az állatoknak termete fekvő, azaz: a' földszínnel paralella, és így horizontális, akár hason csússzanak, akár lábakkon járjanak. A' madárnak termete már nem egészen horizontális ugyan, mint a' többi állatoké, mivel teste a' földszínrre nézve hajlott plánumot csinál; de az órra legalább ismét a' föld felé görnyed le, mint a' többi állatoknak a' szája. Az embernek termete ellenben egyenes és a' földszínrre perpendicularis, ammint a' Poéta már régen énekelte:

Os homini sublimē dedit, coelumque tueri jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Ovid. L. 1. Metam- v. 85

Azt ugyan, ha az igazat meg kell vallanom, nem merem állítani: hogy az ember a' négykézlábonn való járást szinte azonkép meg nem szokhatná, mint a' barmoknak akármellyik egyéb tulajdonságát, készségét vagy hajlandóságát. A' gyermekek sokáig úzik e' járást, sőt az egyenest még tanulniok is kell. Tudgyuk azonkívül vagy tizenkettőig való példákbul, mellyeket *Linnéus*, *Martíni*, a' ki *Buffont* folytatta, és egynehány egyéb Irók előnkbe adnak, hogy az

ollyan emberek, kik az erdei állatok közé jutván, elvadultak, a' négykézlábon való járásban nagy előmeneteleket tettek, jóllehet meg kell vallani, hogy ezen példák nincsenek elegendőképen kinyomozva. Sőt mivel fejünk és hasunk egyéb testünknel valamivel előbbre kiáll, nem lehetetlen, hogy egész testünk is előre essen, mihelyt magunkot elhagyjuk, valaminthogy fejünk előre csüggedni szokott, mikor ülve szendergünk. A' mi több, elég hiteles tudósításokból még azt is tudjuk, hogy az olyan emberben, a' ki gyermekségétől fogva csak négy lábbon járó állatot látván, hasonló járáshoz szokik, még a' testnek is sok tagjai úgy megváltoztatták formáikat és proportioikat, ammint az efféle járás megkívánja. A' hiberniai gyermeknek, kit *Tulpius* lerajzolt, lapos homloka, magos nyakszirtye, tág és báránymódon bőgő torka, vastag és az ínyhez nőtt nyelve és befelé vontt szívögödre volt. Ámde azt ellenben tagadhatatlan valóságának tartom, hogy az embernek, ha organizációját tekintjük, a' két lábbon való egyenes járás szinte olly természetes tulajdonsága, jóllehet elfajulván, a' négy lábbon való mászást is megszokhattya; valamint ellenben a' medvének és a' majomnak a' négy lábbon való járás, jóllehet a' kettőnn valót is megtanúlhatták.

A' mi lábunk tudniillik erősebb és szélesebb, lábainknak hüvelyk újjai sokkal hosszabbak, sarkaink pedig öszve vannak függesztve talpainkkal. A' járást előmozdító és az állást segítő musculusok is úgy vannak bennünk elrendelve, ammint az egyenes termet megkívánja. Láb-íkránk nagyobb, medenczénk hátra, csipecsontyaink pedig szét vannak vonva; giriczünk egyenesebb, és mellyünk, melly tágasabb, különös fiókcsonatok által van öszvekapcsolva vállainkkal. Kezeinkenn finom illetésű újjaink vannak, mellyek tehát nem arravalónak látszanak lenni, hogy rajtok mászkáljunk; nyakunknak musculussaink pedig úgy áll fejünk, hogy akármellyféle könnyen hajólhasson, mellynek tehát a' horizontális helyheztetésre, ha négykézláb akarnánk járni, még elegendő alkalmassága sem volna.

A' mit az emberi testnek épülete nyilván mutatni látszik, azt a' História is bizonyosnak teszi, mellynek tudósításaiból kitetszik, hogy valamint a' medvék és majmok a' négy lábbon való járást mindeddig egészen el nem hagyhatták, úgy ahhoz ellenben az emberek nem szokhattak. Semmiféle nemzet nem volt még tudunkra e' földönn, melly négykézláb járt volna. Még a' legvadabbak is kettőnn járnak, bármelly nagyon hasonlítanak egyébaránt az életnek módgyára nézve az állatokhoz. *Diodórus*nak érzéketlen népei a' többi mese alkotmányokkal egygyütt, mellyeket a' régi és középkori Auctorok előnkbe adnak, mind két lábbon jártak. Ha pedig a' négykézlábon való járás az embernek természetében feküdne, ammint némelly, egyébkép nagy tekintetű, Írók vitatták, soha bizonyára a' kettőnn való olly közönséges nem lehetett volna, hogy amannak a' hagyományokban legkisebb nyomát se lehessen többé feltalálni.

Mennyi fáradságban telt amaz egynehány elvadult embernek a' mi táplálásunkhoz és életünk módgyához való szoktatása, kik csak egynehány esztendeig voltak a' vad állatok között! Példája ennek ama' vad leány, kit Campániában *Songi* körül találtak, 's kinek hüvelykújjai olly hosszúak és erősek voltak, hogy azokonn magát evetke gyanánt az egyyk fáról a' másikra lökte. Sebes futása nem volt járás, hanem inkább repülő tipogás vagy csúszás, mellynél lábainak kicsiny de felette gyors lépéseit csak allig lehetett észre venni. Szavának hangja magos de gyenge, kiáltása pedig átható és rettenetes volt. Tagjaiban végtére, noha teste, ammint sebes futása megmutatta, felette könnyű volt, szokatlan erő feküdt. Ezt tehát előbbeni táplálékjaitól, úgymint a' nyers és véres hústól, az eleven halaktól, a' falevelektől és a' gyökerektől olly nehéz volt elszoktatni, hogy minekutánna egynehányszor el akart szökni, végtére halálos betegségbe esett, mellyből egyébkép ki sem gyógyúlhatott, hanem csak meleg vérnek itala által. Egészsége megtérvén, 's lassankint étkeinkhez szokván, fogai és körmei kiestek, bele és gyomra szörnyű

fájdalmak közt összevonódtak, száraz és vágyódó toroka pedig megszűkült. Mikép legyen tehát lehetséges, magunkkal elhítni, hogy az nemzet a' négykézlábon való járását elhagyván a' kettőn valóhoz szokott, 's ez által még organizációjában avagy testének épületében is nevezetes változásokat okozott legyen, a' nélkül hogy ennek legkisebb híre fennmaradt volna?

A' külső formából nem ok nélkül lehet gyanítani azt is, hogy az emberi testnek belső épülete minden egyéb állatokétul hasonlóképen különbözik, a' mit végtére az Anatomia világosan meg is mutat. *Tyson Úr* a' nagy majomban, melly Orang-Utangnak nevezetik, negyvennyolcz tagot talált, mellyek az embernek tagjaihoz hasonlóbbak, mint az egyébféle majmokéhoz: de a' többiekben, sőt még ezekben is, csak ugyan messzebb távozik e' majom az embertül, hogysem nemünkhöz, csak mint legalsó species is, tartozhasson. A' legfőbb különbségek közte és köztünk az agy velőben és a beszédnek szerszámaiban talátnak, mellyre az Orang-Utang olly keveset képes, mint az okoskodásra.

KÜLÖNÖS ÖRÖM.

Mint a' vidám nap a' reggeli gőzök közül, olly derültt homlokmal szaladt hozzám Uram Bátyám Kénkövinek e' levelével:

Kedves Geczim! Most semmit sem írok egyebet, hanem hogy kedvedért én is poeta lettem. Nád lovadot választottam tárgyamnak. A' minapi levéllel el nem küldhettem, mert még akkor nem volt egészen megcsinálva. Ha e' hexametrumokkal kedvedet lelem, megelégszek magammal. Élly!

AZ EMBERI NEMZETNEK ÉLETKORAI.

Eggy nagy Egész, Laurám! a' földnek dajka tekéjénn
vársi falkákban tengődő emberi nemzet,
melly maradékainak gyarapító életet adván,
nyers eszeket hagyományyaival nyílásra segítvén,
's pór ügyököt keresettyeivel magosabbra emelvén,
első törzsökinek lététül fogva tenyészik
szüntelen', és valamint onnantül fogva öregszik,
úgy esze is szépül, úgy jobbúl sorsa naponkint.
Kezete gyermeküdők voltak, mint minden egyébnék,
a' mi világunkonn születik, hogy megmeg enyéssen.
Kétezer esztendőt élvén, ifiodni, hevülni,
's forró vággyainak birodalmakot irtani kezdett.
Ismét annyi utánn esze nyílt, és férjfihez illő
állapodását nyervén lassankint szíve, üdőtlen
ádázattyaibúl igaz emberségre ocsódott.

A' csöcsömös kornak, melly nem több plántanövésnél,
pólyás álmaibúl érzékenységre derülvén,
lengedező vonzást mutatunk a' tarka világhoz,
melly gyönyörű múkkal megrakva kinyílik előttünk.

A' mi szemünkbe tűnik, megvizsgálgyttuk örömmel;
a' közelebb fekvő szereket tapogatva tanúlljuk,
's a' mi mozog, jár, él, különösb szeretettel apolván,
ingadozása miatt lelkes társunknak itéllyük.
Majd azután nyelvünk első szózatra fakadván,
a' tárgyak' neveit kezdgyük tudakozni szülönktől.
Hallani kívánnyuk: mik azok vagy honnan eredtek,
a' miket érzésink sajdítanak? Élet-e benne
vagy más titkos erő, melly olly munkákra noszíttya
tagjaikat, hogy az emberihez közelíteni tessen
gépelyi mozgások? Hova lesznek, hogyha előllünk
egy bizonyos Kor után üdeig vagy örökre kivesznek?
's illy nyomozásinkot reggeltől fogva napestig
únakodó füllel hallván, kik furcsa regéket
nyújtanak elménknek, még dajka kezekkel apolnak,
vagy mivel értelmek ki nem ér az esetnek okáig,
vagy hogy az értekezést egy szóval félbe szakasszák,
agyszüleményekkel megterhelik édes eszünköt,
vagy legalább az igazt érzékeny alakba rekesztik.

Én magam is, Laurám! szemlélvén gyenge koromban
tisztább reggelekenn a' szép hajnalnak öléből
a' ragyogó napnak kerekét az egekre felúszni,
's estve felé a' tornyosodó felhőknek arannyal
fodrogatott párkányi alá reszketve letünni;
e' jelenésnek okát: mint megy fel bótos egünkre?
's mint megy alá ismét e' nagy test? tudni akartam.
„Ott az Oláh nemzet reggel felhúzza csigákonn,
asszonyaik 's fiaik póznákkal emelni segítvén;”
mondá, köntösömöt piperézvén, dajka vezérem;
„itt pedig a' Svábok hosszú csáklyákkal az égről,
hogy kialudgya magát, egy hálózba levonnyák.”
Nem tehetett eleget költős mondája eszemnek,
melly az Oláhokhoz nem tudta keletre naponkint
Sváb nyoszolyájából e' glóbit visszavonatni.
Ámde valóságnak hallván mondatni sok ízben,
hogy pihas ágyából éjfélkor vagy kiorozván,
vagy ha talán or nyájaikat megsejtik az örök,
mord viadalmakkal megmeg kezeikbe kerítvén
visszaviszik tág vállaikonn a' bajnok Oláhok;
megnyugodott elmém, 's az Oláht, ki honomba Tiszánknak
zúrzaravos⁵⁶ vizeinn sót hordott, nagyra böcsülvén,
a' jövevény Svábot ragadó állatnak ítéltem.

Mestereink, kiknek nevelő kezeikbe kerülünk
dajkánk' karjaiból, százféle határozat által

⁵⁶ *zúrzaravos* [Emendálva.]

kénytelenek lévén ezeket járomba csatolni,
's gyermek ideákat szedvén a' régi világnak
mézesen írtt hagyományyaibúl a' váraasi rendrűl,
a' nemes erkölcsrűl 's egygáltallyában ügyűnrűl,
többnyire felséges tarságokot adnak előnkbe,
mellyek igazsággal meg vannak még is egyitve,
vagy legalább fő kűt্যাibúl mondatnak eredni,
's mellyek az emberi észtt halavány holdfényre segítvén,
egy idegen czélnak törttt öszvényére vezérlik.
Mint hevesebb ifiak, kiknek dagadékony erében
habzik az indulat, hallván ezen oskola-jargont,
's mennyei elmékbűl eredett kristálynak ítélvén,
duzmadozó gőggel kergettyűk gőzös eszűnkűl
éjszaki származatú seregét a' dajka regéknek,
's a' szaladó csűrhét legfellyebb hogy ha nevettyűk.
Majd azután nagy plánumokot forralni magunkban,
a' mai culturát a' régi világnak enyelgő
bábjaihoz képest hideg elmefutásnak ítélni,
's római virtussal, görögös páthossal, üdőtlen
oskolaságokkal nyalkán mennydörgeni kezdvén,
a' mai embereket gyermek példázatok által
egy régen kiavűltt rámába igázni akarjuk.
Ajtatos Énéást egy hajdani bajnokerőnek
vérszemesebb szerzője gyanánt hirdettyűk azoknak,
kiknek rendbe szedett honnyokban hasznos ekéket
a' fene fegyverbűl illendőbb volna koholni.
Furcsa eszű Jázont akarunk formálni azokbűl,
kik már a' haragos bikanemzetséget igákban
hajtani, a' dűhödő hadakat felemészteni tudgyák,
és az aranygyapjút, a' váraasi rendnek aranytát,
melly buta órrok előtt fekszik, haszonolni nem értik.
Brűtusokot képzűnk, mikor Antonűsok ülnek
trónusokonn, vak gyilkosokot Pompéjusok ellen,
's még illy bábjaival játszunk a' régi koroknak,
állati ösztöneink félelmes erőre ocsódnak,
's a' rebegő képzés törpíteni kezdi eszűnköt.
A' ragyogás egyedűl, a' hír, a' büszke dűcsösség
a' mi után pihegűnk, 's nincs olly embertelen ösvény,
mellyre kevélységűnk örömet ne rohanna miattok.
Milliom embereket kész lábunk porba tapodni,
hogy magosabb póczonn lássuk csillogni nevűnköt.
Ám de tovább, mikor a' tehetős életre kilépvén,
oskola elménknek tüzeit gyakorolni akarjuk,
rettenetesb harczok támadnak férjfi fejűnkben,
mint amazok voltak, mellyekkel gyermek eszűnkűl

a' viradó tudomány a' dajkaregéket elúzte.
Emberi érzésink szebb forrásokra vezetnek
a' zavaros tóktúl, mellyekből váltig itattak
mestereink; kiesebb útakra von ösztöni által
csillapodó szívünk; megakad minduntalan' elménk,
hasztalan' áhítván különös pályákra kitérő
társainak nyomainn meglelni az oskola rendet.
Itt nevetést okozunk nyelvünknek gögjei által,
római frázisokat dongván füleikbe azoknak,
kik sükeres kincset nem lelnek puszta szavakban.
Ott haragot gyújtunk, diktátori hanggal akarván
férjfiás Elméknek félszeg törvényeket adni,
kiktől jóakaró kormányzást kellene kérnünk.
Megmeg amott koronája helyett egy ritka remeknek,
mellyre az ó kornak héros példái vezettek,
károkat, öldöklést, rút bosszúságokat érünk,
's classicus erkölcsünk, valamint a' falba ütődő
ostoba cserfabogár, valahányszor szállni ügyeszik,
annyi kemény akadályba rohan, melly vissza taszította.

Erre gyanút kezdünk titkon dajkálni magunkban,
vallyon igazságnak tarthassuk-e, a' mai eszünkben
a' mesevászoknak sokaságát hajdan elúzte?
avvagy ez is nem egyéb tündöklő dajkaregéné,
mellyet az álnokság csak szebb köntösbe rekesztett?
's több habozások után, ammint természetes elménk
csendes vagy hevesebb, sőt ammint hozza magával
a' vak eset, vagy monda gyanánt az igazt is örökre
megvettyük csak azért, hogy meg van alakkal egyítve;
vagy hidegebb vérrel tar fáradságnak itéllyük
válogatásában sürgő nyomozásit az észnek;
's mélyen elaltatván félbölcs pályákba szorított,
's kellemetes szellői között a' lelki homálnak
önkint szenderedő elménknek mennyei lángját,
szívragadó példája után a' többi világnak,
férjfi figyelmünköt töredék testünkre szögezzük.
Csak kevesen vannak, kik déli világra ohajtván
szörnyű mélyeiből kiverődni az elmehomálnak,
józan eszű kalaúzok után a' tiszta valókot
a' salakok' szövevényi közül izzadva kivájják,
's rettenetes harapási között a' róka csatáknak,
mellyek ezen kincstől seregenkint hullani szokták,
állhatatos szívvel ragyogó napfényre segítsék.

Illy szomorú ösvényt járt eddig az emberi nemzet.
A' hazug érzésnek gyarló szerszámai voltak
első napjaiban, mellyekkel vígan apolta
gyermekitéleteit. Bizonyos mértéknek itélvén
messzeható szeméit, kis dombnak vélte sokáig
a' magosabb hegyet is, melly több mérttföldnyire állott.
A' miket illetvén, külső színekre hasonló
műknek lenni talált több más afféle szerekhez,
mellyek az érdeklő újjaktúl messze feküsznek,
belső voltokat is mind eggyenlőnek ítélte.
A' mi fülébe hatott, neki az mind állati szózat,
's mind eleven szer volt, a' mit tán mozgani látott.
A' habokonn lebegő fuvatagbúl mennyei lelket,
ördögöt a' vérszűl, 's a' roppant szikla tetőkre
omló forrásbúl gyeniust szállamlani gondolt.
Hűtögető árnyéki alá egy hajdani tölgynek,
úttyaibúl a' hó nap elől izzadva kitérvén,
a' puha gyöpre ledült, 's ammint szárnyával evezvén
egy sziszegő szellő bogainn a' hajdani fának
átsuhogott, ő arczra borúlt, 's a' lelket imáda,
mellynek ezen tölgybúl áldását vélte lebegni.
Akkor eredt nyers képzetibúl a' gyermekes észnek
a' piperés nyelv is, melly a' rendbéli neveknek
's minden egyéb szóknak jövevény értelmeket adván,
dajka poézissal sűrű zavarokba temette
önnkínt hajnalodó fényét a' józan igaznak;
's mellyet az ész, sok harczok utánn országlani kezdvén,
elmenyítő szerszámi közúl olly músa-rabokhoz
űzött, kik viradó ésszel bábozni szeretnek.

Majd azután ifiacska gyanánt mosolyogva kilépvén
gyermek napjaibúl, szilajabb indúlati kezdtek
forrani. A' szerelem különös frígyekre hevítvén
szívét, 's társaitúl egyszersmind messze szakasztván,
nemzeti ágaihoz lassankint úgy lecsatolta,
hogy dagadó göggel jövevénynek nézte barátit,
's magzatival szomszédi között tündökleni kívánt.
Már az irigység is fellobbant benne; tagadta
pajkosan a' másét; kardot fent társai ellen,
's a' kit erőszakkal nem volt megfosztani képes,
azt agyafúrtt hitetéseivel próbálta igazni.
A' hagyományt, melly őseitül üdejére lesz állott,
dajka mesécskékkal bőven megegyítve találván,
duzmadozó szívében ugyan még kezdte nevetni,
ámde mível hasznára való szerszámnak ítélte
arra, hogy a' botorabb sereget járomba szorítsa,
gyermek bábjaibúl rettentő vászokot ácsolt.

Akkor az ó költés, melly szópiperékkel enyelgett,
nagy kapukot látván zomokabb hasznára kinyílni,
gőgös bárdusokat fajzott, kik titkos udúkban
isteneket szülvén, 's iszonyú törvényeik által
a' pözsögő népet különös szakaszokra felosztván,
a' jövevény ellen haragot kezdetek apolni
's a' dühögő harczot legszentebb pócra emelték.
Mennyei fajzatnak hirdették büszke dalokban
a' buta hérosokot, kik tűzzel vassal emésztvén
a' kivirúlt földet, 's lakosit rabságba ragadván,
szörnyű hasznaikot készebbek voltak azokkal
közleni, kik nevetek rettentő fényre dalolni
's holtok után roppant oltárra segíteni tudták.
Végre az Istenség mennyből földünkre leszállván,
's emberi formában nemes emberségre tanítván
minket, az ész megnyílt, 's lassankint sínleni kezdtek
a' barom ösztönök is, felüdült a' férjfi okosság,
serdült a' tudomány, rügyezett a' kézi erénység,
's a' kiket a' Bajnok több nemzetségre szakasztott,
a' Kalmár azokat megmeg mind öszvecsatolta.
Nem csuda már, Laurám! rügyezése az emberi júsna;
nem csuda, hogy láttuk álmából kelni az embert.
Férjfi korára jutott elméje az árva Szegénynek,
és a' Menny könyörülni tanult méltatlan igáján.

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI
SZARVAS GERGELY
ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK
VÍG ÉLETE
ÉS
NEVETSÉGES
VÉLEKEDÉSEI,
MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBÚL VAGY HI-
TELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT
PEDIG SZÓRÚL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBÚL
TANÚLTAM.

HARMADIK KÖTETKE.

*Találtatik Pestenn a' Váci Útzában,
Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál.
1805.*

- Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiiis.

HORATIUS
Sat. IV.

Kolomposi
Szarvas Gergely Úrnak
víg élete
és
nevetséges vélekedései

APOLOGYIA.

Jegyzésem nélkül tudgya az Úr, Olvasó Uram! hogy a' tanúlt emberek, kivált ha egyszer-smind könyvszerzők is, legkönnyebben megsértődnek az által, ha valaki vélekedéseiktől eltávozván, azt akarja a' világnak megmutatni, hogy náloknál többet tud arról, a' miről írnak. Ez már egyszer a' tanúlt embereknek leggyengébb oldalak, legmélyebb nyavalyájok, mellyből ki nem gyógyíthatya őket egyéb a' bölcsességnél, mellynek fő tulajdonsága az, hogy a' külömbféle vélekedéseket egyenlő tolerantiával megszenvedí.

Én ugyan sem a' tanúlt emberek közé sem a' könyvszerzők közé nem számlálom magamat, mint biografus; de még sem szívelhetem el azt a' nevetlen levelet, mellyel magyarságomat Uram Bátyámnak biografiájában megtámadták azért, mivel az *ik* silabával végződő verbumokat nem úgy conjugálom, ammint Íróinknak nagy része szokta. Ama' jó portió göggel megvegyített haragocska, mellyre akaratom ellen felbuzdúltam, nagy reménységet adott nekem arra, hogy üdövel a' tanúlt embereknek fejtetlen azaz: acephalus respublicájában nagy bajnok lehetek, ha egyszer a' csendes tolerantiának édes igáját nyakamról lerázhatom. Most még erre képes nem lévén, csak azt cselekedtem, a' mit cselekedhettem. Elmentem tudnillik egy Filologusunkhoz, a' ki életének huszonegy esztendeit a' magyar Nyelvnek grammatikabéli és syntaxisbéli kidolgozására szánta, és arra kértem, hogy közöllye velem amaz okait, mellyek őtet arra bírták, hogy az említett *ik* verbumokat ne úgy conjugálja, mint sok Íróink szokták. Megcselekedte, sőt még azt is megengedte, hogy azokat e' Könyvecskében kiadhassam annyi-
val is inkább, mivel az ő magyar grammatikája németül van írva. Ezeket tehát, mint apologyiámat ide terjesztem.

AZ IK SILABÁVAL VÉGZŐDŐ MAGYAR VERBUMOKNAK
CONJUGÁTZIÓJÁRÚL.

A' köz nép imitt amott nem csak a' neutrumokban, mellyek *ik* silabával végződnek, hanem még az activumokban is a' határatlan imperativusnak harmadik személyét *ék* silabával formálja, talán azért, hogy parancsolattyanak vagy kérésének az éles hangú *é* által annál nagyobb hathatóságot adgyon.

Vigyázzék kend, hogy a' kerék abba a' fába meg ne *ütközzék*, vagy meg ne *akadgyék*. *Adgyék* kend egy kis kenyeret! a' reguláris *vigyázzon*, *ütközzön*, *akadgyon*, *adgyon* imperatívusok helyett.

Ez mindazáltal még a' köz népnél sem⁵⁷ mindenütt járatos. Sőt ugyanazon⁵⁸ tájékokban, a' hol az ék silabával való imperatívust szeretik⁵⁹, nem egészen ösmeretlen az *on*, *en*, *ön* silabával való is az olyan verbumokban, mellyekkel a' köz emberek ritkábban élnek. A' Tisza mellett a' Szolnoki környékben az ék imperatívussal a' köz nép annyira⁶⁰ nem él, hogy a' szokott köszönésben még a' *discértetik* verbumnak is, noha passivum, *en* imperatívust ad: *discértessen* a' Jézus Krisztus!

A' Filologia semmiféle nemzetnél fel nem ébredhetvén hamarább, hanem csak minek-utánna a' nyelvnek culturája bizonyos magosságra emelkedett, nem csuda valóban, hogy a' régi magyar Írók, kik magyar Filologusok nem lehettek, már az *ék*, már az *on*, *en*, *ön* imperatívussal éltek. Ők többnyire csak ama' tárgyakra merülvén, mellyekről írtak, nem tartották méltónak, hogy a' nyelvnek grammatikabéli hibáiról szorgalmatoskodgyanak; és még azok is, a' kik szebben akartak magyarul írni, a' nyelvnek szépségét nem annak helyességében, hanem az akkori Európának⁶¹ közönséges szokása szerint, duzmadozó cikornyáiban keresték.

Nehéz meghatározni, ha vallyon az *ék* silabával formált hibás harmadik személyből támadt-e az Íróknak ama' vélekedése: hogy az első személyeket, mellyek a' többi módokban és üdőkben is többnyire *k* betűvel formáltatnak, mint: *írok*, *írék*, *írnék*, *írjak*, de ezen zavarás által harmadik személyeknek tetettek, a' mutató formának határozott suffixumával, úgymint az *m* betűvel kell megkülömböztetni? avagy ha e'⁶² második hiba nem támadt-e az Íróknál olly móddal, a' minővel az ék silabával való hibás harmadik személy a' köz népnél? Avagy végtére, ha ezt a' hibát nem kell-e inkább a' régi Íróknak szorgalmatlanságából eredetnek hinni, kik a' nyelvnek efféle csorbaságait fontos tárgyaikhoz képest, mellyekről írtak, kicsinységeknek tartották. Hogy e' három eset közül egyik sem volt lehetetlen, könnyen átláthattjuk, ha ama' két nagy valóságra megemlékezünk: hogy az eleven nyelvek nem csak a' közönséges társalkodásokban, hanem még a' könyvekben is naponkint újjabb és újjabb változásokat szenvednek, és hogy a' vak követés ama' tulajdonságok közé tartozik, mellyek az emberi természetet caracterizállyák.

Azonban, bármely bizonytalan legyen is e' hibának eredete, az ellenben tagadhatatlan, hogy az Íróknál még az *ik* silabával végződő⁶³ neutrumokban és passivumokban is valamint a' harmadik imperatívust már *ék*, már meg *on*, *en*, *ön* silabával, úgy az első személyeket⁶⁴ is már *m* már *k* betűvel talállyuk. Lexicographussainkról leginkább lehetne gondolnunk, hogy e' kérdésnek megválasztására az első és harmadik személyeket szorgalmatosabban feljegyezték. De valamint fáradságaikat, a' régi Poétáknak és egyéb Könyvszerzőknek munkáival együtt, még mint Filologus is tisztelem és böcsülöm azért, mivel számtalan gyökérszókat és beszéd módokat fenntartottak, mellyek náluk nélkül elvesztek volna, úgy azt is, hogy az említett első és harmadik személyeknek meghatározásában gondatlanok voltak, kész vagyok én nekik megbocsátani.⁶⁵ Valamint a' többi Íróknak czéllya nem az írásnak helyessége, hanem tárgyaiknak velős kidolgozása volt; úgy a' Lexicographusok' szándéka nem oda ment, hogy magyar

⁵⁷ népnél <...?> sem

⁵⁸ Sőt <...?> ugyanazon

⁵⁹ imperatívust <...?> szeretik

⁶⁰ imperatívussal [a' köz nép] annyira [Betoldás a lap szélén.]

⁶¹ akkori <közönséges> Európának

⁶² avagy [ha] e' [Betoldás a lap szélén.]

⁶³ <...?> [végződő] <...?> [Betoldás a lap szélén.]

⁶⁴ első <személyt is már> személyeket

⁶⁵ én [nekik] megbocsátani. [Betoldás a lap szélén.]

Dictionáriumot és Phraseológiát készítsenek, hanem hogy a' deák nyelvet, mely akkorában a' göröggel a' cultúrának egyetlen egy forrása volt, a' magyarokkal jobban megösmertessék. Senki sem írt közülök magyar, hanem csak deák Lexicon, és a'⁶⁶ vocabuláriumok, mellyek Lexiconnyaiukhoz vannak függesztve, csak ama' magyar szókat foglalják magokban, mellyek mint deák significátumok a' Lexiconokban találhatók.

Hogy ezt megmutassam, elő adom én itt Páriz Pápai magyar vocabuláriumjának, mely Nagyszombatban 1762 közre bocsátatott, fő hibáit, azzal az emlékeztetéssel, hogy Páriz Pápai, saját vallása szerint, Molnár Dictionáriumát megjobbította és megőregbítette.

a) A' magyar vocabuláriumokban és Lexiconokban a' verbumoknak gyökereit kellene igazság szerint feljegyezni, azaz: az indicativus praesensnek határatlan és singularis személyt, mint: *áld, íz, alszik, altat* 's a' t. Páriz Pápaiban pedig már az első határatlan személyeket találjuk, mint: *abárlók, ábrázolók*, már az első mutató személyeket, mint: *abrontsozom, adósítom*; már az infinitivusokat, mint: *ábrázolni, ágaskodni, ágazni*; a' miből azt lehet gyanítani, hogy Molnár és Páriz Pápai e' szókat már deák Lexiconból fordították, hol az első személyek szoktak állani, már németből; mellyben az infinitivusok vannak feljegyezve.

b) Az activumoknak többnyire mutató első személyeit látjuk e' vocabuláriumban, talán, hogy activitássokat annyival jobban⁶⁷ szembe tüntessék; de az utánnok álló deák significátumok helytelenek azért, mivel accusativus nélkül állanak: *abrontsozom, vicio; adósítom, aere alieno intrico; adom tanátsúl, suadeo; aggam, subnecto*. E' mutató személyeket így kellett volna deákul kitenni: *vicio id, aere alieno eum intrico; suadeo id, subnecto id*, vagy az előbbeni deák verbumokat accusativusok nélkül magyarul így: *abrontsozok, tanátsúl adok, adósítok, aggamok*. E' hiba a' deák Lexiconban is számtalanszor elő jön, mint e' szóknál: *abalieno: elidegenítem; abbrevio: megrövidítem; abduco, megvetem, letésem* 's a' t. a' miből azt merem kihozni, hogy ezen Auctorok, a' magyar conjugatióknak kétféle formáját, úgymint a' határatlant és a' mutatót, a' köz beszédben ugyan szokásból megtartották, valamint még a' köz ember is megtartja, de munkáikban elegendőképen, azaz: cum reflexione philologica, meg nem különböztették; a' mi magányos és izolált szóknál valóban nehéz is volt. Nem csuda tehát, ha még a' neutrumoknak első személyeit is sokszor *m* betűvel adták, mint *eltávozom*, eszre nem vévén, hogy a' neutrum, mikor vele neutraliter élünk, a' mutató formát fel nem veheti, mivel accusativust nem régálhat.

c) A jelenvaló kérdésnek megválasztására e' vocabuláriumban legfontosabb jelenés az, hogy benne még az *ik* silabával végződő verbumoknak is már határatlan már mutató első személyei, már infinitivussai állanak, éppen olly vegyest mint az activumoké.

1° látni infinitivusokat, mint: *ágaskodni, ágazni, aggódni* 's a' t, mellyeknek gyökerei: *ágaskodik, ágazik, aggódik*. Különös e' vocabuláriumban a' jelenés a' következendő két verbummal: ezen infinitivus utánn tudnillik *ágazni*, alább ezen első személy találhatik *ágazom*; ezen infinitivus utánn pedig *bagozni* ismét alább ezen első személy *bagzok*; jöllehet mind a' kettő *ik* silabával végződik az anyaszóban; *ágazik* vagy *ágzik, bagozik* vagy *bagzik*. E' jelenés Molnár' Dictionáriumában is megvan, mely *Nóribergában* 1708 nyomtatott.

2° Látni az *ik* silabával végződő verbumoknak mutató *m* betűvel formált első személyeit, mint: *adakojom, ágazom, agyarkodom*, mellyeknek gyökerei: *adakozik, ágazik, agyarkodik*.

3° De látni ám az⁶⁸ efféle neutrumoknak határatlan *k* betűvel formált első személyeit is, mint: *akadozok, alá hajlok, alá hajlok, alá úszok, álmodok, álmodozok, által úszok, aszok, befolyok*,

⁶⁶ és <ama> a'

⁶⁷ annyival <inkább> jobban

⁶⁸ ám <ugyan> az

bemászkok, betsúszkok, bomlok, dagadozok, elfolyok, elhajlok, elomlok, eloszlok, elromlok, elől úszok, elől mászkok 's a' t, mellyeknek gyökerei: *akadozik, hajlik, úszik, álmodik, álmodozik, aszik, folyik, mászik, tsúszik, bomlik, dagadozik, omlik, oszlik, romlik* 's a' t. Kívánhat-e valaki ennél világosabb próbát? Molnárnak felyebb említett Dictionáriumában e' verbumok *k* suffixummal éppen olly rendben állanak, mint Páriz Pápaiban, és Molnár honnan szedegette volna azokat öszve, hanem a' nálánál régiebb Auctorocbúl, vagy legalább az akkori eleven magyar nyelvűbül?

Így lévén a' dolog, az újjabb magyar Írók pedig azt elegendőképen meg nem rostálván, miért adnak a' régiebbek az *ik* silabával végződő neutrumoknak és passivumoknak már *k*, már *m* suffixummal formáltt első személyt? Könnyen vették a' Dolgot, és az effélékben a' *k* betűvel csináltt első személyt populárisnak, alacsonynak, rossznak declarálták. Mert a' köz nép a' *k* suffixumot a' neutrumokban szereti: *iszok, eszek, alszok, dolgozok*, a' Passivumokkal pedig, mellyek nyelvünkben a' deák utánn csak későbbben támadtak, vagy soha sem vagy felette ritkán él. Ezen hibás declaratio még nagyobb hibákat vont maga utánn. Azt akarták tudnillik velünk elhíttetni, hogy az *ik* silabának a' kedvéért a' többi harmadik személyeket is *k* betűvel kell formálni, pedig úgy, ammint magok mondgyák, hogy az *ik* silaba a' reguláris suffixummal, ha vocálissal végződik, öszve olvasztasson. Így támadt e' reguláris harmadik személyekbül *habozza* és *ütköze* először *habozaik, ütközéik*, azutánn pedig az öszveolvasztás által: *habozék, ütközék*. Egész nyelvünkben hasonló öszveolvasztást nem találni! A' hol pedig vocálist nem lelnek, oda az egész *ék*⁶⁹ silabát teszik. Így támadtak a' következő harmadik személyek a' regulárisokbül:

<i>Az újjak</i>	<i>A regulárisok</i>
habozék, ütközék.....	habozza, ütköze
haboznék, ütköznék.....	habozna, ütközne
habozandanék, ütközendenék.....	habzandana, ütközendene
habozzék, ütközzék.....	habozzon, ütközzön
habzandgyék, ütközendgyék.....	habzandgyon, ütközendgyen

Mivel pedig ezen *ék* végzéseknek legnagyobb része első személyeket tesz a' többi verbumokban, szükségesnek ítélték ugyanezen Írók, hogy az⁷⁰ *ik* silabával végződő neutrumokban az első személyek *m* suffixummal formálttassanak. Eszre nem vették ők, hogy a' régi Írók, kiknek tekintete utánn magokat indúlni gondolták, sokszor még az ollyan neutrumnak is adtak mutató suffixumot, melly *ik* silaba nélkül szűkölködik. Olly annyira nem gondoltak ők a' nyelvnek helyességével. Illyen e' szó Páriz Pápaiban: *ebédlem*, mellynek anyaszava *ebédel*, 's melly *ebédlek* helyett jónak senkitül sem tartatik. Így támadtak elvégre a' regulárisok helyett a' következő első személyek.

<i>Az újjak</i>	<i>A' regulárisok</i>
habozom, ütközöm.....	habozok, ütközök
habozám, ütközém.....	habozék, ütközék
haboznám, ütközném.....	haboznék, ütköznék
habzandanám, ütközendeném.....	habozandanék, ütközendenék
habozzam, ütközszem.....	habozzak, ütközszek
habzandgyam, ütközendgyem.....	habzandgyak, ütközendgyek

⁶⁹ egész <szó> *ék*

⁷⁰ hogy <..?> az

A' harmadik és első személyeknek ilyen zavarását én helyben nem hagyhatom, és azt állítom, hogy még az *ik* silabával végződő neutrumokat is a' passivumokkal együtt úgy kell conjugálni, mint az activumokat, mikor mellettek határozott accusativus nincsen. Okaim ezek.

Először. Azt ugyan nem tagadom, hogy a' köz nép némelly helyekenn az *ék* silabával formált imperativust szereti: *habozzék, ütközzék, adgyék, akadgyék, kellyék*; de a' mi a' többi harmadik személyeket illeti, bizonyos, hogy a' köz nép az imperfectummal nem él, és így *habozék, ütközzék* ónálla szintolly ösmeretlen, mint *haboza, ütköze*; bizonyos tovább, hogy a' köz nép a' futurumokat: *habzandanék* és⁷¹ *habzandgyék* vagy⁷² *habzandana* és *habzandgyon* nem ösmeri, és hogy az efféle futurumokkal még magok is az Írók soha sem vagy felette ritkán élnek; sőt az is elég bizonyos, hogy az optativusban *haboznék* csak némelly Tudósoktól mondatik *habozna* helyett. A' mi ellenben a' *k* betűvel formált első személyt illeti, hogy azzal a'⁷³ köz nép örömezt él: *eszék, iszók, alszók, dolgozók*, 's a' t. senki sem tagadhattya. Világos tehát, hogy ezt a' kérdést a' *közönséges szokásból* megválasztani nem lehet.

Mivel tovább a' régi magyar Írók, ammint már fellyebb megmutattam, mind a' kétféle harmadik és első személyekkel éledegélnek, ezeknek tekintetét sem választhattyuk bírónak e' pörben.

Kénytelenek vagyunk tehát az analogiához folyamodni, melly a' *közönséges szokással* felér. Mert hogy péld. oká. a' magyar dativus *a, o, u* utánn mindég *nak, e* utánn pedig *nek* ezt a' nemzet nem tette egyébkép törvénynek, hanem a' *közönséges szokás* által, melly az eggyenlő szókkal elejétül fogva eggyenlőképen bánik. Az analogia pedig azt kívánja, hogy nem csak az activumokban, hanem számtalan neutrumokban is, mikor⁷⁴ velek active élünk, az első határatlan személyt *k* betűvel, a' mutatót pedig *m* suffixummal formállyuk, az eggy perfectumot kivévén, úgymint:

gyűlölök, gyűlölék, (gyűlöltem) gyűlölendek⁷⁵, gyűlölnék, gyűlölendenék, gyűlöllyek, gyűlölendgyek.

gyűlölöm, gyűlölém, gyűlöltem, gyűlölendem⁷⁶, gyűlölném, gyűlölendeném, gyűlöllyem, gyűlölendgyem.

Minek kellene tehát ezen olly *közönséges törvénytől* csak némelly verbumokban eltávozunk egynehány Íróknak vélekedése miatt, melly bár mennyi okokkal és tekintetekkel támogattasson, bizonyos és tagadhatatlan valósággá csak még sem lehet? Kivált, a' mit ezen Íróknak jól szivekre kellene venniük, kivált, minekutánna bizonyos, hogy minket, mikor az *ik* silabával végződő verbumokat tökéletesen úgy conjugállyuk, mint az activumokat, az egész nemzet megért, és beszédünknek egész foglalattýára nézve jobban megért, mintsem ha a' conjugatióának *közönséges törvénytől* eltávozunk. Példának okáért.

Mikor én azt hallom valakitől: *elalszom*, nekem jusom van e' verbumnál határozott accusativust keresni, valamint ezeknél *eltemetem, megírom* határozott⁷⁷ accusativusnak kell mindenkör állani. Erre való nézve mondgyuk: *elalszom az ebédet, a' vocsorát* 's a' t. De ha én ellenben azt mondom: *elalszok*, senki sem érthet alatta egyebet, hanem a' mit a' deák ezen igével mond: *obdormio*.

⁷¹ <vagy> |és| [Betoldás a sor fölött.]

⁷² habzandgyék <és> vagy

⁷³ azzal <az ik sila> a'

⁷⁴ is, <..?> mikor

⁷⁵ gyűlölend<gyek> |ek| [Javítás a sor fölött.]

⁷⁶ gyűlölend<gyem> |em| [Javítás a sor fölött.]

⁷⁷ megírom <..?> határozott

Mikor én e' szót hallom:⁷⁸ *haboznék, aludnék, innék, ennék, dolgoznék*, jusom van azokat mind első személyeknek vennem, mivel a' többi activumoknak és neutrumoknak első személyeik is *ék* silabával végződnek: *innék, fagynék, búsúlnék, nőnék*. De ha én ezeket első személyeknek vévén a'⁷⁹ harmadik személyeket így⁸⁰ mondom: *habozna, aludna, inna, enne, dolgozna*, minden magyar tökéletesen megért. Ezt lehet mondani a' többi első és harmadik személyekről is.

Legalább azt tehát senki sem tagadhatta, hogy a' tökéletesebb értelemnek okáért tellyességgel nem szükséges az *ik* silabával végződő⁸¹ verbumokat az egyetlen egy reguláris conjugiációnak törvényei alól kivenni. Ha pedig ez nem szükséges, még ama' közönséges regula is azonnal az én részemhez áll: hogy a' nyelvekben az exceptiókat, melyek még akkor is mikor egészen helyesek, hasonlók lévén a' fáknek görceihez és gyümölcstelen⁸² csemetéihez, csak rendetlenséget okoznak, soha sem kell fontos⁸³ ok nélkül megszorítani, mivel a'⁸⁴ nyelv annál tisztább és tökéletesebb, mennél kevesebb exceptiói vannak.

Másodsor. A' legfőbb és talán egyetlen egy ok, melyre az *ik* silabával végződő verbumok számára csinált exceptiók építettek, az, hogy ezen *ik* silabát a' többi harmadik személyekben is meg kell, legalább felolvastva, tartani. De hogy ezen ok sikertelen, ki fog tetszeni a' következő jegyzésekből.

a) Az *ik* silaba a' neutrumokban és passivumokban csak olyan paragogica, mint *én, on* e'⁸⁵ szókban: *hiszén, mégyén, ezén, azon*; vagy mint *an, en* e' szókban: *olyan, ilyen*. Élednek ezek a' szótól azonnal, mihelyt hozzá formativa⁸⁶ vagy inflexio ragasztatik, mint: *hiszek, hités, megyek, mehet, ezek, azok* (nem pedig *ezeknek, azoknak*) *ehhez, ahhoz* (nem pedig *ezenhez, azonhoz*).

Amaz egy pár casus: *azontúl, azonnal, ezentúl*, valamint amaz exceptio is, mely szerint *olyan*, és *ilyen* paragogica silabáikkal együtt declináltatik: *olyanhoz, olyanok, ilyenre, ilyenek* 's a' t. az imént állított fő regulát meg nem ronthatják. Mert *azontúl, ezentúl, azonnal* szintolyan Adverbiumok, mint számtalan egyebek, melyek declinációbéli suffixumokkal formáltatnak: *reggel, ellenben, jártában, reptében, többnyire* 's a' t. Ha pedig az *olyan* és *ilyen* szókra szolgáló exceptiót regulának akarnánk tenni, az következne, hogy valamint ezekben az *an* és *en* paragogica declináltatik, úgy az *ik* silabát is conjugálni kellene, mely ezekben p. o. e' verbum *esik* illy személyeket adna az indicativus praesensben: *esikel, esikek, esiknek, esikkel, esikünk* ezek helyett: *esel, esek, esnek, estek, esünk*.

Már most így okoskodok. Az *ik* silabának semmi influxussa nincsen a' második és első személyekre, melyekben minden helyrehozás nélkül elhagyatik, mint: *esek, esel, esünk, estek*. Nincs influxussa a' plurálisnak harmadik személyeire is, mert ezek még az *ik* silabával végződő verbumokban is regulárisok: *esnek, estenek, esnének* 's a' t. Nincs influxussa, a' mit jól észre kell venni, az új anyaszóknak harmadik személyeire, mint: *eshet, habozhat, ütközhet, illet, eseng, esdegél, mászdogál, mászkál*, melyeknek gyökerei: *esik, habozik, ütközik, illik, mászik*, jóllehet ezen személyekre az *ik* silabának leghamarább lehetne jussa, mivel *eshet, habozhat, ütközhet* a'

⁷⁸ e' <szót> |szókot| hallom: [Betoldás a sor fölött.]

⁷⁹ személyeknek |vévén| <...?> a' [Betoldás a lap szélén.]

⁸⁰ személyeket <pedig> így

⁸¹ silabával <való> végződő

⁸² és <...?> gyümölcstelen

⁸³ kell <...?> fontos

⁸⁴ mivel <...?> a'

⁸⁵ on <...?> e'

⁸⁶ hozzá <más> formativa

conjugációra nézve szintollyan törzsöszavak, mint *esik, habozik, ütközik*. Többet mondok! Nincs influxussa a' perfectumnak harmadik személyére is, mert ezt valamennyi magyar még az *ik* silabával végződő verbumokban is *t* betűvel formállyá: *esett, evett, ivott, habozott, ütközött*. Miért kellene tehát éppen csak az optativus és imperativus praesensnek harmadik személyeire influxussának lenni? Az *and, end* silabával formáltt futurumok újabbak és szokatlanabbak, hogysen e' kérdésben a' mérő sörpenyőknek egyikét vagy másikat lenyomhatnak. E' futurum tudnillik a' deák *andus, a, um, endus, a, um* inflexiókból támadt⁸⁷. De még ezen futurumok is ellehetnek *ik* nélkül: *esend, habzand, ütközend, 's a' t*, kivéven a' passivumokat, mellyek hasonlóképen új leleményeki a' minek oka az lehet, hogy az *ik* silaba magában impersonalitást foglal.

Énelöttem tudnillik nagyon hihető, hogy az *ik* silaba, valamint a' többi paragogicák is, azért adatott elejénte az egy silabából álló neutrumokhoz, hogy ezeknek gyenge hangjait oszlopollyák, mikor⁸⁸ velek Eleink impersonaliter éltek, mint: *esik, illik, válik, tetszik 's a' t*. üdővel⁸⁹ számtalan egyéb és hosszabb neutrumokhoz is kezdett függesztetni, azért mivel e' neutrumokkal impersonaliter lehet élni. De kivált, ha e' neutrumokat magányosan mondgyuk, mint a' Lexiconokban állanak, olly impersonalitást foglalnak magokban, hogy *ik* nélkül el sem lehetnek. El nem kell itt felejtteni, hogy a' magyar neutrumok többfélék. Vannak, mellyek egyszermind activumok is lehetnek, mint: *eszik, iszik*; vannak, mellyek szenvedést jelentenek, mint: *aggódik*; vannak, mellyek tehetséget jelentenek, mint: *agyarkodik, 's a' t*.

b) Az ollyan neutrumok, mellyekkel active is élhetünk, mint: szaladgy, mert *megesz* a' kutyá; *megisz* egyszerre egy iccztét; *elaludta* az ebédet; valamint ama' számtalan neutrumok is, mellyekkel reciproce élhetünk, mint: *agyon esi, gondolkodgya, szomorkodgya, habozza, kételkedi magát 's a' t*, a' conjugációnak mind a' kétféle formáját felvehetik, éppen úgy, mint az activumok. Példának okáért:

<i>A' határatlan forma</i>	—————	<i>A' mutató forma</i>
Bort <i>iszik</i>		Saját borát <i>issza</i> .
bort <i>iszol</i>		saját borodot <i>iszod</i> .
bort <i>iszok</i>		saját boromot <i>iszom</i> .
bort <i>isznak</i>		saját borokat <i>isszák</i> .
bort <i>isztok</i>		saját bortokat <i>isszátok</i> .
bort <i>iszunk</i>		saját borunkot <i>isszuk</i> .

Vagy

gondolkodik.....	agyon gondolkodgya magát
gondolkodsz	agyon gondolkodod magadot
gondolkodok.....	agyon gondolkodom magamot
gondolkodnék.....	agyon gondolkodnám magamot ⁹⁰
gondolkodgyak	agyon gondolkodgyam magamot 's a' t.

⁸⁷ támadt<ak>

⁸⁸ oszlopollyák, < mivel > mikor

⁸⁹ 's a' t. < üdővel ...? > üdővel

⁹⁰ [A sor fölött olvashatatlan betoldás.]

Ez így lévén, emlékezzünk meg arról az igazságról, hogy a' magyar conjugatióinak mutató suffixumai olly annyira kívánnak accusativust, hogy ezt sokszor még ki is pótollyák, mint ebben a' mondásban: a' várról parancsolatot vettek a' katonák, hogy *ostromollyák*, hol az utolsó verbum ezen accusativust foglallya magában: a' *várat*, vagy *azt*⁹¹; mert deákül így kell az említett propositiot mondanom: de arce mandatum acceperunt milites, ut *eam oppugnent*.

Ama' számtalan neutrumokban tehát, mellyek a' mutató formát felvehetik, az első személyek, mihelyt *m* betűvel formáltatnak, szükségképen accusativusra mutatnak. Illyenek: *iszom, eszem, alszom, gondolkodom* 's a' t. Nem jobb-e tehát, ha ezekben is megtartyuk a' conjugatióbéli kétféle formának különbségét, mint az activumokban? Ezt még a passivumokról is kell érteni; mivel nálunk a' factivumoktól nem különböznek. A' szentek közé számláltatok: sanctiv adnumerar; a' szentek közé számláltatom: sanctis (*eum* vel *eam*, vel *eos*, vel *eas*) adnumerari curo.

Ezen okoskodás ellen nem lehet a' perfectumnak első személyét állítani, melly az egész nemzetnél mid a' két formában *m* betűvel formáltatik: a' szentek közé számláltattam: sanctis adnumeratus sum, vel (*eum*) adnumerari curani. Mert nagy különbség van ám a' *közönséges szokás* között, melly a' nyelvnek legfőbb bírāja, és egynehány Íróknak exceptiója között, kik elegendő ok nélkül akarnak a' fő regulárul eltávozni.

Magok azon Írók, kik az *ik* silabával végződő verbumok' számára e' nyelvezavarító exceptiókat csinállyák, nem képesek, akármit csinállyanak, tökéletesen meghatározni, mellyik verbumokhoz kell *ik* silabát függeszteni, 's mellyekhez nem? Némelylek közülök így írnak: *virágoz, dohányoz, különböz, hadakoz, eshet, alhat, esküdhet, feket* 's a' t, mások pedig így: *virágozik, dohányozik, különbözik, hadakozik, eshetik, alhatik, esküdhetik, feketik*, 's a' t. Kiteszik tehát, hogy az *ik* silabával végződő verbumok' számára tett exceptióik még e' részről is homokra vannak építve.

Némelylek azt akarják velünk elhitetni, hogy ők ezen exceptiókat az ethymologiából⁹² származtatták, 's a' conjugatióbéli suffixumoknak eredeteit olly pártos finomsággal nyomozzák, hogy az ethymologiának sugárai egészen az ő részekre fényleni lássanak. De meg kell ám itt az igaz fényt a' mocsárba vezető ál tüzeztől különböztetni. <Az igaz ethymologia ki nem terjed nyomozásaiban egyéb tárgyakra, hanem a' néma vagy eleven gyökereknek, a' formativáktól, inflexióktól, epentetikáktól, eufonikáktól⁹³, és praefixumoktól való megválasztására; és e' munkájában, ha az analogiától vezéreltetik, soha sem hibázhat. De mihelyt a' gyökérszóknak, formativáknak és inflexióknak eredeteit kezdi nyomozni, munkái azonnal csak bizonytalan hypothesisok, elmefuttatások, enyelgések. Azért nevezte *Otrokocsink* is efféle nyomozásait *Lusus ethymologici*, ethymologiabeli játkoknak.

Mikor nekem valaki azt mondgya, hogy e' personális pronomeneknek: *én, te, ő, mink, tik, ők* cásussáiból támadtak a' declinációbéli suffixumok, úgymint e' szókbul: *nekem, neked, neki*, a' dativus *nak, nek*; ezekbul: *hozzám, hozzád, hozzá*: a' suffixum *hoz, hez, höz*, ezekbul: *tőlem, tőled, tőle* az ablativus *tól, től*, vagy a' Tiszamelléki *túl, túl*; vagy mikor azt állítja: hogy e' pronomenekbul: *enyém, tiéd, övé, miénk, tiétek, övék* támadtak a' birtokbéli suffixumok: *m, d, a* vagy *e, nk, tok* vagy *tek* vagy *tök* és *ok*, mint: *házam, házad, háza* 's a' t; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, hogy inkább a' declinációbéli és birtokbéli suffixumokbul támad-

⁹¹ vagy <a' helyet> azt

⁹² *ethymologiából* [Emendálva.]

⁹³ epentetikáktól, <e'> eufonikáktól

tak az említett pronomenek és állításomnak még egy kis okát is adom: mert a' pronomenek minden nyelvben nem egyebek lévén, hanem csak a neveknek helytartói, világos, hogy declinált⁹⁴ vagy birtokbéli suffixumokkal construáltt neveknek előbb kellett a' világra jönni, mint helytartóiknak.⁹⁵

Ha velem azt akarja valaki elhiteni, hogy a' conjugációnak mutató suffixumai *m, d, a* vagy *i*, és a' plurálisban *uk* vagy *ük, átok* vagy *itek, ák* vagy *ik* a' birtokbéli suffixumokból *m, d, a* vagy *e, nk, tok, tek, tök, ok*'s a' t. támadtak; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, mellynek ismét egy kis okát is adhatom: mert valamennyi nyelvekben, de kivált a' napkeletiekben hamarabb voltak verbumok és így conjugációk is, mint nevek és declinációk. Lásd erről Herder' munkáját: *Abhandlung über den Ursprung der Sprache. 3. Abschnit, V. n. 1.* Innen van, hogy a' magyar originális neveknek felette nagy része participiumokból áll, mint: *temető, építő, törő, bíró, sarló, tarló, fogó, ásó, függő, evező, csengető*'s a' t. Innen van, hogy kevesebb irreguláris verbumaink vannak, mint neveink, és hogy még az irreguláris verbumok között is találtatik rend, melly nélkül az irreguláris nevek, mellyeknek nagy része idegen nyelvekből kölcsönözött, nagyon szűkölködnek. Innen van, hogy a' verbumoknak mutató formája, semmi exceptiókat nem szenved: taníttya, veri, tanítod, vered, taníttyuk, verjük 's a' t; a' neveknek birtokbéli suffixumai pedig: háza, házad, házam 's a' t. rendbeszedhetetlen exceptiók alá vannak vetve.

Ha valaki azt mondgya, hogy a' conjugációnak reguláris inflexiói a' *van* verbumból vannak kölcsönözve vagy éppen öszveolvasztva; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, és ennek ismét egy kis okát is adom: mert a' *létnek, existentiának* idéája olly annyira *metaphysica*, hogy én a' *van* verbumot később leleménynek tartom ezeknél: *eszik, iszik, alszik, fekszik, szalad, fut, áll*'s a' t.⁹⁶

Ha végtére valaki a' következő és hasonló haszontalanságokat akarja velem elhiteni: hogy e' név *szív* a' *szí* verbumból származott, mivel a' *szív* a' vért magához szíjja; a' *szűgy* e' szóból *szív* éppen úgy, mint *fagy, tölgy, elegy* ezekből *fa, töl, el; szúl* a' megrövidített *szívül* verbumból, mivel az anyák azt szokták gyermekeikről mondani, hogy szíveikből szakadtak; *szűz* e' szóból *szív* vagy *szű*, valamint *méz* és *fűz* ezekből *méh* és *fű*, mivel a' *szűz*' szívében tisztaságnak kell lenni, vagy⁹⁷ mivel benne mások iránt, és másokban őiránta a' *szív* munkálkodik 's a' t; akkor én valóban csak mosolygással felelhetem azt, a' mit egy régi Bölcs egy igen hosszú Dissertációja utánn mondott. Öszveszedte ő ebben nagy munkával az okokat, mellyekkel ama' kérdésre megfelelhessen: miért nem fél a' csikó a' farkastúl⁹⁸ olly nagyon, mint a' ló?'s minekutánna egész erudícióját kimerítette, azt teszi utána: sed hoc forte non est verum; de ez talán nem is igaz.

Legrégiebb Eleink, kik nyelvünköt építeni kezdték, bizonynyára sem anatomusok, sem psychologusok, sem physicusok, sem metaphysicusok, sem moralisták sem philologusok nem⁹⁹ voltak, és én egyetlen egy nyelvet sem tudok a' világonn, mellynek első fundamentumait philosophusok vetették volna. A' képzés hasonlatosságokat keresvén a' tárgyak hang-

⁹⁴ hogy <a> declinált

⁹⁵ [A lap szélén olvashatlan betoldás.]

⁹⁶ [A lap szélén olvashatlan betoldás.]

⁹⁷ lenni, <..?> vagy

⁹⁸ a' <..?> farkastúl

⁹⁹ moralisták |sem philologusok| nem [Betoldás a lap szélén.]

jaiban vagy mozgásaiban, lassanlassan¹⁰⁰ szülte az igéket, neveket, és szókat. Ama' vak ösztön, melly minket hasonló esetekben hasonló cselekedetekre vezérel, arra birta az embert, hogy az igékkel, nevekkkel és szókkal is a' hasonló esetekben hasonló módon bánnyon; és innen támadtak a' conjugátiók, declinátiók, és végtére a' gyökérszóból való formátiók is. A' hasonlatosságnak e' törvényét már most analogyiának nevezzük. Az ethymologia¹⁰¹ csak a'¹⁰² nyelvépületnek részecskéit szedi szét a' végből, hogy kitanúlhassa, micsoda renddel rakta azokat össze az analogyia. Az eufonia pedig csak annyit szépít, a' mennyit az analogyia szépíténi¹⁰³ enged.>¹⁰⁴

¹⁰⁰ mozgásaiban, <..?> lassanlassan

¹⁰¹ *etimologia* [Emendálva.]

¹⁰² csak <szétszedi a' nyelvépületnek> a'

¹⁰³ analogyia <enged> szépíténi

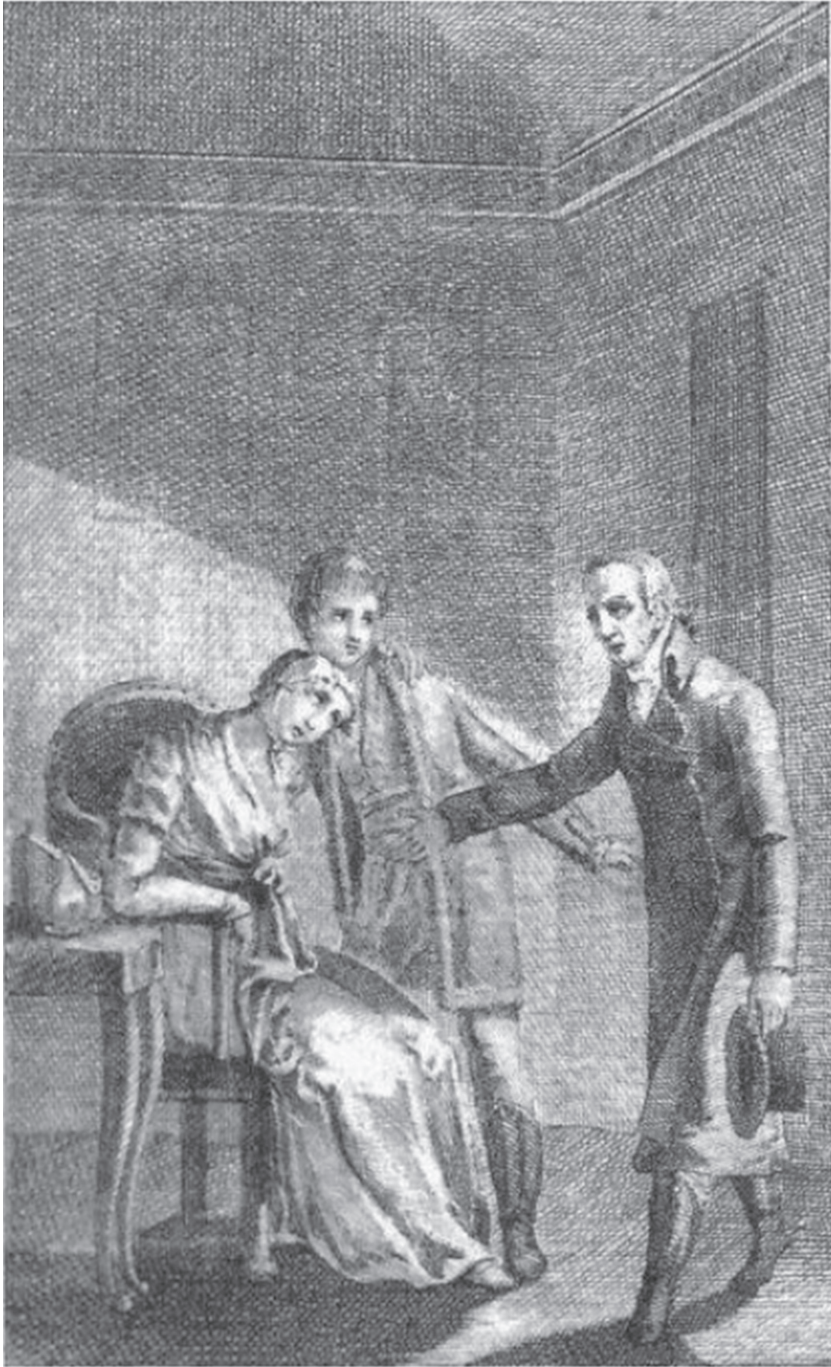
¹⁰⁴ [„Az igaz ethymologia...” és „az analogyia szépíténi enged.” közötti szövegrész egy hosszú vonallal keresztülhúzva.]

Gróf
KACZAIFALVI LÁSZLÓ,
vagy
a'
TERMÉSZETES EMBER.

Történet.

A'
Magyar Aglájának
Szerzője által.

PESTENN.
Patzkó Ferencz József' Költségével
1808.

176. lap.

Schindelmayer

Veronka! én neked megbocsátok.

Gróf
Kaczajfalvi László,
avvagy
a'
természetes ember.

ELSŐ SZAKASZ.

Az öreg gróf remete akar lenni.

Nem, nem, szent Természet! felkiáltott egyszerre, az öreg Gróf Kaczajfalvi János, szemeit az égre emelvén; itt a' te eggyügyű és gyönyörködtető szépségeidnek csak egyikét se idomatlánítsa meg a' szemfényvesztő mesterség; és ha az egész világonn senki sem szentel neked oltárt, szentelek én itt egyet e' kies magányosságban. Itt választok magamnak a' te öledben lakást, távúl azoktól a' szörnyetektől, a' kik magokat embereknek nevezik.

Így szóllott a' Gróf, 's ledölvén egy hantos halomra egy régi tölgynek árnyékában, érzékeny szemmel tartotta kis fiát, ki egy lepke utánn szaladozott, melly körülötte repdesvén, minekutánna egy darabig már ide, már amoda csalta maga utánn, végtére sebesen felemelkedett, 's a' hegyek közé eltűnt. Utánna nézvén komor tekintettel egy üdeig a' gyermek, azutánn atyához fordult, 's kis kezével arra mutatván, a' merre a' lepke elrepült, annak a' kis madárnak, mondá, nincs esze!

Ollyanok a' világnak örömei, mondá az atya. Körülöttünk lebegnek szüntelen', már erre vonnak bennünköt magok utánn, már meg' amarra, 's mikor utánnok kapunk, elenyésznek, 's elhagynak bennünköt minden reménység nélkül.

Meredtt szemmel hallgatta atyát a' gyermek, 's azt gondolta magában, hogy csak megfogná ő még is azt a' kis madarat, ha vissza jönne.

Az öreg Kaczajfalvi, gazdag Gróf létére, nagyon szerencsétlen ember volt. Baráttjai megcsalták, eggyenes-szívűségével tudta nélkül némelly alacsonyásokra visszaélvén. Eggy szerencsétlen, kit ő a' nyomorúságnak iszonyú mélyéből feleségestül gyermekestül kiragadott, hamis hitet tett le ellene, 's csak egy hajszalonn múlt, hogy jótévőjét böcsületétül és minden jószágátül meg nem fosztotta. Testvér öccse, kit fia gyanánt szeretett, meg hagyván magát venni ellene, esküdt ellenség gyanánt dolgozott czinkos társaival végső romlásánn. Elkese-redvén tehát, letette ragyogó tiszttségét, 's jószágára költözvén, egy gyönyörű de szegény kis-asszonynak hitves karjai közt hamar elfelejtette az áruló világnak alacsony bosszúságait. Ez neki László fiát szülte, mire ő viszontag hitvessét szép jövedelmű özvegyüléssel megajándékozta, szentül fogadván, hogy kívánságinak legkisebbikét sem hagyja tellyesítés nélkül. Ezen asszonyság, kinek melegítése a' Grófnak legbuzgóbb gondgya volt, hű és érzékeny férjét gyalázatosan elhagyta. Elszökött ő egy gaz emberrel, egy francia lovással, ki országunkban egy elszegényedett Marquisnak neve alatt már idegen nyelveket, már jövevény tánczokat tanítván, végre a' Grófnak házába mint nevelő becsúszott. Alacsonyosságait azzal fejezte be az asszony, hogy magát a' világ előtt szépíteni akarván, férjének nevét még ocsmány rágalmazásokkal is megmocskolta.

Átok! kiálta vala a' Gróf keserves bosszúságában, mikor feleségének gonoszságát meghal-
lotta, iszonyú átok annak a' fejére, a' ki gunnyóját legelőször más ember' gunnyója mellé épí-
tette. Bezárkozott azután, 's mély magányosságban töltött egy egész holnapot, a' nélkül
hogy házából kilépett volna. A' holnap' végével megjelent ugyan ismét a' faluban, de csak
keresztül menvén rajta jószágának legvadabb erdejébe, hol mellyében az embergyűlölést na-
ponkint nevelgette. Itt egyszer idestova tébolyogván, végtére egy völgybe jutott, melly há-
rom magas hegy között feküdt, mellyeknek bércei sűrű fákkal és még sűrűbb bokrokkal
voltak benöve. Titkos borzadással lépett ő be ennek a' völgynek hős homályaiba, 's letelepedett
a' patakocskához, melly a' meredek kőszikláról tiszta kristály gyanánt lerohanván, 's minden
akadálnál híg gyöngyökből álló bokréta gyanánt felszökvén, végre a' laponn tovább andal-
gott. Végénn a' völgynek szorosabban vonódtak össze a' hegyek, mellyek között feküdt, 's egy
kősziklához ragaszkodtak, melly meredeken és magason nyúlt fel az égbe. Ama' fél keréknek
tetejénn, mellyet e' hegyek formáltak, felette vastag tölgyfák állottak, mellyeknek ágai
egymásba fonódván, szép, magas és hős ernyőt képzettek. Ezen ernyő alatt a' mohos kősziklára
könyökölt a' Gróf, 's mellette folyván a' csörgő patakocska, elméjét a' múltt üdökrül való csendes
álmodozásba szenderítette.

Elválok, egészen elválok ezektől az útálatos emberektől, mondgya vala ezen szempillan-
tásban teli kedvetlenséggel, 's tekintetét egyszersmind erre az elzártt völgyre függesztvén.
Minekutánna figyelmesen megvizsgálta minden részeit, végre lassacskán felkelt, és szemeit
újra már a' két felül álló meredek hegyekre, már a' völgy' végénn álló kősziklára, már a' felette
függő ernyőre vetegette. Itt, úgymond végtére, itt akarok meghalni. Ezt a' pusztaságot a' Ter-
mészet az én számomra alkotta, megcsalatkozott szerencsétlen szívemnek menedékhelyül. Itt
akarok meghalni!

Ezzel haza szaladt, munkásokat fogadott, és két holnap alatt a' házat felépítette. Tisztessé-
ges volt ez, és igen alkalmas, csak egy contignátióra, hátul a' völgyben¹⁰⁵ a' magas kősziklánál.
Szobái kevesek, külső falai pedig részént luggal, részént jó illatú szulákkal voltak befedve. A'
kellemetes kert, teli árnyékos és tekervényes ösvényekkel, teli virágokkal és balsam illatú
növényekkel, teli lombornyókkal és kedvesen zöldellő csemete-házacskákkal, a' völgynek
déli részénn vonódott le a' három hegynek nyílásáig. Közepénn folyt keresztül kerengősen a'
patak egy nagy és mély víztartóba, mellyet friss vízzel megtöltvén, egymásba nőtt bokrokból
álló fődél alatt elvégre a' völgyből kiosontott.

Az egyik szobában könyvek voltak és egy kulcs-czimbalom; a' másikban a' Gróf lakott
kis fiával; a' másik kettő hálószoba volt, az egyik pedig a' szolgálé. Egy mulató ház a' kertben,
egy tekeasztal a' házban, kőboltozatok környöskörül a' völgyben, mellyek a' kert felé oszlopo-
konn állván, nyitva voltak: ezekből állott az egész készület a' Grófnak magányos életére. A'
völgynek éjszaki részénn egy szép mezőt szabott ki egy pár tutzat juh' számára legelőnek.
Feltette azonkívül magában, hogy egy pár agarat is tart, mellyekkel nyúlászni lehessen.
Embergyűlölése pedig arra birta, hogy a' hegyeknek tetjét környöskörül teli plántáltatta kö-
kénnyel, csipkével, galagonyával, és mindenféle tövissel, mellyekből eleven és áthathatatlan
sövény lett. A' völgynek ajtaját sűrű ágbogak takarták el, mellyhez az öszvenőt ágak alatt te-
kervényes ösvény vezetett, 's melly szüntelen' be volt zárva. Egy csengetőcske, mellynek
dróttya az ajtónn kívül fügött, adott a' Grófnak mindenkor jelt, mikor vele jobbágyainak
valamellyike beszélni kívánt.

¹⁰⁵ *völgyben* [Emendálva.]

E' készületek megtetetvén, öszvehívatta még egyszer falújának lakosait, és jószágainak árendássait. Én tikteket elhagylak, mondgya vala az utólsóknak; de jaj annak közülletek, a' ki jobbaggyaimnak valamelyikét nyomorgatni merészli. A' legkisebb igazságtalanságot úgy fogom nézni, mint gyilkosságot. Azután jobbaggyaihoz fordúlván, tik pedig, úgymond, élyletek békességben, és fellyebbvalóitoknak úgy engedelmeskedgyetek, mint nekem. Közel van hozzatok jövendőbéli lakásom; ha valakinek közülletek panasza lessz, jőjjön hozzám, csnegessen a' kert' ajtajánn, 's atyát fog bennem ezentül is találni. Bár melly kicsiny legyen is a' rövidség, mellyet nektek árendássaim okoznának, folyamodgyatok hozzám fiúi bizodalommal. Eltökéltett akaratom, hogy boldogok legyetek, ha mindgyárt Uratok nem boldog is.

Ezt mondván, kihozta kastélyából három esztendősi fiát, 's új lakásába vitte. Jobbaggyainak könyhúllajtásai és szíves áldásai követték magányosságába. Az Úr Isten áldgya meg a' mi jó Urunkot! kiáltják vala utánna a' magosabb helyekről be a' kertbe. Lassanlassan csendesség támadván a' Gróf körül, 's a' magányosságban való gyönyörködést mélyebben kezdvén érezni, térgyre esett, 's felemelvén kezeit, szent Természet! úgymond, a' te kebeledben akarok én itt élni és halni, messze azoktól a' szörnyetektől, kik magokat embereknek nevezik. E' rövid ígék-ből elegendőképen ki lehet venni az öreg Grófnak eltökéltett szándékát.¹⁰⁶ Feltette ő magában, hogy a' világtól egészen elválk, mellyet legiszonyúabb zavarnak, legrettenetesebb mélységnek tartott. Feltette magában azt is, hogy egyetlen egy fiából természetes embert nevel, semmivel sem ösmerkedtetvén meg, a' mit a' vársi társaságok kigondoltak. Magányosságban akarta a' gyermeknek szívét és eszét formálni. Természet! így szólott ő magában reggelenkint, tégedet tisztellek én ezentül, mint egyetlen anyánkot, dajkánkot, és vezérünköt. Ezt pedig azért mondotta magában minden reggel, hogy magát feltett szándékában naponkint megerősítse, melly kiváltkép oda célozott, hogy ama' parányi környékből, mellyben lakott, a' mesteriségnek mindennemű szüleményeit egészen számkivesse.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' természetes nevelés.

Tömve lévén a' Grófnak feje az újabb Filozofusoknak amaz elmefuttatásával, mellyekkel az emberi nemzetnek természetes állapottyát, minekelőtte polgári társaságokba öszvevonódott volna, lerajzollyák; valamint a' régi poétáknak agyaskodásaival is, mellyekkel az emberi nemzetnek gyermekkorát mint megboldogabb aranyüdőköt magasztallyák; könnyű volt neki arra a' gondolatra jutni, hogy fiának természetes nevelést adgyon, melly nélkül nevedéke, az ő ítélete szerint, boldog nem lehetett. Meg nem gondolta ő, hogy az embernek természetéhez tartozik a' tökéletesedésre való hajlandóság, és ama' sorsának jobbítására készetető ösztön, melly őtet az oktalan állatoktól megkülömbözteti, és hogy errevalónézve az emberi nemzet soha az úgy nevezett pusztá természetes állapotban nem élhetett, sem egygyügyü gyermekkorában örökké meg nem maradhatott.

A' nevedék Grófcskának első gyermekestendeiben tūrhetőképen ment a' dolog még a' faluban a' természetes neveléssel; mirenézve a' Gróf erősen feltette magában, hogy a' völgyből, mellybe most átköltözött, a' nagy világban szokott módosságot és udvariságot egészen kiírtya. Első reggel, melly neki e' magányosságban világított, behítta magához, és imígy szállította meg Istók nevű régi szolgáját: Hallod-e Istók! ezen szempillantástul fogva megszünik köz-

¹⁰⁶ *szándékát.* [Emendálva.]

tünk az Úr és a' szolga. Nekem erre fontos okaim vannak, és te engemet felette nagyon lekötözel, ha egészen elfelejted, hogy Urad vagyok. Érted-e Istók?

Ammint parancsollya Gróf Uram, felelé Istók egy főhajtással.

Én tetőlled sem a' Gróf Uram nevet nem akarom hallani, sem a' főhajtást látni. Érted-e Istók?

Az öreg embernek ismét a' nyelvén volt már ama' felelet: ammint parancsollya Gróf Uram! és feje ismét előre kezdett hajlani. Amazt elnyelte, a' kezdődő főhajtásból pedig testét sem előre sem vissza nem merte mozdítani.

Értetted-e Istók! a' mit mondtam? Te itt az vagy, a' mi én vagyok. Kis fiam még gyermek, és így nekünk engedelmeskedni mindaddig köteles, még mink neki szolgálatot tenni kénytelenek vagyunk. Ezen szempillantástúl fogva nem vagy szolgám, és én tégedet minden kötelességtől felszabadítalak. Érted-e Istók?

Értem! felelé a' szolga piruló orczával, mivel a' Gróf Uram név, mellyhez nagyon hozzá volt szokva, ismét nyelvére akart jönni.

Úlly tehát ide mellém, Istók! együk meg együtt a' reggelit.

Az öreg ember sokáig vonakodván, a' Grófnak egynehány kénytelenítése után leült, 's azt kívánta magában, hogy bár inkább sánczmunkánn a' számkivetésben volna. Ízetlenebben soha sem evett még egész életében.

Hallod-e Istók!¹⁰⁷ az én nevem Kaczajfalvi, a' tiéd Istók, a' fiamé Laczi. Valamint én neked azt mondom: Te! úgy te is nekem azt mond: Te!

Istóknak veritéke nagy csöppekkel tolódott ki homlokából.

No 's hát Istók! mond meg, mi nekem a' nevem?

Az Úrnak a' neve – kezdé felelni az öreg szolga.

Ostoba! mondá viszontag hevesen a' Gróf, *a' te neved!* így beszély velem, nem pedig: *az Úrnak a' neve*. Te vagyok én neked, valamint te viszontag nekem.

Az öreg Istók szígyenletében elpirúlt, 's nem mert a' Grófra egyébkép, hanem csak oldalvást és lopva tekinteni.

Istók! meg ne haragíts! Azt akarom én, hogy te itt szintollyan Úr légy, mint én. Ne hadd magadnak a' dolgot ezerszer mondani. A' te akaratom itt szintűgy tellyesedgyen, mint az enyim! Lemondok ezentűl fogva minden uraságrúl, mellyet nekem magadra adtál. Nem akarok náladnál több lenni, és így átlátod, hogy te engemet szintűgy illethetsz *Te* névvel, mint én tégedet.

Erre Istók minden bátorságát öszve kaparítván, Gróf Uram tehát engem' ezentűl semmire sem akar kényszeríteni? és én azt cselekedhetem, a' mit akarok? kérdezi vala halk szózáttal.

Kezded már egyszer a' dolgot érteni? Akarj, cselekedgy, a' mi tetszik! Szabad vagy vele.

Én tehát ezen szempillantástúl fogva *Gróf Uramnak* akarom az Urat nevezni, nem pedig *Te* névvel illetni.

Takarodgy szemeim elől, balgatag ember! mondá hevesen a' Gróf.

Soha Istók gyorsabban nem engedelmeskedett, mint ennek a' szónak. Felugrott azonnal és kiszaladt a' konyhába.

Az öreg Gróf megfontolván a' dolgot, könnyen átlátta, hogy, ha szolgáljának tellyes szabadságot akar adni, arra sem kényszerítheti, hogy őtet úgy ne híjja és nevezze, ammint neki tetszik. Más módokrúl gondolkodott tehát, mellyekkel Istókból természetesebb embert faraghasson. Saját házáttul nem messze építettett neki egygy módos és szép házacskát, csináltatott

¹⁰⁷ *Istók!* [Emendálva.]

bele szinte olly eggyügyű és jó házi eszközököt, mint az övéi voltak, 's neki ajándékozta a völgynek felével együtt peccétes írás által. Ammint tehát a házacska elkészült, bevezette szolgáját a Gróf, és kezébe adta az írást, mellyben még tőkepénzt is ajándékozott neki a végből, hogy szabadságát állandó lábra emelje. Istók az írást olvasván, saját szemének is allig tudott hinni, 's könyes tekinteteit már a papírosra, már a Grófra függesztette. Hallod-e, Istók Uram! mondá végtére a Gróf; látod ebből, hogy a sors minket szomszédoknak tett. Megengeded-e, hogy némellykor meglátogassalak? Istók meg nem tudván választani, ha szívégből beszél-e a Gróf, vagy csak csúfollja? minden felelet helyett az asztalra vetette az írást, és a Grófort az új házacskaival együtt ott hagyván, előbbeni szobájába ment. Csak nagy nehezen vehette a Gróf arra, hogy az új lakást ajándékban elvegye; ezt pedig végbe vivén, nagyon remélte, hogy Istók a szolgát lassankint elfelejtván, úgy fog vele élni és bánni, mint jó baráttyával.

A Grófnak egyéb ügyekezetei, mellyekkel az embereketül, kiket gyűlölt, egészen elválni, és a pusztá természetnek állapottyába visszatérni iparkodott, szinte olly hevesek, és többnyire szinte olly célhibázók voltak, mint az első. Szerencséjére az szolgált, hogy szíve egyenes és esze derültt volt, és hogy ügyekezetei, mellyek magokonn az embergyűlölésnek bélyegét viselték, akkor történtenek, mikor fia még nagyon ifjú volt, kinek tehát nem árhattak úgy, ammint egy korosabb nevedéknek ártottak volna. A mi ruháját illeti, ez közönséges volt, és fiáétül, sőt még Istókétül is, semmiben sem különbözött. Rövid hajok természetesen lebegett fejek körül, és eggyügyű táplálékjok majdnem csak gyümölcsből, zöldségből és felette kevés húsból, italok pedig tejből, vízből és néhanéha egy pohárka jó és tiszta borból állott. Istóknak egész kötelessége a főzés volt. Haszontalanok voltak minden ellenkezései, mellyekkel magát a Grófnak asztalátul el akarta vonni. Megesküdött ez, hogy minden segítség nélkül örökre elhaggya, ha ebben szót nem fogad. Hozzászokott lassankint Istók a Grófnak különösségeihez. Ez ötet megmeg látogatta hajlékocskájában, ő pedig a Grófort, még a gyermek a völgyben idestova szaladozott, úgy mulatván magát, ammint lehetett. Így múlt el az eggyik esztendő a másik után. Kaczajfálvi és Istók egészségesebbeknek és vídámabbaknak érzették magokat; a gyermek pedig gyors lett, mint a virgoncz őzecske, szép, mint a kis Ámor, erős és bátor, mint egy férjfiú.

Reggelenkint, mihelyt a nap felkelt, kiugrott bőrágéből, kiszaladt a kősziklához, mellyből a szép forrásvíz görgött, 's megfüröszttötte fejét, mellyét és vállait. Lerepült azután a kertbe, megöntözte virágjait, 's a legmagosabb fákról reggelit szedett. Maga jól lakván, vitt Attyának és Istóknak is eggyegy kosárka gyümölcsöt szobáikba. Visszament végre ismét a kertbe a víztartóhoz, hol magát úszással mulatta, vagy elment az ebekkel a hegyekre nyúlakat kergetni. Az attyát a kertben megjeleni látván, elejébe szaladt nagy örömmel, 's elbeszéllette neki reggeli munkáját és előkerültt kis eseteit. Segített azután attyának vetni és plántálni. A mit ez ásott, azt ő begerebelte, vagy gyomlált, vagy ifjú fákat kötözött, vagy attyátul ótani tanúlt, még a nap felyebbre emelkedett. Őszveültek azután egy lugas alá, 's az öreg a gyermeket tanítgatta.

Ama' szükség, melly ötet arra kénytelenítette, hogy fiát oktassa, arra is kényszerítette egyszersmind, hogy jól megfontoltya, mit akar tulajdonképen a természetes neveléssel? Én ugyan az embereketül egészen el akarok válni, mondá magában; de bezzeg a fiam, ha majd egyszer megnő? Erre a gondolatra ránczba vonódott a homloka, mellyet kezével kedvetlenül megmeg dörgölt; mire fejét hevesen megrázzván, azonn bosszonkodott, hogy az ő legkedvesebb gondolattyá és ügyekezete fiára semmikép sem illik. Mi legyen a gyermekből, ha egyszer felnő? így kérdezgette magátul ezerszer, és szinte annyiszor kénytelen is volt magának azt felelni,

hogy e' völgy az ő fiának örök lakása nem lehet. Ezerféle tündéreknél tündérebber eszközök tüntek eszébe, mellyekkel a' lehetetlenséget lehetségesnek tehetni vélte. Egy kis leányt akart a' völgybe hozatni, hogy azt fia' számára felnevellye. Majd meg azután azt tette fel magában, hogy a' gyermeknek a' szerelemről soha semmit sem szóll. Így habozván, ezerféle dolgot akart és ismét nem akart elkövetni, hogy a' gyermeket örökre a' völgyhöz csatolhassa, 's az egygyik módot végtére sükeretlenebbnek és haszontalanabbnak találta a' másikkál. Egész estvéket töltött háza előtt gondolkodással, fontolással és elmélkedéssel, 's estvénkint habozóbb lett az iránt, mit tévő legyen e' fontos állapotban?

Érzette ő, hogy a' természetesen nevelt gyermek vaktában zuhan majd be a' világba, és így még attyanál is szerencsétlenebb lessz. A' sok gondolkodás után csak abban az egygyben tudott megállapodni, hogy a' gyermeknek a' vele született szabadságot egészen meghaggya. Soha se tanulhassa ő meg, úgymond, mit tesz parancsolni, és mit engedelmesskedni? A' szabadsághoz való hajlandósága megútáltattya majd vele az embereket, kik váltólag már uralkodnak, már szolgálkoddnak. Kénytelen lessz, magányosan élni, hogy szabad lehessen. A' szabadságnak e' szeretete még ama' bilincseket is szét fogja törni, mellyeket szívének az asszonyi furcsaság koholand. Szerelmet fog keresni, és szerelmet nem találván, vissza repül a' magányosságba, hol e' veszedelmes indulatot hiúságnak ösmervén, únalommal és undorodással fog alacsony csalárdóságaira visszatekinteni. Egyenes és józan legyen az esze! Neked fogadom, Istenem! felemelt kezeimmel, hogy csak tiszta igazságra tanítom. Semmi előítélet, semmi babona meg ne homályosítsa elméjét. Így azután az embereknek ezerféle neveléséges vélekedései minden bizonnal visszavezetik őtet e' völgybe, hol szabadon gondolkodhat mindenről, a' mit megfoghat. Ezt mondván, a' ház' ajtajának felébe azonnal felírta nagy betűkkel e' két szót: *Igazság* és *Szabadság*, hogy soha el ne felejtse azt a' nagy célét, mellyet magában a' kis Grófnak nevelésére nézve feltett.

Az öreg Kaczajfalvinak valaha magyar ugyan, de csupán csak tudós nevelője volt, kitől felette sok és messze terjedő tudománybéli kincseket gyűjtött, mellyeknek számát, azóta hogy magányosságban élt, nagyon megsaporította. Szeretett ő amaz emberek' módgyára,¹⁰⁸ kikben a' tudósság a' bölcsességet elfojtja, elmefuttatásával az igaz világból a' felhők közzé repülni, és ott magának egészen új világot alkotni. Ezt cselekedte ő fiának nevelésére nézve is, mellynek módgyáról nagy entuziazmussal agyaskodott. Fejét mindazáltal ezen indulatós gondoskodás soha még eddig olly nagyon meg nem zavarta, mint most, mikor magával az iránt tusakodott, mivel kellene fiának oktatását tulajdonképen kezdeni? Még a' tudományokban is talált ő ezen alkalmatossággal előítéleteket, tévelygéseket, hipoteziseket, sőt még tárgyatlan vélekedéseket is. Százféle könyveket olvasván, szemébe tünt most neki mindenütt, a' mit eddig észre nem vett, hogy a' tudományok, mellyekben eddig maga is olly annyira büszkélkedett, véghetetlenül szoros szövetségben állanak a' különbféle nemzeteknek szokásaival és vélekedéseivel, és hogy következendőképen fiának az olvasás a' természetes nevelésre nézve semmi hasznot sem hozhat, sőt hogy egygy könyvet sem talál, mellyet e' nevelésbéli ügyekezetének veszedelme nélkül kezébe adhatna. Próbálgatta ő egynehányszor ezen akadályoknak elmellőzését, és csak könyv nélkül mutogatott a' gyermeknek valami keveset a' tudományokból. De a' ki Grófnak kérdései azonnal meggyőzték őtet az iránt, hogy az egygyügyű természet, a' minőnek ő azt magában képzelte, nem igen képes sok tudományt elviselni.

Eltökélltette végtére magában, hogy azokat a' tudománybéli dolgokat mind elmellőzi, mellyeknek valóságát meg nem lehet egygyesen az érzékenységeknek tapasztalásából mutat-

¹⁰⁸ *modgyára*, [Emendálva.]

ni. A' Mathézist, a' Természetnek históriáját, a' Mechanikát, és az experimentális Fizikát kezdte tehát vele gyakorolni, mellyek a' gyermeknek egész elméjét elfoglalván, eszének élességet, egyenességet, és természetességet adtak, szívének pedig az igazsághoz oly határatlan szeretetet, hogy még az atya is kénytelen volt a' tanulásban serénykedni, hogy különbféle kérdéseire sükeresen megfelelhessen.

A' kézi munka vette el még most is a' napnak legnagyobb részét. Az öreg Gróf vele már esztergályozott, már gyalolt, már ácsolt, már kőfalat rakott, 's végtére tízféle mesterembert fogadott fel, hogy fiát a' völgyben kézi munkákkal mulassák. Az öreg Úr mindenkor jelen volt, hogy az ártalmas beszélgetéseket meggátolhassa, és a' mesterembereknek erős parancsolatot adott előre, hogy a' gyermeknek vélekedéseit meg ne tántorítsák. A' gyermeket ezen embereknek a' völgyben való megjelenése egyenesen ama' kérdésekre vezette ugyan: hogy honnan jönnek? és hová mennek? de gyermekes tudatlanságát könnyű volt az öregnek illy feleletekkel megelégtíteni: Ők is olyan völgyekben laknak, fiam! mint mink. Szűkölködván sok olyas nélkül, a' mi nekünk van, látod, hogy ők minket építeni, 's különbféle szerszámokat és házi eszközököt csinálni tanítanak; mink pedig ezért nekik virágokat adunk és ifjú fákat, mellyek nélkül ők szűkölködnek, 's mellyekkel völgyeiket ők is be akarják ültetni.

Az efféle foglalatosságok a' kis Grófnak testi tehetségeit kétség kívül nagy tökéletességre vitték, és az öregnek szinte dobogott a' szíve örömében, mikor a' tizenkét esztendő gyermekét szép karcsú testével, és bátor, derűltt, de mindazonáltal még is illendő tekintettel maga előtt állani, vagy a' kertben sétálni látta.

HARMADIK SZAKASZ.

A' természetes nevelést maga a' természet megjátjsza.

Régi hibának tartom én azt a' tudós nyelvekben, hogy a' mesterségest a' természetesnek általellenébe helyeztetik. Hisz az emberi természetnek fő tulajdonsága az, hogy mesterségeket üzzön, 's ez által sorsát megtökéltetesebbítse. Az olyan embert tehát, a' ki minden mesterség nélkül a' vad magányosságban él, inkább fél embernek kell tartanunk, hogysem természetesnek. A' természet arra ösztönöztvén bennünköt, hogy eszünkkel mindennemű boldogságunknak gyarapítására és előmozdítására éllyünk, annál természetesebbnek kell az embert neveznünk, mennél tökéltesebb. Meg fogjuk azonnal a' kis Grófnak látni, mikép vezetí őtet maga a' természet arra, hogy vad állathoz illő magányosságából józan eszének segedelmével kiüssön, és emberhez illő jobb sorsra törekedjen.

Megtanította őtet az öreg Gróf a' musikára is, mellyben oly szép előmenetelt tett, hogy a' fekvő sípot mesterül fújta. De minekutánna ebben a' mesterségben sem talált tanulni való új dolgokat, végtére oly kérdéseket tett, mellyek attyát megrezzentették. Egyszer, ammint Istóknak az öreg Gróf valamit parancsolt, és amaz elment, hogy a' parancsolatot tellyesítse, betolván a' kis Gróf a' földbe az ásót, melly szinte kezében volt, hallod-e, úgymond attyának, nekem egy kérdésem van! Mikor te Istóknak azt mondog: hozd ide az öntöző edényt, Istók megcselekszi. De azt soha nem hallom, hogy Istók teneked mondaná: hozd ide az öntöző edényt, és ammint én tégedet ösmerlek, te meg sem cselekednéd, ha mondaná is. Mond meg nekem, Atyácskám! honnan van ez?

Az öreg Gróf nem tudott hamarjában mit felelni. De végtére csak arra fakadt még is: Ha Istók nekem mondaná, én is megcselekedném.

Úgye? mondá erre a' gyermek. De Istóknak csak többet kell még is cselekedni, mint nekünk. Némellykor, mikor a' nap süt, mink az ernyek alá megyünk az árnyékba, és nyugszunk, Istók pedig dolgozik. Láttam én sokszor, hogy ő is örömet elment volna nyugodni, de rád tekintvén, csak megmaradt még is a' munkánál. Pedig ő nem olly erős, mint te vagy. Ha én Istóknak volnék, gunnyómban maradnék, és saját kertemben dolgoznék, a' tiédet pedig rád hagynám. Mond meg nekem, miért nem cselekszi ő ezt?

A' Gróf elmosolyogta magát. Hallod-e Laczi! Istók tud ásni, plántálni, vetni, de fákat ótani nem tud. Nem tudgya, mikor kell plántálni, és a' magot nem ösmeri. Mind ezekre én tanítom; ő pedig nekem ezért dolgozik. Ha nekem dolgozni nem akar, én őtet semmire sem tanítom, és akkor azutánn felkopik az álla.

Azért tehát, mivel te többet tudsz, mint Istók? mondá a' gyermek. Így hát, mivel én is nem sokára tudok már ótani, és a' magokat ösmerem, Istók nekem is kénytelen lessz dolgozni?

Ha okosabb leszel, igen is!

Azutánn pedig, ha egyszer annyit tudok, a' mennyit te, neked sem dolgozok többé?¹⁰⁹

Az öreg Gróf nem tudta, igennel felellyen-e erre, vagy nemmel?

De még egyet akarok tőled kérdezni! Te engem' megtanítasz arra, a' mit tudsz. Hát tégedet ezekre ki tanított?

Az atyám.

Tehát te is kicsiny voltál, mint én?

Kétség kívül! – Hallod-e, a' tengeri nyúlak megrongálták amott virágos ágyaidot.

Úgy-e? A' virágoknak az nem sokat árt. Vallyon melly kicsiny voltam én elejénte?

Illy parányi.

És honnan jöttem ide, édes Atyácskám? Már ez nekem sokszor eszembe jutott. Hiszen csak kellett valahonnan kinőnöm, mint a' palántákat is a' földből látom kiserdülni. Ezt mond meg most nekem.

Ezt én nem tudom, felelé az öreg Gróf komor tekintettel.

Kár! – De azt legalább tudod még, hol láttál meg engemet legelőször?

Arra, hogy ezt neked elbeszélhessem, sok üdő kívántatik.

A' gyermek messze elhagyítván ásóját, van üdők, mondá, elegendő, 's ezzel letelepedett az atya' lábaihoz, hogy beszédgyét annyival figyelmetesebben hallgathassa.

Másszor, fiam! másszor, mondá az öreg Gróf, 's felkelvén, elsompolygott. Mély gondolkodásba merült azutánn az iránt, micsoda jó útonn módonn felelhetne meg a' gyermeknek efféle kérdéseire, a' nélkül hogy eszének vagy szívének ártson. Érzette ő hogy a' gyermeknek ösméreteiben rések vannak, mellyeket oktatás által kell helyre hoznia, ha azt nem akarja, hogy azokat maga a' gyermek veszedelmes képzések által kipótollya. Eltökéllette tehát magában, hogy ezen oktatást olly kíméllyel, a' minővel csak lehet, lassankint elkezdí. Egynehány nap múlva azt beszéllette a' gyermeknek, hogy az egész föld teli van olly völgyekkel, mint az övék; de elhallgatta ezen alkalmatossággal mind azokat, a' mik a' gyermeknek, bár ha csak messzérül is, értésére adhatták volna az embereknek és a' polgári rendeknek külömbiségét. Mindenik völgybe egy pár házacskát helyeztetett, olyant, mint az övék, mellyeknek lakossait mind jó és dolgos embereknek tette, ismét elhallgatván mind amaz ügyekezeteiket, mellyekkel az ész és a' serénység a' természetet megszépítette. Az embernek eredetéről végtére egy szép mesét mondott, melly a' gyermek' képzésének legkisebbet sem árthatott; az oktatásnak terjedtebb folytatását pedig egyáltalában később üdökre halasztotta.

¹⁰⁹ *többe?* [Emendálva.]

Gondollyunk magunknak egy született vakot, kinek a' jótévő Istenség egyszerre megadgya szeme' világát. Amaz álmélkodás, mellyel ő a' körülötte lévő dolgokat csudálná, hasonló volna a' kis Grófnak álmélkodásához. Ezer kérdést tett egy húzomban ezen emberekül, mindenik kérdését azzal az óhajtással fejezvé be: bár csak ezeket a' szép völgyeket, és a' benne lakó embereket maga megláthatná. Szemei szüntelen' azokonn a' magas bérceken jártak, mellyek a' völgyet bekerítették. Munkájátúl megszünvén, virágjai hervadoztak, 's legkedvesebb viola-ágyait a' szapora gyom egészen ellepte. A' víztartó mellett ülven, ébren álmódzott, 's már egyik már másik kezére támasztotta fejét. A' kérdések, mellyeket atyának tett, valahányszor meglátta, elegendőképen elárúlták, micsoda gondolatokban foglalatoskodik. A' völgyet elvégre úgy nézte, mint fogházát. Fél napokat töltött a' kertnek rostély ajtajánál, kinézvén a' sűrű gallyasokra, mellyekkel a' hozzá vezető út be volt kerítve, 's mellyek neki sokkal zöldebbeknek, illatozóbbaknak és kellemetesebbeknek látszottak lenni a' kertnek legszébb gallyasainál. Neki ment elvégre, 's átmászott rajta; de félénkebb volt még is, hogysen a' völgytül messzebb mert volna menni. Visszatért tehát, és csak tekinteteivel hatott ki messzebb a' völgybül ama' helyekre, mellyeket messzünnen látott. Az ajtótül nem örömes távozott. Kívánságainak csak egyike sem mulatott már a' völgynek szűk korláti között; mind kitértek belőlle, és csak képzelte szomszédságaiban andalogtak. A' többi embereknek gunnyóiban találta fel gondolattyáival azt a' boldogságot, mellyet neki az atya saját hajlékában hasztalan' ígért. Ama' rajzolatok, mellyeket neki a' szomszéd völgyekül az öreg Gróf szóval csinált, az ő képzésében sokkal ragyogóbbak voltak. Rószaszínű fényben úszott mindenkike, 's gunnyóik teli voltak gyönyörű élettel és édes örömmel. Buzgó szívvel és könyező szemmel kívánczozott ki az emberek közé. Sakesely tekintetekkel nézegette a' magas hegyeket, mellyek a' völgyet bekerítették, 's naponkint fellebb és fellebb mászott oldalaikonn, a' nélkül hogy teteikre fel mert volna menni.

Ezenközben csemetett egyszer valaki a' kert' ajtaján. Kimondhatatlan örömmel repült a' kis Gróf a' rostély ajtó felé, fenn szóval kiáltván ama' szavakat: Csemet valaki! Az öreg Gróf kinyitván az ajtót, két jobbágyot talált előtte, kik vele szállani akartak. A' kis Gróf melléjük kullogott, 's nagy figyelmetességgel hallgatta¹¹⁰ szavaikat. Az öreg Úr megígérte nekik, hogy maga elmegy velek; a' mi legottan meg is történt, mihelyt felkészült, és fiának, valamint Istóknak is, megparancsolta, hogy a' házra szorgalmatosan vigyázzanak. Allig ment el, hogy a' kis Grófban ellenállhatatlanul fellobbant ama' gondolat, hogy a' hegynek legmagosabb tetjére felmásson. Felrepült tehát oda, a' hol a' fák legsűrűbben állottak. Ezek közül egy kopárságrúl nagy gyönyörűséggel nézett le a' völgyre, melly kies rajzolat gyanánt látszott alatta feküdni. Végre felért a' hegy' tetjére amaz áthathatatlan eleven sövényhez, mellyel az öreg Gróf a' völgyet bekerteltette. E' mellett menvén, egy résre akadt, és ezenn magát hevesen áttörte. Nem érzette ő a' szúrásokot, mellyekkel a' tövisek orczáját és kezeit felszaggatták. Tovább hatott bátran, meredtt tekinteteit szüntelen az előtte álló tárgyakra szögezvén. A' csemeték végre megritkúlván előtte, még egy halomra kellett felmennie, honnan telhetetlen szemei egy átláthatatlan térségbe merültek, melly lábai alatt külömbféle kellemetes és eddig nem látott tárgyakkal díszeskedett. Azt gondolta örömeiben hogy le kell neki ugrani e' gyönyörűségeknek tengerébe. Szökdőst, sít, tapsolt, kurjongatott, mintha megbódult volna.

Még eddig tekintetei a' tárgyakot egymástül meg nem külömböztették. Gyönyörű zavar gyanánt úsztak szemei előtt a' vegyültt szépségek. Csak lassanlassan kezdette a' tárgyakot egyenkint visgálni. Amott emberek foglalatoskodtak valamiben a' mezőnn. Örömbe merültt

¹¹⁰ *hállgatta* [Az ékezet emendálva.]

szívének sebes dobogásával nézte őket. Itt meg szénával rakott négy lovú szekér kezdett szemei előtt mozogni. Ezek lovak! mondá fenn szóval; óh! minden bizonynal lovak. Amott meg sok házat látott együtt és közöttök tornyot. Kinyújtván kezét, egyik újjával a' falura mutatott mosolyogva, 's azt mondá: áh! ot az emberek laknak! Melly nagy az ő völgyök! Melly szépek és magasak a' házaik! Az attyának a' faluja volt, mellyet látott. Majd azután megsajdított egy folyóvizet, melly a' napnak sугáriban a' térségenn keresztül hempelygett. Mosolyogva nézett rá sokáig, megmeg rázván fejét; de ki nem tudta tanulni, mi legyen az, a' mi olly szépen ragyog? Így vizsgálta ő meg egyenkint a' térségnek minden tárgyait, nagy örömmel tapsolván mindenkikének. Vagy kétszer felemelte volt már lábait azzal a' szándékkal, hogy ebbe az ösmeretlen nagy völgybe lerepül; de az attyától való tartás, és egy bizonyos félelem, mellynek okát maga sem tudta, csak visszavonta őtet még is e' szándéktúl.

Egy tompa hang, mellyet nem messze magától véletlenül meghallott, figyelmetessé tette őtet ama' tájékra, a' honnan érkezett. A' kolompok' hangja volt, mellytől megrezzent. Lebukott tehát egy bokor megé, és szeméit a' gyanús tájékra meresztette. Tehenek voltak, mellyek a' hegynek tetejénn legelgettek. Elejénte megijedt tőlök, és ammint feléje jöttek, hátra kezdte magát vonni. De minekutánna szinte merevedve megvizsgálta volna termeteiket, megösmerte ama' rajzolatokból, mellyeket az öreg Gróf tanulásnak okáért elejébe terjesztett. A' tehenek után a' pásztor érkezett. Az embernek tekintete rettentőbb volt neki az állatokénál. Szaladni kezdett. Ály meg te! kiáltya vala utánna a' pásztor. Ő pedig még gyorsabban futott. Szerencséjére feltalálta a' tövissövényt, átütött rajta, és a' tövisek újra megszagatták orcáját és kezét. A' napnak nyugtával leért a' völgybe, 's egyenesen Istóknak karjai közé vetette magát, hangos szóval mondván: Áh! mit nem láttam én, Istók! mit nem láttam én mindent!

Istók azalatt kimondhatatlanul kínlódott. Sokáig kereste a' gyermeket, és fel nem találhatta; még végre véletlenül felemelvén szeméit, a' hegynek tetejénn megsajdította. Eleget kiáltott neki, ammint csak kiálthatott; de sokkal távulabb volt tőlle, hogysem csak szavával is elérhető volna. Áh! mit mond majd az öreg Úr, ha itt nem talállya? Így sóhajtozott magában minduntalan' az öreg ember. Végre még a' hegyre is fel akart mászni, hogy a' szökevényt haza vezesse; de allig ment egynehány lépést felfelé, azonnal átlátta, hogy ezerszer kitöri a' nyakát, minekelőtte a' bércre feljut. Melly nagynak kellett tehát örömének lenni, mikor a' kis Gróft ismét mellyéhez szoríthatta, vizsgasága miatt ápolgató fenyegetésekkel megdorgálhatta, 's kiváltkép, hogy neki elég korán megparancsolhatta, hogy attyának e' veszedelmes ügyekezetrül egy szót se szólyon.

De miért ne szólyak? kérdezé a' kis Gróf álmélkodással.

Azt én legjobban tudom, mondá viszontag Istók.

Attyának elérézése után fél óráig hallgatott az ifjú Gróf, de tovább lehetetlen volt magát tartóztatnia. Atyám, úgymond, én lovakot láttam.

Hol? kérdezé az öreg Kaczajfalvi álmélkodással, ammint az Ifiúnak tüzes szeméit észrevette.

Istók nem akarja, hogy ezt neked megmondgyam.

Erre a' gondos atya egynehány kérdéssel kivette fiából az egész titkot, azután pedig gondolatokba merült. Az emberek után való esdeklés természetes volna benne, mondá magában, megrázván fejét, és a' port az asztalról letörülván. Fiának ügyekezetére tehát sem jót, sem rosszat nem mondott. Más nap estve felé két eleven vérű, és szép ló legelt a' völgyben a' kert' ajtaja előtt. Az ifjú Gróf öszvecsapta álmélkodásában kezeit, ammint a' lovakot meglátta, 's örömében felkiáltván: lovak! lovak! úgymond, karjánál fogva oda rángatta az attyát. Ennek parancsolatnyára megfoglák az örök a' lovakot, 's egyikére az öreg Gróf ülván, a' másikára

pedig az ifjú, együtt lovagoltak egy darabig a völgynek síkabb részein. Ezen új foglalatosság kiverte egykét holnapra az ifjú Grófnak fejéből a hegyekenn túl fekvő nagy völgyet. De azután meghűlvén vére a lovagláshoz, kívánsággal telyes tekintetei megmeg csak a hegyeknek tetejénn mulatoztak.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' természetesen nevelt Ifjú kitör a' nagy világba.

Az öreg Gróf kezére támasztván fejét, gondolkodni kezdett, mi móddal lehetne fiát legkönnyebben arra birni, hogy a völgyben önnkint megmaradgyon? Tusakodásának egész foganattya csak az volt, hogy elkerülhetetlenül szükségesnek ösmerte, hogy fiának erre telyes szabadságot engedgjen. Az öreg Istók gondolatokban látván űlni a' Gróft, megkérdezte mély elmélkedésének okát, mellyet előlle a' gondos atya el sem titkolt. Most őtet, így szóllott azután hozzá Istók, csak a' vizsgaság késztetni ezekre; de mikép lessz majd akkor a' dolog, ha más egyéb is elkezdni késztetni?

És ez mi volna? kérdezé a' Gróf.

Az ifjú már most tizenöt esztendőös, mondá viszontag Istók, és így, azt tartom, a' vére is lassankint felhevül. Ő most engemet, ha magamot kaphat, különbféle dolgokrúl felette buzgón kérdezget.

És te mit felelsz neki?

Ugyanaz a' bökkenője, hogy nem tudok neki mit felelni. Az ember csak nem arravaló, hogy magányosságban éllyen.

Az igaz! mondá a' Gróf, megdörgölvén homlokát. Behívatta azután az Ifiút, 's azt beszéllette neki, hogy vannak a' világonn ama' sok jó emberek között, kik az övékhez hasonló völgyekben laknak, olyanok is, kik, noha egyébaránt okosan beszéllenek, olly esztelenek még is, hogy magok sem tudgyák, mit akarnak? 's kikrúl azt lehet mondani, hogy szíveik eszekkel, cselekedeteik itéletekkel szüntelen' ellenkeznek. Némellyek közüllök megfodrosíttyák hajokot és liszttel behintik; némellyek egészen elvágják, csak tarajt hagyván belölle fejek' tetejénn. Némellyek szakállaikot egészen leberetvályák; mások pedig zsinetet hagynak belölle füleiktül fogva állaikig, vagy szájok körül szörkoszorút. Vannak, kik magos kőházakban lakván, egész életekben semmit sem tesznek egyebet, hanem csak élnek. Mások éjjel nappal csak azonn vannak, hogy másoknak keresményeit álnokság által vagy erőszakosan magokévé tehessék. Az ifjú Gróf majd meghalt nevéttében, hogy az emberek olly esztelenek lehetnek, a' minőnek őkököt az atya rajzolta.

Ebbül a' magányosságból ki fogsz menni, Fiam! így fejezte be beszédgyét az öreg Kaczajfalvi, de most még nem. Szívednek előbb erőre kell jutni, hogy az álnok tekintet el ne csábíthassa; eszednek jól meg kell érni, hogy az emberek' bolondságainak és gonoszságainak ellent állhasson. Az ifjú Gróf azt gondolta magában, hogy arra valóban kevés ész kell, hogy az ember a' bolondot bolondnak ösmerje, 's mikor e' beszélgetés után az atya őtet mellyéhez szorította és megcsókolta, ő viszontag az attyát arra kérte, hogy próba gyanánt vezesse el most legalább egyszer az emberek közé. Ezt az atya megígérte, és az Ifjú éjjel nappal mind csak az emberekrúl és bolondságaikrúl álmodozott.

Az öreg Gróf valóban eltökéllette volt magában, hogy fiát a' világgal lassankint és olly vigyázva, ammint az Ifiúnak természetes érzeménnyei megkívánnyák, megösmerkedtetni, és hogy végtére az emberek közé egészen kivezeti. Ámde hogy erre a' szükséges készületeket

megtehesse, kénytelen volt, a' völgytől egynehány napra búcsút venni. Allig ment el a' faluba, hogy Istók az ifú Grófot szemmel tartván, úgy követte mindenfelé, mintha árnyéka volt volna. Látván az Ifú, hogy minden lépését nyughatatlan tekintettel visgállya, észre vette, hogy az öreg ember attúl fél, ne hogy ismét olly ügyekezetre vetemedgyen, a' minő a' minapi volt. Ezt tehát fel is tette magában, 's mivel Istóktól semmikép meg nem szabadúlhatott, a' völgynek egyik szélétől a' másikához olly sebesen kezdett idestova szaladozni, hogy a' szegény szolga kénytelen volt, az Ifiút szabad kényyére hagyni. Az öreg Gróf nyilván meghagyta neki, hogy meg ne éreztesse vele, hogy valamiben gátolni akarja.

Szabadságban látván magát az ifú Gróf, gomolyogva rohantak gondolati amaz édes ügyekezetre, hogy a' hegy' tetejére ismét felrepüllyön. Felmászván a' bokrok között, megint feljutott a' magosra, de a' völgynek másik részénn. Mosolyogva nézte ő Istókot, hogy a' völgyből mind csak az általellenben lévő hegyre tekintgetett, hasztalan' keresvén szemeivel az ifú szökevényt ama' bércezekenn, mellyekre a' minap feltörekedett volt. Átütvén végtére a' tövises sövényenn, feljutott ugyan a' hegy' tetejére, de semmit sem láthatott, mivel az egész környék felette sűrű erdőből állott. A' hegy' tetejénn idestova járt egy darabig, de nyílást sehol sem találhatott. Szemeit a' sűrű erdő mindenütt meggátolván, hogy az ösmeretlen völgybe le ne láthassanak, le osontott egy keveset félénk lépésekkel a' völgy felé, 's vissza tekintgetett üdönkint a' hegyre, hogy úttját ismét meglelhesse.

Egynehány legelő nyájakonn kívül semmi egyébre nem akadt. Az erdő' széléhez jutván, egyszerre egy kies térséget látott maga előtt feküdni, melly falukkal teli volt. A' térség' elejénn közel a' hegyhez, mellyről lejtött, Rósafi Pál Viczispány Úrnak faluja és gyönyörű kastéllya tünt szemébe. Lassú lépésekkel közelített ő ehhez a' kis bokrok között, mellyek az erdő' szélénn voltak. Egyszerre vizsga tekintettel megállott, mert maga előtt egy széles és mély vizet látott, melly az erdő és a' falu között folyt. Mindgyárt a' vízenn túl kezdődött virágos ágyakkal a' kert, mellyek között imitt amott kőképek állottak. Szeme legelőször is a' kertnek jobbik részénn repült keresztül, mivel közel a' kastélyhoz embereket látott, kik benne sétálgattak. Meredve függtek ezekenn tekintetei. Örömet közelített volna hozzájuk, ha a' nélkül, hogy észre vegyék, megtörténhetett volna. E' gondolattal tusakodván, megsajdított a' kertnek széle körül egy bokros helyet, mellybe magát elrejttesse, 's fejével egyet hunyorítván, onnan könnyen visszazaladhatsz, úgymond magában. Erre mosolyogva neki szalad a' folyónak, 's egy nagy szökéssel bele ugrik. Mikor éppen a' levegőben volt, hasító kiáltás tünt fülébe. Kiütvén tehát fejét a' habok alól, gondosan átnézte a' vidéket, mellyből a' szózat érkezett; de semmit sem látván, a' mi őtet a' visszatérésre birhatta volna, átúszott a' másik partra, felment vigyázó lépésekkel a' kertbe, 's felkereste tekinteteivel a' bokros helyet, mellybe magát elrejttesse.

Bal felé indulván, egyszerre megijedt, és szinte megmeredvén, megállapodott; mert három lépésnyire egy emberi termet állott előtte, melly hasonlóképen megijedt volt. Ruházattyából asszonyi személynek ösmervén, félelme azonnal elenyészett. Az örülő vizsgaság volt, melly szívet helyette elfogta. Meredtt tekintettel visgálván termetét, meg nem nyerhette magátúl, hogy örömeben ne mosolyogjon, valahányszor szeme közé nézett. Átjárta szemével már ábrázattyát, már nyakát, már kezeit. Öltözetéből nem tudott mit csinálni. Az öreg Grófnak gúnyoló rajzolásai jutottak eszébe. Fejénn a' bandzsál kalap felette nagy és bokrétás volt, dereka nagyon rövid, szoknyájának hátúlsó része olly hosszú, hogy a' földet söpörte. Mosolyogva visgálgatván¹¹¹ mind ezeket egy darabig, egyet hunyorított végtére fejével, 's azt mondta magában: az Atyám igazat mondott!

¹¹¹ *visgálgatvan* [Emendálva.]

Ki vagy te, vakmerő? kérdezé elvégre az asszonyi termet szelíd, kellemetes és hízelkedő szózáttal.

Erre az Ifiúnak szeme felderült; de feleletével késétt, mivel a' kellemetes szózatnak folytatását várta. Fájt neki, hogy elnémult. Én, úgymond, Laczi vagyok.

A' leányzó elnevette magát. Laczi? De tulajdonképen mi vagy?

Most meg a' legény nevette el magát. Én, úgymond, legény vagyok.

A' leányzó elhallgatott egy szempillantásig, és a' csöppögő ifiút vizsgálgatni kezdte. Ruhája egygyűű volt ugyan, de még sem volt parasztos, ammint messzéről vélte; beszédgye pedig még ennél is kevesebbet hasonlított a' parasztokéhoz. Szóéjtése hibátlan és tiszta, szózáttya pedig szép hangú volt.

De hát te vallyon ki vagy? kérdezé már most az Ifiú.

A' leányzó nem felelt, mivel nézésébe merült volt.

Ki vagy? mondom, kérdezé újra az Ifiú, 's egy nagy lépéssel közelebb ment hozzá.

A' leány két lépésnyire hátra vonván magát, mit akarsz te itt? mit keresel e' kertben? mondá viszontag egy kevés féltékenységgel.

Amott azt akarom megnézni, felelé az Ifiú, 's oda mutatott barátságos tekintettel a' házra, a' kőképekre és a' sétáló emberekre.

A' leányzó erre fejét egy keveset megrázzván, honnan jöttél ide? úgymond.¹¹²

Amonnan a' völgybűl! De mond meg már egyszer, hogy hínak? Már harmadszor kérdezem.

Én Rósa Pál Viczispányiak a' leánya vagyok, a' kihez e' falu tartozik.

Hát neved nincsen?

Engem' Manczinak neveznek, mondá mosolyogva a' Kisasszony.

Manczi! jó Manczi! ne tedd magadot, kérlek, olly bolondnak, mondá az Ifiú, bosszonkodó tekintettel mutatván bokrétás kalapjára.

A' szegény Kisasszony nem tudta, mit gondollyon? 's azonn ügyekezett, hogy a' kastélyhoz közelebb juthasson. Ha ezeket a' dolgokat, úgymond, meg akarod nézni, jer velem, megmutatom.

Szívesen, mondá az Ifiú, 's ammint a' Kisasszony mellett ment, oldalaslag szüntelen' rá nézett és mosolygott. Hallod-e Manczi! így szállította meg végtére, mond meg te nekem, ha igazán asszonyi személy vagy-e?

Az vagyok.

Leány?

Az.

Hány esztendő vagy már?

Tizenhat, felelé Manczi reméllő tekintettel.

Hát ez a' tarka lepedő minek takarja be ezt a' szép fejér ruhádod? ' ezt mondván, megfogta szélét ama' képtelen' nagy kezkenőnek, melly hátul majd földig ért.

A' Kisasszony elpirúlt, 's féltében sietni kezdett.

Ne szaladgy olly nagyon, Manczi! Hallod-e! mutasd meg nekem egyszer a' lábadot.

Boldog Isten! sohajtá csendesén Manczi, garádicsonként nevekedvén félelme. Laczi pedig megkapta ruháját, és egy keveset félre vonta, hogy lábát megláthassa. Ammint az atyám mondgya! Hegyes papucs, bocskorszijjal felkötvé. Kár, hogy te is viseled.

Manczi úgy sietett, hogy majd lélekzetébűl is kifogyott.

¹¹² *úgymond.* [Emendálva.]

De minek szaladsz oly nagyon, Lyánka! Mennyünk lassabban, 's ezt mondván, megfogta kezét és tartóztatta. Manczi elkiáltotta magát. Mi bajod, hogy úgy kiáltasz? kérdezé az Ifiú, 's megrezzenvén eleresztette a' kezét. A' leány oly sebesen szaladt, mint a' megijedt őzecske; ő pedig utánna sietvén, szüntelen' arra kérte, hogy ne szaladgyon. Manczi végtére háromszor pihegvén ezen ígéket: Hála Istennek! beomlott egy-rundélába, a' hol felette sok Urak és Asszonyságok ültek.

Most már a' sor az Ifiúnn volt, hogy megijedjen. Átrepűlvén tekintetével környöskörül az egész társaságonn, a' kerek épületnek küszöbénn megállott. Manczi' orczájából és ama' tekinteteiből, mellyeket az ifiú Grófra vetett, kiki láthatta, hogy ettől ijedt meg. Kérdezték ugyan, mi baja? de lélekzete nem volt még annyi, hogy felelhetett volna. Csak az újjával mutatott az Ifiúra, ki szemeit azonban egy pár gyermekre függesztette, kik a' rundéla' közepénn játszottanak. Nagyon barátságosan mosolygott reájok. Ezek gyermekek? kérdezé végtére, újjával reájok mutatván. Vizsga tekintettel néztek reá mindnyájan. Majd azután szemeit megmeg Manczira vetette, ki egy ifiú embernek karjára akaszkodott volt, 's minekutánna rá mosolygott volna, ismét a' gyermekekre nézett.

Most már Manczi képes lett elbeszélni, a' mi vele történt. Ez a' legény, úgymond, a' víznek túlsó partyánn állván, különösen mosolygott magában, 's egyszerre a' vízbe ugrott. Én magamot elkiáltottam. Azután megállott előttem, 's külömbféle bolondságokról kérdezősködött. Azt tartom, hogy – Itt újjaival saját homlokára mutatván, értésére adta a' társaságnak, hogy az Ifiút esztelennek tartya. Kiki közülök Laczira fordította szemeit, az Asszonyságok pedig elvonódtak félénken egész' a' rundélának túlsó ajtajáig.

Hallod-e, ki vagy te? kérdezé egy ifiú legény, egy pár lépéssel közelebb menvén Laczihoz. Ez pedig rá vetvén szemeit, átvizsgálta nyírtt fejét és arany zsinóros ruháját, és nem felelt. Kicsoda vagy te? Öcsém! kérdezé tőlle Rósa Pál, a' Viczispány.

Én Laczi vagyok, mondá az Ifiú viszontag, és szemeit egyszersmind Manczira fordította. 'S hát itt mit keresel?

Nézni jöttem. – Ezek gyermekek? kérdezé újra, 's leült a' földre a' fiú gyermek elejébe, ki reá hasonlóképen figyelmes lett. Allighogy ezt mosolyogva apolni kezdette, oda jött hozzá a' kis leányka is, kit ölébe vett. Már az egyikre nézvén, már a' másikra, könybe¹¹³ borúltak szemei örömeiben.

Szereted a' gyermekeket? kérdezé egy ifiú Úr, gúnyoló tekintettel közelítvén hozzá.

Okosabbak náladnál, mondá viszontag Laczi, reá tekintvén a' földről.

És te ezt honnan tudod?

Nézd csak meg a' ruhádot, 's ezeknek a' ruháit; nyírtt fejedet, 's ezeknek a' haját. A' gyermekeknek el nem volt vágva a' hajok.

Kár ezért az ifiú emberért, suttogták egymásnak egynehány Asszonyságok. Termete nem rút.

Megsajdítván ismét Manczit, felkelt, és hozzá ment. A' Kisasszony hátra lépett előlle. Manczi! mi rosszat cselekedtem én neked? kérdezé tőlle érzékeny szózáttal. Úgy szeretlek, hidd el, mint az édes atyámat.

Erre a' társaságnak tekintetei felderültek. Némellyek még nevetésre is fakadtak. Kit szeretsz még mást közülünk, kérdezé tőlle eggyvalaki.

Szelíd mosolygással a' gyermekekre mutatván, ezeket! úgymond. Szeretném, ha az enyímek volnának, és ha Manczi volna az annyok.

¹¹³ *könyűbe* [Emendálva.]

Manczi elpirült, és az egész társaság kaczagásra fakadt.

Manczi tehát neked tetszik?

Manczi nekem tetszik. Csak azt nem szeretem benne, hogy kopasz. Levette tudni illik a' Kisasszony a' fejéről a' kalapot, mihelyt a' rundélába beért. Mond meg nekem, kedves Manczim! így folytatta beszédgyét az Ifiú, miért nem hagytad lefüggni szép vállaidra hajfürtyeidet, mint én? És ebben a' hosszú farkú ruhában hogy tudsz járni?

Manczi elpirült és hallgatott.

Most már az Ifiúnn kiki csudálkozni kezdett. Vallyon ki lehet? kérdezé kiki a' mellette állótúl.

Ehetnél-e? Laczi! mondá neki az egyik ifiú legény, és megkínálta egy tányér biskótával. Szomjan is vagyok, felelé Laczi, és így jobb, ha gyümölcsöt eszek, mint kenyeret.

Gyümölcsünk nincsen.

Hisz amott tele vannak vele a' fák. Ezt mondván, madár gyanánt felrepült egy fára, 's legkarcsúbb ágairúl körtvét szedett. Megtömvén vele zsebeit, olly sebesen mászott le róla, mint reá fel, 's a' legszebb körtvékkel megkínálta Manczit; azután mindenik gyermeknek adott egyget, 's a' többit magának tartotta. Manczi mosolyogva vette el tőlle az ajándékot, és elpirült.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Gróf Kaczajfalvi László a' nagy világnak társaságában.

Allig ette meg az ifiú Gróf az első körtvét, hogy a' Kisasszonyt ígéretere megemlékeztetvén, Manczi! úgymond, te nekem meg akartad mutatni amott azt a' magos kőgunnyót. Jőjjsze tehát velem! Hidd el, nem bántalak; mert én jó vagyok. Ezt mondván, kezével megkínálta.

Manczi az atyára nézett; ez pedig nevetve intett neki, hogy tegye meg, a' mit tőle az Ifiú kíván. A' Kisasszony tehát kezét adván neki, kivezette a' kertből. Utánnok ment az egész társaság.

Óh! kedves Nagyságos Uraim! mondgya vala hangos szózattal a' kert' ajtajánál egy koldús. Mi bajod? kérdezé Laczink, szemeit a' koldúsra meresztvén.

Hat gyermekemmel nincs mit ennem; kezdé panasolni a' szegény.

Micsoda? mondá viszontag az ifiú Gróf nagy ámulással. Hát teneked nincs házad, kerted, szántófölded, mellyből élhess?

Semmim sincs, kedves – – Úrfim! Az utolsó szót csak nagy nehezen és azért adta feleletéhez, mivel látta, hogy Kisasszonyt vezet.

Manczinak kezét eleresztvén Laczink, nincs házad, úgymond, nincs kenyered, és szegény öreg ember létedre hat gyermeked van?

Némellyek a' vendégek közül az öreg embernek azonban alamisnát adtak.

Hallod-e Öreg! mondá neki végtére az Ifiú rebegő, és érzékeny szózattal, eredgy hamar, és hozd ide gyermekeidet. Siess, és térj vissza mennél hamarább. Az atyám' völgyébe vezetlek velek együtt; ott ellakhattok a' mi gunnyóinkban mindaddig, még a' tiéteket felépíttük. Van nekünk kenyereünk, gyümölcsünk, tejünk és borunk; eleget ehetsz és ihatsz gyermekeiddel együtt. Ezt mondván, megcsókolta az öreg koldúsnak a' kezét, 's könyörületes mosolygással nézett még egyszer¹¹⁴ reá. Hajad már ősz, mint Istóknak, a' mi jó Istókunknak, és még is éhezned kell! Ezt én meg nem foghatom. De miért nem panaszkodtad előbb valakinek szükségedet?

¹¹⁴ *egészer* [Emendálva.]

Óh Istenem! hányszor panasztam én azt? De a' szívek, kedves Úrfim! az emberi szívek nagyon kemények.

Hazudsz, Öreg! kiáltá erre hevesen és meredt tekintettel az Ifjú. Úgy-e Manczi hogy hazudik? Ezt mondván, Manczira tekintett, és szemeit könyezni látván, minden bizonnal hazudik, úgymond, mert Manczi sír. De ezt az öreget, édes Manczim! és gyermekeit, akármit csinálsz, neked nem hagyhatom. Tekörülötted sok is az ember; mink pedig völgyünkben csak hárman vagyunk.

Hát a' gyermekekkel mit csinálsz majd az atyád' völgyében? kérdezé Laczinktúl egyik a' vendégek közül, ki az egész jelenést érzéketlen mosolygással nézte.

Megösmerkedtetem őket a' palántákkal és az állatokkal. Megtanítom őket a' földmérésre. Megbeszéllem nekik, mikép támad az esső, a' hó, a' villámlás, a' mennydörgés? Nem únnák ők el magokot, azt fogadom. Megtanítom őket még sípolni is.

Az egész társaság elbámúlt, s egymásra nézett. Fúvod te a' sípot? – és kótákbúl? kérdezék egyszerre egynehányan. Azalatt, hogy egy travért hoztak, az öreg koldúshoz fordulván Laczink, eredgy, úgymond jó Öreg! és hozd el azonban gyermekeidet. Majd azután alsó ajakára fektetvén a' sípot, egynehány természetes járásokat fűtt; végre pedig kótákbúl ezenn az eszközönn olly gyönyörűen, olly kellemetesen, és olly érzékenyen játszott, hogy nem győztek elegendőképen sem reá nézni, sem rajta csudálkozni.

Manczi erre kihozta a' hárfáját, s ammint rajta egynehány accordokot kezdett játszani, az ifjú Grófnak keze a' síppal együtt lassankint lelankadt. Énekelni kezdvén a' hárfához a' Kisasszony, égő tekintettel vizsgálta Laczink, s egy székre melléje lebozsátkozott. Lehetetlen volt az áriának végét kivárnia. Egyszerre megölelte, a' hárfával együtt magához szorította, s érzékeny tűzzel felkiáltott: Manczim, édes Manczim! A' Kisasszony elsikótván magát, felugrott, és édes anyjának karjai közé szaladt. Laczi utánna indult; de egy ifjú legény, a' házi Gazdának messzérül való attyafia, mellyénél megkapta, e' szókot dörögvén szeme közé: állj meg! egy tapodtat se próbálly tovább menni! Az ifjú Gróf rá meresztvén szeméit, beteg vagy-e? úgymond, vagy más valami bajod van? s ezt mondván, felette könnyen elvette mellyérül a' kezét, és félre lökte. Erre a' heves legény a' Gróft öklével mellybe taszította, s azonnal ismét neki szögezte öklét, hogy másodsor megtaszítsa. A' Grófnak vére orczájába emelkedett. Mit cselekedtem én neked, úgymond, te gonosz ember, hogy engemet öklözöl? Ezt mondván a' második taszítást felfogta, és a' legényt olly sebesen lekanyarította maga megé a' földre, hogy esni is allig látták. Közelebb menvén azután Manczihoz, kedves Manczim! úgymond, te némmelkor előllem elszaladsz. Nem szeretsz talán úgy engemet, mint én tégedet?

Most már a' társaság át kezdette látni, hogy az ifjú Grófnak helyénn van az esze, és csak azt nem tudta megfogni, mikép jutott légyen illy különösségekhez? A' sok kérdések után kivették végtére belőlle, hogy ő Gróf Kaczajfalvi Jánosnak a' fia, ki tizennégy esztendő előtt a' világot három esztendős fiacskájával elhagyván, a' magányosságba vonódott. Majd azután új kérdések által elég hihetőképen kitanúlták azt is, hogy fiának az öreg Gróf különös nevelést adott. Ezek meglévén, arra akarták venni, hogy a' Viczispány' házánál hállyon, mivel a' nap már alkonyodni kezdett; de erre mindaddig rá nem állott, még meg nem ígérték neki, hogy Istóknak hírt adnak, kinek miatta való aggódásait átlátta. Manczi végtére egy pár jó szóval és egy pár szíves tekintettel rá birta, hogy édes attyának, a' Viczispánynak, kérését tellyesítse.

Könnyen meg gondolhattuk magunkban, hogy estve elég okot talált még Laczink arra hogy az embereknek bolondságain nevéssen, és hogy elég okot adott viszontag arra is, hogy ötet a' társaság megnevesse. Az asztalnál Manczi mellett ülven, nem győzött elegendőképen az ételeknek sokaságánn csudálkozni, mellyeket az asztalra tettek, s mellyeknek legnagyobb

részét ehetetlennek találta. Felkelvén tehát, hozott magának egy asztalkárul gyümölcsöt, mellyhez kenyeret evett, és egy kevés borral vegyített vizet ivott. Allig ült az asztalnál fél óráig, hogy sok nevetése után felugrott, 's egyiket a' szolgák közül megszóllítván, én már jól laktam, úgymond; most ülj le te, és egyél. Az inas majd elkacczantotta magát; a' Gróf pedig erővel oda tolt, a' hol üres helyet hagyott, és minden bizonnal rá is kényszerítette volna a' leülésre, ha mindnyájan eggyenlő szózáttal nem bizonyították volna, hogy az inas már evett. Megkerülgette azután az asztalt, 's mosolygással nézte a' pompát, melly rajta ragyogott.

A' Viczispánynak kérdésére, mikép tetszenének neki mind ezek? tik, úgymond, valóban únalmas emberek vagytok, és ha Manczi nem volna, már én régen az én öreg Istókomhoz visszatértem volna. Édes Manczim! így szoll vala ismét a' Kisasszonyhoz, meg czirógtván orczáját, mikép lehetsz te olly balgatag, mint ezek az emberek? Ha én neked volnék, tudod-e, mit csinálnék?

No 's, mit csinálnál tehát? kérdezék egyszerre többen, még Manczi csak lopva nézegett reá.

Felkelnék, oda vetném a' fejemről ezeket a' czifraságokat, testemről ezt a' csudálatos öltözetet, kezemet oda nyújtanám Laczinak, 's elmennék vele az attyához az ő szerencsés völgyébe.

'S hát ott azután mit csinállyon? kérdezé egy faunus ábrázatú, vastag és vén legény, Potrohosi Péter, Manczi' annyának a' báltya.

Mit csinállyon? felelé a' Gróf; okosabb dolgokat, mint te egész életedben csináltál. Hallyadsza, Manczi! melly boldog volna nekünk ott életünk. Reggel, minekutánna én a' forrásnál meg fürdenék, felkölténék egy szép áriával a' sípomonn, hogy te is megfürödj. Azután eggyütt mennék a' kertbe. Te nekem virágokat öntözni segítenél; én pedig az egész völgyből öszveszedném számodra a' legszebb gyümölcsöt. Egész nap musikálnánk, dolgozánk, és énekelnénk. Estve legszebb darabjaimot fúnám a' síponn, még el nem aludnál.

Nagy kaczagásra fakadt az egész társaság, Manczi pedig elpirúlván, lesütötte szemeit, és magában nagyon bosszonkodott, hogy a' mit Laczi mond, azt a' társaság mind nevetségesnek találja.

Még az asztalnál feltették volt magokban némellyek, hogy Laczit olly ruhába öltöztetik, mellyet a' nagy világnak szokása szépnek tett. De bármennyit fáradoztak is, rá nem birhatták mindaddig, még Manczi egy esedező tekintetet nem vetett reá. Elvezették tehát egy mellék szobába,¹¹⁵ 's felöltöztették egy huszár hadnagynak katona ruhájába. Visszaérkezvén vele a' társaságba, a' dámák rész szerint barátságos főhunyorítással, rész szerint pillogó tekintettel, rész szerint kellett mosolygással fogadták.

Manczi felette nagyon elpirult, 's mikor első tekintetét rá vetette, égni érzette orczáját. Nemes egyenességgel állott előtte a' karcsú, magos és izmos ifiú. Hosszú barna hajának fodrai szép rendtelenséggel folytak le vállaira. Eggyik kezével a' kardot tartván, jobbját oda nyújtotta Manczinak, kire nagy és tüzes szemei barna szemöldökeik alól szelíden mosolyogtanak. Lehetetlen volt, hogy a' legényre sokáig nézzen. Szemérmes szemeit a' földre sütötte. Manczim, édes Manczim! Ezen ígéssel közelített hozzá, feléje nyújtván kezét. Oda nyújtotta kezét Manczi is, a' nélkül hogy tudta volna, mit cselekszik? Azonban másik karjával átfogta Manczinak a' derekát, 's magához vonván, orczája' elejébe hajtotta le orczáját, hogy közlül nézhessen szeme közé. Manczi még vissza sem vonhatta orczáját az övétől, ammint Potrohosi, ki a' tréfát nagyon szerette, és Sógoránál magának, mivel Manczit örökössének választotta, min-

¹¹⁵ *szokába*, [Emendálva.]

dent megengedett, nagy kaczagással felkiáltott: Brávo Lyánka! Engem' úgy segéllyen, mindnyájunk' láttára megcsókollya a' legény! Ettől az ifiú vitéztől vegyetek magatoknak példát, Legények! Ez tud ám igazán az ostromhoz.

Manczinak szemei könybe¹¹⁶ borulván, Uram Bátyám engemet ok nélkül kínoz, mondá Potrohosinak, a' ki szinte teli torokkal nevetett.

Kicsoda? kérdezé Laczi; ez a' dagadt ember kínoz tégedet? Egy pár könyecskét látván Manczi' orcájánn legörgeni, még sírsz is miatta? úgymond, 's Potrohosit megfogván hirtelen' kezénél, egész az ajtóig forgatta maga előtt, 's végtére széles hátának szögezvén mind a' két kezét, megfoghatatlan gyorsasággal tolt ki az ajtónn a' szobából, azután pedig a' kapunn a' mezőre, és kizárta. Nyerítő kaczagás kísértette ki Potrohosit, 's egészen elnyomta szitkait, mellyeket fél nevetve és fél bosszonkodva pökdösött az Ifiúra. Így múlt az estve kaczagás és szüntelen nyájaskodás között. Csak Manczi lett mindenki szempillantással komorabb és csendesebb. Valahányszor Laczit kinevették, mindannyiszor ő elpirult, és a' nevetés' tárgyára lopva tekintgetett. Bármely gorombából kínozta is báltya, kinek végtére Laczink a' visszajöve-telt megengedte, csak rajta kapatta magát még is vagy tízszer ezen estve az Ifiúnak gondatlan egyszersmind és bámuló vizsgálásainn.

Laczinak olyan ágyat vetettek, a' minőt maga kívánt, 's melly hasonló volt ahhoz, mellyhez völgyében szokott. Lefeküdvén, két egész óráig nem hagyták aludni képzésének ingerrel telles rajzolattjai: elszenderedvén pedig, gyönyörű álmokképek lebegtek körülötte. Valamint virogatásában, úgy álmaiban is, Manczi volt a' fő kép. A' hajnalnak első sűgárja nyitva találta már szemeit, 's egész életében ma történt legelőször, hogy ébren lévén, az ágyban maradt. Könyökére támasztván fejét, átvizsgálta a' múltt napnak történeteit, 's már nevetett, már elkomorodott, már meg könybe borúltak szemei, ammint képzése ennek vagy amannak a' tárgynak megújításába merült. Áh! felsohajtott végtére fenn szóval, ma már Manczit el kell hagynom! Erre Potrohosi felébredt, ki magának kikérte volt, hogy Laczinkkal egy szobában hálhasson. A' tréfás vén legény közt és a' mi természetes ifiú Grófunk között csak hamar fontos beszélgetés támadt, mellyben Laczink minden tartóztatás nélkül megvallotta, hogy Manczit jobban szereti, mint kedves Istókját, sőt még mint saját attyát is. Természetes kifejezései amaz indulatoknak, mellyeket Laczi magában érzett, Potrohosit jó kedvre ingerlették. Már is gondolkodni kezdett ő ama' lepcsességekről, mellyeket vele üzni fog, és ama' szígyenítésekről, mellyekkel Manczit kínozni fogja, kit csúfságból szent Viczlipuczlinak nevezett, mivel kétes értelmű beszédgyeire teli torokkal nevetni nem akart. Azt várta ő még estve Laczinktól, hogy nem könnyen hagyja majd magát Manczitól elválasztani; a' mi neki sok alacsony tréfára adott volna alkalmatosságot. De meg kellett volna neki azt gondolni, hogy a' természetes ember nem szemtelen. Mert ha a' természet az oktalan állatoknak tökéletesebb épületű nemeit a' szemérmességgel felékesítette, ammint a' nőtény majomban, és az elefántnak mind a' két nemében tapasztallyuk, mikép volna lehetséges, azt magunkkal elhithetni, hogy e' szép erkölcsöt az embertől megtagadta légyen? Csak a' romlott nevelésű vársi ember fosztja meg magát e' kellemetes adománytól, ki még gyermekségében a' sok rossz példa által természetlenségekre ragadtatik.

¹¹⁶ *könyübe* [Emendálva.]

HATODIK SZAKASZ.

A' két szerelmes a' kertben, Potrohosi pedig a' lesben.

Potrohosi ezeket meg nem fontolván, arra akarta Laczinkot birni, hogy mennyen be Manczihoz, minekelőtte felkel. Bezzeg Laczi! úgymond, nem volna ám bolondság, Manczit felverni; 's ezt mondván, öltözködni kezdett.

Manczit felverni? felelé az Ifiú. Van-e neked eszed, te eleven bálvány? Hisz azonnkivül, hogy ez nem illik, Manczi is feljenedne, és reám méltán megharagudna.

Ne légy olly balgatag, kérlek! mondá viszontag Potrohosi. Ha én veled vagyok, az illendőséget meg nem sérted. A' mi pedig a' feljenedést illeti, nem szükséges, hogy nálla lármát üss. Költsd fel csendesen, és hídd el magaddal a' kertbe.

Potrohosinak az volt egyedül a' szándéka, hogy ezen ártatlan költésből okot vehessen Húgának kínzására. Laczink tehát hamar felöltözött, és Potrohosi utánn csendesen Manczi' ajtajához lappangott, melly be zolt zárva. A' vén legény, nem akarván ügyekezettel felhagyni, külömbféle kulcsokat hordott öszve, mellyek közül az egyyk a' Kisasszony' szobáját végre megnyitotta. Csendesen vitte ő ezt végbe, 's Laczinkot betolván, az ajtót utánna ismét bezárta. Az Ifiú a' lebecsátott kárpitok miatt homályosnak lelvén a' szobát, azt pedig, hogy Potrohosi be nem ment vele, illetlen csalárdságnak nézván, az ajtótól szóllítgatta Manczit egynehányszor, hogy felkelvén, jöjjön vele és vastag báttyával a' kertbe. Szavát mindenik szóllításnál fellyebb és fellyebb emelvén, Manczitúl pedig semmi feleletet nem vehetvén, végtére fenn szóval szóllította meg, a' minn Potrohosi az ajtónn kívül nem győzött eleget nevetni. Ennek biztatására elment azután az ágyhoz, és Manczinak hültt helyét találta. Sok édes álmodozási utánn, mellyeknek fő tárgya az ifiú Kaczajfalvi volt, korán felébredvén, olly teli volt szíve, hogy a' szűk szobában nem maradhatott. Felkelt tehát, 's éjjeli köntössére egy könnyű palástot vetvén, kiment az illatozó kertnek szabad levegőjébe, és ott egy gallyfödél alatt a' hantszófára dőlt.

Hallván Potrohosi, hogy Manczi a' szobából már kirepült, kieresztette a' Gróftot, ki megvevéssel tekintvén reá, te, úgymond, nekem rossz embernek látszol lenni. Ha Manczimnak báttya nem volnál, én többé, azt tudd meg, rád sem néznék. Nekem megigérni, hogy velem bejössz, és kinn maradni, sőt még az ajtót¹¹⁷ is rám zárni –

Legyen eszed, mondá viszontag Potrohosi. Mihelyt Manczi' szavát hallottam volna, be mentem volna hozzátok én is. Ő már minden bizonynal a' kertben van a' munkásoknál. Jőjjsze velem, keressük fel!

A' kertben nekem nem kellesz. A' munkások, a' kik ott Manczival vannak, náladnál jobb emberek. Eredgy, feküdj le, és hortyogj! a' kertben nekem nem kellesz. Ezt mondván, leszaladt a' kertbe; Potrohosi pedig utánna lappangott, 's húgának kedves gallyfödélét ösmervén, közelebb útonn a' hantszófa megé vette magát a' sűrű gallyak közé, mellyek miatt őtet sem húga sem Laczink észre nem vehette. Manczi könyökére támasztván fejét, a' madarak' csevegésénél a' hüsben szinte elszenderedett. Laczi lábhegyenn közelített hozzá. A' legszebb és leggyönyörűebb paradicsomnak látása el nem ragadhatta volna úgy szemeit, mint az aluvó Manczinak tekintete. Megállott, mintha a' földhöz volt volna búbájolva, 's mosolygó orczával vizsgálta kellemetességeit. Allig mert lélekzetet venni. Az egész legény csupa szem volt. Kezei lecsüggöttek, szemei a' szerelemtül szinte csillogtak, arczai úgy megpirúltak, hogy egy pár nyílt rósának gondoltad volna lenni, tagjainn pedig egy gyenge remegés futott keresztül. Így

¹¹⁷ *ajtót* [Az ékezet emendálva.]

állott ő egy darabig lelketlen kép gyanánt, mely az emberre meredt szemmel néz. Az élet végtére vissza kezdett szívébe térni. Egynehány ösmeretlen indulatok zűrzavar¹¹⁸ gyanánt gomolyogtak fel mellének mélyeiből. Leereszkedett Manczi előtt egyik térgyére, 's megcsókolta kinyújtott lábára lecsüggő kezét, illy szókra fakadván: édes szép Manczim! A' Kisasszony felijedvén, rá meresztette szemeit. Jó reggelt, Manczim! mondá Laczi, 's oda nyújtotta kezét örvendetes és érzékeny tekintettel. Manczi el akarta magát kiáltani; de az álmoság, mely megkábította, és az ijedés, hogy maga előtt illy véletlen vendéget látott, elfojtották mellében a' szózatot. Ajaki megnyíltak ugyan, de hangot nem adhattak.

Melly szép vagy, édes Manczim! elkezdette ismét Laczink, 's mely nagyon szeretlek! E' szókkal egy pár könyecske forrott ki szép szeméből, 's legördült mosolygó ajakára. Szívére vonta azután csendesen Manczi' kezét, 's melléhez szorította.

Manczi visszavonván karját, mit akar itt a' Gróf? úgymond komor tekintettel. Mennyen dolgára! E' két szót nyughatatlan keménységgel ejtette ki.

Laczi ellenben felemelvén öszvett kezeit, 's olly tekintetet vetvén reá, mely szívébe hatott, édes Manczim! úgymond, ki nem mondhatom, miként szeretlek. Engedd meg, hogy nállad maradjak. Hidd el, úgy szeretlek, mint magad magadot. Olly szép vagy, Manczim! mint – – sokkal szebb, mint az egész világnak legszebb virágjai!

De mit akarsz itt, kérlek?

Fel akartalak az ágyból verni, hogy jönnél le velem ide a' kertbe. Te engem' megelőztél. Áh Manczi! allig alhattam miattad valamit. Egész éjszaka láttalak, de úgy – szakasztott úgy, ammint most látlak. Óh Manczi! az én mellyem olly teli volt, hogy majd megszakadt. Sírnom kellett. Jobb kezeden feküdtél álomban, és bal kezed – – itt bal kezét megcsókolván, óh Manczi! úgymond, ha tudnád, miként szeretlek!

Ezen ígék félénken jöttek ki szorultt melléből, és könybe borúltt szemei kérlelő szelídséggel függöttek Manczi' szeméin, kinek kezét már melléhez már ajakához szorítgatta. A' Kisasszony semmikép végbe nem tudta vinni, hogy a' legényre megharagudgyon. Eredgy, jó Laczi! úgymond, eredgy! Menny amoda a' munkásokhoz; én azonban felmegyek a' szobámba, és felöltözködök.

Elmegyek veled én is.

Ezt meg nem engedhetem, mert az illendőséget megsértené.

De mond meg hát nekem előbb, ha szeretsz-e te is viszontag engemet?

Erre sem felelhetek meg.

'S miért nem?

Ha *nemmel* felelnék, gorombaság volna tőlem; ha pedig *igennel*, az illendőséget sérteném meg.

Az illendőséget? De akkor csak nem sértenéd meg még is, ha igazat mondanál?

Még akkor is. Kelly fel térgyeidrül, jó Laczi! menny a' munkásokhoz, és légy nyugodtt szívvél. Ezt mondván, ammint Laczinknak karjait megfogta, hogy térgyeirül felsegítse, orczája amannak orczájához olly közel esett, hogy a' hátul lesekedő báltya csókra gondolta a' legényhez lebocsátkozni. Brávo! Derekasan! kiáltya vala ez a' gallyak közül, te kis boszorkányka! Régen jövendeltem már én ezt a' mi szent Viczlipuczlinkrül. Ihol karjai között a' szép legény! Korán reggel úgy megcsókolgattya, mint hímjét a' gerlicze! Ha ide nem hozott volna az eset, tudgy' Isten! –

¹¹⁸ *zűrzavar* [Emendálva.]

Áh hogy bánhat Uram Bátyám velem illy igazságtalanul? Én ártatlan vagyok! 's ezt mondván, elfakadt sírva.

Ártatlan? Brávo, szent Viczlipuczlim, brávo!

De mit sírsz te megint Manczi! mondá Laczi. E' miatt a' vastag ember miatt? Azután Potrohosira tekintvén, ez úgymond, nevet, Manczi pedig sír. Mondgyátok meg nekem, miért? – Manczi! gyere te velem sétálni. Ez a' hízott ember, a' ki tégedet mindúntalan' megríkat, maradgyon itt.

Potrohosi erre olly hangosan kezdett kaczagni, hogy nem csak a' munkások, hanem még azok is meghallhatták, a' kik a' kastélynak azonn a' részénn háltak, melly a' kert felé volt.

Áh édes Uram Bátyám! az egész házat felveri szavával az álombúl. Gondollya meg, melly veszedelembe ejti jó híremet és nevemet.

Az ifiú Gróf Manczira tekintvén, 's fejét megrázzván, azt akarod, úgymond, hogy a' kastélyban az embereket felköltse? Azt én mindgyárt magam megcselekszem.

Maradgy! rikóttya vala Potrohosi kaczagva. Mi a' manó jut eszedbe, hogy te az embereket álmokból felverd? Hallod-e Laczi! mond meg nekem igazán, ha tégedet Manczi valóban megcsókolt-e?

Laczink tetétül fogva talpig meg vizsgálván Potrohosit, neked, úgymond, vastag ember! ammint látom, egy csöpp eszed sincs. Eredgy dolgozdra! Manczi sír! Eredgy, mondom, jó szerével. Manczi velem maga akar lenni.

Már a' más! mondá Potrohosi; így hát csak el kell mennem; 's betakarván magát háló ruhájába, menni kezdett.

Az Istenért! vigye megával, Uram Bátyám, áh! vigye el magával, kérem.

Alkudgyunk, Húgom Asszony! felelé Potrohosi. Valld meg itt nekünk igazán, hogy szereted. Akkor azután elviszem magammal.

Uram Bátyám! az egekre kérem, mit gondol?

Egyébaránt itt hagyom, és --

Manczi látván, hogy bátya menni akar, megkapta a' kezét.

De mit parancsolgatsz te, gonosz ember! ennek a' szép leánynak? kérdeze komor tekintettel Laczink. Megmondgya ő azt nekem nállad nélkül.

Annyival jobb, mondá Potrohosi, 's kirántván Manczi' markából kezét, elsietett.

Szeretem, édes Uram Bátyám! szeretem; csak vigye el magával amazonn az útonn.

Már most megelégszek veled, és ezen szempillantástúl fogva nem vagy szent Viczlipuczlim, hanem édes húgom. Eredgy a' szobádba és öltözködj. Te pedig, Laczi! gyere velem amarra haza.

Laczink nem ment volna el vele, ha Manczi szépen nem kérte volna, ki szobájába szaladván, az ágyra dőlt, és mérgében sírt. Bementek szobájokba a' férjfiak is, hol Laczink az ablakba ülven, gondolatokba merült, Potrohosi pedig felöltözzvén, Húgához ment. Hallod-e Manczi! én az egész esetet eltitkolom, és így legkisebb okod sincs sírni. De mond meg nekem minden tréfa nélkül, ha ez a' természetes legény tégedet el akarna venni, elmennél-e hozzá? Ne légy Viczlipuczli, hanem igazán felelly.

Édes Uram Bátyám! az ifiú Gróf az ő tökéletlen nevelése miatt mindenben hátra van.

Nem igaz, hogy te őrá ebben a' vélekedésben vagy! Minek pirúltál el tehát, mikor kérdeztelek? Hogy tik lányok az illy dolog körül úgy kerengetek a' felelettel mindég, mint a' macska a' forró kása körül! Mindent láttam én, mindent hallottam, a' mit a' kertben mondottál és cselekedtél. Felelly egyenesen, elmennél-e hozzá?

Manczi lesütötte szemét, és újjáival egy selyem szálacskát ki 's be sodorgatott. Ösmerte bátyát, és tudta, hogy az illy dolgoknak kinyomozásában nagyon járatos.

Öltözködj fel, Manczi! Meglássuk, mi lehet a' dologból? Énnekem ez a' legény magamnak is sokkal jobban tetszik, mint azok az arany zsinóros, ezüst gombos, nagy kalapú, széles kardú, nyírott hajú széltömlők, a' kik egyebet nem tudnak, hanem tanultt főhajtással fogat mutatni, mint a' hamis kutyák, 's vigyorogva egykét complementumot mondani, mellyek pusztá levegőmozgásból állanak. Ezzel Potrohosi elment.

Manczi a' dolgról mélyebben kezdvén gondolkodni, megvallotta magának, hogy Laczihoz, mikor az uniformisban látta, nem volt érzéketlen. Szerelmének bizonyításait azonkívül olly igazaknak és szembetünőknek találta, hogy méltán háladatlannak tartotta volna magát, ha azt viszontag való szerelemmel meg nem jutalmazná. A' tükörhöz ülven, maga sem tudta, mikép történt, hogy ma olly eggyügyűen öltözködött fel, ammint csak lehetett. Ha bátyának csúfolásátúl és önnön magának áruló pirulásátúl nem tartott volna, semmit sem vett volna magára ollyast, a' mit Laczink rajta megnevetett. A' tükörbe tekintvén, elijedt magátúl, olly piperétlen volt. Hajtarajját tehát felemelte még egy keveset, csak hogy a' módinak kedvezni tessen, és lement kávézni. Öltözködésével annyi üdőt vesztett, hogy a' früstöknél utolsó volt.

HETEDIK SZAKASZ.

Laczink az attyához visszatér.

Szinte édesdeden nevetett Laczink azonn, hogy az emberek fekete vízbe fejr tejet töltenek, és ezt a' vegyületet früstökül isszák, ammint látván, hogy minden ember az ajtóra tekint, megfordúl, és Manczit eggyügyű ruhájában bejönni megsajdította. Áh az én Manczim! Be szeretem, hogy itt vagy egyszer. Allig győztelek már várni. És áh! melly szép, melly gyönyörű vagy ma! Tedd le, kérlek, ezt a' kalapot! 's ezt mondván, fejrül a' bandzsál kalapot maga levette. Úgy! No most nézzétek már meg ezt a' gyönyörű leányt!

A' földbe bújt volna szígyenletében a' Kisasszony, mikor a' kaczagást hallotta, mellyel a' vendégek fogadták.

De ma reggel, folytatá szavait barátságos csevegéssel a' mi természetes Laczink, sokkal szebb, ezerszer szebb voltál a' kertben a' gallyfödél alatt. Áh! mikor ott olly szépen feküdtél

--

Manczi elhalaványodott, Potrohosi pedig mértékletlen hahotára fakadván, akármí legyenek, úgymond, ha a' természet ezerszer nem alkalmatlanabb a' titoktartásra, mint a' hiúság!

Nossza erre a' vendégek, és kivált az ifjú legények, körülvették azonnal Manczit, ki azt sem tudta bosszúságában, hová üsse le szemeit? Laczink megfogta kezét; de ő kiragadván magát haragosan, kiszaladt az ajtónn. Laczi utána repülven, megfogta, 's mellyéhez szorította illy kérdéssel: haragszol talán, Manczim? Légy jó, Édesem! és ne haragudgy!

Azonban utánnok érkeztek a' szobábúl a' vendégek is, Manczi pedig nagy háborodással kiragadván magát karjábúl, 's haragos tekintetet vetvén reá, takarodgy, úgymond, és ne jőjj nekem többé szemem' elejébe. Ezt mondván, felszaladt a' garádicsonk szobájába.

Laczi meredt tekintettel nézett utánna; azután pedig lassan megfordulván, a' földre ütötte szemeit, öszveránczolta vagy kétszer homlokát, megrázta fejét, 's jószívű keseredéssel azt mondotta: Szegény Leányka! Az atyám igazat mondott. Erre nagy elevenséggel feltekintett, mondván: áh, az atyám! E' szavak utánn pedig nyíl gyanánt repült ki a' kastélybúl a' kertnek, beugrott a' vízbe, átúszott a' túlsó partra, a' legsűrűbb bokrok és csipkék között felmászott a'

hegyre, 's két óra múlva meglátta atyának kellemetes völgyét, melybe örvendetes kiáltások között sebesen leszaladt. Istóknak örömkialtásai hírül adták azonnal az öreg Grófnak, hogy az elveszett Ifiú visszatért. Hamar kitörülvén szemeiből a' könyveket, elejébe sietett kedves fiának az érzékeny atya elég nyugodtt tekintettel. Laczi sebes és hangos örömkialtással karjai közé vetvén magát, áh, édes atyám! úgymond, Manczit láttam, az én szép Manczimot láttam.

Az öreg Gróf ellappangott vele egy gallyfödél alá, a' hol egy rövid beszéllgetés által, melly hidegvérűnek és indulat nélkül valónak lenni látszott, egyenes szívű fiábúl az egész esetet kivette. A' természetes nevelésnek plánumai egyszerre füstbe mentek. Majd azután az öreg Gróf mély gondolkodásba merülvén, átértette, itt lenni már az üdejét annak, hogy fiát a' nagy világba kivezesse. Átlátta azt is, hogy Rósafi Pálnak Manczi Kisasszonya mélyen behatott Laczi' szívébe; melly vélekedésében őtet az Ifiú is minduntalan' megerősítette. Egyenesen meg vallotta ő, hogy Manczit az egész világon legjobban szereti, és amaz ellenvetése, mellyeket neki az öreg Gróf Manczinak öltözetéről, nyírt hajáról, és magaviseléséről tett, olly erőtlenek voltak előtte, hogy csak hideg mosolygással hallgatta. Az öreg Kaczajfalvi tehát szükségesnek találta, hogy fiával az emberi nemzetet, és annak történeteit úgy ösmertesse meg, ammint magokban vannak. Elővette vele a' históriának filozofiáját, mellyből ő a' nemzeteknek külömbféle religyióit, kormányait és szokásait a' culturának nevedésével együtt álmélkodva tanulta. Anyanyelvén kívül a' németet, francziát, olaszt és anglust rész szerint beszéllvén, rész szerint értvén, többféle könyveket olvasott e' nyelvekben az emberi nemzetnek tetteiről, és így nem csak a' száraz históriát, melly pusztá nevekéből, esztendő számokból, 's egymástól¹¹⁹ elszakasztott esetekből áll, hanem a' történeteknek okait, következéseit és belső összefüggését is megtanulta. Már nevetett, már sírt, már szökdösött örömeiben, már meg rezkettett rémülésében,¹²⁰ ammint a' külömbféle jelenéseket olvasta, mellyek között az országok a' világ' kezdetétől fogva habzottak.

Meghallván édes atyától, hogy őtet a' sors egykét száz szegény embernek urává tette, megduplázta serénységét a' külömbféle tanulásokban, hogy jobbjait annyival könnyebben megboldogíthassa. Fáradság nélkül átlátta ő tudni illik amaz arany igazságot, mellyet édes atya naponkint elejébe terjesztett, hogy az ollyan földes Uraságok, mellyek mindent másokra bízván, idegen szemmel látnak, idegen fülle hallanak, idegen kézzel írnak, idegen ésszel okoskodnak, mind magoknak, mind jobbjáiknak iszonyú rövidségeket, és helyrehozhatatlan károkat okoznak. Arra ugyan, hogy olly ruhába öltözködjön, a' minőt a' hozzá hasonló ifiak viselnek, nagy nehezen rá állott az ifiú Gróf, de haját elnyírni tellyességgel nem engedte.

Az öreg Istók véghetetlenül örült, mikor e' változásokat látta, 's az nap, hogy a' Gróf a' völgyet fiával együtt legelőször elhagyta, térgyenn állva köszönte az Istennek, hogy a' természetes nevelésnek végét szakasztotta, mellyből soha semmi jót nem remélt. Laczink felette édes egyszersmind és szívszorogató reménységekkel ment atya mellett a' völgynek sűrű erdejénn keresztül, 's ammint a' gyönyörű térség szemébe tünt, örömeiben elpirúlt és¹²¹ megtüzesedett, lépései pedig úgy meggyorsultak, hogy édes atya allig győzött utánna sietni.

Elérkezvén végtére Kaczajfalvára, hátul mentek be a' kertenn a' pompásan épült palotába. Ehhez bejutván, az öreg Gróf csengetett, 's azonnal mindenfelől öszveszaladt cselédgyei, 's mély tisztelettel megállván előtte, parancsolattyaikat várták. A' Gróf szemmel tartotta fiát minden jelenésnél, hogy láthassa, minémű érzeményeket okoznak benne? Nyissátok meg fiamnak

¹¹⁹ egymástól [Emendálva.]

¹²⁰ rémülésében, [Emendálva.]

¹²¹ és és [A szóismétlés emendálva.]

a' zöld szobákat, mondá a' Gróf. Eggy inas megnyitván az ajtót, melly e' szobákba nyílt, mély alázatossággal megállott mellette. Ezek a' te szobáid, fiam! ezek pedig inassaid! Ezt mondván, három emberre mutatott, kiknek eggyike éleletes, ketteje pedig ifjú volt. Laczi megvizsgálván őket tetétül fogva talpig, alázatos állásaikat mosolygással nézte, és a' szobába bement.

Első tekintete ama' képekre esett, mellyek Hogárth' rajzolásai után rézre metszve a' szobában függtek. A' rajtok lévő szatírás caricatúrákat meg nem foghatván, szüntelen' csak fejét rázta. Megnyitotta azután az ablakot, s kinézett az udvarra, hol éppen sok ember gyűlt össze, mivel az öreg Gróf öszvehívatta jobbággyait, hogy fiát velek megösmarkedtesse. Laczinknak fejében annyiféle gondolatok támadtak, hogy egynél sem tudott megállapodni. Megnyitott még egynehány szobát, mellyek az első mellett voltak, s álmélkodva nézte a' pompát, melly a' Viczispány' szobáinak pompáját messze felhaladta.

Eggy inas kávét hozott, s letette az asztalra. Nekem ez nem kell, mondá Laczink mosolyogva, nem tudván igazán, mikép bánnyon az inassal, s egyáltalában, mikép viselje magát? Hogy hínak tégedet? kérdezé elvégre az inast.

Jánosnak, Nagyságos Uram!

Hallod-e¹²² János! nem tudod te, mit jelentenek ezek a' képek?

Nem tudom. Ő Méltósága, az öreg Gróf, fogja tudni.

Laczi semmit sem mert többé tőle kérdezni. Azonban az öreg Gróf elérkezvén, levezette fiát az udvarba, hol jobbággyai már sorban állottak. Íme! gyermekeim, mondá nekik a' jó Úr, ismét nállatok vagyok, s hozzátok hozom fiamot is. Nektek neveltem én ötöt. Ha én egyszer meghalok, ő szinte olly jó és kegyes uratok lessz, mint én vagyok. Ügyekezetek rajta, hogy szeretetét megérdemellyétek. Ő a' tiéteket meg fogja érdemleni.

Az Úr Isten áldgya meg a' mi jó Urunkot, felkiáltottak erre a' jobbággyok. Áldgya meg a' fiát is, utánna vetette egy öreg ember, és tegye olly jó és kegyes Úrnak, a' minő az attya!

Laczi csendes tekintettel és ránczolt homlokkal vizsgálta őket.

Nézd jövődébéli jobbággyaidot, fiam, mondá azután Laczinak az attya. Nincs szívedenn semmi, a' mit nekik mondani akarnál?

Laczi még egyszer áttekintvén őket, s a' legöregebbiket megszóllítván, hány¹²³ esztendő vagy? úgymond, s egyszersmind kezét adott neki.

Kilenczven esztendő vagyok, kedves édes Úrfim! mondá az öreg ember, Laczi' kezét ajaka felé emelvén, hogy megcsókollja.

Minek akarod te az én kezemet megcsókolni? kérdezé Laczi, s az öreg embernek kezét egyszersmind szívéhez szorítá.

Szereted-e ezeket az embereket? Fiam! tudakozá tőlle az attya.

Hogy szerethetném őket, mikor nem ösmerem? felelé az ifjú Gróf fenn szóval.

Akarsz-e velek, a' hol lehet, jót tenni?

Hogy is tehetsz illy csudálatos kérdést? mondá erre álmélkodva Laczink, s elfordulván, bement a' palotába. Szobájának közepénn megállván, megrázta fejét egynehányszor, és gondolkodásba merült. Melly különös ma, mondá magában, az én atyám!

¹²² *Hallad-e* [Emendálva.]

¹²³ *hány* [Emendálva.]

NYOLCZADIK SZAKASZ.

A' természetes ember szeret vígadni, 's vígasságában másokkal jót tenni.

Egyszerre musika kezdett zengeni az udvarban. Az öreg Gróf oda rendelte előre a' szomszéd mezővárasbúl a' czigányokat. Laczink majd nyakát törte, úgy repült le a' garádicsokonn, 's a' falunak mind a' két nembéli ifiúságát egy nagy diófa alatt tánczó félben találta. Hozzájok sietvén, még messzéről csudálta¹²⁴ a' falusi leányokat könnyű ruhákban csoportonként állani, 's ammint oda ért, éppen táncolni kezdettek. Bámuló szemmel vizsgálta a' tánczókat, mosolygott, a' kurjongató legényekkel elel rikóttotta magát, 's végre közéjek ugorván, egy ifú szép leánynak kezét megragadta, 's a' lejtőt úgy járta vele, ammint tudta. A' táncz után mellyéhez szorítgatván a' szemérmes leányt, nem győzte apolgatni, 's ammint az új tánczot a' vidám párok elkezdették, hevesen megforgatta tánczosnéját ő is, és öröme olly zabolátlan lett, hogy szüntelen kurjongatott. Elfáradván, maga mellé vonta a' leányt egy padra, 's érzékeny apolgatások között beszélgetni kezdett vele. A' leány elpirúlván, már elfordult tőle, már fejét mellyére sűtvén nevetett, már meg üléséről felszökött. A' Gróf ellenben megmeg kapván, vissza vonta a' padra, és nyájaskodását megújította.

Jó vagy-e hozzám? lyánka! Szeretsz-e? kérdezé tőlle minduntalan. A' leány pedig semmit sem felelvén, lele sűttötte fejét, és nevéttében mind csak czinczogott. Végre egy falusi legény elejkebe állván, így szóllította meg a' Gróft: Nagyságos Uram! Margitnak énkivülem senkit sem szabad szeretni, mert ő nekem jegyesem. Margit! jójsze velem! Még rossz hírbe is hozza utólyára Nagyságod a' leányt! Gyere Margit!

A' te jegyesed? kérdezé a' Gróf meredtt tekintettel. Az annyit tesz, hogy feleséged legyen? Annyit, Nagyságos Uram!

Hát miért nem teszed feleségednek?

Mert az Atyám nem engedi.

Az Atyád? Mi köze ahhoz az atyádnak?

András a' Grófnak mondását helyesnek találván, amott áll az atyám! mondá mosolyogva. Ha egy jó szót akarna neki Nagyságod érettünk adni!

A' Gróf hozzá menvén, hallod-e, úgymond, te öreg ember! mi közöd neked ahhoz, ha a' te fiad házasodni akar?

De nagyon is nagy hozzá a' közöm, Nagyságos Uram! mondá viszontag az öreg ember. Azt a' leányt ő nekem el nem veszi, ha a' fejére áll is; mert láttya Nagyságod, az egész leánynak, ammint előttünk áll, semmije sincs, hanem a' mi rajta van.

Rendes! De hát ha a' fiad őtet úgy akarja feleségének tenni, ammint előttünk áll?

De én ám nem akarom, hogy akarja.

Nagy álmélkodással nézett a' Gróf az öreg emberre; azután pedig megfordulván, és a' leányt megsejtvén, mond meg nekem Öreg, úgymond, mi hijával van ez a' szép leány?

Legalább kétszáz forint hijával, Nagyságos Uram!

Az én Atyámnak van-e kétszáz forintya? kérdezé a' Gróf, és hallván, hogy még több is van, felszaladt az attyához, és kétszáz forintot kért tőlle. Az öreg Gróf minden kérdés nélkül kezébe adta. Visszaszaladván tehát, már messzéről kiáltotta Andrásnak: Házasodgy! itt a' kétszáz forint.

¹²⁴ csudálta [Emendálva.]

Körülvették azonnal a Grófot a falusi legények, s ammint András kezéhez vette a pénzt, felemelte azt, s örömben idestova szökdösött vele, mint az őrtltt. A Gróf végre megfogván, arra kérte, hogy házasodgyon meg tőstént.

Szívesen, felelé András, ha a Prédikátor nem ellenzi.

Hol van a Prédikátor? kérdezé a Gróf. Gyere, vezess hozzá. Hát neki e dologhoz mi köze van?

Ő ad bennünköt öszve.

Hisz azt én is megtehetem. Gyertek ide!

Megértvén, hogy erre csak a Prédikátornak van hatalma, megfogta az új párnak kezeit, s magával a Prédikátor háza felé hurcolta. A tánczolók nézőikkel együtt mind utánnok mentek. Az öreg Gróf az egész esetet látta és szívesen nevette. A Prédikátor házához látván közelelni egy ifú Úrnak vezérlése alatt a sereget, nem győzött rajta csudálkozni. Meghallván cselédgyeitől, hogy a seregnek vezérje maga az ifú Gróf, elejébe ment, és sok főhajtások között örvendezni mondotta magát közéjük való érkezésénn; de ez ki sem hagyván őtet beszélni, hagygy te most békét ezeknek, jó Öreg, úgymond. Íme egy pár jegyest hozok hozzád, kik öszve akarnak házasodni. Azt mondgyák, hogy csak te csinálhatsz belőlök férjet és feleséget. Add hát őket öszve itt mindgyárt!

A Prédikátor elbámúlt; de hallván, hogy a dolog nem tréfa, és hogy maga a Méltóságos Gróf, ki kétszáz forintot adott reá, a helyben való öszveadást kéreti, s az új pár elejébe állván, az agyendából olvasni kezdett. De Laczink hozzá lépvén, olvass másszor, úgymond, és tedd meg most e párral, a mire kértelek. A Prédikátor erre megharagudván, keményen nézett a Grófra, és semmit sem felelt, hanem az olvasást tovább folytatta. Egy gazda ember megsúgván a Grófnak, hogy éppen ezen olvasás által adatnak öszve a jegyesek, ez amannak szeme közé mosolygott, és félre vonván magát, csendes gondolkodásba merült. A Prédikátor attúl tartván, hogy a Gróf ismét megtámadgya, majdnem hideg verítéket izzadott. Eljutván pedig amaz ígékhez, hogy az Úr Isten az első embert a paradicsomba helyeztette, a Gróf tovább nem hallgathatott. Az első embert? úgymond. Óh édes öregem! honnan tudod te ezt? Az első embernek bővebb történeteit nagyon szeretném tudni.

A Prédikátor még nagyobb haragra gerjedvén, ahha! úgymond nagy buzgósággal, ne háborgassa Gróf Uram az Úrnak szolgáját, mikor hivatalyában foglalatoskodik!

A Gróf ezt át nem értvén, kérlek, úgymond, ne haragudgy, hanem beszélly nekünk még többet az első emberről!

Hozzá kullogván erre öregebbik szolgája, kérem Nagyságodat, úgymond, vára kozzon kérdéseivel mindaddig, még a ceremóniának vége nem szakad. Szót fogadott a Gróf, és a Prédikátor nagy szívszorogatások között öszveadta az új párt. Jött ugyan még egynehányszor kedve a Grófnak a kérdezgetésre azok iránt, a miket olvasni hallott, de meggyőzte magát még is. Csak mikor az első emberre szállott átkokat hallotta tőlle, el nem tűrhette azokat szó nélkül, mivel abban a vélekedésben volt, hogy azokat a Prédikátor az új párnak fejére mondgya. Eredgy, úgymond, jó Öreg! a te csudálatos zsembeskedéseddel. Ne töviseket, ne bojtortványokat, hanem szép tiszta búzát teremjen nekik szegényeknek az ő szántó földgyök. A Prédikátor nagy elégedéssel mosolygott, mikor az *Ament* kimondhatta, s a szobából azonnal kitakarodott. A Gróf utánna sietett ugyan, s külömbféle kérdésekkel ostromolta; de a Prédikátor el nem tudván magával hitetni, hogy ezt ő jó szívből és tudományra való vágyakodásból cselekszi, a feleleteket külömbféle kifogásokkal mind elmellőzte.

Az egész sereg visszasietett a Gróf udvarába a félbeszakadt mulatságnak folytatására, mellyet az ifú Gróf olly véletlenül és olly hamar lakadalommá változtatott. Ama vidám

háladatosság, melyet neki az új pár nem annyira szóval, mint bizodalmas apolásokkal mutatott, szívében szelíd és édes érzéseket okozott. Rendre járta a falunak legénnyeit, s azt kérdezgette tőlök, ha nem akarnának-e megházasodni? Jó akarattját megköszönvén, ma már erre későnek mondták az üdőt. Így múlt el öröm, táncz és nevetkezés között az egész estve.

Más nap reggel Laczink az ifjú párhoz szaladt. A menyecskét szinte férjének karjával átölelve találta, kivel egy hantpadonn ülven, édesen nyájaskodott. A szerelemnek ezen ingerlő enyelgését egy üdeig mosolygó tekintettel nézven, olly ragyogó fénnel támadt fel fejében egyszerre Manczi' képe, mint a derültt éjszaka utánn a nyári nap. Szíve dobogott, arczai felpirúltak, karjai önnkint előre nyúltak, mintha a levegőt akarta volna megölelni. Végre egy mély fohászzkodása elárulta jelenlétét a figyelmetlen ifjú párnak. Nem győzték ezek neki a boldogságot, mellyhez ökött olly kegyesen segítette, sem köszönni, sem rajzolni, s az ifjú férjnek nyájaskodásai, és a menyecskének szemérmes öröme úgy behatottak szívébe, hogy végtére illy szókra fakadt: András! én is olly boldog akarok lenni, mint te; és így még ma elmegyek Manczihoz, és feleségemnek tetetem. Ezt mondván, az attyához sietett. Attyám! úgymond, engedd meg, hogy én is olly boldog lehessenek, mint András. Manczit én elveszem, és ide hozom.

Az öreg Gróf maga mellé vonván fiát a szófára, hosszas oktatások által figyelmetesnek akarta tenni arra, hogy e lépés felette fontos, mivel tölle függ jövőndőbéli egész életének boldogsága vagy boldogtalansága. Ösmered-e Manczit elegendőképen, édes fiam? Tudod-e bizonyosan, hogy szíve jó? Laczink e kérdésre elámúlt, s mivel sem igennel, sem nemmel nem tudott reá hamarjában felelni, mély álmodozásokba merült. Ő ugyan Manczi' jószágárúl nem kételkedett, de csupán csak a végbül, hogy ez iránt édes attyát is meggyőzhesse, külömbféle módokrúl gondolkodott, mellyekkel azt, hogy Manczinak jó szíve van, nyilván megmutathassa.

Más nap reggel sietve ment az attyához, ki még az ágyban feküdt. Hallod-e édes jó Attyám! mennyünk mink ma Manczihoz. Az öreg Grófnak nem volt üdeje. Fia tehát azonnal felült a lóra, s az öreg Istókkal, ki allig győzött utánna nyargalni, Rósafi Pál Úrnak falujába sietett.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A természetes ember szerencsétlen embertársához könyörületes.

Az ollyan állatok, mellyeknek testépületében inak is vannak, érzéseiket és indúlattyaikat bizonyos hangokkal szokták kinyilatkoztatni, mellyek az efféle állatoknak mindegygyik neménél másmásfélék. Illy csikkelyetlen hangokkal árúlly el indúlattyait az ember is, elsíktótván magát, mikor megijed, kaczagván, mikor az öröm véletlenül meglepi, nyögven, mikor szenved. Az indúlatoknak e nyelve, valamint az állatoknál, úgy az embereknél is haszontalan volna, ha a többi állatokat, mellyek egy és ugyanazon nemhez tartoznak, részvételre nem kényszerítené.

Allig bődíti el magát az elrémültt bornyú, azonnal oda siet az annya, és ellenségével harczra kel. Allig kezdi szerelmes nyögését a nőtény gerlicze, azonnal ott terem apolására a hím is.

Ezen állati nyelvnek az emberben is olly nagy az ereje, hogy az elrémültt szerencsétleneknek kiáltása még az ollyan hidegvérű embert is hirtelen megragadgya, kinek szívet a veszedelemnek bármelly hathatós rajzolásai soha el nem rémíthetik. A vársai nevelésű embert, kit az idegen nyomorúságnak semminémű festései meg nem érdekelhetnek, könyörületességre indíttják a szenvedőknek nyögései, ha azokat saját füleivel hallani kényteleníttetik. A termé-

szetes embert pedig annyival hathatósabban megragadgya az embernek ezen állati nyelve, mennél menttebb az ügy nevezett finom nevelésnek amaz útalatos mérgétül, melly az emberi szívet megérzékletleníti.

Példáját adta ennek Gróf László, a' Viczispány' falujába belovagolván, ammint fülébe az első házaknak egyikébül kellemetlen sikótás tünt. Megállítván lovát, meredtt tekintettel nézett a' házra, mellybül a' jajgatás minden szempillantással erősebben hallatott kitolódni. Végre kibukott a' háznak ajtajából egy férjfi, kezénél fogva hurczolván maga utánn egy síránkozó asszonyt, kit az útszára taszított. Itt ordíts, a' mennyit akarsz, de a' házba vissza ne próbályl jönni, kiáltá utánna a' kegyetlen, a' sívó rívó asszonyt egy görcsös bottal fenyegetvén. Allig ment a' férjfi vissza a' házba, kirohant belőlle édes anyja utánn egy tizenöt esztendőös leánya bozotos hajjal, szilaj tekintettel, és takaratlan mellyel, mivel a' férjfi hajánál fogva vetette ki a' pitvarba, szinte mikor fészülködött, melly alkalmatossággal nyakárul a' kendőt is elvesztette. Jajgató annyához sikótvá érkezhvén, karjai közé omlott illy szókkal: Áh szegény szerencsétlen Anyám! Gróf László hozzájok nyargalván, nyil gyanánt leugrott a' lórúl, 's az egyiket egyik karjával, a' másikat másikával megölelvén, mi bajotok? úgymond; kicsoda az, a' ki benneteket bánt?

Az egész beszédbül, mellyel kérdésére a' szerencsétlenek zokogva és hosszasan feleltek, semmit sem értett egyebet, hanem hogy a' leánynak attya az uraság' erdejében egy szarvast lőtt, és hogy e' miatt őket a' házbül kivetik, minden vagyonkájoktól megfosztják, és kenyér nélkül hagyják.

Van-e annak az embernek esze? mondá erre nagy álmélkodással a' Gróf, 's beszaladván a' házba, megragadta karjánál fogva az uraság' hajdúját, kivonta a' házbül minden legkisebb szó nélkül egész a' síránkozó asszonyig, és onnan úgy elkanyarította, hogy az útsza' közepére bakázott. Ezen ösmeretlen ifiúnak megjelenése, szótalansága, és merészsége, mellyel a' hajdút megragadta, 's a' házbül kivetette, úgy megkábította ennek az esztét, hogy semmikép sem tudta magát öszveszedni.

Azalatt a' Gróf az asszonyt leányával együtt a' házba visszavezette, erősen igérvén, hogy őket el nem hagyja. A' szobában térgyre estek előtte a' szerencsétlenek. A' leány megragadván kezét, csókolgatta és mellyéhez szorítgatta, melly a' könyhullajtásoktól egészen nedves volt; még az anyja érzékeny kifejezésekkel köszömvén jó akarattját, további pártfogásáért esedezett. A' Gróf nem tudván velek mit kezdeni, 's nemes érzéseitül elragadtatván, hasonlóképen térgyre esett, 's mivel őket felemelni hasztalan' próbálgatta, térgyenn állva apolta és vígasztalta már a' leányt, már az anyyát. A' könyörülés hamar megszülte szívében e' jelenésnél a' szeretetet, melly azonnal maga is nagyra nevededett.

A' hajdú azonban eszére térvén az útszánn, meggondolta, hogy csak gyerkőcze, és tudgy' Isten! micsoda jöttmentt legény az, a' ki őtet hivatallyának végrehajtásában gátolni akarja. Beugrott tehát a' házba, 's térgyepelni látván az asszonnyal és a' leánnyal a' Grófit is, még nagyobb merészségre kapott. Hallya Kelmed, úgymond a' Grófnak, ki adott Kelmednek arra hatalmat, hogy az igazságot meggátolgya.

A' Gróf felugorván, hideg vérrrel és tudakozó szívvél kérdeze tőlle: hát te vagy talán az igazság?

A' hajdú e' kérdést csúfságnak vévén, neki rohant a' leánynak, 's kezénél megragadván, takarodgyatok ki, úgymond, töstént, semmirevaló kaczerok! De egy hathatós öklöt érezvén hátára mennykő gyanánt esni, eleresztette a' leányt azzal a' szándékkal, hogy a' Grófnak fordul, kitül a' keserves ütést származni helyesen gondolta. Meg nem várta ezt a' Gróf, hanem átfogta karjaival az egész hajdút, lisztes zsák gyanánt kivitte a' házbül, 's magátül nagy erővel messze

elvetette. A' hajdú, még karjai között csüggött, majd kiadta a' lelkét, mivel a' Gróf nagyon magához szorította volt. A' ház előtt pedig káromkodott ugyan egy darabig, de visszamenni nem mert.

A' Gróf újra elbeszéltette magának az egész dolgot, mely miatt őket a' hajdú olly kegyetlenül üldözi. Eleénte¹²⁵ el nem tudta magával hitetni, hogy az embernek jussa ne legyen, akármely vad állatot agyonn löni; de minekutánna a' síránkozó leány ezt igaznak lenni bizonyította, a' történetnek előadásánn megnyugodott. Értekeztek még együtt e' tilalomnak okairúl, ammint Potrohosi, kinek karjárúl kutyaűző nagy korbács függött, egynehány inassal hozzájuk érkezett.

Hallod-e vastag! így szólította meg ötet még messzérúl a' Gróf, mit csinál az én Manczim? Potrohosit meglátván az asszony, leányával együtt rettenetes rívásra fakadt, még amaz ellenben a' Grófit megsejtén, hangos kaczagásnak eredt. Tégedet talállak én itt Laczi! úgymond. Mi őrdögöt keresel te e' háznál?

Az igazságot megvertem, mondá viszontag a' Gróf, s most ezeket a' síránkozókat vígasztalom. Ezzel a' leányhoz fordúlt, és kegyesen megölelvén, kérte, hogy nyugodt elmével legyen. Majd azután Potrohosit szállítván meg, gyere velem, úgymond, Manczihoz!

Mentsen meg előbb bennünköt, édes Úrfim! mondá a' leány, a' Grófnak kezét megcsókolván.

Hallod-e vastag! maradj te addig itt, és ha az igazság ismét ide találna jönni – – ezt mondván, szemébe tünt az inasok mellett álló hajdú. Nézzedsze, kérlek! Amott áll megint az a' gonosz ember, a' ki ezt a' szegény asszonyt saját házából kivetette, mivel férje szarvast lőtt.

Azt ő az én parancsolatomra cselekedte.

A' te parancsolatodra? Hát te már nem tudsz egyebet a' világonn, hanem csak szép lányyokat ríkatni? Vastag! teneked, látom, egy csöpp eszed sincs. De ennek a' leánynak és az anyjának haggy békét, azt javaslom. Ezt mondván, a' leány' elejébe állott háttal, s már Potrohosi, már a' hajdúra fenyegető tekintettel nézegetett.

Ákármí legyek, ha ő az egész világgal meg nem vinal! mondá Potrohosi kaczagva. Jőjjsze velem, Laczi! a' te kedvedért megbocsátok most egyszer ezeknek az embereknek. Ez a' legény a' szerencsétek! mondá azután az asszonynak és a' leánynak, a' Grófra mutatván.

A' hajdú morogva elkullogott, a' Gróf pedig még egyszer megölelvén a' felvidúlt leányt, elment Potrohosival a' kastélyba, hová Istók a' lovakot utánna vezette.

TÍZEDIK SZAKASZ.

A' váraasi és a' természetes ember felette nehezen értik egymást.

A' szoba' ajtaja meg nyilván, Manczinak repült a' Gróf, és elragadtatása kimondhatatlan volt. Sem örömkialtásai meg nem szünhettek, sem kézcsókolásai. A' szegény Kisasszony erőtlen prédája volt indulattjának, apoló ajakinak, és ölelő karjainak. Hasztalan' ügyekezett e' galambocská azonn, hogy karjai közül magát kifejtse, s rokonyinak hangos hahotáit hallván, megharagudott ugyan, de azért szíve még is a' Gróftúl el nem idegenedett. Apolásait édeseknek találta, s öleléseit emelkedő mellyel fogadta, jóllehet védő kezeivel mind ezeket, mind amazokat bajnokné gyanánt ellenzette. A' Grófnak első szélvészkes öröme elvégre lecsillapodott, és Manczi eggy székre, mint a' lakadalom utánn való reggel a' menyasszony, szemérme-

¹²⁵ *Eleiénte* [Emendálva.]

sen leülvén, lesütötte szemeit, 's a' Grófot szemtelennek, dühösnek, gorombának nevezte, de olly lassú morgással, hogy szavait senki sem érthette.

Azalatt Potrohosi elbeszéllette a' Grófnak vitéz cselekedetét, 's végtére azt kérdezte tőlle, mikép jutott legyen e' csatához? A' Gróf olly természetesen 's egyszersmind olly indúlatosan adta elő e' kis történetet, hogy a' hallgatóknak már nevetniük kellett rajta, már meg hozzá tiszteletre gerjedniük. Még beszélt, addig Manczi szüntelen' szemmel tartotta, de csak lopva. A' nemesszívűség, melly testállásából és orcavonásaiból kiragyogott, a' bátorság, melly homlokánn ült, szabad tekintetei, 's az embereknek kegyetlenségéről és bolondságairól való merész jegyzései! Ezeket látván és hallván, lehetetlen volt, hogy Manczi hozzá jó ne legyen.

Ammint hallgatói nyilvánvaló magasztalására fakadtak, a' Kisasszonyhoz fordúlván, Manczi! úgymond, nekem veled sok beszédem van; de csak magaddal akarok szóllani, mert az a' vastag ember megint megríkatna. Jer velem a' kertbe.

Potrohosi ezt hallván, már is kaczagásra fakadt; mire Manczi sértettnek mutatván magát, Gróf Uramtól, úgymond, én semmit sem akarok négy szem közt hallani.

Kérlek, Manczi! hadd el te nekem azt a' Gróf Uramot, mikor velem beszélsz. Tölled ez nekem nagyon fáj. Mond: *te!* és nevezz Laczinak.

Potrohosi a' többieknek intvén, a' szobából egymás utánn mindnyájan kimentek. Utánnok indult Manczi is. Ne ereszd ki Laczi! mondá hangos szóval a' bátya. A' Gróf szomorú szemmel tekintvén Manczira, és kezét szelíden megfogván, nem cselekszem! úgymond. Kényszeríteni nem akarlak. Ha magadnál szívesen nem látsz, ismét haza lovaglok. Azt gondoltam, hogy szeretsz.

Manczi nem tudta, mit tévő legyen? 's a' földre tekintvén, a' Grófnak kezét meg találta nyomni. Szeretsz, édes Manczim! mondá egyszerre a' Gróf, minden bizonynal szeretsz, mert kezemet nyomod.

Potrohosi elkacczantotta magát, Manczi pedig elpirúlt, és kezét a' Gróf' kezéből kiragadta. De szünny meg már egyszer nevetni, te kobak ember! mondá Potrohosinak a' Gróf haragosan. Gyere velem Manczi! a' kertbe; ott kezemet annyiszor nyomhatod, a' mennyiszer akarod.

Mennyen az Úr, a' hová tetszik. Gróf Uram – – Ezt Manczi bosszonkodva mondotta, 's egyszerre meggondolván magát, félben harapta szavait.

Gróf Uram szép legény! azt akartad mondani, úgy-e? kérdezé nevetve Potrohosi.

Manczi az ablakba ment, és rá könyökölt, a' Gróf pedig már az egyikre, már a' másikra tekintett. Végre Potrohosi is elosontott.

Édes Manczim! mondá a' Gróf hízelkedő szózáttal, most már magunk vagyunk. Manczi körülnézte magát, 's a' Gróf' mondását igaznak találván, elpirúlt. Hallod-e, Manczi! én tegnap Andrásnál voltam, 's ifjú feleségével egy hantpadonn találtam. Édesen apolgatták egymást, és senki sem nevette ki őket, mert házasok. E' jelenésnél eszembe jutottál, 's azonnal feltettem magamban, hogy feleségemnek teszek. Elmentem az atyámhoz, 's megmondtam neki, hogy én elveszlek. Manczi rá tekintett, de azon szempillantásban ismét az ablakra fordította szemeit. Én tégedet, Manczi! nagyon szeretlek, mondá tovább a' Gróf, mellyéhez szorítván a' Kisasszony' kezét; jobban¹²⁶ szeretlek, hogyszem szóval megmagyarázhatnám.

Manczi ismét rá tekintett, és szemeit könybe borúlni látván, meg nyomta kezét. 'S mit felelt – – mondá hirtelenében, és szavát azonnal félben szakasztotta.

Az atyám? kérdezé a' Gróf. Óh ő sokat, felette sokat felelt, és ollyast is, a' mit egészen át nem érthettem. Tudod-e, azt mondá a' többi között, ha tégedet Manczi szeret-e, vagy sem?

¹²⁶ *jóbban* [Az ékezet emendálva.]

Ösmered-e a' szívét? Ha ő rossz szívű volna, akkor hozzávaló szereteted a' házasságban megszűnne, és így boldogtalan lennél. Ezekhez oda függesztette azt is, hogy azon esetben, ha rossz volna a' szíved, és anya lennél, – a' Kisasszony itt kezét a' Gróf' kezéből kivonta – még gyermekeinket is gonoszoknak vagy legalább bolondoknak nevelné.

Hallgass, kérlek! mondá erre Manczi. És te az atyádnak ezeket mind elhitted?

Nem hittem el, Manczi!¹²⁷ hanem ide jöttem, hogy megkérdezzelek, ha olyan vagy-e, vagy sem? Mond meg hát nekem minden egyéb előtt, édes Manczim!¹²⁸ ha szeretsz-e?

Hogy szerethetnék? Hisz' én tégedet szinte olly keveset ösmerlek, mint te engemet.

Én jó legény vagyok, Manczi! Ezt nemes egyenességgel mondván, szívére tette kezét. Én tégedet soha sem bántalak meg. Gyermekeink – –

Óh! hallgass, kérlek! mondá viszontag Manczi, a' Gróf' ajakira nyomván tenyerét. Ne beszéllj nekem ilyeneket, kedves Laczim! Nagyon ifjú vagyok még én a' férjhez-menésre, valamint te is a' házasodásra.

Azt az én atyám nem mondotta, és ő, kedves Manczim! ezeket a' dolgokat mind tudgya. Azért hát ne vonakodgy, kérlek, hanem mond meg egyenesen, akarsz-e feleségem lenni, vagy sem?

Manczi elejente egykét szempillantásig hallgatván, e' szókra fakadt: Rendes ember! mellyek utánn ismét elhallgatott, 's fejét vagy kétszer megrázzván, már a' Grófra tekintett, már meg az ablakra. Nem tudta egy szóval, mit felellyen? Végre a' Grófhhoz imígy szóllott: ha az atyád akarja, az én atyámmal ez iránt beszélni fog, 's akkor azutánn majd meglássuk!

Manczi! te engemet nem jól értettél. Az én atyám nem akar házasodni; úgy szinte a' tiéd sem. Tégedet, Manczi! tégedet akarlak én elvenni. Édes Manczim! mond meg nekem, szeretsz-e? E' kérdéssel fejét Manczi' vállára eresztette. Manczi pedig csak egy sohajtással felelt. Mit fohászokodsz, édes Manczim? Ha talán mást jobban szeretsz nálamnál, mond meg nekem egyenesen.

Manczi a' Gróftot átfogta és egy keveset magához szorította, a' nélkül hogy eszre vette volna, mit cselekszik? Ezt cselekedte a' Gróf is, szinte magánn kívül ragadtatván. Apolgatásai tüzesek és majdnem szilajok voltak. A' Grófnak hevessége Manczit is elragadta. Viszonolni kezdte már a' Grófnak apolásait, ammint ennek szemeiből szilaj tüzet lövődni látván, 's karjait rezketni, mellyét pedig magosra emelkedni érezvén, egy homályos érzeménytől megborxadott, 's magát a' Grófnak karjai közül kiragadta. Laczi! úgymond törött szózáttal, 's ezt mondván, a' szobából kirepült.

A' Gróf az ablakra támasztván homlokát ösmeretlen édességet érzett mellyében habzani, új életet minden tagjaira terjedni. Ő engemet, látom, nem szeret! mondá végtére hosszas gondolkodás utánn, 's egynehány könyek híg gyöngyök gyanánt görgöttek ki szemeiből. Manczi engem' nem szeret! mondá még egyszer, 's nedves tekinteteit a' földre függesztette. Az ajtóra nézett azutánn egy darabig azzal a' reménységgel, hogy Manczi ismét visszatér. Az ajtó megnyílt, és Manczi helyett Potrohosi lépett be hozzá.

¹²⁷ *Mantzsi!* [Emendálva.]

¹²⁸ *Mancim!* [Emendálva.]

TIZENEGGYEDIK SZAKASZ.

A' természetes leánykérő.

Te itt egyedül magad? Laczi! kérdezé Potrohosi; és olly szomorúan? Mi a' manó! még sírsz is. Mond meg nekem, ki bántott?

Manczi engem' nem szeret, mondá a' Gróf, fejét rázván. Elszaladt tőlem; pedig én ötet kimondhatatlanul szeretem.

Potrohosi az egész esetet könnyen kicsalta belőlle. Szegényke! mondá azután, most már magam is látom, hogy Manczi téged' nem szeret. Mellyéhez szorított, apolgatott, rezketett, 's végtére elszaladt. Lehetetlen, hogy szeressen.

A' Gróf e' gúnyolást igazságnak vette, leült egy székre, és sírt. Manczi pedig azonban a' kertnek legsűrűbb gallyassában ült, és Laczija után fohászkodott. Potrohosi a' Grófot, a' ki azonnal lóra ülni és haza akart menni, allig tudta arra birni, hogy maradjon. Légy te békeséges tűréssel, mondá Potrohosi, ki magában eltökéllette volt, hogy a' legényt oltalmába veszi; Manczi a' te feleséged legyen.

A' nélkül hogy szeressen? kérdezé a' Gróf. Te némelykor úgy beszélsz, mintha egy csöpp eszed sem volna. Én búbanatomban meg tudok halni, de azt soha sem engedem, hogy Manczi arra kényszeríttessen, a' mit nem akar. Erre Potrohosi megtudakozta tőlle érezhetetlenül, ha az öreg Gróf tudgya-e Manczihoz való szerelmét vagy sem? 's megértvén, hogy tudgya, azt találta tőlle kérdezni, ha az atya e' szerelmet helyben haggya-e?

Az én atyámnak több esze van, felelé a' Gróf, mint mindnyájaknak. Azt mondgya ő, hogy a' szerelmet sem kényszeríteni nem lehet, sem akadályoztatni. Magátúl kell neki támadni, magátúl elenyészni.

Annyival jobb! mondá Potrohosi, és Manczi' atyához menvén, elbeszéllette neki az egész dolgot. Rövid tanácskozás után eltökélték magokban, hogy ezt a' szövetséget Gróf Kaczajfalvi' házával, mihelyt annak rendgye szerint fog ajánlatni, elfogadják. Potrohosi azután a' kertbe szaladt, és Manczit felkereste. Manczi! úgymond tetetett ijedéssel, a' mi szegény Laczink!

Manczi elhalaványodván, felugrott, és ülésére ismét visszarogyott.

Lyánka! mondá tovább a' bátya, ha a' haláltúl meg akarod menteni, szaladgy.

Manczi a' gallyasbúl kirohanván, egyenesen a' Grófnak karjai közé omlott, ki könyező szemmel szinte a' gallyasba lépett. A' Gróf megijedt; Manczi nem külömben. Mi lelt, Manczi? Mi az oka, hogy olly halavány vagy? A' Kisasszony viszontag a' Gróf' halaványságának okát nem merte kérdezni.

Jertek ide, gyermekek! mondá Potrohosi; ülyetek mellém, hadd segítssek ki benneteket álmódozástokból. Minekutánna jobbjára Manczi, ballyára pedig a' Gróf, leültek, így szállította meg hűgát: Neked Manczi! azt javaslom, hogy most ne légy Viczlipuczli, hanem igazszívű, derék és jó hűgocskám. Az atyád tudgya, a' mit cselekszek. Azután a' Grófhöz fordúlván, hallod e Laczi! úgymond, te ezt a' leányt szereted, és azt kívánod, hogy feleséged, és gyermekeidnek anyja legyen, úgy-e?

Azt! felelé a' Gróf. Én még tégedet, ammint látom, megszeretlek.

Ezt magam is reménlem, mondá viszontag Potrohosi. Neked pedig, jó hűgocskám! volna-e kedved illy tisztességes kívánságának tellyesítésére? Azért el ne pirúly! mert én ezt az illendőségnek szokott törvényei szerint értem.

Kedves Uram Bátyám! – –

Akkor azután gyermekeid engemet nagy bátyyoknak neveznének. Laczi nekem azt beszélte, hogy te ötet gyűlöled, mivel mellyedhez szorítván, rezkettél, apoltad, 's végtére féltedben elszaladtál. Így hát Manczi! akarsz-e gyermekeinek annya lenni?

Kérem édes Uram Bátyámat – –

Engem' ne kérj, hanem mond meg egyenesen, akarsz e vagy sem? Ha nem akarsz, ez a szilaj legény felugrik a lóra, és másutt keres magának Manczit. Akkor azután a sok sívástúl rívástúl a házban meg nem maradhatunk. Tudgyuk, édes gyermekem! jól tudgyuk mink a te begyednek minden titkait. Ha a minap itt a kertben meg nem lestelek volna benneteket, tudgya! mit nem súgtál volna mindent a Gróf' fülébe. Azért hát mond ki szaporán, akarsz-e vagy sem?

Manczi elpirulván, oda nyújtotta kezét¹²⁹ a Grófnak, és szemeit lesütötte. A Gróf megragadván kezét, sírva fakadt. Hát csak boldogtalan legyek, még élek? kérdezé törött szózáttal.

Manczi álmétködő tekintetet vetett hirtelen reá, Potrohosi pedig mentéjének csúcsát megragadván, van-e neked eszed? Laczi! úgymond. Hát nem hallod, hogy feleséged akar lenni. Kérlek, Manczi! nyisd meg ajakidot, és rágd a szájába, hogy akarsz. Övele olly értelmesen kell beszélni, mint az újságok szoktak.

Manczi végre megnyitván ajakit, én, úgymond, tégedet szeretlek.

Erre a Gróf oda bukott térgyeire a Kisasszony' elejébe, azután pedig ölbe fogván, mellyéhez szorította, felkiáltott, kurjongatott, sírt örömeiben, és észre nem vette, hogy karjain Manczi elhalaványodott. Magához térvén ez, feltekintett a Grófra, most nézván legelőször egyenesen szeme közé. Majd azután elpirúlt, és olly kellemetesen mosolygott reá, hogy maga Potrohosi e szókra fakadt: Irigylem ennek a szilaj fattyúnak ezt a gyönyörű tekintetet. Szeressétek egymást, édes gyermekeim! 's legyetek egymás által boldogok. Ezt mondván, a Gróft megölelte; ez pedig ötet átfogván, olly hevesen és olly erősen szorította magához, hogy Potrohosi elbődítette magát, és az nap százszornál többször kérdezte Manczitól, mikép tudgya ennek az erős legénynek öléseit kiállani?

A megelégedett szerelemnek első szélvészé elmulván, bővebben kezdette tudakozni Potrohosi, mikép engedte meg neki az öreg Gróf, hogy Manczit szeresse? E' kérdésre Laczink mély gondolkodásba merült, mellyből a szorgalomnak felette eleven jeleivel felébredvén, Manczi! úgymond, kérlek, felelly meg nekem előbb, de igazán, ezekre a kérdésekre: ha jó vagy-e? ha nem vagy-e gonosz szívű? és ha gyermekeidet olly okosan akarod-e nevelni, hogy balgatagságok után ne indullyanak, a minőköt én e napokban még terajtd is – –

Manczi ki nem hagyta beszélni, hanem ajakit tenyerével hamarjában befödte.

A Gróf Potrohosihoz fordulván, annyit tesz-e ez, úgymond, hogy okosan akarja nevelni?

Annyit, mondá Potrohosi viszontag, édesen nevetvén.

Jőjjsze tehát velem Manczi! mondá a Gróf, és a Kisasszonyt maga után vonta. Mentekben átát fogván, 's erősen magához szorítván, vitte inkább, hogysem vezette. Bejutván a kastélyba, Potrohosi hangos szóval hirdette a győzedelmet, mire Manczinak szülői 's egynehány rokonyi öszveszaladtak.

Most már kérd meg a leányt annak rendgye szerint, mondá Potrohosi a Grófnak. Íme! a leánynak az atya előtted áll. A Gróf a Viczispányra meredt szemmel tekintvén, azután pedig Potrohosihoz fordulván, mit mondtál, úgymond, hogy cselekedgyek?

Manczi' attyának mond meg, hogy leányát kívánod.

¹²⁹ *kézét* [Az ékezet emendálva.]

Úgy-e? Azután a' Viczispányhoz fordulván, így szóllott a' Gróf hozzá. Manczi az én feleségem lessz, mert ő engemet szeret. Azért tehát mennyünk a' Prédikátorhoz, hadd adgyon bennünköt öszve.

Ez a' legény még mindnyájunkot elbolondít, mondá Potrohosi kaczagva. Halod-e, Laczi! ez a' dolog nem megy ám olly hamar, ammint gondolod.

Szeretném tudni, mi mehetne nálánál hamarabb? mondá viszontag a' Gróf. A' Prédikátor egy kis fertály óráig előnkbe olvas egy könyvből, 's az egész dolog megvan.

Ákármí legyek, ha ez a' legény mindenkor igazan nem mond, valahányszor csak száját feltáttya, mondá Potrohosi csendesebben azoknak, a' kik mellette állottak.

Ezzel a' jelenlévők között nagy vetekedés támadt; de a' Gróf egyáltalában senkinek sem akart engedni. Az ő legfőbb oka az volt, hogy Manczi rá állott. Manczi' szülői pedig azt vitatták, hogy lehetetlenséget kíván. A' Gróf erre felhevülván, okokkal kezdette megmutatni, hogy az, a' mit ő kíván, felette könnyen meglehet, 's az ellenkező résznek okait kinevetvén, ama' bolondságok közé tartozni mondott, mellyekkel magokat a' mindennapi emberek nevetségeské tesszik. Végtére Manczi' kezét megragadván, mond meg nekem Manczi! úgymond, szeretsz-e engemet? Manczi e' kérdésre egy érzékeny tekintettel felelt. Ha tehát szeretsz, gyere velem a' Prédikátorhoz.

Úgy de látod, kedves Laczim! hogy az édes atyám velünk jönni nem akar.

Ha nem akar, hadd itt, felelé a' Gróf, a' Kisasszonyt kezénél fogva az ajtó felé vonván. Erre közönséges zaj támadt. Potrohosi nevetett, Rósafi Pál Úr nagy lármával jegyjóságot, özvegyülést, pecsételtt contractust kívánt, a' Viczispányné fontos okokkal megmutatta, hogy korszorú és új selyemruha nélkül az özveadást végbe vinni nem lehet, a' többiek közül pedig az egyik ezt, a' másik amazt vitatta. A' sokféle szózatból végre nagy lárma lett, mellyet a' Gróf az ő hangos szavával egészen lenyomván, esdekelve kérte Manczit, hogy senkire se hallgasson, hanem mennyen vele a' Prédikátorhoz. Manczi ellenben telyes erejével azonn volt, hogy kezét a' Gróf' kezéből kifejtse. Eleresztette végre a' Gróf önnkint, és elhallgatott. Elcsendesedtek utánna lassankint a' többiek is; mire megmeg egyszerre mindnyájan hangos hahotára fakadtak, melly egynehány üdőperczig tartott. Csak Manczi és a' Gróf volt egyedül, a' kik a' dologt nevetségesnek nem találták.

A' Gróf komoran körül tekintvén magát, így szóllította meg végre hathatós szózattal a' Kisasszonyt: Manczi! te nekem azt mondottad, hogy szeretsz, és hogy feleségem akarsz lenni. Itt áll az atyád, itt állok én. Válassz! kinek akarsz közülünk engedelmeskedni?

Manczi két lépéssel közelebb menvén hozzá, én a' tiéd vagyok, mondá szépen hangzó szózattal; még egyszer mondom, hogy a' tiéd vagyok, és hogy karjaid között boldog életet remélek. De az édes atyámnak karja között tizenöt esztendő töltem már olly boldogságban, mellyért elegendő hálát soha sem adhatok. Édes atyámnak gondviselése nélkül már régen nem volnék. Az ő szeretete volt, melly engemet ezerféle veszedelemből kiragadott. Laczi! én neked ígéretem szerint, mint jegyesemnek, szerelemmel, de édes atyámnak ellenben hozzám való szeretetéért szeretettel és engedelmességgel tartozok. Ezt mondván, térgyre esett édes atya előtt az érzékeny szívű Kisasszony, 's atyai kezeit csókolta és könyhullajtásával áztatgatta.

Meredtt zemeit a' falra függesztvén a' Gróf, gondolatokba merült. Egyszerre Rósafi Pál Úrnak térgyeihez rohant Manczi mellé ő is, és kezét megcsókolván, bocsáss meg! mondá felette szívreható érzékenységgel, bocsáss meg nekem Manczimnak édes atya! Ha nekem az én atyám azt parantsolná, hogy Manczit el ne vegyem, én neki engedelmeskednék. Ezt mondván, felkelt, 's egy székre leülvén, nyugodtt elmével kérdezte, mikor fog a' Prédikátor a' könyvből elejekbe olvasni? Kevés üdő múlva, felelének neki, ha egyébaránt az öreg Gróf

Kaczajfalvi nem ellenzi. Eggy darabig gondolkodván a' Gróf, egyszerre felugrott, és Manczihoz lépven, Manczi! úgymond, a' te szíved jó. Engemet szeretsz, és édes atyádnak engedelmeskedsz. A' te szíved valóban jó!

TIZENKETTEDIK SZAKASZ.

A' jó ebéd, és az éhezők.

Nagyságos Uraim! mondá az inas, az asztalonn az étel! A' nevetés, mellynek okát a' Gróf át nem tudta látni, lassankint elenyészvén, az Urak végtére az asztalhoz ültek. A' Gróf a' feltett külömbféle ételeknek neveit megkérdeztvén, eggy jó tányér zöldséget megevett, a' többieket pedig mind megköszönte. Eggy kérdés adta elő azután magát a' természetnek tudományából, melly a' beszéllgetőköt több hasonló kérdésekre, sőt még a' mathezisnek mélységeibe is elvezette. A' Gróf ezekről olly helyesen értekezett, hogy mindnyájan csudáltak. Ha pedig olly dolgokról volt a' beszéd, mellyek öelötte ösmeretlenek voltak, olly okos kérdéseket, olly sükeres és világos ellenvetéseket tett, hogy eggy Orvos, a' ki szinte csak ebéd előtt érkezett, nem győzött rajta elegendőképen álmélnokdni, és csupán csak azért, hogy szép elméjében gyönyörködhessen, külömbféle tárgyakról mélyebb és mélyebb értekezésekre csábította. Helyelközzel mosolygásra is adott a' Gróf alkalmatosságot, mikor eggy pár szavával a' szokásba vett conventiát feltaszította.

Sültt szarvashús tetetvén az asztalra, a' Gróf ennek az ételnek a' nevét is tudakozta. A' feleletet hallván, szarvashús!¹³⁰ úgymond halkkal és komoran, 's rövid gondolkodás után felugrott a' székről, kirepült az ajtónn, 's a' garádicsokonn lerohant a' faluba. A' szarvashús eszébe hozta neki ama' leányt, kinek atya szarvast lőtt, 's kit szülőjével eggyütt az igazságnak karjaitul megszabadított. Nem emlékezett ő meg elég világosan ezen esetnek végéről, és atúl tartott, hogy ne talán az igazság az ő görcsös bottyával e' szerencsétleneket újra megtámadta.

Nagy buzgósággal rohant be a' házba, hol a' leányt annyával eggyütt eggy férjfinak karjai között találta, kinek orcáját ezek apolták és könyeikkel áztatgatták. A' leánynak az atya volt, a' ki szinte rejtekébül, mellyben félelembül tartózkodott volt, visszaérkezett. Ammint a' Gróf a' szoba' ajtaját megnyitotta, felkiáltott háladatos örömmel a' leány: ihol! itt jön éppen a' mi őrző Angyalunk; 's ezt mondván, elejébe repült. Az anyja és atya e' kiáltásra megfordulván, a' Grófnak lábaihoz borúltak. A' férjfi megragadta eggyik kezét, csókolta, és könyeivel mosogatta.

Mi bajotok, kedvesim? kérdezé komoran a' Gróf. Én szinte azt akartam látni, ha nem jött-e megint hozzátok vissza az igazság?

Uram! édes Uram! elkezdé a' férjfi törött szózáttal, 's érzékeny háladatosággal, az Úr Isten fizesse meg az Úrnak! Ezt az ártatlan gyermeket feleségemmel eggyütt az éhségnek halálátul mentette meg az Úr. Az Isten láttya lelkemet, hogy tolvaj nem vagyok. Az éhség kényszerített reá. Nem volt mibül élnünk. Még e' nyomorultt hajléknak a' fele sem az enyím már; pénzt kellett felvennem reá. Ezt is elköltvén, puskát kértem kölcsön, 's allig hogy eggy szarvasra kisütöttem, rajta kaptak, 's el kellett szöknöm. Rég üdötül fogva ma eszünk legelősör föttet Manczi Kisasszony' kegyelmébül.

¹³⁰ *szarvashús!* [Emendálva.]

Mancziébül? kérdezé derültt mosolygással a' Gróf, és könyes szemeit megtörülte. De mond meg te nekem, Apjok! miért nem dolgozol? Hisz', ammint látom, erő nélkül nem szü-
kölködsz.

Miért nem dolgozol? Van nekem, Istennek hála! egy pár egészséges karom, mellyekkel dolgozhatnak; de négy holnapi betegségem minden szerszámomtól, 's ezekkel együtt kenye-
remtől is megfosztott. Szántóföldecskémet is el kellett végre a' szomszédomnak zálogosíta-
nom. E' nyomorultt háznak a' fele még, a' mit sajátomnak mondhatok.

Csak ennek a' háznak a' fele? kérdezé a' Gróf, öszvecsapván kezeit. Hát miért nem pana-
szoltad meg eddig Manczinak?

Panaszolkodni nem szabad, vagy legalább nem tanácsos; mert az Uraság koldúst a' faluban
meg nem szenved. A' Gróf felemelvén könyező szemeit, 's a' mély könyörületességnek éles te-
kintetével az égre nézván, Istenség! úgymond, nincs kenyerek, nincs munkájok, hogy kenyeret
kereshetnének! Egy pár könyecske legördülvén arczainn, mennyi pénzre volna, úgymond,
szükséged?

Ha kétszáz forintom volna, mindenemet visszaválthatnám, 's azonban, még munkám hasz-
not hozna, élhetnék is belőlle.

Hídd el ide azt a' gazdát, a' kinek adóssa vagy. Hadasi György nagy örömmel átszaladt a'
szomszédgyához, és egynehány üdőpercz után megjelent vele. Hallod-e, így szólt hozzá a'
Gróf, te ennek visszaadod a' földgyét, és szerszámait, én pedig megadom neked a' pénzt, mely-
lyel tartozik.

Szívesen! mondá erre a' szomszéd. Ő nekem száznyolczvan forintommal adós.

Jól van! Én holnap neki kétszáz forintot hozok, és ő neked az adósságot lefizeti.

Holnap? Hát az Úr kicsoda?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok.

Gróf Kaczajfalvi János Úrnak a' fia?

Az!

Nagyságos Uram! mondá a' szomszéd, nem akarna nekem egy kis írást adni arról, hogy
nekem száznyolczvan¹³¹ forintommal adós?

Minek? Én írni nem tudok.

Írni nem tud? és én Gróf Kaczajfalvinak tartsam? mondá a' szomszéd, fejét rázván. Mi-
helyt Hadasi György kezembe adgya a' pénzt, én¹³² is visszaadom neki minden jószágát. Ezzel
elment.

A' Gróf át nem tudta ugyan látni, miért nem hisz szavának e' gazda? de azt csak látta még
is, hogy a' dolog nincs külömben. Visszament tehát komoran a' kastélyba, 's belépvén az ebéd-
lő szobába, így szóllította meg Potrohosit: Hallod-e, Manczi' bátyya! adgy te nekem kétszáz
forintot.

Két ezret, ha akarod, édes Öcsém! Mire szándékozod fordítani?

Annak az embernek, a' ki a' szarvast meglőtte, nincs több fél házánál; annak adom.

Potrohosi azonnal kezébe adta a' kívántt summát; ő pedig visszaszaladt vele Hadasihoz, 's
az egész házat felvidámította. Körülvették mind a' hárman, kezeit csókolták, őrző angyalok-
nak nevezték, és jó akarattját zokogó szózáttal köszönték. A' Gróf sírva fakadván örömeben,
kezet adott Hadasinak, és azt mondotta neki: most már serényen dolgozz, hogy új bajba ne
ess. Azután Veronkát, Hadasinak leányát, megölelvén, és magához szorítván, nem sokára,

¹³¹ száznyolczván [Az ékezet emendálva.]

¹³² és [Emendálva.]

úgymond, ismét meglátogatlak benneteket. Ezzel a' házból kisietett. Fenn szóval küldötték utánna a' romlástúl megmentett szegények háladatos áldásaikat.

Bemenvén könyes szemmel a' Viczispánynak ebédülő szobájába, hol a' vendégek még mindnyájan együtt voltak, fel 's alá¹³³ járt egy darabig. Szemei szinte csillogtak, és egész tekintetéből ki lehetett venni, hogy mellyében nagy dolgokat forral. Végre megállván a' szoba' közepén, azt, úgymond, ki kell tudakoznom! Ezzel az ajtó felé indult. Hová akarsz megint menni? kérdezé Potrohosi, úttját elállván; még Manczi felugorván a' székrül, kezénél fogva tartóztatta.

Eressz el, édes Manczim! haza kell mennem, felelé a' Gróf komoran. Kaczajfalvánn is lehetnek olly boldogtalan szegény emberek, mint itt Veronkának az attya.

Hisz' arra, mondá Potrohosi, holnap is elegendő üdőd lessz.

Gondolod? Mentél-e te már egyszer éhen az ágyba, mióta a' világonn vagy? Én, édes Manczim! mindaddig nem maradhatok, még meg nem tudom, ha az atyám' falujában nincsen-e valaki, a' ki éhezik? Ezzel kiment, és lovát megnyergeltette. Az öreg Istók' allig tudta magát meggondolni, mikor a' Gróf már tartotta neki a' kengyelt, hogy a' lóra szokása szerint felsegítse. Maga is felvetvén azután paripájára magát, sebesen haza nyargalt.

Istenemre mondom! ezen ifjú emberhez nem győzők elegendő tisztelettel viseltetni, mondá Manczinak az Orvos, megcsókolván kezét. Manczi köszönetet mosolygott szeme közé e' vallásért, 's a' Grófnak jó szívére az Orvossal sokáig beszélgetett.

TIZENHARMADIK SZAKASZ.

A' halál és a' Prédikátor.

Az alatt a' Gróf Kaczajfalvára érkezvén, a' falu' végénn leszállott a' lóról, Istókot haza küldötte, maga pedig bement az első házba, és a' gazdát cselédgyeivel együtt a' vocsoránál találta. Nektek van, látom, mit ennetek! mondá örömmel, ammint a' szobába belépett. A' vocsorálók azonnal felkeltek, 's elejébe menvén, megköszöntötték. Minekutánna megértette volna tóllök, hogy van miből élniek, azt kérdezte a' gazdától, ha van-e a' faluban valaki, a' ki éhséget szenvedne? Éhséget? mondá a' gazda. Istennek hála! a' mi Méltóságos öreg Grófunknak pedig szíves köszönet! az egész helységben csak egy sincs.

A' Gróf az égre emelvén csillogó szemeit, az én Atyám ő! úgymond érzékeny örömmel. Sebesen kiszaladt azután a' házból, és haza sietett, hogy édes attyának lábaihoz borulván, háladatoságát ezen emberségért kinyilatkoztassa.

Úttjában egy másik ház előtt nagy sírást, rívást és jajgatást hallván, bement. Elejébe repült a' házból szinte magánn kívül egy menyecske, 's még¹³⁴ az udvaronn megölelvén a' Gróft, oda vagyok! úgymond, ah' örökre oda vagyok! A' Gróf e' kiáltásra megborzadván, besietett a' szobába, hol az ágyonn egy halavány férjfiút talált, kinek szemei szinte homályosodni és meredni kezdettek. Ágyánál egy kesergő öreg ember, és egy síránköző öreg asszony állott, kikbe három sívó gyermek kapaszkodott volt.

Mi történik itt? kérdezé a' Gróf hevesen. Ah! a' fiam haldoklik, úgymond az öreg ember zokogva. Haldoklik? kérdezé a' Gróf, 's e' jelenést, melly öelötte még ösmeretlen volt, látni akarván, az ágyhoz közelebb tolódott. Meredtt szemmel nézte egy darabig a' beteget, 's

¹³³ *fel'salá* [Emendálva.]

¹³⁴ *meg* [Emendálva.]

megmeg borzadtott. A' beteg' kezére tévén kezét, álmélkodva tapasztalta, hogy hideg verítéket izzad. Kérdéseket tett neki, de feleletet eggyikre sem vett.

A' haldoklónak hörgései erősödni kezdvén, a' menyecske ismét berohant a' szobába, 's elhalaványodván, rezketve nézte a' beteget. Anyicska! mondá elég hangos de törött szózáttal a' haldokló. A' menyecske oda sietvén, a' betegre borúlt, és rettenetes jajgatásra fakadt. Az öreg ember imádkozott, az öreg asszony pedig, kinek szemeiből a' könnyek egymást űzték, haldokló fiának homlokárúl a' verítéket törülgette. A' beteg végre egyszer vagy kétszer megrázkodván, kinyújtotta tagjait, és meghalt.

Az Úr Isten adta, mondá zokogva az öreg ember, az Úr Isten el is vette! Áldasson az Úrnak neve! Ezt mondván, öszvekúcsolta kezeit, 's előre görnyedvén, könyező szemeit a' földre függesztette. A' két asszony azonban a' gyermekekkel eggyütt hangos sírásra fakadtak; a' Gróf pedig rezketni és halaványodni kezdvén, végre elájúlt, és a' holtra lerogyott.

Mikor ájulásából ismét magához tért, már akkor a' szoba tele volt emberrel, a' kiterített holttest a' deszkánn feküdt, az öregek sírtak, az ifjú özvegy pedig egybe kúcsolván feje felett kezeit, rájok sem hallgatott azokra, a' kik vígasztalni akarták. Áh Istenem! mondá egynehány-szor, hová legyek e' három nevetlen árvával? Végy magadhoz, Teremtőm! minket is, ha táplálónkot elvetted!

A' Gróf el nem tűrhetvén tovább e' szomorú jelenést, kitolakodott az emberek közül az útszára, 's felemelvén öszvetett kezeit könyező szemeivel eggyütt az égre, Mennyei Bölcsesség! úgymond, ne haggy még engem' meghalni. Hadd élni Manczit is, édes atyámmal eggyütt! Óh melly rettenetes dolog a' halál! Érzem, kegyelmes Istenem! érzem magamban, hogy könyör-gésemet meghallgattad!

Ezzel haza sietvén, édes atyának karjai közé rohant azzal a' kérdéssel, ha egészséges-e? és ha nincsen-e valami baja? Egész estve csak a' haldoklórúl beszéllgetett, és tekintetében csak a' mély szomorúság uralkodott. Az öreg Grófnak sokáig kellett vele bajlódni, még belőlle azokat kivehette, a' mik ma vele és Manczival történtek.

Más nap a' halálnak képe emlékezetéből lassankint elenyészvén, Manczié pedig feléledvén, édes atya' elejébe terjesztette forró kívánságát, mellyel Manczit feleségének tenni ohajtja, valamint amaz akadályokat is, mellyeket e' kívánságának Rósafi Úr vetett.

Az öreg Gróf legkisebbet sem ellenzette ugyan ezt a' házasságot, mivel a' tudósításokból, mellyeket Manczi Kisasszonyrúl az egész környékből öszveszedett, bizonyos lett a' felül, hogy Manczit minden ember jó szívé, szép eszé, és nemes erkölcsű Kisasszonynak tartja. De az ifjú Grófnak szerelmét nem nézvén egyébnek futó gerjedelemnél, attúl félt, hogy soha ebből olly szeretet nem támadhat, mellyre állandó barátságot kell építeni azoknak, a' kik a' házasságban boldog életet viselni kívánnak. Az ifjú Gróf erősen bizonyította ugyan atyának, hogy Manczi őtet szereti, hogy ő viszontag Manczit örökké fogja szeretni, és hogy Manczi jó leány; de az öreg Gróf megmutatta neki ellenben, hogy ezek mind igazak lehetnek, és ő még is rettenetes veszedelembé ejthetné mind magát, mind Manczit, ha e' házassággal sietne. Errenézve esdekelve kérte, hogy halassza még el egy kevés üdöre az egybekelést, a' mit édes atyának meg is ígért. Szeretni fogom, mondá azután az öreg Gróf, ha gyakran oda jársz. Adgya Isten, édes fiam! hogy meg ne csalódgj. Erre az ifjú Gróf csak mosolygással felelvén, azt kívánta viszontag az atyátúl, hogy nézze meg Manczit maga; a' mire magát az öreg Úr azonnal le is kötelezte.

Egynehány napot azzal töltött el azután az ifjú Gróf, hogy házrúl házra járván, maga megtudakozta, ha nincsen-e a' jobbágyok között olly szegény, a' ki éhezik? E' mellett pedig, valahová ment, olly buzgón ajánlotta segedelmét, és a' hol kellett, olly bőven mutatta meg

cselekedettel jó akarattal, hogy a' jobbágyoknak szeretetét egészen megnyerte, a' szegényebbeknek pedig oszlopa és reménnyé lett. Minden embertől megtudakozta, miben foglalatostokodik? micsoda mesterséget űz? micsoda hivatalt visel? 's ez által sok ollyas dolgokat megtanult, mellyek előtte mindeddig ösmeretlenek voltak.

Elment a' Prédikátorhoz is, és megtudakozta tőlle, ha van-e neki miből élnie? Feleletéből hallván, hogy tisztességes jövedelmei vannak, a' foglalatosságokat akarta tudni, mellyekért e' jövedelmeket veszi. Útnak indulván, az ajtó' küszöbében¹³⁵ eszébe jutott neki a' haldokló, kinek halálánál maga jelen volt, 's visszafordulván a' Prédikátorhoz, de miért nem vigasztaltad tehát a' minap azt a' szegény asszonyt, a' kinek a' férje meghalt?

Az özvegy engem' nem hívatott.

Nem hívatott? Imént jövök egygy embertől, a' ki nekem azt mondta, hogy ő a' falunak éjjeli őrzője, kinek kötelessége azt hozza magával, hogy mihelyt tüzet lát, azonnal lárát üssön. Ezt is tehát, mikor a' ház már ég, hívatni kell előbb, hogy lárát üssön?

Az éjjeli őrnek ez kötelessége.

Hiszen te is azt mondtad, hogy a' szomorúaknak vigasztalása hivatalodhoz tartozik. Pedig, hallod-e! ha én azt az asszonyt megvigasztalhattam volna, nem adtam volna a' te egész jövedelmedért. Ezzel megrázta fejét, és elment. A' Prédikátor hálát adott az Istennek, hogy az ifjú Grófnak oktan kérdéseitől megmenekedhetett.

Otthon a' Gróf az atyát kérdezte meg ez iránt, és nagyon megörült, mikor hallotta, hogy más nap a' templomban a' prédikációból maga megitélheti, ha tetszik, miből áll a' népek oktatása? Az atya más nap a' templomba menvén vele, arra kérte előre, hogy a' Prédikátort, még a' népet oktattya, meg ne szállítsa, mind az új párnak öszveadásánál. Ezt az ifjú Gróf megígérte, 's beült az atyával az Uraságnak zártt székébe a' prédikáló széknek általlelőben.

A' zsoldárnak lassú és pompás éneklése, mellyet az öreg Gróf versenkint elejébe olvasott, kimondhatatlanul megillette. Szemei könybe borulván, olly tiszteletre gerjedtt, hogy tudta nélkül térgyeire bocsátkozott. A' lelki pásztor a' prédikáló székben megjelenvén, az ifjú Gróf felállott, és vizsga szemeit reá függesztette. Ezt a' Prédikátor látván, elpirúlt, mivel a' minapi öszveadásnál tett kérdései emlékezetébe tüntek. Majd azután elhalaványodván, rezketni kezdett, az éneknek pedig vége szakadván, meredett és vad tekinteteket vetett már az ifjú Grófra, már a' községre. Az ifjú Gróf halaványodni és rezketni látván, még meredtebb szemeket függesztett reá, és háborodását majd az ájulásig űzte. Elkezdette végtére beszédgyét rezkető szózzal; de valahányszor az ifjú Grófra tekintett, mindannyiszor beszédgyének fonlát elvesztette. Attól félt minden szempillantásban, hogy az ifjú Gróf megszólíttya. Így az, a' mit beszéllett, öszvefűgés nélkül való zavar lévén, akadozni kezdett; a' mi belső szorongásait megszorította. Kimondhatatlanul megháborodott tekintetét az ifjú Grófra szögezvén, végre elhallgatott.

Rosszúl van szegényke! mondá az ifjú Gróf elég fenn szóval Istóknak, ki szinte mellette állott. A' Prédikátor meghallván mondását, elővette kezkenőjét, és orczáját törülgetni kezdte. Istók a' Papnak baját jól átlátván, az ifjú Grófnak mondását pedig színfogásnak vévén, elkérte az öreg Gróftól ama' kis üvegecskét, mellyben magánál illatos párát hordozott, felsietett vele a' Prédikátorhoz, 's átadván neki szagolásnak okáért, megsúgta egyszersmind azt is, hogy az ifjú Gróf minden bizonnal meg nem szólíttya, még prédikáll, mivel ezt az atyának szentül megígérte.

¹³⁵ *külzöbében* [Emendálva.]

A' Prédikátor a' párábúl egynehány csöppet kezkenőjére öntvén, 's órához értetvén, magához tért, 's beszédgjét újjra elkezdette. Ebben ő sükerezen megmutatta, hogy tökéletes és jámbor életet kell viselnünk, ha igaz keresztény ember' módgyára félelem nélkül akarunk meghalni. Beszédgje az ifú Grófot úgy megillette, hogy a' prédikáció utánn karjai közé szorítván a' lelki pásztort, megcsókolta, és bizonyosság tette a' felül, hogy egész életében úgy fogja e' szép oktatásért tisztelni, mint édes attyát.

TIZENNEGYEDIK SZAKASZ.

A' szerelemföltés.

Egynehány nap múlva ismét Manczihoz lovagolt az ifú Gróf, de senkit sem találván ott-hon, egy darabig a' kertben sétálgatott, azután pedig Veronkához ment. Az egész házat együtt lelte. Egynehány apolások utánn, mellyekkel Veronkát heves ifú' modgyára megköszöntötte, 's mellyeket a' leány szemérmes érzékenységgel fogadott, Hadasival mélyebb beszédbe ereszkedett. Hadasi, még ifiabb volt, a' török háborúban katonáskodott. Eggyik szó a' másikat szülte. A' Gróf olly feszültt figyelmetességgel hallgatta Hadasit, mint a' ki a' berbitelő búbajosra elbámúl; Hadasi pedig olly tüzzel, 's olly eleven színekkel rajzolta elejébe a' hadi eseteket, a' minőköt az afféle katonátúl csak várni lehet, a' ki több ütközetekben szerencsésen forgott. Így múlt el a' reggel. Hadasi nagyon örült, hogy a' hadi eszközöknek magyarázását reggel elvégezhetette, allig várván, hogy dél utánn az ütközeteknek bővebb rajzolásához foghaszon, mellyekben saját kezével sok Törököt levagdalt.

A' Gróf, a' nélkül, hogy tartóztatták volna, nállok ebédelt, 's Hadasiné leányával együtt minden erejét megvetette, hogy jótévőjököt tehetségek szerint megvendégelje. Az asztalnál a' Gróf Veronka mellett ült, 's a' paradicsomban vélte magát lenni, olly nagy volt öröme. Hadasi majd minden ételnél újjabb dolgokat beszéllett a' tábori életrül, 's ama' tartományoknak szokásairül, állatirül, és növötényeirül, mellyekben táborozott. Ebéd utánn lerajzolta a' Grófnak azokat, a' mik az ütközetekben történni szoktak: az ágyúknak szüntelen ropogását, a' szörnyű mészárlást, mikor a' dolog egyszer kardra kel, és a' Törököknek kegyetlenségét, kik még az elevenen elfogott, és sebeikbül könnyen kigyógyíthatandó katonáknak fejét is leriszállják. A' Gróf, ki Veronkát térgyére ültetvén, ölébe vette, hogy e' szörnyű eseteket vele együtt hallgassa, már álmétkodott, már borzadott, már meg fejét Veronka' vállára bocsátotta, mintha el akarta volna tekintetét ama' jelenésektül fogni, mellyektül irtózni elegendőképen nem győzött.

Azalatt a' Viczispánynak egész háza megérkezett, 's ama' hírre, hogy az ifú Gróf Kaczajfalvi a' kastélyban volt, és lovát az istállóban hagyván, ismét elment, Manczi egy szempillantásra szobájába repült, és onnan leorozkodott a' kertenn keresztül a' faluba Hadasi' házához. Nem ok nélkül gyanította ő, hogy a' Grófot itt találja. Még messzérül meghallván szavát, közelebb lappangott, 's meg akarván a' Grófot lepni, maga lepetett meg ama' különös jelenéstül, melly vizsga szemébe tünt. Az ablakhoz jutván tudni illik, szinte akkor rejtette fejét a' Gróf Veronka' mellyére, hogy tekintetét ama' mészárlástül elfordítsa, mellyet Hadasi lerajzolt. Manczi ezt látván, szinte megmerevedett. A' leány az öleben? az ő feje pedig a' leány' mellyén? E' gondolatra elhalaványodott, és azon szempillantásban ismét elpirült.

Manczi Kisasszony! mondá fenn szóval Hadasiné, az ablakra mutatván.

Manczi? kérdezé hevesen a' Gróf.

A' Kisasszony azalatt az ablak mellett sebesen elment a' kastély felé.

A' Gróf fél szemmel megsejtván, utánna repült. Manczi! Manczi! gyere ide, itt vagyok!

A' Kisasszony, mintha a' Grófot nem is hallotta volna, tovább sietett. A' Gróf tehát utánna rugaskodott, elérte, és egyik kezét megragadta. Mit akar a' Gróf? kérdezé Manczi haragosan. Eresszen el! Ezt mondván, kifacsarta kezét a' Grófnak kezéből, ott hagyta, és úttját tovább folytatta.

A' Gróf egyiket szempillantásig megállván, ismét utánna szaladt, 's megfogván kezét, édes Manczim! úgymond érzékeny szózáttal és kérlelő tekintettel.

Mennyen a' Gróf, a' hová tetszik, én magam akarok maradni, mondá Manczi hevesen, 's kezéből kiragadván magát, elsietett. A' Gróf egy üdeig utánna nézett, azután pedig Hadasihoz visszatért. A' Kisasszony szinte akkor talált hátra tekinteni, mikor a' Gróf a' ház' ajtaján belépett, 's ajakait harapdálván, nagy méreggel haza ment.

A' Gróf ismét leülván székére, magához vonta Veronkát, 's az ablakra vetván tekintetét, hát azután, úgymond, hogy volt?

Hadasi az ütközeteknek rettenetes rajzolását nagy tüzzel folytatta; de a' Gróf ellenben sem meg nem borzadott többé, sem Veronkát magához nem szorítgatta. Közepénn a' legiszonyúabb rajzolásnak felkelvén, hadd el, úgymond, a' többit holnapra! Nyughatatlan elmével búcsút vévén, a' kastélyba ment. Manczi, ammint a' Grófot bejönni látta, szobájába ment, és bezárta magát. Sem kéreessel, sem parancsolatokkal rá nem vehette a' bátyya, hogy szobájából kijöjjen. A' Gróf majdnem sírva fakadt, hogy Manczit egész estve nem láthatta. Baját még csak messzéről sem gyanítván, betegnek vélte.

Más nap reggel előtalálván, szíves sajnálkodással imígy szóllította meg: Édes Manczim! mi bajod volt neked tegnap? A' Kisasszony ellenben semmit sem felelvén, olly hidegséget mutatott hozzá, hogy magaviselésében a' jelenvalók közül kiki megbotráncozott. Manczi' bátyya öszve akarta őket békéltetni de a' Gróf a' Kisasszony' elejébe állván, nyers szózáttal és férjfiás tekintettel imígy szóllította meg: Reám te, ammint látom, neheztelsz. Mond meg nekem, mivel bántottalak meg?

Semmivel sem! legkisebbel sem! mondá viszontag Manczi, a' Grófnak tekintetétől egy keveset megijedvén.

Miért haragszol tehát reám, ha meg nem bántottalak?

Manczi erre meggörcbítvén szép száját, Hm! úgymond, tartozok tán a' Grófnak cselekedetiről számat adni?

A' Gróf feszültt szemmel nézett egy darabig reá. Azután mind a' két kezét szemével együtt az égre emelvén, jól mondta az atyám, úgymond fenn szóval, hogy megcsalatkozok! Egy könyörű tekintetet vetett még egyszer Manczira, és szemei könybe borultak. Olly szép, mondá elkeseredve, és olly csalárd! Isten hozzátok! Ezt mondván, lassú lépésekkel lováért az istállóba ment.

Potrohosi Manczihoz közelebb menvén, Lyánka! úgymond, neked nincs eszed.

Manczi sírva fakadt, 's kezeivel orcáját eltakarta.

Haza lovagol, mondá tovább a' bátyya, és soha sem látod többé. Eredgy, javaslom, és békély ki vele. Ahol, nézdsze! kivezeti már az istállóbul a' lovat. Fogadgy szót, Lyánka! 's enyhítsd meg. Ezzel a' legénnyel, látod, nem lehet játszani. Ő a' te laptád soha sem lessz.

Manczi részént erőltetésből, részént jó szerével kiment a' kapu' elejébe, hol a' Gróf a' lóra akarván felülni, 's paripájának nyakát simogatván, csak tudnám, úgymond elég fenn szóval, úgy hogy Manczi meghallotta, csak azt az egyet tudnám, mit vétettem neki?

Laczi! mondá erre félénk szózáttal a' Kisasszony, hát csak elmégý?

A' Gróf megfordulván; meglátta a' könyező Manczit, 's visszament hozzá. A' Kisasszony elejébe nyújtotta kezét; ő pedig megfogta, megcsókolta, és könyeivel megáztatta. Potrohosi érezhetetlenül felemelvén Manczinak másik kezét, a' Gróf' nyakára tette, és a Kisasszonyt karjai közé lökte. Allig nézhettek egymás' szemébe, már is egymás' ölében voltak. Egy pár szempillantás alatt megújult köztök a' békesség. A' Grófhhoz mutatott hidegségét mentegetni akarván Manczi, azt találta mondani, hogy a' feje fáj. A' Gróf tehát minduntalan' öszvenyomogatta két kezével a' fejét, szíves szorgalommal bizonyítgatván, hogy ez a' főfájás ellen nagyon foganatos.

A' kertben sétálván a' Gróffal, csak el nem tűrhette még is a' Kisasszony, hogy meg ne kérdezze, mit csinált tegnap Hadasi' házánál? Ő nekem, felelé a' Gróf, rettenetes dolgokat beszélt a' hadakozásról. Áh édes Manczim! jó, hogy eszembe hoztad. Ezeket neked is meg kell hallgatnod. Jőjjsze velem, mennyünk együtt hozzá!¹³⁶ Ezt mondván, Manczit kezénél fogva maga után vonta.

Allighogy új vetekedés nem támadt köztök, mivel Manczi e' sietségrül egynehány szöges mondásra fakadt. De meggondolván végtére magát, dél után, úgymond, elmegyek veled.

Ebéd után tehát Hadasihoz mentek. Veronka nagy örömmel szaladván jótévője' elejébe, 's karjai közé rohanván, óh az én kegyes Grófom! úgymond. De ammint a' Gróf megett Manczi Kisasszonyt megsajdította, hamar kifejtette magát a' Grófnak karjaiból. A' Kisasszony erősen feltette ugyan magában, hogy nyugodtt elmével fogja nézni a' Grófnak Veronkával való magaviselését, de a' leánynak öröme, mellyel a' Gróft fogadta, feltett szándékábúl egyszerre kiforgatta. Elfelejtván, hogy a' Gróf jelen van, olly büszke és gúnyos tekintetet vetett Veronkára, mint egy megbántott királyné. Veronka ezt látván, félre vonta magát rezketve, és szeméit lesütötte.

A' Gróf azt gondolván, hogy ismét az Uraság' hajdúja van görcsös bottyával a' háznál, a' kitűl szegény Veronka úgy retteg, körül nézte magát, 's véletlenül meglátta, hogy Manczi e' szegény leányra mérges tekinteteket vet. Manczi! tán megint fáj a' fejed? kérdező a' Gróf, gyanakodva rázván a' fejét. Jőjjsze ide, jó Manczi! ne légy olly komor! Ezzel a' Gróf leülvén, 's a' Kisasszonyt térgyére akarván vonni, üllý ide! úgymond, a' másik térgyemre pedig üllýön Veronka.

Én Veronkával nem osztozok, mondá bosszonkodva Manczi. Neki engedem az egész ülést.

Melly csudálatos vagy te, Manczi! Már miért nem akarsz te itt Veronkával ülni.

Én ollyan leánnyal, a' kivel jót teszek, osztozni nem akarok.

Veronka e' szóra sírva fakadt; az atya pedig megszóllalván, a' jótéteményt elfogadni nem szígyen, kedves Kisasszonykám! Hiszen maga is a' Király az Istennek jóvoltábúl él.

A' Gróf már az egyikre, már a' 's másira tekintvén, van-e nektek eszetek? úgymond bosszonkodva. Üllý te, Manczi! a' hová akarsz. Te pedig Veronka! jőjjsze ide, 's légy vídám. Mond meg nekem, ki bántott? Hát te, Apjok! mit állasz ott olly komoran, mintha a' török vágott volna meg? Manczi! megbántottad talán ezt az öreg embert? Manczi az ablakba könnyökölvén, kinézett, és nem felelt. Üllý le Apjok! és beszélly nekünk valamit a' török háborúról; Manczi is akarja hallani.

A' Kisasszony nekem soha sem bocsátaná meg, ha jelenlétében leülnék.

¹³⁶ *hozza!* [Emendálva.]

Neked, Apjok! nincs eszed, ha te azt gondolod, mondá a' Gróf, kinek ügyekezetei, hogy a' hadakozárul való beszéllgetést folyamatba hozza, mind foganatlanok voltak. Manczi már az ablakonn nézett ki, már meg lopva Veronkára tekintett, ki a' fal mellett állván, titkon sírdogált.

Már ma, Apjok! ammint látom, mibelülünk semmi sem lessz. Jőjjsze Manczi! mennyünk haza. Jer velünk Veronka te is!

Veronka azzal mentegette magát, hogy dolgai vannak; a' Gróf pedig ránczba vontt homlokkal Hadasiéktúl elbúcsúzott. A' kastély' udvaránn keresztül a' kertbe jutván Manczival, ki mellette lesütött szemmel és komor tekintettel ment, imígy szóllította meg emezt: Hallod-e, Manczi! én téged' szeretlek; de az öreg Hadasi jobb náladnál.

'S Veronka is, úgy-e?

Veronka? – Veronka tégedet meg nem bántott; te pedig őtet sírásra fakasztottad.

Óh a' sírás nagyon illet nekí. Kétszerte szebb volt, mint egyébkor.

Azt jól mondod. Én rá néztem, mikor sírt, és nyilván láttam, hogy nekí a' sírás jobban illet, mint neked a' te ránczoltt homlokod. De a' sírás nekí szegénykének fáj. Manczi! tik szátokban hordozzátok szüntelen' az Istent. Az Isten gazdag is, jó is. Te gazdag vagy; de jó vagy-e egyszersmind? Mit vétett neked az a' szegény leányka?

A' társaság, mely szinte a' kertben mulatott, hozzájok érkezvén, Manczi lecsillapodott. A' Grófnak érzékeny apolásai hamar elszélesztették azután a' szerelemfélő buzgóságot, mely Manczi' szívében habozott, és így a' Gróf kevés üdő múlva ismét a' szerelemnek és az elragadtatásnak gyönyörű karjai között csüggedezett.

Estvefelé ellovagolt. Manczi a' hosszú kertenn keresztül leszaladt egész' az ország' úttyáig, mely Kaczajfalvára visz, hogy még egyszer rá kiálthasson, ha majd a' kertnek kerítése mellett ellovagol. Egy borostyánbokor megé állván, kinézett az útra, mely a' faluból kijött, de a' Gróft nem győzte kívárni. Még egy egész fertály óráig lesekedett, és a' Gróf még sem jött. Erre ama' fekete gondolat emelkedett fel gyanakodó mellyében: Veronkánál van! Kiszökvén tehát a' bokrok közül, felszaladt a' mulató házba, mely egy dombonn állott, 's mellybül az egész faluba be lehetett látni, 's megsajdítván Hadasi' háza előtt a' Grófnak paripáját, ott van a' semmirevaló! úgymond; 's belappangott szilaj tekintettel a' kastélyba, és szobájába bezárkozott.

TIZENÖTÖDIK SZAKASZ.

Az irígységnek fondorkodása.

Hazafelé lovagolván a' Gróf, az egész úton csak Manczinak csudálatos magaviselésérül gondolkodott, minduntalan' megrázván fejét, mivel e' kellemetlen jelenésnek okát ki nem tanulhatta. Nem ösmerte még ő a' szerelemfélésnek alacsony indulattyát; de ha ösmerte volna is, Veronkával való társalkodása olly ártatlan volt, hogy előbb elhíttetett volna magával akármit egyebet, mintsem azt, hogy ez adott volna Manczinak okot a' versengésre.

Haza érkezvén, mind egy szálíg elbeszéllte az attyának, a' mi vele történt, és arra kérte, hogy oldgya fel nekí e' dolog iránt való kételkedéseit. Az öreg Gróf könnyen átlátta, hogy a' szerelem félés birta Manczit azokra, a' miket cselekedett; de fiának eszt ez iránt fel nem világosította, mivel bizonyosan nem tudhatta, ha nem adott-e helyes okot arra, hogy Manczi réa megneheztellyen? Csak arra kérte tehát egyedül, hogy itéleteivel e' dologban ne hirtelenkedgyen.

Manczi azalatt szobájában ült és sírdogált. Báttának leginkább szemébe tünt ama' hidegség, mellyet a' Grófhhoz mutatott. Mihelyt tehát vele négy szem közt szóllhatott, szorgalmasan megtudakozta tőle neheztelésének okát. Hosszas vonakodások után megvallotta nekí

Manczi az egész dolgot, 's félelméből sikeres gyanút, gyanújából pedig bizonyos valóságot koholván, megmutatta: hogy Hadasiek a' tapasztalatlan Gróft el akarják tőlle Veronka' számára halászni. Végre Battyának azért esedezett, hogy Veronkát, a' ki neki úttyában van, valahová elszuszakollja.

Beszédgyének a' szerelemfáltés olly szívreható erőt, gyanakodásainak pedig olly nagy hihetőséget adott, hogy maga Potrohosi imígy fejezte be a' tanácskozást: Jól monddod, Manczi! azt a' fityfiritty lyánkát el kell útdából takarítani.

Ide járult az is, a' mit Potrohosi még azon este az eggyik inastúl hallott, hogy Hadasiné öszve találván veszni szomszédgyával, ezt a' Grófnak pártfogásával fegyegette, úgymint a' ki az ő leányát szereti, és ennek kedvéért meg nem szenved, hogy szülőit valaki bántsa. Csípeire szögezvén kezeit az asszony, imígy szóllott elvégre szomszédgyához: nem sokára majd más-kép fütüül Kelmed, ha egyszer Veronkám talán még Grófné is lessz. Igaz ugyan, hogy az inas, a' ki ezt Potrohosiak besúgta, majd felényivel megnagyobbította a' dolgot, de az is igaz, hogy Hadasiné ebben nem volt egészen büntelen. Naponkint tapasztallyuk, melly túrhetetlen büszkeséggel néznek minden emberre még a' legalábbvaló csürhék is, a' kik nagy Uraknál szolgálnak, vagy magokat egyébkép kegyelmeikben lenni gondollyák.

Potrohosi, ki a' Gróft szerette, ki hűgának a' Gróf' kezét jószágával eggyütt szívből kívánta, ki a' vadászatot majdnem olly nagyon kedvellén, mint hűgát, Hadasinak a' szarvaslövést megbocsátotta ugyan, de el nem felejtette, 's ki azonnkivül Hadasiekot már most abban sántikálni hitte, hogy Manczi a' Grófnak kezétől megfosszák, felette nagyon megharagudott, 's Hűgához menvén, Manczi! úgymond, a' te gyanúságaid helyesek. Hadasiek valóban a' Gróf' keze utánn lesekednek, és Veronka neked nagyon útdában van. De majd adok én ennek a' gaz népnek illy magosra kapaszkodni! Elvagdalom, azt hidd el, minden órán elvagdalom büszke körmeiket. Erre elbeszéllette Manczinak, a' mit az inastúl hallott. Manczinak feje szinte szédelgett bele, 's egy szempillantásban százféle plánum repült át szívénn, mellyekkel Hadasiekonn bosszút állhasson.

Hadasi az utolsó szarvast szükségbül lótte ugyan le, de katona létére a' vadászatnak egyébkép is nagy baráttya volt. Most a' Grófnak pártfogásában bízakodván, a' tilalmas helyekre is bebe csúszott, mikor puskájával madarakra ment. A' vadászok tehát erős parancsolatot kaptak, hogy minden lépésére vigyázzanak. Még maga is a' Kisasszony jó jutalmat ígért annak, a' ki Hadasit valaminn rajta kapja.

El lehet gondolni, hogy Hadasit az ígért jutalom kevés napok alatt törbe kerítette. Kötözve hozták be a' tilalmas erdőből a' kastélyba. Merészen lépett ő a' bíró' elejébe; de a' buzgóság, mellyel vádolói ama' régi károkot, mellyeknek tévői ki nem bizonyosodtak, szemtelenül ráfogták, a' jelenvalót pedig képtelenül megnagyobbították, annyira megdöbentette, hogy rezketni kezdett. Hasztalan esedezett ő engedelemért, hogy az ifú Gróf Kaczajfalvihoz folyamodhasson. Nagy kegyelemnek kiáltották mindnyájan, hogy az Uraság csak a' faluból úzi ki örökre büntetésül.

Felesége és leánya erővel betörték az Uraság' elejébe, a' nélkül hogy őket az inasok visszatartóztathatták volna, kiknek kemény parancsolattyok volt, hogy őket be ne eresszék.

Áh! Nagyságos Uram! mondá Hadasiné' ne üzzön el bennünköt születésünk' helyébül. Idegen vidékenn felemészt bennünköt a' nyomorúság. Hisz' az Isten is irgalmas. Könyörüllyön meg rajtunk Nagyságod is.

Takarodgyatok szemem elől! mondá Potrohosi, ki attúl félvén, hogy szíve meg ne lágýüllyön, az esedezőkre tekinteni nem mert.

Óh! könyörögjön érettünk, édes szép Kisasszonykám! mondá Hadasiné, Manczi előtt térgyeire esvén.

Manczi Veronkára bámúlt volt, ki távulabb állván, könyező szemeit kötőjével törülgette. A Kisasszonynak, mikor őtet Hadasiné megszóllította, szinte a Grófnak ama szavai jutottak eszébe: Veronkának jobban illett a sírás, mint neked a te ránczolt homlokod! s Veronkárul el nem fordítván szemeit, én rajtatok, úgymond, nem segíthetek.

Nem segíthet? Óh hát segítsen rajtunk az Isten, édes gyermekem! mondá az elkeseredett anya, leányához fordulván. A Kisasszony rajtunk nem segíthet! Hallottad-e Veronka? Koldú-lással kell tehát szegény öreg atyádot táplálnunk. Óh szegény férjem! Óh szegény gyermekem!

Veronka nemes bosszonkodással megfogván zokogó anyjának kezét, jőjjön Anyám asszony! úgymond; itt a mi könyörgésünk fogatlan. Jőjjönsze! Ó minket el nem hágy.

Istentől, embertől elhagyott szegények hová legyünk? kiáltá Hadasiné, ki leányának szava-it nem hallotta.

Ó minket, mondom, el nem hágy. Ne sírjon Anyám asszony! Kisegít ő minket e' bajból is. Lehetetlen, hogy ki ne segítsen.

Veronka e' szókra részént azért fakadt, mivel a Grófnak nemesszívűségét ösmerte, részént pedig azért, mivel magában érezte, hogy itt őket készakarva¹³⁷ nyomják. Az elhagyott nyomorultnak végső bizodalma szóllott ki belőlle, melly még egy segedelmet tud.

Úgy-e? mondá erre Manczi, kellemetlen nevetést böffentvén ki meggörbített ajakiból. Ez a reménység is megcsalhat tégedet, balgatag leányka!

Veronka elpirúlt. Manczinak úgy látszott, mintha Veronka' ajakinn mosolygást vett volna eszre. Oda sietett tehát Battyához, s fülébe egy pár szót súgott. Potrohosi ránczba vonván homlokát, megfontolta magában röviden a dolgot, s Hadasinét leányával együtt a hajdú által elvitette a kastélynak egyik szobájába azzal a parancsolattal, hogy onnan ki ne bocsássa. Majd azután megnézte az Uraság' könyveiben Hadasí' vagyonyjának egész értékét, megböcsültette hamarjában mindenét, egész jószágának árát Hadasinak letette, feleségestül, leányostul feltetette egy szekérre, a nélkül hogy könyörgéseikre többé figyelmeztet volna, s egy pár hajdúnak őrzése alatt kivitette a faluból, erősen megparancsolván ezeknek, hogy őket csak a szomszéd vármegyének határainn tegyék le, Hadasiéknak pedig, hogy semminémű színfogás alatt meg ne mutassák többé magokat e' környékben, ha pórul jární nem akarnak.

Hm! mondá Potrohosi ránczolt homlokkal és komor tekintettel, minekutánna Manczival maga maradt, kifizettem a gaz embernek minden jószágát, vegyen magának mást. A lyánkat sajnálom. Gyönyörű gyermek.

Manczi kiduzmasztván ajakát, rátartó fakép! úgymond, ki énmiattam bízvást itt maradhattott volna, ha az apja, mint megrögzött vadtolvaj, ezt a büntetést meg nem érdemlette volna.

Ha úgy van a dolog, utánnok küldök, és visszahozatom őket, mondá Potrohosi haragosan, az ajtó felé indulván. Manczi megdőbbsent, elhalaványodott, megmeg elpirúlt, s azon szempillantásban megfogta battyának karját mind a két kezével. Potrohosi tehát visszafordulván úttýábúl hozzá, hogy te, úgymond, attúl a tekervényes járástul el nem szokhatsz! Tudod, hogy énelőttem az egyenes és nyílt szív legszebb tulajdonság. Azonban légy nyugodtt elmével! Tettem én jó rendelést, hogy az a friss ajakú, és tüzes szemű leányka vissza ne jöhessen.

Valóban gondgya is volt Potrohosinak nem csak erre, hanem még arra is, hogy Hadasiéek a Grófhhoz ne folyamodhassanak. A melléjek rendelt hajdúk közúl volt az eggyiknek a szomszéd vármegyében Rósafi Pál Úr' testvérének falujában háza és gazdasága, mellyet sógora

¹³⁷ *készakartva* [Emendálva.]

árendában birt. Feküdt e' helység Manczi' szülőinek lakásától majd húsz mértföldnyire. Az úton a' hajdú oda ajánlotta e' vagyonkáját Hadasinak, 's mindaddig dicsérte és magasztalta, még ez vele alkura lépett. Ez köztök hamar meglett, mivel a' hajdúnak Potrohositól parancsolattya volt, hogy ne sokat alkudgyon, hanem engedgye oda neki, ammint kéri, visszaérkezvén pedig, jelentse magát nálla. Ő nem csak kárát szívesen kipótollya, hanem még azonnfelül meg is jutalmazza. Vitt a' hajdú ezek iránt levelet is a' Viczispány' testvéréhez, kit Potrohosi arra kért, hogy Hadasiéknak kedvezzen. Hadasi új lakásába érvén, 's a' gazdaságot egynehány nap alatt rendbe szedvén, hamar elfelejtette előbbeni lakóhelyét. Ha Veronka olykor a' Gróftól nem emlegette volna, Hadasi a' Viczispány' falujának még nevét is elfelejtette volna.

Még a' szerelemfált Veronka' fejére e' szélvészt hozta, a' Gróf otthon napról napra jobban megösmarkedett mind jobbággyaival, mind a' jó földes Uraságnak kötelességeivel. Már a' mezőn volt a' szántóvető gazdáknál, már a' majorokban a' gazdasszonyoknál, már a' pásztorokhoz szaladt ki a' legelőre, már a' kertekben mulatott a' falunak gyermekei között, 's valamere ment, segítő angyal gyanánt hagyta maga után mindenütt jótévő szívének kellemetes nyomdokit. Az öreg Grófnak tudni illik tellyes ügyekezete azonn volt, hogy fiát a' szegényekhez való irgalmasságban kiváltképp gyakorollya, jól tudván, hogy e' kötelék uraikhoz a' jobbágyokat legbizonyosabban és legkellemetesebben oda kapcsollya. Eggy napnak sem kellett elmúlni, a' nélkül hogy az ifjú Gróf valamely háladatostól egy pár köszönő könyhüllajtást ne lásson, vagy szíves kézszerítást ne vegyen.

Megtanulta e' mellett lassankint a' polgári rendeknek, sőt még az egy rendű embereknek külömségeit is, a' nélkül hogy szívének érzékeny jósága, vagy józan eszének egyenessége legkisebb fogyatkozást szenvedett volna. Egynehány látogatások, mellyekkel Gróf Kaczajfalvi megtiszteltetett, 's mellyekkel ő is viszontag a' szomszéd Uraságokat fiával eggyütt megtisztelte, lecsillapították ezeknek vizsgaságát, 's e' természetesen nevelt híres úri legényhez szíveiket mély tiszteletre gerjesztették.

Az ifjú Gróf a' látogatásoknak alkalmatosságával sok és különbféle Kisasszonyokat látott, 's jóllehet némelyleknek közülök azt mondotta: te majdnem olly szép vagy, mint az én Manczim! csak Manczi volt még is az ő szívének állandó királynéja.

Eljött végre a' nap, hogy Mancziját ismét meglássa. Oda nyargalt tehát Rósafi Úrnak falujába. Manczi majdnem megőrült örömeiben, nem annyira hogy ismét látta, hanem hogy ollyannak tapasztalta, a' minő olly kevés üdő alatt lett. Ama' különös módosság tudni illik, melly nem a' könyv nélkül megtanultt köszöntésekből, és tánczmesteres komplementumokból állott, hanem egyenesen és egyedül csak szívének jóságából származott, 's melly már most naponkint jobban szembe tünt, mivel naponkint kevesebbek lettek amaz ösmeretlen tárgyak, mellyek mindaddig, még előtte újjak voltak, gyermekes álmélködásra ragadták; úgy szinte ama' derültt egyenség és nemes nyílttszívűség, melly majdnem finom büszkeségig emelkedett, mivel magát másokkal öszvehasonlítván, jóságát és derekasságát érzni kezdette; a' józan ész azonnkívvül, melly már most belőlle nyilvánban kiragyogott, mivel kevesebb alkalmatosság adta elő magát, mellyel tudatlanak kellett látsania, 's vére ama' kellemetes elmésség és nyájasság, melly természetességéből eredett, minden embernek szívét hozzá vonta, Mancziét pedig egészen megbájolta.

Az első örvendezésnek buzgásai lecsillapodván, Hadasiról és Veronkáról kívánt Manczitól a' Gróf tudósításokat. Manczi fél vállról, de elég nyájasan, azt felelte neki, hogy Hadasi elhagyván cselédestől előbbeni lakását, más vármegyébe költözött, hol magának ócsó pénzenn szép gazdaságot vett.

Kár! mondá erre a' Gróf. Veronka szép leány, és jó is egyszersmind. Olly jó, édes Manczim! mint a' jótévő nap. Én őtet tiszta szívemből szeretem.

Manczi allig tudta a' komorságot, melly orczájánn támadni kezdett, erőltetett mosolygással elborítani. A' melly ifú, mondá viszontag Manczi, még is rossz leány biz ő. Te őtet nem ösmered. Balgatag czevere létére már szeretői vannak.

Hiszen szeretőd, Manczi! neked is van.

Manczi elpirúlt, és a' beszédet más tárgyra fordította. A' Gróf ugyan elkezdett még vagy kétszer Hadasiékrül szöllani, de Manczi jó móddal ismét elvonta rólok figyelmetességét. Végre azt kérdezte, micsoda helységbe költöztek légyen? mire a' Kisasszony azt felelte, hogy a' helységnek nevét nem tudgya, de azt bizonyosnak hallotta, hogy negyven egynehány mérttföldnyire fekszik.

A' Gróf végtére feldücskedett Manczinak először azzal, hogy az atya őtet nem sokára egy nagy városba vezet, azután pedig azzal, hogy Manczit és a' Viczispányt e' napokban maga meglátogattya. Eggy vagy két nap magát Manczi' társágában kedvére és kellemetesen mulatván, édes attyához és jobbágyaihoz Kaczajfalvára ismét visszatért.

TIZENHATODIK SZAKASZ.

A' jó Atya.

Egynehány nap múlva megjelent az öreg Gróf fiával eggyütt Rósafi Pál Úrnak és Asszonyának tiszteletére. A' kertnek hátulsó ajtajánál leszállván a' lovakrül, rövidebb úton mentek gyalog a' kertenn keresztül a' kastélyba, hogy ennek Urát véletlenül meglepjék. Az ifú Gróf bevezette attyát ama' szobába, a' hol Rósafiék¹³⁸ nappal eggyütt mulatni szoktak volt. A' Viczispány és a' hozzá tartozandók üléseikrül felkelvén, elejébe mentek a' Grófnak.¹³⁹ Az ifú Grófnak szemeibül diadalmas öröm ragyogván ki, oda sietett Manczihoz, 's megölelvén, elvezette az öreg Grófhhoz, kit imígy szólított meg: ime! Atyám, ez az én Manczim! Nézdsze meg jól, ha nem olly szép-e, mint a' most nyíló rósa? Látod-e, melly szépek szemei, melly szelídek tekintetei? Manczi! mutasdza meg az atyámnak egyszer gyönyörű szemeidet!

Ezeket mondván, már attyára mosolygott, már meg Manczira, ki a' nemes szívű öreg Gróf előtt piruló hajnal gyanánt állván, rá nem merte szemérmes szemeit vetni. Szöllani akart valamit, de az ígék mellyében elhalván, csak ajakit mozdította meg vagy kétszer kellemetesen.

És jó is egyszersmind, édes Atyám! folytatá ditséreteit az ifú Gróf. Olly jó, mint én vagyok. Ő neked megígéri, hogy ha egyszer anya lessz – –

Óh hallgasson a' Gróf, kérem! mondá erre kegyesen fenyítő tekintettel a' Kisasszony.

Aludni láttam egyszer. Óh akkor ő olly szép volt, hogy ki nem mondatom. Amott a' vastag Báttya tudgya. Ezt mondván, Potrohosira mutatott.

Így magasztalta ő Manczi' tökéletességeinek már eggyikét, már másikat, ammint eszébe jutottak, úgy hogy sem az atya, sem Potrohosi, sem Manczi' szülői szóhoz nem juthattak.

Az öreg Gróf megfogván végtére a' Kisasszonynak kezét, Manczi! úgymond¹⁴⁰ kellemetes férjfiyszózzattal, az én Lászlóm nemes szívű ifú, ártatlan, és szép tehetséggel olly tellyes, mint maga a' természet, mellynek keblében neveltetett. Neked, édes Leányom! nagyon nemesen

¹³⁸ *Rósafiék* [Emendálva.]

¹³⁹ *Grófnak.* [Emendálva.]

¹⁴⁰ *úgy mond* [Emendálva.]

kell gondolkodnod és érzened, ha szívet birni akarod. És ha jó vagy, oly tiszta szívből jó vagy, mint ő, vedd atyai csókomot, atyai áldással együtt. Ezzel Manczit megcsókolta, ki hangos zokogásra fakadván, érzékeny csókot tűzött az öreg Grófnak kezére. Szóllani akart, de ajaki nem mondhattak egyebet, hanem csak e' szócskát: Atyám!

Már most a' többiek is szóhoz jutottak. Az öreg Grófnak együgyű módossága, melly nemes büszkeségétül kellemetesen meglelkesítettett, úgy meghódította mindnyajokot, hogy még a' vidám Potrohosi is zabolát vetvén elméskedő jó kedvének, oly komor tisztelettel állott előtte, mint mestere előtt a' nevedék ifiú. Az új pár eltűnván közülök, az öreg Gróf önnkint elkezdett fiának Manczihoz való szerelméről szóllani.

Potrohosinak vélekedése az volt, hogy az ifiú párnak boldogságát nem kell sokára elhalasztani. A' Viczispány sem talált az ellenzésre semmi legkisebb okot; de annyival többet az öreg Gróf. Uraim! mondá ez, énnekem semmikép sem szándékom, fiamnak kívánságát elfojtani, ügyekezettét meggátolni, és kedvét szegni. Szabad ember ő; cselekedgyen, a' mi neki tetszik. Ámde mivel tudom, hogy szabad ember létére csak gyarló ember még is, atyai kötelességemnek tartom, arra vigyázni, hogy választásában meg ne csalatkozzon. Ő azt szerelemnek nézheti, a' mi nem egyéb a' természetnek gerjedelménél. Manczival szinte úgy lehet a' dolog. Én tehát jónak tartom azt, hogy az öszveadással egy keveset késedelmeskedgyünk, ne talán két olyan szívet kapcsollyunk öszve, mellyek egymást, a' helyett hogy boldogokká tegyék, keserű nyomorúságba ejtenék. Ha szabad az Uraknak az igazat úgy megmondanom, ammint szívemenn fekszik, én László fiamot ösmerem, és azt tartom felőlle, hogy rosszabbnak kell neki előbb lenni, mint a' micsodás, ha azt akarjuk, hogy magát még a' legjobb és legnemesebb szíví Kisasszonynak karjai között is boldognak érezhesse.

A' mi Manczink, Méltóságos Gróf Uram! mondá Potrohosi, a' Magyar Kisasszonyoknak igaz dísze.

Én erről nem kételkedek, felelé a' Gróf. A' mit mondtam, azzal csak azt akartam mondani, hogy az én fiam természetesen van nevelve, és hogy a' természet nem könnyen hagyja járását meggátolni. Hibáztam én talán, hogy fiamnak szívet ettől a' közönséges anyától oly nemesnek, oly egyedül egynek nevelni engedtem. De a' mi sok esztendő alatt épült, azt egyszerre veszedelem nélkül lerontani nem lehet. Én¹⁴¹ már egyszer mellyében ezen ifiúnak, kinek bizodalma minden emberhez határatlan, gyanakodást vettem eszre Manczi' jósága ellen. Kívánnám, hogy ez többször ne történnyen. Koczkára veti Viczispány Uram Kisasszonyának boldogságát, ha fiamnak kezébe adgya, minekelőtte nem bizonyos, ha e' szerelmesek egymáshoz illenek-e, vagy sem? Az én fiam minden tartóztatás nélkül elhagyná hitvessét, mihelyt méltatlan lenne arra, hogy hitvesse legyen.

E' nyílt szívűséggel tett jegyzéseket, Méltóságos Gróf Uram! úgy vegyük-e, mint annak tekervényesen előadott jelét, hogy e' házasságot atyai szíve helyben nem hagyja? kérdezé a' Viczispány.

Semmikép sem, kedves Viczispány Uram! Én senkitől sem félek a' világonn; nincs tehát okom arra, hogy tekervényes útakonn járjak. Itt egy leányka lakott, ammint hallom, Hadasi Veronka, ki fiamnak rajzolója szerint ártatlan és kellemetes alkotmányka lehet. Ez már nincs a' faluban, úgy-e?

Én szinte oly egyenes és nyílt szíví ember lévén, mint Méltóságod, mondá Potrohosi, tartóztatás nélkül megvallom, hogy mink ezt a' leányt innen eltakarítottuk.

¹⁴¹ *En* [Emendálva.]

Nekem úgy látszik, hogy az én fiamnak hajlandósága Veronka között és Manczi Kisasszony között fel volt osztva.

Ugyanazért takarítottuk el láb alól.

Ugyanazért inkább itt kellett volna hagyni. Veronka próbaköve volt ama' szerelemnek, melyet fiam Manczi Kisasszonyhoz mutatott.

Igaz! De hát ha Veronka lett volna a' nyertes, akkor is szabad akarattára hagyta volna Méltóságot az ifjú Grófot?

Egy két esztendeig elhalasztottam volna egybekeléseket, és ha ezen üdőnek elfolyása után is szerették volna még egymást, Veronka hitves társa és jószágimnak holtom után örökös asszonya lett volna.

Méltóságodnak tréfálni tetszik.

Én soha sem tréfálok, mikor a' kérdés fiamnak egész boldogságát illeti; és ez hathatós bizonyosság gyanánt szolgálhat arra is, hogy fiamnak Manczi Kisasszonnyal való egybekelését nem ellenzem. A' juhászotornak leányát, ha fiam szeretné, szinte oly atyai szívességgel ölel-ném meg, mint akármelyik herczegét. Higgyék el az Urak, hogy én ama' magányos életben, melyet szerencsés völgyemben több esztendeig viseltem, tökéletesen meggyőződtem arról, hogy az igaz erkölcs egyedül az, a' mi e' világon az embert valóban megboldogíthatja. Én fiamnak boldogságát soha sem fogom akadályoztatni; de lépéseit ellenben úgy vezérem, hogy valaha belső meggyőződéssel mondhassa: boldog vagyok!

Ezzel a' Gróf a' Viczispány' elejébe terjesztette feltett szándékát, hogy előbb fiát a' nagy világgal akarja megösmerkedtetni. Elviszem magammal, úgymond, a' főbb városokba. Tanúllya meg ott nevetni, és megvetni az emberi agyvelőnek fondorkodásait, utálni az emberi szívnek alacsony gonoszságát, hogy annyival hamarabb visszakívánkozzon a' völgybe, melyben neveltetett, önnkint megvallván magának, hogy ezenn kívül a' nyugodalmat és¹⁴² az igazságot hasz-talan' keresi. Ha egyebütt leányt nem talál, a' kivel boldogabb életet remélhetne, mint Manczi Kisasszonnyal, maradgyon ennek szomszédságában egy egész esztendeig, hogy tapasztalásai által megnyílandó eszével még ezen egybekelést is bővebben megfontolhassa. Ha ezen üdőnek elfolyása után ismét megkínállya szívével és kezével a' Kisasszonyt, akkor Viczispány Uram-nak gyermekét minden szorgalom nélkül úgy ölelem meg, mint leányomot, 's mint jószágaim-nak örökös asszonyát. Földi paradicsomnak fogom társaságát nézni, mivel bizonyosan fogom tudni, hogy karjai között fiam földi menyországot lelt.

A' Grófnak okait könnyű volt átlátni, és így Viczispányék is könnyen rá állottak, hogy e' házasság még egynehány esztendeig halasztasson.

Még az öregek között ezen alku végre hajtattott, addig az ifjú Gróf külömbféle már örven-detes, már szomorú kifejezésekkel megbeszéllette Manczinak, hogy hat holnapra tőlle elbú-súzik. Elmegyek az atyámmal, úgymond, a' nagy városokba.

Manczi elejénte nem hitte, azután pedig sírva fakadt. Szomorú sorsokot panaszolván egy darabig egymásnak, végre Manczi a' Grófot arra kérte, hogy hozzá hű maradgyon. A' Gróf ezt nem értette, 's Manczi által a' hűséget megmagyaráztatván magának, megígérte neki, hogy ötet minden bizonnal ezerszer jobban fogja szeretni, mint a' nagy városokban lakó Kis-asszonyokat. És írj nekem minden nap,¹⁴³ édes Laczim! mondá azután Manczi; egyébaránt búmban meg kell halnom.

Áh kedves Manczim! én írni nem tudok, felelé a' Gróf. Taníts meg rá, kérlek.

¹⁴² és és [A szóismétlés emendálva.]

¹⁴³ mindennap, [Emendálva.]

Ezt Manczi megint nem hitte, s elpirulván, arra kérte a' Grófot, hogy ezt meg ne mondgya senkinek. A' Gróf pedig újra azt kívánta tőlle, hogy tanítsa meg írni. Felszaladtak tehát együtt Manczi' szobájába. Manczi egy árkus papírost vevén, rá rajzolta neki az első betűt. Utánna rajzolta ezt azonnal a' Gróf is. Ezt cselekedték a' többi betűkkel is. Majd azután silabákat, s végre egész szavakat íratott vele. Valahányszor a' Gróf a' kimondott szót helyesen kiírta, mindannyiszor Manczi neki a' jó tanulásért apolásokkal fizetett. Egy pár óra alatt a' Gróf írni tudott, Manczi pedig örömeiben majd megbódult.

A' firkálásnak már most nem volt vége. A' Gróf felírta Manczi' nevét. Manczi ezt előlle elkapván, s a' szobában vele őrlött gyanánt idestova szökdösvén, oly nagy lármát tett, hogy az öregek alól nem tudták, mit gondoljanak? Felmentek tehát hozzájuk, s az egyiket a' tanításban, a' másikat pedig a' tanulásban serényen foglalatoskodni látván, megörültek, hogy a' szerelem oly hamar kigondolta s oly könnyen végbe is vitte azt, a' mi az ő viszontag való szövetésegeknek fenntartására és táplálására oly elkerülhetetlenül szükséges volt, s a' minn fejeket az öregek szinte azon órában alól haszontalanul törték.

Már most az öregek is segítették az oktatást, s más nap egy vászonfalnak egyik részénn az egyik, a' másikon pedig a' másik ülven, rövid leveleket írtak egymásnak, mellyekben szerelmeket érzékeny kifejezésekkel kinyilatkoztatták, s hűséget nagy ígéretekkel pecsételték. Öszvehajtván azután levélkéiket,¹⁴⁴ áthagyították egymásnak a' vászonfalonn, melly megül minduntalan' kiszaladtak, hogy egymást jutalomul megölellyék. Így mulattak együtt egynehány napig.

Eljött végre az óra, hogy egymástól elváljanak. Megölelvén egymást, egyik a' másiknak karjai közül ki nem tudta magát fejteni. Isten hozzád Laczi! Isten hozzád Manczi! kiáltották váltólag. Azután ismét megölelvén egymást, zokogtak, s egymástól újra elbúcsúztak. Végte-re Potrohosi¹⁴⁵ kiragadván a' Grófnak karjai közül hűgát, azzal fenyegette, hogy erővel a' szobába viteti, ha a' Grófot még egyszer megöleli. A' Gróf a' lóra felülven, könnyező szemmel és csak lassú lépésekkel hagyta el édes attyával ama' kedves helységet, mellyben Manczija lakott.

TIZENHETEDIK SZAKASZ.

Az ifiú Gróf a' várasban.

Még azon este megtetettek minden rendelések az útra, és más nap reggel az öreg Gróf kedves fiával együtt elindult Pestre. A' mezővárasokot, mellyekre útyokban akadtak, csak a' nagyságban találván az ifiú Gróf a' faluktól különbözni, türedelmetlenséggel várta, hogy a' fő városba beérjen. Ötöd napra estve felé feljutván a' Pesti részenn a' Czinkotai látó hegyre, egyszerre szemébe tünt egész Pestnek és Budának pompás tekintete. A' koci' szögletéből, mellybe ledőlt volt, felemelvén fejét, átnézte szótalán álmélkodással vagy kétszer ennek a' nagy lakóhelynek hosszát. Esze felséges gondolatokra emelkedett, szíve pedig gyorsabban dobogott. Majd azután a' szöke Dunának széles vizét szent Gellért' hegyétől Csepely felé pompásan folyani, mellette pedig a' sashegy alatt fekvő térséget Budaörs felé kiesni kinyúlni megsejtvén, mosolyogva emlékezett meg a' sík mezőről, mellyet gyermek korában ama' hegynek tetejéről legelőször meglátott, melly nevelésének helyét a' többi világtól elkülönözte.

¹⁴⁴ *levélkéiket*, [Emendálva.]

¹⁴⁵ *Potrohosi* [Emendálva.]

Minekutánna ama' nagy képet, melly e' két várast környékeivel együtt elejébe terjesztette, egészen átvizsgálta volna, különös részeire és szembetűnőbb épületeire függesztvén figyelmét, vizsga kérdésekkel kezdte irántok az öreg Grófot ostromlani, ki oktató egyszersmind és gyönyörködtető feleleteivel fiának szívét egészen megbájolta. Végre beértek a' városi életnek e' gyönyörű paradicsomába, hol a' büszke gazdagságok a' vajudó szegénységgel, a' vásott gyönyörűségek¹⁴⁶ a' rettenetes nyomorúsággal, a' fellengő filozofia a' babonás ostobasággal, a' legnemesebb jóságos cselekedetek a' legiszonyúabb gonoszságokkal együtt uralkodnak.

Más nap reggel az első órákat az ablaknál töltötte az ifjú Gróf, mellytől elvonni lehetetlen volt. A' számtalan emberek, a' kik a' vendégfogadó előtt az útszánn idestova tolakodtak, a' hintóknak, kocsiknak és szekereknek szüntelen zörgése, a' magos és pompás házak, új jelenések voltak előtte, mellyek képző tehetségét kellemetesen mulatták. Majd azután az öreg Istókkal betolakodott a' piacozni a' nép közé, melly ott a' héti vásárra öszvegyült, 's mellynek zajgását már messzéről hallotta. Ez itt nekem tetszik! mondá egynehányszor Istóknak, ammint vele a' szekerek között, a' bótók között, vagy a' kofák, molnárok, mészárosok és kertészek között felsalá járt. De mihelyt olyan útszakba jutott, a' hol kevesebb nép volt, 's mellyekből a' nagy házak miatt a' szabad mezőre ki nem nézhetett, 's még az égből is csak egy darabkát láthatott, megmeg fordult Istókhoz, és azt mondotta neki: én ezek között a' falrakások között a' világrt sem lakhatnék. Minduntalan' azt gondolom, hogy fogságban vagyok.

Haza érkezvén, arra kérte az atyát, hogy, mivel a' nélkül¹⁴⁷ is feltett szándéka, a' vendégfogadóból valamely polgári házba költözni, fogadgyon inkább a' külső városban olyan szálást, melly mellett kert is van.

Az öreg Gróf rendeléseket tett, hogy fiának kívánsága beteljesedgyen. Az új szállásra költözvén, az ifjú Grófnak első kérdése, mellyet a' gazdasszonynak tett, az volt, ha van-e kertye? Azok között a' kórakások között én tovább nem maradhattam volna, úgymond. A' szabad térség, Asszonyom! a' szabad térség, a' mi nekem legjobban tetszik.

Ezt Nagyságod az én kertemben feltalállya, azt fogadom, mondá a' gazdasszony, 's elvezette a' kertbe.

Az ifjú Gróf egy tekintettel átnézvén a' kertet, 's a' gazdasszonyhoz fordulván, te minden bizonnyal soha életedben nem láttál még szabad térséget, úgymond.

A' gazdasszony mosolyogván, és kezét a' Grófnak vállára tévén, nem de szép és nagy kert? úgymond. Ebben Nagyságod mindennemű mezei szépséget feltalál.

Áh kedves Asszonyom! mondá viszontag a' Gróf, az ilyen kert, jobb volna, ha inkább nem is volna. A' fák benne szintolyanok, mint az idevaló emberek. Nincs benne sem elegendő épség, sem elegendő nedvesség.

A' gazdasszony meggörbítette a' száját.

De semmi! folytatá szavait a' Gróf. Te ennek oka nem vagy. Szép városi kert lehet. Üdövel még talán meg is szeretem.

Az ifjú Grófnak kedve napról napra jobban komorodott, ammint a' várassal és ennek lakossáival naponkint jobban és jobban megösmarkedett. Könybe borúltak többnyire szemei, valahányszor sétálásairól haza tért, mellyeket vagy az atyával, vagy az öreg Istókkal, vagy Málvási Kapitánnyal, az öreg Grófnak régi baráttyával tett, mivel valamerre ment, mind csak nyomorúságra akadt, mellynek elegendő segedelmet nem nyújthatott, kesergést hallott, mellyet meg nem enyhíthetett, könyhullajtásokat látott, mellyeket meg nem vígasztalhatott.

¹⁴⁶ *gyönyörűségek* [Emendálva.]

¹⁴⁷ *nélkül* [Emendálva.]

Keserőségében annyira ment, hogy felét a városnak örültnek, felét pedig gonosznak mondta. Ellenben pedig az ő falujárúl, kertyerül, Manczjárúl, és gyönyörű völgyérül, mellyben neveltetett, oly indúlatosan beszéllett, hogy az öreg Mályvásit sokszor egészen megbájolta.

E' próbáltt és érdemes vitéz, ki Pestenn penziójábúl és vékony ősi vagyonyyábúl élt, az ifú Grófot úgy megszerette, hogy végtére szüntelen körülötte volt. Egészen akarattýára hagyta ő e' különös ifiút, és csak imitt amott intette meg, hogy vigyázzon magára, mivel jó szívével egykét gaz ember már visszaélt volt.

Az első pintekenn reggel a Budai várat akarván megnézni, valamerre tekintett, csoportonkint látta a rongyos koldúsokat házrúl házra jární. Az elsőknek pénzt adván, hozzá csüdülték a többiek is, a kik adakozását még messzérül megsajdították. Az egész váronn keresztül menvén, allig látott egyebet koldúsnál, és pénze egészen elfogyott. Ez történt vele más nap Pestenn is. Hogy van az, édes Bácsim! mondá Mályvásinak, hogy e' gazdag városokban annyi szegényt látni, holott a' mi szegény falunkban egy sincs?

Egy sincs? kérdeze álmélkodva a Kapitány, s minekutánna neki a Gróf bizonnyal monddotta volna, hogy az első koldúsokat e' városokban látta, nem tudott neki egyebet felelni, hanem hogy a' kis helységben könnyebb a' szegényeket mind számba venni, mind segíteni, mintsem a' nagyobb városokban. Az attya neki otthon e' kérdésre imígy felelt meg. A' mi falukban, édes fiam! kevesebb ugyan a' nép, és így a' szegény is; de csak járnának koldúlni némellyek még is, ha azt a' rendelést nem tettem volna, hogy mindaddig, még a' szegény dolgozhat, munka nélkül ne maradjon; a' többieknek gyámolítására pedig a' templomban zártt pösöly tartasson, mellybe kik annyit tegyen, a' mennyi tölle ünnepenkint kitelhet. Ehhez az Uraság annyit ad, a' mennyi szükséges az erőtlen szegényeknek tisztességes eltartására.

Ezt a' nagy városokban végbe vinni lehetetlen, mondá a' Kapitány. A' szegények' institútuma nem győzi őket tartani.

Elhiszem, felelé az öreg Gróf; mert a' házrúl házra kolduló szegényeknél sokkal több az olyan, a' ki dolgozni nem akarván, vagy munkát nem kapván, a' házi szegénynek neve alatt az alamisnához fúrja magát, nem annyira hogy szükségeit megenyhítse, mintsem hogy jobban élhessen. Én jobbaknak tartanám a' műházakat, mellyekbe a' házrúl házra járó koldúsokat egybe kellene gyűjteni, s mellyekbül még a' házi szegényeknek is munkát lehetne adni. Fő törvénynek pedig azt tenném, hogy az egészségesekek közül az vegyen több segítséget, a' ki többet dolgozik.

Már akkor, tudom, fele is elenyészne a' házrúl házra járó koldúsoknak, mondá a' Kapitány; mert sok van közöttök olyan, a' ki egész hétenn kofáskodik, vagy könnyű munkábúl jól él, és pintekenn vagy szombatonn rongyokba öltözködvén, a' külső városbúl bejön és koldúl. Sokan közülök jobban élnek, mint mesterembereink.

Tudok én a' külső országokban olyan műházakat, folytatá szavait az öreg Gróf, mellyekben még a' legerőtlenebb személyeknek is tudnak munkát adni. Eggyikben olyan machinát láttam, mellyet egy ülő öreg ember saját terhével hajtott, mint a' vasgolyóbis, melly a' nyársot forgattya. Minden második órában más öreg embert ültetnek egy födeletlen ládába, s vele együtt jó magosra felvonnyák. Az ilyen műházak külső segítség nélkül nem szűkölködvén, az alamisnát, melly a' templomokban öszvegyülne, mind az ispitályoknak lehetne adni.

Az ifú Gróf ispitát még soha sem látott. A' Kapitányt tehát arra kérte, hogy vezesse el más nap a' betegekhez; az attyátúl pedig ismét pénzt kért.

Hallod-e, Laczi! te engemet koldúsnak teszel, ha olly bőven adakozol.

Az ifú Grófnak könybe borúltak szemei, s attyátúl a' pénzt szinte félve vette el.

Mályvásit kéz alatt arra kérte a' Gróf, hogy ösmertesse meg fiával minden tartóztatás nélkül a' váraasi nyomorúságot, és hogy könyörületes adakozásának semmi akadályt ne vessen. A' ki, úgymond, maga szerencsétlen nem volt, vagy legalább az idegen szerencsétlenségnek keserű következeit saját szemével nem látta, másokonn könyörülni nem tud. Reménlem azonkívül, hogy fiamot a' váraasi nyomorúságnak rettenetes képei hamar visszaűzik örökös jószágába, hol, Istennek hála! a' csendes boldogság uralkodik.

Az ifjú Gróf megjárván az ispitályban a' nagy szobákat, a' hol a' betegek fekszenek, elosztogatta ezeknek ismét az egész sommát, mellyet atyától vett. A' gyógyulók' szobájában meglátott végtére egy halavány ifjú embert egy kesergő menyecskével. Mind a' ketten kopott ruhában, és gondolatokba merülve ültek egymás mellett. A' férjfi, könyökére támasztván fejét, meredt szemmel nézett maga' elejébe; az asszony pedig sírdogálni látszott. Az ifjú Grófnak irántok való kérdezkedésére az ispitálynak lelki pásztora imígy felelt. Ez egy szerencsétlen asztalos mester, úgymond, feleségestül. A' ház, mellyben mint kezdő zsellérkedett, a' házi gazda' kocsissának gondatlansága által meggyűlván, ennek a' szegény embernek is fája, deszkája, szerszáma, egy szóval minden vagyonya elégett. Ezt ő úgy szívére vette, hogy halálos nyavalyába esett, melly egy üdeig még esztét is megfosztotta. Felesége kézi munkájával elejénte mind beteg férjét, mind magát két kis gyermekével együtt tartogatta, de hosszas lévén a' nyavalya, végtére a' keresztény irgalmassághoz folyamodott, csak azt kérvén a' várastúl, hogy még ő magát gyermekeivel együtt mosással és varrással, ammint lehet, táplálgattya, nyavalyás férjének gondgyát viseltetni méltóztasson. Most már veszedelmes nyavajájából kigyógyult ugyan, de a' búbanat és szorgalom jövődébéli kenyere iránt olly nagyon epeszti, hogy esztét újra féltjük.

Erre a' Gróf az asztaloshoz közelítvén, könyörű tekintettel kezét nyújtott neki, mondván: Szegény szerencsétlen ember! ne aggódgy olly annyira szomorú sorsodonn. Bíz az Istenben! Attya ő minden ügyefogyott embernek.

Az asztalos felemelkedvén ülésérül, kezét fogott az ösmeretlen Gróffal. Csak ez a' gondolat is egyedül, mondá bádgyadt szózattal, melly bennem a' lelket feltartya. Mert a' mennyei Atya nem lehet olly irgalmatlan, hogy engemet a' veszedelmes nyavalyából csak azért segített volna ki, hogy ártatlan gyermekeimmel együtt koldúlni járjak. De áh! mit tévő legyek? hová fordúlylak segítségért? mindeddig nem tudom.

Mennyi pénz kell neked arra, hogy magadnak szerszámokat és fát szerezhess? kérdezé a' Gróf.

Az asztalos nyomozó szemmel nézvén reá, könnyen kitanúlta tekintetébül, hogy e' kérdést neki nem csupa mulatságnak okáért, hanem olly szívvel teszi, melly rajta, ha csak lehet, minden bizonnal segít. A' bizodalom tehát gyenge szívében véletlenül feléledvén, erőtlen inait olly hathatosan megillette, hogy a' székre le kellett dőlnie. Felesége sírva fakadt félénk örömben, mellyet benne a' Grófnak reménytámasztó kérdése okozott, s' férjének órrát és halándékait eczettel mosogatta. Magához térvén az asztalos, áh Uram! úgymond, sok kell ahhoz, felette sok! Nem hiszem, hogy e' szük üdőkben jó ösmerősseimtül csak negyed részét is öszveszedhessem. Az ösmeretlen emberektül pedig mit várjak?

A' Gróf azalatt nem tudta könyörülésében, mit tévő legyen? Már a' Kapitánytül akart pénzt kölcsön kérni, már a' lelki pásztornál tanácsért esedezni, már meg zsebébe nyúlt, s' üresnek találván, elkeseredett. Az asztalos' feleletét hallván, még egyszer kérte, hogy mondgya meg, mennyivel lehetne rajta bizonyosan segíteni?

Legény koromban, mondá az asztalos, száz tallérkát szereztem magamnak öszve. Feleségem szinte annyit gyűjtött leány korában kézi munkájából. Ezzel a' sommával tettem meg a' kezdetet.

A' Gróf ennél többet nem akarván tőlle hallani, légy jó reménységgel, úgymond, szegény ember! én neked ennyi pénzt azonnal szerzek. Kapitány! siessünk haza. Ha térgyenn állva kell is az atyámot kérnem, ennyit még kikérek tőlle. De azután, édes Bácsim! azután búcsút veszek azonnal Pest' várossátúl, és haza megyek. Én itt ezt a' sok irtóztató nyomorúságot többé nem nézhetem.

Haza érkezvén, egyenesen az atya' szobájába szaladt, de üresen találta. Az inastúl hallván, hogy az öreg Gróf csak későn estve fog haza érkezni, hol vegyek pénzt, édes Bácsim! mondá a' Kapitánynak, hogy azt a' szerencsétlent megvígasztalhassam?

Mályvási vállat vonítván, csak azt felelte kérdésére, hogy az tőlle, mint szegény legénytül, ki nem telik; egyébaránt tiszta szívbül adna neki kölcsön, a' mennyit kívánna.

Azalatt meggondolván magát a' Gróf, tegnap érkeztek el, úgymond, utánnunk paripáink; én az enyímet eladom. Gyalog is eljárhatok én; az a' szerencsétlen pedig e' pénz nélkül mit csinállyon?

A' Kapitány mellyéhez szorítván a' Grófot, a' háznak gazdája talán megveszi, úgymond. Ehhez tehát a' Gróf a' Kapitánnyal együtt azonnal lement. Hallod-e, házi gazda! adgy te nekem a' paripámért három száz forintot!

Nagyságos Uram! nekem paripa nem kell. Én még számaronn sem tudnék ülni, nem hogy lovagollyak.

A' Kapitány szemeivel jelt adván a' gazdának, de ha paripáját lezálogollya Kelmednek a' Gróf, úgymond, még az atya haza jön, csak ad Kelmed neki annyi pénzt kölcsön?

Két száz forintot adok rá, de többet nem.

Adgy, kérlek, háromszázat! Éppen ennyire van szükségem, hogy egy szegényt megboldogíthassak.

A' gazda a' Kapitányt jól ösmervén, és jeladásait megértvén, oda adta neki a' háromszáz forintot. Ezzel a' sommával visszaszaladt ő az asztaloshoz. A' Kapitány allig győzött utánna ügetni. Itt a' háromszáz forint, mondá a' Gróf, ammint az asztalost meglátta; végy magadnak rajta szerszámot és fát!

Az Isten fizesse meg az Úrnak e' különös jó akarattyát. Én azonnal írást adok magamrúl, hogy mind az interest, mind pedig üdővel a' tőkepenzt is köszönettel visszafizetem.

Nekem a' te írásod, jó ember! nem kell. A' pénzt pedig nem azért adom, hogy nekem visszafizesd, hanem hogy rajta szerszámot és fát végy. Isten hozzád!

Boldog Isten! sohajtá az asztalos, az égre emelvén szemeit; de azon szempillantásban sietni látván magátúl a' Grófot, még egy kérésem van az Úrnál, kiáltya vala utánna. A' Gróf visszafordúlt, és megállott. Micsoda nevet nevezek, folytatá szavait az asztalos, ártatlan gyermekeimmel az Istennek színe előtt, mikor jótévőmért velek imádkozni fogok?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok, felelé a' Gróf könybe borúlt szemmel. Ha újra megszorúlsz, Kaczajfalvänn feltalálhatsz.

A' környülállók a' gyógyvülő szegényekkel együtt sírva fakadtak ezen érzékeny esetenn; a' városban pedig allig tudták magokkal az emberek elhítenni, hogy egy ösmeretlen ifú egy ilyen szegény emberenn segített légyen, a' nélkül hogy tőlle legkisebb hasznot várjon.

Az ifú Gróf mindeddig pazarlott; de a' pénznek nagy böcsét az efféle alkalmatosságokban ösmerni megtanulván, fősvénykedni kezdett. Eljött az öreg Grófhhoz egy reggel külömbféle drága portékákkal egy kalmár. Ez a' szép zsebóra gyönyörű emlékezet volna Manczinak,

mondá az öreg Gróf. Az ifjú Gróf szinte elnyelte vizsgáló szemeivel az órát. Manczinak? úgy-
mond, 's megkérdezte az árát. Azután kezében tartván, és sokáig nézegetvén, még egyszer
mondotta lassú szózáttal: Manczinak? örök emlékezetűl? és ezt mondván, mosolygott.

Azalatt Mályvási megpanaszolta rövid szókkal az öreg Grófnak, hogy ma korán reggel
házi gazdjának szerencsétlen vejét az ispitályba kellett vitetni.

Az ispitályba? kérdezé az ifjú Gróf, 's visszaadta a' kalmárnak lassacskán az órát, a' nélkül
hogy szemeit rólla elvonta volna. A' kalmár ócsón akarta neki oda adni, de ő nagyot sohajtván,
áh! úgymond, én meg nem vehetem.

Az öreg Gróf elfordulván fiátúl, felemelte örömkönyekbe borúltt szemeit az égre, 's hálát
adott magában az Istennek. Mályvási pedig megnyomta kezét, e' szókot súgván elejébe: sze-
rencsés Atya! Az ifjú Gróf azonban megnézte a' többi drágaságokat is, sohajtozott, 's végtére
semmit sem vásárlott.

Estvénkint Manczinak írdogált leveleket, mellyekben, a' mit látott, hallott és tapasztalt,
mind tudtára adta. Az óra, édes Manczim! szép, felette szép volt. Áh! melly örömet megvet-
tem volna számodra! De ha meggondolom, hány szerencsétlenre akadhatok még e' két nagy
várasban, még az atyámnak dolgai miatt itt kell mulatnunk? hány háladatos könyhullajtást
láthatok még azoknak bádgyadtt szemeiben, a' kikenn segíthetek? Óh bocsáss meg, édes
Manczim! egy ilyen könyhullajtás édesebb örömet, kellemetesebb elégedést okoz énnekem,
mintsem ha száz órát adnék neked, ki az ilyen csecse nélkül, tudom, nem szűkölködsz.

Így múlt el egy holnap. Az ifjú Grófnak epekedése a' váras élet ellen naponkint neveke-
dett, mivel naponkint több és több szerencsétleneket, nyomorúttakat és szegényeket látott, a'
kikenn nem segíthetett. Ha valaha a' Pesti és Budai szerencsétleneket elfelejthetem, mondá az
attyának, csak akkor lehetek egészen boldog. Vajha e' várasokat soha sem láttam volna! Fájni
fog szívem, még élek, valahányszor az idevaló nyomorúság eszembe jutand.

TIZENNYOLCZADIK SZAKASZ.

A' dupla öröm.

Ammint egyszer Mályvásival az ifjú Gróf a' Duna mellett sétálgatott, hozzá sompolyodván
egy öreg asszony, Nagyságos Uram! úgymond, legyen, kérem, olly kegyes, és látogasson meg
egy szegény asszonyságot, a' ki Nagyságoddal igen örömet megösmerkedne.

Az ifjú Gróf oldalvást Mályvásira tekintvén, szinte kérdezni akarta tőle, mit tévő legyen?
De a' Kapitány az öreg asszonyra mosolyogván, Ann yok! úgymond, most egyszer megcsalód-
tál. Ez a' legény nem a' te hállódba való ponyt!

Ha ezen Úrfi Gróf Kaczajfalvi László, minden bizonnal meg nem csalódtam, és ha Tiszt
Uramnak az ifjú Gróffal utánnam jönni tetszik, saját szemeivel láthattya, hogy meglett és
beteges asszonyság, a' ki a' Gróffal szállani kíván.

Az öreg asszony elvezette őket egy házba, 's felmenvén velek a' garádicsokonn, megnyitott
egy ajtót, 's beeresztette őket a' beteg asszonysághoz, ki egy karszékben ült. Halavány or-
czáját futékony pirosság borította el, ammint a' Gróft meglátta. Fel akart kelni, de erőtlensége
nem engedte. Megdőlvén könyökével a' széknél karjára, könyező szemeit a' kezkenővel
eltakarta ugyan, de zokogásait el nem titkolhatta.

Eggykét szempillantásig tartó hallgatás után Mályvási megszóllítván, az Asszony, úgy-
mond, ezen Ifjúval szállani kívánt?

Igen is, mondá viszontag az asszony, szembetűnőképen azonn iparkodván, hogy illetődését eltitkollya; de örömet négy szem közt szöllanék vele egy két szempillantásig. Az Úr tehát engemet nagyon lekötelezne, ha velem magamat hagyna.

A Kapitány meghajtván magát, kiment.

Az Úrfi Gróf Kaczajfalvi Jánosnak a' fia, és a' neve László?

Az vagyok és Lászlónak hínak. – Te – az Asszony, látom, rosszul érzi magát.

Hallod-e Laczi! – Nekem egy fiam volt – ezen egyetlen egy fiamot elvesztettem – Istenem! hová legyek? – Cselekedgye meg nekem, haldokló asszonynak, a' Gróf azt a' barátságot, és látogasson meg némelykor! – Óh Laczim! édes Laczim! – A' Gróf nagyon eszembe hozza nekem az én kedves fiamot! Őtet is Laczinak hitták. – Az atyád – a' Grófnak Ura Attya mint van? Nem szomorkodik-e?

Óh! ne grófozz te engemet, kérlek! Mond nekem: Te! Én is örömebb beszéllek így veled. Te szerencsétlen vagy, úgy-e?

Felette szerencsétlen. Az atyád boldog-e?

Az atyám? – Boldogabb nehezen lehetne. Segíthetek-e¹⁴⁸ rajtad valamivel, jó Asszony?

Az édes anyádról soha sem hallottál semmit?

Az édes anyámról? – Nem hallottam. – Te nekem rendesnek tetszel! – Az atyám soha sem szóllott nekem rólla semmit. – Ösmerted talán? A' Gróf ezt mondván, közelebb lépett hozzá.

Az asszony oda nyújtotta neki kezét, ő pedig ezt ajakihoz nyomta. Amaz még közelebb vonván magához a' Grófot, megölelte, és sírva fakadván: Fiam, úgymond, édes László fiam! Ezer hála neked, felséges Istenség! hogy halálom előtt nekem ezt a' nagy kegyelmet megadtad! Laczi! én vagyok a' te szerencsétlen anyád.

Az én anyám? az atyám' hitvesse? kérdezé hangos szóval és mély álmélkodással a' Gróf. De miért nem laksz tehát férjeddél? Vagy talán csak tréfálsz? De igazat kell mondanod, ammint látom, mert sírsz!

A' te szíved, édes fiam! semmit sem mond neked?

Az én szívem? Semmit sem. De mit is mondhatna? Én téged' nem ösmertelek, és azt soha sem hallottam, hogy velem valaha jót tettél volna.

Az asszony az égre emelvén töredelmességgel, 's bűnének megvallásával tellyes tekintetét, ennél, úgymond, egyebet, Istenem! nem érdemltem.

A' Gróf átvizsgálván az asszonyt, megrázta vagy kétszer bizodalmatlanul fejét, 's még egyszer azt kérdezte tőlle, miért nem laksz tehát az atyámmal? Második kérdésére sem vévén feleletet, egyszersmind pedig a' szerencsétlennek sírása által nagyon megilletődvén, egyszerre megfordult, és a' szobából kiszaladt. Az asszony fel akart kelni, de a' fájdalom a' székre visszavonta. Laczi! úgymond fenn szóval, Laczi! ne hadd el szegény édes anyádot! Az ifjú Gróf magánn kívül lévén, a' szerencsétlennek kiáltását nem hallotta.

Hová olly sietve? kérdezé Mályvási.

Az atyámhoz, felelé a' Gróf, ide hívom az anyámhoz.

A' Kapitány utánna sietett, de semmikép el nem érhet.

Az atyához berohanván a' Gróf, igaz-e? atyám! úgymond, hogy nekem van még anyám?

Az öreg Gróf megijedvén, mit kérdezel te, úgymond, boldogtalan fiú! mikép jutsz e' kérdéshez?

¹⁴⁸ *Segíthetke* [Emendálva.]

Felette természetesen, mert szinte magától az anyámtól jövök. Ő nekem nem akarta megmondani, miért nem lakik veled? E' mellett pedig sír, és azt mondgya, hogy szerencsétlen. Te csak nem vagy talán az oka, hogy szerencsétlen?

Nagy illetődéssel felkelvén üléséről az öreg Gróf, az anyád ugyan él még, fiam! úgymond, de meg nem érdemli, hogy te az ő fia légy. Erre elbeszéllette fiának olly kíméléssel, ammint csak lehetett, a' mit az Olvasó e' könyvnek elejébül már tud. Egynehány rövid fejtegetés utánn átlátta végtére az ifjú Gróf, hogy az édes anyja férjét elhagyván, nagyot vétett. De annyival állhatatosabban megmaradt annál, hogy már most könyörülést érdemel, mivel szerencsétlen.

Ő boldogtalan, mondá az attyának, a' nélkül hogy ellenkezésének okaira figyelmeztet volna, te férje vagy, én pedig fia vagyok. Jer velem hozzá! Hányszor mondtad te azt nekem, mikor oktattál, hogy a' szerencsétlennek nincs egyéb neve, hanem *szerencsétlen*, és hogy e' név szent just ad neki, akárki és akármi legyen, a' mi segedelmünkre. Óh atyám! mondá végtére, ammint vonakodását látta, te legjobb vagy amaz emberek között, a' kiket ösmerek! Ha az indulatok a' te szívedet is elzárhatták a' boldogtalanok elől, ne gúnyold nekem többé a' Nagyokat, kiknek szívé a' büszkeség úgy megedzi, hogy az idegen nyomorúságot hideg vérral nézhetik. Jer velem, édes atyám! jer, kérlek, velem! Lám! mondom, hogy szerencsétlen.

Az attya tovább ellent nem állhatott. Egy fertály óra múlva kinyitotta neki az ifjú Gróf amaz ajtót, melly szerencsétlen anyának szobájába nyílt. Az öreg Gróf megállott a' küszöbön, az asszony pedig felemelvén karjait az égre, irgalmas Isten! kiáltva vala szűszorúlással, hát még sem elég? Azután pedig képét a' kezkenővel eltakarta.

Az ifjú Gróf hozzá sietvén, Anyám! úgymond, édes Anyám! Én ugyan még nem szeretlek, de látom, hogy kevés üdő alatt szeretni foglak, mert bánod, hogy férjedet elhagyta. Megfogván azután kezét, megcsokolta,¹⁴⁹ és szívéhez szorítgatta.

Gróf Uram! mondá az asszony az öreg Kaczajfalvinak nagy illetődéssel, ha talán azért jön hozzám -- Zokogásában többet nem szóllhatott.

Az asszony, reménylem, bocsánatot éntőlem nem vár, mondá komoran az öreg Gróf.

Dehogy nem vár, kiáltá viszontag az ifjú Gróf. Atyám! e' kebel adta nekem az életet, ezen emlők tartották azt fenn bennem. E' kezek hordoztak engemet, e' kezek apoltak. Édes szülőim! tik én bennem együtt éltek; miért nem akartok egyébaránt is együtt élni? Íme Atyám! ez az én édes Anyám! bocsáss meg neki, fiadnak és az ő fiának kedvéért!

Mindenható Isten! mit hallok? mondá az asszony, álmétkodó tekintetet vetvén az ifjú Grófra, 's azon szempillantásban fiának lábaihoz borúlván, és térgyeit átfogván, ne bocsáss meg nekem, úgymond, méltán bosszonkodó férjem! a' te bocsánatod nélkül is szerencsés vagyok én, mert e' nemes szívű ifjú az én fiam! Az ifjú Gróf felemelte és megölelte az anyját, ez pedig vállára bocsátván fejét, könnyekkel áztatta fiának orcáját. Az ifjú Gróf férjfiás tekintetet vetvén az attyára, Atyám! úgymond fontos szózáttal, az én anyám jó! Én a' Mindenhatónak hálákat adok, hogy rá akadtam. Megátkozom-e ezen órát, mivel a' te szíved a' nemes erkölchöz, a' magába térő szerencsétlenhez hideg?

Az öreg Gróf az égre tekintvén, oda ment hitvesséhez, megfogta kezét, egy darabig rá nézett, azután rezketni kezdett, 's orcáját fiának másik vállára bocsátván, Veronka! úgymond, én neked megbocsátok.

Az ifjú Gróf az attyát egyik karjával, az anyját pedig a' másikával magához szorítván, ártatlan mellyénn találkoztak öszve szülőinek ajaki a' békecsókra. Azután az öreg Gróf karjai közé vevén hitvessét, menny fiam! úgymond, és rendeld ide a' hintómot. Az ifjú Gróf nyil

¹⁴⁹ *megcsokolta*, [Emendálva.]

gyanánt szaladt haza a' hintóért, a' szolgát szülőinél hagyván. Azalatt az öreg Gróf még egyszer bizonyossá tévén bocsánattyarúl hitvessét, lerajzolta neki rövideden fioknak nevelését, érzékeny szívét, ártatlanságát és nemes erkölcsét a' végbül, hogy édes anyja iránta való itéletében meg ne tévedgyen.

A' hintó elérkezvén, haza vitték a' háladatos öröm és az anyai szeretet között édesen habzó asszonyoságot. Az ifjú Grófnál nem volt széles e' világonn szerencsésebb ember. Lángoló szemmel nézegette szülőinek már egyikét, már másikat, 's valahányszor édes attyát édes annyára barátságosan tekinteni vagy mosolyogni látta, mindannyiszor édes attyának nyilván vagy legalább szívében mély tisztelettel hódolt.

De még egy másik öröm várakozott e' nemes szívű ifiúra, szinte mintha az eset meg akarta volna nagy tettét jutalmazni, melly által szülőit egymással kibékéltette.

Mályvásival ki akart ő menni a' várasnak erdőcskéjébe, ammint a' külső várasnak egyik útszájában a' kocsibül meglátta, hogy egy felház előtt a' nép özvegyül. Közelebb jutván, értelmesebben látta, hogy a' várasnak egyik hajdúja kezénél fogva húz maga utánn egy tisztességes öltözetű leányt, a' másikra pedig szitkok közt bottal fenyegeti, ha vezetőjét jó szerével követni nem akarja. A' leány elejénte viaskodott, azután pedig szívreható sírásra és jajgatásra fakadt. Egyszerre az útszának túlsó végérül a' sereghez látszott nyargalni egy ifjú ember. A' lovat, mellyrül sebesen leugrott, a' lovásznak adván, a' szerencsétlen leányhoz tolakodott. Áh! segítsen Nagyságod rajtam, mondá hangos és keseredett szózáttal a' leány, ammint meglátta, az Istenre kérem, segítsen rajtam!

Eresszétek el! mondá az ifjú ember a' hajdúknak, kik azonnal szót fogadtak. Kivévn azután zsebébül pénztartóját, a' leány' fülébe valamit súgott. Az ifjú Gróf azalatt a' kocsiával közelebb érkezett a' sereghez, de a' leányt, ki hozzá háttal volt fordúlva, szemébe nem vehette. A' leány egybekúcsolván kezeit, 's mellyére homorítván bús fejét, gondolatokba merült, mintha magával tusakodott volna. De kevés szempillantások utánn felemelvén kezeit az égre, kétségbeeséshez hasonló indulatossággal felkiáltott: Mindenható Isten! ments meg te engemet; egyébaránt elveszek.

Lyánka! ne vonakodgy, mondá az ifjú ember. Őt minútum utánn késő lessz minden segítség.

Gonosz lelkű ördög! kiáltá viszontag a' leány, szeme közé pökvén,¹⁵⁰ te vagy az, a' ki engemet szerencsétlennel tesz! Azt gondolod talán, hogy nem tudom? Útálatos szívű gaz ember!

Hurczollyátok el, mondá erre az ifjú ember mosolyogva; majd meg láttyuk, ha nem szelídülz-e meg? A' hajdú a' leányt újra megragadta; ez pedig teli torokkal felkiáltott; segítetek, jó emberek! az Istenre kérlek benneteket, segítetek! Én ártatlan vagyok!

Szilaj szózáttának iszonyú hangja nyil gyanánt hatott be a' mi Grófunak érzékeny szívébe, ki a' kocsibül kiugorván, mint a' villanat a' roppantt épületnek falait, úgy hasította szét a' népet, 's a' hajdúkhöz áttörvén, álltatok meg! úgymond. Kicsoda ez a' személy?

A' leány rá vetvén tekintetét, Gróf László! úgymond hangos szózáttal, Gróf László! 's karjai közé omlott. Hadasi Veronka volt a' szerencsétlen leány. A' Gróf elsikótotta magát örömben, megölelte a' leányt, megcsókolta, nem győzvén e' szókat kiáltani: Veronkám! kedves jó Veronkám!

A' hajdú ki akarta a' leányt a' Grófnak karjai közül ragadni, de ez megfogván mellyruhájánál, úgy ellökte, hogy hanyatt esett. Azon szempillantásban amaz ifjú ember vonta magához a' leányt, kit ez imént öszve gazemberezett. A' Gróf a' hajdút lelökvén, Veronkához lépett, és

¹⁵⁰ *pökvén*; [Emendálva.]

újra megölelte. Az ifjú emberrel is minden bizonnyal megverekedett volna, ha őket Mályvási, mint közbenjáró, le nem csillapította volna. Hallván a' Gróf, hogy Veronka semmit sem vétett egyebet, hanem hogy házi gazdasszonyának, ki őtet Pestre csalta, s mindedig ingyen tartotta, most pedig rajta a' tartásért való költséget követi, meg nem fizethetett; oda vetett a' hajdúknak egynehány forintot borra, és azt mondotta nekik, hogy a' házi gazdasszonyt küldgyék hozzá; ő neki, ha igazsága van, a' leánynak tartásáért megfizet. Megmondotta nekik azután mind nevét, mind szállását. A' leány a' Grófnak nyakába borulván, szinte magánn kívül kiáltotta diadalmas szózat: szabadítóm, őrző angyalom, mindenem!

A' nép, melly körülöttök állott, tapsolni kezdett, azután pedig hangos szitkokra fakadt amaz ifjú ember ellen, kit a' leány leszidott, s ki most a' leányra és a' Grófra egygyűű tekintettel és csak messzéről nézett. Csak egy hajszálonn állott, hogy a' nép sárral meg nem hagyigálta.

A' Gróf ezzel legkisebbet sem gondolván, Veronkát a' kocsiba emelte, mellybe Mályvásival együtt maga is beült. A' kocsiban a' leányt nem engedte szabadon ülni, hanem ölébe vette és magához szorította, mintha attúl félt volna, hogy valaki el ne ragadgya. Haza érkezvén, egyenesen bevezette az atyához, s megállván előtte, Atyám! úgymond nagy örömmel, az én Veronkámot is feltaláltam. Ez az! Már most mind a' kettőnknek van Veronkája. Elejénte az öreg Gróf ki nem tanulhatta, micsoda új Veronka az, a' kit neki a' fia hozott? mert az ifjú párral sokáig csak egy okos szót sem lehetett szóllani, oly nagy volt örömeik! Az ifjú Gróf azonn örvendezett, hogy Veronkáját feltalálta, a' leány pedig azonn, hogy a' gonoszságnak körmei közül megmenekedett. Csak lassanlassan lehetett Veronkának következendő esetét kitanúlni.

Veronka az atyánál lakott abban a' faluban, mellybe őket Potrohosi számkivetette, s melly Kaczajfalva és Pest között oldalvást feküdt. Közel volt e' helységhez Gróf Bujafi' jószága. Ennek fia Veronkát meglátta és megszerette. Nagyon utánna járt, s már ígéretekkel és ajándékokkal, már hitetésekkkel és apolásokkal ostromolta, hogy valamikép megejthesse. A' leány akár állhatatosságból, akár ártatlanságból Bujafinak minden ügyekezését sokáig megjátszotta; de mivel incselkedéseit a' Gróf még sem szakasztotta félbe, végre az atyának a' dolgot megpanaszolta. Az öreg Hadasi bottal fenyegette az ifjú Bujafit, és fenyegetéseit katonás merészségével és szörnyű esküvéseivel oly hihetősöknek tette, hogy Bujafi a' leánynak nyilvánvaló üldözésétül elállott. De hozzá lévén kicsinységétül fogva ahhoz szokva, hogy rendetlen kívánságátül semmit se tagadgyon meg, kéz alatt annyival buzgóbban folytatta fortélykodásait, hogy e' szeplőtelen virágot meghervassza.

Egy nagy nemű és gazdag Dáma megáll egyszer valamelly színfogás alatt Hadasi' háza előtt, leszáll a' hintéből, bemegy Hadasiékhöz, megláttya Veronkát, beszélget vele, megszereti, és szülőitül elkéri, szentül ígervén, hogy édes anyja helyett édes anyja lessz. A' szülők rá állanak, és Veronkát erővel rá birják, hogy Ó Excellentiájával Pestre mennyen. Pestenn a' nagy nemű és gazdag dáma leveti az álorcztát, s Veronka egyszerre Bujafi' kerítőjének ösmeri.

A' leány minden segítség és ösmeretség nélkül lévén, noha még ifjú és félénk volt, elegendő bátorsággal birt még is arra, hogy e' két nyomorúlt embernek mindennemű fortélykodásait semmivé tegye. Minekutánna egynehányszor már el is akart szökni, elvégezték magok közt e' földi ördögök, hogy a' végső ostromlásra minden erejeket megvetik. A' kerítő asszony Veronka' szobájába sompolyodik egy reggel, és azt mondgya neki: Veronka! én a' veled való bajlódást elúntam. Ha teneked oly kevés eszed és oly balgatag lelkiösméreted van, hogy tulajdon szerencsédet lábaiddal tapodot, menny, a' hová tetszik!

Veronka lábaihoz borulván, megköszöni jó akarattyát, egykét nyalábba ruháit öszverakja, és el akar menni. Nem úgy, édes angyalom! mondá az asszony. Fizess te nekem előbb a' szállásért és a' tartásért száz tallért, azután elmehetsz. A' leány megijed, pénze nincs, esedezik,

igéreteket tesz; az asszony pedig hideg vérűséggel ott hagyja, és a' szobát rá zárja. Allig múlik el egy fertály óra, ott termenek a' hajdúk, 's fogadott bérért lerajzolyák a' leánynak előre a' fogságnak rettenetességét. A leány állhatatoskodott, 's az asszonynak sűgásaira megvetéssel felelt. Ennek intésére tehát a' hajdúk a' házból kihurczolták. Bujafi a' kerítő asszonnyal elvezte volt előre, hogy Veronkára, ha inkább árestomba vitetné magát, hogysen akaratt yokra álljon, még tolvajságokat is fogjon. Az együtt koholt plánumhoz tartozott az is, mint fő dolog, hogy mikor a' hajdúk a' házból kiviszik, Bujafi véletlenül oda érkezen, és Veronkának segedelmet igérjen, ha arra rá áll, a' mit az útszánn, ammint már felyebb megírtam, fülébe sűgott.

Ennek az esetnek elbeszélésénél senki sem csudálkozott úgy, mint a' mi ifú Gróf Kaczajfalvink. Az neki fejébe nem tudott menni, hogy Veronkát Gróf Bujafi szereti, és még is szerencsétlennel akarta tenni.

Csak szeretőjének kívánta, mondá Mályvási, nem pedig hitvessének.

'S ezzel ő vétett volna? kérdezé az ifú Gróf.

Kétség kívül, mondá az atya, mert ez nem csak a' leányt, hanem még a' gyermekeket is megböcsteleníti, mellyek tőle, mint pusztá szeretőtül, születnek.

De – hiszen ha Veronka anya akar lenni, előbb asszonynak, ha pedig asszony akar lenni, előbb szeretőnek kell neki lenni, mondá az ifú Gróf. Tik nekem csudálatos embereknek lát-szotok lenni! Egy szóval, meg nem tudta ő Gróf Bujafi' szándékát fogni, még az atya, minekutánna Veronka a' Grófnéhoz hívatott volna, az egész dolgot értelmesebben elejébe nem terjesztette, a' nélkül mindazáltal, hogy szemérmességét megsértette volna. Megértvén a' dolognak alacsonyosságát, úgy megharagudott Gróf Bujafira, hogy helyben megverte volna.

Ezen esetet minden környüállásaival együtt megírta ő Manczinak, sőt egyenesszívűsége még azt a' kimondhatatlan és majdnem az örüléshez hasonló örömet sem hallgatta el, mellyre fakadt, mikor Veronkát véletlenül feltalálta. Egész levele csak Veronkárúl szóllott, és arrúl a' boldogságrúl, mellyet érez, mióta ezt a' jó leányt a' gonoszságnak körmei közül megmentette. Manczi öszvegyúrte, gyötörtte kényyában a' levelet, 's három egész napig tusakodott magában, ha felellyen-e reá vagy sem?

Egynehány nap múlva az öreg Gróftot origyinális fiával együtt ebédre hívatta a' kertbe Gróf Barnai. Ennek mulató házába felmenvén attyával az ifú Gróf, az első tárgy, melly szemébe akadt, Gróf Bujafi volt, Veronkának üldözője. Az ifú Gróf Kaczajfalvink szemei semmit sem láttak többé az ártatlanságnak ezen útalatos ellenségénn kívül. Gróf Bujafi elpirült egy keveset, nem ugyan szemérmességébül, hanem mivel ifú Grófunknak tekintetétül, mellyben haragot és megvetést látott, egy keveset megdöbbsent. Hogy színének változását elpalástollya, egy Kisasszonyhoz fordúlt, kivel már Kaczajfalviéknak érkezésekor is beszéllgetett, és ezzel előbbeni érkezését nagy indulatossággal folytatta.

A' mi ifú Grófunk a' beszéllgető párhoz menvén, szép Kisasszonykám! mondá barátságosan, őrizkedgyen, kérem, ettül az alacsony szívü gonosz embertül. Könnyen meggondolhattya kiki, melly kellemetlen érzést okoztak e' szavak az egész társaságban. Gróf Bujafi elhalványodván, mondani akart valamit, de ajakít meg nem nyithatta. Szomszédgyához fordulván kiki, errül vagy amarrül a' kicsinsyégrül kezdett beszélleni. Az érzékenyebbek még balgatagságokra is fakadtak, csak hogy elhitessék másokkal, hogy ők az ifú Gróf Kaczajfalvink szavait nem hallották.

Gróf Bujafi az öreg Gróf Kaczajfalvihoz osontván, Gróf Uram! úgymond, a' bolondokot be kell záratni, nem pedig úri társaságba hozni.

Az én fiam, mondá viszontag az öreg Gróf, ész nélkül nem szűkölködik, hanem egy keveset egyenes szívű, ammint a' Gróf csak imént is tapasztalhatta.

Haggya tehát Gróf Uram a' parasztek között, a' kik közé egyenes szívűsége miatt tartozik.

Ha a' Gróf megengedi, felelé az öreg Gróf, hogy az én fiam a' társaságnak azt az esetet elbeszéllye, melly egynehány nap előtt a' külső városban Hadasi Veronkával történt, megláttya a' Gróf, hogy ő a' dolgot koránt sem parasztosan, hanem úgy fogja elő adni, ammint illik.

Gróf Bujafi elhalaványodván, elhallgatott; az öreg Gróf pedig fia helyett bocsánatot kért tőlle, és így a' köz elégedés az egész társaságban éledni kezdett.

Gróf Bujafi ezzel meg nem elégedvén, ifjú Grófunkot ebéd után egy ablakba vonta, hol fülébe valamit súgott. Az ifjú Gróf Kaczajfalvi fenn szóval felevlén, a' város' erdejébe? úgymond; és ott azután mit csinállyak?

Engemet lőjjön agyon, ha végbe viheti, mondá fenn szóval Gróf Bujafi, ellenségének hidegvérűsége által nagy bosszonkodásra gerjedvén.

Az Úrnak nincs esze, mondá viszontag az ifjú Gróf. Azt ugyan, hogy az Urat agyon lőjjék, megérdemlette, de én hóhér nem vagyok. Zárassa be magát az Úr.

Már e' sok! már e' tűrhetetlen! mondá Gróf Bujafi, szemeit és ökleit az égre emelvén, 's rezkető ajakait idestova vonogatván. Az egész társaság úgy tetette megint magát, mintha semmit sem hallott volna. Gróf Bujafi lement a' kertbe, hogy könnyebben magához térhessen. Az öreg Gróf Kaczajfalvi látván az ablakból, hogy ezen ifjú ember felsalá sétálván, magában dühösködik, a' beszédet a' pisztollal való lövődözésre csavarta, 's egy Gróffal felfogadott, hogy bizonyos számú lépésekre pisztollal a' czélt eltalállya.

Lemenvén azonnal a' társaság a' kertbe, pisztolokkal kezdetek a' kitett czélra lövődözni. Némellyek eltalálták, némellyek elvétették. Végre az ifjú Gróf Kaczajfalvit is megkínálták a' lövéssel. Hatszor egymás után úgy eltalálta a' czélt Gróf Bujafinak álmétkodására, ammint kellett.

Az öreg Gróf hozzá közelítvén, én a' Grófnak, úgymond, azt tanácslom, hogy fiamot ne vigye magával a' város' erdejébe. Láttya a' Gróf, hogy ő a' czélt pisztollal szinte olly bizonyosan eltalállya, mint szóval. Gróf Bujafi haza ment, és a' hol az ifjú Gróft tudta, ott meg nem jelent. Az ifjú Gróf Kaczajfalvi sem Pestenn sem Budánn vele többé öszve nem akadt.

TIZENKILENCZEDIK SZAKASZ.

A' nyarvalya megújjuil.

Az ifjú Gróf egynehány napig Veronka' társaságában kimondhatatlanul boldog volt. Manczihoz írt levelei tömve voltak az érzékeny örömmek indúlatos csevegéseivel; Manczi pedig mindenik levelénél mélyebb és mélyebb kesergésbe sülyedvén, vígasztalhatatlanul síránkozott. Bizonyosnak tartotta szegény, hogy tőlle az ifjú Grófnak szíve e' veszedelmes társaságban örökre elidegenedik. Veronkát keservesen átkozván, az öreg Grófra kiváltképp bosszonkodott, hogy a' leányt fiának karjai között a' neki ígért hűségnek rövidségével csüggedezni haggya. Sőt sokszor még az ifjú Gróf ellen is indúlatos szitkokra fakadt.

Azalatt az ifjú Gróf naponkint udvariabb lett, és a' *Te* szóval csak legbizodalmasabb baráttyait illette. De tudományai is naponkint gyarapodtak, mert a' históriákat, 's kiváltképp a' históriának filozofiáját és az utazásokat nagy buzgósággal olvasta. Magaviselése szemlátomást nemesedett, szavának hangja férjfiásodott, 's valamint tekintetéből a' rettenthetetlen bátorság, úgy minden mozdulásából a' nagyság ragyogván ki, tiszteletre gerjesztette magához, valamer-

re ment, a' férjfiakot, a' legnemesebb szívű és legszebb kisasszonyoknak szíveit pedig magához hódította. A' természetes nevelésből, mellyet attyátúl a' völgyben vett, semmit sem tartott meg magánn egyebet, hanem a' jóhoz való mély és indúlato hajlandóságot, a' legkisebb rossznak vagy kényszerítésnek kimondhatatlan gyűlöletét, és az igazságnak olly buzgó szeretetét, melly vele még a' legkisebb igazságtalanságot is azonnal megéreztetete és megbosszúltatta.

Egynehány hét múlva Veronkát haza vitte. Ennek szülői nagyon megörültek, hogy leányok a' gonoszságnak körmei közül megmenekedett. Az ifjú Grófot úgy nézték, mint házacskájoknak angyalát. Nagy volt a' háladatosság, mély volt a' tisztelet, mellyel hozzá viseltettek. Maga az öreg Hadasi sem tudott már vele olly barátságosan beszélni, mint azelőtt, a' nélkül hogy féltékenységének okát átlátta volna.

Hadasiéktúl elbúcsúzáván a' Gróf, bizonyossá tette Veronkát, hogy hozzá való szeretete meg nem csökken, még él, s' egyszersmind arra kérte, hogy akármelly bajában és szükségében minden kétkedés nélkül hozzá folyamodgyon. Hidd el, Veronkám! mondá a' leánynak, az, a' mi az én tehetségemben áll, mind a' tiéd.

Veronka Pestenn az öreg Grófnak házánál úgy tartatván, mint a' famíliának bármellyik tagja, hamar bele tanúlt a' finomabb társalkodásba, s' olly nemesen viselte magát, mintha valóban a' famíliához tartozott volna. Nem volt már ő ama' természetes, tudatlan, és ártatlan Veronka, ki a' serdülő Laczit mellyéhez szorította. Szerencsétlensége által a' világgal megösmékedvén, úgy megfínomodott, hogy még szabadítójának is szerelmet ajánlani illetlennek tartván, csak örökké tartandó tiszteletet ígért. Veronka egy szóval finom váras leányka lett. Az ifjú Gróf anyai jövedelmet rendelvén neki, a' mennyi szükséges volt arra, hogy tisztességesen élhessen, visszatért Pestre, hol egész üdejét a' tanulás és a' levélírás között felosztotta. Nevette ugyan még magában a' világnak bolondságait, de a' bevett szokásoknak törvényei alól magát ki nem vette. Ebből látni, mondák az öreg Grófnak ösmerőssei, miként formállya Pest az ifjú embert. Gróf László hasonló volt a' nyers drága kőhöz. Egy esztendeig legyen még Pestenn, egészen megfényesedik.

Így múlt el a' hat holnap a' fő várasban. Elvitte azután magával az atya Bécsbe, hol egykét holnapot töltvén, az ősznek végével Kaczajfalvára visszatértek. Az ifjú Gróf azonnal lóra ülven, Manczihoz nyargalt. Manczi az ablakból látta a' lórúl leszállani, és meg nem ösmeri; látta a' szobába jönni, és meg nem ösmeri; látta magához sietni, és meg nem ösmeri. Édes Manczim! mondgya végtére örvendetes szózáttal. Az Istenért! az én Laczim, kiáltya Manczi, s' karjai közé omlik. Majd azután eltolván magától egy keveset a' magánn kívül elragadott Kisasszony, nem győzők rajtad, úgymond, eleget álmélnodni, kedves Laczim! úgy megváltoztál, s' átnézáván tetétül fogva talpig, újra karjai közé borúlt.

A' Gróf megköszöntvén azután Manczi' szülőit, Potrohosiinak barátságosan kezet nyújtott. Erre Potrohosi egy tréfát mondott. A' Gróf férjfiás tekintetet vetvén reá, csak mosolygott, és a' tréfa csak fél tréfa lett. Nézzéteksze, mondá Potrohosi, micsoda felséges a' termete, micsoda hódító a' tekintete! Elötte még a' nyájasság is elhal.

Manczi a' Grófot eddig szerette, most már tisztelte,¹⁵¹ majdnem imádtá is. Szemeit rólla el nem fordíthatván, ajakira bámúlt, mikor beszéllett, és bámulásában elfelejtkezett arra vigyázni, a' mit mondott. Ha a' Gróf rá talált beszédgye között tekinteni, leböcsátotta szűz szemeit, mellyekkel rá bámúlt volt. Érezte egy szóval, hogy a' Grófra nézve egész belseje megváltozott. Szinte nem is mert már vele olly bizodalmasan enyelgeni, olly gyermekesen nyájaskodni, mint azelőtt, mivel fellyebbvalóságát látta és tisztelte. Feltette volt ő magában, hogy Veronka

¹⁵¹ márt isztelte, [Emendálva.]

miatt jól megszidgya, hogy vele legalább egykét óráig trucczol, és hogy meg nem bocsát neki mindaddig, még meg nem fogadgya, hogy Veronkával egészen felhagy; de most már e' leánynak csak nevét sem merete említeni. Mikor a' Gróf megcsókolta kezét, ezt ő olly nagy tiszteletnek tartotta, hogy szinte körül nézte magát büszkén, ha láttyáke mások azt a' nagy böcsületet, mellyben őtet e' különös úri legény tartya? Nagyobb társaság gyűlvén öszve, egybe hasonlított vele a' többi ifiakot, és szemeiből értelmesen kiragyogott ama' diadalom, hogy az ő kedvesse valamennyiek között a' legszebbik, a' legnemesebbik, mind termetére, mind szívére nézve.

Más nap a' régi bizodalom megújult ugyan köztök, de bizodalmas játékaikban a' személyeket felcserélték. Most már a' Gróf volt Manczinak oktatója és kalaúzza, valamint azelőtt az övé Manczi volt. Ha Veronkáról szó történt, és a' Gróf e' kedves barátnéjának magasztalására fakadt, Manczi ugyan ezt sajnosan hallgatta, de azért vele nyilván még sem mert ellenkezni, hanem elfordulván, csak titkon nyomogatta ki könyeit kesergő szemeiből. Még egy levelet is mutatott neki Veronkátúl, melly módosan volt írva, 's melly Manczinak szívet hegyes tör gyanánt átjárta. Az örök barátságának olly forró fogadásait, és a' Grófhoz való hajlandóságának olly bizodalmas tónussát lelte ő benne, hogy olvasására szemei elhomályosodtak, tekintete pedig elkomorodott. Kimenvén, egy egész óráig sírt, és mélyen epekedett.

Az öreg Gróf elérkezvén, hogy fiát haza vigye, szó történt az ifjú párnak öszveadásáról, és ő már most maga is azt vélte, hogy veszedelem nélkül öszve lehet őket adni, ha nekik még egy darab üdő engedtetik arra, hogy egymást jobban megösmerjék.

En Manczit úgy szeretem, mint önnön magamot, mondá az ifjú Gróf, és én reméllem, hogy megboldogítom. Jöbbon szeretem Laczimot saját életemnél, mondá Manczi, és én még akkor is tökéletesen boldog volnék, ha vele a' legsúlyosabb nyomorúságot foszoztanom kellené. Az öreg Gróf mosolygott. Fia Manczi' szívére bocsátván kezét, ha e' szív, úgymond, csak felét érzi annak, a' mit e' szép ajakok mondanak, én szerencsés ember leszek. Csak jó légy, édes Manczim! hogy szavadot megtarthatd. Ezzel búcsút vett kedvességétől, 's édes attyával egy holnapra a' bányákba ment, hogy ezekkel is bővebben megösmerkedgyen.

Manczi ennek a' négy hétnek hosszú napjait szomorúan számlálgatván, nem győzte bevárni ama' szerencsés szempillantást, melly őtet a' Gróffal örökre megegyesítse. Potrohosi álomképnek nevezte, mert ammint jártkelt, szüntelen' álmodozni látszott, olly annyira hogy a' kérdésekre fonákül felelt, 's tréfáló bátyyára olly bámúlással mosolygott, mintha tréfáját meg sem értette volna. Édes álmodozásaiban Veronka is többnyire fontos személyt játszott. Manczi őtet csábító szépségnek tette, ki a' Grófnak kelepccéket rak, 's kinek mesterkedéseit az ő szépsége mind megjárta. Veronka ezen álmokban mindég vesztett. A' Gróf végtére csábításait megútálván, elhagyta, és boldogságát hű Manczijának karjai között kereste.

Ezen álmodozások arra a' gondolatra vezették Manczit, hogy nem ártana talán Veronkát megkémlelni. E' gondolatból hamar forró kívánság lett. Potrohosi által tehát arra biratta szüleit, hogy édes attyának testvéréhez abba a' faluba rándulnyanak, a' hol Hadasiék laktak. Itt Manczi az első két nap hasztalan' várakozott amaz esetre, melly Veronkát véletlenül elejébe hozza, 's mivel harmad napra dél után szülei már hazafelé készültek, kénytelen volt Hadasiékhoz menni, hogy czéllját elérhesse. Megcselekedte ő ezt ama' színfogás alatt, hogy látni akarja, ha új lakások jobb-e a' réginiél? Megnyitván a' szobát, egy tisztességes öltözetű leányt látott az asztalnál írni. Veronka volt. Veronka felkelt, elejébe ment, és módos tisztelettel fogadta.

Veronkában Manczi többet talált, mintsem gondolta. Sorsához illendő ugyan, de felette jó ízlésű ruhában úgy állott előtte, mint egy Grátia, és Manczi a' személyt, mellyet Veronka előtt játszani akart, egészen elfelejtette. Egy kérdés jött nyelvére, mellyel Veronkát meg akar-

ta alázni, s bosszonkodott magában, hogy Veronkának szép magaviselése e' kérdéstül ötet eljlesztette.

Módos kis lakása van itt a' lányasszonynak, mondá végtére Manczi hegyesen.

Gróf Kaczajfalvi László Úr olly kegyes hozzám, hogy tisztességesebb lakásomról és élelmemről gondoskodik. Ő engemet barátnéjának nevez.

Úgy-e?

És én e' névre nem tartom magamot méltatlannak.

Én sem. A' lányasszony elég szép arra, hogy e' nevet viselhesse.

E' elég szép? A' Gróf, ammint én ötet ösmerem, nem böcsüli a' szépséget olly nagyra, hogy egy pusztá lárvát barátságával megtisztelhesen.

Igy beszállgettek a' leányok egy darabig, megmeg bökvén egymást szóval, s minden bökre megpirulván. Manczi azonban átlátván, hogy az efféle beszéllgetés, ha az ifú Grófnak füleibe megy, szívében kellemetlen indulatokat okozhatna, megfordította lassankint a' köpönyeget, és Veronkával olly barátságosan bánt, hogy ez vele tökéletesen megelégedett. A' búcsúzás hasonlóképen barátságos volt.

Manczi haza útvázván szülőivel, foglalatos képzésének sokat engedett, melly viszontag szívébe ezer meg ezer hegyes töviseket szúrt. A' hintónak szögletébe megdőlvén, szinte tellyes erővel ügyekezett azon, hogy magát kínozza. Meg találta ő Veronkának mondani, hogy ő nem sokára a' Grófnak hitves társa lessz. Akkor neki úgy látszott, mintha Veronka mosolyogva és gúnyoló szózáttal mondotta volna e' kételkedő kérdést: *Úgy-e?* Megemlékezett arról is, hogy Veronka azt mondotta, hogy a' lakadalom előtt kívánna a' Gróffal még egyszer szóllani. E' kicsinységekből Manczi a' következendő idomatlan rajzolatot alkotta öszve: Veronka mosolygott, mikor én neki azt mondtam, hogy a' Gróf engemet elvesz. Mintha azt akarta volna mondani: abból nehezen lessz valami. Minekutánna pedig át kezdette látni, hogy egybekelése a' Gróffal bizonyos, azt kívánta, hogy a' Gróffal lakadalmunk előtt még egyszer beszéllhesen. Mi végből akar ő a' Gróffal beszélleni? és miért éppen lakadalmunk előtt? Ennek egyéb oka nem lehet, hanem hogy csábító fortélyjaival meg akarja a' Gróftól még egyszer tántorítani.

Igaz ugyan, hogy Veronka mosolygott, és csupán csak e' szóval *úgy-e?* felelt, de koránt sem gúnyoló szózáttal, hanem inkább szíves örömből. Elhitette ő magával, hogy ötet a' Gróf szereti, mert ő is leány volt, valamint Manczi. Igaz ugyan, hogy magától a' Gróftól sokszor hallván, hogy Manczit elveszi, nem tudta, mit gondoljon a' dologról? De ha ellenben látta, melly buzgó szeretetet mutat hozzá a' Gróf? melly hevesen ölelgeti? melly édesen apollya? ismét megerősödött vélekedésében, hogy ötet a' Gróf szereti. Azt ő magában jól érzette, sőt szóval is megvallotta, hogy neki a' Grófnak szerelme nagy böcsületére válik, de egy homályos érzés arra birta ötet még is, hogy a' Gróffhoz hideg maradgyon. Ha ennek okát magában nyomozgatta, végső gondolattya mindenkor csak az volt, hogy ő a' Grófnak szerelmére nem méltó. Ő azonban eltökélte magában, hogy kezét minden vonogatás nélkül oda nyújtya a' Grófnak, ha kívánni fogja, és e' végből Pestenn minden erejét megvetette, hogy magának olly tulajdonságokat szerezzen, mellyek egy nemes asszonyságban megkívántatnak. Csak egy szempillantást sem hagyott elmúlni, a' nélkül hogy arra nem fordította volna, a' mi ötet alkalmatossá tegye annak a' nagy böcsületnek elfogadására, mellyet neki a' Gróf készíteni látszott. Egy szóval, rövid üdő alatt olly nevelést adott maga magának, hogy mint Kaczajfalvi Grófné akárhol megjelenhetett volna.

Vélekedésében e' jó leányka még jobban megerősödött, mikor a' Gróf ötet az attya' házához Pestről visszavitte, s iránta olly rendeléseket tett, hogy kegyelméből Kisasszony gyanánt élhe-

tett. Azonban inkább háladatosság volt, mint szerelem, a' mit a' Grófhhoz érzett, és erről kevés üdő múlva maga is tökéletesen meggyőződött. Meglátta ő tudni illik egyszer atyának új lakóhelyében Szádnokit, az odavaló Tisztartónak a' fiát, 's minekutánna a' legény is mindgyárt az első alkalmatossággal értelmesen kinyilatkoztatta neki szerelmes tekintetei által, hogy szívét meghódította, másféle érzéseket tapasztalt ő szívében gerjedezni, mintsem azok voltak, mellyek őtet eddig a' Grófhhoz ragadták. A' tekinteteket nem sokára szerelmes szavak is követték. Szádnoki megvallotta neki sűrű fohászkodások és könyhüllajtások között, hogy birtoka nélkül nem élhet. Veronka semmit sem felelt ajánlására, hanem csak szemei borúltak könybe, 's mikor kezét Szádnoki' kezéből kivonta, ezt véletlenül megnyomván, mélyen fohászkodott.

Szádnoki nyomában volt mindenütt, 's valahol vele szóllhatott, mindenütt azt mondta neki, hogy hozzá való szerelme forróbb nem lehet. Veronka oda nem adhatta neki kezét, mivel erre úgy tekintett, mint a' Grófnak sajttyára; de érzette egyszersmind, hogy szíve viszontag Szádnoki' sajttya majdnem azon szempillantástúl fogva, hogy legelőször meglátta. Manczitúl tehát megértvén, hogy ő a' Grófnak jegyesse, és hogy egybekelések minden órán ünnepeletteni fog, malomkő gyanánt esett le szívére a' bánat, mellyel Szádnoki miatt aggódott. Most már ennek szabadon megmondhatta, hogy szereti. E' gondolat természetette ajakinn a' mosolygást, mellyet Manczi gyanúsán nézett; e' gondolat foglalta úgy el egész eszét, hogy az úgy-e? szónál egyebet nem felelhetett.

Mikor Manczi búcsút vett tőlle, meg találta ennek még azt a' kívánságot is vallani, hogy a' Gróffal a' lakadalom előtt örömet beszélene; mert most már egyenesen megmondhatta a' Grófnak is, hogy Szádnokit szereti, sőt még arra is kérhette, hogy szerezzen vagy adgyon szeretőjének tisztességes hivatalt, mellyből Veronkáját gyermekeivel együtt eltarthassa. A' lakadalom előtt kívánta ezt a' Grófnak megmondani, mert Manczi' férjétől nem tudott annyit reményleni, a' mennyit Manczi' hűssétől várt.

Mihely Manczi haza ment, Veronka azonnal kísétált, harisnyát kötvén, a' szomszéd bokrosba, hol Szádnoki magányosan kesergeni szeretett. Elpirúlt, ammint a' legényt meglátta. Szádnoki megcsókolta kezét, fohászkodott, és kellemeit nedves szemmel vizsgálta. Veronka is fohászkodott, és Szádnoki' orcáján a' szerelmes bánatnak vonásait mosolygással nézte. Szádnoki keseregve tekintett szemei közé. E' tekintetnek Veronka ellent nem állhatott. Szádnoki! úgymond. Veronka! felelé Szádnoki, 's megölelvén egymást, örök frígyet kötöttek.

Még Veronka Szádnoki' karjai között a' szerelemnek édességeiben gyönyörködött, addig Manczi' szívét a' dühös szerelemföltés irtóztatóképen szaggatta. Ezer plánumot csinált ő magában, mikép takaríthassa el úttýábúl Veronkát? 's ezer plánumai közül egyik sem volt lehetséges. Sírva szállott ki a' hintóbúl, és azon estve tőrhetetlen volt. Potrohosi körülötte lappangván, már egytet, már mást kérdezett tőlle, és csak rövid feleleteket vett. Végre bizodalmit csak ugyan feléllesztette. Higgye meg Uram Bátyám! mondá Manczi könyezve, az a' leány engemet még szerencsétlenné tesz. Egész vagyonomot oda adnám, ha azt hallhatnám felőlle, hogy férjhez ment.

Édes húgom! mondá viszontag Potrohosi, ha csupán csak ez a' bajod, a' leányt én könnyen férjhez adom.

Bátya' nyakába borúlván e' szóra Manczi, háladatos csókjaival majd megfojtotta. A' plánumot hamar megcsinálták. Potrohosinak egyik jószágát egy szép ifjú ember árendában birta, ki szinte házasodni akart. Ezt magához hívatván Potrohosi, hallod-e Gazari! úgymond; én tudok neked egy szép leányt, egy jó leányt, egy vársi nevelésű leányt. Ha el akarod venni, én neked adok vele ötszáz forintot. Gazari azonnal kezét csapott, és más nap el is indúlt

Potrohosi' levelével, mellyben ez Hadasinak megígérte, hogy Veronkának ötszáz forintot ad, ha Gazarihoz megy.

Gazari a' leányt meglátván, örömeben majd megőrült. Az öreg Hadasi pedig, minekutánna a' levelet elolvasta volna, Gazari' nyakába borúlt. Veronka e' czeremóniákat látván, mosolygott; de mosolygását azonnal halálos halaványság követte, mikor az atya Gazarit, mint jövődébéli férjét, elejébe állította.

Meggondolom majd magamot, mondá rebegve Veronka.

Minek itt a' meggondolás? mondá az atya. Adgy neki kezét és csókold meg. Gazari oda nyújtotta kezét, de Veronka meg sem moccan. Az öreg Hadasi katonásan kezdett villogni és dörögni, Gazari pedig gazdaságát és pénzeit számlálta elejekbe, a' mi amazt még katonásabb szitkokra és parancsolatokra ingerlette. Végre Veronka magához Gazarihoz folyamodott, hogy édes atyánál szószólója legyen. Ez használt. Gazari azzal biztatta Hadasit, hogy Veronka meggondolgya majd magát; Hadasi azt vítatta csattogó szitkokkal, hogy rá kell neki magát gondolnia, vagy akarja, vagy sem; a' szegény Veronka pedig síránkozott.

Még az nap, ammint Hadasi onnan hazúlról el talált menni, Veronka egyenesen megmondta Gazarinak, hogy ő inkább meghal, mintsem hozzá mennyen. Gazari ellenben Hadasi' ígéréthez és Potrohosi' ajánlásához tartotta magát, és reménységével olly annyira fel nem hagyott, hogy a' visszaérkező atyától a' leányt újjra megkérte. Hadasi esküvéssel ígérte neki, hogy veje lesz, és Veronkát iszonyúképen fenyegette.

Majd azután titkos tanácsot tartván Gazarival a' katonás atya, elvégezték magok közt, hogy a' leányt szép szóval ostromolgyák. Hadasi négy szem közt kezdette leányát apolni, kérlelni, okokkal szorongatni. Veronka ellenben könyörületességre indító esedezésekkel, szívreható könyhüllajtásokkal, 's koronkint közbeközbe zokogó jajszókkal felelt, és édes atyát annyira megtántorította, hogy egynehányszor e' szókkal: vigyen hát a' tatár! az egész dolognak végét akarta szakasztani. Gazari azt remélvén, hogy Veronkának az álom jobb tanácsot fog talán adni, az öreg Hadasit végtére arra kérte, hogy a' dolognak befejezését más napra hagygya. Azonban e' várákozásában is megcsalatkozott.

Hadasi félbe szakasztván leányának ostromlását, elkésérte Gazarit, mint jövődébéli vejét Potrohosihoz, hogy ezzel is az ötszáz forintról magával végezessen. Ammint Potrohosiinak Hadasi megpanaszolta, hogy Veronka nem akar Gazarihoz menni, kell neki akarni! mondá fenn szóval Manczi. Kelmed az atya; kényszerítse reá. Ha mához egy hétre a' lakadalmat végbe viszi Kelmed, én az ötszáz forinthez még kétszázat adok.

Egy szó, mint száz, kedves Kisasszonykám! Hogy az a' gaz leány ezt a' nagy kegyelmet meg nem akarja ösmerni!

De szígyen is volna Kelmednek, mondá Manczi, ha katona léteére még csak saját leányával sem birna. Azután hadi tetteit emlegetvén, mint indító okokat e' gyáva harcznak serény végzésére, úgy fellázította Hadasit, hogy ez végre a' következendő ígérekre fakadt: Szemembe mondgya a' Kisasszony, hogy az ellenség előtt úgy szaladtam, mint az agár előtt a' nyúl, ha mához egy hétre a' lakadalmat meg nem történik.

Ezzel haza ment. A' szobába lépven ránczolt homlokkal, oda vetette fegyverét a' szögletbe. Veronka az ablakban ült és sírdogált. Hadasi azt várta, hogy Veronka kezdgyen szólani; de Veronka hallgatott.

Megjött e már az eszed? lyánka! mondá végtére komor tekintettel.

Én hozzá nem mehetek, és ha Atyám Uram kényszerít, tudom, mit cselekszek?

'S még te, nyomorúltt pondró! fenyegetődzöl? Ezzel megfogta kezét, felvezette egy padlásszobának az ajtajához, 's bele taszítván haragosan, itt leszel, úgymond, zár alatt kenyérenn és vízenn mindaddig, még azt nem mondog, hogy Gazariné akarsz lenni.

Veronka ledőlván az ágyra zokogott, 's mivel attyát jól ösmerte, a' kétségbeeséstül nem messze volt. Hadasi ritkán ment haragjában annyira, hogy kedves leányát megkeserítse; de szavát ellenben átalkodott szívvel megtartotta még akkor is, mikor igazsága nem volt. E' nélkül, úgymond, az embernek tekintete nagy rövidséget szenved. Mintha az ilyen rövidség az igazágtalanságnál gyalázatosabb volna!

Szádnoki Hadasiéket meglátogatván, bámúlva hallgatta Veronka' attyátul az egész esetet, és ennek olly dühös haragját látta, hogy Veronkáért még csak esedezni sem mert. De minek-utánna beestveledett, és a' leánynak szülői lefeküdtek, a' szép fogolynak ablakja alatt mindaddig köhögött, még Veronka észre nem vette. Megnyitván az ablakot, arra kérte Kedvessét, hogy hozzon neki papírost, kalamost, tintát, tűzszerszámot és gyertyát. Szádnoki a' kívántt szerekenn kívül még eledelt is hozott. Veronka Potrohosinak levelet írt, mellyben az Istenre kérte, hogy szerencsétlennek ne tegye. Szádnoki a' levelet kéz alatt elküldötte, mellyre feleletet harmad napra maga Gazari hozott.

Hadasi a' választ Veronkának beadván, innen, úgymond, ki nem szabadúlsz, ha kilenczvenkilencz esztendeig itt ülsz is, még Gazarihoz nem mégy. Gazari itt van. Mit mondgyak neki?

Nem megyek hozzá, édes Atyám! Inkább meghalok. Az atya hangos szitkok közt elment, 's Veronkát bezárta; ez pedig a' levelet, a' félelem és a' reménység között habozván, rezkető kézzel¹⁵² megnyitotta. Manczi ebben azt írta neki szárazan, hogy édes attyának akarattyával ne ellenkezzen, és hogy sem ő, sem bátya soha olly rossz tanácsot az öreg Hadasinak nem fognak adni, melly átalkodott leányát e' különös szerencsétül megfossza.

Laczim! szabadítóm! őrző angyalom! hol vagy? kiáltá keserűségében a' leány, 's leülván, a' következő levelet írta az ifú Gróf Kaczajfalvinak:

„Minden embertül elhagyva, ez embereknek legjobbikához, Gróf Kaczajfalvi Lászlóhoz, folyamodik a' kétségbeeséssel küzködő szerencsétlen Veronka. Kétszer már megmentettél, ments meg még harmadszor is a' gonoszok' kezébül, kik öszevesküdtek, hogy engemet örökre szerencsétlennek tegyenek. Hadasi Veronka.”

E' czédulát lehagyította Szádnokinak, ki azonnal bepecsételte és Kaczajfalvára küldötte.

HÚSZADIK SZAKASZ.

Az irígység magának és vermet.

Veronka' levele nem találta otthon az ifú Grófot, ki egynehány nap múlva édes attyával haza érkeztvén, a' kocsibul ki sem szállott, hanem a' nélkül, hogy Veronka' levelét látta volna, egyenesen Manczihoz sietett. Karjai közé repülván, enyím vagy Manczi! mondá diadalmal szózáttal, enyím vagy, a' mikor akarod. Ma, vagy holnap; a' mikor akarod. Az Atyám már rá állott. Óh én édes szép Manczim!

Manczi a' Grófnak mellyénn a' leggyönyörűebb érzések között csüggedeztvén, jövendő napjainak boldogságát e' szorosabb ölelésben előre ízlelte. A' Gróf szinte tántorgott gyönyörködésében. Elbeszéllette ő a' magánn kívül elragadott leánynak, hogy édes attyának engedelmét az egybekelésre megnyerte már egyszer, és hogy holnap maga is eljön, hogy jövendőbéli

¹⁵² *kezzel* [Emendálva.]

menyére atyai áldást adgyon. Így tartott az öröm egész éjjelig, el nem tudván a szerelmes pár egymástól szakadni, s jövődöbéli boldogságaikról ébren álmodozván. Más nap reggel a Kis-asszony édes attyának karjai közül édes anyyának mellére borulván, óh! melly szerencsés vagyok, édes Atyám! óh! melly boldogok lesznek életemnek napjai, édes Anyám! mondá szülőinek kimondhatatlan érzékenykedéssel.

Az öreg Gróf reggel tíz órakor megérkezvén, a szerelmes pár nagy örömmel kocsijához szaladt. Átölelvén amaz mind a kettőt, édes gyermekeim! mondá könyezve, a mindenható Isten áldgjon meg benneteket, s adgyon nektek igaz bölcsességet, és szent erkölcsöt. Manczi lányom! itt a mennyországnak szent bóttya alatt még egyszer kérdezlek: van-e szíved Laczihoz? kegyes vagy-e? emberszerető vagy-e? Ha jó vagy, Lyánka! szerencsésebb asszony náladnál nem lesz széles e világonn; de ha –

Jó vagyok, édes Atyám! jó leszek, az égnek szent bóttya alatt fogadom! mondá viszontag Manczi, mélyen megilletődvén, s az öreg Grófnak mellyénn érzékenyen zokogván.

Azalatt az inas, a ki az öreg Gróffal jött, kezébe adta az ifjú Grófnak Veronka levelét. Kitél? kérdezé a Gróf. Egy idegen ember hozta tegnap előtt a kastélyba, felelé az inas.

Az ifjú Gróf megnyitván a levelet, elolvasta és elhalaványodott. Mi bajod? édes Laczim! kérdezé Manczi szorgalommal. Semmi egyéb, kedves Manczim! hanem hogy egy szerencsétlennek mentésére kell sietnem. Hozhatok-e neked ennél kellemetesebb nászajándékot? Atyám! add nekem egykét napra kölcsön a kocsidot, s maradj itt addig, még visszajövök.

Laczi! hisz arra másszor is lesz üdö, kiáltya vala Manczi.

A szerencsétlennek mentését csak egy szempillantásig is elhalasztani, alacsony embertelenség volna. Ezzel Manczit megölelvén, és megcsókolván, mihelyt visszaérkezek, úgymond, egyenesen az oltárhoz megyünk. Atyám! vígasztald addig Manczimot! Az öreg Gróf Manczit bevezette, fia pedig a kocsira ült, és Veronkához hajtattott.

Hadasi háza előtt a koci megállván, leszállott a Gróf, beszaladt a házba, s kinyitván a szoba ajtaját, hol van Veronka? úgymond. Hadasi, kinek belső részeit e kérdés mennykő gyanánt átjárta, elő kezdette adni az egész dolgot. Hol van Veronka? mondom, megújította kérdését a Gróf, és Hadasi beszédgtyét meg sem hallgatta. Oda fel van, mondá végtére Hadasi; a Gróf pedig azonnal felszaladt. Veronka! hol vagy? E szózatot Veronka meghallván, Laczi! úgymond harsogó szóval, Istennek hála, ezer hála, hogy itt vagy.

Nyisd meg az ajtót, Veronka!

Nem nyithatom meg. Kivülről vagyok bezárva.

Bezárva? Egyszerre orczájába löködött egész vére. Szinte be akarta törni az ajtót, ammint Hadasi a küccsal elérkezett. Az ajtó megnyílván, Veronka a Grófnak karjai közé omlott. Magán kívül volt egy darabig mind a kettő. Veronka lement a Gróffal, a nélkül hogy attya ellenzeni merte volna.

És miért voltál te bezárva? édes Veronkám! Kicsoda zárt be? Hadasi! mit vétett neked a te leányod, az én Veronkám? Hadasi! Hadasi! én tégedet nagyon szerettelek; de mond meg nekem, mivel bántott meg tégedet az én Veronkám?

Kedves Grófom! az én Istenem tudja, hogy én ezt a leányt nagyon szeretem. De most egyszer bolondul megharagított.

De mit cselekedtélt tehát? Veronka!

Veronka elbeszéllette, mikép akarták ötet arra kényszeríteni, hogy Gazarihoz mennyen? mikép zárták be, mikor rá nem bírhatta szívét, hogy olyanhoz mennyen, a kit nem szeret? s mikép sírdogált e fogságban minden embertől elhagyva, a nélkül hogy sűrű könnyhullajtásai s keserves panaszai valakit könyörületességre indíthattak volna?

Könnyű meggondolni, hogy e' panaszok kimondhatatlanul megillették a' Grófnak szívét, ki semmit olly iszonyúképen nem gyűlölt, mint a' kényszerítést, kivált az illyen dolgokban. Neki állott tehát az öreg Hadasinak, 's kegyetlenségét olly hevességgel hányta szemére, a' minőt magában mindedig maga sem keresett volna. Hadasi mentegette magát, a' hogy csak lehetett; de a' Gróf ellenben elővén eggyenkint mentegetéseit, olly világosan megmutatta azoknak helytelenségét, hogy Hadasinak el kellett némulni. Hadasi! mondá neki végtére haragos tekintettel, te nem vagy méltó, hogy a' világ Veronka' attyának nevezzen, mert úgy bántál vele, mintha nem édes attya, hanem pogány török voltál volna.

Hadasi oda nyújtván kezét a' Grófhhoz, Isten láttya lelkemet, úgymond, hogy ezt a' Grófon kívül senkitül a' világon el nem szenvedném. Adgyon nekem kezét a' Gróf, és vallyon engemet kereszténynek.

A' Gróf kezét adott neki, és megcsókolta.

Meg kell azonban azt is vallanom, mondá tovább Hadasi, hogy csak nem bántam volna még is vele olly keményen, ha fel nem bizgattak volna.

Ha fel nem bizgattak volna? kérdező álmélkodva a' Gróf. És ki volt az a' kegyetlen ember, a' ki tégedet felbizgatott?

Manczi Kisasszony.

A' Gróf két lépésnyire hátra löködvén, rá meresztette szemeit, 's bosszankodva kérdezte tőlle még egyszer, kicsoda? kérlek, kicsoda?

Rósafi Manczi Kisasszony.

Hadasi! te nem tudod, mit mondasz? Manczi bizgatott volna fel tégedet arra, hogy Veronkát bezárd? Nagy csöppek verődtek ki a' Grófnak izzadó homlokából.

Hadasi erre az egész esetet elbeszéllette. A' Gróf leült, 's kezeibe takarván orcáját, sírni, zokogni kezdett. Majd azután felugorván, lehetetlen, úgymond, hogy ezt Manczi cselekedhette volna. Akármiképp van a' dolog, te őbenne megcsalatkoztál.

Veronka erre oda nyújtotta a' Grófnak a' levelet, melyet Manczitül vett. A' Gróf elolvasta, megtüzesedett, és rezketni kezdett. És ezt teneked Manczi írta? Ezt mondván, nagyot fohászkodott, és szemeit az égre emelvén, kiment.

Szomorú gondolatokba merülvén, és Manczi' levelét kezében tartván, egy egész óráig sétált a' szabad levegőben. Visszaérkezvén, leült Veronka mellé, 's melléhez szorítván kezét, szegény szerencsétlen leányka! úgymond. Ezentül senki se üldözzön többé! E' szempillantástul fogva úgy nézlek, mint sajátomat.

Szinte megnyitotta volt ajakait a' leány, hogy szabadítójának Szádnokihoz való szerelmét megvallya, de a' Grófnak utolsó szavait hallván, megborxadott, és ajakait megmeg elzárta. A' Grófnak kérésére el kellett azután Veronkának az egész dolgot körülállásival eggyütt azon renddel mondani, mellyel történt. Azalatt, hogy a' leány ezt végbe vitte, a' Gróf egybe kúcsolgtván kezeit, imígy kiáltgatott fel: Szegény leányka! mivel bántottad te meg Manczit? Szegény ártatlanka! mit vétettél neki? Hát csak nem találok jó szívű embert e' világon? Mit vétett neked, Manczi! ez a' szegény leányka, hogy úgy üldözted? Áh! vége van köztünk mindennek, Manczi! Nincs más mód benne, mindennek vége van.

Illyen panaszok között múlt el az estve. Veronka Manczit mentegetni kezdte. Ne mentegezd, kérlek, mondá viszontag a' Gróf. Azután kezét szívére tévén, 's egy pár nagy könyhüllajtás arczainn legörögvén, e' szív őtet, úgymond, eleget mentegeti, és sokkal buzgóbban, mint te, de haszontalanul. Te neki semmit sem vétettél, te ártatlan voltál, és ő tégedet örökre szerencsétlenné akart tenni, pedig jól tudta, melly nagyon szeretlek.

Ugyanazért, mivel engemet szeretsz, mondá Veronka. Hozzád való szerelemből akart ő engemet arra kényszeríteni, hogy Gazarihoz mennek.

Hozzám való szerelemből az ártatlant akarta szerencsétlenné tenni? Óh te véghetetlen irgalmú felséges Isten! adgy neki emberiebb szívet!

Könyező szemmel ment az ágyba, 's egész éjszaka nem aludt. Más nap Veronkát még hajnalkor felköltötte. Készülly fel az útra, mondá neki komor tekintettel; magammal vislek 's magamtól többé el sem eresztelek. Én leszek a' bástya, mellyet azoknak a' gonosz embereknek le kell előbb rontaniok, hogysem üldözéseikkel tégedet érhessenek. Veronka elfordulván tőlle, keservesen sírt. Egynehányszor akart ő ama' vallásával, hogy Szádnokit szereti, a' Grófhhoz folyamodni. Kinyújtotta e' végből a' Gróf felé karjait, hogy figyelmét megkérje; kinyitotta ajakait, hogy titkát elejébe terjessze; meghajította térgyét, hogy előtte leborúljon. De mivel a' Gróft az ablakonn komoran az égre nézni, könyeit pedig arczainn sűrűen legörgeni látta, nem volt annyi bátorsága, hogy szívet e' szempillantásban a' Grófnak megnyissa.

A' lovakot azonban befogták. Veronka olly nyughatatlan lett, hogy már az ablakhoz szaladt, már az ajtóhoz, megmeg nyomván a' Grófnak kezét, a' nélkül hogy ez komor gondolatyaiból felébredt volna. Beülvén végtére Veronkával a' kocsiba, az öreg Hadasi feleségestül szerencsés utat kívántak neki. Veronka a' kocsiból szüntelen' visszanezetett szomorú szívvel Szádnokinak lakóhelyére; a' Gróf pedig megmeg rázván fejét, Manczinak gonoszságát morogva panasolta.

Nem hiszem, hogy akármelly félénk leányka úgy megijedhessen, mint Manczi megijedt, mikor a' kocsihoz rohanván, a' Gróf mellett Veronkát ülni látta. Szinte a' Grófnak nevét akarta kiáltani, de tátva maradtak ajaki, a' nélkül hogy közülök legkisebb szózat hallatott volna. Az inas megnyitotta a' kocsit, de Veronka a' kiszállással késedelmeskedett, a' Gróf pedig meredett szemmel nézett Manczira, a' nélkül hogy a' kocsiban megmozdult volna. Az öregek, kik az ajtó előtt állottak, azt gondolták, hogy valami szerencsétlenség történt, 's mindnyájan a' kocsihoz siettek.

Manczi az ifjú Grófnak szemeiben haragot látván, elhalaványodott, és rezketni kezdett. Örömet szóllott volna valamit, de csak egy szót sem tudott ajaki közül kihozni. Veronka a' kocsiban sírt, a' Gróf pedig bizonyossá tette buzgó fogadások által mind oltalmárul, mind barátságárul.

Az öreg Gróf elvégre kisegítette Veronkát a' kocsiból, és ez utánn az ifjú Gróf is kiszállott. Manczi olly mereven állott, mint a' bálvány; Potrohosi nem tudta, mit csináljon? Veronka fenn szóval zokogott; az ifjú Gróf pedig, még Veronkát vigasztalta, oldalvást nézgetett Manczira nedves szemmel.

Az öreg Gróf megrázván fejét, és Manczinak oda nyújtván karját, jőjjsze Leányom! úgymond. Manczi bámultt szemmel nézvén reá, bement vele a' szobába. Az ifjú Gróf utánnok vont a' Veronkát is.

Rósafi Viczispány Potrohosit meglátván, mi történt? úgymond, Sógor! mi bajotok?

Ostobaságok történtek, mondá Potrohosi hevesen, 's pokolbéli zűrzavar¹⁵³ a' végek. Ezt a' leányt minduntalan' lábunk alá hozzá az őrdög szegény Manczinak bosszúságára.

Mindnyájan bejutván a' szobába, Manczi egy almárjomhoz dült, mérgében rezketett, 's már elpirulván, már meg elhalaványodván, szemeit a' földre sütötte. Csak némellykor vetett orozva egy félénk tekintetet az ifjú Grófra, és ha ennek tekintetével öszveakadt, szemeit azonnal ismét a' földre szögezte. Az ifjú Gróf Veronkát tartotta kezénél fogva, és átható tekinteteket hányt már Manczira, már az égre. Veronka sírt és orczáját a' kezkenövel eltakarta.

¹⁵³ zűrzavar [Emendálva.]

Potrohosi megrúgván legkedvesebb kutyáját, mely körülötte fatyinkázkodott, eredgy pokolba, úgymond, ostoba pára! Az öreg Gróf az ablakba dűlvén, fiának indulattyaít vizsgálta, Rósaíék pedig egymásra tekintgettek. Kiki érzette, hogy nincs olly rendben minden, a' minőben lennie kellene, a' nélkül hogy tudta volna, mi van a' dologban?

Az ifú Gróf elvégre, ammint Veronkát kezénél fogva tartotta, Manczihoz fordulván, Manczi! úgymond szelíd szózáttal, én tégedet szerettelek, – szeretlek még most is, mint önön magamot! Mond meg nekem, mit vétett neked ezen ártatlan leányka, hogy örökre meg akartad rontani?

Veronka itt hangos zokogásra fakadt.

Ne sírj Veronka! mondá tovább az ifú Gróf, ne sírj, édes szép Veronkám! A' te Laczidnak oltalma el nem hágy.

A' te Laczidnak? mondá bőfögő szózáttal Manczi, skárlát veresre pirúlván. A' te Laczidnak. És te gaz leány! te csábító! még szemem' elejébe mersz –

Veronka az ifú Grófhöz szorúlt ijedtében, ez pedig felkiáltván, ne fély Veronka! úgymond, legkisebket se fély! Az én oltalmam alatt vagy!

Manczi az ajtóhoz sietett, de az ifú Gróf megfogván kezét, ne menny el, úgymond, Manczi! hanem mond meg nekem előbb, mit vétett neked ezen ártatlan lélek?

Manczi kiragadván a' Gróf' kezéből kezét, és dühös tekintetet vetvén reá, hódollyak talán neki? kérdeze gúnyos szózáttal. Ennek a' nyomorúlt alkotmányának én hódollyak? Mit kívánsz töllem?

Boldog Isten! mit látok? Ez volna az én szelíd Manczim? mondá a' Gróf érzékeny irtózással, 's édes attyához repúlvén, lerogyott bánattyában előtte, 's térgyeit könyeivel áztatván, nem szállhatott zokogása miatt többet ezen ígéknél: Áh atyám! melly iszonyúképen megcsalatoztam.

Az öreg Gróf felemelvén fiát és mellyéhez szorítván, édes fiam! úgymond, a' bírónak nyugodt elméjű embernek kell lenni. Térj magadhoz. Manczi talán ártatlan.

Ártatlan? mondá az ifú Gróf. Nézdsze, micsoda tekinteteket lökdös a' jó Veronkára! Atyám! bezárták ezt a' szegény ártatlan leánykát. Manczi az attyát, az öreg Hadasit, saját leánya ellen huszította fel. Gondoldsza meg jól: az attyát saját gyermeke ellen! Felséges Isten! ezt Manczi cselekedhetete! – Óh Manczi! érzed-e súllyát a' bosszúságnak, mellyel az én kedves Veronkámot illetted?

Az én kedves Veronkámot? Ezen ígék Manczit a' haragnak legfőbb pontyára ragadták. Rettenetes tekintetet vetvén oldalvást Veronkára, egyszerre neki fordúlt, 's mérges szózáttal megriasztván, takarodgy, úgymond, szemeim elől, te alávaló szemét!¹⁵⁴ takarodgy ki házamból töstént!

Az ifú Gróf felemelvén egy hangos áh! szó után karjait, oda ugrott Veronkához, ölbe vette, felemelte, 's a' szobábúl kivitte. Laczi! Laczi! kiáltának utánna mindnyájan egyszerre. Laczim! édes Laczim! mondá Manczi rettenetes szívszorúlással. De az ifú Gróf nem hallván szavokat, Veronkát a' kocsiba tette. A' lovak ki nem voltak fogva, mivel Veronkát Kaczajfalvára akarta küldeni. Felugrott azután a' leányhoz a' kocsiba maga is, 's a' zokogó szerencsétlent ölébe vévén, Kaczajfalvára! kiáltya vala a' kocsisnak. Szinte megcsapta ez a' lovakot, és a' kocsi repúlni kezdett, mikor Manczi kirohant, hogy Lacziját tartóztassa.

Manczi látván, hogy későn érkezett, visszaomlott a' szobába, 's iszonyú jajgatásra fakadván, áh! örökre elvesztettem szívét, úgymond, örökre oda vagyok! A' többiek egymásra nézvén, azt

¹⁵⁴ *szemet!* [Emendálva.]

kérdegették, mi adhatott az ifjú Grófnak okot arra, hogy Veronkát ide hozza? Potrohosi a szomszéd ebédlőben nagy lépésekkel felsalá sétált, és haragjában egész erejéből füttyült. Az öreg Gróf megvallotta, hogy az egész esetnek csak felét sem érti, és hogy legjobbnak itéli, ha fiának paripáján a lovással együtt haza megy, és ott a dolgot bővebben kitanúlja. Ezzel búcsút is vett Rósafiéktől, megigérvén, hogy őket azonnal tudósítani fogja mindenről, mihelyt valami bizonyost kinyomozhat.

Azalatt az ifjú Gróf Veronkával Kaczajfárvára érkezvén, szinte erőltette magát, hogy nyugodtt elmével lenni tessen, és Veronkának egy szobát nyitattott. Nézd, Veronkám! itt neked szép lakásod, és gyönyörű kilátásod lesz. Ezzel megnyitott egy ablakot, s azonnal betette ismét, minekelőtte azonn Veronka kitekinthetett volna. Azután leomlott a szőfára, s mély szomorúságát el akarván fojtani, itt mink együtt boldogok leszünk, úgymond. Ott mindennek vége van.

Veronka hasonló szomorúságba merülvén, már a Gróft vizsgálta, már meg szemeit a földre függesztette, és gondolkodott. Szádnoki lebegvén fejében, tiszta szívből kívánta, hogy Manczival a Gróf mennél hamarább kibékéljen. De látta, hogy most az ő fejében sokkal iszonyúabb a zavarodás, hogyesem az ilyen dolognak csak említését is elviselhetné. Hallgatott tehát, és magában a reménységet ez iránt hüven táplálgatta, még a Gróf a kétségbeesésnek mélysége felett lebegett.

Az öreg Gróf haza érkezvén, elővette egyenkint, legelőször fiát, azután Veronkát, s kitudakozta tőlök az egész esetet, mellyből látta, hogy Veronkának üldözésére Manczit a szerelemfáltás birta. Fiát tehát ezen alkalmatossággal megösmekkedtette a szerelemnek e tulajdonságával is; de az ifjú Gróf azt vitatta, hogy a jó embereknél még a szerelemfáltásnak is mentnek kell lenni minden igazságtalanságtól. Örömet hallotta mindazonáltal még is édes attyának és Veronkának ama tanácsát, hogy Manczit ártatlanabbnak nézze, mintsem eddig tartotta; a mire szíve is felette nagyon hajlott.

Mennél jobban lecsillapodott az ifjú Gróf, s mennél beszédesebb lett Manczihoz való szeretete, annál vídámabb lett viszontag Veronka is. A Grófnak Manczival való egybekelése volt minden sohajtásinak legfőbb czélja, oly annyira hogy a Grófnak már most Szádnokihoz való szerelmét is megvallotta volna, ha ettől őtet a következő ki hiúság vissza nem tartóztatta volna. Pártját fogta ő tudni illik Manczinak, minden kigondolható módokkal azon ügyekezvén, hogy a Grófnak Manczihoz való hajlandóságát újra felgerjessze. Magasztalta szépségét, dicsérte nemes tulajdonságait, mély tisztelettel szóllott szívének természetes jóságáról, megvallotta, hogy ő a szerelemfáltásnak hasonló esetében a haragot és bosszúállást még tovább űzte volna, s mind ezeket minden erőltetés nélkül oly természetesen terjesztette a Gróf elejébe, hogy maga az öreg Gróf nem győzött nagyszívűségénn elegendőképen álmélkodni, Fia pedig mind csak nemes szívű barátjának nevezte. Azt ugyan Veronka magában jól érzette, hogy az ő nagyszívűsége haszonra néz, de azt magátúl még sem nyerhette meg, hogy ezt nyilván megvalya. Az öreg Gróf nemes szívű leányának hitta, az ifjú Gróf majd hogy nem imádtá, a Grófné pedig felőlle azt vallotta, hogy ebben hozzá fogható leányt soha sem látott. Nem lehetett tehát azt kívánni tőlle, hogy nagyszívűségének igaz okát megvallván, ennek a nemes gondolkozású és fő nemű háznak magasztalásait elcokkázza. Hallgatott inkább, és békességes türéssel viselte Szádnokitúl való távúllétét, kinek mindazáltal egy rövid levélben meghagyta, hogy hozzá való szeretetének állandóságáról legkisebbet se kételkedjen.

Az ifjú Gróf¹⁵⁵ azonban a kibékülésre csak egy lépést sem tett, és ha erre Veronka némmelnykor készítette, egész felelete csak abból állott, hogy erre ő magának üdöt akar hagyni. Halkkal kell ezt a dolgot vinni, kedves Veronkám! azt szokta volt mondani, hogy bizonyosan kitanúlhassam, ha engemet Manczi igazán szeret-e, vagy sem? Feltette ő tudni illik magában, hogy az első lépést a kibékülésre meg nem teszi, hanem Manczitól várja. Ezzel én, édes Atyám! mondá az öreg Grófnak, Manczi' szerelmét akarom próbakőre tenni, egyszersmind pedig szívét arra birni, hogy jövődében a hasonló indulatosságtól őrizkedgyen.

Ez Veronkának nagyon sokáig tartott. Manczinak tehát alattomban egy levelet írt, mellyben tudtára adta, hogy az ifjú Gróf szinte olly buzgón szereti, mint azelőtt. Eltökéltette ő magában, úgymond, hogy a Kiasszonyt egészen saját szívének és szerelmének vezérlésére hagyja, és erősen hiszi, hogy ezek a Kisasszonyt az ő szívéhez visszavezetik. Ha a Kisasszony csak egyszer látná e' nemes szívű ifiat, mikép sohajtya annak az órának érkezését, mellyben e' szókot: édes Laczim! kedves Manczijának ajakiból ismét hallhassa, elfelejtkezne minden kétkedésről, 's megsiettetné ama kívánt szempillantást, melly a Kisasszonyt e' jó és nemes lelkű ifúval örökre megegyesítse.

Manczi nagyot kiáltott örömeiben, ammint e' levelet elolvasta. Nyakába borúlt volna Veronkának, ha jelen volt volna. Reménységei egyszerre feléledtek, és álmódzásait a szerelemnek és elragadtatásnak jelenéseivel újjra megtöltötték. Azonban képzése lassankint lecsillapodván, fontolgatni kezdte a dolgot. A levelet Veronka írta. Kellemetlen állapot, úgymond, hogy az illy örvendetes hírt annak a gyűlöletes leánynak kell köszönnöm! De azonnkivül még titkos szándékokról, törökről, kelepcekről is kezdett gyanakodni, mivel a levél Veronka kezéből érkezett.

Majd azután a levelet még egyszer átolvasván, másféle gondolatoknak eresztett zabolát. Nincs külömben! mondá végtére. Veronka kénytelen volt, nekem e' levelet írni – Laczi nállam nélkül nem élhet többé. Az a család leány nekem ezt az örömet nem tette volna, ha kénytelen nem volt volna velem. A Gróf tehát kívánna velem kibékülni, de az első lépést nem akarja megtenni? Mosolygott, mikor ezt magában meggondolta, 's új álmódzásokba merült, mellyekben a szegény Gróft majd nem tántoríthatatlan engesztelhetetlenséggel kínozza. Térgyeinn állott előtte, és ő neki csak hosszas esedezések után bocsátott meg. Majd azután arról gondolkodott, mikép lehetne jó módgyát ejteni annak, hogy a Gróffal öszvejöhessen? Mellyéhez szorította gondolattyában ismét, megbocsátott neki, 's édes Manczija volt ismét. De büntetést, egy kis büntetést csak érdemlett még is, úgymond, noha ő az, a ki a kibékülésre az első lépést e' levél által megette.

Manczinak könnyei elállottak. Derült tekintettel jelent meg régtől fogva ma legelőször a társaságban, 's részt vett nem csak a beszélgetésekben, hanem még a nyájaskodásokban is.

Azonban, mennél tovább vizsgálta a dolgot, annál bizonyosabbnak lelte, hogy a levél a Gróftól származott. E' gondolat hízelkedett neki, és érzéseit csiklandotta. Nem csuda tehát, hogy annak életét meghosszabbítani kívánta. Óh! hogy az ember soha sem elégszik meg azzal a diadalommal, mellyet neki az eset, vagy saját hiúsága szerez! Szegény Manczi! Eltökéltette ő magában, hogy a visszatérő Gróft előbb megbünteti. Drágán veszed meg, Laczi! mondá diadalmaskodó szózáttal, most egyszer drágán veszed meg a békecsókot!

¹⁵⁵ *Grof*[Emendálva.]

HUSZONEGGYEDIK SZAKASZ.

Ebből a' Kisasszonyok felette hasznos tanúságot vonhatnak.

Hogy Manczinak plánumát helyesen elő adhassam, szükséges az Olvasót egy külföldi emberrel megösmersedtetnem. Manczinak édes anyja, a' Viczispányné, Bécsben neveltetett. Volt ott neki egy szíves barátnéja, Berg Anyicska, egy Bécsi Tanácsbélinek gyönyörű leánya. Ezt az akkori Anglus követségnek Russel nevű Secretáriussa megszerette, naponkint látogatta, 's végtére el is vette. Russelnek volt Bécsben egy öccse, kit magánál neveltetett, mivel szülőik Londonban elhaltak. Ez azután Battyával együtt hazájába visszatérvén, hadi szolgálatba állott, és Regmentyével együtt Indiába jutott, hol a' honbéliek a' jövevény Anglusokkal szinte hadakoztanak. Egynehány esztendő múlva az öregebbik Russel ismét visszajött Bécsbe, mint Angliai követ, 's minekutánna Indiában az első lázúlsók elfojtattak, Kapitány öccse is kijött utánna szabadsággal, kiváltkép a' végből, hogy úttyában amaz országokat lássa, mellyekkel még meg nem ösmersedhetett. Bécsből végtére Magyar Országba jött, 's minekutánna egynehány Vármegyét megjárta volna, ángyának régi barátnéját, Rósafinét is, felkereste.

Ezen alkalmatossággal Manczit meglátta, 's közelebről megösmervén, meg is szerette. Ammint Bécsbe visszaérkezett, ángyához folyamodott, hogy vegye ki jó móddal Manczinak szülőiből, ha leánnyokhoz való szeretete nem volna-e ellenekre? Mancziból pedig, ha nem áttallaná-e kezét és szívét egy olyan férjfiúnak adni, a' ki emberséges ember és elég gazdag ugyan, de jövevény egyszersmind, és valamivel megletebb amaz ifiaknál, a' kik Manczi körül forgolódnak. Ángya e' fontos dolgot eleven szóval végezni jobbnak itélvén, mint levelek által, a' Kapitánnyal együtt elment Bécsből Rósafiékhoz. Manczinak Szülői e' házasságot nem ellenzették, ha a' leánynak szívét a' Kapitány arra birhattya, hogy idegen embernek kezét adgyon. Elejente tehát az okos férjfiú csak azonn ügyekezett, hogy a' Kisasszonynak barátságát megnyerhesse. Ez meglévén, haza kísértette ángyát, 's azonnal Londonba írt egynehány jó-akaróinak, hogy szerezzenek neki valamelyik Anglus Regementnél Óbester hivatalt. Volt eladó egynehány, 's az egyiket közülök meg is vette.

Azalatt még ezek történetek, Gróf Kaczajfalvi Lászlóval Manczi megösmersedett, 's ammint az Olvasó már tudja, szerelmes szövetséget is kötött. Az Óbester¹⁵⁶ szinte akkor érkezett Rósafiékhoz harmadszor, mikor Manczi a' Gróffal legnagyobb haragban volt. A' mim van, édes Kisasszonykám! mondá ő érzékeny nyíltszívűséggel, azt mind oda ajánlom. Ha több volna, szívesen feláldoznám a' Kisasszonynak azt is. Egyenes szívből áll mindenem, igaz szeretetből, annyi gazdagságból, hogy velem együtt tisztességesen élélhessen belőle, de kivált mindennemű kíméllésből, melly életem' fogytáig tartand, mivel jól átlátom és mélyen tisztetem én amaz áldozatot, mellyet nekem az által tesz, hogy kezét negyven esztendő férjfiúnak adgya.

Manczi talán adott volna Russelnek egy kis reménységet, ha azt, hogy ez által a' Gróft megbosszantya, gyaníhatta volna. De a' Gróf a' szomszéd faluban úgy élt, mintha Manczi a' világonn sem volt volna. Russelnek tehát akkor egyenesen azt felelte, hogy kezére ne tartson számot. Most ellenben, mikor a' Gróft ismét lábainál feküdni, és kegyelemért esedezni vélte, Russelt, mint bosszúállásának eszközét, csalogatni kezdte. Barátságosabban beszéllgetett vele, örömet hallgatta amaz indiai ütközeteknek rajzolását, mellyekben jelen volt, az indiai szokásokról külömbféle kérdésekkel ostromolta, karjánn a' kertben örömet sétálgatott, 's vég-

¹⁵⁶ *Obester* [Emendálva.]

tére olly érezhetetlenül, ammint csak lehetett, arra a' gondolatra vezette, hogy nem volna rossz az öreg Kaczajfalvi Grófot vadászatnak okáért meglátogatni.

Ez megtörtént. Az ifjú Grófnak Russel nagyon megtetszett, Russel pedig estve Rósafiékhöz visszaérkezvén, nem győzte Manczinak az ifjú Grófot elegendőképen dicsérni. E' vadászatnak természetes következtése az volt, hogy Rósafi Viczispány is multságot adott viszontag az öreg és az ifjú Kaczajfalvi Grófoknak. Elküldötte tehát hozzájuk más nap egyyik Író-deákját, és ebédre hívatta őket. Manczi allig győzte a' követnek visszaérkezését várni, és estve felé jó messze elejébe ment. Eljönnek-e? kérdezté tőlle, mihelyt vele szállhatott, 's megértvén feleletébül, hogy tiszteletére lesznek, szinte megtüzesedett örömeben.

Azon estve Manczi szüntelen' az öltözetek között habzott, el nem tudván magában tökélleni, ha más nap czifra ruhát vegyen-e magára, vagy csak ollyan természetest, a' minőt az ifjú Gróf szeretett? Egész éjszaka nem tudott e' miatt aludni, és csak hajnalkor szenderedett el egyy keveset. Más nap reggel még súlyosabb lett állapottya. Haját legelőször fodrokra égette, felviszálta, 's mivel a' Grófnak kedvéért már azelőtt nagyra nevelte volt, befonta; azután pedig ismét kifésülte, kiegyengette, és vállainn szabadon lebegtette. Székeinn rendre fügtek a' selyemruhák, 's végtére csak még is a' legközönségesebb öltözetet választotta. Sok pántlikahurkot tűzött azonban e' ruhára; haja közé fűzér gyöngyököt font, és kalapjára sokféle tollakat és bokrétákat tett. Lássá! úgymond, hogy egészen elfelejtettem ő kigyelmét! 's még egy ragyogó kőrözsácskát dugott a' hajába. A' tükör előtt azután külömbféle orczavonásokat próbálgatott, mellyek hidegvérűségét, vagy még megvetését is jelentsék, és nagyon örült, hogy ezen indulatokat orczájánn olly érezhetőképen lerajzollyák. Mikor lovakot hallott a' ház felé jönni, olly piros lett, mint a' rósa, és rezketett. Amazok közelebb érkeztvén, felugrott a' székrül, és a' tükörtül az ablakhoz, az ablaktül ismét a' tükörhöz szaladozott. A' ruhákat az egyyik székrül a' másakra hányta; a' szobában idestova futosott, és mikor ismét lovakot hallott az ablak alatt menni, a' tollakat hirtelen' mind lerántotta fejrül, és az asztal alá szórta.

Útazók voltak, kik a' ház mellett ellovagoltanak. A' tollakat tehát ismét felszedte, hogy előbbeni helyeikre visszatűzze. Azonban mintha mély gondolkodásában elfelejtette volna magát, nem csak a' tollakat vissza tűzte, hanem még a' gyöngyököt és a' kőrözsát is kiszedegette hajábül, melly már most vállainn minden ékesség nélkül természetesen lebegett. Azon szempillantásban megsajdította az ablakrül az öreg Grófot, paripájárül leszállani, 's vissza ugrott az ablaktül a' szoba' közepére. Mellye már megszorúlt, már felemelkedett. Majd azután az ajtóhoz szaladt, és bezárta; onnan pedig visszasietett a' tükörhöz, hol ruhájárül a' pántlikákat mind leszaggatta, és a' földre hányta. Ez meglévén, hallgatódzott, de semmit sem hallhatott.

Lemennyen-e vagy sem? el nem tudta magában tökélleni. Tizszer is felnyitotta egymás után az ajtót, és csendesen ismét betette. Ebéd előtt nehezen ment volna le, ha egyy inas által le nem hívták volna. Érzette, hogy arczai égnek, mikor a' garádicsokonn leandalgott. Rezketve fogta meg az alsó szobának ajtókilincset, 's ammint azt azon szempillantásban a' szobaleány, ki a' kávéit bevitte volt, belőlrül találta megnyitni, úgy megijedt, hogy majd hanyatt roskadt.

Belépvén, mély térgyhajtást csinált, a' nélkül hogy szemeit fel mert volna vetni. Az én jó Manczim! mondá az öreg Gróf. Manczi rá emelte szemeit, de az ifjú Grófot mellette meg nem sajdíhatta. Leült azután, és szüntelen' az ajtóra¹⁵⁷ nézegetett. Kávéit töltött a' findzsákba, és mindenik findzsánál elöntötte, mivel az ajtóra kacsongott. Még újjait is megégette, mivel az ajtónn volt a' szeme. Az ifjú Grófot azonban nem láthatta bejönni, amivel otthon maradt.

¹⁵⁷ *ajtóra* [Az ékezet emendálva.]

Hadasi Kaczajfalvára érkezvén, hogy leányát meglátogassa, az nap, hogy az ifjú Grófnak Rósafiékhoz kellett volna menni, reggel megbetegedett. Az ifjú Gróf tehát otthon maradt, hogy Veronkát vigasztalja, ki édes attyát a' haláltúl szörnyen féltette.

Szegény Manczi! E' hírre ő szobájába felrepült, a' szófára ledült, zokogott, és Veronkát a' pokol' mélyére átkozta. Veronka, úgymond, és mind csak Veronka! Egy fertály órányi szörnyű tusakodása után pedig, várjatok! mondá, nem maradok adódotok. Ezzel lement. Az öreg Gróf megszóllította, de ő csak röviden felelvén, az Óbesterhez fordult. Szemei csak Russel' orczájánn legeltek, fülei csak Russelt hallgatták. Ha némellykor az öreg Gróffal beszédbe eredt, csak azért történt, hogy Russelt dicsérje. Óh az Óbester nemes egy szívé és felette derék ember! mondá Laczi' Attyának egynehányszor. Ha ösmerné Gróf Uram! melly természetes, 's egyszersmind melly finom nevelésű férjfi ő! Hozzá hasonlót nem ösmerek. Tökélletes mindenben, a' mit a' világ a' férjfiaktúl kívánni szokott! A' sétálásnál úgy csüggött ő Russel' karjánn, mintha hozzá volt volna kötve, 's mikor az öreg Gróf elbúcsúzott, akkor őtet Manczi bizonyossá tette a' felül, hogy magát mindaddig szerencsésnek tartya, még Russel' édes Attyának házánn marad.

E' diadalommal felment Manczi a' szobájába, hogy ott magát kinevesse; de a' nevetés helyett, mellyre magát hasztalan' erőltette, sűrű könyhullajtásokra fakadt. Az öreg Gróf, még Rósafiéknál volt, egynehányszor megrázogatta fejét. Manczinak ügyekezete, mellyel magát az Óbesternek kellett, oly buzgó volt, hogy azt az öreg Gróf igaznak vélte. Haza lovagolván, majdnem hálákat adott az egeknek, hogy fiának és Manczinak szerelmes szövetsége félbe szakadt. Állhatatlan szívé és könnyen gondolkodó leánynak lelte ő Manczit, mert csak egyszer kérdezte tőlle, mit csinál Laczi? és még akkor is azonnal Russelhez fordult, a' nélkül hogy a' feleltet megvárta volna. Ha mindgyárt csak tetetés volna is! mondá magában az öreg Gróf, 's megrázta fejét.

Haza érkezvén, az ifjú Grófnak első heves kérdése az volt: mit csinál Manczi? emlékezik-e még rólam? szeret-e? – Az öreg Gróf elbeszéllette fiának, a' mit Manczitúl látott és hallott, és fia lesütvén fejét, egészen elnémult. Én azt tartom, mondá végtére az atya, hogy Manczi tégedet soha sem szeretett. Én is azt tartom, felelé az ifjú, és mosolygani akart, de szemébül a' könnyek erővel kiütöttek. Erre édes attyának nyakába borulván, arczaihoz nyomta könyes orczáját, és a' szobábúl kiment.

Veronka utánna sietvén, érzékeny buzgósággal kérte, hogy legyen nyugodtt elmével. Hidd el nekem Laczi! Manczi tégedet még szeret.

Engemet? kedves Veronkám. Engemet Manczi szeret?

Veronka alkalmasint kitalálta Manczi' plánumát.

Nem! édes Veronkám, mondá erre az ifjú Gróf. Inkább akarom én, hogy Manczi engemet többé ne szeressen, mintsem hogy megcsallyon. Azt mondod te, hogy ő engemet bosszontani, és szerelemfáltásra akar birni. Óh édes Veronkám! melly boldogtalan volnék én, ha az ő szíve illy csalárdságokra vetemedni képes volna. Haggy magamot egy kevésig, Veronkám! Eredgy az atyámhoz.

Kimondhatatlan nyughatatlansággal és tusakodással járkált felsalá az érzékeny ifjú, meg nem tudván magát határozni, ha édes attyának higgyen-e, vagy Veronkának? Más nap korán reggel, mikor még az egész ház nyugodott, lóra ült, és Manczihoz nyargalt. Potrohosi hangos örömkialtással fogadta: Isten hozott, édes Laczim! Isten hozott hozzánk!

Manczi elvetvén magárúl a' paplant, kiugrott az ágybúl, és az ablakhoz szaladt. Füle meg nem csalta. Laczi volt, a' kinek szavát hallotta. Vizsgán kacsongott le az ablaknak már egyikik már másik üvegtáblájánn, de Laczit nem láthatta, mert Potrohosi előtte állott, és vastag dere-

kával az ifiút egészen eltakarta. Csak egyik karja tűnt egyszer szemébe, és szíve azonnal dobogni kezdett. Felöltözött hamar, a' nélkül hogy tudta volna, mit csinál? Azután kirepült a' szobából, és a' garádcsonk le akart menni Laczinak karjai közé; de a' harmadik garádcsonk észre vette, hogy mellytakaróját a' szobában felejtette. Visszasetett tehát, bekilincsezte az ajtót, és jobban felöltözött.

Az öltözködés alatt szinte érezhetetlenül tértek vissza emlékezetébe a' tegnapi napnak, Laczi' elmaradásának és Veronkának képei, 's azonnal érezte azt is, hogy szerelmét a' bosszúállás után való esdeklés fojtogatni kezdi. Egészen felöltözködve, le akart menni. Maga sem tudta még, mikép viselje magát? Szinte be akart lépni a' szobába, a' hol Laczit beszélgetni hallotta, ammint a' kertnek nyílt ajtaján megsajdította Russelt, a' legszélesebb fasorok között sétálgatni. Hozzá szaladt tehát a' kertbe, karjába akaszkodott és szörnyű szívdobogással fel 's alá kezdett vele játni.

Az ifiú Grófnak első kérdésére, hol volna Manczi? azt felelte Potrohosi, hogy még minden bizonnyal az ágyban. Minekutánna Rósafiéket megköszöntötte, megújította kérdését; Potrohosi pedig kiintette a' szobából, és felvezette magával a' garádcsonk azzal a' reménységgel, hogy hűgát az ágyban találja. Ott nem levén, az ágyra tette kezét, melly még meleg volt. Gyere ide Laczi! úgymond, és tapasztald, hogy nem rég kellett neki felkelnie. Laczi az ágyra tette kezét, 's gondolatokba merülve, vissza sem vonta egy üdeig. Mi a' tatárt csinálsz? kérdezé tőle végtére Potrohosi.

Az ágyat nézem, ha meleg-e még? felelé a' Gróf bizodalmas szózáttal.

Potrohosi elkaczagván magát, jőjjsze velem, úgymond, keressük fel.

A' garádcsonk lemenve, megsajdította Manczit a' Gróf a' kertben és Russel' karján. Amott van, úgymond, újjal mutatván a' kertbe, és elhalványodván; Russellel sétál a' kertben.

Manczi maga megett szózatot hallván, erőltetett kaczagással nevetett valaminn, a' mit neki Russel mondott, és ennek karjához még jobban oda kúcsolta magát. Ammint megfordultak, meglátták Potrohosit, ki a' Gróft hurczolta inkább feléjük, hogysem vezette.

Manczi! kiáltá Potrohosi, Laczi van itt. Manczi el nem pirúlhatott, mert a' nélkül is olyan volt már az orczája, mint a' tűz, mióta a' Grófnak szavát maga megett meghallotta. Örömet sietett volna báltya' elejébe, de Russel' karjainn kellett maradnia, mivel rezketett. Így az ő sétálása hasonló lett a' félénk tapogáshoz. Azalatt a' Gróf és Potrohosi a' kertnek hantgarádcsonkain lejutottak, és Manczihoz érkeztek.

Mint van a' Gróf? kérdezé Manczi felette nagy háborodással, 's a' nélkül hogy a' feleletet megvárta volna, azonnal Potrohositól kérdezett valami kicsinységet. A' Gróf elkomorodott, és nem ok nélkül; mert ammint a' házhoz érkezett, ő is felnézett Manczi' ablakjára, és csak egyik karját sajditotta meg, mivel orczáját szemei elől Potrohosi eltakarta. Azt gondolta tehát, mikor Potrohosival felment, hogy szobájában leli. De Manczi a' helyett, hogy a' Gróft megvárta volna, lement Russelhez a' kertbe, noha tudta, hogy a' Gróf már a' háznál van. Nem kellett tehát a' Grófnak több ennél, hogy édes attyának mondását igaznak lelle.

Russelt szereti! így szóllott magában, és az egész dologról semmi egyéb gondolat nem tűnt eszébe. Így állottak egy üdeig egymásnak általellenében e' szerelmesek, a' nélkül hogy egymáshoz csak egy szót szóllottak volna, még őket Potrohosinak hangos kaczagása álmaikból fel nem verte. Erre bementek. A' Gróf fontos dolgokról beszélggett Russellel és az öreg Viczispánnyal; Potrohosi pedig azonban Manczit hidegsége miatt jól megleckezte.

Legyen Uram Bátyám nyugodtt elmével, mondá Manczi. Fogadom, hogy az egész dolognak jó vége lessz.

Lyánka! az ifjú Gróf olly legény, a' kit órránál fogva hurczolni nem lehet. Ne rontsd el nálla dolgodot; hanem azonn ügyekez inkább, hogy homloka felderüllyön.

Haggyon nekem békét Uram Bátyám. Fogadom, hogy meg fog velem elégedni.

Ezzel Russelhez és a' Grófhhoz fordúlt. Amarra édes mosolygással nézett; mikor pedig a' Grófra tekintett, szemének e' kis fordulásával édes mosolygásának legalább fele elenyészett. A' Gróf komor volt ugyan, de egyszersmind olly nyugodtt szívű is, hogy orczáján a' belső háborodásnak legkisebb jelét sem lehetett látni. E' hidegvérűsége Manczit nagyon bosszontotta. A' beszéd közt kezét Russel' kezére tette, és a' Grófnak még sem változott meg színe, sem tekintete. Sőt Russelt szinte olly érzékenyen látszott ő szeretni, mint Manczit, kit a' figyelmetességben, mellyel az Óbesternek beszédgyeit hallgatta, még messze fel is haladott.

Manczi elvégre egy pár szót ejtett, mellyekből a' Gróf könnyen észre vehette, hogy a' kertbe megy. Oda várta ő maga utánn a' Gróft, és reménységében meg nem csalatkozott. Manczi azonnal azt kérdezte tőlle, miért nem jött el tegnap ebédre az öreg Gróffal? A' Gróf pedig minden tartózkodás nélkül azt felelte, hogy neki otthon kellett maradni a' végből, hogy Veronkát vígasztallya.

Veronka' kedvéért tehát? mondá erre Manczi, s meggömbítvén ajakit, sétálni kezdett. Miképz tetszik a' Grófnak az Óbester?

Én ötet úgy szeretem, felelé a' Gróf, mind az édes atyámat. Higgye el nekem a' Kisasszony, hogy megtanulván az embereket ösmerni, igen keveset találtam köztök, kiket örökre magamhoz kapcsolni kívánnék; de e' kevesek közé tartozik Russel is.

És Russelenn kívül kicsoda még? kérdezé Manczi.

Az Atyám, Veronka, az Anyám, Mályvási, az én öreg Istókom, és – itt egy könyecske gördült ki komor szeméből, – de most már ennek vége van.

Manczi elhallgatott, és rezketni kezdett. Egynehány szempillantás utánn ismét megszólítván a' Gróft, s azt gondollya talán a' Gróf, úgymond, hogy Veronka a' Gróft valóban szereti?

A' Gróf mellyére tévén kezét, hidd el nekem Manczi! úgymond, hogy Veronka engem' szeret, mert én is viszontag ötet szívemből szeretem. Óh! ha te tudnád, melly jó leányka ő? s melly tüzesen védelmez tégedet?

Engemet? Hm! az ő védelmezésére nekem semmi szükségem sincsen, mondá Manczi hegykén. És ki ellen védelmez ő engemet? A' Gróf ellen talán csak nem? Ezzel a' fáradsággal magát megkímélheti. Az ollyan emberektől én semmit sem kívánok, a' kiknél nekem Veronka' védelmezésére van szükségem.

Manczi! mondá erre a' Gróf intő szózattal.

Manczi a' beszédet félbeszakasztván, Russelre fordította. Én ötet szívűl kedvellem, úgymond, és ő engemet minden bizonnal hüven szeret. A' Gróf erre nyughatatlanságot mutatott, Manczi pedig diadalmaskodott. Ő engemet, úgymond, Szülőimtől megkért.

És te Manczi? kérdezé a' Gróf szomorúan; mit mondasz hozzá?

Most már kezemben vagy! gondolá magában Manczi. Russel nagyon nemes szívű férjfiú, mondá a' Grófnak kérdésére.

Az ő minden bizonnal! felelé a' Gróf, Manczitól egy keveset félre fordulván.

Én szerencsés asszony lennék, ha hozzá mennék. Önálla legalább Veronkánka közbenjárására semmi szükségem sem volna.

Minden bizonnyal nem! mondá¹⁵⁸ a' Gróf, az égre emelvén szemeit, és a' Kisasszony kiváltkép azért lenne általa szerencsés asszony, mert, ammint látom, szereti. Ezt mondván, a' kertnek ajtaja felé fordult és Manczitül elsietett.

Laczi! mondá erre Manczi, de hirtelen ijedése miatt olly halk szózáttal, hogy a' Gróf nem hallhatta, ki gyors lépésekkel a' kastélyba visszament. Egymást érő könyvek görgöttek le arczainn, és zokogását még Manczi is meghallotta. Utánna sietvén, és karjait utánna terjesztvén, Laczim! úgymond, kedves Laczim! A' Gróf megfordulván, megcsókolta tüzesen kezét, és szelíd 's egyszersmind indúlatos szózáttal imígy szólott hozzá: Haggy fel édes Manczim! az én szerelmemmel! Sokkal jobb Russel énnálamnál. Az én feleségem Hadasi Veronka legyen.

Manczi elmerevedett. Veronka? kérdező fülékony szózáttal, Veronka a' te feleséged? Eredgy tehát hitszegő! a' hová indúltál.

A' Gróf elment; Manczi pedig még egy darabig a' kertben maradt, hol kezeit kúcsolgatta, és zokogott. Végre egy inast akart a' Grófhhoz küldeni, hogy jőjjön hozzá még egyszer a' kertbe; de a' büszkeség és harag ismét elcsábította e' gondolattul, úgy hogy el nem tudta magában tökélleni, mit tévő legyen? Tízszer is rá lehelt kezkenőjére, hogy szemeit vele megszáírta, és szinte annyiszor újra megindúltak szemébül a' könyhullajtások. Illy kísírtt szemmel be nem mehetett, sőt még inással szem szóllhatott, ha csak az egész dolgot el nem akarta árúlni. E' mellett pedig kimondhatatlan szorongatásokat érzett a' miatt, hogy a' Gróf haza ne mennyen.

Azalatt a' Gróf bement a' szobába. Szemei nedvesek voltak. Rá tekintettek mindnyájan, és elhallgattak. Potrohosi mosolygott és suttogva azt mondta vagy kétszer magában: óh asszonyok! mennyire vizitek még rajtunk való hatalmatokat!

A' Gróf oda sompolygott Russel mellé, 's alkalmatosságot várván arra, hogy vele magányosan szóllhasson, Óbester Uram! úgymond, az Úr Manczit szereti, úgy-e?

Russel nagy szemeket vetvén reá, igen is, úgymond, kedves Gróf Uram! én Manczi Kisasszonyt tiszta szívembül szeretem.

Az Úr őtet már meg is kérte?

Szülőitül, jó üdeje már, hogy megkértem.

Édes Óbester Uram! tegye Manczit boldoggá, kérem, és legyen vele szerencsés maga is. Ezt mondván, elfakadt sírva, és Russelt megölelte.

Russel rá bámulván, én tegyem, úgymond, Manczit boldoggá? Mi jut, kérem, eszébe a' Grófnak? Hisz én azt hallottam, hogy Manczi el van már ígérve. De mikép jön a' Gróf vallyon e' gondolatra?

Csak imént mondta nekem maga Manczi, hogy az Úrnak karjai között szerencsés asszony leend.

Ezt a' Grófnak Manczi mondotta volna? Laczi! te minden emberhez nyíltt szívű vagy! Én legyek-e a' világonn egyedül, a' kivel csalárdul bánhatnál? 'S Manczi mondotta volna ezt a' Grófnak? Hisz én azt gondoltam, hogy a' Gróf maga veszi el!

Én? Kedves Óbester Uram! Én Hadasi Veronkát veszem el. A' mit én elébb mondottam, azt nekem, higgye meg az Úr, maga Manczi vallotta meg imént. Édes Russelem! kérlek, tedd Manczit boldoggá.

Russel megölelte az ifiút, és kirepült a' kertbe. Manczi még felsalá sétálgatott, minekutánna éppen annyira hozta volna szívének nyugodalmát, hogy eggykét szempillantás múlva bemehetett volna. Russel hozzá sietvén, óh kedves Manczim! úgymond, ajakihoz nyomván a' Kisasszonynak kezét, és megcsókolván, óh drága Kisasszonykám! bocsásson meg, hogy kimond-

¹⁵⁸ *monda'* [Emendálva.]

hatatlan örömemet el nem titkolhatom. Szinte egy tudósítás, melyet a' Grófnak ajakiból vettem, oly boldog embernek tett engemet, hogy meg nem cserélnék széles e' világonn senkivel. A' Kisasszony azt reményli, hogy az én karjaim között szerencsés asszony leend? A' mi szent találtatik az égben és a' földön, arra ígérem, hogy egyetlen egy ügyekezetem lessz, még élek, a' Kisasszonynak minden legkisebb kívánságait teljesíteni. Csak a' Kisasszonynak boldogsága legyen az enyím egyedül.

Manczi e' beszéd alatt úgy elhalaványodott, mint a' haltt test. Szóllani akart, de egyáltalában csak egy szót sem ejthetett. Térgyei nem győzvéen testét viselni, remegni kezdettek. Russel ezt észre nem vévén, nagy örömmel vezette be a' kastélyba. Manczi magánn kívül volt, úgy hogy Russelnek egyéb szavait nem hallotta, vagy legalább nem értette, és a' körülötte lévő tárgyakot meg nem ösmerte.

Viczispány Uram! mondá Russel Manczi' Attyának könybeborúlt szemmel, ide vezettem az Úrhoz Manczi Kisasszonyt. Csak imént tett engemet bizonyosnak a' felül, hogy őáltala boldog férjfiú leendek. Áldgyon meg bennünköt, kedves Atyám!

Kiki rá meresztette álmétkodó szemeit. Potrohosi már a' Grófra tekintett, ki az ablakban állott, és oly halavány volt, mint a' fal, már meg Manczira, ki Russel' karjáról csüggvén, és háborodott szemeit a' földre szögezvén, magánn kívül látszott lenni. A' Gróf, ammint Potrohosi még egyszer rá tekintett, kezet nyújtott neki, a' szobából sebesen kiment, lóra ült, és haza nyargalt.

A' Gróf haza nyargal, kiáltya egyszerre Potrohosi; mire Manczi az egész jelenést egy iszonyú kiáltással végezvén, Russel' karjára leroskadt, és az ágyba vitetett. Itt ő szegényke, mintha semmivé tiporták volna, meredtt szemmel nézte a' szobának börttyát, a' nélkül hogy tudta volna, mit akarjon? Bátyjának ezer kérdéseire, mi történt legyen vele, hogy erre vetemedett? csak egy szót sem felelt. Egyetlen egy kérése az volt, hogy magát hagyják. Potrohosi elvégre e' kérésének engedvén, Akaratos Lélek! úgymond. Csak úgy van, mikor a' gyermekek engedelmeskedni nem akarnak.

HUSZONKETTEDIK SZAKASZ.

Ezt egy okos Kisasszonytól nem vártuk volna.

A' Grófnak állapotja szinte oly rettenetes volt, mint Manczié. Haza érkezvén, egyeneben az atya' szobájába szaladt, ki Veronkával sétálni volt. Innen azután a' kertbe ment, hol nagy lépésekkel felsalá járkált, s egész veszteségét átfontolván, érzékenyen epekedett. Mellyén keresztül voltak fonva karjai, feje lecsüggött, és szemeiből könnyek görgöttek. Manczi! mondá egynehányszor, megmeg állván, vallyon mit vétettem én neked? Semmit sem tartott ő tudni illik bizonyosabbnak annál, hogy Manczi Russelt szereti. Visgálni kezdette tehát magában, miért szereti Manczi Russelt jobban, mint őtet? és az Öbesterben sok szép tulajdonságot talált, mellyek nélkül ő még szűkölködött. Csak azt érzette tehát, hogy ő szerencsétlen, a' nélkül hogy benne Manczi ellen vagy Russel ellen legkisebb gyűlölség támadt volna. Sőt még a' levegőben kastélyokat is épített, ébren álmodozván a' jövődőségrül, mellyben ő Manczi' szerelmét ismét megérdemelvén, szívéért a' nemes lelkű Öbesterrel szép erkölcsök és buzgó szeretet által versengeni fog. Ezen álmodozásokat ő oly édeseknek lelte, hogy az öreg Grófnak szavát hallván, a' kertnek hátulsó ajtajánn a' mezőre kiosontott, csak hogy azokat félbeszakasztás nélkül folytathassa. Mind hiába! mondá végtére; én őtet örökre elvesztettem! 's ezt mondván,

eszre vette, hogy a' nedves fűben egy bokor mellett ül, és az estvének mély homályjától már környűlvetetik. Allig tudott haza akadni.

Attyához szaladván, melyére bocsátotta fejét, és átölelvén mind a' két karjával, oda van, úgymond, minden örömem! Manczi Russelhez megy férjhez.

Russelhez? Laczi! ez lehetetlen.

Áh édes Atyám! mikor leszek én boldog? Édes Veronkám! én szerencsétlen vagyok, felette szerencsétlen! Manczi azt nekem maga mondotta.

Maga mondotta? kérdezé az öreg Gróf mély álmétkodással. Ha tégedet így megcsalhatott, képes ő mindennemű gonoszra.

Megcsalhatott? Hiszen mondom neked, hogy ő ezt nekem maga megvallotta. Erre az ifjú Gróf az egész esetet felette indulatos panaszolkodással¹⁵⁹ elmondotta.

Szerelemfáltás! csupádon csupa szerelemfáltás, mondá Veronka. Nyugodgy meg, Laczi! Manczi tégedet szeret. Rossz ember! melly szörnyen megijesztetted Veronkádót!

Veronkának vélekedését helyben hagyta mind az öreg Gróf, mind a' Grófné.

De mikor nektek mondom, elkezdé ismét az ifjú Gróf, hogy nekem maga Manczi világosan megvallotta, hogy Russel' karjai között szerencsés asszony leszs.

De mind haszontalan volt ellenkezése, 's minekutánna vélekedésétől mindnyájan elállottak, no majd meglássuk, úgymond mosolyogva. Kívánom, hogy meg ne csalatkozzatok, jóllehet meg nem foghatom, mi végből csalna meg Manczi engemet? Ezen ígéknl mély gondolatokba merűlvén, de meg kell-e, úgymond, annak lenni, hogy Manczi engemet megcsallyon? és hogy e' szívből, melly őtet olly hüven, olly igazán szereti, csúfot űzzön?

Veronka azt vította, hogy az ilyen csalárdságot könnyen meg lehet bocsátani.

Áh édes Atyám! mondá azután az ifjú Gróf, melly nagyon fáj az énnekem, hogy Manczi kénytelen engemet megcsalni. És ha én most őtet elvesztem, hol találok én ollyan embert, a' ki engemet nevelésének, mellyel ösmerős nem vagyok, és erkölceinek, mellyeket meg nem foghatok, kegyetlenül fel ne áldozzon? Ki tudgya, édes Atyám! ha te e' szívet inségre nem nevelted-e? mert azonn, hogy Manczi kénytelen, engemet megcsalni, én kimondhatatlanul epekedek. E' szóknál könyek nyomúltak ki szomorú szemeiből. Kiment azután, 's egynehány szempillantás múlva ismét visszatért komor tekintettel. Megvárom a' végét, úgymond féltörött szózáttal. Russel nagyon nemes szívű férjfiú! Azután megölelte Veronkát, 's érzékeny tekintettel nézvén szeme közé, nem de Veronka! úgymond, te engemet meg nem csalnál, ha szeretnél?

Manczi azalatt magában egész éjszaka tusakodott. Már az Óbesteknek akarta oda nyújtani kezét, hogy Laczinn bosszút állyon, már meg Kaczajfálvára akart repűlni, hogy a' megbántott Ifiúnak lábaihoz borűllyon. Mint a hajót a' habok, úgy hányták idestova szívet az állhatatlan gondolatok. Russel előtt szígyenlett megjelenni. Mert mit is mondhatott volna ő ennek a' férjfiúnak, a' ki tőle határatlan tiszteletet érdemlett? Elpirűlt, valahányszor errűl csak gondolkodott is. Azt mondgya-e neki, hogy Laczival csak tréfált, mikor neki azt mondotta, hogy Russel' karjai között szerencsés asszony leszs? vagy azt, hogy Laczit Russelnek szerelmével csak bosszontani, és szerelemfáltásra akarta gerjeszteni? Áh! mit mondgyak én ennek a' nemes szívű férjfiúnak, felkiáltott végtére, 's azonnal utánna vetette szívének legmélyebb rejtekében: vajha Indiának közepénn volna inkább nemes szívével eggyütt!

Más nap tudakozódtak egésségérűl, és ő azt felelte, hogy ma még meg nem jelenhet. Átlátván azután, hogy e' dolognak sebes véget kell vetni, az ifjú Grófnak ollyen levelet írt:

¹⁵⁹ panaszolkodással [Az ékezet emendálva.]

Ha Manczit valaha igazán szerette a' Gróf, és ha szívében meg vannak még e' Manczihoz amaz érzemények, mellyekről a' Gróf több ízben azt vallotta, hogy örökké fennmaradnak! – Óh Laczim! Russel abban a' boldogtalan vélekedésben van, hogy én őtet szeretem. Ebből a' tévelygésből, mellyre őtet te vezetted, ki nem lehet őtet egyébkép vonni, hanem ha te neki világosan megmondod, hogy engemet szeretsz. Ezt én szeretetedtől reménylem, jó szívedtől pedig még meg is várom. Szeretlek viszontag tégedet én is! Ősmerd meg nagy érdemét amaz áldozatnak, mellyet neked e' vallástétellel egy leányzó tesz, és jőjj el még ma. Még bizonyosan elvárlak, vagyok örökké a' te Rósafi Manczid.

Az ifjú Gróf e' levelet vévén, lekiáltott az ablakonn egy inasnak, hogy nyergeltessen. Azalatt ő a' szobában felsalá sétált, s a' levélnek szavait egyenkint fontolgatta. Elment azután a' levéllel az atyához. Jól mondtad, édes Atyám! úgymond, hogy Manczi engemet tegnap előtt megcsalt. Ihol a' levele, olvasd el. Az öreg Gróf átfontolván az írást, azt kérdezte fiátúl, mit akar e' levélre cselekedni?

Én a' levelet nem értem, felelé az ifjú Gróf; talán ismét új csalárdság van benne. Azt a' vallástételt, hogy ő engemet szeret, áldozatnak nevezi, mellyet ő nekem tesz. Édes Atyám! én Manczit szeretem, és nagyobb gyönyörűségem nincsen, mintsem ha én neki, és az egész világnak azt mondhatom, hogy őtet szeretem.

Eredgy tehát oda, mond meg ezt neki, s mond meg Russelnek is, hogy Manczit szereted, és hogy Manczi viszontag téged' is szeret.

Úgy de tegnap én neki azt mondtam, hogy Veronkát veszem el. Így hát Russel engemet is család embernek tartana. Atyám! nekem valami jut eszembe. – Kívánám, hogy Manczit ne szeressem! mondá egyszerre, félbeszakasztván előbbeni szavait, és hogy Manczi¹⁶⁰ Russelt szeresse!

De mi jutott tehát eszedbe?

Atyám! én Manczit kimondhatatlanul szeretem. A' múltt éjszaka és tegnap szerencsétlenebb ember nálamnál széles e' világonn nem volt. De még is, ha engemet Manczi viszontag nem szeretne, inkább Gróf Bujafival élnek, mintsem az ő karjai között. Mikép tudhatnám én azt meg bizonyosan, ha ő engemet szeret-e, vagy sem? Ő ugyan nekem azt írja, hogy szeret; de vallyon igaz-e? vallyon nem új hazugság-e, a' mit ír? Ezt én tehát próbakőre akarnám tenni. Russel őtet szereti, Russel már szülőitől meg is kérte, és Russel nemes egy szívű férfiú. Ha Manczi engemet szeret, lehetetlen, hogy ő ezt Russelnek meg ne valya, bátor oda nem megyek is.

Hát ha Russelnek oda adná kezét?

De lám-e mondom, hogy, ha engemet szeret.

Ezt én hallom; de ha csak ugyan még is – –

Atyám! mondá erre meredtt tekintettel az ifjú Gróf, te Manczit rosszabbnak tartod, mintsem a' micsodás. Ő Russelnek minden bizonnal azt mondaná: én Laczit szeretem. És ha ő képes volna azt cselekedni, a' mitől te tartasz, óh édes Atyám! akkor csak egy üdeig volnék szerencsétlen; egyébaránt pedig valaha lennék az, mikor már a' dolgot meg nem orvosolhatnám. De nem! Manczi azt a' nemes szívű férfiút meg nem csalhattya. Ha engemet igazán szeret, oda nem adgya kezét Russelnek, és akkor boldogabb ember nálamnál nem lessz e' földön. Akkor azután bizonyosan tudom, hogy engemet szeret, és akkor még azt is elfelejtem neki, hogy az én jó Veronkámot megbánthatta. Ezt cselekszem, édes Atyám! Ez legyen az ő

¹⁶⁰ *Mnczi* [Emendálva.]

szerelmének próbaköve. Én oda nem megyek, és ha ő e' próbát kiállja, óh Atyám! mely kimondhatatlanul boldog leszs a' te szerencsétlen fiat!

Az öreg Gróf mosolyogván, mit felelzs tehát, úgymond, neki?

Fia homlokára szögezvén egyjik újját, azt tartom, úgymond, hogy semmit sem.

Édes Fiam! az illendőség azt kívánnya, hogy a' kérdésre feleletet adgyunk. Írd meg neki azt, a' mit nekem imént mondtál.

Azt meg nem írhatom. Vajha kénytelen ne volnék vele, hogy szívét próbaköre tegyem. Édes Atyám! az nekem sokszor jut eszembe, hogy neked, Veronkának és nekem egy tulajdon világ kellene, mellyben éllyünk. Minek csalt meg engemet legelőször Manczi? Mi szüksége volt neki arra, hogy szívét előllem elzárja? Ezt én neki soha sem felejthetem el. Én neki egyenesen megírom, hogy Russelhez való szerelmérül, mivel maga megvallotta, legkisebbet sem kételkedhettem.

És ha Russelhez azért talál férjhez menni, mivel azt gondollya, hogy tégedet örökre elvesztett?

Russelhez mikép mehetne, ha nem szereti? Nem, édes Atyám! ezen alacsonyságra ő tellyességgel nem képes.

Azonban az öreg Grófnak e' végső ellenvetése arra birta őtet még is, hogy e' próbának bal fordulását megelőzze. Leült tehát és Manczinak ilyen levelet írt.

Kedves Manczim! Kötelességedet tudod, a' nélkül hogy reá megemlékeztesselek. Eltökéllettem magamban, hogy hozzád nem megyek, mivel megcsaltál, 's mivel a' csalásnak még legkisebb látszattya is, ha tovább tartana, nekem felette nagy és тұrhetetlen kellemetlenséget okozna. Russelnek azonnkivül azt mondtam, hogy Veronkát veszem el; és én azt el nem viselhetem, hogy egyg olly nemes szívű férjfiúnak, mint Russel, legkisebb oka legyen, azt gyanítani, hogy meg akartam csalni. Laczi.

Kitetszik e' czédulábúl, hogy az ifjú Gróf Manczinak hozzá való szeretetében és egyenesszívűségében tökéletesen bízott. Az ő szíve szerínt, melly gyanakodni nem tudott, 's melly soha sem érzett mást, hanem a' mit ajaki mondtak, Manczinak magyarábban nem írhatott volna. Ősmered kötelességedet, azaz: Russelnek köteles vagy megmondani, hogy őtet nem szereted, mivel engemet szeretsz. Engemet megcsaltál, és így ama' vallás által, mellyet Russelnek teendsz, az én habzásomat is le kell csillapítanod, melly szívemben hozzám való¹⁶¹ szerelmed iránt támadt. Én semmit sem tehetek, mivel Russelnek azt mondtam, hogy Veronkát veszem el; mert ha én most neki azt mondanám, hogy szeretlek, azt gondolhatná, hogy őtet vagy a' minap akartam, vagy most akarom megcsalni.

Hogy Manczi e' czédulát rosszúl értse, és megijedvén, még hathatósabb szerelemfáltésre gerjedgyen, azt az ifjú Gróf meg sem álmodta volna.

Kötelességedet tudod! Ez annyit tesz, mondá Manczi bosszonkodva, hogy Russelhez mennyek férjhez. Óh te háladatlan! te gonosz szívű! te alacsony lelkű! Én Russelhez menynek? És ezt te még kötelességnek is mondog? olly hideg vérrel, olly csúfolódva mondog? Nem akar eljönni, mivel megcsaltam! Veronkát akarja elvenni!

Erre öszvegyömrötte a' levelet, és ha most hevenyében elejébe akadt volna Russel, egyenesen oda nyújtotta volna neki kezét haragjában. Áh! csak egyg felette picziny reménység tartóztatta még attúl vissza, hogy Russelt önkint fel ne keresse! Hihetősnek találta tudni illik, hogy a' Gróf őtet még szereti, és hogy e' szerelem minden bizonynal visszahozza még egyszer szívét karjai közé.

¹⁶¹ *valo* [Emendálva.]

De ellenben lángoló és felette mérges gyűlölségre lobbant Veronka ellen, kit vele a' Grófnak szerelméért versengeni gondolt. Ah! most ő van, úgymond, körülötte! Ő oltogattya el szegény Manczijához való szerelmének utolsó szikráit könnyen elcsábítható szívében! Ő öli meg minden legkisebb rügyecskéjét ama' hajlandóságnak, melly talán még mellyében hozzám újra kizsengene! Így gyanakodott ő Veronkáról abban a' szempillantásban, mikor e' jó leánya egész ügyekezettel azonn volt, hogy a' Grófnak Manczihoz való szerelmét elolthatatlan láng-ra lobbantsa.

Manczi azután az asztra könyökölvén, s' fejét karjára támasztván, sírni s' végtére zokogni kezdett. Ezen szempillantásban meglepte őtet Russel. Kedves Kisasszonykám! úgymond, az én tegnapi heveskedésem a' Kisasszonyt, ammint látom, kellemetlen állapotba helyeztette. Én férjfi vagyok. Ama' szavát, mellyel nekem tegnap, nem tudom, mikép? olly nagy örömet okozott, a' Kisasszonynak ismét visszaadom. Szívének e' miatt csak egy ellenes gondolattal se legyen terhére. Az én szerencsém felette drága volna, ha csak egy könyecskéjében telne is. Ezzel Manczinak kezét megcsókolta, és kesergését nagyon megkönnyebbitette.

Nemes szívű férjfiú! mondá viszontag Manczi, és szemeit leütötte. Az én szívem olly tele van, hogy csak az Isten a' megmondhatója. Az Úrnak mindent meg mondhatok.

Nem! kedves Kisasszonykám! felelé Russel. Ha elegendő emberségem van is arra, hogy szavának megtartására ne kénytelenítsem, arra mindazonáltal, hogy biztossa legyek, nem vagyok elég hideg. Ezzel Manczinak kezét még egyszer megcsókolta, és elment.

Manczi a' levelet még egyszer elővette, s' átolvasván, azt találta, hogy lehet neki jobb értelmet is adni. Óh Laczi! mondá azután lágy szózáttal, ha tudnád, micsoda szorongatásokat okozol te nekem, régen megbocsátottad volna már szerencsétlen vakmerőségemet, mellyel kínozni akartalak. Érzékeny mosolygás vegyült e' szavainál könyhüllajtásai közé.

Kaczajfalván is jobb látszatot kezdett nyerni a' dolog. Veronka végtére meggyőzte a' Grófot a' felül, hogy ő Manczitül ezen áldozatot igazsággal nem kívánhattya. A' Gróf tehát eltökéllette magában, hogy ebéd után Manczihoz megy, és ott a' zavarodást határozottabb feleletével szétoszlattya. Veronka vele ment, hogy az úton szükséges oktatásokat adgyon még neki a' felül, mit kellyen ezen esetben szállania, mit cselekednie? A' kocsi és a' paripa távulról mentek utánnok.

Beszéd közt olly messze gyalogoltak együtt, hogy az útnak már felét meghaladták. Itt tehát leültek együtt a' gyöpre, még a' szolgák hozzájuk érkezhetnének. Veronka buzgón kérte a' Grófot, hogy Manczit még csak meg se emlékeztesse ama' kis csalárdásra, mellyet rajta elkövetett. E' kérését még könyhüllajtásokkal is támogatta. A' Gróf meg nem ígérte ugyan neki, de meg sem tagadta tőlle egészen. Azután egy darabig némán ültek egymás mellett. A' Gróf az ő szép Manczijáról gondolkodott, Veronka pedig Szádnokirúl.

Áh kedves barátném! mondá egyszerre a' Gróf, átölelvén az álmodozásba merült leányt, ha Manczinak olly jó szíve volna, mint neked!

Édes jó Laczim! felelé Veronka, és lebocsátotta¹⁶² fejét a' Grófnak mellyére, hogy csókjait elkerüllye.

Azon szempillantásban kiugrott nagy és szitkos kiáltással egy bokor megül Manczi, s' elejkebe állván, dühös tekinteteivel szegény Veronkát majd hogy el nem rémítette.

Ebéd után ő is a' Kaczajfalvi útra ment, s' mély álmodozásba és a' Gróf után való esdeklesbe merülván, messzebb andalodott. Egyszerre meglátta a' Grófot Veronkával egy bokornak árnyékában ülni, és szerelemfélése új lángokra lobbant. Látta, mikép hízelkedett az ifjú

¹⁶² *lebocsátotta* [Emendálva.]

a' leánynak, 's megéjek lopódkodott. Akkor történt, hogy Manczirúl való tanácskozásaik után elhallgattak. Erre a' Gróf a' leányt megölelvén, ama' boldogtalan szöket találta ejteni, mellyekre Manczi a' bokor megül dühös oroszlyán gyanánt kiütött.

Gyalázatos csábítóné, szemtelen gaz leány! mondá végtére Veronkának, minekutánna lélekzethez jutott. Veronka elhalaványodván, szinte megmeredt. A' Gróf erre megfogta Manczinak kezét, Manczi pedig kirántván a' Gróf' kezébül a' magáét, eredgy szemem elöl, úgymond, te alacsony szívű, semmirevaló, rossz ember! Inkább kígyónak adnám kezemet, mint neked!

Manczi Kisasszony, az Istenre kérem! mondá Veronka félénk és könnyörgő szózáttal. – –

Hallgass te szörnyeteg!¹⁶³ egyébaránt – – Ezt mondván, neki szökött rettenetes indúlatozáttal, 's mind a' két öklét rá emelte.

A' Gróf mindedig meredtt szemmel nézte Manczit; most pedig közéje és Veronka közé szökvén, újra megfogta kezét, és azt kérdezte tőlle, ha meg akarja-e csendesén hallgatni?

Én hallgassalak meg tégedet? kiáltá Manczi dühösen. Hűtelen bolond gyanánt gyűlöttek mindedig, most pedig még a' pokolnál is jobban gyűlöllek.

Gyűlöltél és gyűlölsz? kérdezé a' Gróf, 's az égre tekintvén, Boldog Isten! úgymond, mivel bántottalak én meg tégedet, hogy engemet gyűlölsz?

Mancziban a' legfőbb dühösség a' legfőbb ájúlással tusakodott. Már elhalaványodott, már meg elpirúlt. Takarodgyatok boldogtalanok! mondá végtére, takarodgyatok szemeim elöl! 's ezt mondván, elfordúlt tőllök és menni akart.

A' Gróf megfogta karját, hogy el ne essen, mert allig járhatott. Vagy ötven lépésnyire mentek, ammint elejkebe jött a' Viczispány' inassa. Mennyen a' Gróf, úgymond törött szózáttal Manczi, mennyen Isten' hírével haza, és soha magát többé szemeim elött ne mutassa. Az inas vezessen engem' haza. Ezzel az inas' karjába kapaszkodott. A' Gróf utánna nézett, még láthatata; azután pedig visszatért Veronkához, 's nyakába borúlván, Istenem! úgymond,¹⁶⁴ Manczi volt-e ez igazán? Áh Veronkám! bár csak én ezen szempillantásban kísérteteket tudnék hinni, mint a' mi parasztyaink! Azután vissza indúltak Kaczajfalva felé, 's előtalálván a' kocsit, beültek mind a' ketten. Halavány orczával zokogott a' Gróf. Némán ült mellette Veronka, és zokogásait hallván, érzékenyen sírdogált.

HUSZONHARMADIK SZAKASZ.

Most már Veronkán van a' sor.

Az ifú Gróf bemenvén szobájába, öszvekúcsolta kezeit, 's fel'salá sétált. Mázsa gyanánt feküdt szívén a' búbanat. Az egész esetbül ő semmit sem értett. Azt tudta egyedül, hogy Manczi ezen alkalmatozáttal a' legrettenetesebb Fúriához hasonlított. Veronka azonban az öreg Grófhöz szaladt sírva, 's elbeszéllette neki az egész esetet. A' gondos atya nagyon tartott attúl, hogy fiába e' történet valamelly bal változást ne okozzon. Oda osontott tehát ajtajához, 's minekutánna sétálni és sóhajtozni hallotta volna, bement hozzá. Az ifú Gróf nyakába borúlván, áh! úgymond, édes Atyám!¹⁶⁵ mi lett az én szegény Manczimbül? Melly kimondhatatlanúl fáj az énnekem, hogy Manczi olly gonosz!

¹⁶³ *szörnyet!* [Emendálva.]

¹⁶⁴ *úgymond,* [Emendálva.]

¹⁶⁵ *Atyám!* [Emendálva.]

Az öreg Gróf őtet csak általlyában vigasztalgatta, a' nélkül hogy a' jövendőt megillette volna. Sőt Manczit még mentetgetni is kezdette. De fia semmit sem felelt reá, hanem az ablakhoz fordult és sírdogált. Más nap már csendesebb és magába merült volt, és keveset szóllott. Még ebéd előtt lement a' kertbe, hogy szomorú gondolatának szabadabb szárnyat engedhessen. A' sétálás közt észre nem vette, hogy eső esik, még egészen át nem ázott.

Dél utánn megfogván kezét az öreg Gróf, édes fiam! úgymond, én csak abban a' hiszemben vagyok még is, hogy Manczi tégedet buzgón, felette buzgón szeret.

Az ifiú Gróf komor mosolygásra fakadván, de én viszontag Manczit, úgymond, nem szeretem többé.

Te is, édes Fiam! te is jobban szereted még, hogysem gondolnád.

Nem, édes Atyám! A' mit én magamban érzek, abbúl áll, hogy szeretném, ha Veronkának olyan termete volna, mint Manczinak. De még ezt sem! mert csak láttad volna őtet tegnap! Eggy szóval, édes Atyám! én Manczit többé nem szeretem. Kívánom, hogy megjobbúllyon, és szerencsés legyen.

Hát ha töredelmesen lábaidhoz borúl?

Felemelem, és azt mondom neki: Manczi! én tégedet többé nem szeretlek! Hidd el, Atyám! hogy köztem és közte mindennek vége van.

És valóban vége is volt. Manczi ugyan helyre akarta téríteni a' dolgot; de mind haszontalan volt. Az ifiú Gróf, mihelyt öszvetalálkozott vele, egyenesen azt mondta neki komor tekintettel; Manczi! én tégedet többé nem szeretlek! A' jó Isten jobbítson és boldogítson meg! Veronka hasztalanul próbálgatta szívét Manczihoz visszatéríteni. Fogatlan ügyekezetére mind csak azt felelte: Manczinak szíve nem jó; én őtet nem szeretem.

Egynehány haszontalan próba utánn oda nyújtotta végtére kezét Manczi Russelnek, és egybekeléseknek napján az ifiú Gróf egészen magába merült. Tudta ő az órát, mellyben Manczi Russellel öszve fog adatni. Ennek elfolyása utánn édes attyához ment, megölelte, mellyéhez szorította, 's orczáját ezen ígék között: Manczi már szerencsés! Russel a' férje! forró könyeivel megharmatozta.

Víg ugyan nem volt, de nem is epekedett. Úgy látszott, mintha gondolattjai váltólag már érzékenyek, már kiesek voltak volna; mert már mosolygott, már meg szelíden könnyezett.

Más nap reggel Veronkát arra kérte, hogy mennyen vele sétálni. Édes Veronkám! mondá neki bizodalmasan, én Manczit szerettem, és hihető csak azért, mivel ő volt az első leány, a' ki szemembe tünt. Ha tégedet láttalak¹⁶⁶ volna előbb, tégedet szerettelek volna. Manczi már most Russel' felesége, és én – ezt mondván, orczáját Veronka'orczájához értette – én, Veronka! tégedet szeretlek, mert szintolylan jó vagy, mint én. Azt ugyan még nem mondhatom, hogy feleségem légy, mert mellyem tele van még Manczival; de kevés üdő múlva, reménylem, egészen rendben leszek.

Veronka úgy megijedt, hogy egészen elhalaványodott. Magához szorította tehát a' Grófot, hogy háborodását eltitkolya. Ezt ő valóban észre nem vette. Mihelyt Veronka maga maradt, ezerféle képek repültek fejénn keresztül. Érzette ő, mennyivel tartozik ezen ifiúnak? Átlátta, hogy kezére és szerelmére neki, mint jótévőjének, tagadhatatlanul legfőbb jussa van. De egyszersmind érzette azt is, hogy csak Szádnokit szereti, és hogy csak Szádnoki' karjai között boldogúlhat. Azonban nagy szívvel azt tökéllente el magában, hogy a' Grófnak oda nyújtja kezét, sőt hogy hű szerelmével még boldoggá is teszi, ha talán a' Grófnak barátságából szerelem válna. Reménylette ugyan, hogy lát talán a' Gróf még valahol olly leányt, a' ki szívét

¹⁶⁶ *lattalak* [Emendálva.]

megbájjolja; de azonban kész volt, háladatosságból kezét oda ajánlani. Dücsősségére pedig ezen alacsony születésű leánykának azt mondhatom, hogy mikor erre magát eltökélte, a' Grófnának ragyogó neve még csak eszébe sem jutott.

Látta ő azonban, hogy az ifjú vele naponkint barátságosabban társalkodik. Egész órákat töltött nálla; vele sétált, vele járt ki kocsinn, vele mulatott egész nap. E' mellett pedig óránként derülttebb lett, és belső nyugodalma óránként gyarapodott. Veronka egy szóval közelíteni látta azt a' szempillantást, mellyben neki a' Gróf azt fogja mondani: Veronka! én tégedet szeretlek, én tégedet elveszlek.

Az ifjú Grófnak még egy szomorú napja volt. Meghallotta tudni illik, hogy Russel nejevel együtt Angliába, és innen Indiába költözik. E' híre ő sokáig tusakodott magában, fel'salá sétálván. Végre lóra ült, és villám gyanánt Rósafiéknál termett. Bejelentés nélkül rohant be a' szobába, és Manczi, ammint hirtelen' megsejtette, szörnyen elsikótotta magát. Oda sietvén Manczihoz, megcsókolta mély tisztelettel kezét, 's nyughatatlan tekintettel nézvéen reá,¹⁶⁷ édes Manczim! úgymond, te Russellel innen elköltözől? Óh Russel! én a' te Manczidot szerettem, kimondhatatlanul szerettem. Ezt mondván, bal kezét szívére tette, jobbját pedig oda nyújtotta a' reá bámúltt Óbesternek. Russel! szeresd, kérlek, Manczidot, és tedd őtet boldoggá. Ha pedig ezt magad meg nem tehetnéd, parancsolly vagyonommal. Fele nem csak mindenemnek, hanem még életemnek is Manczié.

Manczinak szemei könybe borúltak. Istenem! óh Istenem! mondá akarattyánn kívül törött ugyan de még is elég értelmes szózáttal. Azután hozzá fordúlván az ifjú Gróf, Manczi! úgymond, lehetetlen volt, hogy még egyszer ne lássalak, és arrúl bizonyossá ne tegyelek, hogy az örök Istenségnél csak azért esedezek, hogy tégedet áldgyon és boldogítson meg. Isten hozzád, szeretett Manczim! Ezzel megölelte. Manczi magánn kívül ragadtatván, fejét a' Grófnak mellére homoritotta. A' Gróf lebocsátotta karjai közül egy karszékre, 's Russelt megölelvén, Isten hozzád, úgymond, édes Russelem! Tedd Manczit szerencsésnek!

Ezt mondván, megfordult, 's Manczira függesztette még egyszer tekintetét. Szemei megteltek forró könyeivel. Feltekintvén azután az égre, és egybekücsoltt kezeit felemelvén, Ki tudgya, úgymond fülékony szózáttal, talán csak jó volt még is! Én pedig – Itt szemeit kezével eltakarta. De most már késő! mondá azután bádgyadtt szózáttal. Isten hozzátok! Ezzel a' szobából kiandalgott, lóra ült, és képzésének álmódosásai között haza ment.

Három nap andalgott ő idestova magányosan, és szemei szüntelen' nedvesek voltak. Veronka örült, mivel ebből világosan látta, hogy a' Grófnak hozzá való szerelme gyökeret még nem vert. De harmad nap múlva ismét derülni kezdett, és egy beszéllgetésben a' szerelemről azt mondta Veronkának: Bocsáss meg édes Veronkám! Manczi lakik még ebben a' szívben, de nem sokára egészen a' tiéd lessz.

Kedves Laczim! mondá erre Veronka komoran, visgáld meg előbb jól, ha engemet igazán szeretsz-e? Boldogtalannak tennéd magadot Veronkáddal együtt, ha nem szeretnél, és én feleséged lennék. Tedd előbb szorgalmatos próbákore hozzám való szerelmedet.

A' Gróf elbocsátván karjai közül, helyesen szóllasz Veronkám! úgymond. Szoros próbák alá vetem előbb indulatomot. Boldognak kell lenned, akárhogy teszem szerét. Próba nélkül tudom azt, hogy sokkal jobban tisztellek és szeretlek, hogysen csak egy könyhüllajtásodnak oka lehetnék. De engemet, Veronka szeretsz-e viszontag?

¹⁶⁷ *réa*, [Emendálva.]

Veronka megszorította kezét. Egy mély sohajtás, mely a' jövendőt illette, elfojtotta ajaki között e' szócskát: szeretlek! mellyel a' Grófnak felelni akart. Lebocsátotta azután fejét a' Gróf' mellyére, és gondolatokba merült, mellyeknek tárgya Szádnoki volt.

Manczinak képe elenyészett lassankint a' Grófnak szívéből; Veronka pedig bájoló termetű leányka volt, kinek szépségét Szádnoki után való titkos bújja a' Grófnak szemeiben még ingerlőnek is tette. Az öreg Gróf is nagyra kezdette a' leányt böcsülni. Láta ő fiával való társalkodását. Láta, melly nagy benne az egymáshoz való bizodalom, melly tisztességes barátkozásokat felette kellemetesnek tette. Láta ezerféle alkalmatosságban a' leánynak érzékeny gondoskodását, mellyel az ifjú Grófhhoz viseltetett, s mindezeket szíves szerelemnek tartotta, noha csak a' pusztá háladatosságnak gyümölcsei voltak. Láta tovább azt is, melly nyugodtt szívvel nézte Veronka, ha Laczinak figyelmetességét valamelyik Kisasszony magára vonta. Láta még azt is, hogy maga a' leány az ifiút a' vidéknek legkellemetesebb szépségeire minden tartózkodás nélkül figyelmetessé tette. Azt gondolta ő, hogy ez által Veronka az ifjú Grófnak szerelmét próbálni és állandó lábra akarja állítani, és így lehetetlen volt, hogy a' leányt illy előre látó okossága miatt nagyra ne böcsüllye.

Most már maga is beszélgetett olykor vele amaz üdökrül, mikor kedves fiának felesége lessz; Veronka pedig elpirulván, soha sem felelt neki egyebet, hanem hogy ő nem méltó arra a' szerencsére, hogy az ifjú Grófnak szívet bírja. Édes alázatos Veronkám! monda végtére neki egyszer az öreg Gróf belső megelégedéssel, e' vallástételed még királyi kézre is méltónak tesz tégedet.

Lassankint a' távullét miatt Veronkának Szádnokihoz való szerelme is valami kevéssel hidegecskébb lett. Sokszor, ammint az ifjú Gróft lopva vizsgálgatta, vállása homorítván fejét, de miért nem szeretem én őtet, monda magában, ki a' szerelemre olly annyira méltó? Miért kell az én háladatlan szívemnek tele lenni egygy olyan legénnyel, kit felényire sem ösmerek olly jól, felényire sem böcsülök úgy, mint ezen ifjú Gróft? Melly boldog lehetnék, ha őtet úgy szeretném, mint Szádnokit szeretem!

Így beszélgetett ő sokszor önnön magával, mindenik beszélgetése után el akarván szívével hitetni, hogy az ifjú Grófhhoz való hajlandósága nevededik, Szádnokihoz való szerelme pedig fogy. Azonban, ha az Indiai fő városnak, Madrásznak rajzolatya mellett az ifjú Gróft ülni, és azonn az útszákot tüzes tekintettel vizálni látta, vállára bocsátván kezét, mutasd meg nekem, Laczi! monda mosolyogva, hol lakik Manczi? Az ifjú Gróf rá bocsátván mutató újját az útszára, itt, úgymond, ebben az útszában lakik. Russel adta a' Grófnak e' rajzolatot, megmutatván neki az útszát és a' házat, mellyet magának Madrászban szerzett.

Veronka azután leült a' Gróf mellé. A' rajzolat köztök feküdt. El kezdett ő a' Grófnak Manczirül külömbféle esetecskéket beszélni, mellyek még gyermek korában történtek; a' Gróf pedig az asztra könyökölvén, édesdeden hallgatta. A' könyecskék lopva görgöttek le orczájárúl. Azután gondolattyával megjárta Rósafi Viczispánynak kertjét, oda ült, a' hol Manczival sokszor üldögélt, és a' kertből mindég ama' szókkal tért megmeg haza: ah! ki tudgya? talán csak ártatlan volt ő mégis!

Manczi Russellel Madrászba ment; és ez a' Gróft nagy erővel vonta arra, hogy Indiával megösmerkedgyen. Elolvasta ő az utazóknak írásait, kik e' tartományt látták, és így az odavaló népnek tulajdonságait egészen kitanúlta.

Valahányszor az Attya amaz utazásokról szóllott, mellyeket fiának még tennie kellett volna, a' beszélgetés mindenkor Indiával végződött. Ezt az ifjú Gróf a' földnek tartományai között a' figyelmetességre legméltóbbnak tartotta. De miért? kérdeze az Attya. Mert a' többi nemzeteknek bölcsője volt, felelé az ifjú Gróf. 'S mivel Manczi Indiában lakik, oda függeszté

Veronka. Én valóban szerencsés volnék, mondá erre az ifjú Gróf, ha Manczit még egyszer megláthatnám; 's ezt mondván, úgy mosolygott egész tekintete, mint a' tavaszi ég.

Kedves Barátom! így szóllott azután Veronka, nagyon messze, vagy még te a' hozzám való szerelemtől. Egész szíved még Manczié.

Nem az övé, Veronkám! felelé a' Gróf, hanem csak a' Manczi nevet szeretem olly különösen. Ha tégedet Manczinak hívnának, azt tartom, még önnön magamnál is jobban szeretnék.

Egyszer ökö't a' szomszédságból meglátogatta Ő Excellentiája Bally Grófné, kinél büszkébb asszonyság egész Magyarországbán nem volt. Férje kétszer volt Párisban, és itthon nagy tisztségeket viselt; magát pedig Lehel' familiájából tartotta eredni, ki ama' hét vezérnek volt egyike, kik Magyarországot Árpád alatt felosztották.

E' Dáma mindgyárt elejénte kegyelmébe vette Veronkát, maga mellé ültette, szép gyermekének, kedves ifjú barátnejának nevezve, ruházattját magasztalta, 's tetteinek mindenikét felelte nagyon dicsérte, mivel Kaczajfalviékhoz rokonyságnak vélte. Végtere megkérdezte egyszer az ifjú Grófot, melly közelről való atyafi legyen e' szép és jó leánya a' Kaczajfalvi házhoz?

Veronka nekünk nem rokonunk, felelé a' Gróf.

Nem-e? Kicsoda tehát az atya? úgymond. Valóban szép és nemes magaviselésű Kisasszonyka!

Nagyon nemes, mondá a' Gróf. Az atya Hadasi György, egy paraszt ember.

Micsoda? paraszt ember? E' leánynak az atya paraszt ember? A' Dáma felfintorította az órrát, 's ammint Veronka a' szobába jött, nem csak hidegen bánt vele, hanem még gorombaságokkal is illette. Szemére hánytá neki a' többi között azt, hogy magát úri társaságokba fúrja. Veronka, kinek szemei könybe borúltak, ki akart a' szobából menni; de az ifjú Gróf megfogta 's mély tisztelettel megcsókolta kezét, imígy szóllván Balkynéhez: Grófné Asszonyom! mindeddig e' leány, kit a' Grófné meg akar alázni, nem akarta elfogadni kezemet. Ihol Veronka! még egyszer megkínállak itt nyilván mind kezemmel mind szívemmel. És így reménylem, Grófné Asszonyom! hogy ezentúl Gróf Kaczajfalvi László' hitvesséhez illendő tisztelettel fog viseltetni.

Balkyné felvetette fejét, 's egyikét szót mondott az öreg Grófnak, úgy tetetvén magát, mintha az ifiúnak szavait nem is hallotta volna. Folyamatba jött ismét a' társaságos beszélgetés. Egyszerre Balkyné rosszul lett, és szempillantásonkint jobban és jobban halványodott. Végtere ágyba kéreszkedett, és maga mellé komornát kívánt. Komorna a' háznál nem lévén, Balkyné pedig kívánságátul el nem állván, Kaczajfalvék nem tudtak hirtelenében mit csinálni.

Hát a' bolondok' háza olly tele van már, mondá az ifjú Gróf, hogy ez a' Dáma helyt benne nem találhat? 's ezzel elment. Más nap reggel e' Dámának előszobájában egy tisztán felöltözött komornát talált. Maga Veronka volt. Egy komornának piperétlen házi öltözetébe rejtven magát, bement e' büszke Dámához, és arra kérte, hogy ezen éjszaka szolgálattjával élni ne átallyon. Fél pirúlással csak elfogadta még is végtere a' Grófné Veronkának nemes ajánlását. Az ifjú Gróf ezt hallván, térgyre esett előtte, 's átfogván lábait, óh! te megfoghatatlanul jó leánya, úgymond; jobb vagy te, látom, sokkal jobb vagy még nálamnál is.

Veronka elmosolyogta magát; az ifjú Gróf pedig erővel elvezette ezen öltözetben az öreg Grófhöz, a' ki ezen esetről hasonlóképpen semmit sem tudott. Mellyéhez szorítván ezen érzékeny atya a' leányt, az Isten' áldása szálljon rád bőven, édes leányom! úgymond, és boldogítson meg érdemed szerint.

E' szempillantástul fogva az ifjú Gróf szüntelen' Veronka mellett forgott. Felette érzékeny tekintettel nézegetett szeme közé, megmeg csókolta kezét, lábaihoz borúlt, a' nélkül hogy egy szót ejtett volna, csak mosolygó kéréleléssel nézvén fel térgyeirül orczájára. Veronkának

szemei, mikor őtet maga előtt így látta, elhomályosodtak. Áh! ama' szempillantást¹⁶⁸ érzette ő közelíteni, mellyben neki az ifú Gróf azt fogja mondani: Veronka! én tégedet szeretlek!

És e' szempillantás valóban hamar érkezett. Eggy reggel Veronkához menvén, Veronám! úgymond, Manczit már elfelejtettem. Én tégedet szeretlek. Légy hitvesem, és tégy engemet boldoggá. Ezzel oda nyújtotta kezét. Veronka rá tette a' magát e' szókkal: Laczi! én a' tiéd vagyok! Ezen áldozat mindazonáltal keserű könyhúllajtásiban telt, mellyeknek gátot semmi-kép sem vethetett.

Az ifú Gróf szinte tántorgott szívragadó örömeiben. Elszaladt az atyához, és hírül vitte neki, hogy Veronka az övé. Veronka utánna lappangott, és a' szobának küszöbében bűnös alázatossággal megállván, Méltóságos Gróf Uram! úgymond.

Kedves fiannak drága Jegyesse! mondá viszontag az öreg Gróf, 's hozzá sietvén, mellyéhez akarta szorítani. Veronka térgyre esett előtte. A' könyező Atya megáldotta. A' leány azután az ifú Grófnak karjai közé borúlt, titkos búbánattyát csendesen görgő könyekkel enyhítvén.

Az ifú Gróf azonnal egy embert küldött az öreg Hadasihoz; megüzente neki, hogy leányával kezét fogott, és arra kérette, hogy jöjjön Kaczajfávrára. Örülljön velünk, mondá a' követnek, és legyen tanúja öszveadásunknak. Harmad napra az öreg Hadasi leányának karjai között volt. Százszor is megesküdött napjában katonásan, hogy soha sem hitte volna, hogy egy Gróf olly nemes szívé lehessen, a' micsodásnak jövendőbeli vejét láttya. Lehetetlen, úgymond, hogy az ifú Grófnál széles e' világonn jobb ember legyen.

Az öröm közönséges lett. Szívragadó vígasság terjedt el az egész falunak lakossaira. A' jobbágyok egy pár követet küldöttek az ifú Grófhhoz, és sok szerencsét kívánván házasságához, azt üzenték neki, hogy az Isten meghallgatta könyörgéseiket, mikor Veronkát falujokba földes asszonynak választotta. Veronka sírt örömeiben. Látod e Veronka! mondá neki az ifú Gróf, hogy te királynénak termettél. Neked minden bizonnyal az egész föld hódolna, ha tégedet az emberek úgy ösmernének, mint én.

Közelített már a' lakadalomnak napja. Veronkának szíve felettébb dobogott, valahányszor ez neki eszébe jutott. Öklét tette sokszor szívére, hogy ennek lázúlását fenyegetésével lecsillapítsa. Nyughatatlansága szempillantásonkint nevededett. Éjjelenkint sírdogált, hogy nappal mosolyoghasson. Édes atyától még csak azt sem merte kérdezni, ha él-e az ő kedves Szádnokia, vagy sem? Ezerszer jött neki nyelvére napjában e' kérdés; de azonnal ismét elfojtotta. Nem! úgymond végtére egy csendes éjszakának közepénn; eleget teszek, és egész szívvel teszek eleget köteletségemnek! Ezzel vánkossába rejtette nedves szemeit, 's erővel azonn volt, hogy esze az ifú Grófról való elmélkedésben foglalatoskodgyon. Képzése a' Gróf helyett Szádnokit állítván elejébe, minden ügyeketét megjátszotta.

HUSZONNEGYESZEDIK SZAKASZ.

A' természetes embernek nagyszívűsége.

A' lakadalom előtt egynehány nappal hamarább egy ember levelet hozott, melly Veronkának szóllott. Az ifú Gróf elveszi tőlle, 's ammint be akar vele repülni Jegyesséhez, ama' kérdés tűnik eszébe, ki lehet az, a' ki Veronkának ír? Az én barátnémnak, az én jegyesemnek nincs titka, mellyet velem ne közlene. Ezt mondván, feltöri a' levelet, és elolvassa.

¹⁶⁸ *szempillansást* [Emendálva.]

„Kedves Veronkám! Lehetetlen, hogy szívemnek szorongatásait valakinek e' világonn meg ne panaszozzam; valakinek, a' ki úgy tudgyon érezni, mint én. Hol talállyak pedig hamarjában illy könyörű szívet, ha csak nem Veronkában, ki minden búbanatomnak egyetlen egy oka? Kedves Veronkám! mikép volt lehetséges, azt a' tisztza és égő szerelmet elfelejtened, mellyel szívem hozzád viseltetik?”

Az ifú Gróf a' levélnek ezen szavaira rezketni kezdett, és következő sorainn sebesen átrepült.

„Nem ajánlhattam én jószágokat, sem pompás Grófnevet, mint vőlegényed. Buzgón szerető szívből, tisztelettel tellyes szerelemből állott minden, a' mivel Veronkámot, az én elfelejtethetlen Veronkámot megkínálhattam. Óh Veronka! nem dobogott-e erősebben szíved, mikor kezdet más férjfiúnak adtad? Mikép enyészhetek el emlékezetedből amaz esküvések, mellyekkel nekem örök szerelmedet ama' gyönyörű órákban megígérted, mellyek örökre eltűntek?”

„Nem azért írom én ezeket, hogy szívemhez visszaédesítsek. Látod, hogy akkor írok, mikor már reménységem egészen elenyészett. Csak fájdalommat akartam érzékeny szívednek panaszozni, hogy meg ne öljön.”

„Az ifú Gróf Kaczajfalvit felette nemes szívu embernek hallom lenni, és így vele minden bizonnyal szerencsés leszel. De bármelly nagy lelkű és nemes szívu legyen is, Veronkát buzgóbban és tisztábban nem szeretheti, mint én, ki halálosan megsebesedett szívvle ugyan, de még is indúlatos buzgósággal azt kérem az Istentől, hogy tégedet vőlegényeddel együtt bőven megáldgyon.”

„Élly szerencsésen, elfelejthetetlen drága Veronkám! Adgyák meg neked az Egek azt a' boldogságot, mellyhez szívednek birtoka által én jutottam volna, és szerencsésebb asszonyi személy náladnál széles e' világonn nem lessz. – Szádnoki.”

E' levelet a' Gróf elolvastván, olyan lett, mint az élettelen bálvány. Végre kezét homlokára tévén, a' kertben fél óráig fel'salá sétált. Egyszerre letörülvén orczájárul a' búnak komor felleget, szemeből pedig a' születő könyet hevesen kinyomván, megállott, keresztül kücsolta karjait, feltekintett az égre, és Veronkához indúlt.

Édes Veronkám! mondá ennek, hadd kérdezzek én tölled valamit. Ammint most a' kertben sétáltam, egyszerre nekem az jutott eszembe, ha te vallyon engemet igazán szeretsz-e?

Kedves Laczim! felelé Veronka; te nekem szabadítóm, te nekem jótévóm vagy.

De ha úgy szeretsz-e, mint Manczi? Ha én neked szabadítód, ha neked jótévőd nem volnék, ha e' helyett tégedet megbántottalak volna, szeretnél-e még is? Manczi engemet nagy bosszúsággal illetett, és én őtet még is szerettem.

Veronka e' kérdésre elkomorodott.

Kérlek, édes Veronkám! nyisd meg nekem szívedet! Szeretsz-e e' világonn más valakit nálamnál jobban?

Veronka hangos zokogással karjai közé omlott. A' Gróf megcsókolta, 's egynehány kérdés után, mellyek e' dologhoz nem tartoztak, egész beszédgvyét félbeszakasztotta. Az asztalnál már nyájaskodott, már meg komoran ült, és gondolatokba sülyedt. Holnap után, édes Atyám! Veronka' férje vagyok. Veronka tányérjára sütötte szemét.

Hát Veronkának édes anyja, így folytatta szavait a' Gróf, ne áldgya meg a' lakadalomnál gyermekeit? Örömem nem volna tellyes, ha egybekelésünk ollyas valakinek hijával menne végbe, kit Veronkám szeret.

Veronka elpirült.

Átrándúlok érte. Holnap estvére ismét itt termék. Veronka örülni fog, ha édes anyját meglátta. Nem igaz? Veronkám!

Veronka az asztalonn keresztül oda nyújtotta kezét; az ifjú Gróf pedig megcsókolta.

Étel után befogatott, és elment. Hadasinének öröme kimondhatatlan volt, mikor hallotta, hogy a' Gróf a' lakadalomra magával elviszi. Még ő legszebb ruháit öszverakta, addig a' Gróf a' faluban egynehány meglett emberektől Szádnoki után tudakozódott. Senki sem tudott rólla rosszat mondani. Dicsérte ki-ki, és magasztalta.

Végre a' Gróf magához Szádnokihoz ment. A' kertben találván, Szádnoki Uram! úgymond igen barátságos tekintettel, az Úrnak, ammint hallom, egy szeretője volt?

Szádnoki, egy halavány és búbánattal tellyes ifjú, rá szögezővén tekintetét, és nagyot sohajtván, az Úrban, úgymond, kit tisztelek?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok, úgymond.

Szádnoki úgy megijedt, hogy rezketni kezdett.

Ne ijedgyen meg Szádnoki Uram! így folytatta szavait a' Gróf. Az Úr Veronkát szereti; szeretem én is. Veronkát én szerencsétlennek nem tehetem. Ha engemet az Úr böcsületes embernek tartott, miért nem fordult már régen hozzám? Édes Szádnokim! ha Veronka téged szeret, Veronka a' tiéd. Nem vagyok én olly gonosz lelkű, hogy két embert, kik egymást szeretik, szerencsétlennek tehessek. Én Veronkát szívemből szeretem; de szinte azért rajta is leszek, hogy szerencsés legyen. Férjfi létemre elég erőm van nekem arra, hogy fájdalomban meg ne hallyak, ha Veronka tégedet választ. Nagyon hihető pedig előttem, hogy inkább neked adgya kezét, mint nekem.

A' Gróf még egy egész óráig beszélhetett volna, mert Szádnoki úgy állott előtte, mintha kővé vált volna. A' Grófnak szeme közé meresztvén egy darabig tekintetét, végre térgyre esett előtte, és rebegő szózáttal csak azt mondhatta:¹⁶⁹ Óh nagy lelkű, óh felérhetetlen szívű ember, kinek párja széles e' világonn nem találhatik!

Nagy lelkű? kérdezé a' Gróf, felemelvén az ifiút. Micsoda nagy lelkűség kívántatik ahhoz, hogy az ember egy leányt annak a' férjfiúnak engedgyen, a' kit szeret? Ez valóban szinte olly természetes dolog, mint azt életben hagyni, a' ki az útonn előnkbe akad. Jőjjsze, Szádnoki! jőjjsze te velem! Veronka nagyot vétett, hogy nekem e' dologrúl semmit sem szóllott, mihelyt látta, hogy mind a' hármunknak szerencsétlenségénn kezdek tudtom nélkül munkálkodni. De te, édes Szádnokim! lóra ülsz, és úgy jössz utánnunk lopva Kaczajfalvára. Menny ott a' lelki pásztorhoz, és ne mutasd magadot mindaddig, még én nem mondom.

Szádnoki magánn kívül ragadtatván, nem talált ígéket jótévőjéhez való háladatosságának kifejezésére. Köszönet gyanánt csak fejét és testét hajtogatta. Hallod-e, édes Szádnokim! idegeneknek én is csinálók már most illyen complementomot. De Veronkának szeretőjében én jó barátomot akarnám lelmi. Jőjjsze! Ezt mondván, csókot függesztett ajakira, és Hadasinéhoz visszament, kivel más nap reggel Kaczajfalvára indúlt. Szádnoki utánnok lovagolt. Szerencsésen oda érkezvén mind a' hárman, Szádnoki a' Prédikátorhoz, Hadasiné pedig a' kastélyba szállott.

Más nap szegény Veronkának lakadalom-napja volt. Egész éjszaka be nem húnnya szeméit, mellyek veresek, valamint ellenben arczai halaványok voltak. Tekintete ollyan volt, mintha az nap halálra akarták volna vezetni. Ha valaki rá tekintett, lesütötte szemét, orczáján pedig könyök gördültek le. Az ifjú Gróf hozzá érkezvén, a' jelenlévőköt arra kérte, hogy Veronkával egy üdeig magát hagyják.

¹⁶⁹ [Az írásjel emendálva.]

Hallod-e, édes Veronkám! te olyan halavány vagy, mint a' halál, és szemeid a' könyezéstől még most is nedvesek. Én tégedet szerencsétlenné tenni nem akarlak. Ha rád tekintek, lehetetlen, hogy rajtad ne szánakodjak. Édes Veronkám! te engem' nem szeretsz.

Laczim! felelé a' leány, a' Gróf' kezére támaszkodván.

Énkivülem nem szeretsz te más férjfiút e' világonn?

Édes Laczim! mondá Veronka csüggedő szózáttal, ne kínozd, kérlek, Veronkádót.

Szádnokit sem?

Veronka megborzadván, 's halavány orczája még jobban elhalványodván, a' Gróf felé ki akarta terjeszteni karjait; de ezek lesüllyedtek, maga pedig a' Gróf' mellére roskadt és elájúlt. Minekutánna magához tért volna, a' Gróf' megsimogatván arczeit, édes Veronkám! úgymond, légy hozzám igaz! Te Szádnokit szereted. Mivel érdemltem meg bizodalatlanságodot?

Veronka átkúcsolván a' Gróft, nem titkolhatom el tovább előlled, úgymond, hogy Szádnokit szeretem.

A' Gróf ránczba vonván egy keveset homlokát, édes Veronkám! úgymond, miért titkoltad te ezt mindeddig előllem? De ma nincs a' szemrehányásoknak üdeje. Az én Veronkám boldogtalan ne legyen! Ezzel kirepült az ajtónn, és öt minútum utánn lélekszakadva visszaérkezvén Szádnokival, kit Veronkához maga utánn erővel behurczolt, Tégedet választott! úgymond; légy boldog vele együtt.

Veronka elkiáltotta magát, 's egy székre ledült. Szádnoki némán állott meg előtte, 's már kételkedő már gyönyörködő tekintettel vizsgálta. A' Gróf megfogván Veronkának egyik kezét, és könyeivel megáztatván, térj magadhoz, Veronkám! úgymond; ez a' te Szádnokid, az én barátom. Te az ő felesége leszel.

Veronka, Szádnoki, és a' Gróf a' szígyennek, félelemnek, háladatosságnak, szeretetnek és elragadtatásnak különbféle érzéseinn áthabozván, végre megnyugodtak. Őh te mennynek anyala, te nagy lelkű ember, kinek párja széles e' világonn nem lehet, mondá végtére Veronka, 's a' Grófnak lábaihoz borulván, kezét forró könyhüllajtásokkal áztatta, tüzes csókokkal ápolgatta.

Az öreg Gróf álmélkodott, Hadasi haragosan rázogatta fejét, Hadasiné pedig morgott, már ostobának, már esztelennek nevezvén foga között leányát. Az ifiú Grófnak egész tekintete nem volt elegendő arra, hogy őket a' templomba indítsa; erőszakosan kellett neki őket oda üznie. Egy óra alatt Szádnoki és Veronka öszve voltak adva.

Az ifiú Gróf estve Szádnokinak egy marok bankó czédulát adott. Veronka fel nem vídülhatott. Szomorú szemeit allig merte felemelni. Soha menyasszony vőlegényének ölébe szomorúabban nem alkonyodott. Laczi! mondá zokogva estve, te nekem egy tövist szúrtál szívembe. Áh! tartok tőlle, hogy ki nem vonhatom belőlle mindaddig, még boldognak nem tudlak. Boldog pedig a' te szíveddel mikor lehetsz? Sehol sem találsz te olly szívet, melyet végtére megvetni kénytelen ne lennél.

Az ifiú Gróf mosolygván, boldog vagyok én, édes Veronkám! úgymond, ha tégedet boldognak látlak.

Az új pár Kaczajfalván mulatott még két nap; azután pedig Hadasiékkal haza ment. Veronka az ifiú Gróftól el nem tudott válni. Allig feslett ki karjai közül, ismét nyakába borúlt. Erővel kellett a' kocsiba vinni. Az ifiú Gróf utánnok nézett, a' meddig lehetett. Mihelyt szeméből a' koci eltűnt, ő is azonnal setét álmodozásokba merült, bármely jó kedvű volt is, minekelőtte Veronka elment.

Szomorú vagy te Laczi! ammint látom, mondá az attya.

Jó cselekedetben foglalatoskodtam, édes Atyám! és még is – itt egy keveset elhallgattott – és még is sok könyhüllajtásomban telik. Veronka már boldog; de én! Óh Atyám! ha ő talán e' világonn amaz egyetlen egy leány, a' kinek hozzám szíve van! Szádnokihoz való szerelmét akarta ő nekem feláldozni! Ez nem volt tőlle igazságos! De vallyon az igazságtalanság lehet-e egyszersmind nagylelkűség? Gondold meg csak Atyám! azt a' két leányt, a' kiket én szerettem! Manczi engemet szeretett, és kezét még is másnak adta. Veronka pedig engemet nem szeretett, és kezét még is nekem adta. Mikor szokhatok már én egyszer ezekhez az emberekhez? mikor fogom őket csak ösmerni is? Érzem én magamban, hogy korán vagy későn csak kénytelen leszek végtére, völgyembe zárkozni, és ott magányosan élni, magányosan meghalni.

Most már felette szomorú képzelődéseknek eredt. Szíve fel volt osztva Manczi és Veronka között. Azonban sebét az üdő, ifjú kora, egéssége, természetes vídámsága, és kivált szívének szép kegyessége ismét meggyógyították. Azután az utazás jutott eszébe. Elment édes atyával Magyarországnak külömbféle megyéibe. Sok Kisasszonyra akadt, kik neki tetszetek; de minekutánna őket közelebrül megösmerte volna, az volt mindenikérül utolsó szava: csak nem Manczi! csak nem Veronka! Eggyiktől a' hiúság taszította el szívet, a' másiktól a' büszkeség, ettől a' piperéskedés, amattól pedig a' kaczkiság, Atyám! monda végtére ránczos és felette komor homlokkal, emberi forma van rajtok, és egyéb semmi. Nem szeretnek ők egyebet szép ruhánál és hízelkedésnél. A' legasszonyosabb, és leglágyabb férjfiú öellőttök legkedvesebb.

Ezzel haza mentek. Az ifjú Gróf meglátogatta Veronkát, és szívében egy tövissel többet hozott haza. Ők olly boldogok, úgymond, e' szív pedig hasztalan' érez. Hol találok végtére embert?

Az atya mindent elkövetett, hogy kedvét felderítse; de ő nyugtát sehol sem találta. Külömbféle munkákat űzött, a' nélkül hogy valamelyikéhez különösebben ragaszkodott volna. Jobbágyainak külömbféle multságokat adott, mellyeknél csak ő volt egyedül, a' ki vídám nem lehetett. Nagy szorgalommal nyomozta ő ki a' szerencsétleneket, hogy rajtok tehetsége szerint segítsen, és ha ezek lábaihoz borúlván, hálákat zokogtak elejébe, megilletődött ugyan, sőt érzékeny könyhüllajtásokra is fakadt, de egy óra múlva magában, vagy édes atyához illyformán szólott: Mi ez énnekem? Csak ezt a' kevés jót sem cselekedhettem volna, ha nekem az eset sok pénzt nem adott volna. Jőjjön rám egy másik eset, melly szegénynek tegyen, boldog Isten! jobbnál jobb szívemmel csak egy könyecskét sem száríthatok meg a' szerencsétlennek orczájánn.

Édes Fiam! monda az atya, embereket a' veszélyből kiragadni, te kicsinységnek tartod?

A' pénzt kell előbb böcsülni tanulnom, kedves Atyám! felelé az ifjú Gróf, ha ollyan cselekedeteknek akarok érdemet tulajdonítani, mellyek csupán csak pénzben telnek. Az emberek pénzemet imádgják, szívemet pedig magoktól eltaszíttyák. Atyám! én csak az én völgyembe való ember vagyok. A' többi világgal nem tudok megegyezni. Manczi és Veronka, kiket legjobb embereknek tartottam, megcsaltak. A' többiektől mit várhatok?

HUSZONÖTÖDIK SZAKASZ.

Az első szerelem el nem hűl.

Az Etna' hegyének költeményes rajzolása, melyet egy estve olvasott, egészen elragadta az ifjú Grófnak képzelését.¹⁷⁰ Olaszországot akarnám megnézni, mondá más nap reggel édes Attyának. Az Egek engedgyék, felelé az öreg Gróf, hogy ott szívednek nyugodalmát feltaláljad. Egynehány nap múlva, minekutánna édes attya megáldotta, és pénzváltó levelekkel megrakta volna, búcsút vett Kaczajfalvátúl. Tele volt szíve, mikor honnyát elhagyta, amaz édes kívánsággal, hogy legalább hazájánn kívül akadgyon olyan emberre, a' kinek szívét oda adhassa.

Azonban valamerre ment, zárttszívűsége mindenütt nekedett. Az embert mindenütt az előítéleteknek hódolni lelte, melyek szívét megkeményítették, természetének szép érzeménnyeit pedig elfojtották. Olaszországban Signáni Grófit a' haláltúl megmentette. Signáni nagy ragaszkodást mutatott e' nagy szívű Magyarhoz, és barátságáért buzgón esedezett.

Mikép lehessen én barátod, mondá Gróf Kaczajfalvi, mikor még nem ösmerlek?

Signáni meg nem szünt esedezni, még Grófunknak bizodalmát és szeretetét meg nem nyerte. Hamar átlátta ő Gróf Kaczajfalvinak fellengő idéáit az erkölcsrűl, és így saját vélekedéseit előlle szorgalmatosan eltitkolta. Majd azután a' mi Grófunk megmentett Signáni' kezébűl egy ártatlan leányt, kit amaz szeretőjének karjai közűl elragadott. Visszavezetvén mátkájához a' leányt, iszonyodással hallotta tőlle ama' rettenetes módokat, melyekkel ártatlanságát e' buja olasz ostromlotta.

Megneheztelvén Signánira, kit még baráttjának tartott, házához repűlt, és a' nálla lévő társaság előtt gonoszságát könyező szemmel és hathatós intésekkel szemére hányta. Signáni nevetett, és azt akarta vele elhítenni, hogy a' világ e' kis galanteriákat vétkeknek nem tartya. Kaczajfalvi ellenben azt mondta neki, hogy ő azt, a' ki így gondolkodik, gonosz lelkű gaz embernek tartya. E' vetekedésnek vége az volt, hogy Signáni ötet kardra vagy egy pár pisztolyra kihítta. Kaczajfalvi könyörűletes mosolygással oda nyűjtván neki kezét, Isten hozzád, Signáni! úgymond; mink, látom, egymásnak baráttjai nem lehetűnk.

A' Pedemontiumi tartományban egy földművest a' szükségnek és nyomorúságnak mélységébűl kiragadván, cselédgyeihez haza vezette. Egész háza lábaihoz borűlt, leánya pedig, egy tizenöt esztendős és gyönyörű szűzecske, nem győzte jótévőjének kezeit csókolni. E' helyzetetés hasonló volt amaz esethez, melly ötet Veronkával megösmerkedtette. A' szép olasz Julis tehát az ő szemében Veronka volt. Szívének titkos indűlattyátűl ösztönöztetvén, e' földművesnek házánál megmaradt. Julissal való társalkodása naponkint bizodalmasabb lett. Kősziklákra mászott vele, megjárta vele az erdőt, 's a' forró nyári napoknak legnagyobb részét a' falu mellett lévő hűs barlangokban vele töltötte. A' leánynak szűlői mosolyogtak, mikor sétálásaikrűl éjfél tájban érkeztek haza. Nyoszolyáik között csak deszkafal volt, és a' Grófit a' felkelő nap többnyire Julis' ágya mellett a' székenn, és nyájjas beszélgetésbe merűlve lelte. Julis ötet szerette; ő pedig magát menyországban vélte lenni.

Veronkát ismét feltaláltam, így írt végtére Szádnokinének; a' Pedemontiumi hegyek között találtam fel ötet. Ő engemet szeret. Ő az enyím lessz nem sokára, és engemet minden bizonynyal boldog embernek tesz.

Szűlőitűl végtére Julist megkérte. Ezek elbáműlván, lábaihoz borűltak; Julis pedig megállott előtte, 's nevetve azt mondta neki: László! én téged' szeretlek. A' Gróf a' leányt mellyéhez

¹⁷⁰ *képzelését.* [Az ékezet emendálva.]

szorítván, az öregeket már most arra is kérte, hogy vele és menyasszonyával Magyar országba költözzenek.

Magyar Országba? kérdezé az Asszony. Magyar országot pápisták lakják-e?
Pápisták is, Protestánsok is, Rácok is, Zsidók is, felelé a' Gróf.

Az asszony keresztet vetvén magára, fejét rázta; férje pedig gyanakodó tekintetet vetvén a' Grófra, de a' Gróf, úgymond, talán csak pápista?

Nem vagyok, felelé a' Gróf mosolyogva.

Az elszomorodott atya az égre emelte szemeit, felesége új keresztet vetett magára, Julis pedig könybe borúlt szemmel vizsgálván szeretőjét, boldog Isten! úgymond, hogy lehet az, hogy ő nem pápista?

A' Gróf minden erején megvetette, hogy e' jó embereket a' nem pápistáknak gyűlöléséből kigyógyítsa; de ügyekezete mind haszontalan volt. Ő az ő szemeikben útálatos eretnek maradt, és Julis a' Grófhhoz való forró szerelmét a' belé gyökerezett előítéletnek feláldozta. A' Gróf mély komorsággal hagyta el e' völgyet, mellyben olly kimondhatatlanul boldog volt.

Bement azután Francia országba, s ott is valóság, igazság és emberszeretet helyett mind csak előítéleteket talált. Visszamegyek az én szerencsés völgyembe, így írt ő végtére Veronkának. Sehol sem találok szívet, melly úgy érezzen, ammint emberhez illik. Valahová megyek, az ember az emberhez mindenütt hideg, mindenütt érzéketlen. Pénzenn ugyan vehettem volna szerelmet eleget, de szívemenn nem. Veronka! te voltál egyedül, a' ki e' szívet böcsülted. Te és Manczi! Most már egyedül magam vagyok széles e' világon. Sírok, foganatlanul sírok ebben a' képtelen nagy sírban, hol eleven bálványok emberi formában lappanganak és egymást kínozzák. Isten hozzád, Veronkám! Én ama' kellemetes völgybe térek vissza, mellyben nevedektem. Abban akarok élni és halni.

E' levelet Bresztiából írta, melly várasnál Francia Országban leghíresebb révpartya fekszik. Estve vocsorálni menvén, öszvetalálkozott a' kávéházban egy ánglus katonatiszttel, kinek orczáján egynehány ösmeretes vonásokat látszott eszre venni. Megszóllítván, nevéért kérdezi.

Engemet, úgymond a' tiszt, Russelnek hínak.

Russelnek? kérdezi a' Gróf hevesen, és szemeit komoran leüti. Én, úgymond tovább, mélyen fohászokdván, egy Russelt ösmertem, a' ki most Indiában van.

Az nekem rokonyom, feleli a' tiszt; az édes atyámnak az öccse. Ha írni akar neki az Úr, én most őtet felkeresem. A' hadi fogságból kiváltatván, Londonba megyek, és innen Indiába. Ott talán szerencsésebb leszek, mint Európában.

Szerencsésebb? kérdezé a' Gróf csudálkozva, és arra kérte, hogy őtet szállásán más nap látogatná meg. Indiába megy! Manczit meglátta! E' két gondolat volt, melly képzését egész éjszaka mulatta. Russel helyett álmában ő ment Indiába. Indiának partyait úgy látta, mintha minden egyéb országok homályban feküdtek volna előtte, és a' nap csak Indiát világosította volna meg.

Russel más nap hozzá érkezhvén, India volt az egész beszélgetésnek tárgya. A' Grófnak kedvét eszre vévén a' tiszt, az utazást olly könnyűnek, és Indiát olly szépnek rajzolta, hogy amannak képzése egészen meghevült. Egynehány szempillantásig könyökére támaszkodván a' Gróf, egyszerre felugrott. Én az Úrral, úgymond, Indiába megyek. Azt a' boldogságot ugyan ott fel nem találok, melly után esdeklek, de csak elmegyek az Úrral még is.

Harmad napra hajóra ült Russellel, s Angliába átérkezhvén, Londonba ment. Itt egynehány nap alatt beszerezhvén mindent, a' mi az Indiai utazásra megkívántatott, Russellel egygyütt a' hajóra költözött. Mikor édes atya Kaczajfalván levelét olvasta, mellyben tudtára adta, hogy

Indiába magy, már akkor ő Afrikának csüccsát megkerülte volt, és szemeit egyenesen arra szögezte, a' hol Indiát feküdni tudta. Egész nap a' hajó' födelénn ült, 's magában előre ama' jelenést rajzolgatta, mellyel ötet Manczi fogadni fogja.

A' tengeren az útazás szép volna, mondá neki egyszer Russel, ha olly felette únalmas nem volna. Én magamot el nem únom, felelé a' Gróf, ismét India felé fordítván tekintetét, hol már gondolattyában a' partra kiszökvén, Manczit egy pálmafa alatt állani, azután kiterjesztett karjaival elejébe szaladni látta.

Végtére a' Nemzeteknek bölcsőjéhez, és Manczinak hazájához elérkezvén a' Gróf, allig várhatta, hogy kikössenek. Beszaladt azonnal Madrász' várassába. Hol lakik Russel Úr? kérdezé egy ánglus katonátul, kit az útszánn előtalált.

Az én Óbesterem? úgymond ez. Mindgyárt elvezetem az Urat hozzá.

A' Grófnak szíve felette nagy dobogásnak eredt. A' katona nem győzött mellette szaladni, olly sebesen ment. Itt a' háza, mondá amaz. A' Gróf megajándékozván, bement, kinyitott egy szobaajtót, és Manczit ott találta. Szinte egy széken ült, és gyönyörű fiacskájával, kit ölében tartott, mosolyogva játszdogált.

A' Gróf lélekszakadva megállott előtte, a' nélkül hogy egy szót szólhatott volna. Csak kezeivel csinált egynehány mozdulást, mellyeket Manczi nem érthetett. Megijedvén a' Gróftul, felugrott a' székrül, és gyermekét a' szőnyegre letévé, szemeit az ösmeretlen vendégre meresztette. Szinte cselédgtyét akarta az Óbesterné kiáltani, ammint a' Gróf szívreható és érzékenységgel telyes szózáttal a' Manczi nevet elejébe zengte. Szavárul Manczi megösmervén, Laczi! úgymond a' belső megilletődésnek hasonló hangjával. Idegen hallgató e' két szóban a' legforróbb szerelemnek szózátyát könnyen megösmérhette volna.

A' Gróf azután oda repült hozzá, lábaihoz borúlt, tégyeit átkúcsolta, szók helyett cikelyezetlen hangokat rebegett, sírt, sohajtozott, szemei közé felnézett, felugrott, karsú testét átölelte, mellyéhez szorította. Manczinak szemei örömkönyekbe borúltak, még a' Grófnak karjai között csüggött. Szemeit nem mervén a' Grófra vetni, idestova tekintett hevesen, mint-ha ölélei ellen segítséget keresett volna. Csak karjai árúlták el szívének indulattyát, mellyek a' Grófnak derekát átfogván, szinte tudta nélkül mellyéhez szorították.

Ismét az enyím vagy egyszer, mondá végtére a' Gróf; ismét megölelnék annyi üdő után egyszer utánnad esdeklő karjaim! Az indúlatnak szélvésze helyt adott azután a' szelidebb örömmek. Kezeiket tartván, 's egymás' szemébe érzékenyen nézvé, tízszer is tették egymásnak egy végben e' kérdéseket: Csak megemlékeztél végtére még is rólam? édes jó Laczim! – Szereted-e még Laczidot? édes szép Manczim!

E' kérdésekre egyik sem felelt; csak mosolyogva nézték egymást, csak kezeiket szorították. Szemeiket egymásrül elfordítaniok lehetetlen volt. Az Óbesterné e' szempillantásokban minden egyéb szövetségéirül elfelejtkezett, és tudta nélkül Manczi Kisasszony lett. Mellyének indúlatos érzései elborították benne a' múlttnak emlékezetét, és csak akkor jutott eszébe, hogy Russel' hitvesse, mikor a' szőnyegenn mászkáló fiacskája ruhájába kapaszkodott, és nyöszörgő sírással ölébe kéredzkedett.

Szinte megint karjai közé akarta a' Gróf szorítani. Manczi elpirúlván, ölébül magát kifejtette. Az Istenért, Gróf Uram! úgymond egy mély fohászkozással. Tessen, kérem, leülni. Ezt mondván, leült, és a' gyermeket ölébe vette. A' Gróf melléje telepedvén, elbeszéllette neki, hogy széles e' világon nem talált még szívet, melly az övének megfelelne. Áh Manczi! csak a' tiéd, a' tiéd egyedül! Manczi leütötte szemét, és fiának orczájára egy pár forró könyecskét ejtett. Hallgassunk errül, mondá végtére, kezét oda nyújtván neki, szemeit pedig fiára függesztvén.

Most már Russelt szereted. Engem' szeretned nem szabad! Így fejezte be beszédgyét a' Gróf, 's felkelvén székérül az ablakba ment. Manczi semmit sem felelt, 's még a' Gróf az ablakban állott, fiát csókolgatta,¹⁷¹ hogy könyeit elnyomhassa, vagy legalább eltitkolhassa. Édes Manczim! elkezdte ismét a' Gróf, megfogván és megcsókolván kezét, szeretsz-e még engemet?

Laczi! mondá erre az Óbesterné, felkelvén, és karjainn gyermekét a' Gróf' elejébe tartván, te még az én fiamot meg sem csókolad!

A' te fiadot? felkiáltott a' Gróf, a' te fiadot? Szemei sebesen és tüzesen oda estek a' gyermekre, kit karjaira vett. Nem győzte nézni, és ammint nézte, orczája szempillantásonkint derült. Manczinak a' fia! mondá ismét és a' gyermeknek orczáját csókjaival és örömkönyeivel egészen elborította. Manczinak a' fia! mondá még egyszer belső elragadtatással. De igaz-e, Manczi! hogy ez a' te fiad? Az Óbesterné' bizonyítását hallván, a' gyermekkel a' szobában táncolni kezdett.

Szinte akkor megnyílt az ajtó, 's az Óbester a' szobába lépett. Isten hozott, édes Kaczajfalvim! úgymond; Isten hozott, édes jó Laczink! 's ezzel a' Gróft megölelte.

Óh nézdsze, nézdsze Russel! mondá a' Gróf; ez Manczinak a' fia. Istenem! mely boldog ember vagyok én! Manczinak a' fiát látom! Sok fáradságban telt, még ötet ama' részegítő örömből észre hozhatták, mellybe ötet a' Manczi' fiáról való gondolat helyeztette. Átvisgálta azután a' gyermeket, és orczávonásait Mancziéval öszve hasonlította. Könyek gördültek ki e' foglalatosságánál vidám szemeiből. Most már te anya vagy Manczi! mondá végtére; azután pedig az Óbesternét sokáig vizsgálgatta; mintha a' leány Manczival az anya Manczit akarta volna öszve hasonlítani. Anya vagy! mondá még egyszer, 's megcsókolta Manczi' kezét, térgyre esett előtte, és kezét még egyszer megcsókolta. Azután a' gyermeket anyának karjaira adván, e' képre érzékenyen mosolygott, 's megmeg amaz igékre fakadt: anya vagy!

Erre sebesen Russelhez fordult, 's mellyéhez szorítván, karjaim között vagy egyszer megint, úgymond, édes Russelem! Annyi üdő múlva ismét látlak! Manczi anya lett azóta, te atya lettél, én pedig – én szerencsétlen vagyok. Szerencsétlen!¹⁷² Nem vagyok! szerencsétlen valóban nem vagyok! Én veletek együt szerencsés vagyok.

Russel mosolygott. Te a' mi jó és drága Laczink vagy. Manczi a' te húgod; én pedig bátyád vagyok.

A' Gróf rá¹⁷³ meresztette szemeit; azután pedig oda nyújtván lassacskán kezét, Russel, úgymond, az én bátyám! Manczi! te az én húgom vagy! Erre kezét fogott Manczival is, ki Russelre mosolyodott.

Most már az Óbester tudakozni kezdette tőlle Indiai utazásának okát; ő pedig egyenesen megmondotta neki, hogy Manczit kívánta látni. Manczi hamar felkapván gyermekét, játszani kezdett vele, hogy a' pirúlást eltitkollya, melly szép orczáját a' Grófnak e' vallására elborította. Russel azután elvitte magával a' révpárhoz, 's a' nélkül hogy oda-meneteleknek okáru' egymással csak egy szót ejtettek volna, házához vitette a' Grófnak jószágát a' hajóru'. Otthon az Óbester a' Gróft ama' szobába szállította, melly Manczinak nappali szobájába nyílt. Itt, úgymond, a' te húgodot minden szempillantásban láthatod, 's akkor beszéllhetsz vele, a' mikor akarsz. A' háladatos Gróf ezen ajánlásra az Óbester' nyakába borúlt.

¹⁷¹ csókolgatta, [Emendálva.]

¹⁷² Szerencsétlen? [Emendálva.]

¹⁷³ Grófrá [Emendálva.]

HUSZONHATODIK SZAKASZ.

A' ki a' tilalmas szerelmenn győzedelmeskedni akar, tanúllyon futni.

Eggykét nap múlva a' Gróf, minekutánna Russel' engedelmebűl egész üdejét Manczival töltötte volna, maga volt egyszer az Óbesterrel. Hallod-e, Laczi! mondá neki az Óbester bizodalmasan, te Manczit szeretted?

A' Gróf erre a' figyelmetes Óbesternek ellentállhatatlan nyíltszívűséggel, érzékeny könyhüllajtások között, indúlatosan, és olly tűzzel, melly minden tekintetét, minden mozdulását, sőt még szavának hangját is átjárta, elbeszéllette Manczival volt egész esetét. És még most is, édes Russelem! még most is olly hathatosan¹⁷⁴ szeretem, hogy lehetetlen kimondanom. Szeretem még azokat is, a' kik hozzá tartoznak. Szeretlek tégedet is, mivel férje vagy. Szeretem a' fiát, óh! a' te fiadot – Óh Istenem! add meg nekem azt a' boldogságot, hogy én e' gyermeknek szeretetét megnyerhessem!

Russel megölelte, de olly nyughatatlan tekintettel, hogy még a' Grófnak is szemébe tünt. Hallod-e, Laczi! úgymond; szeresd te Manczit, szeresd fiamot, szeress engemet; csak egyget igérj meg nekem, csak egyetlen egyget!

A' Gróf rá meresztette szemét.

Légy hozzám nyílt szívű, így folytatta beszédgyét az Óbester; ne titkolly el énelöllem semmit! Ezt az egyget meg akarod-e nekem cselekedni?

Megcselekszem, Russel! felelé a' Gróf.

Ha majd némellykor megkérdezlek: mikép mulatod Manczival magadot? meg fogod-e nekem az igazságot tökéletesen vallani?

Szívesen megvallom.

Mulasd tehát vele magadot, ammint tetszik. Ha valami ollyast cselekszel, a' mi ellenemre volna, azt én neked meg fogom mondani. Gonosztévő az én Laczim nem lehet.

Gonosztévő az én Laczim nem lehet! Ezen ígék az ártatlan Grófnak nagyon szemébe tün-tek, 's mihelyt lehetett, egy magányos gallyasba ment, hogy azoknak értelmérűl elmélked-gyen. Megvizsgálta szívének minden legkisebb rejtekét, és semmit sem talált benne egyebet, hanem csak Russelhez és Manczihoz való buzgó és tiszta szeretetet. Jól mondottad Russel! így szóllott elvégre magában: a' te Laczid gonosztévő nem lehet.

Ezzel visszament Manczi' szobájába, 's átvizsgálván forró tekintetekkel ezen asszonyságnak kellemetes szépségét, azt érzette magában, hogy még sem kíván tőlle semmit egyebet barátságánál. Bizodalmasan ült mellette, vígan nyájaskodott vele, örömet játszdogált fiacskájával, és ha Russel véletlenül bedobbant, barátságosan oda nyújtotta neki kezét. Így múltak el a' napok, így a' hetek, így a' holnapok. Russel a' Grófort Manczival barátkozni gyanú nélkül néz-te, 's mikor haza érkeztén, hitvesse mellett ülni, egyik karjával ezt átölelni, a' másikkal pedig fiacskáját ápolgatni szemlélte, oda ült mosolyogva Manczinak másik oldalára, tréfálgatott velek, nevetett, beszélgetett. Kellemetesebb napokat és estvéket nem lehet gondolni, mint az övék voltak.

Melly szerencsés vagyok, édes Russelem! mondá a' Gróf sokszor. Manczi engemet szeret, te is szeretsz, én pedig tikteket szeretlek. Máskép lehetne ugyan sorsom, de így is jó. Russel ötöt viszontag megölelvén, az Isten adgya, úgymond, hogy boldogságunk állandó legyen!

Mancziban Russel kimondhatatlanul bízott. Elbeszéllette neki mindazokat, a' miket a' Gróftól hajdani szerelmek iránt hallott. Tudom én, édes Manczim! hogy te a' Grófort még

¹⁷⁴ *bathathatósan* [Emendálva.]

most is szereted. És kicsoda ne szeresse e' nagy lelkű, szép erkölcsű, és jó szívű ifiút? Szeresd őtet, mint testvéredet; de, kérlek, ne legyen előttem semmi titkod. Légy hozzám nyílt szívű! Képes volnék én neked mindent megbocsátani, azt az egyet kivéven, ha meg akarnál csalni.

Manczi a' Gróffal barátságosan társalkodott; de azért férjét még is kimondhatatlanul szerette, mert anya volt. Mellyében olly nyugodalmat érzett, melly miatt magát méltán nagy-nak tarthatta. Férjére mosolyogván, én a' Grófot, úgymond, szeretem, de szívemet elölled el nem zárom.

Egynehány holnapot töltöttek illy boldogságban e' jó emberek, ammint Manczinak szemei egyszerre borulni kezdettek. Sohajtozott ő, és lopva tekintgetett a' Grófra, mikor vele maga volt; rezketett, mikor ez megölelte; elpirúlt, mikor apolgatta. Mi bajod? édes Manczim! kérdezé a' Gróf.

Manczi rá emelte csendesen szemeit, 's azonnal megmeg lesütötte, a' nélkül hogy kérdésre megfelelt volna.

Van Indiában egy gyönyörű fa, mellynél szebb talán az egész világonn nincsen, 's melly pagódafának, vagy a' Bániánok' fájának is nevezetik. Ágai, szinte mikint a' szőlő vesszők, lehomorodván, gyökeret vernek, és a' földből ismét kinőnek. Egy ilyen fa, körülötte nevekedő fiaival együtt, több lombos ernyeket formálván, egész sereg embernek képes, árnyékkal kedveskedni. Illyen fa alatt feküdt egy estve Manczi a' hűsben és szendergett. A' szomszéd lomb alatt ült Manczinak fiával a' Gróf, és Mugri nevű virágokból, mellyek felette gyönyörű illatúak, Manczi' számára nyakravalót font. A' kis gyermek adogatta kezébe e' virágokat. Mindenik Mugrinál, mellyet a' Gróf a' koszorúba kötött, Manczira is tekintett egyszersmind, mosolygott, és munkáját tovább folytatta. Egyszerre szilaj tekintettel felugrott, Manczihoz repült, megragadott egy kobrakígyót, melly a' fűben szinte Manczi felé lappangott, 's elvetette. Egy Indiai leányzó, ki Manczi mellett ébren ült ugyan, és asszonyát legyezte, de a' nagy fű miatt a' kígyót észre nem vette, meglátván a' Grófnak tettét, felkiáltott, oda szaladt hozzá, és rettegéssel kérdezte, ha nem harapta-e meg a' kígyó? Szerencsére mindgyárt a' feje megett ragadta meg a' Gróf, kinek tehát semmit sem árhatott.

Erről bizonyossá tévén a' leányzót a' Gróf, és arra kérvén, hogy e' miatt lármát ne üssön, elment a' kertnek legtávulabb fekvő gallyassába. Azon szempillantásban felébredt Manczi. Kérdésére, mi történt legyen? elbeszéllette neki a' megijedt leányzó a' Grófnak bajnoki cselekedetét, 's megmutatta neki a' kobrakígyót, mellyet a' Gróf olly erővel hagyított a' bambus-sövénynek, hogy azonnal megdőglött.

Boldog Isten! kiáltá Manczi; a' kígyót a' kezével fogta meg? és semmi baja sem lett?

Legkisebb baja sincs, felelé a' leányzó. Áh Asszonyom! melly boldog az, a' kinek olly báttya van, ki hűgáért életét adgya!

Manczinak szemei könybe borultak. A' Gróf utánn sietvén, meglátta messzéről, hogy egy bokor mellett öszvetett kézzel, 's az égre emeltt szemmel térgyepel. Érettem imádkozik, mondá Manczi csendes szózáttal, 's hasonlóképen térgyre esvén, és arcczal a' földre borulván, óh! miért nem kellett neki, úgymond, az enyémnek lenni!

Ezzel visszatért és szobájába bezárkozott. Ezen estvétől fogva magaviseleése a' Grófra nézve egészen megváltozott. Semmit sem szóllott ő a' Grófnak a' kígyóról, valamint a' Gróf sem neki. Könyező szemmel vizsgálgatta e' nagy szívű ifiút, valahányszor lopva lehetett, és csak egyszer csókolta meg orozva ama' kezét, mellyel a' kígyót megfogta, mikor véletlenül a' háznak erkénn szenderegni lelte.

Bár mennyiszer kérdezte tőle baját a' Gróf, Manczi neki csak néma sohajtással felelt; e' mellett pedig nyughatatlansága, a' helyett hogy fogyott volna, naponkint nevededett inkább, 's naponkint szembetűnőbb lett.

Elejénte, mikor a' Gróf Madrászba érkezett, elhajlott tőlle Manczi, valahányszor apolta; visszavongatta kezét, valahányszor megfogta; a' földre sütötte komor szemeit, valahányszor édes Manczijának nevezte. Még egy tíz esztendő's leánykát is vett maga mellé a' szobába, valahányszor előre tudta, hogy férje egész dél után haza nem fog jönni. Most pedig nagyon habzó és állhatatlan lett a' Grófra nézve Manczinak magaviseleése. Már kiragadta magát hevesen a' Grófnak karjai közül, a' szobának túlsó részére vonódván; már meg a' Grófot szinte olly hevesen mellyéhez szorította. A' bizodalmas beszéllgetések, mellyeket a' Gróffal azelőtt tartott, egészen elenyésztek. Óránkint ültek már most némán egygyütt. Ha a' Gróf beszéllgetni kezdett, Manczi leütötte szemeit, és nem felelt. Mi bajod? édes Manczim! kérdező illyenkor a' Gróf; de Manczi bizonytalan, félnék, szomorú és rövid tekintetet vetvén reá, elfohászkozta magát, szemeit az égre vetette, és semmit sem felelt.

A' Gróf ezt látván, szomorúan ült mellette, megmeg nyomván üdönkint kezét. Manczi ezt az övéből kiragadta ugyan, de a' Grófnak kezét viszontag egykét szempillantás után ismét megragadta, mellyéhez szorította, megcsókolta. Manczi' mellyében szinte forrott a' szerelem ama' háladatossággal egygyütt, melly jótévőjének mindent feláldoz. Áttört ő a' tengerekenn, hogy Mancziját lássa; életét a' legrettenetesebb veszedelembé ejtette, hogy Mancziét megmentse. Manczi egy szóval boldogtalan volt, és magányosságot kezdett keresni, hogy magát kisírhasa. És áh! a' mi az ő szívének legviselhetlenebb terhére vált, az volt, hogy e' szeretetre méltó ifjú, e' nagy szívű jótévője, e' gyönyörű legény, szüntelen' körülötte forgott. Manczija mellett ült ő egész nap, hogy tekinteteiből szívének idúlattyaait kitanúlhasa. Manczinak legkisebb komorsága neki szorgalmat, legkisebb mosolygása részegítő örömet okozott. Ő, egy szóval, Manczi' lélekzetéből élt. Jaj nekem! óh jaj nekem! mondá Manczi, hogy az övé nem vagyok.

Állhatatos változása alatt a' Grófhhoz való keserű hidegségének, és indúlatos szerelmének csak becsúsztak még is a' Gróffal való társalkodásába némelly felette mély barátkozások. Megmeg látogatta őtet a' Gróf még akkor is, mikor az indiai szokás szerint délután a' sátor alatt aludt, hol ágya mellett egész órákat azzal töltött, hogy Manczit¹⁷⁵ legyezte. Estve öszveülvén, majd egész éjfélig mulattak sokszor egygyütt a' pagódafának ernye alatt, 's ammint az estveli hajnal alkonyodott, úgy Manczi is csendesebb, de egyszersmind barátságosabb és érzékenyebb is lett.

Sokszor hevesen ragadta meg a' Grófot, és sírva szorította mellyéhez, azon szempillantásban ismét eltaszítván magát, és az ernyekenn keresztül hazafelé szaladván. A' Gróf utána ment, 's még homályosabb lomb alatt és sírva találta.

Egygyik estve megfogván a' Grófnak karjait, hallod-e? Laczi! úgymond; nem látod te könyhüllajtásimot? nem látod a' búbánatot, melly szívemet emészti? Nekünk, édes Laczim! el kell válnunk!

El kell válnunk? kérdező a' Gróf. Te talán engemet már nem szeretsz?

Manczi lesütvén szemeit, szeretlek! úgymond, de el kell még is válnunk. Ha azt akarod, hogy boldog legyek, menny, édes Laczim! menny el házamtúl mennél hamarább.

A' Gróf nagyra meredett szemmel rá nézvén, én tehát tégedet azért haggyalak el, úgymond, hogy te boldog lehess? A' te boldogságod kívánnya, hogy elválljunk?

¹⁷⁵ *Mancit* [Emendálva.]

A' mindenható Isten a' bizonyságom, hogy úgy van a' dolog, mondá Manczi hevesen.

A' Gróf megborzadván, megölelte, a' nélkül hogy legkisebbet szóllott volna, 's bement könyező szemmel a' házba. Manczi utánna sompolygott, és hallotta, hogy embereinek az úta-zásra való készülétek iránt parancsolatot adott. El kell mennem! oda vetette parancsolatya-hoz érzékeny szózáttal.

El kell mennie? mondá magában Manczi, 's kimenvén a' háznak erkére, leült és sírt. Látta innen a' Grófot még egyszer a' kertben, hová a' parancsolat utánn visszatért; látta nagy lépé-sekkel fel'salá sétálni, 's magában tusakodni. Lerepült tehát hozzá, 's karjai közé omolván, ne menny el, úgymond, töllem, édes Laczim! áh! kérlek, ne menny el. Meg kell a' te szegény Manczidnak halnia, ha elhagyod.

A' Gróf szinte megmeredt álmélkodásában. Ammint Manczit karjai között tartotta, le-ereszkedett a' megette lévő hantülésre. Szavát az indúlatoknak küzködése elfojtotta. Azon szempillantásban, hogy Manczítul e' hirtelen változásnak okát akarta kérdezni, a' szél a' hajlé-kony gallyakba megütköztvén, elsuhogott előttök. Manczi felijedvén, kiragadta magát karjai közül és elsietett; de azonnal ismét visszatérvén, te tehát, édes Laczim! nálunk maradsz, mondá neki sűgő szózáttal, 's a' kertnek gallyassai közé eltűnt.

A' Gróf elmélkedésekbe sűllyedvén, át kezdte homályosan látni, hogy mostani állapottyá-val szövetségben lehetne Russelnek ama' mondása: gonosztévő az én Laczim nem lehet. – Nem lehet! mondá e' gondolatra magában, valóban nem lehet! Azután különbféle képze-lésekbe merült, különbféle indúlatokkal tusakodott, még el nem szenderedett. A' felkelő nap a' kertben találta. Felébredvén, még egyszer mondta magában: Laczi gonosztévő nem lehet!

Manczi e' jelenés utánn egészen megváltozott. Rá nézegetett ugyan a' Grófra,¹⁷⁶ de szemei semmit sem mondtak neki. Arra kérte majd naponkint, hogy maradna szobájában, mivel neki különös dolgai volnának. Felkereste Russelt, és karjába akaszkodott, valahol csak lehetett, 's egyáltalában úgy viselte magát, mintha a' Grófot egészen elfelejtette volna. Kerülte a' vele való magányos sétálgatást, magányos beszélgetést, olly annyira hogy egy szép indiai leány-zót mindenütt magával hordozott. Úgy látszott, mintha belőlle egészen más asszony vált volna.

A' Gróf ezt meg nem foghatván, gyötrődni kezdett. Egyszer csak ugyan magát lelvén, lá-baihoz borúlt, 's ama' kérésével: mondaná meg neki, mivel bántotta meg? sokáig kínozza. Édes Manczim! mondá neki több ízben, küldgy el magadtúl, ha tetszik; cselekedgy velem, a' mit tetszik; csak szívedet ne vond el töllem.

Manczi egy darabig habzott, ha felellyen-e, vagy sem? már jobbra, már balra nézett, csak hogy a' Grófra ne kellyen tekintenie; azután mosolygásra fakadt, végtére pedig zokogó sírás-nak eredt. A' Grófnak karjait megfogván, mind haszontalan, úgymond, édes Laczim! tusako-dásom mind haszontalan, mellyel indúlatomonn győzedelmeskedni akarok. Hallyad bajomot, és ne útállj meg. Szeretlek! sokkal jobban, buzgóbban és hevesebben szeretlek, mint akárkit e' világonn. Könyörűlly meg tehát rajtam, és haggy magamot, hogy valaki bennünköt itt együtt meg ne lászson. Ezzel kitolta a' gallyasbúl, és Nákit, az indiai leányzót, fenn szóval kiáltotta.

A' Gróf úgy hagyván el a' gallyast, mintha álmódott volna, mi lehet ez? úgymond magában; mit akar Manczi ezzel mondani? Egész nap elmélkedett Manczinak szavainn, a' nélkül hogy azoknak értelmét megfoghatta volna.

Manczi szinte olly hideg volt a' Grófhhoz azután is, mint e' jelenés előtt, kivévn, hogy lopva, a' hol csak lehetett, már érzékeny tekinteteket vetett reá, már szemeivel integetett neki,

¹⁷⁶ *Grofra*, [Emendálva.]

már meg szerelmének olly különös jeleit adta, a' minőköt tőlle még eddig a' Gróf soha sem látott. Ha Russel kiment, és Náki talán elfordult, csüggedő tekintettel adta a' Grófnak értésére, hogy szívét az indulat dühösen szaggattya.

Egynehány nap múlva egy gyönyörű reggeltől fogva egész estig Russellel sokkal barátságosabb volt, mint egyébkor, 's a' Gróffal magányosan csak egy szót sem szóllott. Estve felé a' Grófnak megsúgta, hogy a' jövő éjszaka jelennyen meg a' kertnek legtávolabb fekvő gallyasában. A' Gróf úgy megijedt, hogy szinte rezketett, a' nélkül hogy okát tudta volna. Éjszaka? mondá magában. Olly külömbféle és többnyire nyughatatlanító gondolatokba merült erre a' Gróf, hogy egész estig szinte csak ébren álmodozott. Az éjszaka meglepte, minekelőtte magát meggondolhatta volna. Elment ő a' kirendelt gallyasba, hol kevés szempillantások után Manczi is megjelent rezketve. Óh Manczim! óh édes Manczim! mondá a' Gróf fenn szóval. Lassabban beszéll, mondá susogva Manczi, hogy valaki bennünköt meg ne hallyon. Boldog Isten! ha ezt Russel megtudná!

Russel? kérdezé a' Gróf komoran. – Mond meg nekem, Manczi! minek rendeltél te engemet ide?

Manczi szemérmesen a' Grófnak karjai közé omolván, oda vagyok, úgymond mély sohajtással. Édes Laczim! én örökre oda vagyok!

Oda vagy? kérdezé a' Gróf. Még az én karjaim között vagy, ne fély te, édes Manczim! semminémű veszedelemtől. Jőjsze velem! Itt nekünk nem szabad eggyütt lennünk, mihelyt Russel rólla semmit sem tud, semmit se tudyon.

Erre Manczi hevesen kiragadván magát a' Grófnak karjai közül, térgyre esett előtte, és zokogva így szóllott hozzá: Jól mondod, Laczi! itt nekünk Russel' tudta nélkül lennünk nem szabad. Isten hozzád, édes Laczim! Itt lennünk nem szabad. Isten hozzád! Óh! ha tudnád, micsoda mélységtől mentetted meg Manczidot! Köszönöm és köszönni fogom ezt neked, még élek! Ezzel a' házba szaladt, és a' Gróftot magát hagyta. Ez a' kertben megvárván a' napnak keltét, Russelhez ment, 's megölelvén őtet hevesen, hallod-e Russel! úgymond, te azt jól mondtad, hogy Laczi gonosztévő nem lehet. Nekem tölletel el kell válnom. Russel! szeretsz-e még engemet?

Szeretlek, Laczi! Testvéremet jobban nem szerethetném. Az Isten láttya lelkeket, hogy én a' te nemes szívedben mindenkor bíztam, bíztam még akkor is, mikor Manczinak hozzád való buzgó és majdnem lángoló szerelmét láttam. Te engemet el akarsz hagyni? Az Isten engedgye, hogy te és Manczi a' belső nyugodalmat ismét feltaláljátok, mellyre nemes szíveitek olly annyira érdemesek. Ezt én tiszta szíveimből kívánom, 's reménylem is. Én a' te szívedet ösmerem, és így csak egy szempillantásig sem voltam nyughatatlan. Hová akarsz menni?

Egy üdeig Indiában akarnék még mulatni; áh! édes Russelem! talán csak azért, hogy benneteket még egyszer láthassalak. Tedd boldoggá szegény Manczimot, 's légy boldog vele magad is. Ezzel kiragadta magát Russelnek karjai közül, 's a' nélkül hogy Manczitól búcsút vett volna, egy hű indiai emberrel, kit melléje inas gyanánt Russel ajánlott volt, elment Madrászból, hol elejénte olly boldog volt, 's végtére olly boldogtalan lett.

HUSZONHETEDIK¹⁷⁷ SZAKASZ.

A' Kaczajfalvi völgynek mássa Indiában.

Russel azonnal Manczihoz sietett, 's érzékenyen megölelvén, a' mi Laczink, úgymond, édes Hitvesem! házunktúl búcsút vett. Az egek vígasztalják meg nemes szívedet, és adgyák vissza neki mennél hamarább előbbi nyugodalmát. Szomorúságodban csak arra kérlek egyedül, hogy töllem barátságodat és bizodalmadat meg ne vond. Manczi előtte térgyre esett; de ő azonnal ismét felemelte, fiát ölébe vette, megcsókolta. E' gyermek, úgymond, a' te szívednek egyik részét nekem visszanyeri. Manczi erre férjét fiával együtt átkúcsolta. Szóllani akart, de szózatyát elfojtotta a' sírás, mellyel szemlátomást küzködött. Ne gátold könyeidet, mondá neki Russel; sírd ki magadot, hogy szíved megkönnyebbedgyen. Sírt vele maga Russel is, sőt csak egy napot sem hagyott elmúlni, hogy Manczival a' Grófrúl nem beszélgetett volna. Egynehány holnap múlva férjének karjai között hálákot adott az Istennek Manczi, hogy a' Gróf elment.

A' Gróf azonban megjárta Indiának nagy részét, 's érzékeny sebének fájdalma tűrhetőbb lett. A' kies természetnek vizsgálása, melly Indiának szelid ege alatt annyiféle gyönyörködtető kellemetességekkel kedveskedik, érzékeny örömekre ingerlette szívét, mellyek tekintetét felderítették, 's nyílt homlokát a' komor ránczokból kisimitották.

Most már Delhi' várossából lefelé ereszkedett, 's elég erősnek ítélte magát arra, hogy Manczit ismét láthassa. Mély beszélgetésbe merülve gyalogolt indiai szolgájával, kit szinte arra akart birni, hogy vele Európába költözzön. Egy nagy folyónak partyán vitte őket az út, mellynek másik szélén bambus nádból nőtt eleven sövény folyt. Egyszerre a' tengerről nagy forgó szél érkezett, melly Indiában szörnyen uralkodik. A' víznek habjai felfel emelkedvén, rettenetes zajjal rohantak a' bambus sövényre. A' szélnek zuhogó ütközései egész, homokfellegetek ragadtak fel falevelekkel megvegyítve az égbe, mellyek innen megmeg lezuhanván, a' víznek egész partyát elborították. A' bambus nád lehomorodván, 's egymásba ütődvén, a' rettenetes zajt még rettenetesebbnek tette. A' folyó azután kiütött, a' menydörgés iszonyúképen csattogott, a' szél az égnek morgásai közé sívítván, félelmesen háborgott. Erre az égből egy setét felleg fekete éj gyanánt leereszkedvén, az egész tartományt homályba borította. Csak a' villanások világosították meg olykor e' fénytelen zavart, utat mutatván a' Grófnak, hogy a' tájtékozó haboknak veszedelemmel fenyegető árajtúl megmenekedhessen. Úgy látszott, mint-ha az egész természet felháborodott volna, 's lakossait végső veszéllyel fenyegette volna.

A' Gróf az inással együtt a' magosabb helyekre ügyekezett, mellyekről a' hegyek felé megmeg bellyebb sietett azzal a' reménységgel, hogy ott talán valahol helysége akad. Nem sokára egy völgyhöz jutottak, melly magos kősziklával környúl volt véve, 's mellynek mélyeiből az ég felé magos és vastag fák emelkedtek. A' szél, melly a' völgy felett keresztül zuhogott, meghomorította ugyan e' fáknak hegyeit, de törzsökeik szinte olly mozdíthatatlanok voltak, mint ama' kőszirtek, mellyek körülöttök függtének. A' völgy az örök nyugalom' lakásának, a' háboríthatatlan békesség' templomának látszott lenni. Az egymásba kapaszkodó különbféle csemeték átszőtték magokat a' vastag fáknak sorain, és gallyaikból áthathatatlan falat csináltak. Itt bátorságban vagyunk, mondá a' Gróf, 's kivonván kardgyát, átvagdalta a' fák között öszvenőtt gallyakat, 's a' völgynek belsejébe nagy nehezen behatott. A' gallyszövények nem messze tartottak ugyan, de allig jutottak utazóink a' völgynek mélyére, a' kősziklákról azonnal egész patakok zuhogtak le, mellyek a' rettenetes záporessébből támadtak.

¹⁷⁷ *Huszonhatodik* [Emendálva.]

Útazóink tehát kénytelenek voltak, a völgynek túlsó és magosabban fekvő oldalára feliparkodni, hol messzéről egy gunnyót, és ebben világosságot láttak.

Istennek hála! kimenekedtünk, mondá a Gróf, s a gunnyó felé sietett. Hű szolgálja visszatartóztatván, maradj! úgymond. Te idegen vagy. Hadd mennek én oda magam. Ki tudgya, micsoda emberek laknak benne? Ezzel az Indiánus bement a gunnyóba, s egy szempillantás után ismét kitört belőle, fenn szóval kiáltván a Grófnak: Szaladgy, messze szaladgy! itt Pária lakik.

A Gróf kirántotta öve mellől a pisztolyt. Azt gondolta, hogy a gunnyóban vad állat tartózkodik. E helyett megjelent az ajtóban egy öreg ember, kinek tekintete nem csak nem rémítő, hanem inkább kegyes volt. A Gróf feléje indult; szolgálja pedig tellyes erejéből tartóztatta. Ne közelíts hozzá, úgymond, mert Pária.

Pária? kérdezé a Gróf. Mit értesz te vallyon e' név alatt?

Ollyan embert, a kinek semmi hite sincsen, s a ki errevalónézve nem is ember, hanem még az oktan állatnál is alábbvaló. Akarod-e, hogy megölylem? Ezzel a szolga előrántotta a pisztolyt, mellyet kezéből a Gróf azonnal kiragadott. Van-e eszed? úgymond, egy fegyveretlen öreg embertől félni! Nem bánt ő minket, abban bizonyos lehetsz. Jőjjsze, szállítsuk meg!

Én őhöz az egész világért nem megyek, mert az én törvényem szerint kilencz egész holnapig volnék tisztátalan, ha vele készakartva csak egynehány szempillantásig is egy hajlékban mulatnék. Még a Pagódba sem volna szabad mennem. A templomot az Indiabéliek Pagódnak nevezik.

Hiszen látod, mondá viszontag a Gróf, hogy ember; nekünk pedig segítségre van szükségünk. De mind haszontalan volt a Grófnak beszédgye. A szolga megmaradt a mellett, hogy neki Páriához menni nem szabad.

Nekem pedig szabad! mondá a Gróf, s a gunnyó felé indult.

Élly tehát szerencsésen! felelé a szolga, mert azután teveled sem szabad társalkodnom.

Isten hozzád! mondá a Gróf, ki el nem tudta magával hitetni, hogy ötet e' szolga, ki egyébaránt jámbor ember, és hozzá nagyon hű volt, a pusztá erdőnek közepénn e' miatt elhagyhassa. A szolga azonban sebesen elszaladt, a nélkül hogy a Grófnak kiáltására figyelmeztetett volna, mellyel még egyszer marasztalta. Egy pár óraperc után a fák közé eltűnt.

A Gróf azután a gunnyóhoz közelített. Az öreg ember mély tisztelettel hátrább lépén, én, úgymond, csak egy szegény Pária, és arra érdemtelen vagyok, hogy lakásomba lépj. De ha hozzám magadot megalázod, tiéd a gunnyóm, tiéd mindenem, tiéd vagyok még önnön magam is.

A Gróf az öreg embernek orcáját, melly a kezében lévő fáklyától megvilágosított, közelebből vizsgálván, vonásaiban olly szelídséget, jámborságot és nyugodalmat talált, hogy lehetetlen volt, hajlandóságot hozzá nem éreznie. Oda nyújtotta neki kezét, mellyet az öreg szemeiben nyilván ragyogó és kimondhatatlan jószívűséggel mellyéhez szorított. Te, ammint látom, ember vagy, mondá a Gróf; az vagyok én is. Engedd meg, hogy ezen éjszakát hajlékban töltssem. Az öreg keresztül tévén mellyére kezeit, mélyen meghajtotta magát; a Gróf pedig a gunnyóba bement.

Erre a gazda egy nyaláb vágott fát hóna alá, egy kosár gyümölcsöt egyik kezébe, a fáklyát pedig a másikba vévén, az erdőbe sietett. De minekutánna itt egynehányszor nagyokot kiáltott volna, kosarával s fájával együtt komoran visszajött.

A Grófnak kérdésére, kit kiáltott légyen? úti társodat, felelé a Pária. Eledelt akartam neki vinni, és fát, hogy a vad állatok ellen tüzet rakhasson. Az én hajlékomba be nem mer jönni, mivel Pária vagyok.

Jószívű öreg, mondá a' Gróf, még egyszer oda nyújtván neki kezét; te azokkal jót teszel, a' kik tégedet gyűlölnék 's megbántanak! Ezt mondván, illetődéssel tellyes szemeit az égre emelte.

Orczádnak színérül és ruházatodról látom, hogy te Indiánus nem vagy, mondá az öreg. Reménylem tehát, hogy hajlékomban éhségedet sem átallod megenyhíteni. Ezzel az asztalt bambus nádból fontt gyékénnyel megterítvén, megrakta külömbféle kosarakra osztott kókosz-dióval, indiai fügevél, mandulával, narancssal, ananással, és egy tál riskásával kókosztejben, maga pedig mély alázatossággal félre ült.

A' Gróf az asztalhoz vonta maga mellé, és kérte, hogy vele egyen. Az öregnek könybe borúltak szemei, Istenem! úgymond, nem hittem volna, hogy életemben még egyszer ember lehessek!

A' szélvész még háborgott, és a' Gróf egynehányszor kinézett az ajtónn, ha szolgálja nem tért-e talán vissza? De a' szolga valóban eltűnt. A' Gróf csak a' Páriának szavára nyugodott meg, a' ki ötet bizonyossá tette a' felül, hogy a' völgyönn kívül nem messze egy falura akad, a' hol minden veszedelmenn kívül lessz.

A' gunnyó rezzenthetetlen volt. Ott állott ez, a' hol a' völgy legszűkebb volt. Egy pagódafa alatt volt építve, mellynek fiútörzsökeiből a' gunnyónak négy szöglete állott. E' fának ágai és levelei olly sűrűek voltak, hogy csak egy csöpp esső sem hathatott át rajtok. Azonkívül a' gunnyónak oldalai bambus náddal voltak beszöve, teteje pedig indiai fügefalevéllal befödve. Jóllehet a' szélvész a' mennydörgéssel együtt még nagyon háborgott, a' lámpás még is a' gunnyóban minden lebegés nélkül égett.

A' Gróf nem győzött az öregnek nyugodalmánn e' rettenetes mennydörgésnél álmélnodni. Csendesebb volt ő még gunnyójánál is. Azalatt az öreg ember egy cserép hűtőben, melly Indiában *gargulettának* neveztetik, két edényt hozott, mellyek kókoszdióból voltak készítve, 's mellyeknek egyikében pálmavíz, a' másikában pedig kókosztej volt. Kérte a' Gróft, hogy italait ne vesse meg; a' Gróf pedig jobb kedvű volt asztalánál, mintsem ha pompás vendégség-nél ült volna.

Mond meg nekem öreg, mondá a' Gróf mosolyogva, minekutánna a' Páriának homlokát megcsókolta volna, mond meg nekem, mikép lehetsz te ennél a' rettenetes égi háborúnál olly nyugodtt elmével. Csak egy fa főd be tégedet ágaival; a' fák pedig a' mennykövet magokhoz vonnyák.

Pagódafába a' mennykő még soha sem ütött, felelé az öreg. E' fák alatt az ember nincs veszedelemben.

A' Gróf megvizsgálván a' fát, hihető, úgymond lassúbb szózattal, mintha csak magával szóllott volna, hihető, mivel gyantássága¹⁷⁸ fogyatkozó.

Ezt én nem értem, mondá az öreg. Hitvesem azt mondgya, hogy Bráma, az Indiánusoknak Istene, mikor e' földönn járt, a' mennydörgés elől egyszer pagódafa alá vonódott. Én pedig azt tartom, hogy az Isten a' pagódafáknak azért adott olly sűrű és leveles ágakat, hogy az emberek ebben a' tartományban, hol a' rettenetes mennydörgések olly szörnyen uralkodnak, az égi háborúk elől alájok vonódhassanak, és hogy errevalónézve nem engedi meg, hogy azokat a' mennykő megüthesse.

Tégedet tehát az Istenben való bizodalom tesz nyugodtt szívűnek?

Az Istenben való bizodalom, és jó lelkiösméretem.

¹⁷⁸ gyantássága [Az ékezet emendálva.]

Mond meg nekem, édes jó apám! mellyik indiai felekezethez tartozol te? Hol van a' Páriáknak a' temploma?

Mindenütt, felelé az öreg. A' mi templomunk az egész természet. Mikor a' napot völgyemre támadni látom, térgyre esek, és a' napnak alkotóját mély alázatossággal imádom; utolsó sugárának alkonyodásánál pedig mennyei jótévmőt áldom. A' szerencsétlentül soha sem tagadom meg segedelmemet. Feleségemet és leányomat olly boldogoknak teszem, a' minőknek tehetem. Még ebemet sem hagyom el szükségében. Így éldegelvén napról napra, életemnek végénn úgy várom halálokomot, mint estvénkint az álmod.

A' Gróf érzékeny és tisztelettel telyes tekintettel vizsgálta az öreget. Majd azután felkelt, s a' gunnyóban vagy kétszer felalá sétált. Ki volt a' te oktatód? kérdezé egyszerre hirtelen.

A' természet, felelé az öreg.

A' Grófnak azonnal eszébe tünt ama' szent mondás: hogy az egek az Isten' dücsösségét értelmesen beszélik, remek munkáit nyilván hirdetik. De kicsoda tanított tégedet arra, úgy-mond tovább, hogy a' természetnek szavát megértse?

Szerencsétlenségem, boldogtalan sorsom, felelé az öreg. A' Páriáknak útálatos és megvetett neméből származván, Indiánus nem lehettem. Kénytelen voltam tehát, ember maradni. A' társaság, melly az Indiai népekből áll, számkivetett. Mit tehettem tehát egyebet, hanem hogy a' természethez folyamodtam?

Áldott, jó öregem! felkiáltott a' Gróf érzékeny szózáttal. Mond meg nekem, kérlek, kicsoda könyveket olvastál?

A' Teremtőnek ama' nyílt könyvét, a' természetet, mellynek betűit minden ember ösmeri. Más könyveket nem olvashattam; mert én sem írni nem tudok, sem olvasni.

Óh kedves Atyám! mondá a' Gróf. Látom én, hogy itt a' természetnek és az erkölcsnek lakóhelyébe jutottam. Ha valahol, itt valóban az igazságot legkönnyebb feltalálni!

Én legalább tiszta és egyenes szívvel kerestem, mondá az öreg, mellyére bocsátván kezét.

'S feltaláltad-e? kérdezé a' Gróf. Nincs e' világonn, nem mondom, két nemzet, vagy két familia, hanem csak két ember is, a' ki egy dologról egészen egyformán gondolkozna. Érzékenységeink¹⁷⁹ elcsábítanak bennünköt; eszünköt pedig az érzékenységek vezérlik. Miképp keressem tehát az igazságot?

Azt tartom én, hogy azt egyenes és tiszta szívvel kell keresni, mondá az öreg. Az érzékenységek megcsalhatnak bennünköt, valamint az ész is; de az egyenes és jámbor szív csalárd nem lehet, és így minket el nem csábíthat.

A' Gróf egybe kúcsolván kezeit, igaz! úgy-mond. Az emberek mind egyformán éreznek, a' mellett hogy kiki közülök, ammint különös haszna kívánnya, külömbkülömbféleképpen okoskodik. Az egyenes tiszta és jámbor szív soha sem mondgya, hogy valamit így ért, a' mit másképp ért, vagy hogy azt hiszi, a' mit nem hisz, sőt nem is hihet. A' jámbor szív képes egyedül arra, hogy az igazságot illendőképen keresse, és voltaképen feltalálja.

Az igazság, mondá az öreg, hasonló az égnek harmattáéhoz. Ha azt akarjuk, hogy tisztán maradjon, tiszta edénybe kell azt felfognunk.

Nekem egyenes, jámbor és tiszta szívem van, mondá a' Gróf; de mivel az igazságot emberektől kell tanulnom, miképp ösmerhetem én ki e' sok mester közül azokat, a' kiknek hasonló szíveik vannak? Az embereket nem vakíttyák-e el többnyire külömbféle előítéleteik? nem vesztegetik-e meg haszonkereső vágyakodásaik? Én a' földnek nagy részét megjárta, de az embereknek vélekedései között nagyobb külömbséget leltem, mint még nyelveik között is.

¹⁷⁹ *Érzékenységeink* [Emendálva.]

Mirevaló tehát nekem e' két színű és csalárd nemzetségnél jó szívem? Azt te nekem már megmondottad, mikép kerested az igazságot; mond meg most azt is, hol találd azt fel?

Saját szívemben, és a' természetben; az embereknél ritkán. A' természetnek nyelve változhatatlan; az embereké pedig vagy több értelmű, vagy érthetetlen.

A' természetben? mondá a' Gróf. Hisz ebben az állatok egymással szüntelen' harcolnak. A' természet tele van öldökléssel, háborúsággal, viszálykodással. Még az elementumok is szüntelen' küzködnek egymás közt. Ezeknek példáját kövesse tehát az ember?

Nem! nem! mondá az öreg undorodással. Kérdezd meg szívedet, és ha jámbor, tiszta és egyenes, azt fogja neked mondani: hogy te másoknak azt cselekedd, a' mit tőlök magad kívánsz, és hogy azt rajtok el ne kövesd, a' mit te tőlök nem örömet szenvedsz. Szívünk tanít minket kötelességeinkre, a' természet pedig nekünk az Isten olyannak mutattya, a' minőnek gyengeségünk ösmerheti, és sorsunk kívánhattya, hatalmasnak, jónak és bölcsnek. Imádom én őtet, szeretem, és már könyörgéssimmel kérlelem, már meg háladásimmal tisztetem, a' nélkül hogy azt nyomozzam, mikép lehet ő az, a' minek a' természet lenni kiáltya.

A' Gróf könyökére támasztván fejét, és szemeiből a' könnyek kigördülvén, az igazságot tehát, úgymond, nem csak egyenes és tiszta szívvel, hanem benne is kell keresni. De mi vezérelheti, mi birhattya még a' jó szívű embert is arra, hogy ezen igazságokat saját szívében és a' természetben keresse?

A' szerencsétlenség, a' viszontagságok, felelé az öreg.

Ezek az embert lenyomják, elméjét meghomályosíttják, szívét lealázzák.

Csak egy bizonyos pontig, mondá az öreg; de azután, ha egyszer a' szerencsétlenség felelte nagyon megsúlyosodik, az ember öszveragadgya minden erejét, az elmehomálynak köteleit lerázza magáról, s' a' hol eddig setétséget és tévelygést tapasztalt, ott egyszerre világosságot és igazságot lát.

Egész nemzeteknél ez talán megtörténhet, mondá a' Gróf, homlokára szögezvén újját; de magányos embereknem, nem hiszem.

En magányos ember vagyok, mondá az öreg, és én így találtam fel nyugtomot.

De te talán ebben ritka jelenés is vagy? Hány Páriát találni, a' ki úgy gondolkodgyon, mint te? És hány ezer Indiánus van, a' kiket a' szerencsétlenség arra nem bir, hogy szíveiket meghallgassák. Amaz igazságokat pedig, és kötelességeket, mellyekkel tégedet szíved és szerencsétlen sorsod megösmerkedtetett, minden embernek kellene tudni.

Az öreg Pária vállat vonítván, elhallgatott.

A' Gróf e' különös öreg embert sokáig vizsgálván, végre lesütötte szemét, s' az isteni kinyilatkoztatásnak szükségérül, melly az embereket kötelességeikkel megösmerkedtesse, mély gondolatokba merült.

Ezekből végtére felserkenvén, hallod-e, öreg! úgymond; a' melly igazságokat te a' természetnek és a' szerencsétlenségnek oskolájában tanultál, azokra van építve az én keresztény hitem is, mellyet édes atyámtól tanultam. Az embernek fő kötelessége minálunk is, hogy másoknak azt megtegye, a' mit tőlök kíván, és hogy azzal őket meg ne bántsa, a' mit tőlök nem örömet szenved.

Tinállatok tehát mind jámborok az emberek? kérdezé az öreg.

Azok volnának, ha a' keresztény hitnek törvényeit megtartának.

Eggyik szó a' másikat adván, elbeszéllette az öregnek rövideden a' Gróf a' religiónak történeteit. Lerajzolta neki az emberi nemzetnek gyermek korát a' világ' teremtésétől fogva Mósesig, ki előtt az emberek az Istent a' természeti religiónak törvényei szerint szolgálták. Leírta azután az ó testamentomnak szolgálkhoz illő törvényeit; végtére pedig Krisztusnak

új testamentomát, melyben a' fiúi szeretetnek törvénye alatt az Isten, mint köz atya, tiszteltetik.

Az öreg ember csupa fül volt, 's minekutánna egynehány kérdéseire a' Gróf szelíd és elégtő feleleteket adott volna, kikérte magának, hogy ezeket neki más nap még egyszer elbeszéllye.

Szívesen, felelé a' Gróf. De mond el nekem, édes apám! te is a' te életedet; mert neked felette szerencsétlennel kellett lenned.

Elmondom holnap; mert ma már késő volna, bele kezdeni. Az éjfél közelget. A' nyugodalomra szükségünk van mind a' kettőnknek.

Ezzel ágyat vetett a' Grófnak pálmalevelekből és jó illatú füvekből, kezet fogott vele, 's nyugodalmat kívánván, bement egy bambusznád ajtóba a' hátulsó gunnyóba.

A' Gróf lefeküdt. Álomképnek látszott neki, a' mi vele történt. Az öreghez mély tiszteletet érzett magában. A' gunnyót az Istenség' templomának nézte, 's a' legderültebb gondolatok között nyugodtt elmével édesen elaludt.

HUSZONNYOLCZADIK SZAKASZ.

Az indiai völgynek gazdája elbeszéli életét.

Más nap korán reggel felébredt a' Gróf a' madaraknak csevegésére, mellyeknek fészkei a' gunnyó felett és körülötte függtek. Felugorván ágyából, hallgatódzott a' szomszéd gunnyónak ajtajánál; de csendes volt még nem csak ebben, hanem körülötte is minden. Azt gondolván, hogy az öreg még legjobb álmában van, kilappangott a' gunnyóból a' szabad ég alá. Itt egy darabig az öregre várakozott; de mivel ez meg nem jelent, meg akarta kerülni a' gunnyót, 's egy áthathatatlan eleven sövényre akadt. Ennek ágait szétvonván, belátott egy kellemes kertbe, hol mindenféle gyümölcsfák és vetemények részént virágoztak, részént már értek. Tovább ment a' sövény mellett, és ágai között a' kertbe egynehányszor betekintett. Bő áldást látott benne mindenütt, mellyel az ég az öregnek munkáját szembetűnőképen megjutalmazta.

Most egy szózatot hallott. Hamar széthajtotta a' gallyakat, 's a' kertben tíz lépésnyire a' sövénytől egy leányt látott, ki a' kosárába, melly karjában függött, narancsot szedett. Orczáját nem láthatta, mert háttal állott hozzá; de termete karcsú, sugár és nemes volt. Testéhez fejér patyolat ruháját, melly csípei körül tele volt ránczokkal, világos kék övecske szorította. Most már a' fának tulsó részére ment narancsot szedni, 's a' Grófnak szemébe egy gyönyörű orcza tűnt, tele mennyei kegyességgel, tele bájos ártatlansággal. Kosárkája megtelvé, egy bokorhoz ment igen lassú, csendes és gondos lépésekkel, 's virágot szedett. Egy madárka a' bokorból kirepült. A' leány egyet visszalépvén, 's a' madárka után nézvén, csak felvertelek, még is, szegény kis anya! úgymond. Lám! három egész nap éltem virág nélkül, mivel te a' tojásodon ültél. Jőjj vissza szegény állatocska! A' jövevény elégedgyen meg másféle virágokkal. Ő teneked nyughatatlanságot ne okozzon. Eltávozván a' bokortúl, kegyesen mosolygott, mikor látta, hogy a' madárka fészkebe ismét becsúszott.

A' Grófnak érzeménnyeit megírni lehetetlen. A' leánynak szava tiszta és szelíd volt, mint egy távul zengő sípnek a' hangja. Mikor ez magát a' kertben a' pamutfák megé vette, a' Gróf is visszatért a' gunnyóba. Ennek ajtajában lelvén az öreg, ki már reá várakozott volt, megcsókolta derült homlokát, 's beszédbe ereszkedett vele, mellyet azonnal famíliájára fordított. Megfögván a' Grófnak kezét az öreg, elvezette a' hátulsó gunnyóba keresztül a' kertbe. Két sor pálmafa között egy illatozó gallyasba jutottak, hol az öregnek felesége és leánya együtt ül-

vén, patyolatot szőttek. Felkeltek mind a' ketten, ammint a' Gróftot jönni látták, s egynehány lépésnyire elejébe mentek.

Ez a' feleségem! mondá az öreg, kezénél fogva oda vezetvén a' Grófhhoz az asszonyt. Ez pedig a' leányod? kérdezé a' Gróf. A' leány elpirulván, lesütötte, s ismét azonnal felemelvén, a' Grófra vetette egy szempillantásig szemeit. Nahida leányom, mondá az öreg mosolyogva, s kezével a' leánynak szép homlokához ért.

A' Gróf nem győzte a' szép Nahidát nézni. Szép Nahida! én tégedet már ösmerlek, mondá a' Gróf szelíd szózáttal, és érzékeny bizodalommal.

Engemet? kérdezé a' leány mosolyogva.

Egy mugribokornál állottál, és egy madárkát fészktől el nem akartál űzni; inkább engemet hagytl mugrivirág nélkül.

Ha ezért reám nem neheztelsz, én neked szedek még ma mugrivirágot. Édes atyámnak van még egy mugribokra, de csak egy! mondá Nahida szelíden, s fejével a' Grófra kellemelesen hunyorítván.

A' Gróf erre megfogta kezét, és mellyéhez¹⁸⁰ szorította, szívragadó kéjjel nézvén szeme közé. Nahida is megnyomta viszontag kezét, és elpirult.

Szerencsés férj! boldog atya! mondá a' Gróf, a' Páriának karjai közé omolván. Mond meg nekem, mikép jutottál te illy boldogsághoz? Most, drága öregem! most beszéld el nekem életedet.

Leültek a' gallyasban mind a' négyen. Az asszony szőtt. Nahida a' Grófnak egy kosárka narancsot hozott, kikereste közülök a' legszembeket, s oda nyújtotta neki mosolygó tekintettel. Magam szedtem, mondá a' Grófnak, ki a' narancsokat néma de érzékeny köszönettel vevén, jó ízűen megette.

Erre a' Pária elkezdette, életét beszélni. Az asszony azonban a' szövőszékre támasztotta karját. Nahida a' gallyasnak nyílásába ült a' Grófnak általellenében, s pamutból övet kötött, de a' munka közt felfel vetette szemét, s már atyának beszédgyére figyelmeztvén, ölébe¹⁸¹ bocsátotta le munkáját, már meg elővén a' kötést, erről a' Grófra salyगतott.

Én a' Páriáknak neméből születtem, elkezdette az öreg, melly Indiában a' legalábbvaló nem, s melly minden embertől útáltatik.

Útáltatik? kérdezé a' Gróf; és mi okra nézve?

A' Bramínusok azt mondgyák, hogy ő a' Bráma Istennek fejéből, a' Páriák pedig lábaiból származtak, és hogy, ammint Bráma e' földön egyszer egy hosszas útazása után elfáradván, egy Páriától edelt kért, ez őtet emberhússal kínálta meg. Bráma e' miatt a' Páriáknak nemét megátkozta, kiknek azóta a' városokhoz még csak közelíteniek sem szabad. Akár-mellyik Náirnak szabad bennünköt megölni, ha hozzá úgy közelítünk, hogy őket lélekzetünk elérhesse.

Óh vélekedések, mondá erre a' Gróf hevesen, melly boldogtalanokká teszitek tik az embereket! De mikép is vehetik a' Bramínusok egész Indiát arra, hogy e' mesét higgye?

Az oktatás által, mellyel az embereknek szívét gyermekkorainkban elfoglallyák, s az ilyen állításoknak mindennapi emlegetése által. Az emberek hasonlók a' szajkókhoz. A' mit sokszor hallanak, azt végre csak elhiszik.

Hát te mikép tudtl e' közönséges megvetésnek bilincseiből kimenekedni, mellyekkel tégedet a' Bramínusok még születésedkor lelánczoltak? mert – ezt mondván, felkelt, – mert az

¹⁸⁰ *mellyéhez* [Emendálva.]

¹⁸¹ *olébe* [Emendálva.]

embert rettenetesebb balság az egész természetben nem érheti, mintsem ha úgy lealáztatik, hogy önnön magát útálni kényteleníttessen.

Jól mondod! folytatá beszédgyét az öreg. Én magam magamot a' természet' szemettyének néztem. A' többi polgári rendeknek hozzám való gyűlölségét igazságosnak tartván, elhittem magammal, hogy Bráma' haragjának súllya fejemenn fekszik. Szemeimet fel nem mertem az égre emelni, mivel erre magamot méltatlannak véltem. Így éltem én tizenhét esztendeig a' halálnak állhatatos veszedelmében, mivel életemet akármellyik Náir szabadon elvehette. Táplálékommak szűke azután arra birt, hogy magamot egy pusztá vidékbe vonnyam. Itt egy elhagyott omlékony gunnyóban lakván, a' gyümölcsből éltem, mellyel a' fák kedveskedni szoktak. A' gunnyó mellet riskásának való kertecske volt, mellyben a' haszontalan gyomok és kórók elhatalmasodtak. Őszveszedvén egynehány marok riskásamagot, felástam a' kertnek egygyik szögletét és bele vetettem. Unalomból történt ez inkább, mintsem eltökéltt szándékból; mert én Bráma' haragjával terhelt embernek tartván magamot, nem remélhettem, hogy a' töllem elvetett riskásamag kizsenghessen. Azonban kizsengett még is, felnőtt, kivirágzott, és bő gyümölcsöt hozott.

Lehetséges-e? mondám, mikor riskásámmal legelőször álmétkodva jól laktam, lehetséges-e, hogy engemet Bráma szeressen? Azon naptól fogva fákat ültettem, riskása ágyamra vizet vezettem, kerti veteményeket plántáltam, s kertemben a' gyümölcs oly szépen megérett, mint akármellyik Bramínuséban. Ez bennem a' legelső kételkedést szülte ama' mondának igazságáru, melly a' Páriáknak nemét oly útálatosnak tette. Ha Bráma engemet gyűlölné, lehetetlen volna, hogy éllyek. A' nap, a' helyett hogy engemet melegít, sűgáruval megölne. Szintűgy látok, hallok, ízlelek és érzek, mint a' Bramínusok. A' nap, a' hold, a' csillagok nekem szintűgy világosítanak, mint nekik. A' természet hozzám nem mostohább, mint hozzájuk. És Bráma engemet gyűlölyön?

Bráma énelem jót tesz, mondám önnön magamnak fenn szóval, az ég felé terjesztvén ki kezeimet; azonn leszek tehát, hogy szeretetét, ha mindgyárt gyűlölné is, megérdemellyem. Az ő példája szerint jót akarok azokkal tenni, kiket gyűlölnöm kellene.

Most már gunnyómban nem volt nyugtom. Ama' gondolat, hogy Bráma' szeretetét jóságos cselekedetek által megérdemellyem, éjjel nappal ösztönözött. Gunnyómot elhagyván, hová mennyek? kérdezém magamtól. Az emberek közé, kik halálos ellenségeid? Áh! ha ők ellenségeim, én legalább önnön magamnak hű barátta leszek. E' végső tökélléssel elmentem az erdőbbe, a' folyóvizeknek partyaira, és gyümölcsből éltem. De kevés üdő múlva azt tapasztaltam, hogy a' természet a' magányos ember' számára igen keveset, a' társaságban élőknek számára pedig felette sokat tesz, és hogy lételemet azoknak létehez kapcsolta, kik engemet számkivetettek. A' természet pedig önnön magával, így okoskodtam magamban, illy szembetünőképen nem ellenkezhet.

Mikép jöttél te e' gondolatra?

Sokszor még csak enniváló gyökerekre sem akadtam. Csak bajjal tudtam a' vad állatoknak gyilkos incselkedéseit elkerülni. Ebből azt következtettem, hogy csak a' társaságos élet adhat nekünk elengedő táplálékot, csak a' társaságos élet óhat meg minket a' ragadó állatoknak dühösségétől, csak a' társaságos élet elégítheti meg mindennémű szükségünköt. E' gondolattal tartományrúl tartományra tébolyogtam, csak abból élvén, a' mit a' természetnek nagy tárházában leltem, e' mellett pedig a' földbe, valamerre mentem, mindenütt hasznos palántamagokot vetvén, és a' faluknak riskásaföldgyeiből az állatokat kikergetvén. Ezek voltak ama' kis jóságos cselekedetek, mellyekkel ellenségimnek szolgálhattam, és már ezek is, bármelly csekélyek voltak, azt okozták bennem, hogy nem érzettem magamot oly nyomorúlttnak, mint azelőtt.

Az éhségtől kényszerítettén, bekullogtam egyszer egy hajlékba, hol egy ifjú Náir lakott. Nem szóval, ne hogy talán lélekzetem elérje, hanem csak orcavonásokkal, és karjaimnak mozgatásával kértem tőle egy kevés gyümölcsöt; ő pedig hagyító nyilat lökött reám, és megsebesített. Kiragadván testemből bosszonkodással a' nyilat, a' szomszéd ligetbe onstam, hol ezen embertelen szív ellen felette dühös haragra gerjedtem. Három nap gyakoroltam magamot a' nyilvetésben a' végből, hogy e' kegyetlen Náirt meglessem, 's mihelyt magát találok, ugyanazon nyillal megölylem, mellyel engemet megsebesített.

A' lesben feküdtem már hajlékátul nem messze egy bokor megett, kezemben tartván az ölni kész nyilat. Egy hat esztendő's gyermek, a' Náirnak fia, a' ház előtt játszodoglván, ama' bokor felé futott, melly megett feküdtem. Egyszerre kiszökik oldalaslág egy másik bokor megül egy tigris, és egyenesen a' gyermeknek szalad. Hallottam én ellenségemnek, a' Náirnak, kiáltását, hallottam a' gyermek' annyának hathatós sívását, 's kiugorván lesemből, átütöttem nyilammal a' tigrisnek oldalát, szinte mikor a' gyermekhez ért. A' tigris elesett, a' gyermek haza szaladt, én pedig a' nyilat kirántván a' tigris' béléből, ismét visszasiettem a' bokor megé, hogy onnan a' Náirt meglessem. De ezen szempillantástul fogva nem érzettem már hozzá gyűlölséget. Még segíthettem volna is rajta inségében. Mélyebben bemenvén a' ligetbe, érzeménymnek ezen változása iránt mély gondolatokba merültem.

A' jótétemény kedvesnek teszi előttünk azt, a' kivel jót cselekszünk. A' gyermekhez, kit a' haláltul megmentettem, olly nagy hajlandóságot érzettem magamban, hogy még attyát is szeretni kezdettem. El nem hagyhattam e' vidéket, a' nélkül hogy a' gyermeket még egyszer meg ne lássam. Magát találván, megcsókoztam, 's az erdőbe tüntem azzal a' belső meggyőződéssel, hogy én az Istenség' gyűlölésének tárgya nem lehetek.

Így jutottam én gondolatrul gondolatra, így emelkedtem fel az egyyik igazságrul a' másikhöz. A' Bramínusok' állítása előttem naponkint kétségesebb, naponkint bizonytalanabb, 's végtére pusztá mese lett, mellyet ők csak a' végből hirdetnek, hogy általa nemeknek isteni származását megmutatván, magoknak egész Indiában tiszteletet és legfőbb tekintetet szerezzenek.

Lassankint egészen megjött belső nyugodalmam, 's már el is tökélttem volt magamban, hogy régi gunnyómot ismét felkeresem, mellyben élni és halni kívántam. Csak egy dolog volt még szívemenn. Várást még soha sem láttam. Minekelőtte tehát magányosságomba vonódtam volna, feltettem magamban, hogy valamellyikbe beosontok. Már messzérül álmétkodásra ragadtak engemet sánczai, bástyái, magos házai, és pompás tornyai. Bámúlva néztem a' sok ezer embert, kik a' várasba be, vagy a' várasbúl kitolódtak, és a' tevéknek külömbféle nyájait, mellyek ide Indiának minden kincseit öszvehurczolták. Vizsgaságomnak ellent nem állhattam. Itt, mondám magamban,¹⁸² itt az emberek ezrenkint szövetkeznek öszve, hogy egymást boldogítsák, és hogy egymásnak örömeiket tegyenek. A' váras, lehetetlen, hogy a' boldogító gyönyörűségeknek honnya ne legyen.

Delhi' várasa volt, melly előttem feküdt, 's mellybe estve beorozkodtam. Egynehány útszánn átlappangván, a' Nagyoknak palotáinn, és a' sok bótoktúl álló pompás piaczkonn nem győztem elegendőképen álmétkodni. Elmentem azutánn a' várasnak ama' vidékébe, hol az Omrák, az indiai nagy Mógolnak udvarnokjai, laknak, 's melly a' Gemma' vize mellett palotákkal és gyönyörű kertekkel tele van. Musikát hallván, bementem egy kertbe, 's álmétkodással néztem a' Bajadár nevű asszonyoknak tánczát. Sírtam búbanatomban, hogy én az ilyen örömeiben nem részesülhetek.

¹⁸² *magamban*, [Az ékezet emendálva.]

Az Omra egy puha szófánn feküdt, és szolgálaitól környülvéve a' táncosnéknak mesterséges mozgásaiban gyönyörködött. Irigyletem neki kellemetes örömeit. Egyszerre katonák rohantak a' kertbe. A' musika elnémult, a' táncosnék remegő galambok gyanánt szétszaladtak, az Omra elhalaványodott, s a' katonák' vezére fejét kívánta. Az Omra fegyvert rántott, de saját emberei voltak az elsők, kik rá rohanván, lefegyverkeztették. Fél fertály óra múlva a' küldött katonáknak kezében láttam már a' fejét, kik utánn becsúsztam a' nagy Mógolnak palotájába. A' katonák még más öt Omrának a' fejét is vitték, kik, ammint beszédgyekbül megértettem, felette gazdagok voltak. A' Mógol' palotájából engemet azonnal kikergettek, a' nélkül hogy abban valamit láthattam volna. Elmentem tehát új útszakba, hol a' paloták előtt sok koldúst találtam, kiket a' szerencseny szolgálak foganat nélkül űztek, kergettek, még ellenek botokot nem emeltek, vagy fegyvert nem vontak.

Egy nagy és erős épületben lánczokat hallottam csörgeni. Benézvén a' vasrostélyos ablakonn, egy egész sereg szerencsétlent láttam a' lámpásnak halavány világossága mellett bilincsekben sínleni. Ki sírt, ki sohajtozott, ki meg átkozódott, úgy hogy halálos veríték ütött ki homlokomon.

Éjfél utánn tolvajokra akadtam, kik éppen egy házba törtek. Hallottam lakosinak panaszkiáltásait, hallottam egy haldoklónak végső hörgéseit. A' strázsa oda sietett. A' tolvajok erősen védelmezték magokat. Mind a' két részről elestek egynehányan. Szaladtam én a' város' kapujához, ammint szaladhattam, hogy a' pompának és a' nyomorúságnak e' veszedelmes honnyából kimenekedhessek.

A' Gróf e' rajzolásokra egynehányszor megborzadott. Minálunk, mondá végre, csak nem látni még is a' városokban illy iszonyú rendetlenségeket. Nyomorúság benne elég van ugyan; a' rossz emberek is sokszor nagyon megkárosítják lakossaiikat; de egyébaránt nagy Mógol helyett kegyes Atyák uralkodván rajtunk, a' méltatlan haláltúl, a' jószágoknak elragadásátúl, s akármelly egyéb erőszaktúl sem Naggyainknak, sem köz embereinknek nincs mit félniek. Elbeszéllette azutánn rövideden az európai városoknak rendtartásait, és jussait, azokkal a' rendetlenségekkel egygyütt, mellyek mindeddig orvoslást kívánnak.

HUSZONKILENCZEDIK SZAKASZ.

Az előbbeninek folytatása.

A' Grófnak rövid értekezése utánn imígy folytatta beszédgyét az öreg Pária. Kijutván e' veszedelmes helybül, térgyre estem, s könyező szemmel illy szókra fakadtam: Köszönöm neked, óh Bráma! hogy engemet olly nyomorúsággal méltóztattál megösmerkedtetni, melly az enyimnél sokkal nagyobb. Megtanúltam én ebbül, békességesebb¹⁸³ tűréssel viselni boldogtalan sorsomot, mint eddig viseltem. A' Páriák valóban nem olly boldogtalanok, mint e' gazdag városnak lakossai. Én az Istennek, Pária létemre, úgy szolgálhatok, ammint lelkiösméretem legjobbnak talállya, és ha önnön magamnak baráttya vagyok, senkitül sincsen mit tartanom.

Egy darabig még a' város' vidékében maradtam, s amaz ételekbül éltem, mellyeket a' gyermekek vagy a' szülők boldogultt rokonnyaiknak sírhalmaira tenni szoktak. A' sírok között lakván, megtanúltam, kevésre böcsülni a' földet, szeretni az embert. Legalább éjszakánkint boldog voltam, és csak ez is már felette sok volt.

¹⁸³ *békességesebb* [Emendálva.]

De végre csak érzettem még is, és fájdalmasan érzettem, hogy magam vagyok. A' Páriák között kerestem tehát magamnak jó barátot, kivel inségemet örömmel együtt felosszam. A' balgatag vélekedések oktalan állatokká tették őket; elég szerencsétlenek pedig nem voltak még arra, hogy belőlök emberek válhassanak.

Azonban találtam még is nem sokára egy érzékeny, háladatos, hű és tántoríthatatlan jó barátot, nem az emberek között, hanem az oktalan állatok között. Ezen ebcskét értem. Ezt mondván, ölébe vette kutykáját, és megczirógatta. Az asszony és a' leány is magokhoz hitták és megsimogatták, mintha e' kegyességgel hálálni akarták volna urához való hűségét. Kicsinyke volt, mikor az útonn találtam, mondá tovább az öreg; 's mivel urát elvesztette, az éhség már majd agyon kínoztta volt. Felneveltem, és ő engemet ezért szeretett, és töllem többé el nem vált.

Nagy nyereség volt nekem, eleven valót találni, mely szeretett; de szívem vele meg nem elégedhetett, mivel emberi társaság után sohajtozott. A' kegyes Istenség többet adott, mintsem reménleni mertem; egy jó feleséget.

Itt az asszony felkelt, oda ment férjéhez, megnyomta kezét, és rá mosolygott.

Szavait folytatván az öreg, egy éjszaka, úgymond, ismét a' Bramínusoknak temetőjében voltam. Egy sohajtást hallván, körül tekintettem magamot, 's a' holdvilágnál egy ifjú Bramínát láttam lángszínű fátyollal félig betakarva. Tekintetere illy asszonyságnak, ki halálos ellenségeimnek neméből való volt, két lépésnyire szöktem vissza ijedtemben. Ételeket rakott ő édes anyjának sírjára, ki magát egynehány nap előtt meghaltt férjével elevenen elégettette. Leborúlt azután zokogva a' sírra, 's könyhullajtásával megáztatta, és karjaival megölelte a' földet, mely édes anyjának hamvait befödte.

Borzadásom elenyészett, mihelyt sírni hallottam. Boldogtalanabb volt ő nálamnál. Én legalább nyugodalomban élek síromnak szélén, mondám magamban, de te! – Sorsa jutott eszembe, ha talán férjnél volna, és férje meghalna. Áh! én csak akkor halok meg, mondám ismét magamban, mikor saját órám elérkezik; de tégedet, ha tulajdon haláloed a' sírba nem dönt is, férjednek halála fog ifjú létedre a' lángok közé lökni. E' gondolatra könnyörületességből sírni, zokogni kezdtem. Rám vetvén szemeit, 's Páriát látván bennem, elfordult, 's a' fátyollal egészen betakarván magát, elment.

Más éjszakára ismét oda mentem. Ő is érkezett, és édes anyjának sírjára még több eledelet rakott, azt gondolván, hogy azokra szükségem lessz. Mivel pedig a' Bramínusok amaz eledeleket, mellyekkel rokonnaiknak sírjait megrakják, méreggel szokták vegyíteni, hogy azoktól a' Páriákat elijesszék; ő csupán csak külömbféle gyümölcsöt hozott, mellyeket méreggel megrontani nem lehet; értésemre akarván ez által adni, hogy azokat nekem szánta.

Hozzám való könnyörületessége nagyon megilletett. Ez volt az első emberi szív, mellynek hozzám való hajlandóságát láttam. A' gyümölcs mellett térgyre estem, 's megáztattam azokat könyhullajtásimmal. Háladatosságomat akarván viszontag mutatni, olly virágokat szedtem, mellyek minálunk háladatos szívet jelentenek, 's a' gyümölcsre tettem, a' nélkül hogy ezt megillettem volna.

A' következő éjszaka szívragadó örömmel és rezkette láttam, hogy háladatosságomat meg nem vetette.¹⁸⁴ A' virágok még frissek voltak, mivel vízzel meghintette; a' sírtól pedig távulabb egy új kosár gyümölcs állott. A' háladatosság felbátorított. Szóllani vele nem mertem, ne hogy megbántsam. Hogy tehát szívemnek érzeménnyeit még is tudtára adgyam, olly virágokat szedtem, mellyek minálunk mély tiszteletet jelentenek, 's a' kosárba tettem.

¹⁸⁴ *vetette.* [Emendálva.]

A' virágok más nap reggel frissek voltak, mert vízzel meghintette. Szinte tántorogtam örömben, hogy tiszteletemet kedvesen fogadta, 's merészebb lettem. Rezkető kézzel tettem a' következő éjszaka a' kosárba Mugri virágot, a' szerelemnek jelét, ama' virágokhoz, mellyek tiszteletet jelentenek. Áttekertem pedig fekete virágokkal, értésére akarván adni, hogy hozzá való szerelmem szerencsétlen. A' hajnalnak első sűgárával oda szaladtam a' sírhoz. Szívem képtelenül dobogott, kezeim rezkedtek. A' Mugri virág elhervadt, mert vízzel meg nem hintette. A' többiek frissek voltak. Hangos kiáltással borúltam a' sírra, és szívemet a' búbanat egészen elfogta.

Az alkonyodó nappal reménységem nevedetni kezdett. Fekete kelyhű és láng színű tulipánt tettem a' gyümölcsre, mint jelenségét ama' lángnak, melly szívemet emésztette. Majd azután magamot a' sírhalmok megé vontam. A' Bramína elérkezvén, körül nézte magát. A' tulipánt sokáig vizsgálván, nagyot fohászzkodott. A' többi virágokat vízzel meghintette, de a' tulipánt nem; jóllehet azt még az öntözés alatt is sokáig nézegette. Egyszer még vissza is tért, hogy a' tulipánt megöntözze; de útyában megállván, az égre vetette szemeit, nagyot fohászzkodott, és kezét szívére tévén, elment.

Szebb gyümölcsöt nem hozhatott volna, mintsem nekem azon éjszaka hozott, de áh! a' fájdalommal és reménységgel olly tele volt szívem, hogy ajándékát meg sem kóstolhattam. A' reménység bennem estve felé ismét elhatalmasodott. A' gyümölcsre tövises rósát tettem, melly reménységemet kínommal egygyütt jelentse. Áh! melly nagy volt más nap keserűségem, mikor elhervadt rósámot a' sírtúl távulabb a' földönn találtam. Kevés híjja volt, hogy eszemet a' fájdalom meg nem zavarta. Eltökéltem tehát magamban, hogy megszólítom.

Az éjszakával ő is elérkezett. A' sírhalom megűl kiosontván, letérgyepeltem előtte. Nyelvemenn elhaltak az ígék. Rezkedtem, zokogtam, 's a' nélkül hogy egy szót ejtettem volna, ismét rósát ajánlottam neki.

Ő el akart menni; én pedig előtte a' porba borulván, átfogtam lábait. Körűlnézővén magát, azután pedig reám tekintvén, nagyot fohászzkodott, 's végtére így szóllott hozzám: Szerencsétlen! te nekem szerelemrűl szóllasz, én pedig nem sokára megszűnök lenni!

Erre én az égre emelvén karjaimot, Megszűnsz lenni? mondám, tele rémüléssel; te életemnek egy istápjja! te szűnsz meg lenni?

Férjem meghalálozott, mondá a' Bramína. Gyermekekromban adtak neki szűlőim feleségűl. A' melly farakás az ő halt testét megemésztí, az engemet is hamuvá teend. Isten hozzád! Eredgy és felejts el! Harmad nap múlva sírj itt, ha hozzám jó vagy, hamvaimonn.

Nyelvem még sem lévén képes szóllani, átfogtam térgyeit, és könyeimmel megáztattam. Végre imígy szóllítottam meg: Boldogtalan Bramína! te hani akarsz? És kicsoda kényszerít tégedet erre szépségednek virágjában? A' te nemed? Óh! szaggasd el ama' köteleket, mellyek tégedet hozzá és irtóztató törvényéhez lecsatolnak. Ezt te megteheted. Légy feleségem! Semmim sincs, a' mivel megkínálhatnálak, szívemet kivévén, melly tégedet soha el nem felejt.

Rám függesztvén egy darabig szemeit, mellyek illetődéssel tele voltak, áh! a' halált én elkerűllyem, úgymond, hogy gyalázatba essek? Ha szeretsz, haggy engem' inkább meghalni.

Hogy gyalázatba ess? Szép Bramína! nem azért akarlak én tégedet keserűségedtűl megmenteni, hogy az enyímmel megterhellyelek. Ha te a' gyaláztattűl félsz, siess velem a' legmélyebb erdőbe, hol magunkot könnyen elrejtettyük. Az emberekben nincs irgalmasság; menyenyünk a' tigrisek közé; az egek bennűnköt el nem hagynak. Siess, kérlek, és ne kétkedgy. A' szerelem, az éj, sőt még szerencsétlenséged és ártatlanságod is, mind részedenn állanak, menekedésre e' jó alkalmatossággal szemlátomást kedvezvén. Ne mulass, szerencsétlen öz-

vegy! Férjednek haltt teste várakozik már reád, és a' farakás készen áll, melly férjeddal együtt felemésszen.

Nagyot fohászokdván, érzékeny tekintetet vetett édes annyának sírjára, azután pedig szeméit az égre emelte. Én térgyenn állva a' rósát még akkor is elejébe tartottam. Rám nézván, jobbát jobb kezembe bocsátotta, ballyával pedig a' rósát töllem elvette. Felszökvén térgyeimről, szívragadó örömmel karjai közé rohantam. Megfoghván azután kezét, elsiettem vele. Fátyolat a' Ganges' vizébe vetettem, azt akarván ez által rokonyival elhitetni, hogy a' vízbe ugrott. Éjszakánkint a' víz mellett mentünk, nappal pedig a' bambus nád között tartózkodtunk.

E' vidékbe értünk végtére, melyet a' hadakozás megnépetlenített. Behatottunk e' völgybe, melyet a' szomszédságnak előbbeni lakosi egy rossz lélek' hajlékának tartottak. Itt építettem magamnak e' gunnyót, itt neveltem magamnak e' kertet. Hitvesemet úgy tiszteltem, mint a' napot, úgy szerettem, mint a' holdat. Ő nekem mindenem volt, én neki mindene voltam. Az emberek számkivetettek bennünköt társaságokból, de mink magunknak elegendők voltunk. Ő engemet szeretett, mert a' haláltól megmentettem. Én őtet szerettem, mert engemet megboldogított, és még most is boldogít.

Itt az öreg felkelvén, megölelte hitvessét, kinek szemei örömkönyekbe borúltak.

Azután anya lett, így folytatá beszédgyét az öreg. Nahida leányomot szülvén, boldogságunkot nagyon megöregbítette. Azóta semmi' hijával sem vagyunk. Világunk, és a' mi több, édes és ártatlan örömeikkel telyes világunk e' völgy. Itt valóban semmi' hijával sem vagyunk. Van mindenünk, a' mit kívánunk.

Nahida ezt hallván, mélyen fohászokdott, s a' Grófra tekintvén, elpirúlt. Az öreg ölében tartván hitvessét, bizonyossá tette a' felül, hogy szerelme és barátsága által kimondhatatlanul boldog. Azután a' Grófhhoz fordúlván, te, úgymond, jó ifiú! csudálkozni látszol azon, hogy magamot boldognak tartom. De hidd el, hogy valóban boldog is vagyok; boldogabb, mint Indiának akármellyik lakossa. Én itt magányosan élek, a' nélkül hogy engemet valaki ösmerjen. Valamennyi Indiánusok között nekem egyedül szabad az, hogy egyenes szívű, könnyörületes, igazságszerető, istenfélő és vendégszerető legyek. Alacsonyságom által elkerülöm nem csak a' sorsnak csapásait, hanem még az emberi vélekedéseknek üldözéseit is. Mi' hijával vagyunk? Én hitvesemet szeretem. Nahida itt ismét nagyot sohajtott. Gyermeke van, ki engemet annyával egygyütt szeret. Még a' madarak is szeretnek, mellyek ágaimonn laknak, mivel őket legkisebbel sem bántom.

A' Gróf megölelte néma tisztelettel az öreg embert. Soha embert érzékenyebb szívvel meg nem ölelt. Mellye nagyon tele volt illetődéssel. Kiment a' gallyasbúl, s gondolatokba merülvén, a' narancsfák alatt fel'salá sétált. A' madarak százféle gyönyörű dalszózáttal fogadták ezen új vendéget az ártatlanságnak honnyában. A' Gróf elejénte szomorú volt, de szomorúsága kevés szempillantások múlva tiszta öröme derült. Leült egy hantpadra, s fejét könyökére támasztván, örömkönyek görgöttek ki érzékeny szemeibül.

HARMINCZADIK SZAKASZ.

A' természetes szerelem.

Ammint a' Gróf ezen ülésen ama' gallyas felé fordította történetbül szemeit, mellyben Nahidát hagyta, maga mellett látta ezen ártatlan leányt állani, és mosolyogni. Óh! ne sírj, szép ifiú! mondá Nahida édes és bizodalmas szózáttal, melly a' Gróf' szívébe mélyen behatott; ne sírj, kérlek! Olly vidám vagyok én, mióta te itt vagy, hogy ki nem mondhatom; mert én azóta, hogy nállunk mulatsz, semmi' hijával sem vagyok. Fátyolának szélét kezébe vévén a' Gróf, megtörlötte vele szemeit. Nahida melléje ülván, és szeme közé mosolyogván, nézdsze, úgy-mond, kezével a' környékre mutatván, melly szép itt körülöttünk minden! Légy jó kedvű, mert én tégedet szeretlek.

Te engemet szeretsz? jó Nahida! kérdezé a' Gróf, kezei közé vévén és megnyomván kezét. A' te kedvedért nem szomorkodok többé.

Jőjjsze velem, mondá Nahida, a' mugribokorhoz. Én neked mugrit ígértem.

Kezet fogván, elsétáltak a' fáknak illatozó virági és a' madaraknak kellemetes dallyai között a' mugribokorhoz. Nahidának szeme a' Grófnak szeménn függött.

A' kert szép, de kicsiny, édes Nahidám! mondá a' Gróf. Ha én az atyádnak volnék, az egész völgyet kertnek csinálnám.

Kicsiny? kérdezé Nahida, áttekintvén az egész kertet. Hisz a' sétálásra nekünk elég helyünk van, 's azonkívül, nézd! mennyi gyümölcsfák és virágok elférnek benne! Mirevaló volna nekünk a' nagyobb kert? A' kolibri madárkának elég egy falevél. Erre rak fészket, ezenn költi ki tojássait.

Óh! te kevéssel megelégedő lélek! Te tehát semmit sem kívánsz?

Mit kívánnak? felelé Nahida, leütvén, 's azonnal ismét felemelvén, 's pirúlva a' Grófra vetvén szemeit.

Hallott ő már édes attyátúl valamit a' keresztény hitrűl, mellyet ennek a' Gróf még az első éjszaka rövideden lerajzolt. Errűl tehát a' Grófnak külömbféle kérdéseket tett, kinek feleletei nem csak mulatták, hanem meg is illették.

Az ebédnek üdeje elérkezvén, Nahida fügefaleveleket terített egy gallyasban a' gyöpre. Itt ettek mind a' négyen. Bizodalom és belső nyugodalom ragyogott ki szemeikbül. Nahida a' legszebb gyümölcsöt rakta a' Gróf' elejébe. Édes annyátúl tanulta ő ezt, ki férjének a' legjobb gyümölcsöt szokta volt minden ebédnél kiválasztani. Még az öreg beszéllgetett, addig Nahida a' Grófnak hajával vagy ruhájával játszdogált, 's a' beszédnek közepénn egyszerre megszóllítván a' Gróft, Mi neked, úgymond a' neved?

Laczi, felelé a' Gróf.

Laczi? mondá mosolyogva a' leány. Óh Laczi! maradj te, kérlek, nállunk!

A' Gróf rá mosolyogván, allig tudta az öreg' beszédgyének fonalát megtalálni.

Ebéd utánn nem győzött a' Gróf már Nahidának, már az öregnek, már meg az asszony-nak kérdéseire felelni, kik az európai tartományokrúl és szokásokrúl külömbféleképen tudakozódtak.

Vannak-e Európában is Páriák? kérdezé egyszerre az asszony.

Nincsenek, Isten' kegyelmébül, felelé a' Gróf. A' polgári rendek ugyan minálunk is külömbfélék, mert ezt az embernek társaságos életében maga a' természet szükségesnek tette; de mindenikének közülök van saját böcse, saját¹⁸⁵ érdeme.

¹⁸⁵ *saát* [Emendálva.]

A' természet tette volna azokat szükségesnek? kérdezé a' Pária.

Minden bizonnyal, mondá a' Gróf. A' természet teszi az emberi nemzetet képesnek ama' különbözőféle tökéletességekre, mellyekhez a' világ' kezdetétől fogva lassankint feljutott. Ezeket pedig meg nem lehetne eszközölni, ha valamennyi emberek mind csak egyféle ügyekezetekben foglalatoskodnának. Némellyeknek tehát ésszel és okossággal kell a' társaságot kormányozni, némellyeknek fegyveres kézzel oltalmazni, némellyeknek oktatás által a' jó erkölcsökre vezérleni, némellyeknek táplálni, némellyeknek pedig mesterséges műdarabokkal gyönyörködtetni, vagy szükségéit enyhíteni.

Ezt helyesen mondod, felelé neki az öreg. A' méheknek társaságos szövetkezésében is észrevettem én azt, hogy a' természet különbözőféle méhnemekre osztotta fel az egész társaságnak különbözőféle munkáit. Némellyek csak nemzenek, némellyek pedig mézet gyűjtenek.

Ollyformán van a' dolog a' hernyóknak nemében is, mellyekből a' lepkék támadnak.

Ily beszállgatások között hamarabb beestveledett, mintsem reméltették. Nahida a' Grófnak oldalától el nem szakadhatott. Elfelejtette ő, virágjait megöntözni, madárfészkeit meglátogatni, az öreg madaraknak a' szokott eledelt kihinteni. Ma Nahida csak a' Grófnak élt.

Éjszakára Nahida neki puha ágyat készített, és virágokkal meghintette. Tízszer is adtak egymásnak kezet, minekelőtte elválhattak. Ezen éjszaka volt az első, mellyet Nahida egész életében nyughatatlanul töltött. Sohajtásait hallván az atya, mi bajod? úgymond, Nahida! – Laczitúl nem alhatok, felelé a' leány, 's megfordulván, ismét a' szép jövevényrűl kezdett álmodozni.

Más nap korán reggel vitt már neki egy kosár virágot és gyümölcsöt. A' Gróf még aludt. Nahida virággal csendesen meghintette, azután térgyeire bocsátkozván, orczavonásait mind átvisgálta.

A' Gróf felébredvén, az én szép Nahidám! úgymond. Nahida megmaradt térgyeinn az ágy mellett és mosolygott. Te olly édesen aludtál, Laczi! úgymond; de én nem alhattam. Képedet láttam szüntelen' előttem lebegni. Az éjnek árnyékában, 's a' felkelő napnak sugárában, melly a' sűrű levelekenn keresztül ágyamhoz osontott, mind csak a' te képedet láttam. Én semmit sem aludtam.

A' Gróf felkelvén megölelte, és kezét megcsókolta. Nahidának szemei könybe borúltak. Szép Nahida! te sírsz? kérdezé a' Gróf.

Nem tudom, felelé Nahida, mit tartsak e' sírásrűl? Könyeim nem fájdalmasak. A' mellett, hogy sírok, szívemet az öröm bájollya. Laczim! édes jó Laczim! mondá azután, mellyéhez szorítván a' Gróft.

Azon szempillantásban belépett hozzájok az öreg Pária. Te már itt vagy? Nahida!

Már hajnaltúl fogva, felelé a' leány. Csak imént ébredett fel. Virágokkal hintettem meg, mikor még aludt.

Engemet pedig ma elfelejtettél, úgy-e?

Nem felejtettelek. A' te ágyadot is meg akartam hinteni; de mivel Laczi olly édesen aludt, elkéstem. Még édes attyával így beszéllett, a' Grófnak kezét szüntelen' mellyéhez szorítgatta, és szemeit rólla el nem fordította.

Kimentek azután mindnyájan a' kertbe, hol egy asztalt az asszony gyümölcscsel már előre megrakott. Az asszony gyümölcsöt nyújtott a' Grófnak; de ő abbúl evett, mellyet neki Nahida adott. Nahida örömeiben ugrált és tapsolt, szüntelen' azt hajtván: Anyám! az enyimbűl eszik. Nézdsze! az enyimbűl eszik.

'S hát talán megharagudnál, kérdezé az anya, ha az enyimbűl enne?

Nem haragudnék, édes anyám! felelé Nahida, egyszerre elkomorodván; hanem – – Emlékezel-e még rólla, hogy én az atyámnak sokszor gyümölcsöt hoztam; szedtél neki te is; ő pedig a' tiédből evett, mert tégedet jobban szeretett. Laczi tehát az enyimből eszik.

A' Grófnak szíve örömeben szinte lebegett, mikor az ártatlanságnak és a' természetes szívnek ezen eggyügyű nyelvét hallotta.

A' reggeli étel után elment a' Gróf a' kertből, hogy a' gunnyó előtt fekvő szép völgyet megtekintse. Nahidát arra kérte, hogy a' kertben maradjon. Elkísértette még is egész' a' gunnyónak ajtajáig, 's komor szemmel nézett utánna, mikor a' fák közé eltűnt.

A' Gróf egy fának árnyékában leült, és Nahidáról gondolkodott. A' gallyak közt még innen is látta feje körül köntössét átragyogni; a' mi őtet bizonyossá tette a' felül, hogy még most is ott áll, a' hol hagyta, és hogy visszaérkezésére várakozik. A' Gróf felette nagy szívességet érzett magában ezen ártatlan emberekhez, és nem örömet gondolkodott amaz óráról, mellyben őket elhagyni kénytelen lészen. Nahida' sorsán kiváltképp sajnálkodott. Óh melly iszonyú dolog, mondá magában, a' szerencsétlen szerelemnek kesergései között a' magányosságban elsínleni! Ez pedig az ő sorsa! Nagy vonzást érzett ő magában e' leányhoz: de egyszersmind azt is érzette, hogy szíve tele van még Manczinak képével és kellemetességével. Ha Nahidának ártatlanságát és szépségét meggondolta, azt kívánta, hogy bár csak vele hamarabb megismerkedett volna, mint Manczival. Azután nyughatatlanító¹⁸⁶ álmodozásokba merült. Már el akarta hagyni Nahidát, a' nélkül hogy tölle búcsút vegyen, már meg arra hajlott, hogy ezen ártatlan szépségnél maradjon. Végtere maga sem tudta, mit akar?

A' völgyet akarta volt megnézni; de mostmár elfelejtkezett rólla, 's egy órányi elmefuttatás után a'¹⁸⁷ gunnyóba visszatért. Ammint a' fák közül kikerkezett, Nahida el nem tűrhette tovább, hanem elejébe szaladt, megölelte, és hosszas elmaradását érzékeny szemrehányással fedette. Leült azután vele a' gunnyó előtt a' gyöpre, rá függesztette tekintetét, a' nélkül hogy csak egy szót is ejtett volna, 's már kezét nyomta meg, már szeme közé mosolygott, már meg szívére tette kezét, és dobogásában gyönyörködött. A' Gróf megcsókolván végtere kezét, belső nyughatatlansággal vizsgálta e' kellemetes leánykát, kinek szemeiből mennyei kegyességet és érzékeny szerelmet látott tündöklenni. Elmeneteléről ma még nem gondolkodhatott. Felkelvén a' gyöpről, Nahida! úgymond szelíd komorsággal, mennyünk az atyádhöz!

Nahida felkelvén, és magát körültekintvén, melly kellemetes itt, úgymond, a' környék. Halk szózáttal mondotta ő ezt, mintha érzékenységeit, mellyek szívét e' helyenn elfogták, még csak saját szavának hangjával sem akarta volna háborgatni. A' Gróffal azután a' kertbe ment.

Nahida! a' palántákat kellene megöntöznöd, mondá neki az atya. Nahida szomorúan a' Grófra tekintett. Segítselek-e? Nahida! kérdezé a' Gróf. Nahida minden egyéb felelet helyett a' nyakába borúlt és könyezett. Elmentek eggyütt a' palántákhoz. Nahida az árnyékban ülést csinálván a' Grófnak, ide üll, úgymond, drága Laczim! Most már a' palántákat örömet öntözöm. Oda vezetvén azután a' Gróft az üléshez, ah! úgymond, ha csak látlak is, már is könnyebb a' szívem. A' Gróf segíteni akart neki. Azt nem engedhetem meg, mondá Nahida, mert elfáradnál. A' Gróf ellenben ajánlásátul el nem állott. Eggyütt hordottak tehát vizet a' forrásból, melly a' kertnek végénn egy kősziklából csurgott. Nahida neki a' kisebb edényt adta, és nagyon örült, hogy ezt a' Gróf eszre nem vette. Útjukban kezét adtak egymásnak. Nahida sokszor letette az edényt a' földre, 's a' Gróf' melléére homorítván fejét, oh Laczim! mondá érzékenyen! óh édes Laczim!

¹⁸⁶ nyughatatlánító [Az ékezet emendálva.]

¹⁸⁷ a' a' [A szóismétlés emendálva.]

A' nap ismét elrepült. Mosolyogva nézte Nahida a' napot, mikor a' narancsfák megé elalkonyodott. Melly gyorsan fut ma a' nap, atyám! úgymond. Nézdse! már amott van.

Nekem is olly gyorsan futott valaha, mondá mosolyogva az öreg, az első esztendőkbén e' völgynek kellemetességei között.

A' Gróf leütvén szemeit, homlokára szögezte kezét, melly alól Nahidára lopva tekintgetett, ki a' napot nézvé, fejét rázogatta. Szegény leányka! mondá magában. El kell nekem, látom, innen sietnem, minekelőtte szép szívébül a' nyugalom el nem enyészik. Atyám! mondá estve az öregnek, merre kell nekem innen menni, hogy a' víz partyához jussak?

Nahida e' szóra sebesen hozzájok fordúlt. Hát csak el akarsz már bennünköt hagyni? jó Ifú! mondá az öreg. Nahida elkiáltván magát, a' Grófnak karjai közé omlott. Kérlek, Laczi! az Istenre kérlek, ne menny még el! Földi Istenség gyanánt foglak szeretni. Maradgy nállunk! Én neked szövök, palántákat ültetek, mindent a' világonn örömet megteszek, csak maradgy nállunk!

A' Gróf lesütötte szemeit, nem tudván, mire tökélye el magát? Nahidának kezét nem merte megszorítani.

Az öreg erre a' Grófnak egyik karját megfögván, mellyéhez szorította, a' másikat az asszony emelte fel ajakihoz, Nahida pedig olly tekintettel állott előtte, mellybül a' legérzékenyebb keserűség és kérézés szóllott. Maradgy nállunk! mondá az öreg. Tedd még legalább egynehány napig boldoggá házamat, melly tégedet kimondhatatlanul szeret. Gyarapítsd csak ezzel is örömünköt, mellynek virágzása olly annyira tölled függ.

Nahidának arczainn sűrűen folytak le a' könnyek. Zokogva közelítvén a' Grófhhoz, 's mellyére bocsátván fejét, Laczim! édes Laczim! mondá keseregve, ne hagyj el bennünköt! Ha te elmegy, én minden bizonnal meghalok.

Itt maradok még egynehány napig, mondá a' Gróf mély illetődéssel. Nahida e' szóra megölelte, mellyéhez szorította, 's az örömtül magánn kívül elragadtatván, a' Grófnak karjai között elcsüggedt. Óh édes Laczim! mondá csendes szózáttal, maradgy nállunk! Életemet adom értted, csak maradgy nállunk. Mindent elkövetek, hogy megboldogítsalak. Az árnyékba fektetek, 's még ott nyugszol, hüs levegőt legyezsek reád. Saját munkámonn kívül még a' tiédet is mind elvégzem. Óh édes Laczim! maradgy nállunk.

A' Gróf megigérte, hogy még egy üdeig nállok marad; mire mind a' hárman versengve mutatták neki mindennemű móddal háladatoságokat, és szívragadó örömököt. Semmi azonban a' Gróftot úgy meg nem illette, mint ama' mód, mellyel örömét Nahida mutatta. Felugorván ülésérül, elment a' nyílt helyre, melly a' kert' közepénn volt, 's a' porba borúlt. A' Gróf ötet beszélteni és zokogni hallotta. Mit csinál amott Nahida? kérdeze a' Gróf az öregtül. Imádkozik, felelé az öreg, felvetvén nagy illetődéssel nedves szemeit az égre. Nahida visszatérvén, a' Grófnak kezét megcsókolta. Nahida imádkozott? kérdeze tölle az anya. Megköszöntem a' jó Istennek, felelé Nahida síránkozván, hogy Laczi nállunk marad; mert ha ő elmegy, nekem meg kell halnom.

Es te jó szívé Ifú! mondá a' Grófnak az asszony, képes volnál-e arra, hogy e' szegény leányt megölyyed?

A' Gróf megölelte Nahidát, és szívéhez szorította. Erre én képes nem vagyok, úgymond. Nahida! te az én húgom vagy; én pedig, Öregek! a' ti fiatalok vagyok.

Nahida ezt hallván, nagy örömrre fakadt, és sírva szökdösvén egyyiktül a' másikkhoz, Laczi nekem bátyám, mondá, én pedig húga vagyok!

Ösmeretlen indulatok lobbantak fel a' Grófnak mellyében, a' legderülttebb öröm, és a' kéjjel tellyes meglegedés öszve olvadván a' fájdalmas nyughatatlansággal. Nagyot sohajtván, mi

lessz ebből? úgymond magában, 's minekutánna még egyszer sohajtott volna, Nahidának szökdöseire elmosolyodott.

Korábban akarván a' Gróf lefeküdni, panaszkodott, hogy nagyon elfáradt. Nahida bevette a' gunnyóba, 's megvetvén az ágyát, De csak nem vagy, úgymond, még is mindennap illy fáradt? Nézz csak engemet, melly friss vagyok! Mintha most keltem volna fel az ágyból. Egész éjszaka melletted ülhetnék, és szemeim, tudom, egész reggelig nyitva maradnának, csak tégedet láthassanak. Majd ha másszor olly nagyon meg nem fáradsz, mint ma, akkor az öregek mennyenek bár fekédni, ha tetszik; mink a' gallyasban együtt maradunk. Áh édes Laczim! mikor te karjaim között vagy, akkor nekem olly könnyű a' szívem, hogy ki nem mondhatom. Mellyem ugyan ollyankor nagyon szoros, úgy hogy sohajtoznom kell, és még is vídám vagyok mellette. Sírnom kell, mintha valamim fájna, és még is azt érzem magamban, hogy illy boldog még soha sem voltam. De te elfáradtál, édes Laczim! Alugy édesen! Jó éjszakát!

A' Gróf még karjánál fogva tartván, Érzékeny lélek! úgymond. Maradgy még, ha kedved tartya.

Nállad maradgyak? kérdezé Nahida örvendezve. Óh! szívesen itt maradok. Karomonn aludgy el, még másik kezemmel reád hüs levegőt legyezek. Óh Laczi! ha te engemet elhagynál! De te ezt nem cselekszed. Te itt maradsz nállunk, vagy ha elmegy, elviszed magaddal Nahidát is.

És te eljőnnél velem? kérdezé eleven figyelemmel a' Gróf.

Valahová neked tetszik, felelé Nahida. Áh! de ha tégedet valahol az útonn a' tigris szétzaggatna! Ezt mondván, megborxadott, 's a' Gróft magához szorította, mintha ölébe akarta volna a' tigris elől rejtteni. Akkor azután a' tigris a' szegény Nahidát is elszaggatná. Óh! maradgy te inkább nálunk, édes Laczim! A' mi gunnyónkhoz és a' mi kertünkbe a' tigrisek nem hathatnak.

A' Gróf nagyot sohajtván, megígérte, hogy el nem hagyja; azután pedig megölelvén, Most már, úgymond, édes Nahidám! eredgy fekédni. Én álmos vagyok. Holnap korán felkellyünk, és e' dologrúl bővebben szólyunk.

Óh! ne űzz el magadtúl, édes Laczim! mondá Nahida esedezve. De hiszen ma elfáradtál; én tehát elmegyek, hogy kialhasd magadot. De Nahidát el nem hagyod, úgy-e? Jó éjszakát! Holnap korán felkellyünk. Nemde? Felköltselek-e? Jó éjszakát!

Az ajtóban még egyszer megállott, és a' Grófnak erőszakot kellett magánn tenni, hogy vissza ne híjja. Végre eltűnt 's a' kertbe ment, hol még egy darabig sirt és álmodozott. Visszatérvén, a' Grófnak ajtajánn hallgatódzott, és sohajtozni hallván, vele együtt sohajtozott, de háborgatni még is nem merészlette.

HARMINCZEGYEDIK SZAKASZ.

A' természetes szerelemnek örömei.

Más nap reggel, a' napnak első sűgárával a' Grófnál termett Nahida. Fel akarta költeni, ammint megígérte; de a' Gróf szinte olly keveset aludt, mint Nahida. Abban forrott az ő esze egész éjszaka, mikép egyesíthetné öszve boldogságát Nahidáéval, a' nélkül hogy ennek szü-lőit, vagy az öreg Gróft megszorítsa. Hogy Nahida vele Európába elköltözik, és hozzá való szeretetéből meg is keresztelkedik, arról legkisebbet sem kételkedett. Az öreg Pária mindenkor nagy örömet mutatott, mikor neki az európai törvényeket és szokásokat a' keresztény religiónak szelíd rendtartásával együtt lerajzolta, de kiváltképp mikor a' felül bizonyossá tette,

hogy Európában Páriák nincsenek. Az asszony a' nélkül is állhatatos veszedelemben volt a' Bramínusoknak üldözései miatt. A' Grófnak tehát könnyű volt még az öregektől is azt remélni, hogy Nahida' kedvéért Indiát elhagyják.

Azonban, ha ezt végbe nem vihették, feltette magában, hogy Russel által édes atyának hírt adat, kitől még azt is merte remélni, hogy Európában mindenét eladván, fiának indiai völgyébe költözik.

Képzése e' plánumokat nem csak könnyűeknek rajzolta, hanem még fel is ékesítette. Esze pedig végképen szívének azt mondotta, hogy azon esetre, ha a' Pária gyönyörű völgyéből ki nem akarna mozdulni, megvárhatta legalább ennek elaluvását, azután pedig Nahidával és ennek anyjával együtt haza költözködhet.

Illy gondolatokkal mulatta ő magát még akkor is, mikor Nahida reggel hozzá érkezett. Te vagy? Nahida! mondá mosolyogva, és ágyából vidám orczával felugrott. Elmentek együtt a' kertbe, hol a' Gróf azon szempillantásban elkezdett szándékának végrehajtásán munkálkodni, a' nélkül hogy azt Nahidával nyilván közölte volna. Nahida a' Grófnak oldalátul el nem válhatott. Együtt dolgoztak a' kertben, együtt ettek, egy pohárból ittak. Nahidának kellemetes képe naponkint mélyebben és mélyebben beférkezett a' Grófnak szívébe, kinek világja ez által naponkint szűkebb lett. Nahida volt az egyetlen egy tárgy, melly őtet illette, 's melly szívét megalégítette.

Nem szólt már ő az elmenetelről, hanem valahányszor Nahidával az öregeknek társaságában lehetett, mind annyszor a' beszédet Európára fordította. Nahida volt az első, a' ki Európának religióját és szokásait megtanulta, megszerette, és dücsőítette. Hallod-e? Laczi! mondá egyszer víg orczával szülői előtt, messze van-e ide Európa?¹⁸⁸

Nagyon messze, felelé a' Gróf, az öregekre tekintvén.

De hogyha te onnan ide jöhetél, mink is csak elmehetnénk talán innen oda, úgy-e? kérdezé tovább Nahida.

Minden bizonytal, mondá a' Gróf.

Nahida édes atyára vetvén szemeit, szinte kérni akarta, hogy vele és Laczival Európába költözzön; de komorságát látván, elhallgatott, és szemeit lesütötte.

Nahida! mondá erre édes atya, a' szülők sokkal többet képesek tenni gyermekeiknek kedvéért, mint a' gyermekek az övékéért. Ha itt egészen boldog nem lehetsz, én az én boldogságnak egyik részét a' tiédnek könnyen feláldozom.

Nahida édes atyát megölelte, 's orczáját könyeivel megáztatván, kezét mély érzékenységgel megcsókolta.

A' Gróf a' beszédet más tárgyra fordította, ne hogy a' dolgot megerőltesse. De más alkalmatossággal rajzolásait megint megújította, mellyeknek fogantatta az volt, hogy reménységei plánumának szerencsés végrehajtása iránt naponkint nevedektek.

Így múlt el egynehány hét, mellyeknek végével egy reggel felébredvén, saját ruhái helyett egy indiai köntöst talált ágya mellett fejét patyolatból, egy kék övvel. Ebbe tehát felöltözködött. Régtől fogva látta ő Nahidát e' köntösön titkos örömmel munkálkodni. Óh Nahida! mondá magában, tehát csak egészen a' tiéd legyek én? 's körül¹⁸⁹ tekintvén magát, maga magának megtetszett.

Elment a' kertbe. Örömkialtásokkal szökdösött elejébe Nahida. Laczim! óh gyönyörű Laczim! Az öreg megölelte, az asszony mosolygott, Nahida pedig nyakába kapaszkodott. Érzéke-

¹⁸⁸ *Európa?* [Emendálva.]

¹⁸⁹ *körül* [Emendálva.]

nyebb és vídámabb mindeddig Nahida nem volt; érzékenyebb és csendesebb mindeddig a' Gróf sem volt. Most már egészen a' tiétek vagyok, mondá végtére, megölelvén az öreget; de engedgyétek meg, hogy én is kérjek viszontag valamit titólletek. Én az első lépést megtettem. E' ruházat által hasonló lettem hozzátok. Engedgyétek meg, hogy Nahida is hozzám egy lépéssel közelebb jőjjön. Holnap elvezetem a' szomszéd faluba, hol az ánglusoknak egy lelki pásztora lakik, és megkereszteltetem.

Óh engedgyétek meg, édes szülőim! mondá Nahida. Hadd legyen neki is énbennem olyan öröme, mint nekem ma ő benne van.

Az öregek legkisebbet sem ellenkeztek. Az volt egygyetlen egy gondgyok, hogy, mivel magok a' Bramínusoknak és a' Nairoknak incselkedései miatt gyermekeiket a' faluba el nem kísérhetik, ezeket az útonn valami szerencsétlenség ne érje.

Még ezen ellenvetésre a' Gróf azt felelte, hogy ő az ánglusoktól Nahidát, Nahida pedig ötöt az indiánusoknak bosszúságaitól megójjá, Nahida addig rajta a' hosszú köntöst ránczba szedte, és az övet szebben megkötötte. A' Gróft Nahida e' köntösben sokkal szebbnek tartotta, mint európai öltözetében.

Majdnem az egész napot azzal töltötték ők, hogy Nahida' keresztelkedéséről tudakozódtak; a' Gróf pedig kérdéseikre megfelelően, Nahidát azokra oktatta egyszersmind, a' miket annak, a' ki keresztény akar lenni, tudnia kell. Az estve már az eget elhomályosította, a' csillagok ragyogtak, az öregek a' hűsbül bevonódtak a' gunnyóba, a' Gróf pedig és Nahida a' gallyasban maradtak, s egymásra egy darabig némán néztek. Mennyünk aludni mink is, mondá végtére Nahida; mennyünk! mondá a' Gróf is; s a' gallyasbúl még sem indultak ki. Jőjjsze már egyszer Laczi! jőjjsze Nahida! mondák egymásnak ismét, és útnak eredtek, de a' szomszéd gallyak alatt ismét megállottak. Végtére csak elértek még is a' gunnyóhoz.

Nahidának az ajtaja amarra nyílt, a' Grófé pedig erre. Nahida már megnyitotta volt az ajtót. Jó éjszakát Laczi! Jó éjszakát Nahida! Nahida! mond meg nekem, szeretsz-e te engemet igazán? Jobban, mint önnön magamot, mondá Nahida.

Óh lyánka! ha ez igaz volna! Istenem! ha ez igaz volna!

Szinte azon szempillantásban csúszott be Nahida az ajtónn, mikor a' Gróf ezen ígéket ejtette. Ha ez igaz volna? mondá magában Nahida; és ezt ő olly különös szózattal ejtette,¹⁹⁰ mintha sírt volna. E' gondolatokba merülvén, az övet magárúl leoldotta. Óh Laczi! így folytatá magában az elmékedést, melly kimondhatatlanul szeretlek én tégedet! Istenem! te tudod, melly igaz e' mondásom! Ő pedig sohajtva, sőt még sírva is, éppen mikor ide beosontam, azt mondotta: Istenem! ha ez igaz volna! Mi dolog lehet ez? Micsoda oka lehet annak, hogy az én szerelmemről kételkedik?

Illy gondolatok közt elejtván kezébül az övet, a' gunnyóbúl kiment, s a' Grófnak ajtajához lappangott. Óh Nahida! mondá ez éppen akkor fenn szóval, melly kimondhatatlanul szeretlek én tégedet! Ha te engemet úgy szeretnél, melly véghetetlenül boldogok lehetnénk!

Nahida ezt hallván, megnyitotta az ajtót,¹⁹¹ s bement a' Grófhöz. Laczi! úgymond, a' mindenható Isten láttya lelkemet, hogy jobban szeretlek, mint önnön magamot. Rajtad áll, hogy véghetetlenül boldogok legyünk. A' Gróf felkelvén, s érzékenyen megölelvén, azok leszünk, édes Nahidám! Itt a' kezem! azok leszünk. Most menny, aludgy békével. Holnap boldogok leszünk.

¹⁹⁰ *éjtette* [Az ékezet emendálva.]

¹⁹¹ *ajtót*, [Az ékezet emendálva.]

Más nap elvezette őket az öreg Pária feleségestül a víz' partyáig. A folyó mellet mennyetek felfelé, úgymond; a' falu a' víz' partyánn fekszik. Estve felé itt várlak meg benneteket.

A' Gróf elvitte magával mind írásait, mind pénzeit, mind fegyvereit. A' lelki pásztor őket kimondhatatlan örömmel fogadta, a' mi Nahidába új életet öntött. A' keresztség után azt kívánta a' Gróf, hogy adgya őtet öszve Nahidával, kit hitvesének választott. Megcselekedte a' Prédikátor ezt is, és az új párt megvendéglette.

Az útonn, ammint az öregekhez visszasiettek, megfogván Nahidának kezét a' Gróf, boldogok vagyunk-e már? édes hitvesem! boldogok vagyunk-e? szép Nahidám!

Óh Laczi! tégedet az én őrző angyalom küldött hozzám, mondá Nahida. Én tehát a' te hitvesed vagyok? Óh! nevezz engemet még egyszer annak! Én a' te hitvesed? Az vagyok-e igazán?

A' Gróf egy forró csókkal tette őtet errül bizonyossá.

És te már mindég az én férjem leszel?

Az leszek örökké, édes ártatlan Nahidám!

Soha sem hagysz el többé?

Csak a' halál választhat el bennünköt.

Ily beszélgetések között elértek szerencsésen ama' bokroshoz, mellyben reájok az öregek kimondhatatlan nyughatatlansággal váraoztak. Megölelvén egymást, besiettek a' völgybe, és innen a' kertbe, mintha nem akarták volna, hogy örömköt ama' tárgyak lássák, mellyek boldog gunnyójokhoz nem tartoztak. A' kertbe érkeztén, Nahida olly felséges tekintettel, mint egy királyné, s' örömkönyekbe borúlt szemmel, mint egy földi Istenség, megnyomta édes attyának kezét, és ajakira egy tüzes csókot tűzött, azután pedig édes anyjának nyakába borúlt. Nahidának öröme olly nagy volt, hogy allig szállhatott. Az öregeknek kérdéseire, mellyek csak a' keresztelkedést illették, mivel az öszveadásrúl semmit sem tudtak, csak röviden tudott felelni, a' bővebb magyarázásokat Laczijára bízván.

Ammint a' nap lealkonyodott, hozzá osontván a' Gróf, Nahida! úgymond neki sűgva, te nekem hitvesem vagy. Hozd el az ágyadot az enyim mellé. Nahida elpirúlt, és szemeit szemérmesen leűtvén, megnyomta a' Grófnak kezét.

Édes atyám! mondá azután a' Gróf az öreg Páriának, én szívemnek indúlattyát követvén, Nahidát feleségemnek választottam.

Feleségednek? kérdezé az öreg mosolyogva. E' nemes szívűségedért áldgyon meg tégedet vele együtt az Isten! Ezt mondván, a' Grófnak homlokát kezével megillette. Az ő kegyelme által legyetek olly boldogok, mint feleségemmel én vagyok!

Az öreg ember oda kiáltván feleségét, tudtára adta, hogy Nahida a' Gróffal házas szövetségre lépett. Megölelték egymást rendre, s' az öröm közönséges és magyarázhatatlan lett. Az Isten áldgyon meg Nahida! Laczinak hitvesse! férjeddal együtt! mondá az anyja.

Erre mindnyájan öszvesegítvén, Nahida' ágyát átvitték a' Gróféhoz nagy örömmel; és ebből állott egyedül az egész nász pompa.

Kicsoda rajzolhatná le méltóképen e' két pár embernek boldogságát? kicsoda ama' gyorsaságot, mellyel egész holnapok elfolytak? Nahida kedves férjének lábaihoz ülven a' gyöpre, nem győzte csókolni kezeit, visgálni orczávonásait. Azt¹⁹² gondolta reggelenkint, hogy szerelme nagyobbra többé nem nevedkedhet, és a' bizodalmas társalkodásban még is naponkint új okokat talált a' forróbb szerelemre. A' Gróf elfelejtette Manczit férjével együtt, elfelejtette Veronkát, és csak édes attya jutott ollyankor eszébe, mikor az öreg Páriát Nahidára függesztett

¹⁹² *Az* [Emendálva.]

tekintettel érzékenyen mosolyogni látta. Óh édes atyám! mondá magában, ha tudnád, melly boldog a' te fiad, a' te örömed is illy érzékeny volna.

Így múlt el egynehány holnap. Eggy reggel Nahida az anyyával sokáig beszélgetett. A' Gróf azonban az öreggel egygy gallyasban ült. Egyszerre meglátván Nahidát örömkialtások között feléjük szaladni, felugrott, és elejébe sietett. Karjai közé omolván Nahida, óh édes Laczim! úgymond, melly boldogok vagyunk! Kevés üdő múlva anya leszek. A' Gróf érzékenyebben és erősebben szorította magához, mint egyébkor.

Az örömek és az édes reménységek naponkint nevedvén, felderítették jelenvaló boldogságaikat, megújították múltt szerencséjeket, s új kéjeket készítettek számokra a' jövődőségben. A' képzelés előre megkóstoltatván velek az atyai és anyai örömeiket, napjaik még egyszer olly édesek voltak, még egyszer olly gyorsan folytak, mint ezelőtt. Ölében tartván Nahidát a' Gróf, édesen mosolygott reá. Mosolygással felelt neki Nahida, és szemek örömkönyekbe borultak. A' Gróf, mikor magát Nahidátúl sűgő szózattal atyának nevezni hallotta, majdnem megőrült örömeiben. Nahidának lábaihoz borulván, átfogta térgyeit, és csüggedő tekintettel nézett szeme közé, allig várván a' napot, melly atyának tegye.

E' nap is végtére szerencsésen elérkezett. Nahidának mellyén egy gyönyörű fiú függött. A' Gróf szinte tántorgott örömeiben. Fia miatt majd elfelejtette Nahidát, Nahida pedig őtet, azalatt hogy e' gyermek erősebb és kellemetesebb kötelekkel kapcsolta öszve szíveiket. A' Gróf elment a' szomszéd faluba, és a' lelki pástort, ki szíves baráttya lett, a' völgybe vezette. Nahida azt kívánta, hogy a' gyermek a' kereszttségben Laczinak neveztesse.

Óh édes atyám! óh Manczi! mondá már most többször magában a' Gróf, ha tik tudnátok, melly boldog vagyok!

HARMINCZKETTEDIK SZAKASZ.

A' véres harc.

Eggy reggel Nahida és a' Gróf egygy gallyasban mulattak. A' gyermek előttök ült, és virágokkal játszott. A' szülők, kik egymást kezeknél fogva tartották, szinte előre hajlottak volt a' gyermekhez, hogy a' virágot, mellyet elejtett, kezébe visszaadgyák; ammint az öreg Páriát felkiáltani hallották. Kialtása ijedést, veszedelmet, rémülést¹⁹³ hirdetett. Nahida felugorván, ölébe vette a' gyermeket; a' Gróf pedig kirohant a' kertbül a' gunnyóba.

Itt ő az öreg Páriát egynehány ánglus katona között találta, kik épen azonn voltak, hogy kezeit hátra kötözzék. Az asszony a' földön ájulásban feküdt. Ammint a' Gróf a' gunnyóba belépett, két katonátúl azonnal megragadtatott. Valld meg, mondá neki az egygyik, egyébkép a' halált el nem kerülöd, valld meg, hol vannak a' Marátok, a' kik töllünk ide szöktek?

Két más ánglus katona elsietett a' Gróf mellett a' kertbe, mellybül az elrémultt Nahidát gyermekével egygyütt a' gunnyóba vezették.

Tik itt Marátokat kerestek? kérdeze a' Gróf ánglus nyelvonn. És tik kik vagytok?

Beszédgyének hangjábül európai embernek ösmervén a' Grótot, az öreg Páriának kezeit azonnal feloldották. Nahida a' Grófnak karjai közé omlott gyermekével egygyütt.

Az ánglusok azután a' Gróffal beszédbe eredtek. Eggy esztendeje már elmúlt volt, hogy Indiában a' hadakozás dühösködött. Illy sokáig oltalmazta meg szent hajlékát az ártatlanság és a' szerelem a' hadakozásnak még csak hírétül is. Az ánglusok Hider Allival harczoltak. Eggy

¹⁹³ *remülést* [Emendálva.]

osztály ánglus katonaság a völgy mellé telepedett, és azonn éjszaka az elfogott Marátok a táborból elszöktek. Az ánglusok ezeket keresvén, a völgyhöz jutottak, és ebbe egész a' gunnyó-ig behatottak.

A' Gróf bizonyosakká tette őket a' felül, hogy ő e' völgyben, legalább a' gunnyónak és a' kertnek környékében, senkit sem látott. Ő maga elvezette őket a' völgynek minden szugaiba, hol még csak embernymdokot sem leltek. Visszatérvén a' gunnyóba, rakva találták abban az asztalt külömbféle gyümölcscsel, mellyekkel őket az asszonyok és az öreg Pária megkínálták. Még a' katonák szomjúságokat enyhítették, a' hadi Tiszt a' Gróftól tudakozta, ki légyen? és micsoda eset vetette légyen ötet ide e' völgybe? A' Gróf megnevezvén magát, elbeszéllette neki röviden ama' rettenetes szélvész, melly ötet e' völgybe űzte, valamint Nahidához való szerelmét is következesével együtt.

A' Tiszt rá akarta beszélni a' Gróft, hogy e' völgyet hagyja el. Mikép élhet itt Gróf Uram, úgymond, jövedelem nélkül, böcsület nélkül, 's az életnek örömei nélkül?

A' Gróf megfogván Nahidának kezét, ki gyermekét éppen szoptatta, nézze meg Hadnagy Uram, úgymond, e' kellemetes menyecskét. Ez nekem gazdagságom, böcsületem, dücsösségem, örömem és mindenem!

A' Tiszt legalább arra akarta birni a' Gróft, hogy Indiában valamelyik ánglus városba költözzön; de ügyekezete mind haszontalan volt. Elvezette a' Gróf a' Tisztet a' kertbe, 's azt monddotta neki: Tud-e az Úr széles e' világonn ennél a' völgnél kellemetesebbet, árnyékosabbat, hüsebbet? Itt nekem mindenem van, a' mi az embernek szükséges arra, hogy boldog lehessen. A' Király haszontalanul kínálna meg engemet e' völgyért trónussával!

A' Tiszt megölelvén a' Gróft, tellyes boldogságot kívánt neki, és katonáival együtt elhagyta a' völgyet, mellyben a' kevéssel megelégedő ártatlanságot olly boldognak lelte.

Helyre állott volt már a' völgynek lakosinál a' nyugalom, élledezett az öröm, 's éppen egy pagódafa alatt ebédeltek, ammint a' kertben ismét ánglusokat láttak. A' Gróf felugorván, elejekbe ment. Laczi! kiáltá messzérül az eggyik; Russel! mondá viszontag örvendetes szózat- tal a' Gróf, 's egymásnak ölébe rohantak.

Russel volt a' vezére a' fellejebb említett hadi osztálynak, melly ide a' végből küldetett, hogy az ánglus seregnek a' visszavonódást megkönnyebbítse, melly az előre nyomuló indiai sereg- nek ellent nem állhatott. Sírtak örömkben mind a' ketten.

Az ánglus Tiszt hírt adván az Óbesternek ama' haszontalan nyomozásrúl, mellyel a' Mará- tokot keresték, elbeszéllette neki a' völgyben történtt kis esetet is.

Mi a' neve ennek a' különös ifjú embernek? kérdezé Russel.

Kaczajfalvi Grófnak nevezte magát, felelé a' Hadnagy.

Russel azonnal lóra ült, és a' Grófhhoz sietett.

Russel' elejébe vezette azutánn a' Gróf Nahidát fiával együtt. Az Óbester Laczi' hitvessét megölelvén, örömkönyekre fakadt. Óh édes Laczim! mondá azutánn, melly buzgón köszöni szívem a' felséges Istennek, hogy megboldogított. De itt, kedves barátom! nem hagyhatlak. Jőjjsze velem! Hadd lássa meg Manczink az ő kedves bátyját, kit holtnak sirat! Hadd lássa Nahidát, és gyönyörű fiadot!

Ezen ajánlás a' Grófnak nagy tusakodást okozott; de végre csak azt felelte Russelnek még is, hogy ő e' völgyet még most el nem hagyja.

Erre ötet Russel félre vonván, hallod-e, drága Laczim! Hider a' győzedelmeskedő indiai seregekkel előre nyomúl. Valahová lép, mindenütt vérrel, kegyetlenséggel és zabolátlansággal jegyzi meg nyomait. Seregei szintollyanok, mint maga. Egyenesen e' völgynek jön. A' hegyek, és a' folyóvíz, melly innen nem messze van, arra birják majd ötet, hogy itt megállapodgyon. Az

ánglusoknak Gyenerálissa e' környékben akarja megvárni, hogy vele megütközzön. Az indiai vad katonák kikutatták majd e' gyönyörű völgyet, hitvesedet megmocskolják, fiadot megölik, és tégedet az európai népekhez való gyűlölségből agyon kínoznak. A' mindenható Isten a' bizonyágom, hogy nyugodalmad, boldogságod, életed, mindened oda van, ha még egy óráig mulatsz. Én még csak óraperczeket sem veszthetek. Ezt mondván, zsebórájára tekintett.

A' Gróf szinte megmeredt, a' nélkül hogy képes volt volna magát eltökélleni.

Russel a' Gróf előtt térgyre esvén, az Istenre kérlek, úgymond, fogadd szavamot. Tedd meg, a' mit javaslak, nem az én kedvemért, nem Manczi' kedvéért, hanem ezen ártatlanoknak kedvéért, kik rokonyid lettek.

Azon szempillantásban hírt hozott Russelnek egy Tiszt, hogy Hider' seregei érkeznek. A' porát már, úgymond, e' dühös hadnak láttyuk.

A' Gróf ezekről az öreg Páriát tudósítván, könnyen arra birta, hogy a' völgyet elhaggya.

Az öreg ember imádkozott még, mikor a' Gróf már indulván, megintette, hogy siessen. Az asszony elrémültt férjének agg nyakánn csüggvén, rezketett, nem annyira az ellenségtől ítőzván, mint a' Bramínusoktól. Nahida a' Grófnak kezét megfogván, veled megyek, úgymond, a' hová neked tetszik. A' Gróf a' gyermeket ölébe vevén, előre ment. Az öreg Pária a' Grófnak karjába fogódzkodván, mellette ballagott. Utánnok az öreg asszony ment. Hátul pedig Russel Nahidát vezette. Így hagyták el ama' völgyet, hol a' boldogságnak, a' szerelemnek, és az ártatlanságnak ölében olly gyönyörű napokat töltöttek.

A' Gróf egynehányszor visszatekintett kies paradicsomára. Az öreg Páriának szemeinn nagy könyek függtek. Kiterjesztvén még egyszer a' völgy felé karjait, megölelte utánna ballagó feleségét. Légy nyugodtt elmével, úgymond a' sírdogáló asszonynak. A' nagy Bráma mindenütt van, és minket, akárhová mennyünk, boldogoknak tehet. Hisz ártatlanságunkot nem hagyjuk ott a' völgyben. Ez szíveinkben van. Az ártatlanság pedig nem jár boldogság nélkül.

Allig menekedtek fel a' hegyre, azonnal meglátták a' túlsó hegyekenn kutatni Hider' katonáit, kik a' fő seregnek úttját, és ennek mellékeit előre kivisgálták. Térgyre esvén a' völgynek lakosi, hálát adtak röviden az Istennek, hogy őket a' haláltól megmentette. Az ánglus táborba érkezvén, parancsolatot adott azonnal Russel, hogy az ott fekvő osztály magát visszavonnyá.

Nahida nem győzte visgálni az ezernyi ezer új tárgyakot, mellyek körülötte voltak. Egyik kérdése a' másikat érte, mellyekre a' Gróf mosolygva megfelelt. A' hadi tisztnek egymás után siettek a' Grófnak tiszteletére, nem annyira hogy e' különös ifú embert, mintsem hogy szép feleségét lássák. Nahida megnézte őket rendre, és nyájasan beszélgetett velek. Kiki irígylente a' Grófnak e' gyönyörű menyecskét, kinek némelylek még hízelkedéseket is mondtak. Nahida elmosolyodván, kegyesen és bizodalmasan felelt szép mondásaikra, egyszersmind pedig tüzes szemeivel a' Gróft kereste fel közöttök.

A' hadi sereg a' folyóviznek partya felé vonódott. Az első szekerekkel tehát, mellyek ezen osztálytól a' fő városba küldettek, a' Gróf és a' szerencsés völgynek többi lakossai Madrászba költöztek, hol reájok új örömek váraoztak. Manczi meghallván a' Grófnak ajakiból saját nevét, karjai közé omlott. A' Gróf után Nahida belépvén a' szobába, és gyermekét ölében tartván, megállott és mosolygott, mikor férjét Manczinak karjai között és ajakinn csüggni látta.

Manczi megsejtvén Nahidát, kicsoda ez? kerdezé a' Gróftól.

Az én Nahidám, az én hitvesem, felelé a' Gróf, szép ölében pedig a' fiam.

Manczi egy szempillantásig Nahidát áttekintvén, nyughatatlan szívvel oda közelített hozzá, 's kezét nyújtván neki, megcsókolta. Azután pedig a' Grófnak fiát karjai közé vevén, könyhullajtásával és tüzes csókjaival elborította. Úgy látszott, mintha ezen gyermeknek vissza

akarta volna adni mind amaz érzékeny apolásokat, mellyekkel az ő fiát a' Gróf fogadta volt, mikor Európából érkezett.

Kicsoda e' leányzó, kérdezé már most Nahida a' Gróftól, a' ki az én fiamot olly nagyon szereti?

Manczi! úgymond a' Gróf.

Manczi? kérdezé még egyszer hangosabb szóval Nahida. Ezzel Manczihoz sietett, átölelte, és csókjaival majd elfojtotta. Óh édes Manczim, mondá azután, óh te Laczimnak első szeretője! Mikép kívántalak én tégedet látni, hogy szeretetedet megnyerhessem! Óh az én egész szívem, az én egész lelkem a' tiéd, édes Manczim!

Manczi nagy szemeket vetett Nahidára, mellyek könnyekkel azonnal megteltek. Nahidának vállára bocsátván azután fejét, óh te szerencsés asszony! úgymond; minek neked az én szeretetem? E' nélkül is olly boldog vagy te, hogy boldogabb nem lehetsz. De még is, légy öcsém, jó Nahida! légy bátyám, édes Laczim!

A' könnyek és apolások megkönnyebbitették végtére e' három szerencsés személynek szívét.

A' Gróf Manczinál vett szállást. Nahidát Manczi naponkint méltóbbnak lelte mind barátságára, mind szeretetére. Manczinak kis leánykája Nahida' fiával együdüös volt. Leülvén ezen anyák, 's egymással beszélgetvén, Manczi a' kis Laczit vette ölébe, Nahida pedig Manczi' leánykáját. A' Gróf szinte sírt és szökdösött örömeiben, mikor látta, hogy az egyik anya a' másiknak gyermekét szoptattya. Megölelte mind a' kettőt. Sokszor még azt sem tudta, kit szeret jobban, Nahidát-e vagy Manczit? Manczi' leánykáját-e, vagy saját gyermekét? Lehetséges volt-e, mondá egynehányszor az öreg Páriának, hogy boldogságom meggyarapodgyon? és még is, íme! melly kimondhatatlanul megöregbedett!

Az öreg Pária ezekre komoran mosolygott. Russel' kertyében választott ő magának feleségeével lakást egy pagódafa alatt. Itt ő úgy élt, mint valaha völgyében. De homlokárúl a' derültt vidámság elenyészett. Feleségét tudni illik büszke nemének üldözésétül féltette, és nem ok nélkül; mert Manczinak egész tekintete megkívántatott arra, hogy e' szegény Páriát, és kivált feleségét a' Bramínusoknak bosszúkereső incselkedéseitül, és erőszakos fortélykodásaitül megoltalmazhassa.

Nahidának szeretete tartóztatta őket vissza egyedül, hogy magoknak az emberségebb tigrisek között új pusztaságot ne keressenek. E' kedves leánnyok és onokájok volt csak képes, a' kedvetlenségnek fellegeit homlokaikról ollykor eloszlatni, és mellyeikben a' búbánatot elfojtani.

Végtére Russel is megérkezett. Veszedelmes sebe, mellyet az ütközetben kapott, alkalmatlanná tette őtet a' további szolgálatra. Vele új örömek érkeztek a' házhoz. A' Gróf el nem nézhetvén többé Nahida' szülőinek rettegését, eltökéllette magában, hogy Európába visszatér. Russel pedig megemlékezvén amaz ígéretrül, mellyet Manczinak még házassága előtt tett, hogy mihelyt a' hadi szolgálatot elhaggya, Manczi' jószágában letelepedik, és az kedvéért mint magyar hal meg; kezét adott a' Grófnak, és megfogadta neki, hogy vele Magyarországba Kaczajfalva mellékre költözik. Az öreg Páriának nagy volt az öröme, mikor ezeket meghallotta, részént kedves felesége miatt, részént mivel a' Grófnak rajzolásából a' Kaczajfalvi völgyet már régen ösmerte és szerette. Az első hajóra felültek, és Angliában szerencsésen érkeztek.

HARMINCZHARMADIK SZAKASZ.

A' közönséges öröm.

Minekutánna Russel minden jószágát eladta volna Angliában, ismét hajóra ült úti társaival együtt, és francia országba átszállott. Itt két kocsit szerezvén, először Bécsbe, innen pedig Kaczajfalvára postánn szerencsésen elértek. Az öreg Gróf Kaczajfalvit a' faluban nem találták. Hitvessének halála után az öreg Istókkal ismét a' völgybe költözött, hol kedves fiának, kit holtnak gondolt, korán történt halálát siratta.

A' kocsikot a' Kaczajfalvi jobbágyok körülvették, és hangos örömkialtások között az öreg Grófhöz a' völgybe vezették. Nahida szinte olvadozott örömeiben, mikor a' jobbágyoknak vidámságát látta. Öreg szülői örömkönyekben úsztak. Már messzéről meghallotta az öreg Gróf a' sokféle szózatoknak vegyült zúgását, mellyek neki a' völgyhöz közelíteni látszottak. Eredgy Istók! úgymond, nézd meg, micsoda kiáltások ezek?

Az öreg Istók kinyitván az ajtót, Laczinak karjai közé omlott. Gróf László! Gróf László! kiáltá Istók kétszer teli torokkal. Az öreg Gróf e' nevet hallván, és a' jobbágyoknak örömkialtásait megértvén, felugrott a' székről, de szívét elfogván hirtelen az öröm, a' székre ismét viszszadólt. Rezketett még, a' nélkül hogy tudta volna, mi történik körülötte? mikor már lábainál feküdt kedves fia, és zokogva kiáltott fel hozzá: Atyám! édes atyám!

Az öreg Gróf fiára függesztvén szemeit, nyakába borúlt. Nem szólhatott. Csak forró könyvek görgöttek le tiszteletre méltó arczain, mellyekről amazokat érzékeny szívű fia lecsókolta. Szent csendesség támadt körülöttök. A' jobbágyok levett kalappal úgy állottak, mintha előttök oltár volt volna. Russel Manczi' vállára tette kezét. Nahida zokogott, és ölében fekvő fiát csókolgatta. Az öreg Pária megfogván feleségének kezét, nagy illetődéssel az égre tekintett.

Végtére az öreg Grófnak ama' győzedelmeskedő szava: az én fiam! az én Laczim! a' csendességen áttörvén, örömsírásra fakadtak mindnyájan, kik körülötte állottak.

Csak akkor vévén észre Russeléket az öreg Gróf, az én Manczim! úgymond, és Russel Úr! Óh Istenem! melly boldog leszek én még halálom előtt!

És az én hitvesem fiammal együtt, mondá az ifjú Gróf hangos szózattal.

A' te hitvesed? a' te fiad? Az öreg Gróf Nahidára függesztette szemeit, ki előtte tégyre esvén allig hallható szózattal mondá: Laczinak hitvesse. Az öreg Gróf megölelvén, fiamnak drága hitvesse! úgymond. Azután szeme közé nézvén, és orcáját gyorsan átvisgálván, homlokára tűzött egy csókot, a' nélkül hogy valamit szóllott volna. E' helyett szemeit az égre emelte.

Nahida a' neve! mondá az ifjú Gróf.

Nahida? kérdezé az atya, nagyot sohajtván. Óh! engedgyétek meg, hogy egy keveset magamhoz jöhessek. Örömem olly nagy, olly sokféle, hogy megölhetne. Csak egy szempillantásig megnyugodván, kedves Nahidám! úgymond, édes leányom! Isten hozott! Ezzel fiának karjára borulván, óh! édes fiam, úgymond, mennyi örömet hozol te nekem egyszerre! Fiad is van, mondád?

Az ifjú Gróf elvette a' kis Laczit Nahida' öléből, 's attyának adta. Az öreg Gróf felemelvén, Sok egyszerre, én Istenem! úgymond, sok egyszerre. Visszaadta azután a' gyermeket, 's megsejtvén az öreg Páriát feleségestül, hát ezek, fiam! kicsodák? úgymond.

Nahidámnak szülői, felelé a' fia.

Menyemnek szülői! Isten hozott benneteket,¹⁹⁴ úgymond az öreg Gróf, kezét nyújtván nekik. Lebocsátotta azután bádgyadt tagjait egy karszékbe, 's a' jelenvalókat egymás után mind átvizsgálta.

Lassanlassan megtérvén ereje és belső nyugalma, örömét végtére szabad szárnyára eresztette. Nahidát mellyéhez szorítván, a' gyermekkel, kit amattúl elvett, táncolni kezdett. Azután ennek orczáját megnézhvén, már Nahidának, már Laczinak orczájával vonásonkint öszvehasznította. Egészen elfelejtette ő e' foglalatosságnál, hogy Nahidán, Laczinn, és onokáján kívül még más emberek is jelen vannak.

De Laczira még egy nagy öröm váraozott. Nagy kiáltással tört be a' völgyön keresztül Veronka. Hol van? úgymond rezketve, mondgyátok meg, kérlek, hol van? Csak félig volt felöltözve. Szinte öltözködött, mikor meghallotta, hogy Laczi elérkezett. Közel lakván Kaczajfalvához, ő volt egyedül, a' ki az öreg Grófnál a' völgyben egész napokat töltött, ő egyedül, a' ki szomorú szívét vigasztalni tudta. Hallván, hogy Laczi megjött, félbe szakasztotta öltözködését, 's a' nélkül hogy otthon valamit szöllött volna, elrepült Kaczajfalvára, és innen a' völgybe. Lélekszakadva, repülő hajjal és rezketve rohanván be, csak azt mondhatta még, Laczi! 's az ifjú Grófnak karjai között elájult.

Még Veronka magához sem tért volt egészen, elérkezett a' szomszéd helységből Potrohosi is, és Manczinak karjai közé rohant. Megölelte azután Russelt és az ifjú Grófit is. Nahidát látván, neki esett és megcsókolta. Nahida, úgymond, te az én leányom vagy. Manczi meg nem haragszik, ha az övéből egy részecskét neked adok. Osztályos testvér légy Manczival. Meg nem halhatnék jó ízűen, ha az én édes Laczimnak boldogságát legalább valami kevéssel meg nem gyarapítanám.

Az estve elérkezett, és senki sem tudta, hová enyészett légyen a' nap? Későn ültek le az asztalhoz. Az öreg Gróf Nahida és Laczi közé ült, ölébe pedig onokáját vette. Örömében allig evett valamit.

Egynehány nap múlva a' szükséges rendelések megtetettek. Nahidának szülői a' völgyben választottak magoknak lakást, mellyet az öreg Gróf, a' mennyire lehetett, hasonlónak tetetett az indiai völgyhöz. A' jövevény öreg pár megmenekedvén a' Bramínusok' üldözésétől, szinte ifiodni látszott.

Az öreg Gróf fiával, menyével és onokájával Kaczajfalván lakott, Manczi és Russel Potrohosinál, Veronka pedig, kivel Manczi egészen kibékült, a' szomszéd helységben.

Jöllehet e' három felekezet külön élt, ritkán múlt el még is olly nap, hogy öszve ne jött volna. A' gyülekezetnek helye a' völgy volt. Az öreg Pária gyermekeinek és onokáinak ölelései között hazájának szelidebb egét, pagódafáit, és különbféle kellemetes gyümölcsseit elfelejtette. Az öreg Gróf boldog volt kedves fiában, kinek kimondhatatlan boldogságát látta. Nahidát elejente a' Magyar Dámák ártatlansága miatt csúfolták, de azután boldogságát irigylették. A' jobbágyok e' jótévő asszonyi lelket áldották, szerették, majdnem imádásig tisztelték. Manczi és Veronka sokszor megvallották egymásnak, hogy Lacziban és Nahidában olly házas párt látnak, mellynek mássa e' földön nincsen. A' viszontag való szeretet, az egygyű erkölcsök, a' kegyesség, és önnön magoknak természetes kelleése voltak a' tulajdonságok, mellyekkel magát e' pár a' többiektől megkülönböztette. Vallyuk meg, édes Veronkám! mondá Manczi, megölelvén Szádnokinét, vallyuk meg, hogy mink illy férjre érdemesek nem voltunk.

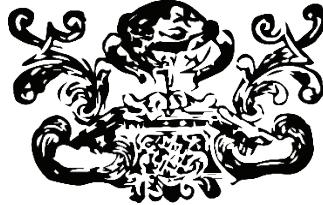
¹⁹⁴ *benneteket*, [Emendálva.]

Az ifjú Gróf, e' szerető és szeretett férj, e' szerencsés atya, e' jó fiú, az öreg Páriának karjai közé omolván sokszor, megtaláltuk mink, mondá, édes Apám! az igazságot és ezzel együtt a' boldogságot. Mind a' kettő olly szívben mulat, melly embertársát szeretni tudgya.

E' három familiának gyermekei úgy neveltettek, mint akármelly egyéb jámbor szülőknek magzattyai, a' jó embereknek jámbor példái szerint; és ha némellykor Manczi azt kívánta Laczitúl, hogy gyermekeit úgy nevellye, mint őtet az öreg Gróf nevelte, Laczi azt felelte neki mosolyogva: Nevellyük őket jó erkölcsű magyaroknak, ne talán a' szerelemnek esztendeiben kénytelenek legyenek férjekért és feleségekért Indiába menni, hol, Isten tudgya! van-e még több Nahida, vagy sem?

A' völgyben ők lassankint kicsiny és pompátlan de tiszta és szép lakásokat építettek. Itt sokszor együtt egész holnapokat töltöttek, és ha valamely idegen őket a' szíves bizodalomban élni, együgyű és természetes öltözetben jární, a' munkát a' játékkal és egyéb mulatságokkal felváltani; ha gyermekeiket, a' nélkül hogy az öregektől tartottak volna, együtt játszani, és szülőikhez még is tisztelettel viseltetni, egyszersmind pedig valamint a' szépségben úgy az ártatlanságban is naponkint magosabbra emelkedni látta volna, meg kellett volna vallania, hogy a' régi poétáknak arany kora nem álom, nem mese. A' völgynek ajtajánn ezen ígék olvastattak:

A' természetnek, a' szeretetnek, és a' boldogságnak lakóhelye!

BÁRÓ
KÜLNEKI GILMÉTA
KISASSZONY,
ÉS
ARANYPATAKI
GYÖRGY.

EGY
ÉRZÉKENY TÖRTÉNET
A'
LEGÚJJABB ÜDŐKBŰL.

ÍRTA
V.F.

PESTENN 1808.
Eggenberger József Könyvárosnál, az Uni-
versitás' Könyvtárházának általellenében Mélt:
Báró Podmaniczky Úr' Házában.

Isten hozzád!

Schindelmayer

Báró Külneki Gilméta
Kisasszony
és
Aranypataki György.

ELSŐ SZAKASZ.

Ha merem kérdezni, kikhez van szerencsém az Urakban?

Pest felé utazván egy ernyes kocsiban négy lovonn egy meglett úri ember, öszvejött az utolsó státiónn a vendégfogadóban négy hintóval, melyek párnászsákokkal, skatulákkal, puskákkal és vasas ládákkal tele voltak. Leszállván kocsijárul, szobát és ebédet kért.

Külön szobával nem szolgálhatok, mondá a vendégfogadós; de ha az enyímmel megelégszik az Úr, az asztalt benne azonnal megterítetttem.

Minekélőtte a vendég ezen ajánlásra megfeleltetett volna, egyike az Uraknak, kik a folyosórúl lenéztek, rá kiáltván, Az Úrnak böcsületes nevét, úgymond, szabad-e tudni?

Én Mársfalvi András vagyok, felelé a vendég, az Uraknak szolgálattára.

Vitessze be az Úr, mondá amaz, úti holmiját a vendégfogadós' szobájába, maga pedig jőjjön fel hozzánk, ha tetszik, és ebédellyen velünk.

E' különös emberséget különös köszönettel vévén Mársfalvi, még a garádicsokot mászta, nem győzött magában azonn elegendőképen csudálkozni, hogy ezen Urak az ő caractere iránt nem is tudakozódván, pusztá nevének hallására magokhoz híjják. Vagy nevemrúl ösmernek, mondá halk szóval, vagy nagyon böcsületes emberek. Hozzájok jutván, ha merem kérdezni, úgymond, kikhez van szerencsém az Urakban?

Ez Báró Külneki László Úr, felelé az, a' ki a' folyosórúl megszóllította; én pedig Aranypataki János vagyok.

Mársfalvi mélyen meghajtotta magát mind a' kettőnek. A' Báró csak egy rövid főhajtással fogadta köszöntését; Aranypataki pedig kezét fogván vele, uttyának czéllját, és okát tudakozta.

Pestre költözök mindenestül, mondá Mársfalvi, 's ott egy csendes hajlékban megvonván magamot, az ablakbúl nézem majd a' nagy világnak habzásait.

E' rövid de barátságos beszélgetés alatt a' Báró feszesen állván, tusakodni látszott magában egy gondolattal, melly ammint tekinteteibúl kitetszett, amazoknak beszédgyéhez nem tartozott. Végre francziául Aranypatakinak azt mondotta, hogy Dámáik talán rossz névenn fogják venni, ha hozzájok idegen embert vezet.

Aranypataki erre szintazonn a' nyelvonn megfelelvén, én ugyan, úgymond, az előttünk álló vendéget személlye szerint eddig nem ösmerem, de nevérül jó házbúl valónak tudom. A' mi a' Dámákat illeti, megjelentem nekik előre a' dolgot. Ama' körülállás, hogy külön szobához nem juthatott, arra legalább csak birja ökö, hogy embertelenül ne fogadgyák.

Aranypatakinak elmenetele után a' Báró sokáig némát állott, és szemeit maga' elejébe a' földre függesztette. Mársfalvinak tehát tellyes szabadsága volt arra, hogy orcavonásaibúl belsejét kémlelgesse. A' Báró végtére rá tekintvén, micsoda szolgálatban van az Úr? úgymond. Valamint a' kérdés, úgy a' felelet is rövid és feszes volt, és csak ezen ígékbúl állott: Én nem szolgállok; mire a' Báró ismét elnémúlt.

Azonban Aranypataki visszaérkezvén, Mársfalvit a' Dámákhoz bevezette, minekutánna előre megintette volna, hogy magyarul velek nem beszéllhet.

Német köszöntésére felkelvén üléseikről a' Dámák, meghajtották egy keveset magokat, 's ismét leültek, a' nélkül hogy üdvözlését legkisebb szóval fogadták volna. Sőt mivel a' Bárót utánna bejönni megsejtették, francziául azonnal magokhoz hitták, és arra kényszerítették, hogy őket el ne hagyja mindaddig, még az ebédet el nem végzik. Aranypataki, mintha helyre akarta volna hozni azt, a' mit a' Dámák a' vendéghez való emberségben elmulattak, barátságos beszédbe eredt vele, 's minekutánna a' szót majd nem érezhetetlenül a' Dámákra fordította volna, imígy szólott hozzá:

A' Báróné, úgymond, külföldi, és a' mi ennél sokkal több, francziásan nevelt Dáma. Hasonló nevelést vett a' Báró is, noha született magyar. Az asszony gyűlöl e' világonn mindent, a' mi nem franczia, vagy a' mi legalább nem francziás. A' németet otrombának, a' magyart pedig gorombának tartja, ha csak a' franczia módosság által meg nem gyaloltatik. Most egy darabig jószágában mulatván, 's a' körülbelül lakó magyar Nemesekkel megösmerkedvén, annyira megutálta földünköt és nemzetünköt, hogy nyakrafőre Bécsbe kívánczozott. Ama' természetességet, melly nálunk uralkodik, ő nevetlen vadságnak, az egyenes szívűséget gorombaságnak, a' magunkkal való megelégedést paraszt büszkeségnek nevezi. A' magyar asszonyokat annyira nem szenvedheti, hogy egynehányat közülök, kik tiszteletére mentek, meg is sértett; a' miből azután csúnya harcok támadtak. Ezen Asszonyságoknak férjei, tudni illik, bosszút akarván állani, őket is hasonló gorombaságokkal illették, vagy a' Bárót külömbféle inderkedésekkel kínozták, sőt még jussainak csendes birtokában is, a' hol lehetett, háborgatták. Megesküdött végtére a' Báróné, hogy ő e' bárdolatlan országban tovább nem lakik, 's férjétől azt kívánta, hogy vele együtt mennél hamarább Bécsbe költözzön, és ott örökre letelepedgyen. A' Báró felette jó ember annyiból, hogy készakartva senkinek sem árt; de egyszersmind felette gyenge is azért, hogy Asszonyának jó móddal parancsolni még akkor sem tud, mikor másokat legázol. Az én feleségem is külföldi Bárónak a' leánya, és a' francziát hasonlóságon egészen elnyelte volt. Még házasságunk után is sokáig forrottak benne a' franczia bolondságok, mellyek fontos valóságoknak tartatnak; sokáig ragyogtak rajta a' franczia piperék, mellyek módosságnak neveztetnek. Csak lassankint hozhattam egynehány esztendő alatt a' közép útra, mellyből most ismét ki kezdett tární, mióta Külnekiék szomszédságunkban letelepedtek. Istennek hála! hogy a' Bárónétól ismét elválí. Rezkettem már a' jövendőitől, jól tudván, hogy a' betegség sokkal veszedelmesebb, mikor megújúl, mint mikor támad. Ezeket, így fejezte be Aranypataki barátságos beszédgyét, csak azért akartam az Úrral hamarjában közleni, hogy az embereket, a' kikkel ma ebédelni fog, naggyából megösmervén, könnyebben elszívelhesse azokat a' megvetni való kajcs tekinteteket, mellyek ne talán az Úrra lövődnének.

Allig mondotta ki e' szókat, hogy a' szomszéd szobákból beléptek hozzájuk egy franczia asszony a' Bárónak tizenhárom esztendős Kisasszonykájával, és egy franczia férjfi Aranypataki tizenöt esztendős fiával. A' Báró azonnal elejebbe sietvén, a' franczia asszonyt karjával megkínálta, és egy székhez vezette. Melléje ülven maga is, nyájas beszédbe ereszkedett vele. Ezen asszonynak külseje olly kellemetlen volt, hogy Mársfalvi annak első tekintetere majdnem eliszonyodott. Magossága középszerű, egész termete pedig olly száraz lévén, hogy csak csontból és bőrből látszott állani, szinte ama' vászokhoz hasonlított, mellyeket a' parasztok a' kertekben felállítanak, hogy a' madarakot a' gyümölcstől eljesszék. Nagy szájának hosszú fogakból álló agyara előre állván, mardosó telhetetlenségre mutatott, még beesett szeméből az irigység nézett ki, beszédgyében pedig és magaviselésében az ostoba büszkeség uralkodott.

A' francia férfi azonban a' Dámákhoz ment, kik nagy szívességgel fogadták. Közéjek ül-
vén, már az egyiknek, már a' másíknak mondott szépségeket, mellyek inkább egy had-
nagykához illettek volna, mintsem egy nevelőhöz. Barna, köpczös és alacsony lévén, orczá-
jának vonásai nem voltak ugyan rendetlenek, de valamint testének minden egyéb részei nagy
erőre mutattak, úgy meredtt és homályos szemeiből az ostobaság látszott kitekínteni.

Azalatt a' két nevedék egy ablakba vonódott, közel Aranypatakihoz és Mársfalvihoz, hol
törött francia nyelvű egymással nyájasan beszélgettek. Aranypataki magához szállítván
fiát, megösmertette Mársfalvival, kit arra kért, hogy eredgyen vele egy kevés beszédbe, melly-
ből a' tudományokban való előmenetelét megítélhesse. Deakül felette hibásan, németül pedig
még hibásabban beszéllett. Francia országnak gyeografiájából tudott valamit, de Magyar
országnak csak felosztásait sem tudta. Elgondolhatni, hogy tudatlanságát atya előtt Mársfalvi
vagy elpalástolta, vagy legalább azzal, a' mit tudni látszott, megszipítette. Azt mindazáltal
ezen Atyának dücsösségére meg kell vallani, hogy fiának fogyatkozásait átlátta és megvallotta.
Most, úgymond, Pestenn egy jó legényt fogadok melléje, a' ki vele a' tudományokat gya-
korollya.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' francia ebéd és a' magyar dessert.

Mihelyt Mársfalvi az ifú Aranypatakival beszédbe ereszkedett, a' Bárónak Kisasszonya az
ablakból azonnal annyához, és ettől nevelőnőjéhez szaladt. Abból, hogy a' Dámák és a' francia
nevelők Mársfalvira szögezték szemeiket, okosan gyaníthatta ez, hogy őket a' Kisasszony reá
figyelmetesekké tette. Majd azután tálaltak. A' Báró' szakácsca, ki mindenütt előre küldetett,
francia ételekkel vendéglette meg őket. Az asztalnál Mársfalvit az öreg Aranypataki maga
mellé ültette. Most már ő az étel közt a' francia beszélgetésre, melly közönséges és nyilván-
való lett, több figyelmetességet áldozhatván, álmélkodással hallotta, hogy a' Dámák olly
rosszul beszéllették a' francziát, mint nállunk a' németek a' magyart, és hogy a' nevelőknek
társaságos tónussa olly alacsony volt, mint francia országban a' cselédeké, kik többnyire a' köz
népnek allyához tartoznak. Felsőhajtván Mársfalvi, megkérdezte az öreg Aranypatakitól e'
külső nevelőknek neveit, és a' helységeket, mellyekben születtek.

Párisi mind a' kettő, felelé Aranypataki. Az asszony született Grófné, Madame de Folle, a'
férjfi pedig jó nemes ember, Monsieur de Frippon.

Bocsásson meg az Úr, mondá erre Mársfalvi, amannak szinte szavába esvén, és gúnyos
nevetésre fakadván, neveik ugyan nagy születésre nem igen mutatnak.

Igaz! felelé Aranypataki, mert Folle bolondot, Frippon pedig gaz embert jelent. De ez
semmit sem tesz. Elbeszéllették ők nekünk neveiknek eredetét, melly valóban nagyon külö-
nös, de nem lehetetlen. Az asszonynak őselei közül az egyik udvari bolond s' egyszersmind
orvos is volt egy hajdani francia Királynál. Az udvari bolondok a' régi világban, ammint az
Úr maga is tudgya, okos és elmés emberek voltak. Történt tehát, hogy a' Királyné beteg ágyba
esvén, sokáig nem szülhetett. Errevalónézve az említett orvos felöltözött bába ruhába, és a'
Királynéhoz ment. Ez szíves nevetésre fakadván, szerencsésen megszült, és a' Királyt arra
vette, hogy orvossát Grófnak tegye. Kevés üdő múlva ezen új Gróf a' Királynak komornokját
haragból Fripponnak nevezte. A' komornok tehát ötet kihítta viadalra. Eleget mondotta amaz,
hogy ő Gróf létére nemtelen emberrel harcolni nem tartozik; de mivel ez ellenben megeskü-
dött, hogy mihelyt vele harcolni nem akar, első alkalmatossággal megbotozza, a' Gróf de

Folle végtére a' Királynénak az egész dolgot megpanaszolta, ki a' komornoknak haragját csak azzal csillapíthatta le, hogy azon név alatt, mellyel őtet a' Gróf illette, nemes embernek tetette.

És az ilyen meséket az Urak e' sohonnai embereknek elhítték? kérdezé tüzesen Mársfalvi. Kivántak-e tollók az Urak tanúleveleket születések és magoknak viselése iránt, mikor őket nevelőknek fogadták?

Nem tartottuk szükségesnek, felelé Aranypataki, mivel, mint emigránsok, megakarták magokat nálunk vonni, és sem az asszony a' Grófné nevet, sem a' férjfiú a' nemes rangot tollunk nem kívánja. Mink megörültünk, hogy gyermekeinknek nevelését magokra vállalták, minekutánna a' francia nevelést az egész világ legtökéletesebbnek tartja.

Boldog Isten! mondá erre Mársfalvi elkeseredett szívvel, mennyire ment már Naggyainknál a' nevelésben való gondatlanság! Ha kocsist, vagy inast, vagy szakácsot, vagy kulcsárt, vagy komornát vagy szobaleányt fogadnak, nem győznek tollók elég attesztátumokat kívánni, sőt még szóval is tudakozódnak irántok, ha lehet, amaz Uraságoknál, kiknél azelőtt szolgáltak. Csak gyermekeiket adgyák minden gond nélkül olly embereknek kezébe, kikről semmit sem tudnak bizonyosan egyebet, hanem¹⁹⁵ hogy francziául beszéljenek.

Aranypataki erre szeme közé nézett egy darabig, azután pedig felvetvén szemeit az égre, megvonította vállát és elhallgatott. Azon szempillantásban észre vette Mársfalvi, hogy a' francia beszélgetés, melly a' többiek között folyt, őtet illeti. Monsieur Frippon elkezdette magyar nyelvének hangját csúfolgatni, melly neki harmoniatlannak tetszett. Madame Folle nemzeti öltözetét és bajússzát vette rostájára. Báró Külneki Gilméta Kisasszony pedig még orczájának vonásaira is kiterjesztette füllánkos gúnyolásait. A' Dámák az öreg Báróval édesen nevelték a' tizenhárom esztendőös Kisasszonykának friss gondolatit, s ezeknek francia nyelvén tett harapós kifejezéseit. Az öreg Aranypataki elkomorodott, s mivel nem tudta bizonyosan, ha Mársfalvi ért-e francziául vagy sem? nagy szorongatásban volt miatta. Kétszer más tárgyra is akarta már fordítani a' beszédet, de minden ügyekezete haszontalan volt. Mársfalvi, hogy iránta való gondgyátul megmentse, arra kérte, hogy a' beszédnek elfordításában legkisebbet se fáradozzon, hanem kihallgatván inkább e' nevelőknek mesterséges gúnyolásait, tanúlly ki, melly alacsony szívűek, és melly romlott erkölcsűek?

Az Úr tehát az egész beszélgetést érti? kérdezé Aranypataki.

Értem, mondá Mársfalvi, s olly annyira nem gondolok vele, hogy az Úrnak gyermeke miatt még szeretem is. Ügyekezzen az Úr rajta, hogy e' nevedék vesszőcske, még hajlékony, más kézbe jusson.

Allig mondotta ezt ki, hogy a' francia társaság nagy kaczagásra fakadt. A' Báróné sürgette Frippont, hogy vigye végbe nyájas gondolattját. Én, úgymond, az Úrnak deák beszédgyét nagyon szeretném hallani; kiváltkép pedig sokért nem adnám, ha magyar vendégünknek félenk vadságát fűhöz fához kapni látnám, hogy jelenlétünkben az Úrnak módosan felelhessen.

Frippon tehát Mársfalvit deákül megszólítván, Az Úr, úgymond, hány oskolát tanult?

E' kérdésbül azonnal átlátta Mársfalvi az előbbeni kaczagásnak okát. Mivel pedig a' kérdő a' deák szót olly rosszúl¹⁹⁶ ejtette, és olly hibásan beszéllette, hogy őtet Mársfalvi első tekintettel járatlannak ösmerte a' deákságnak még elementomiban is, francziául imígy szóllott hozzá: Az Úr azt akarja töllem kérdezni, hány oskolát tanultam?

¹⁹⁵ *hansm* [Emendálva.]

¹⁹⁶ *rosszúl* [Emendálva.]

E' szavára a' Dámák el nem pirúltak ugyan, de szemeiket leütven, úgy elcsendesedtek, hogy még az egérnek szaladását is meglehetett volna hallani. Csak a' tizenhárom esztendő's Kis-asszony görbítgette mosolygó száját, Frippon pedig, mintha mély álomból ijedt volna fel, egy rövid francia *igennel* felelt.

Én, Uram! így folytatta Mársfalvi azután francziául szavait, több oskolát tanultam, melyekből magamnak a' társaságos életre sok szép tanúságot szerzettem. A' többi között a' humanitásnak, avvagy az emberségnek oskoláiban magyar mestereim arra tanítottak, hogy minden emberre úgy tekintsek, mint testvéremre, akárminémű különbség legyen közöttem és közte; mivel egyáltalában minden embertől csak annyi emberséget várhatunk, a' mennyit neki mutatunk. A' filozofiában azt tanultam, hogy valamint minden tudománynak és mesterségnek, úgy még a' társaságos életnek is van filozofiája, mellyrül azok, a' kik fél emberektől neveltetnek, még csak álmodni sem tudnak. A' különbözőféle jusoknak és törvényeknek oskoláiban két fontos dolgot hallottam; az első az, hogy erőszakot erőszakkal, gorombaságot bottal, mindenkor szabad meggátolni; a' második az, hogy még a' legvadabb nemzetnek törvényeit és szokásait is tiszteletben kell tartanunk, úgymint a' jó rendnek zsengejét, és a' honbéli boldogságnak istápját; a' mire minket még a' józan okosság is lekötelez akkor, amikor e' nemzetnél vendégek vagyunk. A' nagy világnak oskolájában végre azt tanultam, hogy minden tiszteséges társaságban meg kell még az ösmeretlent is böcsülnünk,¹⁹⁷ ha mindgyárt méltónak nem tartjuk is, hogy vele ösmeretséget vessünk.

Elprédikálhatott volna még egy egész óráig Mársfalvi, úgy elnémultak a' francia társaságnak nyelvei, úgy lekonyúltak szarvai. Az egy Frippon látszott vérszemet kapni, mikor Mársfalvi a' nagy világnak oskolájáról szóllani kezdett. Mondása után rá vetvén büszke¹⁹⁸ főfordulással szemeit, ha merem, úgymond, az Úrtól tudakozni, a' nagy világnak oskolájába mellyik országban járt? Ezt Francia országonn kívül nehezen lehet feltalálni.

Bocsásson meg az Úr! felelé Mársfalvi. A' tisztességes és nyájas társalkodást akármellyik nemzetnek nemesebb részénél feltaláljuk, csak hogy azt a' nemzeti szokások mindenik országban másféle köntösbe öltöztetik.

Az Úr tehát e' társalkodásnak törvényeit hihetőképen magyar országban tanulta? mondá Frippon diadalmaskodó mosolygással.

Magyar országban is, Bécsben is, Florencziában is, Londrában is, leginkább pedig Párisban, felelé Mársfalvi.

Magyar országnak és Bécsnek említésére elkacchantotta magát Frippon, Florencziának és Londrának nevére csak száját görbítette meg, Párist hallván neveztetni, elhalaványodott, még a' többiek mindnyájan egyszerre felkiáltottak: Párisban? Párisban?

Az Úr tehát Párisban volt? kérdezé az öreg Báró, szinte megakarván előzni az indúlatokat, mellyek e' kellemetlen jelenésből támadhattak volna.

Hat esztendeig, mondá erre Mársfalvi, öregebbik fiával ama' Regiment' Proprietáriussának, mellynél akkor mint Fő Hadnagy szolgáltam. Elvégezte volt már akkor e' reménységgel tellyes Ifjú minden tanulásait, és semmi egyébnek hijával nem volt, hanem hogy még a' világot nem látta. Édes atya úti társt keresvén neki, rám méltóztatta vetni szemeit, kiváltkép azért, mivel a' francia, olasz, és anglus nyelveket beszélttem. Bécsben egy esztendeig készültünk ezen útra együtt, a' Geografiákból, Históriákból, és Útazókból megösmerkedvén előre ama' tartományokkal, mellyekbe útatni akartunk. Párisban hat esztendeig mulattunk, honnan Londrába

¹⁹⁷ *böcsülnünk*, [Emendálva.]

¹⁹⁸ *büszke* [Emendálva.]

és Florencziába mentünk, mindenütt egyegy esztendő töltnén. Az udvarokhoz mindenütt bevezettetvén, nyitva állottak előttünk a' legnagyobb házak, mellyekben soha sem tapasztaltam, hogy, nem mondom, az Uraságok, hanem még a' cselédek is, a' jövevényt különös tisztelettel nem fogadták volna.

Bocsásson meg az Úr e' fogyatkozásunknak, mondá a' Báróné. Aranypataki Úr egy útonak képében vezette be hozzánk az Urat, a' nélkül, hogy characterét megmondhatta volna. Szabad-e ezt tudni?

Méltóságoknak szolgálatyára, én penzionátus Gyenerális vagyok.

El lehet gondolni, hogy már most a' Dámák és a' Báro a' sok bocsánatkérések után majdnem imádták. A' Báróné kimondhatatlanul sajnálta, hogy társalkodásában Pestenn csak egy-néhány nap fog gyönyörködhetni, és Aranypatakinének nagyon irigylette azt a' szerencsét, melly őtet a' Gyenerális Úrral naponkint öszve fogja keríteni. Frippon a' francia asszonynak unszolására különösen megkövette Mársfalvit, 's magát úri kegyelmébe ajánlotta. Azalatt eljött a' hír, hogy a' hintók készen állanak. Aranypataki beülvén a' kocsiba, kezét fogott Mársfalvival, és barátságát kérte. Azután mindnyájan Pestre hajtottak.

HARMADIK SZAKASZ.

Villongások.

Mársfalvi még feküdt, mikor Aranypatakinének inassa megjelenvén nálla, az egész úti társaságnak nevével ebédre hitta, azt adván hozzá, hogy Aranypataki Úr maga el fog érette hintónn jönni, ha neki erre a' Gyenerális Úr órát szabni méltóztatik. El is ment érte tizenkét órákor, noha az ebédnek órája dél után a' második volt. A' két Dámát a' Bároval a' játékasztalkánál találták. A' Báróné különös tisztelettel fogadván a' Gyenerálist, akarattyára hagyta, ha velek a' játékot akarja-e folytatni, vagy inkább a' ház mellett lévő kertben az árnyéknak és a' friss levegőnek kellemetességében gyönyörködni? Gyermekeinket a' kocsikonn a' városba küldöttük, úgymond, nevelőikkel együtt; egyébaránt az Urat sétálással is megkínálnám.

Érdemem felett kegyes hozzám Méltóságod, felelé Mársfalvi; de azt, hogy Dámák az ő multságaiukat az én tetszésemhez szabják, az egész világért el nem szívélhetném ama' mély tisztelet miatt, mellyel hozzájok egy általlyában viseltetek. Én Méltóságoknak parancsolattát várom.

A' Báróné meghajtván magát, játszó társakat, úgymond, mindenütt lehet széles e' világgonn lenni, de olyan Urakat, kiknek társalkodásából az ember fontos dolgokat tanulhat, felette ritkán. Én az Úrnak kellemetes, és ammint bizonyosan tudom, tanúságokkal tellyes társalkodását akarom, még itt mulatok, hasznomra fordítani. Ha tehát úgy tetszik, menyünk a' kertbe.

Ezt mondván, a' Gyenerálisnak karjára akaszkodott, és a' kertnek indult. Utánnok vezette a' Báro Aranypatakinét, kiknek nyomában Aranypataki magányosan ment. A' kertben az utak lugas boltozatokkal voltak beborítva; közepében pedig egy csinos mulató ház állott, mellynek ablakjaiból és ajtajiból majdnem az egész kertet át lehetett látni. Sétálás között a' Báróné a' Párisi kertekről, palotákról, multságokról annyiféle kérdéseket tett, hogy Mársfalvi allig győzött reájok megfelelni. Feleletei azonban a' Bárónét kimondhatatlanul megbájolták, mert Mársfalvinak rajzolásai oly elevenek, és jegyzései oly multságosak voltak, hogy a' Báróné Párisnak épületei között gondolta magát sétálni, 's azoknak szépségeiben érzékenységeit gyönyörködni.

Fél óráig való sétálgatás után mindnyájan öszvejöttek a mulató házban, mellynek belső részeit az idestova repdeső szellőnek lebegései szüntelen' hűtögették, s a virágoknak kebeléből elragadott újabb és újabb illatokkal megtöltötték. Itt a következő beszélgetés támadt.

Azt csak meg kell vallani, mondá a Báróné, hogy Párisnak nincsen párja. A Gyenerális Úrnak rajzolásai szerint egész földi paradicsomnak kell e városnak lenni.

Mársfalvi. Bocssásson meg Méltóságod, ha még is azt merészlem mondani, hogy az Olaszországi és a Londrai szépségeknek nagy száma a Párisi kellemetességeket vagy felmúllyá, vagy legalább minden bizonnal eléri.

Báróné. Ha az Úr nem mondaná, hihetetlennek tartanám.

Báró. Ha némelly Párisi szépségek kénytelenek volnának is engedni az olaszoknak és az anglusoknak, a módosság és a jó ízlés ezeket untig kipótollyá, melly a francia társalkodásban és a mulatságokban uralkodik.

Báróné. És már maga is a francia nyelv mennyire meghaladgya kellemetességével a többieket! Óh ha az én Gilmétám olly szerencsés lehetne, hogy a Párisi világban csak egy esztendőcskét tölthetne!

Aranypatakiné. Az én Györgyömnek legalább három esztendőt kell Párisban tölteni, mihelyt oskoláit elvégzi.

Mársfalvi. Szívemből sajnálom, hogy Méltóságtoknak sem ítéleteit, sem kívánságait egészen helyben nem hagyhatom.

Báróné. Hogyhogy? Hiszen maga az Úrnak példája olly szemlátomást megbizonyította a francia nevelésnek elsőségét, hogy én az ellenkezőrül csak gondolkodni sem merek.

Mársfalvi. Az én nevelésem valóban nem francia, a minn nagyon is örvendek. Tudom én jól, hogy amaz ítélet, mellyel a francia módosság, nyelv, és nevelés iránt vagyok, majdnem az egész nagy világnak vélekedésével ellenkezik; de nem tehetek róla.

Báróné. Helyes okok nélkül az Úr ezen ítéletet minden bizonnal nem ejti. Szabad-e azokat tudni?

Mársfalvi. Méltóságodnak kérdése nekem annyi, mint parancsolat. Igaz ugyan, hogy az uralkodó vélekedéseket megtámadni soha sem tanácsos; de tudom ellenben azt is, hogy Méltóságtok nem ama gyenge lelkek közé tartoznak, kik az embert vélekedései miatt megvetik, megnevetik, vagy éppen üldözik. Az én ítéletem szerint, valamint mindenik nemzetnek van különös nyelve, törvénye és caractere, úgy különös nevelésének is kell lenni, melly e nyelvet, törvényt és caractert dajkállyá és fenn tartsa. E különbséget a nemzetek között megfontani, részént nem tanácsos, részént még lehetetlen is. Ha valamelyik nemzet annyira viheti a dolgot, hogy nyelvét a szomszéd nemzetek megszeressék, és országaikban, kivált a népnek nemesebb részénél, közönségessé tegyék, bizonyosan remélheti, hogy ezek között kevés üdő múlva uralkodó nemzetté lessz. Nyelvével tudni illik szokásai, vélekedései és törvényei is könnyen elterjednek, olly annyira hogy valahová neki fegyveres kézzel betörni tetszik, mindenütt számtalanokra akad, kik vele egy nyelvet beszélvén, egyet is értenek.

Aranypataki. Ezek tagadhatatlanul a következőzései annak, ha valamely nemzetnek nyelvét más nemzetek honbéli nyelveik helyett befogadgyák. De engedgye meg az Úr azt mondanom, hogy az ilyen nemzet csak még sem viheti azt végbe, hogy a nemzetek között való különbség elenyésszen. Számtalanok fognak még is találkozni, kik a nemzeti törvények mellett felállanak, és inkább életeiket oda adgyák, hogysem a régi szokásokat elenyészni engedgyék, mellyekkel még jussaik és szabadságaik is szorosan öszvekapcsolatnak. De még a klímák sem engedik, hogy a nemzeti különbségek megszűnyenek.

Mársfalvi. Azért mondtam e' külömbiségeknek kiirtását még lehetetlennek is. De nem volna-e jobb, az idegen nyelvet be nem fogadni, és az idegen nevelést kiirtani, mintsem nemzeti létünköt veszedelembé ejteni. Nagyon késő már akkor a' nemzeti törvények és szokások mellett felkelni, mikor azok megerőtlenedtek. Új és rettenetes károk nélkül lehetetlen azokat fenn tartani; az idegenekből pedig egészen kitisztítani még e' károkkal sem lehet. A' nemzeti character megtarkúl, megkorcsosodik; a' mi az idegen nemzetnek elegendő arra, hogy majma-it rabszíjjára fűzhesse.

Báróné. Én ugyan asszony létemre illy mélyen e' dologba be nem látok; de azt még is merném kívánni, hogy a' nemzetek hasonlőbbak legyenek az olyan nemzethez, mellynek nyelve csinosabb, és szokásai kellemetesebbek. Illyennek találom én a' francia nemzetet; azért szívemből kívánom azt is, hogy annak tökéletes nevelése miköztünk naponkint terjedgyen.

Mársfalvi. Méltóságod engemet szinte kellemetesen kényszerít arra, hogy a' francia nevelésről különösebben szóljak. E' nemzetnek nyelve, módossága és nevelése csak azért látszanak nekem olly böcsben lenni, mivel azokat maga a' nemzet, akár kérkedésből, akár talán feltett szándékból is, már régtől fogva édig magasztallya, tudván, hogy az emberek azt végre minden nyomozás nélkül elhiszik, a' mit gyermekségetől fogva szüntelen' hallanak. A' francia nyelv, ha részre hajlás nélkül akar az ember szóllani, sokkal rögeőbb, nem csak az olasznál és ánglusnál, hanem még a' németnél is.

Báróné. Ha, ha, ha! Még a' németnél is. Bocsásson meg az Úr módatlanságomnak! Lehetetlen, hogy ne nevessek.

Mársfalvi. Ezt én Méltóságodnak vétekkül valóban nem tulajdoníthatom. Az ellenkező vélekedést olly sokszor és olly fontos tónusban hallotta hírdetni, hogy az enyímet nevetségesnek nem találni, szinte szabad akarattyában sincsen. A' német nyelvben, valamint az ánglusban is, silabamértékre vett verseket olvasunk, melly tulajdonság azokat a' legcsinosabb deák és görög nyelvekhez valóban közelebb is viszi. A' francia nyelvet illy rendbe szedni, mindeddig lehetetlen volt.

Báróné. Már én ehhez megint nem értek. Azt az egyet mondhatom, hogy a' francia könyveket, ha mindgyárt tudományos tárgyakról irnak is, sokkal könnyebben értem, mint a' németeket.

Mársfalvi. És éppen ez az, a' mi a' francziáknak tudományos¹⁹⁹ könyveit gyanúsokká teszi. Az ánglus tudósok többnyire olly mélyen írnak, hogy magok magokat sem értik; egyébaránt pedig e' nemzetnek minden lépéseit a' kalmárlélek élteni. Az olasz még legfontosabb foglalatosságiban is elárúlya az arlakínt. A' francia pedig mindent könnyűnek, mindent kellemetesen akar tenni, a' mi az igazságnak rövidsége nélkül meg nem történhet. Ő csak nagygyából adgya elő a' tudós tárgyakot, csak félig mondgya meg az igazát, csak hegyeit csipdeli le a' tudománybéli kalászoknak. A' francia könyveknek olvasásából támadnak azután a' sok féle²⁰⁰ tudósok, kik még a' legfontosabb igazságokkal is csak játszanak, s kiknek egész czéll yok a' társaságokban való üres ragyogásból áll. A' német a' tudományokra nézve az ánglus és francia között a' közép úton jár.

Báróné. Az Úrnak okaira, megvallom, felelni nem tudok; de azért vélekedéseivel még sem tudok megegyezni. Aranypataki Uram! Báró Uram! segítsenek eggy keveset. Nem láttyák-e, hogy legragyogóbb dücsösségünköt, a' francia módosságot, a' Gyenerális egészen letapodgya?

¹⁹⁹ tudományos [Emendálva.]

²⁰⁰ fél [Emendálva.]

Báró. Hisz eddig a' Gyenerális Úr a' módosságot és a' nevelést meg sem illette. Legyen a' francia nyelv még egyszer olly rögös, és a' francia könyveknek tudossága még egyszer olly vékony, elég az ahhoz, hogy e' nyelvonn legszebben ki lehet fejezni mindent, a' mi a' társaságos élethez tartozik; és hogy a' francia könyvekben mind feltaláltatik az is, a' mi egy Gavalérban vagy egy Dámában megkívántatik arra, hogy kellemetesen társalkodni tudgyon.

Báróné. Köszönöm Báró Uramnak, hogy helyettem illy szépen megfelelt. Rószaszínű könyvembe írom én azt legfőbb érdemei közé. De tartok tőlle még is, hogy azzal a' mi kellemetes antagonistánk meg nem elégszik; mert már előre látom, hogy az egyyiket a' másikábúl akarja következtetni. Nem igaz-e?

Mársfalvi. Méltóságod' átlátásának mély complementumot kell tennem. Valamint a' többi tudományokban, úgy a' nevelésben is könnyen²⁰¹ vesznek ők mindent, 's valamint amazokból csak annyit közlenek a' Gavalérokkal, a' mennyi a' féltudós társalkodásra kívántatik, úgy a' morálisbúl is csak azt ajánlyák a' nevedék úrfiaknak és kisasszonyoknak, a' mi elegendő arra, hogy jó erkölcsűeknek tessenek, ha mindgyárt nem azok is. A' tudományoknak mélyebb ösméreteit ők pedantizmusnak, a' morálisnak szorosabb tiszteletét pedig bigotizmusnak nevezik.

Báróné. Vigyázzon Gyenerális Uram, hogy sokat ne mondgyon.

Mársfalvi. A' francia nevelésrűl valóban nem sok, a' mit mondok; de azt hozzá kell még is tennem, hogy az emberi nemzetnek különös szerencséjére, sokan a' francziáknak nevedékei közül el nem rontatnak e' nevelésnek fenékkal fordúltt oktatásai által úgy, ammint elromolhatnának.

Báróné. E' jegyzést különösen köszönöm az Úrnak; mert mink, ammint itt ülünk, mindnyájan francziásan neveltettünk. Én azonban részemrűl semmi efféle oktatásokrűl nem tudom megemlékezni.

Mársfalvi. Mivel szép színek alatt, sőt sokszor még szent köntösökben is szoktak a' nevedékek' elejébe terjeszteni. Eszébe hozok én Méltóságodnak egyyet vagy kettőt, ha tetszik.

Báróné. Szeretném hallani.

Mársfalvi. A' francia nevelők a' Gavalérokhoz és Dámákhoz illő tökéletességet az érzéketlenségben helyeztetik. „Bármelly szörnyen uralkodgyanak bennünk az indúlatok, így szóllanak ők nevedékeikhez, soha se engedgyük még is, hogy mellyeinkbűl kitörjenek. E' gyengeségeket úgy el kell magunkban titkolni, hogy azokat külső jeleikbűl soha senki csak ne is gyaníthassa. Ezzel azt nyerjük, hogy hidegvérűeknek látszunk lenni, akármi történnyen velünk vagy másokkal a' világonn, és hogy következendőképen ellenségeink semmi legkisebb rést sem találnak bennünk, melly által belső nyugodalmunkhoz férhessenek. Az egyy böcsület legyen, mellynek sértésénél hidegvérűek ne maradgyunk, hanem inkább, ha könnyen lehet, világos bosszúállásrűl gondolkodgyunk.”

Báróné. És azt, hogy indúlatinkot megzabolázzuk, helytelennek tartya az Úr? Hisz ez még a' keresztény religyiónak is fő parancsolattya.

Mársfalvi. A' megzabolázás, és a' csalárd eltitkolás között felette nagy a' különbség.²⁰² A' keresztény religyio azonnkivűl a' bosszúállásnak megzabolázását még a' böcsületsértésnek esetében is megkívánnya. De a' legnagyobb különbség e' szent religyiónak és a' francia nevelésnek tanításai között az, hogy amaz csak a' rendetlen indúlatoknak zabolázását, ez pedig még a' törvényes érzeményeknek eltitkolását is parancsollya.

²⁰¹ könnyen [Az ékezet emendálva.]

²⁰² [Az írásjel emendálva.]

Báróné. Nem volna-e az Úrnak alkalmatlan, ezen állítását példákban megvilágosítani?

Mársfalvi. Szívesen megcselekszem. A' francia nevelés a' szerelmet, mihelyt egyszer annak esztendeit elérjük, nem tiltja; hanem csak azt kívánja, hogy hajlandóságunknak tárgyait megválogassuk, és hogy azt a' világ előtt a' barátkozásnak palástyával eltitkollyuk. Naponkint tapasztaljuk, hogy a' nagy világban a' galanteria inkább szép tulajdonságnak mintsem hibának tartatik. Az irigykedésnek kinyilatkoztatását a' francia nevelés felette rosszalja, de azt ellenben javasolja, hogy másoknak előmenetelét titkos fondorkodások által meggátoljuk, mihelyt olly pócra vágyakodnak, mellyre magunk ügyekszünk, vagy mellyre valamely emberünköt akarjuk felemelni. Nemtelen emberenn nyilvánvaló bosszút állani, alacsonyáságnak tartja; de szerencsáját titkos rágalmozások által meggátolni, még szükségesnek is itéli.

Aranypataki. Megvallom, hogy az Úr engemet több efféle francia oktatásokra tesz figyelmetessé, mellyek első tekintettel helyeseknek, sőt még ragyogóknak is látszanak, 's mellyeknek következei az emberségnek és a' keresztény jámborságnak kötelességeivel meg nem férnek.

Mársfalvi. Kivált, ha a' kegyesebb indulatok iránt való francia tanításokat megfontoljuk, akkor, Uram! e' következeéseknek károssága éppen szembetűnő. A' felebaráti szeretet, keresztény hitünknek ama' fő dísze, a' francia nevelés által egészen elfojtatik; mert ez nemes nevedékivel a' nemtelen rendeket úgy megvetteti, úgy megúáltatja, mintha emberek sem volnának. A' házások, szülők és gyermekek között való szeretet olly felséges, hogy még a' társaságos életnek eredetét is ennek köszönnyük. A' francia nevelés a' házasságból csupa familiabéli hasznokra czélozó hideg alkut csinál; a' gyermekeket csöcsömös koroktól fogva szülőiktől elválasztván, idegen kézre bízva; 's a' meghalt szülőkért, gyermekekért, vagy testvérekért való érzékeny sírátkozást olly érzéketlen gyásszal pótolja ki, mellynek valamint üdeje, úgy ruhadarabjai is ki vannak szabva.

Az irgalmasság, melly a' polgári életnek fő oszlopa, a' francia neveléssel meg nem férhet, részént azért, mivel ennek fő czélja ellen a' szívet nagyon megérezékenyíti, részént pedig, mivel a' francziásan nevelt szívek a' nyomorúttakkal, úgymint többnyire alábbvaló rendhez tartozó emberekkel, megösmersedni nem méltóztatnak. De talán már unalmat is okozok Méltóságtoknak morális jegyzéseimmel, mellyeknek sükerességét inkább csak érezni lehet, mintsem szóval megfejtteni.

Báró. A' hajdani üdőkben, mikor még a' nemesebb rendűek az alacsony világgal örömet társalkodtak, barátkoztak, és így ösmerősebbek is voltak, Gyenerális Uramnak panasz hely, ammint látom, nem találtak volna; de az alacsony világ nem is böcsülte ám a' főbb rendeket úgy, ammint most böcsülni kénytelenítettik.

Mársfalvi. Báró Uram! A' hajdani Szolgák nem estek ugyan térgyre földes Uraik előtt; nem csókolták ruháiknak legalsó prémeit, mikor kéréseiket meghallgatták; nem állottak letett kalappal messze tőlök, mint földi isteneiktől; de bezzeg! meg tudtak ám érettek halni. A' mostani szolgák mély tiszteletet mutatnak hozzájok, mivel ezzel, ammint maga mondja Báró Uram, kénytelenek; de a' legkisebb veszedelemben el is hagyják őket viszontag, mintha soha sem ösmerték volna.

Aranypataki. Azt ugyan, ha igazat akarok mondani, meg kell vallanom, hogy a' francia nevelés minket a' többi rendektől felette nagyon elkülönöz, és mintegy izolál; de talán ellenben azt sem tagadhattuk, hogy izoláltt boldogságunkról elengedőképen szorgalmatoskodik.

Mársfalvi. Mikép érti ezt az Úr?

Aranypataki. A' francziának conversatiobéli nyelve olly annyira bővelkedik mindennemű szépségekkel, mellyek nem csak ama' tiszteletet gyönyörűen kifejezik, mellyel egymásnak tar-

tozunk, hanem még a' mulatságos elmésséget is kellemetesen táplálják; könyveiben pedig olly annyira feltaláltatik minden, a' mi társaságos életünknek boldogságához megkívántatik, hogy a' többi nyelveket és könyveket a' nagy világ méltán mind szükségteleneknek nézheti.

Márfalvi. Eggy francia könyvben azt olvastam egyszer, hogy a' nagy világnak tagjai közönséges alkut csináltak magok között, melly szerint ők a' mindennapi társaságokban egymással komédiát játszanak. A' conversatiobéli nyelvben meg van határozva, micsoda szépségeket mondgyanak egymásnak mindennemű esetben. Ezeket ők könyv nélkül megtanúlják, 's egymásnak mély fő- és térgyhajtások között elmondgyák. Az ellenségek szinte azt mondgyák egymásnak, a' mit a' szíves barátok; és ha végtére a' complementumokból kifogynak, játékhöz ülnek. Ha e' nyelvet egyszer tudgyák, az emberi nyelvnek egyéb részeire nincs szükségek. Igaz ugyan, hogy a' conversatiobéli nyelv elejénte felette szűk volt, de üdövel külömbféle tudományos szépségekkel nagyon megsaporítottatott, mellyek a' fontos tárgyoknak egyyikéről a' másikra, szinte valamint a' lepkék virágról virágra repdesnek, a' nélkül hogy valamelyikből sükeres hasznót vonnyanak. Ezekből állyon-e tehát a' társaságos életnek izolált boldogsága?

Báróné. Én vele megelégszek.

Aranypatakiné. Én sem kívánok nálánál²⁰³ többet.

Márfalvi. Ha mink illyen izolált boldogságot keresünk, önnön magunknak ellenségei vagyunk. A' többi rendeknek hozzánk való kötelességeit mink méltán megkívánnjuk; de nekünk is vannak ám hozzájuk viszontag való kötelességeink. Ha mink ezeket nem tellyesítjük, és izolált boldogságot keresünk, nem méltán tarthatunk-e attúl, hogy ők is visszaadgyák nekünk a' kölcsönt? A' mi a' tudományokat illeti, ezeknek mélyebb és serény tanulása arra való nézve tartozik fő kötelességeink közé, mivel a' polgári társaságnak éppen azért vagyunk ragyogó tagjai, hogy egyszersmind oszlopai is legyünk.

Itt eggy inas hírül hozta, hogy az ifjú Uraság a' sétálásról megérkezett, és hogy az ebéd készen van. Szintazon renddel tehát, ammint a' kertbe lejöttek, fel is mentek megint az ebédlő szobába. A' Báróné megörülvén, hogy e' gyűlölséges beszélgetésnek vége szakadt, új kérdéseket tett Márfalvinak a' Párisi, Londrai, és Olasz országi ritkaságokról és multságokról, erősen feltévén magában, hogy az alacsony gondolkozású, de egyébaránt kellemetes társalkodású Gyenerálist e' tárgyaktúl más környékekbe, még Pestenn vele társalkodni fog, nem bocsátta.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Korán csíp, a' mi csalány akar maradni.

Allig ültek le az asztalhoz, hogy a' kis Gilméta elkezdette rajzolni, a' miket kocsin való sétálásokban látott és hallott. Egy nagy piacra jutottunk, úgymond, hol a' deákság úgy pözsögött, mint a' hangya. Jó ízűt nevtünk, mikor Monsieur de Frippon azt mondotta, hogy ezekből kerekednek majd valaha bölcs vargák, híres szabók, nemes földművesek, vastag oszlopok, mellyekenn az édes Haza megnyugszik. Gondolja meg Asszonyanyám! szegény György Úrfinak ezekkel a' deákokkal kell majd oskolába járni, és deákul tanulni. Pedig Madame de Folle nekem már sokszor mondotta, hogy eggy jó deák könyv sincsen a' világon, melly francziára ne volna fordítva. Én nem tudom tehát, minek kínozzák ötet illy haszontalansággal.

²⁰³ nálánál [Emendálva.]

Az öreg Aranypataki fejét csóválván, A' deák nyelv neki szükséges, úgymond; mert számtalan emberrel lessz neki valaha dolga, kik francziául nem beszéllenek.

Én az olyan emberekkel, a' kik francziául nem tudnak, soha életemben nem beszéllek, hanem az udvarmesteremhez, vagy komornokomhoz igazítottam. Ezt valaha ő is megcselekedheti.

De hát ha sem udvarmestere, sem komornokja nem lessz a' Kisasszonynak, kérdezé gúnyos szózáttal Mársfalvi.

Ha Asszonyanyámnak van, nekem is lessz. Madame de Folle régen megmondta már nekem, mit cselekedgyek, hogy nem csak udvarmesterem és komornokom, hanem még két inasom, egy vadászom, komornám, szobaleányom, és hat lovas hintóm is legyen.

A' Báró elkacczantván magát, 's mit cselekszel tehát? úgymond.

Ha ezeket nekem, felelé Gilméta, a' magyar gavalérok közül egyik sem akarja megigérni, akkor férjemnek francia gavalért választok.

Segítse az Isten a' Kisasszonyt e' különös szerencséhez mennél hamarább, mondá Mársfalvi. Hát még mit láttatok egyebet? kérdezé a' Báróné.

Külömbféle nagy és kis házakot, nagy és kis templomokat, mondá Gilméta.

És két nagy ispitát, utánna vetette az ifjú Aranypataki.

Hogy meri az Úrfi nekem az ispitákat eszembe hozni? kérdezé Gilméta, minekutánna még a' kocsiban fenyegettem, hogy Asszonyanyának megpanaszlom, a' mit cselekedni akart.

Énnekem? kérdezé Aranypatakiné mosolyogva. Már most csak mondgya meg nekem egyenesen, édes kis angyalom! micsoda panassza van a' fiam ellen?

Gondollya meg Méltóságod! folytatá szavait a' szós Kisasszonyka; az ispitába kívánczozott bemenni, hogy a' betegeteket lássa. Azokat a' rongyos, bűdös és halavány koldúsokat én az egész világért meg nem nézhetném. Mikor azután a' granatérosok' palotája előtt leszállottunk a' kocsirúl, mindgyárt mellettünk termett két ilyen koldús, egy koldús asszonnyal, kinek három gyermeke volt. Azt gondoltam, hogy mindgyárt el kell ajúlnom. Az Úrfi majd térgyre esett, úgy kérte De Frippon Urat, hogy adgyon nekik az ő rekráziópénzébül alamisnát; de a' Tanító Úr meg nem cselekedte; és ennek én nagyon megörültem. A' mi francia inasunkkal kerestet majd itt Madame de Folle szegény francziákat és francia asszonyokat, és az Úrfihoz ide vezettedi. Ezek az alamisnát jobban megérdemlik.

Az öreg Aranypatakinak és Mársfalvinak szemei öszvetalálkozván, szinte megmeredtek, úgy elfogta őket az álmélkodás.

Egy igen szép zászlótartó, így szólott tovább²⁰⁴ a' kis Gilméta, elvezetett bennünköt a' granatérosok' kaszárnyáiba, és velünk mindég csak francziául beszéllett. Voltak köz katonák is sokan, kik született francziák. Madame de Folle, és Monsieur de Frippon sokat beszélgettek velek, 's meg is ajándékozták őket. Azok közül kellene György Úrfinak egy inast fogadni, kinek felesége a' fejér ruháját is moshatná. Akkor azután csupa francziák között volna éjjel nappal, és derék egy gavalér válna belőlle. Nem igaz? Madame de Folle.

Nincs külömben, Kedvesem! mondá a' francia asszony, ki örömében majd hogy ki nem ugrott a' bőrébül, mikor hallotta, hogy az ő tanításait a' kis Gilméta olly derekasan megtanulta, és olly buzgón hirdeti.

A' Báróné látván, hogy Mársfalvi elhallgatott, az öreg Aranypataki pedig elkomorodott, más tárgyakra fordította a' beszédet, mellyekrül a' mi felvontt eszű és éles nyelvű Gilmétánk mesternéjétül tanúlt púpos vélekedéseit megmeg szabadon kezdette a' vendégek' elejébe pe-

²⁰⁴ *szóllotttovább* [Emendálva.]

tyegni, de annyátul elejénte egykét komor tekintettel, azután pedig, mivel ezek nem használtak, egynehány kemény szóval csendes hallgatásra kényszerítettett.

Ebéd után az öreg Aranypataki jelt adván Mársfalvinak, lelopta magával a' kertbe, a' mint észre vévén a' többiek, játékhoz ültek. A' gyermekek azonban, még mestereik szülőikkel játszottak, szabad akarattokra voltak hagyva, és magokat a' háznak már egyik, már másik ablakjában mulatták, a' hogy lehetett.

Aranypataki megölelvén Mársfalvit, Uram! úgymond, az én fiamnak neveléséről soha még nekem senki szívemre úgy nem szóllott, mint egynehány ízben az Úr. Jegyzései szemeimet egészen megnyitották. Ha mindgyárt meg nem eggyezek is a' francia nevelésről egészen az Úrnak vélekedéseivel, azt legalább már most nagyon hihetőnek tartom, hogy a' francia nemzetnek többnyire csak legalábbvaló szemettye jön ki hozzánk, melly az úri neveléshez szintannyit tud, mint a' varga legény a' mathézishoz. Hazájokban, mint inasok és szobaleányok, megtanúllják egy keveset a' francia módosságnak egynehány reguláit, és a' conversatióbéli nyelvnek néhány complementomit, s kijönnek hozzánk külömbféle szép nevek alatt, mint nevelők. Sem nemes vér, sem igaz jó erkölcs nem lévén benne, gyermekeinket a' francia gavaléroknek és dámáknak csak oktalan majmaivá teszik, szíveiket pedig, és elméiket²⁰⁵ úgy elrontják, hogy a' helyes gondolkodásban és az emberségben még csak parasztyainkkal sem vetekedhetnek. Ha feleségemnek szívén olly nagyon nem feküdne a' francia nevelés, én Frippont a' mai jelenés miatt házambúl még ma kiúzném. Igaz ugyan, hogy hitvesemnek tudtával feltettem már magamban, hogy fiamnak egy magyar correpetítort fogadok; de én ezt nem tartom elegendőnek arra, hogy gyermekemet a' romlástúl megmentssem. Még pedig feleségemet rá vehetem, hogy a' francia nevelőt eleressze, tartok tőlle, ne hogy addig a' fiam a' mérget nagyon magába szíjja. Adgyon nekem az Úr tanácsot, mit tévő legyek? és legyen, kérem, e' fontos dologban barátom és vezérem.

Tiszta szívembúl, mondá erre Mársfalvi. Az Úrnak fiát én a' mai történetbúl jó szívű és nemes hajlandóságú gyermeknek tartom. Megvetem tehát minden eszemet, hogy az Úrnak olly jó tanácsot adgyak, mellyel ötet a' veszedelembúl mennél hamarább kiragadhassa. De én erre egy kevés üdöt kívánok, hogy előbb az Úrnak egész házával jobban megösmerkedhessek. Megvallom azonnkívül azt is, hogy az emberi ész akármelly ügyekezetre soha olly helyes módokat ki nem gondolhat, mint azok szoktak lenni, mellyeket nekünk az eset vagy a' környülállások nyújtanak. Ezeknek változásait tehát szemmel tartom, hogy hasznunkra fordíthassam. Eggyálttalyában pedig nem javaslom, hogy az Úr e' fontos dologban siessen. Fiának szívében bízik én annyit, hogy azt nem egy könnyen lehet megrontani.

Allig mondotta ki ezeket, hogy a' Bárónének komornája, Hölgyi Mariska, a' kertbe lépett, s hozzájok sietvén, imígy szállította meg őket: Bocsássanak meg Méltóságtok merészségemnek, mellyel ide hatok, hogy egy fontos kérésemmel alkalmatlankodgyak. Báróném túl hallottam, hogy Aranypataki Úr, Ó Nagysága, egy magyar ifiút kíván úrfia mellé fogadni, és hogy ezt Ó Méltósága, Aranypatakiné Asszonyom, nem örömezt láttya. Ezen utóbbik környülállás arra kényszerít engemet, hogy még leány létemre is egyenesen magához a' Nagyságos Úrhoz fordúlylak, közbenjárásért pedig Méltóságos Gyenerális Úrnál esedezzek. Eggy ifiú tudni illik, kinek neve Hevesi Pál, megjelent csak imént nállam, és arra kért, hogy e' kenyérre neki útát csinállyak. Jó erkölcséről adhatok Méltóságtoknak nem csak tanúságot, hanem még kezességet is, mert én itt Pestenn vele nevedtem; tudományairúl pedig bizonyosnak mondhatom, hogy oskoláiban mindenkor az elsők között volt.

²⁰⁵ *elméiket* [Az ékezet emendálva.]

Mársfalvi átfogván egyik karjával a' leányt, Nézze meg az ember, úgymond, micsoda kellemetesen jár a' szája, mikor magyarul beszél! Én azt gondoltam, hogy magyarul egy szót sem tud, mivel a' Bárónénál szolgál. Mikép juthatott Húgom Asszony ennek a' francziás Dámának kegyelmébe?

Az által, úgy tartom, hogy francziául tűrhetőképpen beszéllek.

És talán németül is? kérdezé Mársfalvi.

Majd olly jól, mint magyarul, felelé Mariska. Boldogultt szülőim a' vékony Kapitány penzióból élén, magok tanítottak mind asszonyi munkákra, mind pedig e' nyelvekre is. De kivált a' francia nyelvet nagyon sürgették azért, hogy az Uraságoknál szolgálatot annyival könnyebben kapjak. Vajha jobban megtanúlhattam volna.

És Hevesi Pál talán Húgom Asszonynak valami távúlról való atyafia? kérdezé Mársfalvi.

Hazudnék, ha azt mondanám. Ő hozzám gyermekségünkül fogva jó, 's mivel jámbor ifiúnak tudom, én is jó vagyok viszontag hozzá.

'S valaha majd egybe keltek, úgy-e?

Erről mink egymásnak még csak egy szót sem szóllottunk. De ha ő egyszer állandó kenyérré jut, és engemet kezével megkínál, boldognak fogom sorsomot tartani, ha vele feloszthatom.

Lyánka! mondá erre Mársfalvi, a' te nyílt szívűséged nekem felettébb tetszik, és ha a' te barátod olly derék ifiú, a' melly derék leánynak én tégedet lenni gyanítlak, én leszek atyátok.

Mariska könybeborúlt szemmel rá tekintvén, megkapta kezét és megcsókolta.

Mársfalvi Aranypatakit megszóllítván, ki mindeddig mély gondolatokba merült volt, Tetszik-e az Úrnak, úgymond, ezen ifiúval megösmerkedni?

Küldgye hozzám Húgom Asszony, felelé Aranypataki.

Ő a' kapu alatt várakozik feleletemre, mondá a' leány; azonnal ide vezetem.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A' szöveget szöggel kell kiűtni.

Még a' leány az ifiúért elszaladt, addig Mársfalvi is mély gondolatokba merült, mellyekből végre felserkenvén, Uram! úgymond Aranypatakinak, nagyon szeretném én, ha egy fogas magyar legényt tehetnék Frippon mellé, kinek elegendő esze volna arra, hogy ennek kígyójárásait kitanúllyá, és elegendő hűsége arra, hogy velünk, a' mit lát, hall és tapasztal, igazán közölye. A' szöveget szöggel kell kiűtni.

Ezt magam is szeretném, mondá Aranypataki; de hol lelünk mink ollyan ifiat, a' kiben az erre szükséges tulajdonságok meglegyenek? Az én szívemet a' gondok szegény fiam iránt úgy gyöttrik, hogy ki nem mondhatom.

Jönnek már! mondá Mársfalvi. A' legénynek termete szép. Ha tehetségei csak középszerűek is, oda merem én állítani még is az Úrnak fia mellé, mint Fripponnak ellenzőjét.

Mariska elejekbe vezetvén Hevesit, még egyszer kérte őket, hogy vegyék pártfogások alá, és elsietett.

Öcsém Uram hovávaló? kérdezé Aranypataki, és mit tanult?

Én Budánn születtem, felelé az ifiú. Édes atyám a' Királyi Kamaránál szolgált. Szülőim korán meghalván, édes anyámnak báttya magához vett Pestre, és fiaival felneveltetett. Ezekkel az oskolabéli tárgyakon kívül megtanultam a' francia nyelvet és a' musikát is. Németül már azelőtt tudtam. Bátyám, ki a' Királyi Táblánál szolgált, valamint saját fiait, úgy engemet is

prókátorságra készített. Még a' filozofiát tanultam, megösmékedtem az olasz és az ánglus nyelvekkel is. Allig esküdtem fel Prókátornak, hogy bátyám meghalózott. Sógor asszonyomnak terhére nem akarván lenni, egy öreg Prókátorhoz szegődtem, mint segítője. Látam én itt, hogy a' Prókátoroknak sokasága miatt felette nehéz jobb kenyérre kapni, és hogy az embernek lelkiösmérete az ügyeknek védelmezésénél minduntalan' veszedelemben forog. Eltökéltem tehát magamban, hogy a' prókátorsággal felhagyok. Boldogultt atyámnak érdemeire nézve várhattam volna a' Kamaránál szolgálatot; de eszembe jutván, hogy szegény szülőimnek a' legnagyobb drágaságban szintazon fizetésből kellett élniek, mellyből az ócsó időkben is allig élhettek, és hogy következendőképén gyermekeiknek adósságoknál egyebet nem hagyhattak, tanácsosabbnak tartottam, édes atyámnak nyomdokit nem követni. A' katonatiszteknek sorsát szinte olyannak tudván, mint az atyámé volt, a' hadi szolgálatra sem lehetett kedvem. A' papságra hajlandóságom soha sem volt. Az öreg Prókátor elvégre, a' kinél szolgálok, azt javasolta csípös bosszonkodással, hogy fordítsam ruhámat németre, nevemet pedig francziára, és álljak be valamely Uraságnál mint Párisi nevelő. Harapós tanácsához még azt is oda függesztette, hogy deák és magyar nyelvemet születésemmel együtt tagadgyam el, ha azt akarom, hogy a' Dámák nagy böcsületben tartsanak. Én az ő mérgéből mézet vonván, feltettem magamban, hogy, mint nevelő, szerencsét próbálok, a' nélkül hogy e' végből legkisebb csalárdsággal éllyek. E' szolgálat által pedig semmi egyéb különös szerencsét szerezni nem kívánok, hanem csak valamelyik Uraságnak jószágában olly tisztességes hivatalt, mellyben magamnak egy kis gazdaságot tarthassak, elegendőt arra, hogy abból feleségemmel és gyermekeimmel együtt gond nélkül élélhessek.

E' csekély szerencsére, minekutánna fiam szárnyára kelend, esztendőbéli jó fizetésén kívül, még mellette lessz, számot tarthat Öcsém Uram, mondá Aranypataki. Még Báró Külnekiék házamnál lesznek, a' mi legfellebb két nap tarthat, ezen alkunk maradgyon titokban. Vendégeimnek elmenetelek után elhívatom Öcsém Uramot, és fiamnál azonnal beiktatom. Arrúl pedig, hogy francziául, olaszul és ánglusul tud, senkinek se szóllyon házamnál se most, se azután. Bővebb instructiót majd akkor adok, mikor hivatalyába lép.

Szívemből szakasztotta ki az Úr e' plánomot, mondá Mársfalvi Aranypatakinak; de engedgye meg, kérem, hogy ezen ifiú embertől megkérdezzem, miért nem kíván ő más valamely ragyogóbb hivatalt, hanem éppen csak olyant, mellyben gazdaságot tarthatna?

Tapasztalásból tudgyuk, Méltóságos Uram! hogy a' producens rendek soha sem szenvednek semmi szükségét, akárminémü drágaság nyomja a' többieket. Mikor a' földes Uraságok és a' parasztok drágán adgyák az eleséget, a' mesterember, és a' kézműves is drágán adgya munkáját, és úgy él, mint egyébkor. De a' kik ellenben fizetésből, interesből, s' egy szóval kész pénzből élnek, azoknak a' drágaságnak üdejénn fél annyi jövedelemmel kell megelégedniek, és szörnyen szenvednek. Tapasztaltam én ezt szülőimnél, tapasztaltam boldogultt bátyámnál, és feltettem magamban, hogy én is a' producens rendekhez ragaszkodok.

Helyesen! mondá Mársfalvi. Nekem is felkopna az állam,²⁰⁶ ha egy kis örökségem nem volna.

Ezzel Hevesit elbocsátották. Aranypataki megszóllyítván Mársfalvit: Az Úr tehát, úgymond, az én szándékomot átláttya?

Hízelnkedek magamnak vele, hogy átlátom. Hevesi parancsolatot vesz az Úrtól, hogy Fripponnak minden lépését szemmel tartsa, és az Úrnak tudtára adgya. Frippon pedig semmit sem mondhat az Úr' fiának, a' mit Hevesi ne értene; és így méltán remélli, hogy Hevesi által

²⁰⁶ *allam*, [Emendálva.]

az ő szívébe belát, és ott fontos okokat talál arra, hogy részéről még a' Méltóságos Asszonyt is elvonnyá.

Óh! ha én hamar illy szerencsés lehetnék! mondá Aranypataki.

Hamarább talán, mintsem az Úr gondolná; mert én plánumához egy másikat függesztek, melly talán még foganatosabb lessz. A' Báróné' komornáját kérem rá, hogy Bécsben a' francia asszonynak lépéseire vigyázzon, és hogy Hevesi által minket mindenrűl tudósítson, a' mi e' két nevelőnek mélyebb ösmeréséhez tartozik; mert én nehezen hibázok, ha azt itélem, hogy Monsieur Frippon, és Madame de Folle szorosabb szövetségben vannak.

Illy beszállgetések között felmentek a' játszó társasághoz, melly Aranypatakit meglátván, tele torokkal kiáltotta: Éppen jó, hogy az Úr²⁰⁷ érkezik! Egy fontos szavunk van az Úrral! Csak ide közünkbe a' Gyenerális Úrral együtt, ki szövetségünknek részvévő tanúja legyen.

Minekutánna Mársfalvi a' Bárónénak²⁰⁸ jobbára, Aranypataki pedig ballyára leültek volna, így szóllott ehhez a' Báróné:²⁰⁹ A' mi kedves Madámunknak a' játék közt egy igen helyes gondolatya volt. Azt mondgya ő, hogy, mivel az²¹⁰ Úrnak fia és az én leányom tökéletesen egyformán neveltetnek, végezzük el magunk között, minekelőtte Bécsbe indulunk, hogy gyermekeink valaha öszveházasodgyanak. Én és az Uram, mink rá állottunk; de Aranypatakiné az Úrnak híre nélkül semmit sem mert hozzá szóllani. Az Úr tehát ezen ajánlásra mit mond?

Az ajánlás az én házamnak nagy tiszteletére válik, és én Méltóságtoknak ezért elegendőképen köteles nem lehetek. Madame de Folle! az Asszonynak figyelmetességét hozzánk, és kivált gyermekünkhöz, nagyra böcsülöm. Én e' szövetséget valóban nem csak nem gátolom, hanem még különös szerencsének is tartom. Ha gyermekeink felnevekedvén, egymást szeretethetik, és egybe kelni kívánkoznak, örömmel viszem őket az oltárhoz.

Ha egymást szerethetik, és egybe kelni kívánkoznak? kérdező hegyke álmélkodással Madame de Folle. Hogy lehet az Úrnak a' házasságrűl illy nemtelen, hogy ne mondgyam, illy alacsony ideája? Vagy szeretik egymást, vagy sem! vagy akarnak egybe kelni, vagy sem! ha egyszer a' familiáknak környűállásai az illyen szövetséget hasznosnak mutattyák, öszve kell nekik házasodniok. Szíveik azért szabadok maradhatnak. Ez a' nagy világnak a' regulája!

Melly alól én gyermekeimet ki akarom venni, mondá Aranypataki. A' közép út azonban az efféle szövetségeknek szerzésében nem rosszallom, melly a' következendő előzésekbűl áll. Mondgyuk meg gyermekeinknek most irántok való szándékunkot, és nevellyük őket úgy, hogy egymásnak szeretetére, mellyet benne jó móddal nevelni is lehet, méltók legyenek. Így üdövel szabad akaratbűl, sőt hajlandóságbűl viszik azt végbe, a' mit tőlök ohajtunk, és szíveiknek sem lesznek okai arra, hogy a' familiabéli szövetségenn kivűl mellékfrígyeket kössenek, mellyek a' familiákat szászorta nagyobb károkkal rongályák, mintsem a' hidegvérű házasságok hasznokkal gyámolíthattyák.

Én az Úr kívánságának szívesen engedek, mondá a' Báróné, noha, megvallom, nem annyira meggyőződésbűl, mint kímélésbűl; mert én a' gyermekben sem az indúlatos szerelmet, sem a' szabad akaratot meg nem szenvedem. Hadd jőjjenek tehát előnkbe a' gyermekek!

Monsieur de Frippon felugorván székérűl, bevezette őket a' szomszéd szobábűl.

Gilméta! mondá a' leánykának a' Báróné, mink most elvégeztük, hogy te valaha György Úrfinak hitvesse légy; azért úgy nézd őtet ezentűl, mint jövendőbéli férjedet.

²⁰⁷ Úr [Emendálva.]

²⁰⁸ *Baronénak* [Emendálva.]

²⁰⁹ *Báróné:* [Emendálva.]

²¹⁰ *az az* [A szóismétlés emendálva.]

De mondgya meg nekem Asszonyanyám, fog-e nekem ő lovakot, hintót, vadászt, inasokot, szobaleányokot, kiváltkép pedig komornokot, és udvarmestert tartani?

Arrúl neked, Angyalom! semmi kétséged se legyen, mondá Aranypatakiné.

Azonkívül, folytatá beszédgyét a' leánya, azt is szeretném, ha az én Györgyöm többet nem tanulna, mint én; mert Madame de Folle nekem azt mondotta, hogy soha se válasszak magamnak olyan férjet, a' ki nállamnál többet tud, vagy legalább többet tudni akar.

E' regula énelöttem tellyességgel új, mondá Aranypataki mosolyogva. Hisz a' gavalér, a' ki hazájának szolgálni, familiájának virágzást szerezni, és jobbágyainak a' boldogságra útát mutatni akar, soha eleget nem tanulhat.

Ezt mind megteheti mások által, mondá a' francia asszony; a' háznak kormányozását pedig, szükséges, hogy hitvessére bízza; mert az olyan házban, a' hol asszony nincs, vagy a' hol asszony nem kormányoz, keresztül kocsúl megy minden.

Bocsásson meg az Asszony! mondá Aranypataki. Én a' háznak kormányát az én asszonyommal felosztom, kivel ez iránt örömet tanácskozok; de azért, Istennek hála! az én házamban a' rendetlenség nem uralkodik.

Felosztya az Úr? kérdezé gúnyoló kaczagással a' francia asszony. Felosztani látszik csak, azalatt hogy semmi sem történik egyéb a' háznál, hanem a' mit az asszony akar.

Aranypataki nyájas mosolygással megfogta erre, 's megcsókolta asszonyának kezét, és szeme közé nézvé, Kincsecském! úgymond, most legelőször hallom, mióta egybe keltünk, hogy te nadrágot viselsz, és én főkötőben járok!

Kaczagásra fakadtak mindnyájan, Aranypatakiné pedig azzal felelt Urának, hogy mindnyájoknak láttára legelőször kezét, azután pedig ajakit megcsókolta.

A' Báróné azután az Úrfihoz fordúlván: Hát te, úgymond, édes Györgyöm! mit mondasz arra, hogy leányomot neked szántam?

Az Úrfi megcsókolván a' Bárónénak kezét: Ügyekezni fogok rajta, úgymond, hogy magamot Méltóságodnak e' különös kegyelmére érdemessé tegyem.

Szép felelet! mondá a' Báróné. Jőjjsze ide, hadd csókollyalak meg érte. Úgy! Most már csókold meg az én Gilmétámat is, mint jegyesedet.

Az Úrfi a' Kisasszonynak kezét megcsókolta; ez pedig, anyjának példája szerint, az Úrfinak ajakira tűzött egy csókot. Erre a' gyermekek a' nevelőkkel a' kertbe, az öregek pedig némely Pesti Uraságoknak látogatására mentek. Még a' Dámák a' tükörasztalkáknál ültek, és a' Bároval váltólag beszélgettek, addig az öreg Aranypatakit Mársfalvi elvezette a' szomszéd szobába, és ott megkérdezte tőlle, ha igazán kész-e rá állani e' szövetségre, melly fiát Gilmétával öszvefűgessze?

Édes Barátom Uram! felelé Aranypataki; az én házam háromszor jobb karban van, mint a' Báróé, ki az asszonynak pénzfecsérléseit szép jövedelmeivel már régen nem győzi. Az adósság sok is már a' házánál. A' Bécsi lakás azokat még jobban meg fogja szaporítani. Nekem annyival adós, hogy egyik szép faluját, mellyre a' pénzeket mint hipotékára adtam, már az enyimémnek tarthatom. Az asszony tehát ezen adósságot azokkal együtt, mellyeket házamnál tenni még talán szándékozik, lányával akarná kifizetni. Én ma könnyen vettem fel a' dolgot, mivel tudom, hogy, mihelyt én Frippont elűzöm, a' Báro' házában az én házamhoz való barátsága is elenyészik. Madame de Folle legalább kézzel lábbal rajta lessz, hogy ezt végbe vigye; a' mivel nekem valóban különös jó szolgálatot fog tenni.

Derekasán! mondá Mársfalvi. Látom már, hogy az Úr az igaz úton van. Haza megyek, és arról gondolkodok majd egy keveset, mikép lehetne a' szegény Bárót is, mind feleségére,

mind leányára nézve, észre hozni? Láttá-e az Úr, halavány orcáját?²¹¹ látta-e, mikép²¹² sütötte le szemeit, mikor a' francia asszony azt vitatta, hogy a' házat asszonynak kell kormányozni?

Nem láthattam. De ha Barátom Uram ezen alkalmatossággal komorságot vett észre benne, jeles jót cselekszik bizonyára vele, ha²¹³ észretérésének e' zsengecskáját erőre segíti. Szabad-e tudni, mit akar az Úr hasznára cselekedni?

A' Bárónak testvér bátyja, Báró Külneki Mátyás Óbester, mondá Mársfalvi, nekem régi jó barátom. Eggyütt szolgáltunk sok üdeig, eggyütt feküdtünk a' táborban az ellenség előtt, sőt még egynehány ütközetben is eggyütt harcoltunk. Ő most Posonyban lakik. Megírom tehát neki, a' mit Öccse' házának állapottjáról tudok, és arra kérem, hogy legyen rá egy kis gondgya, még Bécsben lakik.

Az Úr Isten adgya szent áldását az Úrnak munkájára, mondá Aranypataki.

HATODIK SZAKASZ.

Kívánok szerencsés utat.

Még Mársfalvi és Aranypataki a' francia nevelők ellen szövetséget kötöttek, addig ezek öszveültek a' mulató házba, és munkájokban, mellyel e' két házat igájok alá hódítani kezdték, váltólag gyönyörködtek, a' gyermekeket pedig a' kertben magokot hagyták. Öszvebeszéltek ők, hogy egymásnak mindent megírnak, a' mi házaiknál, kivált nevedékeikre nézve, történni fog, és hogy eggyik a' másiknak tanácsa nélkül semmi fontos dolgot nem cselekszik. Hogy pedig titkaikat annyival bizodalmasabban közölhessék, egy különös írást gondoltak ki, mellynek kulcsát magoknak feljegyezték. Az Úrfinak deák instructora felül azt javasolta Fripponnak az asszony, hogy semmit se mulasson el, a' mi az Uraságot arra birhassa, hogy illy haszontalan legényt az Úrfi mellé ne fogadgyon; ha pedig ezt végbe nem viheti, kínozza magát a' legényt mindaddig, még a' szolgálatból önnkint el nem megy.

Azalatt a' gyermekek jövendőbeli szövetségekről olly fontosan beszélgettek, ammint olly gyermekektől kitelhetett, kik rossz kéz alatt voltak, és csak rossz példákat láttak. Hány ruhát fogsz te nekem csináltatni, kérdezé Gilméta, mikor majd lakadalmat tartunk?

Hármat, felelé az ifjú Aranypataki.

Csak hármat? Fél tuczatot legalább kell csináltatnod. És én magam választhatok reá szerket, úgy-e? Hát bonczokot a' nyakamra és kezeimre, gyémántokot a' fejemre veszel-e?

Kétség kívül veszek olyanokot, hogy párjokot kell keresni, mondá az Úrfi.

Gilméta ugrált és tapsolt örömében. Én, úgymond, egész Bécsben a' legszebbik Dáma leszek.

Egész Bécsben? kérdezé amaz. Úgy de, hát ha mink nem Bécsben lakunk?

Lakj te, a' hol tetszik, én Bécsből el nem megyek. Hallod-e, György! Nekem Asszonyanyám mindég azt mondotta, hogy másnak engemet nem ád, hanem csak Grófnak, vagy legalább Bárónak. Te csak nemes ember vagy, úgy-e?

Az vagyok, de Asszonyanyám azt mondotta, hogy nekem Báróságot vesz, mivel maga is született Báró Kisasszony.

²¹¹ *orcáját?* [Emendálva.]

²¹² *mikep* [Emendálva.]

²¹³ *la* [Emendálva.]

Akkor azután, mondá megmeg Gilméta, ha te is Báró leszel, és engemet elveszel, mink is reggel, mihelyt felöltözködünk, mindgyárt játszunk, vagy vizitákat csinálunk; ebéd után pedig társaságot tartunk, vagy társaságba megyünk, és estve a' theátrumba, és télen a' bálba, nyáron valamely szép kertbe, mint Uram Atyám, és Asszonyanyám, úgy-e?

Ha foglalatosságim megengedik, igen is; egyébaránt magad mehetsz, a' hová tetszik.

Foglalatosságid? Hisz Uram Atyámnak semmi egyéb dolga; neked is tehát semmi egyéb foglalatosságod nem lessz.

De én hivatalt akarok viselni, melly miatt, ammint Uram Atyám mondgya, sokat kell, még férjfi koromban is, tanulnom.

Eredgy a' te tanulásoddal! Madame de Folle azt mondgya, hogy a' gavalérnak házi eszközeihez tartozik ugyan a' szép bibliothéka, hanem hogy a' benne lévő könyveket olvasni csak nemtelen emberekhez illik, kik magokat tudósoknak nevezik, és e' nélkül el nem élhetnek. Hallod-e György! ha te énelem a' kertekbe, a' theátrumba, és a' bálókba nem jöhetsz, akkor nekem más férjfiával kell mennem, mert Madame de Folle azt mondgya, hogy szolgál-gavalér nélkül nem illik a' dámának járni.

Menny, a' kivel tetszik, mondá az Úrfi.

Katonatiszttel? Óh! édes Györgyöm! micsoda szép tisztak voltak azok, a' kiket ma látunk.²¹⁴ Mint a' bábok! Nem volna-e neked kedved a' katonaságra?

Miért nem? A' magyar Nemes a' nélkül is született katona, ammint Uram Atyámtól számtalanszor hallottam.

Óh légy, kérlek, katona! Kétszerte szebb leszel, mint most vagy, és én is kétszerte jobban foglak szeretni.

Így beszélgettek együtt a' gyermekek, még a' nevelők a' mulató házból kijöven, fel nem vitték őket magokkal, hogy velek valamit olvassanak. Azonban, mivel Gilméta egy általlyában nem akart semminémű tanúláshoz fogni mindaddig, még Bécsben fészket nem ver, bérkocsit hozattak magoknak, és sétálni mentek.

Más nap reggel az öreg Aranypataki Mársfalvihoz menvén, Barátom Uram! úgymond, én az Úrnak hozzám való szívességében bízván, ide rendeltem Hevesit, hogy vele kedvem szerint beszélhessek. Otthon lehetetlen volna vele tanácskoznom, a' nélkül hogy szembe ne tűnnyön. Mariskával, a' Báróné' komornájával is szóllottam már,²¹⁵ de csak röviden. Megígérte, hogy Hevesinek mindent megír, a' mi a' Báró' házánál történni fog.

Ennek Mársfalvi nagyon megörült. Báró Külneki Óbesternek megírta már ő, és el is küldötte a' levelet, mellyben Öccsének házát lerajzolta, megígérvén, hogy tudósításait ezentül is folytatni fogja, ha láttya, hogy azoknak az Óbester boldogtalan Öccsének és Gilmétának javára hasznát akarja venni. Nem adnám sokért, úgymond, ha e' francia csürhét mind a' két házból kipörkölhethém.

Elérkezett azután hozzájuk a' kiszabott órára Hevesi is, kit Aranypataki megszóllítván: Én, úgymond, az Úrral olly dolgot akarok közleni, mellytül házammak böcsülete, és majdnem egész boldogsága függ. Tarthatok-e számot arra, hogy azt Öcsém Uram titokban tartya?

Azonkívül, felelé Hevesi, hogy ezt, mint fő nemes házának szolgája, kötelességemnek nézem, a' barátságos tónus is, mellyel hozzám a' Tekintetes Úr különös bizodalját mutatni méltóztatik, arra bir engemet, hogy minden ügyét úgy tekintsem, mint magamét.

²¹⁴ *lattunk*. [Emendálva.]

²¹⁵ *mar*, [Emendálva.]

Köszönöm! Most tehát hallja meg az Úr a' dolgot. Én a' francia nevelőt fiam mellől el akarnám űzni, de a' nélkül, hogy feleségemet megbántsam, ki a' francia nevelést legtökéletesebbnek tartja. Ezt pedig egyébkép végbe nem vihetem, hanem ha feleségemet mind a' francia nevelésnek semmirevalóságárául, mind francia nevelőmnek tudatlanságárául és gonosz szívéreül világosan meggyőzőm. Az ilyen próbákra engemet Öcsém Uram legkönnyebben segíthetne. Frippon ugyan nem örömet fogja Öcsém Uramot fiam körül látni, sőt talán még gorombaságokkal is fogja illetni. Van-e Hevesi Uramnak hozzám annyi szíve, hogy ezt a' munkát magára vállalja, és Fripponnak dühösködéseit mindaddig állhatatosan kitűrje, még ötlet feltett plánomom szerint elűzhetem?

Van, Tekintetes Uram! Saját tapasztalásomból is tudom én, hogy Nemzetünk' színének romlását az ilyen jövevény nevelőknek köszönhetjük. Mint hazafi tehát még kötelességemnek is tartom, hogy az efféle jöttmentt nevelőknek lárváját levonni segítsen.

Annyival bizonyosabban megvárhatom tehát Hevesi Uramtól, mondá Mársfalvi, hogy az én kérésemnek is szívesen meg fog felelni. Báró Külneki Úrnak a' házát is meg akarnám én attúl a' rossz francia asszonytúl menteni, a' ki most benne uralkodik. Aranypataki Úr szóllott már Mariskával, de csak röviden, a' felül, hogy a' mit a' Báró' házánál ezen ügyekezethez előmozdítására szolgálhatót lát, vagy hall, azt az Úrnak hüven megírja. Legyen tehát az Úr olly jó, és beszéllyen erről vele még bővebben, és ha majd leveleit veendi, közöllye velem azokat, hogy tudósításinak illendő hasznát vehessem.

Szívesen megcselekszem.

Ha velem különös beszédgye lessz Öcsém Uramnak, mondá Aranypataki, itt a' Gyenerális Úrnál fogunk öszvejönni. Boldog Isten! Saját házamban sincs már szabad akaratom, mióta benne a' francziaság fészket vert.

Ezen alkalmatossággal többféle tárgyról ereszkedtek ezen Urak beszédbe Hevesivel, 's örömmel tapasztalták benne ama' sikerességet a' tudományokban, és ama' nyílt ész a' világ' dolgainak megítélésében, mellyet az ember a' jöttmentt francia nevelőkben hasztalan' keres.

Más nap Mársfalvi ismét Aranypatakiéknál ebédelt, de a' Bárónétül²¹⁶ csupa hideg ember-ségnél egyebet nem tapasztalt. Elbeszélltetvén vele magának nagy részét ama' szépségeknek és ritkaságoknak, mellyeket külső országokban látott, egyébaránt nem tartotta vélekedései miatt méltónak arra, hogy ötlet a' társalkodásban megkülömböztesse. Ebéd utánn, melly korábban tartatott, és rövidebb volt, hírt hozott egy inas, hogy a' hintók készen állanak. Írjon nekem, kedves Barátom! mondá Madame de Folle, Monsieur Fripponnak, és gyakran írjon! Ezt mondván, megfogta Fripponnak kezét, és megrázta.

Ezt cselekedte Gilméta is az ifiú Aranypatakinak mondván: Írj nekem, kedves Györgyöm! és gyakran írj!

El ne felejtse az Úr, mondá tovább az asszony, hogy Bécsben egy asszonyi szív van, melly az Úrért barátságosan érez.

El ne felejtsd, mondá a' Kisasszony is, hogy Bécsben egy leányszív van, melly érted barátságosan érez.

Frippon erre megcsókolta, és szívéhez szorította az asszonynak kezét, az ifiú Aranypataki pedig Gilmétáét.

Adieu! ma chère! mondá amaz, nagyot sohajtván.

Adieu! ma chère! mondá emez is, nagyot sohajtván.

²¹⁶ *Barónétül* [Emendálva.]

Ezen alkalmatossággal Gilméta az ifjú Aranypatakinak kezébe nyomta lopva saját portréját, megölelte, mint jövendőbéli férjét, és megcsókolta.

Aranypatakiék lementek velek a' hintókhöz. Kívánok szerencsés útát! mondá Mársfalvi, mikor már benn ültek. Szerencsés útát! kiálták a' többi kísérők is, noha kiki közülök másmás szívvel.

HETEDIK SZAKASZ.

A' véretlen, de nagyon átalkodott harc.

Allig vezette be fiához az öreg Aranypataki Hevesit, hogy Frippon az órrát pulykakakas gyanánt leeresztette, és duzmadni kezdett. Frippon Uram! így szólott az atya, Hevesi Úr, kit itt maga előtt lát, felvállalta fiamnak oktatását a' deák és magyar nyelvben, valamint ama' tudományokban is, mellyek a' Magyar Gavalérban elkerülhetetlenül megkívántatnak. Ajánlom ötöt az Úrnak barátságába. Fogjon vele kezét fiamnak javára. Mivel az Úr fiammal együtt két szobát foglal el, kivel egy szobában hálni elejétől fogva nem akart; azt a' rendelést tettem, hogy Hevesinek a' fiam' szobájában egy nyoszolya állíttasson fel. Ő éjszaka is fog gyermekemre vigyázni.

Ezt francziául mondotta Fripponnak; azután pedig fiához fordulván, így szólott magyarul: Édes fiam! te az oskolabéli tárgyakban nagyon hátra maradtál. E' vacátiókban Hevesi Úr megtanít azokra, a' miket elmulattál, hogy a' jövő oskolaesztendőben tanulásidót a' nyilvánvaló oskolákban folytathasd. Fogadd szavát mindenben; tiszteld úgy, mint második atyádot, és tanúly serényen, hogy benned olly örömem legyen, a' minőt talentumaidtól méltán várhatok.

E' rövid de fontos beiktatás után elvezette Hevesit az Asszonyhoz, 's német nyelvben bemutatva neki, mint fioknak correpetitorát. Ugyanazon nyelvben legelőször is azt kérdezte Hevesitől az Asszony, ha beszéll-e francziául? 's módos németséggel előadott feleletét hallván, hogy a' francziában nem járatos, megrázogatta fejét, megvonogatta vállait, 's öszveránczolván ajakait, Sajnálom! úgymond; a' franczia nyelv nélkül, nem hiszem, hogy fiamnak nevelőjével, Frippon Úrral, egyet érthessen az Úr; a' mit arra, hogy fiam helyesen neveltessen, szükségesnek tartok. A' sok szakács elsózza az ételt.

Méltóságoknak²¹⁷ szemei előtt lévén mind a' ketten, felelé Hevesi, el nem hitethetem magammal, hogy akarattyokat hüven ne tellyesítsük, és hogy következendőképen a' nevelésre nézve egyet ne értsünk. Én szoroson megmaradok kiszabott korlátim között, és Méltóságoknak híre nélkül legkisebbet sem cselekszek.

Közelebbről kell Hevesi Urat Szívecskémnek ösmerni, mondá Aranypataki, hogy e' félelemtől megmenekedhessen. Én kész kezesse vagyok annak, hogy Fripponnak a' viszálkodásra legkisebb okot sem ad.

Ezt szívemből kívánom fiamnak javáért, mondá az Asszony, és magát Hevesi felé meghajtottta.

Hevesi ezt helyesen arra magyarázván, hogy elmehet, megcsókolta mély tisztelettel az Asszonynak kezét, és elment.

Mennyen az Úr a' fiamhoz, mondá Aranypataki, és kezdgye el vele azonnal a' munkát.

²¹⁷ *Méltóságoknak* [Emendálva.]

Allig lépett ki Hevesi a' szobából, hogy az Asszony férjére tekintvén: Nekem, úgymond, módos ifiúnak látszik lenni. Kár, hogy francziául nem tud. Rendelést teszek majd, hogy komornámmal és szobaleányommal egy asztalnál egyen.

Bocsásson meg, Szívcském! ezt meg nem engedhetem.

Hisz azt csak nem kívánna talán Kincsem! hogy vele egy asztalnál egyek?

Nem kívánom, hanem kérem. Ha Fripponnal egy asztalnál ehét Kincscském, miért nem Hevesivel? A' nevelőket nekünk úgy kell tisztelnünk, mint helytartóinkot, és jó barátinkot, kiktől gyermekünknek boldogsága függ, melyre méltán úgy nézhetünk, mint saját boldogságunknak legfőbb részére.

Monsieur Frippon legalább jó házból való, mondá az Asszony.

Nemes ágból származott Hevesi is, és a' mi több, magyar ágból. Szívcském énáltalam Magyar Dáma lett; illik tehát, hogy a' magyar nemességet alábbra ne böcsüllye, mint a' francziát, mellyel sem születése, sem házassága által semmi legkisebb szövetségben nem áll. Ezennfelül pedig fontollya meg azt is, mi végből költöztünk mink ide Pestre? Nemde, hogy egyetlen egy gyermekünk szemek előtt neveltessen? Egész nap kevés üdönk maradván arra, hogy a' nevelőkkel és hivatalyokban való serénykedésekkel közelebbrül megösmerkedgyünk, ezt az asztalnál külömbféle beszéllgetések által legkönnyebben végbe vihetjük.

De hát ha más Dámákat akarunk vendéglélni?

Ha a' Dámák magosabb rangban vannak Szívcskémnél, akkor a' gyermek nevelőivel együtt szobájában egyen. A' többi Dámáknak pedig meg kell elégedni azzal, a' mivel az én Asszonyom megelégszik.

Csak fiamnak javára válylon, mondá az Asszony, én kész vagyok érte még többet is áldozni.

Aranypataki megcsókolván kezét: Érzékeny Anya! úgymond. Háladatos indulatotot e' szóért ki nem fejezhetem.

Azon szempillantásban belépett hozzájok Frippon az ifjú Aranypatakival, 's büszke tekintetet vetvén az atyára, Az Úr, úgymond, nekem e' gyermeknek nevelését egészen átadta. Contractusunkban semmi sincs a' felül, hogy az én örömrre egy al nevelőt tegyen. Én tehát azt kívánom, hogy az a' bárdolatlan és ostoba magyar legény ezen órában eleresztessen, vagy contractusunk szegettnek tartasson. Ezeknek egyyike nélkül én a' gyermeket átadom, és a' háztúl elbúcsúozok.

Monsieur de Frippon! mondá erre szelíden intó 's egyszersmind kérlelő szózattal az asszony, ki el nem szívélhette, hogy férjével illy hegyke és goromba tónusból beszéll.

Eredgy fiam! a' szobádba, mondá Aranypataki a' gyermeknek, és mutasd meg a' Correetitornak, meddig mentél tanulásidban? Nekem Frippon Úrral egyy kis beszédem van, mellynél te jelen nem lehetsz.

Az Úrfi itt marad, mondá Frippon parancsoló tekintettel.

Attyának akarattya ellen? kérdezé az Asszony álméllkodva.

Még az én kezem alatt van, felelé Frippon, mindaddig én vagyok az attya. Én Aranypataki Uramnak feleletét előtte akarom hallani.

Szívesen! mondá a' bosszonkodó atya. Mivel az Úr a' contractusról szóll, kénytelen vagyok én is az igazat megmondani. A' contractusban az Úr megígérte, hogy fiamot a' deák nyelvben, és ama' tudományokban is fogja gyakorolni, mellyek az oskolákban taníttatnak, és a' Magyar Gavalérban megkívántatnak. Mikor ezt az Úr írásban megígérte, sokkal jobb vélekedésben voltam az Úr felül, hogy sem azt magammal elhitethettem volna, a' mit már most tapasztalásból tudok, hogy az Úr tudni illik olly dolgokat ígérjen, mellyek hatalmában nincsenek. Én e' fon-

tos okból a' contractust felbonthattam volna, de meg akarván az Urat kímélleni, inkább csak Correpetitort fogadtam, ki e' rést az Úrnak kára nélkül kipótollya. E' kíméllésért én az Úrtól inkább köszönetet reméltem, mintsem pattogást. Várja meg tehát az Úr, még vére meghidegszik, és fontollya meg, kinek van közülünk igazsága? Én állhatatosan megmaradok a' mellett, hogy fiamot Correpetitor nélkül nem hagyom. Akár így nállam maradni, akár házamtúl búcsút venni tetszik az Úrnak, én feleltét harmad napra elvárom. Most mennyen az Úr, és gyermekemet akaratomnak tellyesítésétül ne tartóztassa.

Frippon e' határozott feleletet hallván, és Aranypatakinak férjfiás állhatatosságát szemlélvén, megdöbönt, és hegyke tónussábúl alább szállván, szabódni kezdett. Azután okokkal ostromolta Aranypatakinak szándékát, kinek sükeres feleletei által hallgatásra kényszerítettvén, feltette magában, hogy a' mit nyilvánvaló ostrommal meg nem nyerhetett, alattomban való fondorkodással viszi végbe. Elment tehát, 's ammint a' gyermeknek szobájába lépett, hol erre Hevesi már várakozott, azt mondta francziátúl a' gyermeknek, hogy mondgya meg a' Correpetitornak, hogy egy óránál tovább ne tartóztassa. Maga megmondhatta volna ő ezt Hevesinek deákúl, de nem tartotta méltónak arra, hogy vele szóllyon.

Leült azután ugyanazon szobában, hol Hevesi a' leczkét tartandó vala, hogy a' gyermek vele maga ne maradgyon. Hevesi deákúl kérdezte meg a' gyermektül, mennyire ment eddig tanúlaiban, és micsoda tárgyakot tanúlt? 's álmélkodva hallotta, hogy a' gyermek a' deák nyelvet felette rosszúl beszéli, és francziásan ejti, és hogy eggyáltallyában mind azokban, a' miket a' magyar ifiak az oskolákban tanulni szoktak, felettébb hátra van. Azután magyarul szóllította meg a' gyeremet; de Frippon azonnal megparancsolta neki francziáúl, hogy magyarul ne felellyen, hanem deákúl. Hevesinek kérdésére, miért nem felel magyarul? a' gyermek semmit sem szóllott, Frippon pedig felugrott, és kezénél fogva a' másik szobába beragadta, hol neki hízelkedő hitetésekkel világos igazságnak rajzolta azt, hogy Hevesi deákúl rosszúl beszéll, és hogy kérdései által még a' tudományokban való járatlanságát is elárúlta; azután pedig azt, hogy a' magyar nyelv a' mostani nagy világban még a' magyar Gavaléroknek is szükségtelen, mivel a' társaságokban, kivált a' hol Dámák vannak, mindenkor csak francziáúl beszéllenek, és hogy az attyát valamely ostoba és módatlan magyar bújtatta fel arra, hogy fiátúl a' magyar nyelvnek tanúlását megkívánnyá. Egyébaránt arra intette a' gyeremet, hogy csak neki fogadgyon szót, és senkitül se féllyen, mivel ő még szülőinek is mindenrül megfelel.

Ebéd alatt az öreg Aranypataki maga mellé vevén Hevesit, szüntelen' magyarul beszéllgett vele külömbféle tárgyakrül, mellyek fiának neveléséhez csak messzérül sem tartoztak. Frippon lebocsátotta az órrát, és az Asszonynak kérdéseire csak röviden és szárazan felelt. Az Asszony is tehát meg akarván e' gorombaságáért büntetni, Hevesivel német beszéllgetésbe bocsátkozott.

Ebéd után az öreg Aranypataki aludni menvén, Hevesi elbúcsúzott, Frippon pedig az Asszonytül kikérte magának, hogy vele és fiával a' szomszéd szobába egy fontos szóra jönni ne terheltesse. Itt ő az Asszonnyal, ki a' franczia nevelőköt gyermekségétül fogva fél isteneknek tartotta, könnyen elhitette, hogy Hevesi nagy számár, és hogy még deákúl sem tud. Azt hazudta azután, hogy már csak kérdéseibül is, mellyeket a' gyermeknek az ő jelenlétében tett, és egész fizonomiájábúl eszre vette, hogy nem csak tudatlan és otromba, hanem még erkölcs-telen ember is; mire nézve ő meg nem engedheti, hogy a' gyermekkel társalkodgyon, mikor ő maga jelen nincsen, vagy hogy jelenlétében vele olly nyelvonn beszélljen, mellyet ő nem ért. Minekutánna pedig ezekrül sokat értekezvén, az Asszonynak készségét, hogy szavainak hitelt adgyon, elég értelmesen látta volna, még arra is merészlett végtére vetemedni, hogy férjét gyanussá tegye. Az Urat, úgymond, én tisztelem, böcsülöm, mint jó szívü, és nemes házbül

szakadt Gavalért; de a' tudományokban olly járatlan, a' deákságban olly gyenge, hogy ki nem mondhatom. Az illyen Uraknak hibáit senki sem meri megfeddni; mire nézve ők saját gyengeségeiket soha sem ösmerik. A' mi a' magyar nyelvet illeti, én azt tartom, hogy őtet némelly ostoba tudósok vették arra, hogy annak tanulásával fiát kínozza. Elejétől fogva a' deák nyelv volt a' Magyar Nemzetnek anya nyelve, melly a' köz nemességnél, ammint hallom, még most is közönséges. A' Gavalérokna pedig, ammint Méltóságod maga is tudgya, az anyanyelv a' francia. Azonban Aranypataki Urat ezekben olly átalkodottnak látom, hogy egyenes útonn vele semmire sem mehetünk. Ha tehát Méltóságod egyetlen egy gyermekének romlását nem akarja, álljon részemre, és fogadgya meg nekem nem csak azt, hogy feltett szándékomnak végrehajtásában segedelmemre lessz, hanem azt is, hogy e' szövetségünköt az Úrnak el ne árúllya.

Az Úrnak szándékát? Szövetségünköt? kérdeze a' Báróné álmélkodva.

Igen is, szövetségünköt, folytatá szavait Frippon, mellyet a' Correpetitor ellen és pártfogói ellen kötni kénytelenek vagyunk, hogy főnemes házának ezen egyetlen egy ágát a' veszedelemtől megmentsük, és kellemetes virágzásra segítsük. Ezt mondván, a' gyermeket mellýéhez szorította.

Haggyon nekem az Úr üdöt arra, hogy a' dolgot megfontoljam, mondá az Asszony.

Kell-e oda fontolás, a' hol Méltóságod a' mélységnek szélénn állani láttya kedves gyermekét? Óh! ő énnekem csak nevedékem, de látom! hogy buzgóbb hozzá szeretetem, mint azé, a' ki szülte.

Úgyde, mikép köthessek én az Úrral illy szövetséget, mikor még azt sem tudom, mit szándékozik a' Correpetitor ellen, és pártfogói ellen cselekedni? Én saját férjemnek megjárására, melly őtet nevetségessé tegye, tellyességgel nem állhatok.

Az én szándékom abbúl áll, hogy a' Correpetítort mindaddig kínozzom, még a' háztúl önnkint el nem búcsúzik. Méltóságodtól pedig semmit egyebet nem kívánok, hanem hogy engemet az Úr előtt, még ezt végbe viszem, oltalmazzon. Ez Aranypataki Úrnak semmi rövidségére nem válik.

E' keveset könnyen megtehetem, mondá az Asszony, ha megigéri az Úr, hogy ezt minden nyilvánvaló vita nélkül viszi végbe.

Olly csendesén, felelé Frippon, mint azok, a' kik a' föld alatt minákot ásnak, hogy a' várat felvessék.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Az egyenesség a' veszedelemben.

Aranypatakiné meggondolta volna még magát, és talán férjének az egész dolgot el is árulta volna, ha erre üdöt nyerhetett volna. Még Aranypataki el sem végezte volt délutáni álmát, ammint már vendégek érkeztek, kik egész estig nállok maradtak. Estve pedig Aranypatakiné férjével együtt egy öreg özvegy Grófnéhoz ment, ki őket játékra különösen megkérte. Játék előtt e' Grófnéval, ki őtet még leánykorában ösmerte, és szülőivel barátságosan társalkodott, mélyebb beszélgetésbe talált ereszkedni, 's ennek kérdésére: mikép mennek dolgai? elmondotta neki anyai szorgalmát egyetlen egy fiának nevelése iránt.

Fogadgyon neki, Kedvesem! mondá a' Grófné, egy francia nevelőt, és bízza gyermekét egészen reá. Azután e' fontos dolog iránt nyugodtt elmével lehet. Ezek az emberek a' gyermekek körül atyák, anyák, mindenek.

Francia nevelője már volna, mondá Aranypatakiné; de férjem vele meg nem elégszik.

Csudálom! A' nevelőnek mi a' neve?

Monsieur de Frippon!

Frippon? a' ki Bécsben egy darabig tánczmester volt, azután pedig az öreg Marquis Fantôme Úrnál mint lovászmester szolgált?

Emigrans Marquis volt, a' kinél szolgált, de meg nem tudhattam, mit volt nálla?

Az minden bizonytal! Itt a' Grófné lerajzolta Fripponnak egész természetét, úgy hogy Aranypatakiné a' Grófnénak vele való ösmeretségéről semmit sem kételkedhetett. Szerencsés anyának tartsa magát, Kedvesem! hogy illy derék nevelőhöz juthatott. Bécsben az én Komornámnál találtam egyszer, 's kérdésemre, ki légyen? és mit keres házamnál? olly módosan felelt, hogy engemet azonnal megbájolt. Szinte akkor halt meg az ura, a' Marquis, és így szolgálatot keresett. Komornám is nagyon dicsérte és kegyelmembe ajánlotta; de én akkor nem segíthetem rajta. Én azután Bécsből ide szakadtam, és csak fülhegygel hallottam a' Komornámtól, hogy jó kenyérré kapott, de nem tudtam, kinél? És Kedvesemnek a' férje mit talál benne rosszat, hogy vele meg nem elégszik?

Azt mondgya, hogy a' deák nyelvben és a' tudományokban járatlan.

A' deák nyelvben? a' tudományokban? Boldog Isten! mikép lehet Aranypataki Uram a' nagy világban olly járatlan, hogy ezeket egy gavalérban megkívánhattya? Ha francziául tud, mindent tud.

De még azt is akarja, hogy fiam a' magyar nyelvet úgy megtanúllya, ammint azt a' született magyarok beszélik.

Micsoda? a' magyar nyelvet? Már ez benne túrhetetlen!²¹⁸ Mihelyt öszvetalálkozok vele, azonnal jól megmosom.

Egy Correpétitort fogadott fiam mellé, kit Frippon meg nem akar szenvedni.

Jól teszi! A' Magyar Correpétitonnal ki a' házbúl! Frippont hagyja Kedvesem cselekedni, a' mit jónak talál. De amott látom éppen Aranypatakit; oda megyek hozzá, és — — —

Kérem Excellentiádot, ne árúllya el neki, hogy ezt megpanaszoltam. Nehezebben vihetném talán azt végbe, a' mit most Excellentiádnak tanácsára minden erőltetés nélkül szeretnék végbe vinni.

Ammint tetszik! Az asztalkák már készen állanak; mennyünk játszani.

Még a' szülők a' társaságban voltak, addig Frippon kifőzte a' plánumát, és Madame de Follenak megírta. Az ő szándéka oda ment, hogy Hevesit a' nevelésnél szükségtelennek, vagy éppen veszedelmesnek tegye. A' gyermekkel, a' ki egyébaránt is nem örömet tanult, könnyen elhitette, hogy azok neki mind szükségtelenek, a' mikre Hevesi oktatni akarja. Errevalónézve azt javasolta neki, hogy azokat ne tanúllya. Az öreg Úr, úgymond, haragudni fog ugyan; de azzal az Úrfi ne gondollyon; mert lám-e! maga hallotta Méltóságos Asszonyanyától, hogy ő nekünk pártunkot fogja.

Más nap a' leczkéknél elkezdődött Fripponnak plánuma szerint az ellenségeskedés, melly egész héten naponkint egyaránt folyt. A' gyermek Hevesi' szavaira, mikor oktatta, legkiseb-bet sem vigyázott, és ha őtet amaz a' figyelmetességre kérte, intette, akkor ő mosolygásra görbítette száját, megvonta vállait, félre fordította fejét. Hevesi vagy kétszer megkérdezte, ha értette-e, a' mit mondott? 's a' gyermeknek feleletét vévén, hogy nem értette, még egyszer megmagyarázta neki, 's figyelmetlenségét újra tapasztalván, azt kívánta tőlle, hogy beszéllye el, a' mit neki imént mondott. Hogy beszéllyessem el, felelé a' gyermek gúnyos nevetéssel,

²¹⁸ [Az írásjel emendálva.]

mikor nem tudom? Végre minden leczkénél maga Frippon Hevesinek valamelyik mondását, vagy állítását, vagy legalább kifejezését megtámadván, és helytelennek kiáltván, a' gyermeket az ellenségeskedésben szinte felváltotta. Hevesi ilyenkor elejébe terjesztette neki deák nyelvű és szelíd kifejezésekben az okokat, melyekre a' kérdésbe vett igazságot építette; de Frippon részént nem értvén deák mondásait, részént pedig eltökéllett szándékkal akarván őtet a' gyermek előtt megszigyeníteni, legvilágosabb okoskodásait megnevette, meggyalázta, letapodta.

Mikor azután Hevesi a' magyar nyelvet akarta a' gyermekkel gyakorolni, Frippon ezt elvezette, egy általlyában meg nem engedvén, hogy vele olly nyelvű szólyon, melyet ő, mint fő nevelő nem ért.

A' szemtelenségben ő végtére annyira ment, hogy még az asztalnál is, ha mindgyárt idegenek voltak is jelen, Hevesinek minden szavával ellenkezett. A' vendégek az efféle gyűlölséges vetekedésekbe nem avatkozván, maga Aranypataki pedig azokat a' végből minden czáfolás nélkül hagyván, hogy Fripponnak alacsony szívűségét annyival jobban kitanúlhassa, az Aszszony naponként megerősödött abban a' vélekedésben, hogy Frippon még a' tudományoknak is az igaz mestere, és hogy Hevesi ellenben semmit sem tud.

Hevesi ezen első hétnél közepénn öszvejövéen Mársfalvinál Aranypatakival, elbeszéllette nekik, a' mik a' leczkénél történni szoktak. Mársfalvinak kívánságára elmondotta még ama tanításokat is, melyekből a' leczkék állottak.

Öszveesküdüött az Úr²¹⁹ ellen a' gyermekkel, kiáltá a' Gyenerális.

Én is azt tartom, mondá Aranypataki; mert én a' fiamban illy módatlanságot és taníthatatlanságot még soha sem tapasztaltam. De semmi! Talállok én még ez ellen is orvosságot. Holnap már pintek van. Parancsollya meg a' fiamnak az Úr, hogy szombatra tanullya át még egyszer mind, a' mit az egész hétenn hallott, és mondgya fel az Úrnak leczke gyanánt. A' többi bízza reám!

Szombatonn a' leczkének órájára megjelent az öreg Aranypataki is, hallani akarván, ammint mondá, mit tanult egész hétenn a' fia? Megdöbbsent a' gyermek, megdöbbsent még Frippon is. Hevesinek mindgyárt első kérdésére a' gyermek semmit sem tudott felelni. Hevesi tehát elejébe mondta a' feleletet, és azt kívánta, hogy ugyanazon feleletet mondgya el saját szavaival a' gyermek is. Ez megcselekedte, a' mit Hevesi kívánt, és Frippon mérgelődött rajta. Ez történt a' többi kérdésekkel is; a' miből az öreg Aranypataki világosan kihozta, hogy fiának taníthatatlansága az előbbeni leczkénél feltett szándékból történt. Hát magyarul mit tanultál? kérdeze fiától végtére.

Semmit sem, Uram Atyám! felelé a' gyermek magyarul, mivel az attya magyarul kérdezte.

És miért nem?

Frippon Úr nem engedte.

Az én fiam, ammint látom, nehezen tanul, mondá Aranypataki Fripponnak francziául; mire nézve én azt kívánom, hogy reggelenként két egész órát töltsön Hevesi Úrnak leczkéivel, és dél után ismét két órát. Felét ezen üdönék töltse írással mind a' két nyelvű, felét pedig a' leczkének hallgatásával. A' többi órákat szentelje a' hallott tárgyaknak tanulására. A' franczia nyelvnek írásbeli gyakorlására elegendő napjában egy óra. A' franczia beszédre a' nélkül is több alkalmatossága van részént az Úrral, részént az Annával. Szombatonként magam akarom minden hétenn hallani, mit tanult? E' rendet, javasolom, hogy meg ne szegje az Úr;

²¹⁹ *Ur* [Emendálva.]

egyébaránt engemet megbánt. Mindezeket azután Hevesinek is elmondotta deákül szoros parancsolattyaival együtt, mellyet annak megtartása iránt Fripponnak adott.

Szinte el akart az öreg Aranypataki menni, ammint Frippon engedelmet kért tőlle, hogy szállhasson. Ezt vévén, én, úgymond, a' leczkéknél jelen voltam, és azt tapasztaltam, hogy Hevesi Úrnak tellyességgel nincsen sem elegendő tudománnya, sem alkalmas methodussa arra, hogy gyermeket tanítson. Azonkivül helyes okaim vannak arra, hogy ötet olly nyelvven, mellyet én nem értek, az Úrfival beszélteni ne hagyjam. Bizonyossá kellett volna magát az Úrnak előre tenni a' felül, hogy az illyen tanítónak nem csak tudománnya és a' tanításra alkalmassága, hanem jó erkölce is van.

Aranypataki Frippont egy haragos tekintettel megmervén: Az Úrnak ezekre, úgymond, semmi gondgya! Parancsolatomot tellyesítse szorosán, és választásomat hagyja ezentül minden jegyzés nélkül. Én a' gyermeknek atya vagyok!

Allig várhatta meg Frippon a' délutáni órát, mellyben Aranypataki aludni szokott, hogy az Asszonnyal²²⁰ szállhasson. Elmondta ő neki mind, a' mi történt, de nem olly hüven, ammint kellett volna. Hogy ő a' gyermekkel Hevesi ellen szövetséget kötött, egészen elhallgatta, és így azt, hogy a' gyermek egész hétenn semmit sem tanúlt, Hevesi' tudatlanságának és rossz methodussának tulajdonította. Végre panaszt tett még Aranypataki ellen is, hogy olly goromba kifejezésekkel illette, mellyeket ő el nem szenvedett volna tőlle, ha eszébe nem juttatta volna, hogy olly asszonyságnak a' férje, kihez ő mély tisztelettel viseltetik.

Hűtelen rajzolásai és szívreható panaszai által olly bosszonkodásra gerjedett az Asszony, hogy mihelyt férje megjelent, azonnal megtámadta. Aranypataki hidegvérűséggel kihallgatván pattogásait, kérem, édes szívem! úgymond, ne avatkozzon ezekbe. Én fiambúl franczia svaliét nem neveltethetek. Arra ugyan, hogy a' Dámáknak tessén, elegendő, ha francziául beszél, módosan társalkodik, szépen tánczol; de őtőlle nem csak a' Dámák, hanem a' Haza is vár ám üdövel fontos szolgálatokat, mellyekre ötet alkalmatossá tetetni, az én gondgyaimhoz tartozik. Frippon e' szándékomot, ammint mindenbúl látom, gátolni akarja; de pórul jár.

Frippont e' napokban nekem egy nagy Dáma különösen megdicsérte, mondá az Asszony, és engemet szerencsés anyának nevezett, hogy olly jó nevelőhöz jutottam.

Az illyen Dámáknak ítéletére nincs nekem szükségem, felelé Aranypataki, az ollyan dolgokban, mellyeket szemeimmel láthatok, és mellyekhez valamennyi Dámánál többet értek. Közönséges a' nélkül is Hazánkban a' panasz, hogy Dámáinknak külföldi nevelése okozza nemzeti characterünknek hanyatlását, és legvirágzóbb²²¹ familiáinknak végső romlását. Még egyszer kérem Szívecskémet, hogy e' dologba ne avatkozzon.

Az Asszony megharapdálván ajakit, elhallgatott, és feltette magában, hogy, minekutánna egynehány Dámát részére vonhat, férjét e' segítő seregnek jelenlétében fogja megtámadni.

A' második hétben a' leczkék Fripponnak titkos parancsolattyaára szinte olly rosszúl mentek, mint az elsőben, azzal a' külömbséggel, hogy naponkint négy óráig tartottak, és hogy a' gyermek a' tudós vetekedéseknél, mellyeket Frippon Hevesivel kezdett, ezt világos gorombaságokkal illette, hogy Fripponnak tessén. Szintezen okbúl szombatonn atyának jelenlétében olly taníthatatlannak tetette magát, hogy az atya egészen elszorodott.

²²⁰ *Asszonnyal* [Emendálva.]

²²¹ *legvirágzóbb* [Emendálva.]

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A' Győzedelem.

Bajnokunk' nevelésének rövid történeteivel nem tartóztatnám az Olvasót, ha szükségesnek nem itélném, megösmertetni vele ama' módokat, mellyekkel a' külső²²² nevelők minállunk magokat olly szükségeseknek, a' magyar nevelőköt pedig olly gyanúsoknak szokták tenni.

Ammint más nap Hevesi Aranyatakinak Mársfalvinál elbeszéllette, a' mik a' második hétben a' leczkéknél²²³ történtek, először mély és szomorú gondolatokba merültek, azután pedig külömbféle módokrúl tanácskoztak, mellyekkel e' rossznak gátot vethetnének. Mársfalvi legjobbnak ítélte, a' francziát a' házbúl ebrúdonn kivetni; Aranypataki pedig tanácsosabbnak tartotta, mindaddig erre nem vetemedni, még hitvessét Fripponnak gonosz szívévül meg nem győzheti. Hevesi végtére arra kérte őket, hogy a' dolgot ne erőltessék, tellyes reménységgel lévén a' felül, hogy ő a' gyermekeket, sőt még magát Frippont is, jobb útra térítheti az által, hogy velek emberségesen bánik.

Azon szempillantásban egy levelet vitt be az inas hozzájuk, melly Hevesinek szóllott. A' kis posta hozta, úgymond, 's a' fizetést várja. Hevesi tudni illik azt javasolta Hölgyi Mariskának, hogy hozzá szólló leveleit a'²²⁴ Gyenerális' házához útasítsa. Az inas a' pénzzel kimenvén, Hevesi feltörte a' levelet, és örömmel látta, hogy Mariskátúl jön.

No talán a' lyánka segít ki bennünköt a' sárbúl, mondá Mársfalvi. A' levél dupla; ammint látom.

Duplán is fizettem, felelé Hevesi. Ha Méltóságtoknak tetszik, elolvasom.

Szívesen halljuk, mondá a' Gyenerális, kivévén azt, a' mi csupán csak az Urat illeti.

Erre Hevesi elolvasta fenn szóval a' levelet, melly ezekbúl állott:

„Kedves Hevesi Uram! Ki nem mondhatom, melly szerencsésnek tartom magamot, hogy ama jó Uraknak fontos szolgálatot tehetek, kik az Úrhoz és hozzám olly különös kegyelemmel és bizodalommal vannak. Szerencsésen Bécsbe érkezvén, egészségesek vagyunk mindnyájan. Dolgaink a' régi útonn mennek. Mikor Fripponnak ide zártt levelét a' kis posta kezembe adta, és én rajta Pest' várassának nevét láttam, azonnal gondoltam, hogy Frippontúl van, és nagyon ohajtottam azokat tudni, a' mik benne foglaltatnak. Vigyáztam minden szóra, mellyet francia asszonyunk mondott; de mind haszontalan volt figyelmetességem. Vagy nem szóllott errül senkinek, vagy ollyankor szóllott, mikor én jelen nem lehettem. Az úti ládáknak kiüresítését csak e' napokban vihettük egészen végbe. Ezekbúl sok dirib darab papíros gyült össze, mellyekbe a' szebb jószágok be voltak takarva. Ezek közé hányt a' francia asszony egynehány levelet is, azt parancsolván nekem, hogy vessem az egész papíros halmot a' tűzre, ha egyéb hasznát nem vehetem. Így jött ártatlanul kezemhez Frippon levele, melly, ammint látom, még az Úrnak védelmére is felette fontos lehet. Kérje meg az Úr nevemmel azon Urakot, kiknek e' szolgálatot örömmel teszem, hogy e' levéllel káromra ne éllyenek. Egyébaránt maradok az Úrnak köteles barátnéja, Hölgyi Maris.”

Derekasán! mondá Mársfalvi. Az a' leányka nekem nagyon tetszik. Halljuk már most Frippont.

Ennek levelét Hevesi hasonlóképen elolvasta, melly magyarra fordítva így szóllott.

²²² *knlső* [Emendálva.]

²²³ *leczkéknél* [Emendálva.]

²²⁴ *A'* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

„Asszonyom! Allig fosztattam meg jelenlététül, hogy fejemet egy rettenetes szélvész megkörnyékezte. Ama' bárdolatlan ---- Itt Hevesi megakadt; de Aranypatakinak akarattját hallván, hogy minden tartóztatás nélkül olvassa el az egész levelet, így folytatta az olvasást: Ama' bárdolatlan számár, az a' magyar ökor, a' nevedékemnek az atya, tudgya a' tatár! kinek javasására? egy magyar bornyút fogadott fia mellé tanítónak. Én azonnal ellent állottam, jól megmondván neki az igazat. De ő viszontag megkonokolta magát, és három napot adott arra, hogy magamot vagy a' tanítónak elfogadására, vagy hivatalomnak letevésére eltökéllyem. Kénytelen voltam tehát a' fortélykodáshoz folyamodni. Legelőször is azonn ügyekeztem, hogy az Asszonyt részemre vonnyam, a' mi kevés fáradságomban telt. Ösmeri Kedvesem! ennek a' német lúdnak gyengeségét. Azután a' gyermeket bizgattam fel ezen újjítás ellen, ki a' nélkül is nem örömet tanul, s ki azokat, a' miket tőlle kívántam, olly buzgósággal tellyesíti, hogy a' győzeledelemről nem kételkedhetek. A' leczke alatt a' Tanítónak szavára semmit sem figyelmez, intésére semmit sem hajt, oktatásaira gúnyosan mosolyog. Ebből mind attyának, mind pedig²²⁵ annyának szemlátomást megmutatom, hogy a' Tanító semmit sem tud, vagy legalább, hogy a' tanításban rossz methodussa van. E' mellett a' Tanítóval, akármit mondgyon vagy cselekedgyen, szüntelen' ellenkezek, a' mi végtére békességes türesét úgy megfárasztja, hogy minden bizonnyal maga elkéredzkezik. Elvárom az Asszonynak itéletét, ha helyben haggya-e harczonnak e' titkos módgyát? és kérem, támogasson mennél hamarább jó tanásával. Egyébaránt csókolom kezeit, és vagyok az Asszonynak holtig hű szolgálja, Frippon.”

A' többi titkos betűkkel van írva, mondá Hevesi, oda nyújtván Aranypatakinak a' levelet.

Szerelmes dolgok lesznek, mondá ez, és átadta a' levelet Mársfalvinak.

Tolvajírás, kiáltá a' Gyenerális. Én ezen embereket a' házamnál sokért nem tartanám. Vigyázzon Aranypataki Uram, hogy meg ne károsodgyon.

Aranypataki a' levéllel egyenesen hitvesséhez akart menni, eltökéllyén magában, hogy Frippont még az nap elcsapja. De Mársfalvi ezt meg nem engedte, részént Hölgyi Mariska miatt, részént pedig, mivel reméllette, hogy a' francia asszonynak levelével Báró Külneki Mátyásnak jó szolgálatot tehet, ha azt Hevesi jó móddal keze közé kaparáthatná.

E' levél már valóban Frippon' kezében volt, de senki hozzá nem juthatott. Azalatt a' leczkék úgy mentek, mint azelőtt, és Frippon meg nem szünt Hevesi ellen titkon áskálódni, és nyilván agyarkodni. Az Asszonyt ő végtére annyira felbújtatta, hogy férjét ama' Dámáknak jelenlétében, kiket előre magához hódított, nyilván megtámadta. Aranypataki el akarván hitvessének üdőtlen szemrehányásait mellőzni, a' beszédet felette szép móddal más tárgyra fordította. Nossza tehát a' háznak asszonya, kinél a' társaság tartatott, felfogván Aranypatakinének a' pártját, Én az Úrban, úgymond, nem csudálhatom elegendőképen azt a' gyengeséget, mellyel fiát ama' gyáva és bárdolatlan deák, és magyar nyelvekkel, és azokkal az oskolabéli haszontalanságokkal, mellyeket a' világnak allya tudományoknak nevez, kínozni nem átallya. Frippont én olly embernek ösmerem, ki az Úrnak fiából tökéletes Gavalért nevelhet.

Aranypataki erre felindulván, Bocsásson meg Excellentziád, úgymond, hogy itéletével meg nem elégedhetek. Képes vagyok én megmutatni, hogy Frippon nem csak tudatlan nevelő, hanem még semmire való ember is. Régen prédikállyák már nekünk az úgy nevezett világ' allyának bölcs írásai, hogy valamirevaló ember soha hazáját el nem haggya, hogy külső országokban úrfiakot nevellyen. Dologtalan szolgálk és szolgálók ezek többnyire, kik hazájokból erkölcstelenségeik miatt kiüzettek, vagy legalább csalárd emberek, kik magokot házainkba befúrják, hogy házi boldogságunkot örökre megrontsák.

²²⁵ *pegig* [Emendálva.]

Az Úr heveskedik, ammint látom, mondá a' háznak asszonya. Fripponról az Úr soha ilyen dolgokat meg nem mutathat.

Ezen szempillantásban megcselekedhetném, ha illendőnek tartanám, hogy házamnak történeteivel úri személyeknek unalmat okozzak. Ezeket mondván, hitvessére olly tekintetet vetett, melly ennek szívet egészen átjárta, 's mellyből ez bizonyosan kivehette, hogy férje reá nagyon nehezten. Mikor a' társaságból későn estve haza mentek, megpróbálta egynehányszor az Asszony, a' beszédet e' tárgyra fordítani, de Aranypataki, ki komorságából fel nem derülhetett, mind annyiszor csak azt felelte: Haggyuk ezt holnapra! Az álom illy kellemetlen dolgokban legjobb tanácsadónk. Őáltala kell indulatinknak lecsillapíttatni, hogy az ész az ő uraságára ismét visszajuthasson.

Más nap korán reggel felkelvén Aranypataki, kiment a' folyosóra dohányozni. Fia'inassának ablakja, melly e' folyosóra szolgált, nyitva lévén, és belső deszkájánn egy pecsételt levél fekküdvén, Aranypatakinak eszébe ama' gondolat tünt, ha vallyon nem Frippon ír-e megint a' francia asszonynak? Az inas a' szobának ollyan szögletében aludt és hortyogott, mellyből az ablakra nem láthatott. Aranypataki tehát körülnézvé magát, és senkit sem látván, a' ki tettét elárulhatná, kivette a' levelet, megnézte, kinek szóll? 's megsejtvén rajta Madame de Folle' nevét, eltette, és bement. De van-e nekem vallyon arra jussom, mondá magában, hogy én e' levelet felnyissam? Hosszas gondolkodás után, hisz, úgymond, Fripponnak első leveléből, melly felette ártatlanul jutott kezembe, világosan tudom, hogy ő nekem olly ellenségem, ki egész házamnak boldogságát semmivé akarja tenni. Úgy bánhatok tehát vele, mint az ellenség az ellenséggel bánik. Sőt, mivel szolgálatomban van, még úgy is nézhetem az egész embert, mint lázúlót, ki nekem írásban adott hitét megszegte. Felszakasztván a' pecsétet, megtalálta a' borítékban a' francia asszonynak amaz írását is, mellyel Fripponnak első levelére imígy felelt:

„Uram! A' plánumot, mellyet az Úr nevedékének esztelen apja ellen kigondolt, 's egyáltalában az Úrnak e' dolognál való magaviselését helyben hagyom. Imponálni kell az illyen balgatag embereknek; meg kell nekik szemekbe mondani, hogy tudatlanok; 's mindaddig meg nem kell nyugodni, még kezeikből az egész szülői hatalom ki nem ragadtatik. Csak az Asszonyra²²⁶ nézve nem tartom elegendőnek, a' mit az Úr cselekedett. Mélyebb szövetségbe kell az Úrnak vele lépni, a' minőben az én bamba Bárómmal én vagyok. Elég nagy az Úr' gazdájának a' tökféje; rá fér még amaz ékesség, melly e' szövetségből következhethetne. El ne felejtse az Úr, előre tett alkunk szerint e' levelet nekem visszaküldeni; mert én még egyszer mondom az Úrnak, hogy kézírásomat soha semminémű férjfinak kezében nem hagyom. Adieu!”

E' rövid levél után volt még egy háromszor annyi toldalék, de ösmeretlen betűkkel.

Frippon' felelete csak e' sorokból állott:

Asszonyom! Azonn, hogy plánumommal és magamviselésével az én szíves Barátném megelégszik, nagyon örvendek. A' mi az Asszonyt illeti, mesterség volna őtet annyira birni, a' mennyire szemes Barátném a' Bárót birta, kiváltkép azért, mivel ide érkezésemkor maga járt utánnam, és én kedvezéseit el nem érthettem, ostobasága miatt tellyességgel nem gutírozhatván. De haggyuk ezeket! Reménlem, hogy e' gyáva fél embereknek ostromlásait kevés üdő múlva a' nélkül is szétverem. Fontosabb az, hogy — — —

Itt már a' többi titkos betűkkel volt írva. Aranypataki allig várta, hogy hitesse felkellyen. Csengetését hallván, bement hozzá, és azt kérdezte tőlle, ha ösmeri-e De Folle asszonynak és Fripponnak kézírását és pecséttyét?

Ösmerem, úgymond; sőt mind a' kettőtől vannak még nállam levelek is.

²²⁶ *Asszonyra* [Emendálva.]

Annival jobb! Kérem, keressen ki Szívcském! egytetegyget mind a' kettőtül, ha könnyen lehet.

Szívesen! felelé az Asszony, mosolyogva csudálkozván férjének illy különös kérdésénn és kívánságánn.

Mihelyt az Asszony a' leveleket kikereste, és férjének átadta, kivonta ez is zsebébül a' három levelet, és elejébe terjesztette. Visgállya meg előbb, úgymond, ha a' kézírások és a' pecsétek megegyeznek-e? azután pedig olvassa el.

Az Asszony megcselekedte. *A' bárdolatlan szamarat, a' magyar ökröt* olvasván, fejt bosszonkodva rázta. *A' német lúdra* elpirúlt. Az első levelet elvégezvén, férjére nézett olly feszes álmélkodással, mintha kővé vált volna. Azután a' franczia Asszonynak mondására a' *szülői batalomrúl* elhűlvén, keserves tekintetet vetett Aranypatakira, és azt mondotta: Ez már szörnyű alacsonyosság! ama' javaslatát pedig, melly a' mélyebb szövetséget illette, könyörületes mosolygással olvasta. Végre Fripponnak második levelénn átesvén, Nem gondoltam volna, úgymond, hogy e' bolond ember olly sokat tartson maga felül, hogy még az anyai szívnek érzékeny kedvezéseit is szerelmes ajánlásoknak nézze. Mikép jutott Szívem! e' levelekhez?

Azt másszor beszéllem el. Most Kincsemnek tanácsát akarom hallani, mit tévő legyek?

Kételkedhet-e Szívem csak²²⁷ egy szempillantásig is arrúl, hogy ebrúdonn kell a' gaz embert a' házbúl kivetni?

De ha cselekedetemnek okát kívánnyá tudni? Azt a' személyt, a' ki nekem az első levelet Bécsbúl kezemhez szolgáltatta, nem ejthetem én abba a' veszedelembé, hogy a' házbúl őtet is kivessék, és gorombaságokkal illessék.

Jöjjön hozzánk! mondá az Asszony. Én neki még egyszer annyi bért adok.

Engedgye meg Szívem! hogy én e' dolgot csendesen végezzem. Eggykét száz forinttal nem gondolok én, csak jó móddal szabadúlhassek meg e' franczia szörnyettül.

Ammint Szívem akarja! De én magamhoz e' rossz embert többé nem bocsátom.

TIZEDIK SZAKASZ.

Lyukábúl kiolvastatik a' sárkány.

Aranypataki azonnal rendelést tett, hogy a' kocsis egyg könnyű birocba befogjon. Magához hívatta azután fiát, megüzenvén neki, hogy maga egyedül jöjjön, mivel vele különös beszédgye van. Frippon egy darabig gondolkozott, ha a' gyermeket eleressze-e magát az édes Attyához? de tellyes bizodalommal lévén mind az Úrfihoz, mind az annyához, csak ugyan rá szánta magát. A' gyermeket Aranypataki beküldötte az annyához, azzal a' parancsolattal, hogy ott maradgyon, még érette nem küld; azután pedig Mársfalvinak egy czédulát írt. Ez meglévén, elhívatta Hevesit, 's kezébe adván a' czédulát, Mennyen az Úr, úgymond, fiammal egygyütt Mársfalvi Úrhoz, adgya neki ezen íráskát, és maradgyon nálla a' gyermekkel egygyütt mindaddig még én a' birocst oda nem küldöm, melly az udvarban már készen áll. Azután fiát az Asszony' jelenlétében Hevesinek átadván, Ennek az Úrnak a' szavát úgy fogadd, mint az enyímet, úgymond. Elvisz ő tégedet Mársfalvi Úrhoz. Ezzel maga levezette őket, és a' birocstúl mindaddig²²⁸ el nem ment, még be nem ültek, 's az udvarbúl ki nem indúltak.

²²⁷ *csad* [Emendálva.]

²²⁸ *minaddig* [Emendálva.]

Fripponnak inassa ezeket látván, beszaladt azonnal hozzá, és elbeszéllette neki. Félt ő eddig is e' francia marhátúl, 's valahányszor riadását hallotta, úgy rezketett előtte, mint a' falevél a' szélvészben. De azon órától fogva, hogy ablakjából a' levél elveszett, melyet a' postára kellett volna vinnie, nem tudott hova lenni? Azt hazudta ugyan neki, hogy a' levelet már feladta; de ha meggondolta előre azt az esetet, melly e' vétkét világosságra hozhatná, úgy elrémült, hogy még önnön magának felakasztásáról is gondolkodott. E' félelem tehát arra bírta őtet, hogy a' hízelkedéshez folyamodgyon, mellyre neki az Úrfinak Hevesivel való elmenetele kívántt alkalmatosságot nyújtott.

Frippon ezeket hallván, szinte az Asszonyhoz akart panaszra menni, ammint a' komornok elejébe akadt azzal a' parancsolattal, hogy mennyen Aranypatakihoz. Ez őtet meglátván, Én, úgymond, contractusunk szerint az Urat akármikor elküldhetem, minekelőtte a' nevelést elvégzi, ha az Úrnak egy esztendőbeli bért, és Bécsig úti költséget adok. Itt a' pénz; olvassa fel az Úr; azután pedig adgya át a' komornoknak, kinek ez iránt már parancsolatot adtam, azokat a' külömbféle szereket, mellyek fiamhoz tartoznak.

Én nem tudom, mondá Frippon álmélkodva, mire véllyem az Úrnak velem való bánását. Ezt én meg nem érdemlettem.

Azt jól mondgya az Úr; de én érdeme felett való kegyességgel akarom házamtúl elbocsátani. Saját holmiját, mihelyt azoktúl a' komornok az inventárium szerint a' fiamét elvásztya, rakassa össze az Úr mennél hamarább, hogy még ebéd előtt elköltözhessen.

Uram! mondá erre Frippon büszke haraggal, én ezeknek okát akarom tudni.

Én pedig sükségtelennek tartom, megmondani. Elég az, hogy én az Úrnak szolgálattyaival élni ezentúl nem akarok.

Ha úgy van a' dolog, én elégtételt kívánok, mert ez böcsületemben jár.

Micsoda elégtételt?

Akár pisztollal, akár törrel, ammint az Úrnak tetszik.

Adatok én neked elégtételt a' faradra bottal! Ha még egy ilyen szót hallok tőled, bevittek a' váras' házára, huszonötöt szabatok reád, és az eddig tett rossz szolgálatodért eső bérenn felül csak egy krajczárt sem kapsz. Ezt mondván, cseppet, 's az érkező komornoknak azt parancsolta, hogy küldgye fel egy jó bottal a' konyhakocsist.

A' francia megértvén e' németül tett parancsolatot, nem vette tréfára a' dolgot, hanem öszvekaparta olvasatlanul a' pénzt, átadta a' komornoknak az Úrfi' jószágát, öszverakatta ládáiba kevés holmiját, bérkocsit hozatott, és tizenkét órákor elment.

Aranypataki azonnal elküldött a' fiáért és Mársfalvi Gyenerálisért, kit a' czédelában ebédre hitt volt, azután pedig bement hitvesséhez, és elbeszéllette neki, mikép olvasta ki lyukából a' francia sárkányt? Minekutánna Mársfalvi az Úrfival és Hevesivel elérkezett, megszóllítván Aranypataki a' gyermeket, Te énhozzám, úgymond, mindég nyíltt és egyenes szívű voltál, édes Fiam! Mond meg nekem, mi vihetett tégedet arra, hogy parancsolatimot olly csúfúl megszegted, és ehhez az Úrhoz, kit én tanítódnak²²⁹ rendeltem, olly alacsony szívet mutattál? Frippont a' háztúl már elűztem; szabadon szóllhatsz.

Monsieur Fripponnak parancsolattyaára cselekedtem, édes Uram Atyám, de csupán csak azért, mivel azt mondotta, hogy Asszonyanyám úgy kívánnya.

Ez egyledül, Fiam! a' mi vétkedet megkönyyíti, és engemet arra bir, hogy hozzám való engedetlenségedet megbocsássam. Lásd fiam! melly rossz ember lakott abban a' Fripponban, kit

²²⁹ *tanítódnak* [Emendálva.]

mink elejente mindnyájan tiszteltünk és szerettünk. Először Asszonyanyádot akarta ellenem felbújtatni, azután pedig tégedet csábított el édes atyád ellen. Ez volt kiváltkép az oka, hogy elkergettem. Most már egészen átadlak Hevesi Úrnak. Fogadd szavát, és tiszteld, mint második atyádot. Őtölle még a' francia nyelvet is jobban megtanúlhatod, mint Frippontúl; mert ez, ammint nekem Mársfalvi Úr is tanúságot adhat, csak a' francia inasoknak alacsony nyelvét beszéltette, és francziául felette hibásan írt. Hevesi Úr ellenben e' nyelvet szépen beszéli, és tisztán írja, mert a' könyvekből tanulta, és jó francziákkal gyakorolta. Hogy ennek lehetőségét könnyebben átlásd, juttasd eszedbe, hogy a' született magyar hibásan beszéli és írja saját nyelvét mindaddig, még azt a' grammatikából helyesebben meg nem tanullya.

És az Úr valóban beszélt francziául; kérdezé az Asszony Hevesit francia nyelvenn.

Beszéllek Méltóságos Asszonyom! felelé Hevesi hasonlóképen francziául; és én Méltóságodtól alázatosan bocsánatot kérek, hogy eddig eltagadtam.

Erre Hevesi Urat én kértem, mondá Aranypataki; az én kötelességem tehát, hogy Szívemtől bocsánatot kérjek. Ő valóban nem vétkes.

Ezt, ha véték volt volna is, felelé az Asszony, tökéletesen helyre hozta böcsülhetetlen következése.

Már most, édes Fiam! tanully serényen. Ha egyszer a' deák, magyar és német nyelvet csak úgy tudod is, mint a' francziát, Hevesi Úrtól megtanúlhatod az olasz és az anglus nyelvet is.

Az Asszony nem győzött azonn elegendőképen csudálkozni, hogy egy magyar ifiúban illy sok szép tulajdonságokat talál, mire Mársfalvi megszólalván, Nem volna csuda, úgymond, ha magyar ifiaink közül egy sem ügyekezne illy tulajdonságokhoz²³⁰ jutni; mert ha jobban beszélnek is az idegen nyelveket, mint magok az idegenek, és ha tízszerre alkalmasabbak is gyermekeinknek nevelésére, mint a' jövevények, az egyedül, hogy hazafiak, elengedő nekünk arra, hogy őket megvessük. Azonban sokan vannak már még is, magyar ifiak, kik Hevesi Úrhoz hasonlítanak, és valóban csupán csak a' mi vétünk, hogy őket nem ösmerjük.

Ebéd alatt francziául folyt a' beszélgetés külömbféle tárgyról. Hevesi csak akkor szállalt meg, mikor vélekedését az Uraságok hallani akarták; de ha megszállalt, tökéletesen megelégedtek vele mindnyájan. Az Asszony valaha olaszul tanult, de, mivel kevés gyakorlása volt, nagyon elfelejtette. Hevesit tehát e' nyelvenn megszólaltván, és feleletét módos kifejezésekben hallván, kikérte magának, hogy vele olaszul beszélgessen.

Minekutánna ebéd után Hevesivel az Úrfival elment volna, Mársfalvi megcsókolván az Asszonynak kezét, Én Méltóságodnak, úgymond, tiszta szívemből örvendek, hogy házát e' francia ördögtől megmentette. Eggyetlen egy magzattya nagyobb veszedelemben nem lehetett volna, mind e' rossz embernek keze alatt. Azután Aranypatakihoz fordulván, Mondgya meg nekem az Úr, úgymond, mikép történt az, hogy Frippont olly hirtelen és olly könnyen elűzte?

Aranypataki kezébe adta neki a' felfogott leveleket; azután pedig hitvessének kérésére az egész dolognak folyamattya elbeszélte. Az Asszony erővel azt akarta, hogy Hölgyi Mariskát híjják le Bécsből hozzá nem annyira komornának, mint házi barátnénak; de Mársfalvinak kérésére, ki az ő segedelmével Külnekiéket is meg akarta a' francia szeméttől²³¹ szabadítani, kívánságátul elállott. A' leveleket öröme est elküldötte volna Mársfalvi az eredeti kézírásban Báró Külneki Öbesternek; de mivel azokban Aranypatakiéknak böcsülete nagyon sértetett,

²³⁰ *tulajdonságokhoz* [Emendálva.]

²³¹ *szeméttől* [Emendálva.]

csak általlyában való tudósítást küldött neki róllok, mely mindazáltal untig elegendő volt arra, hogy az Óbester e' franczia párt megösmerhesse.

Hevesi, minekutánna a' háznál a' rend helyre állítatott, nagy buzgósággal elkezdvén az Úrfinak nevelését, 's mindaddig, még ez oskoláit el nem végezte, mellette maradván, olly tökéletes Gavalért, hazafit és embert faragott belőlle, hogy szép tulajdonságival, különös tehetségeivel, és jó erkölcsű magaviselésével nem csak a' francziás dámák, hanem a' magyarosan és jámborúl nevelt emberek is tökéletesen megelégedtek.

TIZENEGGYEDIK SZAKASZ.

Ha úgy tetszik az Uraknak, mennyünk egy keveset Bécsbe.

Mihelyt Külnekiék Bécsben fészket vertek, azonnal kiléptek szembetűnő pompával a' nagy világba, hogy annak ezerféle gyönyörűségeiben fűrödhessenek. Már ebéd előtt leültek naponkint a' játékhoz, ebéd utánn pedig egész éjfélig, ammint az üdö magával hozta, már társaságokkal, már theátrumokkal, már a' kerti uzsonákkal, már meg bálokkal, vagy nagy vocsorákkal mulatták magokat. Mikor a' sor reájok jött, olly pompás ebédeket, vocsorákat, és társaságokat adtak, hogy őket még a' Bécsben koncsorgó francziák is megdicsérték.

Azonban Madame de Folle tellyes hatalommal asszonykodott a' Kisasszonynak szobáiban, kinek különös inassai, szakácsai, és komornái voltak, 's ki asszonyannát kicsinyben olly derekasan játszotta, hogy sorsát még a' leggazdagabb Grófkisasszonyok is irigylették. Ő szintúgy adott a' franczia asszonynak kormányozása alatt a' magához hasonló Kisasszonyoknak és Úrfiaknak ebédeket, vocsorákat, tánczokat és játékokot, mint asszonyannya, és az öröm, melly anyai szívét elfogta, mikor leányának e' szép tulajdonságait hallotta és látta, kimondhatatlan volt. Járt ő a' franczia asszonnyal a' theátrumba is, de csak ollyan darabokra, mint *Éva Kata*, *Az ostoba Antal*, *A' kolduló Deák*'s a' t., mellyekben bordélyházakba való kétes értelmű beszédeket hallhatott, szerelmeskedőköt láthatott, és borházakból kölcsönözött énekeket tanulhattott. Madame de Folle, ki a' német darabokat nem értette, ezekben legalább nevetetett.

A' musikának és a' rajzolásnak mestereivel ezen asszonyság semmikép öszve nem férhetett, mivel leczkéik alatt szüntelen' talált oktatásoknak módgyában valamelly gáncsot, jóllehet sem a' rajzolás, sem a' musikát nem értette. A' rajzoló mesterben nagyon rosszallotta, hogy a' Kisasszonyt legelőször az emberi tagoknak, vagy az élőfa' részeinek rajzolásában különösen gyakorolta, a' helyett hogy egy egész emberi termetet, vagy egy egész élőfát adott volna elejébe. Az asszonyi főknek rajzolásánál nem szenvedhetette, hogy a' mester mind csak az ábrázattal kínozza a' Kisasszonyt, a' főképességnek rajzolásában pedig a' legújabb szokásokra nem vigyáz. Erővel azt akarta ő egyszer, hogy Kleopatrának fejére franczia szalmakalapot rajzoltasson, ammint azt Párisban most viselik. A' musikamestertől azt kívánta, hogy csupán csak egy nagy concertre tanítsa a' Kisasszonyt, ki még csak egy könnyű szonátát sem tudott hiba nélkül játszani, 's egyszer rútúl öszveveszett vele azért, hogy a' hosszabb pauzáknál a' Kisasszonyt a' musikálástól meg hagyja szünni, és vele az oktatás helyett németül a' számvetésről beszél. Ezzel, úgymond, csak az üdöt vesztegeti Kelmed, és egészen elfelejti, hogy musikamesternek fogadtuk, nem pedig számvető mesternek. A' musikamester meg akarta neki magyarázni, hogy ő ezzel nem a' számvetést taníttya, hanem a' tactusokat olvassa, mellyek alatt a' Kisasszonynak pauzálni kell; de ő meg nem hallgatta beszédgyét, hanem válogatott gromba-

ságú kifejezésekkel azonnal megtorkolta, azt kívánván, hogy neki minden ellenkezés nélkül, mint fő nevelőnek, engedelmeskedjen.

A' Báró egy Tanítót²³² akart leánykája mellé fogadni, a' ki ötet a' gyeografiából, a' számvetésből, a' természetnek históriájából és tudományából, és kivált a' világnak történeteiből a' legszükségesebb dolgokra megtanítsa. Áh! mit gondol Báró Uram? mondá Madame de Folle. Az ilyen haszontalanságokkal leányának fejét megtömetni! Hol hall ezekről a' társalkodásokban csak egy szót is? Itt a' Dámák a' Párisi új módákról, a' hintóknak új formájáról, a' kártyajátékokban történt veszteségeikről, vagy nyereségeikről, és legfellyebb a' théátrumról szoktak beszéllgetni, nem pedig tudós bolondságokról. Ne is említsen tehát nekem többé tanítót, és egyáltalában ne avassa magát a' leánynevelésbe, melly csak az asszonyokhoz tartozik. Ha majd a' farsang közelít, akkor egy francia tánczmestert fogadgyon neki, a' ki nekem jó ösmerősöm. Ez a' Kisasszonyból egész angyalt formál.

Így folytak a' dolgok Külnekiéknél, mikor Frippon Pestrül hozzájuk érkezett. Panasszaira, mellyeket sült hazugsággal megszépített, az egész ház fellázult Aranypatakiék ellen. Kivált a' francia asszony olly zabolátlan kifejezésekre fakadt, hogy még a' Bárónét is megbotránkoz-tatta. Mamá, mondá Gilméta Kisasszony, ha az ifjú Aranypataki francziásan nem neveltetik, nekem ő nem kell. Úgy-e? Madame! hogy én őneki egyébkép hitvesse nem lehetek?

A' kétfélekép neveltt szívek között, felelé a' francia asszony, soha sem lehet egygyesség.

Még ma írok Aranypatakinének, mondá a' Báróné, hogy gyermekeinknek házasságából semmi sem lehet, ha csak – – –

Ha Frippont vissza nem veszi, mondá a' francia Asszony.

Vagy legalább más francia nevelőt, folytatá félbe törtt szavait a' Báróné.

Fripponnál kell maradnunk, mondá a' francia asszony; mert én a' francia nevelőkhöz sem bízok, ha csak őket nem ösmerem.

A' Báró, ki eddig a' tanácskozást némán hallgatta, megcsóválván fejét, Ezzel, úgymond, nem kell hirtelenkednünk. Gyermekeinknek egybekelése olly fontos dolog, hogy azzal házamnak rövidsége nélkül illy könnyen nem bánhatunk.

Ama capitális miatt talán, mondá De Folle, mellyel Báró Uram Aranypatakiéknak adós? Kicsinység! Szerzek én Gilmétának olly francia parthiát, melly Aranypatakiénál háromszor gazdagabb.

A' Báró elijedt, hogy a' francia asszony az ő házának még e' titkát is tudgya, 's álmélkodó tekintetet vetett a' Bárónéra, ki a' francia parthiánn azonnal kapván, Az a' kevés, úgymond, a' mivel mink Aranypatakiéknak tartozunk, meg nem²³³ ronthatgya még a' mi házunkot; és ha francia gavalér félannyi jószággal, mint Aranypatakiéknak van, ma megkéri leányomot, inkább ennek adom, mint akármellyik magyarnak. A' levelet még ma megírom. Vagy vegyék vissza Frippont, vagy küldgyék nekem vissza a' házasság iránt adott szavamat.

A' Báró eleget kérte hitvessét még négy szem között is, hogy e' dologban ne hirtelenkedgyen, de mind haszontalan volt. Levelére maga Aranypataki azt felelte, hogy szavát szívesen visszaadgya, mivel fiának a' nélkül sem engedte volna meg soha, hogy olly Kisasszonnyal kellyen egybe, kit Madame de Folle nem annyira nevel, mint megront. A' haragra gerjedtt vad macska nem köphet annyi mérget, mint de Folle köpött, mikor e' feleletet hallotta. Még pört is akart

²³² *Tanítót* [Emendálva.]

²³³ *megnem* [Emendálva.]

Aranypataki ellen indítani, de a' Bárótúl hallván, hogy ezenn az úton Aranypatakihoz nem férhet, és így csak magát teszi nevetségessé, megelégedett a' szidalmakkal és gyalázásokkal, mellyeket Aranypatakiéknak házára minden alkalmatosságnál dühödve hányt. Fripponnak a' háznál szállása, és Gilmétánál szabad asztala volt mindaddig, még Bécsben egy nagy háznál nevelő nem lett.

TIZENKETTEDIK SZAKASZ.

Az egyetlenlen tőkéből soha sem válik szép Mercurius.

Szinte a' vocsoránál ültek egynehány vendéggel Külnekiék, ammint hallották, hogy hangos ostorcsattanások közt beront a' ház' kapujánn egy úti kocsi. Kevés üdő múlva nagy beszélgetés közt embereket hallottak ama' garádcsonn feljönni, melly hozzájuk vezetett. Nézzétek meg, micsoda láрма az? mondá a' Báróné az inasoknak. Ezeknek egyyike megnyitván az ajtót, szinte rémülve ugrott hátra, ammint maga előtt az ajtóban egy magos és bajúszos embert állani látott, ki őtet németül és nyers szózáttal megszólítván: Báró Külneki, úgymond, itt lakik-e? Az inas minden felelet helyett oda mutatott kezével a' Báróra, és a' vendéget beeresztette.

Báró Külneki Mátyás Óbester volt, Lászlónak testvér bátyja, ki Mársfalvinak leveleit vévén, befogatta négy lovát, és Bécsbe rándult, hogy öccsének fejét, ammint mondá, helyére visszategye. Németül jól beszélt, de francziául törötten. Ifiúságátúl fogva katonáskodván, fejében csak józan egyenes ész uralkodott, mivel semmit egyebet nem tanult, hanem a' mi katona kötelességeihez tartozott. Szíve, melly a' jóra önnkint hajlott, ama' siralmas jelenések által, mellyekben az emberi nemzetet a' hadakozásnak terhei alatt nyögni látta, úgy meglágyult, hogy könnyörülés nélkül szerencsétlent nem láthatott. A' complementumokat üres szószaporításnak tartván, nem szenvedhette; de egyébaránt a' társaságban kellemetes ember volt. Belépén a' szobába, egyenesen oda ment öccséhez, 's kezet nyújtván neki, másik karjával megölelte és megcsókolta. Édes Laczim! úgymond, be régen nem láttalak! Hitvesedet mutasd meg, hogy megtiszteljem. Tudod, hogy még soha sem láttam. Öccse rá mutatván, oda ment, kezet fogott vele, és megköszöntötte. A' Báróné hírérül olyan embernek tudván, ki a' nagy világnak szokásait hiú bolondságok gyanánt gyűlöli, és azt, a' mi szívén fekszik, egyenesen kimondgya, hidegen fogadta, annyival is inkább, mivel érkezésének okáru gyanakodni kezdett. Tudta ő férjétúl, hogy Gilméta valaha szép örökséget várhat e' bátyjátúl, és még sem birhatta magát arra, hogy tiszteletére Posonyba mennyen, mivel egyenességét kimondhatatlanúl útálta.

Édes Laczim! én egynehány napig nálad szándékozok maradni. Rendelly jószágomnak egy szobácskát, a' hol magam is elfekhessek. Eggy inasom a' tieddel elfér. De négy lovamnak, nem tudom, adhatsz-e szállást?

Az én istállómban el nem férnek; de egy uraságnak, melly most a' jószágom mulat, van a' háznál üres istállója; ezt elkérem kölcsön.

Köszönöm, édes Laczim!

Nyissátok meg azt a' szobát, mondá a' Báróné, mellyben Frippon lakott.

Mellyben Frippon lakott? kérdeze a' házi Gazda. Oda én a' bátyámat nem tehetem. A' zöld szobába vigyétek holmiját, a' hol írni szoktam.

Hisz abban nyoszolya sincsen! mondá a' Báróné szembetünő ellenkezéssel.

A' komornok vitessen bele nyoszolyát, folytató szavait a' házi gazda; tik pedig hozzatok szaporán ételt. Ezt mondván, bátyához fordult, és olly beszélgetést kezdett vele, mellyben a' vendégek is részesülhettek.

Más nap reggel megszólítván öccsét az Óbester²³⁴ négy szem között, Gyanítod-e, édes Öcsém! úgymond, mi annak az oka, hogy én tehozzád jöttem?

Azt tartom, azért, hogy egymást ismét lássuk és megölellyük.

És hogy tégedet a' romlástúl megmentselek. Légy hozzám, kérlek, nyílt szívű, és valld meg, ha igazak-e, a' miket felülled hallok?

Enfelüllem? A' világnak reám, ammint látom, nagy gondya van.

Nem a' világnak; mert ez valóban veszedelmedet fel sem veszi; hanem egynehány jó embernek, kik házadot tisztelik, és szeretik. Igaz-e, hogy sok adósságod van?

Kicsinység! Jóságomnak felével ma kifizethetem.

De mához egy esztendőre már minden bizonytalannal. Esztendőnkint új adósságokat csinálni csupán csak a' pompára, és a' jövedelmeket soha sem szaporítani, annyi ám, mint romlani. Ha még is hivatalt viselnél, mellyből koronkint valami kevés, ha nem csurogna is, legalább csöppenne.

E' végből mentem tavaly Magyar országba; de mi haszna, ha hitvesem a' Magyarokkal meg nem tud férni.

Erre én azt mondhatnám: vettél volna magyar Kisasszonyt! De már ez késő. E' helyett tehát azt mondom, hogy hitvesedet jó móddal kényszeríteni kell arra, hogy a' Magyarokkal megférjen.

Kényszeríteni? E' szót a' nagy világ a' házasságban nem érti, nem is ösmeri.

A' nagy világ? Mond inkább, a' francziásan nevelt kis világ. Az első tehát, a' mit felülled hallottam, saját vallásod szerint is igaz. Leányod mellett, mint nevelőné, egy gonosz franczia asszony van, kire én még kutyámot sem bízám. A' neve Madame de Folle. Igaz-e?

Hogy úgy híjják, az igaz; de gonosznak nem vallhatom. Egyébaránt a' mi leányomnak nevelését illeti, az hitvesemhez tartozik, és én abba magamot nem avatom.

A' ti nagy világokban nagyon rendes az énelöttem, hogy az asszonyok a' fiú gyermekeknek nevelésébe való avatkozást jussoknak tartják, és a' fiúkat valóban meg is rontják, megasszonyosítják; a' férjfiak pedig a' leányoknak nevelésébe avatkozni nem mernek, kiknek jó vagy rossz tulajdonságaitúl a' maradékoknak boldogsága szinte azonkép függ, mint a' férjfiakétúl. Vezess el engemet leányodhoz, hadd lássam.

Még az anyja fel nem kel, nem cselekedhetem; mert én valóban magamot az asszonyok' dolgába nem avatom.

De látom én, édes Öcsém! hogy te magadot a' férjfiak' dolgába sem avatod. Tegnap estve, mikor irántam goromba feleségeddel egy keveset ellenkeztél, hinni kezdettem, hogy csak úr vagy még is a' háznál; de már most saját szavadból tudom, hogy egészen a' czipő alatt fekszel. A' te feleséged tégedet haszontalan embernek tett, mivel az ő kedvéért a' Hazának nem szolgálsz; koldúsnak tett, mivel pompájával már annyit elemésztett, hogy romlásod nélkül meg nem fizetheted; rossz atyának tett, mivel gyermekekre gondot nem viselsz; szolgájának tett, mivel egy csöpp akaratom sincsen. Szígyen, gyalázat, pókedelem, hogy magadot ennyire el tudtad felejteni. Ha édes szülőink élnének, véres könyeket kellene sírniok elfajulásodonn.

Ezeket csak bátyámtúl szenvedhetem el, mondá a' házi gazda. Ha más volnál, úgy kiigazítanálak a' házból, hogy megemlékeznél róllam.

²³⁴ *Obester* [Emendálva.]

Te igazítanál ki, asszonyszolga! kinek még annyi merészséged sincsen, hogy egy rendetlen asszonyt megzabolázz?

Itt a' Báróné a' szomszéd háló szobában csengetett. A' házi gazda tehát felugrott a' szófárúl, és menni akart.

Hová? howá? mondá az Óbester, megkapván öccsének kezét; én még ki nem beszéltem magamot.

A' Báróné csengetett; el kell mennem.

Csengetett, de a' komornának, vagy a' szobaleánynak, nem pedig neked. Ülly le, és hallgasd ki bátyádot, ki szíves tanácsával – – –

Lehetetlen! Meg kell kérdeznem, mikint nyugodott? és ha nem parancsol-e valamit? Ezen emberséget el nem mulathatom. Ezzel kiragadta magát az Óbester' kezéből, és a' Bárónéhoz besietett.

Eredgy! eredgy! mondá utánna az Óbester. Egyenetlen tőkéből szép Mercúrius, vagy magyarábban, kutyából szalonna soha sem válik.

Ezt mondván, kiment, 's a' cselédttől a' Kisasszony' lakását megkérdezte. Ammint ennek ajtaját megnyitotta, az első szobában Gilmétát a' francia asszonnyal és Fripponnal a' kávénál találta.

Micsoda merészség ez? kiáltá elejébe francziául Madame de Folle, minden jelentés nélkül bejönni! Mit akar az Úr?

Az Óbester rá sem nézvéen, egy széket vont maga alá, 's Gilméta mellé leülvén, Mivel te, úgymond németül, bátyádnak köszöntésére nem jössz, én jövök a' tiédre. Látom, hogy derék termetű, és szép orczájú leányka lessz belölled; de azt is szeretném ám ezenkívül tudni, ha jó vagy-e egyszersmind?

Gilméta már a' francziákra, már meg az Óbesterre tekintvén gúnyos mosolygással, vállait vonogatta, fejét rázta, száját görbítgette, és semmit sem felelt.

Értetted-e, a' mit mondtam, kérdeze az Óbester, vagy talán nem tudsz németül?

Beszéll-e az Úr francziául? mondá erre Madame de Folle. Ha beszéll, mondgya meg, kicsoda? Ha pedig nem beszéll, ott az ajtó!²³⁵ tesszen oda menni, a' honnan jött.

Mond meg nekem, Húgocskám! kicsoda ez az asszony, hogy bátyáddal így mer bántani?

Az én nevelőm.

No ettől ugyan kevés böcsületet tanúlsz. Mond meg neki francziául, hogy – – –

Ezen szempillantásban berohant²³⁶ hozzájuk a' Báróné háló ruhájában; utánna pedig a' Báró, hitvessét francziául kérlelgetvén. Az Óbester azonnal felkelt, a' Báróné' elejébe ment, megsókolta kezét, jó reggelt kívánt neki, 's a' nélkül hogy szóhoz hagyta volna jutni, leánykáját dicsérni kezdte. Ki nem mondhatom, úgymond, örömemet, melly engemet elfogott, mikor az én jövendőbéli örökösömben illy derék termetű szép kisasszonyt megsajdítottam. Külseje már tökéletesen megbájolt, sőt még arrúl is majdnem bizonyossá tett, hogy belső tulajdonságai sem lesznek közönségesek. Engedgye meg Angyom asszony, hogy vele még egy keveset mulathassak. Hadd ösmerjem meg közelebbbrül, hogy tökéletes örömmel mehessek vissza Posonyi lakásomba, hol az én gyönyörű húgomnak kincseket gyűjtök.

A' Báróné nem tudta, mit csinállyon az Óbesternek e' mondásaiból? Férje elbeszéllette neki bátyának goromba panaszit. A' megbántott hitves tehát, és a' megsértett anya vad haragra gerjedvén benne, felugrott túkrös asztalátúl, és az Óbestert felkereste, hogy leszidván, házából

²³⁵ *ajto!* [Emendálva.]

²³⁶ *berohánt* [Az ékezet emendálva.]

kiigazítsa. Ezt akarta a' házi gazda meggátolni, mikor a' berohanó Bárónét kérte. Az Óbester, ki ezeket a' körülállásokból okosan gyanította, a' Kisasszonynak dicséretére fakadt, jól tudván, hogy ezzel a' Bárónét legalább annyira megnyíthatja, hogy saját leánya előtt és idegen embereknek jelenlétében gorombaságokra ne lobbannyon. Ezt végbe vivén, ismét leült, és a' leánykának kezét megfogván, Édes szép Húgocskám!²³⁷ úgymond, én még azt sem tudom ám, mi a' neved?

Gilméta, felelé a' Kisasszony rövid tekintettel, melyet mosolyogva azonnal az anyjára fordított.

Gilméta? kérdezé az Óbester. Én e' nevet soha sem hallottam.

Németül Wilhelmina, francziául Gilméta, mondá a' Kisasszony.

Hát magyarul hogy kellene azt vallyon kimondani?

Magyarul én nem tudok.

Már a' más! Mond meg nekem, édes kis gyönyörű húgom! mit tudsz már te mindent?

Francziául.

Egyebet semmit? A' Gyeografiából semmit sem tanultál?

Madame de Folle megmutatta nekem a' mappánn az útát Bécsből Párisba, és ezt már könyv nélkül is tudom.

Hát musikát tudsz-e?

A' Fortepiánót játszom. A' jövő télelnc tánczolni tanúlok.

Az is szükséges. Hát a' históriát, és a' természetnek tudományát tanúlod-e?

Mind ezek nekem nem szükségesek. A' Dámák útálatosak, ha tudósok.

De csak olvasgatsz még is valamit? Románokot²³⁸ vagy Komédiákat?

Isten mentsen meg! Ezekből csak szerelmeskedést tanú az ember. A' Párisi módákrúl való franczia tudósításokat olvasom minden hétenn kétszer, hogy a' franczia olvasást jól megtanúlljam.

Hát számot vetni tudsz-e?

A' mennyi a' játékhoz megkívántatik.

A' játékhoz? kérdezé mosolyogva az Óbester. 'S micsoda játékokot tudsz már?

A' mellyek most a' nagy világnak társaságaiban szokottak, azokat mind tudom.

Varni, kötni, hímezni, és főzni tanúlsz-e?

Ha, ha, ha! Rendes volna, ha én még ezen alacsony munkákat is tanúlnám. Nem születtem én arra, hogy komorna, szobaleány, vagy szakácsné legyek.

Az Óbester mosolyogva nézett a' Bárónéra, hogy belső bosszonkodását eltitkollya. Hát szeretőd van-e már? így folytatá kérdéseit bizodalmas szózáttal.

Volt egy, de kiadtam rajta.

Lehetetlen! És miért?

Mert – mert – Itt a' leánykának eszébe jutott, hogy bátyját, a' kinek örökösse lessz, meg kellene talán kímélnie, és így a' helyett, hogy az ifjú Aranypatakinak magyar nevelését rosszalotta volna, csak azt mondotta: Mert francziául tanúlni nem akart.

Jól cselekedted, édes Húgom! Ezzel felkelvén a' fortepiáno felé ment. Játsz nekem valamit, Húgocskám! ha fáradságodot nem sajnálsz.

Gilméta megcselekedte.

²³⁷ *Húgocskám!* [Emendálva.]

²³⁸ *Románokot* [Emendálva.]

Az Óbester hallván, hogy minden kifejezés nélkül játszik, sőt hogy még a' tactusban is habzik, a' falonn függő képekre találta vetni tekintetét, mellyek szerelmes, sőt ocsmányokkal határos jelenésekből állottak. Megdicsérvén Gilmétának musikabéli talentumát, és a' szomszéd szobába betekintvén, Ez, úgymond, a' háló szobád?

Igen is. A' harmadikban Madame²³⁹ de Folle lakik.

Az ágyadnak általellenében madarakot látok kalitkában; talán énekelni tanítod?

Nem! Költenek. Harmad nap múlva már a' tojásaik megnyílnak. Itt nekem Madame de Folle a' kalitka előtt leczkéket tart a' házasságbéli, és az anyai köteleességekről.

Leczkéket? kérdezé az Óbester kaczagó álmélkodással. No csak tanúld meg tehát jól a' házasságot, hogy jó madaránya vallyon belőlled. Isten veled, édes kis Húgom! Reménylem, hogy még többször látlak, minekelőtte haza megyek. Ángyom asszonynak nagy gyönyörúsége lehet leánykájában.

Ezzel búcsút vett mindnyájoktól, és lement az istállóba, hogy lovainak szállását megnézzze.

TIZENHARMADIK SZAKASZ.

Nagy gyermekeknek való leczke.

Allig öltözködött fel a' Báróné, már is vendégek jöttek, kik vele ebédig nagy pénzre játszottak. Az Óbester csak néző volt. Az egész ebéd alatt, mellyre a' Báróné senkit sem hívatott, mivel az igazmondó Óbesternek fenytékeitül félt, csak egyszer hozta ez elő Gilmétát, mikor azonn csudálkozott, hogy az asztalnál nem látta.

Öneki magának van konyhája és asztala, mondá a' Báróné.

Hát jövedelme van-e hozzá? kérdezé az Óbester; de a' feleletet meg nem várta, hanem a' beszédet azonnal más tárgyra fordította. Egyébaránt a' Báróné az Óbesternek módosságával és beszélgetéseivel úgy megelégedett, hogy még kételkedni is kezdett, ha vallyon férje nem magátül koholta-e ki azokat a' szemrehányásokat, mellyeket neki reggel mondott? Ebéd után az Óbester egynehány ösmerőseit felkereste, és haza csak vocsorára érkezett. Minek-utánna az inasok eltakarodtak volna, imígy szállította meg az asszonyt: Kedves Ángyom Asszony! Én Bécsbe kiváltkép azért jöttem, hogy öcsémnek házával közelebrül megösmékedgyek, és hogy abban a' rendet, ha lehet, helyre állítsam. Az öcsémmel szállottam már ma reggel iránta, de intésemet nem fogadta úgy, ammint reménylettem. Ángyom Asszonynak érzékeny szívéntül és nyílt eszéntül inkább várhatom, hogy barátságos tanácsomot megfontollya, beveszi és tellyesíti. Az öcsémnek jószágai már nagyobb részént adósságok alatt nyögnek; nem adok neki három esztendőnt, hogy semmije se lessz. Utánna megy majd Ángyom Asszonynak vagyonna is, és a' nagy pompának vége a' koldúsbot lessz. Az én ítéletem szerint tehát elkerülhetetlenül szükséges, hogy magyar országban az öcsémnek jószágánn vonnyák meg magokat Ángyom Asszonyék, és hogy az öcsém maga lásson a' gazdaság után, sőt hogy az udvarnál még hivatalt is keressen, mellynek jövedelmeiből tisztességesen élhessen mindadig, még jószágait a' jó gazdálkodás által az adósságoktól meg nem menti. Ha ügyekezézet látom, akkor azután én is örömet segítem.

A' Báróné allig várhatta meg végét a' beszédnek, melly alatt külömbféle indulattjai váltólag forrottak, és színe szüntelen' változott. Végre az Óbesternek imígy felelt: Férjemnek gazdálkodásával, akár mint mennyen, én semmit sem gondolok. Ez hozzám nem tartozik. Én neki és

²³⁹ *Mádam*e [Az ékezet emendálva.]

familiájának azt a' böcsületet megtettem, hogy vele házasságra léptem. Az ő gondgya, engemet úgy tartani, ammint születésem megkívánnya. Ha ez tőlle és familiájától kitelik-e, vagy sem? azt neki a' házasság előtt kellett volna megfontolnia. Magyar országba én nem mehetek lakni, még a' Magyar Nemesség olyan, a' minőnek szomszédságomban leltem. Ha egyszer férjem nem adhat nekem elegendő költséget arra, hogy rangomhoz illő karban élhessek, szövetségünknek vége szakad, és én rokonyimhoz visszaköltözök. Lyányomnak azután keresek egy olyan gavalért, a' ki születését jobban tudja böcsülni, mint a' Magyarok.

Bocsásson meg Ángyom Asszony, hogy feleletével meg nem elégedhetek, mely fenékkal fordult állításokra mutat. A' familiát, minekutánna öcsémnek kiadta jussait, lehetetlen arra kötelezni, hogy Ángyom Asszony' pazarlásának táplálékot adgyon. Azonkívül úgy látom, mintha a' házasságot csak kalmárszövetségnek tartaná. A' gazdálkodáshoz mind a' kettőnek egyaránt kell látni, kivált mivel gyermek is van a' háznál, kinek jövődébéli sorsa még bizonytalan. Ha öcsémnek házát szerencsétlenség érné, e' miatt a' házasságébéli szövetség valóban végbe nem szakadhatna. Azonban ha Ángyom Asszony igazán úgy gondolkodik, ammint beszéll, akkor az én barátságos intéseim mind haszontalanok, és mink soha meg nem egyezhetünk.

Azt tartom magam is, felelé a' Báróné. Az Úrnak nevelése alacsonyabb, hogysem az ilyen dolgokról úgy gondolkozhatna, ammint illik. Azért legjobb volna, ha magát azokba éppen nem avatná.

Hogy magamot bele avassam, kötelességemnek tartottam azért, mivel szülőinknek halála után én vagyok egyedül, a' ki öcsémet igazság szerint jóra inthetem. Ha ő tanácsomat nem követi, lássa! Én azt megtettem, a' mit testvér létemre megtenni tartoztam. Erről tehát egy szót sem vesztegetek ezentúl. Velem Ángyom Asszonynak, mint férjének testvérével, semmi dolga se legyen többé; de mint leányának bátyáival még egyet szóllok. Ha ez valaha jószága-
imnak örökösse akar lenni, én is megkívánhatom tőlle, hogy oly erkölcsi és tulajdonságai legyenek, mellyek e' szép örökséget megérdemellyék. Ha őtet Ángyom Asszony külső gavalérnak akarja adni, éntöllem egy krajczárt se várjon. Azonkívül pedig megkívánom Ángyom Asszonytól azt is, hogy ama²⁴⁰ francia asszonyt, ki ostoba is, rossz erkölcsű is, kergesse el, és fogadgyon leánya mellé egy jó erkölcsű asszonyságot, a' ki legalább Felsőleges Urunknak örökös tartományjaiban született; fogadgyon melléje olyan mestert, a' ki a' szükséges tudományokban járatossá tegye, 's egyszersmind a' magyar nyelvre is megtanítsa. Egyébaránt kezemet rólla egészen elvonom.

Ha, ha, ha! Meg is gondolni, mondá kaczagva a' Báróné. Madame de Folle oly asszony, kit az egész világ jó erkölcsű Dámának, és a' nevelésben tökéletes mesternének ösmer. Valahová megyek, őtet nekem mindenütt irigylik. Csak az Úr egyedül az, a' ki az egész világgal ellenkezik.

Ángyom Asszony egész világnak nevezi amaz egynehány asszonyt, kik a' francia asszonynál egy csöppel sem jobbak. Hogy ő gaz asszony, azt én megmutathatom, és akármely okos ember könnyen átláttya, mihelyt nevedékével csak egyszer beszéll. Ő a' románokot és a' komédiákat nem olvassa, mert a' szerelemről írnak; a' kalitka előtt pedig a' szerelemnek barmos részében a' madaraktúl vesz leczkéket. Kevés üdű múlva csak azt hallya Ángyom Asszony gyönyörű leányarúl hogy öszveadás nélkül is férjhez megy, és hogy a' házasságot csak madárszerelemnek tartya, mellyek a' költés után egymást úgy elhaggyák, mintha soha meg nem ösmerkedtek volna.

²⁴⁰ *amá* [Emendálva.]

Kicsinységek! mondá a' Báróné. Egyébaránt pedig, ha leányomot az Úr ettől félti, mikép kívánhattya töllem, hogy neki mestert fogadgyak? A' férjfi nevelő még hamarább megrontya.

Ha francia, minden bizonynal! felelé az Obester. Született Magyar és koros férjfiú járatosnak teheti ötet a' tudományokban, a' nélkül hogy erkölceit megrontsa.

De minek, kérlek, a' leánynak a' tudományokban való járatosság? kérdezé a' házi gazda.

Annak édes öcsém, hogy a' Dámák legalább nagygyából tudgyák a' világnak járását, és hogy magokot ne haggyák minden gaz embertől orroknál fogva olly cselekedetekre csábítani, mellyek sokszor nem csak házaiknak, hanem még hazájoknak is szarvas károkat okoznak. Mondgy nekem egyy francziásan nevelt és e' nevelésnek principiumaihoz szító férjfiút, kinek hivatalyába magát hasonló nevelésű hitvesse bele ne avassa, 's ki hitvessének akarattyát tellyesíteni, legfőbb kötelességének ne tartsa! Tegyük már most, hogy az illyen Dáma a' világnak dolgaiban, mellyeket a' tudományokból lehet egyedül megtanúlnunk, tökéletesen járatlan, micsoda szörnyű esztelenségekre nem haggya magát ama' rossz emberek által csábítani, kik külömbféle álorczák alatt kegyelmébe férkeznek, és micsoda veszedelmes ügyekezetekre nem csábíttya ezeknek kedvéért tulajdon férjét, kivált ha ez a' tudományokban szinte olly járatlan, mint ő?

Reménylem, hogy ezzel az Úr nem engemet akar bökní, mondá a' Báróné; egyébaránt megemlékeztetném az Urat ama' jusomra, hogy goromba vendégemnek útát is mutathatok.

E' goromba mondásra Ángyom Asszonynak nem volt szüksége; mert én az öcsémről tudom, hogy semmi hivatalt nem visel.

Nem is fog viselni, még én hitvesse leszek. Nekem, valamint a' Magyarok, úgy a' magyar hivatalok is gyomromban vannak.

Annak Ángyom Asszony maga az oka, mivel gyomornyavalyája ellen semmi orvosságot nem vesz. Azonban, minekutánna beteg gyomrának már is nagy kárait láttya, azonn kellene Ángyom Asszonynak ügyekezni, hogy legalább leányával, ki született Magyar Kisasszony, hazánkot és nemzetünköt megkedveltesse.

Talán azzal, hogy a' bárdolatlan magyar nyelvnek tanulására kényszerítsem?

Bárdolatlannak nyelvünköt csak az nevezheti, a' ki azt a' köz népnek beszédgyéből, vagy ama' könyvekből, mellyek nyelvünknek gyermek korában írttak, vagy a' mostani Írók közül az ollyanoknak munkáiból ösmeri, kik a' nyelvet, a' helyett hogy palléroznák, és tisztogatnák, gyermekes és nevetséges újjításokkal inkább beszemetezik és rongállyák. Ez volt sorsa az előbbeni században a' német nyelvnek is, még a' csinosabb Íróknak tiszta németisége nem győzedelmeskedett. De most ez nem ide tartozik. Én a' magyar Dámában, a' ki hazánkban jószágokot bir, a' magyar nyelvet felette szükségesnek tartom azért, hogy jobbággyaival, tiszttyeivel és szomszédgyaival beszélhessen, értekezhessen, sőt még barátkozhasson is. Vegyen Ángyom Asszony példát önnön magáról. Ha magyarul tudna, jószágaiban békével lakhatna.

Semmit sem vesztek vele, ha benne nem lakok is. Az én leányom francziául szépen beszéll, és ez neki elegendő.

Hogy francziául beszéll, azt szeretem. Szeretném, ha még olaszul és anglusul is megtanúlna. De azért hazájának nyelvét meg nem kellene vele vettetni, úttátni. Mit mondana vallyon a' francziás nagy világ az ollyan született francia Dámáról, a' ki anglusul, olaszul, németül megtanúlna, nemzetének nyelvét pedig megvetné?

A' francia nyelvet a' magyarral öszvetenni! Ha, ha, ha! Az Úr csak annyit ért, látom, a' mostani nagy világhoz, és kivált a' nevelésez, mint a' tyúk az ábéczéhez. Kikérem tehát magamnak, hogy ezekbe magát az én házamnál ne avassa.

Ez, ammint látom, Ángyom Asszonynak e' dologrúl utolsó szava; én is tehát végképen megmondom, a' mi szívemenn fekszik. Hogy Ángyom Asszony, ki szintúgy neveltetett, mint most leánya neveltetik, öcsémnek házáat már félig megrontotta, világosan kitetszik a' szomorú következtésekből, mellyek öcsémet terhelik, és nem sokára koldússá teszik. Hogy pedig az olyan asszonytúl, a' ki saját házánál jégesső gyanánt emészt mindent, 's kinek a' nevelés által csak annyi józan ész és nemes érzékenység sem adatott, hogy házának javára valamit cselekedni tudjon és akarjon, lehetetlen azt remélni, hogy legalább leányának nyíltabb észet, és nemesebb szívet adasson, Ángyom Asszonynak szörnyű példájából szomorúan tapasztalom. Cselekedgyen Ángyom Asszony, a' mit tetszik! de éntöllem, egy szó, mint száz, se maga, se férje, se leánya soha legkisebbet se várjon!

Ez az Úrtúl nem függ, mondá a' Báróné, hanem a' törvényektúl, mellyek szerint jószágai, mihelyt meghal, férjemhez tartoznak.

Úgy-e? Hát ha én úgy kezdek még ma pazarlani, mint Ángyom Asszony, mit talál halálom után akár maga, akár leánya pazarlani valót?

Erre az Úr nem képes.

Mivel nem vagyok francziásan nevelve, úgy-e? De képes vagyok ám arra, hogy megházasodgyak, és magamnak örököszt szerezzek. Jó éjszakát, 's egyszersmind jobb egészséget is kívánok.

Ezzel szobájába ment, 's az inas által a' kocsisnak megüzente, hogy korán reggel fogjon. Öccsének cselédgyeit megajándékozván, minekelötte a' Báro és a' Báróné felkeltek volna, Posonyba visszament, hol szívének hosszas habzása után, mit tévő legyen? eltökéllette végtére magában, hogy Öccsének egész romlását békességes türéssel megvárja, és akkor azután segítséget neki csak olly alku alatt nyújt, hogy hitvessét és leányát jobb regulába vegye.

TIZENNEGYEDIK SZAKASZ.

Előbb utóbb csak kiüt a' szög a' zsákból.

A' Báro meghallván reggel, hogy bátyja valóban elment, nagyon elszomorodott. Fájtn neki a' szíve, hogy négy szem között vele még egyszer nem beszélhetett a' végbül, hogy azt, a' mit hitvesse nálla megrontott, helyre hozhassa. Át kezdette ő tudni illik a' tegnapi vetekedésnél látni, hogy bátyja sok igazságot mond; de nyilvánvalóképen részére állani nem merészlett, mivel a' Bárónénak hevességétül félt. Reggel akart tehát az Óbesterrel arrúl tanácskozni, mikép lehetne házánál e' fontos hibákat megorvosolni? Üresen találván író szobáját, kiment a' folyosóra, és cselédgyeitül az Óbesternek elmeneteléről tudakozódott. Kiki azt beszéllette neki, hogy az Óbester legkisebbet sem szóllott, hanem csak komor tekintettel felsalá sétált mindaddig, még kocsija a' kapu alá nem jött. Akkor mindegyiknek öt forintos czédulát nyomván markába, lement a' garádicsokonn, beült a' kocsiba, 's azt mondotta: köszöntsétek nevemmel szegény jó Öcsémet.

A' Báro ma háromszor hagyta a' Bárónét csengetni, még hozzá bement. Mi dolog az, Báro Uram! hogy ma első csengetésemre meg nem jelent, és hogy orczáján olly nagy szomorúság borong?

Az Óbester elment, felelé a' Báro, a' nélkül hogy töllünk búcsút vett volna.

Bár inkább házamhoz se jött volna! mondá a' Báróné. Mióta Magyar országból kiköltöztem, meg nem háborodtam úgy, mint tegnap az ő esztelen beszédgyére.

Asszonyom! bocsásson meg nekem, ha azt mondom, hogy az ő intéseit jobb szívvel, vagy legalább nagyobb kíméléssel kellett volna fogadnunk. A' szövetség Aranypatakiék' házával maga kiragadhatta volna a' miénket a' végső romlásnak bizonyos veszedelméből. Ezt Báróné Asszonyom olly könnyen lábai alá tapodta, mintha az ilyen szerencsékben válogathatna. Bátyámban volt még egy reménységem, kit tőlünk hasonlóképen elidegenített.

Nekem ezeknél még több reménységeim is vannak; az Óbestert pedig azért, hogy tanácsát nem fogadom, kezemből ki nem bocsátom. Törvényesen megtiltatom neki még a' házasságot is, mihelyt látom, hogy leányomnak jussait meg akarja játszani.

Törvényesen tiltatya meg neki a' házasságot? Kérem Báróné Asszonyomot, ne tegye magát illy mondások által nevetségessé.

Egy csöppet sem! Ő katona, és így szabadság nélkül meg nem házasodhat.

Ez még az előbbeni mondásnál is nevetségesebb.

És ha ezt végbe nem vihetném is, vannak nekem itt nagy szövetségeim, mellyek által leányomnak szép szerencsét szerezhetek.

Kívánom, hogy reménységében meg ne csalatkozzon.

Erre a' Báróné Gilmétának jövődébéli szerencséjéről való külömbféle álmódzásait olly szembetűnő és szívragadó színekkel festette le, és hízelkedő hitetési által olly bizonyosoknak rajzolta, hogy a' Báró lassankint lecsillapodván, végre egészen elhallgatott. Csak bírza Báró Uram a' mi Gilmétánknak jövődébéli sorsát énreám és a' Madámra, higgye meg, hogy benne tökéletes öröme lessz.

Rá is bírta e' gyenge atya és még gyengébb férj nem csak Gilmétát, hanem még magát is egész házával együtt, és régi kellemetes tehetetlenségébe ismét visszasüllyedett. Két egész esztendeig a' régi úton mentek még a' dolgok. A' Báróné a' pompával és a' szerencsétlen játékkal fel nem hagyott, a' Báró esztendőnkint új adósságokat csinált, a' francia asszony pedig Fripponnal mulatván magát naponkint, tellyes szabadságot engedett Gilmétának arra, hogy Fripponnak tanítványával, egy ifiú Gróffal, hasonlóképen mulassa magát, kirül még a' francziásan nevelt Dámák²⁴¹ közül is sokan azt vallották, hogy esztendeit gonoszsága messze felmüllya.

Gilméta már most tizenhetedik esztendejébe lépett. A' Gróf, ki már húszadikát kezdette, leány szépségeinek legkellemetesebb virágzását látván, feltette magában, hogy vele szerencsét próbál. Eltökéltet szándéka volt neki, hogy csak harmincz esztendő korában házasodik meg, és ezt Gilmétának is több ízben magyarán megvallotta. Gilméta pusztá eszű és rendetlen szívű leány volt ugyan, de kevélysége nem engedte még is, hogy magát elvesse. A' számvetésből tudott ő annyit, hogy huszonnyolcz esztendő korában juthatna csak férjhez, ha a' Grófra akarna várakozni, ki azonnkivül, hogy született francia nem volt, a' gazdagabbak közé sem tartozott. A' Grófnak ostromlásait tehát, mellyek két esztendőbéli barátságos társalkodás után a' mennyivel könnyebbek, annyival veszedelmesebbek voltak, elejénte nyájas feleletekkel próbálta már elmellőzni, már megtompítani; de végtére indulattját szilajodni és eszénn győzedelmeskedni látván, megpanaszolta módatlanságát a' francia asszonynak, és azt kívánta tőle, hogy Frippon által szoríttassa őtet a' tisztességnek eddig tartott korláttyai közé.

Ha, ha, ha! micsoda kicsinységekben tud meg akadozni az én szép Gilmétám! mondá kaczagva Madame de Folle. A' szép leányoknak ez a' sorsa! Nézze meg magát, Lelkem! a' tükörbe, és mondgya meg nekem, ha nincsen-e a' Grófnak jó ízlése? és ha szabad akarattyában áll-e ezen ifiú embernek, hogy ostromlásitúl elálljon? Ezt mondván, a' tükör' elejébe vezette

²⁴¹ *Dámák* [Emendálva.]

Gilmétát, kinek büszkesége már is forrni kezdett. Ezen oskolánn át kell nekünk mindnyájunknak esni, mondá tovább a' nevelőnek képe alatt lappangó ördög; és én nagyon örülök annak, hogy olly derék tanítóra akadt, a' minőnek az ifú Grófort tudom. Szegényke! micsoda nagy ostromlást kellett neki kiállani, mivel még segítségért is hozzám szalad! Megmondom én a' Grófnak, hogy ezentúl kíméllye meg a' mi Lucrétíánkot illy rémítő ostromlással, és folyamodgyon inkább a' mináknak fortélyához. Ha, ha, ha!

E' felelet a' francia asszonyt még Gilméta előtt is útálatosnak tette. Elosontott tehát édes anyyához, és az egész dolgot megpanaszolta.

Hm! mondá a' Báróné, ha a' Gróf még is gazdagabb volna! Akkor a' dolgot el lehetne tűrni; de így!

Még akkor sem, Mamácskám! mert én huszonnyolczadik²⁴² esztendőmíg várakozni nem akarok.

Jól mondod! Megparancsolom majd a' Madámnak, hogy magadot vele ne hagyjon.

Azt ő nem cselekedheti, mert neki Fripponnal minden áldott estve, ha más vendégeink nincsenek, titkos beszédgyei vannak.

Titkos beszédgyei?

Igen is, familiabéli dolgokrúl, ammint mondgya, és pöreirúl, mellyek francia országban folynak.

Rendellye tehát a' komornáját melléd.

A' macskát a' szalonna mellé! Hisz a' komornája egészen a' Gróffal tart, és szintúgy beszéll, mint Madame de Folle.

Ez, ammint látom, egész latorszövetség ellened. Jőjj tehát olyankor hozzám.

Ezek többnyire olyankor²⁴³ történnek, mikor Asszony Anyám, és Uram Atyám itthon nincsenek.

Erre a' Báróné gondolatokba merült, mellyekbül elvégre visszatérvén, ha itthon nem vagyok, úgymond, adgy jelt a' komornoknak vagy az udvarmesternek, hogy az özvegy öreg kapitánynét, ki a' házban lakik, és tikteket a' nélkül is némellykor meglátogat, híjják hozzád. Szóllok én majd vele is, amazokkal is. Egyébaránt pedig senkinek se szóllj semmit.

Allig volt az öreg kapitányné harmadszor testőrzője a' Kisasszonynak, már is gorombaságokat mondott neki a' Gróf. A' francia asszony is minduntalan kijött Frippon mellül Gilmétához, s' előbbi nyájassága helyett olly haragos tekinteteket vetett a' kapitánynéra, olly rövid és alázó feleleteket adott neki, hogy ez allig tudta magát a' bosszonkodástúl megtartóztatni. Azonban ezen alkalmatossággal olly változást vett eszre a' francia asszonynak természetén, és orczájának mind vonásainn, mind színén, melly nagyon szemébe tünt. Erre tehát más nap a' Bárónét figyelmetessé tette, ki megmeg a' dolgot az orvossal közlötte. Még ez sem mondhattott egyebet, hanem hogy Madame de Folle más állapotban vagyon. A' Báróné tehát a' francia asszonyt igen kímélő móddal kérdésre vette, ki elejénte az egész jelenést mulékony nyavalyácskának mondogatta, végtére pedig a' Bárónénak felette barátságos szorgalmát látván, az igazat megvallotta. Szintazon barátságos részvétellel, mellyel vallatta, megmondotta neki a' Báróné azt is, hogy illy állapotban házánál nem maradhat, és hogy abbúl mennél hamarább kiköltözzön.

²⁴² *huszonnyolczadik* [Emendálva.]

²⁴³ *ollankor* [Emendálva.]

A' francia asszony e' szóra felpattanván, Mit? úgymond; én a' házbül kiköltöztek? és men-
nél hamarább? Énvelem mer az Asszony így beszélteni, ki minden titkait tudom, és olly tit-
kait, mellyek böcsületére nem válnak?

A' Báróné mindgyárt felkelt mellüle, mihelyt pattogó haragjának első jeleit látta, 's megve-
tő tekintetet vetvén reá, elment, a' nélkül hogy csak egy szócskát méltóztatott volna gorom-
baságára felelni. Jó erkölcsű és nemes szívű asszonymnak, egyszersmind pedig felette derék
nevelőnek tartván, és az egész nagy világ előtt tökéletes Dámának hirdetvén e' személyt, ki-
mondhatatlanul szígyenlette, hogy iránta való vélekedésében megcsalatkozott. Hogy tehát
saját eszének illy gyengeségét el ne árúlly, feltette magában, hogy e' gondatlan asszonymnak
gyalázattyát is elpalástolgya. Ez volt az oka, hogy részvételt mutatván, emberségesen bánt vele,
a' helyett hogy szemére hányta volna a' szemtelenséget, mellyel nevelő létére Gilmétának illy
rossz példát adni nem átalott. Goromba feleletét kíméllő és barátságos szavára hallván, fel-
bosszonkodott, és a' Bárónak mindent megpanaszolt, sőt elégtétel gyanánt azt kívánta tőlle,
hogy harmad nap alatt űzesse ki a' házbül. A' Báró átment a' dühödő asszonyhoz, hogy meg-
kérlellye, és jó móddal arra vegye, hogy a' Báróné' akarattya szerint a' házbül kisiessen. De ő a'
Bárónak esvén, Gilméta előtt lemocskolta, 's olly szemrehányásokkal illette, mellyekben a'
Kisasszony méltán megbotráncozott. A' Báró tehát író szobájába visszament, és az udvarmes-
tert hivatván, rá bírta, hogy vegyen át a' francia asszonytól mindent, a' mi Gilmétához vagy a'
házhoz tartozik, és hogy harmad nap alatt takarítsa ki a' házbül.

Soha nagyobb öröm a' cselédek között nem volt, mint mikor ezt meghallották; mert egy-
sem volt közöttök, a' kit e' boszorkány ne kínozott volna a' végbül, hogy a' házbül kipiszkálhas-
sa, 's helyette francia cselédet fogadhasson. Szinte az udvarmester volt nálla, hogy vele a'
Bárónak parancsolattyát közöllye, ammint Frippon az ifjú Gróffal oda érkezett. Ezek
Gilmétát az első szobában lelvén, és csak fél vállrúl köszöntvén, beszaladtak a' francia asz-
szonyhoz, és elbeszéllették neki nagy kaczagással, hogy a' Báróné a' tegnapi társaságban
megszóllította a' Grófnét, és arra kérte, hogy anyai intései által zabolazza meg fiának rendet-
len tüzeességét, melly ellen nálla Gilméta keservesen panaszkodott. A' francia asszony ezt
hallván, egyszerre átlátta, mi végbül járt olly gyakran Gilmétához a' Kapitányné, kit egyébaránt
is árulójának tartott. Kiszaladt tehát vendégeivel egygyütt a' Kisasszonyhoz, és megkérdezte,
ha igaz-e, hogy annyánál a' Gróf ellen panaszt tett? Gilméta megijedt, és hevenyében azt sem
tudta, mit felellyen? mikor már egy pár pofoncsapás gyenge orcájánn égett, mellyekkel
rajta e' dühös asszonyság bosszút állott. Sírva szaladt ő édes anyához, ki a' francia asszony-
nak még belét is kitapodta volna, ha a' Báró azt nem javasolta volna, hogy az illyen szemettel
ne mocskolgya meg magát, és hogy a' Kisasszonyt mindaddig magánál tartsa, még e' dühös
marha a' házbül ki nem költözik. Parancsolat adatott azután, hogy a' cseléd a' francia asz-
szonyt és Frippont se a' Bárónéhoz, se a' Báróhoz be ne eressze, hanem az udvarmesterhez
igazítsa. Volt azonban a' Bárónénak egy hű szolgálja, ki asszonyához való buzgóságból a'
folyosónn a' francia Dámát, mikor a' házbül elment, farba rúgta, 's ki e' merész cselekedetért
a' Bárónétól és Gilmétától szép ajándékot kapott.

TIZENÖTÖDIK SZAKASZ.

A' nagy Terno.

Gilmétát már most az anyja kivette a' nagy világba. Mind termete, mind orczájának kellemetes formája, és szép színe olly szembetünő volt, hogy az egész nagy világnak tekintetét magára vonta. Tüzes szemei rendre megjárták a' társaságban a' férfiakot, kiknek köszöntéseit kevély mosolygással, hízelkedéseiket pedig megvető hidegvérűséggel fogadta. Egyébaránt a' társalkodásban úgy viselte magát, mintha gyermekségétől fogva a' nagy világban forgott volna. A' kártyajátékokkal olly ösmeretes volt, a' várasnak botránkozató történeteit úgy tudta, a' rá-galmazásban olly gyakorlott nyelvű volt, a' szép mesterségeknek műdarabjairól a' helytelen itéleteket olly merészen ejtette, és a' tudománybéli tárgyakról, vagy az országnak dolgairól olly folyvást, s' egyszerismind olly fonákul beszéllett, mint akármellyik francziásan nevelt életemes Dáma. Oltalma alá vette azonkívül, ezeknek szokott törvénye szerint, az alacsonyabb rendű ostoba és erkölcstelen személyeket, mihelyt neki hízelkedni és teményt áldozni tudtak; amazokat ugyan, mivel nem veszedelmesek, emezeket pedig, mivel velek élni mindenre lehet. A' tanúltt és jámbor embereket ellenben az ellenkező okokból megvetette, kisebbítette, sőt még üldözte is.

E' tulajdonságok sok francziásan nevelt ifjú Gavalérokat vontak házához, kik közül egy-néhány még a' vele való egybekelésről is gondolkodott. Nem töltött ő a' nagy világban egy egész esztendő, már is hat kérője, imádója pedig számtalan volt. De az ő szíve minden egyéb örömhöz érzéketlen lévén, ollyan férjfiúra vágyakodott, ki büszkeségének szomjait megelégtí-hesse. Vagy herczeg legyen, mondá az anyjának, vagy olly gazdag Gróf, a' ki engemet herczegi módra tarthasson; egyébaránt kezemet meg nem nyeri. A' sok szeretővel tehát csak mulatta magát, már az egyyiket, már a' másikat választván eszköznek, mellyel a' többieket kínozza.

Egyszerre megjelent Bécsben egy ifjú franczia, Marquis de Bourse, ki szülőivel Francia országból, mint gyermek kiköltözvén, és Német országban felneveltetvén, szülőinek halála után a' világot járta. Testvér bátyja, az öreg Marquisnak javaslására, Francia országban maradt, és a' familiának ősi jószágából ki sem űzetett, mivel úgy tudta magát tetetni, hogy a' váltólag hatalmaskodó felekezeteknek mindegyike hű emberének tartotta. Ez a' jövedelme-ket kiköltözött szülőivel, valamint haláluk után öccsével is, hüven felosztotta, tellyes remény-séggel várván, hogy a' dolognak előbbeni rendgye ismét helyre állíttatik, és hogy akkor háza is megmeg visszanyeri régi fényét, mellyben visszajövendő öccsét is részesíthetni fogja. Ezeket az ifjú Marquis de Bourse olly levelekkel tudta megmutatni, mellyeknek ellent mondani senki sem merészlett, kivált mivel nagy pompája által is igazaknak lenni világosan megbizo-nyította.

Kimondhatatlan volt a' törekedés, mellyel a' Dámák és a' Kisasszonyok ezen idegen ifjú Gavalérnak ösmeretségét keresték. Seregenkint tolódtak a' theátromba, a' bálókba, és a' kertek-be, a' hová őtet jövendeni előre meghallották. Majd azután házaikban is adtak tiszteletére ebédeket, vocsorákat, játékokot, musikabéli academiákat, sőt még tánczokat is. Megvetéssel nézett az ollyan valamennyi asszony vagy kisasszony társaira, a' kívül a' Marquis egynehány szempillantásig beszélleni méltóztatott. Azonn pedig, a' kívül tánczolt, a' többi Dámák egyy köröm feketényi szépséget, módosságot és böcsületet sem hagytak irígysegből.²⁴⁴

²⁴⁴ *irígysegből.* [Emendálva.]

Gilméta, ki két egész hétnek²⁴⁵ elfolyása alatt csak a' theatromban egyszer, és egy kertben egyszer messzéről láthatta, olly tűrhetetlen rossz kedvű lett, hogy a' komornát az öltöznél majd halálig kínoztá, a' többi cselédeket pedig mindúntalan' megszidta, sőt még szülői ellen is morgolódott. Eljött végtére ama' kívánatos nap, melly őtet a' közönségesen imádott ifjú francziához közelebb juttatta. Az öreg Grófné, Fripponnak hajdani pártfogója, Bécsben mulatván, vocsorára és játékra hívatta magához a' Bárónét férjével és leányával egygyütt, azt üzenvén neki, hogy jelen lessz Marquis de Bourse is. Nossza tehát kikerestette az almárjomokból azonnal mind Gilméta, mind az anyja, a' legszebb öltözeteket, és a' legdrágább bonczokat. Már egymást kérdezték, már meg a' cselédeket, mellyik ruhát vegyék magokra azok közül, mellyek ki voltak rakva? 's minekutánna e' fontos dolog sok tanácskozás után mind a' két részről meghatározottat volna, leültek tükreikhez és fejeket felpiperézték. A' komorna és a' szobaleány azt vallották, hogy soha széles e' világonn komorna és szobaleány olly vitában nem volt, mint ők ezen alkalmatossággal. A' két Dáma egy hajszálat sem hagyott fejénn mustrálás nélkül, 's a' drága kövekből és gyöngyökből huszonhárom féleképen próbálták öszverakni ékesítő bonczaikat. Még a' Párisi módaújságokat is elővették, hogy magokat a' legújabb ízlés szerint felékesíthessék.

Az inasnak szavára, hogy be van már fogva, Gilmétának szíve olly gyorsan kezdett dobogni, hogy még szava is elállott. Az öreg Grófnénál senki sem volt még, mikor a' Báróné hozzá érkezett. A' köztök támadt beszélgetésnek egyetlen egy tárgya a' Marquis volt. Azalatt a' többi vendégek is egybe gyűltek, és a' szobákban külömbféle csoportokra oszlottak. Egy csoport sem volt, mellynek imádott bálványa a' Marquis nem volt volna. Ez végre a' kiszabott óránál három egész fertállal, mellyek három egész esztendőnél hosszabbaknak tetszetek, későbben elérkezett, 's a' házi gazdasszonyt megtisztelte. Tompán zsibogó rajok gyanánt gyűltek öszve melléje a' csoportok, hogy megköszöntsék. A' kiket a' vendégek közül még nem ösmert, azokat neki a' Grófné megnevezte. A' Marquis őket egyenkint megköszöntötte, 's végre a' Bárónéhoz és a' mellette álló Gilmétához visszamenvén, beszédbe eredt velek; mire a' többiek ismét csoportokra oszlottak, és a' kártyajátéknak kezdetét várták. A' Dámák a' játszó asztalkákhoz le nem akartak ülni, kik közülök azt reménlvén, hogy őtet az eset a' Marquis' játszótságának fogja tenni. Ez a' Bárónéval olly sokáig beszélgetett, hogy a' Grófné kénytelen volt, őtet a' játékkal megkínálni, melly alkalmatossággal értésére adta azt is, hogy az egész társaság reá váraozik.

Óh! kérem, mondá neki a' módos franczia, énmiattam senki magának alkalmatlanságot ne szerezzen. Intézze el Excellentiád vendégeinek mulatságát, ammint tetszik, és engedgye meg nekem, hogy e' gyönyörű Dámákkal még egy pár szót váltsak.

Ha Marquis Uramnak tetszik, mondá a' Grófné mosolyogva, vegye e' Dámákat játszótságainak. Módgya lessz így benne, hogy velek több pár szót válthasson.

Ha Excellentiád negyedik társunk méltóztatik lenni.

Szívesen!

Erre a' Marquis felfűzvén karjaira a' Grófnét és a' Bárónét, Gilmétára pedig egy bocsátnatkérő egyszersmind és csüggedő tekintetet vetvén, elvezette őket a' játszó asztalkához. Általellenben ülvén Gilmétával, a' szemnyelvenn kezdett vele beszélgetni, és néma kérdéseire szintazonn a' nyelvenn olly határozott feleleteket vett, hogy győzedelméről nem kételkedhetett. A' játékban sokat vesztett, mivel szüntelen' a' Kisasszonynak vizsgálásában foglalatoskodott, vagy azonn volt, hogy szívét tekintetei által neki kinyilatkoztatassa. A' nyerő Dámák

²⁴⁵ kétnek [Emendálva.]

figyelmesebbek voltak a' játékra, hogysen a' szerelmes párnak integetéseit észre vehették volna.

A' vocsoránál csak a' Dámák ültek, és így a' Marquis a' Bárónénak és Kisasszonyának háta megül el nem távozott. Gilmétának tányérjárúl ette még a' vocsorát is.

El lehet gondolni, melly nagy lázúlást okozott ez a' Dámáknak szíveiben, kik irígy tekinteteket vetvén már a' Kisasszonyra, már az anyyára, csak szomszédgyaikkal susogtak, még hátaik megett a' férjfiak egymással beszélleni kénytelenítetttek. A' gazdag és nagy rendű francziát nagy ternónak nézték ők, mellyet a' szerencse Gilmétának ajándékozott.

A' Marquis a' Bárónétúl kikérte magának, hogy más nap házánál tiszteletére lehessen. Az örülő Anya még ebédvel is megkínálta, mellyre azonban a' Marquis csak olly alku alatt ígérkezett meg, ha az ebéd pompátlan és közönséges lessz, és ha a' Báróné más vendégeket nem hí. Más nap tehát reggeltől fogva egész estig a' Báróné' házánál volt, honnan ezt leányával együtt a' theatromba, és ebből ismét haza vezette saját hintájánn, melly kegyelmében még egy Bécsi Dáma sem részesült. Külnekiéket csak vocsora utánn hagyta el éjfélt után. Egy nap sem múlt el azután, hogy Gilmétának tiszteletére ne ment volna. Ha valahová ebédre vagy játékra hivatalos volt, megtudakozta előbb Gilmétárúl, ha jelen lessz-e ő is, vagy sem? és ha valaki Külnekiéket nem hívatta, annál különös követség által a' mulatságrúl ő is lemondott. A' dolog²⁴⁶ annyira ment, hogy a' ki a' Marquist házában látni akarta, kénytelen volt, Külnekiéket is a' mulatsággal megkínálni.

TIZENHATODIK SZAKASZ.

A' véletlen jelenés.

Tellyes virágjában volt már Külnekiéknek ama' reménysége, hogy a' Marquis Gilmétát minden óránn megkéri, kivált mivel ennek imádói és kérői a' házat, részént önnkint, részént a' büszke anyának kívánságára, mind elhagyták; ammint nállok az ifjú Aranypataki, mint huszár hadnagy, megjelent. Szülőinek és kedves nevelőjének karjai közül Bécsenn keresztül a' Rege menthez sietett ő, melly Német országban az ellenség előtt állott. Szinte Gilmétánál volt a' Marquis, mikor magát Aranypataki a' Bárónénál bejelentette. Nevét hallván a' Kisasszony, különösebben felderült akarattyán kívül, és szíve hathatósabban dobogott. Egyszerre eszébe tündek gyermekségének édes örömei, mellyeknek legnagyobb részét Aranypatakival osztotta volt fel, s e' kellemetes képektül megbájoltatván, nagyon örvendezett, hogy első szerelmének tárgyát megláthattya. Az kivált szívét hathatósan s egyszersmind kellemetesen is megragadta, hogy Aranypataki, semmit sem gondolván szülőiknek egymásra való neheztelésével, tiszteletére megjelent. Ha szívében nem lappangott volna még titkon Aranypatakihoz való régi hajlandósága, örült volna annak is, hogy új szeretőjével, a' Marquisval, elejébe állhat, és kérkedő tekinteteivel megalázhattya. Most e' győzedelme keserű volt.

Maradgyatok itt, mondá a' Báróné a' Marquisnak és leányának, még én e' kellemetlen látogatást úgy elfogadom, hogy soha többé meg nem újjíttatik.

Gilmétának szíve e' mondásra elszorúlt, szava elállott, orczája elhalaványodott. A' Marquis e' változást észre vette, de semmit sem szóllott. Egynehány szempillantás utánn megújúlt közöttök az előbbeni nyájaskodás, és a' Kisasszonyrúl még a' Marquis is azt gondolta, hogy Aranypatakit elfelejtette.

²⁴⁶ *doleg* [Emendálva.]

A' Báróné azonban a' szomszéd szobában a' váratlan és neki nagyon kellemetlen vendéget szembeüvő hidegséggel fogadta. Feltette ő magában, hogy a' beszéllgetést legkisebb kérdéssel sem fogja meghosszabbítani, és ha huszár uniformissát nem látta volna, még ülésel sem kínálta volna meg.

Bécsenn keresztül menvén a' regementhez, mondá Aranypataki francziául, lehetetlen volt, hogy Méltóságodnak tiszteletére meg ne jelennek.

Köszönöm az Úrnak.

Reménylem, hogy az egészség egész úri házának kedvez.

Soha sem kedvezett úgy, mint most.

Ezenn különösen²⁴⁷ örvendek. Tisztelettemmel azt is meg akartam Méltóságodnak bizonyítani, hogy én abban a' hidegségben, melly házainknak hajdani barátkozását felbontotta, részes nem vagyok, és hogy e' szakadást szívemből sajnálom.

Ez az Úrnak böcsületére válik.

Méltóságodnak engedelmével, örömet Gilméta Kisasszonynak kezét is megcsókolnám.

Leányom most nincs itthon.

Azalatt, még itt mulatok, lehet talán még szerencsém hozzá.

Nehezen; mert majdnem annyi már, mint menyasszony; jövődébéli férje pedig nem örömet látta, ha jegyessének kezét mások csókollyák. Eggyáltallyában jobbnak tartom, ha házunknál az Úr többé meg sem jelen; mert nem szeretném, ha a' Marquis, a' ki Gilmétának az Úrral való hajdani szövetségét tudgya, okot lelne ama' gyanakodásra, hogy az Úr az ő úttját talán el akarja Gilméta' szívéhez állani.

Értem! Kívánom olly szívesen, mint önnön magamnak, hogy a' Kisasszony szerencsés legyen! Bocsásson meg Méltóságod, hogy alkalmatlankodni merészlettem. Ajánlom magamot.

A' Báróné oda nyújtotta neki a' csókolásra kezét, üléséről meg nem mozdulván, és szemeit tőlle elfordítván. Csak akkor hajtotta meg egy keveset Aranypataki felé fejét, mikor ez neki az ajtóbul az utolsó tiszteletet megtette.

Még Aranypataki a' Bárónénál volt, addig az inassa kikutatta Hölgyi Mariskát, a' Báróné' komornáját, s' kezébe adta titkon Hevesi' levelét ama' vendégfogadónak nevével eggyütt, hol Aranypataki megszállott. Mariska csendes magaviselésével, szép munkáival, és kötelességeinek serény végzésével olly nagy kegyelmet szerzett magának a' Bárónénál, hogy ő volt egyedül az egész házban, kinek a' franczia asszony irigy áskálódásával²⁴⁸ semmit sem árthatott. Mikor ez magának és Gilmétának franczia komornát szerzett, minden mesterségét megvetette ugyan, hogy Mariska helyett az övével éllyen a' Báróné is; de gonosz ügyekezete foganatlan volt. Mariska ezt tudta, és a' franczia asszonnyal még is soha meg nem éreztette; sőt komornájának annyira hízelkedett, hogy ennek közbenjárása által még különös bizodalját is megérdemelte. Ellenségeit okossággal meghódítván, senki sem volt végtére a' háznál, a' ki nem tisztelte volna.

Egy holnappal hamarább, hogyses Aranypataki Bécsbe érkezett, levelet vett ő Hevesitől, mellyben ötet e' szíves baráttya arrúl tudósította, hogy a' nevelésnek üdeje kitelvén, Aranypataki Úrnak jószágában kormányzó lett, és hogy kész ötet hitvessének választani, ha ajánlását elfogadni nem átallya. Mariska ezen ajánlást feleletében elfogadta, és a' Bárónének mély alázatossággal megjelentette, hogy a' férjhez-menésre szép szerencséje akadván, szolgálattyából örömet kilépne, ha ezzel Ő Méltóságát meg nem bántaná. A' Báróné sajnálotta ugyan, hogy

²⁴⁷ különösen [Emendálva.]

²⁴⁸ áskálódással [Az ékezet emendálva.]

meg kell tölle válnia; de még is végtére, a' nélkül hogy jövendőbéli férjéről legkisebbet tudakozódott volna, engedettet csak ugyan kérésének olly alku alatt, hogy az új komornát tanítsa meg előbb mindenre, minekelőtte a' háztúl elköltözik. Ezen üdő alatt Gilméta mutatott ugyan kedvet egyszer arra, hogy Mariskátúl jövendőbéli férjének nevét megkérdezze; de a' francia asszonytól megintetvén, hogy az alacsony sorsú emberekhez illy részvételt mutatni, fő rendű Dámában nagyon illetlen dolog, a' francia komornát tanította rá alattomban, hogy vegye ki Mariskából e' titkot. Azonban ennek felelete minden tudakozására csak abból állott, hogy vőlegényét nem ösmervén, semmit sem nyer vele, ha nevét megmondgya is.

Ama' levélben, mellyet neki most Aranypataki hozott, arra kérte őtet Hevesi, hogy az öreg Aranypataki Úrnak kocsijára, mellyben Hadnagy fiát Bécsbe küldötte, ülyön fel mindenestül, és jöjjön Pestre. Más nap tehát Mariska felkereste a' Hadnagynak szállását egy barátjánál. A' Hadnagy különös böcsülettel fogadta, mint kedves nevelőjének jövendőbéli hitvessét, és szóval is megmondotta neki, a' mit Hevesinek levelébül tudott. A' beszéd elvégre Külnekiékre fordult. Álmélkodással hallotta Mariskátúl Aranypataki, hogy még ő tegnap a' Bárónénál volt, addig Gilméta a' szomszéd szobában francia szeretőjével mulatott. El is keseredett volna e' tudósításra, ha Mariska bizonyossá nem tette volna a' felül, hogy ezt Gilméta csak kénytelenségből cselekedhetette. Ezer jeleit tapasztaltam²⁴⁹ én annak, mondá Mariska, hogy első szerelmét a' Kisasszony el nem felejtette. Hányszor kérdezte ő éntöllem, ha nem hallottam-e valamit a' Pestiokról? mikor velem négy szem között egykét szót válthatott. És ha némelykor oda vettem az Úrrúl próba gyanánt egy kis örvendetes tudósítást, óh! melly szemlátomást derült fel orczája! melly érzékeny foházkodással vetette az égre könybe boruló szemeit!

Egynehány efféle jelenéseket elbeszélvén Aranypatakinak, jónak ítélte ez, hogy Gilmétát, kit személye szerint meg nem tisztelhetett, legalább egy rövid levéllel bizonyossá tegye a' felül, hogy hozzá való régi hajlandósága meg nem változott. Mariskát tehát megkérdezte, ha kezébe tudná-e a' levelet jó móddal játszani, mikor a' háztúl elbúcsúzik?

Minden bizonyjal! mondá Mariska. Majd egy holnapja már, hogy az új komorna a' háznál van a' végből, hogy ama' különösségekre megtanítsam, mellyek a' Bárónénak szolgáltyában előkerülnek. Holnap estvére minden jószágomat ide hozom; holnap utánn reggel pedig, mikor Hadnagy Uram a' postakocsinn Német ország felé megindul, én a' levelet átadom, ide sietek, és Pest felé indúlok.

Úgy is történt. Gilméta megnyitván a' levelet, melly francziául volt írva, örülő álmélkodással nézte alatta Aranypatakinak nevét. A' levél ezekből állott:

Kedves Kisasszonykám! Mikor e' sorokot olvassa, akkor már én az útonn leszek Bájor ország felé a' regementhez, mellynél szolgálni fogok, 's melly az ellenség előtt áll. Ki tudgya, nem találom-e ott halálomot, hol dücsösségemet keresem? Méltóságos Asszonyannya nem engedte meg, hogy a' Kisasszonynak kezét vég búcsú gyanánt megcsókollyam, jóllehet a' szomszéd szobában volt jövendőbéli férjével, ammint azután meghallottam. Bocsásson meg tehát merészségemnek, mellyel azt írásban végzem, a' mit személyem szerint meg nem tehettem. Ama' versengés, melly szülőink között támadt, az én szívemet meg nem változtatta. Úgy néztem én még azután is a' Kisasszonynak nállam hagyott képre, mint legfőbb kincsemre. Minekutánna a' sors a' Kisasszonyt másnak ölébe vezeti, engedgye meg, hogy legalább e' képre úgy nézhessek, még élek, mint barátnémnak emlékeztető adományára. Ha az ütközetnek helyénn maradok, áldozzon a' Kisasszony egy barátságos könyecskét csontyaimnak; ha pedig szerencsésen visszajövök, szabad legyen tiszteletére lennem legalább egyszer, hogy eleven szóval is

²⁴⁹ *tspasztaltam* [Emendálva.]

megmondhassam, melly érzékeny ragaszkodással vagyok a' Kisasszonynak holtig hű szolgálója, Aranypataki György, Ő Felsőségének Huszár Regementyénél Hadnagy.

Mennél tovább olvasta Gilméta e' levelet, annál jobban lágyúlt szíve, még végre egynehány könyvek szeméből mellyére gördültek. Nagyot sohajtván, Eredgy, úgymond, jó lelkű Ifiú! légy szerencsés, és lally helyettem olly leányt, a' ki tegédet jobban megérdemel, jobban szeret. Engemet a' sors nagy fényre hí, talán hogy ama' boldogságoktól megfósszon, mellyekben mások földi menyországot lelnek. E' levelet elteszem örök emlékezetül, hogy te voltál az, a' kinek karjánn ezen életnek viszontagságain és gyönyörúségeinn át kellett volna haboznom, ha szülőink egyet érthettek volna.

Gondolatokba merült azután, mellyek szívet laptá gyanánt hányták az egykik indulatnak örvényéből a' másikéba. Mikor a' pompás örömekeket meggondolta, mellyek szívet a' francia Marquisnak ölében gyönyörködtetni fogják, Aranypatakit látta gondolattyában, az érzékeny szívnek sokkal édesebb boldogságai közül reá könyöröltesen mosolyogni. Ha pedig ennek mellyéhez kúcsolta magát, a' Marquist látta ragyogó palotájából integetni, hogy hideg boldogságait vele elosztani, karjai közé siessen. Majd azután az életnek viszontagságai jutottak²⁵⁰ eszébe, mellyeknek igája alól senki sincs e' világonn kivéve, és szörnyen eliszonyodott. Micsoda vígasztalást remélhetek én akkor az én francia férjemtől, mondá magában, kinek valamennyi kincsei mindöszve sem képesek arra, hogy engemet a' búbánattól megmentsenek? Ellenben pedig, ha Aranypatakinak csak ezen egy levelét olvasom is, óh melly képes ő, az asszonyi szívet még a' koldús gunnyóban is megvígasztalni!

Illy képzések között habozván, a' Marquistól talán elidegenedett volna, ha a' francia komorna be nem lépett volna hozzá, hogy felöltöztesse.

TIZENHETEDIK SZAKASZ.

A' köz mondások ritkán igazak.

Gilméta Kisasszony a' tűkörnél ült még, mikor a' Marquis már tiszteletére megjelent. Legsebbe ruhájába öltözött ez, mellyet még rajta senki sem látott. Az Úr ma talán menyegzőbe megy? kérdezé Gilméta nyájas mosolygással.

Ha ügyekeztemnek a' szerencse kedvezni méltóztatik, igen is! Merjem-e remélni, gyönyörű Kisasszonykám! folytatá beszédgyét, térgyre esvén előtte, merjem-e remélni, hogy esedezésemet meghalgattya, mellyel szívet és kezét kérem? Tegye a' Kisasszony szerencsésnek azt, a' ki szerelme nélkül nem csak boldog nem lehet, hanem még életben sem maradhat. Írásimból tudgya, ki vagyok? és hogy hercegi jövedelmeim vannak. Ha jószágimot kezemhez vehetem, ammint nem ok nélkül reméllem, bevezetem azokba a' Kisasszonyt, és ősi házamban királynénak teszem. Ha pedig birtokimhoz nem juthatnék, testvér bátyámnak leveleiből megmutattam már, hogy ő azokat olly summával akarja kiváltani, melly untig elegendő lessz arra, hogy e' tartományokban olly birtokot vegyek, mellynek jövedelmeiből az én kedves Gilmétámmal együtt hercegi módra élélhetek. Akár így fordúllyon sorsom, akár amúgy, nem lessz a' Kisasszonynak csak egy kívánsága is, mellyet megelégtíteni képes ne volnék. Felellyen, kérem, ezen ajánlásomra, de minekelőtte még is ezt megtegye, fontolgya meg, hogy feleletétől egész boldogságom, vagy bizonyos halálom függ.

²⁵⁰ *juttottak* [Emendálva.]

Gilméta ezen ajánlást²⁵¹ régen kívánta ugyan, de illy hamar még sem várta volt. Öszve-szedvén tehát egész kellemetességét, felsegítette térgyérül a' Marquist, és imígy szóllott hozzá: Az Úrnak e' hízelkedő ajánlását nem csak örömmel fogadom, hanem még nagyra is böcsülöm. Az ilyen tökéletes Gavalérnak karjai között, lehetetlen, hogy asszony boldogtalan legyen. Részemrül tehát az Úr legkisebb akadályt sem talál. Ezt reméllem szülőimrül is, kikkel az Úr ez iránt szóllhat, a' mikor tetszik.

Áh! lehet-e nálamnál szerencsésebb ember széles e' világon? mondá nagy illetődéssel a' Marquis, megcsókolván Gilmétának kezét. Ezen szempillantásban bemegyek úri szülőihez, és térgyenn állva esedezek nállok ama' szerencséért, hogy fioknak fogadgyanak.

Át is szaladt azonnal hozzájok, és Gilmétát megkérte, ki azonban az örömmek majdnem elviselhetetlen indulattyaival tusakodott. Külnekiék különös szerencséjeknek vallották, hogy házokot a' Marquis e' szövetséggel megtiszteli, s' a' házasságbéli alkut azonnal megtették, felírátták, aláírták, és pecséttyeikkel, sőt még bizonyságokkal is megerősítették.

Azt állíttya a' köz mondás, hogy a' ki a' játékban szerencsés, az a' szerelemben szerencsétlen, vagy viszontag. A' köz mondások, mellyek magokban állításokat foglalnak, többnyire csak tétovázó és sükeretlen vélekedésekből állanak, mellyeket a' tapasztalás mindúntalan' felfogat. Ezt a' Marquis hazudtolta meg; mert azon naptúl fogva, hogy Bécsbe érkezett, csak egyszer vesztett a' játékban, mikor Gilmétával és a' Bárónéval legelőször játszott; egyébaránt nyereségei mindenkor olly nagyok voltak, hogy azokból egész udvarával együtt herczeg gyanánt élhetett. De azért a' szerelemben sem volt ám szerencsétlen; mert azonkívül, hogy a' Dámáktúl mindenütt szívesen fogadtatott, olly Kisasszonynak bírtokához is jutott jövevény létére, kinek szépsége nem ok nélkül tartatott szembetűnőnek, s' kinek birtokival egy olly hazafi, a' ki a' gazdasághoz értett, több mint középszerű sorsra emelkedhetett volna.

A' Marquis nem győzte várni a' napot, melly a' szép menyasszonyt karjai közé vezesse. Térgyenn állva kérte tehát a' Bárónét, hogy szeretett Gilmétájával a' contractusnak aláírása után harmad napra minden pompa nélkül megesküdhessen. A' pompát csak azért átalotta ő, mivel a' ragyogó készülétekre több üdő kívántatott volna, mellynek lassú folyását ki nem állhatta. Igérte azonban, hogy ő ezen ünneplést más alkalmatossággal úgy helyre hozza, hogy azzal mind jegyesse, mind a' Báróné tökéletesen meg fog elégedni. Nem örömet ugyan, de csak rá állottak még is végtére a' Dámák annyival is inkább, mivel a' Báró a' vőlegénynek gondolattját nagyon dicsérte. Mirevaló, úgymond, az illyen alkalmatosságnál²⁵² a' pompa? Akármelly ragyogó legyen ez, mindenkor találkoznak még is rágalmazók, kik azt, minekutánna jól laknak, és magokat jól mulattják, alacsony gúnyokkal illetik, kisebbítik.

Fellette rövid tanácskozás után elvégeztetett, hogy a' jegyesek a' háznál adassanak öszve a' szükséges tanúknak jelenlétében. Az esküdtetés után elvezette hitvessét a' Marquis egynehány urasághoz, kik hozzá, mihelyt Bécsbe érkezett, különösebb tiszteletet mutattak; egy hét múlva pedig elment vele és szülőivel a' Bárónének ősi jószágába, mellynek szomszédságában testvérei laktak.

Bécsben erre a' Dámák közt²⁵³ nagy lázulás²⁵⁴ támadt. No bizony derék egy falathoz jutott a' Marquis avval a' nyomorúltt Báró Kisasszonnyal, mondá az egyik felekezet. Hissz az a' leány, azonkívül hogy semmije sincs, még jó erkölcs nélkül is szűkölködik. Lárvája szép, de

²⁵¹ *ajánlást* [Az ékezet emendálva.]

²⁵² *alkalmatosságnál* [Emendálva.]

²⁵³ *közt* [Az ékezet emendálva.]

²⁵⁴ *lázulás* [Emendálva.]

üres. Egynehány esztendő múlva pedig pökedelem leszek, még erre is nézni, mert csak a' szín jó rajta; vonásai rútak. Úgy látszik e' mellett, hogy attúl a' franczia asszonytúl is, a' ki nevelte, sok rosszat tanult. Nem sokára csak azt halljuk, hogy nyomába lépett, és hogy a' Marquis elcsapta.

Marquis? mondák megmeg mások. Tudgy' Isten! mi lakik még a' Marquis' bőre alatt is. De ha mindgyárt Herczeg volna is, elég az, hogy jövevény. Jöttment emberhez soha sem mennék; leányomnak pedig inkább kitekerném a' nyakát, hogysem ilyen sohonnainak adnám. Hamis játékos leszek, semmi egyéb. Hiszen tudgyuk, micsodások a' francziák, kik hozzánk jönnek! Otthon inasok, nálunk nevelők; otthon vargák, nálunk gavalérok. Én nem emlékezek róla, hogy a' Marquis valamely játékban vesztett volna, mondá egy özvegy Gyenerálisné, ki a' játékt' Istenasszonyának tartatott; a' sommák pedig, mellyeket naponkint nyert, szembetűnők voltak.

Egy egész hétig tartottak az efféle beszélgetések, mellynek elfolyása utánn tengeri süldisznót hozott Bécsbe egy olasz, hogy pénzért mutassa. Nyomatott tudósításának elolvasása utánn elfelejtették a' Dámák a' Marquist Külnekiékkel együtt, és a' süldisznónak látogatására siettek.

Báró Külneki László egy levelet írt még Bécsből Óbester bátyjának Posonyba, mellyben tudtára adván a' nagy szerencsét, mellyhez háza a' Marquisval való szövetség által jutott, arra kérte, hogy famíliájával ezen alkalmatossággal kibékélvén, ossza fel vele legjelesebb örömét, és engedgye meg, hogy vejét, ha majd a' Bárónénak jószágából visszajövendenek, Posonyi lakásába vezethesse.

Az Óbester e' híre úgy megkábúlt, mintha a' guta ütötte volna meg. E' hijjával voltak még, boldogtalanok! mondá elvégre, minekutánna magához tért volna. Boldogultt szülőinknek szent hamvai! bocsássatok meg neki szegénynek, kit az idegen nevelés által vett hiúság olly annyira megvakított. Az ugyan, hogy idegen nemzetből választott magának feleséget, tűrhető azért, mivel hitvessének nemzete a' miénkkel egy Urat ösmer, egy köz Atyát tisztel, kinek hozzánk való egyenlő szeretete²⁵⁵ által testvérek lettünk. De azt, hogy magyar vérünköt egy sohonnaival vegyíti, óh! azt én neki el nem felejtetem!

Igy aggódott magában az Óbester, ki egyébaránt sem tudott magának e' dologban tanácsot adni. Egyik fertályórában felült gondolattyával a' kocsira, a' Bárónénak jószágába hajatott, 's Gilmétát a' Marquisnak körmei közül kiragadta. Majd azután egy levelet szerkeztetett fejében öszve, melly öccsének bolondságát erős színekkel lerajzolván, testvér szívét legalább arra indítsa, hogy a' Marquisnak magyar indigenátust szerezzen. Megmeg ezt is rosszalván, arrúl gondolkodott, mikép lehetne azt végbe vinnie, hogy jószágaiból az a' lidércz csak egy krajczárt se kapjon? Már megházasodott, már meg az Udvarnak engedelmével egy árva nemes ifiút fogadott fel örökös fiának. Semmiben sem tudván megállapodni, elővette kényyában Horátiust, hogy fejéből e' kellemetlen dolgot kiverhesse. Ennek szinte utólsó lapján a' következő ígék tüntek szemébe: „Ha ő (a' rossz poéta tudni illik, vagy akármellyik gyáva könyvszerző) verseket bőfögvén, 's nagy büszkeséggel a' fellegek között tévelyegvén, mint a' rigókra elbámultt madarász, kútba vagy verembe esik, jóllehet hosszas rimánkodással kiáltsa: Segítsetek rajtam, kedves polgártársaim! senki ötet ki ne vonnya. Ha könyörületességből valaki lebozsátott kötéllel ki akarná segíteni, azt mondanám neki: Mit tudod te, ha vallyon nem készakartva ugrott-e le? és ha ki akar-e valóban szabadíttatni? 's elbeszéllem neki a' szicziiai poétának, Empedoclesnek, veszedelmét, ki halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrrel az égő Etnába ugrott. Engedgyünk a' poétának szabadt just arra, hogy munkája által önnön

²⁵⁵ szeretette [Emendálva.]

magát megölhesse. A' ki ötet akarattya ellen az életre kényszeríti, azt ő gyilkossának tartya. Nem egyszer próbálta ő már ezt; és ha ma kivonatik is, még sem lessz okosabb, sem az illy hires halálnak szeretetével fel nem hágy.”²⁵⁶

Köszönöm a' jó tanácsot, édes Horátiusom! mondá az Óbester; szívémből köszönöm. Illyen Empedocles az én öcsém is. A' ki veszni indúlt, vesszen!

TIZENNYOLCZADIK SZAKASZ.

A' nagy különbség.

Mikor a' francziásan nevelt ifú gavalér külső országokat megy nézni, azzal az előítélettel járja a' tartományokat, hogy azokban csak az szép, csak az jó, a' mi francziás; és így lehetetlen, hogy utazásával akár magának, akár hazájának hasznot hajtson. Még a' francia határokra nem ér, mindaddig méltóknak sem tartya a' tárgyakot arra, hogy megvisgálja; túl menvén pedig rajtok, még a' legalábbvaló haszontalanságot is csudállyá és tiszteli. Így gátollya meg minden előítélet a' tanulást!

Megvallom, hogy az ollyannak utazása, a' ki ellenben csak azt tartya szépnek, jónak és hasznosnak, a' mi hazájában van, hasonlóképen haszontalan; de előítélete legalább nem olly természetlen, mint azé, a' ki saját fészket megveti.

A' mi Aranyptakink külső országokba jutván, mind úttyában, mind pedig a' Regementnél, ha fő kötelességei megengedték, vizsga szorgalmatossággal tudakozódott a' gazdaságnak mindennemű ágairúl, a' kereskedésnek tárgyairúl és módgyárúl, a' kézi mesterségeknek folyamattyárúl, a' szép mesterségeknek és tudományoknak előmenetelérúl, a' törvényekrúl, az országlásokrúl, és kivált a' jobbításokrúl, mellyek mindezekben üdönkint történtek. A' mit pedig látott, hallott, tapasztalt, azt naprúl napra feljegyezte, hozzá adván gondolattyait, mikép lehetne azoknak hazánkban hasznát venni? Szorgalmasan megkülömböztette ő azokat, a' mik climánkkal, constitúciónkkal, nemzeti characterünkkel megegyezhetnének, az ollyan rendtartásoktól, mellyek ezekkel meg nem férnek. Helyben hagyta ő az utolsókat ama' tartományokra nézve, mellyekben virágzani látta, de a' nélkül hogy azoknak fogyatozása miatt hazánkot ócsárlotta vagy megvetette volna; az elsőknak pedig különös figyelmetességet szentelt, arrúl gondolkodván szüntelen', mikép lehetne azokat hazánkban lábra állítani?

Allig érkezett a' regementhez, azonnal tűzbe kellett mennie. Megtanulta ő még otthon, hogy a' hadi mesterség nem áll a' jobbra vagy balra való forgásbúl; és így jó könyvekből előre megösmerkedett, Mársfalvi Gyenerálisnak vezérlése alatt, a' Taktikának minden ágaival. Innen történt, hogy az ütközetben minden legkisebb parancsolatnak, mellyet vett, és minden legkisebb mozdulásnak, mellyet az ellenség tett, még titkosabb okát is könnyen átlátta. Ennek következése pedig az volt, hogy ügyekezeteiben a' veszedelmet könnyen elkerülte, és a' kívánt hasznot könnyen megszokzlötte. Még a' legnagyobb tűzben sem hagyta magát soha az indulatoktól elragadtatni, hanem a' józan és nyugodalmas észtil kért tanácsot. Fő gondot viselt a' táborban arra, hogy a' vidéket, mellyben ütközetet lehetett várni, jól kitanullya. Ennek köszönte azt, hogy egy alkalmatosságnál, mikor Eszkadronnya egy gyalog osztálynak segítségére küldetett, melly már egészen be volt kerítve, és saját kapitánnya, ki e' lovasságot az ellenségnek vaktában és rossz útonn vezette, súlyosan megsebesítettett, ő egy titkos útonn véletlenül oda csapott a' győzedelmekre, és soraikat olly rendetlenségbe hozta,

²⁵⁶ [A hiányzó idézőjel pótolva.]

hogy kelepczéikből a' veszendő gyalogság dücsösségesen kimenekedett. Nem volt még egész esztendeje, hogy a' Regementhez érkezett, mikor ez történt. A' gyalogságnak fő tisztjei pedig olly nagyra magasztalták e' vitéz cselekedetét, hogy a' fő vezértől kapitánynak neveztetett.

Több illy vitéz cselekedetek után olly nagy erővel lepte meg egyszer Eszkadronnyát az ellenség, hogy kénytelen volt embereivel egygyütt a' menekedésről gondolkodni. Mivel az ütközetben elől volt, a' szaladásban hátul maradt. Lovát lelővén alatta, magát a' győzedelmeskedő tiszt megfogta, és ölelésével, mint nagy vitézségű tisztársát, megtisztelte.

Francia országnak belsejébe vitetvén, kikérte magának, hogy mindaddig, még ki nem váltatik, az országnak némelly várassait és vidékeit megnézhesse. Inas gyanánt egy francia katonát kívánt maga mellé, kinek jó fizetést adott. Várasról várasra menvén, egész Párisig jutott, hol még a' nagyobb házaknál is, mint szép erkölcsű, módos magaviselesű, és a' tudományokban járatos Gavalér, szívesen fogadtatott, és különösen tiszteltetett. Mihelyt ő e' nagy városban az ollyan szerzeményeket és szépségeket megnézte, mellyeknek vizsgálásából hasznot várhatott, azonnal búcsút vett tőlle, és a' kisebb városokban lévő fabrikáknak és manufactúráknak vizsgálásához fordult.

Hosszasabb fogságának vége felé nyavalygani kezdett. Az orvosok tehát azt javasolták neki, hogy költözzön ki a' frissebb levegőre egy faluba, és ott éljen olly természetesen, ammint csak lehet. Harmad napra visszajött egy faluról az inas, kit a' végből, hogy ott neki szállást és asztalt fogadgyon, kiküldött volt, és hírül hozta neki, hogy egy tisztességes parasztnak a' házánál mindent talált, a' mi egy illyen fél betegnek orvoslására szükséges. Arany-pataki ennek megörült, és inassával egygyütt más nap mindenestül kiköltözött.

Isten hozta az Urat hozzánk! mondá Aranypatakinak a' francia földműves, ammint házába belépni látta. Inassátul hallván, hogy az Úr nálunk természetesen akar élni, nem átalottam az Urat²⁵⁷ házammal, kertemmel, és minden egyebemmel megkínálni. Külön szobám ugyan nincsen; de mivel mink egész nap a' mezei munka után járunk, ezen egy szoba egész nap az Úré. Éjszaka én ama' szögletben megvonom magamot feleségemmel egygyütt; az Úrnak pedig ebben a' szögletben vettem ágyat, és szunyoghállóval bekeríttem. E' megett vetkezhet, öltözhözhet, és alhat az Úr tetszése szerint; mink nem láttyuk, és a' szunyogok nem csípiuk. A' szoba nagy, ammint láttya az Úr; elférünk, és a' levegő sem könnyen romlik meg benne. Az ablakból a' kertbe lát az Úr, mellyben tetszése szerint mulathat. Az én Boriskám nem utolsó szakácsné; asztali eszközeink pedig, ha nem drágák is, legalább tiszták. Ha velünk tetszik az Úrnak egy asztalnál enni, böcsületnek vesszük; ha pedig különösen akar enni, különös asztalt terítünk.

Óh! egyen az Úr inkább velünk, mondá a' tizenhatsz esztendősen menyecske. Az én férjem ugyan még ifiú, de tud annyit, ha nem többet, mint a' mi kis mesterünk; és tréfálni is szeret. A' gazdaságnak oskoláit, mellyeket a' földes Uraság a' szomszéd mezővárosban jobbágyainak ingyen tartat, mind kitanúlta. Vele okosan is beszélhet az Úr, nevetkezhet is.

Haggy az én tudományomnak az illyen Urak előtt békét, Boris! és maradgy te a' te konyhádban.

Nem is hagyom én magamot az én kis konyhámban kinevetni. Főzők az Úrnak, azt fogadom, olly jó ételkéket, hogy egy hét alatt úgy megpirosodik, mint a' rósa. Ezeket az orvoságokat – szinte akkor hozta be az inas, és az asztalra tette – mind az ispitába küldgyük.

Aranypataki, kinek e' természetes jószívűség nagyon megtetszett, megköszönte nekik, és elfogadta szíves ajánlásaikat. Az első vocsorát megevén velek, korán lefeküdt a' gazda miatt, ki korán reggel szokott volt felkelni a' munkára, és olly jól aludt, hogy szinte maga is csudálkozott

²⁵⁷ *Úrat* [Az ékezet emendálva.]

rajta. Azelőtt ő, mihelyt a' regementhez érkezett, ritkán feküdt le éjjél előtt, mivel csak éjszaka tanulhatott. Tapasztalt dolog pedig, hogy a' ki ama' nagy krízist, melly Hufeland' tanítása szerint aluvó testünkben éjjélkor történni szokott, az álomtalanság által meggátollya, olly nagyon árt magának, kivált ha ezt többször cselekszi, hogy álma végtére egészen megromlik, és természete nagyon meggyengül. Korán reggel felkelvén, kiment a' kertbe, és ott a' friss levegővel több egészséget szítt magába, mintsem valamennyi orvosságítul remélhetett volna. Szombatonn estve elvezette őtet a' gazda a' helységnek piacczára, hol az ifúság az öregeknek jelenlétében magát külömbféle játékokkal mulatta. Vasárnap estve felé szintazonn a' piaczonn musika és táncz volt, melly Aranypatakít úgy felvidította, hogy gazdasszonyával maga is egygy frisset tánczolt.

Hetfünn reggel a' gazda felkelvén, s Aranypatakít az ágybúl hasonlóképen kiverődni hallván, Az Úr, úgymond, olly korán kel fel naponkint, mintha, tudgy' Isten? micsoda sok dolga volna a' mezőnn. Azután azt is látom sokszor, hogy mikor az Úr a' szomszéd ligetbe megy, vagy a' hegyre felmászik, vagy a' kertben sétál, könyvet visz magával és olvas. Ha azt akarja az Úr, hogy a' kerti vagy erdei friss levegő csendes vérét megfrissítse, vesse el a' könyvet pokolba!

Kelmednek gondolatya, András gazda! nem rossz, mondá Aranypatakí; de még a' természetnek e' gyönyörű szépségei között is elűnnya magát az ember, ha maga van.

Gondoltam én azt, felelé András; azért még a' múltt szombatonn feltettem magamban, hogy én az Úrnak egy mulatságot hozok, melly ezernyi ezer könyvnél is többet ér. Két mértföldnyire innen lakik a' bátyám, kinek egy fürge leánya van. Ilona a' neve, és tizenötödik esztendejét csak két hét előtt töltötte. Eltartya ez az Urat szóval, azt fogadom; pedig úgy, hogy a' könyvek eszébe sem jutnak. Estvére itt leszek vele. Addig is maradgyon az Úr az Istennek oltalmában. Borisom mindent megtesz az Úrnak azalatt, mintha magam itthon volnék. Ha pedig valami különös dolog adná²⁵⁸ elő magát, megmondtam már neki, hogy mennyen a' bíróhoz, a' ki nekünk annyi, mint apánk; ez neki mindenben legjobb tanácsot adhat.

Örömost ellenkezett volna Andrásnak szándékával Aranypatakí; de mivel látta, hogy ő ezt olly különös szívességgel cselekszi, a' minőt csak testvértül várhatott volna, kedvét szegni nem akarta.

TIZENKILENCZEDIK SZAKASZ.

Mit nem csinál az emberbül a' szerelem!

Noha Borisnak a' konyhában és a' ház körül sok dolgai voltak, Aranypatakít még is, még a' szobában és a' kertben volt, minden órában egyszer vagy kétszer megtekintette. Öszveszedte ő minden erejét, hogy e' kedves vendéget mulathassa, és ha a' beszédbül kifogyott, ismét munkájához szaladt. A' mit gyermekségétül fogva születésének helyénn és a' szomszéd falukban látott, hallott, tapasztalt, azt ő darabonkint mind elbeszéllette. Aranypatakí nem győzött elegendőképen csudálkozni a' menyecskének e' barátságos és bizodalmas társalkodásánn, melly a' vársi koketeriához olly nagyon hasonlított, és ettül még is olly távul volt, mint a' nap a' földtül. Ha józan esze, és kivált jámbor szíve, és a' nemes erkölcsnek szeretete meg nem zabolázta volna képzsését, ez a' menyecskének természetességét minden bizonnal szerelmes magakellestésnek nézte volna, és Aranypatakínak indulattyait könnyen rossz útra csábította volna.

²⁵⁸ *adna* [Emendálva.]

A' gazdának bizodalmán még jobban csudálkozott, ki ifjú feleségét egy váras emberrel, és a' mi több, katonatiszttel magát hagyta. Óh micsoda romlást, micsoda rettenetes pusztítást okozhatna egy romlott erkölcsű ifjú ember az ártatlanságnak e' kellemetes hajlékában, gondolá magában Aranypataki, mikor a' menyecskével ebéd után az asztalnál barátságosan beszélgetett; s felkelvén ülésérül, kiment az erdőbe, hogy az alkalmatosságot elkerüllye, melly sokszor még a' legjámborabb embert is bűnre csábíthattya.

Estve felé későbbben érkezvén haza, mint egyébkor, otthon találta már a' gazdát Ilonával egygyütt. Ihol a' lyánka! úgymond, kit az Úrnak szolgálattára és mulatságára szereztem. Most már az inast annyiszor küldheti be az Úr a' városba, a' mennyiszter tetszik; maga legalább nem marad, ha mindgyárt mink a' munka után látunk is. Amott van az ágyad, Ilona! általellenében az Úr' ágynak. Ébren aludgy, hogy az Úrnak oda nyújthasd az orvosságokat, és hogy neki még éjszaka is fűlevet főzhess, ha kívánnya.

Ilona már a' gazdára nézett, mikor ezeket mondotta, már meg Aranypatakira; de valahányszor erre tekintett, kék szemei mindenkor elevenebbek lettek, s piros ajakinak²⁵⁹ rósája kellemetes mosolygásra nyílt. Rajtam ne múllyon semmi, mondá végtére ezüst hanghoz hasonló tiszta szózatall; és ha gyógyulása az én szolgálatomtól függ, fogadom, hogy harmad napra olly egészséges lessz, mint a' makk.

Köszönöm, édes Ilonám! e' szívességedet, mondá Aranypataki, s oda nyújtotta neki kezét, mellyel a' lyánka egybekúcsolván magáét, térgyet hajtott. Hivatallyát a' beteg körül azonnal elkezdvén, megkérdezte ettül az asztalonn álló orvosságoknak neveit, beadásoknak üdejét és módgyát, és egyálttallyában a' szolgálatokat, mellyeket tölle Aranypataki kíván. Majd azután betegségének nemét és okait tudakozta, s e' tárgyiról más egyebekre fordítván a' beszédet, úgy elmulatta a' beteget, hogy szinte felvidámódott. A' vocsoránál kiváltkép olly vígan, és olly elemésen csevegett a' leányka, hogy Aranypataki nem győzött természetes nyájasságának eleget nevetni, álma pedig e' multság után olly csendes és édes volt, hogy hajnalkor felébredvén, inkább egészségesnek érzette magát, mint betegnek.

Még hajnal után is elszenderedvén, későbbben kelt fel, mint egyébkor, és Ilonát már talponn lelte. Ezer volt ennek azonnal a' kérdése. Jól aludt-e az Úr az éjszaka?

Jól, édes Ilonám!

Jobban úgy-e, mint eddig?

Sokkal jobban.

Boris Néne! Boris Néne! sokkal jobban aludt az Úr ezen éjszaka, mint eddig! Én ötet minden bizonnal hamar meggyógyítom. De, most jut eszembe, hogy az Úr az éjszaka sem orvosságot nem kért éntőllem, sem velem fűlevet nem főzetett. Talán fel nem ébredtem, mikor megszóllított az Úr? Óh! bocsásson²⁶⁰ meg, kérem; a' jövő éjszaka a' földre, a' pusztá földre fekszek, csak hogy könnyebb álmom legyen.

Ezt ne cselekedd, édes Ilonám! A' múltt éjjel én olly jól érzettem magamot, és olly édesen aludtam, hogy sem fűlé, sem orvosság nem kellett.

Igazán? Engemet tehát nem is szóllított meg az Úr?

Minden bizonnal nem.

No már úgy szent önnön magammal a' békesség. Hát az ágy jól volt-e vetve?

Jobban nem lehetett volna.

²⁵⁹ *ajakinak* [Az ékezet emendálva.]

²⁶⁰ *bocsásson* [Emendálva.]

Illy kérdései mellett Aranypataki felöltözött, azután pedig vele jó kávét ivott, mely alatt Ilona a' beszédet a' hadakozásra fordítván, iszonyodással hallgatta annak kegyetlen pusztításait. Majd azután Aranypatakitól megtudakozván, hová való? Magyar országról, a' magyar szokásokról, és a' magyar Asszonyoknak viseletéről számtalan kérdéseket²⁶¹ tett. Tanítson meg az Úr engemet magyarul, mondá egyszerre nyájasan, hogy az Úrral e' nyelvem beszéllhessek. Hogy kell, példának okáért, mondani magyarul: Bon jour, Monsieur!

Jó reggelt az Úrnak! felelé Aranypataki nevetve.

A' leány e' szöket mindaddig mondogatta, még meg nem tanulta; azután pedig ugrosott, tapsolt, s minden embernek, a' ki a' szobába bejött, azt kiáltotta: jó reggelt az Úrnak!

Így múltak el az első napok, és Aranypataki mind otthon, mind a' ligetben és egyéb sétáló helyeinn Ilonával nyájaskodván és nevetkezvén, a' második hétenn olly jól érzette magát, hogy még az orvosságokkal is egészen felhagyott. Ammint egészsége visszatért, észre vette egy reggel azt is, hogy a' gazda és a' gazdasszony korán reggel ki szoktak osonni a' szobából a' munkára. Meggondolván tehát, micsoda veszedelemben hagyják vele Ilonát egyedül magát egy szobában, nem tudta, mit itéllyen róllok? Képzése azután nagy erővel munkálkodott azon, hogy indulattyait fellobbantsa; de ő az észnek tanácsát hallgatván, feltette magában, hogy az ártatlanságot, mely Ilonában olly kellemetesen virágzott, úgy fogja mindvégig tisztelni és böcsülni, ammint egy nemes erkölcsű gavalérhoz illik.

Illyen gondolatok közt felöltözött csendesen azzal a' szándékkal, hogy a' ligetbe lopózkodik, és Ilonát aludni hagyja, kinek társaságát már-már veszedelmesnek tartotta. Szerencsétlenségére²⁶² egy szögön függött a' kalapja azon ágy felett, mellyben Ilona feküdt. Ammint tehát amazt le akarta venni, a' lyánka felébredt, felült, és látván, hogy Aranypataki már sétálni akar menni, kiugrott az ágyból, s öltözni kezdett, szüntelen' arra kérvén a' kapitányt, hogy ne mennyen sétálni nálla nélkül; ő mindgyárt készen lessz.

Mit tehetett Aranypataki egyebet, hanem hogy megvárta, annyival is inkább, mivel a' leány vele olly beszédbe bocsátkozott, mellyet ezen ártatlannak bántása nélkül félben sem szakaszthatott volna. Fel volt már a' leány egészen öltözve, és csak a' kalapot kellett volna még fejére tennie. Kérem az Urat, úgymond, tűzze fel nekem ezt a' kalapot a' kontyomra úgy, ammint itt a' lyányok viselik. Ezt mondván, Aranypatakinak kezébe tolta a' czifra kalapot, maga pedig egy székre ült. A' beszéd közt maga sem vette észre Aranypataki, mit nem csinál belőlle mindent e' fürge és ártatlan leányka? s feltűzvé a' kalapot, karjára fűzte a' leányt, s a' ligetbe ment.

Elbeszéllette itt Ilona neki, mikép szelídített meg egy kendericzt? melly hasznosan tud bánni a' selyembogarakkal? s melly szerencsés a' virágnevelésben, és a' kertész munkákban? Ha száraz ágat dugok is a' földbe, úgymond, még is kivirágzik.

Bármely nagy komorsággal borította el Aranypatakit ama' veszedelemnek meggondolása, mellyhez erkölce ezen ártatlan és gyönyörű leánynak társaságában naponkint közelített, meg nem tudta még is magát tartóztatni attúl, hogy Ilonának nyájás csevegéseiben ne gyönyörködgyön, mellyekkel e' kicsinségeket előadta. Két hét alatt pedig annyira hozzájok szokott, hogy a' leány nélkül únalommal nézett mindenre, a' mi körülötte volt. A' gazdasszony egyszer a' városba ment, és Ilonát arra kérte, hogy helyette ebédet főzzön. Aranypataki tehát maga járta meg multságának minden helyeit, és multság helyett tűrhetetlen únalmat lelt benne.

²⁶¹ kérdéseket [Emendálva.]

²⁶² Szerencsétlenségére [Emendálva.]

Ilonának képét látta, valahová tekintett; Ilonának csevegését hallotta, valamerre ment. Háromszor akart a ligetből haza térni, hogy Ilonát a konyhában véletlenül meglepje.

Mi lesz már ebből? kérdezé magától végtére, szívének állapotját meggondolván. A szerelem, minekelőtte rá ösmertem volna, beorozkodott szívembe a barátságos nyájasságnak álorczája alatt, s egészen meghódított. Meghódította egyszersmind, ammint mindenből látom, ezen ártatlan leánykát is, kinél nekem okosabbnak kellene lennem. Micsoda szomorú jelenés, micsoda kín lesz majd az, mikor egymástól elbúcsúznak!

Elbúcsúznak? E' szóra Aranypataki mély gondolatokba merült, mellyekkel sokáig tusa-kodott. Hát ha Ilonát elvinném magammal? úgymond, ha úri nevelést adnék neki? ha kezemmel megboldogítanám? Hm! Az édes anyám lámát ütne ugyan, hogy illy alacsony rendű hitvest választottam, de nem hiszem, hogy végre le nem csenedesedne. Óh! ha ő azt tudná, melly nehéz a nemes házakban olly jóféle gyöngyöt találni, mint Ilona! — — — Az atyám? Az én jó és bölcs atyám mosolygással hallgatná szerelmemnek csudálatos történetét, és Ilonát édes leánya gyanánt megölelné. A' többi világgal pedig mit gondolok? Egy vagy két hétig csúfot űz házasságomból, azután pedig elfelejti.

De Ilona? — — — Itt újra elcsenededett egy darabig. Ezen ártatlan leánya, mondá tovább, önnön magával tanácskozával, e' romlatlan erkölcsű és jámbor szívű lélek nem csalódna-e meg egy ollyan férjfiával, ki a' vársi életnek ragyogó rendetlenségei által meg van már rontva? Ótőle ártatlan tévelygés, hogy engemet szeret; de éntőlem árulás volna, ha e' tévelygésnek hasznát venném, és őtet a' falusi életnek boldogságai közül a' nagy világnak habjai közé, földműves sorsának ártatlan csendességéből amaz indulatoknak szélvészeli közé ragadnám, mellyek a' főbb rendeknek pompás gyönyörűségeit háborgatták.

E' tanácskozára feltette magában, hogy Ilonával soha sem megy többé messzebb sétálni az inas nélkül, és hogy szerelmének elfojtására minden erejét öszveszedi. Ilona az inasnak jelenlétében szinte olly nyájas, vidám és szerelmes volt, mint azelőtt; sőt úgy látszott, mintha enyelgése még egyszer olly elevenek voltak volna. Sokszor történt, hogy az inast a' sétáló helyről maga haza küldötte valamiért, és hogy az inas sokkal tovább mulatott, hogysen szükséges volt volna. Illyenkor a' leány különösebben hízelkedett Aranypatakinak, ki viszontag annyival mélyebb komorságba merült.

Egynehány nap múlva kénytelen volt Aranypataki az inast levelekkel és pénzekért a' városba küldeni. Még ő a' levélírásban foglalatzkodott, addig Ilona az inassal a' selyembogarak körül forgolódott, mellyeknek gondviselését a' gazdasszony, ki a' szomszéd faluba ment volt, reá bízta. Mikor az inas elment, azzal mentegette magát Aranypataki a' sétálástól, hogy a' dél már a' nélkül is közelget. Ilona haragosan öszveszidta azt a' levélírást, és elkomorodott; de Aranypatakinak ígéretét hallván, hogy dél után a' reggeli sétálást is helyre hozza, elszaladt a' konyhába, nagy tüzet rakott, s még az ételt is megpörkölte, csak hogy az ebédnek annyival hamarább vége szakadgyon. Mikor a' gazdasszony haza érkezett, az ételt azonnal az asztalra vitte, és a' gazdát a' szérőből behívatta. Az asztalnál allig evett valamit, a' kérdésekre rezkető szózáttal és röviden felelt, gondolatokba merült, s még Aranypataki a' gazdával beszélgetett, szüntelen' rá nézett és fohászzkodott. Aranypataki ezeket észre vette, és szorgalma szerelmével együtt minden szempillantásban nevedett.

Ebéd után a' leány a' kalapot, és a' pálczát a' szögekről maga levette, s Aranypatakinak adta, kit karjára fűzött, s a' házból a' friss levegőre szinte kihurczolt. Aranypataki magát hevülni érezvén, s Ilonával a' magányos helyekenn való sétálást az inas nélkül veszedelmesnek látván, feltette magában, hogy mint böcsületes ember, csak egy lépést sem tesz a' háztúl, minekelőtte a' leányt e' veszedelemre, mellybe önnkint rohanni látszott, figyelmetessé nem teszi. Leül-

vén tehát vele a ház előtt a padra, megfogta kezét, s maga mellé vonván, Ilonka! úgymond, minekelőtte tovább mennyünk, én neked valamit mondok. Nekem ma fontos okaim vannak, hogy sem a hegyre nem akarok menni, sem a ligetbe.

Nekem is, mondá Ilona fohászokodva, és olly remegő szózáttal, melly Aranypatakinak szívébe mélyen behatott.

Haggyuk ma, édes Ilonkám! a madaraknak amaz árnyékos rejtekeket, mellyekben egyedül magunknak mulatni veszedelmes volna.

Veszedelmes? kérdezé Ilona álmétkodva.

Hallottál-e már valamit életedben arról a veszedelmes latorrúl, a ki Ámornak neveztetik?

Soha csak egy szót sem, mondá Ilona, meredt szemeit Aranypatakira függesztvén.²⁶³

Ő egy alatomban ólálkodó lator, a ki amott a hegyet, és a ligetnek rejtekeit felette veszedelmeseknek teszi. Kivált pedig az ifú leányok után nagyon lesekedik, kiknek szívét kínosan gyöttri, s kiknek boldogságát örökre meg rontya.

Ilona elkacczantván magát, ugyan hogy hihet az Úr, úgymond, ilyen dolgokat? Csupádon csupa sültt hazugság biz az, a mit az Úrnak e környékrül, tudgy Isten! micsoda rossz emberek mondottak. Soha e hegnél és e ligetnél bátorságosabb vidék nem lehet. Én az Úrral az egész erdőt be merem járni, a nélkül hogy bennünköt legkisebb veszedelem érjen. Azonban szeretem, hogy az Úr e latortúl fél, mert én már e vidéket megúntam. Elszomorodok, ha csak messzérül látom is. Mennyünk inkább amoda a rétre, hol a folyóban az asszonyok ruhát mosnak.

Allig értek a folyóhoz, hogy Ilona a hídonn átvezette a kapitányt az ország' úttára, melly négy sor fák között a városba vitt. Soha még Ilona olly csendes, és olly szomorú nem volt, mint ezenn az úton; mirenézve Aranypataki el nem tudta magát tökélteni, ha elkezdett leczkéljé Ámornak latorságárül folytassa-e vagy sem? Szívesen sajnálta ezen ártatlan leánykát, kit szenvedni látott, s egyszersmind tüzesebben is kezdette szeretni és böcsülni, úgymint olly ártatlan leánykát, ki ő miatta szenved. Közel a várashoz egy kőpadra a fák alá leültek. Itt Ilona úgy elkomorodott, hogy szemei szinte könybe borúltak. Aranypatakinak kérdésére, mi baja? minden felelet helyett elpirúlt. Lehet-e ennél világosabb vallása a szerelemnek? gondolá magában Aranypataki, s a nélkül hogy eszre vette volna, mit cselekszik? megölelte a leányt hevesen, és orcájára egy csókot tűzött. Amott jön már Félix! mondá Ilona. Aranypataki is megösmerte még messzérül az inast, kivel szinte olly komoran, ammint jöttek, haza is mentek.

HÚSZADIK SZAKASZ.

Nem mind arany az, a mi fénylik.

Ilonának elevensége szembetünőképen enyészett. Egész éjszaka sohajtozván, Aranypatakinak is álmotalanságot okozott. Mi lessz e szegény ártatlanbúl? gondolá magában. Látom, hogy el kell hagynom, vagy kezemmel megkínálnom. Az első neki veszedelmet, a másik pedig nekem nagy alkalmatlanságot szerezhet. Illy gondolatokkal tusakodván, rövid és szakadozott álma után még hajnal előtt felkelt, lopva felöltözött, és sétálni ment.

Olly tele lévén esze Ilonával, hogy a tárgyakot sem vette eszre, mellyek mellett elment, feljutott lassankint a hegy' tetejére, és innen a másik oldalán leereszkedvén, eltévedt, s

²⁶³ [Az írásjel emendálva.]

véletlenül egy meredek helyre jutott, mellyről kénytelen volt lábain lecsúszni, mivel az elesésnek veszedelme nélkül meg sem fordulhatott, hogy a' hegyre visszatérjen. Eleget vigyázott, hogy el ne essen, mikor lecsúszott, de az egyenmértéket meg nem tarthatván, a' meredeknek allyánn csak ugyan arczra esett, és homlokát egy fába úgy megütötte, hogy azonnal feldagadt és megkékült. Jobb útát választván, ismét felkapaszkodott a' hegy' tetejére, hol nevét az inastúl és Ilonától kiáltatni hallotta. Feleletére hozzá csüdültek mindnyájan, az inas ugyan vasvillával, Ilona egy nyárssal, a' gazda pedig egy fejszével. Az Istenért, mondá a' leány, hol jár az Úr olly sokáig? Micsoda irtóztató gondot nem okozott nekem és mindnyájunknak? Egy órája már, hogy az Urat e' csúnya hegyenn keressük. Nincs bokor, nincs barlang, mellyet ki ne kutattunk volna. Ezt mondván, Aranypatakit megölelte, és szeme közé nézett; azután pedig szorgalmasan átvisgálta környöskörül, ha nincsen-e valami baja?

De mirevalók e' fegyverek? kérdezé Aranypataki. Mit akartál te, Ilona! e' nyárssal?

Hisz, Uram! az egész helységet fellázította volna, mondá²⁶⁴ a' gazda, ha engedtem volna. Mind csak azt kiáltotta, hogy az Úr minden bizonnyal ama' latornak a' kezébe esett, kinek lesseiről e' napokban vele maga szóllott, a' nélkül hogy ő az Úrnak szavát elhitte volna. Soha életemben nem hallottam én legkisebbet is arról, hogy e' ligetben rossz emberek tartózkodnának; de, hogy félelmét lecsillapítsam, felfegyverkezve jöttem ide vele, az Urat keresni.

Ilona valóban nem hitt akkor a' Kapitány' szavának, mikor ez ötet Ámornak latorságával ijesztgette; de ma a' sétálásról visszavárni nem győzvé, úgy elfogta a' félelem, hogy a' minapi okokat, mellyekre nézve Aranypatakinak ijesztgetését kinevette, részént elfelejtette, részént elegendőképen meg nem fontolhatta.

Szinte köszönni akarta szíves szorgalmait Aranypataki, ammint kalapját fejről levette, hogy homlokárúl az izzadságot letörüllye. Ilona megsajdítván rajta a' daganatot és a' kékséget, Ahol a! nézze csak Bátyám Uram a' homlokát! Nekem még sem akart hinni senki. Hála Istennek! hogy csak elevenen került ki még is annak az átkozott latornak gyilkos kezébül! Mennyünk haza szaporán, mondá azután, körül tekintvén magát félénken; ki tudgya, ha nem ólálkodik-e itt valahol életünk után?

Most tölle legkisebbet se fély, mondá Aranypataki. Csak a' magányos párokat szokta ő megtámadni az olyan helyekenn, a' merre kevés ember jár. Szaladgy inkább Felixxel haza, és melegíts nekem egy kevés bort, hogy homlokomra boríthassuk.

Szinte az erdő' széléhez közelítettek, mikor ezt Aranypataki mondta. Megfogván tehát Ilona az inasnak kezét, olly sebesen szaladt vele haza felé, ammint csak lehetett. Otthon a' gazdasszonyt egészen elrémítette, mikor hozzá lélekszakadva berohant, és bort kért. Szaporán, édes Nénikém! úgymond, szaporán. A' lator a' mi Urunkot agyon akarta ütni. Illyen vereség van a' homlokánn! Ezt mondván, homlokára tette az öklét.

Azalatt Aranypataki a' gazdának az egész esetet elbeszéllette, megmondván neki azt is, mikép jött Ilona ama' vélekedésre, hogy ő talán a' lator' kezébe jutott. Szívesen nevetvén a' Gazda a' leánynak ártatlan tévelygését, megjövendölte azonnal, hogy az igazat soha sem fogja elhinni. Nem is hitte, sőt még a' gazdasszonyt is maga' részére vonta.

Ebéd után, minekutánna a' vereségre új borítékot kötött, leült a' Kapitány mellé, 's megfogván kezét, és könyörületes tekintettel szeme közé nézvé, Szegény Úr, úgymond rebegő szózáttal. Előttem a' képe, melly szörnyen megijedt, mikor azt az átkozott latrot meglátta. Hogy is híjják csak?

Ámornak, édes Ilonám! Híres latornak tudom én ötet.

²⁶⁴ *monda* [Emendálva.]

Minek ment hát az Úr maga egyedül arra a' hegyre? Nagy volt-e a' kő, mellyel az Urat meghagyította? Boldog Isten! 's mikép vitte az Úr azt végbe, hogy kezébül elevenen megszabadúllyon? Ugyan beszéllye el nekem az Úr az egész esetet!

Ammint messzéről megláttam, felelé Aranypataki, neki rugaszkodtam, 's mikor azt gondoltam, hogy már a' kezemben van, egy fához ütöttem a' homlokomot, melly megé kezeim elől elbújt. A' sebet homlokomon magad látod. Mikor az ütés után körül néztem magamot, már akkor elszaladt volt.

Elszaladt? kérdezé Ilona. No azt ugyan jól cselekedte, mert én nem tudom, mit csinált volna az Úr vele maga egyedül? Még a' faluba behurczolhatta volna az Úr, tudgy' Isten! mire nem vetemedett volna az a' gonosz lelkű lator, csak hogy az Úrnak kezébül kimenekedhessen.

Én magam is szeretem, mondá a' Kapitány, hogy elszaladt; de még jobban szeretem azt, hogy velem nem voltál.

Ijedtemben elájúltam volna, felelé Ilona, nagyot fohászkodván.

Illyformán mulatta magát Aranypataki az ártatlan leánykával, még homlokán a' boríték meg nem hidegedett. Bort melegíteni ment azután Ilona, 's a' gazdát a' gazdasszonnyal együtt a' konyhában találván, Nem mondtam-e, úgymond, hogy a' lator' kezébe jutott? Ha megölte volna, soha sem néztem volna Bátyám Uramra, hogy szavamot nem fogadta. Pedig ha korán kimentünk volna a' faluval, ammint én akartam, a' latrot minden bizonnal megfogtuk volna. A' gazda szeme közé mosolygott; Ilona pedig elbeszéllette neki az egész esetet, ammint Aranypatakitől hallotta. A' bor azonban megmelegedett, és a' boríték megújított.

Vocsora után korán lefeküdtek mindnyájan, és mélyen elaludtak. Csak Ilona nem alhatott. Egyszerre eszébe jutott neki, hogy a' padlásonn külömbféle orvos füveket látott, mellyeket a' gazdasszony tére öszvegyűjtött volt. Felkelt tehát csendesesen, kiment, gyertyát gyújtott, lámpással a' padlásra ment, az inast, a' ki a' padlásonn hált, felverte, 's ennek segítségével a' legjobb füvekből nagy nyalábot szedvén, lesietett, tüzet rakott, a' füveket megfőzte, egy kezkenőre rá kente, a' tüzet és gyertyát elötotta, csendesesen bement, és Aranypatakit felköltötte.

Mit akarsz? Gyermekek! kérdezé Aranypataki érzékeny szózáttal.

Füvekből főztem jó borítékot. Csak az ágyban jutott eszembe, hogy a' padlásonn derék orvos füveket láttam.

De minek csinálsz magadnak illy nagy alkalmatlanságot? édes Ilonám! Hisz erre holnap is elég üdő volt volna.

Holnapig a' daganat ettől a' borítéktól elmúlik, mondá Ilona, ki azonban a' régi borítékot leoldotta, és az újat felkötötte. Aranypatakinak orczája, mikor ez történt, Ilonának szívére talált homorodni. Még ez a' kezkenőt hátul megkötötte, addig amaz e' szívnek ifúsággal tellyes dobogásait érezvén, nagyon felhevült. Átölelvén tehát a' leánynak karcsú derekát, Oh Ilona! úgymond, még e' fűborítéknál is jobb orvosságot adhatnál te nekem, ha - - - -

No csak mondgya meg az Úr, mit hozzak? még ezen órában itt termek vele.

Holnap, édes Angyalom! holnap megmondom. Most eredgy, feküdj le, és aludgy.

Ilona elment, lefeküdt, és édesen aludt, még Aranypataki feltette magában, hogy kezével más nap reggel megkínállya, és azonnal elveszi. Elvitték ugyan ötet gondolati édes annyához, és ennek haragját eleven színekkel elejébe rajzolták; de a' szerelem ezerféle módokat mutatott neki arra, hogy e' haragot lecsillapíthassa.

Reggel Aranypataki legkésőbbben ébredt fel, mivel a' gondolatok aludni sokáig nem hagyták. Felkelvén, álmélkodva látta, hogy a' gazda, a' gazdasszony és Ilona felettébb szomorúak, és hogy egymással susogva beszélgetnek. Azt gondolván tehát, hogy valami titkos bajok van, felöltözött szaporán, és sétálni ment. Kimentében Ilonának kezét nyújtott, de szinte azon

okbúl magával híni nem merte. Megerősödött végtére vélekedésében, mikor azt látta, hogy Ilona érzékenyen megnyomja ugyan kezét, de vele sétálni nem megy. Csak az inas ment utána kéretlen.

Gondolatokba merülvén mind a' ketten, sokáig semmit sem szóllottak. Feljutottak végtére a' hegynek egy kopár oldalára, hol Aranypataki a' kilátás miatt nagyon szeretett mulatni.

Láttya az Úr amott azt a' tornyot? kérdezé az inas.

Ki nem vehetem jól, felelé Aranypataki.

Az én szemeim tehát jobbak az Úrénál. Annak a' falunak a' tornya az, mellyben Ilona született.

Úgy-e? mondá Aranypataki, még egyszer oda nézvén.

Az inas Aranypatakinak háta megett állván, egy rövid hallgatás után így folytatta beszédgyét: Mondgyák, hogy a' helység jó gazdákból áll, és hogy földgyei nagyon termékenyek.

Aranypataki hallván, hogy az inas e' tárgyról beszélteni meg nem szünik, hirtelen' arra a' gondolatra jutott, hogy talán Ilonának vagy a' házi gazdának kérésére ki akarja tudakozni Ilona iránt való szándékát, sőt hogy ezt talán neki még ajánlani is akarja feleségül. Megfordúlt tehát hozzá, hogy szokatlan csevegésének okát kivegye belőlle, s' álmélkodva látván, hogy felette halavány és szomorú, Mi bajod? úgymond. Hisz olyan vagy, mint a' halál.

Óh édes Kapitány Uram! régen gyötrődök már én magamban; de szóllani nem merek. Pedig az Úr legkönnyebben segíthetne rajtam.

Én terajtd? És mitül féltél, hogy engemet eddig meg nem szóllítottál?

Ne hogy kéréssel megbántsam Kapitány Uramot.

Szóly Barátom! Én a' te hű szolgálatodért nagy adósod vagyok.

Két esztendeje már, hogy Ilonát szeretem, mondá az Inas. Szeret engemet ő is.

Soha meredtebb szemeket Aranypataki nem csinált, mint ezen utolsó mondasra. Azután elpirúlt, és megmeg elhalaványodott.

Az Úrnak e' szállást Ilona' bátyjánál nem csak azért ajánlottam, hogy jó és tisztességes, így folytatá beszédgyét az inas, hanem, megvallom, azért is, hogy Ilonkámhoz közel lehessenek. E' hetek alatt, hogy az Úr itt mulatott, úgy öszveszoktunk, hogy már egymás nélkül el sem lehetünk. A' regementtül a' házasságra szabadságot nyerni, vagy a' katonaelettül megmenekedni, most háború' üdején felette nehéz, ha csak az embernek sok pénze vagy hatalmas szószóllója nincsen. Én már ifjú ember létemre kilencz sebem miatt fél invalidus vagyok. Ezek ugyan mind begyógyúltak, de az üdőnek minden legkisebb változásánál úgy fájnak, mintha újulni akarnának. Mink szegények vagyunk; pénzzel tehát semmit végbe nem vihetünk; de látván, hogy Kapitány Uram Ilonkához különös szívességgel viseltetik, remélttük, hogy ezen inségünkben szószóllónk lessz, mihelyt e' kegyességért megszóllíttyuk. Ilonka elejénte nagyon pökte a' markát, hogy az Úr előtt e' miatt térgyre esik, mihelyt jó módgyát ejtheti; de azon szempillantásokban, mikor meg akarta cselekedni, a' félelem és a' szígyen úgy elfogta mindenkor szívét, hogy az egész világért csak egy szót sem szóllhatott volna. Az nap, mikor az Úr engemet a' várasba küldött egyszer levelekkel és pénzéért, ő énnekem szentül megfogadta, hogy az Úrral a' váras felé előmbe jön, és hogy ügyünköt érzékeny szíve' elejébe terjeszti. Azt ugyan végbe vitte, hogy az Úr vele előmbe jöjjön, de ügyünkrül semmit sem mert szóllani. Azóta új ígéretekett tett ez iránt, de szavát soha meg nem tarthatta. Utolsó próbát akkor tett, mikor az Úrnak éjszaka fűborítékot főzött; de valamint az előbbeniek elfúltak, úgy ez sem sült el. Ma tehát a' házi gazdának tanácslására, kinek egész ügyeketünköt megvallottuk, magam vettem magamnak annyi bátorságot, hogy az Urat e' kegyességért alázatosan kérjem.

Aranypatakiban keresztül kocsúl szegdelték egymást villanatok gyanánt a' támadó és az enyésző indulatok, még ezeket hallgatta. Örömet leszidta volna magát, ha lehetett volna, hogy magát nézte ama' szerencsés férjfúnak, kit Ilona szeret. Ennek furcsaságát pedig átvissgálván, ama' gondolatra fakadt, hogy azonban, még mink sokszor azt véllyük, hogy a' macskával játszunk, a' macska játszik ellenben mivelünk. De mit volt mit tennie? Nagyszívűséggel a' játékot befejezni, legillendőbbnek tartotta. Holnap rakd öszve mindenemet, és fogadgy lovakot, mondá az inasnak. Holnap utánn bemegyünk mindenestül a' városba. Ott majd fellyebbvalóidot a' kívántt szabadságért megszólítom; azonkívül pedig pénzt is adok annyit, hogy Ilonával könnyebben tehess a' gazdaságban jó kezdetet.

Ezzel haza mentek. Az inasnak orczájából már messzéről kiolvasta Ilona, hogy a' dolog jó karban van, és szíve felette nagyon dobogott.

Mint vagy Ilona? kérdé Aranypataki. Most már tudom, mit jelentettek nyughatatlan éjszakáid? miért voltál sétálásaimban olly felette hű társom? miért vezettl a' minap a' váras felé? Felix elárúlta minden titkaidot. Eggy csöppet sem könyörülnek rajtad, ha azt át nem látnám, hogy olly titoktartó leánynak, mint te vagy, olly titokáruló férjet kell adni büntetésül, a' minő a' szeretőd.

A' gazdával, ki szinte a' szobába lépett, gazdaságbéli beszédbe eredvén a' Kapitány, az inas kiintette Ilonát a' konyhába. Utánna ment azonnal a' gazdasszony is. Aranypatakinak ígéreteit az inastúl hallván, sírva fakadtak örömökben, berohantak hozzá, lábaihoz borúltak, és kezeit erővel megcsókolták. Harmad napra elbúcsúzott tőllök; a' várasban pedig mindgyárt más nap kinyerte az inasnak az engedelmet arra, hogy a' katonaélettül búcsút vévén,²⁶⁵ haza mehessen, és megházasodhasson. Három hét múlva egybe keltek, és Aranypatakinak adakozása által még jövendőbéli boldogságoknak fundamentumát is megvetették.

HUSZONEGGYEDIK SZAKASZ.

Új reménységek.

Allig töltött Aranypataki e' nemes cselekedet utánn egy holnapot a' várasban, hogy a' békességnak híre elfutamodott; egynehány hét múlva pedig a' hadi foglyoknak kiváltásárul való rendelések is megtetettek. Aranypataki a' regementhez érkezvén, szabadságot kért arra, hogy határatlan üdöre haza mehessen. Austriából a' magyar földre bejutván, jobbra csapott Méhfálva felé, hol édes atyának vagyonos, özvegy és gyermektelen nényét meglátogatta. Feltette ő magában, hogy itt mind magát, mind lovait egygy vagy két hétig kinyugtattya. Az első három nap ki sem mehetett a' házbül, annyira elfoglalta társalkodásával a' jó Asszony, ki kedves szép öccsének mindaddig békét nem hagyott, még ez neki gyermekségétül fogva azon óráig, mikor Méhfálvára érkezett, egész életét el nem beszéllette. Az én öcsém, mondá az Asszony, a' te édes atyád, mihelyt megházasodott, mindgyárt elidegenedett tőllünk. Hm! nagy ágbül házasodott. Az anyád született Bátor Kisasszony! Hihető, hogy mink neki kitsinyek voltunk. De semmi! Én azért az atyádot azutánn is úgy szerettem, mint azelőtt. Mikor a' világra lettél, akkor írt nekem, mint házás, első levelet. Szívesen vettem. Küldöttem is neked mindgyárt szép ajándékot. Azóta csak nevem' napjára írt esztendőnkint levelet. Ezekben elejente csak azt olvastam rólad, hogy egészséges vagy, azutánn, hogy jól viseled magadot, végtére pedig, hogy katona lettél. No már most saját ajakidbül hallottam egész életedet, a' minek nagyon, felette

²⁶⁵ *увен,* [Emendálva.]

nagyon örülök, úgy hogy lakadalmamnak napján kívül e' három nap, melyet veled töltök, egész életemben megvidámabb. Most már, édes Öcsém! házasodgy. Boldog Isten! be szeretem, hogy avval a' francziásan nevelt Gil -- Gil --- hogy pokolba híjják csak?

Gilméta! édes Néném Asszony.

Hogy avval a' Gilmétával öszve nem párosodtál. Hisz a' neve sem jó. Nem hallottad, mi lett azután belőlle?

Egy holnap múlva, hogy már a' regementnél voltam, Bécsből érkezett a' táborba egy német gavalér, a' ki valaha Gilmétának imádója volt. Attúl bizonyosnak hallottam, hogy a' francia Marquis de Bourse csak ugyan elvette.

No vesszen vele! Úgy sem volt biz abban, ammint beszédedből érttettem, csak egy csöpp magyar vér is. Végy te egy magyarosan nevelt Kisasszonyt, a' ki a' gazdasághoz ért, jó kenyeret süt, jó ételkét főz. Mit ér az olyan enczembencz menyecske, a' ki egész életében nem tesz egyebet, hanem hogy a' tűkörnél ül, játszik, tánczol, a' kintornát veri, és szerelmeskedik? Ez egy krajczárt sem hoz ám a' konyhába. Magyart végy, Öcsém! és mennél hamarább. Óh micsoda öröm volna az nekem, ha még gyermekeidet karjaimonn hordozhatnám. Engemet az Isten gyermekkel megáldott, de tíz, tizenegy esztendő korokban el is vette – Legyen meg az ő szent akarattya! Ezt mondván, sírva fakadt, és el némúlt.

Aranypataki vele együtt könyezvén, megcsókolta kezét és minden vígasztalás helyett ugyanazon szókot mondotta még egyszer: Legyen meg az ő szent akarattya!

Más nap az öreg Asszony arra kérte, hogy nézze meg részenkint akár kocsinn, akár lóhátonn földgyeit, és hozzon neki azokrúl igaz tudósításokat, mivel maga már egynehány esztendőötül fogva meg nem tekinthette. Vele küldötte a' Tisztartót, hogy ez neki a' falu' határait megmutassa. Két egész óráig lovagoltak már együtt, ammint egy szép ligetből kiútvén, szemekbe egy szép kastély tünt. Ennek kertjét a' ligettül csak a' szekérút választotta el, mely egyszermind határ gyanánt is szolgált. Báró Kékesi Úrnak a' kastéllyal! mondá a' Tisztartó.

Szemre szép! felelé Aranypataki, 's azon szempillantásban feltekintett egy mulató háznak az ablakjára, mellyből egy gyönyörű szépség kinézett. Levette kalapját, 's egyszermind sarkantyújával a' lónak oldalát megbökte, hogy egy keveset szilajkodgyon. E' szépség Báró Kékesi Úrnak Juliána nevű Kisasszonya, mondá a' Tisztartó. Édes atya már régen özvegy, és Bécsben az Udvarnál szolgál; leányát tehát, hogy a' nagy világnak rossz példáitúl megójjá, itt Angyalszögönn neveltette fel egy özvegy Öbesterné által, ki a' házhoz távúlról való rokonság. A' Kisasszonynak legkedvesebb helye nyáronn e' mulató ház, mellynek ablakjai éjszak felé nézvé, szüntelen árnyékban vannak. Itt ő, ammint nekem az én jó barátom, a' kastélynak az inspectora beszéli, már varrogat, vagy himez, már meg kör, vagy olvas.

Ammint Julis Kisasszony Aranypataki' paripájának lépéseit meghallotta, kitekintett az ablakonn, valamellyik jobbágyot gondolván arra a' mezőrül haza menni, 's majd hogy kővé nem vált, mikor a' jobbágy helyett egy szép, ifjú katonatisztet látott. Ez volt az első magyar tiszt, a' ki e' vidékben szemébe tünt, mivel a' helységben és a' szomszéd falukban német lovaság feküdt. Lovát szilajkodni látván, megijedt, 's irtózva képzelte le magában a' lónak minden mozdulásánál ama' szerencsétlenséget, melly rajta történhetne. Utánna nézvé, a' meddig lehetett, azt a' jegyzést tette, hogy a' jó lovagló sokkal szebb a' csintalankodó lovonn, mint a' szelidenn. Leült azután ismét a' munkához, de vére az ijedés által olly habzásba jött, hogy varró tűjével csak egy igaz ötést sem tehetett. Elvetvén tehát a' varrást, lement a' kertbe, és sétált. Csak akkor vette magát észre, mikor már setétedni kezdett. Besietvén az Öbesternéhez, ki szemfájása miatt már egynehány naptúl fogva otthon ült, a' vocsoránál felette keveset evett, 's még kevesebbet szóllott, azután pedig lefeküdt.

Aranypataki, minekutánna Nénnyének a' látott földekrül tudósítást adott, elbeszéllette neki azt is, hogy Báró Kékesi Úrnak Kisasszonyát látta, és megköszöntötte.

Juliskát? kérdezé Méhfalviné nagy örömmel. Tüköre ő valamennyi magyar Kisasszonyainknak. Leányban soha olly áldott lelket nem láttam. A' jobbágyok úgy szeretik, mint anyyokot. Sok jót is tesz velek. Házánál kevés fordul most még a' szomszéd Nemesek közül, mert édes anyyának halálától fogva, – az Úr Isten boldogítsa! nagyon jó asszony volt, – inkább remete lakás az a' kastély, mint nemes ülés. De ő ellenben mindenrová elmegy multságokra, ha híjják. Az egész szomszédtságban egy nemes asszonyság sincsen, a' ki úgy ne szeretné, mint saját leányát; a' férjfiak pedig mélyen tisztelik. Az Óbesterné, a' ki felnevelte, nagyon jó lélek. Német asszonyban jobbat nálánál nem ösmerek. Ollykorollykor meglátogattyuk egymást. Sokat járt, sokat látott, sokat tapasztalt. Hisz ösmered a' katona asszonyokot. Mikor tehát elkezdi nekem az életét beszélni, el nem tudok válni tőlle. Ha hozzám jön, azt gondolom, hogy az angyalomot látom.

Nekem úgy látszik, mondá Aranypataki, hogy a' Kisasszony különös szépség.

Te csak a' fejét láttad, és ezt is messzéről. Sűgár, karcsú, szőke, kék szemű, ajaka mint a' rósa, kerek képű, sem nem kövér, sem nem sovány. No a' képiró szebb leányt nálánál nem írhatna.

Ügyekezek rajta, hogy közelebrül megösmержem.

Törüld meg a' szádót, édes Öcsém! Ő a' tiéd nem lessz. Nagyon magosan ül, el nem éred. Báró Kisasszony, gazdag, szép, jó erkölcsű, az atya nagy tekintetben, az Udvarnál! Te pedig csak nemes ember, Kapitányka! Hohó! Kereshetsz te létrát, még e' szerencséhez felkapaszkodhatsz.

A' szerencsét, édes Néném Asszony! próbálni kell. Nekem is, hála Istennek! szép jószágaim vannak; Kapitány pedig örökké nem maradok.

Te lásd! de engemet bele ne keverj, mert én az Óbesterné előtt el nem akarnám böcsületemet veszteni.

Két nap egymás után országos eső esett. Aranypataki azonn törte fejét szobájában, mikép ösmerkedhetne meg Juliskával Méhfalvinének segedelme nélkül? Juliska pedig a' kastélyban azonn sohajtózott, hogy virágjaiban nem gyönyörködhet. Harmad napra kiderült. Aranypataki az egész reggelt azonn az ablakonn töltötte, melly a' ligete szolgált; Juliska pedig sehol sem találta helyét, és a' delet felette késedelmesnek szidta, a' nélkül hogy ezen únalmának okát tudta volna. Még galambjait is elfelejtette volna étetni, ha seregesen nem repültek volna ablakjára.

Ebéd után elsietett Juliska az ő kedves mulatóházába, és olly könyvet vitt magával, mellynek első olvasásánál egynehány holnap előtt kaczagó örömré fakadt. Allig olvasott belőlle két oldalt, hogy szerzőjét gyáva tréfamesternek szidta. Elvetvén a' könyvet, kikönyökölt az ablakonn, de semmit sem látott, a' mi titkos komorságából felvidíthatta volna, mellynek eredetét hasztalan' nyomozta. Lement azután a' kertbe, és szinte azon szempillantásban, mikor maga után a' mulató háznak első ajtaját bezárta, meghallotta fülhegygel, hogy a' kocsin lovak lépdegélnek. Kinyitotta ismét az ajtót, a' nélkül hogy tudta volna, mit cselekszik, 's felszaladván az ablakhoz, rá terítette szokása szerint feje kezkenőjét, és kitekintett. Aranypatakit szilajkodó paripáján az ablak alatt meglátván, allig hogy magát ijedtében el nem kiáltotta. Az ablakból örömet visszavonta volna magát azonnal, ha térgyei nem rezkedtek volna. A' Kapitánynak köszöntésére térgyhajtással felelt, de olly fonákul, hogy még a' fejér kezkenő is a' szekérútra esett. Aranypataki ezt leszállani látván, leugrott a' lórúl, mellynek kántárját a' lovasznak kezébe hagyította, 's felemelvén a' földrül, beszaladt vele a' kertbe. Juliska

elejébe szaladt, 's e' szolgáltyáért olly zavartt köszönetet mondott, hogy a' Kapitány nem tudta hamarjában, mit gondoljon?

Ha a' Kisasszonynak nem alkalmatlan, engedgye meg, kérem, hogy e' gyönyörű kertet megtekinthessem.

Tiszta szívemből! Szabad-e tudni, kihez van szerencsém?

Aranypataki Kapitány vagyok, Nagyságodnak köteles szolgálja. A' táborból érkezvén, útamból Méhfalvára tértem ki, hogy a' Nénémet megtiszteljem.

Méhfalviné Asszonyomot már egynehány napja, hogy nem láttuk. Reméllem, hogy egészséges?

Szolgáltyára a' Kisasszonynak. Annak, hogy e' napokban illy kellemetes szomszédgyát meg nem látogatta, minden bizonnyal csak az én jelenlétem lehetett oka. Bocsásson meg Nagyságod tudtom nélkül elkövetett bűnömnek.

Néném Asszony, az Óbesterné nem tudta mire vélni hosszas elmaradását. Magányosságában, kivált most, hogy szemfájdalmai miatt a' házból ki nem mehet, Méhfalviné Asszonyom után nagyon esdeklík.

Ha megengedik Nagyságtok, holnap tiszteletekre leszünk mind a' ketten.

Illy beszállgatások között megjárták a' kertnek egyik részét. Aranypataki nagyon megdicsérte helyelközzel a' benne lévő szépségeket, noha többet vizsgálta mentében a' Kisasszonynak szépségeit, mint a' kertét. Az ajtóhoz visszajutván, megcsókolta kezét, és elbúcsúzott. A' hír nekem, úgymond, azt mondotta, hogy e' gyönyörű lakást Báró Kékesi Juliána Kisasszonynak jelenléte földi paradicsomnak teszi; de most egyszer a' hír nekem keveset mondott. Kívánok boldog éjszakát!

Ezzel lovára felszállott, és haza ment. Paripája, mintha Urának büszke örömét érzette volna, tánczolva vitte ki a' vidékből, melyet Julisnak szemei átláthattak. Utánna is nézett ez, még lehetett. Felment azután a' mulatóházba, és olvasni kezdett, de szemei allig mentek át két soronn, hogy ismét az ablakra kívánczoltak. Elvetvén a' könyvet, kinézett oda, hol a' Kapitány eltűnt; 's mennél tovább nézett, annál jobban megnehezedett szíve, elkomorodott kedve. Lement végtére a' kertbe, 's átjárta akarattyá nélkül még egyszer amaz utakat, mellyekenn Aranypatakit átvezette. Itt egy rósabokorban akadt meg ruhájával, amott meg az útból kitévedvén, a' téli zöldre tapodott. Az egyik gallyasbúl a' másikba ült, de nyugtát sehol sem találhatta. Óh! miért nem rendeltek nekem az egek, úgymond, ilyen férjet! 's ezt mondván, sírva fakadt, 's az Óbesternéhez ment.

Ismét veresek szemeid, édes Öcsém! mondá az Óbesterné, mellyéhez szorítván, és megcsókolván.

Sorsom hozza úgy magával, édes Nénikém!

A' vocsoránál az Óbesterné olly szerencsés volt, hogy Öccsének figyelmetességét más tárgyra vonta és komorságát elszélesztette. Juliska jól aludt.

Aranypataki ellenben keveset nyughatott. Minekutánna Méhfalvinének mindent elbeszéllett volna, édes mosolygásra fakadt e' jó szívű asszonyság, és megígérte neki, hogy más nap dél után elmegy vele Angyalszögre. Nevetném, mondá magában, ha e' legény azt a' derék leányt meghódítaná!

Aranypatakinak gondolati, mellyeknek elevensége a' jótévő álomnak szenderítését sokáig meggátolta, majdnem egész éjszaka Angyalszögönn mulattak.

HUSZONKETTEDIK SZAKASZ.

A' születő szerelem óriás lépésekkel nevededik.

Más nap ebéd után Méhfalviné befogatott, és Aranypatakival Angyalszögre ment. Óbesterné Asszonyomnak tiszteletére hozom testvér öcsémnek fiát, Aranypataki Kapitányt, mondá Méhfalviné, ki szinte a' táborból érkezvén, látogatásomra jött.

Különösen örvendek, hogy szerencsém van az Úrhoz, mondá erre az Óbesterné. Méhfalviné Asszonyomnak szinte szemére akartam hányni, hogy nyavalygó barátnéjáról egynehány naptúl fogva elfelejtkezett; de az által, hogy az Urat hozzánk vezeti, úgy helyre hoz mindent, hogy én maradok adóssa. Tessen leülni!

Aranypataki megcsókolván kezét, Érdemem felett kegyes hozzám Nagyságod! úgymond.

Anyicska! felkiáltott az Óbesterné szorgosan, 's egyszersmind csengetett is; ammint pedig a' komorna megjelent, Eredgy szaporán, úgymond, add hírül Juliskának, hogy kedves vendégeink vannak. Beszédbe eredvén azután Aranypatakival, egynehány ösmerősseiről tudakozódott, kik valaha férje alatt a' regementnél mint tisztek szolgáltak. A' Kapitány majdnem mindnyájokról tudott valami bizonyost mondani, a' mi az Óbesternének különös örömet okozott.

Elérkezett azonban Juliska is, 's a' szokott köszöntések után közéké ült. Az Óbesternének kérésére sokat beszéllett Aranypataki az ütközetekről, mellyekben maga is harczolt, és francia országról, mellyben magának sok hasznos ösmereteket gyűjtött. Az ütközeteknek rajzolásánál Juliska elel halaványodott; a' francia szokásoknak leírásánál pedig elel pirúlt.

Hát arrúl nekünk semmit sem akarsz gyónni, mondá Méhfalviné nyájas nevetkezéssel, micsoda szeretőid voltak francia országban? Az odavaló asszonyok, hallom, nagyon hevesek.

Meglehet, kedves Néném Asszony; de én soha sem adtam nekik alkalmatosságot arra, hogy heveségeket velem tapasztaltassák. Más hasznos dolgokra függesztettem én francia országban egész figyelmemet; úgymint a' földművelésre, a' mesterségekre, és a' fabrikákra. Azonban fogságomnak vége felé, mikor betegeskedtem, egy falusi leányka még is úgy elbolondított, hogy soha el nem felejtetem.

Juliska e' vallásra elpirúlt, és szemeit a' földre sütötte.

Egy falusi leányka? kérdezé Méhfalviné. Nem szígyenled ezt mondani, nemes vérből szakadt gavalér létedre?

Engedgyék meg Nagyságtok, mondá erre a' Kapitány, hogy e' szerelmemet mulatságnak okáért elbeszéllyem. Elmondotta ő itt Ilonával volt történetét oly nyájas egyszersmind és tisztességes módossággal, hogy a' Dámák nem győzték nevetni tréfáit, böcsülni nemes érzésű kifejezéseit. Juliska kiváltkép egészen meg volt bájolva. Ama' gondolat emelkedvén fel szívéből, melly boldog lett volna ő, ha Ilonához hasonló ártatlan természetességével magához hódíthatott volna egy olyan nemes lelkű férjfiút, mint Aranypataki? szembetünőképen elpirúlt, 's üléséről felkelvén, az ablakba ment.

Majd azután kávéztak, a' kávé után pedig kártyajátékhoz ültek, melly Aranypatakinak nyájaskodásai által egynehányszor félbe szakasztatott.

A' vendégek elmenvén, az Óbesterné Aranypatakinak buzgó magasztalására fakadt. Juliska helyben hagyta ugyan a' dicséretet, de oly hidegséggel, hogy helybenhagyását az Óbesterné pusztá udvariságnak vette, melly meg nem engedi, hogy az ember azzal, a' mit más mond, ellenkezzen. Az Óbesterné tehát eggyenkint elővévén szép tulajdonságait, buzgó értekezések által megmutatta, hogy tökéletesebb gavalért a' Kapitánynál kívánni nem lehet. Juliskának elméje a' múltt napokban tétovázóbb, szíve pedig háborodottabb volt, hogysen Aranypataki-

nak első látogatásáról az Óbesternének valamit szóllhatott volna; most pedig, minekutánna arról magok a vendégek semmi emlékezetet nem tettek, későnek tartotta, hogy szólljon. Ez volt egész életében első titka, mellyről az Óbesterné semmit sem tudott, s mellynek elhallgatása azt okozta, hogy ezen egyébaránt éles eszű asszonyság a Kisasszony komorságának és Aranypataki iránt mutatott hidegvérűségének igaz okát csak messzéről sem gyaníthatta.

Még más nap is csak a Kapitány volt az Óbesterné beszédgyeinek fő tárgya; Juliska tehát kedvezni akarván neki, azt a kérdést tette az asztalnál: ha nem volna-e jó, Méhfalvinét Öcsével együtt egy ebédrel a kertben megvendégelni?

Jól monod, édes Öcsém! Az üveges hintóba fogassunk be, mert szemeim még gyengék, és mennyünk hozzájuk.

Szinte lóra akart volt Aranypataki ülni, hogy az Angyalszögi kertnek mulatóházát megtekintse, ammint Nénnyének udvarába az üveges hintó nyeregből hajtott négy szürkével befordult. Elejekbe sietvén a Kapitány, lesegítette őket a hintóbúl, s Nénnyéhez felvezette, ki az Angyalszögi lovakot és hintót megösmervén, elejekbe szaladt, s már a garádicsoknak felénn volt, hogy kedves vendégeit annyival hamarább megölelhesse. Felmentek szíves örömmel mindnyájan, s az első köszöntések után Méhfalvinének ajánlására, mivel az üdő nagyon kedvezett, ismét leköltöztek a kertbe. Aranypataki a fákrúl maga leszedvén a különbféle gyümölcsnek színét, tányérokra rakta, és a Dámák elejébe az asztalra tette.

Egyen édes Kisasszonykám! mondá Méhfalviné érzékeny szívességgel; egyen bízvást, a mennyit tetszik. Majd azután meleg kávécskát igyunk reá, hogy meg ne ártson.

Ammint Juliska gyümölcsöt enni megszűnt, az Óbesterné megszólítván, kedves Gyermekek! úgymond, te már ma felette sokat ültél. Sétálly egy keveset a kertben, hogy meg ne betegedgy. Szemeim miatt nekem tanácsosabb e mulatóházban maradnom. Méhfalviné Asszonyom, reméllem, nem ellenzi.

Ha Nagyságod megengedi, mondá az Óbesternének Aranypataki, vezető karommal a Kisasszonyt megkínálom.

Minden kérdés nélkül, felelé az Óbesterné. Beszéllyen az Úr neki még valamit Ilonkárúl. E hamis leányka neki nagyon megtetszett.

Allig ment el Aranypatakival Juliska, hogy az Óbesterné Méhfalvinéhez fordúlván, Mióta, úgymond, e leánykával Bécsben voltam az édes attyánál, régi jó kedvét nem tudom helyre állítani.

Talán a nagy világot szerette meg, kérdezé Méhfalviné, vagy valamely ifjú gavalér megbájlta szívét?

Nem! kedves Méhfalviné Asszonyom, felelé az Óbesterné, bizonynal mondhatom, hogy nem. Ha komorságának oka a famíliának mély titkai közé nem tartozna, megmondanám az Asszonynak; de így bocsásson meg.

Nem kívánom tudni, kedves Óbesterné Asszonyom! mondá Méhfalviné; hanem azt szívemből ohajtom, hogy ezen áldott lelkű Kisasszonyka olly boldog legyen, ammint szép szíve megérdemli. Óbesterné Asszonynak, mint nevelőjének, nagy öröme lehet benne.

Nagyobb valóban, mint akármellyik gyermekemben, mert ezeket ifjú koromban neveltem. A melly hibákat ezeknek nevelésénél tudtom nélkül elkövettem, azokat Juliskánál könnyű volt elkerülnöm.

Még e Dámák a nevelésrúl, s ammint egy szó a másikat szülte, különbféle más tárgyakrúl értekeztek, addig Juliska vidám figyelmetességgel hallgatta Aranypatakinak multságos beszédgyeit, mellyekkel a német és franczia országi szebb kerteket lerajzolta. Azonban, mondá végtére a Kapitány, böcsületemre mondhatom a Kisasszonynak, hogy soha engemet e

kertek közül egyik sem bájolt meg olyan kellemesen, mint az, amely szomszédságunkban fekszik.

A' Herczegé, nemde? kérdezé Juliska ártatlan vizsgasággal.

Én itt körülbelül az Angyalszögi kertenn kívül még egyet sem láttam, mondá Arany-pataki.

Nem gondoltam volna, hogy az Úr még hízelkedni is tudgyon. A' mi kertünk mind szépségeire, mind hasznaira nézve csak a' középszerűek közé tartozik.

És én még is felette gyönyörű paradicsomnak találtam, mivel nekem Nagyságodnak elfelejtethetlen ösmeretségéhez útát nyitott. Bocsásson meg a' Kisasszony merészségemnek. Ha titkos indulatomnak rést nem nyitok, lehetetlen, hogy szívemet meg ne repossze. Azon szempillantástúl fogva, hogy Nagysággal szóllani szerencsém volt, imádom szép szívét, tisztelem bájjait. Engedgye meg, tellyes erőmmel azonn ügyekezmem, hogy viszontag való szerelmét megérdemellyem.

A' Kisasszony érzékeny de komor tekintetet vetvén Aranypatakira, azután pedig szemeit az égre emelvén, akarattya nélkül nagyot fohászzkodott, 's törött szózáttal csak azt mondotta: mennyünk vissza a' mulatóházba.

Értem! mondá²⁶⁶ Aranypataki. Óh melly örömmel fogom én hallani ama' rettenetes hírt, melly engemet kevés üdő múlva az ütközetnek piacczára vissza hí. Repessze bár ott ketté egygy ágyú golyóbis szívemet, melly e' földönn szerencsés nem lehet.

Rosszúl értett az Úr engemet, ha ezt kívánnya, mondá szembetünő szorgalommal a' Kisasszony, kinek e' vígasztaló szavára felélledvén Aranypatakiban a' reménység, szinte folytatni akarta a' beszédnek fonalát; de a' sétáló farendbűl²⁶⁷ kijutván, 's a' virágos ágynál a' Dámákat megsejtvén, elhallgatott. Mind ő, mind a' Kisasszony derülttebb orczával közelítettek hozzájuk, hogysen e' komor értekezés után önnön magoktúl remélhették volna.

Méhfalviné Asszonyom megigérte már, mondá az Öbesterné a' Kapitánynak, hogy holnap velünk ebédel. Reméllem, hogy barátságos ajánlásunkot az Úr sem fogja megvetni.

Szolgálattokra leszek Nagyságtoknak.

Majd azután, hogy a' vendégek elmentek, Aranypataki a' kertbe visszatért, hogy gondolatit szabadabb szárnyakra eressze azokonn a' kellemetes helyekenn, hol Juliskával sétálgatott. Méhfalviné megtekintvén cselédgyeit, és a' vocsorárúl rendelést tévén, felkereste a' Kapitányt, 's még messzérúl azt kiáltotta neki,²⁶⁸ Az Öbesterné mondott valamit, a' mi neked tetszeni fog! Közelebb jutván öccséhez, és orczájánn a' komorságnak jeleit megsajdítván, Mi a' manó ért tégedet, úgymond, hogy füledet lekonyítod? Nem hallod, hogy az Öbesternétúl jó hírt hozok?

Melly engemet nehezen illethet, édes Néném Asszony!

Majd meglássuk, ha nem illethet-e? Ő nekem szent igazság gyanánt azt vallotta, hogy Juliskának szíve még szabad.

Óh! ha ez igaz volna, ügyekezettel talán még boldogúlhatnék. De kicsoda nézhet be a' leányok' szívébe?

Az Öbesterné Juliska' szívének minden ránczait úgy ösmeri, mint én az én gyümölcsfáimot. Hanem még egyet mondott, a' mi nagy titok.

Úgy hát tudni nem akarom.

Én sem mondhatom meg.

²⁶⁶ *modá* [Emendálva.]

²⁶⁷ *fárendbűl* [Az ékezet emendálva.]

²⁶⁸ [Az írásjel emendálva.]

Nem is kívánom. Úgy félek én minden titoktól, mint a' rossz katona a' lövéstől. De ettől kíváltkép irtózik.

Azt mondta, hogy a' familiának legmélyebb titkai közé tartozik. Szegény ártatlan leánykát nagyon sajnálom.

Miért?

Miért? miért? Hogy is tehetsz illy kérdést. Hisz az ő egész szomorúságának az oka ebből a' titokból áll. Mióta Bécsből visszajött, meg nem tudgya az Óbesterné vígasztalni.

Néném Asszony mindaddig beszéll erről a' titokról, még végtére kiejti, és nekem vele nagy szorongatásokat okoz.

Nem ejtethem, édes Öcsém! mert magam sem tudom.

Már a' más!

Mindeddig rettegve hallgatta Aranypataki Méhfalvinét, mivel attól tartott, hogy e' titoknak kinyilatkoztatásával egyszerre elfojtja reményét, vagy talán még Julishoz való szerelmét is. Most már ez iránt vele bátrabban tanácskozott, sőt még vélekedését is helyben hagyta, melly abból állott, hogy Julisnak édes atya talán új házasságra akar lépni. A' szegény leányka, mondá Méhfalviné, a' mostoha anyától fél. Azonkívül ő most csak egyetlen egy bátyával osztályos, de ha mostohájának gyermekei lesznek, az atyai jus nagyon kevésre olvad.

HUSZONHARMADIK SZAKASZ.

Addig kohold a' vasat, még meleg.

Rosszúl értett az Űr engemet, ha halálát kívánnya! Nem ezek voltak-e Juliskának szavai a' kertben? mondá magában Aranypataki, álomtalan ágyában gondolkodván. Szíve még szabad, ammint az Óbesterné bizonyította. Ha engemet szeret-e, vagy sem? azt még bizonyosan nem tudhatom; de bátor nincsenek is szerelméről világos próbáim, szívem még is azt látszik érezni, hogy töllem nem idegen. A' szív pedig még a' legsűrűbb homályonn keresztül is megérzi azt sokszor, a' mit az ész át nem láthat. A' titok? Ezt az én öreg Néném alligha ki nem találta; és így könnyű átlátni, hogy ő mindaddig szövetségbe nem akar ereszkedni, még édes atyának házasságában új okot nem nyer arra, hogy ne ennek kénye szerint, hanem saját szívének tetszése szerint válasszon olly férjet, kivel nem annyira familiájának hasznait gyarapítsa, mintsem saját boldogságát állandó lábra segítse. Azonban, akárhogy vegyem a' dolgot, nekem a' vasat koholnom kell, még meleg. Annyira űzöm ostromlásimot, még tölle határozott feleletet nem veszek. A' bizonytalanság még a' bizonyos veszteségnél is tűrhetlenebb.

Más nap allig várta, hogy Angyalszögre mehessen. Óh! csak ezen egy szócskát: Szeretlek! hallyam én a' te piros ajakidból, gyönyörű Juliskám! mondá fél szóval, amaz ablakban állván, melly Angyalszögre szolgált. Nem mondhatsz te nekem azután olly akadályt, mellyet el ne hárítsak, hogy birtokodhoz jussak!

Illy bajnokszándékkal ült fel Nénnye mellé a' hintóba, ki gondolatokba merülte öccsét az egész úton fel nem deríthette. Szép böcsületet vallok ma veled, úgymond, ha e' nagy pénteki orczát le nem teszed!

Leteszem, kedves Néném Asszony, mihelyt Angyalszögönn leszünk. De most nincs okom a' tetetésre²⁶⁹ az én édes Néném előtt, ki jól tudgya, melly fontos dolgot forralok.

²⁶⁹ tetetésre [Emendálva.]

Az Isten segítsen, édes Öcsém! Én ugyan nem reméllem, hogy Juliskát az öreg Bárótól megkaphasd, de azért lehetetlennek még sem tartom.

Mikor a' kastélynak udvarába befordultak, 's a' kocsis egy pár csattanást tett ostorával, öszvecsüdültek azonnal a' cselédek, 's a' vendégeket a' kertbe igazították. Elejekbe jött az Óbesterné a' Kisasszonnyal egygyütt, kinek orczájából a' tetetett örömmek fátyola alól az álomtalanság nézett ki. Ebéd előtt és ebéd alatt öszveszedte Aranypataki minden erejét, és a' Dámákat úgy mulatta, mintha kedvét semmi bú nem fojtogatta volna. Csak koronkint vetett lopva egynehány érzékeny tekintetet Juliskára, mellyeket mindenkor mély sohajtás követett. Látta ezt a' Kisasszony, 's lesütvén szemeit, elel pirúlt.

Ebéd után kikérte magának Aranypataki, hogy a' kertet megvizsgálhassa. Juliska mindent meg fog az Úrnak mutatni, mondá az Óbesterné. Adgya vissza a' tegnapi kölcsönt! Megelőzte ezzel Aranypatakinak kívánságát, ki ezt egyébaránt nyilván kikérte volna magának. Allig mentek el a' Dámáktól húsz lépésnyire, hogy Aranypataki a' tegnapi beszéllgetésnek fonálát elővette. Akármint²⁷⁰ forgattam a' Kisasszonynak tegnapi végső szavait, csak nem tudtam benne még is okot találni sem arra, hogy reménységemet elvessem, sem arra, hogy tápláljam. Kérem az egekre! kérem arra, a' mit e' világon legjobban szeret, ne hagyjon engemet tovább a' bizonytalanságnak súlya alatt senyedni. Készebb vagyok Nagyságodtól azt hallani, hogy engemet nem szerethet, mintsem hogy vezérlő csillag nélkül habozzak kétségeimnek tengerénn. Érzi-e a' Kisasszony magában, hogy engemet szerethetne? és adhat-e nekem reménységet arra, hogy nem csak szívének, hanem még kezének birtokához is eljuthassak? Ha talán a' famíliának az nem tetszene, hogy Báró vagy Gróf nem vagyok, van módom benne, hogy magamnak még ezt is megszerezsem. Kérem a' Kisasszonyt, adgyon nekem, ha böcsületes embernek tart, határozott feleletet.

Annak tartom az Urat minden bizonnal, mondá a' Kisasszony, megállván egy árnyékos almafa alatt; egyébaránt első látogatásától fogva, mellyel engemet e' kertben megtisztelt, kerültem volna. Mindeddig nem láttam, nem tapasztaltam az Úrban legkisebbet is, a' mi hajlandóságomat megfogyaszthatta volna, mellyet szép tulajdonságival mindenkép megérdemel. Hogy e' hajlandóság naponkint nevededik, és könnyen szerelemmé válhatna, megvallom. Áh! de titkos okok arra kénytelenítenek engemet, hogy azzá válni ne engedgyem. Az Úrnak nemes szívetűl megvárom, hogy e' viaskodásomat megkönnyebbítse. Barátságát megérdemlenni szeretném, 's még élek, fő kincsemnek nézném; de öszvekelnünk, bármelly buzgón kívánnám is, lehetetlen.

Lehetetlen? kérdezé elkeseredve Aranypataki. Bizonyos-e a' Kisasszony abban, hogy ama' titkos okokat semmikép sem lehet elhárítani, mellyek egybekelésünköt akadályozhatták?

Hogy az igazat megvallyam, a' dolognak pusztá lehetségéről vagy lehetetlenségéről mind- eddig magammal nem tanácskoztam. Azt az egytet mondhatom, hogy az akadályok sokkal nagyobbak, hogysem azoknak elhárításáról famíliánknak helyrehozhatatlan kára és gyalázattya nélkül csak gondolkodni is lehetnek.

Én a' Kisasszonynak mondását tiszta igazságnak tartani, köteles vagyok; de bocsássa meg hevesen szerető szívemnek, hogy e' kötelességet nem örömet tellesíti. Tudgya ő saját tapasztalásából, hogy az indúlatok a' hideg ésszel ritkán egyyeznek meg. A' mit ez könnyűnek talál, azt amazok sokszor lehetetlennek rajzollyák, és viszontag.

Higgye meg az Úr, hogy ezen akadályoknak elhárítását indúlatim örömet könnyűnek tennék, ha hideg eszem megengedné.

²⁷⁰ *Akármint* [Az ékezet emendálva.]

Így hát, még élek, boldogtalannak kell lennem!

Boldog én sem lehetek. Jobb vigasztalást ennél az Úrnak nem adhatok.

Engedgye meg a' Kisasszony, hogy még egy kéresemmel alkalmatlankodgyak.

Tiszta szívemből! Előre tudom, hogy az Úr lehetetlenséget nem kíván.

Nem! valóban nem! Igaz ugyan, hogy e' kérés bizodalmatlanságra mutathatna a' Kisasszonynak messzelátó²⁷¹ elméjéhez. De én Nagyságodot olly személynek nézem, ki az érzékeny szívet még a' bölcs elménél is többre böcsüli. Kérésemet tehát szabadon elejébe terjesztem. Jól tudgya a' Kisasszony, melly nehéz a' forró érzéseket lecsillapítanunk, ha eszünk erre a' szükséges fegyverek nélkül szűkölködik. Higgyen meg tehát a' Kisasszony engemet e' titkos akadályokkal, hogy hozzá való szerelmemet annyival²⁷² könnyebben megkérlelhessem, és boldogtalanságomat annyival bölcsebben viselhessem.

Az Úrnak kérése nem igazságtalan!

Ezt mondván, gondolatokba merült, és a' sétálást Aranypatakival némán folytatta. A' lugas bót alól kijutván a' veteményes ágyakhoz, megállott egyszerre, és Aranypatakihoz imígy szóllott: Adgyon nekem az Úr egykét napot, hogy jól megfontolhassam, mit tehetek az Úrnak kedvéért e' kényes dologban kötelességimnek sérelme nélkül? 's legyen bizonyos benne, hogy feleletemmel minden esetre meg fog elégedni.

Malomkövet vesz le a' Kisasszony kesergő szívemről, mondá a' Kapitány, érzékeny csókot tűzvéen Juliskának kezére.

Malomkő esik le az enyímről is, a' nélkül, hogy okát átlássam, mondá Juliska. De most már engedgye meg az Úr, hogy e' kertnek ama' szépségeivel megösmérkedtessem, mellyekben az Óbesterné leginkább gyönyörködik. E' nélkül hozzá visszamenni annyi volna, mint elárúlni, hogy a' kertnek vizsgálása helyett más tárgyakról értekeztünk. Ő az Urat e' szépségek iránt minden bizonnal kérdésre vonnya.

Úgy is volt; és Aranypataki nem győzte a' kertnek amaz ékességeit magasztalni, mellyekről előre tudta, hogy az Óbesternének tetszenek.

Mentél-e valamire? kérdezé mosolyogva Aranypatakitól Méhfalviné, mikor az Angyal-szögi határból hazafelé kimentek.

Annyira, édes Néném Asszony, felelé amaz, mélyet sohajtván, hogy csak ama' boldogtalan titok az eggy akadály, melly egybekelésünköt ellenzi.

Lehetetlen? kérdezé az Asszony szíves örömmel. Hisz ezenn csak lehetne talán segíteni? Én ugyan a' titkot tudni nem akarom -- --

Én sem mondhatom meg.

Nem is kívánom. De azt csak megmondhatod, hogy nem abbúl áll, a' miből állani gondoltuk.²⁷³

Még ezt sem, kedves Néném Asszony, mert még magam sem tudom.

Kobak! Azonban szeretem, hogy tréfálhatsz; mert jele, hogy dolgaid jól állanak.

Valamivel csak jobban még is, mint Ilonánál.

Adgya Isten reá szent áldását!

Két nap egymás utánn borúlt volt az üdő. Az esső már szemzett, már elállott. Juliska most legelőször még e' nedves levegőben is a' mulató házba költözött munkájával és könyvével, hogy gondolatlyait szabadabb szárnyakra ereszthesse. Vigyázz magadra, Juliska!

²⁷¹ *messzelátó* [Emendálva.]

²⁷² *anuyival* [Emendálva.]

²⁷³ *gondoltnk*. [Emendálva.]

mondá az Óbesterné, hogy abban a' hideg házban meg ne betegedgy. Jobb volna, ha szobádban maradnál.

Új ruhát csinálók magamnak, édes²⁷⁴ Nénikém! mellynek formája még titok. Itt már az egyik jön, már a' másik, 's minekelőtte a' ruha elkészül, már mindenütt ösmerik.

Tellyen kedved, édes Gyermekem! csak jó melegen öltözködj, hogy bajod ne legyen. Így hát senkinek sem vagy itthon?

Senkinek, kivéven, ha játszó társaság jönné, és Nénikémnek reám szüksége volna.

Az Óbesterné megcsókolta és elbocsátotta. Én veled nem mehetek, mert az üdőtől félek.

Juliska a' mulató házban valóban ruhát csinált magának, mellynek új formája volt.

Hová a' tatárba akarsz most te lovagolni ebben az essőben? kérdező szint' azon órában Aranypatakitól Méhfalviné. Hisz az ebet sem kellene a' házból kiverni.

A' katona, kedves Néném Asszony, az essőtől meg nem ijed.

A' szerelmes pedig nem gondol vele, úgy-e? Eredgy Isten' hírével! Mikor az én boldogultt férjem rossz üdőben jött mint szeretőm hozzám, kétszer annyira böcsültem, mint jó üdőben tett látogatását.

Aranypataki elnevette magát, megcsókolta Nénnyének kezét, és elment. Csak a' ligetnél jutott eszébe, hogy a' kastélyba menni, szembetünő dolog volna, és hogy Juliska a' rossz üdő miatt nehezen ül a' mulató házban; de még e' gondolattal tusakodott, paripája önnkint befordult azon útra, melly a' mulató házhoz vitt. Aranypataki felvetvén erre még távúlról szemét, megsajdította, hogy az ablakonn szinte azon szempillantásban kinézett egy asszonyi fő, és hogy magát azonnal visszavonta. Álomnak gondolta lenni a' jelenést. Azonban tudta nélkül a' paripának oldalához értek sarkantyúi, mire ez repült inkább, hogysem nyargalt az ablak alá, mellyből a' jelenés történt. Juliska volt, a' ki az ablakonn Aranypatakira lemosolygott. Ez tehát hozzá közelítvén, a' lórúl megköszöntötte. Paripája, melly egyébkor a' mulató ház körül olly veszedelmesen szilajkodott, most az ablak alatt olly szelíden állott, mint a' bárány.

Ebben az essőben nem reméllettem volna az Úrat ma látni, mondá Juliska. Mint van az Úr?

Úgy vagyok, kedves Kisasszonykám, mint a' ki semminémű veszedelemmel nem gondol, csak szerelmes szívének tárgyát lássa.

Tovább beszélgettek ők egy óránál külömbféle tárgyakról, csak arról nem, a' mi őket leginkább illette. Mit mondgyak neki, boldog Isten! ha kérdezeni talál? mondá magában Juliska. Két vagy három napot kívánt töllem, hogy gondolkodhasson, így töprönködött magában Aranypataki; gorombaság volna töllem, ha neki üdőtlen kérdéssel alkalmatlankodnék.

Ez történt más nap is. Harmad napra az üdő ugyan kiderült, de Aranypatakinak vendégei érkeztek, kik nálla egész éjfélig mulattak. Óh! melly szomorúan töltötte Juliska e' délutáni órákat a' mulató házban! Mindaddig ugyan, még amaz óra el nem múlt, mellyben Aranypataki eddig látogatására megjelenni szokott volt, túrhető volt sorsa; de ennek elrepülése után felfel pirúlt orczája, szíve sokkal erősebben dobogott, minden tagjai ellankadtak. Kiki nézett azután az ablakonn, 's megint a' varráshoz ült, még lovakot nem hallott, mellyeknek érkezésére ismét felugrott, az ablakonn kitekintett és csalatkozásánn érzékenyen bosszonkodott. Elállott talán, mondá magában, kezem és szívem után való esdekléstül! A' szomszédságból valamely szépség, kinek birtokához könnyebben feljuthat, szívemtül elcsábította. Pedig talán csak még sem volt volna lehetetlen, hogy az övé legyek! Nem volt volna lehetetlen? Óh csendesedgy le szívem, 's ne ostromolgy engemet illy haszontalan reménységgel! Keresz ma-

²⁷⁴ *edes* [Emendálva.]

gadnak, nemes szívű férjfiú! más asszonyi szívet! Felejtsd el boldogtalan Juliskádot! Hadd ötet magányosságában elhervadni! Ez neki sorsa, mellynél te kimondhatatlanul jobbat érdemlesz.

Elhíttetvén magával, hogy e' végső gondolatban szíve megnyugszik, félre tette munkáját, az ablakonn még egyszer kitekintett, 's az éjnek homályját az egész környékre borúltni látván, bement az Óbesternéhez.

HUSZONNEGYEDIK SZAKASZ.

A' szerelem neki megy minden akadálynak.

Egész nyáronn nem jött fel a' nap olly szépen, mint ezen éjszaka után, mellyet a' Kisasszony tűrhetőképén töltött. De olly könnyű is volt szíve, hogy két héttül fogva ma jött neki legelőször kedve arra, hogy a' fortepiánónn játszon. Régen nem voltak olly könnyűek újjai, és a' musikabéli fantaziákra ma ereszkedtek legelőször. Észre vévén, hogy ezek szívének indulattyaikat szembetünőképén festik, ki nem állhatott belőlök mindaddig, még az Óbesternét, ki kedves öccsének jó kedvénn megörülvén, háta megé osontott, észre nem vette. Ne szünny meg énmiattam, édes Gyermekem! mondá kérlelő szózáttal az Asszonyosság; tudod, hogy én a' musikát kimondhatatlanul szeretem.

Meg nem szünök, édes Nénikém! hanem elénekelem majd a' Magyar Hárfásnak amaz áriáit, mellyeket Nénikém leginkább kedvell; a' haldokló leányt, a' haldokló legényt, 's a' többit. Ezzel felugrott, hogy kótáit a' szomszéd asztalkánn kikeresse, 's az Óbesternétül szíves csókot vévén, különös tűzzel folytatta musikálását.

Egek, mondá magában az Óbesterné, tartsátok meg szegénykét jó kedvében!

Ebéd alatt olly nyájas volt, hogy az Asszony nem győzött rajta csudálkozni. Allig keltek fel az asztaltúl, hogy a' szomszédáságból egy pár vendég érkezett, kik az Óbesternével a' játszó asztalkához ültek. Azalatt a' Kisasszony elhíván magával²⁷⁵ agárkáját, keresztül ment a' kertenn a' szomszéd mezőre. Eszébe tünt ugyan minduntalan a' mulató ház, a' varrás, a' könyv, sőt még Aranypataki is; de ő azzal nyúgosztalta meg magát, hogy Aranypatakit minden bizonynal más gondolatokra csábította valamely eset, és ha errül szíve kételkedni kezdett, azt felelte neki büszke mosolygással: Talállya egyszer ő is üresen a' mulató házat, valamint én tegnap az ablakom alatt való pázsitot üresen leltem. Az illyen kölcsönt a' férjfiaknak vissza kell adni.

A' mezőnn a' napnak hó sугári miatt nem maradhatván, bement a' ligetbe egy²⁷⁶ nyomásonn. Az agárka idestova szaladozván, felvertt a' bokorból egy nyúlat, 's nagy abajjal utánna rugaszkodott. A' vadász, kit messzérül a' Kisasszony meglátott, a' kutyának szögezte puskáját, hogy azt, mint tilalmasban vadászó ebet, lelőjje. Juliska az agárra rá kiáltott, és visszahíttá, egyszersmind pedig egy Urat is látott a' fák közül kijönni, ki a' vadászt a' lövéstül eltiltotta. Az agárka messzebb volt, hogysem Asszonyának szavát megérthette volna. Az imént említett Úr tehát magához csalta, megfogta, és ölében a' Kisasszony' elejébe vitte. Visszahozom Nagyságodnak, úgymond, e' kis törvénszegőt, ki az én földemenn a' tilalmasban nyúlat kergetett.

Csak most ösmerte meg Juliska Aranypatakit vadász ruhájában, 's allig hogy ijedtében magát el nem kiáltotta. Bocsásson meg az Úr, úgymond; én valóban nem tudtam, hogy a' Méhfalvai földekenn vagyok. E' ligetben a' határokat nem ösmerem.

²⁷⁵ *magával* [Az ékezet emendálva.]

²⁷⁶ *egy* [Emendálva.]

Én pedig a' határokat tegnap nem láthattam, bármely kimondhatatlanul kívántam is. Vendégeink jöttek, kiktől az illendőségnek szembetűnő sérelme nélkül éjfélig el nem szakadhattam. Csak arra sem hagytak üdőt, hogy egynehány sort írjak. Szóval pedig a' Kisasszonynak üzenni, illetlennek tartottam. Ezzel megcsókolván kezét, Óh! énnekem, úgymond, a' tegnapi nap egész örökkévalóságnak tetszett.

Aranypatakinak e' szavai egészen kiforgatták szegény Juliskát hidegvérűségéből, mellyel magát tegnapi keseredésében felfegyverkezett. De áh! ammint Aranypatakihoz való hajlandósága új erővel feléledett, megjelentek vele ama' rettenetes gondolatok is, mellyek e' nemes szívű férjfiúval való egybekelésének akadályait eleven színekkel rajzolták. Azon szempillantásban pedig körül tekintvén magát, azonn is eliszonyodott, hogy a' ligetnek sűrűjében egy ifjú férjfiúval egyedül maga van. Nem tetszik az Úrnak, úgymond, kastélyunkba sétálni?

Aranypataki egy sípocskát megfúván, a' felelős vadásznak azt parancsolta, hogy mennyen haza, és küldgye el a' lovászt a' paripával az Angyalszögi kertnek mulató házához. Karját azután oda nyújtotta Juliskának, és elment vele a' kertbe. A' nap éppen alkonyodni kezdett; a' virágokból erősebben terjedtek az egész kertre a' balsamos illatok; a' madárcák öszvegyűltek a' gyümölcsös fákra, 's azonban, még szerelmeiket egymásnak elcsevegték, a' fülemile az ugró víz mellett egy sűrű gallyasban síráncozott.

Már én kétszer voltam ma dél után a' mulató háznak ablakai alatt, mondá Aranypataki, de senkit sem látván, visszamentem a' ligetbe, hol ebeim nyúlakat kerestek. Gyalog lévén, elfáradtam. Engedgye meg a' Kisasszony, hogy e' hantpadra leüllyek, 's az estvének e' csendesedő órájában egy keveset megpihenyek.

Külömbféle tárgyakról beszélgetvén egy darabig, végre Juliskát a' Kapitány módosan megemlékeztette arról, a' mit harmad nap előtt ígért.

Akármedly részről vizgáltam történetemet, felelé Juliska, sehol sem találtam benne csak egy résecskét is, melly menekedésemre legkisebb reménységet nyújtana. Eltökéltem tehát magamban, hogy azt az Úrnak egészen²⁷⁷ elbeszéllem csupán csak a' végből, hogy magát a' kemény szükségnek kérlelhetetlenségével megnyugosztallya.

Két holnap előtt elvitt engemet édes atyámnak parancsolattyára az Óbesterné Bécsbe. Allig voltam ott három óráig, bejött hozzám az atyám derült homlokkal, 's az Óbesterné' jelenlétében imígy szóllott hozzám: Édes leányom! én ok nélkül tégedet ide nem hozattalak. Minekelőtte pedig ezen okot veled közöllyem, felelly meg igazán egy kérdésemre: Szabad-e még a' szíved?

E' kérdés engemet úgy meglepett, hogy hamarjában nem tudtam, mit felellyek?

Tudod te, kedves Gyermeke! mondá tovább az atyám, hogy azok, a' kik nagy házakból erednek, ritkán választhatnak magoknak olly férjeket, vagy hitveseket, kikhez őket szíveik vonnyák. A' szerelemnek édességeit²⁷⁸ kénytelenek ők többnyire a' familiákra hárulandó hasznoknak feláldozni. Nem tartván lehetetlennek, hogy te is hasonló esetben jutsz, azonn ügyekeztem, hogy legalább kénytelen ne légy, illy súlyos áldozatot tenni. Nyolcz esztendő voltál, mikor édes anyád meghalt, és én tégedet a' mi kedves rokonyunknak, Óbesterné Asszonynomnak, átadtalak azzal a' kéréssel, hogy szívedet a' szerelemtől megójjja. Ez, az ő ítélete szerint, csak jószágomban, a' mély magányosságnak szent²⁷⁹ kebelében volt lehetséges. Ó ugyan mindent elkövetett, hogy kérésemet tellyesítse; de mivel a' szerelmet olly csalárdnak

²⁷⁷ *egészeu* [Emendálva.]

²⁷⁸ *édességeit* [Az ékezet emendálva.]

²⁷⁹ *szeut* [Emendálva.]

tudom, hogy sokszor még a' száz szemű Árgust is megjátssa, magadtúl akarom tudni, ha szabad-e szíved? Felelly meg igazán, hogy atyai tanácsommal segíthesselek.

Kérdésére nem mondhattam egyebet, hanem hogy szívem tökéletesen szabad, mivel a' dolog valóban úgy is volt.

Annyival könnyebben megcselekedheted tehát, folytatá szavait az atyám, a' mit e' napokban cselekedned kell. Négy hét előtt érkezett ide az Udvarhoz Magyar országból egy Gróf, kinek különös talentomai, a' tudományokban és kivált az országlásnak felette nehéz mesterségében való járatossága, és egyáltalában felette messze látó elméje, méltónak tették őtet arra, hogy ott közöttünk jeles hivatalt viseljen. Ő az Udvarnak méltán nagy kegyelmében van; azt pedig, hogy itt én is nem utolsó tekintetben vagyok, a' nélkül is tudod. Hogy tehát én ővele különösebb szövetségbe lépjek, a' józan politika okvetetlenül megkívánnya.

A' másik fő ok, melly engemet erre ösztönöz, s melly teelötted egészen ösmeretlen, az, hogy familiáink némelly nem alávaló birtokok miatt már ötven esztendőről fogva szüntelen' pörlekednek, vagy legalább ellenségeskednek. E' visszavonásoknak azonnal vége szakad, ha én e' birtokokot veled együtt a' Grófnak adom. Ezekkel én őtet, minekutánna ügyekeztemet maga az Udvar kegyelmes helybenhagyásával felszentelte, két hét előtt megkínáltam. Hét nap múlva kívántt feleletet vévén a' Gróftól, elvégeztük egymás között, hogy mihelyt a' Bádeni földből megérkezik, veled minden pompa nélkül meg fog esküdni. Visszajövetelét a' holnapi napra határozta. Készülly tehát el Óbesterné Asszonyomnak vezérlése szerint a' menyegzőre. Utánna való nap az Udvar' elejébe állítlak.

Ezzel az atyám elment. Mindeddig szívem az Óbesternének kegyes anyai szózatyáéhoz lévén szokva, elkeseredtem volna édes atyámnak nyersen parancsoló szavaira, ha e' jó Néném az áldozatot, mellyet töllem az atyám kívánt, könnyűnek, sőt még kellemetesnek is nem rajzolta volna. Nem ösmerte ő, valamint én sem, a' Gróft, kit nekem az atyám férjnek választott. Elgondolhattya tehát az Úr mind a' kettőnknek rémülését, mikor más nap bevezetett hozzánk az atyám egy törpe és púpos férjfiat, kinek egyik szeme üvegből volt, és²⁸⁰ azt mondotta: Ihol a' Gróf, édes Gyermekem! a' ki familiánkkal a' te kezéd által szorosabb szövetségbe lépni méltóztatik.

Irgalmatlan sors! felkiáltott²⁸¹ itt Aranypataki, Juliska' beszédgyének fonalát félbe szakasztván. Tigrisek voltak, és nem szülők, a' kik legelőször magzattyokot az efféle alacsony haszonkeresetnek feláldozták! És ezt a' világ még convenientiának meri nevezni!

Egy hajszálonn múlt, mondá tovább a' Kisasszony, hogy²⁸² helyben el nem ajúltam. A' Gróf megcsókolván kezemet, egynehány kérdést tett, mellyekre akármeltyik falusi leányka szebben megfelelt volna nállamnál; annyira elkábúltam volt! Legyen bizonyos a' Kisasszony benne, mondá végtére a' Gróf, hogy szíve semmit sem kívánhat, a' minek megszerzését fő kötelességemnek nem fogom nézni. Szép férjet ugyan nem talál bennem a' Kisasszony, de a' jóságban, fogadom, egynek sem engedek. Ezzel elbúcsúzott.

Allig lépett ki szobámból, hogy testemenn a' hideg borzadás átfutott, s az Óbesternének karjai közé omolván, keserves zokogásra fakadtam. Olly órától, mint ez volt, mentsen meg az Isten minden pogányt! Le kellett dűlnöm; annyira megfogyott erőm, és csak az Óbesterné' biztatásinak inkább, mintsem orvosságának köszönhetem, hogy súlyos nyavalyába nem estem. Az atyámat egész estig nem láttam sok foglalatossági miatt. Haza érkeztén, holnap reggel,

²⁸⁰ *éz* [Emendálva.]

²⁸¹ *felkiáltottt* [Emendálva.]

²⁸² *hogv* [Emendálva.]

úgymond, tizenegy órakor fogsz itthon a' Gróffal öszveadatni. Ebéd után haza visz. Holnap után pedig elmegyek veletek az Udvar' elejébe.

Az Óbesterné, kit e' különös eset majdnem olly kellemetlenül meglepett, mint engemet, semmit sem tudott egyebet tanácsolni, hanem hogy essek édes atyám előtt térgyre, és ha erre sem találna meglágyúlni, visellyem sorsomot, ammint lehet. Megragadván tehát édes atyámnak kezét, megcsókoltam, s' térgyre borúlván előtte, zokogva kértem, hogy legalább halassza el még egy két esztendőre e' szomorú szövetséget, melly életemnek minden bizzonnyal végét szakasztja.

A' rendelések meg vannak téve, mondá az atyám, s' az Udvar már tudgya. Avvagy talán parancsolattal kényszerítselek, hogy kötelességednek megfelellj? Óbesterné Asszonyom! hozza helyre neki az esztét, nehogy valami balgatagságot cselekedgyen.

Ezzel elment. Soha, még élek, el nem felejttem én e' jó Asszonyságnak anyai szorgalmát, mellyel engemet azon éjszaka apolgotott. Álmosnak kellett magamot tetetnem, csak hogy hajnal felé arra birhassam, hogy lenyugodgyon. A' helyett, hogy aludgyak, a' vánkásra borítottam orczámot, és sírtam. Minekutánna erőmből egészen kifogytam, egy gondolat tünt eszembe, melly valamennyire megnyugosztalt. Eltökéltem tudni illik magamban, hogy édes atyámnak akarattját tellyesíteni fogom annyiból, hogy a' Gróffal egybe kelek, de hogy azután magához a' Gróffhoz folyamodok amaz engedelemért, hogy életemet messze tölle valamenny magányosságban tölthessem.

Két óranyi álom után felkeltem, s' egy levelet írtam, melly a' Gróffhoz szóllott. Ezt én neki, ammint esküdtetésünk után egy ablakban magunk állottunk, kezébe nyomtam, azzal a' kéréssel, hogy azonnal olvassa el. E' levélnek mássát még tegnap magamhoz vettem, hogy az Úrral közölhessem. Ezekből áll:

Gróf Uram! Édes atyámnak én engedelmeskedtem, és most a' Grófnak hitvesse vagyok. Vegye ezzel szent ígéretemet, hogy a' hűséget, mellyel a' Grófnak, mint férjemnek tartozok, soha életemben meg nem sértem. De egyszersmind keseredett szívvel arra is kérem, engedgye meg, és ha talán az édes atyámnak ellenére volna, nyerje ki nekem ettől is, hogy még ma az Óbesternével együtt Angyalszögre visszamehessek, és ott mostoha sorsomot a' szomorú magányosságban szabadon sirathassom. E' kegyelemnek megtagadása annyira nevelné keserűségemet, hogy szívemet minden bizzonnyal ketté repesztené. A' Grófnak negyszívűsége ellenben kimondhatatlanul meg fogja öregbíteni a' tiszteletet, mellyel érdemeihez viseltetek. Báró Kékesi Juliána.

A' Gróf e' levelet az atyámnak megmutatta, és érzékenyen esedezett azért, hogy kérésemnek engedgyen, szentül ígervén, hogy e' miatt a' két família között csak imént helyre állított egyesség fel ne bomollyon. Az atyám pattogni, dörgeni akart, de a' Gróftól kérdésre vetetvén, kénytelen volt megvallani, hogy engemet e' szövetséggel olly véletlenül és olly későn lepett meg, hogy a' Grófnak még csak rettentő termetét sem tudtam. Végre megengedte, hogy ide kedves magányosságomba visszaköltözzek, arra kérvén mindnyájokot, kik esküdtetésünknel mint bizonyságok jelen voltak, hogy az egész dolgot mindaddig titokban tartsák, még az üdő talán szívemben változást okozhat. Maga az Udvar helyben hagyta a' Grófnak e' nagyszívűségét, ammint nekem ezeket az Óbesterné megvallotta. Azóta egynehányszor próbálta már az atyám, keménységemet megkérlelni; de mindenik ügyekezete megduplázta inkább a' Grófnak termetétül való iszonyodásomat.

Ez, kedves Kapitány Uram! az én rettenetes esetem, melly egybekelésünköt lehetetlennek teszi. Itéllye meg az Úr maga, ha nem volt-e okom azt mondani, hogy ezen akadálnak elhárítására semmi reménységet nem láthatok.

Látok én, kedves Kisasszonykám! mihelyt édes atyának haszonkeresetét érdeme szerint olly alacsony akadálnak nézi, mellynek kedvéért saját boldogságát feláldozni nem köteles. E' házasság be nem tellyesedvén, nem bonthatatlan; az Udvarnak igazsága és kegyessége pedig sokkal ösmeretesebb, hogysen tölle a' Kisasszonynak esedezésére, kívántt feleletet várni ne lehetne. Én magam felteszem e' kérést, Bécsbe viszem, és Ágenszem által beadatom.

Az Istenért! mondá erre Juliska, mit gondol az Úr? Ne ragadgya, kérem, szívemet még rettenetesebb szélvésznek hajjai közé. Magányosságomban²⁸³ úgy megtanúltam már sorsomot viselni, hogy szomorú esetemrűl minden keseredés nélkül gondolkodhatok, minden könyhüllajtás nélkül beszéllgethetek. Valamint az atyám, úgy a' Gróf is sokkal hatalmasabb, hogysen illyen ügyekezetrűl, nem mondom, rossz kimenetel nélkül, hanem még talán büntetés nélkül is, gondolkodnunk lehetne. Megfontolta-e az Úr ama' következéseket, mellyek e' lépésbűl reám fordulhatnának?

Egyűtt fogjuk mink azokat megfontolni, kedves Kisasszonykám! minekelőtte a' dologhoz fogjunk. Ne higgye, hogy e' fontos állapotban hirtelenkedni, vagy heveskedni tudnék. Csak egy lépést sem teszek a' Kisasszonynak híre nélkül, és egynehány jó barátomnak tanácsa nélkül. Csak azt az egyet kérem még Nagyságodtűl, nevezze meg nekem a' Grófot, a' kivel édes atya illy irgalmatlanűl öszveadta.

Gróf Bölcsei Tamás.

Gróf Bölcsei Tamás? kérdező mély álméllkodással, és húzomos szózzal Aranypataki.

Gróf Bölcsei Tamás, felelé még egyszer a' Kisasszony.

Báró Külneki László' hűgának a' fia? kérdező tovább Aranypataki rezkető hanggal és halaványodó orczával.

Annak a' fia! felelé Juliska, Aranypatakinak változásainn álméllkodván.

Boldog Isten! mondá egybekűcsoltt kézzel Aranypataki, szemeit az égre vetvén, 's mély gondolkodásba merűlvén. Egynehány szempillantás múlva elő ragadta kalapját, Juliska előtt térgyre esett, 's kezére hosszú csókot tűzvén, holnap reggel, úgymond, tiszteletére leszek Nagyságodnak. Ezzel kisietett a' kertbűl, és haza nyargalt.

HUSZONÖTÖDIK SZAKASZ.

A' szerelem nem győz meg mindent.

A' Kisasszony űlve maradt még egy darabig a' hantonn, 's könyökére támasztván fejét, az előtte virágzó rósátőre²⁸⁴ szőgezte szemeit, és Aranypatakinak csudálatos változásairűl küllömbféléleképen gondolkodott. Fel kell társalkodásával hagynom, mondá végtére magában; egyébaránt haszontalan he vessége által új keserűségbe taszít. Csak holnap fogadom még el látogatását, hogy határozott parancsolattal megtiltsam neki a' lépést, mellyet nevemmel tenni akar, és hogy tölle örökre búcsút vegyek. Ha szíve nemesen érez, engemet meg nem ítélhet, és kérésemet örömet tellyesíti. Ha pedig szíve alacsony, semmit sem vesztek vele. E' végzés úgy megnyűgosztalta szívét, hogy egész éjszaka édesen aludt.

Setét volt már, mikor azonban Aranypataki haza érkezett. Méhfalviné feltette magában, hogy késedelmessége miatt megkínozza. De ammint orczájánn a' mély komorságnak felleget látta, mindenrűl elfelejtkezvén, megijedt, mivel azt gondolta, hogy valamelly szerencsétlenség

²⁸³ *Mágyányosságomban* [Az ékezet emendálva.]

²⁸⁴ *rósátőre* [Az ékezet emendálva.]

érte. Mi bajod? az Istenért, édes Öcsém! Így még egyszer sem láttalak. Valamely bal eset, vagy talán egészséged – – – –

Sem az egyik, kedves Néném Asszony! sem a' másik. Egy felette nagy dolgot forralok, nagyobbat még a' házasságnál is. Ennek jó kimenetele miatt aggódom, mely, fájdalom! nem annyira józan eszünktől, vagy jó szívünktől, mint a' vak szerencsétől függ. Azonban elkövetek mindent, a' mi vékony okosságomtól kitelik, a' többit pedig a' mennyei gondviselésre bízom.

Én az ilyen fontos dolgokat nem akarom tudni, mondá Méhfalviné; de azt tölled még is, mint Nénéd, megkívánhatom, hogy szívemnek nyugosztalására tudósíts engemet legalább arról, ha e' fontos dolog tégedet illet-e? és ha rossz kimenetele károdra válhat-e, vagy sem? Én azonkívül a' földet is már régen tapodom, és számtalan tapasztalásim utánn jó tanács nélkül ritkán szűkölködök. Ezzel is szolgálhatok. Szólly és nyugosztally meg!²⁸⁵

Engemet e' dolog, kedves Néném Asszony! legkisebbet sem illet. Ha elsül, dücsősségemre válik.

Hát ha csütörtököt mond? kérdező Méhfalviné, kinek jó kedve azonnal derülni kezdett, mihelyt kedves öccsének ama' feleletét hallotta, hogy e' fontos dolog nem őtet illeti.

Ha el nem sül, felelé Aranypataki, azzal legalább vígasztalhatom magamot, hogy ama' kötelességnek eleget tettem, melyet tőlünk az efféle esetekben az emberség és a' barátság megkívánhat.

Jőjjsze tehát, egyél velem egy kis vocsorát, igyál azutánn egy pohárka tokajit, 's feküdj le, aludd ki magadot. Holnap egészen más ember leszel. Szegény boldogult férjem! Valahányszor ő e' tanácsomat elfogadta, mindannyiszor szinte megüjjült.

Ezzel bevezette öccsét az ebédlőbe, 's az egész vocsora alatt olly tárgyakról beszéllett vele, melyek Angyalszöggel legkisebb szövetségben sem voltak, mivel nem ok nélkül gyanította, hogy öccsének e' fontos gondgya az Angyalszögietket illeti. A' sebet nem kell sokat tapogatni, mondá magában, ha azt akarjuk, hogy meggyógyúlylon. A' sok babrálás még inkább megtüzesíti.

Vocsora utánn jó éjszakát mondván Nénnyének a' Kapitány, a' szobájába ment, és levélíráshoz fogott. Méhfalviné, minekutánna házát helyben hagyta, háló szobájából, mely Aranypatakiéba nyílt, betekintett orozva hozzá, 's látván, hogy ír, nyitva hagyta egy keveset az ajtót, hogy a' gyertyának világosságárul észre vehesse, meddig írogat?²⁸⁶ és hogy éjszaka könnyebben meghallhassa, ha talán Öccsének baja érkezne.

El nem aludt a' jó szívű Asszonyság mindaddig, még Aranypatakit aludni nem hallotta, ki más nap reggel csak későn verődhetvén ki az ágyból, derülttebb volt, hogysem reméllette.

Juliska, minekutánna felöltözködött, sokáig tusakodott magában, ha kimennyen-e a' kertbe, vagy inkább csak szobájában fogadgya el Aranypatakinak látogatását? De végre ama' gondolat győzedelmeskedett szívénn, hogy az Öbesterné előtt nem tilthattya meg neki azon ügyeket, mellyel a' Gróffal való szövetséget semmivé akarja tenni, a' nélkül hogy e' titkot egészen el ne árúllya a' szerelmes barátkozással együtt, melly közte és a' Kapitány között támadni kezdett. Kiment tehát a' kertbe, 's egy könyvvel szintazon hantra ült, hol tegnap Aranypatakiaval mulatott.

Elérkezvén ez reggel tíz óra tájban, kezébe adott egy pecsételtt levelet, nyakába akasztott egy portrét, kezét szívéhez szorítván, megcsókolta, 's rebeğő szózáttal csak azt mondván: Isten hozzád! bement az Öbesternéhez, 's megmondván neki, hogy a' Kisasszonytúl a' kertben

²⁸⁵ [Az írásjel emendálva.]

²⁸⁶ *virogat*? [Emendálva.]

már búcsút vett, tőlle is nagy sietséggel elbúcsúzott, 's a' paripára, melyet előre a' kastélynak kapujához rendelt volt, felrepülvén, haza nyargalt.

Juliska elvévén kezébül a' levelet, 's rövid búcsúzásán elálmodván, nem tudta mire vélni illy különös magaviseletét. Utánna nézett mindaddig, még a' kertbül ki nem ért, és háborodásában csak az sem jutott eszébe, hogy Aranypataki azonn az ajtónn megy ki a' kertbül, melly a' kastélyba, nem pedig azonn, melly a' ligetbe vezetett.

Isten hozzád? mondá magában. Ez annyi legyen-e valyon, mint szívemtül való búcsúzás? Ama' határatlan bizodalomért, mellyel neki szívemnek legmélyebb titkát kinyilatkoztattam, ezzel fizet ő énnekem? 's még búcsúása is csak e' rövid és száraz szókbül áll: Isten hozzád! mintha csak egykét órára válna el tőllem. Ezzel oda tekintvén, a' hol Aranypataki a' kertbül a' kastélyba ment, És innen, úgymond, nem is a' liget felé vette az útytát, a' honnan jött, hanem az Óbesternéhez! Áh! minden bizonnyal szívemtül búcsúzott illy röviden a' kegyetlen! Képet akasztja nyakamba, mintha szívem ezzel a' hideg szerrel meglegegedhetne. Ezt mondván, megnézte a' portrét, 's ijedtében, hogy rajta ösmeretlen képvonásokat látott, ülésérül felszökött, 's lassacskán ismét rá ereszkedett. Akármiképp forgatta és vizsgálta a' képet, meg nem ösmerhette. A' vonások gyönyörűek, úgymond, de nem az övék. Szép! valóban szép férjfi ábrázat. A' levél talán velem az origyinálist megösmerteti. Megnyitván a' levelet, ezeket olvasta ki belőlle.

Szeretett Kisasszonykám! Tizenöt esztendő's koromban, mikor Pestenn oskolába jártam, oda talált jönni Nagyságodnak férje, Gróf Bölcsei Tamás, mint Huszárhadnagy, 's engemet, mint Báro Külneki Gilméta Kisasszonynak keze által, melly azonban másé lett, jövendőbéli rokonnyát, különös hajlandóságával minden egyéb úrfiaktül szembetünőképen megkülömböztetett. Termete olly szép, és szemei olly tüzesek voltak, hogy Dámáink ötet tökéletes férjfi szépségnek nézték. Harmad nappal előbb, hogysem töllünk a' regementhez elindúlt volna, öszveállottunk egynehányan, és tiszteletére egy kertnek mulató házában ebédet adtunk. Ebéd utánn én a' kertbe kimenvén, kövekkel kezdettem, elég gyermekes ésszel, a' fákonn ülő madarakra hagyigálni, és csak hamar ama' szerencsétlen gondolatra jutottam, hogy a' madarat reptében lesujtani, még nagyobb mesterség volna. Ezt meggondolni, és a' követ egy repülő madárra kezembül kibocsátani, egy volt.

Azon szempillantásban megnyílt a' mulató háznak üvegajtaja a' kertnek ama' része felé, a' hol én állottam. A' kő az üveget szétzúzta, 's Gróf Bölcseinek szemébe lökte, ki szinte a' mulató házbül kilépett volt. Oda ugrottam én azonnal, 's térgyre esvén előtte, keserves sírásra fakadtam. Kelly fel, édes Öcsém! mondá ő, felrántván kezemnél fogva térgyemrül, és ne szólly senkinek, hogy te cselekedted. A' többit bízd reám! El tudta ő azután hitetni mindnyájokkal, hogy az ajtó nehezen járván, a' benne volttt üveg azért tört öszve, mivel ő nagy erővel megtaszította; és e' szörnyű cselekedetem valóban mind e' szempillantásig titokban is maradt.

Hosszas de haszontalan gyógyítás utánn szép szemét elvesztette. A' katonaságrül e' hiba miatt lemondván, sőt még a' társalkodást is több esztendeig kerülvén, a' tanulásra adta magát, hogy a' Hazának legalább más részrül szolgálhasson. Az író és tanuló asztalnál magányosságában olly gondatlan volt magára, hogy púpot kapott, melly valóban inkább tiszteletet, mintsem irtózást érdemel.

Egy hajszálonn állott, hogy tudtom nélkül újra törvényszegő nem lettem azon férjfi ellen, kinek többel tartozok, hogysem életemben lefizethessem. Azon szempillantásban, hogy Nagyságod nekem férjét megnevezte, eltűntek szívembül a' szerelemnek gerjedelmei, 's he-

lyettek abban a' szíves barátságnak érzékeny indulattjai annyira²⁸⁷ elhatalmasodtak, hogy Nagyságodat nem már bájoló szeretőmnek, hanem mély tiszteletre méltó hűgomnak néztem.

Mint hűgomot térgyenn állva kérem annak szerelméért, a' mit e' világonn legszentebbnek, legnemesebbnek tart, ne kerüllye e' nemes szívű férjfiúnak társaságát, ki mindenkép megérdemli, hogy Nagyságodtól megösmertessen, tiszteltessen, sőt még érzékenyen szerettesen is. Óh! ha tudná a' Kisasszony az ő szívének ama' szép tulajdonságait, mellyek énelőttem tudva vannak, lehetetlen volna bizonynyára, hogy ne szeresse. Portréját, mellyel ő maga engemet az imént megírtt szerencsétlenség előtt megajándékozott, mindedig legfőbb kincsemnek néztem, mellytől magamot az egész világért meg nem fosztottam volna. Most a' barátság azt kívánta tőlem, hogy azt Nagyságodnak szívére tegyem. Visgállya meg jól, és vallya meg magának, hogy annak origyinálissát a' természet nemes remeknek tette. Merészellye Nagyságod ezen origyinálist közelebbtől megösmerni, 's kevés üdő múlva minden bizonynyal azt mondgya, hogy az ember félszemű és púpos, és még is érzékeny szeretetre méltó lehet.

Ezt Nagyságodnak olyan férjfiú igéri, a' ki birtokáért még fejedelemmel is megvitt volna, de a' ki ellenben meg nem szenvedhetné, hogy a' nemes szívűségben valakitől felülhaladtasson. Aranypataki György.

Juliska, még e' levelet olvasta, olyan lett garádicsonkint, mint az élettelen bálvány. Mellye magába akarván foglalni Aranypatakinak illy bajnoki nagyszívűségét, emelkedni kezdett, de végre egy mély sohajtás utánn, melly ezen ügyekezetet foganatlannak vallotta, ismét lelohadt.²⁸⁸ Félénk tekintetet vetett azutánn a' képre, melly nyakánn függött, 's barátsággal tellyes nagy szemeinek szikrázásátúl úgy elijedt, mint álmunkban a' megjelenő szülőknak halavány termetétül megijedni szoktunk, kik ezen életbül már régen kimúltak. Az álmélkodás, a' szígyen, a' könyörületesség egymást váltották fel szívében, úgy hogy nem tudta, mit tévő legyen? Gondolatinak, nem volt képes, bizonyos arányt adni. Sokszor még azt is kérdezte magatúl, ha igazán ébren van-e, vagy csak alszik? Így ülven fél óráig, öszveszedte valamennyire magát, 's a' levelet még egyszer figyelmetesebben elolvasta. Most már Aranypatakit embernél felségesebb valónak, fél istennek nézte, kit ő elegendőképen csudálni nem győzött, de kinek birtokárúl csak gondolkodni sem merészlett. A' mély tisztelet elfogta szívet, mellybül a' szerelem lassankint egészen kiosontott.

Bement azutánn az Óbesternéhez, a' Grófnak képét kebelébe rejtven. Az Óbesterné megsajdítván komorságát, azon szempillantásban ama' gondolatra jutott, hogy közötte és Aranypataki között kellett valaminek történni, mivel hirtelen elmenetelenn való kesergését el nem titkolhattya. Nem szóllott azonban errül legkisebbet is, jól tudván, hogy az egymástúl való távullét kevés üdő múlva mindennek véget vet, a' mi talán köztök támadni kezdhetett; sőt külömbféle egyéb tárgyakrúl úgy beszéllgetett vele, mintha komorságát észre sem vette volna.

Így múlt el az egész nap. Estve vocsora utánn jó éjszakát mondván az Óbesternének, háló szobájában egy karszékbe ült, és gondolatokba merült. Csak éjfélkor serkent fel ezen állapotbül, melly érzéketlenség volt inkább, mint gondolkodás, 's mivel annak súllya alatt felette nagyon megbádogyadt, csak ugyan végtére feküdni ment.

Reggel felébredven, az első tárgy, mellyre szemei estenek, a' portré volt, mellyet estve nyakánn felejtett. Hirtelen elfordítván rólla szemeit, a' földre szögezte, azutánn pedig lassankint ismét visszavezette a' képre. Félénken megvisgálván ennek vonásait, megvallotta magának, hogy szép. Felkelven, levette nyakárúl, és bonczaihoz tette. Dél utánn a' kertben sétálván,

²⁸⁷ *annyira* [Az ékezet emendálva.]

²⁸⁸ *lelohadt*. [Emendálva.]

Aranypatakinak levele jött ismét keze közé. Ezt újra elolvastván, egy keveset sétált, üdöt hagyván mind gondolatának, mind érzéseinek, hogy a' zavarbúl, mellyben rend nélkül gomolyogtak, kiderülhessenek. Visszament azután szobájába, 's a' portrét elővette, megvizsgálta, 's drága köveihez és gyöngyeihez visszatette.

Sem nem ehetett az nap, sem nem ihatott, ammint kellett volna, sem helyét sehol nem találta. A' szerelem tudni illik egészen eltűnván szívéből, ebben felette szomorú pusztaságot hagyott, és Juliska úgy vált el tőlle, mint szíves jó barátunktól szoktunk, kit a' kérlelhetetlen sors karjaink közül elragad. Utánna szaladunk egynehányszor, megölellyük, megcsókollyuk, mellyünkhöz szoríttyuk, 's mikor csak ugyan el kell végtére ölünkéből bocsátanunk, vérvő szívvel nézünk utánna mindaddig, még láthatyuk.

Egynehány nap múlva Juliskának szíve csendesedni kezdett. Aranypatakinak levelét keblében hordozta ugyan, de csak azért, hogy azzal magát utánna esdeklő szerelmének hátra hagyott sebeiből kigyógyítsa. Az egész levelet tudta már könyv nélkül, és még is, ha csak egy tekintetet vethetett is soraira, sokkal jobban megenyhítette fájalmát, mint akármí egyéb.

Elment azután a' ládácskához, mellyben drágaságai voltak, 's egyikét szempillantásig tartó kétkedés után megnyitván, kivette belőlle a' Grófnak portréját, 's elmenvén ezzel a' szófához, leült, 's a' képet olly hidegvérűséggel kezdette vizsgálni, mint az efféle műdarabokat vizsgálni a' végből szoktuk, hogy az origyinálisokkal való hasonlatosságokat megítéllyük. Egyszerre eszébe tünvén neki amaz origyinálisnak termete, mellyet e' szép kép valaha ábrázolt, meglepte szívét a' könyörületesség, elsohajtotta magát szinte tudta nélkül, 's gyönyörű szemeiből mellyére gördülvén egy pár könyecske, Szegény Gróf! úgymond lágy szózáttal. Illy szemet olly szerencsétlenül elveszteni!

Ezen szempillantásban megcsökkent benne amaz undorodás, mellyel azelőtt férjének természetéről gondolkodni szokott volt. Sokáig nézte még nedves szemmel a' képet, 's végtére mély fohászzkodásra fakadván, És annak, úgymond, csak egy rossz szót sem adni, a' ki őtet e' szemtől megfosztotta! Erre a' levelet kebeléből ismét kivette, elolvasta, 's felette egynehányszor könyörületesen fohászzkodván, bonczaihoz eltette, a' Grófnak portréját pedig nyakába akasztotta.

E' szempillantástól fogva éjjel nappal keblénn hordozta ő e' képet, 's naponkint jobban és jobban megösmerkedett vele. Némellykor, mikor ama' különös kegyességet meggondolta, mellyet a' Gróf ahhoz mutatott, a' ki szemét kiütötte, még az is megtörtént rajta, hogy e' képet ajakihoz értette, és szívéhez szorította.

Egy holnap múlva Aranypatakinak elmenetele után Angyalszögre érkezett Báró Kékesi József, Juliskának édes atya, hogy leányát meglátogassa. Négy szem közt tudakozván az Óbesternétől, ha Juliska nem változtatta-e még meg gondolattyát? 's az Asszonynek feleletéből hallván, hogy erre még semmi reménység sem mutatta magát, megvonta vállait, és leányával a' Grófról csak egy szót sem szóllott. Azon dél után, mikor már vissza akart Bécsbe menni, tréfából találta Julisnak azt a' kérdést tenni, ha nem akarna-e úti társa lenni?

Hogy a' Grófnak hitvesse legyek, felelé Juliska, az töllem ki nem telik; de ha engemet a' Gróf biztos barátnéja gyanánt házához akar venni, elmegyek Uram Atyámmal.

Az öreg Báró álmétkodva nézi leányát, nyakába borúl, megcsókollya, 's parancsolatot ad hogy az úti készülétek halasztassanak el harmad napra. Azalatt felkészült Juliska is az Óbesternével eggyütt, ki örömében azt sem tudta, hol áll a' feje? 's harmad napra különös meglepéssel három hintónn mindnyájann elindúltak. Bécsben a' házasság azonnal kihirdtetett, 's Juliskát a' Gróf nagy diadalommal vezette házához, és innen más nap az Udvarhoz. Juliskának kérésére a' Gróf az Óbesternét mellette hagyta.

HUSZONHATODIK SZAKASZ.

Az első szerelem ritkán alszik el.

Angyalszögről Méhfalvára visszalovagolván Aranypataki, Nénnyének hírül adta, hogy más nap tölle elbúcsúzik.²⁸⁹

Már tegnap láttam én azt, édes Öcsém! komor homlokodonn, hogy dolgaid nem úgy mennek, ammint kívántad volna; de mivel te komorságodnak igaz okát, tudgy' Isten! micsoda fontos dolognak emlegetésével ímeztad, ámoztad, semmit sem szóllottam Juliskárúl. Kosarat kaptál úgy-e? Ne gondolly vele semmit! Van még a' világonn sok szép és jó leány!

Én, kedves Asszonyom Néném! ha igazat akarok szóllani, kosarat nem kaptam, hanem kosarat önnön magamnak adtam.

Úgy-e? Nyilván férget vettél eszre a' szép almában?

Csak a' szép almának a' sorsában. Engedgye meg Néném Asszony, hogy most errül semmit se szólljak. Megadgyák talán az Egek, hogy a' dolog jó fordulást vesz, és akkor diadalmas szózáttal fogom Asszonyom Nénémnek elbeszélleni.

Adgy kezet rá, nem azért, mintha e' titkot tudni ohajtanám, hanem mivel így legalább bizonyosan remélhetem azt, hogy halálom előtt még egyszer meglátogatsz.

Talán még ezen esztendőben, mondá Aranypataki. Méhfalvát én el nem felejthetem, nem csak Néném Asszonynak kegyessége miatt, hanem azért is, mivel Angyalszögnek szomszéd-ságában fekszik.

Más nap Aranypataki Méhfalvárúl könyező szemmel elindúlt, és harmad napra szülőihez Pestre szerencsésen érkezett. Édes anyjának kimondhatatlan öröme volt benne, 's minekutánna útazásainak rövid történeteit hallotta, 's ama' tiszteletet látta volna, mellyel fiát a' nagy világnak érdemesebb tagjai fogadták, érzékeny könyhullajtások között köszönte meg férjének, hogy házából a' francia nevelőt elűzte.

Még azon estve, mikor a' Kapitány haza érkezett, befogatott az öreg Aranypataki, és elvitte fiát Mársfalvi Gyenerálishoz. Sírva fakadt e' meglett vitéz a' Kapitánynak ölelő karjai között, mikor az öreg Aranypatakitúl amaz ígéket hallotta: Ossa fel Gyenerális Uram atyai örömemet, valamint hajdan velem az atyai gondokot felosztotta. Nevezze fiának; nekem pedig engedgye meg, hogy ezentül bátyám gyanánt tiszteljem.

Édes Fiam! mondá a' Gyenerális, megcsókolván a' Kapitányt; azután pedig az öreg Aranypatakit megölelvén, és megcsókolván, kedves Öcsém! úgymond. Elvitték végre magokkal Aranypatakiék a' Gyenerálist házokhoz, hol együtt egész éjfélíg mulattak. Mikor a' Kapitány édes anyjának a' külső országokat lerajzolta, mellyekben útazásokat tett, vagy mikor a' Gyenerálisnak elbeszéllette az ütközeteket, mellyekben forgott, akkor édes atya, ki mellettek dohányozgatott, a' titkos örömtül elragadtatván, úgy elbámúlt reá egynehányszor, hogy még pipája is elaludt.

Más nap reggel megírta ezen érzékeny atya Hevesinek is, hogy régi nevedéke megérkezett. Jöjjön be az Úr hozzánk az asszonnyal együtt, mondá a' levélben, 's gyönyörködgyön nevelés-béli fáradságainak kellemetes gyümölcseiben. Atyai örömemet fel kell osztanom; egyébaránt elfojt!

A' Kapitány, ammint egynehány nap múlva Hevesit véletlenül meglátta, nyakába borúlt, 's érzékeny háladással nyilván megvallotta neki, hogy ama' principiumok nélkül, mellyeket tölle

²⁸⁹ *elbúcsúzik.* [Emendálva.]

tanult, a' nemes szívnek valamennyi boldogságok között legfelségesebb boldogságához soha sem juthatott volna.

Vigye a' tatár a' francia mestereket és mesternéket! mondá a' Gyenerális, az ebédnek végénn tokajit töltetvén poharába; az emberséges magyar nevelők pedig éllyenek!

Mivel a' Kapitány között és Báró Külneki Gilméta között Pestenn tetetett meg valaha a' szülők által ama' szövetség, melly a' francia nevelőknek kedvéért Külnekiék' részéről olly hamar felbontatott; ama' kellemetes helyek, hol gyermek korában Gilmétával mint jegyessével röviden ugyan de érzékenyen mulatott, elevebben megemlékeztették ötet első szerelmének ezen tárgyára, hogysem iránta hideg vérrel gondolkodhatott volna. Tudgyuk azonkívül azt is, hogy ama' kis esetek, mellyek bennünköt nevedék korunkban értek, sokkal felejthetetlenebbek azoknál, mellyek férjfi esztendeinkben történnek, talán azért, mivel gyermekségünkben érzékenyebbek lévén inaink, az örömeik vagy bánatok is mélyebb nyomdokot hagyhatnak akkor benne magok után, mint mikor már tompábbak, lágyabbak, érzéketlenebbek.

Lehet-e az én sorsomnál, mondá magában egynehányszor Aranypataki, nem mondom, mostohább, hanem csak átalkodottabb? Gilmétával még gyermek koromban öszveket, hogy tölle egy pár francia gonosz embernek kívánságára ismét azonnal elválasszon. Kivisz azután francia országba, hogy ott egy paraszt leányba bolonditson, kit karjaim közül megmeg azonnal inasomnak ölébe vezet. Oda csal végtére annak jegyesséhez, kit szeme' világátúl megfosztottam, 's tudtom nélkül a' legalacsonyabb árulásnak veszedelmébe taszít.

Illy elmékedések által meglágyulván szíve, kikereste Gilmétának portréját, és újra megösmarkedett vele. Csak szeretném még is tudni, mondá magában, ha boldog-e vagy sem? Szíve nekem a' jóra nagyon hajlékonynak látszott lenni; de, boldog Isten! a' legjobb fajtából való fa is mikép hozhatna gyümölcsöt, ha tudatlan vagy gonosz kertészgül fonákul műveltetik? Tudakozódott azután sorsa iránt külömbféle házaknál, de sehol sem tudtak rólla többet mondani annál, a' mit maga is tudott, azt az egyet kivéven, hogy édes atya, Báró Külneki László meghalálozott, és hogy jószágainak gondviselése bátyára, az Öbesterre bízott.

Aranypatakinak egészsége azóta, hogy Angyalszögrül elbúcsúzott, nem súlyos ugyan, de még is számos kis változásokat szenvedett. Az orvosok azt javasolták neki, hogy a' várási levegőt váltsa fel a' mezeivel. Kiköltözött tehát Hevesihez a' jószágra, hol régi nevelőjétül a' gazdaságban fontos leczkéket vett. A' házi boldogság, mellyben Hevesi Mariskájával és gyermekével élt, megbájolta szívét, és arra integette, hogy példájokat mennél hamarább kövesse. Oda gondolta ő magát az illyen házi örömeiknek közepébe, és oldala mellett már Juliskát, már Gilmétát látta. Ezek már másoknak karjai között szürcsölik talán a' boldogságnak édes poharát, mondá végtére magában, még te a' világonn magad senyvedsz, 's az ollyan érzékeny asszonyi szív után hasztalan' esdeklesz, melly lángoló szerelmedet viszonylya!

A' helyett, hogy egészségének változásai megszűntek volna, még súlyosodni is kezdettek a' komorság miatt, mellyel ötet az efféle gondolatok elborították. Visszament tehát Pestre, és szülőt, minekutánna nállok és Hevesinél másfél holnapot töltött volna, arra kérte, hogy látogassák meg vele kedves Nénnyét, Méhfalvinét. Óh! micsoda kimondhatatlan nagy örömet tennék én e' jó szívű Asszonyságnak, mondá szülőihez, ha Asszonyom Anyámat és Uram Atyámat hozzá vezetném! Meglehet, hogy a' Kapitánynak más titkos oka is volt arra, hogy ezen útát sürgesse; de mivel ezt még önnön magának sem vallotta meg, el kell hinnünk, hogy csupán csak egészsége miatt akarta a' levegőt megváltoztatni, egyszersmind pedig ezen alkalmatossággal édes Anyát is Méhfalvinéval megösmarkedtetni.

HUSZONHETEDIK SZAKASZ.

Csak az szép, és szeretetre méltó, a' mi jó.

Azalatt, még Aranypataki Pestenn mulatott, Gróf Bölcsei Tamásnak házánál Bécsben nagy változás történt. Mikor vendégei voltak, akkor ő Báró Kékesi Juliskának férje, mikor pedig egyedül maradtak, testvér bátyja volt. De kevés üdő múlva a' bátyának a' hűg veszedelmes lett. Julisnak bájos alázatossága, szép magaviselése, emberséges barátkozása azokkal, kik hozzá közelítettek, a' figyelmetesség, mellyel a' Grófnak tetszését mindenben megelőzte, a' szépen folyó rend, mellyet házánál tartott, a' jó ízlés, melly minden mozdulásából kitetszett, a' kegyesség, mellyel minden emberhez viseltetett, a' tetetett férjből csak hamar valóságos szeretőt neveltek. Ámde a' Gróf, minekutánna mint férj sokáig hallgatott, mint szerető anynyival inkább nem szóllott az olyan dolgokról, mellyek a' testvér szeretetnek korláttyain kívül vannak.

Juliska ellenben a' Grófbán olly férfiút látott maga előtt, kit a' Nagyok és Kicsinyek egyaránt szerettek és tiszteltek; ki nagy hivatalban lévén, jó barátok nélkül még is nem szűkölködött; ki a' férjnek jussait megkívánhatta volna, és a' testvérnek jussaival még is megelégedett; ki hitvessére figyelmes volt, a' nélkül hogy szem alatt tartotta volna; s ki neki külömbféle szolgálattal érzékeny szerető gyanánt kedvezni ügyekezett, a' nélkül hogy terhére lett volna. Juliska sajnálni kezdte, hogy e' jó és bölcs férfiúnak nincs olyan hitvese, a' ki őtet szeretné, s e' mellett megszokván lassankint üveg szemét és púpos hátát, végtére valóban szerette is.

Olly annyira igaz, hogy az emberhez illő szerelemnek tárgya a' jóság, melly nélkül a' szépség csak hiú és mulékony tulajdonság, melly a' szívet tűzre ingerelheti ugyan, de meg nem boldogíthatja. Naponkint láttyuk amaz igazságnak szomorú példáit, hogy a' leggyönyörűebb termetű és a' legbájosabb ábrázatú remek szépségek, ha közönséges ésszel, és műveletlen szívvel birnak, környül vannak ugyan véve szeretőkkel, de a' házasságnak örömeihez fel nem juthatnak, vagy ha feljutnak is, mindgyárt az első esztendőkbén magok körül házi boldogság helyett elégedetlenséget, hidegvérúséget, visszavonást, egy szóval házi poklot tapasztalnak; még a' legrútabb leánya szép tulajdonságival, nyílt eszével, érzékeny szívével, és jó erkölcsével a' legjobb, legérzékenyebb, és legbölcsebb férfiút megbájjolja, magához vonnya, és hű karjai között megboldogítja. Ide tartozik az, a' mit Swift, egy híres ánglus író az ollyan asszonyi szépségekről mond, kik az észnek és szívnek művelését egészen elmulatván, csak a' czipfrálkodásban foglalatoskodnak; hogy ők, tudni illik, egész életekben csak törököt csinálnak, mellyekkel a' madarakot megfoghassák; arrúl pedig soha sem gondolkodnak, hogy kalitkákot építsenek, mellyekbe azokat bezárhassák.

A' Gróf azonban a' testvérnek korláttyai közül²⁹⁰ ki nem lépett, sőt úgy látszott, mintha Juliskához való tisztelete naponkint gyarapodott volna. Juliska tehát azt gondolta, hogy szívének változását észre nem veszi; s errevaló nézve a' Grófhhoz való szerelmét némelly ártatlan jelenségek által még nyilatkoztatni is kezdte. Ezeket a' Gróf nem merte egyébre, hanem csak érzékeny barátságra magyarázni; Juliska pedig e' hidegvérúségből azt következtette, hogy szerelmét a' Gróf megveti, és ebben a' Gróft még meg sem ítélhette. Visszaadgya nekem a' kölcsönt, mondá magában, s bevonván magát legmagányosabb szobájába, a' Gróft csak akkor látta, mikor látogatása elől jó móddal ki nem térhetett. A' Gróf nyughatatlankodni kezdvén, figyelmetesebb lett kedves barátnéjának és szeretett jegyessének minden mozdulására, s ammint egyszer véletlenül hozzá bement, azt vette észre, hogy egy portrét nyakrafőre dugott

²⁹⁰ *közül* [Emendálva.]

el kebelébe, melyet nyakánn titkon hordozott, 's melly a' Grófnak eljövele előtt kebelébül kiesett volt.

Én Juliskát szeretem, mondá magában a' Gróf, mikor tölle szobájába visszament; ő pedig szerencsétlen. Nem fő kötelessége-e vallyon a' szeretetnek, hogy tárgyát megboldogítsa? Mindaddig meg nem nyugszok, még szerencsésnek nem teszem.

Más nap reggel bement hozzá, mikor még a' tükörnél ült, a' mit eddig soha sem cselekedett, 's megparancsolván a' komornának, hogy mennyen ki, és senkit be ne bocsásson, Juliskának kezét megcsókolta, ki ijedtében nem tudta, mit gondollyon? A' mellette álló üres székre a' Gróf leülvén, Drága Barátném! úgymond, én már egy jó üdőtül fogva azt veszem észre, hogy szeret, és most a' végből jövök, hogy ez iránt szeretett jegyesemmel négy szem között értekezsek.

Juliska egybekúcsolván kezeit, feltekintett az égre, és nagyot sohajtott.

Szereti-e kedves Barátném azt a' férjfiút, kinek képét nyakánn viseli?

Juliska hirtelen a' Grófra tekintvén, azután pedig szemeit leütvén, Mi tagadás benne? úgymond halk szózáttal, szeretem, és meg kell vallanom, hogy sokkal érzékenyebben szeretem, hogysen - - - -

Én Nagyságodnak csendes kesergését tovább nem nézhetem, mondá a' Gróf, annyival is inkább, mivel legfontosabb kötelességeim közé számlálom, hogy Nagyságodat szerencsének tegyem. E' szempillantásban felszabadítom minden hitvesi kötelességétül. Elmegyek azonnal édes Attyához Báró Kékesi József Úrhoz, és vele együtt a' Fejedelemhez. Elválásunk még holnap megtörténnyen. Azt az egyet mindazáltal engedgye meg nekem Nagyságod, hogy forró szerelmemet, ezen szempillantásban, mellyben boldogságának feláldozom, megvallhasam. Éllyen szerencsésen, drága Juliskám! és ha egyszer annak karjai között csüggendezik, a' kit szeret, emlékezzen meg boldogtalan baráttyrúl, ki mennyei szívét életének fogytáig tiszteli.

Ezzel felkelt, és el akart menni, ammint Juliska véletlenül nyakába borúlt, 's ajakára tűzvéen az első csókot, Bölcsei! úgymond, én tégedet, még élek, el nem hagyalak! Íme! kezedbe adom e' portrét, de csak azért, hogy azt a' te saját kezedből vegyem vissza. Ösmered-e az origyinálissát?

A' Gróf a' képre tekintvén, 's abban hajdani ábrázattját megösmervén, térgyre esett, 's a' Grófnének kezét tüzesen csókolgatta. Az örömmek első heve után tudakozni kezdette a' Gróf, mikép jutott légyen e' portréhoz? mire a' Grófné Aranypatakival volt történetét hüven elbeszéllette, és búcsúzó levelét kezébe adta.

A' Grófnak szívében gyors habok gyanánt váltották fel egymást az álmélkodásnak, az érzékeny barátságának, és a' háladatoságnak indulattjai. Végre felkelvén üléséről, Kedvesem! úgymond; Aranypatakinak e' nagylelkűsége úgy elfogta szívemet, hogy meg kellene neki minden bizonnal repednie, ha háladatoságát érzékeny ölébe mennél hamarább ki nem önthetné. Elmegyek azonnal Fejedelmünkhöz; elbeszéllem neki e' bajnok cselekedetet, és szabadságot kérek tölle arra, hogy Aranypatakit felkereshessem, és köszönetemet eleven szóval elejébe terjeszthessem. Az én drága Hitvesem megteszi-e nekem azt a' kegyelmet, hogy Aranypatakit velem megtisztelje, és engemet e' barátságért neki különös köszönetet mondani segítsen?

Én a' Gróftól csak rövid üdöre sem válok el örömet, mondá a' Grófné. De e' nélkül is fő törvényem az nekem, hogy férjemnek kedvét soha meg ne szegjem. Aranypataki most hihe-tőképen szülőinél van Pestenn.

Akárhol legyen, felkeresem. Angyalszögönn szándékozok keresztül menni, hogy egy úttal e' jószágot is megtekintsük. Ott talán Méhfalvinétül megtudhattjuk, hol tartózkodik?

A' Fejedelem különös jutalmat akart Aranypatakinak Gróf Bölcsei által küldeni; de a' Gróf azt felelte, hogy az ilyen különös cselekedetet jutalmazni akarni annyi volna, mint érdemét

lealázni, és Ő Felségét egyszersmind arra kérte, hogy e' különös kegyelmet más alkalmatosságra hagyni méltóztasson.

Más nap Bécsből a' Gróf a' Grófnéval az egyik hintóban, az öreg Báró Kékesi pedig az Öbesternével a' másokban elindultak.

Még ezek Bécsben történetek, Aranypataki azalatt szülőivel együtt Méhfalván szerencsésen megérkeztek, és az öreg Méhfalvinét kellemetesen meglepték. Nem tudta e' jó szívű Asszonyág örömeiben, hová legyen? Édes Ángyom Asszonykám! mondá az öreg Aranypatakinének, minekutánna megmeg ölelte, és öszvecsókolta volna, micsoda szerencsésnek tesz engemet, hogy látogatásával halálom előtt megtisztel. Eddig olly magányosan²⁹¹ éltem e' világonn, mint a' sík mezőnn a' régi tölgyfa, melly az aratóknak nyáronn árnyékkal kedveskedik. Egynehány hét előtt Kapitány Öcsém felkeresett, 's kesergő özvegységemnek sírjából új életre támasztott; most pedig nekem Ángyom Asszonnyal és kedves Öcsémmel még új örömeket is hozott. Eddig csak sírdogáltam magányosságomban, most pedig örömben olyan vagyok, mint a' madár. Édes Ángyocskám! légy nállam, mint otthon. Parancsolly! A' mim van, mind szolgálatodra van, és a' mim nincs, azt megszerzem, hogy kedvedet töltsen. Új módi complementákat ne várj tőlem; de szívemről légy bizonyos, hogy hozzád olly hű, olly nyílt, és olly igaz, mint boldogútt édes anyádé volt. Erkölcseim, és szokásaim a' régi világból valók; ezekben meg ne ütközz, hanem végy engemet úgy, ammint vagyok.

Az öreg Aranypatakinének könybe²⁹² borúltak szemei, 's megcsókolván Méhfalvinét, Édes Néném Asszony, úgymond, mind magamról, mind fiamról tudom már én azt tapasztalásból, hogy az új francia módosságok, erkölcsök és szokások mind bolondságok, és hogy csak a' józan ész, az érzékeny szív, és az emberség az, a' mi minket megboldogíthat.

Atyafiságosan mulatták már egynehány naptúl fogva Aranypatakiék Méhfalván magokat, ammint Kékesiék Gróf Bölcsseivel Angyalszögre érkeztek. Meghallván, hogy Aranypataki szülőivel együtt Méhfalván van, még az nap átrándultak.

Bölcsi! Aranypataki! Így kiáltottak egymásra majdnem egyszersmind e' jó barátok, egymásnak nyakába rohanván. Eggy hosszú ölelés után, Aranypataki! úgymond hozzá a' Gróf, te nekem szememet olly nyereséggel adtad vissza, melly mind a' két szememnél többet ér!²⁹³ E' vallásnál nagyobb köszönetet nem mondhatok. Érzed-e fontosságát úgy, mint én?

Érzem, Barátom! mélyen érzem. Úgy hát magammal megelégsek, mondá a' Gróf.

Engemet itt hágy állani, kiáltá végtére örvendetes szózattal a' Grófné, és csak férjemet ölelgeti. Én is közétek tartozok ám, édes Bátyám! Ezt mondván, Aranypatakit szívesen megcsókolta, csókjához e' szókot függesztvén: Életemnek fogytáig édes Bátyám!

Az öreg Báró Kékesi kezét nyújtván Aranypatakinak, kérem Kapitány Uramot, úgymond, nézzen engemet örökös adóssának!

Majd azután, ammint Aranypataki az Öbesternének kezét megcsókolta, és bocsánatot kért tőle, hogy az ő híre nélkül a' Grófnéval szerelmes szövetségbe bocsátkozott, A' következő, felelé az Öbesterné, nem csak ártatlannak mutatta e' szövetséget, hanem még érdemesnek is tette. Egyébaránt, mint nevelő, kénytelen vagyok megvallani, hogy ezen esetben új bizonyosságát leltem ama' nagy valóságnak, hogy sokkal könnyebb az embert a' szív által, mintsem az ész által jóra vezérleni.

²⁹¹ [A nyomtatási hiba emendálva.]

²⁹² *könyűbe* [Emendálva.]

²⁹³ [A írásjel emendálva.]

Azutánn Juliska Méhfalvinéhez és Aranypatakinéhez fordulván, Nagyságtok, úgymond, e' jelenésnek okát minden bizonyal nem tudgyák. Engedgyék meg tehát, hogy ezen új bátyámmal és édes atyámmal a' kertbe mehessek, még férjem Nagyságtokot az egész történettel megösmerkedtetí.

Méltóságos Grófném! mondá²⁹⁴ a' Kapitány kérlelő szózáttal.

Mind haszontalan a' könyörgés, felelé a' Grófné. Csak jőjjön velünk, édes Bácsikám, jőjjön.

Ezzel kezénél megfogván, a' kertbe vezette, s átjárta vele és édes atyával ama' helyeket, hol Aranypataki neki szerelmét megvallotta. Fél óra múlva a' kertben termettek a' többiek is. Méhfalviné Aranypatakinak a' nyakába borúlt és megcsókolta; édes anyja kezét szoritotta meg titkon; édes atya pedig mosolygó tekintetével mutatta meg neki, hogy nemes szívűségében különösen büszkélkedik.

HUSZONNYOLCZADIK SZAKASZ.

Bizony még meséik a' szíve rajta!

Szükségtelen azt mondanom, hogy Aranypatakiék és Kékesiék Gróf Bölcseivel együtt úgy mulatták egynehány napig már Angyalszögönn, már Méhfalván magokot, mint olyan testvérek, kik egymást érzékenyen szeretik. Ebéd utánn egyszer, mivel essős üdő volt, együtt ülven mindnyájan Méhfalvinénál, a' Kapitány tudakozni találta Gróf Bölcseitűl,²⁹⁵ hol és mikép van Báró Külnekinek leánya, Gilméta? Hisz az ő atya a' te anyádnak²⁹⁶ a' testvére volt? Sorsárul tehát csak kell valamit tudnod. Kérdéseimre senki sem volt mindeddig képes, elégitő feleletet adni.

Az égre tekintvén a' Gróf, A' mi szegény Gilmétánk, úgymond szomorú szózáttal, felette szerencsétlen!

Szerencsétlen? kérdezé a' Kapitány, felemelkedvén ülésérűl,²⁹⁷ és a' Grófhöz komor ámúállással közelítvén. Hisz ő egy francia gavalérral ragyogó szövetségre lépett — — —

Mellyrűl az ember nem örömezt szóll, kedves Barátom! mondá a' Gróf. Megadta ő az árát ama' bolond előítéletnek, mellyel édes anyja a' jöttmentt francziáknak hódolt, s melly miatt a' közted és leánya között okosan kötött szövetséget felbontotta.

De az Istenért! mi történt tehát vele, kérdezé részvévő vizsgasággal a' Kapitány.

A' Gróf ezt eszre vévén, Gilmétának sorsa, úgymond mosolyogva, ammint látom, nagyon szívedenn fekszik! Talán bizony — — —

A' régi szerelem el nem aludt még bennem, akarod kérdezni? mondá Aranypataki. Erre én valóban határozott feleletet e' szempillantásban nem tudnék adni. Azt az egytet bizonyosan mondhatom, hogy én őtet szép hajlandóságai miatt tisztelni, soha meg nem szüntem, jóllehet egyszersmind nagyon sajnállottam, hogy jó és érzékeny szíve felette rossz kézbe jutott. Madame de Folle rossz erkölcsű asszony volt.

E' vallásod utánn, kedves Barátom! mondá a' Gróf, dupla kötelességemnek tartom, hogy szegény Gilmétánknek boldogtalan sorsával megösmerkedtesselek. Hallyad tehát szomorú történetét.

²⁹⁴ *móndá* [Az ékezet emendálva.]

²⁹⁵ *Bölcseitűl*, [Emendálva.]

²⁹⁶ *anyádnak* [Emendálva.]

²⁹⁷ *ülésérűl*, [Emendálva.]

Az úgy nevezett Marquis de Bourse nem volt egyéb hamis játékosnál, pénzcslónál, és tolvajnál, kit Madame de Folle, szegény Gilmétáknak nevelője, bosszúállásból arra birt, hogy Külnekiéknek házát megrontsa és meggyalázza. Igaz neve alatt annyi gonoszságot vitt már végbe ifjú ember létére ezen ál Marquis, hogy francia országban a' policzia szorgalmasan kereste. Onnan tehát elillant, Német országba jött, és nevét megváltoztatván, több ilyen semmirevalóknak társaságába lépett, kik a' német városokra felosztva, francia emigránsoknak mondták magokat, s a' nyilvánvaló könyörületességnek oltalma alatt külömbféle jó házakba mint nevelők, mesterek, vagy kéregetők becsúztak és kéz alatt nagy károkat okoztak.

Ezek közé tartoztak Madame de Folle, és a' te első nevelőd Monsieur de Frippon is. E' rossz asszony tehát az említett gaz embert Külnekiéknek titkaival megösmerkedtetvén, rá vette, hogy mint Marquis jelenyen meg Bécsben, és keressen alkalmatosságot arra, hogy a' házhoz befúrván magát, Gilmétának kezéhez és birtokaihoz juthasson. A' pénzt, melly e' játékra szükséges volt, a' társaságnak czinkos tagjai adták öszve azzal a' reménységgel, hogy azt nagy haszonnal visszanyerik. A' Marquisnak cselédgyei mind ilyen tagokból állottak, és uroknak példája szerint játékból, csalárdságból és lopásból éltek.

Allig múlt el az esküdtetés után két hét, hogy a' Marquis hamis levelet mutatott Külnekiéknek, mellyben testvére Párisból azt írta, hogy a' postaútak francia országban tele lévén latrokkal, nem meri neki a' szokott summákat elküldeni, hanem hogy vegyen fel kölcsön, a' mennyire szüksége van. Külnekinét tehát s' ez által Külnekit könnyen arra birta, hogy lassankint valamennyi jószágait mind elzalogosítsák a' végből, hogy a' Marquisnak pénzt adhasanak. Külnekinnek csak egy kastély maradt még meg, egy falunak negyed részével, hol most Gilméta magányosságban él. A' Marquis más Uraságoktól is tudott Külnekiéknek kezességére pénzeket²⁹⁸ csalni, mellyekről ezek semmit sem tudtak, s mellyeket amaz többnyire a' szerencsétlen játéknak színe alatt elsikkasztott, jóllehet ebben is szüntelen' és felette sokat nyert.

Már Gilmétának drága bonczait is mind kezébe kerítette azzal a' színfogással, hogy egy nagy játékvesztésnek kifizetésére elzalogosította, mellyet böcsületének sérelme nélkül továbbra nem halaszthat; sőt hogy e' bonczokat ismét visszaválthassa, már abban is sántikált, hogy Külnekinnek egyetlenegy kastélyára pénzeket kérhessen; ammint a' policzia Bécsben elfogta, s a' mi keveset nálla talált, azoknak számára, kiket e' városban megkárosított, elfoglalta. El akarta azon órában fogni a' Marquisnak cselédgyeivel együtt Monsieur de Frippont, és Madame de Follet is; de ezek amaz Uraságoktól, kiknél tartózkodtak, egynehány órával hamarabb meghallván, hogy a' policzia a' Marquist keresi, szerencsésen eltűntek. A' Marquis francia országnak határán német és francia bíróktól kérdésre vonatván, halálra ítéltetett, és életét hóhérnak keze által el is végezte. A' többiek közül egynehánynak hasonló volt a' sorsa. A' kik pedig a' halált meg nem érdemlették, fogságra ítéltettek. E' bírók előtt vallotta meg a' Marquis azt is, hogy ezen utolsó cselekedetére Madame de Follenak unszolásából vetemedett.

Gilméta terhes lévén, mikor ez történt, üdőtlen és haltt gyermeket szült. Édes atyát, Báró Külneki Lászlót, a' guta úgy megütötte, hogy harmad napra meghalt. A' Báróné el nem viselhetvén leányának méltó szemrehányásait, olly haragra lobbant, hogy Gilmétát elhagyta, és testvéreihez folyamodott, kik irgalmasságból tartják. Szerencsétlen hűgom pedig Posonyba költözött, és ott édes atyának bátyáéhoz, az Öbesterhez vette magát, ki érzékeny leczkézések után elvégre oltalmába fogadta.

²⁹⁸ *pénzeket* [Emendálva.]

Boldog Isten! micsoda szörnyű szerencsétlenség ez! mondá a Kapitány, könybe borúlt szemeit az égre emelvén, és kezeit maga előtt egybekúcsolván. Szegény Gilméta! te ezt nem érdemletted. Ezzel a másik szobának ablakjába ment, honnan a mezőre kinézvén, elkábult inkább, hogysem gondolkodott.

Méhfalviné utánna nézvén, mikor kiment, Bizony még megesik a szíve rajta! úgymond; Aranypatakiné pedig férjének kezét megnyomván, Óh melly mélyen érzem, úgymond, ama cselekedetnek böcsét, mellyel azt a francia nevelőt házunkból elkergetted! Mi lett volna e gaz embernek keze alatt a mi gyermekünkбűl!

Az öreg Aranypataki megcsókolván hitvessének kezét, érzékeny könyezéssel köszönte meg neki e nemes vallástételt.

Nekem úgy látszik, mondá a Grófné, hogy a Kapitánynak szívéбűl ki nem párologott még az első szerelem. Mélyebben érzi ő a mi szegény rokonyunknak szerencsétlenségét, mintsem legszívesebb barátja érezhetné.

Ezt én annak tulajdonítom, felelé Gróf Bölcsei, hogy a mi Barátunknak szíve felette jó és felette érzékeny. Szerelmének, ha eddig el nem aludt volna is, most valóban, mikor szerencsétlen hűgomnak gyalázatos esetét tudja, egészen el kell szívéбűl enyésznie.

Ha szíve nagy nem volna, mondá a Grófné, valamint jó és érzékeny is. Gilmétának szövetségétűl őtet csak előítélet tartóztathattya; attűl pedig, hogy az én szívemet és kezemet a barátságának feláldozta, forró és tiszta szerelem tartóztatta. A ki pedig a hatalmas szerelemnek indulattján bajnok gyanánt győzedelmeskedett, képes legyen-e az a hideg előítéletnek hódolni. A mit ő Gilmétának feláldozna, ha még szerencsétlensége utánn is szeretné, és kezével megkínálná, véghetetlenűl kevesebb annál, a mit a barátságának feláldozott.

Jól okoskodol, édes leányom! mondá az öreg Báró Kékesi. Ha Gilmétát a Kapitány még szereti, szerencsétlensége őtet el nem ijeszti attűl, hogy kezével meg ne kínállya, ha ezt egyébaránt szűlői nem ellenzik.

Gilmétát én vétkesnek nem tarthatom, mondá az öreg Aranypataki, hanem csak szerencsétlennek; kinek tehát könyörületességűnkre és segedelműnkre tökéletes jussa van. Az anyna rontotta meg először a francia nevelés által, azutánn pedig a francia szövetség által.

Én még az anynát is merném mentetetni azzal, mondá Aranypatakiné, hogy a francia nevelés által olly vélekedéseket vertek a fejébe, mellyek nélkül házát e veszedelembé soha sem ejtette volna. Nem volt neki szegénynek Aranypatakia, ki őtet jobb útra vezethette volna. Illyen kalaűzt pedig Gilméta is találhat az én vezéremnek fiában, ha ezt egyébaránt szereti.

E' végső szó, az én ítéletem szerint, egyedűl, mondá a Grófné, melly e' szövetséget szerencsének teheti. A' szeretet a' szívet, ha nem egészen érzéketlen, mindenre rá veszi.

Tovább e' beszéd nem folytatódhatott, mivel a Kapitány a társasághoz érkezvén, komorabbnak tetszett, hogysem annak folytatását elviselhetné volna. A' szokott multságok tehát elő vetettek, mellyek utánn eloszolni akarván, a Grófné Aranypatakiéket más napra magághoz ebédre kérte.

Méhfalviné el nem nézhette kedves Öccsének szomorúságát, 's mihelyt vocsora utánn Aranypatakiné férjestűl a háló szobába ment, ő viszontag a Kapitányhoz osontott, ki szinte pipára gyűjtött volt, hogy fejbűl gondolattyait, minekelőtte lefekszik, kifűstöllye. Hallod-e, Öcsém! mondá neki a jószívű asszony, én tégedet azon szempillantástűl fogva, hogy Gilmétának boldogtalan sorsát hallottad, szomorkodni látlak. Tudom én, micsoda gondolatokkal küzködsz.²⁹⁹

²⁹⁹ *küzködsz.* [Emendálva.]

Itt ő e' gondolatokat újjainn elejébe számlálván, imígy folytatta beszédgyét:

Az első az, hogy nem tudod, ha szerelem-e, vagy csak pusztá könyörülés, melly most szívedet e' szerencsétlen menyecske miatt elfogta? Ebbül a' kétségből könnyen kiverődhetsz, ha arrúl megemlékezel, hogy közülünk, kik e' szomorú esetet hallottuk, egyiknek szívét sem ragadta meg a' búbanat olly hathatósan, mint a' tiédet. Pedig azt csak meg kell vallanod, hogy érezni mink is tudunk.

A' második gondolat az, ha szülőid nem fogják-e ügyekezetedet ellenzeni, ha talán e' szerencsétlen menyecskével régi szövetségedet meg akarnád újjítani? Ebbül is kiségitélek ama' tudósítás által, hogy errúl szó már történt, mikor töllünk a' kis szobának ablakjába mentél, és hogy szülőid régi szerencsétlen szeretődrül felette nemesen gondolkodnak.

A' harmadik gondolat az, ha remélhetnél-e boldog életet e' menyecskével, kinek fejét olly sok francia bolondság zavarja? Erre én azt mondom, hogy a' jó és okos férjfi még a' tigrisből is derék asszonyt nevelhet, ha ennek hozzá egy kis szíve van.

Az utolsó gondolat, melly tégedet háborít,³⁰⁰ az, hogy mit mond majd a' világ? De erre neked csak akkor kellene figyelmezned, ha szerencsédet a' világtúl várnád. Egyébaránt tudod te a' világ' lármájának sekélységét, melly csak addig tart, még a' beszédre új tárgyat nem lel.

Ezeket fontold meg okosan, azután aludd ki magadot jól, és holnap csendes szívvel tökéld el magadot az egyikre, vagy a' másokra. Isten veled!

Aranypataki angyalának nézvén jó nényét, megcsókolta kezét, kiszitta pipáját, lefeküdt, és reggel olly könnyű szívvel és derültt elmével kelt fel, mintha újjonnan született volna.

HUSZONKILENCZEDIK SZAKASZ.

Sok szerencsét az új próbára.

Gróf Bölcsei volt az első, a' kivel gondolattya a' Kapitány közlötte. Ha tudnám, úgymond, hogy Gilmétának van hozzám szíve, kész volnék vele még most is szövetségre lépni; mert én őbenne nagy hajlandóságot tapasztaltam valaha a' jóra, mellytől őtet csak a' rossz nevelés csábította el olly messze, hogy annak úttját vezér nélkül talán többé meg sem találhattya.

A' Gróf kimondhatatlanul örült, hogy famíliájával Aranypataki szorosabb szövetségbe kíván bocsátkozni; de egyszersmind³⁰¹ legszentebb kötelességének tartotta azt is, hogy e' jó baráttyát, midőn boldogítani akarja, szerencsétlennek ne tegye. Mennyünk mink, kedves Barátom! Posonyba, így szóllott Aranypatakihoz, 's visgállyuk ott meg előbb Gilmétának magaviselését, mostani gondolkozásának módgyát, és tulajdonságait. A' szerencsétlenség meg szokta ugyan az embert jobbítani, de egyszersmind embergyűlölőnek is teszi azért, mivel az emberek a' szerencsétlent megvetik. Sokszor hallottam én ama' közönséges panaszt, hogy a' tömlőczők a' gonosztévőköt meg nem jobbíttyák; de én e' panaszt sükeretlennek tartom. Az efféle büntetés minden bizonnal észre hozza az eltévedtt embert, de az emberek azok, a' kik őtet, mikor a' polgári társaságba újjra visszalép, ismét megronttyák. Itt ő megvetést, amott bizodalmatlanságot, itt szerencséjében igazságtalan akadályokat, amott még szükséges kenyerében is embertelen üldözéseket, itt gúnyokat, amott szemrehányásokat tapasztalván, csak különös isteni kegyelemnek tulajdoníthattya, ha ezen embereknek gyűlöléséből új gonoszágokra nem vetemedik, hogy rajtok bosszút állyon. Ha pedig az embereknek ezen igazságtat-

³⁰⁰ *háborít*, [Emendálva.]

³⁰¹ *egyszersmind* [Emendálva.]

lanságait a' megtértt gonosztévő el nem viselheti, mikép viselhesse el az olyan szerencsétlen, a' ki szerencsétlenségét gonosz törvényszegések által meg nem érdemlette?

Az ilyen embergyűlölestől, és ennek iszonyú következéseitől féltém én a' mi Gilmétánkot, és ha te azt nem reméled, hogy őtet e' szívbeli nyavalyától megóhatod, vagy hogy abból, ha talán már rajta elhatalmaskodott volna, kigyógyíthatod, javaslom saját boldogságod miatt, hogy az ő kezéért csak egy lépést se tégy.

Aranypataki meggondolván magát, Mennyünk mink, Barátom! úgymond, Posonyba, és kéz alatt előbb tudakozódyunk. Tanácsodat köszönettel fogadom, 's ezentúl is megvárom, mint hű barátomtúl. Azonban, hogy tudakozódásunk annyival szerencsésebb legyen, engedd meg, hogy a' Grófné velünk jőjjön, és hogy én őtet arra kérhessem, hogy Gilmétának szívét maga kiösmerje, gondolkozásának módgyát kitanúlly, és hozzám való hajlandóságát kikémllelye.

Én tehát az én új bátyámnak kémje legyek? mondá a' Grófné nyájas mosolygással; és saját asszonyi nememnek egykik tagja ellen legyek az ő kémje? Nem fogják-e ezt az asszonyok árulásnak nevezni? De nevezék bár akárminek, itt a' kezem! hogy annak, a' ki engemet megboldogított, a' kölcsönt visszafizetni, fő kötelességemnek tartom.

A' menyecskenézők tehát a' Posonyi útra felkészültek; a' többiek pedig megigérték, hogy a' dolognak kimenetelét Méhfalvánn és Angyalszögönn kívárlják. Sok szerencsét az új próbára, Katona Uram! kiáltá Méhfalviné, mikor az útzók a' hintóba beültek.

Posonyba érkezvén, azt hallották, hogy Báró Külneki Óbester a' városban van ugyan, hanem hogy özvegy húga jószágánn tartózkodik. Elmentek tehát az Óbesterhez, ki őket ki-mondhatatlan szívességgel fogadta, parancsolatot adván cselédgyeinek, hogy a' vendégfogadóbul még lovaik is házához hozattassanak. A' Kapitányt, kivel a' hadi dolgokrúl mélyebb értekezésbe ereszkedett, nagyon megszerette. Édes Kapitány Uram! mondá neki a' hosszas beszélgetés után, kezet fogván vele, legyen jó barátom!

Nem csak jó baráttya, hanem közelebbirúl való rokonnya is akarna ő Uram Bátyámnak lenni, mondá a' Grófné, ha módgyát ejthetné.

Hogyhogy? kérdezé az Óbester, 's minekutánna Gilméta iránt való szándékát hallotta volna, imígy szóllott hozzá: Valamint különös örömem volna benne, ha e' szövetség végbe mehetne, úgy ellenben, mint böcsületes ember, kötelességemnek tartom, hogy előbb szegény szerencsétlen húgomnak történetét elbeszéllyem, melly kezétúl Kapitány Uramot minden bizonnal eljjeszti.

Bocsásson meg Óbester Uram, mondá Aranypataki; én az ő szerencsétlen esetét az úgy nevezett³⁰² Marquis de Bourse francziával mind egy szálíg tudom - - - -

És meg is? kérdezé hevesen az Óbester - - - -

Még is hitvesemnek választom, ha arrúl valamiképen bizonyos lehetek, hogy van még hozzám hajlandósága, és hogy szerencsétlenségénn kívül, melly könyörületességet érdemel inkább, mintsem szemrehányást, semmi egyéb hiba nincs rajta, melly házi boldogságunkot meggátolhatná. Mint gyermekek öszve voltunk adva - - - -

Tudom! felelé az Óbester; de! - Itt homlokát vagy kétszer megdörgölvén, Csak el nem hallgathatom, úgymond. Szörnyű halált kellene halmom, ha Kapitány Uram valaha énreám méltán vethetne olyan tekintetet, melly nekem némán azt mondhatná: Külneki! rossz ember voltál hozzám, hogy húgodrúl nekem előre mindent meg nem vallottál. Inkább tehát egyenesen kitálatom, hogy lelkemenn semmi se maradgyon. Mikor Gilméta hozzám folyamodott,

³⁰² *nevezet* [Emendálva.]

felette nagyon megleckéztem francia bolondságai miatt, mellyek illy csúnya galibába keverték, és azt kívántam tőlle, hogy válasszon magának mennél hamarább egy magyar gavalért, a' kivel jószágaimnak örökös adhasson.

Ő boldogtalan esetét egészen édes annyára tolván, és a' francia nevelésnek alacsony-ságához mély undorodást mutatván, nekem végtére azt felelte, hogy szerencsétlensége miatt nem remélhet a' magyar gavalérok közül olly kérőt, a' minőt szeretne, és hogy errenézve a' férjhezmenésről inkább nem is gondolkodik. Sokáig sürgettem én ötet már fenyegetéssel, már kéréssel, hogy e' félénk előítéletenn inkább, mintsem vélekedésenn, a' józan észnek segedel-mével győzedelmeskedni ügyekezzen; elejébe terjesztvén a' jobb reménységnek nem sikeretlen okait, úgymint: hogy e' szerencsétlenséget nem erkölcsstelenség által okozta magának, és hogy gavalérjaink között számtalanok vannak olly igazságszeretők, kik őrajta e' miatt megkönyörülnek inkább, hogysem szívét és kezét megvessék; de ő kívánságomnak és okaimnak engedni semmikép nem akart.

Végre, minekutánna keményebben előfogtam, és arra, hogy a' házasságbéli szövetségnek ezen átkodott és oktalan útálásával felhaggyon, szinte kényszerítettem, mit gondol az Úr? mi volt sok unszolásomra végső felelete? Ha nekem Uram Bátyám ollyan kérőt szerez, úgymond, a' ki elég gazdag legyen arra, hogy házunknak előbbeni fényét helyre állítsa, de egy-szersmind elég ostoba és érzéketlen is arra, hogy nekem boldogtalan esetemet soha szemem-re ne hánnya, kívánságát, noha még akkor is nem örömet, de csak még is teljesítem.

Hogy ostromlásimot, mellyekkel még ebből a' szándékból is ki akartam forgatni, elkerüllye, kiköltözött ő a' jószágra, hol magát három vagy négy vén legénnyel mulattya, kik nálla váltólag esznek, isznak, és játszanak. Azt azonban meg kell vallanom, hogy mióta házamhoz került, soha legkisebbet sem vettem észre benne, a' mi az illendőséget a' férjfiakkal való társalkodásra nézve megsérthette volna. A' ki neki a' szerelemről valamit szól, azt egy darabig bolondnak tartya, azután pedig, mikor merészségét mélyebbre vetemedni láttya, minden ember előtt úgy megszígyeníti, hogy ostromlásával egészen felhagy. Ezeket akartam az Úrral Húgomról közleni, hogy gondolkozásának módgyát tudhassa.

Hát arról nem tudna nekem valamit Óbester Uram mondani, kérdező Aranypataki, ha engemet emlegetett-e olykor, és ha emlegetésemnél mutatott-e hozzám valami hajlandóságot?

Soha, édes Kapitány Uram! csak egy szóval sem említette biz ő az Urat az én jelenlétemben, felelé az Óbester. Ha pedig szívében nem pislog-e még a' hamu alatt ezen első szerelmének a' tüze, a' nélkül hogy arról valakinek legkisebb vallást tegyen? arról nem felelhetek.

A' mi e pontot illeti, mondá a' Grófné, azt én az Uraknál sokkal képesebb vagyok kinyomozni és megítélni. Hogy ő Aranypatakiról Bátyya előtt, ki ötet a' francia bolondságok miatt többször megleckézte, és magyar gavalérral való új szövetségre unszolta, soha emlékezetet nem tett, felette természetes dolog; mert ezzel ama' hibát, hogy első szerelmétől elállván, idegennek adta kezét,³⁰³ bátyya előtt megnagyobbította volna, egyszersmind pedig ennek alkalmatosságot is nyújtott volna arra, hogy Aranypatakít húgával ne talán megkínállya, a' mi az ő asszonyi nemes büszkeségét méltán megsértette volna. Engedgyék meg nekem az Urak, hogy én ennek kinyomozását magamra vállallyam. Férjemmel egygyütt kimegyek hozzá, és azonn leszek, hogy nyílt szívű barátságát mennél hamarább megnyerhessem. A' többit bízzák az Urak énreám.

³⁰³ [Az írásjel emendálva.]

E' szolgálatért holtig adóssa leszek Méltóságodnak, mondá Aranypataki a' Grófnénak. Csak azt az egyet kérem, hogy Gilmétának itt lételemet és iránta való szándékomot az én tudtom nélkül el ne árúlya. Megvallom én nyilván, hogy ajánlásom előtt örömet társal-
kodnék vele egynehány napig a' végbűl, hogy mostani tulajdonságait saját szememmel meg-
vizsgálhassam.

Helyesen! mondá az Óbester. Könnyen macskát vásárolhat az ember nyúl helyett, ha a'
zsákba bele nem tekint. Mink addig megjárjuk együtt a' múltt francia háborúnak ütközet-
helyeit, úgy-e? Kapitány Uram!

Tiszta szívembűl! Óbester Uramnak társaságában sokat tanulhatok én ezekenn a'
harczpiaczokon, a' mik akkor, hogy rajtok hadakoztam, szemembe nem tűntek.

HARMINCZADIK SZAKASZ.

Az ég ismét beborúl.

Gilméta különös szívességgel fogadta a' Grófot, kit gyermekkorától fogva nem látott; a'
Grófnéval pedig azonnal bizodalmasan barátkozott. A' Gróf ama' színfogás alatt, hogy gaz-
daságát egy kevésig megvizgállya, sokszor magokat hagyta, hogy annál bizodalmasabban
beszélgethessenek. Egész esetét elbeszéllette ő a' Grófnénak, ki rajta érzékenyen megkö-
nyörült, 's ki a' szerencsétlent³⁰⁴ nem tudta jobban vigasztalni, hanem hogy vele sohajtozott,
vele sírdogált.

Óh! mely könnyen viselném én szerencsétlen sorsomat, mondá Gilméta a' Grófnénak, ha
olly asszonyi szív volna körülöttem, mellyel szívemet közölhetném. A' szomszédságban mu-
lató asszonyok szerencsétlen esetem miatt megvetnek és kerülnek; a' férjfiak pedig, boldog
Isten! mi egyébre valók többnyire, hanem hogy velek az okos asszony mint bábokkal játszon,
ne hogy magát egészen elűnnyá. A' sok haszontalan fél tudomány által megrontott ész óbennak
minden; szíveik olly érzéketlenek, mint a' kő. Óbester bátyám Posonybűl amaz oktalan unszo-
lásával úzótt el, hogy magamnak új férjet keressek; mintha olly könnyű volna, jót találni; itt
pedig az özvegy Báró Szélfű háborgat kezének kínálásával, még szeles fia szerelmének balga-
tag vallásaival kínozt.

Hogy e' gyáva ifiútúl, és még gyávább attyátúl békében maradhassak, kénytelen voltam,
Gondorfit házamhoz szoktatni, kinek semmi sem kell egyéb a' kártyajátéknál, 's kivel többnyire
Torokfalvi is eljön, hogy jó bort ihasson. Illyen társaságban kell legjobb esztendeimet vesz-
tegetnem! Csak valamire való komornát kaphatnék, a' kivel okosan szóllani lehetne! Óh! ha
te, édes Juliskám! az én sorsomat e' magányosságban voltaképen átláthatnád, lehetetlen volna,
hogy szíved rajtam meg ne essen. Egy nap sem múlik el, mellynek éjszakáját sírással ne kez-
deném. Csak hajnal felé győzheti meg keservemet az álom, melly erömöt csak azért látszik
helyre állítani, hogy a' búbanat újra kínozhasson. Oh! micsoda irtóztató következtései vannak
sokszor egyvetlen egy hirtelenkedésnek! Szegény Anyám egy gaz ember miatt felhagyott
egy jó háznak barátkozásával, mellynek egyvetlen egy csemetéjével nem ragyogtam volna
ugyan, de mostani homályos sorsomat elkerültem volna.

Törött szózáttal mondta ezen utolsó ígéket, és könyeit tovább meg nem gátolhatta. Mé-
lyen érzette bánattyát a' Grófné, 's hasonlóképen könyekre fakadt. Légy jó reménységgel, édes
Gilmétám! mondá végtére, küldenek az Egek vigasztalást még neked is, mint nekem küldöt-

³⁰⁴ szerencsétlént [Az ékezet emendálva.]

tek. Szerencsétlen voltam ám én is, de most nincs ellenben széles e' világonn olly asszony, a' kinek boldogságával megcseréllyek.

Te voltál volna szerencsétlen? kérdezé Gilméta. De hogy is kételkedhetek róla, mikor látom, hogy sorsomonn síránkozol. Könyörülni a' boldogok közül csak az tud, a' ki valaha szerencsétlen volt. Azonban mi lehetett még is a' te bajod az én nyomorúságomhoz képest? Óh Juliska! nagyon mélyen estem én, hogysem vígasztalásra valaha legkisebb reménységem lehetne!

Kiki saját sebét érzi legjobban, kedves Gilmétám! felelé a' Grófné. Gondold magadot érzékeny szíveddel ama' környülállásokba, mellyekben én voltam, és fogadom, hogy az én akkori állapotomot nem fogod a' tiédhez képest könnyűnek tartani

Erre a' Grófné elbeszéllette ama' szomorú esetét, mikor édes atya a' Gróffal, kit soha sem ösmert, s' kinek termetétül eliszonyodott, erővel öszveadta. Elbeszéllette Aranypatakinak nemes cselekedetét is, a' nélkül hogy megnevezte volna.

Gilméta érzékeny részesüléssel hallgatta e' történetet, megmeg ölelvén a' Grófnét, s' mint-ha édes atya ellen oltalmába akarná venni, magához szorítván. Az esetnek második részét hallgatván, nem tudott annak magában előre más kimenetelt adni, hanem hogy a' Kapitány a' Grófnéhoz, mihelyt szerencsétlenné tudta, meghidegedett, a' Grófné pedig bosszúállásból és keseredésből rút férjéhez visszament, kiben szerencséjére jó szívű és nemes lelkű férjfiat talált; vagy hogy édes atya e' szövetségre, mellyel már most ollyannyira megelégszik, új ostromlásokkal kényszerítette. A' történetnek tehát igaz végét hallván, sokáig nem hitte, hogy illy nagy szívű gavalért a' mostani anyáknak valamelyike szülhetett volna. A' Grófnénak csak esküvéssel erősített bizonyításai fakasztották végtére e' szókra: Illyen Kapitány a' világonn csak egy van!

Van több is, kedves Gilmétám! mondá a' Grófné szembetünő buzgósággal; hidd el nekem, van több³⁰⁵ is! Lám hiszen csak az én Grófmorúl is mennyi szép dolgot hallottál imént e' történetecskében, mellyek ötet olly nemes szívű gavalérnak lenni bizonyították, kit Aranypataki Kapitány mellé bizvást oda lehet állítani.

Az Istenért, Juliska! micsoda nevet említesz te itt nekem? kérdezé Gilméta rezketve.

Aranypataki Györgyét, felelé a' Grófné, álmélkodni tetetvén magát Gilmétának változásánn. Ösmered talán?

Ösmertem valaha! édes Barátném. Vajha inkább soha sem ösmertem volna! Vajha nemes szívévül a' te ajakidbül illy dicséretes tudósítást nem hallottam volna.

Én tégedet meg nem foghatlak, mondá a' Grófné, ki örömét csak nagy nehezen volt képes eltitkolni.

Gyermekkorunkban öszveadtak bennünköt szülőink, így folytatá szavait Gilméta; de áh! ama' gaz embernek kedvéért, ki e' nagy lelkű hősmennek³⁰⁶ nevelője volt, s' kit az öreg Aranypataki a' házbül, minden bizonnal nem ok nélkül, és fiára nézve elég jókor elűzött, az édes anyám e' szövetséget felbontotta. Fáj ez nekem már akkor is, mert én ötet érzékenyen szerettem; de keserűségemet mutatni nem merészlettem. A' reménységek azután, mellyekkel az édes anyám és Madame de Folle jövendőbéli nagyobb szerencsém iránt táplálgattak, elfojtották bennem Aranypatakihoz való érzékeny indulatomot. Fellobbant ez kimondhatatlan nagy erővel, mikor a' Marquisval szinte ösmarkedni kezdettem, és Aranypataki Bécsben házunkot látogatásával megtisztelte. Én ugyan vele nem szállhattam, mivel az anyám meg nem engedte;

³⁰⁵ *több* [Emendálva.]

³⁰⁶ *hősmennek* [Emendálva.]

de búcsúzó levelét vévén, szörnyű nyughatatlanság fogta el szívemet,³⁰⁷ mely csak akkor csil-
lapodott le, mikor kevés üdő múlva a' Marquisval való szerencsétlen szövetség úgy megvette
eszemet, hogy Aranypatakiról allig gondolkodhattam. Örömet feleltem volna levelére, mely
még most is gyöngyös ládácskámnak egy rejtek búgocskájában fekszik, ha tudtam volna,
hová igazítsam utánna írásomat?

Így hát gyermekségétől fogva nem is láttad? kérdező a' Grófné.

Egyszer sem. Csak gyermekképe lebeg előttem, mely rólla, tudom, egészen elenyészett.

Szép férjfiú lett belőlle, mondá a' Grófné.

És jó férjfiú is, ammint történetedből látom, mondá Gilméta mély sohajtással. Mikor azt
a' gaz embert, a' ki kezével engemet olly szörnyen megcsalt, oldalam mellől a' fogságba ragad-
ták, és én az ájúlásokból a' boszorkodásra, ebből pedig a' kesergésre felserkentem, Aranypata-
kinak könyörülő képét láttam magam előtt állani, mellytől elejente szinte féltem, mintha tőlle
szemrehányásokat várhattam volna. Napról napra jobban megösmerkedvén vele, végtére
vígasztalásomra volt, mivel elhittem magammal, hogy az ő jó szíve engemet boldogtalan
sorsom miatt meg nem vethet, meg nem nevetet. Akkor történt, hogy utolsó levelét írásim
közül kikerestem, elolvastam, könyeimmel áztattam, és szinte vígasztalás gyanánt keblemben
hordoztam. Elhittem én magammal, hogy engemet az egek neki szánván, jobb sorsra ren-
deltek; hanem hogy anyámnak és saját szívemnek balgatatag tévelygése miatt büntetésül egy
idegen gonoszkarjai közé taszítottak. A' levelet csak akkor rejtettem el ismét, mikor Óbes-
ter bátyám azzal kezdett ostromlani, hogy magamnak férjet szerezzek. Most már, édes Julis-
kám! mióta szerencsétlenségem által megokosodtam, és a' világot ösmerni jobban megtanultam,
megvallom, az a' gondolat kínoz leginkább, hogy Aranypatakival, ha nem ragyogtam volna is,
legalább minden bizonnal boldogultam volna. Ama' nemes cselekedet, mellyel tégedet fér-
jednek karjai közé visszavezetett, e' gondolatomat, melly eddig előttem csak felette hihető
volt, bizonyosnak tette, és én megvallom, hogy ez új tövis lessz, melly szívemet, még élek,
furdalni fogja.

Boldog Isten! mondá a' Grófné, ha én ezt tudtam volna, soha nevét előttem ki nem ejtettem
volna. Mikép bocsáthassam én meg magamnak e' gondatlanságot, mellyel kényaidot megsza-
porítottam? azt én valóban nem tudom. Más módot abban, hogy e' vétkemet helyre hozzam,
valóban nem tudok, hanem hogy Aranypatakinak az egész dolgot megírom, és nagyszívűségét
arra kérem, hogy — — —

Az Istenért, Juliska! mit gondolsz? Képes volnál-e te arra, hogy neki engemet elárúlj?

Kérlek, édes Barátném! mondá a' Grófné, ne légy te e' fontos dologban üdötlenül kényes!
Hát ha az ő szíve még szabad? Hát ha őbenne a' régi szerelem, mellyel Gilmétájához viselte-
tett, még el nem aludt? Hát ha ő csak azért nem újjítja meg veled régi szövetségét, mivel nem
tudgya, hogy szabad vagy, 's mivel, ha ezt tudgya is, azt legalább nem véli, hogy el nem felej-
tetted? Ha teneked igazán szíved van hozzá, és ő is tégedet úgy tisztel, úgy szeret, mint valaha,
én valóban kötelességemnek tartom, hogy benneteket öszvesegítsek. Lefizetem én neki ez
által adósságomnak nagy részét, és akármit mondgy te nekem most, bizonyos vagyok benne,
hogy e' szolgálatomat valaha te is megköszönöd.

Gilmétában erre a' nemes büszkeség úgy felbuzdult, hogy a' Grófnének komor tekintettel
illy feleletet adott: Ha Aranypataki olly nemes szívű férjfiú volna is, hogy engemet szörnyű
megaláztatásom után kezével megkínálni nem átallana, én soha olly alacsony lelkű nem le-
hetek, hogy nemes szívéért megalázott szívet, tiszta kezéért gaz ember által meggyalázott

³⁰⁷ *szívemet*, [Emendálva.]

kezet adgyak. Nincs a világban olyan kín, mely engemet arra bírhatson, hogy Aranypatakival szövetségre lépjek, kit olyan balgatagú megvettem, olyan méltatlanul megbántottam. Készebb volna inkább arra vetemedni, a mit Óbester bátyámnak csak azért mondtam, hogy ostromlásitól megmenekedgyek. Inkább tudni illik olyannak adom kezemet, a ki ostobább, hogysem gyalázatomból megfontolhassa, csak legyen neki annyi jövedelme, hogy házunkot, nem mondom, előbbi fényére visszasegíthesse, hanem csak legalább a végső veszedelemtől megoltalmazhassa.

A Grófné elhallgatott; azután pedig a beszédet más tárgyra fordította. Azalatt sűrű ostorcsattogások között berohant az³⁰⁸ udvarba Báró Szélfinek a hintaja; mire a Grófné Gilmétától elbúcsúzott, kikérve magának, hogy a játzó társaságtól elmaradhasson, mivel leveleket kell írnia. Írt is minden egyéb előtt Posonyba az Óbesternek, elejébe terjesztvén mindazokat, a mikre Gilméta fakadt, mikor vele Aranypatakiról érkezett, s a Kapitánynak azt javasolván, hogy kínálja meg szerelmével és kezével Gilmétát egy levélben, mellynek dátuma Pestről legyen, nehogy közellétét valamiképen észre vegye.

Az Óbester nagyon megneheztelt Gilmétára kiváltképp azért, hogy a Grófnének ellene panaszkodott. Hát te, úgymond magában, csak azért mentél el Posonyból, hogy oktalan unszolásimot, amint nevezed, mellyekkel új szövetségre akarlak győzni, elkerülhesd? És ostoba férjet csak azért kívánsz tőlem, hogy ostromlásitól megmenekedhes? Jó, hogy tudom! Saját kelepcedbe kerítelek, azt fogadom. Azután a Kapitánynak a levelet elolvastván, Én, úgymond, a Grófnének tanácsát helyben nem hagyhatom, mivel Gilmétának átkodottságát azokban, a miket egyszer fejébe vesz, a Grófnénál sokkal jobban ösmerem. Erővel kell őtet, vagy legalább olyan fortállal e szükséges lépésre kényszeríteni, melly vonakodását nevétségessé tegye.

A Kapitány mind a kettőt el akarván kerülni, megnyhítette az Óbester, és engedelmet kért arra tőle, hogy a Grófnének tanácsát követhesse.

Kövese az Úr, nem bánom, felelé az Óbester; de adgyon nekem előre kezdet, hogy azután az én tanácsomat követi.

Ha levelem foganatlan lesz, mondá Aranypataki,³⁰⁹ Óbester Uramnak javasolását követem,³¹⁰ csak előre bizonyos legyen abban, hogy Gilmétát vele meg nem bántom.

Ezen alku után illy levelet írt Gilmétának:

Méltóságos Báróné Asszonyom! A táborból haza érkezvén, fő gondom az volt, hogy Méltóságodról valamit halljak. Tiszteletére akartam én lenni, amint utolsó levelemben megígértem. Áh! de melly szörnyű fájdalom fogta el szívemet, mikor Méltóságodnak szerencsétlenségét meghallottam! Érzékeny szíve, és nemes tulajdonságai illy iszonyú sorsot bizonyára nem érdemlettek. Minekutánna barátságos könyekkel megsirattam volna Méltóságodnak esetét, régi szerelmem igen természetesen feléledett, és arra birt, hogy szívemmel és kezemmel megkínáljam, a mit e levelemben valóban meg is teszek. Boldogítson meg engemet Méltóságod viszontag való szerelmével; és újítsa meg velem azt a szövetséget, mellyel szülőink ártatlan szíveinket valaha egybekapcsolták, s mellyet az irigy sors olyan gonoszúl megromtott. Ne hozzon nekem ez ellen Méltóságod elő semminémű okokat; mert egy sincs, mellyet meg nem fontoltam és hiúnak nem találtam volna. Csak egyedül szívetül kérjen e dologban tanácsot, és ha ebben van még hozzám egy kis hajlandóság, Méltóságodnak legki-

³⁰⁸ azt [Emendálva.]

³⁰⁹ Aranypataki, [Az ékezet emendálva.]

³¹⁰ követem, [Az ékezet emendálva]

sebb intésére lábaihoz repülök, hogy térgyeimenn megvallyam, melly változhatatlanul vagyok Méltóságodnak örök tisztelője, Aranypataki György Kapitány.

Mivel az Óbester a' leveleket, mellyek Gilmétának szóllottak, a' Posonyi postánn kiváltani, és hűgának lakóhelyébe különös követ által szokta volt eddig³¹¹ is kiküldeni, Gilméta a' Kapitánynak Posonyban való létéről legkisebbet sem gyaníthatott. A' levelet elolvastván, nyil gyanánt tünt ugyan eszébe ama' gondolat, ha vallyon e' levél nem jön-e a' Grófnénak áruló tanácslására? de a' napot, mellyben a' levél íratott, és a' helyet látván, a' hol íratott, gyanakodása csak ugyan elenyészett. A' Grófnéval mindazonáltal a' Kapitánynak levelét még sem közlötöte, attúl tartván, ne hogy a' vele való szövetségre új ostromlásokkal unszollya. Estve, minekelötöte lefeküdt volna, újra elővette ő a' csendes éjszakának mély magányosságában e' levelet, és egynehányszor elolvasta. Nemes lelkű férjfiú! mondá végtére; óh! mennyit vesztettem én el teveled, ki még szerencsétlen meggyaláztatásom utánn is annyira böcsülsz, hogy kesergő szívemet még kezeddal is megkínárod. De ha te illy nemesen gondolkodsz, én sem lehetek viszontag olly alacsony szívű, hogy gyalázatos szerencsétlenségemet veled felosszam!

Érzékeny szíve hideg eszével egész éjszaka tusakodott. Nagy erővel vonta amaz arra, hogy Aranypatakinak ajánlását elfogadgya; ez pedig ellenben mind csak azt kiáltotta neki, hogy Aranypatakit gyalázatos sorsában részessé tenni, megbocsáthatatlan alacsonyság volna. Hajnal tájban sírva fakadván, Élly szerencsésen³¹² nállam nélkül, úgymond, nagy Lélek! Én hozzád való szerelmemet, melly most bennem dupla erővel újra fellobbant, kénytelen vagyok az illendőségnek feláldozni. Én a' tiéd nem lehetek, a' nélkül hogy önnön magamot meg ne vessem.

Ezzel felkelt, éjjeli lámpássánál gyertyát gyújtott, és Aranypatakinak levelére imígy felelt:

Kedves Kapitány Uram! Böcsös levelét érzékeny háladatossággal vettem. Hogy szerencsétlen³¹³ sorsomonn az Úrnak nemes szíve megessen, azt barátságátúl mindenkor reméllettem, de azt ellenben, hogy engemet meggyaláztatásom utánn szívével és kezével megkínállyon, megvallom, soha életemben meg sem álmodtam volna. Elgondolhattya tehát az Úr, micsoda mély tiszteletre, micsoda érzékeny háladatosságra, és, mit is tagadgyam az Úr előtt? micsoda forró szerelemre fakadt asszonyi szívem, mikor azt látta, hogy az Úrnak levele ama' felséges vélekedést, mellyel barátságát tántoríthatatlannak tartottam, elégtelennek tette arra, hogy az Úrnak egész érdemét magába foglallya.

Azonban, ha az Úr az én boldogtalan szívemnek nyugodalmát szereti, elégedgyen meg e' vallástételemmel, és ne kívánnya töllem kezemet, melly egygy gaz ember által örökre meggyaláztatott. Óh! melly boldog leszek én, ha az Urat igaz barátomnak nem csak tudhatom, hanem a' világ előtt még nevezhetem is; de ellenben, melly irtóztató szemrehányásokat kellene szívemnek saját eszemtúl, még élek, szenvednie, ha elég alacsony volnék arra, hogy az Úrral boldogtalan sorsomot felosszam, kinek kezét és szívet még akkor sem érdemlettem meg balgatag előitéleteim miatt, mikor még ama' boldogtalan³¹⁴ szövetségbe nem ereszkedtem. Egyébaránt legyen bizonyos benne az Úr, hogy életemnek fogytáig vagyok Kedves Kapitány Uramnak igaz szívű barátnéja, Báró Külneki Gilméta.

Nem mondtam, úgy-e? Felkiáltott az Óbester, mikor a' Kapitány e' levelet elejébe olvasta, hogy erővel vagy legalább fortéllal kell az ő nyakát a' jóra homorítani. Kapitány Uramot Gilméta vallyon megösmerheti-e?

³¹¹ *edd!g* [Emendálva.]

³¹² *szerencsésen* [Emendálva.]

³¹³ *szerencsétlen* [Emendálva.]

³¹⁴ *boldogtalan* [Az ékezet emendálva.]

Nehezen, mivel gyermekségünkűl fogva egymást nem láttuk. Ő engemet akkor képével megajándékozott, melly most is nállam van; de szövetségünk hamarább felbomlott, hogysesm én neki az én képetem elküldhettem volna. Gyermekes orczámot azonnkivűl a' katona élet is nagyon megváltoztattak.

Annyival jobb! mondá az Óbester. Ámde arra, hogy feltett szándékom szerencsésen végbe mehessen, szükséges volna még az is, hogy az Úr egy olyan bamba gazdagot tudgyon játszani, a' minőt Gilméta férjének kíván. Bízík-e az Úr magához?

Hogy játszani tudnám, felelé Aranypataki, arrűl nem kételkedek, mert ilyen origyinálist életemben eleget láttam; de azt kellene előbb megfontolnunk, ha ezzel az illendőséget meg nem sértem-e?

Ezt én már megfontoltam, mondá az Óbester. Játszott-e az Úr valaha magához hasonlókkal komédiát?

Játszottam.

Illyen komédiának nézze az Úr ezt is. Gilméta, ammint nekem a' Grófné megírta, csak azért kívánt éntőllem bamba férjet, hogy unszolásimot elkerűllye, mellyekkel új szövetségre kényszerítgettem. Nem lessz ő tehát képes arra, hogy az Úrnak, mint bamba embernek, kezet adgyon. Akkor azután lepje meg szívét a' Grófné a' mi jelenlétünkben Aranypataki Kapitány kezének ajánlásával olly hathatósan, ammint csak lehet. A' két kérő közűl, kiket én, és a' Grófné elejébe terjesztünk, lehetetlen, hogy Aranypatakít ne válassza. E' játéknak ama' fő hasznát is veheti az Úr, hogy bamba kérő létére Gilmétának mostani személylyét és tulajdonságait tökéletesen átvisgálhattya, és ha vele szövetségre lépni nem akarna, egész ügyekezéttel felhagyhat, a' nélkül hogy ő az Úrnak igaz személylyét megösmerje.

A' Kapitány hosszabb gondolkodás után, Hát ha, úgymond, e' játékhöz külső vendégek érkeznének?

Ezt én még kívánám is, felelé az Óbester, hogy húgom annyival elevenebben megérezze, micsoda szígyenére, és alázására volna, ha magának bamba férjet választana. Tudom azonban, hogy az ő szokott vendégeinn kivűl senki sem fogja e' játéknakot háborgatni; ezek pedig valóban még azt is megérdemelnék, hogy az Úr őket, mint bamba, következendőképen erre privilegyiáltt ember, megpirítsa, és megfeddgye.

Csak Gilmétát meg ne bántsam — — — —

Ezt, a' játéknak mindennémű következéseivel egygyűtt mind magamra vállalom, kiáltá az Óbester, csak azonn ügyekezzen az Úr, hogy a' bambának személylyét helyesen játsza.

Ezen utolsó alku alatt megcselekszem! mondá végtére a' Kapitány, kezet fogván az Óbesterrel, ki örömeiben, hogy hűgát illy móddal észre hozhattya, Aranypatakinak nyakába borűlt, és megcsókolta.

HARMINCZEGGYEDIK SZAKASZ.

Ritkán sűl úgy el az ügyekezett, ammint az ember elintézi.

Más nap az Óbester egész szándékát megírta a' Grófnénak, és arra kérte, hogy annak végrehajtását a' Gróffal egygyűtt segíteni ne sajnállya. A' Grófné Aranypatakinak Gilmétához írásban küldött ajánlását, és ennek feleletét látván, megvallotta magának, hogy az Óbesternek fortélykodása még egyedűl, a' mi Gilmétát okosabb gondolatokra győzheti, 's azonnal eltökéllette magában, hogy azt telyes erejébűl fogja oszlopolni.

Az Óbester egy különös levélben Gilmétának is tudtára adta, hogy éppen olly bamba és gazdag kéro jelentette magát nálla, a' minót ő kíván, és hogy e' napokban kiviszi magával hozza a' végből, hogy vele megösmerkedgyen és mennél hamarább szövetségre is lépjen. A' legény, édes Húgom! így fejezte be levelét, szerencsédre még szép is, úgy hogy ellene legkisebb kifogásod sem lehet.

Gilméta e' levelet vévén, megdöbbsent, s minekutánna bátyának, és a' bamba kéronek elfogadására a' szükséges rendeléseket megtette volna, a' Grófnéhoz sietett, hogy neki az Óbesternek ezen új alkalmatlankodását megpanaszollya. A' Grófné vígasztalta, ammint lehetett, a' nélkül hogy a' titkot elárúlta volna. De Gilméta a' helyett, hogy vígasztalásaira hajtson, óráról órára jobban elkomorodott. Egész éjszaka nem alhatott, nem azért, mintha attúl félt volna, hogy őtet az Óbester e' szövetségre kényszerítse; hanem azért, mivel ebből látta, hogy bátya ezen unszolásival fel nem hágy, noha tudgya, hogy a' házasságtúl egyyáltallyában rettegven, inkább nyugodalmas magányosságban töltene életének napjait.

Fájt neki azonnkivül az Óbesternek ama' kemény és igazágtalan szava is, mellyel őtet e' levélben legelőször illette, hogy ő tudni illik el nem nézheti tovább hűgának rész szerint boldond és szeles, rész szerint pedig játékos és részeges férjfiakkal való társalkodását, mellyrül a' világ olly jegyzéseket kezd tenni, mellyek neki böcsületére nem válnak; valamint a' rossz gazdalkodást is, melly falujában és kastélyában csak azért uralkodik, mivel férje nincsen, a' ki a' jó rendre gondot viselne.

E' szívbéli aggodások között eszébe jutott neki Aranypataki is, és ezzel egygyütt homályos és távüllévő kép gyanánt ama' lehetőség, hogy vele talán még valaha öszvetalálkozhatna. Ezen esetre ő úgy kívánta volna fogadni a' Kapitányt, mint szabad személy; de korán sem azért, hogy vele szövetségre léphessen, hanem csak a' végből, hogy neki azt mondhassa: Íme Barátom! azzal büntetem én ama' hibámat, melly szerencsétlenségemet okozta, hogy új szövetségbe soha többé nem ereszkedek!

Álomtalan éjszakája utánn gyengébb volt más nap, hogyses az Óbesternek érkezését halaványodás és rezketés nélkül hallhatta volna. Nálla volt a' Grófné a' Gróffal egygyütt, mikor az Óbester hozzá Aranypatakival belépett, és a' szokott köszöntések utánn illyformán megszóllította: Édes Húgom! én neked ollyan kéro hozok, a' minót már régen kívántál. Azonnkivül, hogy ötvenezerig való esztendőbéli jövedelme van, szép férjfiú is egyszersmind és módos. Kábaszögi Uram! tesszen közelebb jönni, hogy húgom az Urat jobban láthassa.

Aranypataki, ki mindgyárt elejente az ajtónál félig nyílt szájjal, bámuló szemmel és hosszú ábrázattal megállott volt, Gilmétához félénk lépésekkel közelebb menvén, és előtte megállván, Méltóságos Asszonyom! úgymond lesütött szemmel, és kalapját két kezében forgatván, én azért jöttem ide, hogy — — — hogy — — — hogy Méltóságodot elvegyem. — Ezzel Gilmétára vetvén, és azonnal ismét lesütvén szemeit, elmosolyogta magát. Ha böcsületes személyemet, mondá tovább, nem útállya Méltóságod, tehát — — — — tehát — — — — Mit is akartam csak mondani? — — — Kérem alázatosan, engedgye meg, hogy kezét megcsókollyam. Ezzel Gilméta előtt térgyre esett, és kezét megcsókolta.

Kérem az Urat, kellyen fel! mondá Gilméta. Térgyeinn állani nem nézhetem. Tesszen az Uraknak leülni. Ezt csak allig mondhatván ki, a' szófára lerogyott inkább, hogyses leült. Leültek mindnyájan a' többiek is. A' Grófné meg nem tartóztathatta volna magát a' nevetéstúl, ha Gilmétának szörnyű háborodását nem látta volna. Maga Aranypataki is olly nagyon szánakodott rajta, hogy félbe szakasztotta volna azonnal a' játékot, ha az Óbesternek előre kézcsapással meg nem ígerte volna, hogy azt egészen kijátsza.

Mint van Méltóságod? kérdezé azután Aranypataki Gilmétátul habzó szózattal, mint szolgál egéssége? Régen nem volt szerencsém látni. Örülök, hogy friss egésségben tisztelhetem.

Az Úr tehát engemet már látott valaha, kérdezé Gilméta.

Meglehet, hogy láttam Méltóságodot, felelé Aranypataki, de én nem emlékezek rólla. Hát Méltóságod engemet látott-e már másszor?

Nem volt szerencsém az Úrhoz.

Köszönöm alázatosan.

Mit köszön az Úr?

Azt, hogy azt mondgya Méltóságod, hogy szerencséje nem volt.

Hovávaló az Úr? kérdezé a' Gróf, hogy Gilmétának a' lélekvevésre egy kevés üdőt szerzen.

Kábaszögönn lakok, felelé Aranypataki a³¹⁵ székrül felkelvén, és ismét azonnal rá ülván. Azután tudgya az Úr! a' kastély megett egy nagy kert van; és annak a' végénn a' major; ott hálók én mindég; nappal pedig a' munkásoknál vagyok.

A' Gróf el nem tűrhette, hogy szeme közé ne nevessen.

No's hát, kedves Húgom! mikép tetszik neked Kábaszögi Úr? Akarod-e férjednek? Nézd meg jól, micsoda szép ember!

Gilméta elkeseredett tekintetet vetvén az Óbesterre, Engedgyen legalább Uram Bátyám, úgymond, egy kis üdőt arra, hogy Kábaszögi Úrral jobban megösmerkedgyek.

Óh! erre, Méltóságos Asszonyom! mondá Aranypataki, elég üdő lessz akkor, majd mikor télenn magunk leszünk.

Követem az Urat, felelé Gilméta, ez akkor már későn volna.

Te Kábaszögi Urat soha sem fogod másnak ösmerni, mondá az Óbester, mintsem a' minőnek most látod. Hogy szelíd, és jó ember, azt minden szavábúl kiveheted.

Én a' kezemenn hordozom Méltóságodot, mert úgy szeretem, mint magamot. Soha életemben Méltóságodra én meg nem haragudhatnék, mert hiszen olyan szép, he, he, he! olyan kegyes, hogy, ha haragudnék is, he, he, he! mindgyárt megjuhászknéd, mihelyt csak rá néznék.

Ez még nekem nem elegendő, kedves Kábaszögi Uram!

Parancsollyon Méltóságod!

Nekem, akárhol lakjunk, külön szobákat adgyon, hol külön cselédgyeimmel tetszésem szerint lakhassak.

Óh! a' mi kastélyunkbúl elég telik, mondá Aranypataki.

Maga az Úr soha énhozzám be ne jőjjön jelentés nélkül.

Hisz ez töllem gorombaság volna.

Lessz-e azonnkivül külön hintóm, külön kocsisom, külön lovam?

Ménesünkébúl ló is elég telik.

És az Úr soha sem jár velem egy hintóban?

Hisz én a' kocsis mellett a' bakonn is elülhetek.

Gilméta e' szóra megdöbent, nem tudván, ha azt Aranypataki ostobaságbúl mondgya-e, vagy gúnyolásbúl? Látván azonnkivül a' jelenvalóknak mosolygását, átérzette, melly irtóztatóképen megalacsonyíttya magát az olyan asszony, a' ki férjét megalázza, s e' gondolatra nagyon elpirúlt. Azonban remélvén, hogy az efféle különös kívánságokkal eljeshzheti talán kezétül a' kába kérőt; imígy folytatta beszédgyét: Megkívánom azonnkivül az Úrtúl azt is, hogy én sza-

³¹⁵ a' [Az ékezet emendálva.]

badon társalkodhassak, ammint tetszik, nem csak asszonyokkal, hanem férjfiakkal is, a' nélkül hogy az Úr nekem erre nézve legkisebb gátvetéssel alkalmatlankodgyon.

Ammint Méltóságodnak tetszik.

Még szeretőimet sem fogja megbántani?

Még --- szeretőit --- sem --- fogom --- bántani, felelé Aranypataki akadozó szó-
zattal, és komorodó orczával.

Ezt jól megfontollya előre az Úr, mondá Gilméta, szinte megörülvén, hogy ollyas czikkelyre akadt, melly kába kérőjét megilleti.

Dejszen, ha engemet egyszer megösmer Méltóságod, nem tart énmellettem más szeretőt, azt én tudom; mert én nagyon jó vagyok.

Akármedly jó legyen az Úr, nekem több szeretőt kell tartanom, mert ez most mindenütt szokás; én pedig a' szokástul el nem állhatok, a' nélkül hogy magamot nevetségessé ne tegyem.

Ammint Méltóságod parancsollya.

Boldog Isten! mondá magában Gilméta; hát még ezzel sem mehetek nálla semmire?

Rövid hallgatás után az Óbester megszóllítván hűgát, Van-e még, úgymond, valami hát-
ra, a' mit Kábaszögi Úrtul kívánni akarnál?

Nincs, édes Uram Bátyám! De azt csak Uram Bátyámtul nem reméllem még is, hogy en-
gemet e' házasságra kényszerítsen?

Miért nem? Nincsenek talán erre helyes okaim? Elég sokáig elnéztem már én házadban a'
rendetlenséget. Egy szó, mint száz! Vagy adgy neki kezét, minekutánna tökéletesen olly
kérő, a' minőt kívántál, vagy én kezemet rőllad egészen elvonom.

Ezt az Óbester olly haragos szóval mondotta, hogy Gilméta valóban elkeseredett, és sírva
fakadt. Csak egynehány napot adgyon még Uram Bátyám, hogy magamot jobban meggon-
dolhassam.

A' kézfogásnak ezen órában meg kell lenni, felelé az Óbester; mert én órrornál fogva nem
hagyom magamot többé hurczolni. Az egybekelésre adok fél esztendő, ha megfogadod, hogy
úgy viseled magadot, ammint egy menyasszonyhoz illik.

Erre a' Grófné az Óbesterhez fordúlván, Engedgye meg Uram Bátyám, úgymond, hogy e'
dologhoz valamit én is szóllhassak. Nekem úgy látszik, hogy Gilméta barátnémnak szíve itt a'
legnagyobb akadály, melly őtet Kábaszögi Úrral való szövetségétul tartóztattya. Mivel ő maga
semmit sem akar e' fontos környűllásrűl szóllani, szükségesnek tartom, hogy én szólljak.
Maglehet ezennfelűl az is, hogy ő saját szívet nem ösmeri, és akkor még nagyobb kötelessé-
gemnek tartom, hogy szószóllója legyek. Ő mást szeret - - - - -

Juliska! mondá itt Gilméta, a' Grófnének szavába esvén; mire vetemedsz te, hogy rajtam
segíts? Az én szívemben egy szikra szerelem sincsen.

Ne higgye Uram Bátyám! így folytatá szavait a' Grófné. Az ő szíve szeret; de ezt ő maga
magának sem akarja megvallani. Aranypataki Kapitányt szereti, és én megkínáltam már egy-
szer őtet ama' szolgálatommal, melly őtet e' nemes szívű férjfiúnak karjai közé vezesse, a'
nélkül hogy asszonyi kényessége megsértődgyön.

Hát így tartod te meg fogadásodot? mondá könyező szemmel és mély nehezteléssel Gil-
méta.

Engedgy meg, Barátném! felelé a' Grófné. Fogadásomat itt megtartani, megbocsáthatatlan
vétek, sőt a' szent barátságának szörnyű árúlása volna, minekutánna látom, hogy a' kőszirt és az
örvény között úgy megszorúltál, hogy a' hajótörést, akármedlyikhez közelíts, el nem kerülheted.
Térj vissza e' veszedelmes útbűl, és én fogadom, hogy szerencsés leszel.

Erre Gilméta elszánván magát, így szóllott az Óbesterhez: Én a' Grófnának ezen ajánlására azt feleltem, és most is azt felelem, hogy nincs a' világonn olly kín, melly engemet arra birhasson, hogy Aranypatakival szövetségre lépjek, kit olly balgatagúl megvettem, olly méltatlanúl megbántottam, 's kit mélyebben tisztetek, hogysen szerencsétlenségem által megböcstelenített kezemmel megalázhassam. Én neki nemes szívéért meggyalázott szívet adgyak? Kábaszögi Uram! itt a' kezem. Én az Úrnak hitvesse vagyok, mihelyt velem az oltárnál megesküdnie tetszik!

Az Óbester és a' Grófné úgy elbámúltak e' szóra, mintha őket a' guta érte volna meg. A' játéknak illy végét ők meg sem álmodták volna; és így ezen esetre el sem készültek volt. Gróf Bölcsei leütötte szemeit, és félni kezdett, hogy a' komédiának siralmas kimenetele ne legyen. Aranypataki pedig Gilmétának érzékeny vallástételére úgy megindult, hogy térgyre akart előtte, mint Aranypataki Kapitány esni. Ámde mind szíve, mind esze azt mondotta neki, hogy e' szempillantásban a' játékot végezni, oktalanság volna. Ha kezét, mondá magában, mint Kábaszögi elfogadom, könnyebb lessz azt, igaz nevem alatt vagy megtartanom, vagy újra megnyernem. De ha most magamot elárulom, mikor ő szívet olly irtóztatóképen megkonokolta, sem mint Aranypataki, sem mint Kábaszögi nem boldogúlok. E' rövid okoskodás villanat gyanánt tűnván eszébe, kezét fogott Gilmétával, 's térgyre esvén előtte, kezét tüzesen megcsókolta.

Akár így, akár amúgy, nekem mind egy! mondá az Óbester.

Aranypataki Gilmétának parancsolattýára térgyeirül felkelvén, Hát az esküvést, úgymond Kábaszögihez illő bamba szózáttal, mikor tartýuk?

Gilméta azt felelvén neki, hogy errül vele majd négy szem között fog szóllani, csengetett, és parancsolatot adott, hogy tálallyanak.

HARMINCZKETTEDIK SZAKASZ.

Mi lessz már ebbül.

Minekelőtte az asztalhoz mentek volna, Gilméta elvonódott egy keveset háló szobájába, hogy ott egynehány szíverősítő csöppeket vegyen magához, mivel mellyében olly szorulásokat érzett, mellyek könnyen ájúlást, vagy még szívdobogást is okozhattak volna. Azalatt az Óbester megértvén Aranypatakinak szándékát a' játéknak mindaddig való folytatásárul, még annak kellemetes végzésére jó módot nem talál; nem csak helyben hagyta ügyeketét, hanem még arra is kérte, hogy Gilmétát, mihelyt ebéd után az ő szokott vendégei elérkeznek, tegye, ha lehet, olly helyzetésebbe, mellyek vele megéreztessek, mennyire megalázta magát az által, hogy kába férjet kívánt, és gondolattya szerint választott is. Mihelyt a' szígyen, úgymond, annyira nevededik e' miatt benne, hogy mértéketlen kényességénn hatalmaskodhasson, melly ötet az Úrnak, mint Aranypatakinak, szövetségétül elijeszti, nagyon merem remélleni, hogy kívántt célunkot elérjük.

Aranypataki a' játékot illy messze űzni nem akarta, soknak mondván már azt is, a' mit eddig cselekedett; de látván, hogy a' Grófné is az Óbesternek részéhez áll, és szentül igéri, hogy e' szükséges orvoslásnak ne talán előkerülhető ízetlen következéseit magára veszi, végtére csak ugyan engedelmeskedett.

Az asztalnál az³¹⁶ Óbester a' Gróffal, a' Grófné pedig már Gilmétával, már Aranypatakival beszélgetett. Gilméta tudni illik szomorú volt, és a' Grófnéra neheztelni látszott, ki- nek kérdéseire felette rövid feleleteket adott; a' Grófné tehát kénytelen volt sokszor Arany- patakihoz fordulni, ki fenékkal fordult feleleteivel csak nem kaczagásra fakasztotta.

Allig keltek fel az asztaltól, azonnal ott termett Gondorfi Torokfalvival együtt, kik be- dobbanván, s a' sok vendéget megsejtván, szinte megdöbbsenek. Az első köszöntések után megszólítván őket az Óbester, Az Úrak, úgymond, szinte jókor jöttek a' kézfogásnak ünne- pére. Húgomban, a' házi gazdasszonyban, menyasszonyt látnak az Úrak, ezen úri emberben pedig vőlegényt. Ezt mondván, Aranypatakira mutatott.

Gilméta az Óbesterre mérges tekintetet vetett; Torokfalvi pedig megtöltvén borral két poharat, mellyek még az asztalonn voltak, Ígyunk, úgymond, az új jegyeseknek egészségéért!

Az Úrnak böcsületes nevét szabad-e tudnunk? kérdezé Aranypatakítúl Gondorfi.

Engemet Kábaszöginek hínak, szolgálattára az Úrnak.

És characteré?

Böcsületes ember vagyok, hogyha nem általlya az Úr.

Egy csöppet sem! kedves Kábaszögi Uram! Szívemből örvendek, hogy az Úr a' mi kedves Méltóságos Báróné Asszonyunknak szívéhez és kezéhez férhetett.

Azonn én is örvendek, higgye meg az Úr.

Elhiszem, mondá Gondorfi, Aranypatakinak kába állásánn, szózatyán és mondásánn könyörületesen mosolygván. De kedves Uracsám! nem elég ám a' szilaj csikót a' ménesbűl kifogni; arra is képesnek kell az Úrnak lenni, hogy a' hámban járnai tanítsa; egyébaránt az Urat első alkalmatossággal farba rúgja.

Gyönyörű hasonlatosság! mondá Gilméta. Kitetszik, hogy az Úrnak soha sem volt a' kártya tőkasszonynál egyéb szeretője.

He, he, he! Azt jól mondgya Méltóságod, felelé Gondorfi. De semmi! Ezen úri ember engemet megért, ha nem beszéllek is vele olly magosan, mint a' vársi emberek szoktak. Úgy-e? Kábaszögi Uram!

Hát, hogy ne érteném³¹⁷ az Urat? mondá Aranypataki. Hiszen magyarul beszél. Azonn- kívül házunknál elég csikót láttam én gyermekségemtűl fogva tanítani; sőt egynehányat ma- gam is tanítottam.

De olyan csikót, mint a' Báróné, nem tanított még az Úr, úgy-e? Én tehát az Úrnak meg akarom mondani a' módgyát, mikép szoktathattya kezéhez megjobban?

Ezt én az Úrtűl nem akarom tanulni, felelé Aranypataki haragos tekintettel. Az én Báró- ném nem csikó! Érti-e az Úr?³¹⁸

Torokfalvi és Gondorfi elkaczzantván magokot, egymás' szemébe néztek. Hisz én sem mondom csikónak, mondá az utólsó, hanem az Urat csak arra akarom tanítani barátságbűl, mikép vihesse azt végbe, hogy az Urat a' Báróné hűven szeresse, és hogy az Úr körül örömet maradgyon; mert én a' Bárónét már régen ösmerem.

Már a' más! felelé Aranypataki.

Tud-e az Úr kártyázni, kérdezé tőlle Gondorfi.

Tudok harminczeggyet és egy kicsinyt oplitánt is.

³¹⁶ a' [Emendálva.]

³¹⁷ érténem [Emendálva.]

³¹⁸ [Az írásjel emendálva.]

Ez nem elég! Tanúlja meg az Úr a' mostani legújabb kártyajátékokot is, és legyen bizonyos benne, hogy a' Báróné az Úrnak oldalátúl soha el nem kívánkozik. Igazat mondok-e? Méltóságos Asszonyom!

Gilméta megvető tekintetet vetett Gondorfira, és elfordult.

Én azt tartom, hogy az Úr nem mondott igazat, mondá Aranypataki, mivel Ő Méltósága megharagudott. A' játéknál sokkal okosabb dolgokkal fogja ő magát mulatni, ha egyszer megint férjhez megy, és ha a' játékosok úgy megharagítják, mint most az Úr, láboknál fogva hagyigálom ki a' házbúl.

Gilméta Aranypatakinak e' szavaira figyelmetes lett, mivel homályosan azt a' gyanút kezdtek benne támasztani, hogy Kábaszögi Úr talán nem olly ostoba, a' minőnek látszik.

Gondorfi ellenben megmértvén szemeivel Aranypatakit, bort töltött magának, ivott, és Torokfalvival az ablakba vonódván, csendes beszélgetésbe ereszkedett.

Aranypataki szinte az Óbesterhez közelített, ki magát a' Gróffal egy másik ablakban mulatta, ammint az ajtónn Báró Szélfi fiával együtt bedobbant. Vessző volt a' kezekben, mivel lóhátonn jöttek. Gilmétához rohanván, megcsókolták kezét, a' többieket pedig általlyában való főhajtással megköszöntötték. Hallván az Óbesterűl a' Grófnénak és a' Grófnak neveit, amannak kezét csókolták meg, ennek pedig arczeit.

Ez Kábaszögi Úr, mondá azután az Óbester, húgomnak vőlegénnyé.

Micsoda? Vőlegénnyé? Kérdezé az öreg³¹⁹ Báró. Az ellen én protestálok! Úgy-e? Kincsecském! mondá tovább, Gilmétához fordulván, az Óbester Úr csak tréfálni méltóztatik?

Minden tréfa nélkül vőlegényem, felelé Gilméta.

Cospetto di Bacco, Uram Atyám! ez nem jó hír, mondá az ifiú Báró, azalatt hogy az atya Aranypatakit tetétűl fogva talpig megnézte, a' nélkül hogy megszólította, vagy megköszöntötte volna.

Az Úr talán azt nézi, kérdezé Aranypataki, ha elég öreg vagyok-e vőlegénynek?

Az öreg Báró vállalai közé bevonván, megrázzván, és egy keveset meghajtván fejét, meggörbítette száját, és a' Gróffhoz fordult.

Az ifiú Báró Aranypatakihoz közelítvén, Az Úrnak characterét, úgymond, merem-e kérdezni?

Én magyar nemes ember, és földes úr vagyok. Hát az Úr micsoda?

Én Báró Szélfi vagyok.

Nagyon örülök, hogy Báró Uramnak nevét tudom.

Én pedig, hogy Kábaszögi Uramot ösmerem.

Engemet Báró Uram nehezen ösmer.

Nevérűl értem. *Conveniunt rebus nomina saepe suis*, az az: A' nevek sokszor nagyon illenek tárgyaikhoz.

Úgy Báró Uramot én is ösmerem.

Az ifiú Báró Aranypatakinak szeme közé tekintvén, hirtelen' elfordult, és a' tükörben megnézte magát.

Gilméta e' rövid beszélgetést hallván, Aranypatakinak ostobaságárűl még jobban kezdett kételkedni.

Az ifiú Báró ama' szófa mellé leülvén, mellyben Gilméta a' Grófnéval ült, Méltóságod, úgymond, különös vőlegényt választott magának.

Hogy ezt cselekedgyem, felelé Gilméta, fontos okaim voltak.

³¹⁹ *örög* [Emendálva.]

Nem tudom, ha Méltóságod meg nem csalatkozik-e benne? Az ostoba emberek gorombák is szoktak lenni.

Báró Uram az én vőlegényemről nagyon illetlenül beszélt, a' mit jól nevelt gavalér nem cselekedne. Ha én ezt neki megpanaszlom, nem tudom, ha nem kíván-e az Úrtól véres elégtételt?

Ha, ha, ha! Véres elégtételt? Kábaszögi Uram! volt-e már az Úrnak kezében valaha kard vagy pisztol?

Aranypataki elejébe lépven, Többször, úgymond, mint az Úréban tükör és hajpor.

'S énvelem meg merne-e az Úr víni? kérdezé a' Báró.

Az Úrnak kardgya ellen, felelé Aranypataki, én csak bottal élnék.

Gilmétának e' felelet nagyon tetszett annyiból, hogy a' Bárót megszigyenítette; de nagyon szemébe is tünt azért, mivel gyanakodást, hogy Kábaszöginek ostobasága nem természetes, felettebb megerősítette.

Azalatt, még ezek történtek, az öreg Báró Szélfí az Óbesterrel és a' Gróffal egy levelet közölt Aranypataki' jószágának szomszédságából, mellyben neki újság gyanánt hírül adatott, hogy Aranypatakiéknak kastélyát feltörték és meglopták. A' kár egynehány ezer kész pénzből és drágaságokból állott. A' levélhez volt zárva ezeknek és a' bankczédulák' számainak specificációja is, mellyet Hevesi nyomtatásban kiadott egy ösmeretlen embernek leírásával egygyütt, kire sükeres gyanú volt azért, mivel ötet Hevesiné dél utánn a' lopás előtt a' kastély körül koncsorgani látta. Az Óbester és a' Gróf ezeket, kiki különösen, elolvasták, és a' beszédet azonnal más tárgyra fordították, hogy Aranypatakinak értésére ne essen.

Aranypataki megúvnán az ostobának személyét játszani, és a' vendégeknek gorombaságai elől ki akarván térni, felkereste kalapját és pálcáját, 's lement az udvarba, hogy a' Bárónének gazdaságát megtekintse. E' multsággról vissza akarván a' társasághoz fél óra múlva térni, 's az alsó szobáknak egyikében iszonyú nagy lármát hallván, oda ment, 's a' Bárónének cselédgyeit egymásnak hajában találta. A' szakács a' kúcsárral öszveveszett, mivel ez neki savanyú bort adott, maga pedig a' szobaleánnyal naponkint somlaít és tokajit ivott. A' kocsisnak szintazon panassza lévén, a' szakáccsal öszvebeszéllett, hogy a' kúcsárt meglepik egygyütt dél utánn, mikor a' szobaleánnyal borozni szokott. Ennek már akkor az órra' vére folyt a' pofoncsapástúl, mellyel ötet a' kocsis megköszöntötte, mikor hozzájok Aranypataki belépett. Meghallgatván mindnyájokot, Hát, úgymond, nincs nektek uraságtok, a' kihez panaszra mennyetek, mikor rövidséget szenvedtek?

Áh! a' mi uraságunk annyi, mint semmi, mondá a' kocsis. A' mi Bárónénknak csak kártya kell, meg legény.

Tisztességesebben beszélly rólla, mondá Aranypataki; egyébaránt úgy megverlek, mint a' szekeres lovat.

Te engem? te kótyomfitty! Mi vagy te a' háznál, hogy nekem parancsolni akarsz.

Aranypataki erre a' kocsisnak füle közé vágott vagy kétszer a' nádpáczával. A' kocsis nagy lármát ütött, és Aranypatakiival harczra kelt volna, ha a' szobaleány meg nem intette volna, hogy Aranypatakiban a' Bárónének vőlegényét és a' kastélynak jövendőbéli urát láttya; mire szörnyű szitkok és fenyegetések között a' korcsmába ment. Aranypataki azután a' szakácsot is eligazította, a' kúcsárt pedig és a' szobaleányt derekasan lemosta.

Ezen ízetlen eset utánn felmenvén, Gilmétát Gondorfival, Torokfalvival és az ifiú Báróval a' játéknál találta. Gilméta megett megállván, 's a' játékot egy darabig nézvén, eszre vette, hogy Gondorfí és Torokfalvi, egymásnak általellenében ülvén, öszvejátsszanak, és Gilmétát

fosztyák, a' Bárót pedig nyereséghez jutni nem hagyják.³²⁰ A' játék nagy pénzben volt, és Gilméta a' szerencse ellen már morgani kezdett, ammint Aranypataki eszre vette, hogy Gondorfi, ammint osztott, egy kártyát a' mentéjének újjába betolt. Azon szempillantásban, hogy az osztást végezte, Aranypataki megkapta karját, melly mellé a' kártyát elrejtette, 's kivonta mellőle a' legfőbb matatórát ama' kérdéssel: Hát ezt a' kártyát minek dugta ide az Úr? Feleletét meg nem várván, felforgatta a' többi kártyákat is, mellyek Gondorfi előtt feküdtek, 's Gilmétát, és az ifjú Bárót arra kérte, hogy mutassák meg azokat, mellyeket már kezeikben tartottak. E' nyomozásból kisült, hogy a' legjobb kártyák Gondorfi és Torokfalvi között voltak felosztva.

Méltóságos Asszonyom! mondá Aranypataki, engedgye meg, kérem, hogy ezt a' két hamis játékost a' házból kiverhessem.

Az én meg nem engedhetem, felelé Gilméta, ki nagyon szerette ugyan, hogy ezen alkalmatossággal e' két rossz embertől megmenekedhetett, de azt még is titkos nehezteléssel vette, hogy Aranypataki volt, a' ki lárvájokat illy móddal levonta. Mikor ő Aranypatakinak, mint Kábaszöginek, kezet adott, feltette volt magában, hogy soha vele meg nem esküszik, hanem jó alkalmatosságot vár arra, hogy magát Kábaszögít az alkutörésre vehesse. Nem szerette tehát látni, hogy Kábaszögi érdemeket szerez magának, mellyekkel őtet lekötelezze.

Ha Méltóságod meg nem engedheti, mondá Aranypataki, eljön majd az üdő, hogy én ezt engedelme nélkül is megtehetem.

Nehezen! felelé Gilméta, felpattanván, 's a' játékasztaltúl felkelvén, hogy háló szobájába mennyen. De ezen szempillantásban betört a' kocsis az inasokonn keresztül a' szalába, a' hol a' vendégek voltak, 's fél részegen imígy szállította meg Gilmétát: Méltóságos Asszonyom! engemet amott amaz Úr, a' kirül azt mondgyák, hogy Méltóságodnak a' vőlegénnye, megbotozott. Ha nekem a' Méltóságos Asszony szátiszfációt nem ad, engem' úgy segéllyen! úgy megverem, mint a' rossz dögöt, és a' szolgálatot itt hagyom.

A' vendégek hosszú kaczagásra fakadtak. Az Öbester a' kocsist kérlelni akarta, de minden ügyekezete haszontalan volt. Kénytelenítettet tehát inasokat híni, kik erővel kivezessék és mindaddig zárva tartásák, még ki nem józanodik.

Gilméta ezen alkalmatosságnak hasznát akarván venni az új szövetségnek felbontására, Kicsoda adott az Úrnak, úgymond, hatalmas arra, hogy cselédemet megbotozza.

A' tisztelet, és szeretet, mellyel Méltóságodhoz viseltetek. A' kocsis azt mondta, hogy az ő Urasága annyi, mint semmi, mivel neki csak kártya kell, meg legény. E' mocskos szóért én őtet még akkor is megvertem volna, ha Méltóságodnak vőlegénnye nem volnék; mint vőlegénnye pedig még kisebb sérelmét sem tudnám elszenvedni.

Hogy az Úr az én sérelmeimet könnyebben elszenvedhesse, ezen szempillantástúl fogva jegyesse nem vagyok. Hisz olyan dolgokat visz végbe házamnál, mellyekrül hírem nélkül még akkor sem kellene csak gondolkodnia is, ha férjem volna. Én mai alkunkot egészen megmásolom.

Kérem Méltóságodat! ne haragudgyon reám, mondá Aranypataki térgyre esvén, és öszve-tett kezeit Gilmétához emelvén. Soha sem cselekszem többé! Kérem az Urakat, esedezzenek érettem.

Az ifjú Báró mosolyogva nézvén a' jelenést, kérem Méltóságodat, úgymond, bocsásson meg neki szegénynek. Soha ennél jobb férjet nem kívánhat, ha egyszer a' házasságnak jármát úgy megtanúllya húzni, ammint az asszonyok³²¹ szeretik.

³²⁰ *haggyál*. [Emendálva.]

³²¹ *asszoyok* [Emendálva.]

Az öreg Báró azalatt Gilméta mellé osontván, Ne bocsásson meg neki, Kincsecském! úgy-
mond halk szózatall. Hisz olyan ostoba, hogy még az Isten' lovának is beillene. Válasszon
inkább engemet, régi kérőjét!

Gilméta legelőször az ifjú Báróra, azután ennek atyára gúnyos tekintetet vetvén, felette
nagy boszorkodásra fakadt, 's minden felelet nélkül háló szobájába sietett, hol magát bezárta,
hogy kénye szerint sírhasson.

HARMINCZHARMADIK SZAKASZ.

A' kormos fellegek megül kiüt a' nap.

Szinte estevedni kezdett már, ammint Aranypataki az Óbesterrel egy ablakban tanács-
kozáván, kitekintett a' kertbe, és ott Gilmétát megsajdította. Lemegyek hozzá, mondá az
Óbesternek, és kétséges állapottyából kisegítem; mert meg kell vallanom, hogy már többet is
szenvedett, mintsem arra, hogy különös konokságai megorvosoltassanak, kívántatott volna.

Az Óbester mosolyogván, Mennyen az Úr hozzá, úgymond, nem bánom, és végezze a' já-
tékot. Ő a' kertből a' ligetbe szokott menni, hol a' fő nyílásban legörömestebb sétál. Ha az
udvaronn megy ki az Úr a' ligetbe, a' kert' fala mellett lévő gyalog útonn egyenesen elejébe
akad. Kívánok az Úrnak jó szerencsét! Én azonban rendeléseket teszek a' vocsorárúl, és a'
vendégeket éjszakára is itt tartóztatom, hogy az Úrnak igaz személyével megösmerkedgyenek.

Allig jutott Aranypataki a' ligetnyílásnak közepéhez, már is látta Gilmétát ugyanazon nyí-
lásnak túlsó végébe befordúlni. Bement tehát a' fák közé, és a' gallyak között sietett elejébe,
hogy messzérül meg ne sajdíthassa. Szinte csak egynehány lépésnyire volt már tőlle, ammint
meghallotta, hogy egy férjfi szózat németül megállíttya. Gilméta elsikótotta magát. Egy
kukkot se többet! mondá a' szózat, egyébaránt halálnak a' gyermeke! Ide a' pénzzel, az órával,
és a' gyűrűkkel!

Aranypataki e' szóra a' gallyak közül kirohant, és a' latrot hátúlról ölbe kapta, hogy a' föld-
höz csapja. A' lator kezében a' pisztoly elsült, mellyből a' golyóbis Gilméta mellett elfütyült. E'
lövést azonnal egy másik követte a' gallyak közül, mellynek golyóbissa Aranypatakinak volt
ugyan szánva, de a' latornak czombjába ment azon szempillantásban, mikor ötet a' Kapitány a'
földre terítette.

Szaladgyon be Méltóságod a' kastélyba, ha lehet, mondá Aranypataki, minekelőtte a' gaz
ember a' földről felemelkedik, és küldgyön segítségemre embereket.

Ezt Gilméta meg is cselekedte, minden erejét öszveszedvén. Aranypataki a' latornak vérét
folyni megsajdítván, körülnézte magát, ha nem láthatná-e meg azt, a' ki a' gallyak közül reá
lőtt? Nem telt el három órapercz, hogy ismét lövés történt, mellynek golyóbissa Aranypata-
kinak feje mellett elment, 's mellynek tüzét megsajdította. Beugrott tehát a' gallyak közé, 's
egy szaladó asszonyt megfogott. Azalatt a' lövésekre a' kastélyból a' cselédek kiszaladtak, és
Gilmétátül eligazíttatván, a' latorhoz siettek, ki szinte a' földről akart négykézláb felemel-
kedni. Lenyomták azonnal és kezeit egy kezkenővel hátra kötötték. Aranypatakinak kiáltá-
sára hozzá sietett két inas, kik az asszonynak hasonlót cselekedtek. Bevezették azután mind
a' kettőt a' kastélyba, megkötötték, lefegyvereztették, 's minekutánna az írásokat elszedték
tőlök, két külön szobába, mint rabokat, zár alá tették.

Gilméta a' kastélyba jutván, úgy leroskadt lábárúl, hogy allig tudták szobájába vezetni.
Ammint a' sok ápolgatás után ajúlásiból ismét magához tért, első kérdése az volt, ha nem
lett-e szegény Kábaszöginek valami baja? Mihelyt a' latrok zár alá tetettek, Aranypataki azon-

nal Gilmétához szaladt, és ágyánál a' Grófnének jelenlétében térgyre esvén, Bocsásson meg Méltóságod, úgymond, hogy illy veszedelembé ejtettem. Az Óbester Úrtúl megértvén, melly nagy veszedelemben forog Méltóságodnak mind jó neve, mind gazdasága? a' szíves barátság arra birt engemet, hogy álorcza alatt házához becsússzak; ama' férjfiakot, kik eddig a' kastélyban naponkint forgottak, Méltóságoddal, ha szükséges volna, megösmerkedtessem; egyszerűsmind pedig szívével azt is megéreztessem, melly mélyen megalázza magát, és micsoda ízetlenségeknek veszedelmére vetemedik az olyan érzékeny szívű és nyílt eszű asszonyság, a' ki magának ostoba férjet választ. Nem reméltem, megvallom, mikor Óbester Urunknak kívánságára a' játékhoz kezdettem, hogy ezen orvoslásnak csak fele is szükséges legyen arra, hogy Méltóságod magához térjen; de a' tapasztalás, fájdalom! bizonyossá tett engemet a' felül, hogy eltökélt szándékában, mellyet nekem előre megírt, és a' Grófnének szóval megmondott, Méltóságodnak szíve bajnoki módon állhatatoskodik.

Gilméta e' beszédnek elejénn különös figyelmetességre ébredvén, öszve nem tudta Kábaszöginek illy okos beszédgyét kábaságával eggyeztetni; azután pedig megvallotta, hogy ő e' beszédnek fonalát meg nem tudgya fogni.

Elhiszem, folytatá szavait Aranypataki, mivel a' fő dolgot előre küldeni elfelejtettem. Egyszerre megért Méltóságod mindent, mihelyt azt mondom, hogy én nem Kábaszögi, hanem Aranypataki Kapitány vagyok, Méltóságodnak hajdani szeretője,³²² és állhatatos tisztelője. Az Óbester Úr ugyan, és maga a' Grófné is, megígérték, hogy e' tetetésnek ízetlen következéseit magokra vállallyák; de boldog Isten! még a' legártatlanabb, legszentebb és legnemesebb családságnak is olly rettenetes következése lehetnek, mellyeket magára senki sem vállalhat. A' mit Kábaszögi vétett, azt Méltóságod Aranypataki' forró szerelmének és érzékeny barátságának tulajdonítsa. Mint Kábaszögi Méltóságodnak kezét el nem fogadhatom, és szavát visszaadom, mint Aranypataki pedig a' mai eset miatt sem szívét sem kezét meg nem érdemlem.

Gilméta erre az ágyban felülvén, Az Úr tehát, úgymond, Kábaszöginek ostoba személyét csak azért viselte — — —

Hogy az ostoba férjet megútáltatván Méltóságoddal, nemesen érző szívét Aranypatakihoz hódítsam, ki e' reménységében, fájdalom! nagyon megcsalatkozott.

Én e' családságért az Urat érzékenyebben meg nem büntethetem, mintsem ha megalázott szívemmel, és legyalázott kezemmel megajándékozom. Hogy az Úr engemet szerencsétlenségem után kezével megkínállyon, soha csak gondolni sem mertem, ammint már levelemben megvallottam. Hogy pedig az Úr az én kedvemért valaha Kábaszöginek személyét viselje, azt senkinek a' világonn el nem hittem volna. Édes Aranypatakim! én a' tiéd vagyok, mivel úgy kívánod; de arra az egyre kérlek, hogy szomorú esetemet, nem mondom, szememre ne vedd, mert erre képes nem vagy, hanem hogy soha velem meg ne éreztesd. Isten látgya lelkemet, hogy ezért már sokat, felette sokat szenvedtem. Így a' te karjaid között menedék helyet merek remélni, hová utánam hajdani szerencsétlenségemnek még csak emlékezete se hathasson.

Aranypataki megcsókolta kezét, Gilméta pedig megölelte.

A' Grófné Gilmétának kezét megszorítván, Köszönöm, édes Barátném, úgymond, hogy haszontalannak nem teszed fáradságomat, mellyel tégedet Aranypatakival öszve akartalak fűzni, hogy adósságomnak részét e' nemes szívű férjfiúnak lefizethessem. Légy vele olly boldog, a' melly boldognak ő engemet nemes lelkű Grófommal tett.

Azalatt az Óbester a' Gróffal, a' Bárókkal és a' többi vendégekkel lement a' rabokhoz, hogy őket kérdésre vongya. Szintazon ábrázat, felkiáltott azonnal az öreg Báró, mellyet Hevesi,

³²² *szerejője*, [Emendálva.]

Aranypatakiéknak Directora currentáltatott. Monsieur Frippon volt valójában, és Madame de Folle. A' drágaságokat, és a' pénzeket, mellyeket Aranypatakiéktól loptak, mind megtalálták nállok; sőt a' pénz felényivel még több is volt annál, a' mit Hevesi kitett. Méltán lehetett tehát röllok azt gyanítani, hogy útyokban másokat is kiraboltak.

Mikor Bécsben De Bourse Marquist cselédgyével együtt elfogták, Monsieur Frippon és Madame de Folle, ammint tudgyuk, elillantottak. Hamis passusokat mindég tartottak ők magoknál, mellyekkel más nevek alatt Magyar országba jöttek. Pestenn telepedtek le először, Frippon, mint tánczmester, Folle pedig, mint Marchande de Mode, és kerítő. Az első tudósításra, mellyet az újságokba tetettek, tizenkét falusi kisasszonyt adtak a' gondatlan szülők e' rossz asszonynak keze alá nevelésnek okáért, ki a' tizenkettő közül a' négy öregebbitet mindgyárt az első holnapban megrontotta. Nem telt el egy esztendő, hogy Fripponra némelylek, kik Aranypatakiékhöz járatosak voltak, rá ösmertek. Eltakarodott tehát Pestrül czinkos társával együtt egy falura, hol, mivel már a' német nyelvet elég jól beszéllették, egy vendégfogadót kiarendáltak. Mivel Madame de Folle a' vesztegetéstül el nem tudott szokni, ortársaihoz pedig, a' nélkül hogy magát veszedelembé ejtse, nem írhatott, pénzeik lassankint elfogytak. Kénytelenek voltak tehát magokat új csalárdságokra és tolvajságokra adni. Gyanúságokba esvén, a' vendégfogadót elhagyák, minekelőtte valami ellenek kisült volna, és Aranypatakiéknak szomszédságába vették magokat egy másik vendégfogadóba olly szándékkal, hogy mihelyt az Uraság a' faluból elmegy, azonnal kirabolják a' kastélyt, mellynek szögét lyukát jól ösmerték. Innen azonnal elszökvén, részént kocsinn, részént gyalog Posonynak mentek, hogy onnan Morvába vonódhassanak. A' szomszéd faluban meghallván, hogy Gilmétának jószágánn viszi őket keresztül az út, és hogy az Uraság a' kastélyban tartózkodik, feltették magokban, hogy bosszújokat töltek Külnekiékenn is. A' kastély mellett tehát a' ligetben meg akartak hálni, hogy éjszaka szerencsét próbállyanak; de mivel egy magányos Dámát láttak, és ebben Gilmétát meg is ösmerték, meg nem tartóztathatták magokat, hogy meg ne támadgyák. Meg akartak ők elégedni ama' drágaságokkal és pénzekkel, mellyeket nálla találunk, 's mellyektül könnyebben megfoszthatták volna, mintsem ha hozzá be kellett volna éjszaka törniök; kivált mivel bizonyosnak tartották azt is, hogy az éjszakának és a' ligetnek segedelmével az elfogástül megmenekedhetnek.

Ezt ők csendességben akarták végbe vinni, de Fripponnak pisztollya elsülvén, a' francia asszony, ki a' gallyak között oldalvást lesben állott, segítségére sietett, és ammint látta, hogy Aranypataki átölelte már ötet hátúlról, golyóbissal akarta amazt arra kényszeríteni, hogy ezt eleressze. Véletlenül Frippont találván a' Kapitány helyett megsebesíteni, másik pisztollyát is kilőtte Aranypatakira, hogy legalább maga Frippon nélkül elszaladhasson. A' kimenetel, ammint tudgyuk, gonosz reménységének nem kedvezett.

Aranypataki visszavén az Öbesternek keze által drágaságait és köveit, tudtára adta szülőinek és Méhfalvinének nem csak ezt, hanem Gilmétával kötött szövetségét is. Szülői e' tolvajságot Hevesinek levelébül megértvén, szinte haza akartak más nap indulni, ammint a' Kapitánynak levelét vették. Az én házamnál lessz a' menyegző, felkiáltott Méhfalviné; ezt ird meg a' fiadnak. Saját gyermekeimenn illy örömet nem élhettem meg. Fiadnak menyasszonyát úgy nézem, mint lyányomot. Elégedgy te meg a' fiaddal.

Ammint parancsollya Néném Asszony, mondá az öreg Aranypataki, megcsókolván a' jó szívű Asszonyságnak kezét.

Gilméta azalatt az Öbester nagyon kérte, hogy kíméllye meg a' rabokat, és ne adgya őket át a' törvényszéknek, hanem bocsássa el szabadon; de az Öbester megmutatta neki, hogy e' könyörületessége üdőtlen, sőt még helytelen is, részént mivel e' gonosztévők által Arany-

patakinn kívül hihetőképen még többen is megkárosodtak, kiktől az elbocsátás által az elégtételt megvonni, igazságtalanság volna, részént pedig, mivel új károkat is tehetnének.

A' vocsorához Aranypataki uniformisban jelent meg, Gilmétát vezetvén, ki a' vendégeket megszóllítván, Aranypataki Kapitányt, jövendőbéli férjemet, ösmertetem meg, úgymond, az Urakkal. Eddig Kábaszögít játszott ő házamnál, hogy Aranypatakit velem megkívántassa. Családságát szívemmel és kezemmel büntettem meg.

E' büntetést irígylem Kapitány Uramnak, mondá az öreg Báró. Azonban még irigy létemre is tiszta szívemből minden boldogságot kívánok.

Éllyen az új pár! mondá Torokfalvi, és utánna mindnyájan, bort töltvén a' poharakba, mellyek az asztalonn készen állottak és egészségekért egyszerre kihajtván.

Más nap a' vendégek elbúcsúztak, az atya fiak pedig az új párral Posonyba, 's minekutánna itt a' szükséges rendelések megtettek, Méhfalvára költöztek.

A' menyegző előtt való nap estve oda érkezett Pestről Mársfalvi is, ki az öreg Aranypataki-nak leveleiből megértvén a' Kapitánynak Gróf Bölcseihez mutatott remek barátságát, és Gilmétával kötött szövetségét, részt akart venni a' szülőknék örömében, mellynek ő volt valaha első szerzője.

Minekutánna Méhfalviné sokáig vizsgálta volna Mársfalvi Gyenerálist, egyszerre megszólítván, Mondgya meg nekem az Úr, úgymond, hol láttuk mink egymást?

Posonyban, felelé Mársfalvi, mikor még a' gyalogságnál hadnagykodtam. Akkor Méhfalviné Asszonyom körülbelül legszebb menyecskének tartatott. Tiszteletére voltam egynehányszor én is, 's oldala mellé csúsztam, a' hol csak lehetett, de szívéhez lehetetlen volt férnem.

El volt foglalva, Lelkem! mondá Méhfalviné.

Azt felelte nekem az Asszony akkor is, de csak táplált még is a' reménység, hogy lelek számomra benne egy kis ürességet. Azonban átmentem a' lovassághoz Kapitánynak, és azóta nem volt szerencsém Asszonyságodat látni.

Az Úr volt-e az, a' kit szerelmes levelére magamhoz rendeltem?

Esti hét órára. Csintalan teremtés! Egy inas megfogta a' setétben a' garádicsnál a' kezemet, 's elvezetett egy szobába felette titkos csendességgel, hol egy tisztességes öreg Kapitányné szinte egy szent könyvet olvasott. Soha sem felejttem el, még élek!

Méhfalviné szívesen kaczagott, és a' többieket is hangos hahotára indította. Én az Úrra, úgymond, rá nem vallottam volna, de mivel a' titkot maga kitalálta, ne haragudgyon, kérem, hogy még egyszer kinevetem.

Illy nyájaskodások között eltelvén az estve, más nap a' menyegző nagy pompával végbe ment. Az esküvés utánn Gilméta megfogván Aranypatakinak kezét, Francziás Gilmétádot, Édesem! szerencsétlennek tették a' francia nevelésnek esztelenségei. A' te karjaid között Magyar Dáma, és így minden bizonynal boldog leszek.

VAK BÉLA
A'
MAGYAROK' KIRÁLLYA.

A'
TÖRTÉNETÍRÁSBÚL VONTT
ROMÁNOS RAJZOLAT.

PESTEN.
Eggenberger József Könyvárosnál 1812.

A' tizenegyedik századnak végénn, és a' tizenkettediknek elejénn olly egy Király űlt a' Magyar Trónuson, kit az akkori Történetírók bölcs országlónak, vitéz hadi vezérnek, és tudós fejedelemnek rajzolnak, s kinek kormányzása a' Történetírásban a' legdücsöségebbek között tündöklene, ha nagy nevét egy kegyetlenséggel meg nem homályosította volna, melly útálatossága miatt az utóbb világot ellene szükségképen fellázította.

Kálmán atya' testvérenek, Lászlónak, Királyi székére feljutván, szép reménységeket gerjesztett alatta: valóiban az iránt, hogy e' tiszteletre méltó Elejének nyomdokiba lépend, ki halála után a' Pápától a' Szentek közé számláltatott. Országának messze terjedő tartományival öszvekapcsolta halála előtt László Horvát Országot is, s mivel a' Horvátoknak nyughatatlan elméje különös szemmel tartást kívánt, e' tartománynak gondviselését öccsének ifiabbik fiára, Álmusra, Kálmánnak testvéreire bízta. Ammint tehát Kálmán a' Magyar Sceptrumhoz jutott, Álmus valóban méltán reméllette, hogy előbbeni méltóságában megerősítettik.

Ez meg is történt volna, ha szerencsétlenségére azonban, még az új Királynak residentiájába ment, hogy ott neki hódollyon, Péter, úgymint maradéka ama' hercegi ágnek, melly az előtt Horvát Országban uralkodott, a' népet fellázítván, azonn nem ügyekezett volna, hogy e' meghódított tartományt Magyar Országtól ismét elszakassza. Kálmán ez által mindgyárt ország-lásának kezdeténn igen kellemetlen hadakozásba keveredett, mellynek fellobbanását kiváltkép öccse' gondatlanságának tulajdonította. De még e' szemrehányásnak sem volt volna Álmusra nézve' fontos következése, ha ez legalább olly szerencsés volt volna, hogy mint hadi vezére ama' seregnek, mellyet néki a' Király adott, a' fellázult Horvátokat ismét meghódíthassa. Úgy látszott, mintha e' szerencsétlen Herczegnek sorsa megesküdüött volna ellene. Zágrábnál Péterrel, az ellen Királlyal véresen megütközvén, jóllehet minden erejét neki feszítette, a' győzelem még is egészen a' lázúlokhoz hajlott olly annyira, hogy Álmus allig menthette meg seregének felét a' veszedelemtől. Ez zendítette ki minden bizonynal a' Király' szívében öccse ellen az első bosszonkodást, melly azután olly irtóztató gyűlölségre fajult.

Haragjának első lobbanásában megfosztotta Kálmán a' Herczeget a' hadi vezérnek méltóságától, s az újjolag megerősített fegyveres seregnek vezérléséhez maga látott. Akár több tapasztalások által gyakorlott, és Álmusét messze felmúló hadi talentumainak tulajdonítsuk a' dolgot, akár most egyszer a' különösen kedvező szerencsének, melly őtet vezérlette; elég az ahhoz, hogy a' mit Álmus a' fél armádának feláldozásával végbe nem vihetett, azt Kálmán rövid idő alatt, és kevés fáradsággal megeszközlötte. Péter különös kis villongásokban megeretvén, és visszanyomatván, egyszerre egy szűk hegyszorúlatba zárattott, hol magát megadni kénytelenítettet.

Kálmán azután eltökélte magában, hogy a' többi pártütőket, kik még fegyverben állottak, szép szóval és kegyességgel fogja arra bírni, hogy kötelességekhez visszatérjenek. Táborába kérette közülök a' legnevezetesebbeket, és azonn volt, hogy különös leereszkedésével, és jeles tiszteletmutatásával hajlandóságokat megnyerhesse. Hízelkedett ez a' Horvátok' nemzeti büszkeségének olly annyira, hogy magokat tökéletes készséggel ismét hatalma alá vetették, és tölle viszontag semmit sem kívántak egyebet, hanem hogy fejére a' Horvát Koronát külö-

nösen ő általok tetesse. E' kérésre Kálmán minden halogatás nélkül rá állott, 's a' koronázás Belgrádban megtörténvén, Horvát Ország különös országnak nézte magát, melly Magyar Országgal szinte csak szövetségbe lépett.

Álmos Herczeg szomorú esetétől³²³ fogva egynehány esztendeig Battyának udvarában csendesen élt, és a' reá neheztelő Fejedelemmel való kibékélését titkos esdekléssel várta. De voltak mind a' Király, mind a' Herczeg körül kigyók, kik a' parázs tűzhöz hasonló versengést, hogy lángra lobbannyon, gonoszúl fúdogáltak. És hol van valyon e' világon az olyan tiszta szív, melly az efféle fajzatnak mételyes mérgétől megmenekedhessen? Álmos is, ki talán sorsát a' magát megvonó közepszerűségben elviselte volna a' nélkül, hogy valamire vágyakodgyon, szívének csendes nyugodalmából e' kigyósziszegés által felserkentetett, 's végtére egy olyan lépésre ragadtatott, melly e' Herczegi testvérek között eddig volt egyenetlenséget nyilvánvaló harcra változtatta.

Kálmán, ki fejénn a' Magyarral megegyesült Horvát Koronát több esztendeig való bölcs országlása által, mellyel alattavalóinak hajlandóságát is megnyerte, naponkint erősödni érzette, arrúl kezdett végtére gondolkodni, hogy Országát a' Horvát határokon túl kiterjessze, és errevalónézve még Dalmátiát is hatalma alá vesse. Kivonódott tehát hadi seregével e' tartomány felé, 's vitéz ügyekezését azzal kezdette el, hogy Dalmátiának fő városát, Zárát, megszállotta. A' város kimondhatatlan vitézséggel védelmezett, és így hosszas ellentállása az ostromlónak fegyveres népét nagyrészt megvesztegette. Hadi seregének erőtlenedését látván, és szándékának végrehajtásában naponkint nagyobb akadályokat tapasztalván, ismét az adakozáshoz folyamodott, 's ez által magának a' kapukat valóban meg is nyitotta.

Az alkuk, mellyekre állott, inkább az erőltetésnek jeleit viselték magokonn, mint a' szabad akaratból kötött békességnek; mert a' városnak, noha meghódítottnak nevezte, kénytelen volt megengedni, hogy maga magának törvényeket szabjon, hogy minden adótúl ment maradjon, hogy Püspököt önnön tetszése szerint válasszon, és hogy falai között magyart vagy más idegent megszenvedni kénytelen ne legyen. Ezen alkuk alatt az ostromlónak legfőbb hatalma, melly utánn esdeklött, pusztá árnyéknál több nem volt. Sajnosan is érezte ezt Kálmán, és errevalónézve, talán a' szégyentül elcsábítván, ama' Királyi levelében, mellyet a' Magyar Rendekhez írt, kiktől seregének megerősítésére új katonákat kívánt, nagyon is értelmesen megvalóította, hogy ő ezen oda engedett jusokat csak édesítő maszlag gyanánt vetette ki, mellyel a' többi erős városokat hasonlóképen megfoghassa.

E' levél sokaknak kezében forgott azok közül, kik Álmos Herczeggel tartottak, és alkalmazhatóságot adott nekik arra, hogy e' Herczeget egy olyan cselekedetre csábítsák, mellytől ők bizonyos nyereséget vártak. Leírátták ők e' levelet titkon, Álmos' kezébe adták, és elküldötték vele együtt a' Dalmatákhoz, kik már igen közel voltak ahhoz, hogy magokat mindnyájan megadgyák. Ezen ország, melly magát hamis hitegetések által a' veszedelemnek meredek szélén állani látta, Álmost már most mennyekből küldött szabadítójának nézte, és így neki szabadságának védelmezését minden késedelem nélkül, sőt ragyogó ígéretekkel, oda is ajánlotta.

Így végtére a' megbántódott testvér úgy jelent meg az ütközetnek nyilvánvaló mezejénn, mint Kálmánnak ellensége.

Kálmán szinte akkor telepedett le táborával Tragúrium' várossa előtt, mikor testvérének pártütéséről a' hírt meghallotta. Szinte öszvecsikorította fogait haragjában, és megesküdött, hogy rettenetes bosszút áll rajta. De Dalmátiában a' közönséges lázulás rettentő erőre gyor-

³²³ *estétül* [Emendálva.]

sabban feljutott, mintsem a' Király remélte. Környűlvéve látta ő hadi seregét egyszerre pártütőkkel, és így, minekelőtte ellenségével megütközhetett volna, kénytelen volt táborig állásait minduntalan' változtatni, Zára' várassának dücsösségesen végbe vitt hódításáról lemondani, és seregeivel, bátorságnak okáért egész Horvát országnak széleihez visszavonódni. Ez a' Herczegnek új merészséget adott, füleit pedig felekezetéhez tartozó tanácsadóinak még jobban megnyitotta. Eltökélte tehát magában, hogy a' dolgoknak illy kedvező fekvését hasznára fordíttya, és hogy magának az által, hogy a' Horvát Koronát hatalma alá veti, ragyogóbb és bátorságosabb létét szerez.

A' Dalmaták, kik a' nélkül is nagyon kívánták, hogy őket nagy ügyekezeti Kálmántól egy ilyen közbevetett ország elválassza, megígérték Álmusnak, hogy ezen hódításban segítségére lesznek, és e' szerint Zászlói alatt jó nagy hadi seregbe nevedtek, mellyel ő a' Királyt nyomban követte. Álmusnak ezen ügyekezeti a' szerencse most egyszer nagyon appolgatta. Kálmánnak képmutatása, mellyel a' Dalmatákat megbántotta, a' Horvátoknak szívet is elidegenítette tőlle, kik nemzeti szabadságaikat egyébaránt is nagyon féltették. Ezek is tehát egyszerre a' Királynak eddig mutatott kegyességében nem láttak egyebet lesnél és kelepceznél, mellyekkel ha mindgyárt csak vélt jussaikat is fenyegeti, és erre való mindeddig hüven megbizonyított ragaszkodásokat hirtelenében keserű bizodalmatlanságra változtatták. Sokan a' Horvát Nemesek közül elhagyták Kálmán' taborát, és hideg vérrel nézték, mikor Álmus az ő hadi seregét a' Horvát tartományokra vezette; sőt ammint őket az elkeseredett Király, mint pártütőköt, erőszakosan akarta ígért hitekre kényszeríteni, nyilván átmentek a' Herczeg' részére, s ez által a' lázúlásnak zászlóját egész Horvát országban felemelték.

A' Király ekképen felette veszedelmes állapotra jutott. Egynehány hét alatt elvesztett egy egész országot, mellynek meghódítását minden ütközet nélkül remélte végbe vihetni, és ezenn kívül még a' Horvát Koronát is, mellyel a' nemzet, a' hercegi emisszáriusoknak javaslsára, Álmust megkínálta.

Kálmán e' szorúltságban sehonnan sem várhatott többé segítséget, hanem csak Magyar Országból, mellynek erejét minden felül felszóllította, s melly őtet ellenségei ellen hathatósan védelmezte is volna, ha a' hadi seregek már a' magyar földön nem voltak volna.

Várkonynál a' Tisza mellett telepedett ő le nem közepszerű taborával, és itt akart utána tolódó testvérel úgy megütközni, hogy a' harcot egészen megválassza. De a' Magyar Nagyoknak vélekedése e' dolognak egyszerre más fordulást adott. Tapasztalásból tudván a' polgári hadakozásból forrni szokott szerencsétlenségeket, a' Horvátokkal pedig, mivel ezeknek a' Király hasonló jusokat hagyott, a' nélkül is irigykedvén, nyilván ellenzették a' harcot egy olyan tárgyért, melly az ő tulajdon ügyökhöz semmikép sem tartozott. Hadi seregének e' pözsgése tökéletesen megvesztegette Kálmánnak ama' reménységét, hogy az elvesztett tartományokat hadi erővel visszavehesse. Okossága tehát azt javasolta neki, hogy ebben egy olyan módot találjon, melly a' nagy szívűségnek látszattya alatt még katonáinak hozzá való hajlandóságát is újra megnyerje. E' mód ama' szabad ajánlásból állott, hogy Koronájának sorát személyes viadal által akarja megválasztani. Erre tehát egy szónok által a' Herczeget mind a' két tábornak szemé' láttára előszóllította.

Bármelly váratlan lehetett is a' Herczegnek ezen ajánlás, a' böcsület még is, valamint ama' sükeres félelem is, nehogy az ellenkező esetben bátorsága és vitézsége a' Horvát Nemesek előtt gyanúba essen, tellyességgel meg nem engedték, hogy azt el ne fogadgya, a' mit már a' táborok is mind a' két részről helyben hagytak. Mind a' két hadi Fő Vezér megjelent tehát a' Tisza' partján egy nagy térségenn, melly körül az ellenségnek seregei fél kerékben túnan állottak, és a' viadal elkezdődött.

Szilaj csörgéssel ütköztek össze a dárdák, szinte vízhangját nyögven a dühös haragnak, melyre az elkecseregett vitézek fellobbantak. Sokáig habzott a meg nem válható győzelem az egyiktől a másikához, még végtére Álmus, egy hathatós dőfés által a nyeregből kiemeltetve, lovárul a földre leomlott. Nyíl gyanánt szökött le a magáérül Kálmán, és kardot rántott, hogy ellenségének életét végső csapásával semmivé tegye. De a Horvátok soraiból oda szöktetett egyszerre, a vele nyargaló trombitásnak harsogása alatt, egy vitéz; Kálmán pedig kétkedő bizonytalansággal tartóztatta vissza meztelen kardgyát, melynek hegyét már a Herczegnek mellére szögezte volt.

A vitéz allig piheghető lovával a bajvivók előtt hirtelen megáll, leszökik ennek hátárul sebesen, térgyre omlik a halálnak veszedelmében forgó meggyőzött áldozat mellé, megnyitva sisakjának orcza födelét, és édes attyának életéért esedezik.

Béla Herczeg volt ez, szerencsétlen Álmusnak egyetlen egy fia, ki édes attyát szerencsének változó szélvészeiben el nem hagyván, magának szeretetre méltó tulajdonságai által mind a Magyaroknak, mind ama népeknek közönséges hajlandóságát megnyerte, kik édes attyának hódoltanak. A Horvátok azon esetre, ha édes atya elesne, hittel pecsételtt engedelmességet ígértek neki; de nagy szívűségét látván, mellyel e ragyogó ajánlást elmellőzte, hogy édes Attyának életét fenntarthassa, ebben is engedtek hozzá való szeretetből kívánságának, és hogy Kálmánnak hatalma alá vetik magokat, ha Álmus életét megkíméli, mind neki, min ő általa a győzedelmes Királynak megfogadták. A Magyaroknak táborából is közönséges szózat harsogott ki kegyelemért, mihelyt ezen ifjú Herczeget édes attyáért esedezni látták és megösmerték. Kálmánnak tehát okossága, sőt talán még szíve is azt javasolta, hogy kardgyát testvérenek remegő melléről elemelje, és életét meghaggya, ha neki megígéri, hogy vallott kárainak helyrehozása iránt, mellyet tőlle ne talán kívánhatna, örökre lemond.

Álmus, mint fogoly, a győzedelmesnek táborába vezetettet; Béla pedig visszatért még egyszer a Horvátokéba, honnén Kálmánhoz követséget küldött, kik vele a hódolás iránt az alkut megkössék. Kálmán megígérte, hogy a pártütőkön semminémű bosszút nem áll, hogy kormányozását a Horvátok tulajdon jussainak fenntartásával szentül egybe kapcsolja, és hogy az elfogott Herczegnek a szabadságot visszaadgya. Béla viszontag megfogadta, hogy mihelyt édes atya a fogságból kibocsátatik, vele együtt az országot elhaggya, és hogy mind Álmusnak nevében, mind önnön maga is az országlásra nézve minden jussairól lemond.

Így végződött az első rettenetes versengés, melly e testvérek között nem annyira viszontag való gyűlölésből, mint a gonosz tanácsadóknak hitegetései által támadt. Kálmán diadalommal tért vissza Székes Fejérvári lakásába, s a vitéz bajnoknak dücsősségével a nagyszívű győzedelmesnek hírét nevé is összekepcsolta.

Szinte akkorában vezette Magyar Országonn keresztül Péter Remete, és ő utánna Lotharingyiai Gotfrid, vagy Bouillon a Keresztes hadi seregeket. Álmus tehát eltökéllette magában, hogy tizenhatsz esztendősi fiával együtt az utólsónak csoportyaihoz kapcsolja magát, hogy az Anyaszentegyházért viaskodó ajtatos ügyekezetei által pártütésének vétkéért eleget tegyen. Hogy pedig bátyának és az országnak is tagadhatatlanul megbizonyítsa valóságos töredelmességét, egész vagyonyát a Dömösi Apátúrságnak szerzésire fordította. E szent szerzeménynek elrendelése miatt kénytelen volt ő még egy üdeig Magyar Országban mulatni, és így a keresztes haddal el nem mehetvén, előre bocsátotta az ajtatos vitézeket, szentül megígérvén, hogy utánnok megy, mihelyt dolgainak végét szakaszthatgya. Ez egynehány holnap múlva valóbann meg is történt; mire Álmus Bélával együtt kezébe vévén a sarándokbotot, úttýára valóban ajtatos szándékkal el-is indúlt.

Az út ökök Szerbián keresztül vitte, hol szarándok egy különös történet által félbe szakasztott. Vidinn' várossának vidékébe érkeztek volt már ök, melyben a' Szerbiai Fejedelem Uróz lakott, kit a' Történetírók Nagynak neveznek. Lefeküdtek itt egy estve Timok' vizének a' partyán. Álmos a' hosszas utazástul ellankadván, fejét fiának ölébe bocsátotta, és a' napnak súlyos hősége után nyugodott, amint megettek az erdőben hirtelen lóvágatás és szívreható asszonyi kiáltás hallatott, mely a' lónak rémítő hortyogásával megvegyülvén, segedelemért látszott esdeklenni. Allig volt az utazóknak elegendő üdejek arra, hogy felugorjanak, már is mellettek termett egy ifú lovaglóné vadász ruhában, és dárdával felfegyverkezve egy zabolázhatatlan lovonn, mely vele az erdőből kirugaszkodott. A' lónak hátulsó lábára tekerődött egy nagy kígyó, és czombjába magát beharapta. A' dühös fájdalomtúl tajtékozó ló tehát, a' szarándok mellett igen közel, egyenes arányban a' folyóvíznek vágatott, Béla a' rettenetes veszedelemnek közellététul megborzadván, neki ugrott merészen a' lónak, és zabláját megfogta; a' ló pedig felágaskodván, vállába vágott. A' lovaglóné azonban a' lónak hirtelen visszataratóztatása által leléketvén a' nyeregről, az ifú szarándoknak karjába esett. Azon szempillantásban, hogy a' lovaglónét felfogta, elszakadt a' másik kezében a' kantár, a' ló pedig a' reá tekerődött kígyóval a' víznek mélyébe rohant.

Az ifú lovaglónénak nem volt üdeje, hogy szabadítójának köszönetet mondjon. Az ijedés, a' félelem, és az erőltetés minden erejétul úgy megfosztotta, hogy Béla karjaiból a' partnak lány hantára lefektetvén, vadász sisakját, mely szoroson öszvehurkoltt pántlikával az álla alatt meg volt kötve, nagy sietséggel lebontotta, a' nélkül hogy mindezekről legkisebbet tudott vagy érzett volna. Amint az ifú szarándok a' sisakot, mely nyakánn mélyen feküdt, fejről levonta, arany hajbokor folyt le fürtösen hóhalavány arcza mellett bádgyadtan habzó mellyére. A' drága öv, mely köntössét, szemérmes fátyollal béborított keble alatt átszorította, az alkonyodó napnak sűgárral játszó gyémánt, mely élet nélkül oda terjesztett kezénn ragyogott, és több efféle környűállások nem hagyták ötet a' megszabadítottnak fő nemes születésétul kételkedni; de nem is ereszkedett még az efféle elmékedésekre, amint már egy egész vadászó úri sereg a' lónak mély nyomdokit követvén, hozzá³²⁴ repült inkább, mint sietett. Hangos örömkialtásra fakadtak, amint a' veszedelemben forgott lovaglónét meglátták, s minekutánna szabadításának környűállásait röviden meghallgatták volna, felemelték, noha még nem tért egészen magához, egy lóra, s körülötte lovagolván, hogy erőtlen testét mindenfelül támogatassák, haza vezették lassacsakán a' legtöröttebb úton. A' vadászatnak fővezére még is, minekelötte a' szarándokot elhagyta volna, arra kérte ökök, hogy Uróz Herczegnek palotáját úttokban el ne kerűlyék, a' nélkül hogy gazdag jutalmát ne vegyék ama' szolgálattoknak, mellyel Herczeg Kisasszonyának életét megoltalmazták.

Álmos hidegen megköszömvén ezen ajánlást, szinte megborzadt magában, hogy született Herczeg létére meg nem vetheti nyilván egy olyan vitéz cselekedetnek jutalmazását, mellyet a' vak eset szinte kezekbe játszott, és fiát, ki a' fő vadással szinte mélyebb beszédbe akart ereszkedni, visszavonta komoran, ne hogy talán az ő hasonlóképen megsértett büszkesége születéseknak titkát elárűlyá.

Bélának a' sebe, mellyet rajta az ágaskodó ló vágott, érzékenyebben kezdett fájni, mihelyt a' vadászok eltűntek. Látván Álmos hogy a' feketedő daganat alatt megaludtt vér fekszik, és hogy az ifú Herczeg a' legélesebb fájdalmakot titkolni akarja, érzékeny bűba merűlt, és csak azt óhajtotta, hogy valahová közel valamely hajlékba vezethesse, hol a' sebnek gyógyítására valamely tapasztalt embernek tanácsával is élnie lehetne. Egészen elfelejtette azonnal saját

³²⁴ *hozza* [Emendálva.]

bádogyadságát, 's lemászván életének veszedelmével a' meredek partonn a' vízhez, felhozott belőlle egy edénnyel, megmosta a' sebet, 's ifiodó erővel támogatván a' fájdalokkal küzködő fiát, vissza kezdette vezetni ama' helységbe, mellyből érkeztek volt.

Az esti homálytól elborítottván, minden szempillantásban nehezebb és nehezebb volt az erdőben az ösvényt megválasztaniok, még végtére a' sűrűnek mélyében eltévedtek. El kezdették már vetni reménységeket, hogy czélyyokat elérhessék, és tökéllő félben voltak, hogy a' puszta földönn a' szabad ég alatt meghálnak; ammint az ágakonn keresztül egy parányi világosságnak csillogását messzéről megsajdították, melly felé útt'yokot újjúl't erővel és kedvvel folytatni is kezdték. Azt várták ők, hogy egy falunak szélső gunnyójára akadnak; de melly nagy volt álmétkodások, ammint e' helyett egy mély barlangot látták³²⁵ magok előtt, mellynek fenekéből a' világitó sűgár kiűtött. Itt reménységek másodsor megsűllyedt; elhitetvén magokkal, hogy valamelly lator falkának rettenettes kezébe jutottak, kik őkö't vígasztaló segedelem helyett gyilkoló fegyverrel fogadgyák. Ál'mus mindazáltal felbátorította magát, mert mire nem vetemedik az atyai szív! 's bármelly érzékeny esdekléssel tartóztatta is elgyengűlt fia, beosontott még is az első nyílásonn bizonyosabban akarván kinyomozni, ha helyes e' gyanakodása? semminémű eleven állatot meg nem sajdíthatván, és a' tökéletes csendességéből, melly körülötte volt, újjra bátorságot vévén, elközelített egész a' barlangnak mélyéhez, hol egy tiszteletre méltó öreg embernek termete tűnt szemébe, ki egy feszűlet előtt térgyenn állva imádkozott.

Megvárta ő, még ajtatosságát elvégezte azután pedig megszólította: mire az öreg elejébe jöven gyenge világu lámpássával, kívánságát tudakozta. Ál'mus megkérdezvén tőlle, melly messze volna még a' legközelebb helység, megpanaszolta neki rövid szóval vígasztalatlan állapott'yát. Az öreg viszontag elejébe terjesztette, melly lehetetlen legyen az éjjeli setétben, a' nagy erdőnn keresztül a' nem igen jártt útat el nem veszteni, és szállást ajánlott neki, és betegének, kit látni kívánt. Kimentek tehát mind a' ketten a' barlangnak nyílásához, hol Ál'mus Bélát azonban hagyta vólt, és egészen elerőtlenedve egy fa mellett lelvén, bevitték a' jámbor remetének mohból vétett ágyára. A' nyugalom volt, melly nélkül a' beteg leginkább szűkölködött. Fekűdni hagyván tehát, hozott az öreg Ál'mus' számára egynehány gyűmölcsöt, mellyel magát felfrissítse; de bádogyadsága miatt semmit sem ehetett. Nem első lévén ezen eltévedtt útasok, kik a' remeténel szállást kértek, hamar megkészűlt nálla egy másik ágy is Ál'musnak, és még egy Béla mellett, mellyre az öreg ember maga fekűdt. Ammint a' lámpásnak béle annyira elégett,³²⁶ hogy már csillagott, az álom is elfogta mind a' háromnak szeméit, és erősítő karjai között elszenderítette.

Béla más nap reggel kétszerte nagyobb fájdalmat érzett, és szorgalmas attyának szívreható nyughatatlanságot okozott. A' remete azonn vólt, hogy őkö't megvígasztallya, és csak a' sebet kívánta megvísgálhatni, hogy megmondhassa, ha tudományával, mellyet magának hosszas tapasztalásai által szerzett, segíthet-é rajta, vagy sem? Nagy nehezen tehát a' barlangnak elejére vezették a' beteget, mivel mélyébe a' napfény csak gyengén hathatott, és az öreg megvísgálván a' sebet, megígérte, hogy orvos fűveivel a' szenvedőt helyre állíttya. Emberszerető gazdájoknak barátságos ajánlása által kimondhatatlanul megilletödvén a' szarándokok, nem találtak szavakot, mellyekkel hozzá való háládatosságokat kifejezzék. A' jámbor öreg mind a' kettőnek olly alkalmas életet szerzett, ammint tőlle kitelhetett, 's örömmel vette tőllök kívánatos jutalom gyanánt a' megelégedést, mellyet vékony szolgálatt'yáért mutattak.

³²⁵ *látták* [Az ékezet emendálva.]

³²⁶ *elégett*, [Emendálva.]

Kétszer hagyta el napjában ökö, hogy friss orvos fűveket kétszer szedgyen. Távúllétében többször történt, hogy a' szomszéd faluknak lakosi egész kosarakkal hoztak gyümölcsöt, és e' jámbor bölcsnek, ammint ötet nevezték, ajtájához lerakták. Álmus velek egynehányszor beszédbe eredt, és ők nem győzték ezzen öregnek bölcsességét és jámborságát elegendőképen dicsérni; még magát hozzájuk közelíteni látták, és jelenléte által tisztelettel telyes hallgatásnak eredtek. Álmus ugyan nagyon rajta volt, hogy e' csudálatos öregrül sikeresebb tudósításokat szerezvén, állapottyanak titkosabb környűállásait kinyomozhassa; de semmit ezen emberektől ki nem tanulhatott egyebet, hanem hogy ötet emlékezhetetlen üdöktől fogva e' barlang' lakosságának ösmerik, és hogy magának nállok bölcs tanácsai által nem különben, mint mindennémű sorsaiknak szíves felosztása által, elfelejthetetlen érdemeket szerzett. Mindenik efféle beszéllgetésnél új tiszteletre gerjedt a' két vendégnek szíve barátságos gazdájokhoz. Nyolcz napja elmúlt már, hogy ezen öreg Bélát gyógyítgatta, s ammint azután a' seb lassankint záródni kezdett, Béla is naponkint nagyobb erőre jutott.

Még rövidebb üdö alatt tért magához azonban Ilona Herczeg' Kisasszony Uróznak, a' Szerbiai Fejedelemnek egyetlen leánya, ama' bádgyadásból, melyet benne az ijélés okozott, mikor élete veszedelemben forgott. Naponkint megüjjült, sőt nevededett az ő érzékeny szívében nem különben, mint háladatos attyában ama' buzgó kívánság, hogy drága életének szabadítói az udvarnál megjelenjenek, és nagyra böcsültt szolgálattyoknak bőséges jutalmát vegyék. De senki sem mutatta magát közülök. Uróznak fejedelemhez illő nemes büszkesége ez által megsértetvén, nem annyira szeretett leányának hathatós esedezésére, mint önnön szívének ösztönzésére, kémeket küldött mindenfelé, kik a' két szarándokot kinyomozzák, és erővel hozzá vezessék. Ügyekezete azonban mind haszontalan volt. Ilona ezenn nagyon elkeseredvén, hamar eltökélte magában, hogy amaz egyetlen egy úthoz módhoz folyamodik, melly még hátra volt. Közönséges volt tudni illik a' tartományban a' hír, melly még az udvarba is behatott, hogy a' nagy erdőben egy remete lakik, a' ki jövendőlni, és titkos dolgokat kinyomozni tud. Feltette tehát magában, hogy ehhez folyamodik. Hogy pedig közbenjáró által az üdöt ne vesztegesse, mihelyt az orvosok megengedték, egynehány hú kísézőkkel, kiket szolgálái közül választott, ellovagolt a' mi bölcs öregünknek lakásához, a' nélkül hogy édes Attyát erről előre tudósította volna.

Az öreg remetét szinte egy beteghez hitták volt a' szomszéd faluba, Álmus pedig, mivel szokatlanul tovább késett, elejébe ment volt, még Béla a' heves napnak elevenítő sугáriban a' barlang előtt melegegett, ammint Ilona késérőivel együtt a' gondolatokba merültt ifiú előtt hírtelen megállapodott.

Késérői között volt egy, a' ki a' minapi vadászatnál is jelen volt, és most a' Herczeg Kisasszonyt figyelmetessé tette e' szarándokra, úgymint életének szabadítójára. Maga ötet egyébránt meg nem ösmerte volna, mert akkori ijedése, és az után következett ájulás meg nem engedték, hogy szabadítójának képét emlékezetébe vegye. Béla feltekintett, és a' Herczeg Kisasszonyt megsajdítván, el akarta magát rejteni; de ez vidám sietséggel leszállván a' lórúl, kérte, hogy álljon meg. Nem engedelmeskednie, lehetetlen volt. „Miért kell nekem magamnak rajta lenni, büszke ifiú, mondá Ilona, hogy tégedet feltalállyalak, s megmentett életemért szíves köszönetemet elődbe terjesszem? És még most is, mikor ezt cselekedni akarom, te engemet viszontag kerülni akarsz?”

Béla nem tudván mit felelni, hallgatott, Helena pedig kényelen volt, beszédgyét imígy folytatni: „Leánya egy fejedelemnek nem elég gazdag-é, hogy tettedet megjutalmazhassa? vagy Uróz talán oly szoros kezűnek tartatik, hogy életét egyetlen egy leányának megfizetni útállya?”

„Herczeg Kisasszony! mondá végtére Béla, minekutánna magát rendbe szedte, ugyan attúl tartottam én, hogy az adakozó Úróz a' te életedet meg ne fizesse; és errevalónézve megelégedtem ama' jutalommal, mellyet nekem belső örömem adott, mikor drága életedet a' veszedelemtül megmentettem.”

„Büszke, de nemes felelet!” mondá viszontag Ilona, ki az ifiút ezen szavai után figyelmetesebben kezdte vizsgálni. „E' feleletedet az Atyámnak kellett volna hallania; és fogadom, hogy egész birtokát megjárta volna azonnal gondolattyával, hogy abban valami ollyast találjon, a' mit te méltónak tartani kénytelenítettél arra, hogy egy fejedelem' kezéből jutalom' fejében elvegyed.”

Béla e' szóra ismét elkeseredett magában ama' külömbség miatt, mellyet közötté és édes atya között a' Herczeg Kisasszony olly értelmesen állított, s mellyet vele olly nyilvánvalóképen éreztetett. „Herczeg Kisasszony! mondá ő viszontag, keseredését eltitkolni ügyekezvén, megösmérem én a' te nagyszívűségedet; de ne zavard meg, kérlek, bennem amaz örömet, mellyet azért érzek, mivel tégedet ijedéssel után tellyes egészségben látlak, hercegi ajándékodnak további emlegetése által. Hisz én most tökéletesen meg vagyok jutalmazva az által, hogy köszöneted után hozod. Lehet-e ennél szebb jutalom?”

A' Herczeg Kisasszony az ifiúra figyelmetesebb és figyelmetesebb lett, valahányszor ez ajakait megnyitotta. „Legyen úgy, folytatá beszédgyét Ilona; én az ajándékokról többé csak egy szót sem ejtek. De azt csak meg nem tagadhatod az édes Atyámtól, hogy köszönetét, pusztá köszönetét elfogadgyad? jer velünk! vagy talán ezt ő is utánad hozza?”

„Oh ezt én tellyességgel nem kívánom, mondá Béla.”

„Kövess tehát engemet! De a' társad hol van? mondá a' Herczeg Kisasszony.”

„Az én Atyám a' remete' elejébe ment, ki e' vidékben lakik, felelé Béla.”

„Itt tehát megvárjuk, mondá Ilona; azután jőjjetek velem mind a' ketten.”

„Herczeg Kisasszony! én nem mehetek, mert – beteg vagyok.”

Csak ezen szavára kezdte Ilona figyelmetesebben vizsgálni a' szarándoknak belohadtt arczeit, és ábrázattyának halavány színét; mire azonnal felserkent szívében ama' gondolat, hogy talán a' minapi eset okozta nyavalyáját. „Ezt csak most veszem észre, mondá szíves és érzékeny szózatall, Bélának kezét megfogván. Szegény szarándok! talán mikor életemet megmentetted...”

„Nem, Herczeg Asszony! felelé Béla, Ilonának szavába esvén; csak az utazás okozta bennem a' fáradságot, melly testemet az erőtül megfosztotta; ez az oka, hogy édes Atyámmal e' barátságos Remeténél megszállottam, s mindaddig mulatni is kívánok, még elveszett erőm ismét megújjul.”

Szinte abban akart még Béla fáradozni, hogy a' Herczeg Kisasszonynak gondolattyát nyavalyájának igaz okától még messzebb elvezesse, ammint az öreg Remete Álmussal hozzá közelítvén, és a' Herczeg Asszonyt, kinek kísérei, még szabadítójával beszélgetett, félre vonódtanak, észre nem vévén, hangos szóval felkiáltott: „Íme! a' mi Bélánk!”

„Béla a' te neved? kérdezé Helena; és az Atyádé?”

Álmos, felelé az öreg, ki vendégeirül, e' nevekenn kívül, semmit egyebet nem tudott. Álmos megjed, ammint nevét olly hamar elárúztatni hallotta; de látván, hogy a' Herczeg Kisasszony nem függeszt arra különösebb figyelmetességet, ismét megnyugodott.

„Üdvözök legyetek, Álmos és te, tiszteletre méltó Bölcs! folytatá beszédgyét a' Herczeg Kisasszony. Én Ilona vagyok, Uróznak leánya, és szinte a' te tudományodhoz akartam folyamodni, jámbor öreg! A' hír, látom, nem hazudott, mikor azt mondotta, hogy nálad a' titkos dolgokat meg lehet tudni; mert íme! én kinyomoztam nálad azt, a' mit kerestem. De mivel

neked mindent kell tudnod, mondgy meg nekem egyyet. Ezzel az öreget félre vonván, mi baja, úgymond, ennek az ifjú szarándoknak? Igaz-é, hogy csak az utazás az, a' mi egészségét megrontotta?"

Az öreg álmétkodva nézván Bélára, ki elszomorodva hallgatott, „Herczeg Kisasszony! úgymond, ha ő csak az utazást okozta, szégyenlenie kell neki azt a' sebet, mellynél dücsősége-sebket nem szenvedhet. Megmentette ő ezzel egy embernek az életét. Egy ifjú vadásznét, kinek lova vele egygyütt a' vízbe akart rohanni, ölével felfogván, a' lótúl veszedelmesen megvágatott. A' vadászné...”

„Elég, édes öregem! elég, mondá a' Herczeg Kisasszony. Most már Béla! meg nem tagadhatod tőlem teljesítését ama' kérésemnek, hogy engemet édes Atyámnak udvarába kövess, és hogy adósságomat legalább azzal megkönnyebbítsed, hogy sebedet gyógyíthassam, és egészségedet háládatos szorgalmammal helyre állítsam. Béla! te édes atyádra nézel, ha ajánlásomat elfogadd-é vagy sem? Óh! ő nem lessz olly akaratos, mint te! ő minden bizonnyal rá áll, hogy mind a' kettőtököt édes Atyámhoz vezesselek.”

Mind a' kettő elhallgatott erre, nem mervén megtagadni, a' mit a' Herczeg Kisasszony olly indulatos kérleléssel kívánt.

„Óh nemes szívű öreg! így szóllott azután Ilona a' Remetéhez, segítsd, kérlek, esedezésemet. Én vagyok az, a' kinek életét megmentették; és az én édes Atyám ne legyen olly szerencsés, hogy szabadítóimat legalább láthassa?”

Az öreg ezt hallván, elámúlt. „Ha tik tudtátok, úgymond, hogy nagy Uróznak leánya volt, kinek életét megmentettétek, meg nem foghatom, mikép elégedhettetek meg kis hajlékomban olly vékony tartással, tudván, hogy reátok a' mi adakozó Fejedelmünknek udvarában különös vendéglés várakozik. Nekem azonban nagyon hízelkedik az, hogy adományimmal megelégedtetek, és én e' miatt benneteket még egyszer annyira böcsüllek, mint eddig. Kérnélek is benneteket, hogy vékony élelmemet, szűk hajlékossal egygyütt, még sokáig felosszátok, ha Fejedelmem nem volna az, a' ki tikteket magához kíván, 's kinek tetszését én törvényszegés nélkül meg nem szeghetem. Mennyetek, kövessétek a' Herczeg Kisasszonyt! A' te sebed, Béla! már nem veszedelmes, és segedelem nélkül az enyim helyett nem fogsz szűkölködni.”

Most már semmit sem tehettek egyebet, hanem hogy engedelmeskedtek, ha csak magokat gyanúságba nem akarták volna ejteni. A' Herczeg Kisasszony látván, hogy kérésére rá állanak, nyilvánvaló öröme fakadt, 's minekutánna kíséző seregétől két lovat maga' elejébe vezetett, a' szarándokok pedig öreg baráttyoktól könyhüllajtások között búcsút vettek; lóra ültette ezeket, 's maga mellé vévén, olly büszkén vezette édes Attyának udvarába, mint a' győzedelmes vitéz a' nyertt zászlókat szokta.

Melly csudálatosan lánczolódnak egymásba az embereknek esetei, 's melly sokszor forgattják ki az embernek gyenge szívét még legerősebb tökélléseiből is a' véletlen szövetkezések, Álmos Herczegnek élete nyilvánvalóképen megbizonyította. Miért nem engedte meg a' sors, hogy ezen ajtatos szarándokok Szerbiánn keresztül az új kellemeknek veszedelmes szirtyei mellett habzás nélkül tovább mennyenek? Miért kellett őket egy ragyogó udvarnak tekintete által arra megemlékeztetnie, a' mit elvesztettek? Miért nem hagyta benne ezek iránt a' szerencsés feledékenységet szenderedni? úgy látszott, mintha az egek Álmosnak elkerülhetetlen vesztét elvégezték volna.

A' Herczeg Kisasszony tovább mulatván, mint egyébkori sétálásánál szokott volt, egész udvarát, de kiváltkép érzékeny szívű Attyát új nyughatatlanságba ejtette. Uróz végtére maga lóra ült, hogy felkeresse, de leányát elvétvén, nem volt jelen, midőn ez a' két szarándokkal didalmas dücsőséggel haza érkezett. Minekelőtte ez saját nyugodalmáról és szükségéről szor-

galmatoskodott volna, megparancsolta, hogy a két szarándoknak a legszebb szobákat nyissák meg, az udvari orvost pedig minden halogatás nélkül híjják el, kinek különösen meghagyta, hogy a betegek jó gondgyát viselje.

Azalatt Uróz is haza érkezett, és leányát örvendetes orczával elejébe sietni látván, nagyon megörült. Megvallotta ő édes Attyának azonnal, micsoda szándékkal kereste ő fel az öreg remetét, s melly kívánatos esettel koronázta meg ügyekezését a kedvező szerencse. Uróz nagy érdeklést mutatván iránt, elmondotta magának az egész történetet minden legkisebb környül-állásával együtt. Álmusnak és Bélának neveit hallván, figyelmesebb lett, és öszve tartotta azokat ama vonakodással, mellyet a szarándokok mutattak, hogy udvarát elkerülhessék. Majd azután egynehány környülállásról tudakozódott, mellyek gyanúságának erősítésére szolgál-
tak; de nem szóllott rólla még is senkinek, hanem előbb a betegeket kívánta látni.

Ilona maga vezette őket hozzá, Uróz pedig e kedves vendégeit világosan tündöklő örömmel és érzékeny szívességgel fogadta. Kémlelő szemmel vizsgálta ő az öregebbiknek méltósággal telyes tekintetét, az iffiabbiknak pedig nemes természetét és illendő magaviseletét. Szemekre vetette azután még egyszer vonakodásokat, mellyel háladatosságát kerülték, és nyilván tapasztalta, hogy mind a ketten szembetűnő színfogásokat kerestek, mellyekkel vagy a szemrehányásra való feleletet elmellőzzék, vagy magokat mentegessék. Észrevételei, egy szóval, majdann szempillantásonkint jobban és jobban megerősítették vélekedésében, hogy házánál az elüldözött Magyar Herczegeket vendégli, és csak azt várta, hogy Ilona tőlök elmennyen; mire gyanakodását a szarándokoknak szemébe megmondotta.

Álmus e szempillantásban sokkal igazságosabb büszkeségre gerjedt, hogysem azt, a minek nyomdokánn a Fejedelmet látta, önnön magának sérelme nélkül el tagadhassa. Uróznak megilletődése még egyszer annyira nevedett, mikor látta, hogy hozzá hasonló születésű személyek voltak leányának szabadítói, és eltökélte magában, hogy udvara elejébe úgy állíttya őket, mint született Herczegeket. De Álmus ellenben és Béla ezt tellyességgel meg nem engedték, sőt Urózt arra az ígéretre kényszerítették, hogy elmenetelek előtt senkinek e titkot el ne árúlja. Ettől tehát a Herczeg Kisasszony is el volt zárva.

A különböztetés tehát, és a figyelmesség, mellyel őket a Fejedelem megtisztelte, mind csak ama nagy adósság lefizetésének tartatott, mellyel nekik Uróz tartozott, a nélkül hogy azoknak igaz okát valaki gyanította volna. A fejedelem azonban vendégeit napról napra jobban megszerette. A sok esztendőbeli keserúségek könyörületességre gerjesztő nyomokat hagytak Álmus Herczegnek képvonásánn, mellyek őtet legjobb esztendeiben úgy meghervasztották, mintha már aggságnak indult volna. Ez volt kiváltkép, a mi hozzá a Serbiai Fejedelemben igen érzékeny hajlandóságot gerjesztett, melly a rövid ösmeretségnek üdeje alatt buzgó barátságra változott. Fájdalommal kezdett tehát arrúl gondolkodni, hogy udvarátúl nem sokára búcsút vesznek. Azonn volt tehát tellyes erejével, hogy benne a keresztes hadnak folytatása iránt való szándékot megtántorítsa.

Országában azonn kívül a keresztes seregek nem nagy böcsületet szerettek magoknak. Gondechár 15000 Németbül álló sereget vezetett e tartományon keresztül, s a Serbusoknak barátságos vendéglését erőszakoskodásokkal és útálatos erkölcstelenségekkel jutalmazta meg. Minden felül toldták a békeszerető lakosok Uróznak trónussához ama keserves panaszokkal, hogy keresztes vendégeik lopással, rablással, erőszaktételekkel, és pusztításokkal viszonnollyák vendégszerető barátságokat, olly annyira, hogy e Fejedelem kénytelen volt, a szilaj Német falkáknak elmenetelét fontos fenyegetésekkel sürgetni, és fegyveres kézzel egész a határokonn túl elkésérni, Serbiának e bölcs és messzelátó ura jól átlátta ezen alkalmatossággal a keresztes hadak vándorlásának tulajdon czéllját, és errevalónözve el nem tűrhetette, hogy

egy olyan férjfiú, ki az ő ítélete szerint jobb sorsot érdemlett, a' zabolátlan indulatoknak, és a' nyers erkölcstelenségeknek örvényébe vetemedgyen. És e' jó és szíves baráttya, kit az érettebb esztendőknék sükeresebb erkölcse a' zabolátlan falkáknak istentelenségeitül talán megóhatott volna, egy ifiú, egy szeretetre méltó, és romlatlan erkölcstü Herczeget vezetett magával azonnfelül, kiben a' rossz példa nem is talált még hosszas tapasztalásokra, és erős talptökéllésekre épített oltalomfalat, mellynek ostromlásában megtompúlhatott volna. Nem látott ő Álmost Herczegnek e' szándékában egyebet a' reménytelenségnek végső tökéllésénél; mire nézve megvetette minden erejét, hogy őtet arról lebeszéllye; ezt pedig végbe nem vihethvén, más módokhoz folyamodott, mellyek czéllyához lassabban ugyan, de annyival bizonyosabban vezessék.

Bélának nem külömben, mint édes attyának vékony egessége, ki nyavalgó fia mellett sok álomtalan éjszakát töltött, megkívánta, ammint legalább az orvosok, kiket Uróz talán meg is vett, egyenlő szívvel és lélekkel bizonyították, hogy egynehány holnapig magokot kinyúgodgyák, minekelőtte illy hosszú és súlyos útra bizodalmasan indullyanak. Az útnak e' szükséges elhalasztását Uróz nagyon szívesen fogadta. A' rendelésekre nézve, mellyeket vendégeinek tartásárúl és multságárúl tett, semmit el nem mulatott, a' mi a' hercegi életnek és az udvari gyönyörűségeknek elszenderedett ingereit a' Herczegnek beteg szívében felébreszthette. Erre építette ő ügyekezését, mellyel Álmost³²⁷ születésének diszeire, és az udvari életnek javaira ismét figyelmetessé tenni, s ez által feltett szándékának talposzlopaít megprezzenteni akarta. Mennyire ment legyen ezen ügyekezetésében, a' történetnek folyamattya meg fogja mutatni.

Álmost elejénte nem örömet állott arra, hogy Uróznak vendéglő kegyelmeivel olly sokáig éllyen. Béla ezt viszontag sokkal könnyebben vette, mivel szíve egészen másféle nyughatatlanságot kezdett érzeni, melly ifiú és tüzes vére nézve sokkal természetesebb volt, mint édes Attyának hideg szorgalma, ne hogy Uróznak barátságával az útnak halogatása által visszaéllyen. Az ifiú és szép Herczeg Kisasszony Ilona volt az ő egész figyelmetességének tárgyá. Azon naptúl fogva, hogy e' Herczeg Kisasszony szabadítóját ismét meglelte, olly hajlandóságot mutatott ezen ifiúhoz, melly csupa háladatoságnál többnek látszott lenni; a' mit Béla is észre vett. Ezen ifiú párnak szívében tehát felgyulladt lassankint a' viszontagvaló szerelem, melly azonban a' mostoha környüállásoknak súllyátúl nyomatván, a' tisztelettel tellyes hajlandóságnak korláttyai közé szorúlt. Naponkint elárútták tudtok nélkül egymásnak, a' mit szíveik érzettek; de a' fejedelemnek leánya meg nem vallhatta ezt egy szarándoknak, a' nélkül hogy születésének fénnjét meg ne homályosítsa; sem Béla Ilonának, a' nélkül hogy édes Attyának titkát el ne árúllya. Azonban, melly veszedelmes legyen a' hevülés, mellybe a' szerelmet a' születésnek külömbsege miatt való belső viaskodás hozza, az emberi szívnek történeteibül tudgyuk; és e' két szerelmesnek példája ezt újjolag megbizonyította.

Ilona tizenhét esztendő, jó erkölcstü, szép, és tüzes leányka volt, kinek nevelése, édes Annjának korán történt halála miatt, érzékeny szívé attyára maradt, ki leányában az ifiú vérnek természetes tüzet nagyon is kifejtette, a' helyett hogy az asszonyiságnak szelíden bájoló övével bekorlátozta volna. Így hajlandóságai férjfiásabbak is lettek; s legkedvesebb foglalatosságai a' vadászatbül, lovaglásbül, és nyilazásbül állottak, mellyek között életének több esztendeit felosztotta volt. Ez által különös szeretetre gerjedd a' vitéz tettekhez és a' csudálatos bajnok ügyekezetekhez, olly annyira, hogy még asszonyi kíséroríval való multságának is majdnem eggyetlen egy tárgyai lettek. Mikor Kisasszonytársai, vagy Komornái különös kegyelmebe akarták tenni magokot nálla, estvekin, midőn testének fárasztásai utánn az udvari

³²⁷ *Almost* [Emendálva.]

kertnek árnyékaiban nyugalmat keresett, új vitéz eseteket beszéllettek neki, 's mennél csudálatosabbak voltak azokban az ügyekezetek, annál nagyobb volt a' gyönyörűség, melyet azokban talált. A' vitézség akkor Német és Olasz országba és Európának nyugotdéli részeiben leginkább virágzott, mellyekről a' tudósításokat a' kereszties hadi seregek onnan magokkal ide is elhozták. Ilonának nagy hajlandósága az efféle nemes élethez heveskedő leányfejében indulatosságra fajult volna talán, ha magokat a' kereszties vitézek, kiknek ügyekezetei, az ő gondolatya szerint, csudálatossal tele voltak, vitéztelen magokviselése által Magyar országban, és Szerbiában útálatosakká és gyűlölésre méltókká nem tették volna.

Ezen indulatosságra azonban meg voltak már egyszer Ilonában téve a' talpfalak, és arra, hogy forró leányképzése lángra lobbannyon, semmi sem kívántatott egyéb saját tapasztalásánál; hogy a' nagy szívűségnek és a' szerelemnek olyan áldozattjai, a' minőköt az Európai vitézekről hallott, a' valóságos dolgok közé tartoznak, szinte szomjazva kívánt ő egyszer egy ilyen áldozatot látni; de édes Attyának udvara nem volt arravaló, hogy az ő vitéz álmaikat megvalósítsa. Nem csuda tehát, hogy ő most Béla' tettét, mikor ötet gyors tökélléssel a' bizonyos haláltól megmentette, nagy tűzzel illy vitéz cselekedetnek nézte, 's minden legkisebb környülállásait, sebet, önnön magának nagyszívű eltagadását, 's a' jutalomról való lemondását a' romáknak virágokkal felpiperézett köntössével felékesítette. Most már bizonyos volt ő előtt, hogy a' szarándok ruha alatt nemes ágú vitéz van elrejtve; és ebben ötet Bélának nemes termete és szép magaviselése még jobban megerősítette; Herczeg Kisasszonynak kell a' vitéz ügyekezete' tárgyának lenni; és ez ő maga volt; a' vitéznek a' megmentett Herczeg Kisasszonyhoz titkos szerelemre kell lobbanni; és erről Bélának tekintetei nem hagyták már ötet kételkedni; de indulatját nem szabad elárúlnia, hanem nagy szívvel kell neki kiállania, hogy a' titkos szerelemtől felemésztessen; és ezt látszott cselekedni Béla is, ki lemondása mellett hűven megmaradt. – Így ő szép álmának³²⁸ valóságos tárgyat talált, mellynek világos bizonyosságait szemével látta. Most már tehát rajta volt a' sor, hogy Románnyának bűbajos hurokját feloldgya.

De mikép vigye ő ezt végbe? – Társait szinte megfárasztotta kéréseivel, hogy mind azokat az esetcskéket, mellyeket már könyv nélkül tudott, még egyszer minden legkisebb környülállásaikkal elbeszéllyék; látni akarván, ha nem találkozik-é közöttök olyan, melly az övéhez hasonlítana 's melly szerint ő a' hurkot kellemetesen feloldhatná? De mind haszontalan volt ügyekezete; az ő esetéhez egyik sem akart hasonlítani. Felhagyott végtére mind a' lovaglással, mind a' vadászattal, és üdejét a' gondolkodás, az indulatosság, és vitézzének titkos vizsgálása között egészen felosztotta.

Béla már az erdőben volt beszélgetésnek alkalmatosságával felséges vélekedésre emelkedett a' Herczeg Kisasszonynak nemes szíve iránt, és ha azelőtt cselekedetéről megemlékezvén, édes érzeményre fakadt a' miatt, hogy kötelességét, mellyel szerencsétlen embertársának tartozott, beteljesítette; most már duplán áldotta az esetet, melly ötet eszközének választotta arra, hogy illy nemes indulatú szépnek szép életét megoltalmazza.

Az említett beszélgetéstől fogva örömmel látta ő, hogy maga a' Herczeg Kisasszony e' cselekedetét magosabb látó pontbúl vizsgálta, és hogy annak értékét nagyobbra böcsülte, hogys az hiú arannyal meg lehetne fizetni. Az előző figyelmetesség, mellyel hozzá és Álmushoz mind a' Herczeg Kisasszony, mind ennek édes atya viseltettek, 's mellyet ő amannál, mivel titkába be nem szentelte, csupán csak érzékeny háladatosságnak nézhetett, olly érzemények-

³²⁸ *almának* [Emendálva.]

kel töltötte meg mellyét, mellyeknek ártatlan³²⁹ szívét, melly mindeddig minden indulattul mentt volt, még akarattya ellen is kénytelen volt azonnal feláldozni. Azon mérték szerint, ammint teste naponkint jobban közelített a' gyógyuláshoz, szíve viszontag betegedni kezdett, mivel kesergés nélkül nem gondolkodhatott ama' szempillantásrúl, mellyben ezen udvart kénytelen lessz elhagyni. Mély fájdalommal hallgatta édes attyát, mikor őtet erre koronkint megemlékeztette, és szorgalmatosan került az ilyen emlékeztetésnek még alkalmatosságát is. A' magányosság szívének ezen állapottyában legkívánatosabb szüksége lett; mire nézve több ízben kiosontott az udvarnak ragyogó társaságibúl, hogy azt a' hercegi kertnek hosszú fasorai között megeléghesse. Távulléte ilyenkor senkinek sem tűnt szemébe olly nagyon, mint Helenának, ki nem örömet látta, hogy magát vizsgáló szemei elől elvonnyá; de távullétében viszontag talált ő még is annyi okot a' boldogító gyanakodásokra, hogy ez iránt tett szemrehányásai inkább csak asszonyi kelleetések, mint igaz érzeménnyének hű kifejezései voltak. Bélát e' szemrehányások, mellyeknek igaz értelmét és czéllját ki nem tudta nyomozni, még jobban bele keverték indulattyanak köteleibe. Amaz ügyekezett, mellyel szerelménn uralkodni akart, egészen kivetette őtet ama' tetetéséből, mellyel születését, Álmut akarattya szerint, el kellett titkolnia, és így őtet az egész udvar, az eggy Herczeg Kisasszonyt kivéven, magának való emberkerülőnek nézte.

Uróz azonban Álmut szorgalmatosabban tartotta szemmel, mint Bélát. Titkos megelégedéssel látta ő, hogy amaz lassankint az ő első zárttszívűségéből kilépdegél, és az udvarnak ünnepeiben és multságaiban gyönyörködni kezd. Mikor Bélának különös magaviselése szemébe tűnt, ezt ő csak titkos útálásnak nézte, mellyel az ifjú az életnek ama' módgyához viseltetik, mellyre édes attya őtet kényszeríteni látszott. Nem kételkedett tehát többé, hogy ajánlását Álmut meg nem vetendi. De alkalmatosságot nem találhatott arra, hogy vele olly beszédbe eredgyen, mellyben feltett szándékát végre hajthassa, mivel egynehány nap múlt el, a' nélkül hogy Álmut elkezdett úttyanak folytatásárúl emlékezetet tett volna. Ennek oka az volt, mivel a' gondos atya e' napokban Bélának állapottyát közelebbbrül látván, bús szorgalomnak eredt, és fiátul azt kívánta, hogy atyai szívének valya meg baját, melly miatt előbbeni vidámsága olly szembetűnő komolyságra fordult. Kevés fáradságában telt atyai tekintetének, hogy fiát titkának kinyilatkoztatására bírja. Vallását Álmut érzékeny illetődéssel és részesüléssel fogadta, és most rezzentette meg először megint atyai szívét ama' gondolat, melly sorsának keménységét eszébe hozta; most keseredett el újra megint a' szerencsének mostohaságánn, melly fiát születésének jussaitul megfosztván, alkalmatlannak tette ama' szerencsére is, mellyre a' szeretetre méltó Herczeg Kisasszonynak keze által juthatott volna. Rémüléssel ösmerte meg magában, hogy illy tündöklő szövetségre nem lehet az ollyan Herczegnek semmi reménysége, ki őseleinek országából kiűzetett, s mindannyiszor elpirúlt, valahányszor amaz indító okokrul gondolkodott, mellyekkel szerencsétlen fiát vigasztallya, és megnyúgosztallya, kit születésének jussaitul fontolatlan ügyekezetei által ő maga megfosztott.

Szinte mikor Álmut az atyai szeretet, és a' kemény sorsnak súlyos nyomása között küzködve habzott, Uróz viszontag eltökéllette magában, hogy baráttyát fiával eggyütt holtig való eltartással megkínallya. De szinte akkorában érkezett hozzájuk Viddinbe a' Magyar Királynak, Kálmánnak udvarábúl eggy hír is, melly valamint Álmut szándékainak, úgy Uróz' kívánságának is új fordulást adott.

Allig csillapította le Kálmán a' Horvát országi nyughatatlanságokat, és allig kötött testvérével kívánatos békességet, hogy az Oroszokkal és a' Kúnokkal új hadakozásba keveredett,

³²⁹ *áztatlan* [Emendálva.]

mellyben neki a' szerencse elejente kiváltkép kedvezett. Az egyesültt ellenséget több ízben megvervén, annyira birta, hogy az Oroszoknak Fejedelemasszonya, Lanka, Kálmánnak táborában személlye szerint megjelent, 's térgyre esvén előtte, békességért esedezett. Azonban e' Fejedelemasszonynak maga megalázása nem egyébre czélozott, hanem hogy Kálmánt megcsallya, ki valóban be is sietett a' kelepczébe, melyet neki álnok ellenségei vetettek. Hadi vezéreivel együtt azt következtette ő Lankának esedezéséből, hogy az Oroszok és Kúnok a' hadakozásnak folytatására mind kedv, mind pedig erő nélkül szűkölködnek, és így arra hagyta magát csábítani, hogy a' békességnek alkuit, mellyekkel Lankát Miekodnak, a' Kúnok' Chánnának táborába küldötte, felette mértékletlen pontra feszítse. Tellyes reménységgel lévén a' felül, hogy a' Chán, saját gyengeségét érezvén, kénytelen lessz végtére még is a' súlyós alkukra rá állani, a' Magyarok a' legbocsáthatatlanabb szorgalmatlanságra vetemedtek. Miekod és Lanka családtságoknak e' következését azonnal eszre vévén, a' fegyveres megtámadásra alkalmas szempillantást választottak. Eggy setét éjszakánn olly renddel és vigyázással vitték e' hadi próbát véghez, hogy mind a' tábor már kezekben volt, mind pedig sok aluvó magyart lemészárlottak, mikor a' magyar vitézek a' fegyvereknek csörtölözésére felébredvén, a' veszedelmet eszre vették. E' szerencsétleneknek egyesülését pedig olly okosan tudták meggátolni, hogy majd nem valamennyi Püspökök, Bárók, és Vezérek elestek; a' Király pedig a' veszedelemből csak csuda által menekedhetett meg.

E' rettenetes veszteségnek híre szinte azon szempillantásban érkezett a' Serbiai udvarhoz, mikor Álmus mostoha sorsának szomorú súllyát újjúltt fájdalommal érzette, és szívét feltett szándékaiban egészen megtántorította. Egyszerre felébredt megint benne a' reménység, hogy a' terhes igát, melyet előbbi szerencsétlensége nyakába vetett, most talán lerázhattya, és így születésének jussaihoz, mellyekről lemondani kénytelenítettett, ismét vissza³³⁰ juthat, vagy talán még a' Magyar Trónusra is felemelkedhet.

Uróznak megújított ajánlásait hallván, minden tartóztatás nélkül elejébe terjesztette új plánumait, arra kérvén e' nagy szívú baráttját, hogy az örökös eltartás helyett, melyet neki szánt, inkább ügyekezetének végrehajtására szükséges segedelmet nyújtsion.

Uróznak, valamint Álmus' bizodalma nagyon tetszett, úgy az is nagyon hasznosnak látszott, hogy ezen alkalmatossággal szövetségbe léphet egy szomszéd hatalommal, mellytől az akkori kisebb Fejedelmek nem ok nélkül rettegték. A' kívántt frígyet tehát vele hamar megkötötte, 's minekutánna vendégeit udvarával, mint Magyar országból elűzött Herczegeket megösmerkedtette, kihirdette egyszersmind szándékát, hogy az ő ügyököt magáénak kívánna tenni.

Könnýű meggondolni, melly hatalmas illetődéssel hallotta Ilona Herczeg Kisasszony a' dolgoknak illy hirtelen változását. A' melly bizonyos volt, álmódzásai szerint, hogy az ő vitézze minden bizonnal a' legnemesebb vérből származik, úgy már most viszontag szentnek tartotta, hogy egybekeléseket az előítéleteknek semminémű gáttya meg nem akadályozhattya. A' kegyetlen sors, melly eddig a' Herczeget üldözte, szinte csak a' szerencsétlű kigondoltt váznak látszott neki lenni, mellyel arra alkotott szíveiket, hogy egymást szeressék, egy üdeig kínozza, hogy annál tündéreibb édességgel egybe függessze.

Bélát ama' hatalmas gondolat, hogy reménységei a' tündöklő szerencsééhez, mellyről örökre lemondott volt, hirtelen ismét megnyílnak, egészen elragadta. Szabadnak érezvén mellyét a' reménytelen szerelemnek minden kötelékeitől, lábaihoz borúlt a' Herczeg Kisasszonynak, ki

³³⁰ [Az írásjel emendálva.]

talán ötet keresvén, elejébe akadt, elejébe terjesztette töredező szózattal vallását, mellynek viszonzolását kedvessének szívétől kinyerni, kevés fáradságában telt.

A' szerelmes szövetség hamar megtörtént és feloldozhatatlan lett, annyival is inkább, mivel azt az édes atyák is örömeikben, mellyet viszontag való barátságos frigykötésekből érzettek, sietve helyben hagyták.

A' hadi sereg már készen állott. Álmus és Béla rendeltettek vezéreinek, hogy azzal Magyar országba beüssenek, melly túlsó széleinn szinte akkorában szörnyű zavarodás alatt nyögött. Az elindulásra a' másik hajnal volt meghatározva.

Béla' mellyében az indulatnak küzködése megszűnt; és e' helyett érzékeny versengés támadt, mellyet benne a' szerelem okozott. Nem volt ebben az asszonyi púhaságnak semmi része, melly az imént elnyertt legfőbb boldogságnak üdeig tartó vesztesége miatt epekedett volna. Fájdalmas indulat, és érzékeny aggodás fogta el szívét a' miatt, mivel Ilona el nem akarván hagyni kedvessét, mellette kívánt viaskodni, és fegyveres kézzel vagy czéllját elérni, vagy mindenét elveszteni. Kicsoda tagadhatná meg álmélkodását egy tizenhét esztendő leánynak illy bajnoki tökéllésétül? De kicsoda nem ösmeri meg azt is, hogy e' tökéllésnek rettenetesen el kellett rémítenie az ifjú Herczegnek érzékeny szívét? Ilona' heves szerelmének illy szembe-tűnő bizonyosságát tapasztalni, más részről pedig látni, hogy legfőbb kincse az állhatatlan hadi szerencsének csalfa kockájára akarja vetni életét! kicsoda rajzolhassa le az érzeményeket, mellyek e' gondolatnál az Ifiúnak szívében egymást felváltották? Egybe szedte ékesen szóllásának minden erejét, ígéretekkel kérlelte, szívreható esedezésekkkel ostromolta, csak hogy feltett szándékátul elidegenítse. Az atyák oda függesztették ezekhez saját tapasztalásaikkal oszlopoltt érzékeny intéseiket. De mind haszontalan volt ügyekezetek; semmi a' Herczeg Kisaszonyt feltett szándékában meg nem tántoríthatta, és Uróz kénytelen volt, leányát magátul elbocsátani, Béla pedig kegyessét a' hadakozásnak veszélyei közé magával vinni.

Eltökéllették magokban a' Herczegek, hogy a' hadi sereget Horváth országonn vezetik keresztül, mivel Álmus tudta, hogy ezen országban vannak még alattomban jó baráttyai; 's mivel egyébaránt is sokat épített ama' ragaszkodásra, mellyet a' Horvátok az utolsó lázulásnál Bélához mutattak. Az előseregnek vezetése tehát ugyanezen ifjú Herczegre bízott, hogy az ellenséges tartományban a' szíveket, ha lehet, Kálmán ellen fellázza. A' fő sereget utánna Álmus vezette.

Serbia magában nem volt olly hatalmas, hogy Magyar Országgal mérkezhett volna; de Kálmánnak akkori állapottya nem helytelen mentegetés gyanánt szolgálhatott arra, hogy a' Szerbusok illy hadi próbára vetemedtek; és ha egyszer a' Horvátok a' Herczeg' részére állottak, akkor azután a' Magyar Királynak a' menekedésre valóban kevés reménysége maradhatott.

A' hadi sereg útnak eredt, és Béla ifjú vitéznéjével együtt Horvát országnak határainn betört. Sehol sem akadt ő fegyveres ellenkezésre, mivel Kálmán a' fegyverviselő seregeket mind magához vonta, hogy azokkal a' Kúnoknak félelmes Chánnyát megverhesse. Bélának egy különös környülállás nagyon kedvezett, mellynek ereje még a' Királynak táborába is hamar elhatott, és Kálmánt majdnem a' kétségbenesésnek iszonyú állapottyába helyeztette. Özvegy volt tudniillik Kálmán, és boldogultt hitvesse nem hagyott neki több magzatot eggynél, ki felette gyenge egészséggel bírván, a' magyar sceptrum alatt megeggyesultt népeknek semmi reménységet sem nyújtott arra, hogy familiájánál a' successiót örökös által fenntarthassa. Az országgló ágnak magvaszakadása az akkori üdőkben szinte jeladás volt mindenkor az új polgári háborúkra, és így a' népek attúl, úgymint sok szerencsétlenséggel járó jelenéstül, már jóval előre nagyon rettegtek. Most Kálmán ellen egyszerre Béla' személyyében egy korona-preten-dens támadt, ki magával egy szép és ifjú jegyest hozott, Ilonát tudni illik, ki ama' reménység

által, melyet az örökös nélkül szűkölködő Királyi szék iránt nyitott, a népeknek szíveit, valamerre ment, mindenütt megnyerte. Sőt ammint a tudósítás e' ragyogó reménységről, mely Ilonára nézve az egész országban felvívradt, a' Nagyoknak füleihez hatott, kiket Kálmán a' táborba maga mellé gyűjtött, nem csekély felekezet támadt közöttök az Ellen Király' részére, mely Kálmánnak éles tekintetét el nem kerülte.

Csak Kálmánnak tehetős és segéd módokkal kimeríthetetlenül bővelkedő szívéből telhetett az ki, hogy a' környüállásoknak e' szorongató súlya alatt el ne tikkadgyon. Megkínálta ő sietve a' Kúnoknak Chánnyát a' Halicziai tartománynak jó nagy részével, és ezen alku alatt nem csak békességet kötött vele, hanem védő és támadó szövetséget is, mely neki e' Chánban új ellenségei ellen hatalmas frígyest szerzett. Az oroszoknak fejedelem asszonyát, Lankát még szorosabb köteléssel csatolta magához az által, hogy onokájával, Predislav Herczeg Kisasszonnyal, Szvetopolknak, az Orosz nagy Herczegnek Leányával, házasságra lépett, és a' magyar trónust felosztotta. Ezen új házassága által egy hasonlóképen ifiui Herczeg Kisasszonnyal, reménységet adott az országnak Kálmán, ki még egyébaránt jól birta magát, arra, hogy familiájából marad még kívánt örökös azon esetre is, ha István fia, a' Koronaherczeg üdőnek előtte meghalna is. Így ő ellenségeinek kezéből a' vélekedésnek legveszedelmesebb fegyverét egyszerre kitekerte.

A' Kúnoknak és az Oroszoknak segítő népeivel megerősítvén hadi seregét, megmérkezhetett már könnyen Álmus testvérel, és így sietve vonódott elejébe egész a' Drávának partjaihoz, hová már ellenségeinek seregei behatottak volt. E' hirtelen változás azonban Álmust meg nem rezzentette, mivel a' Szerbiai Fejedelemnek derék vitézeiben különösen bízott, kik a' Herczeg Kisasszonnyak jelenléte által hadi tűzre ingereltetvén, allig várták, hogy az ellenséggel megütözhesse.

A' mai Gradiskának környékében találkozott öszve a' két hadi sereg, és Kálmán minden üdóhalasztás nélkül hozzá fogott a' megválasztó ütközethez. Rendbe szedték magokat a' vitézek mind a' két részről. Álmus jobbik szárnyát a' magas hegyekhez támasztotta, mellyek Horvát országnak határainn lenyülnak; Béla kiterjesztette seregeit egész a' Száváig; Helena pedig átnyargalta sietve a' Szerbusoknak sorait, hogy őket az átalkodott viadralra felbuzdítsa.

A' Magyarok hasonló buzgósággal támadták meg több ízben a' Szerbusokot, de szinte annyiszor visszaverettek. Kálmán végtére magához vévén népeinek megválogatottabb részét, áttörte a' Szerbiai seregsornak közepét, hol szerencsétlenül ugyan azon szempillantásban Ilona Herczeg Kisasszony a' veszedelmet látván, és katonáit állhatatosságra bírni akarván, az ütközetnek legdühösebb mézárulásai közé személye szerint berohant. Béla a' seregnek bal szárnyárúl hamar eszre vévén a' veszedelmet, mellyben kedvesse forgott, oda igazította egész erejét, hogy a' magokat visszavonó seregzakaszoknak segítségére lehessen. Ammint magának az előre tolódo ellenségenn keresztül útát vágott, egyszerre eszre vette, hogy az ifiú bajnokné utolsó erejét öszve szedvén, egy csoport magyar lovasokkal vitézen vagdalkozik. A' kétségbenesének dühe megedzette ezen szempillantásban mármár bádgyadó karját, s maga körül mindent elpusztítván, oda rohant egész a' kedvesének oldalához, s kiragadta az ellenségnek kardgyai közül, mellyek feje felett villogtanak. Vért látván tündöklő pánczélyárúl lefolyni, lenyomta szívében azonnal az aggódo szerelemnek érzékeny szava a' fő vezérnek hivatalyát. Ilona magárúl elfelejtkezvén, erre ugyan ötet buzgón intette; de ő szavára nem hajtván, megfogta lovának zabláját, és kivezette sietve az ütközet' helyéből a' víznek partyára, hol szívének legfőbb kincsét egy csónokonn a' túlsó partra átvitte.

Így már a' Szerbiai seregnek nagyobb része vezér nélkül maradván, minden rend nélkül viaskodott, még a' magyar hadi népeknek majdnem egész ereje a' jobbik szárnyra rohant,

mellyet Álmus vezérlett. Ez egész vitézségével nem volt már képes arra, hogy az ellenségnek gátot vessen, sőt minekutánna a' hegyek közé visszanyomatott, végtére fogságba is esett.

Ezen esettel az egész ütközet, sőt az egész ügyeket megvált. A' mi a' Szerbiai seregek közül megmenekedhetett, átsietett a' Szávának túlsó partyára, s Bélának, ki még kedvessének sebeivel keseregve bajlódott volt, azt a' szomorú hírt hozta, hogy édes atya a' fogságba esett. Gyors követek küldettek azonnal a' Viddini udvarhoz, hogy akarattját a' dolgoknak illy fekvésénél kinyilatkoztatná, kik Bélának rövid üdő alatt azt a' parancsolatot hozták vissza, hogy a' hadakozást a' békességnek gyors kötése által végezze, és a' Szerbiai részről csak azt az egyet kívánna, hogy Álmus Herczeg a' fogságból szabadon kibocsáttasson.

Minekutánna Uróz első mély szomorúságából hidegebb vérű fontolásra ébredhetett, e' parancsolatnak hírvivőit maga is nyomban követte, és megvertt hadi seregénél személyle szerint megjelent. Leányát szomorú állapotban találta, mivel az ütközetben több sebet kapván, a' viadal közt olly annyira mehevült, hogy magával végtére keveset gondolt, és így felette sok vért vesztett. Most tehát egészen elgyengülvén, súlyos erőtlenséggel bajlódott. Édes atyának parancsolattjára Béla őtet haza vezette, hogy ott a' tudós orvosoknak keze alatt magához térhessen. Uróz azonban a' békességkötésről maga kívánván szorgalmatoskodni, szónokokat küldött Kálmán' táborába, kit arra kéretett, hogy vele eleven szóba eredvén, a' testvérek közt kigyúladtt háborút lecsillapítani, egyszersmind pedig a' fontos okokat meghallgatni ne sajnállaná, mellyek őtet arra bírták, hogy Álmusnak segítő sereget adgyon, és szomorú sorsához könyörületességgel viseltessen. Kálmán a' ki békéllésre késznek mutatta magát, és a' két Fejedelem kezét nyújtott egymásnak.

Viszontag való tiszteletre ébredtek ők ezen alkalmatossággal, melly a' békességet nagyon meg sietette. Elvégezték magok között, hogy a' fegyveres villongások mind a' két részről megszűnnyenek, és hogy Serbia Magyar országgal azon barátságos állapotra visszatérjen, mellyben e' hadakozás előtt volt. Csak Álmus testvéreinek szabadsága iránt volt Kálmán kérése; a' mit Uróz sem vehetett rossz néven, mivel ez már a' második háború volt, mellyel Álmus őtet lázúlo gyanánt megtámadta. Bár melly nagyon feküdt is tehát Uróznak szívénn, hogy frigyessét és jó barátját a' fogságból kiszabadítsa, Kálmánnak előre gondoskodó sanyarúságot kénytelen volt még is helyben hagyni, mivel átlátta, hogy e' nélkül országglása sem nyugodalmas, sem bátorságos nem lehet. Egyébaránt pedig sokkal gyengébbnek is érzette magát, hogysem Kálmántúl ezen alkut erővel kifacsarhassa; tulajdon személyére nézve viszontag örülvén a' kíméllő békességnek, mellyel őtet a' győzedelmes fejedelem szinte csak megajándékozta. Ajánlott azonban még is külömbféle nagy áldozatokat Kálmánnak, hogy szívénnél Álmusnak szabadságát megszerezhesse; de ezeket a' megbántott Magyar Király illendő büszkeséggel mind megvetette. Végtére Uróznak esdekléseitől sem maradhatván, megígérte, hogy Álmust szabadon elbocsáttja, de olly alku alatt, hogy trónussának bátorsága végett, Bélát adgya kezes gyanánt hatalmába, a' mi hasonlóképen keserves dolog volt.

Uróz ezt hallván, nagyon elszomorodott, mivel könnyen átlátta, melly rettenetes csapás volna ez kedves leányának? De azonkívül reá sem állhatott ezen alkura, hanem csak Bélának saját helybenhagyásával, kinek személyével szabad nem volt. Azomban, hogy e' dolognak megválasztását aggódo atyai szívénnél elhárítsa, arra kérte Kálmánt, hogy hozassa el magához Álmust, és ez iránt kérdezze meg az ő jelenlétében, ha szabadságát e' drága áron kívánná-e megnyerni, vagy sem?

Kálmán Uróz' kérésének engedvén, maga' elejébe hozatta a' láncokkal megterheltt Álmust, és ezen alkut elejébe terjesztette, melly alatt szabadságát, ha tetszik, visszanyerheti. Álmus megvetette ezen ajánlást nemes büszkeséggel, és Uróz barátját arra kérte, hogy őtet

ezentúl sorsára hagyja, és barátságos részesülésének, valamint hozzá való tiszteletének jeleit az által adja, hogy fiára atyai gondot viseljen, ki az ő szomorú szerencsétlenségébe ártatlanul keveredett.

Saját gondolkozásának módjára szerint nem várt egyebet Uróz Álmustól, hanem hogy ezen ajánlásra illy feleletet adjon, és azon szempillantásban, hogy e' szerencsétlen baráttjátul elbúcsúzott, sokkal érzékenyebb tisztelet érzett erkölcséhez, sokkal mélyebb illetődést reménység nélkül szűkölködő állapottyához. Kálmán ellenben e' tanácskozás után titkos keseredésre lobbant Álmusnak büszkesége ellen, mellyel szerencsétlenségét viselte, és csak most lett arra figyelmetes, hogy trónussa a' tellyes bátorság nélkül mindaddig szűkölködik, még ellenségének fia hatalmánn kívül van. A' békesség azonban, minekelőtte erről fontosabb elmélkedésre bocsátkozott volna, aláíratott, Uróz a' tractátusokkal táborába visszament, a' Magyar, Orosz és Kún seregeknek legnagyobb része pedig haza felé útnak indult volt. Azon szempillantásban meg kellett tehát neki ama' kezességgel elégedni, mellyet fő ellenségének, Álmusnak fogságából vonhatott, és így, minekutánna ezt a' Budai várba elküldötte és bezáratta, Székes Fejér várra költözött hol pompás diadalmat tartott.

Az ő udvara most az ifjú Királynének jelenléte által új ragyogásra emelkedett. Az országnak Nagyai ide siettek, hogy a' külömbféle táborozásoknak fáradságos alkalmatlanságai után az udvarnak számos gyönyörűségei között kellemetes életre serkenhessenek; 's kiki közülök örömet letette a' fegyvert, hogy a' régen ohajtott nyugalomnak édes ölében bátorságosan elszenderedhessen.

Nyughatatlan szomszédgyait részént megalázzván, részént rokonyság által magához lekötelve, az országnak Nagyaitól pedig most, mikor udvarához szinte tolakodva siettek, leginkább remélhetvén, hogy kívánságait ohajtott készséggel tellyesítik, arra fordította mind üdejét, mind erejét Kálmán, hogy István fiát, a' Koronaherceget, a' Rendeknek engedelmével, az országlásban részesítse, és így neki a' successiót még életében megbizonyítsa. Szívében mindazonáltal még is naponkint mélyebb gyökeret vert a' bizodalmatlanság, mellyel vér szerínt való rokoniyihoz viseltetett, 's melly végtére tűrhetetlennek tette neki ama' gondolatot, hogy Béla Herceg az ő hatalmánn kívül van. Egész eszét tehát csak abban forralta, miképen viheti azt végbe, hogy legfőbb ellenségének e' fiát kezébe kerítse. Nem helytelenül gyanította ő azt, hogy Uróz a' fiúi érzékenységet meg akarván kímélni, meg sem mondotta Bélának amaz alkut, melly alatt Álmusnak szabadságát megszöközölhetne volna. Egyszersmind pedig legkisebbit sem kételkedett, hogy Béla, kinek gondolkozása' módgyát, és édes attyához való határatlan szeretetét jól ösmerte, minden egyéb tekintet és szövetséget félre teend, csak hogy édes attyának szabadságát kinyerhesse, mihelyt szívében e' reménység jó móddal felébresztetik.

Minekutánna Kálmán e' dologról mind magával, mind egynehány titkos biztossáival sokat tanácskozott volna, legjobbnak lelte, Álmust fenyegetésekkel, és ha ezek nem használnának, erőszakkal és kínzásokkal arra bírni, hogy fiátul ezen áldozatot saját kezének írásával kívánnya. Eggyikre e' biztosok közül bízott az, hogy Álmust a' dolog iránt végezzen, és Kálmán titkon már előre örvendezett a' jól kigondolt csalárdságon, melly a' békességkötésben hirtelenkedésből elkövetett hibát helyre hozza. De melly nagyon megcsalatkozott ő szerencsétlen testvéreben, mikor azt gondolta, hogy kész eszközöt fog benne találni saját vérenek útlatos árulására. A' biztos, egynehány czinkos társával, és a' Királytól tellyes hatalommal felkészítve arra, hogy a' dolognak végrehajtására akárminémű útát módot választhasson, bement a' Herceghez a' tömlöczbe, és a' legalábbvaló szívlázító gonoszságnak szemtelen homlokával megtette neki az ajánlást.

Elejénte azonn volt e' követ, hogy a' Herczeget megcsallya, el akarván vele hitetni, hogy szabadsága lessz minden bizonynal ama' készségnek a' bére, mellyel a' Királynak kívánságát tellyesíteni fogja. De Álmus a' követnek allig méltóztatott csak felelni is, és elég világosan értésére adta még azt is, hogy bátyának kormos szándékait jól átlátta. Az ajánlást fenyegetések követték; de ezeknek tökélltesen ellenkező fogantya volt, mintsem a' minőt a' Királynak biztossai reméllettek. Még átkodottabbá tették tudni illik a' Herczeget, mivel neki világosan megbizonyították, hogy az első ígéretek csupán csak csalfa édesgetések voltak. A' kínzásokhoz folyamodtak végtére, hogy trucczolását megigázzák; de még a' legválogatottabb nyomorgatók sem győzedelmeskedhettek. Álmusnak állhatatosságánn, ki szinte szerencsétlenségében mutatta meg világosan, hogy őseinek dücsősségére sokkal érdemesebb kegyetlen testvérenél, ki országlásának borzasztó végével magát az akkori és utóbb világnak teszteletétül megfosztotta.

Megértvén Kálmán, hogy követtyeinek minden ügyekezete fogantlan volt, tajtékozó dühösségre fakadt, és haragjának első hevenyében azt parancsolta, hogy ötet e' veszedelmes verkedő társtul titkos gyilkolás által azon szempillantásban megfosszák. E' parancsolat nagyon is sebesen végbe vitetett, minekelőtte a' Királynak felingerlett vére meghült volna, s még azon napnak estvéjénn Álmus Herczeg már nem élt.

Allig vitetett végbe a' gyilkosság, hogy Kálmánban a' hidegebb elmélkedés ismét erőre jutott, és megtévedt szívének világosan megmutatta, hogy magát e' lépéssel új veszedelmeknek, és egymásra halmozandó gonoszságoknak átláthatatlan labirintussába ejtette. Azonban, a' mi már megtörtént, azt meg nem történtnek nem tehette, és így követni kellett neki iszonyú sorsának vezérlését,³³¹ melly ötet új útálatosságokra vonta. Ha e' gyilkosság kitudódna, így elmélkedett ő magában, akkor a' tekintetet, mellyben az ország előtt áll, elveszteni, a' legyilkolt testvérenek fiában pedig félelmes bosszúálló támadna fel ellene, kinek véreért vért kívánó zászlóit a' nemes szívű Magyarok hideg vérrel hihetőképen nem néznék. Illy gondolatok kínozták Fúriák gyanánt az ő lelkét, s minekutánna egy hatalmas nemzetenn tehetős akarattal országolt volt, egynehány biztos gonoszoknak karjai közé vetették, kiknek barátságáért legalábbvaló rabszolga gyanánt esdeklett, csak hogy reménységét a' gyilkosságnak eltitkolásáruul fenntarthassa. E' gonoszoknak vezető fékénn sietett azután a' mi nagy Kálmánunk az egyik útálatosságrul a' másakra, s olly bosszúálló és kegyetlen szörnyeteg³³² lett, kinek párját a' Törénetírásban ritkán találni.

A' lelkiösméret' furdalásinak és a' bizodalmatlanságnak ostoritúl kínoztatván, szorgosabb kéréssel nem tudta már most biztossainak embertelen szívét ostromolni, hanem hogy legalább egy részruul csillapítsák le nyughatatlanságát, és azonn ügyekezzenek, hogy Béla Herczegnek veszedelmes személljét kezébe játszassák. A' csalárdságnak még egyszer annyi módgyai vannak a' legútálatosabb gonoszságoknak elkövetésére, mihelyt neki menedéklevél adatik a' felül, hogy számadásra nem vonatik; könnyű volt tehát neki itt is győzedelmeskedni. Álmus Herczegnek kézírását szembetünöképen követvén, levelet írtak Bélának, mellyben az atya érzékeny kifejezésekben terjesztette fia' elejébe ama' kötelességet, hogy édes attyáért saját szabadságát feláldozza. E' levél egy meghittnek kezébe adatott, ki köz ember ruhában a' Viddini udvarhoz sietett, és az írást Béla' kezébe nagy alattomsággal adta, azt hazudván, hogy Álmus neki a' titoktartást kíváltkép ajánlotta, sőt keményen megparancsolta.

³³¹ *vezérlései*, [Emendálva.]

³³² *szörnyet* [Emendálva.]

Bélának szívét ama szerencsétlen ütközettől fogva a legkínosabb érzemények ostromolták. Rossz kimenetelének okát abban kereste ő, hogy a fő vezérnek helyét és hivatallját gondatlan hamarkodással elhagyta. Kedvessét, ki hozzá való kimondhatatlan szeretetből életét kockára tette, érzékenyen nézte viaskodni ezen áldoztájának szomorú következtéseivel, mellyekből csak lassacskán lábbadhatott fel. E' mellet azonn is törte szüntelen fejét, mi móddal mutathatná meg azért illendő háladatosságát? végtére pedig szeretett és tiszteltt édes atyát fogságban lenni tudván, azonn aggódott, hogy más szövetségektől meggátoltatván, kemény sorsát vele fel nem oszthatta.

Uróz' palotájából minden öröm eltűnt. Az egyik a' másikkal bajából merített bűt és bánatot. Uróznak szívét már baráttjának mostoha sorsa, már leányának betegsége szorongatta. Bélának mellyét hasonlóképen mind Ilonának tekintete, mind édes atyjának baja keserítette. Ilona volt közöttök valamivel derültebb, ki saját fájdalommal nem gondolván, mind csak azonn volt, hogy kedvessét új meg új vigasztalással felfrissítse. Még Kálmánnak gonosz Tanácsossaitól az imént említett plánukok koholtattak, azonban ő sebeiből alkalmasint kigyógyult, és kedvessének karjánn a' hercegi kertnek fásorai között szokott volt estvénekint sétálni. Ilona nélkül Bélát sehol sem lehetett találni, és a' magyar Kém, allighogy Viddinbe érkezett, azonnal kitanúlta, hogy a' levelet Bélának kezébe Ilonának tudta nélkül adni, lehetetlen.

A' Herczeg Kisasszonytól méltán lehetett tartani, nehogy az egész plánomot hiúvá tegye, a' szerelemnek szózatya által lenyomván Béla' mellyében a' fiú kötelességnek vonzásait. A' követ mindazonáltal eltökélte magában még is, hogy a' rá bízott dolgot legalább annyiból végzi, a' mennyire a' körülállások megengedik, és hogy a' kimenetelt a' szerencsére bízza. És ez, fájdalom! jobban kedvezett neki, hogysen reméllette: mert ha a' józan eszű Ilona az árulóknak jól szeme közé nézett volna, csalárd álarczját minden bizonynal átlátta volna.

Az egyik sétálásnak alkalmatosságával nagyon erőtlennek érezvén magát a' Herczeg Kisasszony, nyugovó helyet keresett, s Béla mellé leülvén, ölébe bocsátotta fejét, és elszenderedett. Meglesvén ezt a' gonosz lelkű Kém egy szomszéd bokorból, eltökélte magában, hogy e' szempillantásnak hasznát veszi; előre osontott, Béla' lábaihoz borúlt, lassú szózattal megsúgta neki, hogy ezen írással édes atyától titkon küldetett, kezébe adta a' levelet, és eltűnt, minekelőtte Béla magához térvén, a' levelet megnyithatta volna.

Feltörte azt végtére rezkető kézzel, s a' kézírásnak hasonlatossága által valóban elcsábítottván, csak futó szemmel olvasta át a' sorokat, és sűrű könyhullajtásokra fakadt. Így ült Thézeus Ariadne mellett, gyönyörű álmodozásainak áruló jeleit vizsgálván, ammint messzéről a' Görögöknek dagadozó vitorlái hirtelen' megsajdította, és hazafi társainak távúlról hangzó szózatyában hazájának kötelességre idéző intését meghallotta.

Kicsoda rajzolhatná le az érzékeny ifiúnak indulattyaikat, ammint szívében a' viadal a' fiú kötelesség és a' forró szerelem között fellobbant? Tekintetét már drága édes atyjának fájdalmas kézvonásaira függesztette, már ama' mennyei nyugalomra, melly szendergő kedvessének derültt orcavonásaiából kitündöklött, olly belső szorongatással, melly mellyét majd hogy nem ketté repesztette, azonn volt kiváltkép, hogy szívének indulattyaikat el ne árúlly. De magához ezen állapotból nem térhetett volt még, mikor Ilona szép nagy kék szemét megnyitotta; és háborodásában kedvessét meglepvén, mennykő csapás gyanánt öszvegyömrötte.

Eszre vette ő azonnal a' kétségbe esést, melly egész ábrázattyaiból kitetszett, és a' könyeket, mellyek arczaikkal legörgöttek, s gondos sietséggel felülvén, meglátta kezében az írást, mellynek eltitkolásával elkésett.

„Béla! kedvesem! mi lelt, kérlek? Azért kellett tehát nekem olly édesen szenderegнем, hogy az én gondolatlanúl behúnytt szemeim felett a' tied a' titkos búnak könyeiben fürödyenek? micsoda titkot rejt el én előllem, szerencsétlen elől a' te nemes szíved? szóly!”

A' Herczeg nem szállhatott, hanem indulatitúl és az üdőtlen szégyentül megigáztatván, kénytelen volt orcáját Ilonának nyakába rejteni.

Hasztalan keresvén szemeivel Bélának tekintetét, „ha talán e' levélnek volt úgymond,³³³ szövetsége a' te búánatoddal, ammit ezt a' könyektül elázott betűi elegendőképen elárúlyák, mutasd meg azt nekem; és ha szeretsz, előllem el sem titkolhatod.”

E' szavai után erővel kiragadta vonakodó kezébül a' levelet, 's kitanúlta belőle kedvesének vígasztalhatatlan helyzetetését. Egész foglalattára felfogta volt már szorúltt szívébe; de tekintetét még is reá függesztve hagyta, üdőt akaván állhatatosságának adni arra, hogy forró indulattayán győzedelmeskedgyen. Végtére öszvehajtotta lassacskán a' levelet, megfogta Bélának kezét, 's erőltetett keménykedéssel imígy szóllott hozzá: „Béla! neked éntöllem el kell válnod!”

Allig ejtette ki pelypegő ajakibül e' szavakat, hogy szemeibül is megindúlt a' könyeknek forró zápora. Leborúlván arcczal ülésének hanytyára, habzó mellyébül égő sohajtásokat lehelt a' hűs földnek színére.

A' magánn kívül lévő Herczeget Ilonának szavai új kínokra ijesztették fel. Nem volt elég, hogy szívének szózatya, és a' levél őtet az elválásra egyyenlőképen intették, még Ilona is e' rettenetes szavakra fakadt: neked éntöllem el kell válnod!

„Oh! nincsen-é amott a' te egidben, így szóllott keserves fájdalmában végtére, nincsen-é neked, Istenség! jótévő mennyköved, melly boldogtalan alkotmányodot ingerlett lángjával semmivé tegye?”

A' szilaj kétségbenesésnek e' rettenetes ki fejezése megrezzentette Ilonának füleit, ki felemelkedvén üléséről a' hideg borzadástúl szinte rezketett, ammint Bélának megfeszúltt karjait az égre kiterjesztve látta, mintha a' firmamentomnak terhét akarta volna magára levonni, hogy alatta magát egész valójában eltemesse.

Hevesen oda rohant Ilona e' feszúltt karjaiba, 's a' kétségbeesett és a' mennynek bosszúja közé vetvén magát, imígy kiáltott fel rezkető szózattal: „Istenség! ne hallgasd meg e' bűnöst; mert nem tudgya, mit beszéll!” Könyeinek szelíd forrása megnedvesítvén Bélának szemét, melly a' szilaj tűztül szinte száradni kezdett, tekintetének háborgó forrását megótotta, még csillapító szavai magához térítették.

„Minek ingerellyük magunk ellen, kedvesem! az égnek haragját még jobban, melly rajtunk a' nélkül is súlyosan fekszik? Légy állhatatos, ammint férjfihez illik. Látod, melly eltökéltt vagyok én arra, hogy akarattya' csendes türedelemmel és engedelmességgel tisztellyem! Leány létemre megszigyenítselek-é? – Amott a' számtalan csillagok között, mellyek a' halandók-nak sorsait igazgattya, nincsen-é egy olyan, melly a' szélvészes fellegeknek setét éjszakájából szüntelen fényesen, és tisztán világít, 's mellyhez talán e' szempillantásban ezren és megmeg ezren emelik fel nedves ugyan, de bizodalommal tellyes szemeiket? És e' mireánk hasztalan ragyogjon? Óh! ragaszkodgyunk erősen mink is a' reménységnek e' kegyes csillagjához. Nyisd meg szívedet, hogy szelíd világosságával megtöltse, mint az enyimet! – Béla! úgy akarja sor-sunk; – nekünk el kell válni! de azért a' szerencsétlenségnek öröknek kell-é lenni, mikor a' szerencse nem az? Hadd döllyön most fejünk felett boldogságunknak imint felemeltt épülete öszve! érzek én magamban annyi erőt, hogy azt tehetős kézzel, ha mindgyárt csak lassan is,

³³³ *ugymond*, [Emendálva.]

megmeg felépíthetem. Eredgy, küld ide nekem vissza édes atyádot, hadd segítsen bölcs tanácsával engemet építeni. És most, még mink szerencsétlen atyádnak vigasztalhatatlan állapottyánn síránkoztunk, oly tisztá, oly zavaratlan volt-é a' mi boldogságunk, hogy annak feláldozásával méltán fősvénykedhetnénk? valaha talán a' szélvészek mind lecsillapodnak, minekutánna az égnek haragját mindenkép megenyhíttük. Sík és csendes lessz azután előttünk az életnek tengere, 's melly boldogságot fogunk mellyeinkben tapasztalni, mikor majd legkedvesebb barátinkkal bátorságos hajókra ülhetünk és azt mondhattuk önnön magunknak: íme! e' boldogságot állhatatosságunkkal érdemlettük meg!"

Hogy hibázhatták volna el czéllýokot Ilonának szavai Béla' szívében? közelebb szorítván mellyéhez vigasztaló angyalát, imígy kiáltott fel az álmélkodásnak legmagosabb érzeménnyében: „Felséges szívű Leány! Tégedet nekem Isten küldött. Mi volnék nálad nélkül? habzó és könnyen töredékeny nád az életnek szélvészei között. Te vagy az, a' ki tétovázó indulatimnak kormányát hatalmas kézzel vezérled; és ha egyszer valaha életemre meglelégedéssel tekinthetek vissza, ezt valóban csak neked köszönhetem. Igen is, Ilona! elválok igen is tőlled, hogy édes atyádot megszabadítsam. E' feltett szándékom³³⁴ erős és rezzenhetetlen. De enged meg, hogy ez iránt előbb jótévőmmel, édes atyáddal tanácskozzak.”

„Mire való volna ez? felelé a' Herczeg Kisasszony. Nem legjobb tanács-é az, mellyet nekünk tulajdon szívünk ád? A' vénség nagyon gondosan fontol meg mindent, 's a' hol gyorsan kellene valamit végezni, ott sokszor a' legjobb szempillantásokat mulattya el késedelmességével. A' holnap felkelendő napnak több ezer nyomdokodot kell megvilágosítania, mellyek tégedet Kálmán' udvarához közelebb viendenek. Édes atyámnál sietségedet mentetetni, az én dolgom lessz. Kálmán most keményen bánik veletek; de több ízben már nemes szívű is volt hozzátok. Megtiszteli talán érdeme szerint önnkint beajánlandó áldozatodot, és visszaküld hozzánk mind a' kettőtököt. De ha ez meg nem történne is, akkor azután az édes Atyám legyen szószóllod, és az ő közbenjárása Kálmánnál foganat nélkül minden bizonnal nem marad.”

Így biztatta fel ezen állhatatos szívű Herczeg Kisasszony kedvességét, így bírta végtére arra, hogy a' más napi hajnalnak hasadásával útnak indullyon.

Uróz akkorában egynehány napra távúlabb ment volt udvarátúl. Hogy tehát Bélának elmenetele szembetűnő ne legyen, és eszre ne vetessen, megegyeztek a' szerelmesek abban, hogy az udvarnokokra nézve színfogásnak veszik azt, mintha Uróz' elejébe útnának. Ez Ilonának amaz édes meglelégedést is megszerzette, hogy Bélát egy darabig elkísérthesse. Mivel pedig úttya az öreg Remetének lakása mellett ment el, kirúl a' mostoha üdőknek körülállásai miatt már régen semmit sem hallhattak, eltökélették magokban, hogy ugyan azon férjfiú legyen elválásoknak és nagy szívű szándékoknak tanúja és áldója, ki valaha egyesüléseket megeszközöltte volt.

Egész addig Béla, Ilonátúl és ennek egy hű szolgájátúl kísértetvén, lóháton ment; onnan pedig gyalog akarta régi köntössében, mint szarándok, úttját folytatni, hogy Kálmán' udvaránál oly eszrevehetetlenül jelenhessen meg, ammint csak lehet, és hogy a' Királyt annyival kellemetesebben meglephesse.

Elérkezvén a' Remetének ösmeretes lakásához, mély csendességét, és környékében, melly az előtt legalább eggykét darab műveltt föld által elárúlta, hogy ott ember lakik szomorú pusztaságot találtak. Titkos borzadás fogta el őket e' tekintetnél; de lovaikrúl leszállottak még

³³⁴ *szándékon* [Emendálva.]

is, oda adták azokat hű szolgáljoknak, és egymásnak karjánn bementek vígyázó lépésekkel a' barlangnak belsejébe.

Szívillető látomány tűnt itt a' barlangnak mélyéből szemeikbe. Az öreg Remete, mellyénn egybekúcsolt kezekkel, félhúnytt szemmel, és mohágyára kiterjesztve feküdt, egy ifjú leányka pedig, falusi ruhában, lábainál ült, és könyező szemmel vígyázott a' tiszteletre méltó öregnek minden legkisebb intésére.

A' vendégek, kiket kérlelő intésekkel a' leány a' közelítéstől hasztalan' tiltott, elmentek lassacskán az öregnek ágyához, és tisztelettel tellyes hallgatással visgálták haldoklását, ammint ez utólyára halálos álmából szinte felébredvén, és a' jövevényeket ágya mellett megsajdítván, törött szózattal kérdezte, kik volnának? Allig hallotta neveket az öreg, hogy orczáját, melly a' több mint földi örömtől egyszerre felderítettett, hozzájuk fordította, 's kezeit feléjek kiterjesztette.

Mivel a' beteg gyengébb volt, hogysesm szállhatott volna, a' leány helyette elbeszéllette, a' mi vele történt. Többet mindazáltal nem tudott, hanem hogy fekvő helyét erőtlensége miatt már egynehány holnaptól fogva el nem hagyhatta, és hogy ő a' szomszéd faluból egy másik leánnyal felváltották hetenkint egymást, hogy neki szolgállyanak. Ma reggeltől fogva nem fogadta már el tőlle a' szokott eledelt, és italt, és erre nézve arra kérte a' vendégeket, hogy közelítő haldoklásában ne háborgassák.

E' beszédnek végével öszveszedte az öreg minden erejét, és így szóllott: „Most már sokkal nagyobb vígasztalással halok meg mivel azokat még egyszer láttam, kikről lelkem még utolsó imádságában is megemlékezett. Uram! most már békességben bocsátod el a' te szolgálót!”

A' jelenlévők kimondhatatlanul megilletődvén, térgyre borúltak ágya mellett, és áldását kívánták. Kezeit fejekre tévén, az égre emelte az ajtatosságától felderültt szemeit, behúnyta azután lassan örökre, és meghalt.

A' Herczeg nagyon sajnálta, hogy megboldogúlt jótévőinek tetemeit végső kötelességének tellyesítésével meg nem tisztelhetette, és ez iránt semmi ötet meg nem³³⁵ nyúgosztalhatta volna, ha Ilona meg nem fogadta volna neki, hogy e' gondot magára vállalja.

Magosan állott volt már fejek felett a' nap; Ilona pedig nem akarta, hogy kedvesse a' Residenciának szomszédtságában sokáig mulasson, és errevalónézve azt kívánta, hogy még napnyúgot előtt jó darabot végezzen útyyából. Olly állhatatossággal emlékeztette ő meg Bélát a' fájdalmas elválásra, a' minő csak egy ilyen leánynak mellyében tenyészhetett, 's melly a' Herczegnek lágy szívét allighogy szégyenben nem hagyta. Azonban a' tömlöczben senyvedő édes Attyának képe, mellyel a' Herczeg Kisasszony bátorítására kiváltkép élt, meggyőzte végtére kérdését. A' szerelmesek elváltak, szentül megfogadván egymásnak, hogy viszontag való szerelmeket semmi meg nem tántoríthatnya.

Minekeltőtte a' nemes szívű fiút tovább kísérjük, mulassunk még egy szempillantásig Ilonánál, és vezessük vissza atyai palotájába.

Mihelyt az első fájdalmakonn, mellyeket szívében a' kedvessitől való elválás okozott, férjfi lélekkel győzedelmeskedett, fő gondgya volt az utolsó tisztelet, mellyet a' boldogúltt öreg remete' tetemeinek ígért. Elküldötte azonnal az ifjú leányt vissza a' falujába, hogy onnan a' meghalttnak egynehány jó baráttyait kihijja. Ezeknek magát kinyílatkoztatván, megparancsolta, hogy a' testre mindaddig vígyázzanak, még az udvarnál a' szükséges rendeléseket a' temetésre megteszi, mellyet a' boldogúltt jámbor' szent tetemeinek magában eltökéltett. Haza sietett azután hű szolgáljával, és azonn a' helyenn, a' hol Bélával utólyára nyúgodott, 's melly

³³⁵ *megnem* [Emendálva.]

az ő szívének ugyanerre nézve nagyon drága volt, sírt csináltatott. Azalatt édes Attyának visszaérkezését esdekléssel várta, hogy engedelmét a' tőlle rendeltt készültekre kinyerhesse.

Más nap reggel Uróz haza érkezett, és a' Herczeg Kisasszony volt az első, a' ki személyét elfoglalta, különös beszélligetében tudósítván ötet amaz esetekről, mellyek távúllétében történetnek. Itt is nehéz viadalt kellett neki kiállani nagy tapasztalású édes Attyának meglett elméjével, ki magát arra, hogy Bélának hirtelenkedő tökéllését helyben hagyja, semmikép sem bírhatta. Okoskodásai mindazáltal még sem mehetek semmire leányának tüzes bátorságával, és így meg kellett neki elégednie azzal, hogy szorgalminak helyességét a' jövendő üdö mutassa meg.

Az istenfélő Remete' halálának lerajzolása szelíd illetődésre gerjesztette lelkét, és így helyben is hagyta, hogy leányának³³⁶ kívánsága szerint a' boldogúltt jámbornak tetemei a' Residencia'ba hozattassanak, és a' választott helyen eltemetessenek. A' Herczegi gyászhintó tehát kiküldetett, hogy azonn a' haltt test a' Resentiába vitessen. A' szomszéd helységeknek lakosi, kik között halálának híre sebesen elterjedt, öszvegyűlvén, a' palotába kísértették a' temetést, melly elejébe Ilona gyászruhájában kimenvén, a' falusi leányokhoz csatolta magát, kik a' test után illatozó bokkrétákat vittek. Így ment végbe szívreható pompával a' temetés. A' falusi népet, melly ennél megjelent, gazdagan megajándékozta Ilona, és haza bocsátván ökö, meghagyta nekik, hogy sírját a' boldogúltt jámbor' emlékezetének többszöri megújítása végett, sokszor meglátogassák. Könyes szemmel váltak el mindnyájan a' temető helytől; a' Herczeg Kisasszony pedig visszasietett magányos szobájába, és azon ügyekezett, hogy magához térhessen lassankint ama' külömbféle érzeményekből, mellyekkel szívét az egymást érő esetek elfoglalták, és hogy Bélának sorsárúl nyugodalmasabban gondolkodhasson.

Siessünk már most Béla után, ki eddig való menedékhelyének, Serbiának határainn szinte átlép. A' mit Kálmán' udvarárúl már tudunk, az valóban meg nem engedi, hogy e' szerencsétlen ifiút féltő szorgalommal ne késérjük; és óh! bár csak az volna egyedül igaz, a' mitül ötet, úgy mint nagyszívű áldoztattyának szomorú következésétül, gyanakodva féltjük.

Kicsoda lappang amott utánna gonosz mosolygással? kicsoda követi nyomban szerencsétlen lépéseit álnok örömmel? kicsoda kerül már most tekervényes utakonn elejébe, mikor Hazájának, mellyből számkivettetett, kívántt földgyére bejut, hogy ott elfogadását előre elkészítse? Ama' gonosz lelkű követ, ki Bélának a' levelet Viddinbe vitte, ki titkos bokrokból és szugolyokból ügyekezetének első következéseit még ott megleste, azután pedig mindaddig szemmel tartotta, még menedékhelyéből, és Serbiának országából egészen ki nem csalta.

A' magyar határokon várták már e' gonosztévőt czinkos társai, kiknek azonnal parancsolatot adott, hogy a' gond nélkül vándorló szarándoknak úttját elállják, magát pedig mint lázítót elfogják, és ama' színfogás alatt, hogy az országban új összeesküvést szerezzen, Fejérvárra a' bosszúállás után pihegő Király' elejébe vezessék.

Itt már lehetetlen volt arról csak gondolkodni is, hogy az elhagyott, és ellenségeinek kezébe jutott ifiú ártatlanságát megbizonyíthassa és kívántt igazságot lelhessen. A' mit azok, kik e' gonosz plánmokat koholták, kszakartva nem akartak törvényszegésnek ösmerni, az a' többi ártatlan bírónak, kik' elejébe vitetett, a' környüállásokból, és kívált a' régi lázításoknak tekintetéből, pártütésnek tetszett, és így a' vádoltt az egész törvényszéknek ítélete által mint lázító, örök rabságra sentenciáztatott.

Kálmán' annyira vitte már a' kemény igazságnak álörzés színe alatt a' dolgot, hogy legveszedelmesebb ellensége bátorságos őrizet alatt volt; de ezzel még titkos bosszúja meg nem

³³⁶ *leányainak* [Emendálva.]

elégedett. Országának legtávulabb fekvő várában a' környörületes szemek elől elrejtetvén a' szerencsétlent, megvárta először, hogy feledékenységbe jusson, azután pedig gyűlölt életét a' halálnak örök éjszakájába akarván még e' világgonn temetni, kiszúratta mind a' két szemét, hogy a' szerencsétlen halandónak ama' végső vigasztalásától is megfosztasson, mellyet könyhullajtásában talál, mikor boldogtalan sorsát sirattya.

Az emberi szívnek felette nehéz elhinni, hogy a' rendetlen indulat illy szönyűsége tervedhet. De hogy ez valóban megtörtént, a' História tagadhatatlanul megbizonyította, és így a' kételkedést, melly az emberségnek böcsületére válhatna, saját iszonyodásával lehetetlennek teszi.

Kálmán talán végbe vihette volna, hogy iszonyú cselekedete mind az akkori világnak legnagyobb része előtt, mind pedig a' későbbi maradványok előtt titokban maradgyon, ha a' mennyei gondviselés megengedte volna, hogy Bélának legyilkolása megtörténnyen, mellyre a' vakítás után azonnal parancsolatot adott, talán azért, hogy szörnyű cselekedetének semmi nyomdoka fenn ne maradgyon. Bosszúálló pallossát bocsátotta az ég le Kálmán és Béla közé, 's megmentette e' szerencsétlen áldozatot a' haláltól különös egybelánczolásai által azoknak, a' mik akkorában történtek.

Miótától fogva Kálmán testvérét megölette, egész mívoltában, és minden tetteiben felette szembetűnő változás ment végbe. Jóllehet csak kevesen voltak, a' kik az ő titkos kegyetlenségeit tudták, 's jóllehet ezeknek hallgatását gazdag jutalmakkal elég bizonyosnak tette, a' bizodalmatlanságnak és a' szívszorogatásnak. Furiái mindenfelül üldözték még is, és így arra vemedett, hogy azokban, kik körülötte voltak, árulásonn, és személye ellen való öszveesküvéssenn egyebet látni nem tudott.

Ama' személyek között, kik nálla kiváltkép gyanúságra estek, Prediszlava az ifjú Királyné, legjelesebb volt. Miótától fogva a' magyar trónusra emeltetett, megnyerte ő szeretetre méltó tulajdonságai által a' Nagyoknak és a' Nemeseknek egész hajlandóságát, és Kálmán elejente a' köz szeretetnek bizonyos jeleit vele felosztotta volt. De ez, fájdalom! nem sokáig tartott, mivel szinte második házasságának üdeje körül kezdődött benne ama' rossz belső változás, melly a' Királynének derültt és kellemetes nyájasságával szembetűnőképen ellenkezett.

Egynehány biztossait kivéven, senki sem tudta e' kellemetlen változásnak okait, és senki sem volt, a' ki annak következéseitül ne tartott volna. Nem csuda tehát, hogy legfőbb udvarnokjai magokat tőlle visszavonták, és értelmesen megmutatták, hogy őket a' Fejérvári udvarnál csak az ifjú Királynének jelenléte marasztalhattya. E' szerint igen hatalmas felekezet támadt Prediszlava körül, a' nélkül hogy ez akarta vagy tudta volna, mellyre kiváltkép mostoha fia, a' Korona Herczeg István, gyanús szemmel tekintgetett, mivel örökségét naponkint nagyobb veszedelembé jutni vélte, a' Királynének minduntalan szaporodó baráttyai által, kivált ha, ammint már is látszattya volt, fiú gyermeket szülne. A' Korona Herczegnek e' veszedelemtül való félelme³³⁷ arra bírta őtet, hogy édes Attyának könnyen felingerelhető bizodalmatlanságát a' Királyné ellen igazítsa. Figyelmetessé tette őtet szembetűnő felekezetére, és rágalmozásiban annyira mert menni, hogy mostoha annyát egy magyar Nemessel való tiltott társalkodásrúl vádolta.

E' csalárd vádolás czéllját Kálmán' szívében el nem hibázhatta. Felingerlett büszkesége és felhevültt képzése a' hidegebb fontolásnak helyet nem adhattak; az ifjú és ártatlan Királyné a' bizodalmatlanságnak szomorú áldozattya lett. Kálmán nem tekintvén a' méhgyümölcsöt, melly az anyai szív alatt mármár érni kezdett, fennszóval vádolta őtet a' házasságtörésrúl, és a'

³³⁷ *félelmet* [Emendálva.]

trónusról letaszítván, azt parancsolta neki, hogy térjen vissza hazájába. A Király a' belső nyugodalom által, melly tágas Országában uralkodott, oly rettentő állapotra jutott szomszéd Fejedelemtársaira nézve, hogy e' gyalázzal minden kétkezés nélkül illethetett egy országló házat, mellyel eddig szövetségben állott, 's melly neki valaha segedelmet nyújtott arra, hogy ellenségeit megalázhassa. Magok a' Magyarok semmitül sem rettegetek úgy, mint belső polgári háborúktól, és így a' meggyalázott ártatlan Királyné még erős felekezetétül sem várhatott elegendő gyámolítást.

El lehet gondolni, melly igazságos keseredés fogta el e' Fejedelem Asszonynak szívét, kivel embertelen férje illy mocskosan bánt; és mink e' segedelem nélkül szűkölködő gyenge Asszonyságnak méltán megbocsáthattuk, hogy ő e' keseredést titkos bosszúállással meghüteni ügyekezett. Megemlékezett ő arról, hogy az országló háznak legveszedelmesebb ellensége, Béla Herczeg, egy távul fekvő várban súlyos lánczokban nyomorog. Eltökéltette tehát magában, hogy e' lánczokat, minekelőtte e' gyűlölt udvart elhaggya, gazdag jutalmak által megoldgya; 's bármely nagy akadályokat látott is maga előtt e' szándékának tellyesítésében, feltalálta még is természetes okosságával az igaz útát, melly őtet feltett czéllához vezetete.

Tudgyuk, hogy Álmos Herczeg Béla fiával a' keresztes hadhoz akarván magát kapcsolni, egész hercegi vagyonyából a' Dömösi gazdag Apáturságot szerzete a' végből, hogy egy ajtatos fogadásának megfelelően. Reményleni lehetett tehát, hogy a' háladatosság ezen Apáturságunk szerzetesseiben hű barátokat tartott fenn a' szerencsétlen Herczegnek, kik az alkalmatosságot örömmel fogadgyák arra, hogy jótévedőknek segítő kezet nyújtsanak. Azonn volt tehát, hogy e' Klastromnak Apáturját titkos követségek által pártjára vonnyá, 's talált is benne olly állhatatos és eltökélt férjfiút, ki szándékainak tökéletesen megfelelt. Megelégedett ő azzal, hogy a' Királynétül a' várnak nevét megtudván, mellyben Béla őrizet alatt volt, csak annyi pénzeket vett, mellyek elegendők voltak azoknak megvásárlására, kik Bélára vigyáztak. Megvíasztalódván, hogy bosszúállását egy illyen tehetős és eltökélt férjfiúnak kezére bízta, elhagyta Kálmánnak udvarát, hogy sorsát békességes tűréssel viselvén, ellenségeit annyival bátrabbakká tegye.

Az Apáturnak már most fő gondgya az volt, hogy a' Herczeget a' fogságból kiszabadítsa. Költsönözött ruhában, és ama' módokkal, mellyekkel az eladó lelkeket megvásárlani nem nehéz, bőven felfegyverkeztetve, elsietett a' várnak mellékeibe, és igen nagy vigyázással kikémlelte az útakat, mellyeken arany kultsával a' tömlötznék vas ajtaját feltörhesse.

Az eladó szolgálakat és örököt, kik a' Herczeget őrzötték, megjuhászította volt már, a' mint különös történetből ugyan akkor Kálmánnak titkos parantsolatgya oda érkezett, hogy a' foglyot jó móddal végezzék ki a' világból. E' parantsolat nagyon megkönnyebbitette a' szerencsétlennek szabadítását, mivel így az öröknek nem volt okok attul tartani, hogy tőlök a' foglyot valaha számonn kérjék. A' helyett tehát, hogy a' Királynak parantsolatgyát tellyesítették volna, eladták Béla' életét az Apáturnak, és a' Herczeget kezébe szolgáltatták.

De melly nagy volt szabadítójának rémulése, melly rettenetes megzavarodott öröme, mikor Kálmánnak illyen kegyetlenségéről nem is álmodván, az Ifiúnak nyomorult állapotgyát látta, és észre vette, hogy tömlötznének szomorú éjszakáját a' mindent felvidító napnak világosságával többé fel nem válthattya. Melly gyáva adományt vásárolt a' megszabadított szerencsétlennek! a' kesergéssel tellyes életnek hosszabbítását, mellyért még csak köszönetet sem várhatott. Ama' szép reményei, hogy valaha Bélának fejénn a' Magyar Koronát ragyogni látgya, a' váratlan bútul elfogott szívében a' Herczegnek első tekinteténél egyszerre elenyésztek. A' Haza' javának felséges ügyelése, melly e' nagyszívű férjfiút ezen ügyekezetre kivált-

kép ösztönözte, eltikkadt benne, és csak a' könnyörületességnek szózatya bírhatta ötet már most arra, hogy jótéteményének legalább atyai gondviselés által szerezzen némünémű érdemet. Elvezette ösmeretlen név alatt a' szegény vakot a' Klastromnak falai közé, azzal a' szándékkal, hogy életének hátra lévő napjait úgy megédesítse, ammint tőlle kitelik. Szerzetes társai, beszenteltetvén a' titokba, nemesszívűséggel segítették iparkodását. Béla a' szerzetnek ruhájába öltözködött; a' szenvedés miatt elfonnyadtt orczájának vonásai pedig annyival is inkább ösmerhetetlenné tették, mivel szeméinek kiszúrása az országban tudva nem volt, a' körülötte lévő szerzetesek pedig szorgalmatosan vígyáztak, hogy vaksága idegen és bizodalmatlan embereknek szemébe ne tűnyön, vagy legalább vizsgaságokat fel ne ingerelje.

Álmos Herczegnek halála úgy hirdettetett ki az udvartúl, mint vénségének természetes következése, és Kálmán, Bélának sorsa iránt tévelygésben lévén, életkorának utolsó esztendeit gondatlan nyugodalomban töltötte, és Koronájárúl, úgymint elveszthetetlen javárúl legkisebbet sem szorgalmatoskodott. De lelkiösméretének furdalásai, mellyek elkövetett, szörnyű kegyetlenségeire szüntelenül megemlékeztették, nem hagyták e' nyugodalmat háborgatás nélkül. Ezeknek képe mérges harapásokkal marcangolták életét. Gonoszságainak czéllýán túl nem sokáig élt, és halála után Magyar országnak kormányja István fiára jutott, kinek szívébe a' szorgalmas atya hasztalan ügyekezett olly nagy tulajdonságokat sűgárlani, a' minők egy országló Fejedelemben megkívántatnak, 's mellyekkel ő valóban bírt.

Ama' hír, hogy Béla megfogatott, és pör által örök fogságra ítéltetett, egész Serbiáig gyorsan elhatott, és Ilona magánn kívül volt fájdalmában kedvességének sorsa miatt. Eggyetlen eggy bizodalma még is abban volt, hogy édes atya mindent elkövet, a' mi a' szerencsétlent lánczaitúl megmenthesse. Küldött is Uróz a' Magyar Királyhoz követséget, melly e' Fejedelem' elejébe terjessze ama' nemes szándékot, mellyel Béla a' Serbiái udvart elhagyta. De Kálmán gűnyolással fogadta kérését, mivel gondolhatta, hogy a' Serbiái Fejedelem gyengébbnek érzi magát, hogyesem a' Herczeget a' fogságbúl erővel kiszabadíthassa. És a' dolog valóban így is volt. Ilonának leghathatósabb kérései rá nem bírhatták ezen előre látó bölcs atyát, hogy a' Serbiái hadi erőt a' magyarral öszveakassza, és így a' könnyörületességre méltó fogolynek legutolsó gyámola is elenyészett. Ilona békével látszott viselni kemény sorsát, azzal a' reménységgel táplálván magát, hogy Kálmánnak kemény szívet az üdő talán meglágyíttya, eszébe se juttatván ama' kegyetlen vérontásoknak lehetőségét, mellyekkel bosszúját a' Király meglégítette.

Kálmán' halála után új reménység támadt mellyében a' felúl, hogy az új Király talán hajlékonyabb lessz édes atya' kérésének meghallgatására; és így ezt mindaddig unszolta, még Béla iránt Székes Fejér várra új követséget nem küldött. De ez még szomorúabb hírt hozott vissza, mint az előbbeni, Bélának halálát tudni illik. István nem átalotta, atyának hamvait a' sírban ama' vallással meggyalázní, hogy titkos parancsolattyára, Béla előbb szemé' világátúl, azután pedig erőszakosan életétúl is megfosztatott. Oda fűggesztette ehhez talán nem egészen igaz sajnálkodását, hogy Herczegszomszédgyának kívánságát nem tellesítheti.

E' hír az egész Viddini udvart megszorította. Kiki sajnálkodott a' szerencsétlen Magyar Herczegnek sorsánn, de kiváltkép a' Serbiái Herczeg Kisasszonyonn, kinek elejébe e' szomorú tudósítás késedelmes félénkséggel terjesztetett. Ilona azonban bajnokabb szívvel fogadta azt, hogyesem felőlle remélették, sőt ezen szempillantásban sokkal világosabban megmutatta, mint eddig, hogy férjfiasan erős és állhatatos szívvel bír. Megszomorodott édes atyát azonban e' férjfiás állhatatosság meg nem nyugosztalhatta, minekutánna édes leányának ajakibúl kénytelen volt hallani ama' tökéllést, hogy ő, mint kegyetlenül megöltt szerelmességének jegvesse, tiszta mellyében örökké megőrzi neki hű szeretetét, és a' síronn túl szeplőtlenül utánna viszi.

Így az öreg Uróz kénytelen volt a' jövődőségbe vígasztalás nélkül tekinteni, és abban mély szomorúságára előre látni hogy Herczeg ága egyetlen egy leányában egészen kihál.

A' búbanat alatt meggörnyedő Fejedelemtől a' gyászos komorság az egész udvarra kiterjedt; csak Ilona vándorlott derülttebb tekintettel, és mennyei világosságtól tündöklő orczával a' gyászolók között, édes indulatossággal kapcsolván öszve akarattját a' mennyei gondviselésnek rendelésével. Naponkint elandalogván a' Remetének sírjához, óráit a' nevedő cziprusfáknak árnyéka alatt legörömebb töltötte. Az üdö, melly egyébaránt minden fájdalmat megenyhít, és a' szempillantásokban eltökélt szándékokot megváltoztattya, nyomdokatlanul habzott el mellette. Hasonló maradt ő magához, és szépségének gyenge virágja fellengő életének lélekzetéből látszott táplálkodni.

Így állott ő testének szinte megújúlt fényében töredékeny, és süllyedő öreg atya mellett, kinek búbanattya mindannyiszor nevedett, valahányszor leányának reménységet mosolygó természetével ama' végső tökéllését öszvetartotta, melly minden reménységet semmivé tett. Nem voltak sem intések, sem kérések, sem ígéretek, mellyekkel atyai tekintete Ilonát nem ostromolta volna, mikor a' szomszéd Fejedelmek közül sokan meghallván szépségének hírét, kezéért esedeztek. De a' Herczeg Kisasszony az ajánlásokat állhatatos tökélléssel mind megvetvén, nem engedte, hogy élete' módgyának más arány adasson.

Így folyt el tizenholcz holnap, ammint egy este cziprussaitúl visszatérvén, 's mély gondolkozásba merülve a' kertből a' palota felé andalogván, egy bokorból, mellynél elment volt; férjfi énekszót hallott, melly egy lantnak hangjaitúl kísértetett. Az ének és a' musikaszo egyszerre vissza hozta megint emlékezetébe ama' szerencsés napokat, mellyeket, Béla mellett ülven, és kellemetes énekeit hallgatván, töltött. Ellentállhatatlanul vonta ez őtet az énekes felé, 's melly nagy álmétkodásra fakadt, ammint szavait megértvén, szintazon Románczot hallotta, mellyet neki valaha Béla szerzett, és ugyanazon nótára énekelt, úgymint:

Magos partyánál a' pataknak
a' hantra dül egy szent vitéz,
'S terhét nem győzvén az útaknak,
segédért a' nagy égre néz.

—

Kiomlik csüggedő kezéből
a' szokatlan szarándok bot;
'S a' tölgyárnyéknak zöld hüsséből
salygattya szint' a' habokot.

—

Mély ágyaiból felborzadnak
ezek, mint annyi havasok;
'S a' partot dülván, szétszakadnak,
mint gyöngyhullasztó záporok.

—

Allig hogy álmot kezd érezni,
egy harsogó kiáltást hall,
'S lovat lát sebesen érkezni
egy gyönyörű szép alakkal.

—

Semmit sem gondol a' zablával;
a' víz felé hartyogva száll.
Eggy kígyó marja füllánkjával;
legázol mindent; meg nem áll.

—

A' szent vitéz nagy bátorsággal
a' csüggedő kantárhoz kap;
'S jobbára szíves biztossággal
olly szép Szűz omlik, mint a' nap.

—

A' ló a' kantárt elszakasztya,
's a' lázúltt hab közé repül.
Halálnak a' vizet választya,
hol gyilkossával elmerül.

—

Ájulásábúl hogy magához
a' Szűz végtére visszatért,
Mentőjét elvitte házához,
hogy ott magának kérjen bért.

—

Felével nagy Herczegségének
hálállya ritka érdemét.
De bérül ez csak szép szemének
óhajtya kegyes kellemét.

—

„Kitül tanúltad te ezen éneket?” Ily szókkal közelített Ilona az énekeshez, mintha legszentebb vagyonyának orzása miatt akarta volna megtámadni. Megjijedve lépett az énekes egyet hátra; de a' Herczeg Kisasszony szemmel tartván a' véltt tolvajt, türelmetlenséggel újjította meg hozzá igazított kérdését. Kénytelen lévén felelni a' jövevény, a' következő esetet beszéllette Ilonának:

„Ammint lantommal és énekemmel Magyar Országot jártam, elmentem egyszer musikaszóval a' Dömösi Apáturságnak ajtaja mellett, hol szinte egy szerzetes mulatott, ki szeme' világa nélkül szűkölködött. Meghallván lantomot, látható indulatosságra fakadt, és vezetőjét arra kérte, hogy engemet hozzá hívasson.

Melléje kellett ülnöm, és ő félbeszakaszthatatlan figyelmetességgel hallgatta sokáig énekimet. Végtére kezébe vévén lantomot, kesergő indulattal pendítette meg rajta a' húrokat, 's egynehány szép fogású járások után elkezdte énekelni az előbbeni Románczot, mellynek dallyait a' musikaeszközönn mesterül³³⁸ kísérte.

Ammint elvégezte, kihomorodott kezéből a' lant, mellyéből pedig mély fohászkodás emelkedett ki. Pénzt keresett zsebeiben, hogy engemet megajándékozzon, de nem találván ezen arany gyűrűt vonta le újjárúl, és azt mondta, hogy mennyek el vele a' Serbiai udvarhoz, és ott váltassam ki magamnak; azonnal egyszerre gazdag ember leszek. Ezzel vezetőjének karjába akaszzkodott, és szemeimből eltűnt.

³³⁸ *mesteterül* [Emendálva.]

Éneke amaz indúlatos dal által, mellyel énekelte, úgy megillette szívemet, hogy azonnal megpróbáltam utánna énekelni. Szerencsémre mind a' dalt,³³⁹ mind a' szavakat megtartottam fejemben, 's mindaddig gyakorlottam, még emlékezetemben elfelejthetetlennek nem tettem.

Azóta majdnem minden egyéb énekeimet elhagyván, csak e' Románczot dalolom, mert minden embernek tetszik, a' ki csak hallja. Áh! de ha ő tőlle magatúl hallottad volna! Óh! mikép illette meg, mikép fogta el egész szívemet! És e' gyűrűt! ezt én úgy őrzöm, mint legfőbb szentségemet, mint szemem' világát. Nem akarok én gazdag lenni; lantom és az ő éneke engemet elegendőképen meggazdagított."

A' Herczeg Kisasszony allig tudta eltitkolni az örömnnek és az illetődésnek ritka vegyülését, melly belsejében uralkodott. Nem akarta mindazáltal hirtelen elárulni, melly nagy köze van ezen esethez, és arra erőltette magát, hogy olly hidegvérűséggel, ammint csak lehetett, még egynehány kérdést tegyen.

„De minek jöttél te tehát ide, ha gyűrűdöt ki nem akarod váltani? kérdezé tőlle a' többi között."

„Nem a' haszonkereset vezetett engemet valóban ide, hanem inkább csak a' vizsgaság, felelé amaz, mivel látni akartam, ki fogja én töllem e' gyűrűt kívánni?"

„Az én vagyok" mondá hirtelen a' Herczeg Kisasszony, és ezzel magát akarattya ellen egyszerre elárúlta. Többet mindazáltal nem szóllott még is, a' mi a' jövevény énekest felvilágosíthatta volna. Sőt még a' gyűrűt sem kívánta tőlle a' töltt erszényért, mellyet kezébe nyomott, hanem ezzel csak amaz ígérétét vette meg, hogy a' Románczot senkinek sem énekel el többé, hogy öszvejöveleteket senkinek el nem árúlly, és hogy más nap ugyanazon órában, ugyanazonn' a' helyenn ismét meg fog jelenni.

Ezzel visszasiatett a' palotába, mivel már setétedni kezdett, és szobáinak csendes magányosságába rejtette magát, hogy ott szorúlt szívén az örömnnek háboríthatatlan könyhullajtásai által tágíthasson. A' környűállásokból és a' jövevénynek minden beszédgyébűl bizonyosnak látta, hogy kedvesse még él. Ezzel megegyesűlni, ez volt tehát mármost³⁴⁰ szívének egyetlen egy ohajtása; mirenézve eszé is egészen csak az foglalta el, mikép lehetne ezen egyesűlést lehetségesnek tenni?

Elejénte meg akarta ő az öreg Herczeget titkával hinni, 's tanácsot akart tőlle kérni, mikép lehetne az újra meglélt szerencsétlent üldözöinek tartománybűl kiszabadítani? De hamar megváltoztatta ez iránt szándékát, mihelyt meggondolta, hogy az efféle dolgokban az öreg embereknek ezer meg ezer ellenvetései és fontolásai vannak, mellyek az ifűságnak nagy ügyekezetekre vágó tűzével meg nem férhetnek. A' magányos éjtszakát tehát azzal töltötte, hogy önnön magával külömbféle módokrűl tanácskozott, mellyekkel szándékait végre hajthassa. Szívének egymást felváltó indúlatyai, mellyeket abban már az öröm okozott, mivel kedvessét gondolattyában feltalálta, már meg a' heves kívánság, mellyel a' meglélt kedvesnek mennél hamarább való birtoka utánn esdeklött, nem engedték meg szeméinek, hogy elszenderedgyenek. De szintezen habzó indúlatok azt sem engedték meg nyughatatlan elméjének, hogy ügyekezetinek végbevitelére bizonyos plánumot határozzon meg; és így reggel csak azzal az eltökéllett szándékkal kelt fel ágyábűl, hogy titkon ama' Klastromhoz költözik, hol kedvesse van, és hogy szabadítását azután a' szerencsére bízza.

Hogy ezen ügyekezetében valakitűl azok közűl, kik édes attyának udvarában szolgáltak, segítséget várhasson, azzal magát nem biztatta. Csak a' jövevény volt tehát egyedűl, a' kit e'

³³⁹ *dal*, [Emendálva.]

³⁴⁰ *mámost* [Emendálva.]

titkával meghinni, helyesnek találta. Ama' részvővő érzemények, mellyeket ez Bélához mutatott, a' nélkül, hogy szomorú eseteit tudta volna, tellyes bizodalomra gerjesztették, és hozzá vonzották szívét, olly annyira, hogy kalauzzának őtet választotta.

Késedelmesen folytak neki a' napnak órái, még végtére az estve elérkezett, mikor az énekest a' kertben találni reméllette; 's melly nagy örömmel látta, hogy az öszvejövetelnek órája előtt várta már őtet amaz, mintha ez által türelmetlenségét akarta volna megkímélni.

Kész volt ő arra, hogy neki az elszökésre segedelmet nyújtson. Erre tehát a' jövő éjszaka határozottatott meg. Ilona lantosné ruhába öltözött, mivel ezt vezetőjére nézve legalkalmasabbnak vélte, 's felfüggesztette egy zsinóron vállára a' lántsát, mellyhez Bélának elmene-telétől fogva nem nyúlt volt. Mikor más nap a' reggel szürkült, akkor már ők a' legjáratlanabb utakonn több órányi földet elhaladtak. Így ők már jó messze voltak, mikor a' Herczeg Kisasszonynak eltűnése a' palotában szembe tűnt. Ez annyival később történt meg, mivel életének különös módgya szerint, fél napokat is töltött távul a' palotátul magányosan, a' nélkül hogy szolgáló asszonyai közül valamelyik tudta volna, hová ment, vagy hol tartózkodik? közönséges lett végtére a' háborodás, mikor későn estve a' palotában meg nem jelent, és senki eltűnésének sem okát sem módgyát csak nem is gyaníthatta.³⁴¹

Küldettek ugyan követek mindenfelé, mihelyt az éjszaka beérkezett, és kivált ama' helyekre, hová ő magányosan andalogni szeretett volt; de ezek mind visszatértek, a' nélkül hogy nyomára akadhattak volna. Csak azután mentek minden útakra biztos emberek, hogy felkeressék, kik csak híret sem tudván kinyomozni, hihetősnek tették, hogy latrok voltak, a' kik a' Herczeg Kisasszonyt hallatlan vakmerőséggel elragadták.

Még e' haszontalan nyomozások történtek, azonban a' mi vándorlóink szerencsésen elérték az országnak határait, mellyekenn túl a' Herczeg Kisasszony tellyes bizonyos volt már, hogy Lantosné ruházattyában senki meg nem ösmeri. A' helységekben, mellyekenn keresztül mentek, kellemetes énekeivel és lantolásával hüven segítette vezetőjét ama' fáradtságos házallásban, mellyel táplálásokat kereste.

Mindenik nap jó darab földdel közelebb vitte kívántt czéllyához ezen érzékeny szívű szerelme, 's végtére megsajdította az alkonyodó napnak sűgáritul ragyogni az apáturságnak tornyait, hol Béla méltatlan szenvedésének gyalázatos következéseit elrejtette.

Más nap reggel leült ő énekes baráttyával, kit bátyának vallott, a' Klastromnak fő ajtaja mellé. Szívének heves indulatossága elfojtotta mellyében a' dalokat; kénytelen volt tehát egészen úti társára bízni, hogy énekével a' szerzeteseket falaik közül kiédesítse, és ő ennek dallyait csak lanttyával kísérgette.

Többen kijöttek hozzájuk, és az énekest, kit e' vidékben már régen nem láttak, szívesen megköszöntötték. Ilona megvizsgálta őket eggyenkint nyomozó tekintettel, de az, a' kit keresett, meg nem jelent, és így az eset szerelmes szívének türelmetlen esdeklését felette keményen megpróbálta. Végtére eggyik a' hallgatók közül imígy szóllott az énekeshez: „Óh! ide kell vezetnünk hozzád bizonynyára a' mi világtalanunkot is; azóta, hogy énekedet nem hallotta, szüntelen tudakozódott irántad. Mikép fog örülni, ha dallyaidat ismét hallhattya!”

Erre elsiertet, és Bélát kevés üdő múlva levezette. Az első tekintet megbizonyította már a' Herczeg Kisasszonynak, hogy gyanúja sükeretlen nem volt, és csak férjfiás lelkének állhatatossága volt képes meggátolni, hogy e' jelenés a' földre ne rogyassza. Keze mindazáltal nagyon kezdett a' hürokonn rezketni, és úti társának nagy fáradtságában telt, hogy éneklő szavának

³⁴¹ gyaníthatta. [Emendálva.]

erejével a' dalkísérő lanthangoknak zavarodásait eltitkolhassa. Saját lantját kellett végtére elővennie, hogy Ilonának mértéktelen accordgyait elnyomja.

Béla világos jeleit adta örömeinek, mikor az énekesnek szavát megösmerte, kinek dallyait jó üdeig figyelmetesen hallgatta. Ammint ez végtére énekelni megszűnt, jeladó szózáttal kérdezte tőlle Béla, melyet csak az énekes és Ilona értett, hol járt légyen azóta, hogy legutólszor énekelni hallotta?

„Szinte Serbiából jövök”, felelé az énekes.

Béla csak nagy nehezen nyomhatta el szívének indulatját. Kevés hallgatás után kezét kérte, hogy köszöntés gyanánt megszoríthassa. Az énekes oda nyújtotta azt neki. Béla allig hogy vele kezét fogott, azonnal lehomorodott fél ájúlással vezetőjének karjai közé, és szerzetes társai érzékeny szorgalmatossággal bevitték inkább, hogysem bevezették a' Klostromba.

Ennek a' gyűrű volt az oka, melyet Béla az Énekesnek újjánn megérezett.

Látta Ilona, mely nagyra böcsüli e' gyűrűt úti társa; nem volt tehát mindeddig annyira szíve, hogy azt tőlle elkérje és kiváltsa. Ezenn felül úgy is nézte ő e' gyűrűt az énekes' újjánn, mint fő tagját ama' láncznak, mely ezen embert Bélának és önnön magának sorsával egybe függesztette.

Az énekes eszre vette a' jeladó kéznymást, mellyel Béla a' gyűrűt megillette, 's mikor ezt Ilonának megvallotta, kinyílatkoztatta ennek egyszersmind, tudta nélkül, Béla' hirtelen ijedésének, és ájulásának okát is. Ilona tehát keserű szemrehányásokkal kezdte magát kínozni, 's mind ő, mind úti társa nem tudták bűjokban, mikép hozhatnák helyre mennél hamarább a' hibát, melyet elkövettek. Nem tudták bizonyosan, ha tudva van-e az egész Klostrom előtt Bélának születése, neve, és sorsa? és így méltán félhettek attúl, hogy ezeknek üdőtlen elárúlása által meg ne fosszák e' szerencsétlent utolsó menedékhelyétül.

E' bizonytalanságban ültek ők még a' Klostromnak fő ajtaja mellett, ammint a' harangot meghallották, melly a' szerzeteseket az estveli solyozmára a' templomba híttá. Felhagytak tehát minden reménységgel, hogy az nap Bélának sorsárul valamit hallhassanak, 's elmentek szomorúan a' Klostromnak környékébe, hogy ott éjjeli szállást keressenek.

Az Apátország körül volt véve sűrű erdővel, 's allig hogy attúl a' vándorló énekesek ezer lépésnyire távoztak volt, zavartt hangzását kezdték hallani a' vadász körtüknek, melly hozzájuk lassankint közelgetett. Minekelötte meghatározhatták volna magok között, hogy a' közelgető vadász sereg elől kitérnek, körülvéve látták attúl magokat, sőt mivel a' nagy erdőségben eltévedt volt, kénytelenek voltak még ama' kérdésre is megfelelni, hol lelhetne legközelebb az egész sereg éjjeli szállást?

Az énekesek azonnal azonnal megnevezték a' Dömösi Klostromot, melly az erdőnek közepénn feküdt. Ilona mindazáltal nagyon megijedt, minekutánna ezen útigazítása után azt hallotta, hogy egyik a' sereg közül a' vadászatnak legfőbb személyét Királynak nevezi, és hogy Istvány Király az, a' ki egynehány késérőivel a' fő seregtül eltévedvén, ugyanazon Klostromban fog éjjeli szállást keresni, hol az ő kedvesse, Béla, mint eddig legbátorságosabb menedékhelyében tartózkodik. A' környüállások mindazáltal azt javasolták neki, hogy ijedését és titkos szorongatásait, ammint csak lehet, eltitkollya. Erre egyik a' vadászok közül azt terjesztette a' Király' elejébe, hogy jó volna e' musikáló szarándokokot a' Klostromba visszavinni, hogy ott az estvének unalmas óráit megrövidítsék. A' Király e' tanácsot helyben hagyta; Ilona pedig szinte újra megerősödött ama' gondolat által, hogy e' Klostromban úgy lessz, mint Bélának őrző angyala, ki elárulásának veszedelmét minden tehetségével hátráltassa.

Az énekes szarándokok tehát vissza fordultak, mint kalaúzok, a' Klostrom felé, mellynek kapuja a' Királynak parancsolatjára legottan megnyílt. Ilona és úti társa a' vadászokkal együtt

bementek, s még az Apátur a' nagy vendégnek vocsorát készítettett, lantyaikkal és énekeikkel a' bornak örömeit tehetségek szerint gyarapították. Ilonának kellemetes magaviselése, szép termete, és gyönyörű szava magokra vonták most kiváltkép a' Királynak figyelmettségét, végtére pedig kegyelmét és hajlandóságát is megnyerték. Minekelőtte az asztalt felszedték volna, bizonyossá tette kegyes kifejezésekkel kegyelmérül, és szolgálattyaival megkínálta, mellyben talentomai által udvarának örömeit megfinomítsa.

Az előre gondolkodó Apáturnak szorgalma olly rendeléseket tett, hogy Béla az elárulásnak minden veszedelmén kívül volt; de Ilonának elméje mindaddig nem nyughatott, még az útra vissza induló Királyt ismét a' lóra ülni nem látta. Most tágult már meg mellye amaz édes reménységnek elfogadására, mellyre az által, hogy ötet a' Király udvari szolgálattyaiba vette, méltán felébredett; most nézte magát a' gondviseléstül arra választott személynek, hogy Béla' sorsának öszvekötelődött hurokját saját kezével feloldgya. El sietett tehát véltt bátyyával a' vadász sereg utánn, és más nap megjelent a' Király' udvarában, hol elfogadására a' rendelések már megtetettek volt. Mihelyt fáradtságos úttya utánn megpihent, belépett hivattallyába, s a' Király' asztalánál lantya mellett énekelt. Amaz iparkodás, hogy a' fejedelemnek kegyelmét kedvessének javára megnyerhesse, olly buzgóságba hozta talentumait, melly valamint szép szavának minden kellemetességeit, úgy lantjának szelíd accordgyait is megelevenítette; kivált mivel az udvarnak tulajdonságival, és a' Királynak characterével való mélyebb ösmeretség reménységeit naponkint nagyobb erőre segítettek.

István, ki édes attyának nagy tulajdonsági nélkül mindenkép szűkölködött, távul volt még is amaz indulatosságától, melly Kálmán Királyt, országlásának később esztendeiben, saját familiája ellen való kegyetlenségekre csábította. Istvánnak characteré lágú volt, és ugyanerre nézve tulajdon tehetőségétül kevesebbet is gyamolítottatott, hogysem magát az illyen charactereknek szokott veszedelmeitül megóhatta volna, mellyeknek nem legkisebbike az, hogy vele a' körülötte lévők, mint laptájokkal játszanak. Ezen állapot ezerféle rendtelenségeket okozott az országlásban, mellyekkel ő a' népnek panaszibül megösmerkedett ugyan, de mellyeknek jobbításába ereszkedni nem merészlett. A' vele meg nem elégedő Nemzetnek keseredését végtére szívére is vette, a' mi neki sok szomorú órát okozott, mellyekben a' Koronának süllyát sajnosan érzette. Kevés üdő múlva testének betegeskedése a' vadászatnak mulatságitul is megfosztván ötet, az egy Ilonának talentoma volt még, a' mihez unalmában folyamodott, s a' mi komor óráit megrövidíthette.

Így e' Herczeg Kisasszony idegen név alatt, mint lantosné több üdőt töltött egy esztendőnél Istvánnak udvarában, különös plánumban foglalatoskodván szüntelen' tehetős lelke, mellynek végbevitelét naponkint eltökéllette, s a' titkos szorongatástul elremittetvén, naponkint elhalasztotta. Ez abbul állott, hogy a' Királynak Béla' életérül' vallást tenni, és szabadságáért térgyenn állva esedezni akart. Résztént azért, mivel a' Királynak nagy kegyelmében volt, résztént pedig azért, mivel e' fejedelemnek characterét ösmerte, elhitette magával, hogy e' lépést bizodalommal megteheti; de viszontag akár azért, mivel azokhoz, kik a' Király körül voltak, s kik közül némelylek még Álmus' és Béla' gyilkolásában is részesültek, tellyes bizodalma nem lehetett, akár talán azért, mivel asszonyi félnksége állhatatlanná tette, e' plánumnak végrehajtását napról napra, holnapról holnapra halasztotta mindaddig, még a' Király' egészségének körülállásai úgy megrosszabbodtak, hogy az orvosok életének egy néhány napnál többet nem ígérhettek.

Most már Ilonának ügyekezete egyszerre füstbe ment, mert nem volt már módgya benne, hogy Istvánnak beteg ágyához juthasson, a' nélkül, hogy az udvarnokoknak veszedelmes segégtül körül véve ne legyen. Azt gondolták ezek hogy a' Király magvaszakodtt lévén, a'

Koronát testamentom által haggya majd valakinek; nem csuda tehát, hogy a' haldoklónak ágyához sokan öszvecsüdültek, hogy e' végső kegyelemért versengjenek. Oh! ha ők tudták volna, hogy közöttök egy asszonyság forog, ki a' Koronát kezekből annál bizonyosabban ki fogja forgatni, mennél csekélyebb személynek tartották.

Látván Ilona, hogy előbbeni plánumával most már semmire sem mehet, egy másikra, sokkal merészebbre, és sokkal szerencsésebbre vetemedett. Tudta ő, hogy a' nép Álmos Herczegnek lenyomott ágához hajlékony szívvel viseltetik; előre látta, hogy még azon esetben is, ha István a' Koronárúl testamentom által tenne rendelést, a' sok Pretendensek nagy rendetlenségeket fognak okozni; helyesen meggondolta azt is, mely jó következése lenne annak, ha ilyen szempillantásban Királyi vérből származott Pretendens jelenne meg; az Apáturnak tehát, kivel már jóval azelőtt minden szándékát közlőtte volt, kevés szavakkal megírta a' dolgot, és arra kérte, hogy Fejérvár' mellékebe siessen Bélával, és ott mindaddig elrejtve mulasson, még neki meg nem üzeni, hogy e' Herczeget a' palotába, mint jövendőbéli Királyt bevezesse. Ilonának úti társa, kit bátyának vallott, titkos követ gyanánt szolgált neki, és parancsolatit hüven is tellyesítette.

Így volt minden elkészítve, ammint István meghalt. Ilonának követyte az Apáturt Bélával együtt közel találta már Székes Fejérvárhoz, és Ilonának nevével azt javasolta nekik, hogy a' városba való pompás bemenetelt haggyák más napra, mikor a' nép még nagyobb pögségben lessz.

Úgy is volt a' dolog. Mihelyt a' Királynak halálát a' Magyarok bizonyosnak tudták, azonnal félni is kezdettek az anarchiátúl, mivel a' Király nekik törvényes örököst nem hagyott. Illy félelmében a' nép útszárúl útszára habzott, s a' városnak nyilvánvaló piaczainn³⁴² nagy csoportokra egybegyűlt. Ezekben találta őket a' felkelő nap, ammint a' Dömösi Apátur szerzetes társaival egyházi pompás öltözetben Bélát a' város' kapuinn hozzájuk bevezette. Egy szónok elől lovagolt, s a' népnek kihirdette, hogy Béla Herczeg, kit a' Magyarok már holttanak vélték, még életben van, és hogy ide szabadítójátúl vezetetik.

Meglepvén ezen új hírtúl, oda tolódozt a' nép, a' hol Béla a' Papság között lovagolt, s allig hogy e' szerencsétlen és világtalan Herczeget meglátta, mindenfelül felkiáltott: Éllyen Béla Király! A' Papságnak nem volt már elegendő helye a' processiónak folytatására; áttört sorai-konn a' nép, kiemelte közülök az új Királyt, és vállainn egész a' várba vitte.

Bélát az Apátur, mikor a' Klastromot elhagyták, mindenrül tudósította; csak nevét hallgatván el ama' személynek, ki által az ő sorsa illy kívánatos fordulást nyert. Most, mikor már a' várnak palotájába elérkeztek, és az országnak Naggyai mind egybegyűltek volt, hogy az új Királynak hódollyanak, a' Dömösi Apátur volt az első, ki trónussa előtt térgyre esett, és akár magátúl, akár a' néptül kényszerítettévn, szabadságot kért arra, hogy Királyi kegyelmébe ama' személyt ajánlhassa, ki minden erejét arra fordította, hogy a' Királyi méltóságra emeltesen. A' Király³⁴³ azt kívánta, hogy azonnal elejébe vezettessen. Az Apátur tehát az előszobába ment, és elhozta onnan a' Magnásoknak elámúltt serege közé a' lantosnét. Büszke lépésekkel közelgetett ez a' trónushoz, és micsoda jelenés tűnt most az egész udvarnak szemébe!

Béla nevét kívánta hallani, és ösmeretes szózatban Ilonának saját ajakiból álmélkodva halotta e' szavakat: Én Ilona vagyok, Serbiának Herczeg Asszonya!

Azon szempillantásban semminek sem nézte, Béla egyébnek az egész dolgot kellemetes szemfényvesztésnél. Még azt sem akarta hinni, hogy sorsa valóban megváltozott, még hű

³⁴² *piarczainn* [Emendálva.]

³⁴³ *Királyt* [Emendálva.]

baráttya, a' tiszteletre méltó Apátur, újra bizonyosnak nem mondotta volna az egész esetnek valóságát. Most már a' Nagyok, kik a' véltt lantosnét vizsga tekintettel körülvették volt, látván az örömet, melly Bélának orczáján ragyogott, mély tisztelettel hátrább léptek, és Ilona maga maradt a' trónus előtt, legszebb diadalmának nézvé a' közönséges hódolást, mellyel ötet az országnak egybegyűltt Naggyai megtisztelték. Kedvességének egyetlen egy érzékeny szava felemelte ötet melléje a' Királyi székre, Ilona Bélának hitvesse lett, és Magyar Királynének koronáztatott.

Most már Béla Őseleinek trónussán ülven, ifiúságátúl, alattavalóinak szeretetétül, és kellemetes nem külömben mint okos hitvességének birtokátúl, ki neki az országálsnak súlyos terhét felette nagyon megkönnyebbitette, méltán remélte azt, hogy hosszas szenvedését boldog esztendőök fogják megkoronázni. Azonban sorsának komor csillagja meg nem szűnt rajta még azután is uralkodni. Szerencsését még mint Király nem látta olly derűltnek, a' minőt jó erkölcssei érdemlettek. A' helyett, hogy országálsának szelidsége kibékéltette volna vele titkos ellenségeit, még inkább merészebbekké tette őket, olly annyira hogy ellene új öszveesküvések-ről gondolkodtak.

Öt esztendeig békével országloott ugyan, a' nélkül hogy az ellene koholt lázulás kifakadt volna, és Ilona mellett naponkint látszott boldogsága erősödni és nevedni. Nem csak bölcs tanácsával és tehetős iparkodásával segítette ő ama' szép szándékokot végre hajtani, mellyeknek fő tágya az országnak köz boldogsága volt, hanem azonkívvül esztendőnkint fiú gyermekkel is gyarapította atyai örömet, kik familiájában a' successiót hosszú üdöre megállapították. Majdann egészen feledékenységre enyésztek már emlékezetébül hajdani szenvedései, ammint az említett gonoszok, szerencsését írgyelvén, a' köz nyugodalmat, melly a' trónust körülvettette volt, bosszúállásoknak feláldozták.

Egy este meggyújtottak a' városban egy házat, hová a' Királyt szokása szerint bizonyosan elvárták; mivel az illyen alkalmatosságoknál jelenlétével az öszvegyűltt embereket a' tűznek oltására biztatni szerette, még a' Királyné a' csoportok között rendeléseket tett. E' köz zavarodásnak hasznát vévén az árulók, a' Királyt vezetőivel együtt biztossai által lassankint körülvetették, megfogatták, s a' többi útszáknak homályjátúl felbátorítatván, a' városból kivezették. A' város' kapuján kívül a' Királynak vezetőit legyilkolták, és hogy szökéseket megkönnyebbitsék, a' vízbe hagyították, a' Királyt pedig lóra ültetvén, magát egyedül magokkal vitték. Lovaiknak gyorsaságához bizván, azt remélték, hogy a' fogolyt, minekelőtte a' tűz után visszaterendő csendességben távullétét észre vehetik, a' városnak környékébül kivezethetik, és így a' nyomozásnak kívántt következéseit megjátszhatták. Szerencsére meggátolta őket ezen ügyekezeten az éjszakának mód nélkül való setétsége, úgy hogy kijegyzett úttycokot a' szükséges arányban nem folytathatták. A' tűz eloltatott, és ezzel egyetlen egy kalaúzzokot is elvesztették. A' járatlan útakonn való tébolygás megfárasztotta lovaikat, s ammint a' hajnal hasadni kezdett, rémülve látták, hogy még most is a' városnak környékében vannak, mellyet telve gondoltak már lenni a' Királyi testörzöknek seregivel, mellyek őket nyomban követik. Ammint a' gonosztévőknek dolga közönségesen lenni szokott, hogy gonosz szándékaiknak végrehajtásában foglalatoskodván, ammint hirtelen veszedelmet sajdítanak, azonnal meg is ijednek, és meg nem érdemelt nyomorúltt életeket gyors szaladással ójják; úgy történt itt is. Nyakrafőre elnyargaltak mindnyájan, s a' szerencsétlen világtalan Királyt a' pusztá erdőnek közepénn magát hagyták.

A' palotában azalatt, hogy a' Királyt nem találták, nagy zavarodás támadt. De senki még is az első ijedésben arrúl nem gondolkodott, hogy a' Királyt elragadták; olly titokban tudták szándékokot a' gonosztévők tartani, és olly színlett nyugodalommal minden lépéseiket elpa-

lástolni. Csak ammint hajnalkor a' víznek partyánn a' gyilkosságnak nyomdokit látták, kezdtek végtére illy iszonyú törvényszegésről gondolkodni; mire a' Királyné meg nem elégedett azzal, hogy cselédgyeit minden felé kiküldötte a' latrok után, hanem azonkívül ugyan ezen szándékból maga is útnak indult, és a' környéket körüljárta.

De mivel senki sem gondolta, hogy a' Király, ha még él, oly közel legyen a' városhoz, minden segítség nélkül elhagyva maradt egy egész nap az erdőben, még a' Királyné, még baráttyai, s még szolgálai fáradhatatlan sietséggel a' távúbb fekvő³⁴⁴ erdőköt és hegyeket átkeresték.

A' mármár kétségbe eső Királynak szavára megjelent végtére egy szegény bojtár gyermek, ki a' nyáját nem messze onnan legeltette volt. Meg nem ösmerte ő a' Királyt, de látván, hogy ezen állapotban e' világtalan ember segedelem nélkül szűkölködik, arra ajánlotta magát, hogy elvezeti őtet abba a' helységbe, a' honnan eltévedt. A' Király, a' nélkül hogy nevét és az esetet a' gyermeknek kinyilatkoztatta volna, megnevezte neki Székesfejérvárat, s hallván, hogy a' város közel fekszik, és hogy csak keveset kell mennie, hogy az erdőből kijusson, és a' városnak falaihoz elérjen, ellankadtt erejét szinte megújúltni érzette. Megfogta tehát bizodalmasan a' gyermeknek kezét, és haza vezettette magát.

Szinte a' városnak kapuja felé vezette ez őtet alkonyodáskor, ammint a' Királyné az ország' úttyánn mélyen bánkodó szívvel elejekbe lovagolt. Mely nagy volt álmélkodása, mikor felséges férjét egy békeszerető bojtár gyermeknek kezénn jönni látta! szavakkal ki nem lehet fejezni az érzeményt, melly szíveiket a' viszontag való ölelésnél elfogta. A' szomorúan visszatérő szolgák azonban egybe gyűltek lassankint a' Királyné mellé, és kegyelmes urokkal a' városba a' népnek örömeire szinte második pompás bemenetelt tartottak.

Igy e' rettenetes gonoszságú ügyekezett a' Király ellen hajótörést szenvedett ugyan; de okot adott egyszersmind ama' gyanakodásra is, hogy a' gonoszság meg nem szűnt még ezzel a' Királynak drága élete után incelkedni. A' melly hajlandó volt a' Királynak szelid szíve arra, hogy ezen esetet egészen elfelejtse; oly elevenen átlátta ellenben a' Királynénak éles elméje a' veszedelmet, melly az efféle üdötlen nagyszívűségből és irgalomból következne, és felséges Férjének eddig túrt szenvedéseitől a' bosszúállásra méltán ingereltetvén, azt kívánta, hogy ezen eset szorosan kinyomoztatván, kemény büntetés alá vettessen.

Ösmerte tudni illik a' Királyné a' Nemzetnek nagy lelkét, mellynek fejedelme az ő férje volt, és legkisebbet sem kételkedett, hogy az országnak nemes szívű Naggyai tellyes erejeből és minden kitelhető buzgósággal fogják őtet ama' rossz embereknek kiúrtásában segíteni, kik elég alacsony szívűek voltak arra, hogy felséges házának ellenségei legyenek. Az ő vitézsége, mellyet a' hadakozásokban többször megbizonyított, és az ő férjfiás állhatatossága, különösen megnyerték már azelőtt ama' Magyaroknak szívét, kik nemesebben gondolkodtak. Most tehát csak jó alkalmatosság kellett neki arra, hogy azoknak, kik hozzá egyébaránt is hajlottak, könyörületességét felgerjessze.

A' Királyt tehát arra bírta, hogy Aradonn Országgyűlést tartson, mellynél e' nagy lelkű Királyné, jöllehet még ez akkor szokásban nem volt, kis Herczegeivel együtt megjelent. Az egybegyűlt Nagyok, azon egynehányat kivévén, kiknek lelkiösméreték rettegett, mivel tudták, hogy e' nagy napnak áldozattjai lesznek, hódoló tekintettel köszöntötték a' Királynét, kibén az okos és bölcs országlónét, és az egész országnak érzékeny annyát már régtől fogva tisztelték. Engedelmet kérvén a' Királytól, hogy szállhasson; és a' Királytól, a' környülállók-

³⁴⁴ *főkűvő* [Emendálva.]

nak örvendetes és hangos helybenhagyásával, a' mellette álló üres Királyi székekkel megkínál-
tatván, leült, négy gyermekét pedig maga körül állította.

A' beszédből, melyet itt mondott, 's melly a' jelenvalóknak szíveit megrezzenette, elég le-
gyen itt egynehány szakaszokat előhozni. Feltalálni azt Praynak Annálissaiban, és Kiküllő
Krónikájában Schwandtner-nál script. rer. hung. T. 1. p. 42.

„Mikor én látom, így szóllott ő, hogy azok, a' kik itt egybe gyűltek, ragyogó szemeiket
mind felém fordíttyák, miért kell az én férjemnek, a' Királynak, egyedül ama' közönséges jó
nélkül, melyet a' természet még a' legszegényebb koldústól sem tagadott meg, a' világosság
nélkül szűkölködni? Tik mindnyájan, mikor familiáitokhoz visszatértek, hitveseiteket mag-
zatitokkal együtt előtökbe láttyátok sietni, hogy benneteket megölellyenek; és e' jelenést tik
valóban Királyi Koronáért sem adnátok. E' szegény szerencsétlen Király környűl van véve
szívének drága kincseivel, és nem láttya, soha sem látta, nem is fogja őket soha látni. Még
hitvessének képe is, kit most maga mellett szóllani hall, csak a' búbánattal töltött múltt
üdökből lebeg még homályos emlékezete előtt.

Olly trónusson ül ő, mellyrűl a' földnek valamennyi Királyaira büszkén tekinthetne, ha
tikteket, egybegyűlt Nagyok, Királyi széke körül mély tisztelettel állani láthatna, 's a' hozzá
való szeretetnek és ragaszkodásnak szívbátorító tekinteteit orczáitokonn olvashatná. Csak
ama' hideg szózat hat be füleinn az ő szívébe, mellyel hozzá való hűségteket bizonyíttyátok;
de a' nélkül, a' mit az ajakok ki nem fejezhetnek, és a' mit másnak szemében csak a' szem ol-
vashat, örökre szűkölködik.

És e' legnemesebb érzékenységtűl a' természet fosztotta-é vallyon meg e' boldogtalant?³⁴⁵
Óh! ne bántsuk meg illy szókkal a' közönséges jó és kegyes anyát! Ó, a' ki e' világtalan férjfiút
mindennel megajándékozta, a' mi a' férjfiúnak testi és lelki tökéletességére megkívántatik; ő,
a' ki őtet a' tulajdonságok által, mellyekkel felékesítette, fejedelemnek alkotta, a' ki neki az or-
száglónak felségét homlokára nyomta, a' ki karjára egy nemes lelkű nemzetnek védelmezését
bízta, szégyenlette volna bizonynyára a' harmoniát, melly ezen alkotmányában uralkodott,
csak egyetlenegy hiba vagy fogyatkozás által is megrontani.

Nem, valóban nem! Megeggyesűl inkább velünk e' súlyosan megbántott köz anya, és bosz-
szúért kiált ama' gonoszok ellen, kik az ő tökéletes művét illy gyalázatosan megcsonkították.
Ama' szemet, melly arra termett³⁴⁶ volt, hogy egy egész országnak boldogságára vigyázzon, e'
gonosz lelkűek gyökerestűl kiszakasztották. Ó, ki vitéz seregei előtt a' rémítő rettegést Magyar
országnak ellenségei közé vitte volna, kénytelen a' tábor után ragyogó pompában járni, mikor
szíve arra bírja, hogy hűveivel a' háborúnak veszedelmeit felossza.

Magyarok! az övének ösmertétek tik az őseleirűl reá maradt örökséget, 's felemeltétek őtet
a' Királyi székre. De átláttátok-é vallyon ama' kötelességet, mellyet ezzel egyszersmind maga-
tokra vállaltatok, hogy azért, a' mit benne vesztettetek, és a' mi ő már nektek nem lehet,
ellenségeinn bosszút³⁴⁷ is állotok? Igen is, nem csalatkozok én még az én Nemzetemben; tik
e' kötelességet átláttátok; de mindeddig nem emelkedett még fel köztetek ama' szózat, melly
tölleték e' bosszúállást kívánta volna. Én, kit e' szomorú esetre a' napnak reggelenként, újjúló
súgára megemlékeztet; gyermekeim, kik érzékeny mosolygásaikkal³⁴⁸ hasztalan édesgették
attyokot bölcsőikhez; ő maga, e' keservesen megbántott, e' gyalázatosan megcsonkított férjfiú,

³⁴⁵ *boldogtalan?* [Emendálva.]

³⁴⁶ *termet* [Emendálva.]

³⁴⁷ *bosszút* [Emendálva.]

³⁴⁸ *mosolyásaikkal* [Emendálva.]

mink mindnyájan hallgattunk mindeddig, mivel készek voltunk megbocsátani, holott büntetnünk kellett volna. De mikép hálálták meg vallyon e' gonoszlelkűek kegyességünköt? Elcsendesedtek ők, hogy újjolag koholtt gyalázatos szándékaikat annyival bátorságosabban végre hajthassák. Telve bosszúsággal, hogy első gonoszságok, melynek rettenetes fele végbe vitetett, másik felére nézve el nem követtetett; telve irigységgel, hogy vakmerőségek' áldozattáznak nyomorult élete meghagyatott, és hogy létének e' maradékát tik hűségtek és szeretetek által megédesítitek, másodsor nyújtják ki ellen istentelen karjaikat, s a' koronás főnek méltóságával semmit sem gondolván, elragadgyák a' ti Királyotokat, talán hogy távul nemeszívű népétül, melynek hűsége neki mindeddig legbátorságosabb bástya gyanánt szolgált, még³⁴⁹ nyomorgó életétül is megfosszák; elragadgyák a' ti Királyotokat, Magyarok! tiközülletek ragadgyák el!

A' mennyei gondviselés megmentette, és néktek fenntartotta ötet, és a' bosszúállást reátok bízza. Mink mindnyájan felemelkedünk már most, hogy tölletek e' bosszúállást kívánnyuk. Vessétek ki közülletek ama' törvényszegőköt, kik a' magyar nevet meggyalázzák; ők magok tették magokot e' büntetésre méltóknak. Tekintsétek körül magatokat! Kiki közülletek nézzen a' mellette állónak szeme közé. Az áruló el nem titkolhattya arczainak halaványságát; a' lelkiösméretbéli szorongatásnak tekintete ki nem állya a' nemes bosszonkodásnak tekintetét. Tartsatok törvényszéket; ejtsetek ítéletet azokra, kik nemzeteket meggyalázták, és mutassátok meg a' jövőndő világnak, mikép állanak nemes szívű hódolók bosszút azokon, a' kik Királyotok meggyalázták."

E' szókkal befejezte beszédgyét, s megfogván világtalan férjének karját, kivezette gyermekeivel együtt a' gyűlésből.

Erre közönséges zaj támadt, mely értelmesen elárulta, hogy a' Királyné' beszédgyétül a' jelenlévőknek szívei mélyen megilletődtek. Majdnem az egész gyűlés kivonta kardgyát, s a' Király' ellenségeinek irgalmatlan bosszút esküdött.

A' kik Kálmán Királynak akkorában biztossai voltak, mikor országlásának vége felé kegyetlenségekre fajult, a' fellobbant bosszúállásnak mindnyájan áldozattai lettek, kivévén egynehányat, kik allig nyerhettek annyi üdöt, hogy életeket a' gyors szökés által megójják.

De e' kevés szökevény elegendő volt még is arra, hogy a' Királyt, kinek a' sors nyugodalmas napokkal kedvezni nem akart, új üldözésekkel megszorítsák.

Élt még tudni illik akkor Kálmán Királynak elbocsátott hitvesse Prediszlava édes attyának, az Orosz nagy Herczegnek Szvetopolknak udvarában. Ez mindaddig, még a' magtalan István Király a' Magyar Trónuson ült, bizonyos reménységgel volt a' felül, hogy a' magyar Korona valaha az ő nevedék fiára, Boriszra jut, de reménységében Bélának a' Királyi méltóságra való felemeltetés által megcsalatozott. Majd azutánn látván, hogy Bélának több fiúgyermekei lesznek, megbánta kesergő szemrehányások között, hogy e' Következésekre maga adott valaha okot, mikor férjénn bosszút akarván állani, Bélának életét megmentette. Sőt a' rokony Fejedelmekkel már régen szövetséget is akart kötni, hogy ezeknek segedelmével Borisz fiának a' magyar Királyi széket megszerezze.

E' szövetség a' Magyar udvar előtt mindeddig titokban tartatott; de nem is jutott volt annyira erőre, hogy a' Magyar Királynak veszedelmes lehetett volna, mivel a' fejedelmek, kik abban részesültek, magoknak e' szövetségből semmi hasznot sem várhattak.

³⁴⁹ *meg* [Emendálva.]

Azonban Bélának titkos ellenségei, országának belsejében leveleztek már egy üdőtől fogva Prediszlavával, kinek pártfogása alatt, fiának javára, a' Királyt már el is³⁵⁰ akarták trónussárul ragadni. Most tehát igen természetes dolog volt az, hogy e' gonosztévők a' bosszúálló pallost el akarván kerülni, Prediszlavához folyamodtak,³⁵¹ ki látván, hogy jó barátjai Magyar országból mind eltűntek, drágábbnak vélte az üdőt,³⁵² hogysesem a' megválasztó csapást, a' hadakozást, akkorra halassza, mikor Béla Király helyreállítván a' köz nyugodalmat, annyi erőre jutand, hogy hadi erejének ellent állhasson. Sürgetéseit meghallgatták végtére a' frígyes fejedelmek, és elég nagy hadi erőt összevonván, eggyesültt lélekkel a' magyar határok felé mentek.

Mit nem tehet a' népnek entuziazmussa, azt itt látni volt a' veszedelemnél, melly a' határokonn váratlanul betört. A' nélkül hogy az ellenségnek mozdulásait valaki csak megálmodhatta is, mikor ez felfegyverkezve az útnak indúlt, el nem értek még is az Oroszok a' Magyar határokhoz, mikor ezekenn egynehány nap alatt hasonló hadi erő készen állott arra, hogy velek megütközzön.

A' Király valóban az első között volt, kik a' táborban megjelentek, hogy a' hadi fáradtságokat hűveivel felossza; azalatt hogy az országlásnak Kormányát a' Királynéra bízta. Sátora a' tábornak közepében volt.

Az ellenség nem tartotta lehetségesnek az illy sebes felfegyverkezést, és így a' készen álló tábortól megdöbbsent. Mind a' két sereg a' Tisza' partyánn állott általellenben; a' magyar azt várta, hogy amaz kezdgye³⁵³ az ütközetet; az Orosz pedig el nem merte kezdeni. De kivált az alkudozások miatt, mellyeket Béla ajánlott volt, napról napra halasztatott. Ezek, noha fogatlanok voltak, a' Magyar Király' szívének nagy böcsületére váltak. Átallotta egy részről, érette újjolag kikeltt hű alattavalóinak vérét olly hadakozásban kiontani, melly tulajdonképen nem a' Nemzet ellen, hanem ő ellene indítatott, más részről pedig a' háborúságot háládatosságból is el akarta kerülni, mellyel Prediszlavához viseltetett, ki valaha életét, akárminémű indító okokból, de csak ugyan még is megmentette. Találni-é vallyon sok ollyan embert, kik szerencséjeknek birtokához jutván, illy nemes indulatot érezzenek ahhoz, ki őket e' birtokhoz segítette, kivált, ha ez talán ellenségekké válik? Bélának nemes szívűségében egy illyen ritka példát álmélkodva találunk.

Alkudozásait amaz ajánlásra építette Béla, hogy Prédiszlavá fiának Magyar országból kész adni egy Napkeleti tartományt, mellyet, mint Herczagséget, a' Magyar Koronának oltalma alatt birjon. Prediszlavának el kellett volna ezen ajánlást fogadni, hogy a' bizonytalan ütközetet elkerüllye. De ő meg hagyván magát az ál reménységtől csalni, e' tisztességes ajánlást megvetette. Megemlékezett ő arról, hogy mikor férjétől méltatlan bosszúságokat szenvedett, akkor az országnak Naggyai az ő részénn voltak, és hogy kiki csak a' Királynak igazságtalanságát vádolta. E' vélekedésre támaszkodott ő még most is, és azt gondolta, hogy az ő kívánsággal a' vitézek nem igen fognak ellenkezni. Melly nagyon megcsalatkozott légyen, megmutatta a' hadakozásnak folyamattya. Az első könyörülésnek üdeje elmúlt, és a' Magyarok most sokkal jobban bosszonkodtak ellene, mintsem valaha pártját fogták, mivel a' hozzá folyamodott lázulóknak menedékhelyet adott, és ezekkel eggyütt a' Magyarok ellen fegyvert fogott. Ezekből azonnkívül nem ok nélkül lehetett következtetni azt is, hogy ő e' lázulókkal kéz alatt már régen czimborált, és hogy ügyezeteiket ő vezette, ő segítette.

³⁵⁰ *elis* [Emendálva.]

³⁵¹ *folyamodták*, [Az ékezet emendálva.]

³⁵² *ödöt*, [Emendálva.]

³⁵³ *kedgye* [Emendálva.]

E' keseredés szinte dühös bosszonkodásra fakadt amaz új eset miatt, melly a' Királynak életét a' tábornak láttára új veszedelemmel fenyegette, 's melly csak hű embereinek eltökéltett buzgósága által tetetett hiúvá, ammint Kiküllő beszéli Schwandtnernál. Script. rer. hung. T. 1.

Az Orosz felekezetnek titkos baráti közül csak egy maradt még alattomban a' Magyar táborban, kinek neve Sámson volt. Ez egy reggel a' Királynak sátorába ütött illy szavakkal: „Minek neked, vak kutyának, az ország? Borisz Herczegé ez. Jobb lett volna, ha a' Klastromban maradtál volna.”

Ezzel kardot rántott a' szerencsétlenre. Egy nemes Magyar, Ottó fia, ki Jánosnak nevezetett, és szinte a' sátorban a' Király mellett volt, felfogta szerencsésen a' gyilkosnak karját, 's a' halálos csapástúl a' Királyt megmentette. Ammint a' gonosztévő látta, hogy ügyekezeteiből semmi sem lett, elvetette a' fegyvert, 's azoknak kezei közül, kik megfogták volt, kiragadván magát, kiszökött a' sátorból, 's a' készen tartott lóra felugorván, olly sebesen repült el, hogy már akkor, mikor a' Magyar vitézek az ijedésből magokhoz tértek, ő már a' táboronn kívül volt. Felszállottak azonban egynehányan, mihelyt Sámson' szándékát hallották, nyergeletlen lovaiakra, 's láncsákkal felfegyverkezve, a' gyilkos után ragaszkodtak.

Ennek szaladását meggátolta a' folyó, 's jóllehet az ellenség' részéről jött elejébe csónok, jókor elérték még is a' vitézek, minekelőtte a' csónokba ülhetett volna. Sámson a' lóval együtt akart a' víznek neki menni, mivel látta, hogy a' csónokot bevárnia veszedelmes volna; de egy láncsadőfés által a' nyeregből kifordíttatván, a' vízbe esett, 's mivel ruhája alatt vaspánczélya volt, és e' miatt nem úszhatott, halálát a' víznek habjai között lelte, ammint érdemlette.

Ezen eset, ammint már fellyebb mondtuk, az egész Magyar hadi seregnek keseredését dühös lángra lobbantotta. A' pajzsoknak csörgése, mellyeket a' viadal után esdeklő legények öszveütöttek volt, áthallatott az ellenségnek táborába, 's hirül adta neki, hogy az ütközet elkerülhetetlen.

Még ezek a' táborban történtek, addig a' Királyné férjének dolgában nem nyugodott. A' Királynak híre nélkül, de az ő nevében alkudozásokra lépett a' Lengyel és a' Cseh Herczegekkel, kik Prédizlavának segítő seregeket adtak, és olly ígéreteket tett nekik, ha ennek szövetségével felhagynak, hogy ők ezt, mihelyt még egyszer ütközetre kelend a' dolog, írásban meg is ígérték. Ez a' Királynak felette nagy hasznára és bátorságára vált az imént említett ütközetnél, mellytül a' Magyar Koronának sorsa függött. A' segítő Herczegek, megkötve lévén saját kezeiknek írásai által, de még a' dühösségre fakadtt Magyaroknak tekintetétül is elrémülvén, felmondották az Oroszoknak a' szövetséget éppen akkor, mikor ezeknek késő volt már arrúl gondolkodni, hogy az ütközetet elkerüllyék.

A' Magyar sereg megtámadta őket, 's mivel nagyon meggyengültek volt, kevés óra alatt valamennyire soraikat³⁵⁴ feldúlta, sok vért ontott, és minden bizonnal magát a' nagy Herczeget leányával és onokájával együtt elfogta volna, ha ezek, a' veszedelmet látván, jókor el nem szaladtak volna.

A' frígyeseknek elpártolását nem tudták mire vélni a' Magyarok, még a' Királyné különös követség által férjének az egész titkot ki nem nyilatkoztatta. Mindnyájan, a' kik ezt hallották, nemes részvétellel örvendeztek a' Királynak ama' szerencséjénn, hogy az országlásnak Kormánnyát helyette és vele illy bölcs³⁵⁵ Királyné igazgattya; 's mivel nem volt már az Oroszoktól

³⁵⁴ *soraikon* [Emendálva.]

³⁵⁵ *bölcs* [Emendálva.]

mit félniek, mindnyájan vissza is kívánczoktak Fejérvárra, hogy ott e' szeretett Királynének hódollyanak.

Ez már most a' harmadik pompás bemenetel volt, mellyet Béla Fejérvárott tartott, de a' többieket a' ragyogásban fel is haladta. Gazdag zsákmányok vitettek előtte, mellyeket meggyőzött ellenségtől vitézsei nyertenek, 's mellyek a' palotában a' közönségesen csudáltt³⁵⁶ és szeretett Királynének lábaihoz tetettek.

E' győzedelemmel, mellyet Béla ellenségeinn nyert, e' jó Királynak mostoha sorsa is megváltozott. Sokáig ugyan szenvedésének e' czéllýánn túl nem élt, de ama' kevés esztendő, mellyek még életéből maradtak, háborítatlan nyugalomban töltötte érzékeny szívű hitvesse mellett, ki az országnak áldásait vele felosztotta.³⁵⁷

Halála után a' bölcs Királyné országlott egy darabig, még a' legöregebbik Herczeg azon esztendőkre feljutott, mellyek arra, hogy a' Kormányt maga vezethesse, megkívántatnak. De még azután is, mikor ez már maga országlott, szüntelen segítette e' bölcs anya tapasztalatlan fiát jó tanácsaival, valahányszor ez hozzá folyamodott.

Geiza Királynak bölcs országlása megmutatta, micsoda vezérlés alatt neveltetett fel, 's melly tisztelettel ügyekezett ő azonn, hogy nagylelkű annyának nyomdokit kövesse.

³⁵⁶ *csudáértt* [Emendálva.]

³⁵⁷ *felosztott*. [Emendálva.]

ALMARÉK
ERDÉLYI HERCZEG,

AVVAGY

A'
SZEZENI ERDŐ.

A'
TÖRTÉNETÍRÁSBÓL VONTT
ROMÁNOS RAJZOLAT.

PESTEN,
EGGENBERGER JÓSEF KÖNYVÁROSNÁL
1813.

Almarék
erdélyi herczeg,
avvagy
a'
szebeni erdő.

Egynehány századig tartott, hogy Erdély Ország szomorú néző helye volt már a' belső háborúknak, már a' hadakozásoknak, mellyekkel³⁵⁸ magát szomszédgyai ellen védelmeznie kellett, kik kincsei utánn esdekelvén, minden felül rá rohantak volt. Csak az egymással ellenkező haszonkereseteknek, de kivált a' Magyarok, és a' Törökök között való viszátkodásoknak köszönte, nem ugyan függetlenségét, de legalább még is létének fenn tartását; valamint a' balom, melly szinte azért nem eshet a' földre, mivel azt két egyenlő erejű felekezet kézből kézbe lökvén, a' levegő égben, 's egyszersmind bizonytalan állapottjában marasztallya.

Most e' nagy Herczegséget egy életemes Fejedelem kormányozta, ki a' táborban megőszülvén, konokan büszkélkedett ama' szerencsében, mellyel szüntelen ingadozó birtokát a' veszedelemtől saját vezérlése alatt nyert viadalmakban védelmezte. Vazallussai önnkint hódoltak ama' hatalmas erőnek, mellyel az uralkodó pálczát a' vénségtől meggyengültt kezében viselte; a' napnyugoti, és az éjszaki szomszédok egymással harczolván, határait nem háborgatták; csak napkeletről gomolyogtak fel ellene hadi tüzekkel telyes fellegek, mellyek Országát új vészekkel fenyegették. Látszottak még oldalárúl csak imént leoldott kardgyánn az utolsó ütközetnek véres nyomdoki, ammint a' tudakozásnak értelmesen hallható dörgése katonáinak sorait viadalra ébresztette, az apród pedig ismét készen állott, hogy a' nehéz sisakot az életemes fő bajnoknak ezüst színű hajfűrtyeire nyomja.

Fiam! így szöllítá meg az öreg Herczeg Almarékot, bíborának örökösét, értem én a' te leütött szemedet, mellynek födele alatt lángoló fényre magát saját környékibe rejti. Szívednek aggódását akarja előllem eltitkolni, zártt mellyednek mély szorgalmát mellyel te meglett édes atyádot az ellenség' elejébe menni, és sebhelyes mellyét az új nyilaknak megnyitni látod. Magam sem tudom mire vélni, miért olly nehéz a' szívem? A' kétkedést³⁵⁹ nem ösmertem még soha, mellyel ezen apródnak ajánlását fogadom, mellyel a' fegyvert előmbe tartya. Ne magyarázd azonban rosra. A' kénytelenség, az emberek' sorsának nagy, és elkerülhetetlen parancsolattya lebilincsezi a' nyomozást az iránt, a' mi az embernek belsejében szöll. Kénytelen vagyok vele, és azért legyen is meg. Szólly Fiam! nem vagyok-é vele kénytelen?

Almarék. Nem vagy, Herczeg! kínáld meg az ellenséget a' békességgel, és nem vagy vele kénytelen.

Herczeg. Békességgel? A' meg nem győzött Törököt békességgel megkínálni annyit tenne, mint a' bíbort vállaimrúl leszakasztani, arany vesszőkönn a' török táborba vinni, és e' herczegszéket, mellyért már sok nemes vér ontatott, vazallus kastéllyal minden kényszerítés nélkül gyalázatosan felcserélni.

Alm. A' te bíborod utánn, Herczeg! nem esdeklík a' Szultán. Annak, a' mi az erdélyi hegyeknek gyomrában esztendő ezredektől fogva békével nyugodott, örökké elrejtve kellett volna

³⁵⁸ mellyeklyekkel [Emendálva.]

³⁵⁹ késkedést [Emendálva.]

maradnia. Még e' föld az ő belső részeinek kincseit nem ösmerte, mindaddig gazdaságának írgyeletlen bőségével tág mezeinn díszeskedett. Most már a' messzűnnen hitt Kolonistáknak boldogtalan keze megnyitotta erét, melly utánn ellenségeinknek telhetetlen esdeklése szomjadozik, 's az elpusztított tartomány feldúlt mezeivel gazdagnak nevezetik. Fizess a' Töröknek adót földgyeidnek kiásott kincseiből, és te Herczeg maradsz, néped pedig békével él.

Her. Herczeg maradok, és másnak jobbággya; népem békével él, és véres veritékében furdik, hogy az idegennek arany utánn való szomját enyhíteni segítse. Nem, Fiam! nem! Ezt én tetőled nem vártam. Azért nyertem volna-é annyi ütközeteket, hogy az utólsót gyalázatosan megvásárollyam? Azért csorbítottam volna-é meg e' kardomot az ellenségnek pánczéllýánn, hogy mikor majd elerőtlenedett kezemből egyszer dücsőségesen kiesne, őseleim' Kastélyának falára fel ne függeszthessem? Azért láttam volna-é bajnok társaimot százonkint a' sirba hullani, hogy gyermekeik adókkal váltsák ki bíborpalástomat? Mit gondolsz Fiam? azt mondd-é még, hogy nem vagyok kénytelen - - -

Almarék szavába esvén: Nem vagy kénytelen, édes Atyám! Ide nekem e' kardodot! Testemnek legmélyebb injárásból habzik az erő ezen ökölbe; ne vesd meg tapasztalatlan karomat. A' hazáért való ütközetben felosztom hadi seregeddel a' vitézséget; a' Herczegért! legyen a' viadálnak zűrzavaros³⁶⁰ közepénn bajnokidnak biztató szava; én azonban előttök, mint vezérek, csak édes atyámért harczolok.

Hercz. A' tavaszi napnak lángoló sűgárai gyanánt ontya mellyembe az új életet szavaidnak kellemetes tüze! Illyennek kellett lenned, hogy édes fiam légy. Allighogy benned meg nem csalatkoztam. Vedd fegyveremet! – Itt az ifú térgyre esett, 's mély tisztelettel vette el édes attyának kezéből a' kardot. – A' szerencsés attyának áldása kísérjen tégedet! így folytatá szava-it³⁶¹ az érdemes öreg, térgyeiről fiát felemelvén. Hallod-é ütközetekhez szokott paripámnak hortyogását! szállj fel reá; hadi seregeim készséggel várják vezéreket; repűlly elejkebe. Oh! vajha olly szerencsésen térnél te karjaimba az első ütközetből vissza, ammint én nem rég a' századikot elhagytam.

Ezzel az öreg Herczeg felvánszorodott, hogy fiát az ajtóig elkísérje; de erőtlensége miatt a' karszékbe ismét vissza omlott. Az ifú édes attyának áldó kezére borúlt, mellyet ez végtére lassacsckán elvont, és semmit többé nem szólhatván, csak gyenge de vidám tekintettel adott fiának jelt arra, hogy siessen.

Szomorúan vált el édes attyától Almarék; de ammint az egybegyűlt vitézeket meglátta, és soraik közé elérkezett, újra fellobbant benne a' tűz, melly szívét nagy tettekre buzdította. Egy hirdető tudtára adta a' fegyverviselő seregnek, a' miket a' Nagy Herczeg parancsolt, és elejébe állította fiát, mint új vezérét; mire Almarék mindnyájoknak hangos örömkialtásai között a' paripára felrepűlt.

A' Törökök messze beütöttek volt már a' határokonn innen, és ha a' védsereg elejkebe nem sietett volna, egynehány nap alatt beértek volna egész a' fő városig. A' vitézek sok olyan csoportokkal akadtak öszve, mellyeket az ellenség a' határokonn fekvő lakásaikból elűzött, 's mellyek ennek véletlenül reájok rohanó erejétől meglepetvén, csak életeket, feleségeiket, és magzattyaikat menthették meg nagynehezen, 's most már menedék helyet az Országnak bel-sejében kerestek. Álmélkodva nézték ők az ifú bajnokot a' fegyverviselő sereg előtt lovagolni. Mint mikor a' felkelő nap a' nagy tengernek ezüst homályú hajjai közül felemelkedik; úgy ment a' szőke Herczeg előbbre ügyekező sietséggel az ősz szakállú vitézek között, kik kö-

³⁶⁰ zűrzavaros [Emendálva.]

³⁶¹ szavai [Emendálva.]

rülvették volt. Szégyen foglalta el a' szökevény férjfiakat, hogy ők hátat mutatnak az ellenségnek, a' kinek elejébe az ifjú Herczeg olly bátorsággal siet. Elküldötték tehát oda, a' hová indúltanak, feleségeiket, gyermekeiket, és az erőtlen véneket, magok pedig fegyvert fogván megfordultak, és magokat a' hadi sereghez kapcsolták.

Majdnem lépésenkint megszorodván serege, elérkezett végtére Almarék a' török táborhoz, melly a' folyónál fekvő síkságonn letelepedvén, hátát a' hegyekhez támasztotta. Az imént érkezett seregnek csak egy szempillantásig sem engedett nyugodalmat az ellenség. Táborának mind a' két szárnya gyorsalkodott a' fél holdnak zászlói alatt az Erdélyiek felé; kettőztették az Allah névnek ordító hangját a' kősziklás hegyek; a' damascusi kardok a' déli napnak súgarait visszalökvén, villámok³⁶² gyanánt ragyogtak keresztül ama' porfátyolonn, mellyet a' sarkantyúzott lovak a' száraz földről felrugdaltak.

Nossza tehát, kiáltá Almarék, a' Hazáért, és a' Herczegért! A' Hazáért, a' Herczegért, és Almarékért, kiáltották viszontag a' vitézek, neki menvén láncsaikkal az ellenségnek, még mind a' két hadi seregnek első soraiból az áldozatok máran hullottak. Hatalmas ostrommal dúlta vitézeivel a' Herczeg az ellenségnek sorait; de szinte olly hatalmas erővel, és állhatatos konoksággal állott amaz ellent a' habok gyanánt reá rohanó vitéz csoportoknak. Alkonyodni kezdett már a' nap, és egyik felekezet sem dűcsekedhetett még olly nyertességgel, melly a' győzedelmet megválaszthatta volna. Ama' vitézséget, melly Almarék' bajnokiban a' Hazának és a' Fejedelemnek szeretete által rezzenthetetlen lett, a' Törököknél szükségesnek tette az, hogy a' hátok megett elnyúló nagy hegyek a' szaladást meglehetetlenítették. Hasadni látszott végtére az ifjú Herczeg előtt az ellenségnek egyik falkája. Fáradhatatlan kardgyával betört ő egész az ellenségnek zászlójáig, ammint hirtelen egy szerencsétlenség hozó nyil jobbik vállába behatott, és karját tehetetlennek tette. Új ösztöntől felbuzdítatván, körülvették azonnal leghűvebb kérésői, és most már nem a' Hazát, nem a' Herczeget, hanem csak Almarékot kiáltván, neki estek a' legközelebb harczoló Törököknek, 's a' véresnél véresebb ütközetet megújították, még mások Almarékot vállakra vették, 's az ütközet' helyéről szerencsésen kivitték. Hasztalan bosszonkodott a' Herczeg az érzékeny szorgalomra, mellyel akarattya ellen messzebb vitték, hogy valamelly bároságos hajlékhoz juthassanak, bajnok társaiknak vitézségére bízván a' győzedelemnek megválasztását.

A' szomszéd erdőnek közepénn egynehány magányos gunyhót találtak volt. Az ösmeretlen láncsáknak ijesztő csörgése szétűzte a' félénk lakosokat, mihelyt e' seregecske a' völgyönn behatott. Csak az öreg Kovár³⁶³ állott még sövénnyel előtt, melly egy dombnak oldaláról lefüggött, ünneplő fejér ruhában, mint egy pap, ki szent rendének, és méltóságának oltalma alatt, nemzetének sorsát a' győzedelmesnek kezébe akarja ajánlani. Így áll az ezüst ragyogású estveli csillag a' pusztá éjnek felleges horizontnyánn, hogy a' tévelygő útasnak kalaúz gyanánt szolgállyon, mint Kovár a' szálláskereső seregnek.

A' szürkületnek gyenge világosságánál eszre vette Kovár a' fegyveres csoportnak fejező mozgásából, hogy feléje tart, 's új lélekzettel felkészítvén mellyét, elejébe ment, mihelyt nemzeti nyelvének első hangjait megkülömböztethette. A' Herczeget vérenek vesztesége, melly sebéből kiforrott, de még ennél is inkább a' fájdalom, hogy bajnoktársaiknak sorsátúl erőszakosan meg kellett válnia, nagyon megerőtlenítette. Kovár tehát szinte fél holttan vette őtet át gondviselése alá.

³⁶² *villámok* [Emendálva.]

³⁶³ *Komár* [Emendálva; a továbbiakban következetesen a javított írásmódot használjuk, jelzés nélkül.]

Gazdag Természet! mely óriás erőddel hasonlíthatatlanul hatalmasabb lépéseket teszel, hogysem azokkal a nyomorútt mesterségnek gyermekvezető pántlikái megmérkezhetnének; hogy vizsgálhatnák ki az emberek szélledni termett érzékenységeikkel a te munkáidnak mély nyomait? Azzal kérkednek ők gyengésekben, hogy ők még a titkokot is megtudgyák lesni, melyek azonban teelötted, véghetetlen hatalmú, nem egyebek megvetni való kicsinységeknél! Az erő tekervények nélkül járja eggyügyű ösvényét. Csak az erőtlen szükölködik fátyolhomály nélkül, mely fogyatkozásait eltakarja; csak ő tart attúl, saját tétovázását érezvén, hogy a nagyot el ne veszeje azonban, még kicsinységekkel foglalatoskodik. A te határatlan tekin-teted előtt nincs semmi nagy, nincs semmi kicsinység; egyaránt öszve van szöve a te munkáidnak lánczába minden. Azért csak ott, a hol az ember magát a te munkáidnak mindenségében alkotmányidnak rendébül kevélyen ki nem emeli, s a hol réstelen bölcsességnek minden büszkeség nélkül hódol, csak ott ajánlod neki minden tartóztatás nélkül oktatásodat.

Még a hold világos éjnek nedves lehellelei között elment Kovár a völgynek csörgő patakjához s elhozta onnan a harmatnak gyöngyeivel meghintett orvos füveket a beteg Herczegnek, kiben a nyugalom, a jó ágy, az erősítő melegség az életnek páráit ismét felébresztették. Az öreg Szíva, Kovárnak felesége, és Szokol nevű fogadott fia azonn voltak azonban szüntelen hogy vékony életkomrájokból a nagy vendégnek hű kísérőit megvendégellyék.

Almarék egynehányat kísérői közül vissza küldött a hadi sereghez, hogy az ütközetnek kimeneteléről való híradással annyival bizonyosabban megtalálhassák. A fő várasha is elakar-tak némellyek sietni, hogy a megsebesített Herczegnek könnyebb odaviteléről a szükséges rendeléseket megtetessék; de ezt a Herczeg meg nem engedte. Az én Atyám, ha ősz haja még őseleinek sírjában nem nyugszik, tudgya meg előbb országának sorsát, és önnön magát, minekelőtte az enyimnek hírét hallya. Ezt felelte ő kísérőinek olly szózzattal, mely a fájdalomtól megszorútt mellyébül csak gyengén emelkedett ki.

Mindnyájan közelebb léptek a jelenvalók az ifjú bajnoknak ágyához, és illetődéstül meg-ragadtatván, vigasztalni akarták; de vigasztalására szavakat nem találtak; még végtére a leg-öregebbik vitéz, érzékeny indulattját erővel elnyomván, közelebb ment a Herczegnek vánkossához, s feléje homorodván, imígyen szóllott: Herczeg! a te gondod most egyedül csak egészség legyen; az ütközetet elveszteni lehetetlen. Az erdélyi vitéz saját birtokáért, fejedelmének jussaiért, Istenében való hitéért viaskodik. Mit akarnak a Szultánnak béressei, kiket csak a bizonytalan zsákmány utánn való esdeklés ösztönöz arra, hogy az első tűzbe vaktában rohannyanak, az ollyan nép ellen, mely az ütközet helyéhez illy felséges indító okok által szinte lebilincszetetik? Te magad tapasztaltad benne a köz hevülésnek lelkét e méltóságos czélokra; te magad láttad szíveikben majdnem mindenható foganattját ama bizodalomnak, mellyel önnön magokhoz viseltetnek. Sokan elestek a mieink közül, megvallom; de nem vetted-é észre, Herczeg! és ha talám fájdalomadtul egészen elfogatván, te nem láttad, láttuk mink, mikép folyt külömbféle csoportokban az országnak belsejébül a tábor felé az ifiúság, visszaküldött és otthon hagyott feleségeinknek, és magzatinknak kesergő jajgatási által felserkentetvén, hogy az elesett vitézek utánn maradt réseket kipótollyák. Mulat-é hazánkban kényén csak egy férjfiú, a ki fegyvert viselhet? van-é olly atya, a ki fiát a félénk nyugalomra biztassa? - - - - -

Álly meg! mondá itt fenn szóval Kovár, álly meg, kérlek! s a Herczegnek nyoszolyájához leborúlt, markába borítván piruló orczáját. Engedd, óh Herczeg! szégyennel tellyes töredelmességgel szívemnek gyengeségét megvallanom, hogy ezen ifiút, kit e régi vitéznek fontos szavai mélyen lealáznak, én tartóztattam vissza táborodtúl. Én törtem el neki a láncsát, mellyet az ágy alól örömmel vont ki, ammint eggyik szomszédunktúl az erre vonódó hadi seregnek

hírét hallotta; én kérleltem őtet térgyeimenn, mikor a' kertművelő szerszámot ragadta haragosan kezébe, és fegyver helyett villogtatni próbálta; én voltam az atya, ki vitézségre termett szívét arra vette, hogy a' hadi szolgálatot e' magányos kunnyóban a' tunya nyugodalommal felcseréllye.

Kegyés tekintettel segítette fel Almarék térgyeirül az öreget, s nyugodgy meg, mondá neki; egy vitéz csak ugyan semmit sem választott volna meg.

Azt gondoltam én is, felelé Kovár. De most! keseredett szívvel kívánom, hogy bár magam is az ütközet' helyére vittem volna inkább e' mankós botomot, hogysesem most előtted szégyenszemmel állok.

A' te fiad, Apjok! soha sem volt még a' táborban? kérdezte kegyesen a' Herczeg, vizsgáló szemmel nézgetvén az izmos Szokolot.

Az én fiam volt a' táborban, felelé Kovár, de atyai szívemhez többé vissza nem tért. Ő azonban ennek testvére nem volt. Engedd meg, Herczeg! hogy, minekutánna felszakadtt sebembe megnyílt ismét az úttya³⁶⁴ ama' fájdalmas emlékezetnek, elmondhassam neked röviden, mikép vesztettem el saját fiamot, és mikép jutottam helyette ehhez. Tizenöt esztendeje, hogy a' hadakozásnak lángjai hazánk ellen többfelül dühösködtek. A' parancsolat közönséges volt és kemény, mert egyetlen egy védő sereget kiállítani, nem volt elegendő. A' kinek karja és lába volt, annak a' táborba kellett sietni. Így hát fiammal én is elmentem oda, a' hol a' vitézek egybe gyültek.³⁶⁵ A' már próbált vitézségű hazafiaknak javát az Atyád, a' Herczeg, vonta magához, hogy avval a' napnyugoti ellenségnek ügyekezeteit meggátollya, ki ravaszabb volt. Az ifiúságnak merész ereje Petrovics alatt küldetett amaz ellenségnek elejébe, ki napkeletrül betört. Az esztendőknék és a' tapasztalásnak külömbsege tehát elválasztotta töllem fiamot. Én napnyugot felé mentem; ő pedig oda, hol a' hazának bajnoki most ismét vérzenek. E' kettős hadakozásnak kimenetele ösmeretes; borostyánnal meg koszorúzva szélledt el mind a' két tábor.

Ütközetünkübül egy mélyen megsebesített éleletes katonatársomat hurczoltam volt ki magammal. Allig hogy vele egy lakott vidékre kírtem, arra kért engemet, hogy alkalmatlan tovább vitelével, melly önnön magának is túrhetetlen súllyára vált, megkíméllyem, szinte érezvén magában, hogy régen megszokott hazáját többé meg nem sajdíthattya. „Eredgy, így szóllott hozzám, velem többé üdődöt ne vesztegesd; feleséged és gyermeked várton várják hazaérkezésedet; eredgy, siess hozzájok. De mivel az útað az én gunnyóm mellett megy el, tekíntsd meg ha gyermekemnek hű gondgyát viselik-é a' szomszédok, a' kiknek kezébe adtam; s vidd el árvámnak atyai áldásomat.”

Csak egy éjszakát akartam még ágya mellett tölteni; ezt még nálla mulatnom megengedte. Ez volt neki utólsó éjszakája. Holtt testét átadtam a' vitézeknek, a' kik utánam e' helységbe későbben érkeztek, hogy tisztességesen eltemessék, a' mit ők meg is ígértek; én pedig előre folytattam útamat ama' vidék felé, a' hol a' megholttnak maradékát találnom kell vala. E' maradék ez volt! – Ezt mondván Szokolra mutatott. – Friss és eleven gyermek lévén, több gyermekek között egynehány éleletes véneknek és anyáknak lábainál játszott, gondgyát viselték ők, ammint szomszédokhoz illett, a' szegény árvának; de mihelyt édes attyának halálát hallották, senki sem akarta közülök jóvendőbéli nevelését magára vállalni, nem tudván, ha nem kell-é üdövel onokáikra anyai és atyai gondgyokot fordítani. Én tehát hamar eltökéltem magamban, hogy a' gyermeket magammal haza viszem. Adhatok én neki anyát, így szóllék

³⁶⁴ *attyá* [Emendálva.]

³⁶⁵ [Az írásjel emendálva.]

magamban; adhatok testvért; atya pedig magam leszek. Mosolyogva kapaszkodott a' gyermek vállaimra, éretlen lévén még ama' fájdalomra, melyet az ember érez; mikor honnyátul elválík. Így érkeztem haza az én öreg Szívámhoz, 's karjai közé, melyekkel engem' fogadni akart, e' gyermeket vettem. Ő én töllem tudósítást saját fiúnkról kívánt, 's ammint tétovázó tekintetemből atyai szívemnek belső szemrehányását észre vette, az új jövevényt kezembe hidegen vissza adta. A' jótéteménynek örvendetes érzemenyétül elfoglaltatván, nem tudtam a' veszedelmet jelenvalónak gondolni, melyben saját vérem forgott. Most csak pusztá lehetsége is annak, hogy a' sors talán saját fiamot ezzel felcserélte, elviselhetetlen teher gyanánt nyomta el szívemet.

A' gyermek félénken lecsúszván nyakamból, egy szögletbe vonta magát az én öregemnek buzgósága³⁶⁶ elől, mely csak atyai gondatlanságomat illette. A' férjfi szív elég tágas arra, hogy az egész világot magába fogadgya; az asszonyi tele van anyai szeretettel; errevaló nézve Szívának bosszonkodását igazságtalannak nem nézhettem. Elejénte elnémultam, de kemény szavainak emelkedő hathatóságátul felberzentetvén, elfelejtettem a' fáradságot, melyet súlyos utazásom okozott, kisettem az ország' úttýára, hogy a' hazatérő ifiúságtul fiam iránt tudósítást kérjek. Magányos csoportokban érkeztek haza az ifiú vitézek; de Kovár' fiát senki sem ösmerte közülök. Végtere láttam még egy falkát erdőknek szélénn lefelé vonódni, 's a' bozótok és gallyak között a' ligetenn keresztül elejébe mentem. Szomszédgyaimnak fiai voltak ezek, 's az én fiamnak játszó társai; de az én fiam nem volt közöttök, mert a' török kardoknak áldozattya lett. E' híre nem tudtam, az ütközet' helyére térjek vissza tántorgó lépéseimmel, vagy honi gunnyómba? A' diadalmas vitézeknek örömkialtásai elnémultak, 's az ifiabak közülök szelíden vígasztalván atyai szívemet, haza vezettek. Szokol volt a' neve az ellenség előtt elesett fiamnak; Szokolnak neveztem ezt is első köszöntésemmél. – Ezt mondván, fogadott fiára mutatott. – Az ajtó előtt ült ő, és tekintetéből még messzűnven láttam, hogy jövevényiségének súllyát legelőször érzi. Előmbe szaladt, ammint meglátott, 's ismét nyakamba akart borúlni. Ide jőjsze szívemre! mondám neki; ezen szempillantástul fogva saját fiam, eggyetlen eggy fiam! Így vittem be a' gyermeket a' neki szántt örökségbe. Engedd meg Herczeg! hogy hitvesemnek jajgatásait le ne rajzollyam. Egész holnapok múltak el, még új fiához hozzá szokhattott; és üdővel megköszönte még is, hogy a' Szokol név gunnyónkból egészen ki nem halt. Így nőtt fel e' fiú, így lett kezünk alatt izmos legény. Én azután még egynehányszor mentem el a' táborba, hogy karomot és láncsámot a' hazának szolgálattýára szenteljem, még ő itthon szívemnek mindennémű házi munkáinak hű segítője volt. Most, minekutánna a' vénségtul nehéz kezem allig emelheti már fel csak a' mankót is, mikor esztendőt által némellykor a' csudálatos szent Képhez búcsúért megyek, a' nyugalom' szögére akasztottam nyoszolyám mellé fegyveremet is. Mikor az utolsó hadi parancsolatnak híre ide a' mi hegyeink közé is behatott, akkor e' fiamot is el kellett volna a' táborba küldenem, és ha őtet is elvesztettem volna, megmeg új fiút keresnem, a' mire már vénségem tellyességgel erőtlen volt. Ejtsék meg ellenem az ítéletet e' meglett vitézek, kik itt jelen vannak. Az én szívem – – – – –

Minekélötte Kovár elvégezhetette volna mentségét, harsogni hallatott a' völgyben a' győzelemnek trombitája, 's Almaréknak nem különben, mint hüveinek komoran megilletődött orczái azonnal felderültek.

Kovár' gunnyója előtt vitézek szállottak le paripáikról, 's Almarékhoz belépvén, imígy szóllottak: „Éllyen, éllyen a' győzedelemmel megkoronázott Almarék Herczeg!” Nem enge-met illet ez, mondá a' Herczeg, ágyárul felemelkedvén. Még a' győzedelemnek részegítő örö-

³⁶⁶ *bnzgósága* [Emendálva.]

mei között sem tulajdoníthatom magamnak pártütés nélkül azt, a' mi édes atyámnak jussaihoz tartozik. – Most már a' künn maradt vitézek is kiáltani kezdtek a' gunnyó előtt: „Éllyen, éllyen a' győzedelemmel megkoronázott Almarék Herczeg!” Erre egy Szónok a' Herczeghez közelítvén, oda nyújtotta neki a' borostyánkoszorút fekete fátyollal körül borítva, 's imígy szóllott: Vedd Herczeg e' borostyánt, mellyet neked az ütközet' helyérül hozok. A' gyászfátyolt neked az ország küldi.

Ammint Almarékot a' nyíllal, melly még sebében függött, a' szüntelen' előre tolódo vitézeknek sorainn keresztül vitték, a' bosszúállásnak hangos kiáltásai a' vitéz tagokat úgy egymáshoz kapcsolták, hogy áthathatatlan pajzslánczhoz hasonlítottak. A' vezérek nem voltak már képesek a' seregek előtt helyeikenn megmaradni; gomolyagok gyanánt tolódtak elejébe a' vitéz csoportok, 's az ellenségnek sorai felé törekedvén, erejének legtömöttebb közepénn ellentállhatatlan vitézséggel áthatottak. E' szempillantástúl fogva nem volt már látni a' törököknél sem rendet, sem állhatatosságot, sem az adott parancsolatokhoz engedelmességet. Csak magányos falkák védelmezték még magokat, hogy egyenkint elhúlyanak. Így a' habzó tengerhez hasonló erdélyi tábor mindent lemészárolván, mindent letapodván, a' mi elejébe akadt, a' hegynek erdejéhez ért, hol már ellenséget nem talált. Itt tért magához, itt nyugodott meg a' győzedelmes tábor; itt szűnt meg vitéz buzgósága, mint a' szélvésznek zúgása a' tövestül kiszagatott erdő felett. Dobroszlav, ki az ifiú Herczeg mellé kalaúznak és tanácsadónak rendeltetett volt, ha ennek sebes elméje és gátolthatatlan buzgósága vezérlést szenvedhetett volna, Dobroszlav volt, kinek mint fő vezérnek szavát a' sereg végtére hallgatni, és fogadni kezdte. Ez tehát az egész táborból kiválasztott még egynehány csapatot, hogy a' futékony ellenséget a' hegyeknek szoros úttyainn átkergezzék. Majd azután az ellenségnek táborából öszveszedett zsákmányok közül szinte a' legdrágábbakat kezdtek a' vezérek kiválasztani: ammint hozzájuk a' fő városból követek érkeztek, kik hírül az öreg Herczegnek halálát hozták.

Örvendetes érzeménnyének mélyen rezzentő feszülése, mikor a' nagy tettekre való készséget látta, melly a' búcsúzásnál fiának minden inait szinte új erőre buzdította, még egyszer fellobbanó lángja volt ifiúságában volt tüzének, melly meredő erejének gyengén csillogó hamvaiból utóllýára még egyszer kiütött; és sebes hevével benne életszerének kevés maradékát egészen felemésztette. A' nyugodalomból, melly önnön magának tellyes felejtéséig nevedett, végtére erőrontó halál lett, és az öreg Fejedelem kiadta lelkét.

A' győzedelemnek hírével tehát kénytelen volt Dobroszlav a' Herczeghez az édes atyának halálárul való tudósítást is elküldeni.

A' hadi seregnél, mellyet az öszvegyúlt országának lehetett nézni, kevés üdövel előbb sokkal mélyebb szomorúságot okozott volna a' közönségesen tiszteltt inkább, mint szeretett fejedelemnek vesztesége, mert a' katonák ötet majdnem csak úgy ösmerték, mint vitézt, a' fegyverviselő pedig sem nem szeret, sem szeretetet nem keres, hanem csak tiszteletet. De most már az ifiú Herczegnek minden hasonlás nélkül mindnyájan hódoltak, 's az új reménységek könnyen feledékenységbé hozták nálok az elmúltt boldogságoknak édességét. Almarék volt a' reménységnek tárgya mind a' seregnél, mind az országban.

Kovárnak orvos füvei és gondviselése által megszünvén sebének fájdalmai, ugyanezen jószívű öregnek szelíd beszélgetése által pedig szívének szorongatásai, és elméjének habzásai elszéllesztetvén, erejének nagy részét a' Herczeg ismét visszanyerte. Ha új ütközetben ismét szembe kellett volna az ellenséggel szállani, elég erősnek érzette volna magát arra, hogy ágyát elhagyván, paripájára szálljon. De most új hívatallyának súllya nehéz teher gyanánt lepte meg lelkét, melly gyenge testében csak imént jutott előbbi erejéhez. Belsejében nagy viaskodás támadt, megemlékezvén egy részről boldogúltt Atyának búcsúzására, más részről pedig a'

békességhez ellentállhatatlan hajlandóságot érezvén. Mindenfelül várakoztak már a siető követek az új országlónak parancsolatira. A fő városban a Herczeg' temetése iránt rendeléseket kellett tenni; Dobroszlav hírül adván neki, hogy a bíbor reá már várakozik, egyszersmind parancsolatot is kívánt tőlle, mit tévő legyen a győzedelemnek táborában? előtte pedig a szüntelen hadakozásoktól vérző országnak a képe állott, Kovár tudni illik.

Hosszas fontolás után az emberség és a méltóság megegyezvén benne, illy szózatra fakadt:

„E' hallgatásom nem közönséges érzeményeknek a jele volt, mellyek szívemben váltólag habzottak. E' nagy órában felséges hivatalomhoz int engemet a mennyei gondviselés. A sírnak szélétül az emberi méltóságnak legmagosabb pontyánn lépek én vissza a tehetős életnek súlyos munkái közé. Az uralkodásnak magosságárul nem láthattya át az emberi nyomozásnak halandó szeme egy tekintettel számtalan kötelességeinek mérhetetlen mélyeit. De a tiszta elmének előrelátásából csalhatatlan sűgárok törnek át még is hogy a lelkiösméretet felderítsék; és sérthetetlen bélyege valamennyi érzeményeimnek amaz erős tökéllés által is kinyilatkoztattya magát, hogy népemnek atya akarok lenni. Örökségemnek boldogságára az első talpkövet édes atyám tette, az által, hogy annak függetlenséget adott. Tovább e' nagy szívű férjfiú maga sem ment volna, mert hódító lenni nem akart. A mit országának magzattjai ő alatta vérekkal szerettek, annak énalattam vegyék is hasznát. E' haszonvétel³⁶⁷ iránt a kezeséget magamra vállalom. Errevaló nézve siessenek Dobroszlávhoz a követek, és vigyék neki hírül a Herczegnek első kívánságát, hogy állandó alkukra békességet kössön, és túl a határokonn a hadi sereget ki ne vezesse. Édes atyám' tetemeinek végső tiszteletérül a rendeléseket magam megteszem. Most már Kovár! neked kellene a kész szolgálatot és hű gondviselést, mellyet hozzám mutattál, hercegi módon megjutalmaznom. De soha sem tanácsos, hogy a fejedelem a sorsával megelégedő alattavalóját boldogságának bizonyos korlátú környékébül kiemelje; mert az új javak új kívánságokat, és így új szükségeket szűlnék. Ály elő most te, ezen órának tiszteletre méltó tanúja! ály közém és népem közé, és vedd e' kardomot, melly talán szinte³⁶⁸ most az ellenségnek rémítésére jókor szolgált, és akaszd fel kunnyódban, hogy itt népemnek békesség' záloga gyanánt szolgállyon.”

Csendes álmélgodásba merültek nemes szívű új fejedelmekenn, a kik Almaréknak beszédgyét hallották; de a nélkül hogy nyilvánvaló helybenhagyásokat megvárta volna, parancsolatokat adott, hogy Dobroszlávhoz³⁶⁹ követek siessenek, a többiek pedig vele Szeben felé az útra felkészűlyenek.

Fogadása a fő városban olyan volt, mint akármelley egyéb új fejedelemé. A nép szinte érezvén tekintetre méltatlan csekélységét, úgy jelen meg az illyen ünnepnél, mint egy egész, mellyet a vizsgaság, a pompára való bámulás, és általlyában a változásnak új képei az új nap felé vonnak. A jelenvalónak ingerét, melly szemét illeti, úgy nézi ő, mint hosszas jövendősegre kiszabott nyereségét. De az udvari embereknek okosan előre látó serege nem így gondolkodik. Ónállok az ő minden egyébtül elkorlátozott saját mívoltok a fő dolog. Önnön magokrul való gondoskodások nem azt tekintik, miféle ruhában jelen meg az új fejedelem, hanem minémű képvonásokkal? A néphez tartozó magányos ember ösmeri az ő házi isteneit, ösmeri hajlékát, hol csekély sorsa szerint a törvénynek hódolván, nem tart attül, hogy hozzá a Despotának szeme valaha behasson. De a rabszolgák ellenben, kik egész léteknék mívoltát az

³⁶⁷ *hasonvétel* [Emendálva.]

³⁶⁸ *sinte* [Emendálva.]

³⁶⁹ *Dobroszlávhoz* [Emendálva.]

udvari életnek szerencse-koczkájára tették, érzik, hogy az udvari kegyelemnek pompás szeke-
réhez vannak lelánczolva. Így tolodott Almarék' elejébe is a' népnek tarka sokasága, az egy-
mással versengő udvari emberekkel átszöve. Azonban a' nagy plánumok, szinte miként a' nagy
földindulások³⁷⁰ is, csak a' nyugalom alatt érnek meg. Almarék gondolatokba merülve, és
komor orczával tartotta bemenetelét a' fő városba.

Országlásának első napjait ama' rendelkezések szentelte, mellyek boldogultt édes atyának
temetését illették. Eggyügyű volt ez, mint a' boldogulttnak élete, de pompás egyszersmind,
ammint érdemeihez illett.

Majd azután Dobroszlávtól elhozták a' követek a' békekötést, hogy a' Herczeg azo-
kot aláírásával megerősítse. Almarék feltalálta benne ama' parancsolatoknak tellyes értelmét,
mellyeket iránta a' fő vezérnek adott, és nevét alá írta.

Így tehát az ország' dolgainak legfőbbikét végre hajtotta, 's ez által egyszersmind a' köz
boldogságnak talpfalát is megvetette. A' többi szomszédok szintazon alkuk alatt ösmerték
fejedelemnek Almarékot, mellyek alatt valaha édes atyát, kivált mivel más hatalmakkal ha-
dakozásokba keveredtek, 's mivel Almaréknak vitézségétől, ki a' török háborút olly szerencsé-
sen és olly jeles győzedelemmel végezte, nem ok nélkül tartottak. Naponkint jobban és jobban
kifejtődött azonkívül az Erdélyieknek új Fejedelmekhez való szeretete és ragaszkodása, és
így az uralkodóknak ezen erős pajzsa alatt naponkint messzebb terjedt még a' határokon túl
is Almaréknak tekintete.

A' hadi sereg szétoszlott. A' Herczeg csak annyit hagyott felfegyverkezve, a' mennyi
szükséges volt a' határoknak a' török latrok és tolvajok ellen való védelmezésére, és saját ud-
varának díszítésére. Az első ünneplés akkor tartatott, és Almarék a' bíborban a' nép előtt
legelőször akkor jelent meg, mikor parancsolattýára Dobroszlav a' városba diadalom-pom-
pával beérkezett.

Dobroszlav túl volt már ifúságának határainn, 's mellyébe a' természet nagy tulajdonságokat
rejtven, heves erővel és tehetséggel birt ugyan, de ezt erőltetett csendességgel úgy el tudta foj-
tani, hogy a' fellyebbvalóságnak minden legkisebb látszattyát szerencsésen elkerülte. Erre ötet
kiváltkép az öreg Herczegnek társalkodása szoktatta, kinek charactere az volt, hogy magát
vezérelni nem hagyta. Nemzetsége nem volt a' leggazdagabbak közül; de az országnak több
századtól fogva igen alkalmas férjfiakot, és kivált nevezetes vitézeket állított. Az öreg Her-
czegnek éles tekintete korán meg tudta különböztetni a' nagy reménységű ifiat, 's országlásá-
nak utolsó³⁷¹ esztendeiben maga mellé vette. Több ütközetben élven hadi talentomaival, fon-
tos tábori ügyekezeteket bízott reá, mellyeknek kimenetele reménységét mindenkor felmúlta.
Mivel pedig férjfiás characterében ama' hajlékonyságot is eszre vette, melly az ország' dolgai-
ban a' szerencsés közbenjárótól olly nagyon megkívántatik, tehetős okosságára bízta a' leg-
utolsó békekötéseket is a' magyarokkal és a' Lengyelekkel, mellyek az öreg Herczegnek
örömeire Erdélyt ezen országoktól egészen elkülönözte.

Jól tudta ugyan Dobroszlav, hogy az ő érdemei az öreg Herczeg előtt annyival nevezete-
sebbek, mennél buzgóbban kívánta országlásának elejétől fogva, hogy Erdély a' napnyugoti
hatalom alól kimenekedvén, függetlenségre jusson; de jobban ösmerte még is urát, hogysen
magát valaha országlásába avatta volna. A' Herczeg pedig a' hadakozást az országlásnál jobban
szeretvén, és így a' kardnak merész villogtatását a' veszedelemben többre böcsülvén a' Minis-
ternek bármely jeles talentomainál, Dobroszlávbán is többnyire csak a' vitéz és szerencsés

³⁷⁰ földindulások [Emendálva.]

³⁷¹ utolsó [Emendálva.]

hadi vezért tisztelte. Erre bízta ő az utolsó háborúban is a' főbb hadi ügykezeteknek igazgatását, melyre magát nagyon megcsökkentt ereje miatt tehetetlennek érezte. Reá mindazáltal magára az egész hadi sereget bízni oly dolognak tartotta, mely fejedelmi méltóságával meg nem fért. Nem mintha Dobroszlav' alkalmasságáról vagy hűségéről kételkedett volna; hanem csak ama' gondolatú látszott ő inkább egyedül e' dologban vezéreltetni, hogy a' fő hadi vezér kivontt kardgyával a' fegyveres sereg előtt harczolván, magosabb pontonn áll, mint maga a' fejedelem, a' sceptrumot tartván kezében, s udvari embereinek hízelkedő seregei között ülven.

Még az ember képes valamit minden segedelem nélkül maga végezni, addig sürgető szükség nélkül senkit sem ereszt egy könnyen foglalatosságának elintézéséhez. Ez az oka, miért hogy az öreg Herczeg is Almarékot nem hagyta országlásában részesülni, távulabb gondolván még lenni magát a' tehetetlenségtől, melyre büszkeségét a' késedelmes természet már csakugyan még is emlékeztetni kezdte. A' tekintet, a' tisztelet, és a' szelidséghez hajló character Almarékot is viszontag szüntelen távulabb tartotta édes atyától. Így egyikben sem derült fel közülök elegendőképen ama' gondolat, hogy a' vérnek köteleinn kívül még az országlásnak felséges hivatallya is az, a' mi ökök szoros szövetségbe helyeztette.

Csak az utolsó hadakozásnak alkalmatosságával láttuk mink az öreg Herczeget, talán fiának véletlen jelenléte által, arra a' gondolatra jutni, hogy méltóságának és birtokinak örökösét eddig elkorlátozott hivatallyában részt venni engedgye, és hogy fiának mindeddig ösmeretlen tehetségeivel segedelem gyanánt éllyen. A' hideg vérű néző észre vehette azon jelenésben az ifjú Herczegnek első feleletéből a' két characternek nagy különbségét; de az öreg Herczeg sokkal jobban megszokta volt régi gondolattainak járását, hogysem fiának illetődésében zálogát nem látta volna annak, hogy herczegi székénn gondolkozásának módgyát folytattya és megörökösíti. Innen történt, hogy emlékezetéből hamar elenyészett a' háborodás, melyet elejénte Almaréknak békességet javalló tanácsadása miatt érzett.

Megáldotta azután az ifjú Vitéznek a' nagy tettekre való merész készségét; és csak azért, mivel karja még a' harcához nem volt szokva, azt rendelte, hogy Dobroszlávnak próbáltt hadi talentomi által gyámolittasson. Így lett Dobroszlav a' táborban az ifjú Herczegnek kalaúzza.

Ugyan e' hadakozásban meg is nyerte e' fő vezér Almaréknak egész bizodalját, és a' környülállásoknak kedvező eggyesülése azt vitte végbe, hogy az ifjú Herczegre az örökséggel Dobroszlávnak tekintete is átmaradt, mellynek azonnkivül nagyobb is lett tehetségbeli környéke, mint az előtt volt.

Almarék még characterének szelidségéből is szükségesnek látta, hogy olyan férjfiút vegyen maga mellé, ki vele az országlásnak súlyos terhét férjfiás gyámol gyanánt viselje, még saját ereje a' hosszas gyakorlás által úgy megnevekedik, hogy azt saját vállalival is elbirhassa. A' környülállásoknak egész szövetkezése igen természetesen vezette a' Herczeget arra, hogy ilyen férjfiút Dobroszlávban keressen. Azért rendelte a' fő várasba való diadalmas bemenetelnek pompás ünneplését is. Így fogadván tudni illik udvaránál első és legfőbb Ministerét, arra czélozott, hogy neki e' ragyogó tisztelet által a' nép előtt a' kivántt tekintetet mindgyárt elejénte megszerezze.

Almaréknak jószívűsége és Dobroszlávnak okossága oly korlátot vetettek a' Fejedelem és a' Minister között, mely soha sem engedte meg, hogy öszveütközzenek. A' Minister hamar kitanúlta új Urának gyengésegeit, és azokat finom magaviselésével meg is tudta kímélleni. Ellenben, mikor valamit saját akarattya szerint akart végbe vinni, oly szerencsés volt, hogy a' jó szívű Herczeg is a' Ministernek akaratosságát gyengéségnek vette, és megkíméllette, érdemesebb embernek tartván, hogy sem tölle az engedelmességet megtagadhatta volna. Könnyű ebből kivenni, mellyik jutott közülök hamarább állandó karra, és nagyobb erőre. A' nép' haj-

landóságának két ága is imigyen oszlott fel: Almarékot alattvalói szerették, és szereteteket nyilván hirdettek; Dobroszlávtul pedig félték, nem úgy mint szolgák, hanem mint tisztelettel telyes alattvalók. Egynehány esztendő alatt az országlásnak egész gépelyét szabad vezérlése és igazgatása alá vetette, a' nélkül hogy a' Herczeg ötet csupa eszköznél egyébnek nézte volna.

Ammint az ilyen Ministereknek haszna mindenkor megkívánnya, úgy volt Dobroszláv is azon telyes ügyekezettel, hogy urában egy különös hajlandóságot lellyen,³⁷² mellyből meggyőzhetetlen indulatot nevelhessen. Ez a' vadászathoz való hajlandóság volt. Az izmos testű férjfiú szereti e' foglalatosságot, mivel szabadon gyakorolhattya általa munkáلكodás után esdeklő erejét. Almarék pedig, ki az udvari életnek kötelékeit a' nélkül is súlyosoknak nézte, abból az okból is kedvelte, mivel ifú esztendeihez illő vídamságának, melly az erőltetésnek feszülése alatt nagyon tikkadozott, koronkint új új gerjedelmet adott. Azért ő az etikétet, henye vizsgálóinak egész seregével együtt többnyire udvarában hagyta, és a' vadászokonn kívül Dobroszláv volt egyedül, a' ki ötet e' mulatságra kísérte, annyival is inkább, mivel a' Herczegnek naponkint szükségesebb és kedvesebb baráttya lett.

E' vadászatok messze vonódtak be az országnak belsejébe, 's mindenkor másrés felé. Semmi pompából, annyival inkább személlének valamely külömböztetéséből meg nem lehetett a' Herczeget ösmerni. A' vadászat herczeginek mondatott ugyan, de Almarék' jelenlétének elárúlása keményen meg volt tiltva.

Egy ilyen vadászatnak alkalmatosságával megvendéglette Dobroszláv a' Herczeget nemzetségének törzsök kastélljában, melly a' fő várastúl és az ország' uttyátúl távul, a' határokon fekű erdőknek mélyében állott. Almarékot itt is csak nemes embernek nézték, kivel Dobroszláv örömost baráttyozik.

E' Kastélyban lakott Olfrida, Dobroszlávnak egyetlen egy húga, hol magányossága majdnem számkivetéshez hasonlított. Báttya méltóságra vágyakodó, és még is fősvény lévén, sajnálotta tőle a' költséget, melly megkívántatott volna arra, hogy az udvarnál, mint a' legelső Ministernek húga, megjelenyen. Ide igazította tehát, hol az udvarnak vizsga szemei elől elrejtve, telyes feledékenységen élt.

Olfrida a' lovak' patkóinak ritkán hallott zuhogásátúl, melly a' Kastélynak pusztá udvarában ösmertlen viszhangokat okozott, ülésérül felijedvén, szobájának ablakjára sietett, 's báttya mellett megsajdította az ifú szép férjfiút, ammint szinte paripájárul leszállott, és a' Kastélyba sietett.

Lágyabb az asszonyi szív, hogy sem még a' szempillantásnak mulékony erejét is ne érezné. Bármely nehéz legyen is a' könnyen enyésző jelentést észre venni, megnyílik annak még is, 's allig találtaik mellette olly parányi környűállás, mellyet magába ne fogadna. Így teremt ő magának, mulékony létének kis környékében, egy kevés rósaporból egész világokat. Egyformán folytak Olfridának napjai Klastromi számkivetésében olly emberek között, kiknek szívei az ifú leányban felserkennő érzeményeknek álmodó nyelvét sem nem értették, sem viszonzolni nem tudták. Közlés nélkül az érzemény mibennünk soha sem lehet világos. Magunkon kívül kell egy bizonyos pontot megragadnunk, mellyre érzeményünk essen, és így belőlünk szinte kiköltözvén, vizsgálásunknak világosabb környékében forogjon. Így lehetett tele több esztendőktől fogva Olfridának mellye serkenő érzeményekkel, mellyek jó barát nélkül, és tisztán megösmertt tárgy nélkül, valamint szinte a' föld alatt lappangó tüzek, önnön magokkal való viaskodások által köz sírjokban önnkint ismét felemésztettek. Most a' határozatlan kívánságok a' látott tárgy körül egyszerre megállapodtak: Ez a' te szabadítód! így hangzott az ő lelké-

³⁷² *kellyen*, [Emendálva.]

ben mindenünnen. Ama' kép, mellyel a' képzelés az álomnak futékony rajzolatiban összebe-
rátkozik, illyformán szokott a' felébredt' elejébe állani, ki azonnal azt kiáltja: szakasztott
ilyen kép volt az, mellyet álomban láttam.

Dobroszlávnak plánumaihoz semmikép sem tartozott, hogy a' Herczeg Olfridának je-
lenlétét csak gyanítsa is. Mikép elégedhetett volna meg e' szeretettel telyes, barátságos és
emberséges fejedelem egy olyan testvérnek keménységével, ki hűgában a' felserdülő, és a'
nap' sűgáritúl megmelegedett levegőbe való virágot a' zordon erdőbe eltemethette. Bizonyos
szinfogás alatt tehát megüzente Dobroszláv Olfridának, hogy szobáját egész nap el ne
haggya. Ezen ártatlan alkotmány, édes örömétűl szinte megtántorítottván, bátyának még
e' sanyarú parancsolattyaúból is tudott magának reménységet vonni, melly kívánságának új
méreg gyanánt szolgált. „Felsősebb örömmel akar engemet az én bátyám meglepni, mondá
magában, és így annyival tanácsosabb és illendőbb, hogy szavát fogadgyam.” Szegény meg-
csalatkozott leányka!

Mértékletes ebédűl állott, Almaréknak kívánsága szerint, a' vendéglés; Dobroszláv pedig
ösmervén vendégének beszédességét, mellyel minden emberrel szóba állott, nem igen bízott
hozzá titkára nézve, és így el nem ment mellőle, hogy még a' vak esetnek szokott játékát is
megelőzze. E' félelem okozta azt is, hogy ezen alkalmatossággal Dobroszláv hűgával még csak
nem is beszéllett, hanem, mihelyt az illendőség megengedte, vendégét a' Kastélybűl ismét a'
vadászatra vezette.

Szinte az ablaknál űlt a' várakozó Olfrida a' nemes szégyennek és a' reménységnek édes
szorongatási között, ammint a' vitézeket a' Kastélybűl ismét kimenni, és a' kapunn kinyargalni
látta, s' egy szempillantásban elhagyva érzette magát, valamennyi álmodozásitűl, mellyekben
jövendőbéli boldogságát szinte már ölébe szorította volt.

Nekűnk is el kell e' szerencsétlent hagynunk, hogy a' vitézeket követhessűk, kiket más nap
a' kirendelt vadászat a' fő váras felé vissza vezetett.

Az országnak külső nyugalma, melly a' békeszerető Almaréknak kormányozása alatt
folyvást tartott,³⁷³ felserkentette az ifű Herczegben a' házi boldogság, és az olyan hitves társ
utánn való esdeklést, ki vele zavaratlan örömeit felossza. Közönséges híre terjedt volt ama'
szépségnek, melly a' Bolgár Király' leányában nem ok nélkül csudálatott; és e' hír Almarék'
fűlébe is behatott. Eltökéltette tehát magában, hogy e' nyilván dűcsőített szépséget megkéreti,
és e' szent kívánságát kinek kezére bízhatta volna bölcsebben, mint Dobroszláv baráttyáéra?

Dobroszlav e' szerint követnek neveztetett a' Bolgár udvarhoz, hogy Almaréknak a' Bolgár
Herczeg Kisasszonyt megkérje. Nem volt e' tisztelet Dobroszlávnak váratlan, de tetszése sze-
rint sem volt. Mitűl nem félti hatalmát az uralkodáshoz szokott Minister, mikor a' Fejedelmet,
kit kénnye szerint vezérel, egy űdeig elhagyni kénytelenítetik? Azonban elég ravasz volt ő
annak észrevételére is, hogy jövendőben vezető lánczát a' szerelemnek rósabilincseivel is
átfonhattya. Ama' szépségnek kegyelmét megnyerni, ki e' bilincseket valaha igazgassa, olly
dolognak nézte ő, mint a' kormányozásban járatos férjfiű, mellyben az ő hatalmának örökké-
valósága fekszik. A' Herczegnek parancsolattyaában tehát a' sorsnak útmutatását³⁷⁴ sajdította
meg, melly őtet ez által kívántt czellyához szinte óriás lépésekkel vezette.

Mível a' Bolgár udvarnak felette bizonytalan volt, a' készűletek e' követségre olly titokban
tetettek meg, ammint csak lehetett. A' kísérő sereg, melly a' követ mellé adatott, hogy őtet e'
pompához szokott idegen udvarnál hercegi ragyogással bevezesse, több felekezetekre felosz-

³⁷³ tartotta, [Emendálva.]

³⁷⁴ újmutatását [Emendálva.]

tatván, előre küldetett, azzal a' parancsolattal, hogy az országnak széleinn özvegyüllyön, és Dobroszlávra várakozzon, ki Xarko nevű biztos szolgájával a' fő városból csak maga egyedül ment el ama' szinfogás alatt, hogy Kastélyainak egyikét megtekinti.

Úgyan azon Kastély, hol mink Olfridát kénytelenek voltunk elhagyni, ama' határok felé feküdt, a' hová a' seregnek egybe gyűlnie kellett. Dobroszláv tehát feltette magában, hogy itt a' magányosságban egynehány napig mulatván, elkészíti új plánumait, mellyek szerint jövőendőben nagyon özvekötelődött személyét játszani fogja.

Mindgyárt elérkezésekor az első tudósítás, mellyet hallott, az volt, hogy hűga szomorúságában felemésztvén magát, egészen elsínlik. Dobroszláv Olfridát nem gyűlölte, és a' keménység, mellyel e' szerencsétlennek sorsát megsúlyosította, csupán csak egoizmussának elkerülhetetlen következése volt. A' mit ő elejénte vékony vagyonna miatt cselekedni kénytelenítettet, azt már most, az udvarnál való képtelen nagy hatalmával, szabadon meg változtathatta volna. Nyitva állottak előtte az országnak valamennyi jövedelem-forrásai. A' költségeknek sajnálása tehát nem okozhatta már most benne azt a' természetlenséget, hogy hűgát az udvar elől eltitkollya. Igazságtalansága furdulta magával tehetetlen lelkiösméretét; mert ha Olfrida az udvarnál megjelent volna, igen természetes volt volna a' kérdés, melly eddig való magányosságának okát tudakozta volna. E' kérdés volt, mellytől Dobroszláv nem ok nélkül irtódzott.

A' Porkolábnak tudósítása, mellyel Olfridának állapotját lerajzolta, nagyon meglepte Dobroszlávot, ki szolgáitól a' könyörületességnek nyelvét hallani nem szokta volt. Hűgához sietett tehát, és többet talált, mintsem hallott. A' friss pirosság elenyészvén szűz arczairól, helyt adott már a' sárga halaványságnak. Szeme, mellyből egyébaránt az ifúságnak bútalansága mosolygott, most már környékének mélyében feküdt. Járásából szemlátomást kitetszett, hogy inai feszítő erejeket elvesztették. Elvetett hárfája és lantya pedig azt hirdették, hogy hajdani örömeinek derült játékaik mind megszűntek.

Minekutánna egyszer a' szerencsétlen szerelem elszánnya magát, nyílt szívű vallásokra nem egykönnyen fakad. Dobroszlávnak ügyekezetei, mellyekkel Olfrida' szenvedéseinek forrását ki akarta nyomozni, mind haszontalanok voltak. Gyanakodása pedig semmi egyéb okot nem találhatott, hanem hogy a' magányosságban a' melankoliára vetemedett, és hogy megvetésének gyalázatos súlyát mélyebben érzi. Mind csak olly vígasztalásokkal akarta tehát megnyugosztalni, mellyek magányos életét illették, és tellyes erővel azonn volt, hogy jövőendőbeli számkivetésének ama' szépségeit eleven festékekkel rajzollya elejébe, mellyekkel azt felékesíteni ígérte. Át fogom én neked, úgymond, az egész kertet virágsövényű járásokkal szegdeltetni; istállóból a' legszebbik paripát küldöm ide, hogy azonn sétálni járhas; egy szíves jó barátéd is legyen, ki beszélgetéseivel a' hosszú napoknak unalmát megrövidítse. Amde a' virágokban csak a' szerencsésnek lehet öröme, úgymint boldogító érzeménnyek jellepeiben; a' szomorkodó szerelem az öröme mind színeitől, mind hangjaitól szinte irtózik. Az erős paripának csintalanságát gyenge kézzel zabolázni csak az ollyan leánya előtt lehet kellemetes multság, kit ifúsága merészen tesz; az elsínlett erőt a' félénkségnek rezketése követi. A' mi pedig a' barátéd illeti, csak a' boldog érzeményeknek reménységei okozhatnak dupla örömet, mikor a' barátságos szívnek mélyeiből visszahangzanak; a' kétségbeesés saját mélyében és magának sirt.

Hasztalan szedte özve Dobroszláv ezen ígéreteknél minden erejét, hogy szóttalan Olfridától a' helyben hagyásnak és a' meglegedésnek csak egy jelét is kicsalhasa. Minekutánna minden ígéreteit megvetette volna, nem kételkedett többé, hogy kedvét talállya még is, ha azzal vígasztallya, hogy jövőendőben az udvarhoz viszi. De melly nagy volt álmélkodása, mikor

látta, hogy szinte e' végső vigasztalás, mellytől a' kívántt foganatot legbizonyosabban várta, a' beteges szerencsétlen legérezhetőbben megrezzentette.

E' rezzenés azonban végét szakasztotta Olfrida' hallgatásának, 's mivel bátyjának szokatlan könyörülését látta, olly bizodalomra fakadt hozzá, hogy titkos bánattyát megpanaszolván, szorított mellyét végtére megtágitotta. Az egész titkot a' finomabb érzésű férjfiú, mint Dobroszlav volt, már régen megfjeztegette volna. A' férjfiaknak gyengeségeit meglesni, és szerencséjét a' hatalmasabbnak jó szívűségére ravaszul építeni, ez volt e' Politicusnak egész emberösmerete; az asszonyi szívnek majdnem érezhetetlen rejtekeibe áthatni, ez nyomorított mesteriségét messze felmúlta.

Allig hogy el nem vesztette már békességes tűrését Dobroszlav, ki már arrúl gondolkodott, hogy Olfridát, titkos búbánattyának minden további nyomozása nélkül elhaggya. Ámde ha egyszer a' keserűségtől elhervadt szív megnyílik, nem egykönnyen záródik be ismét, és Olfridának könyes panaszai visszatartóztatták bátyját még is mindaddig, még ennek az egész titkot meg nem vallotta.

Illyen szempillantásokra termett volt Dobroszláv' elméje. Egy hevesen előragadott gondolattal a' plánumoknak épületét, melly több holnapig, több esztendeig alkottatott, egyszerre feldúltni, ez volt az ő dolga. Óriás termetben állapodott meg már most előtte egy ügyekezett, melly tágas pályafutásának czéllját a' legragyogóbb világosságnak szikráival szinte behintette.

Hideg nyomozás hirtelen tüzes tökéllésre változott, hogy bizonyos segedelmet nyújt. Megesküdvén, hogy az, a' kit látott, az övé legyen, leszakasztotta sebesen hűgának képét a' falról, mellyből előbbeni napjainak bútan vidámsága nyilván kiragyogott. Ezt, úgymond annak viszem, a' kit szeretsz; de mindaddig őtet meg nem látod, még a' mosolygó reménységnek életadó lehelle arczaidonn a' rósákat újra meg nem festi. Egy holnap alatt ügyekezz, hogy ifúságodnak sűgárai a' búbánatnak rajtad tett pusztításait eltörüllyék. A' derült reménységnek fellengő érzeménnyel ébreszd fel szabad munkálkodásra a' természetet, hogy orczádonn a' szép színeket ismét megvegyítse, és e' kép tehozzád képest a' mesterségnek csak gyáva műve lessz. Mindaddig nem látsz, még vőlegényedhez nem vezetlek. Bízz bátyádnak szavában, bízz hatalmában.

Hamar megtetvén a' rendeléseket, elúzatott Xarko szolgálójával a' kísérő sereghez az országnak széleire.

A' pompa, mellyel ezen erdélyi Követ a' Bolgár udvarnál megjelent, és Almaréknak messzeterjedtt híre és neve, valamint a' hatalmárúl és szerencsés uralkodásárúl való közönséges vélekedés is, nem hagyták a' Bolgárok' Királyt e' dologban kéteskedni; a' Király Kisasszonynak szívét pedig Almaréknak jól etaláltt képe azonnal megnyerte. A' hozott ajándékok még drágábbakkal tseréltettek ki, és Dobroszlav szerencsés Követséggel tért vissza Szebenbe.

Az országban azonnal kihirdettetett, hogy nem sokára az imádott Herczeg mellett egy szeretetre méltó Herczegnének is fog hódolni, 's az Erdélyi Nemzetnek színe mindenünnen tolódott már a' fő város felé, hogy Almaréknak szerencsét kívánnyon. Illetődéssel fogadta ő ezen önnkint való részesülésnek és szíves szeretetnek világos jelét; de nem örömet látta még is, hogy a' titkon elégitő vizsgálásban, mellyel telhetetlen szemei ama' képnek szépségeinn mulattak, mellyet neki Dobroszlav hozott, minduntalan háborítottat. Magosra lobbant kívánsága örökkévalóságnak nézte mindenik napot, melly az új ragyogó követségnek felkészítésére megkívántatott. Örömeinek mértékletlensége nem tudott meglegedni a' háladásokkal, mellyeket Dobroszlávnak egészen kimerített indulatossággal mondott, és komor szemmel nézte az elkerülhetetlen szükségét, melly biztossát, ki nélkül már el nem lehetett, mellőlle még egyszer el ragadta.

Dobroszlav tehát már most nyilvánvaló pompával és ragyogó sereggel ment el másodszer a' fő városból Elizáért, a' Herczegnek menyasszonyáért.

A' Herczeg Asszonyt számos és ragyogó késérőkkel bocsátotta el udvarából az Attya, kik vele a' Királyi nagy Cancelláriusnak, Boliszlávnak vezérlése alatt egész a' Bolgár határig mentek. Innen őket Boliszláv visszaküldötte, és Elizát Dobroszlávnak és Almarék' vitézzinek ol-talma alatt csak maga kísérte. Őtet a' Herczeg Asszony nevezet szerint kívánta édes Attyától, hogy féltékenységének bizonytalan lépéseit felbátorítsa, és hogy neki az erdélyi udvarnál vezére, és tanácsadója legyen. Nevelésének igazgatása gyermekségétől fogva ezen egyenes szívű és hű férjfiúra volt bízva; az olyan leánynak egygyűű³⁷⁵ szívében pedig, kit még a' jelenéseknek tarka változásai el nem szélleztettek, a' gyermekségben megszokott bizodalom, és ragaszkodás örömet fennmarad.

Dobroszláv mind a' Cancelláriusnak mind pedig Elizának bizodalomát könnyen megnyerte hisz³⁷⁶ ő volt ama' férjfiú, a' kinek érkezésével a' Herczeg Asszony' életének ama' kora kezdődött, mely a' leány szívet a' reménységeknek ezerféle virágjaival ékesítgetni szokta. Láttá azonkívül, hogy őtet Boliszláv is tiszteli kinek szavát ő olly fontosnak nézte, mint a' hajdani népek az oráculumokat mellyek kétkedéseiket megváltoztatták.

Egynehány nap alatt eljutván Oláh országonn keresztül a' határokhoz, beléptek végtére Erdély országba, mellyhez Elizának szívet saját hazája helyett az új szövetségek lecsatolták.

Az útnak legnehezebb része hátra volt még a' határokonn keresztül, hol a' magas hegyeknek hosszú láncza sűrű erdőkkel volt befödve. Az utak mély résekenn mentek keresztül csüg-gő kősziklák között, mellyek a' fellegek közé felhatottak. A' járatlan, és keskeny szorulatokonn kénytelen volt a' Herczeg Kisasszony ösvérre ülni, mely könnyű terhét Boliszlávnak és Dobroszlávnak paripái között bátorságos lépésekkel vitte. Az erdei vizek csendesebben kezdetek már szélesebb ágyaikban folyni; a' hegyek' oldalainak meredeken leszakadt hornyai elenyésztek lassankint, és az erdőknek homályos mélyeinn keresztül szemeikbe tűntek már az utazóknak egynehány világos nyílások, ammint a' fegyveres latroknak egy serege a' hegyhasadéknak lessébül kiütött, és a' Herczeg Kisasszonynek kísérőit véletlen harcra kénytelenítette. Azonkívül hogy a' latrok számosabbak és jobban felfegyverkezve voltak, fel is osztották a' készületlen utazóknak erejét, kik a' szűk útonn kénytelenek lévén, egymástól elszakadva lova-golni, öszve nem gyűlhettek, 's egymásnak segítségére nem lehettek. Leggyengébben támad-ták meg a' Herczeg Kisasszonyt, kit, minekutánna az ösvérről ájulásában leomlott, Dobroszláv paripájára felvont, hevesen megragadott kardgyával védelmezett, 's végtére az erdőnek legsű-rűbb részébe bevitt. Az erősebbik csoport elvágta Boliszlávot a' gondviselésére bízott drága zálogtúl, körülvette, leragadta a' lórúl, dákokkal legyilkolta, és egy mélységbe letaszította. A' többi latrok megerősítettvén azok által, kik Boliszlávnak mérszarlásától hozzájok visszaérkeztek, különös tökélléssel neki estek az asszonyoknak, kik Elizát kísérték, és a' védelmezők' vezéreinek, 's lovaiknak lábaival kitiporták belőlök az életet. Csak kevesen voltak a' kísérők közül olly szerencsések, hogy hátrább maradván elszaladhattak, 's egymástól elválván, a' setét erdőnek legrejtekebb részeiben életüket megmenthették.

Dobroszláv könnyű viadallyának zsákmányát lovánn vivén, és csak hű szolgájától, Xarkótól kísértetvén, ki magát hasonlóképen szerencsésen átvágta, messze elűzetett az ország' úttjától egynehány latrok által, kik látván, hogy paripájának sürgetésétül meg nem szűnik, elfáradttnak mutatták magokat, és a' kergetéstül végtére megszűntek.

³⁷⁵ *eggyűgű* [Emendálva.]

³⁷⁶ *Hisz* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

Xarko segítette a' félholt Herczeg Kisasszonyt a' lórúl levenni, és a' puha fűre lebocsátani. Dobroszláv azután maga is leszállott, és kevés üdö múlva látta, hogy e' nyugodalmas ágyonn a' Herczeg Kisasszonynak élete lassankint megtér, és mellye³⁷⁷ a' lélekzettűl csendesen megemelkedni kezd. Eliza megnyitotta végtére szemeit, 's az előtte állóknak sajnálkodó orczáiból rezkető tekintettel vígasztalást vont. Hasonló volt ő ahhoz, ki a' hajótörés után egy darab deszkán az élet és halál közt habozván, meglátta annak feléje terjesztett karját, ki egy dereglyénn segítségére siet. De allig tért Elizának lelke magához, ammint végtére meglátta, hogy Boliszlávnak jelenléte nélkül szűkölködik. Sirásra fakadtak szemei újjolag, és a' kétségbeesés keserves jajokat sutúlt ki megszorúltt mellyébűl. Szabadulását úgy nézte, mint elviselhetetlen fájdalmaknak kútfejét, el nem hitetvén magával, hogy ösméretlenségének³⁷⁸ kedves kalaúzza nélkül idegen országban tébolygó árva gyanánt életben maradhasson. Dobroszláv és Xarkó nagyon rajta voltak, hogy külömbféle reménységekkel ismét felelevenítsék. Hihetőnek mondották ők, hogy Boliszláv is átvágta magát, és hogy csak azért nincs velek, mivel a' nagy erdőben valahol tébolyog; sőt hogy talán már a' fő várashoz vezető úton van, hol reájok nyíltt karjaival várakozni fog. Dobroszláv még tovább ment vígasztaló iparkodásiban, és még Xarkót is elküldötte, hogy a' tébolygót felkeresse, megnevezvén neki a' helyet, hol híradását a' Herczeg Kisasszonnyal bizonyosan elvárja.

Oh! te szegény elhagyott Eliza! hogy szürcsölhetted te be minden gyanú nélkül az új életnek édes mérget az árulásnak poharából, mellyet neked a' legkormosabb gonoszság a' részülésnek fátyola megett vegyített? Ördögök voltak a' te oltalmasnak angyalai; tigrisek ragadtak ki farkasoknak körmei közül, hogy dühös szándékaiknak feláldozzanak.

Jól tudta Dobroszláv, hogy drága bérral fogadott latrainak dákjait a' Cancellárius el nem kerülte, és Xarkónak szolgálattyaival most csak arra élt, hogy hallatlan gonoszságú cselekedetet tökéletesen végre hajtsa. Boliszláv' sorsának nyomorúsága csak színfogás volt, melly alatt pokolbéli czinkossát elküldötte, és Xarkó már régen tudván, mit kell cselekednie, megértette urának jeladását, és elsietett.

Ama' Kastélyba sürgették ötet Dobroszlávnak titkos parancsolati, hol Olfrida ifúságának új virágjában bátyára már egynehány naptúl fogva várakozott.

Kicsoda rajzolhatná le a' szerelemnek türelmetlenségét, a' szív szorongató félelmet, és rezketést, a' megmeg feléledő reménységeket, mellyek a' futékony szempillantásokban egymást az olyan leányzóban felváltják, kinek szívét a' gyanakodó kívánság feszítve tartya, 's kinek vágyakodásai a' másik szempillantásban ismét elszélednek, mint ama' vizek, mellyeket a' Dánaidák rostákkal merítenek.

A kiszabott holnap már elmúlt. Eltöltögette már Olfrida a' napokat, az órákat a' szempillantásokat visszatérő ifúságvirágjának dajkálásában, 's a' harminczadik napnak alkonyodásával eltemette a' múlttnak kárpittya megé minden szenvedésének emlékezetét, repdeső képzésének szárnyait pedig már a' boldog jövődőségnek világos tengere felé terjesztette. De a' nap többször elalkonyodott, és megmeg felkelt, a' nélkül hogy Olfrida' életének régi módgya a' világtúl elhagyott pusztaságában megváltozott volna. Bátyjának sokat jelentő búcsúzását: Bizz szavamban és hatalmamban! az új holnapnak mindenik reggelénn megújította emlékezetében, és az esthajnali csillagnak naponkint megpanaszolta. Így táplálgatta ő reménységét, és ha ez némellykor el akarta hagyni, az éneknek mennyei vígasztalásához folyamodott, melly szívét a' reménytelenségnek fekete kötelei közül kellemetesen kifejtette.

³⁷⁷ *mellyre* [Emendálva.]

³⁷⁸ *ösméretlenségének* [Emendálva.]

Így ült ő egyszer ablakjánál, nedves szemeit a' Kastély körül lévő mély árokra függesztvén,
és lantjához következőképen énekelvén:

SZONÉTA.

Homályos fátyol lebeg környékemben,
'S elrejtí árját titkos könyeimnek,
A' sors, iriggye szép reményeimnek
Gúnyolva üldöz minden lépésemben,
Bátyámnak karján járván ösvényemben,
Ah! hogy ne várjak végre boldogságot,
Melly megdűcsítse a' szív bajnokságot
Létemmel támadtt súlyos tűrésemben?
Oh! szünny meg kétes szívem! panaszkodni!
A' hajnal hozza már talán kezében,
A' mi elrejtve volt a' sors' keblében,
'S azontúl nem fogsz többé fohászodni.
Villámja által egy szempillantásban
örök vidámság támad e' lakásban.

Hangzott még a' húrokban a' végső accord, mikor Xarko titokhirdető tekintettel hozzá belépett. Olfrida' kezéből ölébe homorodott a' lant, ammint e' szolgának orcáján a' félénkségnek nyomdokit megsajdította.³⁷⁹ Elfordította egyszersmind szemeit ama' képvonásoktól, mellyek a' legirtóztatóbb gonoszságokat nyilvánvaló jelekkel homlokára irták volt, 's mellyekből az ártatlan szív csak rettentő vászokot, nem pedig szelid szerelemüzenetet olvashatott ki. De hallván végtére rövid követségét, hogy bátyta reá már várakozik, felbátorodott, 's rövid készülete után a' Kastélyt vele együtt elhagyván, oda sietett, hol Dobroszláv a' tölgyfa erdőnek mélyében egy híres búbajos várnak romladékai mellett maradt volt.

Vezetőjének félénk szorgalmatossága, és a' helynek, hol bátyta reá várakozott, magányossága, azt ígérték neki, hogy itt szerencséjének egész tellyesedését találja. Az indúlatos kívánság örömet választja czélyához a' titkos és járatlan utakat. Mennél némább volt Xarko ezer, meg ezer kérdéseire, annál közelebbnek vélte magát lenni ama' szempillantáshoz, melly a' körülötte lebegő búbajt feloldgya. A' vad bozótokonn és az öszvenőt ágaknak sövényneinn keresztül tört Xarko az ő fáradságos³⁸⁰ lépéseinek ösvényt; de a' Kisasszonynak türelmetlen sietségétül nem tudott magának szorgalmatosságával köszönetet érdemlenni, mikor a' rövidebb de meredek nyomások helyett a' járttabb tekervényes utakat választotta.

Még a' fáradsághoz szokott szolga is kezdte már érzeni, hogy erejéből ki fogy, ammint Olfrida vérző lábait könnyen felemelvén, az utolsó szirtdarabra felszökött, 's vizsga tekinteteit zabolára eresztvén, a' bemohosodott romladékfalakra lekönyökölt.

³⁷⁹ *megsajdítottam.* [Emendálva.]

³⁸⁰ *fáradságot* [Emendálva.]

Egy régi őrvárnak³⁸¹ maradványai állottak itt, a hajdani zordon üdőknek emlékezedéke gyanánt, az ősz természetnek kőköntössébe bevágyva inkább, mintsem beépítve. Magos boltozatú kapukon keresztül látszottak távul a mélységbe vonódó járások elszűkülni, s a lerohanó romladékokba tűnni. A szakadozott ablaknyílásokból a folyó borostyánnak zöld kötelékei tekeregtek el, s a berogyott palotáknak szögleteiből eleven fák emelték ki gallyas koszorúikat. Eggyetlen egy őrtorony óhatta meg tökéletes formáját az üdőknek pusztító viszontagságitul; és ennek felső kerületében függött egy harang, mellytől a mélységbe egy rosdás láncz ereszkedett le. E szabadon hangzó ércnek hangzását, melly éjszaka a baglyoknak és a többi éjjeli madaraknak szilaj repdesésére okot adhatott, úgy nézték a hegyeknek lakosi, mint bűbajos idézését az irtóztató szörnyeteknek, és kísérteteknek; a mi e romladék falaknak környékét olly pusztának tette, mellytől az emberi valók még messzűnven irtóztak.

Ide érkezett Olfrida Xarkóval, a nélkül hogy várakozásaiknak legkisebb nyomdokára akadtak volna. Háromszor csapta össze megöblösített markait Xarko, s a feleletnek jelére hasztalanul figyelmeztet, csak a mélységekből hangzottak vissza az Ecchónak gyengülő szómasszai, még végtére határozatlan és mértéktelen hangokba összeolvadván, elenyésztének. A hirtelen állapodás megérezte már most a Kisasszonnyal erejének lankadozását, és így kénytelen volt, nyugovó ágyának a homokos földön termő gyomhantot választani. Elcsüggedése az önnön magával tusakodó Xarkót is megmentette egy kevésig fáradhatatlan kérdéseitől és tudakozásaitól, mellyek helyett már most szüntelen csak azt kívánta, hogy a kiszabott jeladást, mennél többször kitelhetett tőle, megújítsa. A levegőnek habocskái hoztak elvégre távulról kérdést inkább, mintsem feleletet Olfrida figyelmező füleihez, ki nagy örömmel felszökvén, és egész fáradságát elfelejtvén, szárnyas lépésekkel sietett ama tájék felé, mellyből a jeladás érkezett. De Xarko megragadta hirtelen, és kérte, hogy ne siessen előre, hanem vonnya meg inkább magát valamely boltozat alatt, még Dobroszlávnak határozottabb parancsolatit hírül hozandgya. Sokáig vonakodott a Kisasszony, nem akarván annak közelítése elől kitérni, kit olly buzgón kívánt; még végtére az értelmesebb és megmeg értelmesebb jeladások Xarkót majdnem fél erőltetésre kényszerítették, mellyel Olfridát a romladék falaknak homályába visszavezette, értésére adván, hogy ezt bátyja nyilvánvaló szókkal így parancsolta.

Minekutánna Xarko Dobroszlávot és a Herczeg Kisasszonyt elhagyta, Elizának pedig az áltató reménység, hogy Boliszlávot ismét feltalálja, új erőt és friss kedvet adott, Dobroszláv ismét felemelte magához a lóra, s gonoszságát barátságos álorcza alá rejtven, tovább tovább lovagolt vele az erdőnek sűrű közé.

Az éjszaka elérkezvén, a fáradt állatnak lépéseit minduntalan bártortalanabbaknak tette, úgy hogy Elizának kérésére, a nyugodalom neki megengedettett mindaddig, még az új világosságnak hajnalló szürkülete az egyenetlen utakat ismét megvilágosítani fogja. Leszállottak róla, és a háladatos leányka saját kezeivel hordotta össze a vánkos gyanánt szolgáló sárguló leveleket és száraz mohot, hogy vezetőjének alkalmasabb nyugodalomhelyet készítsen.³⁸² Háladatosságának édes intéseire figyelmeztvén egyedül, magát egészen elfelejtette. Kemény gyökerekre telepedvén le, lágy karjának arany perezére tekerte a ledőlött lónak kantárját. Fátyola volt eggyetlen egy takarója az éjnek hideg nedvessége ellen; de az elmúlt napnak fáradságos munkái hamar beborították szeméit a feledékeny szendergéssel, még a kinyugodott lónak nyughatatlanságára hajnalkor végtére felébredt.

³⁸¹ *orvárnak* [Emendálva.]

³⁸² [A hiányzó írásjel pótolva.]

Készen állott már Dobroszlav előtte, kinek ő viszontag, mihelyt szemeit megnyitotta, gyánútalan bizodalommal és barátságos szózáttal ajánlotta oda reggeli köszöntését. Új útra elkészítvén amaz a' paripának zabláját, felemelte zsákmányát maga megé a' nyeregre, kinek lilium színű karjaitúl magát bizodalmasan átöleltetni érzette.

A' napnak hősege rekkenő lévén, a' szomjúságnak száraz pihegése tüzesíteni kezdte már Elizának szép ajakit. Nem akadván úttokban forrásra, mely hüvítő enyhítéssel kedveskedhetett volna, elhallgatta ő szükségének kinyját, csak hogy vezetőjét új gonddal meg ne terhellye. Hosszas csüggedés után eszre vette, hogy a' mezei füvek közül reá mosolyogtak imitt amott veres bogyókban a' száraz földnek sovány gyümölcsei. Dobroszlávot tehát kérte, hogy itt egy kevésig vele megállapodgyon, 's leszállott a' lórúl, hogy magának e' gyümölcsöknek kevés nedvébül egy kis enyhülést gyűjtsön. Allig távozott el fáradságos keresésében egynehány lépésnyire az ösvénytül, ammint szemébe hirtelen egy félig bebugyolázott embernek rémítő³⁸³ termete tűnt volt, ki egy fához támaszkodván utánna lesekedni látszott. Megújultt borzadással tértek vissza emlékezetébe a' kiállott veszedelmeknek minden rémítései, 's nagyot kiáltván, visszarepült oltalmazójához, kinek lova megé magát rezketve elrejtette. Utánna sietett a' lator, 's a' bokrok közül nyomába szökött. De Dobroszlávnak egyetlen egy intése, mellyet a' Herczeg Kisasszony eszre nem vett, megállapította amazt, sőt tisztelettel tellyes vesztéglésre kényszerítette. Dobroszláv végtére meg akarván a' Herczeg Kisasszonyt nyugosztalni, elhitette vele, hogy ezen ember az erdő' lakosinak egyyike, kik abban az aggott fáknak töveit irtogattyák.

A' gyilkosnak jelenésébül látta ő, hogy közel van már a' Kastély, mellybe Xarkót elküldötte; mire nézve leszállván a' lórúl, és ezt czinkos lovásszának kezébe adván, Elizával maga behatott a' sűrűbb és járatlanabb bokrosok közé ama' színfogás alatt, hogy azokban új ijedésnek veszedelme nélkül tetszése szerint több gyümölcsöt szedhessen.

E' nagy szorgalom és kedvezés illy szavakra fakasztotta elvégre a' Herczeg Kisasszonynak szívét: „Nem halaszthatom tovább, jó Dobroszláv, úgymond, amaz ösztönnek tellyesítését, melly engemet háladatosságra késztet. Vedd köszönetemet, még képes leszek, hercegi jutalom által is megbizonyítani, a' mit érzek. Soktúl fosztott meg engemet a' sors, mikor Bolislávot mellőllem elragadta; tegnap el nem tudtam még semmikép viselni, és még ma is felette nehezen viselem el ama' gondolatot, hogy ötet örökre elvesztettem. Fáradságos szorgalmáért az ő kimeríthetetlen gondviselésének, mellyel gyermekségemnek és ifiúságomnak gyenge virágját a' zordon szélvészeken keresztül atyai módon vezette, az volna-é az igazságos Egeknek jutalmazása, hogy dücsösséggel megkoronázott szorgalmának czélljánál hazájánn kívül egy alávaló gyilkosnak keze által elessen? És még is! kicsoda teheti saját vélekedését zsinórmértéknek azokban, a' mik egy halandónak sorsát illetik? A' mit egy naptúl fogva szenvedtem hihetőnek tesz mindent, a' mi a' szerencsétlenségnek nevével viselheti.”

Dobroszlav szavába esvén: Óh! állapodgy meg e' hitben, Herczeg Kisasszony! hogy a' csillagokkal felettünk a' szerencse és a' szerencsétlenség is váltólag forog. Az egyyik elesik, hogy mellette a' másik felemelkedhessen. A' hatalom, a' gazdagság, a' korona az egyyik főről a' másikra vándorol. Ezt a' Herczegek' leányainak soha sem kell elfelejteni.

Eliza. E' tanúságot nekem a' tegnapi nap adta; azt pedig, melly jól esik az embernek, ha szerencsétlenségének legmélyebb fenekénn egy jó barátjának kezét megfoghattya, a' mai nap adgya.

³⁸³ *remítő* [Emendálva.]

Dobroszláv. Haggyuk ezt, Herczeg Kisasszony! Az én Uramnak megelégedésérül én bizonyos vagyok, és ez nekem elegendő jutalom. Nézdse amott a' szép bolyókat! ezek mellett el nem kell mennünk.

Eliza. Érzem, hogy köszönetemnél sokkal magosabb akarsz lenni. De ne gondold, hogy ennek finom elmellőzése nélkül cselekedetidnek igazságos büszkeségét elfelejthetném. Azonban a' nagy embernek cselekedete sokkal nagyobb, mikor a' gyengének gyengeségét megkíméli.

Dobroszláv. Én azonn vagyok, hogy tetteimnek czéllýához jussak; azért engedd meg, hogy az üdöben fösvénykedgyek, melly minket ama'hoz közelebb viszen.

Eliza. Olly közel vagyunk már a' czélhoz? Így hát Dobroszláv! meg nem tagadhatod töllem, hogy háladatosságomat legalább némünémüképen megelégtísem. Az én hercegi Férjem megmentett menyasszonyát a' te kezdebül drága ékesség nélkül is köszönettel fogja fogadni. Ama' keveset, a' mi Királyi ruházatim közül a' latroknak kezét elkerülte, magamonn viselem; ezt te mentetted meg életemmel. Életemet vidd a' Herczeg' elejébe, mint sajáttýát; a' gyürüköt és a' boglárokat fogadd el töllem, és viseld e' szerencsétlen napoknak örök emlékezete gyanánt, mellyekenn a' te hatalmas kezed engemet keresztül vezetett. Csak ezt az egy lánczot tartom meg a' rajta függő képpel magamnak. Nem a' barátságatlan szívnek bizodalmatlanságábúl származik, és kérlek is, hogy erre ne magyarázd, ha neked megvallom, hogy vídám reménységeim közé, mellyekhez engemet vezetsz, némelly szűszorongató gondok is vegyülnek jövendöbéli sorsom végett egy olyan országban, mellynek határaiba rettentő esetek között léptem. Akkor azutánn, ha a' búnak fellegei jövendőségemet valóban meghomályosítanak, e' láncz legyen, melly édes atyámnak honnyábúl víg napjaimnak emlékezetét hozzám átbájozza. De Dobroszláv! mit állasz te olly komoran? Te talán velem nem csak a' kiállott fájdalmakat, hanem a' jövendörül való fekete szorgalmamot is felosztod?

Dobroszláv. Távul van ez töllem, Herczeg Kisasszony! A' Herczegrül gondolkodtam, mikép tettszik neki örökkévalóságnak minden üdöpercz, mellyet itt elmulatunk.

Eliza. Vedd el tehát, a' mivel kínállak, és ne hosszabbítsd meg halogatásunkot. Vedd el, kérlek, hogy czélunkhoz siethessünk.

Hidegen vette el Dobroszláv az ajándékokot. Szívében csak egy hürocska sem felelt a' háladatosságnak szívillető áldozatýára, melly még az oroszlányt is, közepénn ama' vad dühöségének, mellyel a' vért szomjazza, minden bizonnal meghütötte volna.

A' helyet hogy Elizát oda visszavezette volna, hol lovát elhagyta, úgy tetette magát, mintha eltévedt volna, 's fogyó türedelemmel a' bokrosnak tövises sövényein keresztül mindaddig vont maga utánn, még a' falomladékok előtt egy térségeckére ki nem jutottak. A' Herczeg Kisasszony az ő emelkedő durvaságát az elveszett út miatt való háborgásának tulajdonítván, azonn volt, hogy azt szelíd és kész türedelmességével megenyhítse. Többszörözött tapsolását, mellyre a' feleletet erőszakosan törtt úttýoknak irányábúl hallotta, gyanútlan szíve jelnek tartotta, mellyel lovásszát keresi.

Itt az üdötül tett irtóztató romladékoknak színe előtt megváltoztatván Dobroszláv szavát, és tekintetét, úgy kezdett a' Herczeg Kisasszonnyal bánni, ammint a' leggonoszabb szívű embertül várni allig lehetett volna. Oda ragadván erőszakosan Elizát a' ledöltt falaknak allyához, értésére adta, hogy itt van czéllýa járásának, de egyszersmind életének is, ha kívánságival legkisebbet ellenkezik.

Úgy látýa az elhagyott vándorló a' rettenetes éjszakát maga körül elterjedni, a' napot pedig, melly világosságával eddig, vígasztaló és barátságos csillag gyanánt, az elvesztett vidékhez vezető útat bátorságosnak tette, a' fekete fellegeknek szélvészes homállýa alá borúlni, mint Eliza, mikor az erőszakos kéztül magát megragadtatni érvén, Dobroszlávnak szemébül a'

semmivétételnek pokolbéli ügyekezését kiolvasta. „Nincs tehát Isten, a' ki rajtam a' nyomorúságnak legmélyebb szükségében megkönyörüljön!” mondá ő olly hangos szózattal, hogy egész a' bótoknak rémítő homályaiba behatott. Erre Xarkónak kezei közül kiszökve, rejtékének mélyéből hirtelen kiütt Olfrida, mint egy őrző angyal, kit a' jó Lelkek a' kétségbeesésnek legmélyebb kinyjai között a' halandóknak küldenek. Újjolag megedzett erővel ragadta ki magát Eliza ellenségének markából, s Olfridának nyakába borúlt, mint egy űzőbe vett őzecske a' kőszirtre, melyet végső menedékhelyének néz.

Hideg borzadás futotta meg még Olfrida' hevült vérének is minden járásait, mikor bátyját a' lángoló dühösségnek képvonásaival megsejtette; s hirtelen feledékenységre enyésztek édes reménységének minden érzeménnyei. „Évvel mind engemet, mind magadot megkímélhetted volna, Húgom! Ha az asszonyok az okosabban gondolkodó férjfiaknak jobban engedelmeskedni tanulnának, — —” A' kemény haragnak e' szavai között kiszakasztotta új erővel Elizát megölelt oltalmának karjaiból. Minekutánna asszonyi siralmainak semminémű esedezései e' latrot meg nem lágyíthatták, végső menekedését a' szerencsétlen hercegi méltóságának fényével gondolta megesközölhetni; és, fájdalom! észre nem vette, hogy szinte e' méltóságnak kellett kínozó ördögét arra megemlékeztetni, hogy elkezdett gonoszságátul saját veszedelme nélkül el nem állhat. Átadta tehát Dobroszláv a' Herceg Kisasszonyt Xarkónak, úgy mint gyilkos társának, ki a' szerencsétlennek sem kérésére, sem ellenkezésére nem hajtván, karjaira vette és mind Dobroszlávnak mind Olfridának szemei elől messze elvitte.

Az olyan kebelben, melyet a' szerelemnek mennyei lángja oltárának választ, nem verhet alacsony szív, mely a' gonoszságot készséggel felosztja. Ha mindgyárt egy és ugyanazon forrásból eredt is az éltető erő, mely Dobroszlávnak és Olfridának ereiben folydogált, a' Természet még is, mikor őket alkotta, szorgalmasan megválasztotta talán mind a' kettőben az anyai vérnek zavaros vegyülését; a' minek következtése az volt, hogy mikor már Dobroszláv magában a' gonosznak minden zsengeit öszveszedte, Olfridának lelke még akkor a' jóban annyival nagyobb előmeneteleket tett. Elirtódzott ő attúl, a' mit bátyjátul olly nagy kegyetlenséggel végre vitetni látott, s társaságából e' rokon ördögnek örömost elsietett volna, ha magában elegendő erőt és bátorságot érzett volna arra, hogy e' vad pusztaságokonn maga egyedül haza térjen. Háborodva, és irtózásának minden tárgyaitul elfordított tekintettel állott ő, amint Dobroszláv hátul közelítvén hozzá, következő titkos értelmű szóllításával ébresztette fel kábulásából, gyakorlott gonosztévőhöz illő hideg nyugodalmat mutatván: „Most tellyesitem esküvésemet, Olfrida! most tartom meg szavamot, melyet neked adtam.”

Gyilkosság a' szerelemnek rósával hintett ösvényén? E' két ellenkezőt az ártatlan leánynak gondolkozásmódgya öszve nem tudta férkeztetni. Csak félénken merészlette fejét bátyja felé fordítani; egyéb teste a' tőle elfordult állásban meredve megmaradt. Egy tudakozó tekintetet függesztett egyszersmind bátyja' szemének idestova forgó rémítő fényére, melyel szavainak érthetlenségét is elárulta. Azalatt Xarko elhozta a' fátyolt, a' palástot, a' hajékességet, és az arany lánczot, mellyekkel Eliza díszeskedett; Olfrida pedig új borzadással nézte e' zsákmányt, mivel az elkövetett gyilkosság' bizonyos jelének tartotta. Dobroszláv elvette mind ezeket Xarkótul, és saját karjairul és kezeirul levonván azokat, a' miket neki maga Eliza adott, oda nyújtotta Húgának azzal a' kéréssel, hogy a' romladékoknak valamelyik rejtékében saját öltözetével és drágaságaival felcseréllye; mire ötet Herceg Kisasszonynak fogja ösmerni, és illendőképen megtisztelni.

Szempillantásonkint érthetlenebbek lettek előtte Dobroszlávnak beszédgyei; és az ajánlott köntöst sokáig ellenzette magára venni, néma jelekkel mutatván azoktúl való irtózását, még végtére bátyja' hathatóságának ellent nem állhatván, imilyen szókra fakadt: „Mit akar-

tok velem cselekedni? – Szirtekkel telyes tengernek akarjátok szerencsémnek gyenge hajócskáját bocsátani? Lopott zászló alatt vetemedgyenek veszedelmes ütközetre nagyra dagadt vitorláimnak gyenge árbocczai, melyet te a' magosságban uralkodó végzésekkal víni akarsz? Ha ez volt, a' mit nekem ígértél, hazugsággal³⁸⁴ táplálta ártatlan szívemet megjátszott képzelesem. A'jövendőségnek tükörében szelíd boldogságot mutatott ez nekem ama' férjjel, kit egy szempillantásból álló jelenés mértékletes kívánságimnak bálványyává tett, 's elszánásomnak mélyéből kivont engemet, bájoló szavaidnak áltatásai által ingereltetvén, bizonyos reménységimnek világosságára. Kegyetlen testvér! mi birt tégedet arra, hogy az üdőnek kerekét gátoló kézzel megragadd? Ezzel az én vígasztalhatatlan létem lehomorodott volna talán már az örök nyugalomnak sírjába, a' helyett hogy most a' szorongatásoktól kínoztatván, életemnek hosszát el nem viselhetem.”

E' szemrehányásokra Dobroszláv másokkal felelt, a' háladatlanság, a' kicsinyzűvűség, az asszonyi gyengeség volt, a' mivel hűgát vádolta. De sem a' hízelkedések, sem a' keményebb hitegetések Olfridát arra nem bírhatták, hogy a' szerelemnek tévesztő úttal megrakott kertyét, melyet magányosságának álmai olly gyönyörűnek rajzoltanak, a' gonoszságnak kígyótekervénnyel felváltja. Ámde mit nem gondolnak ki mindent az ördögök, mihelyt arról van a' kérdés, hogy valamely lelket megrontsanak? Azon szempillantásban, mikor Dobroszláv látta, hogy hűgának ellenkezése szinte az ellenkezés által még nagyobb erőre jut, oda tartotta elejébe Almarik' képét, és imígy szóllott hozzá: „Ez a' jutalom, melly reád várakozik. Lehetéges-é, hogy átkodásod e' céltól tégedet még tovább tartóztasson? A' kit kívántál, a' kit szeretsz, a' kit neked megígértem, az a' Herczeg. Most már tökéll el magadot!”

Fátyolt vetett e' meglepés Olfridának érzékenységeire. Egyszerre elfelejtette amaz irtóztató jelenéseket, melyek bátyának kezét előtte rettenetesnek tették. Az örömtől elkábítatván, megragadta ezt, és illy szókra fakadt: „Most már egészen a' tiéd vagyok! akármely óriáslépéstől meg nem ijedek, ha engemet e' célhoz közelebb visz.”

Ezt akarta Dobroszláv, kezébe adván hűgának Elíza' ruháit, megparancsolta Xarkónak, hogy keressen neki alkalmas helyet, hol ruháit ezekkel felcserélhesse. Tudván azonban, hogy e' fontos és komor foglalatosság Olfridában is könnyen felébredhetné a' veszedelmes komorságot, azzal a' ravaszsággal élt, hogy hűgának olly kísérőt is adott, ki elméjét vidámabb tévelygésekre köcsögtesse; a' Herczegnek képét tudni illik. Ennek nézésére szinte lebilincszetvén, a' képzésnek könnyű rósafellegeiben lebegett Olfrida, a' nélkül hogy az észnek fontolásaira legkisebb üdőt nyerhetett volna, és így végtére szinte ártatlanul kerítette be magát a' bűnnek rablánczaival.

Hűgának távúllétét hasznára akarván fordítani Dobroszláv, a' rendelésekhez fogott a' szerencsétlen Herczeg Kisasszony sorsának végső megválasztása végett, ki magát a' romlott kastélynak dőlékeny falai közé hóhérjainak szemei elől elrejtette. Jeladására kijött a' bokrok között választott lesből két fogadott gyilkos, kiknek Dobroszláv nagy ígéretek között megparancsolta, hogy egy leányt, ki ötlet súlyos sérelmekkel felette nagyon megbántotta, és most a' romladékok között búdogál, a' más világra küldgyenek. Közelebről őket akarattyával meg nem ösmerkedtethette. Nem ok nélkül érzette ő, hogy el kell neki kerülnie mindent, a' mi Olfridát az ő kábulásából felserkenthetné, és hogy meg kell inkább leány szívét mindazokban erősíteni, a' mik vele Elizának sorsát elfelejtetik; ugyan azért, ammint hűgát hirtelen megjeleni látta, félbe szakasztotta egyszerre a' gyilkosokkal tartott beszédgyét, fátyolba rejtett Olfridát az idegen tanúknak jelenlétében, mint Herczeg Kisasszonyt, nagy tisztelettel meg-

³⁸⁴ *házsággal* [Az ékezet emendálva.]

köszöntötte, és elvezette, a' Herczegségből letett boldogtalan Elizát pedig ott hagyta áldozat gyanánt, melly a' gyilkosoknak dákjai alatt érdemetlenül elessen.

Egyik sem tudta ezek közül tulajdonképen, mellyik rejtekében keresse a' romladékoknak a' leányt, kinek élete kezekbe adatott. A' dőlékeny falakat nehéz volt kikutatni, és az olyan emberek, kik ezen útálatos mesterséget űzik, vakmerően néznek ugyan tíz felvont pisztolnak ellenek igazított csőveibe, de valamely romladéknak tátott üregét megsajdítván, mellyet a' félénk babona, és az előítéletektől lebilincszett képzelés egész falka kísértetekkel és rémítő lelkekkel megnépesített, át meg át futtya őket azonnal a' rossz lelkiösméretnek hideg borzadása.

Mivel a' nyomozást egyik sem akarta magára vállalni, elvégezték magok között, hogy a' reájok bízott dolgot nem siettetik, hanem inkább megvárják, ha az áldozat önnkint nem jön-e kezeik közé? volt még nekik szinte egy kevés zsákmányok, mellyhez az erdőben jutottak volt, 's mellyet még magok között fel nem osztottanak. Hozzájuk hasonló rablók lehettek minden bizonnal, kik a' puszta erdőben egy paraszt leányt nyomorultt ruhájától megfosztottak, 's kik ezt, hihetőképén a' szaladó leányt kergetvén, el is veszítették. Dobroszlávnak gyilkossai e' ruhát megtalálván, megelégedtek véltt hajával a' keresett gyümölcsnek, mellyhez hevenyében nem juthattak.

Garbanov és Sztachlov, így nevezték magokat e' gyilkosok, leültek egy fa alá, tarisznyájokból elő vették a' bort és a' kenyeret, melly nélkül a' táplálék nélkül szűkölködő erőbe soha sem ereszkedtek, és szinte készülő félben voltak, hogy zsákmányokat a' koczkának segedelmével felosszák, ammint őket egy mennydörgés, mellyet a' fellegekkel megterheltt levegő zúgó szélvésszel az erdőre sebesen kiterjesztett volt, nyugovó helyekből felrezzentette. Egy más utánn sebesen következő villanatok átvagdalták a' látható környéknek egeit, 's hatalmasan megrezzentő csapással lerohant a' tűz kígyóhoz hasonló mennykő egy közel álló tölgyfának tetejébe, melly lángot vetvén világosan ragyogó fáklya gyanánt szolgált a' fekete felhőkkel beborultt éjszakának.

Eliza telve lévén az emberektől és a' vad állatoktól való félelemmel, most pedig a' természetnek e' rettenetes jelenésétől elrémülvén, azt gondolta, hogy e' csapással feje felett menedékhelyének minden boltozattjai egyszerre összeomlanak; kiugrott tehát a' szabad égnek romolhatatlan boltya alá, és egyenesen oda sietett a' tűzhöz gyilkosságainak karjai közé.

Rémültt szaladásában a' bosszonkodó természetnek fenyegetései elől, tünhetett-e retentesebb jelenés elejébe emberi állatnál? és még is, ammint az égő fának nevededő lángja az idegen orcákat szinte megvilágosította, az emberségben való bizodalom is, melly minden jónemű jámbor szívben rezzenthetetlen kőszikla gyanánt állhatatoskodik, új derülésre hozta lelkében a' reménységet, olly annyira hogy majdnem minden félelem nélkül lépett oda a' két gonosztévő közé, kik az ellene fentt dákokot öveikben hordozták. De azonnal, hogy ezeknek vad kezei a' gyilkoló szerszámokat előrántották, megösmerte ő az új bizodalomnak csalfaságát, 's a' félelem és az emberiséghez való szítás között habozván leereszkedett előttök térgyeire, 's a' könyörületes irgalomért olly ígéssel és olly szózattal esedezett, mellyekre még a' vért szomjazó tigrisnek gyilkolásra hajlandó körme is közepettén a' mészárlásnak megmeredt volna.

De nem is maradtak illetődés nélkül ezen embertelen embereknek kőkemény szívei; az egyik közülök hátra rántotta a' másíknak felemeltt dákját, és Elizának megígérte, hogy életét nem bántya. Csak Dobroszláv, kinek hatalmától még a' bérlett gyilkosok is rettegetek, csak a' bosszújától való félelem, ha megtudná, hogy a' reájok bízott gyilkosságot el nem követték, volt

egyedül képes Sztachlovot³⁸⁵ még visszatartóztatni, hogy Garbanovnak³⁸⁶ emberséges ígére-
re rá ne álljon. De Elíza oly szorosán oda kapcsolta magát vígasztalásra szokott esedezései
által Garbanovnak³⁸⁷ meglágyultt szívéhez, hogy ez társát maga lefegyverkeztette, és csak
arról gondolkodott, micsoda színfogással elégíthesse meg Dobroszlávot, ha majd töllok e'
gyilkosságról számot kér.

Ezt nekik nem sokáig kellett nyomozni. Elízának ruháját ígérték ők meg Dobroszlávnak,
záloga gyanánt az elkövetett gyilkosságnak. E' helyett tehát a' szerencsétlennek oda adták a'
paraszt leányruhát. Elvévén tőlle azon egyetlen egy fejér köntöst, mellyet Xarko rajta ha-
gyott, elhagyták a' pusztá erődben, megelégedvén azzal a' bizonyossággal, hogy zsoldgyokot el
nem vesztek, és talán ama' homályos érzeménnyel is, hogy Elízának új létet adván, oly jóságos
cselekedetet követtek el, melly még gonosz szíveknek is néműnű nemességet adott. Elíza
szinte újjolag született alkotmányának nézvén magát, felbátorodott elejénte; de ammint a' ha-
muvá lett fának lánjja fogyni és tüze aludni kezdett, az ő szíve is érzette azonnal elhagyott
állapottyának szomorú csendességét.

Közelített már az éj, 's a' setétségnek fellegpalástyával³⁸⁸ a' földet lassankint elborította. A'
mennydörgés elvonódott, a' szélvész lecsillapodott, és csak imitt amott nyögtek még a' szaka-
dozott tölgyeknek törzsökei szilajon ingadozó teteik alatt; de annyival rettenetesebben hang-
zott ki a' mélységekből a' ragadó állatoknak ordítása. Elízának ereje megfogyván, az ijedés-
nek³⁸⁹ érzeménnyel is megtompúlt benne, és csak az éjjeli harmatnak hideg borzadása zendült
meg olykor megfáradtt tagjaiban. Visszavonódott végtére a' falromladékok' boltozatának ol-
talma alá, hol bádgyadt teste a' mohhal benőtt kőpadolatnak kemény vankossára érzéketlenül
lerogyott.

A' következő hajnalnak öleiből felemelkedett napnak ragyogó szekere nagy részét járta
volt már meg a' felderült égnek, és a' korán felövedzett utazó elhagyta volt már reggeli
úttjának felét, mikor Elíza szemeit először megnyitotta, 's a' körülötte lévő tárgyaknak
homályában, vígasztalás nélkül szűkölködő létének új siratására felébredt.

Óh! lépj ki, szegény Alkotmány! a' mosolygó égnek világos kéksége alá! Hadd lebegje körül
szorongatott mellyedet a' derült reggelnek szelíd lehellete; hadd enyhítsék szívbeli szomjadot
a' természetnek balsamos illati, mellyek a' virágoknak újjolag megnyílt kelyheiből kipárolga-
nak. Valamint ötet a' szilaj elementumoknak rémítő harcaiból, úgy vezet ki talán tégedet is a'
mai nap szenvedésidnek rettenetes viadalmából.

Hallyadszza! mi volt ez? A' bűbájos harangocska egynehány magányos ütésektől megindít-
tatván, értelmes hangokra fakadt. Amaz órák, mellyekben a' gonosz lelkek a' földön uralkod-
nak, elenyésztek azalatt, még szemeid behúnyva nyugodtak. Most a' tiszta napnak világossá-
gánál csak a' jó angyaloknak ragyogó képei bocsátkoznak le a' halandókhhoz. Ezeknek egyyike,
a' ki tégedet hí. Menny és engedelmeskedgy intő jeladásának.

Elíza a' harangocskát értelmesen hallotta, 's nyugovó helyérül majdnem tehetetlen erejével
nagynehezen felemelkedvén, kisietett oltalomrejtekének világos küszöbéhez.

Itt ő általellenben egy kis közben meglátott egy ifiút, ki vidám orczával szemét a' torony-
ra meresztette³⁹⁰ volt, 's ki majd azután a' leányjelenést megsajdítván, karjait előre nyújtotta,

³⁸⁵ *Sztachlovot* [Emendálva.]

³⁸⁶ *Garbanovnak* [Emendálva.]

³⁸⁷ *Garbanovnak* [Emendálva.]

³⁸⁸ *fellegpalástyával* [Emendálva.]

³⁸⁹ *ijedésnek* [Emendálva.]

³⁹⁰ *meresztette* [Emendálva.]

félénken hátra lépett, 's elfordúlt orczával szorongatások között remegve felkiáltott: Atyám Kovár, lélek! lélek!

Kovár, a' mi jámbor öregünk, Szokol fiával szokott búcsújárásátul haza térvén, e' reggel az erdőben eltévedett. Ezen ajtatos öreg egynehány esztendőttől fogva szinte ama' tájban, mikor a' Herczeg az ő jelenlétével szegény házát megboldogította, meg szokott volt látogatni egy szent helyet, hol a' mennyei gondviselésnek hálákat áldozott ama' kegyelemért, mellyel a' megsebesített Herczegnek életét az ő apoló keze alatt fenntartotta, kiben most az egész országnak köz boldogsága felvirágzik. Szokolnak el kellett vele mindenkor menni, rész szerint hogy erőtlen vénségét az útonn gyámolítsa, rész szerint pedig, hogy édes attyának példáját követni megtanúllya, és e' búcsújárást még onokáinak is meghaggya.

E' szent helyről harmadszor tértek már ők most vissza. Az éjszakát egy pusztá gunnyóban töltvén, korán útnak indultak, hogy a' délnek rekkenő hőségét megelőzzék; de eltévedvén, ammint az elveszett ösvényt nyomozgatták, e' falomladékokhoz jutottanak. Itt Kovár megösmerte a' vidéket, mellyet még ifiúságában látott, és megörült, hogy emlékezetéből bizonyos jeleket vonhatott, mellyek szerint az igaz útra ismét visszatérhessen.

Elbeszéllette ő rövid szókkal Szokolnak, a' mit a' monda száz esztendőttől fogva e' Kastélyról költött, és bizonyos kívánt maga is arrúl lenni, ha a' toronyban megvan-e még valóban a' híres harangocska? De Szokolnak képző tehetsége Kovárnak rövid beszédgye által nem külömben, mint az előtte álló és szívborzasztó romladéknak tekintete által úgy megtüzesedett, hogy édes attyát a' legérzékenyebb esedezéssel kérte, haggyon fel e' veszedelmes nyomozásával, és távozzon inkább vele együtt gyors sietséggel e' rettenetes helynek környékéből. Haszontalan volt minden ügyekezete. Az öreg csak azért is, hogy Szokolt tapasztalatlanságának rettegéséből kigyógyítsa, ellent állott minden kérésének, 's ott hagyván szorongatási között fiát, a' toronynak ment. Ennek betett ugyan, de be nem zártt ajtaja könnyen engedett a' taszításnak, mellyet Kovár rajta mankójával tett, és megnyílt. A' torony tág és üres kerekéget foglalt magában, melly szinte olly mélyen látszott a' földnek homályos gyomrába lenyúlni, mint a' nyílt tetejébe benéző magos ég felé emelkedni. Onnan felülről lefelé függött benne egy láncz, mellyet az ajtónak küszöbéből elérni könnyű volt. A' földbe nyúló mélység miatt be nem mehetvén Kovár a' toronyba, magához vonta a' lánczot, 's tapasztalni akarta, mit vonand fel vele a' mélységnek fenekéről? Azon szempillantásban megszömlott hangosan felette a' harangocska, mire a' lánczot kezéből ismét elbocsátotta.

A' harangszóra előjött Eliza, kinek első tekintete Szokolt a' remegő várakozásnak állapottyában találta, melly megjelenése miatt ijedésre változott. Képzése tömve lévén mindenmüképen öszvezavart vászképekkel, csuda nem volt, hogy Elizát kísértő léleknek nézte, ki a' nyomorúságtól emésztetvén, az epesztő búbánattul meghalaványodván,³⁹¹ vállainn habzó hajjal jött ki e' rémítő helynek homályosságából.

De ammint Eliza kellemetesen gyenge szózattal imígy szóllította meg: „Ne fély, jövény! akárki légy,³⁹² ne fély egy erőtlen leánytúl, a' ki oltalomért hozzád folyamodik,” panasszának dalos hangjai megéreztetvén az ifiúval a' benne fekvő segéderőt, bátorságát is helyre állították. Arra felé fordult lassacsán, a' honnan a' köcsögtető hangok fülébe hatottak, és azon szempillantásban érzette is már, hogy egy lány kezecke vállára bocsátkozik; megsajdította, hogy mennyei tisztasággal tündöklő szemek tekintenek fel hozzá.

³⁹¹ *meghala: ványodván*, [Emendálva.]

³⁹² *akárkilégy*, [Emendálva.]

Kovárt az idegen szózat figyelmetessé tette, 's mihelyt a' leány szemébe tünt, elhagyta legottan az élettelen falak között való nyomozást, és oda szított az emberi valóhoz, hogy különös jelenéséről bővebben tudakozódjyon. Elíza egyszerre két férfiú között állott, kik az emberségben való bizodalmat hazájában élt fellegetlen napjaiból szívébe hirtelen ismét visszabájolták. Egy öreg ember, kinek orczájánn ama' felséges érzemény, melly embertársunknak szenvedését sajátunknak nézi, a' tiszta léleknek mennyei sűgáriban naplott; egy ifú, kinek nyílt szíve szelíden vizsgáló szemeinek tekintetében lebegett.

Megfélénekedett ugyan egy keveset, ammint eszre vette, hogy mind a' két keze férjfi kézben fekszik, de ammint tőle Kovár férjfiass szózattal és jámborszívűséggel baját tudakozta, megnyitotta csak ugyan lassankint szívet ama' mennyből lebocsátkozó reménységeknek, mellyek őtet az emberekkel ismét kibékéltették. Barátságos kötelék az emberek között a' beszéd, és a' részesülő szózatnak mindenik hangjával érezhetőképen szokott enyészni a' félelem.

Megfosztva lévén minden bizonyágtúl, mellyel szavait megerősíthetné, ha felséges születését és a' ragyogó méltóságot, melly reá Erdélyben várakozott, hüven elejekbe terjesztené, és attúl félvén, hogy e' bizonyságoknak fogyatkozásánál szabadítói eszeveszetnek néznék és minden segedelem nélkül hagynák; inkább paraszt leánynak mondotta magát, ammint öltözete is hihetőnek tette, kit a' latrok messzefekvő honnyából elragadtak, ezen erdőbe hurczoltak, és az éhségfalálnak veszedelmébe ejtettek.

Kovárnak elég volt tudni, hogy egy szenvedő ember segedelem nélkül szűkölködik, 's azonnal eltökélte magában, hogy szenvedésétől kész akarattal megmenti; de életének olly korában lévén, melly a' szívet nyugodalmából nem egy könnyen hagyja kifordúlni, Elizának beszédgyét mind végig kihallgatta volna. Nem úgy Szokol. Elég volt ennek világosan látni, hogy Elizának teste és vére van. Lány szózattal előadott panaszi egy leányzónak, kinek anygali képvonásait a' búbánat meg nem rontotta, hanem csak az annyival nagyobb ingernek fátyolával beborította, sebesebb kerengéssel űzték szívéhez a' vért. Váltólag forgatta tekinteteit már a' Herczeg Kisasszonyra részesülő tisztelettel, már Kovárra tudakozódó vizsgasággal, 's imígy esett Elizának szavába: „Óh! az én atyám nem hágy itt tégedet; és ha erőd meggyengül, karjaimonn viszlek el hajlékunkba. Hisz az én jó anyám Szíva akkor fogadott fel engemet, mikor még gyermek voltam, kit még sok esztendeig kellett fáradságos szorgalommal nevelgetnie, minekelőtte a' gazdaságnál legkisebb munkát végezhettem volna. Te pedig, óh! te már olly nagy vagy, hogy meg kell neki örülnie, ha neki illy barátságos leánykát viszünk, ki őtet foglalatosságiban segítse. Nemde, atyám! a' leánykát haza visszük? segedelmére lessz ő Szíva anyámnak minden bizonnal, és a' mit el nem végezhet, azt szokott munkámonn kívül magamra vállalom, csak hogy az anyám reá derült tekinteteket vessen.”

Ková Szokolnak beszédes buzgóságát látván, elmosolyogta magát. Érzette ő, hogy üdönn kívül volna, fiának reménységeivel és önnön szívének eltökélt szándékával hideg fontolgtatás által ellenkezni, 's megígérte Elizának, hogy neki hajlékában helyt adván, atyai gondviselést is nyújt.

Elíza az emberekhez való bizodalomban olly magosra érzette magát ismét felemelkedni, hogy szabadítói között az iszonyúságnak e' helyét érezhetőképen nevedő erővel, minden támogatás vagy vezetés nélkül, maga elhagyta, Kovár a' vidéket ösmervén, egyenesen neki tudott menni az elveszett ösvénynek. Szokol már Elíza előtt, már mellette, már megette ment, vagy útyából háritván gondos kézzel a' bozótiszövényeket félre, vagy magát emelvén át szorgalmas karjaival az árkon, vagy megakadtt köntössét a' csipkebokrokból kifejtven. Az út hosszas volt. Nagy része volt még ennek hátra egész hazáig, mikor őket a' völgyek, a' hegyek-

nek árnyékaitól meghomályosítottván, inteni kezdték, hogy a' nap lealkonyodik. A' lépéseket meg kellett siettetni; Elízának megfáradtt lábán hóllyagokat és sebeket okozott már a' köves útnak keménysége, és a' kívántt siettetés felmúlta elcsüggedtt tehetségét. Világos örömmel nézte Szokol, hogy ajánlását, mellyel már több ízben megkínálta volt, tovább már meg nem vetheti, 's készséggel felvette hátára az elbádogyadtt Herczeg Kisasszonyt. Nem sokára úgy látszott neki, mintha vállára bocsátotta volna Elíza szenderedő fejét; mire az alacsonyabban függő ágak alatt szorgalmatosan meggörnyedt, hogy az aluvót meg ne érénsték, és fel ne kóltsek. Nem mintha a' fáradságot el nem tudta volna viselni, hanem attúl tartván, ne hogy elbádogyadtt terhét nagyon megrázza, önnkint hátráltatta a' sietést, úgy hogy hamarább besetettedtt, mintsem a' házudvarnak ösmeretes sövénynyéhez jutottak volna. Felugrottak végtére a' háznak barátságos őrei hangos örömszüköléssel urokra, 's Kovárnak kopogására a' felébredtt házi gazdasszony a' félre toltt kilincsnek zörgésével felelt. Kovár és Szíva megölelték egymást az udvaron, Szokol pedig nem gyözzvén ennek végét várni, elcsúszott megettek a' szobába, hol hátárúl a' felébredtt de elerőtlenedett Herczeg Kisasszonyt az öreg Kovárnak vánkossokkal megrakott karszékére lebocsátotta.

A' gyengén világító éjjeli lámpás, mellyel Szíva elejekbe ment, és szíves öregének megölelése nem engedte, hogy az új vendéget eszre vegye, 's mivel Szokolnak barátságos üdvözléséhez volt szokva, nem tudott elegendőképen csudálkozni azon, hogy a' setét szobába olly gyorsan besietett. Kovár mindaddig ki nem ragadta morgó álmélkodásábúl, még a' háznak ajtaját ismét be nem zárta, 's a' lámpással a' szobába visszatérvén, saját szemeivel nem látta Elíza' széke mellett Szokolt, ki szinte abban foglalatoskodott, hogy ennek az éjjeli harmattúl meghidegedett lábait és karjait Szívának nyoszolyájábúl kivett és már megmelegedett vánkossaiba takargassa.

Ne itéllyük meg igazságtalanúl a' mi jó öreg Szívánkot, kit nem sokára még nagyra is fogunk böcsülni, ha most Szokolt vállánál keményebben megragadván, ama' kérdéssel támadgya meg, mi oka lehet, hogy neki jó estvét nem kíván? és mire kellyen neki e' jelenést magyaráznia?

Kovár nem várta meg, hogy Szokol felellyen, hanem Szívát, ki mind a' kettőre komoran tudakozódó tekinteteket vetett, kezénél fogva félre vezetvén, arra kérte, hogy adgyon ezen éjszakára szállást egy szerencsétlen leánynak, kit minden segedelem nélkül az erdőben lelték, 's magokkal haza vezettek. Szokol erre öszvekapcsolta esedezését Kovárnak kívánságával, 's mivel a' vendég' számára oda ajánlotta saját ágját, maga pedig a' pajtában a' pusztá szalmánn való hálással megelégedni kívánt, Szívának tovább semmi ellenvetése nem volt. Elíza két kísézőjének karjaira támaszkodván, bement a' komrácskába, hol egynehány naptúl fogva az első nyugodalmas éjszakát aludni remélette.

Kovár is érezvén, hogy nyugalomra van szüksége, azzal vígasztalgatta a' tudakozódó Szívát, hogy kérdéseire más nap reggel fog felelni. Szokol e' kérdések elől hasonlóképen kitérvén, szalmábúl vetett ágját felkereste. Az egész felébredtt udvarban lecsendesedett végtére minden; és csak az ifiúnak mellyében habzottak még váltólag a' meghatározhatatlan érzemények, az édes remények, és a' szomorú kétségek. Egész testét elfoglalta volt a' fáradságnak súllyá; de szemei meg nem hagyták magokat az éjnek körülborító homálljátúl hódítani, és be nem húnýódtak. Előttök lebegett Elízának termete a' pözsgő képzelésnek bájos világosságában, 's ragyogó sűgári által rózsaszínekkel párkányozta ki örvendetes jövendőségének horízonyját. Előre felszámította Elízának szemeibúl mind ama' jutalmazó tekinteteket, mikor majd a' végzett munka utánn, mellyet vele felosztand, az alkonyi dologszűnetkor haza vezet, és a' velek megelégedő Szívának dicséretét neki egészen átengedi. Törődött ő magában még

azonn is, micsoda nevet válasszon Elízának? Húgom! – – Áh! e' nevezetben feltalálta szíve ama' kívánságának tellyes megelégitését, mellyet magában titkon nevelgetett. E' név olly közel édesítette édes hangjával mellyéhez e' szeretetre méltó leányt! százszor is mondogatta ő e' szót selypegő ajakokkal, 's képzelésében közelebb és megmeg közelebb jött hozzá az édesen hitt Kedves. Ámde mikor az utolsó hívással karjait kiterjesztette, és Elizát gondolatyában testvér szívéhez szoritani akarta, hirtelen olly szorongatások, és szélvész esz éremények támadtak mellyében, mint ama' reménytelen játékosban, ki a' koczkát mind csak kezeiben rázogattya, és magát arra, hogy az asztalra vesse, el nem tőkélheti.

Nekünk, kik a' titkos indulatok' jelképeinek fejtegetéséhez jobban értünk, mint a' tapasztalatlan Szokol, nekünk, mondám, nem volna nehéz, szívének egész titkát kitanúlnunk. De belső állapottyának történeteit ne előzzük meg; megvilágosodnak ezek önnkint; és akkorra fenn marad még nekünk a' csendes öröm, mellyel mondhatni fogjuk, hogy romlatlan ártatlanságunk meg tudgya még éles és egyenes tekintetével a' Természetet hű nyomdokinn lejni.

Szürkülni kezdett már a' hajnal. Elolvadnak ezzel az égenn a' csillagoknak lángocskái, 's elenyésznek szemeinkből a' képzelésnek országában pözsögő természetnek világos képei. Az ifiúnak szívében ismét elfoglalta az első helyet az érzékeny szorgalom,³⁹³ mellyel az iránt gondoskodott, ha Elízának erejét helyre hozta-e vallyon a' frissítő álom, mellytől ötet a' sanyarú fáradtság megfosztotta? Elhagyta tehát ágyát, 's mivel attúl tartott, ne hogy a' virogató ebek a' napnak érkezését korábban jelentsék, magához édesítette azokat hízelkedések által, 's már köcsögtetéssel, már fenyegetéssel azt nyerte tőllök ki, hogy egy egész óráig tovább hallgassanak, mintsem egyébkép szoktak volt. Halk lépéssel, és visszatartott lélekzettel osontott ama' szobának bezárt ablaktáblájához, mellyben szülői aludtak, 's hallgatódzván egy üdeig, örömmel tapasztalta, hogy az éjjeli nyugalomnak megzavarása, mellyet késő érkezések okozott, Szívának álmát a' szokott üdönn túl meghosszabbította, világosabb veresség kezdett az égre terjedni, és Szokol remegő szívvel várta már a' szempillantást, mellyben a' szokásnak hatalmas a' kedvező esetenn csak ugyan még is győzedelmeskedett. Hirtelen eszre vette végtére a' már ugyan vártt, de még is félelmes zörgést a' szobában; felrepült az ablaktábla, 's az öreg asszony-nak recsegő szózatya, mellyel Szokolt költeni akarta, fellázította az egész udvart. Az ebek kiosontak őrzőjök' kezéből, 's lármás ugatással feleltek gazdasszonyoknak szavára. Szokol visszavonta magát a' falhoz, és hogy magát el ne árúlly, nevének csak második kiáltására jelent meg. Fenn szóval buzgott a' gazdaságszerető Szíva az elaludtt reggeli óráknak vesztesége ellen, és Szokolnak bármelley esdeklő kérése sem vehette heveségét arra, hogy a' szegény elfáradtt vendégnek nyugalomát megkíméllye.

Ezekre Kovár is felébredt, és felkelt. Látta, hogy Szíva morogva ment ki a' szobából, sőt hallotta, hogy Szokolnak feddését még az udvarban is folytattya. Nehéz munka várapozott még reá, melly abból állott, hogy szándékát a' vendég leány iránt az öreggel közöllye, és helybenhagyását megnyerje. Hevenyében kell nyakonn ragadni mindent! ez volt az ő szava' járása; és így most is hitvését hamar felkereste. Szinte intézgette volt ez Szokolnak foglalatosságát, és errevalónézve félbe nem merte szakasztani szavait, hanem megvárta, még elhallgatott, és neki jó reggelt mondott. Erre Kovár szívességgel hozzá közelítvén, és kezét megfogván, csak hogy a' beszédet a' kívánt tárgyra vezethesse, azt kérdezte tőlle, ha Rósi fel kelt-e már. E' nevet adta tudniillik Eliza magának. „Nem kelt még fel, felelé Szokol, gyorsan hozzájok lépven, mihelyt Rósit nevezni hallotta; engedd meg, Atyám! hogy magát kinyughassa.” – Kovár azt kívánta, hogy kérdésére Szíva felellyen, 's allig hogy Szokolra maga is meg nem haragudott. Megdor-

³⁹³ *sorgalom*, [Emendálva.]

gálta tehát, hogy munkájához még sem fogott, 's élesebb hangzattal, mintsem egyébkép szokta volt, eligazította dolgához, csak hogy ez által Szívát már előre megnyerje. Szokol komoran elosontván, öszveszede késedelmes szorgalmatossággal a' kerti szerszámokat, hogy a' beszédből még valamit felfoghasson. Kovár megújította Szívához előbbi kérdését; ez pedig feleletéhez, hogy még fel nem kelt, hamar oda függesztette szívénn súlyosan fekvő kérdését: mit szándékozik e' leányzóval cselekedni? – Most már meg volt téve a' nehéz kezdet, 's a' próbált öreg férjfiú tudván, hogy Szívának ellenkezését legkönnyebben meggyőzheti, ha véletlenül megtámadgya, röviden és állhatatos szózáttal imígy felelt: Megtartyuk magunknál, és leányunknak fogadgyuk. – Ezt Szíva nem várta, 's bármelly gyors volt is egyébkép nyelve, most még is egynehány szempillantásig elnémult, 's hátra lépven, Kovárra meresztett szemmel nézett. Örült ez neki, hogy Szíva a' felelettel késedelmeskedett, 's a' nélkül, hogy megvárta volna, hogy magához térjen, barátságos biztatásokkal, javaslatokkal, és egynehány közbe vetett oly féle mondásokkal is, mellyek gazdához illő akaratjelentésekhez hasonlítottak, oly tüzesen ostromlotta szívét, hogy egészen megadta magát, minekelőtte csak egy ellenkező szócskát ejthetett volna. Azonban minden védelem nélkül csak nem végezte még is a' harczot, 's feszültt tűrhetlenséggel Kovárnak szavába esvén „de fontoldsa meg a' dolgot még is, Apjok! úgymond. Agyon dolgozzam-é magamot egy henyelő leánykáért? Láttad-é már újjait, melly gyengék?” – A' mi felebaráti kötelességünk nem veszi tekintetbe a' hasznot, mondá viszontag Kovár, ammint Eliza szobájából, mellynek ajtaja az udvarra szolgált, szinte kilépven, és sem az öregeket, sem Szokolt eszre nem vévén, ki még akkor is talált magának az öregektől nem messze külömbféle foglalatosságokat, a' támadó nap felé kiterjesztette karjait, 's térgyre esvén, imádkozott. E' jelenés mennyeihez hasonlított, és nagyon szívreható volt. Kovár levette fejéről süvegét, 's mély hallgatásba merült. Szívának lelkét nem hagyta illetődés nélkül ezen egygyűű és tiszta ajtatosság, 's minekelőtte Elíza felkelt volna térgyeiről, Kovárnak öszvetett kezeire bocsátotta csendesén a' jó öreg asszony kezét, 's könyes szemmel imígy szóllott férjéhez: Jól mondád, Apjok! hadd maradgyon szegényke nálunk.

Imádságát végezvén Elíza, szinte körül akarta nézni magát, ha nem láthatná-e meg valamelyiket baráti közül, ammint ötet Kovár örvendetesen magához szállította. Elíza oda sietett, megkapta vidám indulatossággal kezét, és jó reggelt kívánt neki. Rósi! mondgy jó reggelt az anyádnak is, mondá Kovár, Szívához fordulván, kit Elíza örömeben, hogy szabadítóját láttya, eszre sem vett.

Ammint Elíza Szívát jól megnézte, természet megösmerte ugyan, de csak úgy, mintha ál-mában látta volna; oly annyira megvesztegette minden testi és lelki erejét a' tegnapi habzás az élet és a' halál közt. Visszahomorított fővel még egyszer vetett Kovárra egy tudakozódó tekintetet, 's ammint ennek hunyorítását látta, Szívának nyakába borúlt.

Szokol még sem ment volt el munkájára, minduntalan új tárgyat találván, melly szívét Elízának környékéhez lebilincszte. Eszre vette ő egyszer, hogy az öregek Rósi-ül beszélnek, és ezt neki tudni felette fontos volt. Ammint végtére csak ugyan még is el akart menni, Rósi jött ki, oly derültt orczával, mint a' felkelő nap, komrájának homályából. Elhagyhatta volna-e' már most azt a' környéket, mellyben a' szeretett tárgyat lehelleni látta? végtére pedig saját szemeivel látta még azt is, a' mi neki oly nagy és szorongató gondot okozott, és a' mit remélleni allig merészlett, hogy a' komor és majdnem durva Szíva meglágyulván, Rósit anyai szívességgel karjai közé szoríttya. Elfelejtette magát, elfelejtette, hogy Szülői ötet már régen a' kertben dolgozni gondolták, 's oda ugorván rejtek szögletéből, nagy örömmel e' szavakra fakadt; Rósi nálunk marad!

Csudálkozva nézték körül magokat mind a' hárman, mert örvendetes kiáltását hamarább hallották, mintsem hozzájuk érkezett volna, és a' gazdasszony ránczba szedte volt már haragos homlokát, és henyélése miatt a' legényt keservesen megszidta volna, ha Rósika olly esedező tekintetet nem vetett volna reá, melly ránczait azonnal kisimítván, egész orcáját felderítette.

Szokol sokat akart mondani, de szóllani semmit sem tudott. Lélekzete olly nehéz volt, mintha egy mértföldet fütött volna, és belső zavarodásában maga sem tudta, kihez szóllyon. Elíza kisegítette bajából, barátságosan megszóllítván, és kezét feléje nyújtván, Szokolnak erre egyszerre megnyílt a' nyelve; és Elízának egy egész óráig csevegett volna sajnálkodásárul tegnapi fáradságánn, szorgalmatosságárul nyugodalma iránt, 's a' t. Ha Kovár, megakarván Szívának bosszonkodását előzni, meg nem intette volna, hogy vele a' kertbe mennyen, hol magának az öreg egy kis reggeli foglalatosságot akart keresni.

Maga maradván Szívával Elíza, hasznára akarta ezen alkalmatosságot fordítani, és egész erejét megvetette, hogy fogadott annyának kedvét megnyerje. Szokol' beszédgyébül észre vette, hogy a' szívnek szent tulajdonságainn kívül, a' dolgosság az ajánlásnak legjobb módgya a' gazdaságszerető és serény öreg asszonynál, kit errevalónézve arra kért, hogy valamelly munkát neki is adna. E' kész akarátú ajánlás Szívának valóban tetszett, de ammint barátságosan megczirógatta a' leánynak orcáját, és ezt felette gyengének érzette, eszébe jutott azonnal, a' mit Elízának kezeiről az előbbeni estvénn tapasztalt, 's tenyerére tévén azoknak egyykét, imígy szóllott: Minémű munkát adhatnék én illy erőtlen kezeknek? E' jegyzéshez igen természetesen oda kapcsolta magát ama'gondolat, hogy Rósi' ruhája és termete meg nem eggyeznek; és így egyszerre ostromlani kezdte Elízát, hogy vallyá meg a' csalárdságot, mellyel őket játszdogállyá.

Nem vagyok én csalárd ámitó, felelé ez szelíd méltósággal; igaz és nyíltt szívű vagyok, a' mennyire lennem szabad; de többre nem kényszeríthetsz. Jól mondod, hogy e' ruházat nem illik születésemhez; csak egynehány naptúl fogva viselem. A' ki engemet arra kényszerített, hogy e' ruhába öltözködjek, azt az Isten fogja megítélni; neked ötet meg nem nevezhetem. Nyugosztald meg magadot azzal, hogy ártatlan leányt mentettetek meg a' nyomorúságnak mélyleitül; légy bizonyos háládatosságomrúl minden jótéteményedért; légy bizonyos olly szeretetemrül,³⁹⁴ a' minővel édes anyyához a' gyermek viseltetni tartozik; további kérdésekkel pedig kímélly meg; én neked azokra nem felelhetek.

Ezt ő olly nyíltt és derűltt tekintettel, és olly hízelkedő szózattal mondotta, hogy Szívának lehetetlen volt új kérdésre fakadnia, hanem e' helyett még egyszer mellyéhez szorította, és újra bizonyossá tette a' felül, hogy édes anyya lessz.

Szokolnak a' munkája kevés előmenetelű volt. Szerencséjére az szolgált, hogy Kovár volt mellette, kinek szelídsége meg nem engedte, hogy érdeme szerint megdorgállyá. Ha Szíva lett volna jelen, már százszor is megszidta volna. Benyomta az ásót a' földbe, ismét kivonta belőlle, és nyugodott, a' nélkül hogy tudta volna, mit cselekszik, mivel gondolati mind csak Rósi körül repdestek. Az öreg a' munkátul meghevült, és megszomjazott, de a' korszót nem találta a' kertben, mellyet Szokol magával mind ide, mind a' szántóföldre hordozni szokott volt, hogy izzasztó serénységét hüs itallal felfrissítse. Most ő ezt elfelejtette. De kinek lehetett nagyobb öröme, mint neki? jó alkalmatosság volt ez arra, hogy Rósit ismét megláthassa. Allig hogy Kovár a' korszóruól említést tett, Szokol azonnal elhagyította az ásót, és a' sövényenn átugrott. Magánn kívül szaladt keresztül az udvaronn, és Szívához imígy kiáltott: Anyám Asszony! a' vizes korszót! Szíva és Rósi szinte megijedtek rajta, azt gondolván, hogy tűz akar támadni,

³⁹⁴ *szeretemrül*, [Emendálva.]

mellynek eloltására Szokol vizet keres. Szíva megdorgálta ugyan, hogy illy kicsinységért olly esztelen lármát üt; de most egyszer semmit sem gondolt a' legény vele, mivel szemei az ő kedves Rósijára meredtek volt.

Kedves Rósijára, mondhattuk már most igazán, mert a' habzó kívánságok világos ügyekezetre derültek fel szívében, és így már átlátta, hogy azzal, ha Rósit hűgának nevezi, meg nem elégedhet. Azt ohajtotta tehát, hogy hitvessének tehesse, ha egyébaránt Rósi rá áll. Ezen utolsó szavakat hozzá tette ugyan ő magában; de a' kívánság olly örömet jár a' reménységgel, hogy Rósi' akarattjáról nem is igen tudott kételkedni. Hisz ő nálunk akar maradni, mondá Szokol magában, sőt ha közünkbe fogadgyuk, ezt ő még jótéteménynek is nézi; hozzám pedig micsoda nagy szívességet nem mutat; minek vetné meg tehát kezemet? – A' mit Rósi Szívának megvallott, azt még Szokol nem tudta. De feltette magában még is, hogy Rósit ez iránt megkérdezi, és erre szinte alkalmas szempillantást talált azonban, mikor Szíva a' vizes korsóért a' szobába bement, és a' legényt Rósival magát hagyta.

Minden szószaporítás nélkül egyenesen szokta a' természetes ember az ő szívének indulattyait kinyilatkoztatni.

Elíza a' váratlan ajánlást hallván, megijedt, és szívből sajnálotta, hogy e' jó indulatú ifiúnak legszebb reménységeit egy ütéssel kénytelen feldűlni. Könyörületességéből még csak kezét sem merte vissza vonni, melyet Szokol tellyes bizodalommal megragadott volt. Azonban hosszabb csalatkozásban készakartva hagyni, törvénytelenységnek vélte. Az igazságos eredménynek fel kellett még a' kíméllést is áldoznia. Szokol sürgette a' feleletet, mivel minden szempillantásban visszavárta az öreg asszonyt, és így Elízának allig volt elegendő üdeje csak arra is, hogy neki e' kevés szavakat mondgya: Szokol, én tégedet szeretlek, mint egy háladatos azt csak szeretheti, a' ki őtet a' haláltól megmentette; de többet ne kívánny töllem. Nem tudod te – Itt hozzájok Szíva visszaérkezvén, félbe szakasztotta beszédgyeket, és Szokolt a' korsóval a' kertbe visszaküldötte.

El lehet gondolni, micsodás szívvel osontott el innen szegény Szokol. De mivel a' közfalat nem ösmerte, mely Rósi között és ő között volt, azzal a' reménységgel vígasztalta magát, hogy az ő szorgalmatos ügyekezete, és velevaló hosszabb társalkodása többet fog végtére hozzá a' leánynak szívében a' pusztá háladatosságánál ébreszteni.

Szíva szinte egynehány orsó fonalat és motólát hozott, hogy Elízának, saját kívánsága szerint, munkát, egyszersmind pedig olly munkát adgyon, mellyel ereje felér, ammint messzéről egyszerre a' kürtöknek, és több musikaeszközöknek hangja hallatott, és a' házhoz közelíténi látszott. Mind Szíva, mind Rósi elvesztegett, hogy duplázott figyelmetességekkel értelmesebben kivehessék a' musikasztót, ammint Szokol szökdösve ismét visszasietett hozzájok ama' hírrel, hogy a' Herczeg érkezik.

Ková is kisietett a' kertből, s' mindnyájan megörültek, bizonyosak lévén, hogy az Ország-nak Attya az ő szegény házokot, mellyben, miolta a' trónusra jutott, több ízben megjelent, most sem fogja látogatás nélkül elmellőzni. Csak Elízában okozott e' bizonyosság, mellyel baráti a' Herczeget magokhoz várták, felette félénk előérzeményeket. Nem a' Herczegtől félt ő, hanem kísértőtől; mert mit várhatott ő ezektől egyebet, hanem hogy e' menedékhelyét is feldűllyák, mihelyt személyét megösmerek, vagy felőlle meghallják, hogy még életben van, és e' hajlékban tartózkodik.

Ammint a' musikasztó szempillantásonkint közelített, úgy nevededett ezzel az ő szorongatása is, melly eszének tehetségeit homálllyal szinte körülvette. A' három jelenvalók közül eggynek sem volt üdeje arra, hogy Elízának állapottyát eszre vegye; kiki csak örömének tulajdon érzeménnyel körül foglalatoskodott. Még Szokol is elfelejtette eggy kis üdeig szerelmes

gondgyait. A' belső tusakodás, mit tévő légyen, meg nem tudta magát Elizában határozni hamarabb, hanem mikor már az első nemes Ifiakot az udvarba lépni látta. Most már szaladni akart, s a' kapunak futott, hol már a' hercegi késérők befelé tolódtak. Egyszerre egy rés támadt, hol át akart csúszni; de szinte azon szempillantásban a' Herceg lépett úttyába, ki az örvendetes emlékezetnek érzeménnyei által, és kellemetes menyasszonyának birtoka által felderítettén, Elizát megállapította, nem győzvéen eleget csudálkozni azonn, hogy emberi állat az ő jelenlétét olly félénken kerülhesse.

Szíva Elizának csak imént eszre vett félénkségét saját érzeménnyre szerint könnyen elmagyarázván, azzal mentegette mind magát, mind a' leányt, hogy házi köntösseikben szégyenlenek Főurok előtt megjelenni. Almarik nem engedett neki üdőt arra, hogy mentegéseit olly beszédességgel terjessze elejébe, a' minővel az illyen személyek efféle esetekben élni szoktak, hanem az öregnek kezét megnyomván, elmosolyogta kegyesen magát, és Kovár felé indúlt, Szíva ezen alkalmatossággal arra élt, hogy Rósikával egygyütt sebesen eltűnt a' végből, hogy ünneplő ruhájába öltözködjön. Eliza még e' paraszt köntössében ünnepet meg nem élt; üdő pedig még arra elengedő nem volt, hogy az ő számára az öregek ünneplő ruhárúl gondolkozzanak. Ez volt az oka, hogy a' szomszédnak leányátúl kértek hamarjában egyget kölcsön, melly Rósiknak nagyon illett.

Még e' fejr személyek máskép öltözködtek, addig Almarik elbeszéllette Kovárnak az alkalmatosságot, melly őtet e' látogatásra indította. „Hamarább még, mint fő várasomnak lakosi közé, hozzád vezetem Országomnak köz annyát. Sok örömkialtás váarakozik ott érkezésünkre; de mellyik Fejedelem tudhattya azt, hány titkos ellenségeit kényszeríti pompás diadalmának ünneplésére az öszvecsüdültt népnek habzásához hasonló mozgása? Bizonyos vagyok-e benne, hogy a' sokaság között vagyon-é csak egygyetlen egy is, a' ki atyai szeretetemet, mellyel őket szívemben hordozom, fiúi érzékenységgel fogadgya? Itt, tudom, olly szíveket találók, mellyek új szerencsémét lármás pompa nélkül, de annyival mélyebben és igazabban érzik; és az illyen embereknek társaságában tanúlly meg mind férjének, mint szerencsés fejedelemnek, mind önnön magának, mint szeretett országanyának boldogságát nagyra böcsülni.”³⁹⁵

Még Almarik ezeket mondotta, a' szomszédok szeretett Herczegeknek érkezését meghallván, öszve kezdettek körülötte mély tisztelettel gyülekezni. Allyánn a' dombnak, mellynek tetejénn Kovárnak háza állott, elhagyta a' Hercegi Pár a' kocsit, mellytúl Almarik egynehány szempillantással hamarabb felérkezett, mint menyasszonya. Most már ez is felérkezett, és szíves örömmel fogadtatott. Dobroszlav' karjánn mendegélt ő a' falunak öszvegyültt lakossai között, nem kevélyen ugyan, de nem is nyájasan; tekintetet adván ugyan magának, de nem ollyat, mellybül kitetszett volna, hogy a' méltóságot már megszokta. Egygy szóval: jövendőbéli Jobbágyainak szíves örömkialtásira nem tetszett ki egygyéb erőltetett orczavonásaibül hidegvérűségnél. Egész valójának e' feszessége Almariknak vizsga szemeit el nem kerülte. Szépsége azonban Almarik' szívét egész az elragadtatásig megbájolta, de magaviselése meg nem hódította. Dobroszlav ezt nem ösmerte úgy, mint hűgának bájoló termetét és orczavonásait. Almarik' szívében egygy érzemény uralkodott, mellyrül az ember gyűlölő udvarnak abban a' vélekedésben volt, hogy az érzékenységeknek részegítő kábítása által könnyen elfojtathatik; egygy érzemény, melly uralkodását a' házasság által választott kellemetes asszonyságnak szent szerelmével feloszthattya ugyan, de ettül székébül még is soha ki nem emeltethetik; és ezen érzemény ama' szeretet volt, mellyel népéhez a' jó Fejedelem viseltetni szokott. Erre Dobroszlav elfelejtette hűgát előre elkészíteni.

³⁹⁵ [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Mihelyt tudniillik ötet ama' borzasztó lakásból kivezette, melyet az érzékeny szívű Olvasó mélyebb szűszorongatással hagyott el, mint a' hidegvérű, és embertelen udvarnok, vagy mint a' szerelemtől megrészedett húga; azonnal hozzá tolódtak az ország' úttyánn emberei közül némelyek, kiket a' szerencsétlen eset szétűzött volt, és jelenlétekkel Dobroszlávot arra kényszerítették, hogy Olfridával úgy bánnyon, mint Herczegasszonyával. Ezen erőltetés még jobban nevededett azoknak érkezésével, kiket Almarik, a' szerencsétlen történetnek hírét meghallván, a' fővárasbúl nagy sietséggel küldött, hogy azokat, a' kik megmenekedtek, öszveszedgyék, és egy vadász kastélyba vezessék, hol a' menyasszonyt maga is a' Herczeg várni fogja. Itt Almarik hirtelenében olly rendeléseket tett, hogy a' hercegi kísézőknek a' szerencsétlen eset által megzavartt ragyogása helyre állíttasson; itt ő karjai közé is fogadta a' menyasszonyt, nem kölömben álmétkodván szerelmes elragadtatások között ingerlő szépségénn, mint a' menyasszony ama' díszekenn, melyek a' Herczeget érzékeny szerelemre méltónak tették.

Így állott Dobroszláv megfosztva minden alkalmatosságtúl, mellyel oktatásait hűgánál folytathatta volna, egyszerre amaz alacsony pontonn, melly az udvari szolgát, bármelley nagy rendű legyen is, a' Fejedelemnek Asszonyátúl elválasztja. Egyebet tehát nem tehetett, hanem hogy a' kezdett ügyekezetnek folytatását egészen csak Olfridának eszére bízta.

Az utánna való nap, mellyet menyasszonyának a' Herczeg a' végre engedett, hogy kemény viadalban volt erejét zavaratlan nyugalom által helyre hozza, a' gyönyörködtető elragadtatásnak édes bizonyítási között múlt el, mellyekkel egymást a' szerelmesek váltólag mulatták. Olfrida birtokában látván amaz indúlattyának tárgyát, melly sebesedett mellyében a' reménységnek és a' kétségbeesésnek viszontagi viaskodási között uralkodott, el tudta felejteni mindazokat, a' mik lelkiösméretét veszedelmes játékára megemlékeztethették volna. Így azután természetes dolog volt, hogy magát érzékenykedési között minden mértéklő zabola nélkül oda adván, Almariknak érzékenységeit is olly hathatós kéjjel bájolta meg, melly a' Herczegnek minden várakozását meghaladta.

Más nap reggel, mikor már a' rendelések a' fő várasba való költözésrűl megtetettek volt, Olfridának dolga veszedelmesebb lett. Mindenik házbúl, melly mellett a' hercegi Pár kísézőivel együtt úttyát folytatta, szinte tolódtak kifelé a' fiúi szeretettel telyes jobbágyok országattyoknak hintójához, hogy új Herczegnéjeket meglátván, érzékenyen részesűlő szíveknek vizsgaságát megelégsék. Almarik arra kérte a' Herczeg Kisasszonyt, hogy elhagyott hazájának szokásait³⁹⁶ cseréllye fel az idevalókkal, és Olfrida ezt neki annyival örömebb megígérte, mivel ez neki semmi fáradtságában nem telt, sőt a' szokatlan erőltetésűl meg is mentette. Így tehát a' népek fátyol nélkül kellett orczáját mutatnia; a' mi egy vétkes lelkiösmérettűl felette vakmerő cselekedet volt. Gyakorlott szemtelenség vagy férjfiúi állhatatossággal eltökéllött magaviselés kívántatik arra, hogy az álnokságban járó ember százaknak vizsgáló szeméit mind belső mind külső változás nélkül elvisellye. Egy asszonyi állatnak, ki a' kigyóösvénnyel, mellyre bátyja vezette, ösmeretlen volt, e' próba felette nehéznek tetszhetett; kínos állapottyának irtóztató voltátúl hamar meggyőzetett volna, ha mellyében a' bosszúállástúl való rettegés ama' szűszorongatással fel nem ért volna, melly a' családáságnak felfödözésétűl irtóztott. Réműléssel tekintett ő ama' labirintusba, mellybe keveredett; minden új orczában, melly félénk szeméibe akadt, árúlót látott; és a' veszedelemnek e' mélységére, melly előtte nyitva állani látszott, a' boldog derűlésnek orczavonásival mosolyognia valyon lehetséges volt volna-e? Ezt kívánta a' Herczeg. A' mit Olfrida megtehetett, azt megtette ugyan; de micsoda nagy

³⁹⁶ szokásaival [Emendálva.]

külömbőség volt még is az ő feszes orczavonásai, és a Herczegnek minden erőltetéstől ment és örvendetes tekintetei között, mellyekkel jobbágyainak fiúi szeretetében gyönyörködött?

Fogyatkozása a szívességnek, mely Olfrida' érzeménnyeinek kinyílatkoztatásában uralkodott, fájdalmas illetődést okozott Almarikban, kinek jó szíve mindazonáltal még is talált olyl mentegetéseket, mellyek kívánságait a' jövendősséggel biztatták, minekutánna majd az udvari asszonyoknak szűk környékében nevelt jövevény a' nagy világba kilép, és ennek tágasabb térségét és lármás pompáját jobban megszokja.

Az út a' völgyben Kovár' lakása mellett ment el, és Almariknak mellyét a' háladatosságban fáradhatatlan szívnek legszebb érzeménnyei foglalták el, ammint e' vidéket meglátta, és magát Kovárt a' part' oldalában az útig nyúló kertnek közepénn munkálkodni megsajdította. Az utazóknak zörgése figyelmetessé tette az öregot, ki magát körül tekintvén, és a' Herczegnek embereit megösmervén, öszve csapta örömében az ég felé emelt kezeit, 's az előtte futó Szokol utánn hajlékába sietett, értelmes jeleit adván ama' bizodalmanak, hogy a' Herczeg ötöt meglátogattya.

Látta ezt Almarik, és inkább fő várassát hagyta magára fél napig várakozni, hogysem e' jámbor szívü földművesnek édes reménységét be ne tellyesítette volna. Azért a' szűk útonn megállította szekereit, mellyből az ösvény Kovár' házához vezetett, kiugrott hintajából, Dobroszlávnak átadta a' vélt Herczeg Kisasszonyt, hogy utánna lassacsán felvezesse, maga pedig a' ház' kapujához szinte felrepült.

Mikor jegyessét Almarik a' jámbor egygyűsűségnek és egyenes nyílttszívűségnek e' környékébe a' hidegvérűségnek csak önnön magára függesztett tekintetével belépni látta, melly minden örömkialtást, úgymint nem hozzá tartozót, magátül eligazítani látszott, akkor szíve még mélyebben vérzett. Amaz alkotmány, mellyet vele a' jövendősség olly szoroson egybe kapcsoland, 's mellynek szívében valaha az egész ország iránt való anyai gondviselésnek kellené uralkodni, ezen alkotmány az illetődésnek csak egy jelecskjét sem árulta el azon szempillantásban, mikor ő szinte Istennek érezvén magát, egy egész emberi nemzetet szoríthatott volna érzékeny szívéhez. Ezt az ő férjfiás erejü lelke allig tudta elviselni.

Azt azonban, a' mit érzett, nem akarta derék jobbágyainak elárúlni, és azonn volt, hogy a' Herczeg Kisasszonyt vizsga tekinteteik elől mennél hamarább elvonnya. Ama' szobát, mellyben valaha mind gyógyuló a' hercegi országló pálczát kezébe vette, soha sem nézhette egyébkép, hanem a' szent kesergésnek különös érzeménnyével. Most sem akarta tehát annak látogatását elmulatni, és így jegyessét arra kérte, hogy azt vele megnézzze. Kísérőinek legnagyobb része Kovár házába ment; az egybegyűlt szomszédoknak tehát mind helyek, mind módgyok elegendő volt a' tanácskozásra, mikép mutassák meg köz attyoknak jelenléte iránt való különös örömköt.

A' szószóllónak választásában elejénte meg nem tudtak egyyezni. De megjelentek végtére ünnepi ruháikban az asszonyok hasonló köntösökbe ölözött gyermekeikkel egygyütt, kik kezeikben viráglánczokat hoztak. Az eddig kétes választás azonnal megtörtént. A' gyermekek közül a' legnagyobbik, egy leányka, kit Miklétának neveztek, szószóllónak tetetett, és arra taníttatott, hogy legszebb virágokból kötött bokkrétát nyújtson a' Herczegnek. Félénk volt e' szegény leányka, 's oktató nélkül szűkölködött, a' ki neki megmutatná, micsoda illendőséggel vigye végbe e' nagy kötelességet. A' jelenvaló asszonyok közül ebbe senki sem merészlett bocsátkozni, még végtére Szíva Rósiival megjelent, kiknek utóbbikát egy szívvel, lélekkel mindnyájan megkérték, hogy Miklétának oktatását magára vállalná.

Elíza ezen alkalmatosságot nem hagyta haszonolás nélkül, és Miklétát arra tanította, hogy a' bokkrétát a' Herczegnek oda nyújtván, e' szavakat mondgya:

*Mosolyog a' Rósa; de vedd figyelemmel;
Tövisse egyébkép megfedd sérelemmel.
Így válaszd meg a' színt a' szent igazságtúl;
Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl.*

A' szavakat ugyan elég könnyen megtanulta a' leányka, de arra nézve, mikép viselje magát, mikor a' bokkrétát oda fogja nyújtani, egy kis gyakorlás kellett még neki. Hogy tehát ezen oktatást könnyebben átlássa, leült Kovár a' székre, melly a' Herczeg' számára volt elkészítve, maga mellé ültetvén Elízát, mint Herczegi Menyasszonyt, és így kellett azután Miklétának a' bokréta' átnyújtását egynehányszor próbálni.

Melly különös a' sorsnak járása! ugyanazon helyet, melly Elízához a' nemzetnek hódolással együtt tartozott, ragadomány gyanánt kellett neki egynehány szempillantásra az esetnek kénye szerint szinte elorzonia! Nehéz e' szerencsétlen leánynak akkori érzeménnyeit lerajzolni; nehéz volt volna neki azokat magának is a' környűállók elől tovább eltitkolnia, ha a' jelenés hirtelen meg nem változott volna.

A' garádics, melly a' Herczegnek hajdani beteg szobájába felvitt, a' külső falonn emelkedett fel a' falusi hajléknak felső emeletéhez. E' szobából kilépvén az ember, egy tekintettel átlátta az egész udvarnak térségét. Almarik, kinek csendes gyönyörködése, mellyet egyébkor e' helyenn a' vele történt nagy dolgoknak szent emlékezetéből vonni szokott volt, most menyasszonyának illetődhetlen hidegvérűségétől minduntalan megzavartatott, nem akarván e' keserű érzeményt további mulatása által meghosszabbítani, azonn ügyekezett, hogy szívét a' fő városba teendő pompás bemenetelének ragyogása által megkábita. Kijött tehát a' szobából, hol hajdan betegen feküdt, a' folyosóra, hogy az útnak folytatása iránt rendeléseket tegyen, s' kelemetesen meglepetett népének új tekintete által, melly az udvaronn szinte a' bokkrétának átnyújtását és a' Herczegnek köszöntését gyakorolgatta. E' tekintet Almarikot újra lebilincsezte, úgy hogy belső illetődéssel nézett le egy üdeig az öszvegyült földművesekre. Kijött utánna Olfrida is. Szemébe tűvén Elízának szinte a' lelkek' tartományából hirtelen' megjelenő, és ammint rossz lelkiesmérete gondolta, csak az ő rémítésére megtestesültt termete, majdnem egész ájulásba esett, s' nagyot kiáltván ijedésében egynehány lépésnyire hátra tántorgott.

A' kiáltás mindnyájoknak tekintetét Olfridára vonta. Eliza ennek okát gyanítván, újra megijedt, és az emberek közé magát elrejtette. Dobroszlav szinte háta megett lévén hűgának, ezt ugyan karjaival felfogta, de Elízát meg nem sajdította; és így az egész esetet nem egyébnek nézte, hanem amaz erőltetés' következésének, mellyel leány erejét a' szűszorongatás és a' tetetés megfeszítette. Az ő karjaiból kiemelte Almarik érzékeny szorgalommal, és egy szék felé vitte, hogy leülvén, magához térhessen; de valamint a' hegyes tör álmunkban egy szempillantásig ál fájdalommal szúrja keresztül mellyünköt, és annyival gyorsabban felserkent minket valóságos állapotunknak ösmeretére; úgy Olfridában is sebesen visszatértek az életnek párái, és az egész rémítő jelenés nem látszott előtte egyébnek a' forró képzelés' alkotmányánál. A' könnyen kigondoltt mentség, melly a' levegőnek hirtelen változását okozta, megnyugosztalta Almarikot, sőt még bátyját is, kit egyébkép nem könnyű volt megcsalni. Olfrida új erővel vette magára az álörzát, Almariknak karjára függesztette magát, és az örömmek duplázott bizonyítási között lemenni kívánkozott az öszvegyült néphez, hogy ennek hódolását elfogadgya.

Ama' készülletekből, mellyeket Olfridának ijedése megzavart, látta Almarik, hogy a' falubéliek magoknak még egy különös örömet akarnak tenni; és ennek tapasztalásáit saját szívét nem akarta megfosztani. Csak egy kevéske késést kért ki magának a' vélt Herczeg Kis-

asszonytúl, ki ijedése miatt e' helyet félénk sopánkodással nézván, a' lelehetésegebb elsietést ohajtotta. Ezt Olfrida Almariktúl meg nem tagadhatta, de el nem titkolhatta még is, hogy ezzel neki nem kis áldozatot tesz; a' mi Almarikban nyughatatlanságot okozott, mellynek következése e' végre az volt, hogy Olfridának ezen áldozattyát nagyobb pompával kívánta viszonzolni, mintsem eddig a' fő városba való bemenetelre parancsolt volt. A' mit tehát még a' már kiszabott pompához oda függeszteni lehetett, azt Dobroszlávra bízta, kit ezen parancsollal előre azonnal elküldött. Nem örömet hagyta ez el hűgát, ki a' szokatlan személyt még nem elég tökéletesen tudta játszani; de egynehány ügyekezeti, mellyekkel a' reá bízott dolgokat magátúl el akarta hárítani, helyt a' Herczegnél nem lelvén, nem merészlett többé ellenkezni, és elment.

Most már a' hercegi Pár valóban elfoglalta az udvarban a' neki készített üléseket, a' falubéliek fél kereket formáltak előtte, mellynek közepe a' virágtartó gyermekekből állott. Mikléta lassú lépésekkel közelített a' Herczeghez, lebocsátkozott egy térgyre, oda nyújtotta a' rósákkal megrakott bokrétát, s' ammint ezt tőlle a' Herczeg elvette, Elízának szavait imígy mondotta el:

Mosolyog a' Rósa; de vedd figyelemmel;
Tövisse egyébkép megfedd sérelemmel.
Így válaszd meg a' színt a' szent igazságtúl;
Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl.

Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl? felkiáltott Almarik, elhagyván ülését, és Miklétának kezét felséges illetődéssel megragadván; a' színt válasszam meg az igazságtúl? Leányka! kicsoda jó lélek beszéll a' te együgyű ajakidbúl? vagy ki volt az, a' ki tégedet ezekre tanított? Melly boldog az olyan Fejedelem, kinek őrző angyala e' fontos szavakat minden szempillantásban szívébe sugarollya! Leányka! kitúl tanúltad te e' szavakat? – Rósikátúl, felelé Mikléta. – Rósikátúl? kicsoda e' Rósika? és hol van? kérdezé a' Herczeg a' környűállókat. Kovár megszollamlott erre, és illy feleletet adott a' Herczegnek: a' mi leányunk, Felsőges Herczeg! Elrejtette ő magát a' sereg közé, ammint Felsőged minket a' leánykának oktatásánál meglepett.

A' Herczeg kívánta, sőt parancsolta, hogy előtte megjelennyen, és Olfridát a' szorongatásnak minden Fúriái egyszerre megragadták, ammint látta, hogy képzése az előbbeni jelenést nem hazudta, és hogy ellensége, kit az örök számkivetésben gondolt lenni, előtte áll, talán hogy szörnyű gonoszságát egyszerre felfödözze.

Ha Elíza e' szempillantásban erőtlen és félénk leány nem volt volna, kedvezőbb alkalmatosságot nem kellett volna várnia arra, hogy magát kinyílatkoztassa, mert ellenségét az eset meglepvn, és készületlenül találván, egészen lefegyverkeztette. Vagy ha talán a' minden szeretetre méltó és szelíd Herczeggel magányosságban lehetett volna, kinyílatkoztatván magát, minden egyéb tanúság vagy bizonyítás nélkül hitelt nyerhetett volna előtte magához ragadó egyenessége által a' jó lelkiösméretnek, melly igaz ügyének szívgyőző hitelességét magában hordgya. De így sebesen elmúltak a' szempillantások, mellyekben nem volt elegendő ereje arra, hogy magát eltökéllye.

A' Herczeg nem győzött gyengéded termeténn, úgymint e' Zordon hegyvidéknek ritka virágszálánn csudálkozni, s' örömet tovább mulatta volna magát vele, ha Olfridának félénk sürgetése őtet az útnak folytatására nem kényszerítette volna. Érszénnyét a' körülötte álló seregnek osztotta el; de látván, hogy e' leány, ki az ő szívében felségesebb és előérzeménnyel bővelkedő illetődést okozott, az adománybúl részt nem vesz, nemesebb ajándékra ítélte őtet méltónak. Amaz arany lánczot tehát, mellyet Dobroszlávnak latorkodó keze Elízátúl a' régi kastélynak romladékai mellett elragadott, levette Almarik Olfrida' nyakárúl, és Rósikáéra

függesztette, e' napnak örök emlékezete végett. Óh ha Olfrida e' szempillantásban előre érezhette volna, miképp nyitotta meg sorsához a' titkos zárt ezen arany láncz, nem olly könnyen, nem olly hidegvérűséggel adta volna oda e' drága bűbajt. De teher gyanánt látszott ez neki mellyérül eltűnni, mikor tapasztalta, hogy ez által a' Herczeg' késedelmességének határ tetetik, és hogy ez neki az elmenetelre karját nyújtja.

Sokáig néztek még már csendes már szózatok áldásokkal a' hegyeknek vidám lakosi Fejedelmek után, és senki közülök Kovárnak udvarát el nem hagyta, a' nélkül hogy Rósikának vagy szíves ígéssel, vagy barátságos mosolygással, vagy legalább egy érzékeny kézszorítással örvendetes részvételét meg nem bizonyította volna. Komor gondolatokba merült volt ő, és allig várta, hogy a' körülötte lévőktől egynehány szempillantásra megszabadulhasson, és veszálylyal fenyegető sorsárul magányosságában gondolkodhasson. Hogy ő oda van, ha e' helyenn tovább mulat, hol ellenségei tartózkodni tudták, arról ő nem kételkedett; de hol talállyon ismét új menedékhelyet? Hogy pedig magát a' minden embertől elhagyott állapotnak pusztaságába kiteszítse, kívánhatta-e' tőle, félénk és erőtlen asszonyi állattól még a' legmostohább sors is? Még magában így tusakodott, szemébe tünt a' Herczegnek ajándéka, és az újjolag elevenítő reménységnek világos sugára a' derülő észnek hajnalával hatott be szívébe. A' láncz volt egyedül, mellyet magának akart volt tartani, mikor az erdőben minden egyéb drágaságait csalatkozott és kegyetlenül letiportt szívének háladatosságából erővel Dobroszlávnak adta. Csak komor óráiban akarta ő magát e' lánczal atyai hazájának világos múltóságába átbájlolni; most már neki harmat gyanánt szolgált, mellyet neki a' magosságokban uralkodó Lelkek a' kétségbenesésnek mélységébe küldöttek, 's mellyhez tellyes bizodalommal is ragaszkodott, hogy segedelmével a' végső veszélyből kimenekedhessen.

Szomorúságának komor fátyola levonódott mellyérül, új bátorságra elevenedett létének jövendőbeli sorsa iránt, sőt magányosságában még Szokolt is szívesen fogadta, mikor hozzá érkezett, hogy szülőihez ebédre vezesse. Derülttebbnek nem látta még ez Elíza' orczáját, mint mikor most vele ment, és barátságos magaviseleése újra felbuzdította az ifiúban a' régi bizodalmat, melly attúl fogva, hogy ajánlását Elíza el nem fogadta, nagyon megcsökkent volt.

A' Herczeg Kisasszonynak kezében volt már most az eszköz, mellyel ellenségeinek ál orczáját leszakassza; de ennek nem a' Herczeg' jelenlétében kellett-e megtörténni? mert micso-da idegen szívet merészellyen e' titokkal meghinni? Nem fog-e azonn kívül mindenütt olly alacsony szívű emberekre akadni, kik a' hatalmas Dobroszlávnak zsoldgyában vannak? közötte pedig és a' Herczeg között melly képtelen nagy rés volt! őneki, ki már is azt várta, hogy a' jövő éjszaka seregesen küldetnek ki a' gyilkosok, hogy nyomdokát kikémellyék, őneki lehetett volna annyi bátorsága, hogy a' fő várasba, vagy éppen a' Herczeg' elejébe mennyen? – új tévesztő kert! mellyik Ariadne fog e' szerencsétlennek fonalat nyújtani, mellyel magát minduntalan mélyebben öszvezavarodó járásidből kiséghesse?

Mind e' mélységek, mellyek ötet czélljátúl elválasztották, 's mellyekenn ifiúi hevességének első tüzeben könnyen átszőkdösött, egyszerre megnyíltak³⁹⁷ előtte borzasztó rettentéssel, 's egész bátorsága, egész vidámsága ezen ismét vígasztalhatatlan leánynak, az imént feléledt reménységgel együtt életének fenntartása iránt, egyszerre elsüllyedtek azoknak feneketlen réseibe.

A' különös figyelmetesség által, mellyet Rósikának a' Herczeg áldozott, maga is Kovár figyelmetesebb lett hozzá. Látta ő most, hogy Rósika a' szomszédoknak leányai között forogván, mindenben megkülömböztette magát; és ez őbenne gyanakodásokat ébresztett, mellyek

³⁹⁷ *megnyíltak* [Emendálva.]

Szívának bizonyításai által, ki férjének Rósika' vallását elbeszéllette, mód nélkül megerősítettek. Szíva ugyan el nem titkolta előlle Rósikának ama' kívánságát, hogy sorsa iránt közelebről való nyilatkoztatásokat senki tőlle ne kérjen; és Kovár, kinek szíve egyébaránt is természet szerint nagyon szelíd volt, meg is kíméllette volna tudakozódásával e' leányzót, ki az ő ítélete szerint, mint szerencsétlen, minden tekintetre méltónak lenni látszott, ha a' Herczegnek elmenetele utánn egynehány óra alatt amaz iszonyító átmeneteleket nem tapasztalta volna benne a' mély szomorúságból a' derültt vídamságra, és viszontag, mellyekre nem ok nélkül úgy nézett, mint egy születő észtévedésnek jeleire. Most tehát úgy akart vele bánni, mint atya, s félre vonván magával, érzékeny szívességgel kívánta tőlle, hogy sorsát kinyilatkoztassa, mellynek bilincseitől, ammint látta, még az ő oltalma alatt sem képes megmenekedni. „A' vénség, kedves leányom, így szóllott hozzá, nem szűkölködik ám tapasztalás nélkül, melly a' köveket az életnek ösvényéből könnyen el tudgya hárítani. A' leányzónak ifúsága félénk, és az életnek keserűségeit szükség nélkül szokta önnön kinyára megnagyobbítani. Engedd, hogy azt, a' mi tégedet szorongat, próbakőre tegyem; segíthetek talán rajtad, bármely együgyűnek és alávalónak is tessek előttd lenni. És kedves Rósikám! ha a' dolgot titokban kell tartani, vagy ha te azt kívánod, hogy eltitkoltasson, reménlem, hogy Kovárnak emberségéhez nem szűkölködsz bizodalom nélkül, ki neked ezt igaz szívű kézcsapással igéri.”³⁹⁸

Elragadtatásig érzette Elíza e' jámbor mezei embernek tiszta szívességét, és az egek ellen elkövetett hitetlenségnek tartotta volna egy ilyen egyenes szív előtt, mellyet neki amazok létének ember nélkül szűkölködő pusztaságába küldöttek, saját szívét bizodalmatlansággal elzárni. Eltökéltette tehát magában, hogy sorsárúl tellyes nyílttszívűséggel az egész fátyolt levonnyá. „Édes jó atyám, mondá Elíza, megnyitom én neked egészen szívemet, de engedd meg, hogy jámbor anyánkhoz, és minden szinkedés nélkül szerető Szokolunkhoz háladatlan ne legyek. Tik hárman, életemnek szabadítói, és ritka jótévőim, álljatok ide mellém, és hallyátok saját ajakimból a' rajtam elkövetett gyalázatos gonoszságot. Rajtam ugyan nem segíthettek; ezt hatalmas ellenségeim meg tudgyák majd akadályoztatni; de szemeitekből a' szánakodásnak egy bármely tehetetlen könyhullajtása is meg fogja vígasztalni szívemet azon órában, mikor a' halállal viaskodni fogok.”

Öszvegyűjtötte erre az egész házat, és remegő ajakából tellyes bizodalommal folydogált ki szerencsétlenségének szomorú története.

Mennél világosabb lett születésének, és felséges rangjának titka, annál mélyebb tisztelettel lépdesett Szíva hátra, Kovár levonta lassankint fejről házi sapkáját, Szokol pedig félre vonódván, lesütötte szemeit, és piruló háborodásnak kezdett eredni ama' hirtelenkedő barátkozás miatt, mellyre Elízával fakadt volt. Ammint a' Herczeg Kisasszony beszédgyének vége felé ezeket eszre vette, imígy fejezte be amazt keseredett szózattal: „Óh! én a' ti szíveiteket szenvedésimnek vallásával közelebb akartam az enyimhez vonni, és tik magatokat töllem visszavonnyátok. Így jutalmazták meg jó emberek a' gyenge leánynak bizodalmat?”

Kovár hamar magához tért, s hozzá közelítvén ismét, megfogta buzgósággal kezét, és imígy szóllította meg: „Herczegné! nincs üdönk arra, hogy azt, a' mit cselekednünk kell, elhalasszuk; hódolásinkot trónussa' elejébe hagyjuk. Engedgye meg, hogy még leányomnak nevezsem, és hogy ezen íge által Szíva anyáknak, és jó fiamnak zavarodását felderítsem. Tehetősen kell most minden erőnköt és ügyekezatunköt öszvekapcsolnunk, hogy célunkot elérjük.”³⁹⁹

³⁹⁸ [A hiányzó idézőjel pótolva.]

³⁹⁹ [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Elíza oda nyújtotta másik kezét Szívához, Kovár pedig ballyával megfogta Szokolt, és magához vonta, hogy mind a' négyen az olly annyira szükséges segedelemről tanácskozzanak.

Megfontolták ők a' dolgot, megválogatták a' végbevitelnek módgyait, és ismét megvetették. Annak híre, hogy Dobroszlav hatalmával visszaél, e' csendes és békességes kunnyókba nem hatott ugyan; de Elízának esete olly csalhatatlan színekkel festették le e' gonosztévőnek pokolbéli szívét, hogy a' Herczegnének életét kiki szempillantásonként veszedelemben forogni ítélte, mióta őtet a' hamis menyasszony menedékhelyében megsajdította. Hogy tehát Elíza e' helyből mennél hamarább eltűnnyön, elkerülhetetlenül szükségesnek tartatot legalább addig, még az üldözésnek első tüze meghül, a' gonosztévő a' gondatlanságnak nyugodalmába ismét elszenderedik, a' meglesett kedvező eset pedig módot nyújt nekik arra, hogy a' dolgot magának a' Herczegnek kinyilatkoztassák.

Kovár akarta Elízát ezen úttyában kísérni, de ez meg nem engedte, hogy öreg ember létére, gyenge esztendeinek utolsó erejét még az efféle fáradságnak kockájára tegye. Szokol félénken állván előtte, és tisztelettel tellyes pirulásával viaskodván, nem merészlette szolgálattát ajánlani; de Elíza helyesen gyanítván e' derék legénynek szíves készségét, egyszerre kiragadta önnön magával meg nem elégedő kétkedéséből, és kérésével, hogy vele mennyen ezen útra, kellemetesen meglepte.

Vígan elszaladt azonnal Szokol, felkereste tarisznyáját, és Szívához vitte, hogy útravaló eleséggel⁴⁰⁰ megtöltse. Csak könnyűnek lelvén még is, gyorsan átkutatta a' kertet, megnézte a' fákat, és szép gyümölcsöt szedett a' reá bízott szarándoknének számára.

Nagyon sürgette őket Kovár, hogy az üldözött Herczeg Kisasszonyt minden lehetséges sietséggel nem csak házából, hanem még az egész környékből is, mellyet már ellenségei előtt gyanúsnak tudott, bátorságos menedékhelyre költözni láthassa. Elízának vándorló botot adott a' kezébe, reá pedig feleségének ruhái közül egynehány szükséges darabot, és így indult el az útra a' jámbor párnak áldásával, hogy Szokolnak vezérlése szerint az erdőknek szűk völgyekben tekerdő sűrűi között, mellyeket az öreg a' kalaúznak kiváltkép ajánlott, bátorságot lellessen. Egynehány napi járás után egy barlangba reméltek ők jutni, hová az üldözőket semminémű gyanú nem vezethette, 's hol Kovárnak tudósításra szándékoztak várakozni. Azon esetre, ha sokáig kellene nekik e' rejtekben szükségképen maradni, és így eleségek is elfogyva, megnevezett Kovár az ifiúnak egy szomszéd helységet a' hegyek között, mellyből szükséges táplálékot szerezhessen.

A' Herczegnek ajándékát kebelébe rejtette nagy szorgalommal Elíza, úgymint zálogát ama' hitnek, mellyel a' viszontagságokat a' mennyei atyától eredő próbáknak nézte, 's úgymint eszközét ama' világos bizonyításnak, mellyel zavarodásba hozott létének fekete setétségét kellemetesen felderítheti.

A' nap, melly akkor, mikor útra indúltanak, már elalkonyodni kezdett, oda engedte már uralkodását a' homályos éjszakának, 's a' siető útasokat egynehány órányi járás után arra kényszerítette, hogy az ösmeretlen ösvényekenn úttyokat ne folytassák. Az éjjeli homálynak óráit a' derültt és csillagokkal sűrűen behintett égnek böttya alatt töltötték, és Elíza olly csendesen és minden szorgalom nélkül aludt a' földnek pázsitos színénn vezérjének virogatásánál, mint szerencsétlen esete előtt édes attyának palotájában. A' hasadó hajnal édes álomba merülve lelte mind a' kettőt, de Szokolnak rövid nyugodalmát félben szakasztotta; mire ő Elízát szinte fel akarta költeni, és úttyát folytatni, ammint a' szomszéd bokrok között egy férjfinak lépéseit zörgeni hallotta. Azt gyanítván, hogy a' vérszopó vadász nyomára akadt

⁴⁰⁰ *eleség* [Emendálva.]

talán üldözött prédájának, egy görcsös botot fogott eltökéllett markába, 's még egyszer visszatekintvén az édesen szendergő Herczeg Kisasszonyra, neki sietett a' bokrosnak, honnan a' zuhogás érkezett.

Mennél gyorsabban ment neki, annál nagyobb sietséggel látszottak amannak lépései előlle tűnni; a' mi az ifiúnak bátorságát annyira felgerjesztette, hogy egynehány ugrás után egy élemedett férjfiú előtt állott, ki nagy részént rongyokkal fődözve, nem csak semmi ellenséges vonást nem mutatott orczájában, hanem inkább jobban hasonlított egy szökevényhez, mint maga Szokol. Az öregnek tiszteletre méltó termete,⁴⁰¹ kinek ősz és ritka haja csak naggyából fődödte el orczájának friss sebhelyeit, lebilincsezte az ifiúnak szívét; és az öreg jövevény, kit a' váratlan jelenés elejénte szaladásra készítetett, az ifiú parasztnak egygyű és nemes tisztaságú orczájából emberséghez vonzó bizodalmat merítvén, hasonlóképen megállott.

Szokol. Honnan öreg! honnan?

A' jövevény. Azt töllem ne kérdezd. Ha megnevezném is messze honomnak helyét, meg nem ösmernéd. Mond meg te nekem, ha Erdélyi vagy-e?

Szokol. Hát mi volnék? Nem viselek-e olly köntöst, melly ezt neked nállam nélkül megmondgya?

A' jövevény. Hiszen hallod, hogy jövevény vagyok, és ezen országnak szokásait elégképen még nem ösmerem. Ember nélkül szükölködő erdőkönn keresztül, hol életemnek végző erejét füvek és gyökerek szüken találták, ide hozta tévelygő lábaim. Mond meg már most, messze vagyok-e még Szebentül?

Szokol. Nem messze már; minekelőtte a' nap lealkonyodik, megláthatnád falait, ha az igaz úttját tudnád.

A' jövevény. Ezt nem tudom. Nem vezethetsz engemet oda?

Szokol. Boldog Isten! te engemet kemény szívű gonosz embernek fogsz tartani, mivel ezt tölled megtagadom. De meg nem cselekedhetem. Soha életemben meg nem tagadtam senkitől szolgálatomat. Öreg ember vagy, és ha még tovább tévelyegsz, elhanyaglik kevés erőd. Óh! bár csak Kovár atyámhoz vezethetnélek! – – Megállj! Tíz lépésnyire innen elvezetlek az ösvényhez, mellyet fáradsággal magam megtörtem; ezenn menny, és egyenesen oda érsz kunnyónkhoz, melly kicsiny ugyan, de minden szükölködőnek nyitva áll. Nyugodd ki ott magadot ezen éjszaka, és holnap maga az atyám elvezet tégedet, a' hová akarod.

A' jövevény. Szívesen fog-é fogadni?

Szokol. Minden bizonnyal.

A' szóra hozzájok ugrik véletlenül Elíza, és a' jövevénynek nyakába borúl. A' beszédre felébredvén, hallotta Szokolnak szavát, és egy másík ösmeretes szózatnak hangjait; oda osontott tehát hozzájok, és a' jövevényt megösmerte.

Herczeg Kisasszony! mit cselekszik? felkiáltott Szokol nagy álmélkodással; de Elíza meg nem felelhetvén, könyeivel áztatta az öregnek arczait, ki karjai között úgy állott, mintha lábai gyökeret vertek volna. A' leányzó sebesebben borúlt nyakába, hogysem orczáját megsajdíthatta volna. Ruházattya paraszt leánynak mutatta, az ifiú pedig Herczeg Kisasszonynak nevezte; mikép egyveztesse ezt ösze? „Kicsoda ez? így kérdezősködött álmélkodva.”⁴⁰²

Hát Bolisláv, te sem ösmersz már engemet? mondá viszontag Elíza, lassacsckán emelvén fel fejét, és szeme közé tekintvén.

⁴⁰¹ *termett*, [Emendálva.]

⁴⁰² [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Az én Herczegném! Boldog Isten! Az én Herczegném! Többet a' meglepett öreg ember ezen szempillantásban nem szállhatott.

Elíza. Jó Boliszláv! te azonn álmétkodsz hogy engemet így találsz? visgáldsz meg önnön magadot.

Boliszláv. Én azt gondoltam, hogy Herczegséged megmenekedett. Dobroszláv –

Elíza. Ne mond ki fenn szóval e' nevet e' környékben, hol a' tolvajoknak szuglyai és a' latroknak barlangjai az erdőknek pusztáit népesítik. Az ő neve olly ösmeretes, és olly kedves itt, mint a' tiéd az én szívemben.

Boliszláv. Hogy értsem én ezt? És ezen ifjú mikép lehet Herczegségednek baráttya, mikor azt a' leányzót Szebentől messze elvezeti, hol reá olly buzgó és felséges szerető várakozik?

Elíza. Ezt te, tudom, nem értheted. Nehéz lessz a' te szívednek azokat elhinni, a' mikkel engemet a' mostoha sors üldözött; mert az ollyan lélek, mint a' tiéd, a' rajtam elkövetett gonoszságot gyanítani sem tudja.

Elíza erre elbeszéllette ismét feltalált baráttyának mind azokat, a' mik Dobroszlávnak pokolbéli ügyekezeteit hamarjában lerajzolhatták, és így átlátták már most mind a' ketten világosan, hogy az egész bal eset, mellyet a' latroktól szenvedtek, az ő rendelése szerint készakartva történt. A' fogadott latroknak legsürgetősebb gondgya volt az, hogy a' fő Cancelláriusnak írásait elfogallják, és talán e' miatt voltak szűkebb kezűek a' gyilkoló dőfésekben. Az első dákok e' szerencsétlen öreget elkábítván, a' lórúl letaszították, mire azután kirabolatott, és hogy halála annyival bizonyosabb legyen, a' szomszéd mélységbe hagyíttatott. A' bokrok, mellyek ennek fenekénn sűrűebben állottak, lágy és hajlékony ágakkal fogadták az esőt, és a' gyilkosoknak reménységét megjátszották; az esés az élettől meg nem fosztotta. Egynehány óra múlva magához tért Boliszláv,⁴⁰³ s a' környéket csendesnek látván, a' mélységből kikapaszkodott. Első gondolattya volt Elíza' sorsa. Tele szorongatásokkal felmászott a' magos útra, hol a' gyilkosságok végbe vitettek, s átvizsgálván hideg borzadással hazafitársainak még melegen vérző testeit, a' Herczegnének semmi nyomdokára nem akadt. E' véres csatának mezejérül ama' bizonyos reménység kísértette őtet el, hogy Elíza Dobroszlávnak gondviselése által, kit a' legyilkolt⁴⁰⁴ testek között hasonlóképen nem látott, minden bizonnal megmenekedett. Félelemből, ne hogy újra a' kóborló latroknak kezei közé jusson, elhagyta az ország' úttját, és három napig tévelygett Erdélynek sűrű erdeiben, a' nélkül hogy emberre akadt volna, ki neki az utat megmutatná. Most az eset a' szerencsétleneket e' helyenn vezette össze.

Nehéz volt Elízának sorsa már eddig is, de e' jelenés által még súlyosabb lett. Boliszláv újra veszedelemben forgott, mivel Dobroszlávnak gonoszsága azóta, hogy a' Herczeg Asszonyt életben lenni hűgátul hallotta, ennek romlására újjolag felébredvén, könnyen kezébe kaparíthatta a' fő Cancelláriust is, kit hasonlóképen holtnak gondolt. A' tanácskozás, mellyet e' szerencsétlen öreg már most Szokollal és Elízával tartott, azt javasolta neki, hogy maradjon ő is rejtekben, mindaddig még Kovár nekik a' dolognak kívánatos felderüléséről hírt nem ad; de az ő fontos tapasztalásiból vontt vélekedés viszontag egészen ellenkezőt tanácsolt. Kovárnak rendelését, hogy a' Herczegné egy üdeig elrejtve maradjon, igen helyesnek találta, de azt ellenben nem vélte sem illendőnek, sem tanácsosnak, hogy ő férfi létére azon szempillantásban, melly Királyának nem csak jeles hasznát, hanem még legdrágább boldogságát is megválasztya, olly tehetetlenségben maradjon, melly csak a' segéd nélkül szükölködő asszonyi gyengeséghez illik. Esztelenül és vakmerően nem akarta ugyan ő magát ellenségeinek

⁴⁰³ *Boriszláv*, [Emendálva.]

⁴⁰⁴ *legyilkolt* [Emendálva.]

kezébe átadni, de közelebb kívánt a' gonoszságnak fészkéhez osontani, hogy ott az esetnek kedvező szempillantását a' nyilvánvaló viadalra hirtelen megragadhatta. A' háladatos érzékenység, mellyel a' Herczegné Kovárnak részesülő szívességét rajzolta, olly böcsületes és jámbor embernek mutatta neki ezen éleletes földművest, kit bármely titkaival minden veszedelem nélkül meghihessen. El nem távozott tehát megrezzenthetetlen tökéllésétül, hogy úttját Kovár lakásához folytatván, Elízát hú vezetőjére bízta, s mindaddig e' rejtekben hagyta, még az ál Herczegnének, és bátyjának gonoszságát világosságra nem hozza.

Sok könyhüllajtásában telt Elízának a' búcsúzás, mellyel csak imént feltalált barátjától ismét elválni kénytelenítettett; de Boliszláv megvigasztalta és állhatatosságra biztatta bizonyos ígéretével, hogy szenvedései talán rövid napok alatt végbe szakadnak, mihelyt ő maga oda siethet, szétszaggatni ama' homályos fátyolt, mellyel a' gonoszság a' Herczeget körülborítja tartya.

Szokol megmutatta neki nyomait a' tölle csak imént megtört ösvénynek atyai házához, Boliszláv pedig útnak indult rajta, telyes bizodalommal lévén az iránt, hogy ezenn a' mennyei gondviselés kívántt czéllýához vezérli. Egynehány óra múlva valóban oda is ért. Szíva szinte az udvarban foglalatoskodott, ammint ő, nem úgy, mint a' házrúl házra járó koldúsok, kikhez ruházattýára nézve hasonlított, hanem mint a' szerencsétlen jámbor és nemes szívű emberek szoktak, a' helyett hogy alamsnát kért volna, a' gazdasszonytól azt kívánta, hogy beszélgetésnek okáért Kovárhoz vezesse. Megjelent ez tüstént, és szokott szelidségével a' jövevényhez közelített, hogy járásainak okát meghallgathassa. Minden tartóztatás nélkül megmondotta neki Boliszláv, ki légyen? Kovár pedig hallván, hogy beszédgyei Elízáéval mindenben megegyeznek, ezeknek valóságárául legkisebbet sem kételkedhetett.

Mennél jobban bele keverte őtet a' sors Elízának ügyeibe, annál buzgóbban viselte azoknak gondgyát, nem gondolván a' veszedelmekkel, mellyek őtet és az övéit érhetnék, ha ügyekezeteit Dobroszlávnak virogató furcsasága megjártszaná. Minekutánna az erőtlen vándorlót étellel és itallal felfrissítette,⁴⁰⁵ Szíva által elhozatta egydik ruháját, és Boliszlávot felöltöztette. Ebben ugyan a' fő Cancelláriust meg nem lehetett volna ösmerni, de attúl csak kellett még is tartaniok, ne hogy Dobroszláv' parancsolattya szerint mind elfogják üldözö szolgálai azokat, a' kiket e' gyanús házban a' szokott számonn felül találni fognak. Mindaddig tehát, még az első veszedelem elmúlik, átadta Kovár elfáradtt vendégének a' házat, és a' házi gazdának személlýét, maga pedig, ösmeretesebb lévén a' környékkal, ennek rejtekebb helyeire vándorlott.

Allig ment még az erdőkben házátúl fél mérttföldnyire, már is látta minden felül a' fegyveres embereket maga felé tolódni, hogy tölle az útrúl tudósítást kérjenek. Kérdéseikbül átlátta ő, hogy a' látogatás az ő házát illeti, és hogy ez mennél hamarább végbe mennyen, hú kalaúz gyanánt megmutatta nekik a' legrövidebb útat, melly házához ment.

Beértek ide a' fegyveresek, és a' véltt házi gazdátúl tudósítást kívántak ama' leányrúl, kinek fejére Dobroszláv nagy somma pénzt tett. Boliszláv el nem felejtván a' házi gazdának személlýét, állhatatosan azt felelte, hogy a' múltt éjszaka házából a' leány lopva elillantott, és hogy hollétét nem tudhattya, e' felelet nem volt a' katonáknak szája' íze szerint, kik az ígért jutalom utánn nagyon esdeklettek, és ez volt az oka, hogy tudósításával meg nem akartak elégedni. Készítették tehát a' véltt gazdát mindennemű fenyegetésekkel, s végtére haragjokban eltökéllették, hogy legalább kezes gyanánt elviszik magokkal és őrizet alatt tartják mindaddig, még a' leánynak nyomára nem jutnak.

⁴⁰⁵ [Az írásjel emendálva.]

Sorsának e' fordulását nem várta ugyan Bolisláv, de öszve szedte még is egész férjfiúságát, és a' fegyvereket állhatatossággal követte. Allig vezették ötet fél órányira, hogy Kovárt az útonn előtalálta. Nem győzött ez eleget álmélnodni azon, hogy vendégét a' strázsák között menni látta, és egyebet hamarjában nem gyanított, hanem hogy Bolislávot még a' paraszt ruhában is megösmerték, és hogy életét többé meg nem mentheti. Ámde Bolisláv hamar kirántotta ötet bal vélekedéséből, imígy szállítván meg: Szomszéd! nekem Szebenbe kell mennem. Vigasztald azonban szegény öreg feleségemet, és ha a' fiamot meglátod, mond meg neki, hogy nem sokára visszatérek. Ebből Kovár átlátván, hogy Bolislávot a' katonák nem ösmerik, könnyen gyaníthatta az okát, miért vezetik el a' vélt házi gazdát?

Úgy látszott Kovárnak, hogy az egész ügyeketnek végrehajtása már most csak ő tőlle függ, minekutánna Bolislávnak kezei meg voltak kötve. Arra, hogy a' dolgot siettesse, nagyon készttette ötet szíve, mikor a' két ifú szarándok eszébe jutott, esze pedig, mikor megfontolta, melly bizonyos veszedelemben forog a' fő Cancelláriusnak élete, ha talán ellenségeinek közepetténn a' bal eset igaz személlyt elárúlná. De szinte az eset volt, melly most egyszerre a' lenyomott szerencsétleneknek részére állván, Kovárnak lassú ügyeketét megsietttette, ki a' szélvésznek első napjait meg akarta várni, minekelőtte a' vígyázás alatt lévő Herczeghez hatni merészellyen.

Bolisláv szerencsésen elérkezett paraszt ruhájában a' fogságba, mellybe ötet a' katonák Dobroszlávnak helybenhagyásával vetették, ki legkisebbet sem kételkedett arról, hogy e' vélt paraszt, kinek házában Elizát az üldözők többé fel nem találták, a' Herczegnének menedék-helyét minden bizonytal tudgya; egyszersmind pedig bizonyosan reméltette, hogy a' kínokkal és halállal való fenyegetések által vallásra bírja. Xarkót tehát, a' ki már egyszer az egész gonoszságba be volt szentelve, titkon a' tömlöczbe küldötte, hogy a' vélt Kovárt akár ígéretekkel, akár fenyegetésekkel a' titoknak elárulására vegye.

Kicsoda rajzolhatta le ennek álmélnodását, mikor a' parasztban a' halottaiból feltámadtt Bolislávnak rettentő orcza vonásait megösmerte? szinte megborzadott bele, mikor lelki-ösmérete e' tekintetnél felserkent, és a' hallatlan gonoszságát szemére vetette. A' Cancellárius eszre vette azonnal a' rémülést, melly Xarkónak belsejében történt, magát pedig tovább el nem titkolhatta; átlátta tehát, hogy az egész dolognak jó vagy rossz kimenetele csak ezen szem-pillantástól függ. Ama' kemény, és rezzenthetetlen szózáttal, melly csak a' saját igazságáru meggyőzött férjfiúnak tulajdona, megragadta ő Xarkónak szinte meglepett és egészen letiportt lelkiösméretét, s lerajzolta neki a' bosszút, mellyet rajta bérlett szolgálattáért az egek állani fognak, ha azokat szíves megtérése által azonnal meg nem engeszteli, és az igazságos dolognak előmozdítására segítő kezet önnkint nem nyújt.

A' szolga lelkek változó eszközök már a' gonoszságnak részére, már meg ellene; a' cselekedet öket meg nem jutalmazhatta, hanem csak az, a' kinek számára valamit cselekszenek; azért nekik mind egy, akár a' jónak, akár a' gonosznak tegyenek szolgálatot, csak annak választásában, a' kihez szegődnek,⁴⁰⁶ meg ne csalatkozzanak, és a' pénz után való esdekléseket megelégtítsék. Átlátta Xarko, hogy veszedelmes és szinte már el is vezett bérben áll, mihelyt Bolislávótól világosan megértette, hogy az igazságot, melly már több személyeknél tudva van, még ha ötet a' tömlöczben most megöli is, többé már le nem nyomhatta, és el nem titkolhatta; ellenben pedig, hogy a' bosszúállást elkerülheti, ha az igazságnak pártjához áll, melly lépés a' vásárlott és ugyanerre nézve a' hűtelenségre mindenkor hajlandó szolgálknál nem nagy fáradságban telik.

⁴⁰⁶ *segődnek*, [Emendálva.]

Minekutánna Boliszláv ellenségének biztossát ekképen meghódította volna, és ennek ajakiból ama' tudósítást is megértette volna, hogy a' hercegi párnak nyilvánvaló öszveadása egykét nap múlva fog ünnepeletetni, annyival inkább sürgette Xarkót, hogy szolgálattában ne késedelmeskedjen.

Xarko Dobroszlávnál annak mutatta magát, a' mi az előtt volt, és hiú reménységekkel táplálta az iránt, hogy a' fogságban lévő parasztot a' vallástételre birandgya; egyszersmind pedig óránként szorosabban rá hurkolta a' törököt, mellyekkel körülvette.

Még e' készülétek végbe mentek, egynehány nap múlt el, mellyeket Boliszláv az árulásnak veszedelme nélkül Xarkónak oltalma alatt töltött.

Az öszveadásnak és a' menyegzőnek napja végtére elérkezett. Olfrida le nem csendesíthette többé indulatosságával Almariknak szívét, mióta ez ötet a' nép között olly néma hidegvérűséggel átvonódni látta. Hogy tehát a' Herceg szívének ezen ürességét kipótollya, házának ünnepét közönséges ünnepnek tette, és reggeltől fogva a' nyilvánvaló palotában ült, hogy a' hozzá tolódo népnek hódoló örvendezéseit elfogadgya.

Még örömmel tündöklő szemeiből áldás és kiesség harmatozott a' jelenlévőkre, Dobroszláv és a' többi Ministerek mellette állván, beszédtek az írtt esedezéseket, mellyekkel az ügyefogyottak hozzá tolódtanak. Ezek között megjelent Xarkó is, és a' Hercegnek saját kezébe oda nyújtott egy írást, mellyet Boliszláv általa küldött, s melly ezen ígékéből állott: „Egy ártatlan a' tömlöczben csügged; hallgassa meg Herczegséged. De minekelőtte ezt azok, a' kik a' trónus körül állanak, eszre veszik, Herczegséged előtt kell már állanom.” – Hadd hozzák ide! felelé a' Herceg, és Xarko szinte repült a' hercegi parancsolattal a' tömlöczbe, hogy Boliszlávot levett lánczaival együtt a' trónus' elejébe vezesse.

Ha Dobroszláv Xarkónak megjelenésén nem győzött elegendőképen álmélnodni, annyival inkább nem győzött azonn, hogy a' Herceg a' Xarkótól átvett írást az ő kezébe a' többiekhez nem adta, hanem kezében tartván, sokáig elhallgatott. Egyszerre kétfelé oszlottak a' trónus előtt állók, és lélekszakadva a' Hercegnek lábaihoz borúlt egy paraszt ember.

Kovár! te is az esedezők között? Mi a' kívánságod? mondá a' Herceg, kegyesen lehajolván hozzá, és kezénél fogva felemelvén. – Igazságot, felséges Herczeg! igazságot kérek az ártatlanságnak; igazságot, melly magát Felségedet is illeti.

Még minekelőtte a' Herceg ezen ígéknek értelmét megfoghatta volna, Xarko is elérkezett a' rabbal. Boliszláv és Kovár megösmerték hirtelen egymást, s neveiket viszontag felkiáltván, egymásnak nyakába borúltak.

Dobroszláv hasonló volt ahhoz, kit a' mennyei tűz megérintett; de eszének jelenlétét még sem vesztette el. A' két paraszt és a Herceg közé lépvén, a' kétségbeneső szorongatásnak szózattyával imígy kiáltott fel: „Strázsa! ragadgyátok meg e' két gonosztévőt. Az én mellyembe dákjaitokkal előbb, gyilkosok! minekelőtte benneteket Herczegemhez hatni haggyalak!”⁴⁰⁷ –

Erre a' Cancellárius fő tisztjének egész méltóságával a' körülötte öszveseregglő katonákhoz fordúlván: Ime! magam elhoztam magammal lánczaimot; zárjátok reám még egyszer; de azt kívánom, hogy a' Herceg engemet meghallgasson.

Erre köz csendesség támadt, és a' figyelmetesség mindnyájokban megfeszült. Almarik Dobroszlávot helyére visszaigazítván, a' katonáknak pedig megparancsolván, hogy a' lánczokat a' rabra rá ne zárják, imígy szóllott: Tégedet, Kovár, ösmerlek; te énelőttem gyanús nem lehetsz. De mikép jössz te ezzel öszve? Hallottam, hogy Boliszlávnak nevezted.

⁴⁰⁷ [A hiányzó idézőjel pótolva.]

*Ková*r. Engedgye meg Felséged, hogy e' mélyen megbántott öreg maga beszéljen; ősz fejemmel felelek érte. De közénk még egy harmadik tartozik, a' ki csak Herczegének intését várja. Adgyon nekem Felséged fegyveres embereket, hogy el, és vele eggyütt visszakísérjenek a' palotába, melly nagy őrizet alatt van; és én, minekelőtte ezen öreg beszédgyét elvégzi, ismét itt termek.

Dobroszláv vad háborodással; Felséges Uram! ne hagyja szívét elcsábítani. Ha Felségednek leghűvebb szolgálja szeretett urának élete miatt olly szorongatásban van, hogy még belseje is rezket, hallgassa meg Felséged barátságos intését. Árulás közelget Felségedhez.

Boliszláv. Ez te benned a' Herczeghez legközelebb áll.

Almarik. Népemnek közepetténn az én szívem gyanakodni nem képes. Fegyveres emberek kísérik Kovárt minden sérelem nélkül azzal eggyütt, a' kit⁴⁰⁸ magával ide vezet. Ez felséges akaratom.

Ková elmenvén, Boliszláv elkezdette Dobroszláv ellen a' vádolást. Allig hallotta Almarik a' pokolbéli gonoszságnak kezdetét, felkelt azonnal üléséről, és váltólag már a' vádolónak állhatatosan csendes orczavonására függesztette tekintetét, már pedig a' Ministerre, kinek ábrázattyában a' kétségbenesés vonaglani látszott. Nem szakasztotta ő félbe a' vádolást; de Boliszláv még azt el nem végezte volt, mikor már Kovár és Szokol az allig léphető Elízát a' trónus' elejébe vezették. A' Bolgárországi fő Cancellárius félbe szakasztván beszédgyét, mély főhajtással kitért az útból, és az érkező Elízának e' fontosán és hangosan kimondott ígével hódolt: Herczeg Kisasszony!

Azon szempillantásban, hogy Dobroszláv Elízát megjelenni látta, a' dühösségnek hangjára fakadván, megborzadott, kivonta kardgyát, és hűtelen mellyébe döfte.

Ammint saját keze által elesett, az egész jelenlévő nép, melly Boliszlávnak vádolását csendes figyelmetességgel hallgatta, és most annak foganattyát világosan látta, fenn szóval ezen ígérekre fakadt: *Elíza a' mi Herczegnénk!*

Almariknak elméje, de kiváltkép szíve, elfoglalva érzették magokat a' meggyőződésnek erejétől; de Elíza nem adott neki elegendő üdőt arra, hogy magát öszveszedvén, e' meggyőződést kinyilatkoztassa. Azt kívánta ő, győzedelmének diadalma gyanánt, hogy a' véltt Herczegnével szembe állíttasson, 's kivonván kebelének mélyéből az ereklyét imígy szóllott: Herczegséged előtt, valamint e' nép előtt is, ez legyen az igazságnak jele közöttem és ő közöttte. Küldgye oda neki Felséged, hadd nyissa fel a' titkos tartalékot, mellyben a' Bolgárok' Királyának képe fekszik. Csak ennek leánya tanulta ezt meg a' mestertől, a' ki e' lánczot csinálta; csak ő lesz egyedül képes, zárját megnyitni.

A' Herczegnek Cancelláriussa elvitte, ennek parancsolattyára, az ereklyés lánczot Olfri dához. Hallván az esetet, és a' Herczegnek kívánságát, próbálgatta ugyan megnyitni a' zárt, de végbe nem vihette; a' Cancelláriussal azonban Almarik' elejébe ment, mivel ezt tőle a' Herczeg hasonlóképen megkívánta. Megjelenvén, 's minden embernek tekintetét magára függesztve látván, ammint a' Herczeg' elejébe akart lépni, megsajdította Elízát, megsajdította Dobroszlávot is holttan a' földönn, megsajdította mellyében a' kardot, 's elejtvén kezéből a' lánczot, oda rohant a' holttestre, és ezen ígérekre fakadt: *Ah Bátyám!*

Elíza felkapta az arany lánczot, felnyitotta a' képnek tartalékját, 's öszveszedvén végső erejét, felemelte a' népnek láttára édes atyának képét; a' nép pedig viszontag örömkialtásokra fakadt.

⁴⁰⁸ a' ki [Emendálva.]

A' Herczeg felsietett a' trónusra, fel akarván emelni magához a' megösmertt menyasszonyt; de az öröme fakadtt nép megelőzte szándékát, és vidám kiáltások között felvitte oldalához.

A' menyegző más nap tartatott. Almarik szerencsés férj, 's egyszersmind szerencsés fejedelem is lett alattavalóinak naponkint öregbedő szeretete által, melyet Eliza szeretett férjének oldala mellett magának is megérdemlett, és érzékeny szívvel szintazon férjével fel is osztott.

Bolisláv Almariknak szívében nem külömben, mint az országlásnak kormányozásában az elesett Dobroszlávnak helyét elfoglalván, az Erdélyi udvarnál végezte életének napjait, mint hű baráttya, és tapasztalt tanácsadója a' jó Herczegnek.

Kovár a' Herczegnek mindennemű ajándékait és ajánlásait megköszömvén, több esztendőket töltött még Szívával mezei hajlékában, vígan, és tökéletesen megelégedve cselekedeteinek boldogító emlékezetével, melyet a' hercegi familia is Kovárnak látogatásával esztendőnkint legalább egyszer megünnepelet. Szokolnak a' Herczeg egygy nagy majorságot ajándékozott; de ez mindaddig birtokát kezéhez nem vette, haszonvételével megelégedvén, még fogadott szülőinek szemeit be nem húnyta.

A' GYÖNGYÖSI TÜNDÉRLEÁNY

Mikor még Magyar Ország a' Töröknek járma alatt nyögött, volt Gyöngyösön egy igen gyönyörű Kisasszony, Siroki Mariska, kinek párját a' körülbelül fekvő vármegyékben találni nem lehetett. Bátyja a' táborban mulatott, melly a' Török elől Morva Ország felé vonódott; édes atya kölcsönözött név alatt lappangott a' Mátramelléki falukban, mivel a' Törökök élete utánn lesekedtek; öccse pedig és édes anyja Gyöngyössön vele lakott. Mariskának sугár termete beillett volna még Herczeg Kisasszonynak is; kökény színű szemei úgy ragyogtak, hogy azoknak csak⁴⁰⁹ egy tüzesebb tekintete⁴¹⁰ is elegendő volt a' legbüszkébb legénynek hódítására; fekete haja lágyabb volt a' selyemnél; szava olly kellemetesen hangzott, mint a' legszelidebb musikaeszköz; orcza pedig, kivált mikor mosolygott, a' leggyönyörűebb rósához hasonlítottak. Mikor az ellenség a' Siroki várhoz közelített, hogy azt felkérje, vagy ha meg nem akarná magát adni, ostrommal megvegye, a' várnak ura Siroki Mátyás Gyöngyösre küldötte hitvessét, leányával és fiával együtt, mivel tudta, hogy az olly helységeken, mellyek magokot nem védelmezheték, és így a' Törököt szabadon beeresztették, a' népnek nem kellett e' pogánytúl olly nagyon tartani, mint azoknak, a' kik valamely várat védelmezvén, ezen ellenségnek büszkeségét megbántották⁴¹¹, és kegyetlenségét felingerlették. Az öreg Siroki sokszor⁴¹² megjátszotta a' várból az ostromlóknak ügyekezeteit, már bajnok merészséggel vervén vissza a' vakmerő Törököket, kik a' várnak falaira felmásztak, már kirohanván üdönkint reájok, mikor legjobb álomban, vagy mély gondatlanságban voltak, már meg gyújtó eszközököt hagyítván sátoraik közé. Az egyik kirohanásnak alkalmatosságával maga vágott le a' lórúl egy török fő tisztet, kinek fejét vévén, drága kövekkel megrakott csalmájával együtt bevitte a' várba, s egy hosszú póznára szúrván, a' sáncznak egyik szögletébe tette⁴¹³, hogy onnan a' Törököknek szemébe tűnyön. Ez az ellenséget hallatlan dühösségbe hozta olly annyira, hogy minden erejét öszveszedvén neki rohant végtére a' várnak, és véres ostromlással magáénak tette. Siroki Mátyás egynehány tisztjeivel és felette kevés katonájával a' föld alatt lévő titkos útonn menekedett meg a' pogánynak bosszúállásától.

Minekutánna Sirokot a' Török elvette, és seregeit a' körülbelül lévő helységekre felosztotta, Gyöngyösre egy Ága ment katonaságának⁴¹⁴ legnagyobb részével, hogy ott egy üdeig megnyugodjon. Közel volt már ő negyvenedik esztendejéhez; de tüze még az ifiakéval is vetekeedett. Magos szál ember fekete szakállú, szép termetű, és jó ábrázatú lévén elhitette magával, hogy a' fejr személyeknek szíveit, még gazdagságának segedelme nélkül is, meghódíthatja. Innen volt, hogy mikor ezeknek szerelmét vadászta, soha sem élt erőltető módokkal, mint a'

⁴⁰⁹ hogy |azoknak| csak [Betoldás a lap szélén.]

⁴¹⁰ tekintete<k>

⁴¹¹ megbán<tyák> |tötták| [Betoldás a sor fölött.]

⁴¹² <sokáig> |sokszor| [Betoldás a lap szélén.]

⁴¹³ szögletébe <vitte> tette

⁴¹⁴ ment |katonaságának| <lovasságának> [Betoldás a lap szélén.]

többi csalmások, kik a' legszebb magyar asszonyokat és leányokat megfogatták, 's erővel háremükbe hurczoltatták.

Az Ága egyszer kilovagolt az alatta való tisztekkel, kik utánn sok köz ember lóhátonn poroszkált. Siroki Mariska szinte, az ablaknál varrdogált, 's⁴¹⁵ a' lovaknak dobogását meghallván, kitekintett. Mint a' fenn repülő saskesely az annyától elszakadt csibére, úgy vetette ő azonnal tekintetét Mariskára, ki ezt megsejtvén, szemeit lesütötte⁴¹⁶, 's magát az ablakból visszavonta. Mihelyt az Ága haza érkezett, legottan elküldötte tolmácsát Sirokinéhez, engedelmet kérni arra, hogy estvére meglátogathassa. Az Asszony nem mondhatott egyebet az ajánlásra, hanem hogy szerencsésnek fogja magát tartani, ha házánál tisztelheti. Más Ágák és Bégek minden jelentés nélkül bementek a' házakba, és ott tetszések szerint uralkodtak, sőt még kegyetlenkedtek is, mihelyt tőlök a' házbéliek valamit megtagadtak. Sirokiné tehát a' nagyobb rosszat akarván elkerülni, az emberséges ajánlást emberséges felelettel fogadta, anynyival is inkább, mivel az Ágának szándékát nem tudhatta. Eljött ez két⁴¹⁷ biztos szolgáljával estve felé, 's mivel majdnem egész életét a' magyarokkal való harcokban, és magyar földünkön töltötte, magyarul szállította meg Sirokinét, ki kis fiával köszöntésére elejébe ment. A' szobába érkezvén egygyütt, beszélgetésbe eredtek külömbféle tárgyakról, 's a' többi között az öreg Sirokinak vitészégéről is. Böcsülöm én őbenne, mondá az Ága, a' bajnok tüzet, és a' Basának bosszúállását, ki az ő fejére jó somma pénzt tett, elejétől fogva rosszallottam. Van az Asszonynak leánya is.

Van, felelé Sirokiné.

Szeretném közelről látni, folytatá szavait az Ága. Nekem ma messzéről nagyon megtetszett. Ha szerelmét megnyerhetem, édes atyán is segíték. Ne tartson az Asszony attúl, hogy én leányát erőltetéssel, vagy akármelly egyéb sérelemmel megbántsam. Ha ő engemet nem szerethet, birtokát valóban nem kívánom.

Sirokiné meghajtván magát, fiacskájával egygyütt elment Mariskáért, ki ezen ajánlásra felelt nagyon megrezzent, és az Ága' elejébe menni nem akart. Az édes anya lerajzolta neki a' veszedelmet, mellybe az egész házat magával egygyütt ejti, ha az Ágának tiszteletére meg nem jelen, és⁴¹⁸ azt javasolta, hogy azon esetben, ha e' Török szeretője mértékletlenkedne, táplállya inkább egy kis reménységgel mindaddig, még jó módot találnak abban, hogy Gyöngyösrül mindnyájan elillantsanak.

Ammint Mariska édes anyyával az Ágához bement, felkelt ez üléséről, elejébe ment, és egy módos főhajtással megköszöntötte. Szép leányka, így szólott azután hozzá, te az én szivemet egygyetlen egy pillantásoddal meghódítottad. Most pedig gyönyörű termetedet közelről látván, megvallom, hogy viszontag való szerelmedért kész volnék mindenemet feláldozni. Légy hitvesem! Királynénak teszek hárememben. Uralkodgy abban valamennyi ágyassaimon, és szolgálóimonn. Felosztom veled jövedelmemet, és ha örökssel engemet megajándékozol, asszonya leszel minden kincseimnek. Ne mond azt nekem, hogy te keresztény vagy; mert én hitedet olly annyira nem fogom háborgatni, hogy még papodot is hozzád eresztem, a' mikor akarod. Valld meg nekem, szerethetnél-e?

Mariska mellyére tévén keresztül kezeit, és mélyen meghajtván fejét remegő szózáttal imígy felelt meg neki: Csak ajánlásodnak szelid módgya is megérdemli már tőlem a' mély

⁴¹⁵ varrdogált, <ablakánn> |'s| [Betoldás a sor fölött.]

⁴¹⁶ szemeit <azonnal> lesütötte

⁴¹⁷ Eljött |ez| két [Betoldás a lap szélén.]

⁴¹⁸ jelen, <azt> és

tiszteletet; és ha érdemidhez oda járul még szép férfi termeted is, megvallom, hogy szeretetre is méltónak nézlek. De nem csak hitünkre, hanem nemzetünkre nézve is, oly távul vagyunk mink egymástul, hogy szerelmemet ezen szempillantásban csak lehetségesnek sem tudom gondolni.

Üdövel meg szokod nemzetemnek mind vallását, mind szokásait, mondá az Ága.

Meglehet, felelé Mariska; de — — —

Hát ha én a' te kedvedért még keresztény és magyar is tudnék lenni? folytatá szavait az Ága, közelebb lépven Mariskához, és kezét kezére szeliden lebecsátván.

Mariska e' szavakat hallván, az Ágára emelte szemeit, és egy kellemetes mosolygás után, ismét a' földre függesztette és imígy szóllott: Ezen érzékeny szavad megérdemli, hogy szívemet előttd megnyissam, minekelőtte a' tiéd oly indúlatra fakadgyon, mellynek megelégitése akaratomtól nem függ. Az én szívem már nem az enyim, mert esztendeje múlt, hogy⁴¹⁹ egy magyar nemes ifiúnak jegyesse vagyok.

Ugy-e? kérdezé az Ága, 's elhallgatott. Egy rövid elmélkedés után megmeg folytatván szavait, hát ha, úgymond, e' nemes ifiú tégedet, oly tüzesen és hüven nem szerethet, mint én? hát ha oly boldoggá nem tehet, mint én? jószága talán már kezünkben is van, mert fegyverünk napról napra szerencsésebbek. Talán még maga is rabságunkba kerül? talán a' harcban már el is esett? Ha ezek megigazodnának, elfelejthetnéd-e őtet az én karjaim között?

E' kegyetlen kérdést tőled nem vártam volna, mondá Mariska, könybe borúlt szemeit az Ágára vetvén. Ezen esetben mi lenne belőllem? csak az tudgya, a' ki szívünköt alkotta, és mindent előre lát.

Jól mondod, felelé az Ága. Szavamot adom, hogy szeretődnek még csak nevét sem akarom tudni⁴²⁰, nem hogy vesztére csak legkisebb ügyekezetrül is gondolkodgyak⁴²¹. De ha úgy történne, hogy a' sors tégedet nálla nélkül hagyna, megengeded-e, hogy ajánlásomat megújítsam?

Ha erre még akkor is méltónak tartanál, miért nem? mondá viszontag Mariska, megemlékeztvén édes anyjának szavárul, hogy az Ágát a' reménységtül egészen meg ne fossza.

És⁴²² azalatt nem lessz-e ellenedre, ha némelykor meglátogatlak? kérdé az Ága.

Házunknak mind tiszteletére, mind bátorságára válik, ha abban magadot tisztességesen mulatni akarsz, felelé Mariska⁴²³.

Az Ága tellyes megelégedéssel vévén e' feleletet, Sirokinéhez fordúlt, 's minekutánna vele külömbféle tárgyakrül beszéllgetett volna, elbúcsúzott, és haza ment.

ÚJ OSTROMOK.

Egyik az Ágának szolgálói közül arczra borúlván előtte, szabadságot kért, hogy beszéllhessen, 's megnyervén erre az engedelmet, imígy szóllott: Bocsásd meg hű szolgálódnak, Ága! hogy kívánságidot tekintetedbül kiolvassa; csak azért történik ez, hogy szolgálattimmal, a' hol csak lehet, még parancsolatodot is megelőzhessem.

Szóly, Ali! röviden. Mit kívánsz tőlem? Mi bajod? mondá az Ága.

⁴¹⁹ múlt, <már> hogy

⁴²⁰ szeretődnek <nevét> még csak |nevét| <tudni> sem akarom |tudni| [Betoldások a lap szélén és a sor fölött.]

⁴²¹ is <..?> gondolkodgyak

⁴²² fossza. <És az alatt nem áttalod, hogy ha> És

⁴²³ felelé <..?> Mariska

Még te Siroki' házánál, felelé Ali, a' fekete szemű leánykának kedvét kerested, ki még a' Hárisok közé is beillene — — —

Te addig? kérdeze hevesen az Ága.

Én addig az öreg asszonynak bizodalját nyertem meg, ki e' szép leánynak a' gondviselője, 's ki valaha dajkája volt.

Lehetetlen? 's mit tanúltál ki tőlle?

Sokat, felette sokat! Viszneki Lászlónak híjják Mariska' szeretőjét.

Viszneki Lászlónak? — — — Kinek jószága nem messze van innen?

Nem messze innen, és a' mi több, a' mi kezünkben.

Tovább, Ali! tovább.

A' dajka azt vallyá, hogy mind Visznekinék, mind Sirokinak jószágai nagyon elpusztulván, ezen ifjú pár nehezen kelhet egybe, ha csak végső szegénységben tengődni nem akar.

Annyival jobb!

Én tehát erre azt mondtam, hogy ha tehozzád akarnának folyamodni, te talán rajtok segíthetnél.

Ezt helyesen cselekedted.

A' dajkának is értésére adtam, hogy nem lessz kárára, ha a' leánynak szívét a' te számodra meghódította.

Derekasan, kedves Alim! derekasan!

A' te parancsolatodtól függ már most, mikép folytassam elkezdett munkámat?

Ezt holnap reggel meg fogod hallani. Fogd azonban ezen ajándékot hű szolgálatodért, és ne szólly senkinek.

Más nap ezüst lánnával bevontt és arany boglárokkal felékesített tokban küldött az Ága Mariskának Ali által gyönyörű kövekkel kirakott arany pereczeket, fülfüggőket és egy filigrán munka arany nyakkötőt. Ali ezeket a' dajkának kezébe adta egynehány aranyból álló ajándékkal együtt, mellyeket neki az Ága küldött. Allig lépett be nagy örömmel az öreg asszony Mariska' szobájába, a' Török szolga azonnal elsietett, részént hogy fáradságáért jutalmat várni ne látszasson, részént pedig, mivel attúl tartott, hogy az ajándékot talán Mariska el nem akarja majd venni, és ő kénytelen lessz végtére, azzal az Ágához visszatérni. Úgy is lett volna a' dolognak vége; mert Mariska az ajándékot semmikép sem akarta elvenni, és a' dajkának azt parancsolta, hogy adgya töstént vissza a' szolgának. A' dajka ezt nem találván már a' háznál, visszament Mariskához, 's mindaddig készlette, hogy legalább nézze meg, mi van az ezüst tokban? még ez kezében meg nem nyílt. Eggyenkint kirakta az utánn a' drágaságokat az asztalra, 's körül vizsgálván, éig magasztalta. Oda érkezett végtére Sirokiné is, 's meghallván az egész esetet, megnézte szomorúan a' kincset, azutánn pedig leányára tekintett, ki lesütött szemmel Visznekirül gondolkodott, a' nélkül hogy az ajándéokra csak egy salyगतást méltóztatott volna is vetni.

Estve felé az Ága ismét megjelent, 's Mariskát szomorúabbnak lelvén, mint előtte⁴²⁴ való nap, talán megbántódtál, úgymond, ajándékom által, szép leányka! Ne gondold azt, hogy én ezzel szivedet akarom megvenni. Csak úgy nézz reá, valamint arra is, a' mivel még kedveskedni fogok, mint hozzád való tiszteletemnek bizonyosságára. Megteszed-e nekem azt az örömet, hogy holnap illyenkor e' kicsinységeket tagjaidra függeszted?

⁴²⁴ mint <...> előtte

Ha parancsolod, megcselekszem, felelé Mariska; mert nem csak akaratunknak és vagyónunknak, hanem még életünknek is ura vagy. De ha szabad akaratomra hagyod, hozzá nem nyúlok mindaddig, még jegyessed nem leszek.

Én a' te tetszésedet, mondá az Ága, törvényemnek nézem.

Másra fordította azután a' beszédet, és egy általlyában úgy viselte magát, hogy Sirokinénak mellyében egynehányszor felüdült ama' kívánság: Bár csak e' jó szívu' török magyar ember és keresztény volna! Mikor pedig leányával maga volt, egynehányszor tette neki ama' kérdést, ha szerethetné-e az Ágát, ha Török nem volna?

Allig múlt el egy estve, mellyet az Ága Mariskának társaságában nem töltött volna el, 's allig múlt el egy hét, mellyben neki valamely drágasággal, köntösnek való szövénnyel, vagy arannyal kivarrott szőnyeggel, és több effélével nem kedveskedett volna. Az ajándékokot Mariska kénytelen volt elvenni, mert az Ágát megharagítani nem merészlette; de mindeniknél megújította az Ágához ama' tökéllését, hogy azokhoz mindaddig nem nyúl, még jegyessed nem lessz. Azonban a' vele való társalkodás által úgy megszokta, és szép tulajdonságait úgy megszerette, hogy barátságos hajlandóságát lehetetlen volt tőle megtagadnia. Szabadabban beszélgetett már vele, 's némellykor még nyájasságira is nyájasságokkal felelt.

Az Ága talán Mariskának e' szíves barátságával sokáig megelégedett volna, ha szolgája és a' dajka, kiknek már sok szép ajándékot adott, és még többet ígért, szígyennek nem vélték volna, hogy ügyekezetekben tovább csak egy tapodtat sem mehetnek. Valahányszor az Ága Mariskánál mulatott, ők mindannyiszor együtt újabb és újabb ostromokról gondolkodtak, mellyekkel a' leánynak szívét meghódítsák. A' dajka egészen kimerítette volt már mind ékesenszóllását és hitegetéseit, mind pedig fortélyait és csábításait, 's végtére olyanokra fakadt, a' mikkel Mariskának még haragját is felingerlette. Ez tehát keményen megparancsolta neki édes anyja előtt, hogy neki az Ágárúl csak egy szót se merészellen ejteni, ha azt nem akarja, hogy házatúl elűzze. Óh! tik aranyszomjak mire nem birjátok az embert! A' vén asszony végtére erőszakos módokról gondolkodott, mellyekre mindazonáltal Ali azért nem állott, mivel azokkal Urának akarattját ellenkezni tudta.

Még egy módot tudok én ebben, mondá végtére Alinak a' dajka, melly minden erőszak nélkül célra vezethetne bennünköt, ha az Ága rá állana, hogy egynehány napig Mariskát ne látná. Óh melly szerencsésnek tartanám én magamot, ha azután készen vezethetném az Ágának karjai közé! Talán házánál nekem még örök kenyeret is adna. Mit gondolsz Ali?

Errül legkisebbet se kételkedgy, ha a' dolgot a' leánynak bántása, 's Uram' böcsületének sérelme nélkül végbe viszed, felelé a' szolgál.

Bízd reám, mondá az agg nő! És akkor azután te is jó volnál hozzám, úgy-e? ha veled mindenemet felosztatnám.

Jó vagyok én hozzád e' nélkül is, felelé a' szolgál.

Te engem' nem akarsz érteni, folytatá szavait amaz. Van-e neked feleséged?

Nincs, mondá Ali; de ha az Uramnak e' szolgálatot megteszed, azonnal lessz.

Szóly vele, ha ellehet-e egynehány napig Mariska nélkül, és hozz nekem feleletet holnap korán reggel, mondá végtére a' dajka.

A' BŰBÁJOS.

A' felelet korán reggel abbúl állott, hogy az Ága estvére Mariskát meglátogattya, és elbúcsúzik tőlle, ama' szinfogás alatt, hogy egynehány napra Hatvanba a' Basához kell mennie. A' vén asszony tehát Sirokinétül azonnal elkéredzkedett két napra rokonyihoz, kik a' legközelebb fekvő faluban laktak; de a' helyett hogy ezeket meglátogatta volna, egy híres bűbájoshoz folyamodott, ki nem messze a' Siroki vártúl a' hegyek közt egy barlangban tartózkodott⁴²⁵. A' külső bemenetel be volt legnagyobb részént kőszikla darabokkal hányva, úgy hogy ezekenn keresztül egy szűk lyukonn kellett bebúni. Belől a' járás vagy ötven lépésnyire felette setét volt, mivel csak a' bemenetelnek lyukábúl szolgált reá a' világosság. A' dajka az útát jól tudván, megnyitott egy ajtót, mellynek csikorgására azonnal kiütött két oldalról setét lyukakbúl egy pár majom, égő fáklýákok tartván, hogy a' vendégnek világítsanak. Utánnok menvén ez, eljutott sok kerengések után egy vasrostélyos ajtóhoz, melly be volt zárva. Az ajtó egy tágas udvarba nyílt, melly a' sokféle szárnyas állattúl szinte pözsgött. Egy pár gólya strázsát állván, kelepelni kezdett, mihelyt a' dajkát meglátta; mire az udvarban lévő madarak mindnyájan egyszerre olly iszonyú kiáltásra, sivitásra és csevegésre fakadtak, mellynek csak visszhangja is elegendő volna arra, hogy az embert egészen elrémítse. Erre az ajtóhoz sietett egy tigris, 's arany kulccsával a' rajta lévő rettenetes nagy lakatot megnyitotta. Ezen udvarbúl fel lehetett már a' hegyek között az égre tekinteni, mellyek amazt bekerítették, 's mellyeknek oldalairúl esékeny kősziklák függtek.

Mihelyt a' dajka az udvarban volt, és a' tigris az ajtót megette ismét bezárta, megjelent két törpe egy karszékkel, mellyet kerekecskéken magok után vontak, 's mellynek két oldalán felette nagy szárnyak függtek. Ebbe ötet beültették, és szemeit bekötötték. A' törpéknek jeladására megcsattantotta szárnyait a' karszék, és felszállott a' dajkával egy ajtóforma nyíláshoz, melly az egyik hegynek oldalában, közel a' tetejéhez zordon kősziklacsúcsok között volt. Itt egy bagoly a' szemkötőt levette a' dajkának szemérül, ki egy szikla darabra hágván, bement a' nyílt ajtón a' Bűbájos' lakásába. Ezen ajtónak általellenében a' hegynek túlsó oldalában volt egy nagy nyílás, melly a' köztötte és az ajtó köztötte való hosszú folyosót komoran világosította. A' folyosónak közepénn jobb kézrúl volt egy nagy kapu, mellynek egyik szárnya nyitva állott. Ezenn a' dajka bemenvén, hosszú de keskeny szobába jutott, mellynek menyezeténn voltak egynehány ablakok kristálykőbúl. Tele volt e' szoba denevérekkel, mellyek a' dajkát megsejtvén, körülötte repdesni és czinczogni kezdettek. E' szobábúl jobb kézre sok ajtók nyíltak, mellyek a' Bűbájosnak és cselédgyeinek lakások gyanánt szolgáltak. A' középső mellett, melly a' többieknél nagyobb volt, egy óriás állott olly vastag buzogánnyal, mint egy bogatlan tölgyfa. Ez a' dajkának azt parancsolta, hogy üljön le, és várakozzon, még kilencz óra lessz; mert csak azután beszélhetnek az ő urával, a' kik hozzá folyamodnak. Leült tehát a' vendég egy kőpadra, 's mivel tudta, hogy e' rettenetes lakásban a' Bűbájosonn kívül senkivel sem szabad beszélennie, a' kirendeltt órát, melly már nem messze volt, némán várta. Egyszerre négy villámlás történt egy szögletben, mellyre⁴²⁶ iszonyú dörgés következett. Az óra adott tudni illik jelt, hogy verni akar. A' kalapács azután megindítván, egy dobra négy fertályt ütött olly csendesen, hogy mindenik ütés után egy sereg macska jó hosszút mioghatott. Az órakalapács az ütéseket egy nagy üstre tette, mellyeknek mindegyike után farkas ordítás hallatott. Erre megnyitotta az óriás az ajtót, és a' dajkának intett, hogy menyen be. Majom ábrázatú

⁴²⁵ barlangban |tartózkodott| <lakott> [Betoldás a lap szélén.]

⁴²⁶ szögletben, <s> mellyre

törpék fogadták az első szobában, kik közül a' legnagyobbik átvezette egynehány szobánn, mellyekenn dél felé a' hegynek oldalábúl homályos ablakok nyíltak, a' Bűbájos lakásába.

Egy karszéknél ült ez az asztalnál, és egy iszonyú nagy könyvet olvasott. Megsejtván a' dajkát, rám szorultál, úgymond, Annyok! Mariska nem akarja az Ágának ajánlását elfogadni, úgy-e?

Látom, nagy hatalmú Ábrakadábra! mondá erre az asszony, hogy⁴²⁷ a' dolgot, melly engemet hozzád vezetett, nálam nélkül is jól tudod. Segíts rajtam, kérlek, hogy halálom előtt egy kis vagyonkához, és még egy férjhez juthassak. Ali megígérte, hogy elvesz, ha urának a' lyánkát megkerítem.

'S el mernél még egyszer férjhez menni? kérdezé Ábrakadábra.

Töröknek csak jó volnék még, feleli a' dajka, kivált ha olly kegyes akarnál lenni, és ábrázatomot egy kis kenettel tűrhetőbbnek tennéd.

Ez meglehet, mondá a' Bűbájos; de én azt tartom, hogy Ali tégedet bolondnak tart.

Ezt is megorvosolhatod te, ha akarsz, mély tudományú Mester! viszanolá az asszony. Akkor azután én tarthatnám őtet bolondnak.

Megvallom én neked, kedves Katám! hogy ezt végbe vinnem, kicsinyeség volna, ha egyszer Mariskát arra birhatnám, hogy Visznekint elfelejtse, és az Ágát szeresse. De bezzeg! ez ám a' mesterség! mert Mariska különös oltalma alatt van Lillipicznek, ki itt a' szomszédságban a' Kékesenn lakik, és az egész Gyöngyösi határra vigyáz.

Óh! e' tündérleánynak figyelmetességét te minden bizonnyal megjátszhatod, mondá mosolyogva a' vén Kata. Hiszen csak én is mennyire mentem már Mariskával e' dologban. Pedig én tehozzád képest csak olyan vagyok, mint a' legnagyobb elefánthoz képest a' mai kölkök.

Tetszett a' dicséret Ábrakadábrának, 's megsimogatván hosszú ősz szakállát, no majd meglátom, úgymond, mit tehetek a' te kedvedért. Holnap után reggel csald ki valahogy a' leányt a' Gyöngyösi határbúl. A' többit azután bízd reám. A' Siroki útra csald ki, érted-e?

Értem, felelé Kata, 's még egy keveset egyéb ügyeiről is beszélgetvén a' Bűbájossal, megcsókolta hosszú köntössének a' csúcsát, 's ugyan azonn az úton, a' mellyikenn oda mene, vissza is tért Gyöngyösre.

Kedves Kisasszonykám! mondá hazaérkezésekor Mariskának, én az Ura Attyával szóllottam, (...)

⁴²⁷ Ábrakadábra! |mondá erre az asszony,| hogy [Betoldás a lap szélén.]

FÜGGELÉK

Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam

Ne philosophons pas, disoit Socrate pour l'école: philosophons pour la vie civile. Il importe bien moins d'être savant, que de savoir vivre.

Condillac Histoire ancienne L. III. Ch. XVII.

I. RÉSZ. AZ AJTÓK.⁴²⁸

Szíves Barátommal, Berkesi Pistával az oskolákat Pestenn elvégezvén, 's a' praxisból három esztendeig annyit tanulván, a' mennyi előmenetelünkre szükséges volt, valamint gyermek-ségünktől fogva együtt tanultunk, együtt laktunk, úgy együtt haza is mentünk olly szándékkal, hogy szolgálatunkot csak a' Vármegyének ajánlván, gazdaságunkhoz látunk, és barátságunkot falusi magányosságunkban minden kitelhető móddal apolgattyuk. Szülői korán kihelván az édes atyámra bízták nevelését, Anyicska Húgának gondviselésével együtt. Anyicska Maris húgommal, mikor még romolhatatlan leánykák voltak, négy esztendeig tanultak velünk Pestenn egy szállásonn és egy mestertől musikát, tánczot, és nyelveket, házi gazdánknak és gazdasszonyunknak gondviselése alatt, kik igen tisztességes úri emberek, és szülőinknek szíves barátjai voltak, csak azon órákat szentelvén az asszonyi munkáknak tanulására, melyekben mink karddal bálni és lovagolni tanultunk. Mihelyt Húgaink az ő leány oskoláikban elegendő előmeneteleket tettek, az anyák azonnal magokhoz vették, hogy őket a' gazdaságban és az asszonyi jóságos erkölcsökben gyakorolják. A' mit Pestenn tanultak, el nem felejtették, mert a' musikában és a' nyelvekben szülőink is járatosok voltak, kiváltkép pedig Sándi Gábor, ki az atyámnál lakván, úgy szerette őket, mint saját gyermekeit. Most már Berkesi Majorennis lévén, minden⁴²⁹ commoditásokkal felkészítve találta házát, mely a' miénk mellett állott, és húgával, ki addig nálunk lakott, belé költözködött. Az öröm, melly hazaérkezésünkkel házunknál fellobbant, 's mellyet szülőim és Berkesi, mint új gazda, váltólag adott ebédecskékkal és multságokkal versengve neveltek, sokáig nem hagytak bennünket magunkhoz térni, és Berkesi érzékeny buzgósággal kérte az atyámot, hogy nyitassa meg ismét udvarainknak és kertyeinknek köz kerítéseinn az ajtókat, mellyeket Szülőinek halála után az atyám beszögeztetett. Ezen ajtókról az atyám felette sokat tartott, és Berkesi' kérését hallván, olly indulatos zokogásra fakadt, hogy szinte megijedtünk rajta. Láthatóképen viaskodott a' jó öreg emberben az öröm és a' szomorúság, mellyek miatt szóhoz egy darabig nem juthatott: de végre Berkesit megölelvén hevesen, és karszékebe lebocsátkozván, mikor még boldogult barátommal új házasok voltunk, úgymond, akkor, fiaim új volt közöttünk a' barátság is. Szülőink jó szomszédok voltak ugyan; eljárak egymáshoz ebédre és multságokra, ha illendőképen invitáltattak, kárt egymásnak soha sem tettek, sem bosszúsággal egymást soha sem illették: de ha egyik a' másikának valamivel kedveskedet, már ez mindaddig meg nem tudott nyugodni,

⁴²⁸ I. Rész <Sándi Gábor nagyon a' szemem közé néz.> Az Ajtók.

⁴²⁹ lévén, <készen találva> minden

még a' kölcsönt duplán vissza nem fizette, és ha valamelyek valamiben megszorult, készebb volt idegentül dupla áronn vásárlani, vagy nagy usorára kölcsön venni, mint szomszédgyához folyamodni. Én az okát soha sem nyomoztam, még, ihol! Sándi Sógorom meg nem emlékeztetett arra, hogy mind a' két öregnek szava' járása volt egy régi deáknak ama' tanácsa: hogy jó barátunkot mindenkor úgy nézzük mint jövődöbéli ellenségünköt. Az ilyen maxima szükségképen bizodalmatlanságot okoz: kötve hiszünk vele még a' komának is: a' hol pedig egymáshoz való bizodalom nincsen, ott igazi érzékeny szeretet sem lehet. Azt pedig könnyen átláttátok, hogy szeretet nélkül a' barátkozás csak hideg látogatásokból, merevény conversatiókból, erőltetett multságokból és üres complementumokból vagy hiú contestatiókból állhat, mint a' mostani nagy világban az etikéttel körülövényezett társalkodás. Mink gyermekek együtt nevedvén, szeretttük⁴³⁰ egymást mintha testvérek voltunk volna, és így abban az igaz barátságban, mellynél édesebb boldogságot ezen⁴³¹ életben ki nem gondolhatunk, naponkint nevedtünk.

⁴³⁰ nevedvén, <jobban> szeretttük

⁴³¹ boldogságot <a' vilá> ezen

JEGYZETEK

Bevezetés

„Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni”^{*}
A Verseghy-próza kontextusairól

Verseghy Ferenc széttartó tendenciákat mutató életművének szépprózai alkotásokat tartalmazó részét kevés irodalomtörténeti munka tette vizsgálódása tárgyává, noha pályájának és életművének heterogenitása több esetben vált az irodalomtörténeti diskurzusok kiindulópontjává. E körülményeket Margócsy István mindmáig releváns megállapítása összegezte: „Egy személyben képviseli ő generációjának hatalmas lehetőségeit, lendületét és tragikus töredezettségét is; mindennek következménye egy nagy jelentőségű, terjedelmét és sokszínűségét tekintve lenyűgöző, ugyanakkor teljesítményei értékére, alkotásai esztétikai minőségére nézve inkább torzóra, mint beteljesülésre emlékeztető, a kiválóság és a selejtség között ingadozó írói-tudósi életút.”¹ Az oeuvre egyes szegumentumaihoz szintén ebből a perspektívából közelítettek. E több diszciplínát érintő korpusz egy vékony szeletét képviselik a kutatásban kevésbé reprezentált és értelmezett prózai művek, ezért vált indokolttá a szövegcsoport modern, kritikai igényű kiadásának elkészítése, valamint ezzel egyidejűleg a szövegek kontextualizálása, értékelésük az életművön és a korszak prózapoétikai áramlatain belül.

Kötetünk a Verseghy-életmű prózai természetét teszi közzé.² Szerzőnk életében és munkásságában az 1803 és 1813 közötti periódus az útkeresés, a bizonytalan létállapot leküzdéséért folytatott tevékenység, az anyagi biztonság megteremtéséért való erőfeszítés összefüggésében alakult. Személyes és érdekkapcsolatait szélesítve különböző megbízások révén igyekezett irodalmi pozícióját és egzisztenciáját megszilárdítani. Szabadulása után korábbi kéziratok megjelentetésével próbálkozott, ami egyrészt szakmai, másrészt pénzügyi előrelépés reményével kecsegtette.³ E körülményekre alapozva jelen kísérőtanulmány alapvető feladatának tekinti a szépprózai szövegek keletkezéstörténetének felvázolását, miközben tekintettel van a korpusz széles értelemben vett kontextusára, annak társadalmi, gazdasági és recepciótörténeti aspektusaira. Szükséges számot vetni azzal közeggel, amely meghatározta Verseghy pályafutásának ezen szakaszát, ahhoz, hogy a korszakban keletkezett műveket a szerzői életműben és a kortárs irodalomban pozicionálhassuk. A szövegek minden esetben magukon hordozzák (magukba foglalják) környezetük körülményeit, magyarán a társadalmi, kulturális (irodalmi) kontextus rekonstrukciója nélkül nem válhat világgossá, hogy egy

^{*} Ferenczy János naplóbejegyzése. OSZK Kt, Quart. Hung. 463, 10.

¹ MARGÓCSY 1981, 545.

² VERSEGHY 1804, VERSEGHY 1805a, VERSEGHY 1808a, VERSEGHY 1808b, VERSEGHY 1812, VERSEGHY 1813.

³ DONCSEZ 2016, 164.

adott korpusz mihez kívánt „hozzászólni”, milyen irodalmi vagy társadalmi körülmények alakították létrejöttét.⁴ Alábbi szöveg e rekonstrukciót kísérli meg végrehajtani, egységes narratívába foglalva a szövegtörzset alakulását érintő környezet hatásmechanizmusait.

„Midőn Verseghy fogságából kiszabadult [...] nagy szükségben fanyalgott”⁵

Az anyagiak szorítása

Az utóbbi időben megszorított azoknak a munkáknak a száma, amelyek egy-egy szerzői életpálya alakulását az intézményesülő irodalom pénzügyi körülményeihez kötik.⁶ Szilágyi Márton úgy véli, hogy alternatívát nyújthat a szerzői teljesítmény és az egzisztenciateremtési kísérletek összekapcsolása felől értelmezni bizonyos 18–19. századi pályákat. E megközelítés nem az életművek immanens értékeit, hatástörténeti jelentőségét helyezi középpontba, hanem a megjelent alkotások és az életforma korrelációjából produktivitás és egzisztencia szoros összetartozására következtet.⁷ Hites Sándor szerint egy adott mű létrejöttének kontextusait különböző tényezők határozhatják meg, így „[s]zerzőközpontú megközelítés esetén vizsgálhatóak egy-egy alkotó nézeti gazdasági és pénzügyi kérdésekről, anyagi helyzetének jellemzői, irodalmi tevékenységéből származó bevételei, ezek viszonya alkotásmódja jellegzetességeihez”.⁸ Verseghy pályájának fogság utáni szakaszát szemlélve hangsúlyossá kell tenni, hogy a majd tíz éves elzárást követően a szabadlábra helyezett szerző milyen tevékenységeket folytatott, milyen stratégiákat követett annak érdekében, hogy gyenge lábakon álló egzisztenciáját megszilárdítsa. Az alcímben feltüntetett, Horvát István naplójából származó idézet forrásértékű jele annak, hogy az 1803 augusztusában szabaduló Verseghy milyen körülmények közé érkezett, s ezek a körülmények miként határozták meg a következő évek szellemi *termelését*.

A birodalmi cellákból Magyarországra visszatérő szerző hamar hozzáfogott egykori kapcsolati hálójának felújításához, bővítéséhez, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy felgyorsítsa a korábbi közegbe való integrációját. Doncsecz Etelka disszertációjának utolsó fejezete részletesen feltárja Verseghy fogság utáni útkeresésének folyamatát, a kutatás által eddig kevésbé vizsgált levelezést használva forrásul. A levelek vizsgálatából az alábbiakra következtet: „lépten-nyomon tetten érhető bennük a szerző igyekezete nemcsak a hajdan őt körülvevő közegbe való minél gyorsabb integrálódásra, hanem az ezen túlmutató önérvényesítésre, amelynek érdekében tudatosan mozgósítja régi, illetve építgeti új kapcsolati hálóit”.⁹ Verseghy korábban megszerzett ismeretének és ismeretségének jelentős részét felhasználta annak érdekében, hogy az elzárás okozta létbizonytalanságot minél hamarabb megszüntesse, önmagának és idős édesanyjának egyszersmind állandó, biztos alapokon nyugvó megélhetést teremtsen. 1803 augusztusától, tehát a szabadulástól kezdve különböző médiumok – levelek, kérvények, személyes kapcsolatok – révén ért el jelentősebb sikereket meg-

⁴ TAKÁTS 2001, 317–318.

⁵ HORVÁT 1967, 69.

⁶ Vö. MARGÓCSY 1999, SZILÁGYI 2001, VÖLGYESI 2007, KERÉNYI 2008, SZAJBÉLY 2010, SZALISZNYÓ 2010, SZALISZNYÓ 2012, FRIED 2013, SZILÁGYI 2014, DONCSECZ 2016.

⁷ Vö. SZILÁGYI 2001, 6–7.

⁸ HITES 2011, 480.

⁹ DONCSECZ 2016, 161.

rendült anyagi helyzetének fellendítésében. Indokoltnak látszik feltüntetni Verseghy pályafutásának azon eseményeit, melyek a fogság utáni esztendőök pénzügyi és szakmai aspektusait összegzik. Még szabadlára helyezéseinek évében feloldást kapott az összeesküvésben való részvétele miatt rárótt papi irregularitás alól, majd az év végén a szerzete feloszlásakor kirendelt korábbi évjáradékát is újrafolyósítják számára. A következő évben feltehetőleg a nádor közbenjárására Szapáry János főudvarmester kéri fel leánya nevelésére. E fontos momentumokról nem feledkezett meg értesíteni korábbi rabtársát, Kazinczyt: „Most már azt, a’ mi sorsomnak változását illeti! Nem tudom, megirtam-e már, hogy előbbeni pensiom, melly 350 f[orint]búl áll, a 27. 10bris 1803. visszaadatott. De azt meg nem irtam, tudom, hogy minek utánna Ő Herczegségénél, Palatínus Urunknál, voltam, pensiomért köszönetet mondani, egynehány nap múlva Ő Excellentiája, Gróf Szapáry, Ő Herczegségének Fő-Udvarmestere magához hivatott, és Kisasszonyinak tudománybéli nevelésével megkínált. Én a’ hivatalt elfogadtam, ’s azonnal tellyesíteni is elkezdtem.”¹⁰

Közben korábban előkészített munkái kiadásához fogott.¹¹ Szorosabbra fűzve kiadói érdekkapcsolatait¹² sajtó alá rendezőként, korrektorként, fordítóként közönségigényt kiszolgáló kiadványok megjelentetésében vállalt aktív szerepet.¹³ 1806 decemberétől elmélyült József nádorral való kapcsolata, ebben az időszakban Verseghy a palatínus magyar nyelv-mestere.¹⁴ A főrendi személyekkel való kapcsolatáról több dokumentum is tanúskodik, levelezett Széchényi Ferencsel, a Prónay családdal, közeli kapcsolatot ápolt a Marczibányi–Majthényi családdal. „Egyfelől a kötődések adta lehetőségeket kihasználva kamatoztatta ismereteit és képességeit, s igyekezett értékesíteni írásait. Másfelől tollát állította szolgálatba, hogy kapcsolatait ápolja: műveket írt vagy dedikált pártfogói számára.”¹⁵ A tízes évek elejére nevelői pozíciója megszűnt a Szapáry családnál, ezt követően rövid ideig – mindössze egy esztendőig –, 1811 és 1812 között a Prónay családnál töltött be hasonló állást. Az alábbiak alapján arra következtethetnénk, hogy Verseghy széleskörű kapcsolatai és munkássága révén képes volt megszilárdítani egzisztenciáját. Tollából származó jövedelmei azonban ingatag lábakon álltak, a különböző megbízások időtartama elégtelennek bizonyult a hosszú távú megélhetés biztosításában, melynek következtében nem meglepő, hogy nevelői posztjának végeztével ismét rákényszerült különböző irodalmi produktumok sajtó alá rendezésére, szerkesztésére vagy fordítására. Pénzügyi lehetőségeinek korlátozottsága folytán kevés lehetőség adatott számára, hogy egyéni érdeklődése szerint alkothasson, munkásságát és

¹⁰ Verseghy Ferenc Kazinczy Ferencnek, 1804. április 9. KAZLEV XXIII, 76.

¹¹ VERSEGHY 1805c, VERSEGHY 1805d.

¹² Szabadulását követően művei java része Eggenberger József és az Egyetemi Nyomda kiadásában jelennek meg.

¹³ Vö. VERSEGHY 1805f, VERSEGHY 1806e, VERSEGHY 1807b, VERSEGHY 1807c, VERSEGHY 1808d, VERSEGHY 1809b, VERSEGHY 1809c.

¹⁴ Ferenczy János 1806. december 20-án kelt levelében értesíti Horvát Istvánt, hogy Révai nyugodtan vette tudomásul ellenfele megbízását: „Föl háborodott? Föl hevült szokása szerént? – épen nem: nagy tsendességgel halgatván az újságot, minden indulat nélkül azt felelé: – »Én ha az igaz, hogy Nádor Ispányunk a’ nyelv tanuláshoz szánta magát, igen örvendek, Tőle sem én, sem más magyar nem kívánhatja, hogy illy későn fogván a’ tanuláshoz, nyelvünket minden hiba nélkül meg tanulja: mert Tanítója Versegi, ez szegény üdős annyát, ’s magát tartja, illendő, hogy Nádor Ispányunk ötet vette inkább föl tanítónak, mint más, – ugyan is neki ajánlotta Grammaticáját.«” HORVÁT–FERENCZY 1990, 56.

¹⁵ DONCSEZ 2016, 170. vö. VERSEGHY 1805e, VERSEGHY 1806a, VERSEGHY 1806b, VERSEGHY 1806c, VERSEGHY 1808c, VERSEGHY 1810c.

életművének alakulását a szabadulást követő majd egy évtizednyi időszakban elsősorban a kereslet igényei határozták meg.

Pénz, piac, publikum

Ahhoz, hogy Verseghy szépprózai alkotásait gazdasági és olvasásszociológiai szempontból pozicionálhassuk, szükséges röviden számot vetni a század elején végbemenő irodalmi, kulturális, a könyvpiacra és az olvasóközönségre hatást gyakorló változásokkal. Annak ellenére, hogy a ferenci korszak lépésről lépésre igyekezett korlátozni az irodalmi, szellemi élet infrastruktúrájának kiépülését, működését, s cenzurális rendeletek tucatjaival próbálta ellehetetleníteni a magyarországi könyvterjesztés, könyvforgalom felvirágoztatását,¹⁶ a külföldről titokban és illegálisan beáramló olvasmányok inspiratív hatása megkérdőjelezhetetlen az időszakban. A művelt előkelők és a könyvkereskedők külföldi kapcsolatai révén beszerzett könyvek teremtették meg az átmeneti időszakban azt a lehetőséget, hogy az olvasók száma, lassúbb ütemben ugyan, de tovább emelkedhessen.¹⁷ Az emelkedés a 19. század első évtizedeire jutott arra a szintre, hogy a szerzők és elsősorban a könyvkiadók már komoly olvasótáborral számolhattak. A kezdetleges könyvkereskedelmi körülmények ellenére is a szélesebb kereslet fokozatosan utat teremtett a könyvkiadás piacorientált átalakulásának.¹⁸

A magyarországi könyvkiadók vélhetően saját üzleti érdekeiket szem előtt tartva jutottak a felismerésre, hogy az olvasóközönség aktuális igényeit megcélzó kiadványok magas példányszámú előállításával lehetőség nyílt a könyv mint termék tömegcikké tételére. „A felemelkedésnek ahhoz az arisztokratikus eszményéhez, amit a jozefinizmus képviselt, s amit Kazinczy »magas« eszményei jelentettek az irodalmi-művészeti ízlés terén, Magyarországon hiányoztak az anyagi feltételek. A szellemi munkájának értékesítési lehetőségétől függő értelmiség döbönt rá – először öntudatlanul –, hogy a polgárosult életforma kialakulásának anyagi-gazdasági fejlődése az ismeretek terjesztésének és befogadásának szélességétől függ. Legfontosabb feladatuknak az ismeretek terjesztését, az olvasók számának gyarapítását tekintették.”¹⁹ Az olvasási kedv felkeltésében pedig a feltörekvő regényirodalom játszott kiemelt szerepet. Az olvasás szokásának fokozatos terjedésével újabb és újabb fogyasztók jelentek meg, növekedő igényeik pedig új befektetőket, nyomdatulajdonosokat, könyvkiadókat, könyvkereskedőket és szerzőket vonzottak a területre.²⁰ A hazai viszonyokhoz mért könyvtermelés szisztematikusan felgyorsult, a nagyobb példányszámú, szélesebb olvasórétegek számára előállított nyomtatványok pedig magukkal hozták a könyvterjesztés átalakulását is.²¹ A fejlődés folyamatában lévő nyomdatermékek piaca azonban nem állt szoros

¹⁶ Vö. Kerényi Ferenc vázlatos felsorolását a korszak rendeleteiről: a cenzúra megszigorítása (1792), a könyvbehozatal korlátozása (1792), a nyomdaalapítás királyi privilegizálásának visszavétele (1793), a kalendáriumok mellékleteinek cenzúráztatása (1795), a tiltott könyvek magáncélú behozatalának megtiltása (1796), a külföldön nyomtatás megakadályozása (1798), a „*Lesekabinetek*” eltörlése (1798), a könyvrecenziók folyóiratközlésének megtiltása (1798), az árverésre kerülő könyvhagyatékok előzetes cenzúráztatása (1803), a házaló könyvkereskedelem korlátozása (1811), a könyvbehozatal újabb szigorítása (1818), a külföldi tudós társaságok tagságának és tudományos fokozataik elfogadásának megtiltása (1820) stb. KERÉNYI 2002, 68.

¹⁷ Ezzel kapcsolatban lásd: FÜLÖP 1978, 69–77.

¹⁸ SZAJBÉLY 2007, 76.

¹⁹ TAXNER-TÓTH 1989, 373.

²⁰ HITES 2011, 490–491.

²¹ SZAJBÉLY 2007, 75.

összefüggésben a finansiális haszonnal, magyarán nem minden könyv vagy folyóirat megjelenése jelentett anyagi bevételt. „A 18. század végétől kezdve egyre erősödő feszültséget indukált, hogy az *eladható* és az *értékes* ritkán esett egybe.”²² Ennélfogva a könyv mint előállítandó termék sokáig rászorult a megjelentetést anyagilag támogató mecénási, később az ezt felváltó előfizetési rendszerre,²³ másrészt az így közforgalomba hozott árucikk értékesítésének, ezáltal az olvasókhoz való eljuttatásának szükségessége is alapvető fontosságúnak bizonyult. Ez a felismerés vezetett a korabeli hírlapok, folyóiratok, a könyvterjesztés rendszerében betöltött szerepének átrendeződéséhez. Az újságok (legjelentősebben a Magyar Kurír és a Hazai Tudósítások) reklámfelületein megjelenő tudósítások, hirdetések egyrészt hozzájárultak a megjelenő kiadványok szélesebb körű megismertetéséhez, a könyvtermék értékesíthetőségének elősegítéséhez, másrészt kiszélesítették, helyesebben szólva megteremtették a róluk való diskurzus lehetőségét. A magyar nyelvű lap nyilvánosságteremtő, ismeret- és művelődésközvetítő szerepét Kultsár hamar felismerte: „Meggyőződvn arról, hogy az Ujságok kiváltképen való eszközei lehetnek a nyelv és a tudományok elterjesztésének; e mellett azt nagy méltatlanságnak tartván, hogy a Haza kebelében, a hol két Német, egy Deák Ujság irattatik, épen az Uralkodó Nemzetnek nyelve láttassék elnémulni; végre az egész Országnak az utolsó Posonyi Gyűlésen a Nyelv felemeltetése eránt kijelentett óhajátát szívemre vévén, magamat itt az Ország közepén a Nemzet tanúltabb részének számára Magyar Ujságírására határoztam.”²⁴

E változásokat leginkább a tömegesen megjelenő regények és regényfordítások jelzik. „A könyveket faló olvasó megjelenését, az olvasást mint egyéni és bensőséges örömet jelentő aktust első helyen a regényirodalom elterjedésével szokás összefüggésbe hozni.”²⁵ A korabeli olvasóközönség egy kialakulóban lévő, korántsem egységes igényekkel rendelkező heterogén, anonim réteggként határozható meg. A 18–19. század fordulóján olyan átalakulások figyelhetők meg, „amelyek során tömeges formában megtörtént az áttérés az intenzív, vagyis a közösség által szabályozott, kevés számú, normatív, főként vallásos szövegek olvasásából az extenzív, a modern, szekularizált, individuális, sokféle és változatos, többnyire szórakozás céljából történő olvasásra.”²⁶ Hasonló megállapításra jut Granasztói Olga, már idézett tanulmányában: „Az idegen nyelven olvasó hazai publikumot illetően megállapíthatjuk, hogy egy igen heterogén könyvanyaghoz fért hozzá, s az olvasási igények differenciálódásával választásukban komoly eltérések mutatkoztak társadalmi, felekezeti hovatartozástól, nemtől s azon belül egyéni ízléstől függően. A [...] kiadványok összességükben a modern szekularizált és individuális olvasáshoz járultak hozzá, amely az információszerzés, de mindenekelőtt az egyéni szórakozás céljából vágyott új és változatos olvasmányokra.”²⁷ A század elején az addig döntően német nyelvű szórakoztató irodalom kitüntetett szerepe

²² *Uo.*, 2007, 77. [Kiemelés az eredetiben.]

²³ Bár a támogatottsági rendszer is átalakuláson megy keresztül, a személyes mecénatúra nem szűnik meg teljes mértékben; a piaci viszonyok kialakulásával az egyéni támogatók helyét fokozatosan az előfizetési rendszer és a különböző intézmények veszik át. „A mecénás befolyásától való megszabadulást lehetett a művészi szabadság diadalaként értékelni, de az irodalmi alkotás éppen ezzel szolgáltatódott ki a piac elvárásainak.” Vö. SAJBIÉLY 2007, 77, HITES 2011, 492.

²⁴ Kultsár István kérvénye lapengedélye kiterjesztése ügyében, Pest, 1806. május 20. Közl.: KERÉNYI 2002, 326.

²⁵ GRANASZTÓI 2007, 657.

²⁶ POGÁNY 2008, 451.

²⁷ GRANASZTÓI 2007, 667.

megrendült a magyar nyelvű kiadványok fokozatos elterjedése következtében. Az olvasás formái a publikum körében régiók, korok és társadalmi rétegek szerint mennyiségi és minőségi szempontból is differenciálódtak,²⁸ megteremtve egy populárisabb igényekkel fellépő fogyasztói réteget.

Peter Burke szerint a „magas” és az „alacsony” kultúra megkülönböztetése lehetőséget teremt arra, hogy a két szélső pólus közé átmeneti kategóriákat helyezünk. Így határozhatók meg – szintén Burke szavaival – a „felemelkedés” és a „lesüllyedés” kategóriái, melyek a kulturális változások leírására alkalmas terminusokként értelmezendők.²⁹ E tekintetben a gazdasági aspektusoknak alávetett populáris nyilvánosság kiszolgálása a kultúrjavak, így az irodalom leszállását, az értékesíteni kívánt könyvanyag popularizálódását, trivialisálódását eredményezte. Az „elit” és a „populáris” kultúra dichotómiájában a populárist gyakran a műveletlenek hagyományával azonosították, annál fogva, hogy a populáris kultúra meghatározása két értelmezést örökített tovább: alsóbbrendű és népszerűsége törekvő.³⁰ Burke ugyanakkor figyelmeztet, hogy a termékek nem változatlanul áramlanak a különböző társadalmi rétegek között, hanem rendszerint az új helyzetekhez, körülményekhez alakítva jelennek meg.³¹ A magyar prózairodalommal kapcsolatban Szajbély Mihály vizsgálta e kérdést részletesen: a probléma szempontjából megkülönböztetve a *Kunstroman* és a *Trivialroman* típusait.³² Ugyanakkor ő is felhívta a figyelmet, hogy e két típus fejlődését nem lehetséges egyszerű módon elkülöníteni, mivel a típusok folyamatos kölcsönhatásban álltak egymással, s gyakran ellentétesen pozicionálták magukat, valódi karakterükkel szemben.³³

Az említettek mellett szükséges számot vetni az olvasóközönség igényeit kiszolgáló művek korabeli megítélésével is. „A meggyőződés, miszerint a művészi alkotást nem befolyásolhatja gyakorlati sürgetés vagy gazdasági-gazdaságossági megfontolás, illetve a műalkotás létmódjából fakadóan ellenállna annak, hogy árucikké váljék, nagyon erős tradíciót alkot. Ezért provokatív a kérdés, hogy a haszon képzelet miként egyeztethető össze az esztétikai tapasztalattal.”³⁴ Az esztétizáló irodalom művelői és a régi tudós műveltség képviselői határozottan elítéltek minden, a szélesebb olvasóközönség igényeit kiszolgáló alkotást, még abban az esetben is, amikor (főleg anyagi) körülményeik erre alternatívát nyújtottak volna.³⁵ Verseghy megélhetési problémáira hivatkozva teszi szóvá ezzel ellenkező álláspontját egy Kisfaludy Sándorhoz írt levelében: „kénytelen vagyok a’ könyvárosoknak’ bérért olly munkákat készíteni, a’ minőköt ők akarnak, hogy szülömöt szolgálójával együtt eltarthassam”.³⁶ Nem ismeretes Kisfaludy válaszelevele, de a recenziókról, álnéven írt tanulmányában,

²⁸ WITTMANN 2000, 322.

²⁹ BURKE 1984, 364.

³⁰ Lásd: HOFER 1994, 236.

³¹ BURKE 1984, 364.

³² SZAJBÉLY 1982, 1–14.

³³ *Uo.*, 11.

³⁴ HITES 2011, 489.

³⁵ Lásd Kármán József múlt század végi elutasító véleményét a közönségigényhez alkalmazkodó szerzőkről, *A’ nemzet’ tsinosodása* bevezetőjében: „Megbatsáthatatlan Hibája az, Nemzeti íróinknak, hogy *kényeszetik* Nemzetünket. Ezek, a’ kik felhágnak a’ Tanító székre, felemelik Szavokat, hogy – oktassanak!...óh! mely illetlen ezeknek Szájokban a’ Hízelkedés. – Ez az alázatos Supplicatiója az íróknak, mellyel Elméje’ Szülöttjének Jóváagyást köldül, alatsonyíttya azt a’ diszes Hívatalt, mellyet magára vállaltt.” URÁNIA 1999, 302.

³⁶ Verseghy Ferenc Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. KISFALUDY 1931, 544. Verseghy nyilatkozatához kísértetiesen hasonlókról számol be Kis János Kazinczyhoz írt levelében: „igen kemény kéntelenség alatt vagyok, melly szerént ollyas mit kell írnom, a’ mit a’ könyvárosok kívánnak. Míg annyi pénzt kére szert nem teszek, a’

kifejti véleményét a szerzőség és a profitorientáltság kapcsán: „nem bérért futtya ő [t. i. a literátor – B. N.] a pályát, hanem hogy érzemennyit és gondolatit magával rokon szívekkel és elmékkel megosztván örömet adgyon, és költsönösen vegyen”.³⁷ Hasonlóan vélekedik Kölcsey is, évekkel később: „ki kenyérért írogat, az méltóbb szánásra, mint a’ ki napszámért kapál”.³⁸ „Eszerint kereskedelmi tárgyként lehet ugyan egy könyvnek csereértéke, de irodalmi rangját belső kiválóságából fakadó használati értéke adja, s a könyvkiadásban rejülő haszon számítását nem fér össze az ízlésítéssel.”³⁹ A népszerű szerzők szembefordultak az irodalmi életet kizárólag az esztétikum alapján megszervezni kívánó programokkal, irodalomszemléletükben nem az elitista *ideális olvasó*, hanem az *átlagolvasó* közönségképzését érvényesítve. Szem előtt tartották az olvasóközönség igényeit, stílusát, olvasási kapacitását, s műveiket ezekhez az elvárásokhoz alkalmazkodva hozták létre.⁴⁰

Verseghy esetében a könyv mint piaci produktum jelenik meg életének ezen szakaszában.⁴¹ Szerkesztői, fordítói és korrektori feladatköre hozzásegíthette, hogy a szélesebb olvasóközönség igényeit és elvárásait magáévá tegye, tájékozottá váljon a népszerű művek, műfajok terén. Átfogónak tekinthető ismerete pedig hozzásegítette, hogy a kiadókhoz hasonlóan felismerje a fellendülő regényirodalom iránti érdeklődés növekedését, s saját tevékenységét ehhez igazítsa. Párhuzamba állítva Verseghy szabadulás utáni pályaszakaszát a fogság előttivel, a prózaepikai művek megítélésének szempontjából lényeges egyezéseket és különbségeket fedezhetünk fel. Már korábban, figyelembe véve a kiadói érdekeket, az olvasók érdeklődésére számot tartó szövegeket készített. A 18. század végén ezt a típusú érdeklődést még a drámák jelentik, ehhez igazodva Verseghy is drámákat fordított.⁴² Szabadulását követően, a századelőn előretörő regényirodalom lehetőségeit felismerve, tevékenyen alkalmazkodott a kereslet elvárásaihoz. A feltételezést alátámaszthatja az a tény is, hogy 1803 után mindössze két drámai szövege jelent meg nyomtatásban.⁴³ E változékonyságot sejtető magatartás Verseghy helyzetfelismerő és a helyzetek kínálta lehetőségek kihasználására fogékony tehetőségét szemlélteti.

„Hogy Verseghy regényeit ne is említsen”⁴⁴

Poétikai közelítés

Hites Sándor úgy véli, hogy „a regény a 19. századi irodalmi termelésnek, az irodalom piacodosásának, a mű áruvá válásának is emblematisztikus műfaja. A regényírás kereskedelmi tevékenységként a narratíva iránti tömegigényre épült, mint bármely tömegpiaci tevékeny-

menyiből szükségnek idején élélhetnék, mind addig kéntelen leszek szegénységemből származó nyughatatlanságotat ekké is enyhíteni.” Kis János Kazinczy Ferencnek, 1804. január 5. KAZLEV III, 148–149. A két szerző hasonló életkörülményei és pályájuk párhuzamos alakulása jelzésértékű, mindazonáltal problematikus két szinkron állapot analógiájából tendenciaszerűségekre következtetni.

³⁷ KISFALUDY 1818, 12–13.

³⁸ KÖLCSEY 2008, 59.

³⁹ HITES 2011, 490.

⁴⁰ HÁSZ-FEHÉR 2000, 57–67.

⁴¹ DONCSEZ 2016, 172–180.

⁴² *Uo.*, 113–119.

⁴³ VERSEGHY 1805b, VERSEGHY 1809a.

⁴⁴ TOLDY 1865, 6.

ség esetében: a művek-termékek végtelen ismétlődésére, amelyek fogyasztását pontosan ösztönzi, hogy e termékek úgy újak, hogy közben mindig ugyanazok maradnak, különböznek, de ismerősek.⁴⁵ E tekintetben Verseghy prózai művei olyan elvárások szerint születtek és jelentek meg, melyek a maguk differenciálódó, érzelmi, intellektuális, társadalmi és egyéni igényeit szem előtt tartva határozták meg a megírandó és kiadandó alkotások minőségét. A magyar nyelvű regény kialakulásának szempontjából óvatosságra int az a tény, mely szerint a „korszak nyomtatott magyar regényirodalma zömében nem túl jó szövegekből áll, részben a szerzők és a közönség irodalmi érzékenysége (érzékletlensége) miatt, részben pedig azért – ez persze összefügg az előzővel –, mert a forrásul szolgáló művek zömében az ún. sokadrangú írók munkái közül kerülnek ki”.⁴⁶

Verseghy szépprózai művei nem keltettek különösebb feltűnést. A szakirodalom álláspontja szerint hatástörténeti jelentőségüket (vagy inkább jelentéktelenségüket) az határozta meg, hogy az egymás után megjelenő regények sorát folytatták olyan formai és tartalmi jellemzőkkel, amelyek a már szokványossá váló regénystruktúrák jegyeivel azonosultak, következőképp senkinek sem okoztak meglepetést.⁴⁷ Verseghy regényeinek megjelenésekor a hazai prózairodalom már túl volt első fontosabb teljesítményein és sikerein,⁴⁸ a formálódó olvasóközönség pedig egy olyan – a korszak viszonyaihoz mért – szövegtömeg fogyasztásában vált érdekeltté, amelyben Verseghy szépprózai művei már nem újdonságként, kuriózumként, hanem a bevált és sikeresnek mondható kritériumok alapján megképződő, s így szokványosnak mondható alkotásokként foglaltak helyet.⁴⁹ E szempontból válik hangsúlyossá, hogy milyen elveket követett a kiadói megrendelésre dolgozó, s e minőségében szép-irodalmi szövegeket előállító Verseghy a magyar anyanyelvű közönség számára lefordítandó anyag kiválasztásában. Feltehetőleg a megjelentetést vállaló kiadók (elsősorban Eggenberger József) jelölték ki azokat a szövegeket, melyek magyar nyelvű fordításától jelentős anyagi bevételt reméltek, de nem kizárt annak a lehetősége sem, hogy Verseghy döntése állt egy-egy lefordítandó mű kiválasztásának hátterében. E feltételezést alátámaszthatja az a tény, hogy a Verseghy-próza egyes szövegei, az egész életmű sokszínűségével analóg módon, eltérő műfaji hagyományokkal rendelkeznek. Az 1804 és 1813 között prózai műveket író szerző a folyamatosan formálódó és az emancipálódás útjait kereső műfaj változó körülményei között próbált a kívánalmaknak megfelelő olvasmányanyagot előállítani és értékesíteni. A korszak népszerű irodalmát gazdagító szövegek műfaji sokrétősége jelzésértékű lehet arra nézvést, hogy a kiadási lehetőségeket és az olvasóközönség igényeit felmérő és azokat tudatosan kihasználó szerző hogyan igyekezett kielégíteni kora regényekkel és regényfordításokkal szemben támasztott szükségleteit. Verseghy már első prózai kísérlete, a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* előszavában bejelenti, hogy művének elsőrendű funkciója a szórakoztatás: „Hanem vegye, kérem, magához, mikor a' falura kimegy, hol játszó társaságok, theátrumok és minden egyéb városi multságok nélkül szűkölködni szokott. [...] [H]a unalmas óráiban komor orcáját egykét mosolygásra győzi, nem csak sze-

⁴⁵ HITES 2011, 493. vö. CHARTIER 2000, 314.

⁴⁶ LABÁDI 2014b, 9.

⁴⁷ FRIED 2003, 10.

⁴⁸ Lásd Dugonics András regényének, az *Etelkának* korabeli sikertörténetét. vö. DUGONICS 2002, 409–456.

⁴⁹ „Nem szolgálai követőjük, de az is igaz, hogy esztétikailag kiváló, klasszikus értékű eredeti mű alig születik e hatásból, nem annyira a hatás nyomasztó volta, mint inkább Verseghy szárazsága, a romantikus lendülettel és színességgel csak kacérokodó racionalizmusa, grammatikusi pedantériában túltengő tudatossága miatt.” SZAUDER 1961, 147.

rencsémnek, hanem még különös dicsősségemnek is fogom tartani.⁵⁰ Bár a műalkotások hierarchiájában az utolsó helyre sorolja a csupán szórakozató jellegű szövegeket,⁵¹ az előbb idézett plánum mégis követendő elvnek bizonyul számára a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedéseit* követő regényfordítások esetében is. Összefoglaló esztétikájában⁵² rámutat az egyre nagyobb számban terjedő másodrendű irodalom nem várt hatására, de oly módon, hogy szavaiból nehéz kiolvasni a szépprózát alkotó szerző korábbi tapasztalatait: „Nem hiányoznak nekünk az eredeti művek, melyek jóllehet a régi és újabb külföldi klasszikusok szépségét minden vonatkozásban nem érik el, mégis megközelítik őket. Nem hiányoznak a fordítások és a majd’ minden nemben készült átdolgozások sem. De mind ezek, mind azok annyira körülhatároltak és telítettek a közepes szintet is alig elérő művecskék és fordítgatások keverékével, hogy jó ízlésű író dicsőségére igényt tartó ifjúnak, ha nem is lehetetlen, de nagyon nehéz a helyes ösvényről el nem csábulnia.”⁵³ Elméletileg különbséget tesz az ún. „magas” és a populárisabb művek között, a gyakorlatban azonban közel sem mutatkozott meg ilyen éles elválasztás.

„történeteivel a’ mulatságból olvasókat kívánta gyönyörködtetni”⁵⁴

Verseghy prózai műveiről

Verseghy többnyire pontos fordítását adja az eredeti műveknek. Az idegen környezetet a magyar területi és társadalmi körülményekhez igazítja, amely nemzeti jelleget, a forrás elhallgatásával pedig eredetiséget ad a műalkotásnak. Erről így nyilatkozik a már idézett *Analytica* lapjain: „Amelyik műben képzelt személyek és cselekedetek vannak, legalább a cselekvés idejének és helyének összhangban kell lenni a mi elképzelésünkkel. Az idegenből vett történet, vagy amelyiknek ideje nem meghatározott, kevésbé hat ránk, mint a honi, vagy amelyiknek ismerjük az idejét.”⁵⁵ A fordítás kérdésének tisztázásában gyakorlati aspektusok játszanak közre: Verseghy számára a fordítás jelentette a leggyorsabb módját annak, hogy értékesíthető könyvanyagot állíthasson elő. A több nyelvet ismerő szerző számára nem okozott nehézséget idegenből – leginkább németből – kölcsönzött nyersanyag átültetése, beemelése a hazai irodalmi termésbe, így nem véletlen, hogy prózai művei is e gyakorlatot követve születtek. Ráadásul a regényfordítások lehetőséget nyújtottak számára, hogy a nyomtatványok széleskörű elterjeszhetőségének előnyét felhasználva helyesírási, nyelvészeti, esztétikai és egyéb tudományos elképzeléseit szélesebb közönség elé tárhassa. A regényfordítások és az eredeti regénykísérletek nyomán támadt lelkesedés ugyanis a korszakra túl lép az egyszerű érdeklődésen, s a szépprózai munkák a nyelvműveléssel kapcsolódnak ösz-

⁵⁰ VERSEGHY 1804, 3–4.

⁵¹ „A műalkotásokat céljukat tekintve háromfelé osztják: egyesek ugyanis csak gyönyörködtetnek, mások tanítanak is, megint mások pedig lelkünket megindítják. Azon művek, melyek csak szórakoztatnak, az utolsó helyen állnak, mégsem lebecsülendők, mivel a szórakoztatás, ha valódi tökéletességen és szépségen alapul, megőrzi és fokozza a vágyódást mindkettő iránt.” VERSEGHY 1974, 259.

⁵² VERSEGHY 1816, VERSEGHY 1817a, VERSEGHY 1817b, VERSEGHY 1817c. Magyar nyelvű kiadása: VERSEGHY 1972–1979.

⁵³ VERSEGHY 1973, 26–27.

⁵⁴ SÁGHY 1825, 181–182.

⁵⁵ VERSEGHY 1974, 266.

sze.⁵⁶ Így Verseghy mellett, hogy anyagi megfontolásból készített szépprózai szövegeket, munkájával és megjelenő műveivel a magyar prózai nyelv és elbeszélőművészet fejlesztésében vállalt – teljesítményéhez mérten – értékelendő szerepet.

Verseghy első szépprózai műve a börtönbüntetés éve alatt olvasott és másolt szövegek hatásának és egy kiadói vállalkozásnak köszönheti létrejöttét. A szabadulását követő esztendőben Hartleben Konrád Adolf pesti könyvkereskedő bízta meg Verseghyt egy folytatásokban megjelenő szövegsorozat megírásával, így született a két kötetben kiadott *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* című munka. A koncepció nem idegen a könyvkereskedőtől, hisz egy évvel korábban a bécsi *Eipeldauer Briefe* sorozat mintáját követve Gaál György nála jelentette meg hat kötetes elbeszélésfüzérét.⁵⁷ Verseghy nem követte következetesen a Gaáltól átvett koncepciót, folytatása inkább tekinthető egyfajta újrakezdésnek,⁵⁸ amelyhez felhasználta a fogságban másolt *Tristram Shandy*⁵⁹ hatására fogant ötleteit.⁶⁰ Az alaphelyzet, a városba költöző vidéki egyes szám első személyű, humoros hangvételű, levélformában előadott története változatlan. A fikció szerint a narrátor korrektorként van jelen a műben, aki előbb ellenőrzi, majd kiadja Kolomposi és barátja levelezését. Cselekményről aligha beszélhetünk, a történetet a központi figura és az őt körülvevők köre szerveződő epizódok, apró történetek alkotják, melyekben látszólag megvan a linearitásra törekvés szándéka. A heterogén kötetkompozícióra már a dedikációban utalást tesz: „Méltoztasson az Úr, Olvasó Uram! magában egy nagy kertet képzeni, a' micsodás a' Pesti Prater, és ennek egy nagyobb térségénn tíz vagy tizenkét bandát, mellyek egymástúl két vagy háromszáz lépésnyire állyanak és úgy musikállyanak, hogy mindenike másmás nótát vonnyon vagy fűjjon. Melly gyönyörű, melly fülköcsögtető, melly szívvolvasztó volna ama' cháosz, melly az Úrnak, Olvasó Uramnak érzékenységeit csiklandaná. Lehetetlen volna bizonynyára, kaczagásra nem fakadnia örömeben...”⁶¹ Szándéka azt tükrözi, hogy a *rendetlen* szerkesztéssel az olvasóközönség szórakozni vágyó igényeit igyekszik kielégíteni. Ha a citált szakaszt tudatos elbeszélői fogásként értelmezzük, akkor a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* történetvezetése következetesen alkalmazkodik a plánumhoz. Előszóként funkcionáló dedikációja mindazonáltal meg is haladja a korszak megszokott előszóírási gyakorlatát. A többnyire mecénásokhoz, pártfogókhoz szóló ajánlások szerkezeti sajátosságait megtartva a szövegrész ezúttal nem a szokványos módon építkezik, egy ponton a megszólított személy kiszól a szövegből, s párbeszédet kezdeményez a szerzővel. A kiszólás gesztusával a konvencionális megszólítás ironikus felhangot kap, mellyel Verseghy a hagyományos, már-már mechanikus gyakorlatot teszi reflexió tárgyává a közhelyek szatirikus leépítésével: „Hisz ebben nem a' Hérosnak gyermekkoráról, hanem a' jelenvaló munkának közre bocsátásáról kellene szólni: hogy p. o. szép papirusonn, szép betűkkel, kötetenkint, fertály esztendőnkint vagy holnaponkint, olly ócsó áronn ammint csak lehet, sok jó barátoknak kívánságára 's' a' t. fog közre bocsátatni.”⁶² Szajbély Mihály szerint az ilyen

⁵⁶ WÉBER 1959, 14.

⁵⁷ GAÁL 1803–1804.

⁵⁸ Fried István úgy véli, hogy a lényegi változtatások hátterében Gaál sorozatának hazai sikertelensége állhat. Vö. FRIED 1998, 13.

⁵⁹ STERNE 1760–1767.

⁶⁰ Ezekről részletesen lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* jegyzetanyagát. (→ 485–489.)

⁶¹ VERSEGHY 1804, 8.

⁶² VERSEGHY 1804, 11.

típusú előszó mutatja, hogy a 19. század elejére a regény túllép a korábbi, meghatározó tendencián, miszerint egy kellően előkészített és megfelelő előbeszéd vagy ajánlás nélküli regény nem volt képes önmagát elfogadtatni az olvasóközönséggel. Verseghy előszava azt hivatott jelezni, hogy egy idő után szükségtelemmé válnak az apologetikus előszavak, a mű elfogadtatására irányuló kísérletek, s gesztusával explicitté teszi a – Szajbély Mihály fogalmát kölcsönvéve – *Trivialromanok* öndicsérő, gyakran önmaguk valós karakterét sem vállaló gyakorlatainak ellentmondásosságát.⁶³

A különböző műnemű és műfajú szövegek révén a kötet téma- és gondolatvilága rendkívül heterogén. A linearitás igénye csupán látszólagos, az egymás után rendezett, időrendben nem feltétlenül egymást követő történetek, epizódok, folyamatos megszakítások megtörik a kompozíciót. Az elbeszélés mód sajátos jellegéről magyarázatot szolgálhatnak a forrásszövegek szerkezeti sajátosságai: mindegyik alkotás több kötetben, füzetben jelent meg, folytatásos, narratív felépítésükben tudatos megszakításokkal cezúrázott alkotásokként. Velük szemben Verseghy egységes regénykeretbe foglalja a különböző szakaszokat, így műve csupán két kötetben jelenik meg. Nem állnak rendelkezésünkre konkrét források arra nézvést, hogy Verseghy szerkesztése a kiadási feltételeken túl mögöttes szándékkal is rendelkezne, a recepció azonban a folytatásos megjelenés hagyományára adott ironikus reflexióként is értelmezi a kötet heterogén voltát.⁶⁴ A prózai szövegek mellett költemény, a drámai műnem sajátosságaival rendelkező szövegrész, elbeszélés, értekezés, valamint számos grammatikai, esztétikai és társadalmi elmélkedés, fejtegetés teszi változatossá a kötet belső szerkezetét. Verseghy művét sokkal inkább tekinthetjük regénytorzónak, regénykísérletnek, a prózaepika világában tett első próbálkozásnak. Sokkal inkább elbeszélésfüzér, mintsem regény, s nem is alkalmazkodik a korabeli regényepoetikákhoz, voltaképp a komikus elbeszélés hagyományát folytatja. Indokoltabb lenne a *készület* megnevezés, hiszen szakmai szempontból az útkeresés stádiumában készült, abban az időszakban, amikor a frissen szabadult Verseghy minden lehetőséget kihasználta annak érdekében, hogy megteremthesse a biztosnak vehető megélhetést.

1808 elején kiadott regényfordítása, a *Gróf Kaczajfalvi László, avagy a természetes ember* már tudatosabban reflektál az olvasóközönség prózaszövegek iránti érdeklődésére, noha egyelőre kérdéses, hogy a kiadó vagy Verseghy döntése alapján került kiválasztásra a lefordítandó forrásmű. Munkája a korban népszerű német szerző, August Heinrich Julius Lafontaine *Der Naturmensch, oder Natur und Liebe* című műve alapján készült. A *Der Naturmensch* francia előzményeken nyugvó alapkonceptiója a Rousseau által elindított természetkultusz és nevelés kérdését állítja középpontjába. A szövegben megjelenített természetgyönyörűségének dicsérete a rousseau-i tételekben gyökereződik, csakúgy, mint a francia szerző *Émile*⁶⁵ című művében megfogalmazódott helyes nevelés, a természetes boldog állapothoz való visszatérés eszménye. Mind Rousseau-nál, mind az elképzeléseit szépirodalmi formába ültető regényben felismert tényné válik, hogy a természetes ember csupán egy elérhetetlen ideál, nem képes hasznos részévé válni a társadalomnak. Így azok az ellentétek, melyek a két különböző világszemlélet között feszülnek, eleve meghatározzák a természetes ember és környezete kapcsolatát. A társadalom számára műveletlen, érthetetlen módon nemes lelkű és túlzottan őszinte embertípus meg-nem-értést, idegenségtapasztalatot és foko-

⁶³ SZAJBÉLY 2001, 159–172.

⁶⁴ HARTVIG 2000, 96.

⁶⁵ ROUSSEAU 1762.

zatos kirekesztést eredményez. Konkrét források hiányában nem áll módunkban meghatározni Verseghy intencióit a forrásszöveg kiválasztásával kapcsolatban. Nem kizárt, hogy a megjelentetés feltételeit biztosító és a korabeli olvasóközönség érdeklődését ismerő Patzko Ferenc ajánlotta Verseghynek a népszerű német szerzőt és művét, a kiadásból származó bevétel növekedésének reményében, de Verseghyt önjogán is érdekeltette a *Der Naturmensch* pedagógiai vonatkozása. Verseghy Herder nyomán jut a felismerésre, hogy a természetes nevelés, amely gondolati megfogalmazásban hasznosnak és értékesnek mutatkozik, a gyakorlatban nem vezet eredményhez. „A »természetes nevelés« eredményeinek regényesítése mellett így kap helyet annak kritikája is.”⁶⁶ Ezek fényében Verseghy regényfordítását a szoros fordítás és az adaptáció keresztmetszetében pozicionálhatjuk, s annak ellenére, hogy irodalomtörténeti feldolgozottsága hiányosságokat mutat, Verseghy prózaepikai tájékozódásának feltérképezésében fontos szerepet játszik Lafontaine művének átültetése.

Hasonló témát dolgoz fel a *Gróf Kaczajfalvi László, avagy a' természetes ember* szövegével egyazon évben megjelent műve, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György*, amelyben a külföldieskedő főúri világot, az idegen, nemzetietlen neveltetést éri célzott támadás, számos, a nyelvi-kulturális állapotokra, a nyelvi nevelésre vonatkozó utalással. E körülményekre reflektálva Fried István tanulmánya szerint a szövegben megtalálható a nevelési/nevelődési regény lehetősége, mondván: „Külneki Gilméta és Aranypataki György hazai és külföldi kalandorozat után juthatnak el egymáshoz, mindketten a csalódások, csalatások és szétfoslott reménykedések nevelési iskoláját járják végig. Külneki Gilmétának a nemzetietlenség számára eleinte vonzó ábrándjával is le kell számolnia, Aranypatakinak pedig az önismeret révén kell rádöbbennie tévútjainak értelmére.”⁶⁷ A korábbi recepció egyöntetűen a főúri világban eltöltött évei és itt szerzett élményei szöveges lenyomatának tekintette szóban forgó regényét (már-már hiteles korrajzként emlegetve),⁶⁸ az árnyaltabb megközelítés azonban némiképp átfogalmazni látszik ezeket a megállapításokat. Mint többi prózai műve, úgy a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György* megalkotásának hátterében is jórészt üzleti érdekek játszottak szerepet: 1807-ben Eggenberger József új regénysorozatot indított, *Eredeti Magyar Románok* címen, amihez – vélhetően a korábbi szoros munkakapcsolatot folytatandó – Verseghyt is megnyerte. A sorozatban mindössze két kötet jelent meg,⁶⁹ másodikként Verseghy regénye. A vállalkozás kudarca sem tántorította el a későbbiekben a szerzőt és a könyvkiadót a közös munka folytatásától: ezt tanúsítja Verseghy utolsó két regényfordítása. Ezek – a *Vak Béla, a' magyarok királya*, és az *Almarék erdélyi herceg, avagy a' szebeni erdő* – külön tematikus egységet alkotó szövegeknek tekinthetők Verseghy prózai munkáin belül: mindkét mű a történeti epika hagyományához illeszkedik. Az eltérő típusú műfaji kísérletek is jelzik, hogy Verseghy otthonosan mozgott a korszak prózairodalmában, számot vetett a különböző műfajokkal. Regényfordításai a széles olvasóközönséget célozták meg, így nem véletlen, hogy szerzőjük különféle, a növekedő fogyasztói érdeklődés kielégítésére alkalmas műfajtypusokkal kísérletezett.

Utolsó regényfordítása 1813-ban jelent meg, míg a *[Siroki Mariska és Viszneki László]* című töredék datálására nem rendelkezünk megfelelő adatokkal. Verseghy prózaírói tevé-

⁶⁶ FRIED 1963, 794. Mint pedagógus, a főúri igényekhez alkalmazkodva hamar világossá vált számára, hogy a természetes nevelés eszményének gyakorlati érvényesítése kudarcos vállalkozásnak tekinthető.

⁶⁷ FRIED 2003, 13.

⁶⁸ Vö. CSÁSZÁR 1903, 295.

⁶⁹ ILOSVAY 1807, VERSEGHY 1808b.

kenységét vizsgálva nem zárható ki az a feltételezés, hogy szakmai előmenetele, és így egy-
szersmind egzisztenciális helyzete viszonylagos megszilárdulása idején Verseghy már nem
volt érdekelt megkezdett szövegének kidolgozásában. Verseghy prózaírói korszakának jel-
képes vége egy szakmai és egzisztenciális előrelépést jelentő eseményhez köthető: 1814 ja-
nuárjában a Helytartótanáctól megbízást kapott gimnáziumi tankönyvek összeállítására és
kiadására.⁷⁰ Verseghy számára – ennek anyagi vonzatán túl – nyilvánvalóan testhezállónak
bizonyult a feladat: egyrészt literátori munkássága nem volt többé kiszolgáltatva az üzleti
érdekeknek, másrészt olyan szellemi tevékenységet folytathatott, amely lényegesen közelebb
állt habitusához. Ugyanazon évben halt meg korábbi pártfogója, Majthényi Mária, aki vég-
rendeletében évjradékot hagyott egykori pártfogoltjára. „A vonatkozó források ismeretében
úgy tűnik, e két utóbbi momentum zárja le a hazaérkezés utáni bő tíz év útkeresését
[ezzel szoros összefüggésben a prózaszerzői tevékenységet – B. N.]: hosszú távú, s jövedel-
met ígérő megbízatást nyerve, valamint nem jelentéktelen örökséghez jutván, biztosítva lát-
szanak a feltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy a következőkben immár ne (elsősorban) a
lojalitás és a kereslet igényei, hanem egyéni érdeklődése alapján alkothasson.”⁷¹

A kötetekre vonatkozó szerzői reflexiók teljes hiánya arra enged következtetni, hogy
Verseghy kevés jelentőséget tulajdonított prózai műveinek. 1816 és 1817 között megjelenő
esztétikai összefoglalásában sem érzi annak fontosságát, hogy művét a prózapoétikára vo-
natkozó kitételekkel egészítse ki. E hiányosságok ismételtelen azt a tételt erősítik, hogy Ver-
seghy elsősorban anyagi problémái miatt kényszerült kiadói vállalkozások keretében regé-
nyek fordítására. Szépprózai műveit azonban azok az egyéni intenciók emelik ki a hasonló
szövegek sokaságából, amelyeket Verseghy a magyarítások során végez. Ezek egyrészt köze-
lebb hozzák a prózai szövegeket szerzőjük egyéni érdeklődéséhez (legyen szó nyelvészeti,
irodalmi vagy esztétikai kérdésekről), másrészt – egyes szövegekben fellelhető szövegszek-
venciális kapcsolatok révén⁷² – felrajzolják az életmű egyes darabjai közötti kapcsolathálót
is. Verseghy nem minden esetben elégszik meg a forrásszövegek pontos fordításával (bár ez
alól kivétel utolsó két műve), több esetben tudatos megfontolásoktól vezérelve változtat meg
bizonyos részeket, fejezeteket, beépítve saját gondolatait, reflexióit, gyakran korábbi művei-
ből származó, szó szerinti átvételeket illesztve a szövegbe. Mindezek hozadéka pedig abban
mérhető le, hogy Verseghy prózai szövegei nem csupán szépirodalmi szempontból tarthat-
nak számot érdeklődésre: változtatásai folytán ugyanis a számos köz-, művelődés és tudomá-
nytörténeti adalékkal gazdagított szövegek a korabeli Magyarországra vonatkozóan hordoz-
nak magukban értékes ismereteket. Bár a korszak legfrissebb tudományos eredményei-
nek taglalása (legyen szó fizikáról, biológiáról vagy antropológiáról) gyakran akadályozza a
narratíva gördülékenységét, mégsem vonatkoztathatunk el attól a tényről, hogy Verseghy
még a szépprózai művek keretein belül is elképzelhetőnek vélte tudományos ismeretek ter-
jesztését.

⁷⁰ Vö. CSÁSZÁR 1903, 307–319.

⁷¹ DONCSEZ 2016, 184.

⁷² DEBRECZENI 2014, 35.

Kötetünk a szépprózai művek közzétételével az utóbbi években megélénkült Verseghy-filológia és Verseghy-kutatás eredményeihez kíván csatlakozni. A jól körülhatárolható korpuszt a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* három kötete, a *Gróf Kaczajfalvi László, avagy a' természetes ember*, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Arany-pataki György*, a *Vak Béla, a' magyarok királya*, az *Almarék erdélyi herczeg, avagy a' szebeni erdő*, valamint a [*Siroki Mariska és Viszneki László*] és *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredékek képezik.

Az alapszövegek meghatározása a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* első és második kötete, a *Gróf Kaczajfalvi László, avagy a' természetes ember*, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Arany-pataki György*, a *Vak Béla, a' magyarok királya* és az *Almarék erdélyi herczeg, avagy a' szebeni erdő* esetében, szerzői kézirat hiányában az egykorú nyomtatott kiadás alapján történt. Ahol nem létezik korabeli nyomtatott kiadás, de rendelkezésünkre áll szerzői autográf, mint a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* félbeszakadt harmadik kötete, a [*Siroki Mariska és Viszneki László*], valamint *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredékek esetében, értelemszerűen a kéziratot vettük alapul. A Verseghy-drámák kiadásának explicit elkülönítésével ellentétben nem osztottuk két csoportba a nyomtatott és a kéziratosszövegeket. Ennek legfontosabb hozadéka, hogy összetartozó egységként kezelhettük a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* első két nyomtatott, s a szemléletében eltérő, mégis következetes folytatásnak tekinthető harmadik kötetét. Másrészt a szövegcsoporthoz tartozik (részlegesen) a *Függelékben* közölt *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredék, amelyet a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* egyik korai (kidolgozatlan tervezetként ránk maradt) előzményeként tart számon a filológia. Mivel önálló szöveggé aligha tehető mérlegre, csupán a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* kontextusában értelmezhető, szövegét a *Függelékben* tesszük közzé. S minthogy ez idáig nem szerepeltek egy kiadványban, egyértelműnek tűnik, hogy összetartozásuk szempontjából figyelmen kívül hagyjuk a kézirat–nyomtatvány szerinti elkülönítést.

Minden esetben betűhív közlésre törekedtünk, igazodva a kritikai kiadások ezen alapelvéhez, a szigorú értelemben vett szövegkritikai követelményektől csupán a napjainkban már nem használatos betűformák esetében (f=s, ő=ó, ú=ü) tértünk el. Verseghy egykorú kiadványainak sajtóhibáit, pontatlanságait emendáltuk, a javításokat lábjegyzetben jelöltük. Ezekben szögletes zárójelben szerepelnek a módosításokra vonatkozó szerkesztői megjegyzések. A hiányzó központosást, elmaradó záró- vagy idézőjeleket pótoltuk, a más nyomtatványokban is előforduló apróbb sajtóhibákat (pl. s'=s) pedig jelöletlenül javítottuk. A kéziratok esetében, szorosan követve Verseghy szövegét, a javításokat, kihúzásokat és betoldásokat jelenítettük meg lábjegyzetben.

Szerkesztői döntést igényelt az egyes szövegek címadása. Verseghy gyakorlata szerint az egykorú kiadványok általában két címvariánssal jelentek meg: az első a kötet címdalán áll, s legtöbb esetben hosszabb terjedelmű, a második egy önálló lapon és a szöveg kezdete előtt egyaránt állható belső cím. Ez rendszerint rövidebb, tömörebb változata az előzőnek (tipikus példa a hosszú *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és nevetséges Vélekedései, mellyeket részént saját szájából, vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásibul tanultam*

külső, valamint a lényegesen rövidebb *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* belső cím közötti eltérés). Választanunk kellett tehát a két variáns között, így a külső és belső cím lényeges eltérése esetén a belső cím rövid és lényegre törő változatát alkalmaztuk a jelen kötetben kiadott szövegek megnevezésére. Ennek az elvi döntésnek a lenyomata a belső címek formalizálásában mutatkozik meg, a belső címet (ahol szerepel) minden esetben a szöveg kezdete elé helyeztük, egységesített betűmérettel. Hasonló módon változtattunk a metszetek elhelyezésén. Mivel az egykorú kiadványokban szereplő metszetek eredetileg nem tartoztak a kinyomtatott ívekhez, általában utólagos mellékletként kerültek bekötésre, többnyire a címdoldalak elé. Jelen kötetben a metszeteket egységesen a címdoldal hátoldalára helyeztük, egyértelműen jelezvén hovatartozásukat.

A kötet a szövegeket kronológiai rendben közli, kivétel ez alól a [*Siroki Mariska és Viszneki László*], melynek datálására nem rendelkezünk megfelelő adatokkal, ezért az utolsó helyre került. A szövegeket kísérőtanulmány, valamint az egyes szövegekhez társuló, a kritikai kiadások gyakorlatának megfelelően felépülő jegyzetapparátus követi. A jegyzeteket öt rész alkotja: az első (amennyiben releváns) a *Kézirat* fellelhetőségéről nyújt tájékoztatást, megadva a pontos lelőhelyet. A *Megjelenés* számot ad az egykorú és a későbbi kiadásokról, valamint az egyes szöveggyűjteményekben közzétett részletekről. A *Szövegkritika* az egyes alapszövegek egyedi jellegzetességeit, valamint az átírás során végzett szövegkritikai változtatásokat rögzíti. Ezt követi a *Forrás, keletkezés*, amelyben a Verseghy-szövegek eredeti forrásainak, szövegmintáinak meghatározására, az egyes művek keletkezéstörténetének rekonstruálására teszünk kísérletet. A jegyzetapparátust a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* rész zárja, amelyben a szövegekben előforduló idegen vagy régebbi nyelvallapotot őrző kifejezések, hely- és személynevek, illetve a történelmi, irodalmi és nyelvi utalások magyarázata (esetenként fordítása) kap helyet. A *Rövidítésjegyzék* után, kötetünk végén részletes *Bibliográfia* szolgáltat adatokat a kötetben használt primer és szekunder szövegekről.

* * *

Jelen kritikai kiadás sajtó alá rendezője sokaknak tartozik köszönettel. Mindenekelőtt Debreczeni Attilának, a kiadás munkálatait illető fáradhatatlan figyelméért és támogatásáért, valamint a kötet lektorának, Doncsecz Etelkának gyors és lelkiismeretes munkájáért, állandó tanácsaiért és a kötet végleges változatának kialakításában nyújtott segítségéért. Külön köszönet illeti Hovánszki Máriát, aki számos információra, adatra hívta fel a figyelmet, s a kötet jegyzeteinek pontosításában is segítő kezét nyújtott, továbbá Czifra Mariannt, aki a szövegforrások digitalizálásával járult hozzá a munkához. Az idegen nyelvű szövegrészek fordítását Bódi Katalin (francia) és Hovánszki Mária (latin), a kötet tördelését Juhászné Marosi Edit végezte. Hasznos tanácsaikért és állandó segítségnyújtásukért köszönetet mond Bodrogi Ferenc Máténak, Orbán Lászlónak, Tóth Barnának, valamint a Klasszikus magyar irodalmi doktori műhely minden tagjának.

Jegyzetek az egyes művekhez

KOLOMPOSI SZARVAS GERGELY ÚRNAK VÍG ÉLETE ÉS NEVETSÉGES VÉLEKEDÉSEI [I–III.]

Kézirat

Első kötet: nem maradt fenn, vagy lappang.

Második kötet: nem maradt fenn, vagy lappang.

Harmadik kötet: OSZK Kt, Oct. Hung. 1475.

Megjelenés

Első kötet: VERSEGHY 1804.

Második kötet: VERSEGHY 1805a.

Harmadik Kötet: VERSEGHY 1983, 22–31.

Részletek: VERSEGHY 1989, 169–209.

Szövegkritika

A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* három kötete első ízben jelenik meg összetartozó egységként. Az első két kötet esetében nem áll rendelkezésünkre szerzői kézirat, így alapszövegnek a két egykorú kiadást tekintettük. Kiadásunk betűhív szövegközlésre törekszik, az alapszöveg szoros követésével. A nyomtatás során bekövetkezett sajtóhibákat emendáltuk, a változtatásokat lábjegyzetben jelöltük. A harmadik kötet esetében Verseghy kézírata alapján határoztuk meg az alapszöveget. A kézirat jól olvasható, a szövegben előforduló javításokat lábjegyzetben jelöltük. A szöveget betűhíven közöljük. Szövegkritikai problémákat vet fel az egykorú kiadványok két, eltérő címvariánsa, a külső címlapon álló, hosszabb terjedelmű *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és nevetséges Vélekedései, melyeket részént saját szájából, vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásiból tanultam*, valamint a szöveg kezdete előtt álló, rövidebb *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* belső cím. Megtartva e kettősséget, szerkesztői döntés alapján a belső cím rövid és lényegre törő változatát alkalmaztuk a jelen kötetben kiadott szöveg megnevezésére.

Forrás, keletkezés

Verseghy első prózai kísérletének gyökerei a fogság idejére nyúlnak vissza. A birodalmi börtönökben eltöltött közel tíz esztendő alatt a számára hozzáférhető tudományos és szépirodalmi szövegek tanulmányozására, másolására fordította ideje nagy részét. Kézirathagyatékában fennmaradtak ezek az autográf szövegek, többnyire német, francia, olasz és angol szerzők műveinek szó szerinti másolatai vagy fordításai, elsősorban nyelvyakorlás céljából készített különböző szóösszeállítások, s néhány önálló, legtöbb esetben töredékesen maradt eredeti munka. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* közvetlen tematikai előzményét a börtönben másolt *Tristram Shandy* és a hatására imitált néhány soros töredék szövegében érdemes keresni. Kazinczynak a *Budai Papirosaim* 1803. április 10-én,

Érsemjénben kelt feljegyzései alapján az eredeti kötet közkézen forgott a budai fogság enyhébb időszakában: „Gróf Sigray Jakabnak kivégzése után két hónap múlva, egy könyvet, melyet a' boldogtalan Sigray olvasott, Tansics Ignátnak vittek olvasni, 's Tansics abban az itt következő Anglus sorokat Sigraynak kezével írva lelte. Németre Tansics tette által a' mi kedvünkért. / Nothing fails to accomplish [...] Tristram Shandy I. XVIII.” (MTA KIK, RUI 2r. 1, 177a. – Az összefüggésre Hovánszki Mária hívta fel a figyelmet.). Verseghy vélhetően ekkor másolhatta Laurence Sterne (1713–1768) *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* című szatirikus művét, a kéziratos másolatnak utóbb a *Fragments out of the Live and and Opinions of Tristram Shandy, gentl.* címet adva. Az angol szerző legismertebb műve 1760 és 1767 között jelent meg kilenc kötetben, szerzőjének európai hírnevet és ismertséget szerezve (vö. SZÖNYI 2008, 496–497.). Verseghy a börtönben juthatott hozzá Sterne művéhez, amit aztán az Uránia egyik nála lévő példányába kezdett másolni (OSZK Kt, Oct. Hung. 994.). A kötet kéziratainak azonosítását a múlt század első felében végezték el (Joó 1938, GÁLOS 1938.). Gálos Rezső úgy vélte, hogy Verseghy a *Tristram Shandy* első fejezetét másolta be az Uránia vonatkozó kötetébe, de a kézirat és a forrásszöveg összevetéséből pontosan kimutatható, hogy az angol regény első könyvének első, negyedik, hetedik, nyolcadik, tizedik, tizenegyedik és tizenkettedik, valamint második könyvének tizenkettedik fejezetéből compilált válogatásról beszélhetünk. Az összevetést az alábbi táblázat rögzíti:

The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman	Fragments out of the Live and and Opinions of Tristram Shandy, gentl.
Volume 1. Chapter I. (STERNE 1760a, 1–3.)	Teljes egészében átmásolta. („I wish either [...] saying? – Nothing.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b.)
Volume 1. Chapter IV. (STERNE 1760a, 11–13.)	A 6. bekezdés elejétől, kihagyásokkal a 7. bekezdés közepéig. („My father [...] was one of the most regular men in everything [...] vice versa.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b.)
Volume 1. Chapter VII. (STERNE 1760a, 22–24.)	Az 1. bekezdés utolsó tagmondatától a fejezet végéig. („So [...] the good woman (the midwife) was fully invested [...] do with it?” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b–25a.)
Volume 1. Chapter VIII. (STERNE 1760a, 24–26.)	Részletek az 1. bekezdésből. („De gustibus [...] take the air [...] so I seldom [...] their necks.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a.)
Volume 1. Chapter X. (STERNE 1760a, 48–49.)	A 18. bekezdés és a 19. bekezdés első mondata. („There is a [...] painful example.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a.)
Volume 1. Chapter XI. (STERNE 1760a, 55–60.)	A 7. bekezdés közepétől a fejezet végéig. („He was [...] as [...] next chapter.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a–25b.)
Volume 1. Chapter XII. (STERNE 1760a, 60–72.)	Teljes egészében átmásolta. („The mortgager [...] poor Yorick!” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25b–27a.)
Volume 2. Chapter XII. (STERNE 1760b, 78–80.)	A 6. bekezdéstől a 9. bekezdésig. („My uncle Toby [...] impression.” OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 27a.)

A friss olvasmányélmény hamar inspiratív hatást gyakorol Verseghyre. A másolatot követő harmadik oldalon egy töredékesen maradt regénytervezet néhány sora következik *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenként saját szájából hallottam* címmel. A szöveg teljes terjedelmében a függelékben olvasható.

A töredék rövidsége miatt, csupán a címből adódó hasonlóságból kiindulva lehetetlen párhuzamot vonni Sterne művével, a kiindulópont és ihletforrás szerepe azonban relevanciával bír. Hartvig Gabriella szerint a címben szereplő „ammint részenként saját szájából hallottam” a folytatásos megjelenésre, a töredékesen, epizódokból építkező regénystruktúrára utalhat, amely a következő prózai vállalkozás címében is megjelenik (*Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak Vig Élete és nevetséges Vélekedései, melyeket részént saját szájából, vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibul tanultam* – kiemelés tőlem: B. N.). Filológiaiilag nem bizonyítható, hogy Laurence Sterne műve lenne a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak vig élete és nevetséges vélekedései* közvetlen tematikai forrása, de a töredék címével való hasonlóság, valamint a sterne-i komikus prózapoétika korabeli kiemelt státusza arra enged következtetni, hogy Verseghy jelentős inspirációs forrásként tekintett az angol szerző szövegére (HARTVIG 2000, 87, FRIED 1998, 11.). E feltételezést támaszthatja alá az a tény is, hogy Verseghy, a kortárs tendenciáktól eltérve rendszeresen forgat angol nyelvterületről származó műveket, a nyelvben való jártasságát a fogságban másolt angol nyelvű szövegek bizonyítják (vö. MTA KIK, RUI 8r. 31. IV.). Sterne műve iránti érdeklődését erősíti, hogy a budai, kufsteini, majd a spielbergi fogságban használt Haller-kötet is tartalmaz egy rövid részletet a *Tristram Shandy* szövegéből, pontosan annak kilencedik kötetének harmincharmadik fejezetéből (vö. OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 316b.).

Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései torzóban maradt kísérletének kibontakoztatásához már a szabadulás első éveiben hozzáfeksz. A vállalkozás anyagi és műfaji hátterének tisztázásához azonban érdemes néhány gondolatot ejteni egy más típusú előzményről is.

A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak vig élete és nevetséges vélekedései* műfaji kereteit biztosító forrásaként Gaál György (1783–1855) *A' tudós Palótz, avagy Furkát's Tamásnak Mónosbélbe lakó sógor-urához írt levelei* című többkötetes, 1803 és 1804 között kiadott elbeszélésfüzére nevezhető meg. A Hartleben Konrád Adolfnál (1778–1863) megjelenő sorozat egy jól működő osztrák vállalkozás hazai meghonosítására vállalkozik. Joseph Richter (1749–1813) szerzeménye, az akkoriban már híres *Eipeldauer Briefe* jelölhető ki közvetlen előzményként, magyarországi hatásának tudható be Gaál munkája is. Az *Eipeldauer Briefe* történetek 1785-től 1797-ig *Briefe eines Eipeldauers an seinen Herrn Vetter in Kakran über d'Wienstadt* címen 37 füzetben, majd kétévi szünet után 1801-ig *Der wiederaufgelebte Eipeldauer* 24 füzetben, végül egy évvel később, 1802-től Richter haláláig *Briefe des jungen Eipeldauers* címen 120, összesen tehát 181 kis füzetben jelennek meg Bécsben, Christoph Peter Rehm kiadásában. A mű rendkívül gyors ismertségre és népszerűsége tesz szert az alacsonyabb társadalmi osztályok nyelvzetéhez igazodott humorával és szatirikusságával (MORLIN 1943.). A nyugaton befutott, ezáltal komoly bevétellel kecsegtető könyvsorozat koncepciója Hartleben érdeklődését is felkelthette, aki Gaál Györgyöt bízza meg egy hasonló műfajú alkotás elkészítésével. Richter alapötletének magyarrá tett adaptációja meg is jelenik hat kötetben, hazai jelentőségéről viszont aligha beszélhetünk. Gaál elbeszélésfüzérével műfajt honosít Magyarországon, melyben a laza kompozíciójú történeteket a helyzet- és a jellemkomikum

füzi egységes egésszé (FRIED 1998, 12–13, SZILÁGYI–VADERNA 2010, 401–404.). Gaál 1804-től az Esterházy családnál kap alkalmazást, így újdonsült munkakörével összeegyeztethetetlen lett a vállalkozás folytatása (ZVARA 2014, 375–378.). A folytatásról szóló megbízás ekként kerül Verseghehez, aki valóban meg is jelenteti Hartlebennél műve első kötetét. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* második kötete azonban már a rivális könyvkiadó, Eggenberger József kiadásában lát napvilágot. Erre nézvést Horvát István naplóbejegyzése szolgáltat informatív adatokat: „Hartleben Konrád Adolf, könyv árosságának jövedelmeit egyszerre ezerekkel akarván szaporítani, minden módokat (planum) ki találni iparkodott először, de látván, hogy nintsen ugrás a természetben, gyalázatosan meg tsükkent. Által vette elejénten mindjárt a Schediustól íratott Zeitschrift kiadását; készített Lübek által Patriotische Vochenblatot; íratott Tudos Palóztot; el kezdette Versegivel a jelesebb Theátromi Daraboknak fordíttatásokat, Lapithie Frantzia könyvnek fordíttatását, s a t; által akarta venni, nyomtatás kedvéért ugyan azon Verseginek Grammatikáját, s a t. – Mi lett mindenekből? A Zeitschrift, Vochenblat egy esztendő múlva nála el haltak; A tudos Palózt meg szünt, és nyomtatványai Kisnek oltsó áron által engedtetek; Kolomposi első kötetkéjét Eggenbergernek Versegi több írásaival együtt (Verseginék minden tudomása nélkül) el adta; a La Pithie frantzia költeménynek fordíttatását félbe hagyatta; az Edvárd komédiának (melyly a Theátromi Gyűjteményben első részt foglalt, de ezen Tzimjét Eggenbergertől, kinek már nem egy volt plánuma, el vesztette, és tsupán együgyű homlok írást nyert) végig esendő kijöttét a nyomtatás alatt Eggenbergerre tuszkulta; Kolomposi második kötetkéjének kéziratát, Versegi Grammatikájának némelyly tisztára le írt részét, Kolomposi első kötetjének nyomtatványait, szint úgy tsekély fűzetésért Eggenbergerre tólta.” (HORVÁT 1967, 68.) A szerző tudtán kívüli kiadóváltást jelzi az a tény is, hogy a kéziratban maradt harmadik kötet címlapján is Hartleben neve szerepel. Szintén Horvát naplója tanúskodik afelől, hogy a kötet korrektúrázására őt kéri fel Eggenberger és Verseghe: „Nagy Tisztóletű Versegi Ferentz Úr Kolomposi Szarvas Gergely Nevet viselő munkátskájának második Kötetéből a D. árkusban lévő nyomtatási hibákat jobbitgattam. Mind Eggenberger József kiadató könyv áros, mind pedig maga is szerettem Versegi Barátom engemet kértenek meg ezen bajnak föl váolatára. Ki ne adna helet egy jó szívű Versegi kérésének, és kívánságának? Rám vettem ezen édes terhet, de ugytsak bokros foglalatosságaim végett: hogy a leges leg első jobbitás (Correcturaprima) másra bizatnék. El háritottam eképen egy nagy alkalmatlanságot: mert-mert az első kötetkének minden árkusait a második jobbitgatásért mindenkor a Budai várba kellették vala magához Versegihöz föl küldeni. – Meg teszem édes örömet ingyen s minden jutalom nélkül ezen munkát annál inkább: mennél jobban örvendek, ha egy ilyen hasznos feddő könyv által ujra szaporodni látom a Literatúrát. [...] Kolomposinak előbbenyi A, B, C árkusai is hozzám küldettek az ó esztendőnek vége felé, azok is általam nézettek körösztül.” (HORVÁT 1967, 63–64.)

A szerves egységet képező két kötet lezárás nélkül, a második kötet végén szereplő *Az emberi Nemzetnek életkorai* című költeménnyel ér véget. Bár töredékesen ugyan, de rendelkezünk a harmadik kötet kéziratára, a mintegy tíz oldalt kitevő folytatás azonban aligha jelenhetett volna meg a mű közvetlen folytatásaként. A bevezető részben a narrátor tisztázza, hogy az előzőleg megjelent kötetek nyelvi megalkotottságát, konkrétan az ikes igék használatát támadások érték, emiatt önigazolásra kényszerül. Az általa tárgyalt nyelvészeti kitételeket egy tapasztalt filológustól vette át, ám a sorok mögé tekintve ez a néhány oldalas,

az előző történetekkel semmiféle hasonlóságot nem mutató töredék valójában Verseghy saját nyelvi rendszerét védő apológiájaként értelmezhető. A harmadik részben megfogalmazottak azonban korai jelei a közeljövőben kirobbanó, a helyesírás egységesítése körül támadt küzdelmeknek. A szakirodalom részletesen feltárta és elemezte az ún. ipszilonista–jottista ellentétet (vö. FÁBIÁN 1967, MARGÓCSY 1987, MARGÓCSY 1988.), melynek egyik sarkalatos pontja épp az ikes ragozás kérdésében artikulálódott. Verseghy az ikes ragozást hibásnak, s alapvetően idegennek tartotta, ezért nyelvi rendszeréből törölte (HUTÁS 1972.). A Verseghy és Révai nevével jelzett csoportok közötti feszültségeket a grammatikai munkák és a gyakran személyeskedésig fajuló vitairatok sokasága jelzi (vö. RÉVAI 1805, RÉVAI 1806, HORVÁT 1806.).

A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* két kötete név nélkül jelenik meg, a szerzői névre vonatkozó korabeli tendenciákhoz igazodva. Kortárs fogadtatásáról kevés adat áll rendelkezésünkre, a szöveghez Ferenczy János naplóbejegyzése fűz megjegyzést: „Általolvastam ezen magyar literatúrának új szüleményét, minden lapjaiban Versegi nagy lelkét, de leginkább szabad gondolkodását a 104 lapban, ahol az emberi nemzetnek életkorait hatos versekben foglalván előadja, nagy szívem örömevel olvastam, és meg-megolvastam. O! ki ne vigadna ily nagy hazafi, mint Versegi Ferenc munkája olvasásán, mely csekély a tárja? mely szorgalommal vagyon a bölcs írótól Hazánk siralmas környü[ll]állásihoz, amelyekben az igazságkeresők még most is, mint ő, Versegi, üldöztetnek, alkalmaztatva. Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni, de haza javát óhajtó lelke reá vette, hogy még ily együgyű cím alatt való munkája legszebb, leghasznosabb igazságokat foglalná soraiba, nem akar ő már, ó, de nem lehet Hazánknak boldogtalan állapotában az Igazságot, Világosodás[t] nyilván terjeszteni, mint valaha Milot közönséges históriája jegyzéseiben a Hazának javára élő Hazafi kárára teve. Csak távulról jelente, és mely bölcsen, mi állapotban vagyon nemzetünk a kultúrára nézve!” (OSZK Kt, Quart. Hung. 463, 10.)

Verseghy művéről a Magyar Kurír 1804. december 25-én (MK 1804, 802.), a Hazai Tudósítások 1806. július 12-én (HT 1806, 35.), a Neue Annalen der Literatur und Kunst 1808 augusztusában (NALK 1808, 93–95.) tesz közzé tudósítást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

9. oldal

Váci Útjában – az egykori Pest városát észak-dél irányban átszelő utca a Váci és a Belgrádi kapu között húzódtott.

Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál – (1778–1863), német származású pesti könyvkereskedő és kiadó, üzlete a Váci utcában működött (vö. GÁRDONYI 1930, 79–84, GAZDA 1988, 48–52.).

10. oldal

Avidos vicinum funus ut aegros / exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit; / sic teneros animos aliena opprobria saepe / absterrent vitiiis – (lat.) 'A beteg, ha a szomszédban temetés van, / még jobban kíméli magát, mert fél a haláltól. / Így a fogékony, lágy lelket más szégyene gyakran tartja a büntől vissza.' – Horatius-idézet (Horatius, *Sermonum liber prior: A szatírák első könyve*, 4, 126–129 sor, Bede Anna fordítása = HORATIUS 1961, 390–391.)

11. oldal

theátrumok – (rég.) színházak.

ridicule – itt: kézitáska; Verseghy tudatos játéka a *nevetséges* (fr. *ridicule*) és a *retikül* (fr. *reticule*) szavak hasonlóságával.

productumoknak – (lat.) termékeknek.

arlecchino – (ol.) a commedia dell'arte komikus, nevetésre indító figurája.

m. p. – (lat.) manu propria – 'maga kezével'.

13. oldal

czégér – a kereskedelmi vagy ipari tevékenységet jelképező szakmai címer.

titulussát – (rég.) címét.

in plena sessione – (lat.) nyilvános ülésen.

prefátzióra – (lat., rég.) prefáció: előszó.

periodust – (lat.) körmondatot.

Pesti Prater – a pesti népnyelv az Orczy-kert eredetileg Festetics Antal kamarás díszkertjéhez tartozó részét emlegette „*Pester Prater*”-ként, az 1766-ban megnyitott bécsi közpark, a *Prater* után (vö. MAGYAR 2008, 335–336.).

fülköcsögtető – (rég.) fülkecsögtető: kellemes hangzású.

speculációkba – spekuláció: nyereszkesedés.

cultivátus – művelt.

14. oldal

Hérosnak – (gör.) Hérosz: isteni eredetű hős a görög mitológiában.

furirnál – (fr.) furir: élelmezési altiszt, szállásmester.

15. oldal

Követem – (rég.) megkövetem: régies bocsánatkérési formula.

talabor talpait – V. Gimes Ágnes jegyzete: „A talabor, a szekerek fékezésére használt eszköz, hegyi utakon használatos. Ennek formája után használják a talabor szót *homorú* jelentéssel is.” (VERSEGHY 1989, 395.)

16. oldal

plánumánál – (rég.) plánum: terv.

Rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. KARDOS 1931.).

complementumok – (fr.) komplement: bók, hízelgés.

protestátiómot – (lat.) protestáció: ellenvetés, tiltakozás.

contóval – (rég.) kontó: számla.

17. oldal

Secretáriussával – (lat.) titkárával.

pugyillárist – (rég.) jegyzetfüzetet.

sachnál – sakknál.

t. sz. – [tisztességgel] sz[ólván]. A rövidítés a latin nyelvű *s. v.* (sit venia: 'legyen bocsánat') formulára utal.

szituációban – helyzetben.

lunaticus – (lat.) holdkóros, alvajáró.

arasznyira – arasz: népi hosszérték, a kifeszített hüvelykujj és kisujj hegye közötti távolság.

18. oldal

manufaktúrákról – (rég.) manufaktúra: kézműves műhely.

fabrikákról – (rég.) fabrika: gyár.

kabinétokról – (rég.) kabinét: kormány.

svérajában – szférájában. – itt: társadalmi környezet.

Prókátortól – (rég.) ügyvédtől.

cadentiáknak – (lat.) kádencia: rím.

Biografiája – (lat.) életrajza.

Geczinek – (rég.) Geczi: a Gergely név régies becézése.

capitálissai – (lat.) kapitális: tőke, vagyon.

19. oldal

articulusokra – (lat.) artikulus: cikkely.

Adjutáns – (lat.) segéd.

Marjánai szigeteken – Mariana-szigetek: a Csendes-óceán nyugati részén elhelyezkedő szigetcsoport. Versegly az alábbiakat foglalja össze a szigetekről, *Az Emberi Nemzetnek Történetei* című művének harmadik kötetében: „A Marjánai szigetek, mellyek a’ latrok’ szigeteinek is neveztetnek, ötvenen vannak, ’s a’ napkeleti és a’ csendes tengerek között fekszenek. Legjelesebbek közöttök: Szent Lőrinczé, Vasta Maria, Págon vagy Szent Ignáczé, Amalaga, vagy a’ szent Fogantatásé, Goahan, vagy szent Jánosé, és Szapána, melly legnagyobb, ’s mellytől a’ többiek Szapánai szigeteknek is mondatnak. A’ Spanyolok’ vezére Magellán volt, a’ ki azokat feltalálta, és Mária Királynénak emlékezetére Marjánai szigeteknek nevezte.” (VERSEGHY 1811, 22.)

Buffon – Georges-Louis Leclerc Buffon (1707–1788), francia zoológus, természetfilozófus.

Említett munkája: *Histoire Naturelle, générale et particulière, avec la description de Cabinet du Roi* (Párizs, 1749–1788; 36 kötet).

Plinius – Caius Plinius Secundus (23 k.–79), római természettudós. Említett munkája a többkötetes enciklopédia, a *Naturalis Historia*.

Vesztális Szűzek – Vesta istennő papnői az ókori Rómában (vö. DRURY 2002, 281.).

20. oldal

német forgót – német eredetű páros tánc.

22. oldal

Fiscális – (rég.) ügyvéd.

testamentumról – (lat.) végrendeletről.

Szolgabíró – a nemesi vármegye szolgálatában álló tisztviselő. Teendői közé tartozott a vármegyei törvényszéken való részvétel, valamint különböző perbeli (idézés, tanúkihallgatás, végrehajtás stb.) és közigazgatási (adóösszeírás, adóbeszedés, birtokba iktatás stb.) feladatok elvégzése (vö. MTF 1989b, 182–183.).

Compossessorokat – (lat.) társbirtokosokat.

darokot – tarokk: számos változatban élő, feltehetőleg itáliai eredetű kártyajáték.
Testátornak – (rég.) végrendelkezőnek.

23. oldal

kopertába – (rég.) borítékba.

csiga természetű – nyugodt vérmérsékletű.

25. oldal

móta – (rég.) mióta.

26. oldal

lesseivel – (rég.) les: kelepccére, csapdára felállított hely.

aulikusoknak – (rég.) aulikus: udvari érzelmű, királyhű.

generálisoknak – (lat.) generális: tábornok.

czébebnél – céh: iparosok vagy kereskedők érdekvédelmi szervezete, amely szigorúan szabályozta egy adott szakma üzésének szabályait. Működésüket valamely hatóság (uralkodó, városi tanács stb.) engedélyezte céhlevél kiadásával.

27. oldal

virtussával – (lat.) virtus: erény, hősiesség.

regulája – (rég.) regula: szabályzat.

kordébül – (rég.) kordé: rosszindulatú tréfa.

stratagémával – (rég.) haditervvel.

assecurálni – (lat.) biztosítani.

vindicálni – igényelni, követelni.

Cowley's W. Vol. II Ess. VIII. – Verseghy lábjegyzete vélhetően Abraham Cowley (1618–1667) munkáira vonatkozik, valószínűsíthetően egy olyan kiadásra, amely az angol szerző összes műveit tartalmazza. (W=Works) E sorozat második, *Essays* című kötetéről lehet szó.

28. oldal

Mamzel – (fr.) kisasszony.

Madam – (fr.) asszony.

Jungfer – (ném.) kisasszony.

Contractust – (lat.) házassági szerződést (vö. PERES 2002.).

ténorját – (rég.) lényegét.

29. oldal

pityegtek – (rég.) pityeregtek.

minát kezd ásatni – (rég.) a várfalak lerombolása céljából a föld alá ásott, robbanóanyaggal megtöltött akna.

causátok – (lat.) causa: ok.

31. oldal

salygatással – (rég.) sajjat: sajdít, gyanít.

homlíván – (rég.) homlít: hajt, borít.

vásszával – (rég.) vász: rémkép.

32. oldal

bagázsijával – (rég.) bagázsia: csomag, málha.

Perzsi – a név vélhetően a *Pikkó hertzeg és Jutka Perzsi* című operából származik. Philipp Hafner (1735–1764) vígjátékát Szalkay Antal (1753–1804) fordította magyarra, Chudy József (1753–1813) zenéjével a Kelemen-társulat állította színpadra 1793-ban. Az egyik előadásról Verseghy tudósított a Magyar Hírmondó 1793. május 24-i számában (vö. VERSEGHY 1793b.).

állkapczája – (rég.) állkapcsa.

szatyorban – (rég.) szatyor: gyékényből, szalmából font kétfülű kosár.

cazfrinkára – (rég.) cafrinka: caffa, lotyó.

33. oldal

jurista – jogász.

34. oldal

almárjomoknak – (rég.) almárium: szekrény.

egy paplan alatt volt ugyan velek – 'egy követ fújtak': titkon egyetértettek, összeesküdtek.

fullajtáronn – (rég.) fullajtár: a koci előtt ügető lovas.

sáfárt – (rég.) sáfár: gazdasági tiszt az uradalmakban.

palánta élethez – (rég.) gyermekkorhoz.

eleség-komrában – (rég.) éléskamrában.

35. oldal

mérttföld – (rég.) mérföld: hosszmérték, egy magyar mérföld = 8,3536 km.

ernyes kocsikonn – könnyű utazókocsi, melynek utasait bőrből készült ernyő védte.

felbuszítsa – (rég.) feluszítsa.

36. oldal

magistrátus – (rég.) helyi hatóság.

37. oldal

aléba – (fr. allée): sétány.

polihisztort – (lat.) polihisztor: több tudományágban jártas személy.

poligrafust – poligráfus: Verseghy szóteremtése a *polihisztor* analógiájára: 'mindenről író'.

polizofust – polizófus: Verseghy szóteremtése a *polihisztor* analógiájára: 'mindenről filozofáló'.

professiójához – (lat.) érdeklődéséhez.

pathologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'betegségekről értekeznek'.

theologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'vallásról értekeznek'.

machérológizálnak – Verseghy szóteremtése: 'masírozásról értekeznek'.

ikonologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'képekről értekeznek'.

harmonologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'összhangzásról értekeznek'.

filologyizálni – Verseghy szóteremtése: 'nyelvészkedni'.

originyinalisokot – (lat.) eredetieket. – itt: eredeti műveket.

habzik – itt: pezseg, forr.

lappóniai – lapp.

38. oldal

gyökér szókot – (rég.) tőszavakat.

formációkot – (lat.) alakzatokat.

declinációbéli – (lat.) deklináció: névszóragozás.

konjugációbéli – (lat.) konjugáció: igeragozás.

syntaxisbéli – (lat.) szintaxis: mondattan.

ortografiára – helyesírásra.

vocálisokat – (lat.) magánhangzókat.

chromaticus hangok – tizenkét fokú zenei hangsor.

Vulkánus' legénnyei fekete imegeiket a' szegekre függesztvén, úgy zergettek pérelyeikkel az illén mintha menydergést akartak volna játszani, ammint véletlenül Jupiter' mennykeve kezekbe itett. – az antik mitológiában Héphaisztosz/Vulcanus legényei a küklpszok, akik az isten műhelyében dolgoznak. Versegly a cigányokra alkalmazza a kontextust, a nyelvhasználatukra hozott fiktív példát pedig szerepelteti *A' Filozofjának Talpigazságira épített Felelet* című értekezésének vonatkozó részében is, apróbb módosításokkal: „Vulkánus' legénnyei a' mihelyben kikeresvén a' ruhaszegbil a' szegekenn figgé imegeket, és tizet gyújtván, a' munkához kezdettek. *Fistelgett* már a' mihely' kirtéje, erősen verték az ilén pérelyekkel a' vasat, mikor a' *feldmivesek ekreikkel a' mezékre* indultak.” (VERSEGHY 1818, 210. – kiemelés az eredetiben)
Utóbbi művét idézi: SZILÁGYI 1835, 97.

Jupiter – főisten a római mitológiában, a görög Zeusz megfelelője.

perspectívaival – (rég.) távcsöveivel.

microscópiumaival – mikroszkópjaival.

pápaszemeivel – (rég.) szemüvegeivel.

39. oldal

bóstyáknak – (rég.) hóstát (ném. Hochstadt): a városfalakon kívülre eső negyedek megnevezése (vö. MTF 1989a, 199.).

40. oldal

áspisokkal – áspis: mérges kígyó, a keresztény gondolkodásban az istenfélő embert fenyegető veszedelem jelképe.

píperés – díszes, ékes.

krokodil-könyekkel – (lat. crocodili lacrimae): a képmutatásból, a tetetett részvétből hullatott könnyek. A krokodil a nyugati kultúrában a csalás, a megtévesztés egyik jelképe, ezért tartotta azt a néphagyomány, hogy a krokodil kisgyermek sírását utánozva csalja magához áldozatait.

Jázon – Iaszón: görög hős, az Argonauták vezére, akikkel Kolkhiszba hajózott, és megszerezte az ott őrzött aranygyapjút (vö. GRAVES 1981b, 312–364.).

arany gyapjúnak – a legenda szerint Poszeidón és Theophané királylány nászából született az az aranyszőrű kos, amelyet később az áldozatra ítélt Phrixosz herceg és Hellé hercegnő megmentésére küldtek. A kos a Fekete-tengeren túli Kolkhiszba menekítette őket, de Hellé hercegnő útközben a tengerbe esett, és meghalt. Később a kost Kolkhiszban feláldozták, gyapját pedig az országot őrző bálványként tisztelték (vö. GRAVES 1981a, 330–331.).

Orfeus – legendás dalnok a görög mitológiában, Kalliópé múzsa és Oiagrosz király gyermeke. Amikor Orpheusz feleségét, Eurüdikét halálra marta egy kígyó, utána ment az alvilágba.

Gyönyörű énekével meghatotta Hádészt és Perszephonét, akik elengedték Eurüdikét, egyetlen feltételt szabva: Orpheusznak a felesége előtt kell haladnia, s nem nézhet rá, míg haza nem érnek. Orpheusz nem tudta betartani ígéretét, így Eurüdikének vissza kellett térnie az alvilágba (GRAVES 1981a, 159–165.). Személyét megidézük Verseghy és Kreskay Imre 1779-ből származó episztolái, levélváltásaikban Kreskay *Dafnis*nek, Verseghy pedig *Orfeus*nak nevezve magát: *Dafnis Orfeusnak* (Kreskay Imre Verseghynek – LABÁDI 2012, 154–155.), *Orfeus Dafniesnek Tavaszi mulatságokról* (Verseghy Kreskay Imrének – LABÁDI 2012, 155–159.), *Orfeus Dafnisnek* (Verseghy Kreskay Imrének – LABÁDI 2012, 174–176.), *Dafnis Orfeusnak* (Kreskay Imre Verseghynek – LABÁDI 2012, 177.). Verseghy vélhetően zenészi tehetségének köszönhetően nevezetett társai körében Orpheusznak. Verseghy 1781-es, *A' Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati: melyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon mulatságára 1781. Esztendőben* című kéziratában fellelhető egy *Orpheus* címet viselő ének, melynek rövid prózai bevezetésében a következőképpen ismerteti a mitológiai történetet: „Ama híres hárfás, ki még a köszalakat is tántzra indította hárfapengetésével, minekutánna Erydice hitvesse a kigyó-csipés által üdönek előtte meg halálozott, énekéhez kaptolt hárfázásával meg nyerte Plutótúl, hogy Eurydicét visza hozhassa az életre, de olly szerrel, hogy árra mindaddig ne tekéntsén, még pokolnak tartományból edgyütt ki nem jutnak: meg igrte ugyan, de meg szegte Orpheus a hitet, azért hitvesse ujyra el ragadtatott, kihöz azután Orpheus így szollott: [...]” (OSZK Kt, Ms. Mus. 1824, 19. – A kéziratban maradt énekre Hovánszki Mária hívta fel a figyelmet.)

42. oldal

nagy fát feszegetek – 'nagy fába vágta a fejszóját': nehéz munkába fogott.
mihelyt holnap nyolczat fogsz ballani – holnap nyolc órákor.

43. oldal

Pest' várassának ösmeretlen lévén kint épült részével – Pest növekedését a 18. század végére már akadályozta a középkorban épült városfal, így fokozatos lebontásával megkezdődött a külvárosok és a belváros egyesítése.

strázsájához – (rég.) strázsa: őr.

Kátók – az utalás a két római politikus, író, szónok Marcus Porcius Cato Maior (i. e. 234–149) és Marcus Porcius Cato Minor (i. e. 95–46) személyére vonatkozik.

gunnyóhoz – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

44. oldal

a' hét Választóhoz – Budán, az egykori Országúton állt a Hét Választófejedelem fogadó. Megnyitásáról a Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1804. november 29-i számában közzétett hirdetés tudósít: „Minden Renden lévő Utazó-Uraknak az Alább-írtt alázatosan jelenti: hogy ő a' maga újonnan épített Vendég-fogadját Budán a' Rátz-Városban, [Tabánban – B. N.] 's annak fő-útszájában az Arany Peretz Vendégfogadó mellett, az úgynevezett Hét választó – Hertzegek' (Sieben Churfürsten) Tzíme alatt Sz. András havának (November) első Napján e' folyó 1804-dik Esztendőben fel-nyitotta, és a' Tituláltt Utazó Uraknak tisztességes bé-szállítására, és el-fogadására közönségessé tett.” (Közl: FARBAKY 1998, 427–429.)

lantornával – (lat., rég.) lantorna: lámpa.

az ajtó' plébében – (rég.) az ajtó zárjában.
szövétnেকেket – (rég.) szövétnék: fáklya.

45. oldal

salto mortálét – (lat.) salto mortale: halálugrás. – itt: lefekvés.
nyoszolyámba – (rég.) nyoszolya: fekvőhely, amely egyben az ágynemű tárolására is szolgált.

46. oldal

duzmadozni – (rég.) duzmad: haragos, mérges tekintetű ölt.
eb a' híre fattya – 'ebadta kölyke': népi káromlás.

47. oldal

vidimáltt – (rég.) aláírt.
timároknak – tímár: a nyersbőr kikészítésével, cserzésével foglalkozó iparos.
suplikáját – (rég.) kérelmét, fohászat.
grátiáját – (lat.) kegyelmét.

48. oldal

ebrúdonn vetném ki – 'kiebrudal': megszégyenítve elűz, eltávolít.
páczkázni – packáz: megaláz, sérelmekkel illet.
Én hoppot csak akkor szeretek mondani – 'hoppot mond/hoppon marad': kudarcot vall, valamiről lemarad.

49. oldal

icze – helyenként és koronként változó űrmérték, általában 1 icce = 8 dl.
rószasínű kedve kerekedett – jó kedve támadt.
hárpia – az antik mitológiában gonosz, mindent felfaló és elpusztító, félig madártestű női szörny.

50. oldal

Flajsi Mátyás – a mészáros neve vélhetően a német *szorgalmas (fleissig)* vagy *hús (Fleisch)* szavakból eredő beszélő név.
kreditoraimnak – (lat.) kreditor: hitelező.
interesre – (lat.) interes: kamat.

51. oldal

deákul – latinul.
Kellner – (ném.) pincér. Flajsi Mátyás németül szólal meg, ami azt támasztja alá, hogy neve német eredetű beszélő név lehet (vö. a korábbi jegyzetet).
conditioimmal – (lat.) feltételeimmal.

52. oldal

Szizifuskodnak – Szizüphosz: a kilátástalan, eredménytelen munka megszemélyesítője. Szizüphosz királyt azzal büntették az alvilágban, hogy egy hatalmas sziklát kellett felgöngyeltetni egy hegycsúcsra, majd a másik oldalon legurítani, de valahányszor megközelítette a csúcsot, a szikla lezuhant a hegy lábához (vö. GRAVES 1981a, 318.).

lassabban – itt: halkabban.

barbarusok – barbár, műveletlen.

parlagos – parlagias: tapintatlan, udvariatlan, műveletlen.

Trattner Mátyás betűivel – (1745–1828), pesti nyomdász és könyvkiadó. A pesti nyomda Trattner János Tamás bécsi nyomdájának fiókjaként indult 1789-ben, melynek vezetését 1813 és 1824 között Trattner Mátyás fia, az ifjabb Trattner János Tamás látta el. Fia korai halála után ismét Trattner Mátyás vette át a nyomda vezetését, majd 1827-es visszavonulása után átadta vejének, Károlyi Istvánnak.

53. oldal

Eggenberger József Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Versegly prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: VERSEGHY 1805a, VERSEGHY 1808b, VERSEGHY 1812, VERSEGHY 1813.

55. oldal

dőlő – dűlő: települések határában, utakkal vagy természetes mezsgyékkel körülhatárolt szántóföld.

sóház – (rég.) sóhivatal.

56. oldal

inderkedtem – (rég.) ingerkedtem: kötözködtem.

apatbiának – (gör.) apátia: közömbösség, közöny.

57. oldal

pater, quem amat, filium castigat – (lat.) 'Az apa a szeretett fiát megdorgálja'. Vélhetően a Bibliából származó szólás: „Mert akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, a kit fiává fogad.” (Zsid 12, 6.)

58. oldal

oskolamesterre – (rég.) iskolamester: elemi szintű iskolai tanító.

59. oldal

Tántusokot – tantusz: meghatározott értékű, pénzt helyettesítő érme.

60. oldal

trucczára – dacára.

halálban szerette – nagyon szerette.

61. oldal

vándorlani menne – a céhlegények kötelező vándorlása a mesterré válás előfeltételének számított.

a' várasban megfogták, katonának vitték – az 1792–1815 közötti időszakban csaknem állandóan háborúskodó Habsburg Birodalom hatalmas emberveszteségeinek folyamatos pótlását, és ezzel párhuzamosan a hadsereg létszámnövekedését az állandó toborzás és újonco-

zás, valamint a gyakran erőszakos katonafogás biztosította (vö. CSETRI 1997, CSETRI 1999, MHT 2015, 68–72.).

kis mester – a céh legfiatalabb mestere.

virogatott – (rég.) virrasztott.

fellábbadok – felgyógyulok.

bérest – béres: az uradalmakba elszegődő mezőgazdasági bérmunkás.

62. oldal

Kalváriánkonn – Kálvária: Jézus kereszthalálát megjelenítő természetes vagy mesterségesen kialakított magaslat. Többnyire a környék legmagasabb pontja.

Álamízsnát – adományt.

Fogadása tartotta – a szerzetesi fogadalomtétel az elkötelezettség, az Istennek való teljes odaadás egyik megnyilvánulásaként értelmezhető: a világi javokról, élvezetekről való lemondással, az önmegtartóztatással a test és a lélek tisztaságára törekedtek (vö. PUSKELY 2006. – A fogadalmakról, fogadalomtételről általában: PUSKELY 2006, 233–239. Az aszkézisről: PUSKELY 2006, 54–58.).

csuklyájával – a csuklya a szerzetesi köpeny (habitus) fejre húzható része (vö. PUSKELY 2006, 150. A szerzetesi öltözetről általában: PUSKELY 2006, 688–692.).

63. oldal

apolgattya – ápolja.

ajtatosságot – áhítatot, imát.

64. oldal

kézfogásnál – eljegyzésnél.

65. oldal

koratlannak – itt: korainak.

66. oldal

salyásait – (rég.) sajtás. – itt: lelki gyötrellem.

68. oldal

jurátuskodott – jurátus: joggyakornok.

fátumjokot – (lat.) fátum: végzet.

bátorságos – biztonságos.

vápájából – (rég.) vápa: gödör. – itt: szemgödör.

zöld a' haczukája – a nemzeti önarckép és a másokról alkotott kép időhöz, térhez és konkrét szituációhoz kötött társadalmi és társadalompszichológiai folyamatok kölcsönhatásának eredménye, de előzményei sokkal korábbra, a prenacionális közösségek identitástudatának kialakulásához nyúlnak vissza. A 18–19. századi nacionalizmus ébredésétől kezdve virágzott a nemzetkarakterológia, a más etnikumokról, kisebbségekről alkotott előítéletek, etnikai sztereotípiák képzése, amely érintette a mentalitást, a nyelvet, az öltözetet, a lakóhelyet, a vallási meggyőződést és általánosságban az érzelmi-intellektuális magatartás minden elemét. Ezen etnikai sztereotípiák számos esetben negatív képet festettek a különböző

nemzetiségekről, így a szövegben említett németekről is (vö. HANÁK 1985, NEHRING 1987, VÁRI 2000.).

haczukája – hacuka: felsőruha, kabát.

pruszlikja – (rég.) pruszlik: mellény.

plundrája – (rég.) plundra: bő férfinadrág.

kácsafark – (rég.) copf.

Frajlárul – (ném. Fräulein): kisasszony.

felfel vetvén fejét, mintha tarisznyából enné az abrakot, s görbitett szájából úgy szórván a sok

ját – a német nyelv korabeli sztereotip képéről lásd: HANÁK 1985, 1083–1086.

inassa – inas: az előkelő férfiak körüli napi teendőket végző belső szolgáló.

69. oldal

lektikások – (rég.) gyaloghintósok.

előpénz – előleg.

vizsga – (rég.) kíváncsi.

70. oldal

a' város' hajdúji – a városi hajdúk a városi törvényhatóságok alkalmazásában végeztek többnyire adóbehajtói feladatokat (vö. MTF 1989a, 174.).

Prefektus – (lat.) felügyelő, előljáró.

sutúlni – (rég.) préselni.

71. oldal

Plitó – az alvilág istene a római mitológiában, a görög Hadész megfelelője.

viczkandozását – fickádozását.

kesely – keselyű.

complótyának – (fr.) komplot: összeesküvés.

bocskorbőr vonta be orczádót – 'vastag bőr van a képén': pofátlan, szemtelen.

böcsőringázás – bölcsőringatás.

dunnogja – (rég.) dünnögi.

72. oldal

fartolván – (rég.) fartol: hátrál.

maximája – (lat.) maxima: tömören megfogalmazott erkölcsi igazság, életelv.

páczája – pálcája.

szárcsádót – szárcsa: a csókához hasonló, fekete vízi madár.

73. oldal

kénytető – (rég.) kényszerítő.

süldisznó – sündisznó.

74. oldal

Entheusok – (lat.) entheus: átszellemlült, Istentől áthatott.

dramatice – (lat.) drámai.

Biografus – (lat.) életrajzíró.

75. oldal

Meum est propositum in popina mori – (lat.) 'Szándékom, hogy a kocsmában haljak meg' – az idézet forrása az Archipoetaként (12. század) ismert középkori névtelen költő *Confessio* című szerzeményének sora, amely az évszázadok során különböző szövegváltozatokban, nyelvi, grammatikai és stilisztikai átdolgozásokban terjedt el. Magyarországon a 18–19. század fordulójára tehető a magyar nyelvű változatok megjelenése. (lásd Ráday Gedeon, Pálóczi Horváth Ádám fordításait) Az eredeti szövegben: 'Meum est propositum in taberna mori...' (vö. TURÓCZI-TROSTLER 1953.).

quod absurdum est – (lat.) 'micsoda képtelenség'.

Aelian, var. hist. – Verseyhy Claudius Aelianus (175–235) római író, rétor *Varia Historia* című művére hivatkozik, amely első könyvének huszonnegyedik fejezete tartalmazza Hercules és Lepreás említett történetét.

Doce! – (lat.) 'Add elő!'

purizálom – (rég.) purizál: kéziratot tisztáz.

Pelloutier – Simon Pelloutier (1694–1757), német történész. Említett munkája: *Histoire des Celtes, et particulièrement des Gaulois et des Germains, depuis Les Temps fabuleux jusqu'à la Prise de Rome par les Gaulois* (Hága, 1740, 1750; 2 kötet).

Czeltákról – kelták: Közép- és Nyugat-Európában élt ókori indoeurópai népcsoport.

Herodotus – Hérodotosz (i. e. 484 k.–425 k.), ókori görög történétíró. Hérodotosz leghíresebb műve, *A görög-perzsa háború* tartalmaz a szkítákról szóló leírásokat. Magyar kiadása: HÉRODOTOSZ 2007.

Scythákról – szkíták: ókori iráni eredetű lovas nomád népcsoport.

Ammiánus Marcellinus – Ammianus Marcellinus (330 k.–395 k.), római történétíró. Említett munkája: *Rerum Gestarum Libri*. Magyar kiadása: MARCELLINUS 1993.

Allemannokról – alemannok: ókori germán törzs.

La Hontan – Louis-Armand de Lom d'Arce de La Hontan (1666–1716), francia utazó, író. Említett munkája: *Nouveaux Voyages de Mr Le Baron de Lahontan, dans L'Amerique septentrionale, qui contiennent une relation des differens Peuples qui y habitent; la nature de leur Gouvernement; leur Commerce, leur Coutumes, leur Religion, et leur manière de faire la Guerre. L'intérêt des François et des Anglois dans le Commerce qu'ils font avec ces Nations, l'avantage que l'Angleterre peut retirer dans ce Païs, étant en Guerre avec la France* (Hága, 1703; 2 kötet).

Ennek a' neve: Römer, az újságé pedig: Gazette litteraire de l'Europe 1764. n. 16. a' 352. old. – Verseyhy a *Gazette litteraire de l'Europe* című 1764 és 1766 között megjelenő francia folyóirat egyik recenziójára hivatkozik: *Relation de la Côte de Guinée; par M. Louis-Ferd. Römer. A Coppenbague, 1760, in-8°.*

Ebrietas excusat – (lat.) 'A részegséggel mentegetőznek'.

Chardin – Jean-Baptiste Chardin (1643–1713), francia utazó. Említett munkája: *Journal du voyage du chevalier Chardin en Perse et aux Indes Orientales, par la Mer Noire et par la Colchide* (Amszterdam, 1686; Párizs, 1686; London, 1686).

Mingréliabéliek – (rég.) Mingrélia: a mai Grúzia egyik történelmi tartománya.

76. oldal

Georgiabéli – (rég.) Georgia: Grúzia.

Der niemals einen Rausch hat gehabt, der ist kein braver Mann – (ném.) 'Aki soha nem volt mámoros, az nem jó ember' – Joachim Perinet (1763–1816) osztrák szerző *Das neue Sonn-*

tagskind című művében szereplő dal kezdő sora. Eredetiben: 'Wer niemals einen Rausch gehabt / der ist kein braver Mann...'

accordokot – akkord: legalább három különböző zenei hang egyidejű megszólalása. – itt: énekhang.

vékony dongájú – sovány, szikár.

Plató – Platón (i. e. 427–347), ókori görög filozófus. Említtet munkája: *Nómoi*, latinul *De Legibus*, Platón leghosszabb dialógusa. Magyar kiadása: PLATÓN 2008.

Bacchussal – Bakkhosz: a bor és a mámor istene a római mitológiában, a görög Dionüszosz megfelelője.

Tacitus – Publius Cornelius Tacitus (55–120), római történetíró. Említtet munkája: *De origine, situ, moribus ac populis Germanorum liber*. Magyar kiadása: TACITUS 1980a, 43–72.

77. oldal

Strábo – Sztrabón (i. e. 64 k.–i. sz. 19 k.), ókori görög történetíró. Említtet munkája: *Geographika hüpomnémata*. Magyar kiadása: SZTRABÓN 1977.

Moscovitáknak – oroszoknak.

Busbek Konzanczinápolyi útazásainak 1. Levelében – Ogier Ghiselin de Busbecq (1522–1592), flamand író, konstantinápolyi követ. Említtet munkája: *Legationis Turcicae Epistolae quatuor. Quarum priores duae ante aliquot annos in lucem prodierunt sub nomine Itinerum Constantinopolitani et Amasiani. Adiectae sunt duae alterae. Eiusdem de re militari contra Turcam instituenda consilium* (Párizs, 1595).

Münster Geografájának – Sebastian Münster (1488–1552), német térképész, geográfus. Említtet munkája: *Cosmographia. Beschreibung aller Lender durch Sebastianum Münsterum, in welcher begriffen Aller vólcker, Herrschafften, Stetten und namhafftiger flecken herkommen: Sitten, gebreüch, ordnung, glauben, secten und hantierung durch die gantze welt und fürnemlich Teütscher nation. Was auch besonders in jedem landt gefunden und darin geschehen sey. Alles mit figuren und schönen landt taflen erklet und für augen gestelt* (Bázel, 1544).

ama' dübítő páránál, mely Parnasszus' allyánn valaba a' hegynek egyik hasadékából kiszivárgott – a szent hegyként tisztelt Parnasszosz sziklahasadékából eredt az ihletet adó Kasztalia-forrás.

pythiáskodtak – jóskoltak. A kifejezés Püthia, a legendás delphoi jóda papnőjének nevéből származik.

machinában – itt: testben.

convincált – (lat.) convincál: meggyőz.

78. oldal

hexametrumból – hexameter: a klasszikus eposzi költészet hat verslábból álló versmértéke.

archilochiumból – arkhilokhoszi verssor: egy összetett időmértékes verssor.

invectivára – (lat.) invektíva: sértő, becsmérlő nyilatkozat.

A' köz nép – a költemény autográf tisztázata a Haller-kötetben maradt fenn (OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 143b–145a.), keletkezése az 1797 áprilisa és 1803 augusztusa közötti időszakra tehető. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* szövegében közreadott változat utolsó hat során a meglévő kéziratához képest módosításokat végez Verseghy. A szöveállapotok összehasonlítását lásd az alábbi táblázatban:

Haller-kézirat (OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 143b–145a.)	VERSEGHY 1805a, 62–64.
<p><i>A' Köz Nép.</i></p> <p>Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek durva kezébe kerülsz! Nem könyörül rajtad, bajodot buta lelke nem érti, mély panaszdídra nevet, 's a' merevény sziklát hamarabb sírásra fakasztod, mostoha csillagodot puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel, mint magosan zokogó szós epedéssel szívét egygy emberi könyre, melly fagyos öbleiben röst csukavért szűrven, nem tud dobogásra fakadni. Fényes okokkal esztét hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak hötelen ernye alatt szenderedik 's a' festegető képzésnek enyelgvén ostoba bábjaival, fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni. Adgy neki pénzt, kezedet róka gyanánt nyalogatgya ugyan, tetteve nyöszörögvén háladatos szavait; ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan lánczaidot, ha lehet, vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot. Csalni, cseferni szeret, 's hogyha szelídséged szó nélkül haggya lopásit, ostoba lúdnak itél, vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örülvén. Szüntelen' emlegeti nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent; 's ördögi tetteivel, a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint. Félve imádgya Urát, szolga még mogyoró bottal fenyegetheti <i>báta'</i> girinczét; ámde ha vizsga szemét hűtelen újjairúl más tárgyra osontani sejtí, rontya, orozza javát, és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas jussait a' bal eset, gúnyos öröme fakad, 's dühösen kitapodgya belőlle a' halavány pihegést, melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik. Ünnepe a' borivás, melly iszonyú lelkét zabolátlan öröme kicsallya fénytelen udvaibúl. Eltünik arczairúl illyenkor az emberi termet, szája szitokra fakad, 's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja, földet, eget legyaláz.</p>	<p><i>A' köz nép.</i></p> <p>Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek durva kezébe kerülsz. Nem könyörül rajtad; bajodot buta lelke nem érti; mély panaszdídra nevet; 's a' merevény sziklát hamarabb sírásra fakasztod, mostoha csillagodot puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel, mint magosan Zokogó szós epedéssel szívét egygy emberi könyre, melly fagyos öbleiben röst csukavért szűrven, nem tud dobogásra fakadni. Fényes okokkal esztét hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak hötelen ernye alatt szenderedik, 's a' festegető képzésnek enyelgvén ostoba bábjaival, fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni. Adgy neki pénzt, kezedet róka gyanánt nyalogatgya ugyan, tetteve nyöszörögvén háladatos szavait; ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan lánczaidot, ha lehet, vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot. Csalni, cseferni szeret, 's hogyha szelídséged szó nélkül haggya lopásit, ostoba lúdnak itél; vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örülvén szüntelen' emlegeti nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent; 's ördögi tetteivel, a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint. Félve imádgya Urát, még mogyoró bottal fenyegetheti szolga girinczét; ámde ha vizsga szemét hűtelen újjairúl más tárgyra osontani sejtí, rontya, orozza javát, és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas jussait a' bal eset, gúnyos öröme fakad, 's dühösen kitapodgya belőlle a' halavány pihegést, melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik. Ünnepe a' borivás, melly iszonyú lelkét zabolátlan öröme kicsallya fénytelen udvaibúl. Eltünik arczairúl illyenkor az emberi termet, szája szitokra fakad, 's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja, földet, eget legyaláz.</p>

<p>Akkor eszét, szívét megnyitván, bátran okádgya titkos itéleteit, 's lágy zabolájok alól bátran szájokra ereszti szertelen ösztöneit: <Akkor látta szemed rémülve, hogy a' mi tenyészik emberi képe alatt durva barom, mell> szembetűnő próbák: Akkor látta szemed, hogy szörnyű marha tenyészik emberi képe alatt.</p>	<p>Akkor eszét, szívét megnyitván, bátran okádgya titkos itéleteit; 's a' dühös ösztönököt bátran szájokra ereszti lágy zabolájok alól. Messze kerülöd e' csürhe csatát! Borívása mutattya, hogy, ha kigőzőlög is rút bora, vad kannál iszonyúabb marha tenyészik emberi képe alatt.</p>
---	--

merevény – (rég.) merev, kemény.

röst – rest, lusta.

cseferni – (rég.) csevegni, fecsegni, locsogni.

79. oldal

girinczét – gerincét.

dúzs – dús.

81. oldal

exámen – (lat.) vizsgálat.

actusa – (lat.) felvonása.

illuminátiót – (lat., rég.) kivilágítást.

betegágyba esett – itt: vajúdott.

82. oldal

mezővárasba – a mezőváros jogilag a szabad királyi város és a jobbágyfalu között elhelyezkedő település volt. Kiváltságairól a földesúr határozott.

84. oldal

puczibáját – (rég.) batyuját.

imzette, ázmotta – hímez-hámoz: köntörfalaz, mellébeszél.

prézsmitáltak – (rég.) hosszasan beszéltek, prédikáltak.

85. oldal

senyves – (rég.) senyvedő, gyötrődő.

ebfikta legyek! – (rég.) 'kutya legyek!'

kajcs – (rég.) görbe. – itt: rosszálló.

86. oldal

Ecztet is hozzatok! – a klasszikus gyógyászatban az ecetet többnyire fertőtlenítésre használták.

tractátuskánkkal – (rég.) traktátus: tárgyalás, alkudozás.

retirádánkkal – (rég.) retiráda: visszavonulás, meghátrálás.

habozó – bizonytalan.

87. oldal

hegedtt – (rég.) fagyott.

88. oldal

kínáim – kínjaim.

kőficcczal – (rég.) kőfic: házilag készített folyékony orvosság.

fájn – (rég.) nagyszerű.

Montovában – Mantova: város Észak-Itáliában, a mai Olaszország területén.

90. oldal

Lemmája – itt: mottója.

Socratesnek – Szókratész (i. e. 469–399), ókori görög filozófus.

Non philosophemur pro schola, sed philosophemur pro vita civili: minus enim interest, esse hominem eruditum, quam scire vivere – (lat.) – Verseghy fordításában: 'Ne bölcsekedgünk iskolabéli pörpatvar alá való dolgokról, hanem olyanokról, melyek a' polgári életnek boldogságához tartoznak; mert dücsőségesebb ám és hasznosabb, élni tudni, mint tudós embernek lenni.' Mottóként szerepel a fogságban másolt *Vita Socialis, sive Considerationes de natura Societatum Civilium* című latin nyelvű szövegrészlet (OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 27b–28a.), valamint a közvetlenül utána következő prózatörredék, *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázssemester úrnak Élete és Vélekedései* kéziratában. Verseghy hivatkozása alapján kiderül, hogy az idézet Étienne Bonnot de Condillac (1714–1780) francia filozófustól származik (CONDILLAC 1779, 397.). Verseghy ismerte Condillac műveit, könyvtárjegyzékében szerepel a francia szerzőre vonatkozó tétel (DEME 1985, 18.), valamint kéziratai között megtalálható egy másolt részlet Condillac kérdéses művének első kötetéből (CONDILLAC 1775.) *Discours Préliminaire ou Cours d'Etude pour l'instruction du Prince de Parme, aujourd'hui S. A. R. L'Infant D. Ferdinand, Duc de Parme, Plaisance du par M. l'Abbé de Condillac, de l'Acad. fran. et de calles de Berlin, de Parme et de Lyon, ancien Précepteur de S. A. R. – A Parme de l'Imprimerie royale 1775.* címen (MTA KIK, RUI 8r. 31. III, 97–124.).

Lavateriánusnak – Johann Kaspar Lavater (1741–1801), svájci filozófus, teológus, a fiziognómia elméletének kidolgozója, amely azt vizsgálja, hogyan lehet az emberi arcvonásokból a jellemre következtetni. Összefoglaló munkája: *Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* (Lipcse, 1775–1778; 4 kötet).

91. oldal

Az emberi forma – Verseghy biológiai és antropológiai elmélkedése vélhetően a svéd botanikus és természettudós, Carl von Linné (1707–1778) kutatásaira vezethető vissza, erre a szövegben is találunk utalást (*Systema naturae*, 1735). Magyarországon az 1780-as évektől válik ismertté rendszertana, elsőként Benkő József (1740–1814) hivatkozik rá, *Transsilvania* című művében (BENKŐ 1777–1778.). Linné hatása mutatkozik Kitaibel Pál (1757–1817) és Földi János (1755–1801) munkásságán: Kitaibel Franz de Paula Adam Waldsteinnel (1759–1823) közösen kiadott *Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae* (KITAIBEL 1799–1812. – vö. MOLNÁR V. 2015, 58–69.) című összefoglaló művében, Földi a *Természeti História. A' Linne Systémája szerint* (FÖLDI 1801.) című, első magyar nyelvű állattani rendszerezésében alkalmazza a svéd tudós rendszertanát (vö. VÁCZY 1997.). Nem rendelkezünk konkrét adatokkal arra nézvést, hogy Verseghy mely műveken keresztül inspirálódott Linné munkásságát illetően.

alkotmányoknak – itt: teremtményeknek.

fibráknak – (lat.) rostoknak.
musculusnak – (lat.) izomnak.

92. oldal

speciesek – (lat.) fajok.

disiecti membra poetae – (lat.) a Horatius-idézet Verseghy fordításában: 'a' széthánytt embernek tagjai'. Eredetiben: 'invenias etiam disiecti membra poetae': 'ott a poéta a szétszabdalt vers minden ízében' (Horatius, *Sermonum liber prior: A szatírák első könyve*, 4, 62 sor, Bede Anna fordítása = HORATIUS 1961, 386–387.)

amfibiákban – (rég.) kétélűekben.

manátinak – manátusz/lamantin: a tengeritehenek rendjébe tartozó faj.

Unautúl – unau: kétujjú lajhár.

93. oldal

perpendicularis – (lat.) merőleges.

Os homini sublimē dedit, caelumque tueri iussit, et erectos ad sidera tollere vultus – (lat.) Eredetiben: 'os homini sublimē dedit, caelumque videre / iussit, et erectos ad sidera tollere vultus': 'embernek fölemelt orcát és adta parancsát, / hogy föl a csillagokig pillantson, az égre tekintsen.' – Verseghy Ovidius (*a' Poéta*) *Metamorphoses* című művéből idéz. (Ovidius, *Átváltozások, Első könyv, A világ keletkezése*, 85–86 sor, Devecseri Gábor fordítása = OVIDIUS 1982, 9.)

Linnéus – Carl von Linné (1707–1778), svéd orvos, természettudós, botanikus.

Martini – Friedrich Heinrich Wilhelm Martini (1729–1778), német orvos, természettudós.

94. oldal

proportioikot – (lat.) méretüket.

hiberniai – Hibernia: Írország ókori latin neve.

Tulpius – Nicolaes Tulp (1593–1674), holland orvos, anatómiai professzor.

fiókcsontok – (rég.) kulcsfontok.

horizontális – vízszintes.

Diodórusnak – Diodórosz (i. e. 90–27), ókori görög történetíró.

Campániában – Champagne-Ardenne: észak-keleti régió a mai Franciaország területén.

Songi – Songy: település Franciaországban, a mai Champagne-Ardenne régióban. „Songi vad leánya” Marie-Angélique Memmie Le Blanc (1712 k.–1775), aki közel tíz esztendő telt el elvadult gyermekként a természetben. Történetét elsőként Marie-Catherine Homassel-Hecquet (1686–1764) műve dolgozta fel: *Histoire d'une jeune fille sauvage trouvée dans les bois à l'âge de dix ans* (Párizs, 1755).

95. oldal

Tyson – Edward Tyson (1651–1708), angol anatómus. Említett munkája: *Orang-Outang, sive Homo Sylvestris, or the Anatomy of a Pygmy Compared with that of a Monkey, an Ape, and a Man* (London, 1699).

Orang-Utangnak – orángutánnak.

Nád lovadot – nád ló/vesszőparipa: állandóan visszatérő, többször emlegetett gondolat.

Az emberi nemzetnek életkorai – a költemény kéziratáról nem rendelkezünk adatokkal, de Verseghy többi tankölteményével együtt vélhetően a fogságban keletkezett. A vershez tar-

tozó autográf jegyzet (*Költeményes Ügykezesetek*) az *Érzékeny gondolatok az emberi nemzetről* (OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 2a–19a. Közli: GÁLOS 1941a, GÁLOS 1941b.) című, hasonló gondolatokat felvető tanköltemény jegyzeteivel található egy lapon (OSZK Kt, Analekta 6568.). E jegyzeteket Fried István adta közre (VERSEGHY 1987, 19–20.). Tankölteményeinek Herdertől eredő gondolatmenetéről lásd: SZAUDER 1961.

96. oldal

Oláh nemzet – románok.

Svábok – a Magyar Királyság és utódállamai területén élő német nyelvű népcsoport. Többségük 18. századi betelepítésekkel került az országba.

glóbiát – bolygót.

97. oldal

oskola-jargont – (fr., rég.) zsargon: bizonyos társadalmi csoportok sajátos beszédmója, csoportnyelve.

páthossal – (gör.) páthosz: emelkedettség, lelkesedés.

Énéást – Aineiasz: a görög és római mitológia alakja, Aphrodité és Ankhiszész fia, a trójai háború egyik hőse, a legendák szerint a római kultúra alapítója.

Brútusokot – Marcus Iunius Brutus (i. e. 85–42), római politikus, a Julius Caesar elleni összeesküvés egyik vezetője, Caesar egyik gyilkosa.

Antoniusok – Marcus Antonius (i. e. 83–30), római politikus, hadvezér, Julius Caesar egyik híve, a második triumvirátus tagja.

Pompéjusok – Cnaeus Pompeius Magnus (i. e. 106–48), római hadvezér, politikus, az első triumvirátus tagja, később Julius Caesar ellenfele.

98. oldal

cserfabogár – cserebogár.

mesevászoknak – (rég.) rémképeknek.

99. oldal

gyeniust – géniusz: lángelme.

100. oldal

zomokabb – zömökebb.

bárdusokot – bárd: énekmondó.

júsnak – jussnak.

103. oldal

Apologyia – (lat.) védőbeszéd, mentség.

silabával – (lat.) silaba: szótag.

verbumokot – (lat.) verbum: igéket.

grammatikabéli – (lat.) grammatika: nyelvtan.

neutrumokban – (lat.) neutrum: semleges nem.

activumokban – (lat.) activum: az ige cselekvő alakja.

imperativusnak – (lat.) imperativus: az ige felszólító módja.

104. oldal

passivum – (lat.) az ige szenvedő alakja.

duzmadozó – (rég.) felduzzadó.

suffixumával – (lat.) szuffixum: toldalék.

Lexicographussainkról – (lat.) lexikográfus: szótárszerkesztő.

105. oldal

Dictionáriumot – (lat.) szótárat.

Phraseologyiát – (lat.) szólásgyűjteményt.

vocabuláriumok – (lat.) szójegyzékek, szótárak.

significátumok – (lat.) jelöltek.

Páriz Pápai magyar vocabuláriumjának – Pápai Páriz Ferenc (1649–1716), tanár, orvos, filozófus. Említett munkája: *Dictionarium Latino-Hungaricum, succum et medullam purioris Latinitatis, ejusque genuznam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem et sensum proprium scriptorum Classicorum, exhibens: Indefesso XV. Annorum labore, subcisívis ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, et in hoc Corpus coactum* (Lőcse, 1708). Verseghy az 1762-es nagyszombati kiadást említi (PÁPAI PÁRIZ 1762.).

Molnár Dictionáriumát – Szenczi Molnár Albert (1574–1634), református lelkész, nyelvtudós, zsolnártöltő és egyházi író, több szótár készítője.

indicativus – (lat.) az ige kijelentő módja.

praesensnek – (lat.) praesens: jelen idő.

singuláris – (lat.) egyes szám (ragozásban).

infinitivusokot – (lat.) infinitivus: főnévi igenév.

accusativus – (lat.) tárgyeset.

cum reflexione philologica – (lat.) 'a filológiára visszahatva'.

neutraliter – (lat.) semleges.

Nóribergában – Nürnberg: nagyváros Németország déli részén.

106. oldal

deklarálták – (lat.) kihirdették.

107. oldal

imperfectummal – (lat.) imperfectum: elbeszélő múlt idő.

futurumokot – (lat.) futurum: jövő idő.

analógiához – (lat.) analógia: hasonlatosság, egyformaság.

perfectumot – (lat.) perfectum: múlt idő.

108. oldal

exceptiókot – (lat.) kivételeket.

paragogica – (lat.) toldalék.

formativa – (lat.) képző.

inflexio – (lat.) rag.

influxussa – (lat.) influxus: befolyás.

109. oldal

optativus – (lat.) az ige óhajtó módja.

impersonalitást – (lat.) impersonalitás: személytelenség.

110. oldal

factitivumoktúl – (lat.) faktitív: az ige műveltető neme.

ethymologyiábúl – (lat.) etimológia: a szavak eredetével foglalkozó nyelvészeti tudományág.

epentetikáktúl – (lat.) epentetika: szóbelseji toldalék.

eufonikáktúl – (lat.) eufónia: széphangzás.

praefixumoktúl – (lat.) prefixum: igekötő.

Otrokocsink – Otrokocsi Fóris Ferenc (1648–1718), tanár, egyházi író. Verseghy vélhetően a tudománytalan és gyakran spekulációkon alapuló munkájára gondol: *Origines Hungaricae; Seu Liber; Quo Vera nationis Hungaricae Origo et Antiquitas, è Veterum Monumentis et Linguis praecipuis, panduntur: Indicató hunc in finem fonte, tum vulgarium aliquot Vocum Hungaricarum, tum aliorum multorum Nominum, in quibus sunt: Scythia, Hunnus, Hungarus, Magyar, Jász, Athila, Hercules, Ister, Amazon etc. Opus hactenus desideratum* (Franeker, 1693 – vö. HORVÁTH 2009, 29.).

personális pronomeneknek – (lat.) személyes névmásoknak.

111. oldal

Herder – Johann Gottfried Herder (1744–1803), német költő, esztéta, filozófus. Említett munkája: *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (Berlin, 1772).

Dissertációja – (lat.) értekezése.

erudícióját – (lat.) erudíció: műveltség.

sed hoc forte non est verum – (lat.) Verseghy fordításában: 'de ez talán nem is igaz'.

112. oldal

eufonia – (lat.) széphangzás.

GRÓF KACZAJFALVI LÁSZLÓ, AVVAGY A' TERMÉSZETES EMBER

Kézirat

Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés

Egykorú kiadás: VERSEGHY 1808a.

Modern kiadás: VERSEGHY 1911.

Részletek: VERSEGHY 1989, 210–231, VERSEGHY 1996, 78–90.

Szövegkritika

Kiadványunk a legkorábbi nyomtatott kiadás szövegét követi: VERSEGHY 1808a. A szöveget betűhíven közöljük, igazodva az egykorú kiadás gyakorlatához. A sajtóhibákat, következetlenségeket és pontatlanságokat emendáltuk, a változtatásokat minden esetben lábjegyzetben jelöltük. Szövegkritikai problémákat vet fel a kötet címlapján és a belső címlapon szereplő két, eltérő címvariáns. A külső *Gróf Kaczajfalvi László, vagy a' természetes ember. Történet. A' Magyar Aglájának Szerzője által* és a belső *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* (kiemelések tőlem – B. N.) terjedelmükben és tipográfiájukban is eltérnek. Ráadásul az 1911-es kiadás egy kontaminált címvariánssal adta közre Verseghy szövegét: *Gróf Kaczajfalvi László avagy a természetes ember. Egy igen mulatságos tanúságokkal bővelkedő történet*. Ezt a változatot közli (helytelenül) a Verseghy-bibliográfia is (RÉKASY 1994, 45.). Kiadásunkban változtatás nélkül megtartottuk az eredeti címlap szerkezetét, a szöveg címének azonban a belső címlapon szereplő címvariánst tekintettük, lévén a szövegben is következetesen ez a névalak szerepel. A belső címet a kötet egységes kialakításának érdekében a szöveg kezdete elé helyeztük. Az eredeti kiadványban szereplő, a címlap elejébe kötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címlap hátoldalára került.

Forrás, keletkezés

A regényfordítás August Heinrich Julius Lafontaine (1758–1831) *Der Naturmensch, oder Natur und Liebe* című műve alapján készült. A korszakban Magyarországon is népszerű német szerző munkája 1792-ben jelent meg Halléban, *Der Naturmensch* címmel (LAFONTAINE 1792.), Von Miltenberg álnéven. Később számos kiadása látott napvilágot különböző európai városokban. A nagy német könyvtárak (Bayerische Staatsbibliothek, Deutsche Nationalbibliothek, Österreichische Nationalbibliothek, Staatsbibliothek zu Berlin) katalógusainak vizsgálata arra mutat rá, hogy Lafontaine művei egyazon évben több helyen, több kiadónál is megjelentek, ezek mennyisége pedig az újabb kiadásokkal egyre gyarapodott.

Császár Elemér három francia szerző, Rousseau, Voltaire és Bernardin de Saint-Pierre hatását vélte felfedezni Verseghy művén, eredetinek tartva azt (CSÁSZÁR 1900.), György Lajos azonban szövegszintű összehasonlítással igazolta tanulmányában, hogy a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* egyszerű fordítás (GYÖRGY 1912.). Lafontaine Európa-szerte ismert és kedvelt szerző lévén, a magyarországi olvasókra is hatást gyakorolt, hazai népszerűsége tetten érhető a számos Lafontaine-fordítás, és adaptáció tükrében (vö. TERMÉSZETNEK 1801, BOZÓKI 1803, KIS 1804, FARKAS 1805, FÁY 1807, AJTAY 1807, ILOSVAY 1807, CSERI 1809a, CSERI 1809b, ANGYALFY 1810, FARKAS 1814, ALMÁSI BALOGH 1829, DEÁKY FÜLÖP 1830, DEÁKY FÜLÖP 1832, DEÁKY FÜLÖP 1833.). Csokonai is említi Lafontaine művét egy 1798. augusztus 4-én Aranka Györgyhez írt levelében: „Épen most

vagyon kezem alatt ama szép philosophiai román is: Natur und Liebe, von Hⁿ. von Miltenberg.” (Csokonai 1999, 89.) Csokonai 1797-ben olvashatta a művet, és bizonyára nagy hatással lehetett rá, mivel az 1799-es *Culturában* is dicsérettel említi: „egy szép Romant hoztam, a’ neve Natur und Libe”. (Csokonai 1978, 145.) Nincsenek adataink arra nézvést, hogy Verseghy milyen ismeretekkel rendelkezett Lafontaine munkásságáról a fordítás megkezdése előtt. Könyvtárjegyzéke (Deme 1985.) nem tartalmaz a német szerzőtől származó műveket, így nem állapítható meg, hogy munkája során melyik kiadást használhatta. A különböző német változatokat összevetve, a címvariánsokat leszámítva nincs különösebb eltérés a kiadások között, így az 1792 és 1808 között kiadott szövegek bármelyike szerepelhetett Verseghy forrásaként. Verseghy a szoros fordítás elvét követi, a szövegen csupán apróbb módosításokkal változtat, a helyszín és a szereplők esetében a korszakban megszokott „magyarító” gesztussal él. A történetet Angliából Magyarországra helyezi, a szereplők angol neveit magyarra cseréli. A módosításokat a karakternevek összevetésével alábbi táblázat öszszegzi:

LAFONTAINE 1792.	VERSEGHY 1808a.
William Hillnet	Gróf Kaczajfalvi László
Lord Hillnet	Gróf Kaczajfalvi János
Thomas	Istók
Sir Heinrich Johnson	Rósafi Pál, vicispán
Fanny Johnson	Rósafi Manczi
Landjunker	Potrohosi Péter
Stick	Hadasi György
Mary	Hadasi Veronka
Drawburn	Mályvási
Mortimer	Gróf Bujafi
Loyd	Gazari
Hyde	Szádnoki
–	Idősebbik Russel
Russel	Ifjabbik Russel
Paria	Pária
Nahyda	Nadiha
Naky	Náki

Az idős gróf, Kaczajfalvi János a sok szenvedés és csalódás után egy elhagyatott, csendes völgybe költözik szolgájával és fiával, hogy az ifjú Lászlóból a társadalom hibáitól és előítéleteitől mentes természetes embert nevelhessen. A gyermek természetben nevelkedett, bűnöktől és káros gondolatoktól mentes szelleme és ártatlansága akkor kerül válságba, amikor húsz esztendőskorában kilép a zárt világból, és az addig ismeretlen külvilág iránt kezd érdeklődni. Találkozik Rósafi Pál vicispán Manczi nevű lányával, s bár világszemléletük neveltetésükből adódóan teljesen különböző, megszeretik egymást. Manczi bevezeti Lászlót a társaságba, ahol eleinte neveltség tárgyává válik naivitása, természetes gondolkodása és nemes szíve miatt. A konfliktusok akkor kezdődnek, amikor a fiatal gróf nemcsak Manczit

tünteti ki vonzódásával, hanem a fiatal Veronkát is, mivel nem tudja, hogy a társadalomban élő embernek meg kell válogatnia érzelme kifejezésének eszközeit és módjait. Ezt természetesen féltékenység, majd fokozatos elhidegülés követi, Manczi egy angol tiszttel Indiába távozik, de Lászlónak Veronka iránt táplált érzelmeiben is csalódnia kell. Ezek után ő maga is útra kel, végül Indiába érkezik. Futólag találkozik az akkor már családos Manczival, de, hogy ne essen bűnbe a nő elcsábításával, elhagyva a lakott területeket, a vadonba menekül. Itt kerül halálos veszedelembe, amelyből egy pária menti meg, s végül ennek leányában, Nahidában találja meg a boldogságot. Mint férj és feleség térnek vissza Európába, ahol az időközben férjhez ment Veronkával és Manczival alkotják meg „a természetnek, szeretetnek és boldogságnak államát”, azzal az elhatározással, hogy gyermekeiket nem természetes embereknek, hanem jó erkölcsű, tiszta magyaroknak nevelik (Császár 1900, 422–424, Császár 1903, 296–297, György 1941, 376–377).

Verseghy csak néhány helyen módosít az alaptörténet felépítésén, kiegészítésekkel és átdolgozásokkal változtatva a forrásszöveg egyes részein. A szakirodalom arra a megállapításra jut, hogy Verseghy Johann Gottfried Herder (1744–1803) kitételeiből származó gondolatokkal állítja szembe a rousseau-i természetes nevelés kifogásolható pontjait (György 1912, Nottheisz 1973.). A társadalom hibáitól mentes neveltetés absztrakciójának és lehetetlenségének felismerése már akkor megtörténik, amikor az öreg gróf elhatározásra jut: „Tömve lévén a’ Grófnak feje az újjabb Filozofusoknak amaz elmefuttatásával, mellyekkel az emberi nemzetnek természetes állapottyát, minekelőtte polgári társaságokba öszvevonódott volna, lerajzollyák; valamint a’ régi poétáknak agyaskodásaival is, mellyekkel az emberi nemzetnek gyermekkorát mint megboldogabb aranyüdököt magasztallyák; könnyű volt neki arra a’ gondolatra jutni, hogy fiának természetes nevelést adgyon, melly nélkül nevedéke, az ő itélete szerint, boldog nem lehetett. Meg nem gondolta ő, hogy az embernek természetéhez tartozik a’ tökéletesedésre való hajlandóság, és ama’ sorsának jobbítására készetű ösztön, melly őtet az oktalan állatoktól megkülömbözteti, és hogy errevalónézve az emberi nemzet soha az úgy nevezett pusztá természetes állapotban nem élhetett, sem egygyűgy gyermekkorában örökké meg nem maradhatott.” (VERSEGHY 1808a, 10–11.) „Régi hibának tartom én azt a’ tudós nyelvekben, hogy a’ mesterségest a’ természetesnek általellenébe helyeztetik. Hisz az emberi természetnek fő tulajdonsága az, hogy mesterségeket üzzön, ’s ez által sorsát megtökéletesebbítse. Az olyan embert tehát, a’ ki minden mesterség nélkül a’ vad magányosságban él, inkább fél embernek kell tartanunk, hogysem természetesnek. A’ természet arra ösztönöztvén bennünköt, hogy eszünkkel mindennemű boldogságunknak gyarapítására és előmozdítására éllyünk, annál természetesebbnek kell az embert neveznünk, mennél tökéletesebb. Meg fogjuk azonnal a’ kis Grófban látni, mikép vezeti őtet maga a’ természet arra, hogy vad állathoz illő magányosságából józan eszének segedelmével kiüssön, és emberhez illő jobb sorsra törekedgyen.” (VERSEGHY 1808a, 22–23.) A természetes állapottal szembeni fenntartások érezhető módon dilemmába ejtik a történetvezetés rousseau-i alapgondolatát. Verseghy Herder nyomán megképződő, a két álláspont közötti feszültségeket megvilágító elképzelései jól elkülöníthetőek Lafontaine alapszövegétől. Szövegszekvenciális kapcsolatok révén mutatkoznak meg az összefüggések, melyek az itt idézett passzusokban, valamint a Herder nyomán koncipiálódott történetfilozófiát, evolúciótant összegző háromkötetes szintézis, *Az Emberi Nemzetnek Történetei* (VERSEGHY 1810a, VERSEGHY 1810b, VERSEGHY 1811.) vonatkozó részeiben megfogalmaz.

A szöveg Karl Robert Schindelmayer (1769–1839) rézmetszetével jelenik meg Patzko Ferenc kiadásában, névtelenül, Verseghy kilitére azonban *A’ Magyar Aglájának Szerzője által*,

a címlapon szereplő felirat tesz utalást. Verseghy fordításáról a Hazai Tudósítások 1808. február 2-án (HT 1808, 143.), a Magyar Kurír 1808. május 27-én (MK 1808, 687.) tesz közzé jelentést. Lafontaine regényét 1832-ben újra lefordítja Deáky Fülöp Sámuel (1784–1855), fordítása azonban megkésettisége miatt hatástörténetileg jelentéktelen (DEÁKY FÜLÖP 1832.).

Verseghy szépprózai szövegei közül az egyetlen, melynek készült modern kiadása, a Mikszáth Kálmán (1847–1910) által szerkesztett *Magyar Regényírók Képes Kiadásában*. A kötet 1911-ben jelenik meg, Mikszáth Kálmán előszavával („Mikszáth Kálmán a »Magyar Regényírók« szerkesztője meghalt, mielőtt a vállalat befejeződhetett volna. [...] Az összes kötetek sajtó alá rendezésével még el tudott készülni, úgy hogy a kötetek, bár halála után, de teljesen az ő szerkesztése szerint jelennek meg. A bevezető életrajzokat azonban már nem készíthette el. Verseghybe belefogott, csaknem teljesen meg is írta; ezt a töredékét, mely a nagy írónak legutolsó kézírata, közöljük e kötet élén, kiegészítve a szükséges pótlással”. VERSEGHY 1911, oldalszám nélkül), Kőszeghy-Winkler Elemér (1882–1954) illusztrációival. A kiadás modernizált szöveggel közli Verseghy művét, törölve vagy módosítva a már nem használatos nyelvtani elemeket (apoztrófok, hosszú magán- és mássalhangzók stb.), így a jelen kötet szerkesztésekor ezt a kiadást a hivatkozáson túl figyelmen kívül hagytuk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

113. oldal

természetes ember – a felvilágosodás irodalmában kedvelt témának számított a társadalomtól elzártan nevelt ember eszménye. A természetes ember mint a társadalom közvetett bírálására alkalmazott személy fokozatosan az önvizsgálat eszközévé vált, a problematika pedig önálló műfajt teremtett, amelyhez a korszak magyar írói is érdeklődéssel fordultak (vö. KÖPECZI 1979, BITTERLI 1982).

A Magyar Aglájának Szerzője által – Verseghy utalása *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben* című kötetére (VERSEGHY 1806d).

Patzkó Ferenc József – (1755 k.–?) , pesti nyomdász, Patzkó Ferenc Ágoston fia.

114. oldal

Schindelmayer – Karl Robert Schindelmayer (1769–1839), osztrák rézmetsző, illusztrátor.

115. oldal

francia lovással – a grófnét megszőktető francia lovász személye, valamint Külneki Gilméta és Aranypataki György történetében megismert nevelők között szoros párhuzam fedezhető fel: „Elszőkött ő egy gaz emberrel, egy francia lovással, ki országunkban egy elszegényedett Marquisnak neve alatt már idegen nyelveket, már jövevény tánczokat tanítván, végre a’ Grófnak házába mint nevelő becsúszott.” (VERSEGHY 1808a, 5.)

Marquisnak – (fr.) márkínak.

116. oldal

gunnyóját – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

contignátióra – kontignáció: emelet, szint.

luggal – szőlővel.

szulákkal – szulák: kerti vagy parlagi futónövény.

A’ kellemetes kert – a leírás alapján vélhetően egy angolkertről van szó.

mulató ház – filagória.

117. oldal

árendássait – (rég.) árendás: haszonbérlő.

119. oldal

Ámor – a szerelem istene a római mitológiában, a görög Erósz megfelelője.

120. oldal

enthuiziamussal – (gör.) enthuiziamus: elragadtatás, lelkesültség.

121. oldal

Mathézist – (rég.) matematikát.

Mechanikát – a mechanika a fizika azon ága, amely a testek mozgásának leírásával foglalkozik.

experimentális Fizikát – kísérleti fizikát.

fekvő sípot – Verseghy leírásában negyedhangok kibocsátására alkalmas fúvós hangszer (vö. VERSEGHY 1821, 54.).

126. oldal

Viczispány – (rég.) alispán: a nemesi vármegyében a főispán helyettese, távollétében a vármegye első számú vezetője (vö. MTF 1989a, 21.).

bandzsál – (rég.) itt: ferdén álló.

128. oldal

rundélába – (rég.) rundéla: filagóriaszerű építmény.

129. oldal

biskótával – biskóta: régi magyar sütemény.

130. oldal

travért – (fr. trouvère) trubadúr: énekes.

áriának – éneknek.

131. oldal

faunus – faun: szarvval és kecskelábbal ábrázolt erdei félisten a római mitológiában.

egy huszár hadnagynak katona ruhájába – a huszárezredek öltözete a 18. század végére egységesült az Udvari Haditanács utasításai alapján. A huszárviselétről lásd: SÁGVÁRI 2010, 93–99.

132. oldal

virogatásában – (rég.) virogatás: virrasztás.

Viczlipuczlinak – Viclipucli/Vitzilopocstli/Huitzilopochtli (nevének jelentése: Déli Kolibri): a nap és a háború istene az azték mitológiában. Hatalmas kultusz övezte az aztékok körében, tiszteletére rendszeresen emberáldozatokat mutattak be.

133. oldal

bálvány – szobor.

lappangott – lopódzott, osont.

136. oldal

uniförmisban – (lat.) egyenruhában.

fröstöknel – (rég.) reggelinél.

138. oldal

éleletes – (rég.) idős, koros.

Hogárth' – William Hogarth (1697–1764), angol festő, grafikus, rézmetsző.

139. oldal

lejtöt – (rég.) lejtő: lassú tempójú magyar tánc.

Rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. KARDOS 1931.).

140. oldal

agyendábül – agenda: szertartáskönyv.

Eljutván pedig amaz igékhez, hogy az Úr Isten az első embert a' paradicsomba helyeztette – „És ültete az Úr Isten egy kertet Édenben, napkelet felől, és abba helyezteté az embert, a kit formált vala.” (1Móz 2, 8.)

bojtorványokot – (rég.) bojtorján/lapu/bogáncs: parlagi gyomnövény.

142. oldal

bakázott – megbotlott, kibukott.

144. oldal

dühösnek – dühös: meggondolatlanul, vad lendülettel cselekvő.

kobak ember – tökfej.

148. oldal

vitatták – megbeszélték.

jegyjóságot – jegyadományt.

contractus – házassági szerződés (vö. PERES 2002.).

149. oldal

convenientiát – (lat.) konvenciencia: egyetértés, összhang.

görcsös bottyával – görcsös bot: pásztorbot.

153. oldal

a' falunak éjjeli őrzője – virrasztó: egy település biztonságára, nyugalmlára, a tűzvészek elhárítására vigyázó éjjeliőr (vö. MTF 1989b, 253–254.).

prédikálló széknek – szószéknek.

vizsga – (rég.) fürkésző, figyelő.

színfogásnak – színfogás: kifogás, ürügy.

154. oldal

a' török háborúban – az utalás vélhetően az 1788–1791-es osztrák-török háborúra vonatkozik (vö. RÉDVAJ 1942, RÉDVAJ 1943, ZACHAR 1990, 241–249, NAGY-L. 2013, 295–301, MHT 2015, 94–95.).

berbitélő – imádkozó, babonás mondókákat mormoló.

bűbájosra – (rég.) bűbajos: a régi néphiedelemben a természetfeletti erővel rendelkező, ördögös, boszorkányos cselekedeteket végrehajtó titokzatos személyt illették a jelzővel.

növötényneirül – (rég.) növötény: növény.

leriszállják – (rég.) leriszál: levág, lehasít.

155. oldal

laptád – labdád.

158. oldal

elszuszakollya – (rég.) elszuszakol: eldug, eltüntet.

159. oldal

kötőjével – kötény: többnyire az alsótestet fedő, derékon madzaggal megkötött ruhadarab.

rátartó – (rég.) büszke, kevély.

160. oldal

árendában – (rég.) haszonbérben.

majorokban – major: mezei gazdaságokhoz tartozó istállók, terménytárolók és egyéb épületek.

gyakorollya – gyakorol: ismételve tanít, alkalmassá tesz valamire.

161. oldal

czevere – (rég.) virgonc, csintalan (leány).

162. oldal

alkotmányka – teremtés.

164. oldal

árkus – (rég.) egy ívnyi papír.

silabákat – (lat.) silaba: szótag.

Czinkotai látó hegyre – Pest cinkotai része csaknem olyan magasságban van, mint a Gellért-hegy.

Czinkota – Cinkota: egykor önálló település volt, ma Budapest egyik városrésze.

szent Gellért'hegyétül – Gellért-hegy: a mai Budapest budai oldalán, a Duna partján húzódó magaslat.

Csepely – Csepel: egykori önálló település, ma Budapest egyik kerülete.

sashegy – Sas-hegy: Budán található magaslat.

Budaörs – település a mai Pest megye területén, Budapesttől nyugatra.

165. oldal

falrakások – az egykori Pest városát a 15. századra kiépült városfal vette körül, amelyen négy kapu – a Váci, a Kecskeméti, a Hatvani és a Belgrádi kapu – biztosított átjárást. Pest növekedését a 18. század végére már akadályozta a középkori városfal, így megkezdődött fokozatos lebontása, maradványai körbeépültek a szomszédos utcák házaival (vö. CSORBA 1976, PREISICH 2004, 28–65.).

külső városban – Pest első külvárosa, az ún. Pacsirtamező (Lerchenfeld) az 1730-as években alakult ki. A következő évtizedek során fokozatosan növekedő pesti külvárost 1766-ban két részre osztották: felső és alsó külvárosra. A felső külváros 1777-ben kapta a Terézváros, az alsó külváros pedig a Józsefváros nevet. A Ferencvárost mint önálló közigazgatási egységet 1792-ben szervezték meg (vö. NAGY 1956, TURÁNYI 1963, PREISICH 2004, 28–65.).

166. oldal

penziójából – (lat.) penzió: nyugdíj.

pösöly – (rég.) persely.

A' szegények institútuma – „Ezen Intézetet Pesten az emberiségnek ama nagy barátja II-ik József Császár fundálta. Ezen Intézet' elősegülésére szolgálnak, a' jámbor Polgárok által öszveadott sommáktól járandó kamatokon kívül, a' kegyes hagyományok, a' templomi alalmazásnak, és büntetési pénzek; az Intézet tőkepénze volt 1830-ik eszt. October utólson 98,761 fr. 15 6/10 kr. részesültettnek belőle mint egy 150 személy. Az Intézet Igazgatója egy Tanácsnok, kinek Segédjei egy Jegyző, és 3. szegények Atyák, kik mindnyájan hivatalaikat csupán felebaráti szeretetből ingyen viselik. A' pénz részszerént a' városházán, részszerént a' Plébániákon osztatik ki.” (PATACSICH 1831, 53.) Pest lakosságának növekedésével a városi szegények száma is nagy mértékben nőtt, s ez számos jótékonyági intézet létrejöttét eredményezte. A szegénygondozás intézményesítésére már a 18. század végén mutatkoztak kísérletek, ezek közül kiemelkedő szerepet játszott a Hermina főhercegné (1797–1817), József nádor felesége által 1817-ben alapított Jótékony Nőegylet (Jóltévő Asszonyi Egyesület – vö. TÓTH 2005, 59–94.) és a Szegények Intézete. A II. József által bécsi mintára létrehozott segélyező intézet Pest város tanácsának pártfogása alatt működött, a külvárosi nyomorban élő rászorulóknak osztott segélyt viszont a polgári adományokból, a városi templomokban végzett rendszeres perselyezéskor befolyt összegből („a' többieknek gyámolítására pedig a' templomban zártt pösöly tartasson, mellybe kik annyit tegyen, a' mennyi tőlle ünnepenként kitelhet” VERSEGHY 1808a, 156.), valamint táncmulatságok illetékéből és bírságpénzekből teremtették meg (vö. TÓTH 2005, 53–112.).

műházakat – a szegényeket foglalkoztató intézmény.

machinát – masina: gép.

ispitályoknak – ispotály: kórház.

167. oldal

zsellérkedett – itt: szolgált.

eczettel – a klasszikus gyógyászatban az ecetet többnyire fertőtlenítésre használták.

168. oldal

tallérkát – tallér: az ezüstművészetéről híres csehországi Jáchymov (ném. Joachimsthal) városából, a 16. századtól elterjedő birodalmi ezüstpénz (vö. MTF 1989b, 190–191.).

lezálogollya – zálogba adja.

interest – (lat.) kamatot.

169. oldal

csecse – (rég.) cifra, ékszer.

172. oldal

felbáz – emeletes ház.

minútum – (lat.) perc.

174. oldal

árestomba – (rég.) áristom: fogda.

177. oldal

trucczol – dacol.

Grátia – a gráciák a báj és a kellem istennői az antik mitológiában.

178. oldal

lárvat – (rég.) álarcot.

179. oldal

hüssétül – (rég.) hűségétől.

181. oldal

kalamost – (rég.) kalamárist, tintatartót.

183. oldal

felbizgatott – felbujtott.

185. oldal

fatyinkalkodott – (rég.) hízelkedett.

188. oldal

Ánglus – angol.

Regmentyével – (rég.) regiment: ezred.

a' honbéliék a' jövevény Ánglusokkal szinte hadakoztanak – Indiában a 16–17. századtól kezdve háborúk dúltak a gyarmatosító európai hatalmak és az őslakosok között (vö. TENIGL-TAKÁCS 1997, 263–296.).

ágyához – ágy: férfirokon felesége, sógornő.

Óbester – (rég.) ezredes.

189. oldal

felvizsálta – (rég.) begöndörítette.

kacsongott – kacsong: hamisan, titkosan tekinget.

197. oldal

összvegömrötte – összegyúrte.

198. oldal

biztossa – bizalmasa.

199. oldal

Fúriához – a Fúriák a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüsözök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

201. oldal

Indiába költözik – Verseghy *Az Emberi Nemzetnek Történetei* című művének harmadik kötetében részletesen értekezik Indiáról (I. Szakasz. *Indosztánnak avvagy Indiának rajzolása*, II. Szakasz. *Az indiai történeteknek sommája*, III. Szakasz. *Az indiai országlásról, törvényekről, szokásokról és erkölcsökről*, IV. Szakasz. *Az indiai relígyiókról*, V. Szakasz. *Az indiai kultúráról* – VERSEGHY 1811, 1–110.). India földrajzi ismertetése a kötet első szakaszában található: „Indosztán, vagy India, Ásiában fekszik, és határos napnyugot felé Persiával, éjszak felé a’ nagy Tatársággal, napkelet felé Chínával, dél felé pedig az indiai tengerrel. Négy részre szokott a’ földírásban osztatni; úgymint: 1ször. Az éjszaki Indiára, avvagy a’ nagy Mógolnak birodalmára, melly Mogolisztánnak neveztetik. Határos ez napnyugot felé Persiával, éjszak felé a’ nagy Tatársággal, napkelet felé Chínával, dél felé pedig a’ Gangesenn innen fekvő indiai fél szigettel. 2szor. A’ Gangesenn innen fekvő indiai fél szigetre, melly a’ nagy Mógol’ birodalmával, és az indiai tengerrel határos. 3szor. A’ Gangesenn túl fekvő indiai fél szigetre, mellynek határai napnyugot felé a’ nagy Mógolnak birodalmáig, éjszak felé a’ nagy Tatárságig, napkelet felé Chínáig, dél felé pedig a’ napkeleti tengerig nyúlnak. 4szer. Az indiai tengerben fekvő Marjánai, Filippinai, Moluki, Czelebeszi, Borneo, Jáva, Szumatra, Ceylon, és Maldívai szigetekre. E’ négy fő részből álló India napkeletinek neveztetik azért, mivel némellyek Americát napnyugoti Indiának mondgyák.” (VERSEGHY 1811, 1–2.)

202. oldal

Madrásznak – Csennai: nagyváros a mai India dél-keleti részén.

203. oldal

Lehel – (?–955), Árpád vezér leszármazottja, a kalandozó magyarok egyik vezére az augsburgi csatában (vö. KMTL 1994, 402.).

ki ama’ hét vezérnek volt egyike – a szövegben Lehel a hét vezér egyikeként jelenik meg, így valószínűsíthető, hogy Verseghy Kézai Simon krónikájára támaszkodhatott: „Lél volt a hatodik sereg vezére. Ő először Galgóc körül lakott, majd a morvák és a csehek kiirtása után végül – a hagyomány szerint – többnyire Nyitra vidékén lakott. Tőle származik a Zovárd törzs és nemzetség.” (KÉZAI 2004, 104.)

Árpád – (845 k.–907), a honfoglaló magyar törzsek nagyfejedelme (vö. KMTL 1994, 59–60.).

komornát – komorna: előkelő hölgyek szolgálatában álló nő, szobalány.

204. oldal

hogya leányával kezét fogott – eljegyezte.

208. oldal

kaczkiság – (rég.) kényeskedés.

209. oldal

Etna – vulkán Szicília északkeleti részén.

Signáni Grófot – bolognai eredetű itáliai nemesi família.

galanteriákat – galantéria: finomság, udvariasság.

Pedemontiumi tartományban – Piemont: történelmi régió Itália területén.

210. oldal

Bresztiából – Brest: város a mai Franciaországban, Bretagne régió nyugati részén.

melly várasnál Francia Országnak leghíresebb révpartya fekszik – a Bresti-öböl a 17–18. századtól vált kiemelt fontosságúvá az itt létesített haditengerészeti kikötő és a városban létrehozott tengerészeti akadémia (Académie de marine, 1752) miatt.

211. oldal

Afrikának csúcsát – a Jóreménység fokát.

214. oldal

pagodafának – pagodafa: ázsiai lombhullató fafajta.

a' Bániának' fájának – banyán/banján: India nemzeti fajaként számon tartott, a füge nemzetségébe tartozó növény. A pagodafával való azonosítás nem pontos. Neve a gudzsarati nyelvben 'kereskedőt' jelent, amelyet átvettek az európai gyarmatosítók, megfigyelve, hogy a fa árnyékos takarásában gyakran pihentek meg kereskedők. Erre utal a *Gróf Kaczajfalvi László, avagy a' természetes ember* szöveghelye is: „Ágai, szinte miként a' szőlő vesszők, lehomorodván, gyökeret vernek, és a' földből ismét kinőnek. Egy ilyen fa, körülötte nevedő fiaival együtt, több lombos ernyeket formálván, egész sereg embernek képes, árnyékkal kedveskedni. Ilyen fa alatt feküdt egy estve Manczi a' hüsben és szendergett.” (VERSEGHY 1808a, 302.)

Mugri nevű virágokból – Délkelet-Ázsiában őshonos örökzöld, illatos növény, amely nagy tiszteletnek örvend Indiában. William Marsden leírásában szereplő megnevezések alapján a mugri az arab jázminnal azonosítható (vö. MARSDEN 1811, 105.).

erkénn – (rég.) erkélyén.

217. oldal

Lassabban – itt: halkabban.

218. oldal

a' tengerről nagy forgó szél érkezett, melly Indiában szörnyen uralkodik – az indiai szubkontinens éghajlatát a trópusi monszun határozza meg, három jellegzetes évszakot alakítva ki: a tavasz meleg és száraz, a nyár füledt és esős, a tél hűvös és száraz.

219. oldal

Pária – az indiai hindu társadalomban a kasztrendszer legalsó, az ún. érinthetetlenek közé tartozó, jog nélküli rétege.

Pagódba – pagoda: templom.

220. oldal

riskásával – rizzsel.

gargulettának – 'garguletta': folyadékok, többnyire víz hűtésére szolgáló cserépedény (vö. CR 1786, 15, SMITH 1840, oldalszám nélkül). A német eredetiben az edény leírása jegyzetben szerepel, ezt Verseghy a főszövegbe emeli (vö. GYÖRGY 1912, 59.).

Bráma – Brahma: teremtető isten a hindu istenháromságban, amelybe Visnu (a megőrző) és Siva (a pusztító) tartozik. Az ősi tojásból született Brahmát négy arccal és négy karral, lótusztrónon ábrázolják (vö. DRURY 2002, 46.).

221. oldal

az egek az Isten' dücsőségét értelmesen beszéllik, remek munkáit nyilván hirdetik – a Gróf szavai a Bibliát idézik: „Az egek beszélnek Isten dicsőségét, és kezeinek munkáját hirdetik az égboltozat.” (Zsolt 19, 2.)

222. oldal

elementumok – (lat.) (természeti) elemek.

religióknak – (lat., rég.) religió; vallás – itt: kereszténység.

Mósesig – Mózes: zsidó próféta, aki kivezette népét az egyiptomi rabszolgaságból.

223. oldal

sügár – (rég.) magas, vékony termetű.

pamutfák – pamutfa/hernyóselyemfa: trópusi vidékeken őshonos fafajta. Termésében a magokat selyemre emlékeztető fehér bolyhok veszik körül.

224. oldal

patyolatot – (rég.) patyolat: finom fonálból szőtt vászonszövet.

Bramínusok – brahminok: az indiai hindu társadalomban a kasztrendszer legfelső rétege.

Akármeddig Náirnak szabad bennünköt megölni, ha hozzá úgy közelítünk, hogy őket léleketünk elérhesse – az ún. érinthetetleneknek meghatározott távolságot kellett tartaniuk a felsőbb kasztok tagjaitól, aminek megsértése az érinthetetlen halálához is vezethetett.

Náirnak – nair/nájar: indiai kaszt.

226. oldal

Delhi – nagyváros Indiában, az ország második legnagyobb települése. A 17. században lett a Mogul Birodalom fővárosa.

a' Nagyoknak palotáinn – Verseghy India városainak felsorolásában ismerteti Delhit: „A' Mógolnak ez valaha nyári lakása volt. Emlékezetre méltó benne a' királyi kastély, mely falakkal és tornyokkal van megerősítve, azután a' nagy moséa avagy templom, és a' két fő útja. A' többi útszakban a' házak csekélyek. A' lakosok nagyon gazdagok, és kivált nemes kövekkel felette bővelkednek.” (VERSEGHY 1811, 4.)

Omrák – magas rangú állami tisztviselők a Mogul uralkodói udvarban.

indiai nagy Mógolnak – az indiai Mogul Birodalom (1526–1858) uralkodója (vö. TENIGL-TAKÁCS 1997, 211–260.).

Gemma – Dzsamuna: a Gangesz észak-indiai mellékfolyója.

Bajadár – bajadér: indiai táncosnő.

227. oldal

strázsa – (rég.) őr.

228. oldal

Bramínát – brahmina: a brahminok kasztjába tartozó nő.

magát egynehány nap előtt meghaltt férjével elevenen elégettette – a hindu hagyomány szerint férje halála után az özvegy rituális öngyilkosságot követ el: máglyán égeti el magát férje testével.

báladatos szívet – hálát.

229. oldal

istápja – (rég.) istáp: segítség, támogatás.

230. oldal

Ganges – Gangesz: a hinduk szent folyója.

232. oldal

Némellyeknek tehát ésszel és okossággal kell a' társaságot kormányozni – Versegly a társadalmi szerveződés gyökereit Indiából eredezteti. Erről így nyilatkozik a Millot-fordításhoz fűzött *Értekezésekben*: „Azok, úgy tetszik, a' valósághoz legközelebb' járnak, a' kik a' társaságos életnek kezdetét Indiában keresik. Mert ott a' tébolygó csoportok minden bizonynal leg-hamarább és leg-számosabban gyűltek-össze, a' hol minden munka nélkül leg-egészeségesebb és leg-kellemetesebb táplálékot, s egyszerismind gyönyörködtető kiességeket, és kegyes levegőt találtak. És éppen ilyen India.” (VERSEGHY 1790, 188.)

238. oldal

Prédikátor – a Nahidát megkeresztelő prédikátor felekezetére nem kapunk konkrét utalásokat a szövegben.

239. oldal

Marátok – maráthiak: indiai népcsoport, legtöbbjük Maharástra régióban él.

Az ánglusok Hider Allival barczoltak – a 18. század második felében a muszlim hadvezér, Hider Ali (1721 k.–1782) uralma alatt álló Maiszúr volt a legerősebb állam Dél-Indiában. A gyarmatosító angolok négy alkalommal folytattak háborút Maiszúr ellen: első angol-maiszúri háború (1767–1769), második angol-maiszúri háború (1780–1784), harmadik angol-maiszúri háború (1790–1792), negyedik angol-maiszúri háború (1799) (vö. TENIGL-TAKÁCS 1997, 283–289.).

241. oldal

áglusoknak Gyenerálissa – (rég.) az angolok tábornoka.

243. oldal

postánn – postakocsival: a lófogató postakocsi (delizsánsz) a vasúti közlekedést megelőző korszakban biztosította a küldemények szállítását és az utasforgalmat.

BÁRÓ KÜLNEKI GILMÉTA KISASSZONY, ÉS ARANYPATAKI GYÖRGY

Kézirat

Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés

Egykorú kiadás: VERSEGHY 1808b.

Részletek: VERSEGHY 1989, 232–247.

Szövegkritika

Kötetünk alapszövege szerzői kézirat hiányában az egyetlen rendelkezésünkre álló nyomtatott kiadás szövegét követi: VERSEGHY 1808b. Az eredeti könyvtermék nyomdai gyakorlathoz igazodva betűhív szövegközlésre törekedtünk, ettől csupán a nyomtatás során bekövetkezett pontatlanságok, sajtóhibák javításánál, a hiányzó központosás pótlásánál tértünk el. A változtatásokat minden esetben szerkesztői megjegyzésekkel ellátott lábjegyzetek jelzik. Az eredeti kiadványban szereplő, a címdalal elé bekötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címdalal hátoldalára került.

Forrás, keletkezés

Eggenberger József 1806 végén jelenti be a Hazai Tudósításokban egy új regénysorozat megindítását, melyet Kultsár lelkes kommentárral közöl: „Pesti Érdemes Könyvtáros Eggenberger (Baronai) József Úr olly új szándékról tudósítja a Magyar Hazát, melly neki ditsőségére, minden Hazafinak pedig örömeire szolgálhat. Halljuk Jelentésének szavait: »Nagy ditsőségére válik az a Magyar Nemzetnek, ha az idegen munkák ízetlen fordításai által nem hagyja már tovább magát vezetéken hordoztatni, mint a járnai tanuló gyermek. Megismérni az elme jusait, és tulajdon lelki erejével a természetnek és a régi történeteknek mezejeken új pályafutásra ereszkedni, férfias tselekedet, férfias Nemzetet illet. Kéri azért az alább irtt a Magyar Nemzetnek Tudós Tagjait, hogy a Nemzeti Nyelvhez viseltető szereteteket Eredeti Magyar Románok iratásai által megbizonyítani méltóztassanak. Ez szerezhet nekik állandó ditsőséget, ez nyujthat a Magyar Nemzetnek igazi hasznos mulatságot.« Ehez képest Eredeti Magyar Románokat szándékozik kiadni, és ugyan esztendőnként két kötetet.” (HT 1806, 351–352.) Eggenberger a fordítások elvetésével tudatosan a Landerer-féle *Téli és Nyári Könyvtár* ellenében pozicionálja sorozatát (LABÁDI 2014a, 326–327.). Vállalkozása végül megreked a kezdeti fázisban, a tervezett esztendőnkénti két kötet helyett mindösszesen a *Palugyay története* (ILOSVAY 1807.), valamint Verseghy *Báró Külneki Gilméta kisasszony, és Aranypataki György* (VERSEGHY 1808b.) című regénye jelenik meg Eggenberger rövid életű sorozatában.

A kötet szüzséje György Lajos összefoglalásában: „Báró Külneki László Bécsbe költözik családjával, mert franciás műveltségű felesége nem szenvedheti a magyar beszédet és társaságot. Leánya, Gilméta, szintén francia nevelésben részesül egy De Folle nevű emigráns asszonytól. Velük tart Aranypataki János is feleségével és György fiával, aki mellett hasonlóképpen egy Frippon nevezetű francia nevelő buzgólkodik. Ütközben Mársfalvi generális szemrehányásokat tesz nekik a nemzetietlen és lanyha erkölcsű nevelésért, amelyben gyermekeiket részesítik. A jó szó csak Aranypatakin fog: Frippont kiutasítja házából s helyébe magyar nevelőt vesz. E miatt Külnekiék és Aranypatakiék között a jó viszony megszakad s

gyermekük tervezett házasságáról is lemondanak. Aranypataki György derék magyar ifjúvá serdül, míg Gilméta rossz erkölcsű nevelőnője hatása alatt könnyelműen éli világát. Ez a Külnekiék vagyoni helyzetét is megrendíti, úgyhogy kénytelenek leányukat egy gazdagnak mondott udvarlóhoz, Marquis de Bourse-hoz, feleségül adni. Ezalatt György francia földön szerez hadi érdemeket, egy falusi kislánynak udvarol, majd hazájába visszatérve Kékesi Juliskát rábeszéli, hogy púpos és félszemű férjét becsülje meg, mert igen derék ember. Közben Gilméta férjéről, a gazdag Marquisról kiderül, hogy szélhámos gazember és akasztófára jut. Az összetört életű Gilmétával Aranypataki György felújítja első szerelmét és feleségül veszi.” (GYÖRGY 1941, 373–374.)

Verseghy művének konkrét forrását egyelőre nem tárta fel a filológiai kutatás, holott részeredmények már a múlt század első évtizedeiben is születtek: Dobóczki Pál vonatkozó tanulmánya (DOBÓCZKI 1912.) szerint az alapmű Friederike Helene Unger (1741–1813) *Karoline von Lichtfeld. Eine Geschichte in zwei Theilen* (UNGER 1787.) című regénye, amely szintén fordításnak tekinthető, a francia eredeti, Isabelle de Montolieu (1751–1832) *Caroline de Lichtfeld* (MONTOLIEU 1786.) című szövege nyomán. Elsőként Balogh Sámuel hívta fel a figyelmet az egyezésre a Tudományos Gyűjteményben megjelent cikkében: „Az eredeti Magyar Románok’ címje alatt indult gyűjtemény, mellynek két darabjai láttak világot, ditséretet érdemlő igyekezet (...) Hogy Külneki Gilmétának a’ tárgya nem egészen eredeti, midőn t. i. annak egy fő epizódja egy Német Románból (Karoline v. Lichtfeld, eine Geschichte. 8. Wien und Prag. 1799.) vétetett, az magában annak sem eredetiségét, sem becsét le nem ronthatja.” (BALOGH 1824, 77–78.)

Dobóczki Pál ezen a vonalon elindulva határozza meg azokat a konkrét szöveghelyeket, amelyek az említett mű és Verseghy szövege közötti kölcsönhatásra vonatkoznak (DOBÓCZKI 1912, 66–67.). Meglátásait átvéve, de a kezdeti következtetéseken túllépve György Lajos más alternatívát kínál fel, amikor a 18. század végén elszaporodó, az idegen nevelés hátrányait és ellentmondásait felmutató, s a nemzeti nevelés eszményét propagáló regények között látja érdemesnek keresni Verseghy konkrét forrását (GYÖRGY 1941, 374.).

Verseghy művéről a Hazai Tudósítások 1808. április 16-i (HT 1808, 247.), valamint a Magyar Kurír 1808. június 10-i száma (MK 1808, 750.) tesz közzé tudósítást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

247. oldal

V. F. – Verseghy Ferenc.

Eggenberger József Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: VERSEGHY 1805a, VERSEGHY 1808b, VERSEGHY 1812, VERSEGHY 1813.

Báró Podmaniczky Úr’ Házában – a Beleznay-Podmaniczky-ház az egykori Barátok terén (Franciskánusok piaca, később Ferenciek tere) állott. Weingand János Mihály 1789-ben költözteti át könyvkereskedését a férje halála után, 1787-ben Pestre költöző, s itt irodalmi szalont szervező Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária (1726–1803) házába: „Weingand 1789 körül áttette boltját az Egyetem térről a Ferencziek terére, mégpedig a Beleznay-házba, amely később Podmaniczky-ház néven volt ismert, részben tulajdonosa okán, részben a nagyszámú könyves hirdetésből.” (GAZDA 1988, 25. – vö. FÁBRI 1987, 73–79, KERÉNYI 2002, 159, SZILÁGYI 2015.)

249. oldal

*ernyes kocsi*ban – könnyű utazókocsi, melynek utasait bőrből készült ernyő védte.

*stáció*nn – (rég.) stáció: lovaskocsi-állomás.

skatulákkal – skatulya: doboz.

vasas ládákkal – utazóládákkal.

*character*e – jelleme.

Végre francziául Aranypatakinak azt mondotta – a francia nyelv nemzetközi szerepe a latin nyelv fokozatos háttérbe szorulásával egy időben növekedett meg. Tekintélye a 18–19. századra érte el virágkorát, amikor a művelt Európa valamennyi országában beszélték a francia nyelvet.

250. oldal

Német köszöntésére – II. József 1784-es nyelvrendelete a németet tette hivatalos nyelvvé az egész Birodalomban. Rendelkezése azonnal ellenreakciókat váltott ki, a rendek a központosított elnémetesítés szándékától tartottak, amelyből fokozatosan kibontakozott a magyar nyelv jogainak kiterjesztéséért folytatott küzdelem. A nemesség nyugati, többnyire francia kultúra és nyelv iránti vonzódása ilyenképp a domináns német befolyással szembeni nemzeti ellenállás egyik megnyilvánulásaként jelentkezett (vö. Soós 2005.).

inderkedésekkel – (rég.) inderkedés/ingerkedés: ellenkezés.

kajcs – (rég.) görbe. – itt: rosszalló.

vászokhoz – (rég.) vász: madárijesztő.

Nagy szájának hosszú fogakból álló agyara előre állván, mardosó telhetlenségre mutatott – Verseyhy korában nagy népszerűségnek örvendtek az emberi arcvonások, a koponya alaki jellegzetességei alapján a jellemvonásokra következtető elméletek. Ide sorolható a svájci tudós, Johann Kaspar Lavater (1741–1801) fiziognómiaelmélete (*Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*), vagy a Franz Joseph Gall (1758–1828) munkássága nyomán kibontakozó frenológiai mozgalom (vö. PLÉH 1992, 60–63, PL 2007, 131, 135, PLÉH 2010, 124–132.).

251. oldal

Deákul – latinul.

társaságos tónussa – (rég.) társalgási nyelvtudása.

Madame de Folle – beszélő név, jelentése: 'őrült nő'.

Monsieur de Frippon – beszélő név, jelentése: 'gazember'.

beteg ágyba esvén – itt: vajúadás.

komornokját – komornok: belső szolgálta.

ő Gróf létére nemtelen emberrel barczolni nem tartozik – a 19. század első feléig a fegyveres elégtétel kizárólag a nemesek privilégiuma volt.

megbotozza – a botozás (esetenként ostorozás) kisebb bűncselekmények, leginkább testi erőszak elkövetői ellen alkalmazott büntetési forma (vö. HAJDÚ 1985, 147–159.).

252. oldal

mint emigránsok, megakarták magokat nálunk vonni – a francia forradalom kitörése után az *ancien régime* arisztokratái, egyházi és világi tisztviselői tömegesen vonultak külföldi emigrációba.

attesztátumokat – (rég.) attesztátum: igazolvány, tanúsítvány.

nemzeti öltözetét és bajússzát vette rostájára – a 18–19. század fordulóján az idegen divatok, szokások, nyelv stb. átvétele társadalmi-politikai problémaként jelentkezett, amely élesen szembeállította a magyar karakterjegyeket (hajviselet, arcszőrzet, ruházat) az idegen divatokkal. A közösséget fenyegető külföldieskedéssel szemben elképzelt ideális nemzeti öltözet egy zárt társadalmat feltételezett, amelyben a külföldi, idegen divatok az elpuhultság, a hanyatlás, a morális elfajulás veszélyforrásaként jelentek meg. E két szemlélet konfrontációjára szemléletes példa Külneki Báróné és Mársfalvi elvi szembenállása (vö. NAGY 1912, PORKOLÁB–NAGY 2013, NAGY 2014.).

elementomiban – (lat.) elementum: alkotórész, elem.

253. oldal

istápját – (rég.) istáp: segítség.

Florenzsiában – (rég.) Firenze: város Itáliában, a 16. században alakult Toszkánai Nagyhercegség fővárosa. A 18. század közepétől 1859-ig Habsburg uralom alatt állt, ez csupán egy rövid ideig, a napóleoni háborúk idejében szakadt meg. A korszakban 1801 és 1807 között a francia bábállam, az Etruriai Királyság fővárosa, 1807 és 1814 között a Francia Császárság része.

Londrában – (rég.) London: a korszakban Nagy-Britannia és Írország Egyesült Királyságának fővárosa, királyi székhely.

Regement' Proprietáriussának – (lat., rég.) az ezred tulajdonosának.

Elvégezte volt már akkor e' reménységgel tellyes Ifjú minden tanulásait, és semmi egyébnek hijával nem volt, hanem hogy még a' világot nem látta – a tanulmányaikat elvégző nemesi ifjak a képzés lezárásaként külföldi tanulmányúton vettek részt, amely a család anyagi helyzetétől függően érinthette Európa egészét, vagy esetleg egy-egy kiemelt országot, várost.

254. oldal

penzionátus Gyenerális – (lat., rég.) nyugalmazott tábornok.

mulató ház – filagória.

255. oldal

clímák – klíma: éghajlat.

De még a' clímák sem engedik, hogy a' nemzeti különbségek megszűnnyenek – a gondolat Montesquieu klímaelméletére vezethető vissza. Montesquieu *A törvények szelleméről* című művében közzétett elmélete szerint az éghajlat alapvető befolyást gyakorolt az emberek fizikai és érzelmi fejlődésére, valamint társadalomszerveződésére. Nézete szerint a melegebb országokban élő emberek enerváltak, intenzív érzelműek és élénk fantáziával bírnak, míg az északiak energikusabbak, érzelmileg hűvösebbek, ugyanakkor jobban ragaszkodnak a szabadsághoz (MONTESQUIEU 2000, 349–367. vö. SHKLAR 1994, 121–141, DESGRAVES 2003, 318–366. Gondolatainak magyarországi fogadtatásáról: BALÁZS–PENKE 2012.).

256. oldal

silabamértékre vett verseket – időmértékes verselés.

egyébaránt pedig e' nemzetnek minden lépéseit a' kalmárlélek élteti – az utalás vélhetően Montesquieu *A törvények szelleméről* című művében, a kereskedelemről és az angolok kereskedői szelleméről megfogalmazott gondolataira épül: „Más nemzetek kereskedelmi érdeke-

iket politikai érdekeiknek rendelik alá; Anglia viszont politikai érdekeit mindig engedelményekre készítette kereskedelmi érdekeivel szemben. Ez az a nép, amely a legtöbb együttes előnyt tudta szerezni a világon abból a három nagy dologból, amit a vallás, a kereskedelem és a szabadság jelent.” (MONTESQUIEU 2000, 490. vö. HANÁK 1985, 1093.)

arlakínt – (ol.) arlecchino: a commedia dell’arte komikus, nevetésre indító figurája.

257. oldal

antagonistánk – (gör.–lat.) antagonista: ellenálló, ellenkező.

complementumot – (fr.) komplement: bók.

Gavalérokka – (fr. cavalier): lovag, úri rangban lévő személy, aki jeleskedik a lovagias cselekedetekben, viselkedése udvarias, kifinomult.

a’ morálisbúl – (rég.) erkölcsstanból.

pedantizmusnak – szabályokhoz és előírásokhoz mereven ragaszkodó szemlélet, életvitel.

bigotizmusnak – (fr.) vakbuzgó, vallási nézeteihez elfogultan ragaszkodó szemlélet, életvitel.

258. oldal

galanteria – az udvari kultúra fő jellemzője, a könnyed, udvarias, finomkodó, felszínes bókok és formalitások rendszere.

a’ gyermekeket csöcsömös koroktól fogva szülőiktől elválasztván, idegen kézre bízva – a nemesi famíliákban bevett szokássá vált dajkák alkalmazását már a 18. század közepén is bírálat érte. Wespri István 1760-ban megjelenő nevelési kézikönyvében marasztalja el a gyermekeiket idegenekre bízó szülőket: „Fájlalható dolog bizonynyára, hogy némelly Anyák Kedves Szülötjüket házaikban meg nem szenvedhetik, más Dajkára bízzák, a’ kinek sem annyi értelme nints, sem pedig olly indulattal hozzá nem viseltetik, mint a’ Szülék: ugyan hogy-is lehet az meg, tsudálkozásra méltó dolog, hogy az okos Emberek, a’ kiknek egész módjok vagyon benne, sajnállanak annyi fáradságot, hogy Magzatjoknak egésségekre és elő-menetelekre vigyázzanak” (WESPRI 1760, 38–39. A korszak gyermekneveléséről lásd: PUKÁNSZKY 2005.).

conversatiobéli – (lat.) társalgási.

260. oldal

udvarmesteremhez – (rég.) udvarmester: a főúri udvarban tevékenykedő, a cselédeket felügyelő belső hivatalnok.

ispitát – (rég.) ispotály: kórház.

granatérosok – (rég.) gránátosok.

a’ granatérosok’ palotája – Pest egyik legnagyobb 18. századi épületét, az Invalidus-palotát Széchényi György (1603 k.–1695) esztergomi érsek kezdeményezésére kezdték építeni a török uralom alóli felszabadító harcokban megsebesült katonák számára. Az építkezés Hölbling János (1660–1736) budai építőmester és Fortunato de Prati (1680 k.–1738) kamarai mérnök 1716-os alapkövetételével vette kezdetét. 1728-tól Anton Erhard Martinelli (1684 k.–1747) irányította a munkálatokat, de több hátráltató tényező miatt az épület végül nem fejezték be, 1741-ben abbahagyták. II. József 1783-ban kelt rendeletében a hadirokkantakat kitelepítette, a Károly-kaszárnyává átkeresztelt Invalidus-palotát a gránátosok kaszárnyájává téve (vö. POÓR 1998, 50–51, PREISICH 2004, 33–34.).

rekrációpénzébül – rekreáció-pénz: a tevékenyen töltendő szabadidőre fordított pénzösszeg.

alamisnát – (rég.) alamisna: szegényeknek adott kisebb pénzösszeg, adomány.

zászlótartó – (rég.) zászlós: az őrmester fölött álló, a csapatzászló őrzésének állandó megbízásából alakult katonai rendfokozat.

púpos – (rég.) rátarti, nagyképű.

261. oldal

correpetitort – magántanítót.

262. oldal

A' szöget szöggel kell kiütni – 'szemet szemért, fogat fogért': az elszenvedett sértést, bántalmat hasonló sértéssel, bántalommal kell megtorolni.

fogas – (rég.) éles nyelvű, kemény modorú.

Királyi Kamaránál – a 16. században a pénzügyigazgatásra létrehozott központi hivatal. Feladata a korábbi Királyi Kincstartósághoz hasonlóan a királyi és felségjövendelmek kezelése lett (vö. MTF 1989b, 25–26, NAGY–F. KISS 1995, NAGY 2015.).

Királyi Táblánál – a Magyar Királyság központi bírósága 1848-ig. A Királyi Táblához tartoztak a vármegyei hatáskört meghaladó ügyek, a hűtlenségi és felségsértési perek. Ítéletei ellen a Hétszemélyes Táblához lehetett fellebbezni (vö. MTF 1989a, 253–254, СТИРТА 2000.).

263. oldal

prókátorságra – (rég.) prókátor: ügyvéd.

Allig esküdtem fel Prókátornak – a Magyar Királyságban az 1567:27 tc. vezette be az ún. *rágalmazási* vagy *patvarkodási* esküt. Az ügyvéd az esküben kötelezte magát, hogy igazságtalan ügyek érdekében nem jár el, valamint nem játszik össze peregyezés esetén az ellenféllel. Mivel gyakorlati haszna nem volt, az 1574:34 tc. felmentette az ügyvédeket az eskü kötelezettsége alól. Az 1695. január 24-én kelt királyi rendelet tette kötelezővé ismét az ügyvédi esküt, amely nélkül az ország bíróságai előtt egyetlen prókátor sem léphetett fel képviselőként. Az 1723-ban kiadott ügyvédi rendtartás megerősítette az eskütételi kötelezettséget (vö. MEZEY 2003, 200–204.).

instructiót – (lat.) eligazítást.

producens – (lat.) termelő.

interesbül – (lat., rég.) kamatból.

265. oldal

hipotékára – (lat.) jelzálogra.

266. oldal

instructora – (lat.) tanítója.

szereket – (rég.) szer: tartozék, kellék.

bonczokot – (rég.) bonc: ékes nyaklánc.

nekem Báróságot vesz – a címerlevelek vásárlása a 18. század közepére a nemesség megszerzésének klasszikus gyakorlatává vált. Ezzel szemben a rangvásárlásról a kortársak is elutasítóan vélekedtek.

267. oldal

vizitákat – (rég.) látogatásokat.

téleln a bálba – a 18. század közepétől Magyarországon is meghonosodott a farsangi bálozás hagyománya. Kedvelt szórakozási formának számított az álarcosbálok rendezése, erről a 18. század végén Magyarországon utazó Johann Centurius Hoffmann von Hofmannsegg (1766–1849) leírásaiban olvashatunk: „Volt alkalmam még két álarczos bált is megnézni, egyet Budán, a másikat Pesten. Mi sem hasonlít inkább egymáshoz, mint ilyen mulatságok; itt sem vehettem észre semmi feltűnőt, olyat, a mi nálunk is ne lenne megengedve. Mivel a sarkantyú a nemzeti viselethez tartozik, tehát az álarczosbálba is sarkantyús csizmával jönnek. Természetes tehát, hogy kivált az itteni igen heves táncz közben sok ruhát összetépnek s a nők bokáit meg-megsértik s habár belátják ennek illetlen voltát, még sem hagynak fel vele. Azonban meg kell vallanom, hogy vannak, kik részben a hosszas gyakorlat következtében annyi ügyességre már szert tettek, hogy fölfegyverzett lábaikkal sem tesznek kárt tánczosnőikben, részint – kivált a belátóbbak – oly sarkantyút viselnek, mely már alakjánál fogva sem árthat. – Kevésbé tartom megbocsáthatónak azt a szokást, hogy fegyverrel is jönnek az álarczosbálra. Mivel a nemesnek egyedül van ama joga, hogy kardot viselhet s ettől semmiféle alkalommal sem akar megválni, tehát ekkor is élni akar jogával. Te tudod, hogy az idegenek, kik a mi zöld termünket akarják megnézni, kötelesek előbb, nehogy valamiben kárt tegyenek, oldalfegyveröket, botjaikat az előteremben letenni. Midőn gróf Zichy országbíró néhány évvel ezelőtt Drezdában volt, tőle is ezt kívánták, mire ő azt felelte, hogy egy magyar még soha nem tette le kardját, s inkább visszament volna, ha – tekintettel állására – ezt nála meg nem engedik. Ezt ő maga beszélte el nekem. – Mégis kevés kardot láttam az álarczosbálon, mert magok is kellemetlennek találják. Különben éppen nincs kötelezve senki, hogy álarczosan jelenjék meg. Egy papírlapocska vagy egy kártya a kalapon és főként, már tökéletesen elég a metamorphosishoz, s ez is tulajdonképpen csak a nádor végett van, hogy ne feszélyezze őt, ha a jelenlevők az irányában való szertartásosság alól felmentik magokat. – A bálterem mint Pesten úgy Budán is elég nagy s képes 6–800 személyt is befogadni. A feltűnően szép phantasia-maszkok igen ritkák, hanem annál gyakoribbak a szép arcok és alakok. Nem emlékezem, hogy a világ valamely helyén egyszerre ennyi sok szép nőt lehetne együtt látni, mint itt. Drezda és Lipcse e mellett elbújhatnak. S azonkívül alak és szín annyira különböző és változó, hogy mindenféle ízlés megtalálhatja a magáét. Ez alkalmasint a különböző nemzetiségek serege következtében van így, melyek Magyarországon együtt élnek. Az, hogy semmiféle más táncznem nincs szokásban, mint a folytonosan váltakozó menuet és valczer, azt egy felnémet kissé egyhangúnak fogja találni. Egy quadrillet rendezni, egész tanulmányt igényel, s a hol lehetséges, még próbát is. Itt majdnem senki sem ért hozzá, s a nagy tömegben megjelenő köznép, mely a finomabb vendégek közé keveredik, igen megnehezíti, hogy az ember egy válogatottabb táncznemben gyönyörködhessek. De még magyar tánczot is járnak. Ez egész sajtáságos táncz. A zene minden más zenétől nagyban különbözik, igen érzésteljes, gyakran lágy, majd megindító. A cigányok híresek arról, hogy a legjobban húzzák s én mindenkor nagy gyönyörrel hallgattam. A táncz hasonlít a kozákokéhoz, de a sarkantyú pengése elengedhetetlen kíséretül szolgál. Sajtáságos az is, hogy néha egyedül férfiak tánczolnak együtt, ketten vagy többen is. Sok ügyesség kell hozzá, hogy a szükséges mozdulatokat megtegyék a nélkül, hogy sarkantyúikkal egymást meg ne sértsék. E táncz tehát egyik oka annak, hogy a sarkantyú még az álarczosbálon is elengedhetetlen. – A belépti díj egyénekenként egy forint, de előre fizetéssel az egész farsangra is csak ugyanannyi. E mulatságok Pesten sokkal vígabbak, mint Budán, valószínűleg azért, mert itt a vagyonos középosztály száma

nagyobb, meg az egyetem is Pesten van. De legyen most elég a tánczról.” (HOFMANNSEGG 1887, 79–82.)

bibliothéka – (gör.) könyvtár.

Mint a' bábok! – Káprázat!

A' magyar Nemes a' nélkül is született katona – a magyar nemesség adómentességének privilégiumát a katonai szolgálat biztosította, ti. a nemesség „vérrel adózik” a királynak.

268. oldal

lárvoját – (rég.) lárva: álarc.

Adieu! ma chère! – (fr.) 'Isten veled, kedvesem!'

269. oldal

duzmadni – (rég.) haragudni, mérgelődni.

A' sok szakács elsózza az ételt – közmondás: 'ha többen intéznek valamilyen ügyet, az rendszert rosszul sül el'.

270. oldal

Contractusunkban – (lat.) kontraktus: szerződés.

271. oldal

fizionomiájából – (gör.) fizionómia: egy emberre jellemző arcvonások és a belőlük fakadó arckifejezések. Az emberi arcvonásokból a jellemre következtető fizionómiaelmélet a svájci filozófus, teológus, Johann Kaspar Lavater (1741–1801) munkássága nyomán alakult ki.

272. oldal

minákat ásnak – (rég.) a várfalak lerombolása céljából a föld alá ásott, robbanóanyaggal megtöltött akna.

273. oldal

Marquis Fantôme – beszélő név, jelentése: 'szellem márki'.

jól megmosom – (rég.) megmos: korhol, szid.

275. oldal

methodussa – (lat.) metódus: módszer.

svaliét – (fr.) lovagot.

276. oldal

posta – a lófogatú postakocsi (delizsánsz) a vasúti közlekedést megelőző korszakban biztosította a küldemények szállítását és az utasforgalmat.

277. oldal

bizgattam fel – (rég.) felbizgat: felbujt, felbátorít.

Tolvajírás – kívülálló számára érthetetlen nyelven írt szöveg.

278. oldal

gutírozhatván – (rég.) gutíroz: méltányol.

279. oldal

birocsba – (rég.) birocs/bricska: könnyű utazókocsi.

különös beszédgye van – megvitatandó dologról van szó.

280. oldal

inventárium – (lat.) leltár.

krajczárt – krajcár: kis értékű rézpénz, Magyarországon a forint váltópénzeként volt forgalomban a 19. század végéig. A korszakban 1 forint = 60 krajcár.

konyhakocsist – (rég.) a főúri udvarban a szakács rendelkezésére álló kocsis, aki többnyire a konyhára szükséges holmik beszerzése körül tevékenykedett.

282. oldal

koncsorgó – (rég.) kóborló, csavargó.

Éva Kata, Az ostoba Antal, A' kolduló Deák – utalás korabeli színházi darabokra. Az *Éva Kata* vélhetően Joachim Perinet (1763–1816) Philipp Hafner (1735–1764) nyomán írt művére, az *Evakathel und Schnudi oder die Belagerung von Ypsilon* című darabra utal. Az *ostoba Antal* vélhetően Emanuel Schikaneder (1751–1812) *Die zween Anton oder der dumme Gärtner aus dem Gebirge* című darabjának fordítására vonatkozik, *A' kolduló Deák* pedig Paul Weidmann (1744–1801) *Der Bettelstudent oder das Donnerwetter* című művének magyar változata. Utóbbit Ungváry János (1763–1807) fordításában 1793. február 8-án mutatják be *A' kolduló deák, vagy az égi háború* címen (vö. BAYER 1887, 169, 328.).

Kleopatrának – (i. e. 69–30), XII. Ptolemaiosz egyiptomi fáraó leánya, Caesar szeretője, Egyiptom utolsó uralkodója (ur. i. e. 51–30).

concertre – (ol.) concerto: több tételből álló, szólóhangszerre vagy zenekarra írt zenei műfaj.

szonátát – (ol.) szonáta: egy vagy két szólóhangszerre írt, általában három tételes zenei műfaj.

pauzáknál – (lat.) pauza: szünet.

tactusokot – (lat.) taktus: ütem.

283. oldal

capitális – (lat.) kapitális: pénz.

parthiát – (rég.) parti: anyagi vagy társadalmi előrelépést biztosító házasság, házasulandó személy.

284. oldal

Mercurius – a kereskedelem és a haszon istene, az istenek követe a római mitológiában, a görög Hermész megfelelője.

285. oldal

rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. KARDOS 1931.).

286. oldal

Angyom – (rég.) ángy: férfirokon felesége, sógornő.

287. oldal

Németül Wilhelmina, francziául Gilméta – germán eredetű név, jelentése: erős akaratú védelemző.

a' mappánn – (rég.) térképen.

Fortepiánót – (ol., rég.) zongorát.

módákrul – (rég.) móda: divat.

290. oldal

principiumaiboz – (lat.) princípium: alapelv.

gyomromban vannak – népi szólás: 'haragszom rájuk'.

292. oldal

Ő katona, és így szabadság nélkül meg nem házasodhat – az 1750-es évektől kezdve jelentek meg azok az uralkodói rendeletek, amelyek anyagi és katonai megfontolások következtében szabályozták a katonatisztek házasodását. Indoklásuk: „Az engedély nélkül házasságot kötő tisztek megsértik a katonai alárendeltség elvét, a növekvő számú asszony és poggyászkocsi nagyon megterheli mind az ezredeket, mind a tartományokat, a tisztek nem tudják zsoldjukból családjukat eltartani, minek következtében elszegényednek, és nyomorba süllyednek, a tisztek özvegyei pedig nagy terhet jelentenek a kincstár számára.” (ZAKAR 2006, 75.)

293. oldal

Lucrétiánkot – Lucrétia: az antik római történelem legendás nőalakja, aki, miután Tarquinius megerőszakolta, nem tudta elviselni a rajta esett szégyent, ezért öngyilkos lett.

a' mináknak fortélyáboz – lásd a korábbi jegyzetet (→ 529.).

295. oldal

Marquis de Bourse – beszélő név, jelentése: 'Gróf Pénzeszsák'.

296. oldal

módaiújságokat – divatújságokat.

297. oldal

ternónak – (rég.) ternó: főnyeremény.

298. oldal

buszár uniformissát – a huszárezredek öltözete a 18. század végére egységesült az Udvari Haditanács utasításai alapján. A huszárviseletről lásd: SÁGVÁRI 2010, 93–99.

299. oldal

már én az útonn leszek Bajor ország felé a' regementhez, mellynél szolgálni fogok, 's melly az ellenség előtt áll – az utalás vélhetően az 1805-ös harmadik koalíciós háborúra vonatkozik (vö. MHT 2015, 102–104.).

300. oldal

Huszár Regemtyénél – (rég.) huszárregiment: huszárezred.

gunnyóban – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

301. oldal

Azt állíttya a' köz mondás, hogy a' ki a' játékban szerencsés, az a' szerelemben szerencsétlen, vagy viszontag – utalás az ismert közmondásra.

a' contractusnak aláírása utánn – a házassági szerződés aláírása után (vö. PERES 2002.).

302. oldal

pökedelem – (rég.) undorító, utálatos.

nyomába lépett – nyomába szegődött, követte.

tengeri süldisznot – (rég.) tengerisünt.

indigyenátust – (rég.) honosítást.

Horátiust – Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–8), római költő.

Ennek szinte utolsó lapján a' következő igék tűntek szemébe – a Horatius-idézet eredetiben: 'Ut mala quem scabies aut morbus regius urget, / aut fanaticus error et iracunda Diana, / vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam, / qui sapiunt, agitant pueri incautique sequuntur. / Hic, dum sublimis versus ructatur et errat, / si veluti merulis intentus decedit auceps / in puteum foveamue, licet »Succurrite« – longum / clamet –, »io cives«, non sit qui tollere curet. / Si curet quis opem ferre et demittere funem, / »Qui scis, an prudens huc se deiecerit, atque / servari nolit?« – dicam Siculique poetae / narrabo interitum. Deus immortalis haberi / dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam / insiluit. Sit ius liceatque perire poetis; / invitum qui servat, idem facit occidenti. / Nec semel hoc fecit nec, si retractus erit, iam / fiet homo et ponet famosae mortis amorem.' : 'Mint bélpoklostól, rühlepttől, mint dühödöttől, / kit nyavalyássá tett átkával sújtva Diána, / éppúgy fél eszelős költőtől, s tér ki a józan / útból; a gyerek meri csak csúfolva követni. / Míg fönn hordva fejt jár-ke, s verset bőfög egyre, / mint a rigóra leső madarász, sokszor behullik / kútba, verembe, ugyan kiabálhat messze: »Segítség! / Emberek!« Őt onnan nemigen fut senki kihúzni. / Én ahhoz, ki talán kötelet visz menteni, szólnék: / »Mit tudod azt, nem akarva esett-e be, és ki sem óhajt / jutni?« Megemlíteném a szikul költőnek a végét / néki, hogy Empedocles hideg ésszel az Aetna tüzébe / ugrott, hogy tartsák örök istenségnek ezentúl. / Elpusztulni legyen költőnek szent joga! Éppúgy / vétsz, h kimented erővel, mint aki meggyilkolja! / Tett már máskor is így, nem lesz ember, ha kihúzzák, / úgy csábítja e nagy hírt szerző, furcsa halálnem.' (Horatius, *Epistularum liber alter: Az episztolák második könyve*, 3, 453–469 sor, Muraközy Gyula fordítása = HORATIUS 1961, 598–599.). Az episztolarészlet prózai átírata szó szerinti átvétel Verseghy *Mi a Poézis? és ki az igaz poéta?* című korábbi művéből: „Ha ő verseket bőfögvén, 's nagy büszkeséggel a' föllegek között tévelygvén, mint a' rigókra elbámúlt Madarász, kútba vagy árokba esik, jóllehet hosszas rimánkodással kiáltsa: *segítsetek rajtam, kedves Polgártársaim!* senki ötet ki ne vonnya. Ha könyörületességből valaki egy lebotsátott kötéllel ki akarná segíteni, azt mondanám néki: »Mit tudod te, ha vallyon nem készakartva ugrotte le? és ha ki akare valóban szabadítatni?« 's elbeszéllem néki a' szitzíliai Poétának, Empedoclesnek, veszedelmét, a' ki, halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrel az égő Etnába ugrott. Engedgyünk a' Poétának szabad just arra, hogy munkája által önnön magát meg ölhesse. A' ki ötet akarattya

ellen az életre kényszeríti, azt ő hasonlóképpen Gyilkosságának tartya. Nem egyszer próbálta már ő ezt; és ha ma kivonattatna is, még sem lenne okosabb, sem az illy híres halálnak szeretetével fel nem hagyna.” (VERSEGHY 1793a, 66–67.)

Empedoclesnek – Empedoklész (i. e. 490 k.–430 k.), ókori görög filozófus.

ki halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrel az égő Etnába ugrott – a hagyomány szerint Empedoklész, hogy bizonyítsa istenné válását, az Etna kráterébe vetette magát.

303. oldal

konstitúciónkkal – (lat., rég.) konstitúció: alkotmány, fiziológiai jelentése alapján: testalkat.

a’Taktikának minden ágaival – taktika/harcászat: az ütközetek tervezését és irányítását végző hadműveleti ág.

Eszkadronnya – (fr.) lovasszázada.

gyalog osztálynak – (rég.) az ezred egy kisebb alegysége, többnyire két század alkotta.

304. oldal

még ki nem váltatik – a fogságba esett katonák egy részét sikerült a gyakori hadifogolycsere-egyezményeknek köszönhetően kiváltani (vö. NAGY-L. 2013, 58.).

fabrikáknak – (rég.) fabrika: gyár.

manufaktúráknak – (rég.) manufaktúra: kézműves műhely.

305. oldal

Hufeland’ – Christoph Wilhelm Hufeland (1762–1836), német orvos.

koketeriához – (rég.) koketeria: kacérkodás.

306. oldal

fülevet – teát.

307. oldal

kendericzét – kenderike: a verebek rendjébe tartozó énekesmadár.

selyembogarakkal – (rég.) selyemhernyókkal.

308. oldal

szérőből – szérű: gabonacséplésre használt, kemény agyagfölddel levert terület.

310. oldal

lesseirül – les: kelepçére, csapdára felállított hely.

és melegíts nekem egy kevés bort, hogy homlokomra boríthassuk – a klasszikus gyógyászatban a borba mártott kötéseket sebkezelésre alkalmazták (vö. GRABARITS 2005.).

vereség – (rég.) verés okozta seb.

borítékot – (rég.) boríték: vízzel vagy gyógyszeres oldattal benedvesített szövet, borogatás.

312. oldal

most háború’üdejénn – lásd a korábbi jegyzetet (→ 531.).

invalidus – (lat.) hadirokkant.

pökte a’ markát – (rég.) elhatározta magát.

313. oldal

fundamentumát – (lat.) fundamentum: alap.

a' békességnek híre – az utalás vélhetően a harmadik koalíciós háborút vívó Francia Császárság és az Osztrák Császárság között 1805. december 26-án megkötött pozsonyi békére vonatkozik.

314. oldal

enczembencz – (rég.) haszontalan.

kintornát – kintorna/verkli: kereken tolható mechanikus hangszer.

inspectora – (lat.) inspektor: felügyelő.

315. oldal

ülés – rezidencia, lakás.

316. oldal

téli zöldre – télizöld/meténg: örökzöld, élő növényfaj.

322. oldal

Kobak! – Tökfej!

324. oldal

a' Magyar Hírfásnak amaz áriáit – Versegly utalása az előző évben megjelent kötetére: VERSEGHY 1807a.

nyomásonn – nyomás: csapás.

326. oldal

száz szemű Árgust – Argosz: százszemű óriás pásztor a görög mitológiában.

Bádeni fürdőbül – Baden: híres fürdőváros Bécs közelében.

convenientiának – (lat.) konvenciencia: illendőség, összhang.

328. oldal

Ágensem – ágens: megbízott.

335. oldal

Swift, eggy híres ánglus író – Jonathan Swift (1667–1745), ír származású angol satirikus író.

339. oldal

policzia – rendőrség.

üdötlen – (rég.) koraszülött.

346. oldal

búgocskájában – (rég.) búgocska: zug.

349. oldal

privilegyiáltt – (rég.) privilegizált: kiváltságos, kivételt élvező.

354. oldal

oplitánt – oplitán: olasz eredetű kártyajáték.

355. oldal

Cospetto di Baccho – (ol.) 'Bacchus színe előtt!', vagy: 'Bacchus úgy segítjen!' – olasz mondás.

Conveniunt rebus nomina saepe suis – (lat.) 'A nevek és a dolgok sokszor nagyon is egybevágnak.' – Verseghy fordításában: 'A' nevek sokszor nagyon illenek tárgyaikhoz.'

356. oldal

specificációja – (rég.) specifikáció: részletezés, leírás.

koncsorgani – (rég.) koncsorog/kuncsorog: kóborol.

kótyomfitty – (rég.) hitvány, semmirevaló.

lemosta – (rég.) lemos: korhol, leszid.

357. oldal

szálába – (lat.) szála: terem.

szátiszfúrcziót – (lat.) elégtételt.

360. oldal

currentáltatott – (rég.) körözőlevéllel kerestetett.

passusokot – (rég.) passzus: útlevel.

Marchande de Mode – (fr.) masamód, divatárusnő.

ortársaihoz – (rég.) ortárs: bűntárs, cinkos.

Morvába – Morvaország: a mai Csehországhoz tartozó történelmi régió. Az évszázadok során több, független állam jött létre a területen, később szuverenitását elvesztve különböző államalakulatok részévé vált. Verseghy korában Habsburg fennhatóság alatt állt.

Kézirat

Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés

Egykorú kiadás: VERSEGHY 1812.

Részletek: VERSEGHY 1989, 248–262.

Szövegkritika

A kiadás az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás szövegén alapul: VERSEGHY 1812. Kiadványunk szorososan követi az alapszöveget, igazodva az eredeti kiadás gyakorlatához. A nyomtatás során bekövetkezett hibákat, pontatlanságokat korrigáltuk, változtatásainkat lábjegyzetben jelöltük. A szöveget betűhíven közöljük. Mivel az eredeti kiadvány sem tartalmaz belső címet, ezt a jelen kiadásban sem pótoltuk.

Forrás, keletkezés

Verseghy regényfordítása egy ismeretlen német nyelvű szerző műve alapján készült: BÉLA 1810. A forrásszöveg 1810-ben jelenik meg Hartleben Konrád Adolf (1778–1863) kiadásában, abban az időszakban, amikor a pesti könyvkereskedő a magyar nyelvű könyvek árusításának sikertelensége folytán fokozatosan áttér a pest-budai német polgárok igényeit megcélzó német nyelvű kiadványok terjesztésére. A későbbiekben teljes mértékben átszervezi kiadói vállalkozását, kizárólag német nyelvű könyvkiadásra összpontosítva (GÁRDONYI 1930, 81–82.). Az eredeti alkotó kiléte egyelőre ismeretlen, az alcím alapján (*Eine historisch-romantische Skizze vom Verfasser des Almarich, oder der Wald bey Hermannstadt*) azonban arra következtethetünk, hogy a szerző személye megegyezik a szintén Verseghy által fordított *Almarich, herzog von Siebenbürgen* szerzőjével (ALMARICH 1808.). Az alapszöveg egy évvel később Lipcsében is megjelenik: BÉLA 1811.

Verseghy munkamódszerére vonatkozó ismeretek hiányában nehéz rekonstruálni döntéseit egy-egy regényfordítás elkészítése kapcsán. Valószínűsíthető, hogy a forrásszöveg kiválasztását a történeti tematika iránti érdeklődése indokolhatja. A történelem ábrázolása már korábban is felbukkan szépirodalmi műveiben: vö. VERSEGHY 2014. Hasonlóan drámáihoz, ezúttal is olyan szöveghez nyúl, melyben lehetőség nyílik a történeti tárgy és a szerelmi történet összekapcsolására (vö. PENKE 2000, 100–114.). A cselekmény szerint László király halála után Magyarországon Kálmán, Horvátországban öccse, Álmos kormányoz. A függetlenségükért harcoló horvátok lázadását Álmos képtelen megfékezni, emiatt Kálmán elmozdítja hatalmából. Ráadásul a Kálmán ellen felkelő dalmátoknak nyújtott segítsége is kudarcba fullad. Ezt követően, vagyonát a dömösi szerzetesekre hagyva, Béla fiával zarándokútra indul a Szentföldre, de csupán Szerbiáig jutnak. Itt a fiatal Béla herceg megmenti a szerb fejedelem, Uróz leányát, Ilonát egy balesettől, amelynek következtében a fejedelem udvarába fogadja őket, majd vállalkozik a Kálmán elleni hadjáratra. A támadás elbukik, Álmos meghal, a megvert Béla pedig Uróz udvarában tengeti tovább napjait, várva a megfelelő pillanatot igényeinek érvényesítésére. Ezalatt még jobban elmélyül szerelme Ilona hercegnővel. Az idilli állapot azonban nem sokáig tart, Bélát Magyarországra csalják, ahol börtönbe vetik, és megfosztják szeme világától. A szerencsétlen hírt hallván Ilona szerelme után megy Magyarországra, a király kegyeibe jutván pedig úgy mozgatja a szálakat, hogy

Kálmán fia, István halála után Béla legyen Magyarország királya. Uralkodását több kellemtelenség keseríti meg, végül az aradi országgyűlésen és a Prediszláva elleni háborúban szabadul meg belső és külső ellenségeitől (GYÖRGY 1941, 399–400.).

A *Béla der Blinde, König der Ungarn* szerzője történeti forrásokra támaszkodva igyekszik pontosítani állításait. E jegyzetek tanúsága szerint Pray György (1723–1801) *Annales regum Hungariae* című történeti munkáját és a Johann Georg Schwandtner (1711–1791) szerkesztésében megjelenő *Scriptores rerum hungaricarum* című történeti forrásgyűjteményt használja, de egyes szöveghelyek alapján vélhetően a *Képes Krónikából* is merít munkája során (ezeket lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokban* [→ 540, 542–543.]). Nem rendelkezünk adatokkal arra nézvést, hogy milyen mértékben támaszkodik a forrásokra, ezekből milyen adatokat vesz át vagy másít meg, így a történelmi tévedések hátterét sem áll módunkban rekonstruálni. Ezeket a hivatkozásokon Versegly csupán annyit változtat, hogy a lábjegyzeteket beemeli a szövegbe. Hüen követi az eredeti szöveget, pontosan, szóról szóra fordít. Az időhatárokon belül dolgozó Versegly számára bizonyára nem mutatkozott lehetőség arra, hogy kontrollforrásokat felhasználva dolgozhassa át az eredeti művet, korrigálva a benne szereplő történelmi pontatlanságokat. Fried István tanulmányában lexikai példákkal támasztja alá, hogy Versegly az érzékenység irodalmára jellemző szókinccsel dolgozik, s ugyanígy a magatartásformák, megnyilvánulások is az érzékenységhez közelítik művét (FRIED 2003, 15–16.). Ugyanakkor Fried felhívja a figyelmet, hogy Versegly a témával kapcsolatos terminológia hiányában nem képes maradéktalan pontossággal átültetni a német eredetit, megoldásai emiatt egyoldalúsághoz vezetnek. Szoros, szó szerinti fordítását adja az eredeti műnek, ennél fogva ráhagyatkozik az alpmű által mozgatott sémákra és eljárásokra, változtatásokat nem eszközöl, így a regényfordítás sematikus gyengeségei – a történelem irodalmi módon való ábrázolásának hiányossága, ebből kifolyólag a történeti részek krónikaszerűsége; az elgondoláson túlmenően a már idejemúlt heroikus barokk regény tradíciójának megidézése; a költött történet és a valós történelmi események kapcsolatának egyenetlensége – a magyar változatban is előtűnnek (vö. CSÁSZÁR 1903, 306.).

Versegly munkája 1812-ben jelenik meg Eggenberger József kiadásában. Az alkotás korabeli fogadtatásától nem rendelkezünk hatástörténeti adatokkal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

363. oldal

Vak Béla – (1108 k.–1141), Álmos herceg fia, II. Béla néven magyar király (ur. 1131–1141).

1115 táján Kálmán parancsára apjával együtt megvakították (vö. KMTL 1994, 90–91.).

Eggenberger József Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Versegly prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: VERSEGHY 1805a, VERSEGHY 1808b, VERSEGHY 1812, VERSEGHY 1813.

365. oldal

Kálmán – (1070 k.–1116), I. Géza király fia, magyar király (ur. 1095–1116). Kálmán kora egyik legműveltebb uralkodója volt, innen származhat széles körben ismert mellékneve, a *Könyves*. A Kálmán által megvakított, majd fia halálát követően trónra kerülő Béla és leszármazottai igyekeztek sötét képet festeni az egykori uralkodóról, testileg és lelkileg nyomorék embernek feltüntetve Kálmánt. A későbbi korokra így hagyományozódott át Kálmán király előnytelen megjelenése (vö. KMTL 1994, 314–315, FONT 1999.).

Lászlónak – (1040 k.–1095), I. Béla király másodszülött fia, I. Géza öccse, I. László néven magyar király (ur. 1077–1095). Bátyja halála után foglalta el a trónt (vö. KMTL 1994, 394–395.).

a' Pápától a' Szentek közé számláltatott – 1192-ben, III. Béla király kezdeményezésére a pápa jóváhagyta László király szenté avatását (vö. KMTL 1994, 395, 635.).

Országának messze terjedő tartományival öszvekapcsolta halála előtt László Horvát Országot is – László 1091-ben hódította meg a szomszédos Horvát Királyságot, melynek kormányzását unokaöccsére, Álmos hercegre bízta (vö. KRISTÓ 1986, 68–69, KÖRMENDI 2014.).

Álmusra – (1070 k.–1127), Árpád-házi herceg, I. Géza király fia, Kálmán öccse, II. Béla király apja. 1091 és 1096 között a horvát királyi címet viselte. László eredetileg őt szánta utódául, a trónharcból mégis bátyja győzedelmeskedett. Ezt követően számos összeesküvést szervezett Kálmán ellen, aki a lázadásait megelégtelve 1115 táján őt, fiát és híveit megvakíttatta (vö. KMTL 1994, 40, FONT 1999, 82–83.).

Sceptrumhoz – (lat.) sceptrum: uralom.

residentiájába – (lat.) rezidencia: székhely, palota.

Péter – (?–1097), a Horvát Királyság utolsó nemzeti királya. László király hódítása után Álmos herceg uralmát nem ismerték el a horvát urak, így Pétert választották királyukká, akinek sikerült kiűznie ellenfelét az országból. Péter uralmát Kálmán király hadjárata döntötte meg 1097-ben.

talentumainak – (rég.) talentum: tehetség.

ármádának – (rég.) armada: hadsereg.

egy szűk hegyszorulatba záratott, hol magát megadni kénytelenítettett – Péter, horvát király ellen indított magyar hadjáratban a két sereg a Gvozd-hegységben ütközött meg, ahol Péter is elesett (vö. KRISTÓ 1986, 70.).

fejére a' Horvát Koronát különösen ő általok tetesse – Könyves Kálmánt 1102-ben koronázták horvát királlyá, ezt követően 1918-ig Horvátország és Magyarország perszónálunióban létezett (vö. FONT 2007, 94.).

366. oldal

Belgrádban – Tengerfehérvár (Biograd na Moru): a középkori Horvát Királyság fővárosa.

Dalmátiát – Dalmácia: történelmi régió az Adriai-tenger keleti partvidékén. A 11. század végétől a 15. századig Velence és Magyarország váltakozó sikerrel küzdött Dalmácia birtoklásáért, a 12. század első éveiben Kálmán király hadjárata során került magyar fennhatóság alá (vö. MNL 1998, 280.).

Zárát – Zára (Zadar): Dalmácia fővárosa, 1105-ben Kálmán király seregei vették be (vö. FONT 2007, 95.).

ment – (rég.) mentes.

Dalmatákhoz – dalmaták/dalmátok: az Adriai-tenger északkeleti partvidékén élt, a horvátba asszimilálódott egykori népcsoport. Nyelvük az indoeurópai nyelvcsalád újlatin ágához tartozó, mára kihalt dalmát nyelv volt. Magyarországra vándorolt részüket a mai bunyevácok ősenek tekinti a történettudomány (vö. MNL 1998, 282.).

Tragúrium – Trau (Trogir): város Dalmáciában. 1105-ben megnyitotta kapuit Kálmán király előtt, ezért 1108-ban kiváltságokban részesült (vö. KMTL 1994, 689.).

367. oldal

lesnél – les: kelepccére, csapdára felállított hely.

emisszáriusoknak – (rég.) emisszárius: megbízott, követ.

Várkonynál – Tiszavárkony: a történetben megjelenített találkozó más külsőségekkel és más időpontban történt meg, Kálmán király és Álmos 1096-ban találkozott Várkonynál, ahol békét kötöttek.

túnan (rég.) – a másik oldalon, túloldalon, szemben.

368. oldal

a' gonosz tanácsadóknak bitegetései – a tisztalelkű uralkodó mellett tevékenykedő, s ármánykodásaival azt félrevezető és rossz útra térítő gonosz tanácsos személye a 18–19. századi irodalom kedvelt toposza (vö. BESSENYEI 1990, 113–165, 167–291, 293–406, DUGONICS 2002.). A gonosz tanácsadó toposza felbukkan Verseghy utolsó regényfordításában is, Dobroszláv személyében (vö. VERSEGHY 1813.).

Székes Fejérvári lakásába – Székesfehérvár: a középkori Magyar Királyság koronázóvárosa, királyi székhelye, számos magyar király temetkezési helye.

Péter Remete – Amiens Péter (1050 k.–1115), francia prédikátor, az első keresztes hadjárat egyik szervezője. Seregével 1096-ban vonult át Magyarországon (vö. BÁNLAKY 1929, 27–28.).

Lotharingyiai Gotfrid, vagy Bouillon – Bouillon Gottfried (1060–1100), flamand lovag, az első keresztes hadjárat vezetője. Jeruzsálem bevétele után őt választották a Jeruzsálemi Királyság első uralkodójának.

egész vagyonnyát a' Dömösi Apáturságnak szerzésire fordította – Álmos herceg 1107 körül, jeruzsálemi zarándokútja előtt hozta létre a dömösi társaskáptalant, Antiochiai Szent Margit tiszteletére (vö. KMTL 1994, 172.).

369. oldal

Vidinn – város az Al-Duna déli partján, a mai Bulgária területén.

Urož – I. Uroš szerb fejedelem (ur. 1118 k.–1140 k.)

Timok – folyó a mai Szerbia és Bulgária területén.

környülállások – (rég.) körülmények.

370. oldal

gunnyójára – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

lator (rég.) – gonosztevő.

371. oldal

Ilona Herczeg' Kisasszony – I. Uroš szerb fejedelem lánya, II. Béla felesége (vö. KMTL 1994, 281.).

ijelés – ijedtség.

374. oldal

színfogásokat – színfogás: kifogás, ürügy.

Gondechár – (a szövegben említett keresztes vezérről nem találtunk adatot.)

Serbusoknak – szerbeknek.

377. oldal

az Oroszokkal és a Kúnokkal új hadakozásba keveredett – 1099-ben Kálmán király Szvjatopolk kijevi nagyfejedelem hívására hadjáratot indított az orosz részfejedelmek ellen (vö. HODINKA 1913, BÁNLAKY 1929, 35–37, KRISTÓ 1986, 71–72, KMTL 1994, 315, KOVÁCS 2014, 231–236.).

Kúnokkal – kunok: a 11. század közepén a dél-orosz sztyeppéken megjelenő, meghatározó részben török nyelvű, nomád népcsoport. Noha nem rendelkeztek központosított állam-szervezettel, közel kétszáz évig jelentős szerepet játszottak a szomszédos kelet-európai államok történetében, beleértve a Magyar Királyságot is. Törzsszövetségüket a mongol hódítás söpörte el (vö. KOVÁCS 2014, KOVÁCS 2016, KOVÁCS–ZIMONYI 2016.).

378. oldal

Lanka, Kálmánnak táborában személye szerint megjelent, s térgyre esvén előtte, békességért esedezett – a jelenet forrása a *Képes Krónikából* származik: „e terület fejedelmnöje, név szerint Janka, a király elé jött, és lába elé omolva könnyek között kérlelte a királyt, hogy ne pusztítsa el a népét. S midőn sürgető könyörgésekkel zaklatta a királyt, aki nem hallgatott rá, a király belerúgott és ellökte magától, mondván: »Nem illik a királyi felséget asszonyi siránkozással bemocskolni.« Az pedig sóhajtozva visszavonult, visszatért, és a mindenható Isten segítségét kérte.” (KK 2004, 95.)

Miekodnak – Mirkod: a *Képes Krónikában* a kunok vezére.

Chánnyának – kán: méltóságnév, általában a törzsszövetség vezetője a keleti türk népeknél.

csörtölözésére – (rég.) csörtölözés: fegyvercsörgés.

plánumait – (rég.) plánum: terv.

379. oldal

Özvegy volt tudniillik Kálmán, és boldogúltt hitvesse nem hagyott neki több magzatot egynél – Kálmánnak két házasságból születtek gyermekei, első feleségétől, Felícia királynétól három, köztük a későbbi II. István, valamint Eufémia királynétól egy, a későbbi trónkövetelő, Borisz herceg. Kálmán második fiát nem ismerte el törvényes utódjának (vö. KMTL 1994, 120–121, 315.).

successiót – (lat.) utódlást.

Az országló ágnak magvaszakadása – Kálmán halála után fia, II. István lett a király, aki utód nélkül halt meg. Örökébe Béla lépett, így a hatalom a Kálmán-ágról az Álmos-ágra szállt át.

korona-pretendens – a koronára igényt tartó.

380. oldal

Halicziai tartománynak – Halics/Galícia: közép-európai történelmi régió, az évszázadok során több államalakulat része.

Predislav Herczeg Kisasszonnyal – Prediszláva, kijevi hercegnő, a valóságban Álmos herceg felesége, Béla édesanyja.

Szvetopolknak – II. Szvjatopolk (1050–1113) kijevi nagyfejedelem (ur. 1093–1113).

István fia, a Koronaherczeg – (1101–1131), Kálmán fia és örököse, II. István néven magyar király (ur. 1116–1131) (vö. KMTL 1994, 292–293.).

Gradiskának – város a Száva déli részén, a mai Bosznia-Hercegovina és Horvátország határán.

382. oldal

tractátusokkal – traktátus: szerződés, egyezés.

minekutánna ezt a' Budai várba elküldötte és bezáratta – a német források szerint, Verseghy által szorosán fordított állítása történetileg pontatlanok tekinthető: a budai vár csak a 13. században, a keleti támadások következtében fellépő új stratégiai helyzet következményeként épült (vö. GEREVICH 1975, 88.).

383. oldal

truccolását – truccolás: ellenállás, dac.

Álmus Herczeg már nem élt – a valóságban nem gyilkolták meg. Megvakíttatása után egy ideig az általa alapított dömösi prépostságban élt száműzetésben.

Fúriák – a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüsök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

3' olly bosszúálló és kegyetlen szörnyeteg lett, kinek párját a' Történetírásban ritkán találni – Kálmán király történelmi megítéléséről lásd a korábbi jegyzetet (→ 537.).

384. oldal

Thézeus – hérosz a görög mitológiában, a Minótauroszt legyőzője, Athén királya (vö. GRAVES 1981a, 496–499.).

Ariadne – a görög mitológiában Minósz király leánya, aki a Minótauroszt áldozatul szánt Thészeuszt egy fonál segítségével mentette ki az útvesztőből (vö. GRAVES 1981a, 499.).

385. oldal

pelypegő – (rég.) sziszegő.

firmamentomnak – (lat.) firmamentum: égbolt.

387. oldal

„Most már sokkal nagyobb vigasztalással halok meg mivel azokat még egyszer láttam, kikerül lelkem még utolsó imádságában is megemlékezett. Uram! most már békességben bocsátod el a' te szolgádat!” – a német eredetiben és Verseghy fordításában a haldokló Remete utolsó szavai a bibliai Simeont idézik: „Mostan bocsátod el, Uram, a te szolgádat, a te beszéded szerint, békességben: mert látták az én szemeim a te üdvösségedet, amelyet készítettél minden népeknek szeme láttára; világosságul a pogányok megvilágosítására, és a te népednek, az Izráelnek dicsőségére.” (Lukács 2, 29–32.)

388. oldal

Így ment végbe szívreható pompával a' temetés. A' falusi népet, melly ennél megjelent, gazdagan megajándékozta Ilona – a temetések, halott-tiszteletek jellegzetes motívuma a szegényeknek való adakozás, az alamizsnálkodás (vö. KUNT 2003, 198.).

Ama' gonosz lelkű követ – a gonosz tanácsadó toposzáról lásd a korábbi jegyzetet (→ 539.).
sentenciáztatott – ítéltetett.

391. oldal

Béla a' szerzetnek ruhájába öltözködött – Béla herceg megvakíttatása után a dömösi, majd a pécsváradi bencés kolostorban élt (vö. KMTL 1994, 90.).

392. oldal

cziprusfáknak – ciprusfa: örökzöld, magas növésű mediterrán növény. Gyakran ültették sírok közelébe, a feltámadás és az örök élet jelképeként. A kereszténység az ókori görögöktől vette át a ciprus egy másik jelentését, ott ugyanis a halál és a gyász szimbóluma.

Románzcot – románc: a balladához hasonló szerkezetű, érzelmes, énekelhető szerelmi dal.

Magos partyánál a' pataknak – Verseghy a költemény pontos fordítását közli. A versbetét önálló kézírata nem ismeretes.

salygattya – (rég.) sajgat: sandít.

393. oldal

bartyogva – (rég.) hortyog: öblös, mély hangot ad ki, fújtat.

396. oldal

solyozmára – zsoltosza: a szentmisén kívüli imaóra.

a' Dömösi Klastromot, melly az erdőnek közepénn feküdt – utalás a Dunakanyar déli részén elterült egykori hatalmas kiterjedésű erdőbirtokra, az ún. Pilis-erdőre, amely Árpád-házi királyok kedvelt vadászterületének számított.

397. oldal

a' Király magvaszakodtt lévén – II. Istvánnak nem volt fiú utóda, így a korona Álmos fiára, Bélára szállott. Ezt követően minden Árpád-házi király Álmos leszármazottja volt.

398. oldal

processiónak – processzió: ünnepélyes felvonulás, díszmenet.

Magnásoknak – (rég.) országnagyok (lat. *magnates regni*): az ország legfőbb tisztségeit és méltóságait viselő főurak megnevezése a Magyar Királyságban. A méltóságrendi hierarchia az évszázadok során folyamatosan változott (vö. MTF 1989b, 262.).

399. oldal

esztendőnkint fiú gyermekkel is gyarapította atyai örömét – a források alapján Béla királynak és feleségének négy fiú és két leány gyermeke született: Géza, a későbbi II. Géza király, László, a későbbi II. László ellenkirály, István, a későbbi IV. István ellenkirály, Álmos, aki még édesapja életében meghalt, valamint Zsófia és Gertrúd (vö. KMTL 1994, 90.).

400. oldal

A' Királyt tebát arra bírta, hogy Aradonn Országgyűlést tartson – II. Béla trónra lépése után az aradi országgyűlésen leszámolt azokkal a főemberekkel, akiről feltételezni lehetett, hogy szerepük volt Álmos és Béla megvakíttatásában (vö. KMTL 1994, 54.).

401. oldal

Praynak Annalissaiban – Pray György (1723–1801) jezsuita szerzetes és történetíró *Annales regum Hungariae* című történeti munkája 1763 és 1770 között jelent meg öt kötetben.

Küküllő Krónikájában Schwandtnernél – a forrásszöveg szerzője Küküllei János (1320 k.–1394 k.). *Chronicae Hungarorum, de Ludovico rege* című művére hivatkozik (Magyar nyelvű kiadása: KÜKÜLLEI 1960. vö. KURCZ 1964, KMTL 1994, 387, HOLLER 2003.). A szöveg a Thuróczy-krónika részeként bekerült az 1746 és 1748 között, Johann Georg Schwandtner

(1711–1791) szerkesztésében, Johann Paul Krauss (1700 k.–1776) kiadásában megjelenő történeti forrásgyűjtemény, a *Scriptores rerum Hungaricarum* első kötetébe (SRH 1746. vö. BARTONIEK 1929, KNAPP–TÜSKÉS 2009, 48–83, TÓTH 2013.). A hivatkozás pontatlannak tekinthető, Küküllei János szövegében nem a kérdéses korszak tematizálódik. A szerző vélhetően a Thuróczy-krónika megelőző részeiből merít.

402. oldal

Boriszra – (1114 k.–1153 k.), Kálmán király törvénytelen fia, trónkövetelő (vö. BÁNLAKY 1929, 80–84, KMTL 1994, 120–121.).

403. oldal

enthusiazmussa – (lat.) entuziazmus: elragadtatás, lelkesedés.

404. oldal

ammint Kiküllő beszéli Schwandtnernál – a német forrásszövegben két konkrét hivatkozás található, mindkettő idézi Küküllei Jánost (vö. a korábbi jegyzetet).

Sámson – a jelenet forrása a *Képes Krónikából* származik: „A király pedig a Sajó folyó mellett táborozott le. S amikor főembereivel és vitézeivel együtt a sátorban ült, íme, belépett Sámson és ezt mondta a királynak: »Mit művelsz az országgal, te hitvány kutya! Hasznosabb volna, ha az uradé, Boriszé volna az ország, te pedig élnél a monostorodban, mint élt az apád!« Az ország emberei erre fölháborodtak, és Ottó fia János, a király jegyzője, somogyi prépost így szólt Bud ispánhoz: »Mire várunk, miért nem fogjuk el?« Mikor azonban el akarták fogni, az nagy sebesen lóra szállt, és elmenekült. Ezeknek viszont nem volt kéznél a lovuk, mivel a király környezetéből gyalogosan érkeztek a tanácskozásra. Hanem nagy volt a kiáltozás. Amikor Bud ispánnak egyik csatlósa meghallotta a kiáltozást, felpattant egy nyergeletlen lóra, és lándzsásan egészen a Sajóig üldözte Sámson. Tivadar pedig és a többi társa hajóra akartak szállni, hogy nagy gyorsan átszállítsák, de nem tudtak. Sámson vágatás közben a folyóba esett, és üldözője a folyóban meglándzsázta. Sámson ugyanis az inge alatt páncélt viselt, s ezért a páncél súlya miatt nem bírt úszni.” (KK 2004, 106.)

405. oldal

Geiza Királynak – (1130–1162), II. Béla és Ilona legidősebb fia, II. Géza néven magyar király (ur. 1141–1162) (vö. KMTL 1994, 236.).

ALMARÉK ERDÉLYI HERCZEG,
AVVAGY A' SZEZENI ERDŐ

Kézirat

Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1813.

Szövegkritika

Kiadványunk az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás szövegét veszi alapul: VERSEGHY 1813. A szöveget, szorosan követve az eredetit, betűhíven közöljük, igazodva az egykorú kiadás gyakorlatához. A nyilvánvaló sajtóhibákat, nyomdai következetlenségeket és pontatlanságokat emendáltuk, a változtatásokat lábjegyzetben jelöltük. Kötetünk egységsítésének érdekében a második (az elsővel gyakorlatilag megegyező) címlapot töröltük, a belső címet pedig a szöveg kezdete elé helyeztük. Az eredeti kiadványban szereplő, a címlapdal elé bekötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címlapdal hátoldalára került.

Forrás, keletkezés

Verseghy utolsó regényfordítása egy ismeretlen német szerző *Almarich, Herzog von Siebenbürgen* (ALMARICH 1808.) című műve alapján készült, előzményeit tekintve azonban távolabbra mutat. Louis-Charles Caigniez (1762–1842) francia színműíró alapműve *La forêt d'Hermannstadt* (CAIGNIEZ 1806.) címen jelenik Párizsban 1806-ban (HEVESI 1929, 73. – a címlap tanúsága szerint a darab premiere a megelőző évben, 1805. december 4-én volt a párizsi Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban). Caigniez a szereplőlista végén jelzi, hogy az alapötlet egy német szerzőtől származik: „L'aventure plus qu'extraordinaire attribuée par un auteur Allemand à la mère de Charlemagne, aventure qu'on peut se rappeler d'avoir vue citée dans nos journaux, il y a quelques mois, a donné l'idée de cette pièce. Ce n'est point sans doute un sujet historique, à moins de considérer comme tels les contes bizarres dont les vieilles chroniques ont par fois consacré la tradition.” (A kaland, amelyet egy német szerző Nagy Károly édesanyjának tulajdonít, több mint rendkívüli, ez a kaland, amelyre emlékezhetünk a néhány hónappal korábbi újságokból, adta az ötletet a darab megírásához. A tárgya minden kétséget kizáróan nem történelmi, hacsak nem tekintjük annak azokat a furcsa meséket, amelyek a régi krónikákban is időnként megjelentek. – Bódi Katalin fordítása). Figyelmeztetése alapján arra következtethetünk, hogy egy népszerű vándormotívum, az elrabolt királykisasszony szövevényes, de kurrens dramaturgiai potenciállal rendelkező történetét dolgozza fel, illeszkedve a korszak romantikus egzotikumához. E tekintetben a helyszínválasztás, a franciák számára távolinak, ismeretlennek és idegennek tetsző Erdély megjelenítése is a hatásfokozó mechanizmusok részét képezi (GHEORGHIU 1935.). Minthogy az átlag francia polgár számára Erdély földrajza, történelme és kultúrája jórészt az ismeretlenség homályába vész, Caigniez számára nem mutatkozik feltételként az ország és annak lakóinak hiteles bemutatása. Az általa teremtett imaginárius helyszínt és karaktereket a későbbi átdolgozások sem kísérlik meg közelebb igazítani a valósághoz. A francia szerző művének népszerűsége a különböző (nyelvileg és műfajilag is heterogén) át- és feldolgozásokon ke-

resztül mérhető le (vö. CASTELLI–RÖSLER 1805, WEISSENTHURN 1809, WEISSENTHURN 1810, WEINER 1810, ALMARICH 1808, VERSEGHY 1813.).

Sikeres adaptációnak tekinthető Johanna Franul von Weisenthurn (1773–1847) német drámaszerző 1809-ben, Bécsben megjelenő *Der Wald bei Hermannstadt* (WEISSENTHURN 1809.) című műve. Török István (1789–1851) fordításában *A szebeni erdő* címen mutatják be Budán, 1814. szeptember 19-én (vö. MSZT 1990, 144.). Feltételezhető, hogy a Verseggy forrásául szolgáló *Almarich, Herzog von Siebenbürgen* szerzője Weisenthurn színpadi alkotása alapján írhatta szövegét, a műfajváltás kérdése azonban megválaszolhatatlannak tűnik. Az ismeretlen német szerző egy évvel korábban jelenteti meg művét Hartleben kiadásában, gyanítható tehát, hogy a később megjelenő drámaszöveg helyett előadásformában ismerkedett meg Almarich és Elisene történetével (Zolnai Béla szerint a darabot már 1807 körül adták Bécsben, sűgőkönyve alapján készülhetett a prózai átdolgozás. Felvetését nem bizonyítja: ZOLNAI 1914, 175.). Sem Caigniez, sem Weisenthurn közvetett vagy közvetlen hatására nem rendelkezünk megbízható adatokkal, így a szakirodalom ezen állítása inkább hipotézisként kezelendő.

Az egyes adaptációk közötti eltéréseket a szereplőlistákon keresztül az alábbi táblázatok szemléltetik:

CAIGNIEZ 1806.	
ALMARIC	duc de Transilvanie
ÉLISÈNE	princesse de Bulgarie, épouse d'Almaric
OLFRIDE	soeur d'Oswald, crue l'épouse d'Almaric
OSWALD	favori d'Almaric
BOLESLAS	ambassadeur de Bulgarie
LUDERS	garçon d'auberge
BOLMANN	aubergiste
GERTRUDE	femme de Bolmann
KARLL	confident d'Oswald et d'Olfride
STORC	deux Valaques soudoyés par Oswald
ORLAFF	
	Bulgares de la suite d'Elisène
	Officiers, Gardes et Gens d'Almaric
	Gens d'Oswald
	Nobles et dames de la cour dansans
	Paysans, Paysannes dansans
WEISSENTHURN 1809.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	seine Braut, Tochter des Königs von Bulgarien
DOBROSLAV	Botschafter des Herzogs
OLFRIEDE	seine Schwester
BOLESLAV	Kanzler des Königs von Bulgarien
XARKO	Dobroslavs Vertrauter

KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	ein junger Landmann
	Ein alter Landmann
ZACHAR	seine Kinder
MIKELA	
KULITSCH	Bewafnete
TIWARKO	
HARWOIW	
OSTROIV	
	Ein Anführer
GARBANOW	Räuber
STACHLOW	
	Kanzler, Hofleute, Bewafnete, Hofdamen

WEISSETHURN 1810.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
DOBROSLAV	sein Botschafter in Bulgarien
	Kanzler ¹
OLFRIEDE	Dobroslav Schwester
XARKO	sein Vertrauter
ELISENE	Prinzessin aus Bulgarien, des Herzogs Braut
	Ein Unbekannter
KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	sein Pflegesohn
GARBONOK	Räuber
STACHLOV	
	Ein alter Mann
ZACHAR	seine Enkel
MIKLETA	
	Ein Hauptmann
OSTROIO	Soldaten
HARWOIO	
TWARTKO	
KULITSCH	

¹ [A szereplőlístából hiányzik, de a szövegben szerepel BOLESLAV neve. – B. N.]

	Jagdfolge des Herzogs
	Hofstaat des Herzogs
	Landleute, beyderley Geschlechts
	Soldaten

WEINER 1810.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	Herzogin
BOLESLAV	Gesandter von Bulgarien
DOBROSLAV	ehemaliger Botschafter in Bulgarien
XARKO	
KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	sein Pflegesohn
GARBONET	Räuber
STACHLOV	
	Ein Hauptmann
KULITSCH	Soldaten
TWARTKO	
	Ein Bauer
ZACHAR	seine Kinder
MIKLETA	
	Eine Bäuerin
	Ein hundertjähriger Greis
	Hofstaat des Herzogs, Landleute beiderlei Geschlechts, Räuber

Elisene, Prinzessin von Bulgarien: eine Oper in drei Aufzügen címen 1805. április 3-án mutatják be Prágában az operaváltozatot, melyet Ignaz Franz Castelli (1781–1862) írt, és Johann Joseph Rösler (1771–1813) szerzett hozzá zenét. Egy másik változata 1809. augusztus 18-án kerül színpadra a müncheni Königliches Hof- und Nationaltheaterben. A szereplőlista alapján Castelli átírata követi legszorosabban a francia eredetit (a következő évtizedekben számos európai színpad tűzi műsorára az alaptörténetet feldolgozó darabokat).

CASTELLI-RÖSLER 1805.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	Prinzessin von Bulgarien
OSWALD	Liebling des Herzogs
OLFRIEDE	dessen Schwester
URSLAR	Gesandter von Bulgarien
BOLLMANN	ein Gastwirth
GERTRUDE	dessen Weib
LIEDERS	Aufwärter
MEINWALD	Oswalds Knappe
STORK	Wallachen in Oswalds Solde
ORLAFF	

Verseghy művének és közvetlen előzményszövegének összevetését a szereplőlistákon keresztül az alábbi táblázat szemlélteti:

ALMARICH 1808.	VERSEGHY 1813.	
ALMARICH	ALMARÉK	erdélyi herceg
HERZOG	HERCZEG	Almarék apja
KOWAR	KOVÁR	földműves
SIWA	SZÍVA	Kovár felesége
SOKOL	SZOKOL	Kovár nevelt fia
DOBROSLAV	DOBROSZLÁV	Almarék minisztere
OLFRIDE	OLFRIDA	Dobroszláv húga
ELISENE	ELIZA	bolgár királykisasszony
BOLISLAV	BOLISZLÁV	Eliza kísérője
MIKLETA	MIKLÉTA	leánygyermek
XARKO	XARKÓ	Dobroszláv szolgája
GARBONOV	GARBANOV	felbérlet gyilkosok
STACHLOV	SZTACHLOV	

Caigniez alapművén a német adaptációk több vonatkozásban változtatnak, nemcsak a szerepnevek (hangalak, létszám), hanem az egyes felvonások tagolása és a jelenetszámok tekintetében is. Ezekhez viszonyítva az *Almarich* szövege visszafordulni látszik egy korábbi, letisztultabb, kevesebb szereplőt és mellékszálát felvonultató változat, nevezetesen Caigniez műve felé. Verseghy alapul véve ezt a változatot, szoros fordítását adja az eredetinek, a nevek vonatkozásában csupán a németes hangzatú betűkapcsolatokat illeszti a magyaros hangalakhoz. Érdeemes utalni egy korábbi, feltételezhetően kudarcba fulladt fordításra, amely a Hartleben Konrád Adolf kiadásában megjelenő *Mulatságos Könyvtár* sorozat második kö-

teteként került volna a nagyközönség elé. E felől az induló regénysorozat első kötetében tett jelentés tanúskodik: „Hasznosok, sótt szükségesek a' mulatságos el-beszéllések, történetek. *Hasznosok*; mert ha ki szerentsés etsettel le írja az emberi szív képét, a' fontos, ritka, 's különös esetekben az érzeménynék egy hiv tükrét tárja fel az Emberiség elibe. Ez által az indulatok rejtek okait ki fürkészi, ki fejt a' nemes érzedelmeket, az emberösméretet dél színre deríti, 's a' köz élet tapasztalásának egy drága kints-tárát nyitja fel az Olvasónak. *Szükségesek*; mert a' takarékos Házi-Aszszony; ha el járt dólgaiban, a' foglalatos Férjfi, ha tsüggesztő munkáji után enyhülni kíván, ha az Ifjú, a' Leányzó az élet veszedelmibe hanyat-homlok rohanni, tekervényes ösvénynein tulajdon kárán el igazulni, 's a' mint sokszor meg esik, a' rév-part előtt hajót törni nem akar, kedvesen venné, ha egy könyvben mulatságot, 's Kalauzt találhatna. Én el tökéllém magamban, hogy ezen tzélban eszközlő lenni törekszem: azért is egy Román gyűjteményt adok ki illy szim alatt: MULATSÁGOS KÖNYV-TÁR A' PAL-LÉROZOTT OLVASÓKNAK. Ezen gyűjtemény olly Iróknak munkájok, kik az írásban nem most török a' jeget, 's az e' félékben a' leg-jelesebbek közzé tartoznak. Benne a' tárgyaknak különösségök, az írás-módnak lelkesítő kellemei, hol a' komor artzát is ki fejtik rántzaiból, hol a' katzaj tsevegést egygy nemes komolysággal mérséklük, 's mindenütt tsalhatatlan gyönyörűséggel töltik el a' Pallérozott Olvasót, 's haszonnal vegyítik a' mulatságot. A' könyv-tár három első darabjai ezek léznek:

Lelemények. Öltöztette Holosovszki Imre.

Almarik Erdélyi Vajda, a' vagy: A' Szebeni Erdő. Farkas Ferentz.

Hutsa a' Tiszai Tündér Aszony.

A' többinek foglalátját a' Ki-adó ki nem teheti, hogy a' Betses Olvasóknak ujság-kivánásokat függöben tartsa. Hónaponként egy darab jelenik meg belőlle szép papiroson a' leg jelesebb rézképekkel, kötve tsinos boritékban. A' daraboknak számok esztendőt által tizen kettőre megyen. Az első darab Iső Áprilisban jelenik meg. A' Pestiek nem prenumerálhatnak, egyegyenként vehetik a' darabokat, a' mint ki jönnek egy-más után; de, hogy a' távulabb lakozó Olvasás-barátinak is hónaponként ezen gyönyörködést pontba meg szerezhessem, olly egygyességre léptem az itt való Posta-hivatallal, hogy az első 6 darabra hat forintal lehessen prenumerálni: így tehát illy tsekély áron Aprilistől Iső Septemberig hónaponként Postán egygy kötetet kaphatnak az Érd. Elő-fizetők. Az elő-fizetést le tehetni vagy itt nállam, vagy mindjárt a' leg közelebb Posta-hivatalnál, melly azt a' Pestinek be jelenti. Azért kérem az Érdemes Elő-fizető Uraságokat, hogy az Adressokat jól fel írni, jó előre fel küldeni méltóztassanak, hogy a' ki-jövő darabok pontba hozzájuk érhessenek. Bizodalmom vagon az Érdemes Hazafiakhoz, hogy ezen igyekezetemet kegyesen fogják gyámolítani, annál is inkább, mivel ezen mód szerént hónaponként illy tsekély költségen egygy egygy ujj darabhoz először juthatnak tulajdon honnyokban. Pesten 20-dik Februar. 1808ba.” (HOLOSOVSZKY 1808a, oldalszám nélkül – kiemelés az eredetiben.)

A vállalkozás elindul, az első darab a tervek szerint jelenik meg, a második kötet azonban nem a Farkas Ferentől (1785–1844 k.) származó szöveget közli, hanem az első kötetet jegyző Holosovszky Imre (1766–1829) újabb prózaszövegét (HOLOSOVSZKY 1808b.). Az *Almarik Erdélyi Vajda, a' vagy: A' Szebeni Erdő* munkacímű szövegről nem rendelkezünk adatokkal, így az is problematikussá válik, hogy egyáltalán elkészült-e Farkas Ferenc a kérdéses fordítással: „Ezen Könyv-tárból minden Hónapban megjelenik egy Kötet, mindenike egy egy Románt foglal magában, 's magánosan is megvehetni. A' második Kötetben már nem *Almarik*, hanem egy más Román: *Rózika' Titkai*, jön ki. Az első Kötetet is, ezen tzím alatt: *Lelemények*, magánosan meg lehet szerezni.” (HOLOSOVSZKY 1808b, 2. – kiemelés az eredetiben.) Mind-

azonáltal Hartleben megvalósult és (véltetően) megvalósulatlan(nak tekinthető) vállalkozásai jelzésértékűek arra nézvést, hogy a szóban forgó tematika többszörösen kiaknázható lehetőségként szerepelt a 19. század első két évtizedének szerzői és könyvkereskedői repertoárjában.

Verseghy fordítása, előzményszövegei folytán egy több évszázados, a középkorig visszanyúló hagyományhoz kapcsolódik, amely az említett vándormotívumon keresztül latin, német, francia, angol és (Verseghy révén) magyar nyelvű szövegkorpuszt alakított ki. A népszerű téma alapjául szolgáló legenda központi karaktere *Nagylábú Berta*, Pipin frank király felesége, Nagy Károly (Charlemagne – Caigniez utal rá bevezetésében) császár édesanyja. A középkori elbeszélések szerint Nagylábú Berta *Florie* magyar király és *Blanchefleur* királyné leánya volt, akit Pipin, a franciák királya kért feleségül. Útközben azonban az őt kísérő férfi kicseréli a királyné lányát saját leányára, Bertát pedig gyilkosok kezére bízta, hogy végezzenek vele. Miután gyilkosai megkegyelmeznek neki, egy vidéki ember házában él tovább addig, míg fény nem derül kilétére. Annak ellenére, hogy a legenda és a történeti források nyilvánvaló ellentmondásban állnak egymással, a 13. században több feldolgozása is született Berta mondájának: 1225 körül a *Chronique saintongeaise*, 1240 körül a *Chronique rimée*, majd Adenet le Roi (1240 k.–1300 k.) francia trubadúrköltő *Li roumans de Berte aus grans piés* címen írt verses regényt a királyné történetéről (vö. HALMÁGYI 2014, 90–91.). A későbbiekben a tematika egy nemzetközi transzferen átvonulva tűnik fel újra és újra Európa különböző irodalmaiban (vö. HEVESI 1929, 67–68.). Verseghy előtt nem lehetett ismeretlen a népszerű tematika, választása így tudatos reflexióként is értelmezhető, mely révén a nyugat-európai irodalom nagy múltra visszatekintő hagyományát honosítja meg – ha nem is eredeti alkotással – Magyarországon.

Verseghy fordítása 1813-ban jelenik meg Blaschke János (1770–1833) rézmetszetével, Eggenberger József kiadásában. A szövegről legutóbb: CSATA 2015.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

407. oldal

EGGENBERGER JÓSEF KÖNYVÁROSNÁL – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítőtje, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: VERSEGHY 1805a, VERSEGHY 1808b, VERSEGHY 1812, VERSEGHY 1813.

409. oldal

de kivált a' Magyarok, és a' Törökök között való viszálykodásoknak köszönte, nem ugyan függetlenségét, de legalább még is létének fenn tartását – utalás a 16–17. századi hatalmi harcok időszakára, a Magyar Királyság három részre szakadása után az ország keleti részén kialakuló Erdélyi Fejedelemség köztes állapotára. Az erdélyi államalakulat szuverenitását a kezdetektől fogva korlátozták azok a tények, hogy az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, de továbbra is a formálisan soha fel nem számolt Magyar Királyság részének tekintették. E két nagyhatalom egymáshoz való viszonya határozta meg mindvégig a fejedelemség hatalmi berendezkedését és fejlődését. A török megszállás közel százötven éve alatt az Erdélyi Fejedelemség állandó küzdelmeket folytatott mind a nyugati, mind a keleti hódítások, katonai terjeszkedések ellen, végül az oszmánok magyarországi kiűzésével

került Habsburg fennhatóság alá (vö. R. VÁRKONYI 1984, KÖPECZI–BARTA 1989, 217–363, OBORNI 2014, GEBEI 2014.).

Most – bár a törökök magyarországi jelenlétének ténye a 16–17. századhoz kapcsolja a történetet, a fiktív események és szereplők folytán, pontos kronológiai datálásra, a cselekmény-idő történeti rekonstruálására nincs lehetőségünk.

Vazallussai – vazallus: hűbéres, a hűbérúrnak alárendelt személy vagy ország.

bíborának – (rég.) bíbor: az uralkodói hatalom, a hozzá tartozó felelősség és méltóság jelképe.

Szultán – arab uralkodói méltóság, a szövegben az Oszmán Birodalom uralkodójára vonatkozik az utalás. Személyének pontos azonosítására nem rendelkezünk támpontokkal, az oszmán–török szultánokról lásd: FODOR 2008.

410. oldal

e'föld az ő belső részeinek kincseit – Erdély bányászati szempontból gazdag területnek számított, erre önálló állammá alakulása után is kiemelt figyelmet szenteltek a terület vezetői. Az erdélyi kincstár bevételeit tetemes mennyiségben gyarapította az érctermelésből származó jövedelem (vö. ZSÁMBOKI 1997.).

Kolonistáknak – (rég.) kolonisták: telepesek, gyarmatosítók.

hortyogását – hortyog: mély, öblös hangon szuszog, fújtat.

411. oldal

Allah – az iszlámban az egyetlen igaz isten, az egyetlen örökkévaló és állandó. Minden létezőt az ő teremtő hatalma hozott létre, ennél fogva a világ minden létező eleme Allah szolgálatának van alárendelve. Mohamed próféta tanítása szerint egy az Isten, és nincs isten rajta kívül (vö. Korán 112. szúra: „Mondd: Ó Allah, az egyedülvaló, Allah, az örökkévaló! Nem nemzett és nem nemzetett. És senki nem fogható hozzá.” KORÁN 1987, 474.), így a muszlimok elutasítják a politeizmust, a kereszténységben található Jézus-képet és a Szentháromság fogalmát. Az iszlámban Allah képi ábrázolása tilos.

damascusi kard – kemény és hajlékony acélpengéjű keleti kézfegyver.

412. oldal

gyermekvezető – (rég.) nevelő, tanító.

életkomrájokból – (rég.) éléskamra.

413. oldal

borostyánnal meg koszorúzva – a borostyán az örökzöld növényekhez hasonlóan a halhatatlanság, az örök élet szimbóluma. Latin neve, a *hedera*, a magyar fordításokban gyakran babérként szerepel, így a borostyán- vagy babérkoszorú a győzelemmel elért hallhatatlanságot jelképezi (SZT 2001, 67, 82–83.).

gunnyóm – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

414. oldal

a'csudálatos szent Képhez búcsúért megyek – a búcsú a római katolikus egyház szerint a bűnbánat szentségében már megbocsátott bűnökért járó, ideig tartó büntetések elengedése. A búcsú elnyerésének egyik lehetősége a szent helyek felkeresése (VASS 2009, 27–28.). Az említett kegyhely a topográfiai utalások hiánya folytán nem azonosítható. A búcsújárásról lásd: BÁLINT–BARNA 1994, BARNA 2001, VASS 2009, BARNA 2014.

415. oldal

oda nyújtotta neki a' borostyánkoszorút fekete fátyollal körül borítva – a borostyánkoszorú és a fekete fátyol összekapcsolása a (hadi) dicsőség és a halál (gyász) ambivalens viszonyát szemlélteti. A keresztény szimbolikában a borostyán, gyakori temetői növényként, egyszerre jelképezi a halált és a hallhatatlanságot, a fekete fátyol pedig a gyászt. A borostyán- vagy babérkoszorú a görög-római hagyomány szerint a győztes hadvezérek, a költők és a bölcsek halhatatlan érdemeit szimbolizálja, erre a kettősségre utal a szöveghely (SZT 2001, 67, 82–83, 142.).

416. oldal

Szeben – Nagyszeben (Sibiu): város a mai Románia területén, korábban évszázadokon keresztül a Királyföld, a százszok kulturális és közigazgatási központja. A szövegben Erdély fővárosaként szerepel.

Despotának – (gör.) despota: úr; pejoratív értelemben: önkényúr, zsarnok.

418. oldal

sceptrumot – (lat.) itt: jogart.

419. oldal

etikétet – etikett: a társasági érintkezést meghatározó udvariassági és viselkedési szabályok összessége.

421. oldal

Porkolábnak – (rég.) porkoláb: rabot, vagy elzárt személyt őrző fegyveres.

423. oldal

Cancelláriusnak – kancellár: eredetileg az uralkodó mellett a hivatali ügyek vezetője.

oráculomokot – (lat.) orákulum: jós, jóslat.

Oláh országonn – Havasalföldön.

a' magos hegyeknek hosszú láncza – utalás a Kárpátok déli részére, amely évszázadokon keresztül természetes határt képezett Erdély és Havasalföld között.

424. oldal

dereglyénn – dereglye: elsősorban folyami teherszállításra használt, széles, alacsony építésű vízi jármű.

sutúlt – (rég.) préselt.

a' Dánaidák rostákkal merítenek – utalás a görög mitológia egyik történetére. Miután Danaosz király ötven leánya, akik apjuk parancsára férjeiket, Aigüptosz fiait a nászéjszakájukon megölték, azt a büntetést kapták az alvilágban, hogy örökké rostával kell vizet hordaniuk egy feneketlen hordóba (vö. GRAVES 1981a, 294–295.). A szövegbéli hasonlat Olfrida személyén keresztül a női lélek változékonyságának szemléltetéséül szolgál.

az esthajnali csillagnak – a Vénusz bolygó hagyományos, népi elnevezése.

425. oldal

SZONÉTA – Verseghy a költemény pontos fordítását közli. Kézirata: OSZK Kt, Quart. Hung. 3661, 65a.

accord – együtthangzás, legalább három különböző magasságú hang egyidejű megszólalása.
vászokot – (rég.) vász: rémkép.

426. oldal

Ecchónak – a visszhang nimfája a görög mitológiában.

428. oldal

boglárokat – (rég.) boglár: többnyire drágakövekkel, nemesfémekkel készített, ruhák, használati eszközök ékesítésére szolgáló dísz.

430. oldal

köcsögtesse – (rég.) kecsegtesse.

431. oldal

Garbanov és Sztachlov – a két gyilkos nemzetiségére vonatkozó információkat csupán Caigniez művében találunk: a két szereplőt (a *La forêt d'Hermannstadt* szövegében Storc és Orlaff néven) *valaques*-nak, azaz oláhnak nevezi. Egy román történész 1935-ös cikkében a megállapítás hamis képe ellen tiltakozik, mondván, hogy a dráma negatív képet fest a románokról (GHEORGHIU 1935. vö. CSATA 2015, 108–109.). A nemzetiségi besorolás a későbbi adaptációkból elmarad.

dákókat – (rég.) dák: törszerű szúró fegyver.

432. oldal

elementumoknak – (rég.) elementum: elem. – itt: természeti elem.

436. oldal

virogató – (rég.) virrasztó, éberen őrködő.

438. oldal

mértföldet – (rég.) mérföld: hosszmérték, egy magyar mérföld = 8, 3536 km.

439. oldal

motóla – (rég.) a fonál kötegekbe szedésére használt forgatható eszköz.

443. oldal

kajcs – (rég.) görbe.

444. oldal

Fúriái – a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüsöök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

445. oldal

Ariadne – a görög mitológiában Minósz király leánya, aki a Minótauroszt áldozatul szánt Thészeuszt egy fonal segítségével mentette ki az útvesztőből (vö. GRAVES 1981a, 499.).

450. oldal

alamisnát – (rég.) alamizsna: szegényeknek adott kisebb pénzösszeg, adomány.

somma – (rég.) összeg.

451. oldal

strázsák – (rég.) őrek.

453. oldal

Bolgárországi – a történetben említett szuverén királyság anakronizmusnak tekinthető. A 16–17. században a bolgár területek nem rendelkeztek függetlenséggel, a 14. századtól a 19. századig tartósan oszmán fennhatóság érvényesült. Földrajzilag némiképp pontosabb állítást kapunk a szövegben: „Egynehány nap alatt eljutván Oláh országonn keresztül a határokhoz, beléptek végtére Erdély országba”. (VERSEGHY 1813, 46.) E részlet tanúsága szerint Bolgárország Erdélytől délre fekvő állam, a kettő között pedig az oláhok országa helyezkedik el. Bár az európai török térhódítás idejében minden említett terület a megszállásuk alá került, a havasalföldi román fejedelemség valóban határt képezett az erdélyi és bolgár területek között.

Kézirat

OSZK Kt, Oct. Hung. 1476.

Megjelenés

A töredék a szerző életében nem jelent meg, modern kiadása: VERSEGHY 1983, 14–21.

Szövegkritika

A töredék a Deme Zoltán által sajtó alá rendezett gyűjteményben jelent meg, a filológiai hibákra és ellentmondásokra azonban már Fried István is felhívta a figyelmet: FRIED 1984, FRIED 1985. Jelen kötetben az említett kiadást (a címadás kivételével) figyelmen kívül hagyva, a kritikai kiadások gyakorlatához híven az eredeti kéziratot vettük alapul. A kézirat jól olvasható, viszonylag kevés javítást, törlést tartalmaz. A szöveget Verseghy írásgyakorlatához igazodva betűhíven közöljük, a változtatásokat, javításokat, törléseket lábjegyzetben jelöltük. Minthogy Verseghy eredeti kéziratán nem szerepel cím, a kötetünkben használt cím szerkesztői döntés nyomán született, amely egyrészt a korábbi kiadás gyakorlatát követi, másrészt érzékelteti a cím utólagos konstruáltságát.

Forrás, keletkezés

Az Országos Széchényi Könyvtár kézirtattárában található töredék keletkezésének időpontjáról nem rendelkezünk megbízható forrásokkal. Deme Zoltán kiadásának jegyzetében 1810 köré helyezi a kézirat keletkezését (VERSEGHY 1983, 239.), ezt a dátumot azonban egyetlen filológiai adat sem támasztja alá. Az autográf töredék több évtizeden át, hasonlóan Verseghy más kézirataihoz, a zirci apátság könyvtárában volt, míg az ötvenes évek derekán át nem került a nemzeti könyvtár kézirtattárába. A [*Siroki Mariska és Viszneki László*] című töredék, annak ellenére, hogy egy közel huszonhárom oldalnyi kísérletről van szó, jól szemlélteti Verseghy széleskörű prózai tájékozódását. Fried István szerint a töredék egyrészt egy *Kártigám*-imitáció elkészítésének kísérletét tükrözi, másrészt perspektívát nyit egy szélesebb, európai tájékozottság felé, mondván, a történet több pontján is Christoph Martin Wieland (1733–1813) *Dschinnistan* című gyűjteményének hatását mutatja (FRIED 1998, 19.). A torzóban maradt kísérlet rövidsége nem teszi lehetővé következetesebb összefüggések megállapítását, az azonban megkockáztatható, hogy eredeti prózai szövegről van szó. Mint ahogy forrását ez idáig nem lelte fel a filológiai kutatás, feltételezhető, hogy a korszakban regényfordításokkal foglalkozó, ezáltal a prózai irodalom különböző műfajaiban – legalább olvasottság szintjén – jártas Verseghy korábbi tapasztalataira építve kísérlet meg önerőből, nyugati forrásszöveg fordítása helyet, önálló, eredeti művet írni. Erre vonatkozó megállapításokat összefoglaló esztétikai értekezésében olvashatunk: „Mindenekelőtt tanulja meg a maga [t. i. a szerző – B. N.] etimológiájának és mondattanának szabályaihoz igazított hazai nyelvet [...] Fordítson azután kedvére és szabadon először prózai majd költői műveket külföldi nyelvekből [...] Ezekkel a törekvésekkel kapcsolja össze a régi és újabb klasszikusoknak [...] ajánlott tanulmányozását. Utánozza ezeknek rövidebb műveit, olyan műfajban, amely szellemének és hajlamának leginkább megfelel [...] Legyen végül, hogy merészsze magát rászánni eredeti művekre is, amelyek hosszabb gyakorlás után a tökéletességnek olyan fokára fognak majd jutni, amelyet a klasszikusoktól szoktunk megkívánni.” (VERSEGHY 1973, 28–29.) Töredékének befejezetlensége nem tekinthető szerzői kudarcnak, ismerte a szerző

hányattatott anyagi sorsát, mely más típusú munkavégzésre kényszerítette, kiszorítva az érdeklődés szerinti munkákat, a haszonnal kecsegtető munkák „javára”.

A történet kezdetén egy török aga szerelmével ostromolja Siroki Mariskát, aki Viszneki László jegyese lévén visszautasítja az aga ajánlatait. Hogy a török próbálkozásait siker koronázza, Mariska dajkája varázslathoz folyamodik, felkeresi a közelben tanyázó „bűbájost”, hogy erejével vegye rá Mariskát a szerelem viszonzására. A szöveg ezen a ponton megszakad. Bár a török hódoltság időszaka és szereplői a történeti próza hagyományához rendeli a szöveget, a történelmi tematikába fokozatosan beszűrődő mesei elemek, varázslatos teremtmények révén Verseghy töredéke közelítést tesz egy más típusú műfaj felé is. A felvilágosodás egyik kedvelt regénytípusa a „tündérróman”, melynek nevezetessége, hogy rendkívül stilizált módon dolgoz fel népmeséket, népmesei motívumokat regény formában. Ekkor jelennek meg nálunk a keleti kultúra egzotikumai, az európai művelődés orientalizmusára érzékenyen reflektáló Marie-Catherine D’Aulnoy (1650 k.–1705) vagy Wieland meséi, s ezeknek különböző átdolgozásai. Széleskörű prózai tájékozottságának fényében pedig valószínűsíthető, hogy ezek a szövegek hatással lehettek Verseghy töredékére (WÉBER 1959, 33.). A töredékről ez idáig sem ismertetés, sem részletesebb elemzés nem született, szakirodalmi említettsége szórványos, feldolgozása várat magára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

455. oldal

Morva Ország – a mai Csehországhoz tartozó történelmi régió. Az évszázadok során több, független állam jött létre a területen, később szuverenitását elvesztve különböző államalakulatok részévé vált. A 16. században Habsburg fennhatóság alatt állt.

súgár – (rég.) magas, vékony termetű.

Siroki várhoz – Sirok vára a 16. századi török hódításokkal a magyar-török határvonal egyik végvárává vált. Az oszmán közigazgatás formálisan már 1550-ben a hatvani szandzsákhöz sorolta, a siroki náhije központjaként, noha magát az erődítményt csupán 1596-ban, Eger eleste után szerezték meg. A hódoltság időszaka 1687 őszén ért véget. Verseghy korában az egykori vár már több évtizede romos állapotban volt (vö. Kovács 1975, Soós 1975, 435–439, FÜLÖP 2004.).

csalmájával – csalma: török fejfedő, turbán.

Ága – aga: alacsonyabb rangú katonai vagy közigazgatási tisztviselő, többnyire a náhijék élén álló méltóság.

456. oldal

háremeikbe – hárem: az iszlám vezetők magánlakosztálya, a feleségek, ágyasok és gyermekek lakóhelye a palotában.

Bégek – (rég.) bej: kisebb közigazgatási egységek, többnyire szandzsákok élén álló tisztviselő.

Basának – (rég.) pasa: a legmagasabb rangú katonai-közigazgatási vezetőt illető méltóság.

somma – (rég.) pénzösszeg.

457. oldal

jószága – (rég.) birtoka.

458. oldal

lánnával – lána: vékony, lapított érc, fémlemez.

boglárokkal – (rég.) boglár: többnyire drágakövekkel, nemesfémekkel készített, ruhák, használati eszközök ékesítésére szolgáló dísz.

filigrán – vékony arany vagy ezüst szálakból készített ötvösmunka, ékszer.

salygatást – (rég.) sajt: sandít.

459. oldal

szövevényel – szövevény: ruhaneműk készítésére használt szövet.

460. oldal

Bűbajos – (rég.) a régi néphiedelemben a természetfeletti erővel rendelkező, ördögös, boszorkányos cselekedeteket végrehajtó titokzatos személyt illették a jelzővel, aki képes volt beteljesíteni az emberek kívánságait.

szinfogás – kifogás, ürügy.

Hatvanba a' Basához – Hatvan szinte a teljes magyarországi török megszállás ideje alatt oszmán kézen volt. 1544-es elfoglalása után a környéken kialakított szandzsák székhelyévé tették, ebbéli minőségét közel százötven évig, az 1686-os felszabadulásáig megtartotta (vö. Soós 1975, 250–255, SZÁNTÓ 1985, 28–31, SUGÁR 1987.).

csevegésre – csevegés – itt: madárzsivaj.

bogatlan tölgyfa – ágait, leveleit vesztett, lomb nélküli fa.

fertályt – (rég.) negyedtet.

461. oldal

Ábrakadabra – ősi mágikus formula, ráolvasás. Eredetileg lázas megbetegedések ellen alkalmazták misztikus ráolvasás vagy talizmánra vésett varázsige formájában. Magának a szónak az eredete ismeretlen, egyes értelmezések szerint a gnosztikus istenség, Abraxas nevéből származik, akinek görög betűkkel leírt neve számmértékben 365-öt tesz ki. Az összefüggés sajátos értelmezést kap Baszilikész, ókori gnosztikus filozófus kozmológiájában, aki szerint a 365 létező mennyország közül az utolsó mennyországot a zsidók Istene uralja, de mind a 365 mennyországon uralkodó legfelsőbb elv Abraxas (vö. FILORAMO 2000, 338, DRURY 2002, 7–8, 36.).

a' szomszédságban a' Kékesenn – utalás a Gyöngyös közelében fekvő csúcsra, a környék legmagasabb pontjára.

AZ ÉN KEDVES URAM BÁTYÁMNAK SÁNDI GÁBOR
FŐSTRÁZSAMESTER ÚRNAK ÉLETE ÉS VÉLEKEDÉSEI

Kézirat

OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 28b–29a.

Megjelenés

A szöveg a szerző életében nem jelent meg, a töredéket közli: GÁLOS 1938, 373–374.

Szövegkritika

A függelékben közreadott töredék a fogságban különböző szövegekkel teleírt Uránia-kötetben maradt fenn. A nyomtatott szöveg margójára és sorai közé beírt kézirat autográf, kevés javítást tartalmaz, ezek minden esetben Verseghy kezétől származnak. A szöveget Verseghy gyakorlatát követve betűhíven közöljük, módosításait, javításait lábjegyzetben jelöltük.

Forrás, keletkezés

A töredék forrására és keletkezésére vonatkozó adatokat lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* jegyzetanyagában (→ 485–489.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

465. oldal

Ne philosophons pas, disoit Socrate pour l'école: philosophons pour la vie civile. Il importe bien moins d'être savant, que de savoir vivre – (fr.) lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* Tárgyi és nyelvi magyarázatai között (→ 504.).

praxisbül – (lat.) praxis: gyakorlat.

Majorennis – (lat.) nagykorú.

commoditásokkal – (lat.) kommoditás: kényelem.

466. oldal

maxima – (lat.) irányelv.

merevény – (rég.) merev, szabályokhoz kötött.

conversatiókbül – (lat.) konverzáció: társalgás, társasági érintkezés.

complementumokbül – (fr.) komplement: bók, hízelgés.

contestatiókbül – (lat.) kontesztáció: állítás, kijelentés.

etikéttel – etikett: magas rangú körökben előírt viselkedési formák rendszere.

Rövidítésjegyzék

RÖVIDÍTÉSEK

bev.	bevezetőt írta
Bp.	Budapest
et al.	'a többiek'
ford.	fordító
főszerk.	főszerkesztő
fr.	francia
gör.	görög
i. e.	időszámításunk előtt
i. sz.	időszámításunk szerint
jegyz.	jegyzeteket írta
k.	körül
kiad.	kiadta
lat.	latin
ném.	német
ol.	olasz
rég.	régies
szerk.	szerkesztő
t. i.	tudniillik
Uo.	ugyanott
Uő.	ugyanő
ur.	uralkodott
vál.	válogatta
vö.	vesd össze
[]	a főszövegben és a szövegkritikai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
< >	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott szövegrész
<...?>	szövegkritikai jegyzetekben: bizonytalan olvasatú, egyértelműen meg nem fejtett, áthúzott szövegrész
	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban betoldott szövegrész

KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK RÖVIDÍTÉSE

MTA KIK	Magyar Tudomány Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye (Budapest)
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)

PERIODIKÁK RÖVIDÍTÉSE

EPhK	Egyetemes Philológiai Közlöny
HK	Hadtörténelmi Közlemények
HT	Hazai Tudósítások
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MK	Magyar Kurír
MKsz	Magyar Könyvszemle
MNyr	Magyar Nyelvőr
NALK	Neue Annalen der Literatur und Kunst

Bibliográfia

- AJTAY 1807 = AJTAY Sámuel, *Fedor és Mária, vagy a' holtig-tartó ritka hűség, és a' nagyra vágyásból származott gyászos, de méltó szerentsétlenség Tüköre*, Posonyban, Belnay György Aloys betüivel, 1807.
- ALMARICH 1808 = *Almarich, Herzog von Siebenbürgen oder der Wald bei Hermannstadt*, Pest, Hartleben, 1808.
- ALMÁSI BALOGH 1829 = ALMÁSI BALOGH Sámuel, *A' Különcz*. Rajzolatja az emberi szívnek. Lafontaine után F. Almási Balogh Sámuel által, Pesten, Wigand Ottónál, 1829.
- ANGYALFY 1810 = *Angyalfy Károlynak jegyzőkönyve*. Lafontaine után, Posonyban, Belnay György Aloys' betüivel, 1810.
- BALÁZS–PENKE 2012 = BALÁZS Péter, PENKE Olga, *Montesquieu műveinek és gondolatainak fogadtatása a 18. század végétől napjainkig Magyarországon*, ItK, 2012/1, 3–21.
- BÁLINT–BARNA 1994 = BÁLINT Sándor, BARNA Gábor, *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*, Bp., Szent István Társulat, 1994.
- BALOGH 1824 = [ALMÁSI] BALOGH Sámuel, *A' románokról*, Tudományos Gyűjtemény, 1824/4, 70–91.
- BÁNLAKY 1929 = BÁNLAKY József, *A magyar nemzet hadtörténelme. A hódító hadjáratok és a keleti háborúk időszaka (1077–1235-ig)*, Bp., Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1929.
- BARNA 2001 = BARNA Gábor, *Búcsújárók. Kölcsönhatások a magyar és más európai vallási kultúrákban*, Bp., Lucidus Kiadó, 2001 (Kisebbségkutatás Könyvek).
- BARNA 2014 = BARNA Gábor, *Vallási néprajzi tanulmányok*, Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014.
- BARTONIEK 1929 = BARTONIEK Emma, *Magyar történeti forráskiadványok*, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1929.
- BAYER 1887 = BAYER József, *A nemzeti játékszín története. Első kötet*, Bp., 1887.
- BÉLA 1810 = *Béla der Blinde, König der Ungarn. Eine historisch-romantische Skizze*, Pest, Hartleben, 1810.
- BÉLA 1811 = *Béla der Blinde, König der Ungarn. Eine historisch-romantische Skizze*, Lipcse, Gerhard Fleischer dem Jüngern, 1811.
- BENKŐ 1777–1778 = [Iosepho BENKŐ], *Transsilvania sive magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediterranea dictus. Orbi nondum satis cognitus. Nunc multifariam, at strictim illustratus I–II*, Vindobonae, Typis Josephi nob. de Kurtzbök, 1777–1778.
- BESSENYEI 1990 = BESSENYEI György, *Színművek*, kiad. BÍRÓ Ferenc, Bp., Akadémiai Kiadó, 1990 (Bessenyei György Összes Művei).
- BITTERLI 1982 = BITTERLI, Urs, *„Vadak” és „civilizáltak”. Az európai–tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete*, ford. BENDL Júlia, Bp., Gondolat Kiadó, 1982.
- BOZÓKI 1803 = [BOZÓKI István], *Fáon és Hersze*. Lafontainból, Széphalom, 1803.
- BURKE 1984 = BURKE, Peter, *A populáris kultúra a történettudomány és az etnológia mezsgyéjén*, Ethnographia, 1984/3, 362–373.

- CAIGNIEZ 1806 = CAIGNIEZ, Louis-Charles, *La forêt d'Hermannstadt, ou la fausse Épouse, mélodrame en trois actes*, Párizs, 1806.
- CASTELLI-RÖSLER 1805 = CASTELLI, Ignaz Franz, RÖSLER, Johann Joseph, *Elisene, Prinzessin von Bulgarien: eine Oper in drei Aufzügen*, 1805.
- CHARTIER 2000 = CHARTIER, Roger, „Népi” olvasók, „népszerű” olvasmányok a reneszánsztól a klasszicizmusig = *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, szerk. Guglielmo CAVALLO, Roger CHARTIER, ford. SAJÓ Tamás, Bp., Balassi, 2000, 305–320.
- CONDILLAC 1775 = CONDILLAC, Étienne Bonnot de, *Cours d'Étude pour l'Instruction du Prince de Parme. Tome Premier*, A Parme, 1775.
- CONDILLAC 1779 = CONDILLAC, Étienne Bonnot de, *Cours d'Étude pour l'Instruction du Prince de Parme. Tome Quatrieme*, Genève, 1779.
- CR 1786 = *A Catalogue of the Rarities, to be seen at Don Saltero's coffee-house in Chelsea*, 1786.
- CsÁSZÁR 1900 = CsÁSZÁR Elemér, *Magyar utópia a XIX. század elejéről*, ItK, 1900/4, 417–436.
- CsÁSZÁR 1903 = CsÁSZÁR Elemér, *Verseghy Ferenc élete és művei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1903.
- CSATA 2015 = CSATA Adél, *Nemzetképek Verseghy Ferenc Almarék erdélyi herceg, avagy a szebeni erdő c. regényfordításában = Homo Viator. Tanulmányok az irodalom-, nyelv- és kultúratudományok köréből*, szerk. MIHÁLY Vilma-Irén, PAP Levente, PIEDNER Judit, TAPODI Zsuzsa, Bukarest–Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár, RHT Kiadó–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015, 99–110.
- CSERI 1809a = CSERI Péter, *A' Megengesztelődés. Egy háznép igaz történetén épült román, Posonyban 's Pesten, Fűskuti Landerer Mihály költségével*, 1809.
- CSERI 1809b = CSERI Péter, *Idda vagy a' Szerelemföltés ereje, Posonyban 's Pesten, Fűskuti Landerer Mihály költségével*, 1809.
- CSETRI 1997 = CSETRI Elek, „Katonának tött az átok” *Verbuválás és katonafogás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején, 1792–1815*, HK, 1997/3, 496–522.
- CSETRI 1999 = CSETRI Elek, „Katonának tött az átok” *A katonáskodással szembeni ellenállás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején, 1792–1815*, HK, 1999/4, 723–755.
- CSOKONAI 1978 = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Cultura = CsOKONAI VITÉZ Mihály, Színművek 2 (1795–1799)*, kiad. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, Bp., Akadémiai, 1978 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
- CSOKONAI 1999 = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Levelezés*, kiad. DEBRECZENI Attila, Bp., Akadémiai, 1999 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
- CSORBA 1976 = CSORBA Csaba, *Pest városfalának vázlatos története*, Budapest Régiségei, 1976/1, 349–368.
- DEÁKY FÜLÖP 1830 = [DEÁKY FÜLÖP Sámuel], *Rapháel vagy A' csendes élet*. Lafontaine August után, Budán, Burián Pál könyvárosnál, 1830.
- DEÁKY FÜLÖP 1832 = DEÁKY FÜLÖP Sámuel, *Természet és Szerelem*. Lafontainétól Deáky Fülöp Sámuel, Kološvártt, Burián Pál könyvárosnál, 1832.
- DEÁKY FÜLÖP 1833 = [DEÁKY FÜLÖP Sámuel], *Tinka, vagy a' férfi-próba*. Lafontaine után, Kološvártt, Burián Pál könyváros sajátja, 1833.
- DEBRECZENI 2014 = DEBRECZENI Attila, *Kritikai kiadás papíron és képernyőn = Textológia – filológia – értelmezés: Klasszikus magyar irodalom*, szerk. CZIFRA Mariann, SZILÁGYI Már-

- ton, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 55), 24–37.
- DEME 1985 = DEME Zoltán, *Verseghy könyvtára*, Bp., Akadémiai, 1985 (Irodalomtörténeti Füzetek, 113).
- DESGRAVES 2003 = DESGRAVES, Louis, *Montesquieu*, ford. DEÁK Attila, Bp., Osiris Kiadó, 2003.
- DOBÓCZKI 1912 = DOBÓCZKI Pál, *Verseghy „Külneki Gilméta”-jának forrása*, EPhK, 1912/, 65–67.
- DONCSE CZ 2016 = DONCSE CZ Etelka, *Szerzetesrendi hovatartozás és irodalom. Közéltések Verseghy Ferenc fogság előtti pályaszakaszához*, Doktori disszertáció (kézirat), 2016.
- DRURY 2002 = DRURY, Nevill, *A miszticizmus és az ezoterikus tanok lexikona*, ford. MAGDUS Rita, Bp., Elektra, 2002.
- DUGONICS 2002 = DUGONICS András, *Etelka*, kiad. PENKE Olga, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2002 (Csokonai Könyvtár. Források, Régi kortársaink, 8).
- FÁBIÁN 1967 = FÁBIÁN Pál, *Az akadémiai helyesírás előzményei. Helyesírásunk alakítására irányuló tudatos törekvések 1772 és 1832 között*, Bp., 1967.
- FÁBRI 1987 = FÁBRI Anna, *Az irodalom magánélete. Irodalmi szalonok és társaskörök Pesten 1779–1848*, Bp., Magvető Kiadó, 1987.
- FARB AKY 1998 = FARB AKY Péter, *A tabáni Hét Választófejedelem fogadó házcsoportjának építéstörténete = Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*, szerk. BARDOLY István, LÁSZLÓ Csaba, Bp., Országos Múemlékvédelmi Hivatal, 1998 (Művészettörténet – Múemlékvédelem, 10), 427–441.
- FARKAS 1805 = [FARKAS Károly], *A' Szerelem és a Hüségte lenség*. Rege a hajdani korból, Budán, Landerer Anna, 1805.
- FARKAS 1814 = [FARKAS József], *A' Hüvség Jutalma*. Lafontaine után F. J., Pesten, Trattner János Tamás betüivel és költségeivel, 1814.
- FÁY 1807 = [FÁY András], *Bokréta*, melyel Hazájának kedveskedik F. F. A., Pesten, Trattner Mátyás betüivel, 1807.
- FILORAMO 2000 = FILORAMO, Giacomo, *A gnoszticizmus története*, ford. DOBOLÁN Katalin, Bp., Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2000.
- FODOR 2008 = FODOR Pál, *Oszmán-török szultánok = Magyar művelődéstörténeti lexikon: középkor és kora újkor*, 8, főszerk. KÖSZEGHY Péter, Bp., Balassi, 2008, 406–411.
- FÖLDI 1801 = FÖLDI János, *Természeti História. A' Linne Systémája szerint. Első tsumó. Az állatok országa*, Pozsonban, Wéber Simon Péter költségével, és betüivel, 1801.
- FONT 1999 = FONT Márta, *Könyves Kálmán és kora*, Szekszárd, 1999 (Az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola Társadalomtudományi Monográfiásorozata, 1).
- FONT 2007 = FONT Márta, *A középkori Magyar Királyság. Az Árpád-bázi királyok kora (970–1301) = Magyarország története*, főszerk. ROMSICS Ignác, Bp., Akadémiai, 2007 (Akadémiai Kézikönyvek), 40–169.
- FRIED 1963 = FRIED István, *Verseghy Ferenc, a pedagógus*, Köznevelés, 1963/22, 794–795.
- FRIED 1984 = FRIED István, *Megjegyzések Verseghy Ferenc kiadatlan írásai I. kötetéhez*, It, 1984/3, 756–765.
- FRIED 1985 = FRIED István, *Egy kis Verseghy-filológia. Megjegyzések a Verseghy Ferenc kiadatlan írásai II. c. kötetéhez*, It, 1985/4, 956–966.

- FRIED 1998 = FRIED István, *Verseghy Ferenc prózaafordulata = In memoriam Verseghy Ferenc 5. Emlékkönyv a Szolnokon 1997. szeptember 18–19-én rendezett Verseghy tudományos ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, 1998, 10–19.
- FRIED 2003 = FRIED István, *Verseghy Ferenc „romános rajzolatai” és történelmi témájú magyartársai = In memoriam Verseghy Ferenc 6. Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, 2003, 7–20.
- FRIED 2013 = FRIED István, *Jókai és a pénz = Gazdasági teológia*, szerk. Fogarasi György, Szeged, 2013 (Et al. Kritikai Elmélet Online, 1). 147–165.
- FÜLÖP 1978 = FÜLÖP Géza, *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Bp., Akadémiai, 1978 (Irodalomtörténeti Könyvtár, 33).
- FÜLÖP 2004 = FÜLÖP András, *Adatok a siroki vár építéstörténetéhez = Agria XL. Az Egri Múzeum Évkönyve*, szerk. PETERCSÁK Tivadar, VERES Gábor, Eger, 2004, 137–162.
- GAÁL 1803–1804 = GAÁL György, *A tudós palótz, avagy Furkát Tamásnak Mónosbélbe lakó sógor-urához írt levelei*, Budán, Konrád Ádolf Hartlébennek Könyves Boltjába, 1803–1804.
- GÁLOS 1938 = GÁLOS Rezső, *Verseghy és a Tristram Shandy*, ItK, 1938/4, 372–375.
- GÁLOS 1941a = GÁLOS Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan tanító-költeménye. Első közlemény*, ItK, 1941/1, 71–82.
- GÁLOS 1941b = GÁLOS Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan tanító-költeménye. Második, befejező közlemény*, ItK, 1941/2, 170–180.
- GÁRDONYI 1930 = GÁRDONYI Albert, *Régi pesti könyvkereskedők*, Bp., A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1930.
- GAZDA 1988 = GAZDA István, *Könyvkereskedők a régi Váci utcában a pesti könyvnyomtatás első száz évében*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988.
- GEBEI 2014 = GEBEI Sándor, *Az Erdélyi Fejedelemség válságos évtizedei (1657–1711) = Fortuna vagy Fatum árnyékában? Fejezetek az Erdélyi Fejedelemség történetéből*, szerk. KOVÁCS KISS Gyöngy, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2014, 267–291.
- GEREVICH 1975 = GEREVICH László, *Buda = Várépítészetünk*, főszerk. GERŐ László, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1975, 87–109.
- GHEORGHU 1935 = GHEORGHU, N. A., *Sibiul intr-o melodramă franceză, la 1805*, Revista istorică, 1935/10–12, 334–337.
- GRABARITS 2005 = GRABARITS István, *A szőlő és a bor előfordulása a régi gyógyszerkincsben = Orvostörténeti Közlemények. Communicationes de Historia Artis Medicinae*, 190–193, szerk. KAPRONCZAY Károly, Bp., Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, 2005, 229–234.
- GRANASZTÓI 2007 = GRANASZTÓI Olga, *Cenzúra, hitvédők, könyvkereskedők és olvasók = A magyar irodalom történetei. A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, Bp., Gondolat, 2007, 656–667.
- GRAVES 1981a = GRAVES, Robert, *A görög mítoszok I*, ford. SZIJGYÁRTÓ László, Bp., Európa Kiadó, 1981.
- GRAVES 1981b = GRAVES, Robert, *A görög mítoszok II*, ford. SZIJGYÁRTÓ László, Bp., Európa Kiadó, 1981.

- GYÖRGY 1912 = GYÖRGY Lajos, *Verseghy Ferenc Természetes Emberének forrása*, It, 1912/1–2, 53–60.
- GYÖRGY 1941 = GYÖRGY Lajos, *A magyar regény előzményei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941.
- HAJDÚ 1985 = HAJDÚ Lajos, *Büntett és büntetés Magyarországon a 18. század utolsó harmadában*, Bp., Magvető Kiadó, 1985.
- HALMÁGYI 2014 = HALMÁGYI Miklós, *Középkori eredetmondák. Gondolatok magunkról és másokról*, Szeged, Belvedere Meridionale, 2014.
- HANÁK 1985 = HANÁK Péter, *A másokról alkotott kép. Polgárosodás és etnikai előítéletek a magyar társadalomban a 19. század második felében*, Századok, 1985/5–6, 1079–1104.
- HARTVIG 2000 = HARTVIG Gabriella, *Laurence Sterne Magyarországon 1790–1860*, Bp., Argumentum, 2000 (Irodalomtörténeti Füzetek, 146).
- HÁSZ-FEHÉR 2000 = HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében. Fáy András irodalomtörténeti helye*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2000 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 21).
- HÉRODOTOSZ 2007 = HÉRODOTOSZ, *A görög–perzsa háború*, ford. MURAKÖZY Gyula, Bp., Osiris, 2007 (Sapientia Humana).
- HEVESI 1929 = HEVESI András, *A magyar vonatkozású francia színművek bibliográfiája*, MKSz, 1929/1–2, 64–86.
- HITES 2011 = HITES Sándor, *Gazdaság, pénz, piac, üzlet, irodalom: a New Economic Criticism*, Helikon, 2011/4, 467–496.
- HODINKA 1913 = HODINKA Antal, *Kálmán királyunk 1099-iki peremyői csatája*, HK, 1913, 325–346, 524–544.
- HOFER 1994 = HOFER Tamás, *Népi kultúra, populáris kultúra = Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*, szerk. KISBÁN Eszter, Bp., MTA Néprajzi Kutatóintézet, 1994, 233–247.
- HOFMANNSEGG 1887 = *Gróf Hofmannsegg utazása Magyarországon 1793–1794-ben*, ford. bev. BERKESZI István, Bp., Franklin Társulat, 1887.
- HOLLER 2003 = HOLLER László, *Ki állította össze a Képes Krónikát? Egy új hipotézis*, ItK, 2003/2–3, 210–242.
- HOLSOVSZKY 1808a = *Lelemények*. Öltöztette Szombathelyi Holosovszki Imre, Pesten, Hartleben Konrád Adolf könyvárosnál a Vátzi Utszában, 1808.
- HOLSOVSZKY 1808b = *Rózika' Titkai*. Magyarázta Szombathelyi Holosovszky Imre, Pesten, Hartleben Adolf Könyvárosnál, 1808.
- HORATIUS 1961 = *Horatius Összes Versei. Opera Omnia Horati*, szerk. BORZSÁK István, DEVECSERI Gábor, Bp., Corvina, 1961.
- HORVÁT 1806 = BOLDOGRETI VIG László [HORVÁT István], *Versegi Ferentznek megfogyatkozott okoskodása A' tiszta magyarságban. Mellyet a józan okoskodásnak törvényeiből kibozatott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hív tanítványa és szerető barátja*, Pesten, 1806.
- HORVÁT 1967 = *Mindennapi. Horvát István pest-budai naplója 1805–1809*, szerk. SZAUDER Józsefné, TEMESI Alfréd, Bp., Tankönyvkiadó, 1967.
- HORVÁT-FERENCZY 1990 = *Horvát István és Ferenczy János levelezése*, kiad. Soós István, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1990 (Commercium Litteraria Eruditorum Hungariae, Magyar Tudósok Levelezése, 2).

- HORVÁTH 2009 = HORVÁTH Judit, *Az etimológiai kutatások történetéhez*, THL2, 2009/1–2, 28–36.
- HUTÁS 1972 = HUTÁS Magdolna, *Az ikes ragozás állapota Révai Miklós korában*, Bp., Akadémiai, 1972.
- ILOSVAY 1807 = [ILOSVAY Sámuel], *Palugyay Története*. Melly az iffju Palugyay Andrásnak Bubek Kriskával való hiv szerelmét foglalja magában, Pesten, Eggenberger Józsefnél, 1807.
- Joó 1938 = Joó Tibor, *Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban*, MKsz, 1938/1, 72–73.
- KARDOS 1931 = KARDOS Albert, *Kazinczynak rendes, másnak különös*, MNyr, 1931/7–8, 120–121.
- KAZLEV III = KAZINCZY Ferenc *Levelezése: 1803–1805*, III, kiad. VÁCZY János, Bp., MTA, 1892.
- KAZLEV XXIII = KAZINCZY Ferenc *Levelezése: 1927 óta előkerült, és kötetbe nem foglalt levelek gyűjteménye*, XXIII, kiad. BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza, Bp., Akadémiai, 1960.
- KERÉNYI 2002 = KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002.
- KERÉNYI 2008 = KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete*, Bp., Osiris, 2008.
- KÉZAI 2004 = KÉZAI Simon, *A magyarok cselekedetei* = ANONYMUS, *A magyarok cselekedetei*, KÉZAI Simon, *A magyarok cselekedetei*, ford. VESZPRÉMY László, BOLLÓK János, jegyz. VESZPRÉMY László, Bp., Osiris Kiadó, 2004 (Millenniumi Magyar Történelem. Források), 87–124.
- KIS 1804 = [KIS János], *Emberi Indulatok Tüköre*, rész szerint igaz, rész szerint költött Történetekben. Nagy részint Lafontaine után, Pozsonyban, Wéber Simon Péter költségével és betűivel, 1804.
- KISFALUDY 1818 = FÜREDI Vida [KISFALUDY Sándor], *A' Recenziókról*, Tudományos Gyűjtemény, 1818, VI, 12–13.
- KISFALUDY 1931 = *Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái*, kiad. GÁLOS Rezső, Győr, 1931.
- KITAIBEL 1799–1812 = [Francisci Comitiss WALDSTEIN et Pauli KITAIBEL], *Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae I–III*, Viennae, Typis Matthiae Andreae Schmidt, Caes. Reg. Aul. Typogr. 1799–1812.
- KK 2004 = *Képes Krónika*, ford. BOLLÓK János, jegyz. SZOVÁK Kornél, VESZPRÉMY László, Bp., Osiris Kiadó, 2004 (Millenniumi Magyar Történelem. Források).
- KMTL 1994 = *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*, főszerk. KRISTÓ Gyula, szerk. ENGEL Pál, MAKK Ferenc, Bp., Akadémiai, 1994.
- KNAPP–TÜSKÉS 2009 = KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Sedes Musarum. Neolatin irodalom, tudománytörténet és irodalomelmélet a kora újkori Magyarországon*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2009 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 44).
- KÖLCSEY 2008 = KÖLCSEY Ferenc, *Parainesis. Kölcsey Kálmánhoz* = Uő, *Erkölcsei beszédek és írások*, kiad. ONDER Csaba, Bp., Universitas, 2008 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái), 46–81.
- KÖPECZI 1979 = KÖPECZI Béla, *A vadember jelképe Közép- és Kelet-Európában*, It, 1979/1, 79–89.

- KÖPECZI–BARTA 1989 = *Erdély rövid története*, szerk. KÖPECZI Béla, BARTA Gábor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1989.
- KORÁN 1987 = *Korán*, ford. SIMON Róbert, Bp., Helikon Kiadó, 1987.
- KÖRMENDI 2014 = KÖRMENDI Tamás, *Szent László és Horvátország = Nagyvárad és Bihar a korai középkorban. Tanulmányok Biharország történetéről 1.*, szerk. ZSOLDOS Attila, Nagyvárad, Varadinum Kulturális Alapítvány, 2014, 81–100.
- KOVÁCS 1975 = KOVÁCS Béla, *Sirok = Várépítészetünk*, főszerk. GERŐ László, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1975, 250–254.
- KOVÁCS 2014 = KOVÁCS Szilvia, *A kunok története a mongol hódításig*, Bp., Balassi Kiadó, 2014 (Magyar Őstörténeti Könyvtár, 29).
- KOVÁCS 2016 = KOVÁCS Szilvia, *A kunok története a magyarországi betelepedésük előtt = A Szent Domonkos Rend és a kunok*, szerk. BARNA Gábor, Szeged, MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2016, 17–28.
- KOVÁCS–ZIMONYI 2016 = KOVÁCS Szilvia, ZIMONYI István, *Besenyők, úzok és kunok a Kárpát-medencében = Török nyelvű népek a középkori Magyar Királyságban*, szerk. KOVÁCS Szilvia, ZIMONYI István, Szeged, SZTE BTK Altajisztikai Tanszék, 2016, 7–34.
- KRISTÓ 1986 = KRISTÓ Gyula, *Az Árpád-kor háborúi*, Bp., Zrínyi Kiadó, 1986.
- KUNT 2003 = KUNT Ernő, *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*, Bp., Hamvas Könyvek, 2003.
- KURCZ 1964 = KURCZ Ágnes, *Anjou-kori történetíróink kérdéséhez*, ItK, 1964/3, 358–368.
- KÜKÜLLEI 1960 = KÜKÜLLEI János és a *Névtelen Minorita Krónikája*, ford. GERÉB László, bev. TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre, Bp., Magyar Helikon, 1960 (Monumenta Hungarica, 4).
- LABÁDI 2012 = *Barátságos mulatozások. Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből*, kiad. LABÁDI Gergely, Bp., Universitas Kiadó, 2012 (Régi Magyar Költők Tára. XVIII. század, 13).
- LABÁDI 2014a = LABÁDI Gergely, *Könyvek távolról. A magyar regény 1807-ben*, It, 2014/3, 311–332.
- LABÁDI 2014b = LABÁDI Gergely, *A' Magyar Páméla és forrása = Kis János, A' Magyar Páméla*, kiad. LABÁDI Gergely, Bp., reciti, 2014 (ReTextum, 1), 7–42.
- LAFONTAINE 1792 = VON MILTENBERG [LAFONTAINE, August Heinrich Julius], *Der Naturmensch*, Halle, Michaelis und Bispink, 1792.
- MAGYAR 2008 = MAGYAR Erzsébet, „Társalkodási kertek, promenádok, mulató- és népkertek”. *A Habsburg monarchia közparkjai: magánkertek és városi parkok buda-pest társas életében (~1870–1918). Kitekintéssel Bécsre, Prágára és Zágrábra*, Doktori disszertáció, ELTE BTK, 2008.
- MARCELLINUS 1993 = MARCELLINUS, Ammianus, *Róma története*, ford. SZEPESY Gyula, jegyz. ADAMIK Tamás, Bp., Európa, 1993.
- MARGÓCSY 1981 = MARGÓCSY István, *Verseghy Ferenc esztétikája*, ItK, 1981/5–6, 545–560.
- MARGÓCSY 1987 = MARGÓCSY István, *Révai Miklós és a magyar nyelvutudomány önállósulása*, It, 1987/4, 539–581.
- MARGÓCSY 1988 = MARGÓCSY István, *A Révai–Verseghy vita eszme- és kultúrtörténeti vonatkozásai = In memoriam Verseghy Ferenc*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, 1988, 48–59.
- MARGÓCSY 1999 = MARGÓCSY István, *Petőfi és az irodalmi gépezet. Petőfi mint modern polgári író = Uó, Petőfi Sándor. Kísérlet*, Bp., Korona, 1999.

- MARSDEN 1811 = MARSDEN, William, *The History of Sumatra, containing an account of the government, laws, customs, and manners of the native inhabitants, with a description of the natural productions, and a relation of the ancient political state of that island*, London, 1811.
- MEZEY 2003 = *Magyar alkotmánytörténet*, szerk. MEZEY Barna, Bp., Osiris Kiadó, 2003.
- MHT 2015 = *Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*, szerk. HERMANN Róbert, Bp., Zrínyi Kiadó, 2015.
- MNL 1998 = *Magyar Nagylexikon*, 6. Csen–Ec, főszerk. BERÉNYI Gábor, Bp., Magyar Nagylexikon Kiadó, 1998.
- MOLNÁR V. 2015 = MOLNÁR V. Attila, *Kitaibel. Egy magyar tudós élete*, Debrecen, Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar Növénytani Tanszék, 2015.
- MONTESQUIEU 2000 = MONTESQUIEU, *A törvények szelleméről*, ford. CSÉCSY Imre, SEBES-
TYÉN Pál, Bp., Osiris Kiadó, 2000 (Sapientia Humana).
- MONTOLIEU 1786 = [MONTOLIEU, Isabelle de], *Caroline de Lichtfeld, ou Mémoires extraits des papiers d'une famille prussienne*, par Mme de **, Publiée par le Traducteur de Werther, Lausanne, 1786.
- MORLIN 1943 = MORLIN Adorján, *A magyar nyelvű élclapok első évtizedei*, MKsz, 1943/2, 166–183.
- MSZT 1990 = *Magyar Színháztörténet 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990.
- MTF 1989a = *Magyar Történelmi Fogalomtár*. I. kötet A–K, szerk. BÁN Péter, Bp., Gondolat Kiadó, 1989.
- MTF 1989b = *Magyar Történelmi Fogalomtár*. II. kötet L–Zs, szerk. BÁN Péter, Bp., Gondolat Kiadó, 1989.
- NAGY 1912 = NAGY Rózsa, *Magyar viselet a XVIII. század végén és a XIX. század elején*, Bp., Neuwald, 1912 (Művelődéstörténeti Értekezések, 62).
- NAGY 1956 = NAGY Lajos, *A Terézváros kialakulása = Tanulmányok Budapest múltjából*, 11, Bp., Akadémiai Kiadó, 1956, 97–126.
- NAGY–F. KISS 1995 = NAGY István, F. KISS Erzsébet, *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*, Bp., Magyar Országos Levéltár, 1995.
- NAGY–L. 2013 = NAGY–L. István, *A császári–királyi hadsereg 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok*, Pápa, Gróf Esterházy Károly Múzeum, 2013.
- NAGY 2014 = NAGY Ágoston, *Republikánizmus és csinosodás között. A nemzeti viselet és a politikai nyelvek 1790 körül*, Korall, 2014/1, 22–45.
- NAGY 2015 = NAGY István, *A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után 1528–1686*, Bp., Archívum – Magyar Nemzeti Levéltár, 2015.
- NEHRING 1987 = NEHRING, Dorothee, *Sárkányölő és hálósipka. A német Michel*, História, 1987/1, 13–14.
- NOTHEISZ 1973 = NOTHEISZ Jánosné, *Szerencsés nemzetesítés. Verseghy Kacajfalviójának forrásai = In memoriam Versegby Ferenc*, szerk. SZURMAY Ernő, TARNAI Andor, Szolnok, 1973, 127–143.
- OBORNI 2014 = OBORNI Teréz, *Az Erdélyi Fejedelemség állama és politikai berendezkedése = Fortuna vagy Fatum árnyékában? Fejezetek az Erdélyi Fejedelemség történetéből*, szerk. KOVÁCS Kiss Gyöngy, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2014, 15–30.

- OVIDIUS 1982 = OVIDIUS, Publius Naso, *Átváltozások*, ford. DEVECSERI Gábor, Bp., Európa, 1982 (Bibliotheca Classica).
- PÁPAI PÁRIZ 1762 = [FRANCISCO PARIZ PÁPAI], *Dictionarium Latino-Hungaricum, succum et medullam purioris Latinitatis, ejusque genuznam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem et sensum proprium scriptorum Classicorum, exhibens: Indefesso XV. Annorum labore, subcisivis ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, et in hoc Corpus coactum*, Tyrnaviae [Nagyszombat], Typis Collegii Academici Societatis Jesu, 1762.
- PATACSICH 1831 = PATACSICH József, *Szabad királyi Pest városának leírása*, Pesten, Fűskúti Landerer' betűivel, 1831.
- PENKE 2000 = PENKE Olga, „Az ember kétszer születik...” *A szerelem ábrázolása az első magyar regényekben*, ItK, 2000/1–2, 100–114.
- PERES 2002 = PERES Zsuzsanna, *Házassági szerződések a törvény és a gyakorlat szerint a 18–19. századi Magyarországon*, Jura, 2002/2, 77–86.
- PL 2007 = *Pszichológiai Lexikon*, Bp., Helikon Kiadó, 2007.
- PLATÓN 2008 = PLATÓN, *Törvények*, ford. BOLONYAI Gábor, KÖVENDI Dénes, NÉMETH György, Bp., Atlantisz, 2008 (Platón összes művei kommentárokkal).
- PLÉH 1992 = PLÉH Csaba, *Pszichológiatörténet. A modern pszichológia kialakulása*, Bp., Gondolat Kiadó, 1992.
- PLÉH 2010 = PLÉH Csaba, *A lélektan története*, Bp., Osiris Kiadó, 2010.
- POGÁNY 2008 = POGÁNY György, *Nézetek a női olvasásról Magyarországon a felvilágosodás első szakaszában*, Könyvtári Figyelő, 2008/3, 450–462.
- POÓR 1998 = POÓR János, *Buda, Pest, Óbuda a 18. században*, Budapesti Negyed, 1998/2–3, 29–61.
- PORKOLÁB–NAGY 2013 = PORKOLÁB Tibor, NAGY Ágoston, „Ősi ruhát, igét, szívet meg tartotok” *A nemzeti viselet és a koronaőrző bandériumok a 18. század végi politikai diskurzusokban = Docendo Discimus. Doktoranduszhallgatók és témavezetőik közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*, szerk. HUSZTI Tímea, Miskolc, Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2013, 30–39.
- PREISICH 2004 = PREISICH Gábor, *Budapest városépítésének története Buda visszavételétől a II. világháború végéig*, Bp., Terc Kiadó, 2004.
- PUKÁNSZKY 2005 = PUKÁNSZKY Béla, *A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005.
- PUSKELY 2006 = PUSKELY Mária, *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Bp., Kairosz Kiadó, 2006.
- RÉDVAJ 1942 = RÉDVAJ István, *II. József török háborúja (1788–1790) I–II*, HK, 1942, 1–28; 179–200.
- RÉDVAJ 1943 = RÉDVAJ István, *II. József török háborúja (1788–1790) III*, HK, 1943, 1–34.
- RÉKASY 1994 = RÉKASY Ildikó, *Verseghy Ferenc-bibliográfia*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1994.
- RÉVAI 1805 = VILÁGOSVÁRI MIKLÓSFÍ János [RÉVAI Miklós], *Versegi Ferentznek tisztasággal kérdő Tisztátalan Magyarsága. Mellyeket nyilvánvaló egyenes okokkal tisztán megmutat Révai Miklósnak hív tanítványa s igaz jó barátja*, Pesten, 1805.

- RÉVAI 1806 = FÉNYFALVI KARDOS Adorján [RÉVAI Miklós], *Versegi Ferentznek megsalatkozott illetlen motskolódásai A' tiszta Magyarországon. Mellyeket valóságok szerént nyilván megmutat és méltán megdorgál Révai Miklósnak buzgó, hív Tanítványa, s igaz tisztelője*, Pesten, 1806.
- ROUSSEAU 1762 = ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Émile, ou de l'éducation*, A La Haye, Chez Jean Néaulme, 1762.
- R. VÁRKONYI 1984 = R. VÁRKONYI Ágnes, *Erdélyi változások. Az Erdélyi Fejedelemség a török kiűzésének korában*, Bp., Magvető Kiadó, 1984.
- SÁGHY 1825 = SÁGHY Sándor, *Verseghy Ferencz' Élete = Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete*, Budán, A' Királyi Magyar Universitás' Betűivel, 1825, 139–231.
- SÁGVÁRI 2010 = SÁGVÁRI György, *Magyar uniformisok a honfoglalástól napjainkig*, Bp., Kosuth Kiadó – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
- SHKLAR 1994 = SHKLAR, Judith N., *Montesquieu*, ford. PÁLOSFALVI Tamás, Bp., Atlantisz Kiadó, 1994.
- SMITH 1840 = SMITH, Charles John, *Historical and Literary Curiosities*, London, Henry G. Bohn, 1840.
- Soós 1975 = Soós Imre, *Heves megye községei 1867-ig*, Eger, 1975.
- Soós 2005 = Soós István, *II. József német nyelvrendelete és a „bívatalos” Magyarország = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Bp., Argumentum Kiadó, 2005, 261–301.
- SRH 1746 = [Johannes Georgius SCHWANDTNERUS], *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini, partim ex Bibliotheca Augusta Vindobonensi eruti; partim antehac quidem editi, nunc vero ex rarissimis et optimis editionibus ab innumeris mendis vindicati [...] et cum amplissima praefatione Matthiae Belii [...] in hanc nitidissimam formam redacti, I.*, Viennae, 1746.
- STERNE 1760–1767 = STERNE, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 1–9*, London, Dodsley–Dehondt, 1760–1767.
- STERNE 1760a = STERNE, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 1*, London, Dodsley, 1760.
- STERNE 1760b = STERNE, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 2*, London, Dodsley, 1760.
- STIPTA 2000 = STIPTA István, *Királyi tábla = Magyar Nagylexikon*, 11. Kir–Lem, szerk. BÁRÁNY Lászlóné, Bp., Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000, 8.
- SUGÁR 1987 = SUGÁR István, *Heves megye és Eger visszafoglalása a töröktől*, Eger, Dobó István Vármúzeum, 1987 (Studia Agriensia, 8).
- SZAJBÉLY 1982 = SZAJBÉLY Mihály, *Regényelméleti gondolatok a 18. század második felének magyar irodalmában*, ItK, 1982/1, 1–14.
- SZAJBÉLY 2001 = SZAJBÉLY Mihály, *„Idzadnak a' magyar tollak” Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Budapest, Akadémiai–Universitas, 2001.
- SZAJBÉLY 2007 = SZAJBÉLY Mihály, *Könyv- és lapkiadás a felvilágosodás idején és a reformkorban = A magyar irodalom története. 1800-tól 1919-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, Bp., Gondolat, 2007, 73–90.
- SZAJBÉLY 2010 = SZAJBÉLY Mihály, *Jókai Mór*, Bp., Kalligram, 2010 (Magyarok Emlékezete).

- SZALISZNYÓ 2010 = SZALISZNYÓ Lilla, „*Most kenyeret keresünk kapával és tollal*” (*Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor gazdasági mindennapjai*) = *Ragyogni és munkálni. Kultúraturdományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2010, 326–337.
- SZALISZNYÓ 2012 = SZALISZNYÓ Lilla, *Pennával teremtett egzisztencia (Vörösmarty Mihály és Bajza József megélhetési viszonyai 1837–1843 között)*, ItK, 2012/2, 189–209.
- SZÁNTÓ 1985 = SZÁNTÓ Imre, *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1985.
- SZAUDER 1961 = SZAUDER József, *Verseghy és Herder = Uő, A romantika útján*, Bp., Szépirodalmi, 1961, 142–162.
- SZILÁGYI 1835 = SZILÁGYI János, *A' Selypségről*, Tudományos Gyűjtemény, 1835/4, 61–106.
- SZILÁGYI 2001 = SZILÁGYI Márton, *Lisznyai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*, Bp., Argumentum, 2001 (Irodalomtörténeti Füzetek, 149).
- SZILÁGYI–VADERNA 2010 = SZILÁGYI Márton, VADERNA Gábor, *A klasszikus magyar irodalom = Magyar irodalom*, szerk. GINTLI Tibor, Bp., Akadémiai, 2010 (Akadémiai Kézikönyvek), 312–637.
- SZILÁGYI 2014 = SZILÁGYI Márton, *A költő mint társadalmi jelenség. Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói*, Bp., Ráció, 2014 (Ligatura).
- SZILÁGYI 2015 = SZILÁGYI Márton, *Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária irodalmi szalonja: legenda és valóság*, ItK, 2015/6, 769–777.
- SZŐNYI 2008 = SZŐNYI György Endre, *Angol irodalom = Világirodalom*, szerk. PÁL József, Bp., Akadémiai, 2008 (Akadémiai Kézikönyvek), 484–497.
- SZT 2001 = *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, szerk. PÁL József, ÚJVÁRI Edit, Bp., Balassi Kiadó, 2001.
- SZTRABÓN 1977 = SZTRABÓN, *Geographika*, ford. FÖLDY József, Bp., Gondolat, 1977.
- TACITUS 1980a = *Tacitus összes művei. Első kötet*, ford. BORZSÁK István, Bp., Európa, 1980 (Bibliotheca Classica).
- TAKÁTS 2001 = TAKÁTS József, *Nyolc év az elsődleges kontextus mellett*, ItK, 2001/3–4, 316–324.
- TAXNER-TÓTH 1989 = TAXNER-TÓTH Ernő, *A világ változásai a Hazai's Külföldi Tudósításokban*, ItK, 1989/4, 370–389.
- TENIGL-TAKÁCS 1997 = TENIGL-TAKÁCS László, *India története*, Bp., Medicina–A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997.
- TERMÉSZETNEK 1801 = *A' Természetnek Fia*. Lafontaine által, Kassán, Fűskuti Landerer Ferentz költségével és betüivel, 1801.
- TOLDY 1865 = *Verseghy Ferencz Költeményei*, összeszedte TOLDY Ferenc, Pest, Heckenast, 1865.
- TÓTH 2005 = TÓTH Árpád, *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*, Bp., L'Harmattan Kiadó, 2005 (A múlt ösvényén).
- TÓTH 2013 = TÓTH Gergely, *A magyar történettírás kritikája és megújítási programja az 1740-es évekből. Bél Mátyás és a Scriptorum rerum Hungaricarum*, Történelmi Szemle, 2013/4, 593–617.
- TURÁNYI 1963 = TURÁNYI Kornél, *A Józsefváros kialakulása = Tanulmányok Budapest múltjából*, 15, szerk. GEREVICH László, TARJÁNYI Sándor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1963, 329–362.
- TURÓCZI-TROSTLER 1953 = TURÓCZI-TROSTLER József, *Az Archipoeta és a magyar irodalom*, ItK, 1953/1–4, 97–109.

- UNGER 1787 = [UNGER, Friederike Helene], *Karoline von Lichtfeld. Eine Geschichte in zwei Theilen*, Berlin, bei Johann Friedrich Unger, 1787.
- URÁNIA 1999 = *Első folyóirataink: Uránia*, szerk. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 1999 (Csokonai Könyvtár: Források, Régi Kortársaink, 6).
- VÁCZY 1997 = VÁCZY Kálmán, *Carl Linné (1707–1778) a természet rendszerezője. Vallomásai műveiről*, Kolozsvár, Stúdium Kiadó, 1997.
- VÁRI 2000 = VÁRI András, *Etnikai sztereotípiák a Habsburg Birodalomban a 19. század elején. Szövegek és szerzők*, Tabula, 2000/1, 48–76.
- VASS 2009 = VASS Erika, *A búcsú és a búcsújárás mint rituális dráma*, Bp., Lexika Kiadó–MTA Könyvtára, 2009.
- VERSEGHY 1790 = [VERSEGHY Ferenc], *A' Világnak közönséges Történetei*. Írta Frantzia' nyelven Abbás Millót Úr a' Lugdúnumi (Lioni) Academiának Tagja. Első kötet. A' Régi Nemzetek, Pesten és Budán, Wingand Ján. Mih. Könyvárosnál, 1790.
- VERSEGHY 1793a = VERSEGHY Ferenc, *Mi a Poézis? és ki az igaz poéta?* egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzélya és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' együtt előállítatnak. Megtoldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is neveztetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel, Budán', Landerer Katalin' betőivel és költséggével, 1793.
- VERSEGHY 1793b = [VERSEGHY Ferenc], [*Budáról...*], Magyar Hírmondó, 1793/42, 737–739.
- VERSEGHY 1804 = [VERSEGHY Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásiból tanultam. Első kötetke*, Pestenn, Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál, 1804.
- VERSEGHY 1805a = [VERSEGHY Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásiból tanultam. Második kötetke*, Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1805.
- VERSEGHY 1805b = *Eduárd Skóczyában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája. Valóságos Történetből csináltt Nézőjáték három felvonásban*, mellyet franczian nyelvonn írt Dűvál Úr, a' Szerzőtől közlött kézírásból németre fordított szabadon a' Bécsi Császári és Királyi Theátrum' számára Kotzebue Augustus Úr, németből pedig magyarra V. F., Pestenn, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805c = Franz VERSEGHY, *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre, worin die verschiedenen Mund- und Schreibarten der ungarischen Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenlandischen Bau der Sprache selbst hergeleitet, mit den deutschen Redensarten zusammengehalten, und durch Beispiele erläutert werden*. Mit einem Anhangem, worin eine Sammlung der zum Sprechen nöthigsten Wörter, und der gewöhnlichsten Redensarten des sittlichen Umgangs; dann einige Gespräche, Erzählungen, Briefe, und Gedichte enthalten sind, Pesth, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805d = VERSEGHY Ferenc, *A' tiszta magyarság avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a' cadentiák' lajstroma, mellynek hasznát a' filologusok és a' poéták eggyaránt vehetik*, Pestenn, Eggenberger, 1805.

- VERSEGHY 1805e = VERSEGHY Ferenc, *Neve napjára gróf Szapáry János úrnak*, Budánn, A Királyi Universitas Betüivel, 1805.
- VERSEGHY 1805f = *Száz esztendőre szőllő újjolag fordított, kijobbított és megöregbített Kalendárium 1805dik Esztendőtől fogva 1905dikig, melyben a' bujdosó csillagokról való értekezésenn, a hűsvétnak és pünkösödnék tábláinn, a hódnak mutatójánn, és két mulatságos történetenn kívüül feltalállyák a' Gazdák az úgy nevezett Földművelők' Reguláit is sok egyéb hasznos tanításokkal együtt a' külömbféle kalendáriumokról, és üdő számlálásokról, a mennydörgések alatt való magunk' viseléséről, a' mezei gazdaságról, az egészségnek fenntartásáról, a' természetnek külömbféle mértékletirül és az üdő változásainak előre való gyanításáról*, Pestenn, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1806a = VERSEGHY Ferenc, *A' magyar músának hálados öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, melyet felséges urunk József Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő herczegje és Magyar országnak nádor-ispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott*, Budánn, A Királyi Magyar Universitas Betüivel, 1806.
- VERSEGHY 1806b = VERSEGHY Ferenc, *Tisztelete ő excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső consiliariussának, és kegyelmes hitvessének, Kesseleőkeői Majthényi Mária asszonynak, ama' két jeles fundatiónak alkalmatosságával, melyeket a' betegek' számára tettek*, Budánn, A Királyi Magyar Universitas Betüivel, 1806.
- VERSEGHY 1806c = VERSEGHY Ferenc, *Hálados örömdal, melyet ő excellentiájoknak, puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső tanácsossának, és kegyelmes hitvessének, kesseleőkeői Majthényi Mária asszonynak tiszteletére a' Budai Klastromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai, midőn Ő Excellentiájoknak fundatiójára az első három Magyar Szűzet, más kettővel együtt, a' Szent Szerzet' ruhájába felöltözötték Mindszent' havának 5dik napján 1806*, Pestenn, Patzko, 1806.
- VERSEGHY 1806d = [VERSEGHY Ferenc], *Magyar Aglája, avvagy Kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben*, Budánn, A Királyi Magyar Universitas betüivel Eggenberger József' Pesti Könyvárosnak költségére, 1806.
- VERSEGHY 1806e = *Makula-nélkül-való tükör, Melly az Üdvözítő Jézus Krisztusnak és Szent Szülőjének életét, úgy keserves kinszenvedését is, és halálát adgya elő*, Budánn, A Királyi Magyar Universitas Betüivel és költségével, 1806.
- VERSEGHY 1807a = [VERSEGHY Ferenc], *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újonnan Szerzett Énekei Fortepiánóra*, Pestenn, Eggenberger, 1807.
- VERSEGHY 1807b = *A' hamar és olcsón gyógyító ló-orvos, avvagy Értekezések a' Lónak szépségeirül, hibáirül, nyavalyáirül 's azoknak gyógyításáról, és a' lovaknak gondviseléséről, kivált az útonn. Megtoldva Hasznos Oktatásokkal a' szarvas marháknak nyavalyáirül, 's azoknak gyógyításáról, és kivált a' Marhadőgrül*, Pestenn, Eggenberger, 1807.
- VERSEGHY 1807c = *ABC könyvetske a' nemzeti iskoláknak hasznokra. ABC oder Namenbuchlein zum Gebrauche der Nazionalschulen in dem Königreiche Ungarn*, Ofen, König. Ung. Universitätsschriften, 1807.
- VERSEGHY 1808a = [VERSEGHY Ferenc], *Gróf Kaczaifalvi László, avvagy a' természetes ember. A' Magyar Aglájának szerzője által*, Pest, Patzko, 1808.
- VERSEGHY 1808b = [VERSEGHY Ferenc], *Báró Külneki Gilméta kisasszony, és Aranypataki György. Egy érzékeny történet a' legújabb üdökbül*, Pest, Eggenberger, 1808.
- VERSEGHY 1808c = [VERSEGHY Ferenc], *Hálaadó Dal, melyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak... és kegyelmes Hitvessének... mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apáczák... mikor Szent Örsébetnek Szer-*

zetéhez a' Budai Klastromban felesküdtek Februáriusnak 2dik napján 1808. esztendőben Pestenn, Pest, 1808.

VERSEGHY 1808d = *Panis quotidianus animae, seu preces selectae Christiano-catholicae*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1808.

VERSEGHY 1809a = *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke. Die Treue und der Nazionalgeist der Ungarn. Énekes játék két felvonásban, melly a' Budai és Pesti Théátromban elő-adatott*. Vitéz Sorz Oberster Úrnak verseiből szabadon fordította Verseghy Ferencz. Muzsikába tette Pacha Gáspár, a' Magyar Théátronnak Musikaszerzője, Pestenn, Trattner, 1809.

VERSEGHY 1809b = *Hiteles előadása a' spanyol történeteknek az Aranjuenzi nyugtalanságoknak fellobbanásátúl fogva a' Bajóni Juntának befejezéséig*. Írta Cevallos Pedro Úr, Ó Katholika Felségének, VII. Ferdinándnak Első Kormány-Secretáriussa, Magyar Országban, 1809.

VERSEGHY 1809c = *ABC könyvetske a' magyar falusi oskolák' számára*, Budán, A' Királyi Universitas betűivel, 1809.

VERSEGHY 1810a = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*. 1. kötet, melly bevezetés gyanánt szolgál, 's az embernek tulajdonságirúl, és külömbféle organizációirúl, 's az úgy nevezett természetnek és vadságnak állapotirúl értekezik, Budánn, A' Magyar Királyi Universitas Typographiájának betűivel, 1810.

VERSEGHY 1810b = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*. 2. kötet, melly a' társaságos életnek hajnalodásárúl, a' kis országoknak kezdetérúl, a' régi napkeleti birodalmaknak eredetérúl, és a' chinai nemzetnek történeteirúl, országlásárúl, relígyiójárúl és culturájárúl értekezik, Budánn, A' Magyar Királyi Universitas Typographiájának betűivel, 1810.

VERSEGHY 1810c = VERSEGHY Ferenc, *Halotti tisztelete ő excellentiájának, néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári, királyi felségünk' titkos tanácsossának, és arany sarkantyús vitéznek, ki 1810ben Decembernek 21dik napján reggel öt óraker végezvén drága életét, ugyanazon holnapnak 23dikán a' T. Budai Apáczáknak Templomába temettetett*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitas betűivel, 1810.

VERSEGHY 1811 = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*. 3. kötet, melly az Indiai történetekrúl, a' törvényeknek eredetérúl és külömbféle nemeirúl, a' régi napkeleti despotizmusrúl, 's az országlásnak többféle formáirúl értekezik, Budánn, A' Királyi Magyar Universitas betűivel, 1811.

VERSEGHY 1812 = [VERSEGHY Ferenc], *Vak Béla, a' magyarok királlya. A' történetírásból vontt romános rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1812.

VERSEGHY 1813 = [VERSEGHY Ferenc], *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő. A' történetírásból vontt romános rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1813.

VERSEGHY 1816 = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 1: Etymologia linguae hungaricae: Sectio 1: Etymologia Nominum ac Pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1816.

VERSEGHY 1817a = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 2: Syntaxis linguae hungaricae: Sectio 1: Syntaxis nominum ac pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.

- VERSEGHY 1817b = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Usus aestheticus linguae hungaricae: Sectio 1: Ornati sermonis partii gradus, et epitome legum aestheticarum, quibus ars oratoria et poetica innititur*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
- VERSEGHY 1817c = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Sectio 2: Epitome Rhetorices et Poetices partiae, cum Appendice de stilo curiali hungarico*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
- VERSEGHY 1818 = VERSEGHY Ferenc, *A' Filozofjának Talpigazságira épített Felelet a' Nemzeti Muzéum' nevében a' Magyar Nyelv iránt tett, 's az 1818. esztendőben, Böjt elő havának 7dik napján a' Hazai Tudósításokba iktatott Kérdésekre, mely Értekezés gyanánt is szolgál egyszerűsmind a' Nyelvművelésnek mi voltárul és akadályairul*, Budánn, a' Királyi Magyar Universitásnak betűivel, 1818.
- VERSEGHY 1821 = [Verseghy Ferenc], *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány, melyben a' Hazai Nyelvnek sikeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek. A' Magyar Nemzeti Oskolák' számára*, Budánn, a' Királyi Magyar Universitás' betűivel, 1821.
- VERSEGHY 1911 = VERSEGHY Ferenc, *Gróf Kaczaisfalvi László avagy a természetes ember. Egy igen mulatságos tanúságokkal bővelkedő történet*, kiad. MIKSZÁTH Kálmán, Bp., Franklin Társulat, 1911 (Magyar Regényírók Képes Kiadása).
- VERSEGHY 1972–1979 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, I–XII., Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1972–1979.
- VERSEGHY 1973 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik, 1. füzet*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1973.
- VERSEGHY 1974 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik, 2. füzet*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1974.
- VERSEGHY 1983 = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai, II. kötet*, kiad. DEME Zoltán, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983.
- VERSEGHY 1987 = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai, III. kötet*, kiad. FRIED István, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1989 = *Verseghy Ferenc, Földi János, Fazekas Mihály válogatott művei*, vál. jegyz. JULOW Viktor, VARGHA Balázs, V. GIMES Ágnes, Bp., Szépirodalmi, 1989 (Magyar Remekírók).
- VERSEGHY 1996 = *A korán jött ember. Válogatás Verseghy legérdekesebb műveiből*, vál. bev. DEME Zoltán, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1996.
- VERSEGHY 2014 = *Verseghy Ferenc drámái*, kiad. DONCSEZCZ Etelka, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár. Források, Régi kortársaink, 17).
- VÖLGYESI 2007 = VÖLGYESI Orsolya, *Egy siker kudarca. Kuthy Lajos pályafutása*, Bp., Argumentum, 2007 (Irodalomtörténeti Füzetek, 163).

- WÉBER 1959 = WÉBER Antal, *A magyar regény kezdetei*, Bp., Akadémiai, 1959 (Irodalomtörténeti Könyvtár, 5).
- WEINER 1810 = WEINER, Heinrich, *Elisene, Herzogin von Siebenbürgen, oder Wald bei Hermannstadt. Ein grosses Ritterschauspiel in 4 Akten*, Augsburg, 1810.
- WEISSENTHURN 1809 = WEISSENTHURN, Johanna Franul von, *Der Wald bei Hermannstadt. Ein romantische Schauspiel in vier Aufzügen*, Wien, 1809.
- WEISSENTHURN 1810 = WEISSENTHURN, Johanna Franul von, *Schauspiele. Fünfter Band*, Wien, In der Degenschen Buchhandlung, 1810.
- WESZPRÉMI 1760 = WESZPRÉMI István, *A' Kisded Gyermekeknek nevelésekről való Rövid Oktatás, Mellyben elől-adatik Miképen kellések azokkal bänni Születésektől fogva három Esztendőskorokig. Hozzá-adattak a' végén az Egészségnek fenn-tartására, És a' Hoszszu Életnek megnyerésére tartozó Szükséges Regulak, Kolo'sváratt*, Nyomt. Paldi István által, 1760.
- WITTMANN 2000 = WITTMANN, Reinhard, *Az olvasás forradalma a 18. század végén? = Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, szerk. Guglielmo CAVALLO, Roger CHARTIER, ford. SAJÓ Tamás, Bp., Balassi, 2000, 321–347.
- ZACHAR 1990 = ZACHAR József, *Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században*, Bp., Tankönyvkiadó, 1990.
- ZAKAR 2006 = ZAKAR Péter, *Katonai házassági perek Mária Terézia korában*, Aetas, 2006/2–3, 69–92.
- ZOLNAI 1914 = ZOLNAI Béla, *I. Kont: Bibliographie française de la Hongrie (1521-1910) Avec un inventaire sommaire des documents manuscrits*, MKSz, 1914/2, 172–176.
- ZVARA 2014 = ZVARA Edina, *Esterházy Miklós (1765–1833) herceg, a magyar művelődés támogatója*, MKsz, 2014/3, 374–381.
- ZSÁMBOKI 1997 = ZSÁMBOKI László, *Az Erdélyi Fejedelemség bányászata = A magyar bányászat évezredek története*, I., szerk. FALLER Gusztáv, KUN Béla, ZSÁMBOKI László, Bp., Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, 1997, 193–195.

Névmutató

- Adenet le Roi 550
Aelianus, Claudius 75, 500
Ajtay Sámuel 509, 561
Álmási Balogh Sámuel 509, 523, 561
Álmos herceg (Álmos) 365–383, 390, 391, 397, 398, 536, 537, 538, 539, 540, 542
Álmos (Árpád-házi herceg) 542
Amiensi Péter 368, 539
Anonymus 566
Antonius, Marcus 97, 506
Aranka György 509
Archipoeta 500, 571
Árpád vezér 203, 518
Aulnoy, Marie-Catherine d' 556
- Balázs Péter 525, 561
Bálint Sándor 551, 561
Bán Péter 568
Bánlaky József 539, 540, 543, 561
Bárány Lászlóné 570
Bardoly István 563
Barna Gábor 551, 561, 567
Barta Gábor 551, 567
Bartha Lászlóné 575
Bartonek Emma 543, 561
Bayer József 530, 561
Bede Anna 489, 505,
Béla, I. (magyar király) 538
Béla, II. (magyar király) 368–392, 395–399, 402, 403, 405, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543
Béla, III. (magyar király) 538
Beleznay Miklósné (Podmaniczky Anna Mária) 523
Belnay György Alajos 561
Bendl Júlia 561
Benkő József 504, 561
Berényi Gábor 568
- Berkeszi István 565
Berlász Jenő 566
Bernardin de Saint-Pierre, Jacques-Henri 509
Bessenyei György 539, 561
Bíró Ferenc 561, 570
Bitterli, Urs 512, 561
Blaschke János 550
Bódi Katalin 483, 544
Bodrogi Ferenc Máté 483
Bollók János 566
Bolonyai Gábor 569
Borisz (trónkövetelő) 402, 404, 540, 543
Borók Imre 575
Borzák István 565, 571
Bouillon Gottfried 368, 539
Bozóki István 509, 561
Brutus (Brútus), Marcus Iunius 97, 506
Buffon, Georges-Louis Leclerc 19, 75, 93, 491
Burián Pál 562
Burke, Peter 474, 561
Busa Margit 566
Busbecq, Ogier Ghiselin de 77, 501
- Caesar, Caius Julius 506, 530
Caigniez, Louis-Charles 544, 545, 548, 550, 553, 562
Castelli, Ignaz Franz 545, 547, 548, 562
Cato (Kátó), Marcus Porcius Maior v. Minor 43, 495
Chardin, Jean-Baptiste 75, 76, 500
Chartier, Roger 476, 562, 576
Chudy József 493
Condillac, Étienne Bonnot de 465, 504, 562
Cowley, Abraham 27, 492
Czifra Mariann 483, 562

- Császár Elemér 480, 481, 509, 511, 537, 562
Csata Adél 550, 553, 562
Csécsy Imre 568
Cseri Péter 509, 562
Csetri Elek 498, 562
Csokonai Vitéz Mihály 509, 510, 562
Csorba Csaba 515, 562
- Deák Attila 563
Deáky Fülöp Sámuel 509, 512, 562
Debreczeni Attila 481, 483, 562, 571
Deme Zoltán 504, 510, 555, 563, 575
Desgraves, Louis 525, 563
Devecseri Gábor 505, 565, 569
Diodórosz (Diodórus) 94, 505
Dobóczki Pál 523, 563
Dobolán Katalin 563
Doncsecz Etelka 469, 470, 471, 475, 481,
483, 563, 575
Drury, Nevill 491, 520, 557, 563
Dugonics András 476, 539, 563
- Eggenberger József 53, 247, 363, 407, 471,
476, 480, 488, 497, 522, 523, 537, 550,
566, 572, 573, 574
Empedoklész (Empedocles) 302, 303, 532,
533
Engel Pál 566
- Fábián Pál 489, 563
Fábri Anna 523, 563
Faller Gusztáv 576
Farbaky Péter 495, 563
Farkas Ferenc 549
Farkas József 509, 563
Farkas Károly 509, 563
Fáy András 509, 563
Felícia (magyar királyné) 540
Festetics Antal 490
Ferenczy János 469, 471, 489, 565
Filoramo, Giacomo 557, 563
Fodor Pál 551, 563
Fogarasi György 564
Földi János 504, 563
Földy József 571
Font Márta 537, 538, 563
- Fried István 470, 476, 478, 480, 487, 488,
506, 537, 555, 563, 564, 575
Fülöp András 556, 564
Fülöp Géza 472, 564, 566
- Gaál György 478, 487, 488, 564
Gall, Franz Joseph 524
Gálos Rezső 486, 506, 558, 564, 566
Gárdonyi Albert 489, 536, 564
Gárdonyi Klára, Cs. 566
Gazda István 489, 523, 564
Gebei Sándor 551, 564
Geréb László 567
Gerevich László 541, 564, 571
Gerő László 564, 567
Gertrúd (Árpád-házi hercegnő) 542
Géza, I. (magyar király) 537, 538
Géza, II. (magyar király) 405, 542, 543
Gheorghiu, N. A. 544, 553, 564
Gimes Ágnes, V. 490, 575
Gintli Tibor 571
Gönczy Monika 571
Grabarits István 533, 564
Granasztói Olga 473, 564
Graves, Robert 494, 495, 496, 541, 552, 553,
564
- György Lajos 509, 511, 520, 522, 523, 537,
565
Győri Gyula 575
- Hafner, Philipp 493, 530
Hajdú Lajos 524, 565
Halmágyi Miklós 550, 565
Hanák Péter 499, 526, 565
Hartleben Konrad Adolf 9, 101, 478, 487,
488, 489, 536, 545, 548, 550, 561, 564,
565, 572
Hartvig Gabriella 479, 487, 565
Hász-Fehér Katalin 475, 565
Heckenast Gusztáv 571
Herder, Johann Gottfried 111, 480, 506, 508,
511
Hermann Róbert 568
Hermina főhercegné 516
Hérodotosz (Herodotus) 75, 76, 500, 565

- Hevesi András 544, 550, 565
 Hider Ali 239, 240, 241, 521
 Hites Sándor 470, 472, 473, 474, 475, 476, 565
 Hodinka Antal 540, 565
 Hofer Tamás 474, 565
 Hofmannsegg, Johann Centurius Hoffmann von 528, 529, 565
 Hogarth, William 138, 514
 Hölbling János 526
 Holler László 542, 565
 Holosovszky Imre 549, 565
 Homassel-Hecquet, Marie-Catherine 505
 Horatius (Horátius), Quintus Flaccus 10, 54, 102, 302, 303, 489, 505, 532, 565
 Horvát István 470, 471, 488, 489, 565,
 Horváth Judit 508, 566
 Hovánszki Mária 483, 486, 495
 Hufeland, Christoph Wilhelm 305, 533
 Huszti Tímea 569
 Hutás Magdolna 489, 566

 Ilona (magyar királyné) 371–376, 378, 379, 380, 384–388, 391, 392, 393, 395–399, 536, 539, 541, 543
 Ilosvay Sámuel 480, 509, 522, 566
 Imre István 575
 István, II. (magyar király) 380, 382, 389, 391, 396, 397, 398, 402, 537, 540, 542
 István, IV. (magyar király) 542

 Jankovits László 564
 Joó Tibor 486, 566
 József, II. (magyar király) 516, 524, 526
 József nádor 471, 516
 Juhászné Marosi Edit 483
 Julow Viktor 575

 Kálmán (magyar király) 365–368, 377–384, 386, 388, 389, 390, 391, 397, 402, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 543
 Kapronczay Károly 564
 Kardos Albert 490, 514, 530, 566
 Kármán József 474
 Károlyi István 497
 Kazinczy Ferenc 471, 472, 474, 475, 485, 566

 Kerényi Ferenc 470, 472, 473, 523, 566, 568
 Kézai Simon 518, 566
 Kisbán Eszter 565
 Kisfaludy Sándor 474, 475, 566
 Kis János 474, 475, 509, 566, 567
 Kiss Erzsébet, F. 527, 568
 Kitaibel Pál 504, 566
 Kleopátra 282, 530
 Knapp Éva 543, 566
 Kölcsey Ferenc 475, 566
 Köpeczi Béla 512, 551, 566, 567
 Körmendi Tamás 538, 567
 Kőszeghy Péter 563
 Kőszeghy-Winkler Elemér 512
 Kovács Béla 556, 567
 Kovács Kiss Gyöngy 564, 568
 Kovács Szilvia 540, 567
 Kövendi Dénes 569
 Krauss, Johann Paul 543
 Kreskay Imre 495
 Kristó Gyula 538, 540, 566, 567
 Küküllei János 401, 404, 542, 543, 567
 Kultsár István 473, 522
 Kun Béla 576
 Kunt Ernő 541, 567
 Kurcz Ágnes 542, 567

 Labádi Gergely 476, 495, 522, 567
 Lafontaine, August Heinrich Julius
 La Hontan, Louis-Armand de Lom d'Arce de 75, 76, 500
 Landerer Anna 563
 Landerer Ferenc 571
 Landerer Katalin 572
 Landerer Lajos 569
 Landerer Mihály 522, 562
 László, I. (magyar király) 365, 536, 538
 László, II. (magyar király) 542
 László Csaba 563
 Lavater, Johann Kaspar 90, 504, 524, 529
 Le Blanc, Marie-Angélique Memmie 505
 Lehel vezér 203, 518
 Linné, Carl von 93, 504, 505
 Lübeck (Lübek), Johann Karl 488
 Lukácsi Hubáné 575

- Magdus Rita 563
 Magyar Erzsébet 490, 567
 Majthényi Mária 481
 Makk Ferenc 566
 Marcellinus, Ammianus 75, 500, 567
 Margócsy István 469, 470, 489, 567
 Marsden, William 519, 568
 Martinelli, Anton Erhard 526
 Martini, Friedrich Heinrich Wilhelm 93, 505
 Mezey Barna 527, 568
 Mihály Vilma-Irén 562
 Mikszáth Kálmán 512, 575
 Millot, Claude-François-Xavier 489, 521
 Molnár V. Attila 504, 568
 Montesquieu 525, 526, 568
 Montolieu, Isabelle de 523, 568
 Morlin Adorján 487, 568
 Münster, Sebastian 77, 501
 Muraközy Gyula 532, 565
- Nagy Ágoston 525, 568, 569
 Nagy István 527, 568
 Nagy Károly (frank császár) 544, 550
 Nagy Lajos 516, 568
 Nagy-L. István 514, 533, 568
 Nagy Rózsa 525, 568
 Németh György 569
 Nehring, Dorothee 499, 568
 Notheisz Jánosné 511, 568
- Oborni Teréz 551, 568
 Onder Csaba 566
 Orbán László 483
 Orlovsky Géza 564
 Otrokocsi Főrös Ferenc 110, 508
 Ovidius, Publius Naso 93, 505, 569
- Pál József 571
 Páldi István 576
 Pálosfalvi Tamás 570
 Pálóczi Horváth Ádám 500
 Pápai Páriz Ferenc 105, 106, 507, 569
 Pap Levente 562
 Patacsich József 516, 569
 Patzkó Ferenc Ágoston 512
- Patzkó Ferenc József 113, 480, 511, 512, 573
 Pelloutier, Simon 75, 76, 500
 Penke Olga 525, 536, 561, 563, 569
 Peres Zsuzsanna 492, 514, 532, 569
 Perinet, Joachim 500, 530
 Péter (horvát király) 365, 538
 Petercsák Tivadar 564
 Pieldner Judit 562
 Pipin (frank király) 550
 Platón (Plátó) 76, 501, 569
 Pléh Csaba 524, 569
 Plinius, Caius Secundus 19, 491
 Pogány György 473, 569
 Pompeius (Pompéjus), Cnaeus Magnus 97, 506
 Poór János 526, 569
 Porkoláb Tibor 525, 569
 Prati, Fortunato de 526
 Pray György 401, 537, 542
 Predszláva (kijevi hercegnő) 380, 389, 402, 403, 404, 537, 540
 Preisich Gábor 515, 516, 526, 569
 Ptolemaiosz, XII. 530
 Pukánszky Béla 526, 569
 Pukánszky Kádár Jolán 562
 Puskely Mária 498, 569
- Ráday Gedeon 500
 Rédvay István 514, 569
 Rehm, Christoph Peter 487
 Rékasy Ildikó 509, 569
 Révai Miklós 471, 489, 569, 570
 Richter, Joseph 487
 Romsics Ignác 563
 Rösler, Johann Joseph 545, 547, 548, 562
 Rousseau, Jean-Jacques 479, 509, 511, 570
- Sággy Sándor 477, 570
 Ságvári György 513, 531, 570
 Sajó Tamás 562, 576
 Schedius Lajos 488
 Schikaneder, Emanuel 530
 Schindelmayer, Karl Robert 114, 248, 511, 512

- Schwandtner, Johann Georg 401, 404, 537,
542, 543, 570
- Sebestyén Pál 568
- Shklar, Jugith N. 525, 570
- Sigray Jakab 486
- Simon Róbert 567
- Smith, Charles John 520, 570
- Soós Imre 556, 557, 570
- Soós István 524, 565, 570
- Sterne, Laurence 478, 486, 487, 570
- Stipta István 527, 570
- Sugár István 557, 570
- Swift, Jonathan 335, 534
- Szajbély Mihály 470, 472, 473, 474, 478,
479, 570
- Szalisznyó Lilla 470, 571
- Szalkay Antal 493
- Szántó Imre 557, 571
- Szapáry János 471
- Szauder József 476, 506, 571
- Szauder Józsefné 565
- Száz Kázmér 575
- Széchényi Ferenc 471
- Széchényi György 526
- Szegedy-Maszák Mihály 564, 570
- Szenczi Molnár Albert 105, 507
- Szepes Gyula 567
- Szjgyártó László 564
- Szilágyi János 494, 571
- Szilágyi Márton 470, 488, 523, 562–563,
571, 572
- Szókratész (Socrates) 90, 465, 504, 558
- Szőnyi György Endre 486, 571
- Szovák Kornél 566
- Sztrabón (Strábo) 77, 501, 571
- Szurmay Ernő 564, 567, 568, 575
- Szvjatopolk (kijevi nagyfejedelem) 380, 402,
540
- Tacitus, Publius Cornelius 76, 501, 571
- Takács József 470, 571
- Tántsits (Tansics) Ignác 486
- Tapodi Zsuzsa 562
- Tarjányi Sándor 571
- Tarnai Andor 568
- Taxner-Tóth Ernő 472, 571
- Temesi Alfréd 565
- Tenigl-Takács László 517, 520, 521, 571
- Toldy Ferenc 475, 571
- Török István 545
- Tóth Árpád 516, 571
- Tóth Barna 483
- Tóth Gergely 543, 571
- Trattner János Tamás 497, 563, 574
- Trattner Mátyás 52, 497, 563
- Trencsényi-Waldapfel Imre 567
- Tulp, Nicolaes 94, 505
- Turányi Kornél 516, 571
- Turóczi-Trostler József 500, 571
- Tüskés Gábor 543, 566
- Tyson, Edward 95, 505
- Újvári Edit 571
- Unger, Friederike Helene 523, 572
- Ungváry János 530
- Uroš, I. (szerb fejedelem) 369, 371–375, 377–
379, 381, 382, 384, 386, 388, 391, 392,
536, 539
- Váczy János 566
- Váczy Kálmán 504, 572
- Vaderna Gábor 488, 571
- Vargha Balázs 575
- Vári András 499, 572
- Várkonyi Ágnes, R. 551, 570
- Vass Erika 551, 572
- Veres András 570
- Veres Gábor 564
- Veszprémy László 566
- Völgyesi Orsolya 470, 575
- Voltaire (François-Marie Arouet) 509
- Waldstein, Franz de Paula Adam 504, 566
- Weber Antal 478, 556, 576
- Weber Simon Péter 563, 566
- Weidmann, Paul 530
- Weiner, Heinrich 545, 547, 576
- Weingand János Mihály 497, 523, 537, 550
- Weissensturn, Johann Franul von 545, 546,
576
- Weszprémi István 526, 576

Wieland, Christoph Martin 555, 556

Wigand Ottó 561

Wittmann, Reinhard 474, 576

Zachar József 514, 576

Zakar Péter 531, 576

Zimonyi István 540, 567

Zolnai Béla 545, 576

Zvara Edina 488, 576

Zsámboki László 551, 576

Zsófia (Árpád-házi hercegnő) 542

Zsoldos Attila 567

A SOROZATRÓL

A Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete és a Debreceni Egyetemi Kiadó által közösen gondozott *Csokonai Könyvtár* monográfiásorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan három kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár: Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek hátterét elsősorban az intézetben működő textológiai műhely jelenti.

A sorozat *feltáró és felfedező* jellegű egyszerű. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan szövegeket, amelyek ha egykor nyomtatásban meg is jelentek, ma már alig elérhető kiadványokban olvashatók, vagy amelyek kézíratos voltak miatt mindmáig ismeretlenek maradtak. A közreadással egyúttal ráirányítjuk a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz. (A feltáró és a felfedező jelleg kötetenként eltérő arányokat mutathat.)

A szöveggondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem feltétlenül közölnek részletes szövegkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet összefoglalóan is ismertethetik. A szövegek megértését segítő magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekszenek. A kötetek kísérőtanulmányai minden esetben felvállalják a kiadott szövegek alaposabb értelmezését és kontextualizálását is.

MEGJELENT:

- Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek
- Kemény Zsigmond: Kisregények és elbeszélések
- Bolyai Farkas: Drámák
- Arany János: Tanulmányok és kritikák
- Retorikák a reformáció korából
- Első folyóirataink: Uránia
- Első folyóirataink: Orpheus
- Dugonics András: Etelka
- Retorikák a barokk korból
- Nagyari József tábori prédikációi
- Első folyóirataink: Magyar Museum I–II.
- Schedius Lajos János széptani írásai
- Petelei István összes novellái I–II.
- Pántzél Pál önéletírása és más munkái
- Szerdahely György Alajos: *Aesthetica* (1778)
- Petelei István összes novellái III–IV.
- Verseghy Ferenc drámái
- „Zrínyi, Zriny, Zrinski”. A Zrínyi-mítosz a német nyelvű irodalomban 1800 körül
- „Irájtok a mi tollatokra jön”. Egressy Gábor családi levelezése (1841–1865)

